

Q[illegible] tare virô [illegible] forsan in unô, Consilio multis mag[illegible] adstat, et omnes
Huc ades! En icon hæc tibi cuncta notat. exculto LEVT-HOLF *adjuvat ingenio [illegible]*
Quod Syr, Æthiop[illegible] quod Arabs, Ch[illegible]dæ, Hebræ(us), Dotib, his dudum meruit memorabile nomen:
Italus et callent Gallus, mago refert. posteritas laudes ejus ad astra vehet—

Debitæ observantiæ ergo f.
D. Georg. Christoph. Petri ab Hartenfels, Sac. Pal. Cæs. Comes [illegible] Elect. Mogunt. [illegible]t Acad. Erfurtin. Re[illegible]

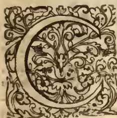
[illegible] v. Sand. pinx. Elias [illegible]h. Hayd sculp. Aug. Vind. [illegible]

IOBI LVDOLFI
alias Leutholf dicti
AD SUAM
HISTORIAM ÆTHIOPICAM
ANTEHAC EDITAM
COMMENTARIVS
In quo
Multa breviter dicta fusius narrantur:
contraria refelluntur:
Atque hac occasione præter res Æthiopicas multa
Autorum, quædam etiam S. Scripturæ loca declarantur:
Aliaque plurima
GEOGRAPHICA, HISTORICA ET CRITICA,
Inprimis verò
ANTIQVITATEM ECCLESIASTICAM ILLVSTRANTIA,
alibi haud facilè obvia, exponuntur;
VT
VARIARVM OBSERVATIONVM
LOCO HABERI POSSIT
Cum Tabula Capitum, Figuris, & variis Indicibus
locupletissimis.
Summam Operis habes initio Libri.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,
Sumptibus JOHANNIS DAVID ZVNNERI.
Typis MARTINI JACQVETI.
Anno Christi cIɔ Iɔc XCI.

PRÆFATIO AUTORIS
AD
Lectorem benevolum.

Ommentarium ad Historiam
nostram Æthiopicam hîc vides, amice Le-
ctor! qui perfectus nondum erat, cum illam
1 Anno CIↃIↃCLXXXI. publicaremus. Editio-
nem tamen operis nostri propterea differre
nolebamus, quia historia ipsa etiam sine illo
satis sibi constabat. Ratio autem consilii no-
stri (quam plerique amicorum probaverunt) in eo tunc posita
erat; *ut uno tenore exhiberemus rerum seriem, nullis disputationi-
bus, nec autorum allegationibus, aut documentis interruptam; ne
2 lectores ex istorum prolixitate tædium caperent.* Nunc verò &
nostras & aliorum opiniones, nec non integra autorum loca,
quoad necesse est, vel sententiæ nostræ confirmandæ: vel alie-
næ refellendæ proferimus. Non enim in primo opere consul-
tum videbatur, referendis refutandisque aliorum pravè dictis
scriptisve lectorem morari. Jam autem id facere cogimur,
quòd multis veritas incerta videatur, nisi falsa discutiantur, &
3 dubia tollantur (a). Id quod mihi ipsi accidit. Etenim *in
notis ad Confessionem Fidei Claudii Regis Æthiopiæ* (b) disertis ver-
bis scripseram: *Æthiopes Concilium Chalcedonense, non admit-
tere.* Quia verò *Tzaga-zaabum* (c) ambiguè de eo loquentem
nominatim non refutaveram, Vir doctus *Dissertationem de Ec-
clesia Æthiopica* scribens, (d) putavit, *plurimos ideò hoc credidisse,*
[me scil. intelligens] *quòd Claudius istius concilii nullam mentionem fe-
cisset.* Sic male prætulit inepti illius hominis autoritatem asser-
4 tioni meæ benè fundatæ. Nolumus tamen obscuris aut fabu-
losis autoribus, veluti *Lud. Urreta, Baratto,* & similibus diu in-
hærere, nec omnes eorum tricas & apinas refellere, sed iis planè
rejectis, aut omissis, si quà à claris scriptoribus erratum fuerit, mo-
destè monebimus, parem æquanimitatem à nostris monitoribus
expectantes. *Quis enim in tanta rerum copia, & tot scriptorum
varietate, cuncta sine ulla reprehensione pertractaverit? Quis
omnia tam rara, nec passim obvia memoria continere potuerit?*

)(Igi-

(a) *N. Godignus de Abassin. rebus,* in præf. ad Lect. ex Seneca. *Rem falsam & inanem, nisi redarguatur, habere nonnunquam fidem multosque esse homines judicii parum firmi, qui nihil audiant, legantvè, quod non credant, nisi refutatum sciant.* (b) Londini An. 1661. cum Grammatica mea editam n. 4. (c) De quo in Procem. I. §. 23. (d) Joh. Ulricus Wildius SS. Th. D. An. 1664. cùm dissertationem illam Argentorati ederet, Magister & juvenis adhuc. Cap. 6. pag. 28.

Igitur hîc denuo lectorem obtestamur, (e) ut communis naturæ 5
fragilitatis memor, si quæ vel parùm exactè tradita: vel à sua opinione aliena repererit, ea æqui boniq; consulat: aut ubi opus fuerit, amicè nos moneat, quod grata semper mente agnoscemus (f).

Præterea *Epistolas, ac mandata Regum Æthiopiæ: Summi* 6
Pontificis Romani; & *Regum Hispaniæ responsiones: Patrum Societatis Jesu, eorumque Patriarchæ in Æthiopia orationes: & cum Habessinis disputationes,* quæ documentorum loco sunt, & acta ipsa repræsentant; nec non *Relationes & epistolas Patrum ad Socios in Europa scriptas* aliaque talia pro uberiori Historiæ nostræ confirmatione hîc tradimus; Lectoribus eruditis, taliumq; curiosis legenda & perpendenda: cæteris verò, qui simplicem Historiæ narrationem malunt, prætermittenda.

Sæpius etiam occasione data evagamur, ac præter histori- 7
am Æthiopicam observationes nostras, de variis aliis rebus, exponimus. Sicubi prolixiores simus, ut *de tempore transfretationis Habessinorum ex Arabia in Africam: de locustis: Pygmæis: de sarcophago arcuato: & similibus causis;* cogitet amicus Lector oppositiones acres nobis ab amicis factas, quibus respondendum fuit, & præveniendum, ne argumenta contraria, à nobis non prolata, obstare nobis videantur, ac ob id similes *παρεκβάσεις* nobis condonet.

Interdum etiam novas conjecturas admiscemus, autores an- 8
tiquos, ubi possumus, emendamus, declaramus, & conciliamus (g): nonnunquam Lectores ad eos, qui ex professo de hac vel illa materia agunt, ablegamus.

Inprimis in rebus exoticis naturæ admirandam vim, à creato- 9
re inditam, nec unquam satis cognitam considerantes, non statim fabulis accensemus, quæ ipsi non vidimus: nec experti sumus; quin potius ab infamia fabulositatis liberare satagimus, quæ antiquâ famâ, à variis autoribus inter varias gentes sparsâ, quasi per manus tradita ad nos pervenere (h). Secus ac alii, qui omnia quæ ipsi non spectaverunt præfractè negant, nisi per Notarium & testes probentur. Sic aliquando Philosophum, qui navigationes non legerat, *pisces volatiles* pro cathedra fortiter negantem adolescens audivi; qui idem *serpentes & lacertas volatiles* πὺξ ϗ λὰξ negaturus fuisset.

Versio-

(e) Id primò factum in præfatione, Historiæ Æthiopicæ præmissa. (f) Cicero: *æquo animo me moneri passus sum, & gratias habeo iis, qui me docuerunt.* (g) ex. gr. de salubritate, vel insalubritate locustarum: vel etiam aquæ Niloticæ. (h) Ex. gr. de Pygmæis, eorumq; pugna cum gruibus. De incredibilis magnitudinis serpentibus, vespertilionibus, formicis, & similibus, quæ omnia Straboni suspectæ sunt fidei.

10 Verſiones linguarum peregrinarum plerumque addimus, & quidem ad verbum, quod genus interpretandi, adjecta è regione lingua primâ, tutiſſimum putamus, & mediocriter doctis gratiſſimum. Si verò illæ tritæ aut familiariores ſint, ut hodie eſt *Gallica* & *Italica lingua*, nec non vernacula noſtra *Germanica*, earum plerumque ſenſum tantùm reddimus.

11 In *Arabicis*, ſi forte impegerimus, ſciat benevolus Lector, id etiam doctiſſimis iſtius linguæ profeſſoribus nonnunquam contingere, ob difficillimam illius cognitionem, & multiplicem vocabulorum ſignificationem.

12 Quod ad *diſpoſitionem* hujus *commentationis* ſpectat, numeros ſequimur in ipſo Hiſtoriæ noſtræ textu poſitos; niſi quòd ſtatim in principio, ubi *de Scriptoribus rerum Æthiopicarum* tractamus, narrationis curſum, quàm ordinem numerorum ſequi maluimus; quod tamen loco congruo indicamus, & lectorem

13 quò oportet remittimus, ſicuti res ipſa docebit. Cùm igitur opus hoc nullâ methodo conſcribi potuerit, quia ſecundarium eſt, principalis quædam velut appendix, ut, ubi quis aliquid legerit, locum facilè retinere non poſſit; ideò *ſeptem indices rerum & vocabulorum*, haut exiguo amanuenſis mei labore, confici curavi, quorum ope quilibet, quæ ſemel legit, aut aliàs quæſiturus eſt, facilè reperire poterit.

14 De ſtylo hujus operis non adeò ſoliciti fuimus; eum critici mixtum & varium pro varietate rerum & materiarum reperient. Ubi de rebus Eccleſiaſticis agimus, dictione quoque Eccleſiaſticâ, quâ ſcriptores Chriſtiani utuntur, & nos uti voluimus, & ſic de aliis aliter.

15 Autores noſtros ubique laudamus; nec eos ſilemus, niſi vel tritiſſimæ res fuerint, omnibusque notæ: vel feſtinatio intervenerit. Quippe maximè probamus ſententiam illorum, qui id ab accuratis ſcriptoribus requirunt.

[*Iac. Gothofredus* in Prolegom. in Philoſtorgium p. m. 55. *In Hiſtoria illud noſſe plurimum intereſt, unde quidque promptum & à quo proditum ſit; ut ita de fide dictorum certiùs meliusque conſtare poſſit.* Accuratiſſimè omnium *Ger. Joan. Voſſius* in tractatu de Theologia gentili Lib. III. c. 84. *Rhodiginum* culpans, ſic ſcribit: *Mos fontes, unde quidque hauſerint, diſſimulandi, ſummis aliquot viris ſeculo noſtro eſt perfamiliaris, vel ſi quos advocent teſtes eos laudant qui deperierint, non appoſito illius nomine, qui ea apud illos olim legiſſet. Quaſi nefas ſit de fide ipſorum, qui ſic ſcribunt, dubitare: ac non ſæpe contingat, ut vel memoria eos fefellerit, vel corruptis ſint uſi codicibus, vel mentem ſcriptorum non ſatis ſint aſſecuti; ſive culpâ ſuapte, ſive vitioſos ſequendo interpretes.* Mox objectioni magni cujusdam viri egregiè reſpondet: *Diſtinctionem faciendam eſſe inter ea quæ ratione, quæque teſtimonio ſuffulta ſint. Nam cùm rationibus certatur, non videndum quis, ſed quid dixerit: at in narratione rerum geſtarum ſemper diſpiciendum eſſe, quanta ſit fides narrantis.* Addiderim ego, *ſi quis alterius cujusdam rationibus utatur, ut etiam autorem ſuum prodat, ni plagiarius audire velit*; quamvis non ſtatim plagiarius vocandus ſit, qui ſimilia dicit & ſcribit quæ alius; nec quicquam obſtat, quò minùs diverſi easdem rationes mente concipere poſſint, ut in Procemio dicemus §. 49.]

Nihil enim gloriæ boni ingenii decedit, si autores suos nominet, sed potius fidem conciliat. Quin & si quis fortè alienâ fide lapsus fuerit, excusationem meretur.

Sed inolevit vulgò pravus mos autores suos reticendi, idque 16
non semper *arrogantiæ*, sed vel *diffidentiæ*, vel, si mollius accipias, *negligentiæ* tribuendum. *Arrogantiæ* vitium est, & plagii nomen meretur, cum quis videri vult ea reperisse & composuisse quæ ex alio desumsit: *Diffidentiæ*, cum autori meo non satis fido: (i) vel allegatione non satis dignum æstimo. *Negligentiæ*, cum per incuriam vel oblivionem autores omittuntur, vel id non necessarium putatur. Veteres certè suos autores rarissimè citant 17
Strabo ex *Diodoro Siculo*: *Plinius* integras periodos *ex Aristotele* (k) exscribit, illo non nominato, quamvis in Epistola ad Vespasianum Lib. I. p. m. 8. fateatur *benignum esse & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, & sese deprehendisse aliquos transscriptos ad verbum neque nominatos.* Scilicet sufficere putavit semel atque iterum nominasse autores suos, nec in omnibus historiæ suæ articulis eorum meminisse voluit.

Porro candorem meum etiam ex eo cognosci velim, quòd 18
liberè profitear ubi hallucinatus fuerim, & monitores meos cum gratiarum actione nominem. (l) Quin & ea, in quibus senten- 19
tiam meam mutavi separatim congessi, & nullatenus dissimulavi. Qui enim μέγα πνέοντες, secus faciunt, næ illi ἀναμάρτητοι infallibiles haberi volunt, quam arrogantiam fœdam ego procul habeo. 20
Denique quod ad *sacrorum causam* attinet, Historici vice fungor, neminem secus sentientem obtrecto, multò minùs odi. Aliorum dicta & facta candidè propono, nullam sequelam pro mea aut Ecclesiæ meæ sententia inde traho, quod à Gallis nonnullis iniquè mihi imputatum, at nullo exemplo demonstratum fuit.

Potissima verò causa quæ me ad tantum ramq; tædiosum laborem tantâ constantiâ tolerandum, impulit, Lib. I. N°. XCVIII. per tot. reperitur. Animus quidem mihi erat, statim post editum opus 21
principale hunc laborem subire; Verùm ad *colloquium stabiliendæ pacis causâ cum Gallis anno* 1682. frustra habitum, inter alios Imperii nostri deputatos à *Serenissima Domo Saxonica Vinariensi* delectus, illum seponere coactus fui; mox alia impedimenta atq; itinera varia supervenerunt; Quam ob causam benevolus Lector moram excusare, mihique favere non dedignabitur.

(i) Id mihi contigit, cùm juvenis adhuc cum J. M. Dilherro, *Confessionem Fidei Claudii* communicassem, quam ille Germanicè reddidit & impressit in libro das Leben Christi und seiner Apostel/ me non nominato; Nec me nominavit Hottingerus *in dissertatione de libro Henochi in Topographia Ecclesiæ*; cùm tamen à me juvene acceperit ea omnia, quæ ibi nova de Æthiopibus habet. (k) Vide modò *Aristotelem* L. V. *Hist. Animal.* & *Plinium* L. XI. c. 26. *de Achetis* & alibi passim. (l) Comment. I. 96. 65. & 3. 17. 7.

ABBA GREGORIUS AETHIOPS AMHARENSIS. AET: LII.

TABULA CAPITUM TOTIUS OPERIS

Summam repræſentans, ſecundum numeros in ipſo textu Hiſtoriæ Æthiopicæ poſitos.

IN Præfatione referuntur hujus Commentarii cauſæ, ejuſque ſcopus atque methodus.

In Commentario ad Proœmium Hiſtoriæ Æthiopicæ.

Num. 1. Exponuntur cauſæ tam corruptæ hiſtoriæ Habeſſinorum.

Primus literarum Æthiopicarum in Europa *autor* fuit *Johannes* Potken / Germanus Præpoſitus Colonienſis.

Damianus à Goez relationes edidit *Matthei Armenii*, & *Tzaga-Zaabi* Confeſſionem Fidei. Uterq; perſtringitur, & falſa vel vana illorum narrata oſtenduntur.

Franciſcus Alvarezius verax, ſed paulò ſimplicior, in nonnullis falſus.

Johannes Bermudes Alexandriæ & Æthiopiæ Patriarcha, homo ſimpliciſſimus.

Ludovicus Urreta nugator.

Nicolaus Godignus Urretæ cenſor juſtiſſimus.

Johann Balthaſar non ſatis ſanus.

Autor libelli *Les eſtranges evenements du Voyage de Tzaga Chriſt* mendax.

Jacobus Baratti fabulator. Qui omnes recenſentur & perſtringuntur.

P. Balthaſar Tellezius laudatur, cum epicriſi quâdam ob nonnulla loca ambigua.

Alii Scriptores rerum Æthiopicarum, quorum ſcripta ad autorem non pervenerunt: Veluti *Petrus Pays, Alphonſus Mendez, Hieron. Lupus* & alii minus notabiles.

Muhammedes Abdel-Bakides Arabs Mſſ. in Bibliotheca Oxonienſi.

Sequuntur alii autores qui obiter rerum Æthiopicarum mentionem fecerunt, veluti Hiſtorici, qui res Luſitanorum in India geſtas memoriæ prodiderunt.

Paulus Jovius notatur ob multa falſa & inepta de Habeſſinis.

Alii, qui partem aliquam Hiſtoriæ Habeſſinicæ tradiderunt, ut qui de Eccleſia Æthiopica ſcripſerunt, quamvis ſæpè neſcirent, ubi terrarum ſita eſſet.

Scaliger de Computo Eccleſiæ Æthiopicæ laudatur, tametſi multùm hallucinatus.

Brerewood Anglus. *Urſinus. Alexander Roſs. Hottingerus* & alii.

D. Joh. Ulric. Wildius laudatur. *Seldenus* in uxore Hebr. notatur, ut & *Cornelius Hazart Belga*.

Hiſtoriæ Univerſalis Scriptores.

Oldenburgerus in Theſauro Rerumpubl. permixtè & confusè de Habeſſinis loquitur.

Boterus in relationibus Univerſalibus Italicè ſcriptis: Mendoſum *Tigia* & *Tigiana*, quod ille habet, exponitur.

Menda plurima in *Athanaſio Kirchero*.

Geographi varii examinantur.

Tabulæ Chorographicæ vulgares carpuntur;

M. Paulus Venetus. Leo Africanus & alii.

Nova Africæ deſcriptio *Dapperi*.

De Geographo Nubienſi, atq; in eo repertis regionum atq; urbium nominibus hodiè ignotis. Diſſeritur de variatione ac mutatione nominum, cùm ob gentium migrationes, tùm Dialectorum differentias.

Num. 2. *De maleferiatis & fabuloſis Scriptoribus. De menſa Solis* in Æthiopia ab Herodoto memorata, hinc origo des Schlauer Affen Lands. Origo jocularium hiſtoriarum vulgo *Romans*. Ital. *Romanzi*. Ubi de *Xenophonte. Heliodoro*; & noviſſimè *Adamo Contzen* Pat. Soc. J. agitur.

Num. 3. De *Ludovico Urreta* remiſſivè.

Num. 4. De *Jacobo Barratto* breviter & remiſſivè.

Num. 5. *De peregrinationum ſcriptoribus*, ut plurimum vanis & falſis. *Leonhard* Rauchwolff: *Volaterranus* & alii taxantur. De vocabulo orientali Xān *Chan* Summus Princeps, quod Itali pronunciationis ignari ſcribunt *Cane*, *Paeſe del grand Cane*, ridiculè Germanicus Interpres reddidit des groſſen Hunds Land/*Regio Magni Canis. Eugenius Roger. Benjamin Tudelenſis* Judæus. *Vincentius Le Blanc*, & alii notantur. *Thevenotii* Itinerarium declaratur.

Num. 6. *Matthæus Armenius.*

Num. 7. *Tzaga za-abus*, vulgò *Zagazabo.*

Num. 8. *Franciſcus Alvarezius.*

Num. 9. *Johannes Bermudes*, de quibus omnibus ſupra actum.

Num. 10. Annuæ *Patrum Societatis Jeſu* relationes laudantur.

Num. 11. P. *Balthaſar Tellezius*; de quo jam antea fusè actum.

Num. 12. Autor noſter laudat, i. e. nominat ſuos autores, quos ipſe ſequitur.

Num. 13. De *Gregorio Habeſſino*; cujus perſona deſcribitur, quomodo autor in notitiam ejus pervenerit, ubi de cauſâ itineris Romani. Acta ejus in aula

Gotanâ apud *Ernestum Saxoniæ Ducem*; quid de popularium suorum rebus retulerit, & vicissim de nostris judicaverit; quòd in itinere obierit. *Epistola* ejus *Æthiopica* ad autorem, *prima* quæ in Europa visa. Alia ad *Johannem Ernestum dicti Ducis Ernesti filium* natu-maximum. Lamentatio super obitum ejus cum Lesso.

Alphonsi Patriarchæ Pontificii in Æthiopia Epistola Lusitanica ad Gregorium, ne in Patriam revertatur.

Gregorii Epistola Æthiopica *ad Ernestum Saxoniæ Ducem* more & stylo Æthiopico conscripta.

De *versionibus* Historiæ Æthiopicæ Ludolfi in *Anglia, Gallia* & *Belgio*, nec non in *Moscovia* factis.

Ad Historiæ Æthiopicæ Lib. I. Cap. I.

NUm. 14. De genuina scriptura & pronunciatione vocis *Habesh*, & nomine *Habessinorum*. Nec non de vocis istius origine & significatione.

Num. 15. Cur *Habessini* ita appellari fuerint. Aliæ pravæ derivationes refelluntur; Inprimis ea, quæ ab Ægyptiaca voce *Αυασις Auasis* vel *Oasis* desumitur; ubi declaratur, quid hoc propriè sit, & quòd Habassiæ minimè conveniat. Vanæ Jurisconsultorum quorundam Glossæ ad l. 7. §. 5. *ff. de Interd. & releg.* verbo: In Oasin. &c. exploduntur. Num hodiè adhuc *Oases* dentur.

Num. 16. Quòd Æthiopes nostri olim noluerint appellari Habesini. Quòd vocabulum speciale حبشي *Habesh Habessinus* sensim degeneraverit in generale, dum in versione Bibliorum Arabica, & alibi passim pro *Æthiope* generatim accipitur. Versio illa notatur. Arabicum سودان *Sudan* non reddendum *Nigrita*, sed *Nigri*.

Num. 17. De lanssima *Æthiopiæ* significatione, & istius vocabuli apud veteres & recentiores usu. Æthiopes antiqui propriè dicti olim optimæ fuerunt famæ. Cur *Æthiopes* in Europâ vocentur *Mauri* Ital. *Mori*. Mohren. Judæis כושים *Cusæi*, de quibus remissivè. Cautelæ in acceptione istius vocis. De *nigredine Æthiopum* brevis dissertatio.

Num. 18. De radice Æthiopica ገዐዘ: *Geeza*, quæ convenit cum Arabico غزا *Gaza*. *Digressus est*; unde አግዓዝያን: *Ag-azián* dicti fuerunt *Habessini* nostri.

Num. 19. De *Francis* Rhenum transeuntibus, unde sic dicti. De *Habessinorum* in Africam *transfretatione*, eorumque origine ex *Arabia felice* è gente *Sabæorum*. Quo tempore facta fuerit disquisitio. *Scaligeri* sententia, qui transitum Habessinorum ad tempora Justiniani retrahit, consistere non potest. Rationes plurimæ afferuntur. *Cedreni* & *Nicephori* historia de *Adado Axumitarum Rege* falsitatis arguitur. Longè antiquissimum esse Habessinorum transitum *Conringius* censuit, cui autor assentitur, & rationes pro hac sententia plurimas addit. Contraria argumenta refelluntur, inprimis ea, quæ à Græcorum autorum silentio desumta sunt.

Irruptio Habessinorum in Arabiam felicem tempore Justini facta; certissimũ contra Scaligerum argumentum est, Habessinos illius tempore jam tum in Africa valentes fuisse. Locus Eusebii de *Æthiopibus ab Indo flumine consurgentibus*, hucusq; non intellectus de Habessinis exponitur, nam de *Indis propriè dictis* intelligi non posse demonstratur, & contraria discutiuntur. *Philostratus* falsus declaratur.

Ipsa *Eusebii* verba sublata æquivocatione ad literam exponuntur. Tempus speciale transfretationis Habessinorum indicatur.

Num. 20. De *Sabæis*, qui & *Homerita*, ab aliis Indi: ab aliis Æthiopes vocati fuerunt. *Saba* & *Marsaba* non duo nomina unius Urbis, ut *Bochartus* putavit, sed duæ diversæ Regiæ fuerunt. Arabicum حمير legendum esse *Homer*. Non *Hemair*, nec *Hamyar* nec *Himyar* sicuti ايمن ejusdem formæ vocabulum *Amen* non *Amyan* nec *Imyan* efferendum, ita & nomen propr. Areta &c. contra Arabes ipsos & nonnullos claros viros, qui illis fidunt; ubi de malâ punctatione nominum propriorum à *Masorethis* talium ignaris, factâ. In pronunciatione credendum est iis, qui linguas mortuas & populos extinctos loquentes audiverunt. *Numerosissimi* fuerunt *Sabæi*, hinc emigrationis causâ. *Homeritarum* Regnum in Arabia à *Calebo* seu *Elesbaa* deletum. De *Sabis* urbe Africæ.

Additio *de nummo Severi* erroneo, ex Sententia P. Johannis *Harduini*, non de Abassenis, sed de Καβαλιταις accipiendo.

Num. 21. De *Axumitis*, unde dicti, & de nummo *Elagabalis* incerto.

Num. 22. *De confusione Habessinorum cum Homeritis & Nubais*. Scaliger *Procopio* malè imputat errorem. *Theophanes Byzantius* declaratur. De *Nubais*, quænam gens vel regio sit; Et quod nomen istud ad varias & remotissimas Regiones extendatur. Hesychius *Pygmæos Nobas* vocat; hinc digressio ad *Pygmæos*, de quibus latè; Vetustissima fama recentiore experientiâ confirmatur ab αὐτόπταις veluti *Nonnoso*, & in novissimis Africæ descriptionibus *Vossii*, qui parvos homines ibi non negat, sed *Nanos* esse asserit, idq; refellitur. *Rabbinorum* sententia *de matrimonio Nanorum*. *Dapperus* in Africa. *Thevenot* in Itinerario, & alii. De loco habitationis eorum. *Geographus Nubiensis* notatur. De vera *Pygmæorum magnitudine*. Digressio de *Gigantibus* qui vel quales fuerint. Quid de *Geranomachia Pygmæorum* sentiendum. Non mirum, incredibilem videri pugnam hominum cum gruibus: cum æquè incredibile futurum esset: boves gestare turres & quinque vel sex viros de illis pugnare, si Elephantos nesciremus. De loco Ezechielis, ubi vox *Gammadim* in Vulgata redditur *Pygmæi*. Unde hoc venerit. Variæ autorum sententiæ super hoc loco. *Fullerus* malè corrigit autores pro *Gamalais Gamadæos* faciens. *Gamala* urbs valida in Palæstina, & fortassis sic olim lectum. Habessini olim à nonnullis *Nubiani* dicti.

Num. 23. Habessini olim *Indi* dicti, & lingua eorum

eorum malè *Indica*. De *Indiæ* nomine latissimo nec non usu & abusu, ejusque confusione cum Æthiopiâ. Scriptores Historiæ Ecclesiasticæ de *Æthiopibus* & *Indis* confusissimè loquentes explicantur. *Ruffinus* speciatim Geographiæ imperitissimus notatur. *Marcus Paulus* & alii tot Indias faciunt, quot Zonæ torridæ ignotæ sunt regiones. Non tamen provincias citra tropicum Cancri sitas ad Indiam retulerunt Veteres, nisi fortè paucissimi, errore eorum privato, sive in regionibus sive in rebus. An & quales Indi fuerint, de quibus *Plinius*, *Florus* & alii autores. *Profectio Apostolorum* ad Indos & Æthiopes, explicatu difficilis Baronio visa, elucidatur.

Ad Lib. I. Cap. II.

NUm. 24. Appellatio *Æthiopia sub Ægypto*, ut inepta & perversa exploditur; unde fortassis originem habuerit.

Num. 25. Unde in Tabulis Geographicis tam *enormis extensio Habassia* ultra lineam æquinoctialem; Primus *Joh. Barrius* insignis Historicus Lusitanus eam restrinxit. Num *Polus antarcticus* in Habassia conspiciatur.

Num. 26. *Mare rubrum* à Græcis malè sic vocari, cùm *Edomæum* à littore simpliciter dicendum fuisset, prout dicimus *Mare Hispanicum*, *Indicum*, & similiter. Iidem reprehenduntur, quod nomina propria aliarum gentium significativa plerumque mutaverint, & Græcè exposuerint. Mari rubro idem contigisse, quod aliis appellationibus regionum, ut notiores ad remotiores ignoras extendantur. Hinc Mare rubrum in Indiam usque à Veteribus dilatatum. *Q. Curtii* de eo error. Accedunt alia de hoc mari scitu digna; quòd navigatu sit periculosissimum, & altius terrâ Ægypti.

Ad Lib. I. Cap. III.

NUm. 27. An *Habassia* contineat *sexaginta duo* Regna? Mendum in nota numerica subesse putatur.

Num. 28. De *Mendis numerorum* ob facilem in notis numericis lapsum. In profanis autoribus res est in confesso, duobus exemplis è Plinio confirmatur; At sacris Scriptoribus assertio est longè difficilior, verùm 1. Maccab. 6, 37. de *XXXII. viris in uno Elephanto* res est clarissima. Discrepantia tamen aliqua numerorum etiam in *Libris Canonicis* reperitur. Hinc certamina doctorum virorum acria, quæ moderanda suadet autor. *De ætate Salomonis & Roboami* difficultates. *Interpres Bibliorum Germanicus* numeros quosdam suspectos habuit. Asseveratio autoris de integritate Scripturæ.

Num. 29. *Enumeratio Regnorum* Habassiæ ex relatione Godigni cum censurâ & emendationibus Autoris; ut & nonnullarum provinciarum.

Num. 30. De *Insula Meroë*, *quòd non sit provincia* Æthiopiæ *Gojama*; quomodo hoc vocabulum rectè sit legendum. *Tellezius* & nonnulli recentiores illum secum refelluntur. Hiatus in *Baudrandi Lexico Geographico*, Insula illa latè describitur ex *Herodoto*, *Diodoro Siculo*, *Strabone*, *Ptolemæo*, *Plinio*, *Solino* & aliis, ita ut minimè fabulosa sit, attamen ad *Gojamam* minimè quadret. Rationes contrariæ referuntur, iisque respondetur. Urgetur potissima ratio, quod Meroë Veteribus fuerit notissima: Nili fontes verò, qui in Gojama sunt, ignotissimi fuerint. An & ubi insula illa hodiè adhuc extet, ubi quærenda sit, & quomodo vocetur. Fortassis locorum illorum facies hodiè mutata.

Num. 31. De Provincia *Medra Baher*, i. e. *Terra maris* ejusque Præfecto *Bahr-nagash*. Eodem sensu *Aremorica* Galliæ provincia vocatur ac *Pomerania*; regio Germaniæ ad mare. **Hanse Städte** scribendum, non **An See Städte**.

Num. 32. De *Axuma*, quæ malè *Caxumo* vel *Cassumo*; unde istud venerit. Hoc errore decepti *Scaliger & Bochartus* Arabicum كشوم *Chashum* idem esse putaverunt. Minimè verò omnium huc quadrare, quæ Golius habet de Regia Habessinorum *Germe* vel *Giurmè*.

Num. 33. De voce *China*; quam soli Hispani, Lusitani & Angli rectè pronunciant. Necessitas *Alphabeti* cujusdam ex Latinis literis pro peregrinis vocibus formati ostenditur.

Ad Lib. I. Cap. IV.

NUm. 34. Consilium de construendo quodam *Alphabeto universali* literis merè Latinis, ad exprimendas & ab omnibus nationibus uniformiter legendas voces peregrinas proponitur; Specimen illius dedit insignis vir *Franc. Mesgnien Meninskius* in præclaro suo opere Lingg. Orientalium.

Num. 35. *Tabulæ vulgares Habessinæ* in Atlante majore & alibi notantur; *Vossii* rectissimum de iis judicium. De tabula majore *Francisci Æschinardi*. De Africæ nova tabula.

Ad Lib. I. Cap. V.

NUm. 36. De incredibili *Zonæ torridæ æstu*; exempla admiranda è diversis autoribus afferuntur, falsa tamen est Philosophorum quorundam veterum opinio, quòd inhabitabilis sit. Contrarium ex *Tellezio* & *Thevenotio* probatur.

Num. 37. *Philosophi* de cœlo & sideribus auda-

cter nimis differentes verbis Senecæ perstringuntur. Interdum non turpe esse ignorantiam suam fateri, ex Augustino.

Num. 38. De *aëris natura*, quem *Aristoteles* absurdè calidum & humidissimum facit, cùm tamen has qualitates habeat ex accidente. *Peripateticorum* argumenta afferuntur, & simul refutantur. Vanam esse divisionem aeris in certas regiones. *Aerem per se frigidissimum esse Elementum*, Stoici jam pridem sapienter asseruerunt, idque rationibus confirmatur. *Le Sr. Petit* laudatur.

Num. 39. De *nive sub Zona torrida* rarissima; *Gregorius* eam, priusquam in Germaniam venisset, non viderat, igitur per jocum *farinam* vocabat.

Num. 40. De *pluviis sub Zona torrida* planè stupendis; causæ *Ath. Kircheri* lectori non satisfaciunt, qui propterea notatur, Error Æthiopis cujusdam de pluviis, quem Kircherus allegat.

Num. 41. *Periœcos* non ubiq; terrarum eandem æstatem & hyemem habere contra *Aristotelem*, nisi id de Zona temperata accipere velis, nam in Zona torrida fallit, idque demonstratur exemplis.

Num. 42. *Fucos apum servos esse*, *Germ.* **Wasserbienen/Thränen**. Malè **Hummeln**. Varro confundere videtur cum *apibus prædonibus* **Raubebienen**. Habessini benè norunt curare apes.

Num. 43. De *Turbinibus sævissimis* in Æthiopia, ubi docetur, quid propriè sit *Prester* Veterum; illius vix accurata descriptio. De Venatorum *Bissa bova*.

Num. 44. De *Typhone* horribili vento, qui obvia quævis rapit & frangit. De vento *Orcan* periculosissimo, ejusque causis & effectu.

Num. 45. Exemplum *venti terribilis in Illyrico* ex relationibus publicis. *De turbine Indici maris* ipsas naves vacuas in *aërem* raptante.

Ad Lib. I. Cap. VI.

NUm. 46. *Montis* Habassiæ stupendi, *Lamalmon* dicti, descriptio ex Tellezio.

Num. 47. De nonnullis Habassiæ *rupibus mirabilibus*.

Ad Lib. I. Cap. VII.

NUm. 48. De *auro* Æthiopiæ in *Enarea*, *Damota*, & aliis Africæ regionibus. Obiter de *spectris metallorum in Germania*, nec non in *Lapponia*.

Num. 49. De *metallis* & *mineralibus* Æthiopiæ sat uberibus. De ferro crudo in agris legi solito **Leseſtein**.

Num. 50. De *sale* Æthiopico *minerali* in fodinis laterum formâ exciso. De diversis salis speciebus. Describitur Æthiopicus ex Mendezii Patriarchæ relatione.

Num. 51. De *Stibio* seu *Antimonio* orientalibus *Cohol*, *Alcohol* Hispanis cum articulo Arabico. Ejus descriptio. Apud Medicos *Ophthalmica* medicamenta ingreditur. Prisca Hebræa lingua est פוך *Fucus*, quo *Jesabel* se pinxit. Loca Scripturæ de hoc minerali. Non aliam gemmam vel lapidem esse apud Esaiam c 54, 11. rationibus ostenditur. Apud Orientales est in frequenti usu. Græcum *Collyrium*, quasi *Cohollyrium* dictum. Aliæ derivationes spernuntur.

Ad Lib. I. Cap. VIII.

NUm. 52. De *fontium origine*. Eos (si paucissimos excipias) ex sola aquâ pluviâ provenire contra Aristotelem ejusq; sequaces defenditur. Locus Ecclesiastæ cap. I. v. 7. de *circulo aquæ profluentis* contra vulgarem opinionem secundum literam & rei naturam, non tamen de aquâ marina in suâ substantia, exponitur. Sententia contraria exploditur, & obstantia gravissima dubia proponuntur.

Num. 53. De *Nili præstantia*. Ejus *magnitudo* & *longitudo*. *Moles aquæ*. *Ostia* hodiè pauciora ac olim ex relationibus recentioribus. *Aqua* ejus *dulcedo* & *salubritas*, de qua *Velschius* parum distinctè loquitur. *Pestem* etiam in Ægypto dari contra *Aristidem* & *Kircherum*. De *fœcunditate Nili* & vana Gematria vocis ΝΕΙΛΟΣ. *Nilum aura* carere negatur.

Num. 54. Nomen *Nili* Æthiopicum *Abavvi* pessimè pleruinque scribitur. An exponi possit? *Velschius* rursus notatur.

Num. 55. An ullum *flumen in Nilum* influat?

Num. 56. *Geon* vel *Gihon* non esse Nilum, secus ac Patres quidam crediderunt. Erroris istius origo à LXX. Interpretibus. Insulsa opinio de subterraneis Nili alveis. Crassa *Judæorum Fabula* de piscibus cum Israelitis viâ Abyssi in Babyloniam migrantibus. De variis Nili nominibus, ibique cespitatio Velschii.

Num. 57. De Regibus & Principibus, qui *Nili fontes* quæsitum miserunt, nempe *Dicæarchus* Hammoniorum Rex, *Sesostris*, *Cambyses*, *Ptolemæus Philadelphus*, *Julius Cæsar*, *Nero*. Vanitas talis laboris ostenditur.

Num. 58. De *Lunæ montibus* fabulosis, ut videtur, quis eos primò tradiderit.

Num. 59. De *Nili fontibus*. Relatio *P. Paësii* ex Kirchero, quam *Vossius* deridet, autor verò non improbat. Illius verba: *Tot esse alicujus magni fluminis fontes, quot sint ejus rivi*, stare non posse, quod latè explanatur. Similia à radice arboris & imbrice planè non quadrare. De *fontibus Danubii & Rheni*.

Num. 60. *An in Ægypto pluat?* Affirmatur. Sæpissimè in inferiore, rarissimè in superiore Ægypto, sed nullibi tantum ut plantis sufficiat.

Num. 61. De *vera causa exundationis Nili*. Pueriles nonnullorum de ea argumentationes. Vana *Kircheri* de ea trepidatio. Ea etiam olim cognita fuit.

Num. 62. De *Etesiis*, ventis in mari mediterra-
neo

neo anniversariis, qui malè vocantur in Lexicis nonnullis die kühlen Lüfftlein in Hundstagen. Ex qua plaga mundi venti illi spirent. *Lucanus*, qui eos *Zephyres* vocat, contra *Salmasium* defenditur. Quamdiu durent. Ad incrementum Nili parum faciunt.

Num. 63. Ex *solutis nivibus Nilum* minimè augescere contra Veteres quosdam, nec non contra *Cardanum*.

Num. 64. *Pauli Jovii* hallucinatio de exundatione Nili; Verba illius ex Histor. Lib. XVIII. afferuntur.

Num. 65. *Nigrin* fluvium hodie *Sanaga*, seu *Senega*, alveum Nili sinistrum esse ex *Johanne Leone* Africano docetur. Laudatur à *Vossio* & *Scaligero*, defenditur contra virum doctum: & ex *Luise Sanuto*, cujus verba proferuntur. *Niger Nilo simillimus* in omnibus. *Geographus Nubiensis* aliique Arabes duo brachia præcipua Nilo tribuunt.

Num. 66. *An Nilus diverti possit*, ne in Ægyptum fluat? disquiritur. *Hornius* inanem & incredibilem fabulam vocat. *Tellez* idem sentit contra *Albuquergium*; Textus ipse ex Commentario Lusitanico profertur, dubia examinantur, & rationes contrariæ expenduntur. Autores pro altera sententia referuntur. *Luis de Bavia*, *Johannes Cantacuzenus* & alii.

Num. 67. De *fluminibus Africa* in arenâ pereuntibus Vossii narratio.

Ad Lib. I. Cap. IX.

NUm. 68. De *flumine* Judæorum *Sabbatico*; unde *Sambation* dicatur. Narratio de eo ex *Talmude*; Judæorum obstinatio. Vetus de eo fabula. *Josephi* relatio. Argumenta, quòd *planè fabulosus* sit ab origine narrationis: variatione autorum; *Baronii Casauboni* & *Fulleri* sententiæ. *Plinii Cardani*. Dissensus in loco & situ. Silentium præstantissimorum Geographorum. De defectu ejus opiniones vanæ. Epistolæ spuriæ *Preste Johannis* Autorum diversorum judicia. *Mons Sabbaticus* fabulosus. *Cunæi* sententia probatur.

Num. 69. De *Tefo* seminio minutissimo, pannificio utili apud Habessinos, nomine Latino vel Græco autori ignoto.

Num. 70. De *Psyllis* non naturâ sibi ingenitâ sed arte veneno medentibus. In qua regione habitaverint. Alii populi ejusdem virtutis. Quo veneni genere *Cleopatra* sibi mortem acceleraverit. De Herba *Assazoè* contra venena efficàcissima. Tellezii verba. De *ligno serpentino* ex Geographo Nubiensi, Lusitanis *Pao de cobra* serpentes omnes stupefaciente. De fraude incantatorum veterum; falsâ causâ sæpe falli homines.

Num. 71. Cur Habessini ex præstantissimis uvis *vinum* facere non possint. *D. Martini Harsmanni* rationes proferuntur & laudantur. Ubi simul *consilium* datur, quomodo defectui huic mederi possint, ne *vinum in Eucharistia* deficiat.

Num. 72. *Dudaim* Gen. 30. 14. 15. & Cant. 7. 14. Nihil aliud esse quàm *Muzam* Arabum, Indis *Pala* & *Pizang*, primum locum de *fructu*, alterum de *flore* ejusdem plantæ agere. Græcorum cæterorumq; antiquorum interpretum expositiones referuntur. *Mandrogaram* esse non posse. *Dioscoridis* locus de Mandragorâ εὐώδει aliter ac vulgò exponitur. Autores aliud asserentes refelluntur. *R. Menachem* laudatur: Sententia de *floribus amabilibus* rejicitur. Veræ sententiæ reperiendæ occasionem dedit autori *Itinerarium Principis Radzevillii*, cujus verba allegantur, Rationibus firmatur. Aliud testimonium ex itinerario *Leonhardi Rauchwvelfii*. Herbam esse, non fruticem nec arborem. Diversæ ejus species. Assensus nonnullorum autorum. Confirmatio ab Etymologia. Autores de hoc loco. Lilia esse non posse.

Ad Lib. I. Cap. X.

NUm. 73. De *armentis* Æthiopiæ, ubi de *Nomadibus* antiquis, quibus comparantur *Beklenses*, Boves maximi nonnullis *Taurelephantes*. *Gothofredus in Philostorgium* parvos Elephantes esse malè putavit, sed bene correxit mendosum *Par.* vel *Tarelephantes*.

Num. 74. *Equorum ungulas* in Æthiopia ferro non muniri, uti nec in Tartaria.

Num. 75. De *Cyriaco* Nubiæ Rege centum mille equites nigros in tot equis nigris in Ægyptum ducente. Locus *Elmacini* Arabis.

Num. 76. De *adipesis* & ponderosis *ovium* orientalium *caudis* Hebr. אליה exponitur. Plostello imponebatur. Locus ex *Talmude* & *Salom. Jarchi*. *Pondus* grande talium caudarum.

Num. 77. De *Elephantis* singularia quædam ex relatione *Wilhelmi Leyel* Danici præfecti. Exempla ingenii eorum egregii; injuriis accenduntur; Laudibus demulcentur, etiam præcedentiæ certamina exercent. De pugna eorum cum *Draconibus*. *Anatomia* unius in Hibernia. De derivatione nominis ex Hebr. *Alluph. Bos.* Vocabula animalium, quoad literas radicales eadem, quoad significationem in diversis linguis mirè variant. *Cornua an dentes sint*, ex quibus ebur fit, remissivè.

Num. 78. De *Camelopardali* & ejus stupenda altitudine; Cur sic dicatur. De maculis *Pardorum* & *Pantherarum*. *Germ.* Greiff non à *Giraffa* detortum, ut Bochartus putat.

Num. 79. De *Zecora quadrupede pulcherrimo*. Quod etiam nota fuerit priscis Romanis, sed confundatur cum *Onagris*; ubi *Gothofredus in Philostergium* notatur; *Martialis de pulchro Onagro* loquens exponitur. De incredibili istorum animalium pretio; Inter munera Regum censentur; Describuntur in literis ex India à Rege Habessinorum ad Gubernatorem Hollandorum Bataviam missis, & itinerario *Thevenotii*, & *Aldrovando*.

Num. 80. De differentia inter *Pardos*, *Pantheras*, & *Tigrides*. Veteres confusè de iis loquuntur, quia non

non conjunctim viderunt. Macularum diversitas; hinc diversa nomina. *Lynx* multum differt. *Pardorum fragrantia*, de qua autores mira, sed discrepantia ferè referunt.

Num. 81. De *Hyæna* ex Busbequio. Hebr. צבוע Ejus differentia à Septentrionalium *Gulone*, **Vielfraß**. Quid sit *Crocuta*?

Num. 82. De *Callitricho*, **Sangwyncken** Hollandis.

Num. 83. De *Monocerote* ex *Plinio*, *Philostorgio*, *Paulo Veneto*, *Vartomanno*. Aliquot genera animalium *unicornium* recensentur. Quid sit *Harish* & *Carcand* Arabum.

Num. 84. De *Monocerotibus* S. Scripturæ, & disquisitio de vocabulo ראם quod LXX. Interpretes *Monoceros* reddiderunt, & illorum exemplo versiones omnes *Unicornu*. Vulgata benè *Rhinoceros*. Dissentit autor è Bocharto & quare.

Ad Lib. I. Cap. XI.

NUm. 85. De *Hippopotamo*, cujus exuviæ spectantur Lugduni Batavorum. *Descriptio* ejus ex Tellezio & Thevenotio. Quòd sit *Behemoth* Jobi; pro Clariss. Bocharto. Rationes virorum doctorum, qui de *Elephanto* accipi posse putant, expenduntur, & cum illius rationibus conferuntur. Pro *Hippopotamo* concluditur. Eum plantis pasci certissimum. Verba textus ad eum applicantur, dubia resolvuntur.

Num. 86. De *Crocodilo*, & quòd Hebraicum תנין in plur. contr. תַּנִּים de eo sit accipiendum in Scriptura, speciatim Ezech. 32, 2. 3. qui locus exponitur, ut & Mich. 1, 8. De *Crocodili lachrymis*.

Num. 87. De *Candiverbera* Italorum. Quale animal sit כח Hebræorum ex Bocharto. Gesnerus confundit cum *Crocodilo terrestri*.

Num. 88. De *torpedine* notabilia. Ejus descriptio ex *Godigno*, *Tellezio*, *Barleo*.

Ad Lib. I. Cap. XII.

NUm. 89. De *Struthio Camelo*. De notatione nominis. Descriptio illius ex *Diod. ro* & *Sandovallo*. *Tragopan* Veterum, *Casuarius* esse videtur; Unde ista vocabulorum compositio. Appellationis ratio redditur.

Num. 90. De *Ibibus* Ægypti avibus. Ciceronis descriptio. *Volatilibus serpentibus* obviam volant, easque devorant, ex *Solino*. Num rectè *angues* vocaverit contra Salmasium. *Ibes Ciconiis similes*. De *Ophiomachis* quædam.

Num. 91. De *Pipi*, ave Æthiopica mirabili, Guineensibus *Fonton*. Quæ ferarum index, & venatorum ductrix est.

Descriptio ejus ex *Dappero*.

Num. 92. De fabulosa Arabum ave *Rucha*, quæ comparatur cum *Bar-juchna* Judæorum, ova utriusque montis magnitudine describuntur. *Anka Occidentis* id est, *Gryps Africanus*. Fabulosa narratio *M. Pauli* & *Benjamini Tudelensis*, Originem traxisse videtur à *Candora* incredibilis magnitudinis ave, in Africa & America visa, quæ vitulum Elephanti vel juvencum in aërem extollere potest. Testimonia Scriptorum recentiorum *Johannis dos Santos* Lusitani. *P. Bolivari* Jesuitæ: *Yncas Garcilasi de la Vega*, *Josephi* de *Acosta*.

Num. 93. De *Boa* ex Plinio. Malè redditur vernaculè hoc vocabulum vulgò **ein Uncke**. De *Indicis serpentibus* maximis ex *Diodoro*, *Philostorgio*, *Dappero*. Fabulæ admixtæ refelluntur.

Num. 94. De *Jekko* aspide Indico venenatissimo. Num *Salamandra* veterum sit. Vox est βρωμοποιητικά. Historia faceta de juvene concionatore illius clamore territo.

Num. 95. De *hydris* & *chersydris* venenatissimis. Cur sic dicti. *Descriptio* eorum ex *Leone Africano*, *Æliano*, *Virgilio*. Isti Num. 21. 6. sunt intelligendi secundùm Bochartum. *Melchior Sebizius* Junior parùm accuratè *serpentes* depingi curavit.

Num. 96. De *Locustis magnis Australibus* esui aptis Diatriba ampla, ob conjecturam novam de voce שלו Num. 11, 31. Istius vocis expositiones. LXX. Interpretes Ortygometram reddidere, Chaldæus Phasianum. Primus Josephus *coturnicem* reddidit, quæ specie differt ab *Ortygometra*. Qualis hæc avis sit. *Recentiores Judæi* utramque significationem tenuunt, & in ea mirè variant. Retinetur vox in versionibus Orientalibus sine intellectu. Remedia in difficilioribus vocibus Ebraicis adhiberi solita hîc cessant. Arabes suum سلوي noo intelligunt. Occasio hujus conjecturæ. Hæsitatio autoris priusquam illi indulgeret. *Rariora animalium plantarumque scriptura nomina vel perperam vel planè non exposita à LXX. Interpretibus fuerunt*. *Descriptio locustarum* ex *Strabone*, *Diodoro*, *Plinio*, & inprimis *Alvarezio* teste oculato, qui de *incredibili & ineffabili earum multitudine*: *expansione per octo leucas*: *altitudine duorum cubitorum* cum tempestate periisse, aliisque circumstantiis notabilibus testatur. Sequuntur *testimonia Patrum Soc. Jesu*, *Clenardi*, *Kirstenii*, *Johann Neuhofs*, *Dapperi* & novissimè *Josephi de S. Angelo*, & maximè *R. Anania Frzzani*, qui verbis & scriptis autori narrationem de stupendo hoc insecto exposuit, & quidem Arabicè secundum dialectum Mauritanam vulgarem. Ingens hæc est illarum terrarum calamitas ἀπαξφυλαξεως antedictorum.

(1.) *De multitudine.*

(2.) *De earum esu Judæis licito & bono, imò suavissimo*, non Barbarorum tantum aut Pamphagorum, sed & delicatorum populorum videlicet *Chinensium*. *Certissimè bonas eas* prædicat Josephus modò citatus. Qualis sit earum *sapor*. Contraria ex *Zigabeno* & aliis discutiuntur. Quæ sit earum *præparatio*. Num verò *salubres* sint, disquiritur. Autor *sententiam* suam ex *Maffejo* in Hist. Æth. prolatam nunc *retractat*, & de *marinis locustis* locum accipiendum agnoscit. Quæ vel quales istæ sint. Digressio ad Hieron. *Velschium*, qui de salubritate locustarum

rum loquens lectores turbat. Veteribus Scriptoribus tribuit, quæ illi non dicunt. Versio *Strabonis* obiter corrigitur. Confusum *Velschii* scribendi genus de λαχανοφαγία. *Deus in furore suo carnem Israelitis dedit.*

(2.) *Species mundarum locustarum* plurimas fuisse.

Accedit nunc autor ad *Exegesin* textus sacri. *Ventum afferre solere locustas*; Qualis ventus is sit. In hoc consistere miraculum divinum totius historiæ. A quo *Mari* venerint. *Spatium itineris unius diei*, quomodo accipiendum, ad coturnices id minimè quadrare. *Duorum cubitorum altitudine* humi jacuisse, non volavisse. Interpretes hoc asserentes notantur. Bocharti sententia de *cumulatione* earum per *acervos* non placet. Quid sibi velit Hebraica phrasis *super faciem terræ*. De modo eas colligendi, & comparatione ad verba; *qui minimum collegit*. *Corus*, num hic cumulum an mensuram significet; ultimum præfert autor. Quomodo *expansio earum* intelligenda. Varia lectio in Codice *Samaritano*. Protestatio autoris de hac nova conjectura per verba Bocharti.

Num. 97. De magnis *formicis Indicis*; mediocris canis magnitudine. Testimonium *Herodoti* quod declaratur. *Indica animalia* pleraque maxima sunt, ex. gr. *Vespertiliones* anserum magnitudine.

Ad Lib. I. Cap. XIV.

NUm. 98. De optima *Habessinorum indole* ex Patrum Societatis testimonio in literis annuis, & Patriarchæ Alphonsi Mendezii narratione. Ipsa eorum verba referuntur. *Servi hujus nationis* maximi æstimantur; ea de re *Mocchâ* Arabiæ recentissima relatio; Exemplo è *Dappero* & indole *Gregorii* confirmatur.

Num. 99. De *Gregorii* Habessini studio Linguæ Latinæ. *Acalexus* juvenis Habessinus *Petri Heilingi* Lubecensis discipulus, studiorum causa in Europam, deinde in *Germaniam* delatus urbes quæsitas non potuit reperire; ejus rei causa *Amstelodamum* profectus, ibi petulantiam puerorum & nautarum expertus est. *Johannis Weselii Lubecensis* hac de re epistola. Quomodo id cognoverit autor.

Num. 100. De *Leucæthiopibus*, sive natione quadam Æthiopici generis albâ, non tamen morbosâ, ut *Vossius* putavit; illius narratio de hac re, & in ea dubia quædam.

Num. 101. Quòd *fœmina parturientes* in Oriente & Æthiopia se in genua demittere soleant. Hinc exponitur locus 1. Sam. 4. 19. Hebraicum כרע significat; *Ingenua se demisit*. Testimonia de facili partu Australium ex *Barlæo* & *Indicis* relationibus. De *Habessinicis* fœminis dubium.

Additio ad §. 43. hujus capitis. *An Judæi post destructionem templi Hierosolymitani usquam suo jure usi fuerint? Benjamin Tudelensis* id asserit. *Constantinus L'empereur* in dubium vocat; sed obstant exempla *Judæorum nonnullorum in Habassia* & *Dunavvasi Judæi Homeritæ* in Arabia, qui diu nemini paruerunt.

Num. 102. De *Troglodytis* & populis Africæ vagis, de quibus *Sallustius* & *Pompon. Mela Gregorius Æthiops, & PP. Soc.* Tales sunt hodierni *Promontorii bonæ spei* habitatores; de lingua eorum. *De Cafris* unde sic dicantur. Quid sit *Cafer* Turcarum.

Additio de vocabulo *Paganus*. Quare *Ethnici* sic dicantur.

Ad Lib. I. Cap. XV.

NUm. 103. De *lingua Æthiopica* ejusque usu. *Mariani Victorii* de tribus linguis in Æthiopia usitatis inepta narratio. *Athan. Kircherus* quoque de alia quadam lingua & charactere falsò edoctus fuit.

Num. 104. Quare superiori seculo *Chaldaica* vocata fuerit hæc lingua, incertum.

Num. 105. De illius *facilitate*. Cum *Arabica* maximè convenit in Grammaticâ; Verba quædam *Chaldaica* peculiariter in ea observavit eruditiss. *Lud. Piques. Dr. Sorbonicus.*

Num. 106. *Verba & loca S. Scripturæ*, nec non radices Hebr. plurimæ ope *Linguæ Æthiopicæ* declarantur. Vocabula rariora animalium, plantarum, gemmarum &c. S. Scripturæ diu ignorata, ope cæterarum Lingg. Orientalium exposita fuerunt. Voces Hebraicæ aliquam multæ ex Æthiopismo lucem fœnerantes adducuntur. Dubia circa ea pro vel contra *Ludovicum de Dieu* aliosque doctos viros resolvuntur. Etiam nonnulla Arabica vocabula ab Æthiopicis radicibus derivantur.

Num. 107. De significatione antiqua radicis ארם *Adam*. Verâ nominis *Adami* origine & significatione; Unde vocabulum κόσμος & *Mundus*. Ciceronis locus de hac re. Expositio vocis ארמיה vulgaris inepta. Explicatio loci Thren. 4, 7. De nomine *Adami* Oda Æthiopica ex *Poeta Æthiopico*.

Num. 108. De lingua *Amharica* ejusque *Grammatica* & *Lexico* mediocri ab autore elaborato, sed nondum edito.

Num. 109. De *Scala magna*, sive *Vocabulario Æthiopum*, ex quo specimen profertur de *Gemmis* satis rude & indoctum.

Num. 110. Quòd Æthiopes *vocabula Græca rariora* in versione LXX. interpretum minùs rectè intellexerint, idque exemplis demonstratur.

Num. 111. *An sit certus numerus Lin[guarum] totius Orbis*. Judæi *septuaginta duas* linguas ineptè asseruerunt, quî id factum sit. Patres Græci tamen & aliqui Latini id crediderunt. Vanum est certum earum numerum definire velle. *Plinii* locus, de *trecentis* dissimilibus linguis in urbe Dioscuriade suspectus, emendatur; ut & *Strabo*. *Megiserus* & alii Orationis Dominicæ variarum Linguarum compilatores admonentur. Ejus vanus conatus in conquirendis quadringentis Orbis terrarum Linguis & dia-

dialectis. *Alstedius* illum malè imitatur, dum etiam *Francofurtensem* & *Spirensem* dialectum illis annumerat, *Erfurtensis* oblitus. Obiter de *Zingaris* & eorum lingua, cum specimine vocabulorum nonnullorum, ubi sententia *Scaligeri*, quam *Bon. Vulcanius habet*, de *Origine Zingarorum*, quod *Nubiani* sint, refellitur. De ficto sermone *nebulonum mendicantium* Rottwelsch. Bonus Alstedius *LXXII. Linguas Synedrii Judaici* conquirens nugatur. Conclusio: *Numerum linguarum Orbis esse incertissimum.*

Ad Lib. I. Cap. XVI.

NUm. 112. De *Mamalucorum* regno Ægypti deleto. Facie rerum illic locorum mutatâ, maxima quoque damna in Habessinos redundaverunt.

Num. 113. De *fœdo signo* occisi hostis masculi in Africa colligi solito.

Num. 114. Incultas & *feras gentes* sæpe superare cultiores; Exemplum de *Tartaris* ex Martinio affertur. *Orientales* nuper, *Occidentales* olim *Chimam* invaserunt teste Andr. Mullero.

Num. 115. De *incantatione* Veterum, quâ variæ bestiæ in unum congregantur. Locus *Deut.* 18. 11. exponitur. Est adhuc hodiè in Africa usitata.

Num. 116. De *victimis humanis*, olim inter *Cananaeos* & *Carthaginienses* usitatis; à quibus mos iste detestabilis ad alias quoque gentes serpsit. Ubi hodiè adhuc in usu sit.

Ad Historiæ Æthiopicæ Lib. II. Cap. I.

NUm. 1. De vera causa *Indica navigationis* à Lusitanis audacter susceptæ. *Plinii error* de *Hannonis* periplo. Oceanum totum Orbem ambire fama vetus. De circumnavigatione Africæ autorum relationes. *Naves equos* dictas, quod Strabo habet, quomodo accipiendum.

Num. 2. Ubi verus *Presbyter Johannes* olim regnaverit. *Marci Pauli* verba. *Ath. Kircherus de Cathaya* confusissimè loquitur. Rectius *Hornius*. Unde *prima fama* Presbyteri Johannis.

Num. 3. De vera istius nominis *Etymologia*; Scaligeri *Fristegiani* è lingua Persica rejicitur, ut analogiæ istius Linguæ repugnans. Nec *Golii expositio* locum habere potest ob varias rationes. Nec *Bespieri* nova *Freshte-jehan* id est *Angelus Mundi*. *Schindlerus* notatur. Andreæ Mulleri *Prester-Chan* cæteris derivationibus omnibus præfertur.

Num. 4. Ultra *viginti appellationes* istius *Monarcha* pleræque vanæ, parum etiam ridiculæ referuntur, veluti:

Abecum.	*Elati.*
Abeto.	*Farestagian.*
Amma.	*Gian Belul.*
Atie-l-abassi.	*Giochan-Belul.*
Avie Negus.	*Jonanas.*
Azegne.	*Juhanna.*
Beldigian.	*Johannes Ung.*
Belulgian.	Lederwyck. &c.&c.

Num. 5. Quid sit Tzaga-Zabi *Jan-Belul*, & ridiculum *Faras-ta-gian* Zaga Christi.

Num. 6. De compellatione Regis, ejusque titulo *Hatzè* & *Hatzeghè*, ut & nominibus ejus in Hispania illustrata notatis.

Num. 7. De titulo Regum Æthiopiæ *Nagiashi*, quòd non tantùm Imperatori Æthiopiæ, sed etiam aliis minoribus Regibus tribuatur. Quid *Pharao* significet. *Nova* Andreæ Mulleri *expositio*. Aliorum *Regum Epitheta* perpetua.

Num. 8. De *duplici* Regum Æthiopiæ *nomine*, nimirum *Baptismatis* & *Regni*; exempla istius.

Num. 9. De Impostoris *Tzaga Christi* Epistola ad D. *Wisleugium* Patavinum, illiusque crassa inertia.

Num. 10. De *Helenæ epistola* ad Regem Lusitaniæ titulis carente, quos Æthiopiæ Reges ignorant; hinc titulus vulgatus falsus deprehenditur.

Num. 11. Quòd Habessini *summum Pontificem* non aliter ac *Patriarcham Romanum* appellent, nec majus nomen hierarchicum habeant.

Num. 12. Quare *Rex Hispaniæ* à Rege Æthiopiæ in literis suis vocetur *Rex Regum*, quòd Tellezius reddidit *Imperator*.

Num. 13. De *ratione scribendarum Epistolarum* Æthiopicarum peculiari dissertatione autor agit. Quod in Exordio sæpè Rhythmico omnem earum ornatum ponant.

Ad Lib. II. Cap. II.

NUm. 14. De *Catalogo* Regum Æthiopiæ, ubi *Marianus Victorius* & *Hieronymus Vecchietti* ut nimis creduli perstringuntur; defectus in eo notabiles ostenduntur.

Num. 15. De *aliorum Regnorum Catalogis fictis*, ubi Alstedius notatur, quod *Joh. Annium Viterbiensem* secutus fuerit.

Ad Lib. II. Cap. III.

NUm. 16. De *Cushæis*; Hos rectissimè *Bochartus* collocat in Arabia. Ille tamen & *Beroaldus* LXX. Interpretes, eorumque sequaces, gravis erroris arguit, quòd *Cush* reddiderint *Æthiopiam*. Istius verba referuntur; *Bened. Pererius* illos defendit, atque distinctione utitur. Bocharti assertionibus respondetur. Pererii distinctio *in Africanos & Asiaticos Æthiopes* expenditur. Autores

res veteres *Homerus*, *Plinius*, *Strabo*, *Herodotus* referuntur. *Arabia* populi veteribus *Æthiopes* dicti. Conclusio: Bochartum abs re dicere: *Nisi quis aliam Æthiopiam in Arabia sibi fingat.* Quid LXX Interpretibus propriè vitio verti possit. Ubi docetur, jam tùm Jeremiæ Prophetæ temporibus כוש *Cusanum* significatione extensivâ pro *Æthiope* in genere acceptum fuisse; ut in Occidente *Maurus* Ital. *Moro*, Gall. *More* Mohr pro quolibet homine nigro. Quid hodierni interpretes de hoc vocabulo observare debeant. *Josephus exploditur* ob duas Æthiopissas Moysi desponsatas.

Num. 17. Veterum sententiæ de *Mari rubro*, seu potius *Edomeo*, ejusque extensio in ipsum Oceanum Indicum.

Num. 18. Num *Regina Saba* etiam Æthiopiæ imperitaverit. Vana quædam circa hanc rem referentes *Josephus* & *Godignus* notantur.

Num. 19. Conciliatio locorum Scripturæ de bello *Roboami* cum *Jeroboamo* perpetuo & non perpetuo. Objectio de cognatis gentibus sui invicem oblitis, diluitur.

Num. 20. Quòd *literarum elementa* cum ipsa religione ad nationes transeant, uti factum cum Arabicis & Latinis literis.

Ad Lib. II. Cap. IV.

Additio. Autor *nomina Regum*, quæ in Historia sua promiserat, reticet, quia in *Mariano Victorio* ficta vel confusa illa esse deprehendit.

§. 13. Reges *Abreham* & *Atzbeham* eosdem videri, ad quos Constantius scripsit, *Aizana* & *Sazanus* dictos.

Num. 21. De *Calebo* Æthiopiæ Rege, qui Græcis & Latinis *Elesbaas* dicitur, vindicta *S. Areta* & excidiô Homeritarum Regni clarissimus.

Num. 22. Historia *S. Areta* è Synaxario Græcorum vulgari. Eadem ex Libris Æthiopum, referente Alphonso Mendezio. *Melchitáne an Jacobita fuerit iste Elesbaas?* *Dunavvasi* sævitia, cujus & Alcoranus meminit. Incidenter de Rhythmica periodorum *Alcorani* terminatione. *Areta successores* in Arabia etiam *Habessini* seu Æthiopes dicti fuere. Seldeni dubium de *Habessinorum Nagashio ad Muhammedem deficiente* resolvitur.

Ad Lib. II. Cap. V.

NUm. 23. De templis in *vivas rupes* incisis Alvarezii relatio & denominatio. Testimonium Tellezii. Exemplum in Comitatu *Regenstein* diœcesis Halberstatensis.

Ad Lib. II. Cap. VI.

NUm. 24. *David secundo genitus* regnante Patre *Naodo* natus, prælatus fuit in successione Regni primogenito ante regnum patris nato, quod improbatur. *Prætextus à Regina & Metropolita Marco quæsitus* videtur, ut sub pupillo imperarent. Iniquissima quæstio olim inter *Darii Filios* agitata, idque rationibus ostenditur. *Herodoti* sententia laudatur. Eventus istius consilii infelix.

Num. 25. De *Davide puero undecenni* cum Rex fieret, & Helena ejus avi vidua.

Num. 26. *Colloquia* de rebus sacris à *Davide* cum *Alvarezio* habita; Reges & Magnates Æthiopiæ *lectioni sacrorum Librorum* student.

Num. 27. Laus *Claudii* Æthiopiæ Regis ab ipsis patribus societatis vulgata, quibus tamen non favebat.

Num. 28. Rex iste in *disputationibus Theologicis* contra Patres Soc. acerrimus; Patris Tellezii testimonio.

Num. 29. *Confessio Claudii Æthiopiæ Regis* Æthiopicè & Latinè cum notis novis, ubi de Libello veteri *Didascalia* dicto: De *Cœnaculo Sionis*, in quo Apostoli congregati fuerunt. De *incisione in facie Æthiopum* unde originem habuerit, ex Mssto Arabico.

Num. 30. Bellum *Mena* Davidis F. cum *Tazcaro* fratris natu majoris filio naturali. De infelici illegitimorum in Regnis successione. Illo bello *Turca* Habassiam invaserunt & portus ceperunt.

Num. 31. Regis *Malac - Sagueds de moribus & doctrina Patrum Societatis* judicium; sed Tellezii argumentum displicet.

Num. 32. *Illegitimos Regum liberos* sæpè causam bello atque cædibus dedisse; exempla *Æthiopia*, *Numidia* & nuper *Anglia* id docent.

Num. 33. De clementia *Za-Dengheli* erga *Jacobum* regni æmulum laudatissima. *Tyrannorum* scelestus mos futura crimina puniendi. Quanta sit *felicitas regnorum successionem certam & fidos Ordines habentium.* *Imperia militaria* instabilia.

Ad Lib. II. Cap. VII.

NUm. 34. De *sexcentis* & amplius *equitibus*, qui fugâ nocturnâ de rupe præruptâ semet præcipitarunt, relatio Tellezii.

Num. 35. De *Tzaga-Christo*, qui *Æthiopia Princeps falsò creditus* fuit à missionariis Palæstinæ. Inde origo fabulæ fabulis pluribus auctæ. Flagitia ejus enormia. Judicium scenicum quæstoris rerum criminalium Parisiensis. Ejus in Gallia sepultura & *ludicrum epitaphium* nunc *correctiùs* editum. Plura supra de eo dicta.

Num. 36. Epistola *Af-Saghedi* Æthiopiæ Regis ad Hollandorum Gubernatorem generalem *Bataviam in Java Majore missa*, anno Hegiræ 1083.

Additio. De *Basilidis successoribus ex novissima relatione*, quam autor ex Arabia accepit.

CAP. VIII. vacat.

Ad Lib. II. Cap. IX.

NUm. 37. De *Edictis in causis Ecclesiasticis* à Rege publicatis, unde simultates cum PP. Societatis natæ. Imperatores prisci *Concilia* revocaverunt. Ipse *Leo Magnus Papa* id ab Imperatore petiit. *Carolus V.* Edictum, quod *Interim* vocabatur, sua sponte edidit.

Num. 38. De *Jurisdictione Ecclesiastica* Regum Æthiopiæ. Quæstionem hanc sibi moveri Rex *Susneus* Patrum Soc. patronus molestissimè tulit. Isti autem ceu personæ Ecclesiasticæ *jurisdictionem Proregum* declinaverunt; hinc lerna malorum. Socratis de hac causa dictum.

Num. 39. *Regalia* vulgò dicta *Reges Æthiopiæ* soli & absolutè exercent.

Num. 40. Quòd *subditi Regum Asiæ atq; Africæ* nihil proprii possideant, è Tellezio & Dappero. Parum ab eo absunt *Russorum subjecti*. Locus 1. *Sam.* 8. 14. declaratur.

Ad Lib. II. Cap. X.

NUm. 41. De *falsa* Æthiopum seu Habessinorum *expeditione* in Asiam septentrionalem. *Horni* de *Scaligeri* dictis in hac causa perplexè loquentis judicium.

Num. 42. De *Cyriaci Regis Æthiopiæ* aliàs *Nubiæ* in Ægyptum expeditione, quo tempore contigerit, & quid hîc per *Nubiam* intelligatur.

Num. 43. Quo pacto Barbari *Gallæi Habessinorum hostes* perpetui domari possint, scil. pacis artibus; exemplo *Britannorum* veterum. *Vaticinium* quoddam vetus inter eos.

Num. 44. Quomodo *Turca* ex portubus Habessinorum expelli possint, munimentis parum firmis & præsidiis exiguis defensi. Turcæ pacem petentes *Patriarchâ Pontificio Alphonso Mendezio conciliatore* usi sunt, ex Epistola *P. Casp. Paez* Romæ impressâ.

Num. 45. *Æquissimum tributi genus esse proventus regionum naturales*; Exempla è vetustate. Iniqua tributa quæ sint.

Ad Lib. II. Cap. XI.

NUm. 46. De *Axuma* Habessinorum Regia, & pravâ istius vocabuli expressione. *Salmasii* emendatio *Stephani* contra *Pinedum* defenditur, iste contra analogiam Grammaticam vulgatam lectionem tuetur.

Num. 47. De *Roma* ob translatam Imperii sedem vastata; à quibus & quando id factum fuerit. Irreparabilis antiquarum *Bibliothecarum* jactura.

Num. 48. De veteribus *Inaugurationum regiarum* ritibus, quibus certa loca assignata. Unde mos *unctionis* Christianorum Regum.

Ad Lib. II. Cap. XII.

NUm. 49. *Psalterium* apud Habessinos in magno pretio haberi, & à magnatibus etiam memoriter edisci.

Num. 50. De dignitate summa *Bahtudedorum* in Æthiopia abrogata. *Bodini* etymologia explosa; alia melior. *Palatii Magistri* apud priscos Francorum Reges postea abrogati. *Periculosissimum esse uni ministro summam rerum committere*. *Bodini* locus. Exemplum *Sejani*.

Num. 51. De iis, qui è *statu humili* ad magnam potentiam promoventur; exemplo *libertorum Romanorum*; ejus rei causa.

Ad Lib. II. Cap. XIII.

NUm. 52. De periculosissimo & instabili *militarium Imperiorum* statu, recentissimo *Turcarum* exemplo; Bodini *laus militum* scilicet!

Ad Lib. II. Cap. XIV.

NUm. 53. *Habessinorum milites annona contenti* sunt, ut olim Romani. De his *Festus*, *Lipsius*, *Polybius*, &c.

Ad Lib. II. Cap. XV.

NUm. 54. De *expeditionibus* veterum Æthiopiæ Regum ad Habessinos nostros non spectantibus. De istorum *in Arabiam expeditione*.

Num. 55. De *bello Adelensi* cum Habessinis, singularia quædam. *Causa odii Vatusani* inter has nationes ex *Andreâ Corsalo* De *Regii Principis* Habessinici in *Adelam* fuga, postea Muhammedani, ejusque in Habessinorum Imperium prætensione. Inde alia conjectura de *Abd-e-Bahidis* loco à *Seldeno* allegato, quo Christianismum in Habassia interruptum putavit. De insigni Duce Adelensi *Mafudio*, & ejus dictis. Circumventus provocavit ad certamen singulare Habessinos; acceptavit id *Monachus strenuus* & barbarorum Ducem vicit. Lusitani *Zeilam* vastaverunt. Cur post hæc de bellis Adelensibus nihil auditum.

Num. 56. De auxilio à paucis *Lusitanis* viris fortissimis Habessinis lato, & discrepantibus ea de re narrationibus, speciatim *Johannis Bermudis*.

Ad Lib. II. Cap. XVI.

NUm. 57. Historia *prima* Habessinorum in Europam *legationis* ad Lusitanos à *Damiano Goezio* relata. Illius successus.

Num. 58. De *Tzagazabi* ad Regem Lusitaniæ *Legatione* è libello *Joh. Bermudis*, qui multa & gravia dubia continet.

Num. 59. *Legatio Susnei per ignotas Africæ regiones* ad Oceanum orientalem tentata, periculoso prorsus & multis casibus obnoxio itinere.

Additio. De *Legato Habessinico Constantinopolim* destinato Thevenotii relatio.

Ad Lib. II. Cap. XVII.

NUm. 60. *Præsidum & Præfectorum* Æthiopiæ *appellationes* variæ & peregrinæ, unde originem traxerint.

Ad Lib. II. Cap. XIIX.

NUm. 61. Quòd *Reges Orientis* nullas amene *hereditarias dignitates*, & Satrapas suos omnes oro servis habeant, ex *Oleario* & *Dappero*.

Num. 62. De *vocibus canoris*, quibus *supplices antelucani* ante tentorium Regis clamantes distinguuntur.

Num. 63. Clamores eorum *notis musicis* describuntur.

Num. 64. De more *supplicum* ante *Turcarum* Sultani palatium *ignem in capitibus* suis accendendi.

Ad Lib. II. Cap. XIX.

NUm. 65. De *judiciis* & *pœnis* Habessinorum. *Crimina* apud eos certo tempore *præscribuntur*. *Custodia* captivorum Romana apud eos adhuc est usitata. *Nobilium pœna* apud Habessinos. *Vindicta læsis* permittitur. *Jus talionis* exercetur.

Additio. De *novissimo Æthiopiæ statu relatio* Mocchâ Arabiæ Emporio ad autorem delata. 19. Augusti anno 1685.

Ad Historiæ Æthiopiæ Lib. III. Cap. I.

NUm. 1. De fallaci *Matthæi Armenii* primi Æthiopum Legati in Lusitaniam relatione quoad res ecclesiasticas. *Æquivocationes* & falsa illius narrata exemplis demonstrantur.

Num. 2. De *Tzaga-Zaabi* (quem Gregorius communiter *bestiam campi* vocabat) *absurda fidei confessione*; Tellezii verba de eo. Cætera reperiuntur in Procemio.

Num. 3. De *circumcisione Habessinorum*, ejusque à Judaica differentia. Aliæ gentes plurimæ eam usurpant. Thevenotii de *Musulmannorum circumcisione* relatio. *Muhammedes* eam non jussit, sed repertam reliquit. Testimonia hujus rei. Dubitatio quorundam *de prima circumcisionis origine* expenditur.

Num. 4. De *præputio rursus superinducendo*, quomodo id vel *arte* vel *naturâ* fieri possit, occasione dicti Paulini 1. *Cor.* 7. 18. *Præputium abscissum* restitui posse Hippocrates rectè negat. Theologi quidam non propriè, sed allegoricè dictum illud accipiunt. Contrarium docetur cùm exemplis, tùm *Rabbinorum* dictis. Modum ignotavit *Buxtorfius*. *Operatio chirurgica* Medicorum quorundam. Autor censet: *denudationem reparari, imo naturaliter restitui posse, non præputium ipsum*. *Epiphanius* fallitur Judæum ad Samaritas deficientem denuò circumcidi scribens. Exemplum de *Judæo* quodam sene sponte repræputiato.

Num. 5. De fœdo more *circumcisionis* vel potius *exsectionis fœmellarum*, in Africa & partim in Asia usitatæ. Rem esse turpissimam; *Tzaga Zabus* propterea perstringitur. Præstantissimorum Anatomicorum *Bartholini* & *Weslingii* ea de re recta sententia. Antiquus mos est. Opiniones aliorum, qui extra oleas vagantur. *Thevenotius* fallitur superstitioni id adscribens. Aliæ pudendæ causæ subsunt, quæ reticentur. Plura autorum loca afferuntur. Arabum *distincta vocabula* utriusq; circumcisionis.

Num. 6. De appellatione *fœmina inexcisa* apud Arabes probrosâ, & obscœnorum vocabulorum in pronunciando alteratione, etiam Habessinis æquè ac Judæis *Incircumcisus* malè audit.

Num. 7. De *Baneanorum gentilium Indorum* moribus profanis, & quòd ab esu animalium omnium abstineant *Pythagoreorum* more. *Brachmanes* sunt sacerdotes eorum.

Num. 8. De *cibis Tartarorum orientalium*, qui equis, canibus, &c. vescuntur.

Num. 9. *Sabbatum* simul cum *die Dominica* in primitiva Ecclesia celebratum fuisse; malè id à quibusdam in dubium vocatur, autoritate veterum cumprimis concilii *Laodiceni* stabilitur. Quinam fuerint *Sabbatarii* hæretici.

Num. 10. De *feriatione Sabbati* apud Habessinos certo modo usitata. Certamina de hac re in Habassiâ tempore Patrum Societatis. *Gregorii* ea de re sententia. *Canon* 29 *Concilii Laodiceni* exponitur. Judæorum superstitio in observatione Sabbati quoad ignem habendum vel accendendum. Autoris sententia de scopo & mente illius Canonis.

Num. 11. De Jure *Leviratus*, an apud Æthiopes sit in usu. De casu ab Alvarezio relato judicium.

Num. 12. De *Confessione Fidei Regis Claudii*; num *genuina* sit, Viri doctrinâ & judicio præditi illam pro tali habuerunt Fuit qui scrupulum moveret his verbis: *judices qui potest &c.* at dubia sua non promisit. Integra historia hujus confessionis narratur, ejusque occasio.

Ad Lib. III. Cap. II.

NUm. 13. An per unum *ex Apostolis Christi* conversio Habessinorum facta fuerit? Traditio de conversione ad verum Deum per *Reginam Sabaam* facta spernitur, ut & ea de *Bartholomæo* & *Matthæo Apostolis*.

Num. 14. *Genuina Historia conversionis Habessinorum* per solum *Frumentium* factæ. Aliæ traditiones earumque conciliationes rejiciuntur. Ad dubia *Henrici Valesii* respondetur.

Num. 15. De *Ruffino* in designatione *Indiæ* ambiguo. Dubium de *Pantæno* resolvitur, & ob id *Henricus Valesius* notatur.

Num. 16. *Frumentium unum tantùm esse*, non duos hujus nominis, ut *Baronius* putavit, idque nunc extra omnem controversiæ aleam positum.

Num. 17. *De tempore conversionis Habessinorum ad fidem Christianam.* Autor mutat suam sententiam de *Prælato Æthiopiæ*, quam hauserat ex *Seldeno*: iste verò ex *Canonibus Nicænis apocryphis*.

Additio. *De progressu & duratione religionis Christianæ in Æthiopia*, ubi differitur de *defectione Atzhami* ad Islamismum, quam *Seldenus* ex *Abdelbakide* narrat, ea non de Æthiopiæ Imperatore, sed de alio quodam *Nagashio* accipienda; Autoris ea de re conjecturæ.

Ad Lib. III. Cap. III.

NUm. 18. De *novem viris Sanctis* Fidei Christianæ in Æthiopia propagatoribus, qui *Græci* ex Ægypto fuerunt. Quo tempore venerint. Nonnullorum nomina & laudes ex Poetâ Æthiopico.

Num. 19. De *miraculis* variis *Sanctorum Æthiopiæ*: Odæ aliquot de iis ex Poeta Æthiopico proferuntur.

Num. 20. Exemplo Sancti *Martini* narrantur aliqui *Sancti Æthiopiæ* liberalitate erga pauperes egregii. Animus in *Eleemosynis* spectandus. Monitum Christi *Matth. 6, 1.* ubi nota critica ad verbum *Justitiam* in Vulgata. *Quænam, datis duabus variis lectionibus, pro antiquiore habenda.*

Num. 21. Exempla *Sanctorum* Æthiopiæ qui *Leones* tanquam jumenta frenarunt, atque in iis equitarunt.

Num. 22. De *Ascetis rigidissimis* apud Æthiopes, ubi prudentissimum *Patrum Societatis judicium* de austeritate vitæ atque miraculis exponitur illorum verbis Lusitanicis. Christi dictum de hac re *Matth. 7, 22.* Exemplum unum & alterum Habessinicorum Sanctorum.

Num. 23. De mirabili quodam Sancto Æthiopico *Gebra-Menfes-Keddus* dicto, quem exagitant Patres Societatis. Comparatio nonnullorum Sanctorum Æthiopiæ cum sanctis Ecclesiæ Romanæ. *Nicolaus de Tolentino* perdicem assatam *avolare*: At *Aaron Æthiops* pullos columbinos assatos ad se *advolare* fecit. *Menas Æthiops* resuscitavit *porcum*, at *Capucini* teste Valeriano Magno *Asinum*, & ita de aliis.

Num. 24. De *S. Antonio* Eremitarum *Coryphæo*, quem præcessit *Paulus*. Laus *Antonii* ex Poeta & *Sozomeno*: Successorum ejus ኣስኬማ: *Ascheما*: *Schema* seu *habitus Angelicus*.

Num. 25. *Æthiopes*, qui Novum Testamentum Romæ impresserunt, malè pro *Maronitis* à viris doctis habiti fuerunt, unde hoc venerit. *Nomina propria Æthiopica* malè fuerunt intellecta.

Ad Lib. III. Cap. IV.

NUm. 26. *De S. Scripturarū versione Æthiopica.* An ex versione *Arabica* facta fuerit, dubitatur. De *versione Bibliorum* id negatur. De Græcâ Codicis cujusdam Alexandrini affirmatur. Num *Frumentius* illius autor fuerit; Probabilius videtur novem illos viros sanctos, de quibus supra. *Libri Conciliorum & Canonum Ecclesiasticorum* ex Arabica versione translati videntur.

Num. 27. De *Novi Testamenti* editione Romana. *Scaliger* de ea contemtim loquitur, sed à *Waltono* refellitur. Uterque impressorum verba Æthiopica non rectè intellexit. *Variæ lectiones* diversas arguunt versiones, vel varios codices.

Num. 28. Quòd *Æthiopes S. Scripturam integram habeant*, & quinam *libri Biblici in Europa* extent tàm impressi quàm Manuscripti qui omnes recensentur. Libri Æthiopici *Bibliotheca Vaticana* ut & *Segueriana* Lutetiæ Parisiorum.

Num. 29.

Num. 29. De *Canonibus Apostolorum* ita vulgò dictis, quorum summa capita ex Æthiopico Manuscripto habes Num. sequente.

Num. 30. De *Codice magno Canonum & Conciliorum membranaceo* qui nunc Romæ extat. *Epistola Zara Jacobi* Regis Æthiopiæ Codici isti præfixa cum notis autoris. *Exordium illius* & summa Canonum. *Capita* sive *summaria* vulgò *Constitutionum* sive *statutorum Apostolicorum* à vulgò receptis in Ecclesia Græca diversissimorum. *Capita LVI. Canonum Ecclesiasticorum*, qui sunt velut Epitome eorum qui apud nos circumferuntur. Sequuntur *Statuta ipsa* seu potius *Colloquia Apostolorum*. præcepta varia & ritus continentia, sed tantùm XXIII. Reliqua deficiũnt. Sequuntur *Canones Octoginta & unus* qui *Abtel-fas* vocantur. De significatione hujus vocis longè alia ab ea quam *Guido Boderianus Fabr.* & *Stephanus le Moine* habent. Titulus eorum Arabicus. *Summa* eorum, inter quæ *tres integri* exhibentur. *Canones Hippolyti Episcopi Romani.* Canones XXXVIII. qui vocantur Διδασκαλία. Alii nonnulli Canones Æthiopici. Dissertatio de omnibus istis Canonibus. E magna illorum diversitate in Ecclesiis diversarum nationum colligitur eos verè Apostolicos non esse. *Trullani Patres* eos pro Apostolicis genuinis non agnoverunt, quomodo verba illorum intelligenda sint. *Balsamonis* & *Zonara Glossa* castigatur. Ecclesia Latina Canones istos non recepit. *Gratiani negligentia* in hac causa. *Antonius Augustinus* id refert inter majora illius errata. Æthiopes *Libros Apocryphos* à Canonicis non discernunt. Canones illos tanquam *Novellas* Pandectis sacris annumerant. Diversi eorum fuerunt compilatores. De antiquitate eorum testimonia *Alba Spinæ* & *Georgii Calixti*. *Beveregii* disputatio de eorum antiquitate contra *Dallæum*. *Clementem Alexandrinum* compilatorem eorum fuisse consentaneum videtur. Habessini de Apostolica eorum autoritate persuasi à Pat. Soc. autoritate Pontificiâ contra eos nullo modo se moveri passi sunt.

Num. 31. De *Liturgiis Æthiopum*, quæ propriè sunt *orationes Eucharisticæ* tempore S. Synaxis recitari solitæ, quarum plurimas etiam è S. Patrum Græcorum scriptis habent, è quibus una Domini nostri JesuChristi dicta speciminis causa editur.

Num. 32. De *Pseudepigraphis Apostolicis*. Ex inscriptione non semper argumentandum; ea enim non ubique autorem denotat, sed alias causas habere potest. *Menologium Basilianum* perstringitur, quòd dicat: *Basilium M. & Chrysostomum compendiosius fecisse scriptum quoddam ab Apostolo profectum*; quasi verò id illis licitum fuisset.

Num. 33. De Manuscripto Æthiopico *Organon Dinghil* id est *Beata M. Virginis* dicto, ejusque stylo. Exordium ejus speciminis causa affertur.

Num. 34. De *Libro Æthiopico Peireskii*, *Prophetia Henochi* falsò credito, qui extat nunc in Bibliotheca Regia Parisiensi, de quo *Gassendus*. Veterum & recentiorum sententiæ de Prophetia illa. Historia illius manuscripti. Specimina ex eo & inter ea fabula insulsa de pugna Michaëlis cum spiritibus infernalibus, ubi putidissima Ducis eorum *Semiaelis* (Diaboli) descriptio, omniumque ejus membrorum immanis magnitudo.

Num. 35. De *libellis* quibusdam *superstitiosis apud Æthiopes* repertis, cum specimine *monstrosorum* quorundam *nominum* è Judæorum *Cabala practica*, ut videtur, desumtorum. *Exemplum* stupendum cujusdam *Judæi* Poloni *Sator, Arepo Tenet: Opera Rotas*, inter ea nomina repertum.

Ad Lib. III. Cap. V.

NUm. 36. Quòd *Habessini S. Scripturam valdè ament*, & nonnullos ejus libros memoriter ediscant, etiam matronæ; testimonio Patrum Soc.

Num. 37. *Symbolum Fidei*, quô Habessini utuntur, profertur. De *Symbolo* quod nos *Apostolicum* vocamus, disseritur.

Num. 38. Æthiopes *Concilium Chalcedonense* damnant, & criminosis vocabulis traducunt; Loca quædam de hac re è libris Æthiopum.

Num. 39. *Processionem Spiritus S. a Filio* Æthiopes cum Græcis non agnoscunt. Controversia cum istis de hoc articulo in *Concilio Florentino* agitata. *Gregorii Nazianzeni* locus. Æthiopum sententia, referente *Gregorio*. Illi *Macedonium* damnant. Græci in Latinos propterea invehuntur. *In mysteriis divinis tutissimum cum S. S. loqui.*

Num. 40. Sententia Habessinorum *de statu animarum post mortem* hominis; *Gregorii* verba Æthiopica de hac causa. *Nicol. Godigni* relatio. *Judæorum opinio* ex eorum scriptis.

Num. 41. Multos *veterum Latinorum* censuisse visionem Dei beatificam beatis ante resurrectionem mortuorum non contingere. Patres allegantur. *Recentior viri docti sententia* non quidem locum, sed statum tertium asserentis. Simile *de somno* non placet, aliud proponitur de homine *in palatio Regis amœnissimo* constituto, ejusque favore fruente, absentibus tamen uxore & liberis.

Num. 42. Num Habessini *Purgatorium* credant; negatur id à Patr. Societ. Doctrinam de Purgatorio & *preces pro defunctis* originem è *Judaismo* traxisse. Quomodo autor hoc primùm cognoverit. *Preces Judæorum* hoc casu adhiberi solitæ. De *Paradiso* animarum ex mente veterum. Quomodo Græci & Æthiopes pro defunctis orent. Ambiguitates multæ hac de re. De *limbo Muhammedis Aarâf* dicto, qui est medius quidam locus inter cœlum & infernum. *Limbum Patrum* Æthiopes agnoscunt.

Num. 43. De *Nomenclatione Martyrum ex Diptychis*, quid hoc sit.

Num. 44. De *origine invocationis Sanctorum* Defunctos multo honore afficiendos esse *Judæi* docent, illos enim omnia nosse, quæ in mundo fiunt contra dictum Esaiæ 63,16. Ab honorifica memoria ventũ ad *invocationem*, tandem ad *cultum* & divinos honores.

Num. 45. De *cultu S. Mariæ Virginis* apud Habessinos *in excessu*: inde sævitia in Romanos, quasi isti peccarent *in defectu*; Causam reddit P. Tellezius

zius & meritò indignatur. Autori non videtur, quòd Habessini plus laudis aut cultus tribuant sanctissimæ Virgini, quàm *Ecclesia Romana*, idque exemplis & scriptis variis demonstratur, inprimis *Psalterio Mariæ. Habessini carminicè* beatissimam Virginem ab omnibus membris corporis laudant, & in *Ecclesia Romana* id tantùm reperitur *in Prosa*. In libro quodam veteri *Anno* 1512. *Dresdæ* impresso vocatur *Magna Dea*.

Num. 46. Quod etiam *Angelos invocare* soleant. Judæi omnibus rebus etiam minimis attribuunt *Angelos Tutelares*. *Michaelem Archangelum* maximè venerantur Æthiopes. *Angelorum ordines* apud Græcos *tres*: Apud Æthiopes *novem*.

Num. 47. *Similitudine Solis* SS. Trinitatem adumbrante *Sabelliani* abusi fuerunt. Habessini *tria nomina* dicunt *pro tribus personis*, cùm tamen hac in parte sint Orthodoxi.

Ad Lib. III. Cap. VI.

NUm. 48. *Ab esu sanguinis & suffocatorum* Orientales abstinent; Decretum Apostolicum pro *perpetuo* habentes. Occidentales id rectiùs *temporale* censent. Sunt qui *præceptum primævum* urgeant, cùm tamen nullam contineat rationem moralem.

Num. 49. De *Ritibus antiquis* plurimis à *Judæis derivatis*. Regula proponitur: *Mos vel ritus Judæis & Christianis communis, illis potius quàm his originem suam debet, quòd hi ab illis multos: illi verò viceversâ ab his nullos mutuati sint*, id rationibus demonstratur. Cur multi antiqui ritus vocentur Apostolici. *Structura antiquarum Ecclesiarum* ad formam templi Hierosolymitani facta, tribus constabat partibus. *Beveregii* & *Cardinalis Bona* egregia testimonia. *Encænia* seu *Dedicationes* earum. *Situs. Discretio fœminarum à viris. Vestes. Candelæ. Thus. Ornatus. Munera ad altare. Hymni. Festa tria* maxima. Festum Paschatis & *Sabbata* cum Judæis in Oriente celebrata. *Exultatio* in Æthiopum templis. *Baptismus* pro initiatione receptus universæ familiæ, adeoque & infantium. *Confessio peccatorum. Flagellatio. Jejunia. Benedictio sacerdotalis* novorum sponsorum *ante portam* Ecclesiæ, quorum aliorumque sacrorum rituum vestigia apud Judæos & olim & hodienum reperiuntur. *Dogmata* etiam nonnulla, veluti suprà de *invocatione Angelorum*, & *oratione pro mortuis* indicavimus, originem inde traxisse videntur. *Principium anni* Orientales cum Judæis in Autumno ordiuntur. De *progressu talium rituum* in Ecclesia Christiana, eorumque usu & abusu.

Num. 50. *Ichnographia templi Æthiopici* ex Alvarezio: *Græci* ex Beveregio. *Synagoga Judaica* Lusitanorum Amstelodami.

Num. 51. De *adyto veterum* in templis Christianorum. Historia *S. Ambrosii Theodosium* è penetrali exire jubentis ex *Theodoreto* & *Baronio*. Factum hoc sugillaverunt Græci. Græcum θυσιαστήριον incongruè reddi *Altare*.

Num. 52. De *imaginum cultu*. Differentia *solidarum & pictarum* ab Orientalibus observata à Judæis etiam originem trahit; de iis *Maimonidis* dictum. Habessini excedentibus Patribus Societatis omnia *Sanctorum signa*, solida etiam *B. M. Virginis*, quam adeò amant, confregerunt. *Leonis Allatii* inanis pugna cum *Nicolao Hydruntino* Græco de cultu imaginum. Attamen Habessini *Crucem nudam* non depictam modò, sed & è quavis materia solidam venerantur.

Num. 53. De *Eucharistia infantium* apud Græcos Æthiopes aliosque orientales Christianos usitata, quo fundamento id fiat. Discrepant autores de utraque specie: an & quomodo infantibus porrigatur.

Num. 54. De *tempore & festo Baptismi Christi*. Festum hoc *Epiphania* & *Theophania* à Græcis vocatur, eoque indicatur apparitio SS. Trinitatis, atque hoc festum in Oriente diu ante notum, quàm *lectio de Magis* in Occidente huic festo attributa fuisset. In Æthiopia celebratur die XI. Januarii, qui nobis idem dies, & quidem VI. illius mensis est.

Num. 55. De *lapsis post Baptismum, & confessione peccatorum publica*. Æthiopes cum Ecclesia Catholica faciunt contra *Novatum*. *Judas confessionem peccatorum* à pœnitentibus exigunt, & *specialem* commendant. Ad quam Habessini ægrè compelli potuerunt.

Num. 56. De *more absolvendi peccatorem ictu vitis oleagineæ*. *Romani* prisci levi ferulæ ictu servos manumittebant, unde fortassis mos iste inolevit.

Num. 57. De *sacra mensa* Æthiopum, in qua *Eucharistiam* peragunt, variis cognominibus more Græcorum eam condecorant.

Additio. De *mensis lunaribus Aringi*.

Cur Æthiopes suam *Tabellam Eucharisticam*, qui Latinis est *Lapis sacratus*, *Arcam* appellent; autoris conjectura. *Altaria* seu potius *mensas sacras* veterum Christianorum *formam arcarum* habuisse, testimonio *Thuani. Gabrielis Biel, B. Tellezii* Figuram, quam *Aringus* nobis repræsentat, pro tali arca haberi. Objectionibus respondetur;

1. Non esse *cœnam* aliquam *Platonicam* macilentam.

2. Neque *convivium voluptuosum* in mensa ferculis vacua.

3. Neque *convivium charitativum*, id est, Agapæ.

4. Nec *frugalitas* alicujus hominis singularis.

5. Nec *monumentum servi* alicujus *fidelis*.

6. Nec *ullum ex gestibus argumentum* desumi posse.

7. Nec obstat, quod *Burnetus* scribat, *Sepulchreta servorum* fuisse, ubi Sarcophagi isti Romæ effodiuntur.

8. Tabula quidem *mappâ* constrata est, sed *Sigmati* hîc non est locus.

9. *Plicæ* aliter cecidissent in mappa Sigmatis.

10. *Sig-*

10. *Sigmati* plures assidebant convivæ.
11. *Latitudo* non est major loculo solito.
12. *Panes decussati* sine aliis ferculis arguunt Eucharistiam.
13. Quo tempore talis sculptura facta videatur.

Num. 58. *Vini defectus in Eucharistia* apud Australes Christianos resarcitur *uva passa aquâ macerata* expressione. *Julius Papa* succum botri in calice expressi aquâ mixtum permittit.

Additio. *De Communione Æthiopum sub utraq;*, testimonio *Alvarezii*. & Patrum Societatis in genere. *Holstenius* aliter ad *Nibusium* scribens malè informatus fuit; cur id factum?

Num. 59. De *diptychis* Veterum; Confer supra num. 43. Nomina in illis contenta.

Num. 60. De *muneribus*, quæ *ad penetrale* apud Æthiopes afferuntur, qualia fuerint. Lepidum *munusculum pauperis vetulæ* Æthiopissæ, quæ, ne vacua veniret, parvum *felem* ad altare attulit, capiendis Ecclesiæ muribus.

Num. 61. De veterum *Ægyptiorum* titu *sistra* & *crepitacula* inter sacra pulsandi, hinc fortè idem mos apud Æthiopes. Describitur ex *Fubreri* itinerario.

Num. 62. De *tripudiis in cultu sacro* apud Æthiopes usitatis, describitur ex itinerariis; quomodo id defendant. Quid illis objici possit. Βαλλίζειν quid? Mos similis *Judæorum*.

Num. 63. De *rigidissimis Habessinorum jejuniis*, usque ad Occasum Solis more *Judæorum*. De iis Patrum Societatis judicia.

Num. 64. De *diebus jejunii hebdomadariis Judæorum*, qui à Christianis in alios dies promoti; Falsæ hujus rei rationes. Habessini veterem jejunandi modum observant. De *jejunio quadragesimali magno*, quando olim cœperit, quomodo postea promotum fuerit; *Discrepantia* Ecclesiarum *Orientis & Occidentis*; *Græcorum* & *Ruthenorum Quadragesima*. *Olearii error* in itinerario.

Num. 65. De *Pentecoste* sive *tempore medio inter Pascha & festum Pentecostes*, quo omnia jejunia cessant; Cessabunt etiam ex mente Judæorum post adventum *Messiæ*, quia tunc cessabit omnis tristitia.

Num. 66. De *Calendario Æthiopum*. Brevis *Computus Ecclesiæ Æthiopicæ* præmittitur. Difficultates illius. Discrepantia ipsorum Æthiopum in *annis Mundi*. Sequitur *Menologium Æthiopum* per XII. menses cum festis & nominibus Sanctorum Æthiopiæ. *Dies Calendarii Juliani* & Æthiopici ubique conferuntur, additis *Coptitarum Sanctis* ex *Seldeni* libro de *Synedriis veterum Hebræorum*; Cujus Calendarium, mendis scatens, innumeris in locis castigatur. Disseritur *de anno & mensibus Æthiopum*, & de antiquitate festorum quorundam catholica. Quo initio sensim ad *Synaxaria* & *fastos Sanctorum*, prout nunc sunt, perventum fuerit, quos deinde quælibet Ecclesia Sanctis suis pro lubitu auxit.

Num. 67. De *Epagomenis Æthiopum*, eorumque primordio ab Ægyptiis, de quorum usu ex *Kirchero*; *Nisi* Copticè dicuntur. *Mensium nomina* apud Æthiopes peregrina sunt, eujus linguæ incertum. *Epactarum inventionem* Alexandrinis deberi *Scaliger* noverat, autorem ignorabat. Is fuit *Demetrius Patriarcha*, testibus Coptitis & Æthiopibus.

Num. 68. De *diebus Evangelistarum*, quibus Æthiopes *quaternos annos* designare solent.

Num. 69. De *ritibus nuptialibus Habessinorum*; quos Alvarezius retulit universales, non fuerunt.

Num. 70. De *polygamia* Jure sacro Habessinorum illicita testimonio Gregorii.

Num. 71. De *copulatione conjugum ante fores templi* more Christianorum antiquissimo, Judæis primùm usitato.

Num. 72. De *divortiis inter Habessinos creberrimis*; Gregorii de iis narratio.

Num. 73. De *sepultura Æthiopum* Gregorii relatio.

Ad Lib. III. Cap. VII.

NUm. 74. Nullam *fori immunitatem* habent Clerici Æthiopum. *Tellezii* elegans invectiva. *Gregorii* de hac causa responsio.

Num. 75. De *electione Metropolitarum Æthiopiæ*; falsa quædam refutantur. Num olim Catholici fuerint. Tellezii opinio, quæ dependet de causa principali.

Num. 76. De *Metropolita Æthiopum*, cujus mentio fit in *Canonibus Apocryphis Nicænis*. *Baronius* istos pro somniis habet. Æthiopes verò illos habent & admittunt, alioquin antiqui moris tenacissimi.

Num. 77. De *antiqua Ægyptiaca lingua*, quam *Kircherus* Græcæ affinem prædicat, sed ob id à viris doctis reprehenditur, quia naturalium rerum appellationes cum Græcis minimè conveniunt; Cætera vocabula cum dominio Græcorum fuerunt invecta, ut *Bochartus* rectè docet. *Lingua Coptica* in usu loquendi diu esse desiit, vix in ipsa Ægypto hodiè ampliùs intelligitur.

Num. 78. Nullum dari *Archiepiscopum in Æthiopia* præter Abbunam, & nullos planè Episcopos.

Num. 79. De *quatuor Patriarchis Oecumenicis*, & quare Æthiopes quintum scil. *Hierosolymitanum* non agnoscant; quomodo iste Patriarcha factus fuerit. *Oecumenicus Patriarcha* quid significet.

Num. 80. De Appellatione *Patriarcharum* Ecclesiæ, & unde nomen *Papa* ortum habuerit. *Pappas* Græcè *Patrem* significat. Certamina inter homines de nominum prærogativa. *Patriarcha* olim ab *Archiepiscopo* non differebat. De successu & progressu *Hierarchicorum vocabulorum*.

Num. 81. De *Diaconissis* Veterum; Unde originem habuerint, earumque in veteri Ecclesia usu & officiis.

Num. 82.

Num. 82. De *conjugio Clericorum*; id olim liberrimum fuisse, dubio omni caret. Idem apud Æthiopes in viridi est observantia. Exemplum *Demetrii Patriarchæ Alexandrini*. *Baronius* Apostolicam quidem traditionem prætexit, sed *Innocentius I. Papa* prisci moris correctot de ea silet. Argumentum à sanctitate populi Israëlitici contra conjugia Sacerdotum non stringit.

Num. 83. Quòd *Clericis in orientali Ecclesia* matrimonia permittantur, exemplo *Coptorum, Æthiopum, Armeniorum, Græcorum, Ruthenorum*, testibus autoribus, quorum verba allegantur. *Canon quartus* Concilii Gangrensis in voce γεγαμηκότ@ contra *Dionysium exiguum* exponitur ex *Socrate*.

Num. 84. Quòd *nuptiæ secundæ Orientalibus invisa* sint. Cur *matrimonia Clericorum* in veteri Ecclesia adeò fuerint restricta. *Cælibatus* Ecclesiâ presîâ necessarius, pacatâ mansit.

Num. 85. Patres Græci *secunda vota* iniquissimè traduxerunt. Inter *Latinos* omnium iniquissimus est *Tertullianus*, propterea ab *Augustino* meritò reprehenditur.

Num. 86. De *fœmina Romana*, quæ virum *vigesimo secundo matrimonio* vicit ex *Hieronymi epistola ad Gerontium*.

Num. 87. *Bis mariti* in Oriente sacris ordinibus non ordinantur; Canon ea de re.

Ad Lib. III. Cap. VIII.

NUm. 88. De *Schismate Concilii Chalcedonensis*. In controversia tunc inter partes agitata mirè variatum fuit. *Eutychetis opinio*, quibus verbis communiter referatur. Acta cum eo ex *Baronio* referuntur. *Flaviani* epistolæ de hac causa ad *Leonem Papam*. Istius responsio veram Eutychetis hæresin primò declarat: deinde gravem dubitandi causam suppeditat, *verba Eutychetis absurdissima* ita non jacta fuisse prout illi vulgò imputantur. Rationes dubitandi afferuntur ex actis, & *Flaviani epistolâ ad S. Leonem*, atque istius responsione solidissimâ. Vera Jacobitarum sententia ex colloquio *Theoriani Græci* cum *Armeniorum Catholico*, id est *Patriarcha Jacobitico*. Verba *S. Cyrilli* de hac re. Similis disputatio Patrum Societatis cum quodam *monacho Æthiope Jacobita*. Æthiopum verba Æthiopica de hac causa. Nullam differentiam faciunt inter abstractum & concretum, unde hoc veniat. *Decretum concilii Chalcedonensis*, modo nomen hoc reticeas, subscripturi essent Æthiopes; Ideò *Eutychiani* non sunt. *Coptitarum* sententia. *Abulbaracatus* autor Arabicus manuscriptus malè de hac controversia disputat. *Æquivocatio* latet in vocabulo *naturæ*, quæ genetrix est horum errorum. De *Communicatione idiomatum* in persona Christi; Veteres non semper cautè locuti sunt; exempla in vocabulis *Theotocos* & *Theopaschita*, primum probatur: alterum reprobatur, & tamen in Christo eadem est nascendi & patiendi ratio. *Patres Societatis* confusionem abstracti & concreti Habessinis meritò exprobraverunt. *Eutychius Alexandrinus* imputat *Nestorio* aliud; quàm ille disertis verbis ad *Cyrillum* scripsit.

Num. 89. De *Jacobo Syro*, unde *Jacobitæ* dicti fuerunt. *Nicephorus* illi imputat, quæ *Jacobitæ hodierni* non credunt. Cognomentum hoc agnoscunt & admittunt Æthiopes, & ipse Rex. Frustrà contra *Brerevvodum* hîc disputat *Hottingerus*.

Num. 90. De *statu præsenti Coptorum* in Ægypto miserrimo. *Christiani della Cintura* à nonnullis vocantur.

Num. 91. De *calamitatibus ex schismate Chalcedonensi in Ægypto ortis*. Bini *Patriarchæ Alexandrini* creati, *Melchita* unus, alter *Jacobita*. Persecutio *Benjamini Patriarchæ* in vita *Samuelis* descripta hîc Æthiopicè reperitur. Quòd Æthiopes *Leonem Papam damnent, & concilium Chalcedonense reprobent*, testimonia Patrum Societatis.

Num. 92. De contentione cum *Dioscoro* tempore Concilii Chalcedonensis habita. *Pulcheria Martiani Imperatoris uxor* alapam illi dedit tam fortem, ut duo dentes illi exciderint. Hoc scribit *Abul-baracatus*, & Æthiopes communiter.

Num. 93. De *Timotheo Patriarcha Alexandrino*, quo nomine plures fuerunt. *Asserius*, de quo *Alphonsus Mendez* scribit, quòd *Elesbaan* ad bellum contra Homeritas incitaverit; quis fuerit, dubitatur.

Num. 94. *Quid Habessini de utraque Christi natura sentiant*. Verba Epistolæ regiæ de hac causa, quam Tellezius retulit, referuntur. Patres Societatis fatentur, in libris Æthiopum *utramque naturam* reperiri. *Quàm lubrica sint colloquia omnia de rebus sacris, nisi æmulationes absint*.

Num. 95. *Dissidium Melchitarum & Jacobitarum* deplorandum adhuc hodiè durare, ex relatione Petri Heilingi.

Ad

Ad Lib. III. Cap. IX.

NUm. 96. De *Epistola Alexandri III. Pontificis ad Regem Indorum* sui temporis, quem malè pro *Rege Æthiopiæ* accepit *Baronius*, cum nihil ex ea ad Regem Habessinorum in specie applicari possit.

Num. 97. De *legationibus Æthiopum ad Pontificem Romanum Avenionem & Florentiam*. Ludovici Urretæ mentiendi protervitas. Quid de aliis Legationibus sentiendum.

Num. 98. *Spes ista magna Habessinos ad religionem Romanam reducendi* inde orta fuit, quòd *Alvarez-us, Johannes Bermudes, Damianus à Goez & ipsi Æthiopes Romæ existentes* propensionem Habessinorum erga Sedem Romanam maximoperè, sed frustrà jactaverint. An *Epistola Pii V. ad Menam Æthiopiæ Regem* Romanæ religioni inimicissimum vera & genuina fuerit.

Num. 99. *Num Habessini olim fuerint optima notæ Catholici*. Id asserit *Urreta*, sed passim exploditur à Patribus Societatis.

Num. 100. *Epistola S. Ignatii Loyolæ ad Claudium Habessinorum Regem*, quem Religioni Romanæ faventem credebat, quâ docet: *Regem Lusitaniæ significasse sibi, ut mitteret duodecim viros Societatis suæ in Æthiopiam, & simul extollit auctoritatem Sedis Romanæ in universam Ecclesiam Catholicam.*

Num. 101. De *Johanne Bermudez*, quem Pontifex Paulus III. *Patriarcham Æthiopiæ & Alexandriæ* simul creaverat; quomodo id contigerit, & dubia circa hanc rem.

Num. 102. *Gonzali Rodriguesii Epistola* d. 13. Sept. 1556. ex Æthiopia in Europam scripta, de actis cum *Claudio* Rege Æthiopiæ, quæ disputationem cum Rege illo, ejusque matre vidua, & multa alia notabilia continet; quo animo Rex missionem Patrum Societatis propositam audiverit, & quid tandem responderit.

Num. 103. *Epistola Andreæ Oviedi* Episcopi Lusitanici ad *Claudium* Regem Æthiopiæ, in qua causam adventus sui exponit, & hortatur, *si de causa religionis dubitet, ut eruditos Regni sui convocet ad colloquium. Ne in consilium adhibeat aulicos & familiares suos, id enim Christum ne quidem cum matre sua fecisse, cum in templo remaneret.* Cùm nihil obtinuisset, *censuram* fulminavit contra Æthiopes, quos *Judaismi* insimulavit.

Ad Lib. III. Cap. X.

NUm 104. De *Johanne Gabriele* Lusitano in Prolegomenis actum.

Num. 105. *Epistola Zadengheli Regis Æthiopiæ* cognomento *Atznaf-Saghed* ad *Clementem VIII. & Philippum III.* Hispaniæ Regem, quibus amicitiam & auxilia atque multos opifices petit, & connubium offert inter utramque regiam familiam. Facilè ejici posse *Turcas* è portubus suis narrat, in quo vera prædicat.

Num. 106. *Epistola Regis Susnei* cognomentò *Ma ac-Seghedi ad Pontificem Romanum & Regem Hispaniæ* ejusdem ferè cum antecedentibus argumenti.

Num. 107. *Epistola Pontificis Pauli V.* responsoria ad *Susneum* Æthiopiæ Regem, hortatoria ad constantiam & fidem erga Romanam Ecclesiam.

Num. 108. *Susnei modò Sultan Saghed* dicti responsio, quâ promittit obedientiam Sedi Romanæ.

Num. 109. Aliæ plures epistolæ. *Philippi III.* qui benevolentiam suam erga Regem Æthiopiæ testatur, eique PP. Societatis commendat:

Râs Seelaxi fratris regii, qui auxilium mille militum Lusitanorum urget, atque operam suam pro introducenda fide Romana pollicetur:

Pauli V. ad Regem Æthiopiæ, qui officia sua apud Regem Hisp[illegible]:

Philippi III. [illegible] ut anteriores, argumenti.

Num. 110. *Oratio Dominica & Salutatio Angelica* Latinè, sed Æthiopicis literis satis incongruè pro Habessinis in typographia Congregationis de propaganda fide Romæ impressa.

Num. 111. *Anonymi* cujusdam *Epistola* prolixa *ad Susneum* Regem; Æthiopicè & Latinè *pro feriatione Sabbati* cum insectatione *Patrum Societatis*, quos vocat *Consanguineos Pontii Pilati*, quasi essent illius conterranei; Alioquin *dogmata Jacobitica* satis crudè propugnat auctor.

Num. 112. *Oratio Regis Susnei*, quam *de religione Lusitanorum* ad suos habuit, cum exprobratione præteritorum & excusatione sui; quòd non abrogare sed reformare Religionem velit.

Num. 113. De *scripto publico Susnei*, quod *Manifestum* vulgò appellatur, de *conversione sua ad Religionem Romanam*, & pro defensione *duarum naturarum in Christo* cum invectiva in successores *Dioscori & Metropolitas Æthiopiæ*, quos variorum criminum reos arguit.

Ad

Ad Lib. III. Cap. XI.

NUm. 114. Actus solennis, quô *Rex obedientiam Pontifici Romano publice juravit*, cum oratione Patriarchæ Lusitanici *Alphonsi Mendezii*. In qua *Sedem Romanam Sedem S. Petri* prædicat, quæ nunquam in fide erravent. Comparat deinde & perstringit reliquas sedes Patriarchales *Hierosolymitanam*, *Constantinopolitanam*, *Antiochenam*, sed maximè invehitur in *Alexandrinam*, in quam Dominus immiserit spiritum caliginis. At Romanam in omnes *Principatum* obtinere asserit. Hanc semper ab hæresibus immunem mansisse, cum reliquæ omnes suos habuerint hæreticos. Versa est hæc oratio ex Italico sermone Romæ impressô.

Num. 115. *Responsio R. Susnei* per *Melcaxum* Aulæ præfectum, quâ agnoscit *Ecclesiam Romanam* pro matre & Capite omnium Ecclesiarum, quam Æthiopes semper pro tali habuerint; Adventu Lusitanorum & Regnô ope illorum liberatô antiquam venerationem erga illam restauratam esse, in cujus sinum nunc reverterentur.

Num. 116. Secuta *Regis verba*, quibus se jam ante obedientiam *Patri superiori* præstitisse testatur.

Num. 117. *Formula juramenti regii*, quô se regnumque suum Ecclesiæ Romanæ subjicit ad pedes *Urbani VIII.* tunc temporis *Papæ*.

Num. 118. De *insolita Ras-Seelaxi clausulâ*, juramento suo annexâ; *quod Basilides Regni heredi fidelis futurus sit, quamdiu ille Sedi Romanæ*.

Num. 119. De *colapho in confirmatione* à Patriarcha dato, & inde nata rustici cujusdam querela, quòd ex eo tempore malè valuerit.

Num. 120. *Acerba Regis oratio* ad fœminas illustres aulæ suæ, cum *nobilis* quædam *matrona*, quæ religioni Romanæ illuserat, contra morem Æthiopiæ *suspenderetur*.

Num. 121. De *formula excommunicationis*. quâ Patriarcha Lusitanicus usus est erga *Præfectum prætorio* cum magna Aulicorum indignatione.

Num. 122. Quòd *Habessini nullos hodiè Magos nec veneficos in mundo credant*; Testimonium Tellezii de hac re.

Num. 123. De *Fanatico quodam*, qui se *ex Paradiso* nuncium contra Religionem Romanam missum ferebat; Rex eum illuc citò remittendum statuit, *supplicio* furcæ contra eum decretô; quod postea mitigatum fuit.

Num. 124. *Epistola* Pontificis *Urbani VIII.* post *Jubilæum Romanum* anni 1625. in Æthiopiam ad Regem missa, in qua stringit stylum contra adversarios *Alexandrinos*. Alia ad *Basilidem* Regni heredem è genere demonstrativo seu *Encomiastico*. Alia ad Patriarcham suum *Alphonsum Mendezium* laudibus ejus ob conversionem Æthiopiæ referta.

Num. 125. *Epistola Patriarchæ Lusitanici* quâ Rex *Susneus* reprehenditur, quòd inscio se *Edictum in causa Religionis* promulgaverit, in qua exprobrat ei exemplum *Osiæ*, qui officium sacerdotale invaserat.

Num. 126. *Responsum Regis indignabundi* ad præcedentem epistolam, quòd immeritò sibi objecerit exemplum *Osiæ*, cùm nihil tale perpetraverit, sed *officio* suo *Regio in promulgandis Edictis* antiquitùs sibi competente satisfecerit.

Ad Lib. III. Cap. XII.

NUm. 127. *Oratio Patriarchæ ad Regem instante Religionis mutatione*, in qua queritur de consiliis & machinationibus contra *Religionem Romanam*, non sine minis iræ divinæ & Pontificiæ atque Regiæ indignationis.

Num. 128. *Responsum Regis breve* ad præcedentem orationem, quô tot millium cædem religionis causâ factam *Patriarchæ* exprobrat.

Num. 129. *Oratio deputatorum Regiorum ad Patriarcham*, cùm Alexandrina religio restituenda esset, qui etiam *rebelliones & pugnas* Romanæ religionis causâ patratas exaggerant, atque eam ob causam *liberum Religionis utriusque exercitium* Regem permissurum Patriarchæ nunciant.

Num. 130. *Responsio Patriarchæ* ad hanc propositionem, adhibito temperamento: *Liberum exercitium illis permitti posse, qui nondum Religioni Romanæ sese addixissent*, at reliquis nullo modo reditum ad priorem religionem concedi posse.

Num. 131. *Proclamatio pro restituenda religione Alexandrina* voce præconis publicè facta.

Ad

Ad Lib. III. Cap. XIII.

NUm. 132. *Epistola Patriarchæ* Lusitanici ad *Basilidem* Susnei F. cùm aula atque regno excedere juberetur, petens à Rege exilii sui causas & rationes.

Num. 133. *Responsum Regis Basilidis* ad præcedentem epistolam, in qua excusat ea, quæ Patris jussu & reverentia antehac egerit. Controversias *de duabus naturis* &c. agitatas discordiarum causas fuisse. *Colloquia* ulteriora recusat. *Anacephalæosis* omnium controversiarum à Rege Patribus Societatis objectarum.

Additio. *Epistola Regis Basilidis* cognomento *Sultan-Saghedi* ad Patriarcham & reliquos Patres, cùm jam regno excederent, in qua rationibus Patriarchæ respondetur.

Patriarchæ responsio invectiva ex insula *Matzua* cùm jam regno egressus esset, *exprobrationibus ironicis & sarcasmis* plena, simul acta pleraque illius temporis continens.

Num. 134. De *remedio*, quod Patres Soc. imminente exilio expetiverunt, scilicet *auxilium militare Lusitanorum*, quod negatur à Prorege Indiæ. P. *Hieronymus Lupus* propterea in Europam mittitur, sed neque in Hispanica nec Romana aula quidquam obtinuit, sic irritus in Indiam revertitur.

Ad Lib. III. Cap. XIV.

NUm. 135. De *Petro Heilingo Lubecensi*, qui Germanorum primus in Habessiniam penetravit, ex *Wanslebii* relatione in Anglia impressa, qua quidem ille mirè laudatur; ea tamen multa vana atq; falsa continet. Unde autori prima cognitio istius *Heilingi*.

Num. 136. De morte violenta *Cancellarii Regii Tecla-Selasè* vulgò *AzajeTino* dicti, qui Alexandrinorum durissimum flagellum, Patrum Societatis verò præcipuus amicus, diro *lapidationis supplicio* affectus est.

Post hæc *Patriarcha exul* sæpius nuncios in Æthiopiam mittere tentavit, sed irrito semper successu.

Ad Historiæ Æthiopicæ Lib. IV. Cap. I.

NUm. 1. De *literis Æthiopicis*, unde desumtæ sint; & ad quas primigenias proximè accedant.

Ad Lib. IV. Cap. II.

NUm. 2. *Cadmum* literas *Phœnicum* Græcis tradidisse, *non Ægyptiorum*, ut Kircherus vult.

Num. 3. De *Vocabulario Æthiopum*, quod *Sansau* vocant, exempla quædam pauca ex illo; plura de gemmis supra prolata fuerunt.

Num. 4. De *Systemate mundi & motu astrorum*, Habessinis planè ignoto. *Roberti Hook* de scientia istorum inter illiteratos pulchra dissertatio. Ratio cur S. Scriptura de astris eorumque motu secundùm externum vulgi sensum loquatur, idque *veritatem Mathematicam* minimè tollere.

Num. 5. *Antipodes* asserere, Æthiopibus absurdum videtur, ut multis antiquorum Patrum.

Num. 6. De *Carminibus* & *Prosodia* Æthiopum in nova autoris Grammatica tractatur.

Num 7. *Ænigmatibus* Æthiopes gaudent, quorum aliqua proferuntur.

Num. 8. *Proverbia* Æthiopum nonnulla recensentur.

Num. 9. De *studiis Æthiopum*. *Artem Grammaticam* prorsus ignorant. *Picturæ* sunt imperitissimi. Pictor quidam Gallus charus illis fuit. *Musica* rudes sunt, & vitæ sedentariæ impatientes.

Num. 10. *Epistolas* rarò scribunt. Mercenarii quidam eas inter privatos expediunt, ut Lutetiæ: *Les Secretaires des pauvres*.

Num. 11. Non Habessinos tantùm [illegible] & alios *orientales* populos præcipuum *ornamentum in Exordiis* epistolarum suarum ponere; de quo in Prooemio actum.

Ad Lib. IV. Cap. III.

NUm. 12. De *nominibus propriis Æthiopum*, quæ plerumque sunt significativa, peregrinis exceptis.

Ad Lib. IV. Cap. IV.

NUm. 13. *Pecudes* multarum antiquarum gentium *solas opes* fuisse; hinc *pecunia* & *peculii* vocabula.

Num. 14. De *modo molendi* apud Æthiopes. *Meta* & *Catillus* vulgò malè exponuntur. Quid sit *μύλος ὀνικὸς* Matth. 18, 6. per *hypallagen* sic dicitur pro *ὄνος μυλικὸς*, idque ex Orientalium more declaratur.

Num. 15. De *officiis* quibusdam *domesticis* Habessinorum; facetum colloquium Gregorii *de lotura vestium* viris in Æthiopia incumbente.

Num. 16. De *more Habessinorum post epulas demum bibendi* & confabulandi. *Hydromeli* eorum laudatur.

Num. 17. *Cerevisia* Habessinorum *sine lupulo* cocta non durat, *Celia* Boxhornio videbatur esse Oehl vel *Ale* Anglis.

Num. 18. De *Vestitu Habessinorum*, ubi docetur, quid sint *femoralia*, quid *bracca*. & Germanorum Strümpffe. *Vestitus* Habessinorum communiter pauper est.

LIB. IV. CAP. V. & VI. vacant.

Ad Lib. IV. Cap. VII.

NUm. 19. De *Armeniorum mercatura* in Æthiopia.

Num. 20. De *pondere monetarum* in Æthiopia.

Permutatio in Æthiopia frequentior est Emtione & Venditione.

FINIS.

CATA-

CATALOGVS
AUTORUM PRÆCIPUORUM QVI IN HOC OPERE allegantur, inprimis eorum qui declarantur, arguuntur, vel laudantur.

Prior numerus Librum, *secundus* Numerum Commentarii, *tertius* Paragraphum *denotat*, *si litera addatur, in Notis infra quærenda erit.*

Initiales literas quære ante Indicem appellativorum.

A.

B.

Juan *Balthasar* Æthiops nugator, quem Urreta tanquam autorem suum laudat. Pr.1. 38.

Jac. *Barrattus* nugator insignis. Pr.1. 44.

Casp. *Barlæus* de rebus in Brasil. gestis. 1.88.3.

BARONIUS notatur, quod duos Frumentios fecerit, & Nicephoro Callisti crediderit in Historia Adadi. Pr.1.82. hæret in definienda professione Apostolorum. 1.23.16.

Joh. *Barrius* [de *Barros*] Historicus Lusitanus egregius Pr.1. 25.2.

Caspar BARTHIUS. 1.17.11.

Thom. BARTHOLINUS de morbis Biblicis p. 270.b. ubi differit de præputio abscisso reparando. c.26.

Ejusdem anatomia reformata. 1.5.3.

M. A. BAUDRAND Geographia in modum Lexici bene disposita. Vocabula *Alguechet Eleocath & Eleochet* pro diversis habet, quæ unum idemque sunt. tantummodo perversè scripta. 1.15.7. & 1.30.4.

Casp. *Bauhinus* Muzam describit. 1.72.18.

Beda de locis sanctis. 1.96.57.

Benjamini Tudelensis Itinerarium notatur. Pr.v.8.

Joh. BERMUDES Patriarcha Æthiopiæ à Papa creatus. Pr.1.31.

Pp. Soc. de eo judicium. ibid.

homo simplicissimus. 2.58.7.

Bernier Gallus Pr.1. 102.

Matth. *Beroaldus* LXX. Interpretes male carpit ob expositionem vocis Cush. 2.16.30.

Bespierius, in tractatu *de l' Estat present de l' Empire Ottoman &c.* rejicit Scaligeri *Prostegiani* 2.3.4.

Ejus tamen expositio *Presbyteri Johannis* non probatur. 7.

Guil. BEVEREGII Synodicon. 1.25.2. passim laudatur. In notis ad Proœm. & Paraphrasin Arabicam in Can. Conc. Nic. علية صهيون pag.11.6. non reddendum est *summum Sionis* sed *Cœnaculum Sionis*. p.239. lit. O. De causis triplicis structuræ antiquorum templorum judicium autoris. 1.49.8. Item de ratione, cur Habessini vocentur *Ἐπλμσίλοι*. 1.15.3.

Illius sententia de Canonibus Apostolorum vulgò dictis approbatur. 3.30.124.

BIBLIA *Polyglotta Anglica* laudantur. Tit.XV. de Ling. Æthiop. p.99. Sed ibi Vocabula quædam Æthiopica ex Munstero tanquam Indica malè proponuntur. 1.23.2. Cur autor ad hoc opus in Æthiopicis nihil planè conferre potuerit. Pr.23.14.

Bielobotzkius Polonus. Moscovitice juvit transferre Autoris Historiam Æthiop. Pr.13.61.

Vincentius le Blanc. Vid. in V.

Sam. BOCHARTUS passim laudatur; at LXX. Interpretes, quod vocem *Cusch* Æthiopiam reddiderint, reprehendit, cum aliqualem mereantur excusationem. 2.16. per tot. Et quod Axumitas putet eosdem ac Chasehumitas, id est, Æthiopes simos. 1.32.4. & quod Sabam & Matabam eandem putet urbem. 1.20.4. Octo Capita de Locustis habet. 1.96.2.

Bodinus de Republ. Pr.1.95.

P. *Bolivar* Jesuita describit Condoram. 1.92.9.

Card. BONA de rebus Liturg. nimis facilè credidit Habessinis Romanis. Pr.1.6.

Bonfrerius à Vulgata dissentire nō vult. p.144. lit.p.

Joh. *Boteri* Relationes universales. Pr.1.95.

Rob. *Boyle* Eques Anglus eminenti judicio in omni literatura præditus. 1.38.4. & 4.4.14.

Eduard. *Berewood* Anglus in scrutin. religionum de Habessinis haud satis bonis autoribus usus. Pr.1.87.

Joh. Jacob *Breuning* Itinerarium. Pr.v.3. & p.49.e.

Brigantinus Franciscus *de Moraj* autor fabulæ Palmerini Angli. Pr.2.4.

Hieron. *Brucnerus* Consil. Saxo-Gotanus multa bona monita ad hoc Opus attulit.

BURNETI Itinerarium. 3.57.7.

BUSBEQUIUS describit Hyænam. 1.81.

J. BUXTORFIUS in sua *Anticritica Sacra* paulò vehementior. 1.28.4. In Lex. Rabbinico voce משך & in epistola ad Joh. Caspar. Bauhinū; quomodo abscissum præputium recrescere & reduci queat, ignorare se dicit; id docetur. 3.4.10. & 1.68.18.

C.

C*Adamustus*. 1.65.11.

Wilh. *Calebius* translator Historiæ Æthiopicæ in Belg. Linguam. Pr.13.60.

Georg. CALIXTI judicium de Canonibus Apostolicis laudatur. 3.30.123.

minus tamen accuratè dicto loco loquitur. ib. not. lit.g.

D. Abraham *Calovius* Lud. Capellum non legit. pag.84.1.

CALVINI *Lexic. Juridicum* notatur ob malè expositam vocem *Oasis*. 1.15.5.

Lud. CAPELLI Critica sacra non est simpliciter spernenda. 1.28.4.

Cardanus rectè reprehendit Vitellionem. 1.38.7. de subtilit. Lib.11.77. laudatur ob ea, quæ habet de *origine fontium*. 1.52.18. notatur, quod Nilum putet *ἄναυρον*, aura carentem. 1.53.24.

quod nives inter causas incrementi Nilotici referat. 1.63.2.

Et quod causas fluvii Sabbatici tanquam veri ausus fuerit. 1.68.2.

CASAUBONUS notatur, quod non correxerit in Strabone *ἄνασιν* & *ἄβυσιν* pro *ἄνασις* vel *ὄασις*. 1.15.6.

irridet eos, qui Pygmæos ex Scriptura probare volunt. 1.22.10. frustra laborat in corrigendo Josephi loco de flumine Sabbatico. 1.68.7.

Michael de *Castanoso* Hispan. Pr.1.66.

Castaldus ex Meroë fecit Gueguere. 1.30.25.

Edmund. CASTELLUS in Lexico suo Polyglotto rectè exponit nonnulla verba Æthiopica. 1.106.10, 13. & seq.

Cedrenus Pr.1.81.82. notatur æquè ac Nicephorus. 1.17.13.

Celsus

H.

I.

ibi notæ. In fluvio sabbatico falsus, ubi frustra medela affertur à Fullero & Casaubono. 1.68.7.
de bello Judaico. 1.22.28.

Paulus JOVIUS de rebus Æthiopicis histor. lib. XVIII. malè disserit. pr.1.73. & seq. ex causis inundationis Nili mysterium facit. t.64. 2.

Itineraria suspectæ fidei. pr. 5. 1. Vid. Ind. app. *Iter*.

K.

Thom. de *Kempis*. 3.134.17.

Kimchi Gafnadim ridiculè exponit Nanos. t.22.25.

Athan. KIRCHERUS de incremento Nili parum caute loquitur. 1.61. causas pluviæ prodigiosæ sub zona torrida minus rectè exponit. 1.40.3.4. Oedipus & Musurgia. pr.1.59. Æthiopicę lingvę parùm gnarus. 98. eam male pronunciavit. pr. 13.12. De Nilo ἀναβάσει frigide. t.53.23,26. male legit Arabica. 21. & Æthiopica ibid. in disquisitione regni Presbyteri Johannis. cap.4. Prodrom.Copt.2.2.2.

P. *Kirstenius*, de præparatione locustarum. t. 96. 37.52.

Hubert. KLOCK Procurator Indicæ societatis. Moccha Arabiæ relationem misit de præsenti statu Æthiopiæ. 2.65.7. & seq.

Nort. *Knatchbull* de cibo S. Joh. p. 181.b

Albert. *Kyperus* in Inst. Physicis L. 11. c.6.§.12. de aeris humiditate refellitur. t.38.2.& seq.

L.

Cornelius à *Lapide* luditin supputatione coturnicum in deserto. 1.96.82,87 & pag.144. lit. p.

Laurembergii *Acerra* Philologica. 1.92.16.

Constant. *L'empereur* notatur, quod malè neget dicta Benjamini Tudelensis de αὐξηματικὴν Judæorum. 1,101.8.

Lev. *Lemnius* de Mandragora. 1.72.6.

Joh. *Leo* Africanus laudatur. pr. 1.99. & defenditur contra Virum doctum. 1.65.4. Muzam describit. 1,72.14. & 1.80.7.

Leo Magnus Papa laudatur. 3,88.18.

Anton. de *Leon*. Hispanus. Epitome Bibliothecæ Orientalis & Occidentalis. pr. 1.63.

Lexicographus i.e. *Schindlerus* de Pygmæis nugatur. 1.22.25. alii *Lexicographi*. 1. 76. 4. 1.86. t. & 1.90. 2.

Lightfoot Centuria Chorograph. in Matth. p. 120. lit. o. De fluvio Sabbatico laudatur. 1.68.8.

Lucas *de Linda* in lumine Orbis. pr. 1.97.

Hugon. *Linschoti* navigationes. pr.5.9.

Justus *Lipsius* de custodia militari. 2.65. 3.

Lotichii Observat. medicinales. 1.51.4.

Lucian. Jamblichius ex Photio allegatur. pr. t. 6.

Dietericus *Luders* quinq; disputationes de Imperio Habessinorum diligentissimè conscripsit. pr. 1.88.

JOBUS LUDOLFUS hujus operis autor. Ephorus Principis Saxoniæ Johannis Ernesti. pr. 13.19. & 40. Summa ratio laborum ejus. 1.98. 10. amicitiam cum Habessinis optat. 1.108. 3. Tellezio & Gregorio meritò plurimum fisus est. pr. 1.48. propositi nihil scribendi, cujus autorem nominare non possit. pr. n.

Dan. *Ludovici* Archiater Saxon. in Pharmacia sua .1.51.4.

P. Hieronymi *Lupi* Relatio de Æthiopia. pr.1.61.

M.

Johan. Petri *Maffeji* Historia Indica. pt. 1.71. & VI. falsitatis inique arguitur ab Urreta. pr. 1.35.

Joh. *Magnus* Archiepiscopus Upsaliensis. pr.13.10.

Maimonides notatur. 1.68. 16.

Malvenda 1. 51.16. Nugatur Israelitas in caveis Coturnices in deserto aluisse. 1.96.98.

Manasses Ben Israel. 1.68.18.

Johan. MARSHAMUS in Can. Chronico notatur quòd Philostrato de origine Æthiopum fidem habuerit. 1.19.32. lit. u.

MASORETHÆ non corrigunt nec emendant loca mendosa, sed rantùm aliter legunt. 1.28. 13,14. Voces sibi ignotas male punctaverunt. 1.20.8.

Matthas Armenii Relatio à Dam. Goezio edita multùm fallit. pr. 1.4,9. & 3.1.

Megasthenes autor est bonæ fidei. 1.19.27.

Hieron. *Megiserus* notatur ob vanam multiplicationem lingvarum. 1.11.19.

Pompon. *Mela* incaute loquitur de Solis mensa, Pr. 2.3.

Francisc. Emanuel. de *Mello* epistola encomiastica Tellezii. pr. 1.49.

P. Alphonsus *Mendezius* in Æthiopia cum summa autoritate septem annos egit. pr.1.60. ejus historia Æthiopica inedita ibid. ignoratione Arabicæ lingvæ male derivat Habessiniam. 1.15.8.

Christian. MENZELIUS M. D. & Archiater Brandeburgicus celeberrimus. p. 142. lit. l.

Gerardus *Mercator* Geographus. pr.t.101. & 1.15.7

Petri de *Mesquita* historia Æthiopica pr. t. 66.

Joh. *Michael* Archiat. Saxon. in Praxi Clinica. 1.51.4.

Aubertus *Miræus* in *Politia Ecclesiastica*. Pr.1.91. *de Statu Religionis Christianæ*, ex privatis Monachis, qui Romam venerunt facit Legatos ad Pontificem. 3.97.

Joh. de *Montevilla* decempedalium mendaciorum scriptor. pr.5.4.

Monumenta S. Patrum Orthodoxographa. pr.1.87.

Moses Gerathwohl Rabbinus Manhemensis. 1.107.

Andreas *Mullerus* Greiffenhagius in Sinensi literatura fine pari. 1.114.3. Omnium primo rectissime exposuit vexatissimam vocem Prester-Chan. 2.3.9. Indos Frumentii, de Indis propriè dictis accepit. pag.78. lit. L.
De genuinitate Cõfessionis Fidei Claudii Regis Æthiop. dubitat. 3.12.2. Nomen Pharaonis nove exponit. 2.7.4.

Sebastianus *Munsterus* notatur, quod Prester-Chan exponat Priester Cohen. 2.4.15. & vocabula Æthiopica tanquam Indica malè exprimat. 1.23.2.
multas Indias facit. 9.

N.

JOh. *Neuhoff* ait: Sinenses locustas habere pro ædpediis Leckerbißlein. 1.96.38.

Nicephorus Geographiæ ignarus nationes mire confundit. 1.22. Eutycheti dicta refert. 3.88.7.
Janus *Niciu*, Erythræus de Eucharistia. Pr.1.92.
Phil. *Nicolai* deceptus itinerario L. Rauchwolfs in lib. de regno Christi. Pr.5.2.
Berthold. *Nihusius* in relatione de Communione Orientalium à Monachis Habessinis deceptus. Pr.1.6.
Nonnosus Legatio ad Axumitas apud Photium 1.19. 15. de Pygmæis. 5.22.14.

O.

OCco male sequitur Golzium in nummo Severi. 1.20.15.
Philipp. Andr. *Oldenburgerius* in Thesauro Rerum-publ. confusè de Habessinis loquitur. Pr. 1.96. Conringium allegat. pag. 60. lit. g.
Adam *Olearius* magni globi Gottorfiensis structor in delineatione Habessiniæ autori fidem non habuit. Pr.1.101.
Olympiodori excerpta apud Hieron. Photium pag. 51. lit. t.
Organtinus Brixianus de vento stupendo. 1.45.7.
Orlandinus. Pr.1.72.
Ortelius Geographus Pr.1.101. & 1.25.1.
Osorius Pr.1.71. & 1.23.3.
Anton. *Oudin* Lexicon Hispano-Gallicum quoad expositionem vocis *Al Cohol*. 1.51.2.
Andr. *Oviedus* Patriarcha Æthiop. Pr.1.66. Censuram fulminavit in Æthiopes. 3.103.1,24.

P.

P. Daniel *Papebrochius* laudatur; docet enim penes Orientem distinctiorem fuisse historiæ Ecclesiasticæ cognitionem. 3.54.2. De Hippolyto Episcopo Portus Romani. pag. 436. De Assumptione B. Mariæ Virginis. p. 436. N.49.
Patinus male sequitur Goltzium in nummo Severi. 1.20.11.
M. *Paulus* Venetus multas Indias facit; de regionibus Orientalibus. Pt.1.99. & 1.23.8. & 1.83.4.
P. Petrus *Pays* Pr.1.59.1.56.5. fontes Nili veros primus descripsit. 1.59. per tot.
Pearson in Vindiciis Ignatianis Eutychio Alexandrino fidem derogat. 3.67.11.
Benedict. *Pereyra* Lexicon Lusitanicum. 1.69.67. 1.38.15.
Petit Gallus. De natura aeris contra Peripateticos.
Theod. *Petraus* nonnullos libros Biblicos Æthiopicè edidit. 1.51.3.
Aug. *Pfeifferus* Orientalium linguarum & rerum peritissimus, dissentit in voce Behemoth à Bochartho. 1.85. per tot. Dudaim putat esse lilia. 1.72.22.
Philosophi inprimis Peripatetici & Physici vulgares notantur. 1.36.4. & 1.37. & 1.38.
Philostorgius Sabæos. 1.20. & interiores Indos exponit. 1.23.6. quales describat asinos agrestes. 1.79.
Philostratus de vita Apollonii fabulatur Æthiopiam non fuisse ante Indorum immigrationem. 1.19.32.

Thomas de *Pinedo* Stephanum, qui Auasin Insulam de urbe accipit, non satis corrigit. 1.15.3. lit. m. in voce *Axumites* male reprehendit Salmasium. 2.46.3.
Alex. PINUS Serenissimi Venetorum Ducis Archiater, duo tantùm nunc Nilo ostia esse docet. 1.53.11.
Ludov. *Piques* Doctor & Socius Sorbonæ egregius. 3.105.2. Pentateuchum & Josuam Æthiopicum Mss. cum autore communicavit. 3.28.6
Platerus in libris practicis. 1.51.4.
Plato in Timæo. 1.53.14.
Plautus picos pro gryphibus nominat. 5.22.24.
C. PLINIUS. Harduini editione novissima, elegantissima atque doctissima usi sumus, & loco capitum S. Sectiones ejus, multò concinniores prioribus capitibus, vel simul cum illo allegamus. Indice tantum summopere tædioso, ut quinquies quærenda sint, quæ in uno debuissent exponi. Judicium autoris de Plinio ejusq; operibus. 1.66.11.
Plane enim persuasum sibi habet Plinium improvisa morte abreptum, imperfectum & indigestum opus suum reliquisse, ita ut promiscuè collecta vel audita post mortem ejus sine distinctione in unum volumen conscriberentur.
Emendatur in numero nationum & linguarum in urbe Dioscuriade. 1.111.16.
Exponitur locus ejus ex Cornel. Nepote de Indis à Rege Suevorum L. Afranio Proconsuli Galliæ dono datis. 1.23.13.
Rivum in Judæa Sabbatis omnibus siccari scribit, contrarius Josepho. 1.68.7.
malè corrigitur à Fullero in voce *Gamala* 1. 22.28.
Eduard. *Pocokius* ut Arabicæ Linguæ Coryphæus laudatur passim. Pr.1.70. & 3.19.23.
Pneta Æthiopicus. 1.42. V. Encomium.
Joh. Isaac *Pontanus* in etymologia *Francorum* fallitur. 1.19.2.
Porphyrius Philosophus Pythagoricus de abstinentia ab animalibus. 1.96.23
Postellus in Alphabeto XII. Lingg. Habessinos malè vocat Nubianos. 1.22.30.
Postii Historia Æthiopica. Pr.1.69.
Joh. *Potken* primus Æthiopicarum literarum in Europam invector. Pt.1.8.
Æthiopiam vocat Indiam majorem. 1.23.8.
Procopius Cæsareensis in Persicis. 1.21. & 2.17.2. Homeritas cum Saracenis confundit. 1.22.4.
Procopius Gazensis. Pr.1.81. defenditur contra Scaligerum 84. & 1.19.5. Item τὴν ἐσωτέραν Indiam pro Æthiopia ponit. 1.23.4.
Ptolemaus autor multorum errorum Geographicorum. Pr.1.101. gradus ejus ut plurimum fallunt. ib.104. in ejus Tab. IV. Africæ, Æthiopia supra Ægyptum, ineptissimè vocatur *sub Ægypto*. 1.24.4.

Q.

Hieron. *Querubin* pt.1.66.

R. Joh.

R.

JOh. *Rajus* de Muza in historia Plantarum. 1. 72. 18.

Joh. Baptista *Ramusius* de libro Alvarezii. Pr. 1. 28 de exundatione Nili. 1. 614.

Leonhard. Rauchwolf perstringitur ob vocabulum Zederwocf. Pr. 5. 2. & quod XII. Persiæ urbes ab Æthiopibus conversas dixerit in itinerario suo. ibid. Muzam describit. 1. 72. 11.

Nicol. Christ. *Radzivili* Principia itinerarium occasionem dedit autori veram significationem vocis *Dudaim* reperiendi. 1. 72. 9.

Rechac le jeune absurdum Tzaga-Christi libellum Reginæ Galliæ inscripsit. Pr. 1. 43.

Relationes annuæ PP. Societ. Vid. *Ind. App.*

Henr. van Rhede describit Muzam. 1. 72, 17.

Petr. *Ribadeneira* imperitiæ & falsitatis iniquè arguitur ab Urreta. Pr. 1. 55.

Eugen. *Roger* Missionarius simplicissimus. Pr. 5. 7. & 2. 5. 3.

Rogerii Annales Anglicani, 3. 96. 1.

Hieron. *Romanus* Augustinianus Hisp. Pr. 1. 68.

De la *Roque* Ab. Epitomator Histor. Æthiopicæ parùm accuratus. Pr. 23. 59.

Alexander ROSS de Religionibus Mundi, Pr. 1. 88.

Nic. *Roth* Bibliopola Francofurtensis Itineraria sine ullo judicio congessit. Pr. 5. 2.

Rudbeckius in Atlantica sua pollicetur enormem Indiæ à veteribus extensionem. 1. 23. 11.

Ruffinus erroris Geographici gravis notatur in descriptione Indiæ. 1. 23. 7. Neque Indiam neque Æthiopiam rectè scivit. pag. 55. lit. o. & imperitissimè de India loquitur. 3. 15. ut & de sortitione Provinciarum inter Apostolos facta. Pr. 1. 81.

Theod. *Ryckius* defendit Scaligerum in tempore transfretationis Habessinorum. 1. 19. 21. in Orat. de Gigantibus limitatur, 1. 22. 23. laudatur. p. 73. lit. q.

S.

S*Abellicus*. pag. 75. lit. h.

Claud. SALMASIUS reprehendit Solinum quòd volucres serpentes *angues* vocaverit. sine causa, ut putat autor 1. 90. rectè corrigit Stephanum in voce Axumites. 2. 46. 3.

Sallustius Africam ab Ægypto distinguit stylo illorum temporum. 1. 17. 1. 8.

R. *Salomon* Gammadim malè exponit. 1. 22. 25.

Alphonsus *de Sandoval* de instauranda Æthiopum salute. Pr. 1. 68. 91. nivem in Æthiopia negat. 1. 39. 3.

Sandys Anglus in itinerario. 1. 66. 8.

Joannis dos *Santos* Æthiopia Orientalis. Pr. 1. 66. & 1. 77. 3.

Joseph. *Scaliger* passim valdè laudatur. Pr. 1. 84. Cedreno & Nicephoro de conversione Auxumitarum incautè nimis fisus est. 85. Xenophontem rectè notat. Pr. 2. 4.

Notatur in tempore transfretationis Habessinorum. 1. 19. 5. & ob vocem *Preste-jan*, quam Persicam Fristegiani esse minus rectè putat 2. 3. 2.

Finxit Axumam hodie Habessinis dici חשמה *Chashumo*, 1. 32. 3.

Procopio imputat, quod ille non dicit. 1. 19. 5.

Jul. Cæs. *Scaliger* in Comment. ad Histor. Animal. Aristot. Lib. VIII. c. 12. de *Pygmæis* notatur. 1. 22. 10. Deridet Grammaticorum inscitiam in derivatione Pygmæorum. 21.

Schindlerus bonus alloqui Lexicographus notatur, quod male exponat vocabulum Prester-Jan. 2. 3. 8. V. Lexicographus.

Schroederus in Pharmacopæa. 1. 51. 4.

Walterus *Schultz* in Itinerario Indico describit ventum *Orcan*. 1. 44. 2.

Joh. Baptista *Scortia* de Nilo. Pr. 1. 98.

Melch. *Sebitzius* junior, Medicus Argentoratensis in tractatu de casu adolescentia mirabili, in cujus ventre serpentem natum crediderunt, repræsentavit differentes serpentem figuras sine differentia. 1. 95. 5.

Joh. *Seldenus* rectè exprimit vocabulum Habassini. Pr. 1. 70. & 1. 14. 2.

Male Imperatoris Habessinorum defectionem ad Islamismum Imperatori Habessinorum tribuit. 2. 22. 13. notatur Pr. 1. 89. Exemplar ejus Calendarii Coptici depravatissimum, fol. 427.

Sennertus in Physica Lib. 4. 6. notatur de causis fontium. 1. 52. 11.

Septuaginta interpretes certo modo defenduntur contra Bochartum & Beroaldum, quod כוש reddiderint Æthiopiam. 2. 16. 24. incongruè verterunt vocabula; דודאים Gen. 30. 14. Vide 1. 72. 2. למרים Ezech. 27. 11. & plurima alia rariora, in captivitate Babylonica amissa. 1. 51. 14.

Behemoth modo in plurali, modo in singulari reddunt. 1. 85. 6.

Serrarius, Historia Societatis Jesu. Pr. 1. 72.

Servius ad Virgilium bene exponit Indiam veterum. 1. 23. 4.

Simeon Metaphrastes. 2. 22. 4.

Richard SIMON falsò incusat Autorem studii partium in detrimentum veritatis. pr. 12.

SIMONVILLII bonum monitum. 3. 49. 4.

Pp. SOCIETATIS Jesu veram de Habessinia historiam nobis tradidêre. pr. 1. 83.

Socrates in historia Ecclesiastica declaratur. 1. 23. 5.

Solinus de cane Rege ineptit. pr. 5. 5. Testimonium bonum dat Megastheni. 1. 19. 27. De Nilo & Nigri. 1. 65. 13.

Sozomenus de Indorum Conversione exponitur. 1. 23. 5.

Frider. SPANHEM. Introduct. ad historiam Novi Testamenti sec. IV. conversionem Æthiopum per Frumentium factam adhuc dubiam censet. 3. 16. 2.

Gabr. Sparwenfeld Nobilis Suecus, excellentis ingenii Juvenis. pr. 13. 61.

Nicol. *Spatarius* translator historiæ Æthiopicæ in lingvam Moscoviticam. ibid.

Stephanus de Urbibus, Abassenos in Arabia nominat. 1. 35. 2. notatur ob insufficienter expositam

vocem *Anasis* 1.15.4. & emendatur in voce Ἀζυμίτης. 2.46.3.

Stoicorum ſententia de aeris natura probatur. 1. 38.8.

STRABO paſſim laudatur. 1.23.12. At Latina verſio Xylandri multis ſcatet nævis. 1.22. 10. lit. f. 1.96.72. De eo Lucas Holſtenius Geographiæ antiquæ peritiſſimus, ſic loquitur: *Strabo, quem fidum Ducem ubiq; experior*. Emendandus videtur numerus gentium & lingvarum in urbe Dioſcuriade. 1.111.17. ſpretis opinionibus communibus, judicio ſuo utitur. 1. 78.3.

Victorinus STRIGELIUS cancros vel aſtacos facit ex locuſtis Joh. Baptiſtæ. 1. 96.62.

Stuckius de antiquit. convival. 1. 53.20.

Suetonius de urbe *Gamala*. 1.22.28.

Suidas. 2.41.4.

Sulpitius Severus, Incertus in numeris. 1. 28. 10.

Bernhard. *Surius* in deſcriptione Terræ ſanctæ. 1.66.8.

Symmachus Græcus Interpres ex *Gammadim* facit *Medos*. 1.22.27.

Synaxaria Græcor. lingva vulgari. 1.20.2. & 2.22.2.

Syncellus Chronologus ſequitur *Africanũ*. 1.19.26.

T.

TACITUS de proceritate *Germanorum* 1. 22, 23. *Mare rubrum* quale intelligat. 1. 26. 5. & 2. 19.3. De domandis Barbaris. 2.43. 2.

Talmudici Doctores conjugia Nanorum prohibent. 1. 22. 13.

TAULERUS. 3.134. 17.

Tecla Marianus Habeſſinus haud fidus relator. Pr. 1. 4.

Ericus Georgii F. TEGEL Suecus in Hiſtoria Guſtavi. Pr. 13.10.

Balthaſar TELLEZIUS inſignis Hiſtoricus Philologus non æque Pr. 1. 50. paſſim laudatur, ſpeciatim à Thevenotio Pr. 1. 3.48. Chronicon Societatis Jeſu ſcripſit. 72.

VVilhelm Erneſt. Tenzelius De ritu lectionum ſacrarum laudatur Pr. 1. 87. monuit autorem de locuſtis Maffeji 1. 96.66.

Theodoretus Pr. 1. 81. & 1. 19. 5. ad librum 3. Regum qu. 33. & Num. 12. qu. 22.2.16. 20.

Theodotio Græcus interpres caute retinuit vocem *Gammadim*. 1, 22, 26.

Theophanes Byzantius de Sabæis & Æthiopibus loquens explicatur 1. 20. 2. Homeritas & Macrobios confundit. 1.22.3. & 2. 16. 20.

Ambroſ. *Theſeus* Æthiopicam linguam vocat Indicam. 1.23.

THEVENOT. *Voyage de Levant* teſtatur de parvulis ſervis nigris i. e. *Pygmæis* 1.22.16.

THEVENOT. bene judicat de hiſtoria Æthiopica *Balth. Tellezii* Pr. 1. 3. edidit relationem P. Hieron. Lupi 61. Illius agnatus Itinerarium Orientale edidit. Pr. 5. 10.

Gregor. *Tholoſanus* de Republ. 2.24. 11.

Thomas à Ieſu de moribus Habeſſinorum. Procem. 1. 5.

THUANUS de Roxolana. p. 236. lit. i.

Franciſc. *Titelman.* de religione & moribus Æthiopum. Pr. 3. 63.

Trogus Pompejus à Iuſtino in Epitomen redactus. Pr. 1. 58. à *Plinio* allegatur 53. 20.

Franciſc. *Turrianus* contra mentem Eccleſiæ Romanæ Canones dictos Apoſtolorum pro Authenticis habet. 3 30.117.

Tzaga-Chriſt. V. Zaga Chriſt.

Tzaga-Zaabi Confeſſio Fidei Æthiopum fallit. Pr. 1. 4. & 13. ibid. VII. Tellezii judicium de eo parum honorificum. Pr. 1. 24. & 3. 2. 2. ut & Godigni. 3. & Gregorii. ibid. 1.

V.

D. Mich. Bernhard VALENTINI ſolertiſſimus naturæ indagator. 1. 52. 20.

Henr. *Valeſius* in annot. ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam malè quædam in dubium vocat. 1. 23. 5. & 15.

Joh. VVeich. *Valvaſor*. Deſcriptio eximia Carniolæ. 1. 45.6.

Vansleb. vid. VVanslebius.

Varro de re ruſtica 1. 42. 2.

Stanislai *Varſevitii* Hiſtor. Æthiopica. Pr. 1. 66.

Lud. *Vartomannus* de Unicornibus Meccæ viſis. 1. 83. 5.

Hieron. *Vecchietti* Florentinus ſine judicio refert Catalogum Regum Abeſſinorum Pr. 1. 95. & 2. 14. 2. & pag. 232. 2. in medio.

Emanuel *da Verga* Luſitanus Pr. 1. 67.

Georg. Hieron. *Velſchius* Auguſtanus inſalubrem prædicat aquam Nili, & inter cauſas dracunculorum ſuorum refert. 1. 53. 15. E Nilo multos amnes & rivulos procurrere. 1. 54. 3. quod vocem ጢ.ገርከ: in Autoris Lexico malè legerit & expoſuerit. 1. 56. 8. De ſalubritate Locuſtarum confusè loquitur. 1. 96. 72.

Verſiones Bibliorum Num. XI. 31. Volatus coturnicum, quem Paraphraſtes Chaldaicus ut & Vulgata habet, nec verbis nec textui convenit. 1. 96. 92. & ſeq.

Marianus *Victorius* Reatinus rudia rudimenta linguæ Æthiopicæ edidit. 1. 103. 2. De linguis in Æthiopia uſitatis nugatur, ut paſſim in Inſtitutionibus Æthiopicis. 3. Catalogum inconditum Regum Æthiopiæ edidit. 2. 14. & pag. 232. 2. in med.

Vincent. le Blanc in Itinerario ſuo vetera novis miſcet. Pr. 5. 9. & 2. 18.

Virgilius de India pro Æthiopia. 1. 23. 4. & hydris. 1. 95. 3.

Albert *Vogtius* in miſcellan. Biblicis laudatur, quod explodat ſententiam de Mandragoris. 1. 72. 7.

Raphael *Volaterranus* notatur ob relationem de Solis menſa Pr. 2. 2. & quod Magnum Chanum vocet Magnum Canem. Pr. 5. 5.

Iſaacus *Voſſius* ex Pygmæorum natione facit meros nanos. 1. 22. 32. Irridet P. Petrum Pays & Athanaſium Kircherum de Nili fontibus; omnesque illos Principes, qui eos quæſiverint. 1. 59. 10. Notatur & quod dicat: *tot fluminis fontes eſſe quot rivi*, Ibid. in Annotationibus in Melam, notatur. 1. 23. 3.

Uranius

Uranius apud Stephanum de Urbibus 1.15.2. emendatur, 1. 20. 1.

Ludov. *Urreta* monachus Valentianus nugator ubique exploditur, & culpatur à Thevenotio. Pr. 1. 3. 39. & Tellezio. Ibid. 41.

Ursini Bericht vom Unterscheid der Religionen auff Erden Pr. 1. 88.

Bonav. *Vulcanius* notatur ob Errones Nubianos 1. 1:1, 24. allegat Scaligerum de Cingaris dissentem; Sed id in operibus Scaligeri reperiri non potuit Ibid.

Vulgata Bibliorum versio sæpius laudatur ex. gr. quod ראם reddat Rhinocerotem, 1.84.7.

Declaratur sequentibus locis: Esa. 34. 11. p.109.14 1. Maccab. de XXXII. viris in uno Elephanto. 1.28.2. Notatur ob Pygmæos in turribus. 1. 22. 25.

W.

Brianus *Waltonus* Biblia Polyglotta Anglica edidit. pr.13.14. cur autorem in Æthiopicis nō consuluerit. ib.

Joh. Mich. *Wanslebius* perstringitur ob perfidiam & malam fidem in tractatu Anglice edito: *A brief account* &c. Brevis relatio de statu Habassiæ tempore Patrum Societatis. pr. 1. 90. & 94. summoperè laudat salubritatem Nili. 1. 53. 14. An Nilus diverti possit. 1. 66. 10.

Georg. Wolff. *Wedelius* excellentis judicii & experientiæ Medicus. 1. 51. 4. de Epispasmo Judæorum Propempticon Anotomicum eruditissimum edidit, sed id non vidit autor, nisi materia illa jam impressa.

Welschius quære Velschius.

M. Fridericus *Wendelinus* de admirandis Nili satis erudite scribit pr.1.98. illum æstatem & hyemem simul pati rectè asserit; 1. 53. 3. sed non rectè applicat.

Weslingius vide Wislengius.

Johan. Ulric. *Wildius* Leonem Afrum imperitiæ Geographicæ taxat. 1. 65. 4. plus fidei adhibuit quoad Concilium Chalcedon. Tzaga-zabo, quam autori nostro. Præf. §. 3. lit. D. laudatur in Proœm. 1. 88.

Thom. *Willis* insignis Medicus de fermentatione. 1.71.3.

D. Joh. *Wislengius* Patavinus accepit epistolam ab Impostore Zaga-Christo. 2. 9. In syntagmate Anatomico de Clitoride. 3. 5. 4.

X.

Xenophon historiam fabulosam *de Cyro* scripsit. pr. 2. 4.

Y.

Ynca Garcilasso de la Vega, patria Cuscanus in Peruvia. Commentarios Reales de los Yncas Reyes del Peru, agit de Condora. 1. 92. 13.

Z.

Zaga-Christ Prince d'Ethiopie, Voyage. Libellus mendacissimus Gallice conscriptus. pr. 1. 48.

Zieglerus a *Baudrando* allegatus. 1. 15. 7.

Joh. *Zonaras* de Aretha 2. 22. 11. parum accuratus Glossator *Canonis II. Concil. Trull.* VI. Vide 3. 30. 115.

Zozimus de *Oasibus* apud Photium. pag. 51. lit. t.

Epilogus.

Supranominati autores præsertim celebriores in multis aliis locis hujus operis citantur. Deniq; multo plures recenseri potuissent, si vel temporis angustia id permisisset, vel utilitas aliqua insignis id postulasset.

LOCA S. SCRIPTURÆ

in hoc opere declarata.

Exodi XVI. 13. Num. XI. 31. & 2. & seq. XIV. 6. quid per תנין intelligatur. 1. 86. 4.

Psal. 78. 27. novè exponitur vox שלו 1. 96. per tot.

Deut. II. 10. Enakides quales fuerint. 1. 22. 21.

Deut. XXV. 17, 18. quid sit תאמיר. 1. 106. 14.

1. Sam. VIII. 14. De potestate Regum. 2. 40. 4.

3. Reg. IV. 30. An bellum perpetuum gesserint Israelitæ cum Judæis. 2. 19.

4. Reg. III. 4. de CCM. vervecibus & agnis intonsis. 1. 28. 11.

Psal. XCV. 6. triplex submissionis genus declaratur. 1. 101. 2.

Eccles. I, 7. Circulus aquarum secundùm naturam docetur. 1. 52. 6.

Esaiæ XL. genuinus hujus loci sensus. 1. 106. 19. LIV. 11. Qualis lapis ibi פוך sit. 1. 51. 6.

Jerem. XIII. 23. Quomodo reddendum כושי 2. 16.

Thren. IV. 7. quomodo ibi ארום sit reddendum. 1. 107. 4.

Ezech. XXVII. 11. גמדים Gammadim non esse Pygmæos. 1. 22. 25. XXIX. 3, 4. Quid ibi sit תנין 1. 86. 2. & XXXII. 2. Ibidem.

Amos. VII. 14. quid sit בולס 106. 16.

Mich. 1. 8. Crocodili lachrymæ. 1. 86. 3.

Ex Novo Testamento.

Matth. VI. 1. Utra lectio antiquior, *δικαιοσύνην* an *ἐλεημοσύνην*. 3. 20. 5. XVIII. 6. quid sit *μύλος ὀνικός*. Mola asinaria.

1. Cor. VII. 18. Epispasmum Judaicum propriè intelligendum. 3. 4. 5.

SENTENTIÆ *ET* CONJECTURÆ AUTORIS NOVÆ IN HOC OPERE CONTENTÆ:

Nec non

Δευτέρων φροντίδες post editionem historiæ illius melius cognitæ, atque hic in unum congestæ, sicut in præfatione §. 19. dictum.

T*Empus migrationis Habessinorum* ex Asia in Africam ex Eusebionovè declaratur lib. 1. Num. 19. §. 26. Philostratus falsitatis arguitur. ibid. 32.

Sabaorum Metropoles duæ fuerunt; Saba & Mariaba, in diversis regionibus sitæ; quarum illa antiquior. 1. 20. 3. & seq.

Genuina lectio nominum propriorum Arabicè Scriptorum. *Homer. Areta* & *Amen.* 1.20. 7.

Masorethas non genuinè punctavisse Nomina propria illis ignota. 1.20. 8.

Nummus Severi non de Abassenis, sed de Kabasitis intelligendus. 1.20.11.

Pygmaos adhuc dari in mundo. 1. 22. 8.

Mare rubrum malè à Græcis sic dictum, cum Edomicum sive Edomæum simpliciter dicendum fuisset. 1. 26. 2.

Fluvius Sabbaticus nullus unquam in rerum natura extitit. 1. 68. per tot.

Psylli non ingenita virtute, sed artificiali, nempe certa quadam herba, venena curaverunt, quam occultaverunt. 1. 70. 3.

Aspides Cleopatra, quibus sibimet necem conscivit, Autor putavit esse *angues volatiles*. Ibid. At Solinus *hypnalem aspidem* nominat, quod somnum lethalem homini afferat. cap. 27. & ibi Salmasii notæ pag. 341.

Dudaim ipsissimam esse *Muzam* Arabum, atque in altero scripturæ loco de *fructu*, in altero de *flore* agi. 1. 72. per tot. quam sententiam Viri docti antea prodiderunt, sed sine rationibus ullis.

Onager pulcher, Philostorgii & Martialis non est *Onager* vulgaris, sed *Zecora* quadrupes pulcherrima. 1. 79. 2. 4.

Behemothum Jobi esse *Hippopotamum* assentitur Bocharto. 1. 85. 5.

Ophiomachus, propriè non est avis, sed *Locusta genus*, serpentibus infestum. 1. 90. 4.

שלו *Selav.* Hujus vocis veram significationem esse amissam, ideoque non videri *Coturnices*, sed *Locustas Orientales magnas & carnosas*, esui idoneas. 1. 96. per tot.

Locusta Salubres Maffeji non sunt volatiles, sed marinæ. 1. 96. 65.

Nullus certus Linguarum Orbis numerus datur. Judæorum sententia de LXX. & Megiseri de quadringentis in mundo linguis frivola. 1. 111. per tot.

Plinius ut & *Strabo* de CCC. nationibus dissimilibus linguis, cum CXXX. Interpretibus corriguntur. 1. 111. 15.

Galla feri & perpetui Habessinorum hostes, *Gallani* in historia Æthiopica dicti nunc *Gallas* vocantur. 1. 113.

Canones Nicæni Apocryphi de Metropolita Æthiopum consistere non possunt cum vera temporum computatione 2. 17. 7.

Menas Æthiopiæ R. *Davidis* F. non die 20. Aprilis 1562. Sed mense Februario 1563. mortuus est. 2. 30. 4.

Sacra mensa differt à throno in Orientalibus Ecclesiis. 3. 57. 3.

Quinquagesimale jejunium Habessinorum erroneum est, minus rectè computatum. 3. 64. 15.

Demetrium Patriarcham Alexandrinum repertorem esse epactarum. 3. 67. 9.

Plura fortassis in opere ipso reperientur.

SYLLABUS LINGUARUM

Quæ in hoc opere reperiuntur.

Æ*Thiopica* Habessinorum antiqua lingua nunc tantum literalis.

Amharica vernacula Regis & castrorum regiorum.

Anglica.

Arabica vetus & hodierna.

Aramaa sive Syriaca apud Maronitas montis Libani usitata.

Belgica.

Chaldaica.

Cingarorũ vulgo Zigeuner *lingua incerta originis.*

Coptica sive Ægyptiaca medii ævi; Christianorum Coptitarum Ægypti, nunc penè obliterata & vix à quoquam intellecta.

Gallica.

Germanica, ubi etiam exempla Francofurtensis & Erfurtensis dialecti.

Græca antiqua sive pura quam τὴν καθαρὰν γλῶτταν Græci appellant.

Graca vulgaris sive hodierna.

Hebraica.

Hispanica.

Italica.

Latina.

Lusitanica.

Persica.

Rabbinica sive *Talmudica.*

Samaritana.

Slavonica.

Suecica.

Teutonica Judæorum.

Zigeuner vid. Zingari.

Pro

Pro Bibliopegis, Für die Buchbinder.

De imaginibus, wegen der Bilder.

IOBI

IMAGO. REGIS. HABESSINORVM.
FICTA. SINE. NOMINE. SINE. AVTORE. LVTETIÆ.
PARISIORVM. EXCVSA. MVLTISQVE. FALSIS: TITVLIS. ONVSTA.
nunc denuo ad ostendendam falsitatem ejus recusa
Francofurti ad Moenum Aͨ. ᴍᴅᴄxci.

IOBI LUDOLFI
alîàs Leuthoff dicti
COMMENTARIVS
AD PROOEMIUM
HISTORIÆ SUÆ
ÆTHIOPICÆ.

Nō.I. Ultos multa, paucos vera de Habessinis scripsisse, Proœm. I.
clari quidam viri jam dudum nobiscum agno-
verunt.] Vix ulla peregrina historia corruptior, ut quæ de
1 *Æthiopia* dicuntur, de *Vtopiâ* dicta putes. Multa in majus
aucta: multa secus ac res est tradita fuerunt. Quædam stu-
dio aut odio depravata: pleraque non rectè intellecta: denique quovis modo audita
2 pro compertis relata; sive respondentium, sive interpretantium vitio. Nam plerique
Habessinorum, externarum linguarum rudes, mentem suam satis infeliciter expres-
serunt: nostrates autem linguæ Æthiopicæ hucusque planè ignari fuerunt.
3 Quamobrem *Thevenotius*, nunc Bibliothecæ Regiæ in Gallia præfectus, amicus
noster singularis, de *Balth. Tellezii* Historia meritò sic scribit (*a*) *Jamais aucheur n'a
eu plus de raison d'entreprendre son ouvrage que le P. Tellez, tout ce que nous avons eu de-
vant luy de l'Ethiopie, estoit fabuleux. Nous ne sçavions pas a 24. degrez près la situation
des sources du Nil, l'on faisoit tous les jours de nouvelles reveries sur les causes de son inon-
dation. Le nom de* PRESTRE-JAN *est un titre inconnu aux Princes memes d'Ethiopie.
Nous n'estions pas mieux informés de l'étendue de son Empire. L'on le faisoit beaucoup
plus grand de tous sens, qu'il n'est en effect. Le public attendoit avec impatience de bons &
de seurs memoires de toutes ces choses, dont nous n'avons eu jusqu'à cette heure que des chi-
meres des sçavans, & des gens d'esprit, faites sur des fausses informations, lors que ce bon
Pere a pleinement reparé toutes les injures, qu'* Urreta *& tant d'autres fausses relations
avoient faites au public & à la verité.*
Sensus est; *Neminem meliori jure Historiam scribere suscepisse, quàm P. Tellezium,
omnia enim ante illum de Æthiopia, præsertim ab* Urreta *dicta vel prodita, fabulosa fuisse;
veluti fontes Nili, magnitudinem situmque Regni, & similia.*
4 Tam corruptæ Historiæ ipsi Habessini in Europam venientes haud rarò in culpa
fuerunt, quòd gratiæ & favori interrogantium obsecundantes, denique metu, ne pro
hæreticis haberentur, vagè & ambiguè admodum de rebus sacris responderent, ut ex
Matthæi Armenii narrationibus; & *Tzaga-Zaabi* libello in Lusitania conscripto;
(*b*) nec non *Tecla-Mariami* Habessini responsis, sub Sixto V. ad examen Cardinalium
5 datis, evidenter elucet. Hinc factum, ut mirè inter se differrent relationes illæ, prout
benè animadvertit *Thomas à Jesu, cui de erroribus Habessinorum certò aliquid definire dif-
ficile visum fuit*: & P. Nicolaus Godignus, qui scribit (*c*) *malè inter se convenire Abas-
senos qui apud nos sunt.* Veritate enim semel sive spe sive metu neglectâ narrationes di-
screpare necesse est. Ut taceam imperitos Æthiopum monachos, talia referentes,
quibus ignorantia quasi naturalis est. Ab his falsa pleraque ex itinerariis Hierosoly-
mitanis desumpta, vel Romæ narrata, in libros nostros influxerunt.

 Cujus

(*a*) Relation des Voyages curieux IV. Partie. *Paris* 1672. Tit. *Histoire de la haute Ethiopie &c.* statim ab initio. (*b*) De his agimus paulò inferius, §. 9. & 13. (*c*) Vide quæ Godignus de hoc argumento scribat Lib. I. cap. 25.

Procem. I. Cujus rei nullum certius indicium est, quàm quod *Lucas Holstenius* & post eum *Cardinalis Bona* Lib. II. *Rerum Liturgicarum Cap. XIIX. n. 2.* memorat: Duos monachos Habessinos respondisse: *Unicam Eucharistiæ speciem moribundis apud Habessinos praberi*, quod falsissimum. A talibus hominibus veritas pura haberi nequit; ac in eo deceptus fuit *Bertholdus Nihusius* (*d*), quòd, communionem Orientalium sub specie unica ostensurus, testimonia protulerit Virorum in Oriente quidem natorum, sed in Europa stipendiis & beneficiis Romanæ Ecclesiæ viventium; ut mirum planè sit, quod *Lucas Holstenius* scribat (*e*) tales homines nullam mentiendi causam habere (*f*). Cùm tamen apertè mentiti fuerint Habessini illi cum quibus colloeutus est, ut clarè docemus ex Patrum Societatis Epistolis infra III. 6. 58. in Additione. Quin & ea testimonia suspecta sunt, quæ in ipso Oriente ad instantiam unius sine interrogatoriis alterius partis conquiruntur (*g*). 6

Ex libris demum symbolicis aliisque publicè probatis Orientalium scriptis, genuina illorum doctrina tradi potest. Igitur nobis operæ pretium videtur autores rerum Æthiopicarum cum epicrisi quadam referre, quò Lector intelligat, quid de hoc vel illo sentiendum: vel quomodo unus alter vè locus intelligendus, aut cum historia nostra conciliandus sit. Si quid ex illis scriptoribus ab Historia nostra vel diversum vel omissum repererit, id re benè considerata factum putet. Nos enim ea, quæ tradidimus, ut veriora & meliora prætulisse; quamvis non semper expressis verbis dissentientes refutaverimus, quippe quod à stylo historico, nisi rei gravitas id poscat, alienum est, & Lectori valdè ingratum accidisset; id tamen in hoc commentario occasione data præstitimus. 7

Johannes Potken. Primus qui Æthiopicas literas superiori seculo Europæ dedit, Johannes Potken Germanus fuit, Præpositus Coloniensis, Romæ cum Habessinis multùm diuque versatus. Is in præfatione Psalterii sui Æthiopici Romæ Anno 1513. editi, scribit: *Quod nonnullos habitu & colore Æthiopes, qui se Indos appellaverint, viderit, qui in sacris suis Chaldaicis literis uterentur.* Et paulo post: *Viginti plus minus populos citra & ultra aequinoctialem circulum incolentes, totidem vulgaribus inter se differentibus linguis utentes, omnes in Sacris suis Chaldaa lingua uti. Eos populos omnes Presbytero Iohanni tanquam eorum Patriarcha in spiritualibus* (h), *Regi verò Indorum & Æthiopum* (i), *cujus Regia & primaria civitas Auxuma est, & tempore Ptolemai fuit, & eorum lingua Achsum* (k) *nominatur, in temporalibus parere.* Hæc atque alia talia supra modum absona & insulsa bonus iste vir tanquam ex ore Habessinorum refert, quæ postea ceu vera & indubitata in aliquot autores & libros illius temporis irrepserunt (l). 8

Post brevem istam & ineptam Potkenii narrationem in lucem prodiit libellus exiguus sequenti titulo: *Legatio magni Indorum* (m) *Imperatoris Presbyteri Iohannis ad Emanuelem Lusitaniæ Regem, A. D. 1513. In qua de Indorum fide, cerimoniis, religione &c. per* Matthæum *illius Legatum coram Emanuele Rege* pluribus agitur. Epistola est Damiani à Goes, Nobilis Lusitani ad *Iohannem Magnum, Archiepiscopum Upsaliensem*, tunc temporis Dantisci exulem *Calend. Decembr. 1531.* data, primùm *Antverpiæ* anno 1532. excusa: & denuò *Dordraci* recusa anno 1618. 9

Matthæus Armenius.

Capita libelli sunt:

1. *Narratio itineris & adventus* Matthæi *Legati, qui primò malè habitus fuit à Lusitanis* (n), *quia de veritate Legationis illius dubitabant; quod reticet Damianus.*
2. *Epistola* Helenæ *Reginæ ad Emanuelem Lusitaniæ Regem.*

3. *Triplex*

(*d*) In dissertatione de Communione Orientalium sub specie unica. (*e*) Epistolâ ad Bertholdum Nibusium de Abassinorum communione sub unica specie quæ reperitur post Leonis Allatii *συμμικτα*. p. 435.
(*f*) Rectissimè N. Godignus de Abal. reb. 1. c. 15. *Illa scriptorum testimonia profectò valere maximè debent, quæ ab iis proferuntur, quorum nihil interest, quid in alteram partem dicendo statuatur.* (*g*). Veluti sunt testimonia de ritu *Eucharistia, transsubstantiatione* & similibus. Inter Jure Consultos tralatitium est: *Probationes omnes vanas esse sine interrogatoriis alterius partis.* (*h*) Nota hic ignorantiam & confusionem crassissimam. (i) Alterutram appellationem veram fore speravit. (k) አክሱም: *Acsum* scribunt & legunt Æthiopes. *Achsum* Italico more legendum, eodem modo sonat, quàm nobis *Axum*. De qua urbe infra plura dicentur Lib I. c. 4. n. 52. & Lib II. c. 11. n. 46. (*l*) Plura de eo habes, L. I. 15. n. 104 (*m*) Sic habet titulus; at in libello ipso non *Indi*, sed *Ebessini* passim vocantur. (*n*) Teste Maffejo Hist. Indic. Lib. VII, p. m. 117. Plura habes infra II. 16. 57.

3. *Triplex* Matthæi *relatio.*

(1) *Confessio Fidei Indorum, deque cerimoniarum & religionis cultu.*

(2) *De eorum Patriarcha ejusque officio.*

(3) *De regno & statu Imperatoris Presbyteri Iohannis & ordine curiæ.* i. e. Aulæ.

10 Plurima ambiguè dicta & flexiloqua: multa etiam apertissimè falsa complectitur,
veluti §. 1. *quod immensam habeat urbium multitudinem:* § 11. *Sexaginta magnos Reges*
subditos, & § *12. præter eos quinque Reges Mahometicos:* § 13. *Innumeros Regulos, Duces,*
Marchiones (cur non etiam Landgravios?) *Comites, Barones, magnis & ditionibus & pro-*
ventibus insignes: §. *22. Sacri ordinis milites super candida paludamento crucis symbolo in-*
11 *signitos. Nullos in universis illis regnis Iudæos esse,* & similia. Ob quæ à Successore suo
Tzaga-Zaabo (*o*) reprehenditur. *Matthæus,* ait, *quoniam Armenius erat, non poterat res*
nostras perspicuè scire, præsertim eas, quæ ad Fidem spectabant. Idcircò multa coram Rege
Emanuele exposuit, quæ minimè apud nos habentur. Id autem fecit, non quod mentiri
voluerit, quippe vir bonus erat, sed quod in rebus religionis nostræ non admodum erat edoctus.
12 At ne sic quidem satis excusatur Matthæus, cùm constet, Armeniorum doctrinam
æque ac ritus sacros cum Æthiopicis planè convenire. In hoc sanè mentitus est,
quòd *nullas in universis illis regnis Iudæos esse* diceret, quia id (imò & alia plura quæ te-
merè effutiit) melius sciebat. At Lusitanis in eo blandiri voluit, quibus Judæos val-
dè exosos esse sciebat. Id solum verè: *Nullum præter Erythræum h. e. rubrum Mare Ha-*
bessinis cognitum esse. Reliqua de rebus Ecclesiasticis falsa, congruo loco refe-
remus (*p*).

13 Deinceps idem *Goezius* libellum edidit *de Religione & moribus Æthiopum*, eum-
que summo Pontifici tanquam rem aliquam egregiam inscripsit. In quo Æthiopes
non amplius Indos vocat, agnoscens hoc nomen illis, orbe tunc meliùs cognito, non
competere. Continet autem Confessionem fidei, (*q*) quam Tzaga-Zaabus in Lusita- Tzaga-Zaabus.
nia septimo anno postquam illuc venerat, edidit, vanissimam pariter & absurdissimam,
multis etiam locis interpretum vitio depravatam. Non repetemus hic, quæ *Lib.* III.
c. 1. Historia nostra de illâ diximus, neque proferemus ea, quæ in gratiam Occiden-
talium Latinorum confinxit, dum contra stylum Orientalis Ecclesiæ dicit: *Spiritum*
14 *S. procedere etiam à Filio.* Malam fidem in eo prodere videtur, quòd interdum de se-
met ipso in prima personâ locutus fuerit, ut effugium haberet, si quis ipsi demonstrasset
Ecclesiam Æthiopicam talia non credere, nec agnoscere. Sic enim loquitur: *Confes-*
sionem vocalem omnium meorum peccatorum Credo *faciendam esse apud Sacerdotem.*
Item: *Pontificem Romanum tanquam primum Episcopum* Agnosco, *ac omnes Patriar-*
chas &c. quorum ille caput est. Et tamen temerariè subjungit: *Hæc est Fides & Lex*
mea & populi Æthiopiæ, *qui est sub ditione pretiosi Iohannis &c.*

15 Capita notabiliora hic subjungemus, ex quibus de reliquis judicium esto.

De Sabbato & *die Dominica* dicit: *In quibus non licet nobis aliquam rem facere, ne*
minimam quidem. Quod apertè falsum, quia Æthiopes in Sabbato ruralia tantùm
opera intermittunt. Deinde id directò repugnat *Canoni XXIX. Concilii Laodiceni,*
quod Æthiopes admittunt, & observant. Vide infra Lib. III. c. 1. n. 10.

16 Pergit ineptissimè scribendo: *In illis duobus diebus animas piè defunctorum in purga-*
torio minimè cruciari. Quem quæso nuncium ex illo habuit? scil. Judæis credidit, qui scri-
bunt: *Damnatorum animas in Sabbato feriari, atque ignem infernalem tunc non urere,*
neque etiam fætere (*r*). Nimirum, tam fœdum ignem sine fœtore esse non posse, pro-
babiliter credunt. Sed quem autorem habet de die Dominica, de qua silent Judæi?
Verùm enim verò purgatorium negant Habessini, testibus *P. Nicolao Godigna* & *P. B.*
Tellezio Jesuitis, contra quos in contrarium nulla opus est probatione. Verba eorum
hîc in Commentario ad Lib. III. c. 5. n. 42. afferemus.

17 De *circumcisione mulierum* stultissimè & turpissimè loquitur, transcribere ut pu-
deat: *de circumcisione marium* verò tam malè cohærentia, ut pigeat.

(*o*) Zagazabo vulgò de quo mox. (*p*) Comment. Lib III. c. 1. n. 1. (*q*) Ludovici Urretæ impudens de hac Confessione mendacium habes Lib. III. 9. 97. §. 3. (*r*) Buxtorf in Synagoga Jud. c. 16.

Prooem. I. *Infantes ſine baptiſmo morientes Semi-Chriſtianos vocat.* An ergo ſemiſalvi & ſemi-beati erunt? Et quomodo ex illius mente Semi-Chriſtiani naſcuntur, *ſi infantes*, ut nugari pergit, *capto ex matris Euchariſtia nutrimento, ſacrati ſiunt in utero materno?* 18

Delectum ciborum ab ipſo verbo Dei conſtitutum, atque *iſtud poſtea natum eſſe ex Maria virgine*, non ſine nauſeâ legerit aliquis; ubi contra popularium ſuorum mentem defendere videtur theſin: *Differentiam ciborum mundorum & immundorum etiam* inf. 2.6.29. *in Novo Teſtamento obſervandam*; quod tamen negat *Claudius Rex Æthiopiæ* in Confeſſ. ſua Fidei. 19

De Concilio Chalcedonenſi narrat: *Illud à ſexcentis triginta duobus Epiſcopis habitum fuiſſe, quo tempore Pontificatum Romanum obtineret Sanctus Leo &c. Sed re infecta omnes diſceſſiſſe, unoquoque ſuam retinente opinionem.* Quaſi ſeptem illis annis, quibus in Luſitaniâ hæſit, non didiciſſet ſententiam de una natura Chriſti, quam Æthiopes aſſerunt, in illo concilio fuiſſe damnatam: & Chalcedonenſes à popularibus ſuis, ut inteſtabiles hæreticos traduci; id quod ſtudio diſſimulare voluit, ne, ſi diceret *S. Leonem* pro damnato & *Dioſcorum* pro Sancto in Æthiopia haberi, ipſe pro hæretico ſperneretur. Hoc ipſum eſt quod ſupra §. 4. innuimus. Videantur quæ de hac re notavimus Lib. III. c. 8. n. 91. 20

Patriarcham Æthiopiæ (*Metropolitam* reddere debuiſſet Interpres) *ab Hieraſolymitanis Monachis creari prædicat.* Adeo tam magnæ rei ignorantiſſimus eſt. 21

Ob quas & ſimiles offucias Gregorius meus non magnam illi injuriam feciſſe videtur, quòd eum ſæpius እንስሳ : ገዳም : *Beſtiam campi* vocaverit.

Nonnulla tamen non autoris ſed interpretis vitio irrepſiſſe animadverto; ut cum de divinitate ſermo eſt, vocabulum ገጽ: ineptè redditur *Facies, Vultus*, cum reddi debuiſſet *Perſona*. Nam Græcum *πρόσωπον*, quod Æthiopes imitati ſunt, uti & Hebraica פנים & פרצוף apud Rabbinos, non tantùm *Vultum* ſed & *Perſonam* ſignificat. Mox, ubi de Jeſu Chriſto loquitur, ait: *Perfectus Deus & perfectus homo, unum ſolummodo habens aſpectum*; Æthiopicè fortaſſis ſcripſerat በለሐዴ : ገጸዌ : *in una perſonalitate*, ſive *in una perſona*. Sed ne videretur gratis dicere *tres vultus in una ſimilitudine*, quod initiò poſuerat, egregiè ſcil. jam id exponit: *Propterea ſic dici*, inquiens, *quòd Deus in creatione dixerit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* 22

Verba ſupra modum fatua ዣን : ብሉል *Ian Belul* quæ illi ſonant *Iohannes Belul* h. e. *Iohannes* (ſ) *pretioſus*, ſeu *altus* ዣን : ዕንቍ : *quod eſt Iohannes Enköe, id ſi interpreteris, etiam Iohannis pretioſi*, ſive *Alti ſignificatum habet.* Neſcio an Interpreti tribuenda, an autori. Quòd vero ſuum ዣን : ብሉል : titulo Regis Æthiopiæ miſceat, id ſanè illi condonare non poſſum. Sic enim confeſſioni ſuæ ſe ſubſcripſit: 23

ቡግና ; ራእስ : ሊቀ : ካህናት : ጸጋ: ዘአብ : ቃሌ:ንጉሥ: ዘዣን: ብሉል:ንጉሥ: ልብነ : ድንግል ::	*Bugna præfectus*, *ArchiPresbyter*, (t) *Tzaga-Zaabus Legatus Regis* JAN BELULI, *Regis Libna Denghel*.

Hæ atque aliæ tales quisquiliæ reperiuntur in bello illo libello, qui tamen in præclaro opere Hiſpaniæ illuſtratæ Tom. II. Parte III. Tit. *Æthiopica & Indica*, locum invenit, & hucuſque pro fundamento præcipuo noſtrorum ſcriptorum de rebus Habeſſinorum habitus fuit.

Lib. II. 5. p. 112. b. Plura de eo dicere piget, tantùm P. B. Tellezii judicium addemus, qui de eo ſic ſcribit: *Quandoquidem ab Æthiopia tam procul abfuit, ut neminem contradicentem habuerit, multa ſcripſit ſine fundamento, & non locutus eſt veritatem.* Et infernus ubi de religione Habeſſinorum ſermo eſt, Lib. IV. c. 12. ait: *Parum fidei mereri eos, qui Habeſſinos pro veris Catholicis habeant, ſpeciatim Tzaga Zaabum, qui ſcribat*: que os Abexims eram finos Catholicos, ſendo elles finiſſimos hereges, h. e. *Habeſſinos eſſe bona nota Catholicos, cum ſint omnibus numeris abſoluti hæretici.* 24

Franciſcus Alvarezius. Prodiit poſthæc itinerarium *Franciſci Alvarezii*, Sacerdotis Luſitani, qui acta Legatio- 25

(ſ) Nomen *Iohannis* Æthiopibus non eſt ዣን *Ian*, ſed ዮሐንስ *Iohannes*, ዣን: autem *Regem* Amharicè ſignificat. Vide Lib. II. c. 1. n. 4 & 5. de nominibus Presbyteri Johannis. (t) Non *Epiſcopus* ut eum vocat *Bertholdus Nihuſius* in Epilogo de Commun. Orient. ſub ſpecie una p. 1671.

gationis *Roderici Limai*, per sexennium in Habessiniâ detenti, narrat. De quo P. B. Tellezius scribit: II. 5. p. 112. a. *Alvarezium composuisse stylo plano & sincero Historiam Æthiopiæ,* (u) *cui* (*teste P. Emanuele d' Almeyda*) *fides haberi possit in omnibus quæ diceret se vidisse, fuisse enim hominem candoris prisci & veracem, neque hodierno tempore aliquid reperiri quod ejus affirmationi è diametro repugnet: in iis autem quæ alii, præsertim Habessini, retulerint, cautela opus esse. Istos enim res suas ergo peregrinos in majus augere, & plus justo extollere. In specie quòd ad thesauros Regios attinet, eos quidem majores tunc temporis fuisse, verùm non tantos, ut illi confinxerint, faciliùs enim talia scribi quàm præstari.* Porro notat cap. 54. (x) *illum scribere, quòd præteriens montem, ubi liberi regii custodiebantur, lapidibus petitus fuerit. De hoc quidem dubium nullum esse, quandoquidem scribat quod lapidum ictus senserit; verùm morem illum, filios regios in montem relegandi, jamdudum exolevisse.* Procem. I. p. 112. b.

26 Hoc tamen loco grave dubium de more isto remanet, *Tellezius* enim disertè dicit: *Naodum ultimum fuisse, qui ex hoc monte ad imperium pervenerit. Addit expresse; quod convocaverit primores aulæ & Consiliarios status, coram quibus juraverit, eosque simul jurare fecerit, ne unquam quenquam imposterum è suis, aut aliorum Imperatorum filiis in custodiam illam darent, idq, ad nostra tempora observatum fuisse.* His directò contradicit Alvarezius cap. LIX. Nam *Davide electo, in rupem deportatos,* ait, *reliquos Naodi liberos cum fratre natu maximo,* & cap. LX. scribit: *Davidis fratrem minorem XVI. annorum adolescentem è rupe profugum, eo remissum fuisse:* & cap. LXI. Narratum sibi fuisse scribit: *statim ac David supremum diem obiturus esset; unum ex filiis ejus Regem fore, alterum in rupem detrusum iri.* Quæ stare non possunt, si tempore Naodi, ut diximus, mos ille abrogatus, nec quisquam è liberis ejus in rupem deportatus fuit. Lib. I. c. 37. p. 45.

27 Ad quæ loca Tellezium respondere oportebat. Ipse Alvarezius de se prædicat, *quòd sex annos in Æthiopia commoratus fuerit, quòdquædam visa, quædam audita ex aliis, qui benè sciverint, scripserit;* scil. *Visa tanquam visa, & audita tanquam audita*, addito juramento, *quòd mendacium nullum dicturus esset.* In nonnullis tamen memoriâ vel incuriâ lapsus fuit, ut cùm *Alexandrum Regem* vocat *Patrem Naodi* cap 98. *& avum Davidis* cap. 88. quem tamen cap 59. 103. & 113. apertè & benè vocat *Naodi fratrem & patruum Davidis.* Sic enim habet Italica editio: *Il Re Alessandro Zio del presente Re David, morì senza figliuoli,* h. e. *Rex Alexander patruus præsentis Regis Davidis mortuus est sine filiis*, quô nihil clarius dici potest. Item cum *Helenam* cap. LX. *Davidis Matrem* vocat, quæ *avia* fuit: vel potius *uxor* tantùm Regis *Baeda-Marjami*, qui sine liberis obiit, ut infra demonstrabimus.

28 Porro scribit: *Habessinos pane azymo in S. Cœnâ uti;* & forte id fieri videat feriâ quintâ hebdomadis sanctæ, qua die illum usurpant, cùm aliàs per totum annum fermentato utantur. Ista mea conjectura confirmatur ex Italica *Io. Baptista Ramusii* editione, quæ omnium optima est, & sic habet: *di quivi cavano una focaccia di farina di formento azima fatta alhora*, h. e. *Panis seu placentula* (ut vocat) *azyma fiebat tunc temporis*, scil. cum ille hoc videret, feriâ videlicet quintâ hebdomadis sanctæ (z).

29 Sed bene tenendum est, Itinerarium, quod passim in varias linguas translatum cernitur, non verum Alvarezii opus, sed epitomen ejus tantùm esse ab imperitiore quodam homine concinnatum. Etenim *Ramusius* modò citatus, vir alioquin judiciosissimus, *in navigationibus & itineribus* suis ait: *Damianum à Goez descriptionem habuisse Itinerarii Alvarezii, ejusque copiam amicis Italicis fecisse, qui cum id imprimere vellent, intellexerint illud jam Ulyssipone jussu Regis in lucem editum, idq, è Lusitaniâ afferri curavisse, atque cum suo exemplari contulisse, sed notabiles in eo defectus reperisse. Defuisse enim Alvarezii Proœmium, multa loca scitu dignissima omissa, præter errores plurimos in nominibus locorum & personarum commissos.* Idcirco Ramusius in præfatione & dissertatione super isto Itinerario graviter dolet, quòd hæc Epitome manca & mutila sit, addito:

(u) Potius est *Historia itineris Æthiopici cum Legato Lusitanico suscepti*, quàm Historia. (x) in versione Germ. est caput LVIII. (y) In præfatione ante caput I. Itinerarii sui. (z) Non potuit hoc conjicere *Brerewood* Anglus in suo *scrutinio religionum*, dum Alvarezio fretus, scribit: Habessinos in S. Cœna azymis uti.

Procem. I. *Questa fatica di abbreviare un così copioso volume doveva esser data à persone intelligenti, e dotte &c.* | *Labor iste breviandi tam luculentum volumen committendus erat hominibus peritis & doctis &c.*

Ex quibus Lector satis intelligit, quàm exiguæ fidei sint editiones, quæ vulgo circumferuntur, ex Lusitanica factæ: ejusque defectus Alvarezio imputandos non esse. Sola Italica cæteris præstat, quam Ramusius ex Manuscripto exemplari Damiani Goesii & Lusitanico impresso, licet utroque mutilato & imperfecto componere coactus fuit. Tam infeliciter tractatæ fuerunt olim res Habessinorum.

Idem Ramusius testatur *Alvarezium res Æthiopum justo tractatu quinque libris complexum esse. In primo*, universam regionem secundùm Cosmographicam rationem exactissimè describi, ibique de fontibus Nili & de causis incrementi ejus perpulchra referri. *In secundo* de fœcunditate terræ & varietate plantarum agi. *In tertio* de animalibus & avibus: de ferarum magnitudine & varietate, & præcipuè de Elephantis; quorum apud illos sit copiosus numerus. *In quarto* de natura & moribus Habessinorum (qui sunt præcipui & præstantissimi Æthiopiæ populi, *sic loquitur*, apud quos Imperator sedem habet) deque literis & studiis eorum: item de aulâ & cultu Regio ipsius Imperatoris: de exercitibus & militari disciplina: deque legibus & civilibus institutis. *In quinto* denique illa referri, quæ ad Religionem & cultum divinum pertinent, circa sacra solemnia, templorum cultum, funerum exequias, celebrationem nuptiarum, monachorum vitam, aliaque hujuscemodi. Talis tamque utilis liber cur oppressus & non impressus fuerit, (*a*) alii judicent. 30

Johannes Bermudes. Post itinerarium illud in Lusitaniâ Anno 1565. prodiit libellus *Iohannis Bermudis*, qui, ex Æthiopia redux, *Alexandriæ & Æthiopiæ Patriarcha* à Papa Paulo III. nominatus, in Abassiam reversus fuit. De quo idem judicium tulēre Patres Societatis ac de Alvarezio. *Vera tantùm esse ab illo ipso visa, secus ab aliis relata.* Libellum hunc Lusitanicè nondum vidi. *Purchas Anglus* eum in itineribus suis Anglicè versum habet. Ex quo apparet hominem simplicissimum fuisse. Legat aliquis modò §.1. relationis illius: *Quomodo videlicet sacris ordinibus à Marco Æthiopiæ Metropolita initiatus fuerit: quòd à Pontifice jussus fuerit titulum usurpare Patriarchæ & Episcopi Maris: Quæ summa legationis fuerit Tzaga-Zaabi; nimirum ut Filius Regis Lusitaniæ, ductâ Regis Æthiopiæ filia, cum hac successionem Regni Æthiopici haberet*, aliaque his similia absona prorsus & inepta. Alioquin lectu non injucundus est, quia ingenua simplicitate fatetur ea omnia, quæcunque à se & Lusitanis fuis in causâ religionis contra Regem Claudium importunè & imprudenter admodum acta fuerunt. Nec mysterio caret, quòd dum ille in Æthiopia esset Patriarchæ titulo, alius Romæ è Patribus Societatis *Nunnius Baretus* Patriarcha crearetur. Plura de eo narramus infra Lib. II. c. 16. n 58. & 3, 9. 101. 31

Ex paucis istis libris, & ex *Pauli Iovii* Historiarum Libro XVIII. (*b*) profluxerunt quæ superiori seculo à nostris scriptoribus de rebus Habessinorum spatsim relata fuerunt, ut infra dicetur. 32

Posthæc omni commercio cum Lusitanis interrupto, nihil quidquam ampliùs de Habessinis apud Europæos in lucem prodiit, donec hoc seculo *Patres Societatis* in Æthiopia invalescerent, atque magnam de reductione Habessinorum ad Latinam religionem spem Romanis facerent. 33

Glifcebat enim fama in Europa de prona Æthiopum erga sedem Romanam voluntate, quam unus & alter Habessinus Papæ beneficiarius Romæ ultrò augebat. Inde occasionem sumsit *Ludovicus Urreta*, *Dominicanorum ordinis monachus Valentianus*, Æthiopiam tanquam Monarchiam quandam omnibus numeris absolutam nobis repræsentandi, simulque audacter mentiendi, quòd Æthiopia à sede Romanâ nunquam defecerit. Sic enim L. II. cap. 5. ait: 34

Ludovicus Urreta.

En

(*a*) Nosse imprimiò, *non impressus fuit*, ait Antonius de Leon Hispanus. (b) De quo infra §. 83. inter Historicos.

En el qual se prueva, que en ningun tiempo las Etiopes han sido Cismaticos: ni negado la Obediencia al Romano Pontifice.	*Quo probatur, quod nullo tempore Æthiopes Schismatici fuerint, nec unquam obedientiam Romano Pontifici negaverint.* Procem. I.

Liber Hispanicâ linguâ scriptus sequentem titulum habet: *Historia Ecclesiastica, Politica, Natural, y Moral de los grandes y remotos Reynos de la Etiopia, Monarchia del Imperador llamado Preste-Iuan de las Indias. Editus Valentia anno hujus seculi decimo cum licentia, approbatione & laude omnium censorum.*

35 Cum verò non tantum claros scriptores, *Maffejum*, Lib. I. c. 21. p. 11. *Petrum Ribadeneiram* & alios Historicos Lusitanicos imperitiæ & falsitatis argueret, sed etiam de Patribus Societatis Jesu, qui Spartam hanc exornandam in se receperant, imò de tota Lusitanorum natione admodum indigna traderet, ipsosque Summos Pontifices & Lusitaniæ Reges (*c*) obliquè carperet, quasi obreptitiis relationibus fidem habuissent, ideò necesse duxerunt Patres Societatis impudentiæ hujus viri obviam ire. Etenim illo ipso tempore, dum veræ *Patrum relationes ex India de annis 1607. & 1608.* Ulyssipone sub prælo fervebant, supervenit hæc fabulosa historia. Igitur *additionem* de rebus Æthiopicis subjungere necesse habuerunt, quâ falsitas Urretæ detegeretur. Reperitur *Lib. V. Relationum* modo dictarum, quæ impressæ fuerunt *A. D. 1611.*

36 Eas cum *P. Nicolaus Godignus* adeptus esset, pro conservanda Societatis suæ existimatione, & veritate tuendâ, Urretam ex professo refutandum suscepit, in libro *de Rebus Abassinarum, ut & de rebus sub Patriarchis Nonio Barreta & Andreâ Oviedo in Abassia gestis*, qui *Lugduni* editus est *Anno 1615.* Nomini tamen illius pepercit, & tantùm *Novum autorem* vocavit. At multò prolixior est in illo referendo quàm refellendo, quia ferè integra capita ex eo describit, eaque uno verbo vana atque falsa esse dicit: mox vera, quatenus ex epistolis Patrum habere potuit, subjungit. Nos actum agere nolumus, refutationem enim nostram nugator ille oblivione dignissimus non meretur. Nicolaus Godignus.

37 De *Bibliotheca* tantùm *Amharensi, cui nullam unquam in mundo similem fuisse* dicit *ob innumerabiles libros à tempore Reginæ Saba per tot secula collectos, Prophetarum, Salomonis &c. nomina præ se ferentes &c.* curiosi fortassis judicium meum requirent, quod paucissimis dabo: *Nullum unquam in mundo de Bibliothecis dictum fuisse pinguius*
38 *mendacium.* Conferatur P. Nicolaus Godignus Lib. I. c. 17. Urreta passim laudat *Johannem Balthasarem Habessinum* tanquam autorem suum, qui tamen negavit se talia dixisse, teste Patre Godigno Lib. I. c. 1. qui cum illo Romæ locutus fuit. Ille verò nugamenta sua, eatenus excusari posse putavit, *quòd nemini officerent, nec ulli mortalium essent injuriosa.* Ita cœcus cœcum duxit. Ipse *Don Iuan Balthasar*, tanquam palmam fabularem præripere voluerit Urretæ, anno præcedente (*d*) admodùm ridiculam edidit fabulam, cui titulus: Johann Balthasar.

Fundacion, vida y regla de la grand orden militar y monastica de los cavalleros de S. Anton Abbade.	*Fundatio, vita & Regula magni Ordinis militaris & monastici equitum S. Antonii Abbatis.*

Refertur & meritò culpatur à P. P. Societatis in dictis relationibus annuis *Lib. V. c. 3. p. 267. b. in fin.*

39 Porro vesanus ille Urreta nugas suas dedicavit sacratissimæ *Mariæ Virgini*, ob quod meritò indignatur *Thevenotius* sic scribens (*e*): *Ce Valenciano autrement le P. Vrreta merite tous les insultes, que luy font les Portugais, il n' est point vray qu' un Abessin luy ait dit ce qu' il nous a donné de l' Ethiopie; car cet Abyssin le desavoüa, & dit le contraire au Pere Godinha, qui le vit a Rome, toute sa relation n' est qu' un tissu de menteries, & la dedicace, qu' il en fait a la Vierge Marie, est une impieté sans pareille. Entre toutes ces faussetez il y en a une dont les P. P. ne parlent point, qui est bien la plus impudente, c' est de*

(*c*) Notabile est, quod de Claudio Æth. Rege fingit Lib. I. c. 41. *Illum valdè indignatum fuisse, quòd se inscio & inconsulto* (sin dalle a el cuenta, sin pedirle licentia, ni avisalle) *Rex Lusitaniæ Patriarcham & Episcopos in Æthiopiam miserit, quasi Infidelis aut Schismaticus esset.* Nimirum nominationem Patriarchæ non Lusitaniæ sed Æthiopiæ Regi competere putavit. (*d*) Valentiæ, Anno 1609. in 4to. (*e*) *Remarques sur les relations d' Ethiopie des Peres Lobo & Tellez. p. 1.* post notam ad fol. 3. l. 41. reperitur post modo dictas relationes

Procem. I.

de dire que le Tite-Live est le seul Manusc. Latin, qui soit dans la Bibliotheque du Mont Amara, où il dit faussement, qu' il y a beaucoup d' autres Manusc. en toutes sortes de langues. Sensus est: *Valentianum illum, aliàs P. Vrretam mereri maledicta omnia, quibus Lusitani eum incessant; Relationem ejus nihil aliud esse quàm texturam mendaciorum: & dedicationem eorum* B. Mariæ Virgini *factam impietatem esse sine exemplo. Inter alia falsa impudentissimum hoc esse, quòd Titus Livius Manusc. extet in Bibliotheca Ambarensi cum aliis Manuscriptis plurimis in variis linguis.*

Lib. III. c. 26. p. 389.

40 Id tantùm summoperè miror, oculatissimum *Seldenum* cœcum hunc gerronem *in uxore Hebraicâ* non solùm allegare, sed & *oculatum rerum Æthiopicarum testem* vocare, cùm nihil minus fuerit.

Lib. I. c. 1. p. 2. b. & 3. Lib. II. c. 7. p. 116. b. Lib. IV. c. 12. in fin. p. 334.

41 *Tellezius* autem eum passim meritò perstringit, *quòd non solùm gloriosas Lusitanorum actiones obfuscare voluerit, sed etiam res tam vanas tamque ridiculas scripserit, quæ mera deliria Phrenetici cujusdam videri, risumque movere possint* HERACLITO, *ut ut in deflendis miseriis humanis obstinatissimo.* Alio loco autem indignatur, *quòd Historiam Christophori Gamai perversissimè narret, & quòd repræsentet*

Os Abexins huã quinta essencia de Catholicos, sendo elles huã primeira substancia de Schismaticos.	Habessinos tanquam quintam Essentiam Catholicorum, cum sint quasi materia prima Schismaticorum.

Nic. Godignus.

42 Quod verò ad ipsum *Nicolaum Godignum, Vrretæ* censorem, attinet, quandoquidem literis Patrum Societatis, cumprimis *P. Antonii Fernandezii* & *P. Ludovici de Azevedo* nititur, pleraque illius narrata bene se habent, nisi quòd Regna Æthiopiæ malè referat, quod tamen neque illius neque Patrum Soc. culpâ factum; ut infra L. I. c. 3. n. 29. dicemus. Pauca alia emendatione opus habent, quæ scil. Patres adventus sui initio accuratè scire non poterant; posteà verò *P. Pays* & *P. Petrus Alphonsus Mendez Patriarcha* correxerunt, ut in Tellezio observare est. Etenim ex annuis demum Patrum Societatis Epistolis & relationibus certiora & veriora de Rebus Habessinorum cognovimus. De quibus infra num. 10. plenius dicendi locus erit. Illæ Lusitanicè plerumque scriptæ, raro in alias linguas versæ fuerunt; reliquis autem Europæ partibus tardè innotuere.

Tzaga-Christ.

43 Si enim Anno 1634. in Gallia extitissent, impostura improbi illius *Tzaga-Christi* (*f*) facilè detecta fuisset; neque se tam turpiter dedisset *Rechac le jeune*, autor absurdi libelli (*g*) *Les estranges evenements du voyage de Zaga-Christ Prince d'Ethiopie*; qui tam crassa mendacia orbi Christiano obtrusit, eoque audaciæ venit, ut Sereniss. *Reginæ Galliæ* illum dedicari, procul dubio etiam offerri curaret, subscribente *P. I. D. S. M* majore impudentiâ, quàm si *Reginæ cæli*, ut vocant, adscripsisset; de qua re Thevenotium stomachantem supra § 39. audivimus. Quippe Galliæ Regina adhuc in vivis erat, librumque inspicere & legere, temerariumque dedicatorem justâ irâ castigare poterat, quòd in dedicatione sciens prudensque finxisset:

Les Abissins reclament & recherchent nostre Prince Zaga-Christ leur Catholique & legitime Seigneur.	*Habessini expectant & requirunt nostrum Principem Tzaga-Christum Catholicum & legitimum suum Dominum.*

Nonne hoc est in faciem mentiri?

Jacob. Baratti.

44 At postquam in fabulas incidimus, alium scriptorem fabulosum statim subjungemus, qui infamiâ Urretæ minimè territus, illius vestigia gnaviter premere & nomine itinerarii figmentis Habessinicis Orbi literato dennò imponere ausus fuit. Is est *Iacobus Baratti* Italus, eo magis culpandus, quòd N. *Godigno* & *B. Tellezio* jam extantibus, ipsam lucem tenebris suis obfuscare voluerit. Quippe audacter scribit: *Veteres possessiones Regis Habessinorum æquare totius orbis imperia. Magnos reditus illi esse. Congoregnum confine esse Habessiniæ. Neguçum albiorem esse cæteris, alboq; colore tanquam*

(*f*) Tzagazi ut vulgus in Æthiopia pronunciat. De impostore hoc agimus in Comm. hoc II, 1. n. 5. & 9. Item II, 7. n. 35. (*g*) Vide Lib. II. n. 5. Comm.

quam charactere quodam singulari à Deo notatum. Liberos statim ac nomen acceperint, in deliciosissimum quendam locum in medio ampli montis AMHARA *dicti, abduci, ibi arcem magnificè exstructam esse, & circumflui flumine Borohr* [Proh! in fingendis etiam nominibus propriis audaciam] *& munitum aggere valido. Illuc mortuo patre Proceres proficisci, & natu maximum, nisi incapax sit tanti honoris, ad Regnum evehere. Amplam Bibliothecam adesse, decem millium voluminum Manuscriptorum. Seminarium nobilium. Episcopum cum clericis pro informatione juventutis ibi dari.* Procem. I.

45 Has & similes quisquilias ex Urreta, vel aliis nugatoriis libellis exscripsit, vel confinxit. In eo autem procaciter mentitur, dum scribit: *Licentiam sibi datam in Bibliothecam ingrediendi, atque ibi se vidisse aliquos è papyro Ægyptiacâ, alios ex veteri membrana, ceu nota antiquitatis; atque Bibliothecarium dixisse, transscribi libros vetustate adesos, ejusque rei causa XXIII. scribas à Rege ali.* Scilicet hoc illi pulchrum & in magna Bibliotheca necessarium videbatur. Hoc exemplo docere voluit Reges & Principes nostros, ut idem faciant, non minus ac illud, *quod de Regis liberis cum præcipuis nobilium ab Episcopo* [cujus Palatium hic esse dicit] *& clericis instruendis narrat.*

46 Sequuntur innumera alia, falsa planè atque conficta, veluti: *Imperatorem loqui Arabicè, Persicè & Hebraicè, & multas alias linguas. Illum bene versatum esse in Philosophia & Astrologia; coronam primò spineam, deinde imperiale diadema accipere: Præfectum prætorianorum Diriharvah* [quam monstrosa vox hæc est] *Neguz dici:* [etiam alia aulicorum ministeriorum nomina fictæ vel ignotæ planè linguæ profert] *Rege proficiscente omnes in genua procumbere: Regem sanctitate vitæ pollere, eamque aulicos imitari:* Hem! novum & inauditum in toto orbe exemplum. *Suspectum adulterii officio motum fuisse:* [Considera quæso suspectum] *Deficiente masculâ prole, filiam natu maximam sceptrum capessere: Filias doceri Hebraicam & Arabicam linguam, Philosophiam & principia Christianæ religionis*, & similia admodum vana & falsa.

47 Non novi hominem, miles tamen mihi fuisse videtur, bonarum artium rudis, bellicæ rei stolidè solers. Invehitur enim in *doctos Principes, quos putat gladios & bombardas magis decere quàm libros.* Hoc exemplo docere vult Italicos Principes, quo pacto liberos suos educare debeant: quasi verò illi non melius intelligerent, Bonum Principem non solùm armis decoratum, sed & pacis artibus oportere esse armatum: (h) & graviter in Rempubl. peccare Ephoros Regiorum Filiorum, qui nil nisi arma, prælia & oppugnationes urbium crepant, neminem nisi Alexandrum M. & Julium Cæsarem, vastatores Orbis, imitandos proponunt, atque hoc pacto justitiam deserere & salutem Reipubl. cui præsunt, negligere docent, militarem gloriam tot innocentium sanguine, tot urbium oppidorumque ruinâ partam, summum bonum putantes, divinarum verò & humanarum rerum scientiam privatis relinquentes. Sic enim communiter fit, ut artem, quam adolescentes didicerunt, viri exercere, & lauream studii funesti reportare nitantur. Sed stultitia *Baratti* me à scopo longius abstraxit, quæ ceteri, in primis libelli foliis reperiuntur, plura legere non sustinui. De versione Anglica hujus libelli sententiam meam habes infra Nō. 4. hujus Procemii.

48 Post fabulosos illos autores, quorum modò meminimus, tandem nostro tempore prodiit *P. Balthas. Tellezii* vera historia Æthiopica, stylo florido & jucundo Lusitanicè conscripta, quam necessariam fuisse rectè censet *Thevenotius* supra laudatus, eamque in Epitomen (*i*) Gallicè redegit. Ipse vero Tellezius imprimis secutus est Historiam *P. Emanuelis Almeydæ*, cujus Epitomator fuit. Sic enim in libri titulo ait: Balthasar Tellezius:

 Historia

(*h*) Sic de se loquitur Justinianus Inst. Jur. Procem. princ. (*i*) At sine distinctione capitum & materiarum. Vide supra allegatum §. 3. not. a.

Procem. I. *Historia Geral de Ethiopia a alta, ou Preste Ioam e do que nella obraram os Padres da Companhia de Iesus, composta na mesma Ethiopia pelo Padre Manoel d'Almeyda, Provincial e Visitador que foy na India. Abbreviada com nova releyçam e methodo pelo* P. Balthasar Tellez, *Provincial da Provincia Lusitana.*

Historia generalis Ethiopiæ superioris sive Presbyteri Iohannis, & de iis quæ P. P. Societatis Iesu in ea gesserunt, in ipsa Æthiopia composita à P. Emanuele Almeyda Provinciali & Visitatore Indiæ, sed in compendium redacta, revisa & novâ methodo composita à P. Balthasare Tellezio, *Provincia Lusitanicæ Provinciali.*

Quandoquidem ergo ex Actis scriptisque Patrum opus suum composuit, qui omnes Regni illius regiones quaquàversum peragrarunt, & triginta ferè annos in eo floruerunt, utique verissima de rebus Habessinorum tradere potuit, & certè, si facta & res gestas spectes, tradidit; ut in procemio Historiæ nostræ diximus. Eam ob rem nos jure meritò illi plurimùm fisi sumus, cùm ob causas supra dictas, tum quòd congruentia retulerat iis, quæ Gregorius mihi narravit, cum quo nullum unquam commercium habuit, nec conversationem.

Plura de eo qui scire volet, legat elegantissimam *Don Francisci Emanuelis de Mello* epistolam in laudes Tellezii effusissimam; quam ipse, de modestiâ suâ priùs protestatus, operi suo præmittere voluit. Is de autoribus, ex quibus Tellezius res suas desumsit, disserens, hæc inter alia notanter addit: *Nemo verò putet, propterea* (scil. quòd ab aliis historiam suam habeat) *minoris esse illius opus. Quis prudens enim dixerit, structuram non esse periti architecti, eò quòd opificum labore composita fuerit, vel quod materies & camenta alibi creverint?* Dantur utique tales iniqui alienorum laborum censores, qui plagii & nescio quo infami aliàs nomine bonorum ingeniorum scripta diffamant, ideò quia res suas ex aliis Scriptoribus hauserunt: vel si eadem, quæ alius ante ipsum, dicat vel sentiat, plagii literarii suspectum reddunt, quasi eadem diversis in mentem venire non possent. Sanè alterius ingeniosa inventa sibi adscribere vituperationem meretur: Facta autem & res gestæ, quibus ipse non interfueris, nonnisi ex aliorum dictis & scriptis tradi possunt. Tales autem sunt omnes superiorum temporum universales & particulares Historiæ, à multis claris viris conscriptæ, quos si propterea culpare velis, cur non *Tacitum* plagii insimulas, quòd scribat: *Romam ab initio Reges habuisse, &c.* Optimum quidem esset, & ad cognoscendam veritatem utilissimum, si quilibet autores suos nominaret; (hoc enim rigidi illi censores urgent) dolo tamen carere videtur, qui reticet id quòd omnes sciunt. Si fortè autor quispiam in rebus, quæ historiæ & facti sunt, iisdem verbis ac alius ante ipsum utatur, inopiam suam dicendi tantùm prodit, nec propterea plagiarius dici meretur. 49

Cæterum Tellezius haud æque bonus est Criticus & Philologus quàm Histori- 50
cus. Etenim Græcæ linguæ modicè: Hebraicæ & Æthiopicæ planè non peritus fuit. Id facilè cognoscent qui Philologiam primis tantùm labris degustaverunt ex dissertatione ejus de origine terorum *Gallaorum*, quos ጋላ: GALLA Habessini vocant, nos
L. I. c. 24. p. 60. in Historiâ nostra *Gallanos, nunc Galleos. Iudaos*, inquit, *& Assyrios illis permixtos Orientalem Africa oram, Habessinia maximè vicinam occupavisse: eosq; ab Habessinis à colore* GALLAS, i. e. *albos vocatos, à voce* CALLA, *qua mutato C. in G. cùm Hebraicè tùm Gracè* LAC *significet.* Hæc ille. Non loquar nunc de hac migratione Judæorum, quæ sine ullo idoneo autore (*k*) tradita mihi prorsus apocrypha videtur. Quis verò credat, gentes alioquin excultas tam immanem feritatem induisse, ut nulla in maris littore, quô appulerant, urbe condita, intrò in deserta secesserint, omnisque literaturæ & opificiorum, adeoque linguæ suæ, ipsiusque Dei memoriam perdiderint? Talis enim est *Gallaorum* gens. Cæterum *Gracis* non κάλλα *Calla* sed *Gala* γάλα *lac* est. *Hebrais* autem חלב *Chalab.* Et quid tum postea, quamvis vocabula convenirent, an Habessini, vel quicunque Gallæis nomen dederunt, ipsi in linguâ sua vocabulum *Lactis* non habuerunt, ut ex Græcâ vel Hebræâ id accersere coacti fuerint? vel

(*k*) Dicit quidem p. 59. *viros doctos in eo convenire, sed nullum allegat.*

vel carueruntné voce *albus*, ut â lacte denominari eos oportuerit? *Gallai* neque
vocem Æthiopicam ሐሊብ: *Hhalib*, neque Græcam γάλα habent, sed ለኝ: *Anen*
suâ linguâ *lac* vocant. Quomodo denique lactei isti homines nunc facti sunt nigerrimi?
Nisi fiogere pergas, connubiis vicinorum Æthiopum sic decoloratos fuisse.

51 Porro *Camelopardalim*, animal illud quadrupes omnium maximè procerum,
putat esse *Struthiocamelum*. Si vocabulum στρουθός intellexisset: vel *Plinium*, *Solinum* L. 14. p. 37.
aut *Philostorgium* inspexisset, Avis nomen quadrupedi non assignasset. Arabica &
Æthiopica illi non exprobrabimus, ut cùm *Babelmandel* scribit pro باب المندب
Babel-mandeb. *Negûa Nagasta* pro ንጉሠ : ነገሥት: *Negusa Nagast*. *Tisaurari* pro
Fitaurari. *Tecur Egzi* pro ፊቍራ : እግዚእ: *Fekura-Egzie*, quia typothetarum sphalmata
intervenisse potuerunt, & quòd nomen አዜብ: *Azêb*, *Auster* cum aliis Patribus So- Lib. I. 25.
cietatis proprium fuisse putet Reginæ Sabæ; ut cùm illa in Novi Testamenti versione p. 63.
Æthiopica vocatur ንግሥት : አዜብ: *Negesta Azeb* i. e. *Regina Austri*, ille red-
didit: *Regina Azeba*, & imperitè scribit, quòd interdum *Azeb*, interdum *Ma-
queda* dicta fuerit.

52 In eo certe judiciô suo, alioquin optimo, usus non est, quòd Regnum *Gojam*, ubi Lib. I. c. 3.
Nili fontes sunt, *Meroën* veterum esse censeat. Quî ergo prisci illos fontes ignorave- n. 30.
runt, siquidem insulam Meroen genitricem eorum tam probè cognitam habuerunt:
imò etiam *Macrobios*, ultra illam degentes, descripserunt. Quade re pluribus age-
mus, cum ad regnum *Gojam* pervenerimus. Alia addere opus non est, nec ideò l. 3. n. 30.
hæc proferimus, ut famæ illius quidquam detrahamus. Extra historiam ista sunt.
Noo omnia possumus omnes. Eâdem facilitate, quâ illi hos lapsus condonamus,
& nostra παροράματα nobis optamus ignosci.

53 Etenim in ipsa historia paucissima repetiuntur, ubi vel memoria vel judicio lapsus
fuit: vel officio Historici non satisfecit. Ut cum *Gallaos*, *neque Christianos neque* L. I, 24.
Muhammedanos, imo neque Ethnicos esse scribit, quòd nulla habeant idola quæ adorent, & p. 60.
de Deo exiguam valdè scientiam: & tamen Lib. IV. c. 10. ait, *Gallaos magnum festum* p. 328. a.
(Pagodibus) *idolis suis celebravisse: & abominanda sua sacrificia Christianorum trans-
euntium mactatione amplificare voluisse*. *Saxum magnum reperiri prope Axumam lite-
ris Græcis & Latinis inscriptum* Lib. I. c. 22. scribit: & tamen Lib. III. c. 35. de Axumæ p. 297.
temploait: *Ad duos bombardæ ictus reperiri saxum literis incognitis inscriptum*. Cum
regna atque Provincias Habessinorum Regi adhuc subjectas recenset, *Ozecam* (cor- Lib. I. c. 4.
rige Olecam vel potius Walekam *& Dobam nominat*, & tameu illas ipsas mox inter amis-
sas refert. Ibidem *Cambatam & Damotam* excipit, uti & *Boxam Enareæ partem, quas
tamen regiones Neguço etiamnum subjectas esse* alibi docet.

54 Dantur & alia quædam gravioris momenti, ut cùm de auxilio Lusitanorum à
Christophoro Gamæo io Habessiniam deducto scribit, *Iohannem Bermudem à Rege* Lib. II. c. 6.
Lusitaniæ Iohanne III. id obtinuisse; Ipse Bermudes *in Epistola sua ad Regem Lusitaniæ* p. 114. b.
Sebastianum idem de se scribit; & tamen Tellezius paulò post relationem P. Petri cap. 8.
Paysii transcribit, qui disertis verbis narrat: *Præfectum classis Lusitanorum incendendis
navibus Turcicis* (non ait auxilio Habessinis ferendo) *Mare rubrum ingressum, & ad insu-
lam Matzuam forte appulsum à Regina Æthiopiæ rogatū fuisse, ut auxilium Christiano huic
regno, sub Adelensium jugo gementi, ferre vellet, idque præfectum, habitâ cum præcipuis
classiariorum consultatione, omnibusque rationibus bene ponderatis, promisisse, quòd id è
re Dei atque Regis sui esse videretur*. Ista sanè pugnant inter se, etenim hac delibera-
tiooe opus non fuisset, si jam ante Bermudes, qui ipse simul præsens erat, mandatum
regium Præfecto classis attulisset. Ad hæc verisimile non videtur, Proregem tales co-
pias, talemque expeditionem sine expresso Regis mandato suscepturum fuisse. Tali-
bus dubiis decet Historicum respondere.

55 De *illegitimis* Regum filiis tradit: *illos secundum leges Æthiopiæ in regno non suc-* Lib. III.
cedere. Alibi tamen allegato *Iohannis I*. Lusitaoiæ Regis exemplo ita differit, ut le- c. 14.
ctoribus videri possit, illegitimos jus succedendi in Æthiopia habere. Porro, quod d lib. c. 29.
ad custodiam regiorum liberorum in monte Amharæ attinet, manifestè discrepat ab a. 8. 19.

Procem. I. 2. 8. 37. *Alvarezio*, quem tamen veracem in iis esse dicit, quæ ipsemet viderit, ut paulo ante docuimus. Eum quidem in Historia mea cum Tellezio conciliare annisus sum, an verò scopum tetigerim, alii judicent. Ipse de eo adhuc dubito, nam quæ Tellezius de abrogato hoc more memoriæ prodidit, manifestè pugnant cum Alvarezii §. 26. narratis, ut supra manifestum fecimus. Non dicam nunc de *Iohanne Bermude*, qui de more isto tanquam adhuc usitato loquitur, quia fortassis, ut homo simplex, vetera à novis non distinxit. In catalogo & genealogia Regum etiam ab aliis auctoribus L. II. c. 4. differt; *Helenam* enim, *celebrem illam Habassiæ Reginam, nullos liberos peperisse*, ait, *& tamen non declarat*, cur ab Alvarezio & aliis scriptoribus *Davidis modò mater, modò avia* crebrò vocetur.

Non quidem decet Historicum referendis aliorum opinionibus lectorem nimiùm morari; si tamen res momentosæ sint, & ab aliis gravibus autoribus asserantur, saltem in notis oportet earum mentionem facere, eosque vel refutare vel conciliare, quò veritas eò magis pateat. Quod utique facere debuisset, cum de *Nilo* loquitur, ejusque derivationem alveique mutationem, ne in Ægyptum fluat, impossibilem esse prædicat. *Albukerkii* magnanimitatem tanquam vanam narrat, sed nullam facit mentionem Epistolarum ejus (*l*) ad Regem suum, in qua *operarios & metallicos petiit perterebrandarum rupium gnaros*. Tantusnè Dux à Rege suo aliquid peteret sine sufficiente causæ cognitione? Deinde cum docet Habessiniam *ultra octavum latitudinis Septentrionalis gradum non extendi, neque lineâ aquinoctialem attingere*, nihil respondet ad epistolam P. Antonii Fernandezii, qui ad sodales suos in Europam scripsit: (*m*) *Se in Dembea aspicere Polum Antarcticum*, cùm tamen Dembea secundum P. Tellezium sita sit in XIII. Latitudinis Septentrionalis gradu. De qua re vide sis infra Lib. I. c. 2. n. 25. 56

Lib. VI. c. 37. & 38. In eo certè Tellezius affectibus suis temperare non potuit, dum odio erga Basilidem Regem scribit, *quòd Muhammedanos sacerdotes acciverit, ut sacra Christiana cum Alcorano Muhammedis commutaret*, idque repetit c. 38. *Impientissimum*, inquiens, *Imperatorem Habessinorum studio in sectam Muhammedanam infamem Legationem in Arabiam misisse, accitum Doctores Muhammedanos pervertendis Habessinis*. Quæ falsa esse, 3. 14. 34. licet aliunde non constaret, ex rationibus tamen in Historia nostra prolatis, & rebus cum PP. Societatis, ipso Tellezio referente, gestis quilibet prudens & ab affectibus vacuus judicare posset. 57

Emanuel Almeyda. Optavissem utique integram *P. Emanuelis Almeydæ* historiam videre, & ex ea nonnulla pleniùs orbi literato tradere; nam quantacunque diligentia contraxeris alterius opus, semper erunt, qui integrum velint videre. Nemo est, qui lecto Justino non cupiat Trogum Pompejum inspicere. Vix est eruditus Juris Consultus, qui, attentè perlecto Corpore Juris, non optet extare adhuc libros à Justiniano combustos. Sed hæc obiter. 58

Petrus Pays. Alii præter istum sunt Patres Societatis, qui res Habessinorum accuratissime persecuti sunt. *P. Petrus Pays*, cujus in historia nostra crebrò mentionem facimus, duo ingentia volumina rerum Æthiopicarum congessit, teste *P. Athanasio Kirchero*, qui ex iis hausit, quæ de Nili fontibus, aliisque Habessiniæ admirandis in *Oedipo* & *Musurgiâ* suâ retulit. Multa notabilia & singularia continere facilè credo, quia Anno 1603. in Abassiam ingressus, usque ad finem vitæ, qui Anno 1622. contigit, gratiâ Regis floruit; in aula & castris assiduus; adhæc linguæ probè gnarus, Habessinorum res plenè cognoscere atque describere potuit. Eum passim laudat & sequitur B. Tellezius Lib. II. c. 7. p. 116. b. 59

Alphonsus Mendez. Non minùs accuratam crediderim *P. Alphonsi Mendezii* Historiam Æthiopicam, qui à summo Pontifice Patriarchæ nomine in Æthiopiam missus septem annos cum summa authoritate in ea transegit, ita ut illum nihil planè de rebus Habessinorum latere potuerit. Adhæc erat egregiè doctus & insigni judicio præditus, nec non ingenii amœni, ut ex fragmentis, quæ Tellezius historiæ suæ inseruit, colligere est. Verùm ista historia lucem non vidit, passim tamen allegatur à B. Tellezio, ut Lib. I. c. 2. p. 5. b. in margine & alibi. Etiam 60

(*l*) quarum mentio fit in Comment. Albuquerquii p. 4. c. 7. Plura habes infra 1. 8. n. 66. (*m*) apud N. Godign. L. I. c. 11. p. 69.

61 Etiam *P. Hieronymus Lupus*, Provincialis Goanus, qui Habessiniam à capite usq; ad calcem percurrit, amplum itinerarium confecit, cujus summam nobis dedit Thevenotius in suis itinerariis, de quibus supra. §. 3 a. not. Ex hac relatione in Anglia conscriptus est exiguus libellus, titulo: *A short relation of the river Nile* id est: *Brevis relatio de flumine Nilo, &c.* Anno 1673. editus. Procem. I. Hieron. Lupus.

62 Ineditì illi *Paysii*, *Mendezii* & *Lupi* codices multa procul dubio continent, quæ non solùm Historiam Æthiopicam, sed etiam ipsam antiquitatem illustrare possent, videlicet: *Quænam sit scriptura illa vetus, quæ in ruinis Axumensibus etiamnum visitur: De Judæorum origine, libris atque moribus, qui in montibus Samenæ inaccessis, vel alibi in Abassia jam à longo tempore habitant: De antiquissimis sacris ritibus, in quibus Habessini cum Coptitis atq; Armeniis consentiunt.* Ita silentio teguntur quæ bene & verè scripta sunt, & literatum Orbem luculenter instruere possent.

63 Pergimus ad alios rerum Æthiopicarum scriptores minus principales, quos ab aliis allegatos vidi. Antonius de Leon in *Epitome Bibliothecæ Orientalis & Occidentalis* Hispanicè conscripta *titulo XII. pag. 46. & seqq.* præter eos quos supra nominavimus, sequentes recenset:

F. Franciscus Titelman *Franciscanus, de religione, moribus & cerimoniis Æthiopum. Latinè cum libellis Damiani à Goes Anno 1544. editus est, sed peculiare nihil habet.* Franc. Titelman.

64 Johannes Gabriel *Lusitanus, in Æthiopia natus, scripsit Commentarios de Æthiopia, Æthiopicè & Lusitanicè, at nunquam editos.* Iste est centurio ille vel Tribunus Lusitanorum, (Lus. Capitam) quem ut virum gravem & linguæ Regnique peritum Lusitani Patres passim laudant (*n*), cujus autoritate etiam *Nicolaus Godignus* in refutando Urretâ utitur, eumque commendat. Sed homo militaris cuncta accuratè cognita habere non poterat. Catalogus regnorum atque provinciarum, quem Patres Societatis proferunt (*o*), quemque *Nicolaus Godignus* sequitur d. l. *Iohannem Gabrielem* autorem habere dicitur; is tamen est vitiosissimus, ut infra dicemus. Lib. I. c. 3. n. 29. Johann Gabriel. Lib. I. c. 4.

65 Andreæ Corsali *epistolæ de itinere Eduardi Galuani Lusitani*, *Anno 1514. ad Magnum Hetruriæ Ducem data* (*p*). Notabilia multa continent. Extant in itinerario Alvarezii tam in Gallica quam in Germanica versione. Andr. Corsalus.

66 Michaëlis de Castañoso *Relatio de profectione Christophori Gamai in Æthiopiam Anno 1541. Hispanicè Manusc.* Historia ejus Lusitanicè extat & allegatur in additionibus ad Relat. Æth. de Anno 1608. Mich. de Castañoso.

Andreæ Oviedi *Patriarchæ Æthiopiæ epistolæ de Anno 1566. & 1567. Lusitanicè.* Recensentur à *P. Ferdinando Guerrero in Relatione suâ de Æthiopia.* Andr. Oviedus.

Pedro de Mesquita *Historia Æthiopiæ, Lusitanicè secundum Licent. Herrera.*

Jeronimo Querubin *Relationes Æthiopicæ secundum eundem.*

Stanislai Varsevicii *Historia Æthiopiæ, quam nondum vidi.*

P. Antonius Colazo, *in relatione annua P. Societatis in India.* Additionem habet ad Historiam Urretæ, de qua supra, Anno 1611. Anton. Colazo.

67 *Relatio generalis de statu Christianæ religionis in Æthiopia, Reductione Schismaticorum, & exceptione Patriarchæ Romani Alphonsi Mendezii, & obedientia à Rege (Sultan Segued) Summo Pontifici præstita.* Continet res gestas annorum 1624. 1625. & 1626. *P. Emanuelis da Veiga.* Lusitanicè. *Lisbona Anno 1628.* Emanuel da Veiga.

F. Johannis dos Santos *Dominicani Æthiopia Orientalis cum historia varia Orientis, Lusitan. Anno 1609.* Gallicè reddita & impressa est in 8. Anno 1684. sed de Habessinis alia vix habet, quàm Alvarezius & Joh. Bermudes. Joh. dos Santos.

(*n*) Relat. ann. 1607. & 1608. Lib. I. c. 15. p. 57. (*o*) In relat. annor. 1607. & 1608. Lib. I. c. 15. ibid. Tit. Reinos & provincias p. 59. b. (*p*) Joh. Baptista Ramusius *illas habet* Tom. I. Navigationum & itinerum Italicè Venetiis Anno 1588. editorum.

Procem. I. Alph. Sandovallus. Alphonsus de Sandoval *Pater Soc. Iesu Toletanus de instaurandâ Æthiopum salute.* Continet naturalia, Politica & Ecclesiastica, mores, ritus & similia, Hispanicè. Madrid. Anno 1648. in fol. Generatim de omnibus Æthiopibus agit, & sic partim de Habessinis nostris. Autor iste annuas patrum Societatis epistolas vidit, ut & relationem illam amplam Ulissipone Anno 1611. impressam, quam verbotenus operi suo inseruit. Quò magis mirum, quòd ridiculas Urretæ nugas, *de Doctoribus Iuris cum Bartolo & Baldo in Habessiniam missis*, discernere non potuerit, easque tanquam rem veram referat. Quæ capitibus sequentibus de moribus Habessinorum tradit, ea mihi cum Æthiopum aliorum moribus pleraque videntur confusa. 68

P.I.Lib.II. c.30. & seqq. d.l.c.32. §.7.

F. Hieronymus Romanus Augustinianus, in opere Hispanico, cui titulus: *Respublicas del mundo*, i. e. *Imperia & Resp. Orbis.* P. III. fol. 99. & seqq. reperitur *Respublica Æthiopum.* Salamancæ *Anno 1595. in fol.*

Hi sunt Autores quos Antonius de Leon refert. Titulos librorum, quos jam antenoveram, supplevi. At præter *Fr. Titelmannum* & *Sandovallum*, ut & *Iohannem dos Santos* nullum vidi, sed vix puto veteres alia notatu digna tradere, quàm quæ *Tzaga-Zaabus* aut *Alvarezius* habent: recentiores autem, quàm quæ B. Tellezius. 69

Postius. Præter illos allegatam memini *Postii* Historiam Æthiopicam in fol. sed eam videre mihi non contigit. Nec constat, num de nostris tantùm, an de aliis Æthiopibus loquatur.

Abdelbakides. Inter *Orientales* autor Arabicus Manusc. in Bibliotheca Oxoniensi reperitur. Cujus nomen & libri summam celeberrimus & de literatura Arabica meritissimus vir *D. Eduardus Pocock*, amicus meus singularis, mihi misit; operâ Nobilissimi & literarum Orientalium peritissimi Viri Juvenis *Guilielmi Guise* excerptam. Sed iste præmaturâ morte, cum maximo bonarum literarum inprimis Orientalium detrimento, abreptus, gratias maximas, quas illi debeo, excipere non potest. Nomen autoris est: 70

محمد ابن عبد الباقي البخاري المكي | *Muhammedes F. Abd-el-Baki Bocharensis Meccanus:* Libri verò

الطراز المنقوش في محاسن الحبوش | *Vestis acupicta* (q) *versicolor de bene meritis Habessinorum;*

Lib. III. c. 26. in fin. ut *Seldenus in uxore Hebr.* reddidit, addens quasi dubitabundus: *Si rectè intelligo: Tabula seu effigies variegata de Habessinorum præstantia.* Idem fusè refert, quæ in illo libro de *Azhama* Habessinorum Regis defectione ad Islamismum, invitante Muhamme-

§. 99. de, referuntur, & quas literas mutuò sibi scripserint. De qua re infrà pluribus agemus. De autore ipso judicium meum differo, donec illum integrum videam. Citatur ab eo alius Arabs *Gelaleddinus Azotiensis*, qui librum scripsit titulo رفع سان

d.l. p.394. الحبشان i. e. ut Seldenus vertit: *Eminentia seu amplitudo rerum Habassenorum.* Arabes procul dubio multa suppeditare possent pro historia Habessinorum, si Historicos eorum haberemus; præsertim de rebus Homeritarum, ex quibus nostros oriundos esse diximus.

[De versionibus Historiæ nostræ Anglicè. Gallicè. Belgicè & Moscoviticè factis in fine hujus Procemii disseremus.]

Superest ut recenseamus eos, qui obiter 71

rerum Æthiopicarum in scriptis suis mentionem fecerunt. *Omnes videlicet qui Emanuelis Lusitaniæ Regis Historiam & Lusitanorum res superiori seculo in India gestas memoriæ prodidere:* ut & ii qui in actis *Albukerkii* (r) mutuas Habessinorum & Lusitanorum legationes descripserunt. Veluti

Joh. Petrus Maffejus, qui Historiarum Indicarum libros XVI. edidit.

Hieronymus Osorius *Episcopus Algarbiensis*, in Historia *Emanuelis* Lusitaniæ Regis.

Johan-

(q) Hæc vox aliàs significat cælatum vel exsculptum opus. (r) Circa annum Christi 1509. & seqq.

Johannes de Barros (Barrius) *Lusitanus*, insignis Historicus Tellezio. Procem. I.

72 Etiam illi, qui Historiam Patrum Societatis Johannes Barrus.
Jesu scripsere, res eorum in Abassia gestas tradiderunt, nempe:

Serrarius.

Balth. Tellezius in Chronico Soc. Jesu: & in Historia supra à nobis descripta. §. 48.

Nicolaus Orlandinus.

Petrus Jarrigius aliique plures. Meliùs & certiùs aliis, quia Patres Soc. diu in Æthiopia floruerunt; ut ex Historia nostra constat.

73 Paulus Jovius, cùm *Lib. XVIII. Historia sua de bello Mammalucorum Ægypti* Paulus Jovius.
tractaret, multa de Habessinis, sed pauca vera refert; sive interpretatione, sive relatione falsissimâ deceptus. Is tamen, tanquam insignis historicus, fidem apud plerosque invenit. Temperare mihi non possum, quo minùs plerasque illius ineptias explodam.

Magni Pretejanis imperia (ait) *in 40. amplius regna distingui, quibus præsint peculiares Reges stipendiarii.* At quomodo nominantur?

Regnum Seeva (i. e. ሸዋ ; *Shevva*) *Antarcticum polum duobus & viginti gradibus elevatum aspicere, & fines ejus à proximo Oceani littore decem dierum itinere distare.* Quis verò unquam distantiam hanc emensus est?

Terram illam vindemias largissimè præbere. Cur ergo uvas passas in S. Cœnâ adhibent?

Scevanos sacra, more nostro, iisdem templorum apparatibus, atque iisdem propè cerimoniis, musicorum organorum intermixtis concentibus, celebrare. Scilicet crotalis, sistris & cymbalis etiam, *sed non bene sonantibus*, ut in Historia nostra diximus. L. III. 6. 88

74 *Bartholomæum Apostolum Æthiopibus Evangelium prædicasse: eosque candenti ferro stigmata fronti post baptismum inurere.* Istud falsum; priùs de Æthiopibus Arabiæ accipiendum. Inf. I. 1. 23. in fin.

Regem Belul-Gian *appellari, idque vetus cognomentum à superioribus Regibus usurpatum, incomparabilis præstantiæ, immensique pretii gemmam significare.* Nugæ! supra. §. 23.

Regem proprio nomine vocari Davidem *& peculiare cognomentum esse* Atana-Dinghil. *Quid hoc peculiare cognomentum sibi vult?* An ergo Petrus Æthiops magister ejus hæc non meliùs scivit, ut clarè illi diceret? *alterum esse nomen baptismatis, alterum verò Regni.* II. 1. 33.

Helenam Davidis matrem vocat, cum fuerit avi ejus paterni uxor secunda vidua.

Notariorum præfectos annorum supra mille nusquam intercisam memoriam ex archivis proferre: Sic loquitur, num verè, dubito.

Veteris & Novi Testamenti codices ex Chaldaicâ lingua in Abessinicam translatos; quô nihil indoctius dici potest. Scilicet audiverat Æthiopicam Linguam Chaldaicam vocari, id cum incongruum esse sciret, putavit conciliari posse, si fingeret versionem Bibliorum Æthiopicam ex lingua Chaldaica factam fuisse.

75 Quæ de magnificentia aulæ Regiæ tradit in medio relinquo, an tunc temporis ita se habuerit. Istud tamen vix credo: *Quatuor insignes Reges edictô evocatos, per vices aulam frequentasse, & remotâ mensâ aliquot Reginas ab Eunuchis ad psallendum & saltandum introductas.* Id scilicet pulchrè deceret Reginas.

Quatuor uxores finitimorum Regum filias Regem connubio sibi jungere. Hîc videtur ex facto Wanag-Saghedi morem gentis facere.

Velatâ facie Regem in publicum prodire.

Bethsaga Regina (quam *Regnum Bonæ spei promontorio proximum* possidere fingit) *præfectum acie victum, & interfectum, quòd tributa solvere nollet.*

Manicongi Regem & Tormedum Nigritarum Principem victum. Quæ omnia prorsus fabulosa. Adelenses *Mauros* vocat sexcentis parasangis inter se distantes.

Quia,

Procem. I. Quia, ut diximus, sectâ Muhammedani ab Italis vocantur *Mori*. Hisp. Motos. At Latinis Maurus gentis nomen est.

Subditos quosdam aromata, inprimis piper pro vectigali prabere. Id tamen in Æthiopia non gignitur.

Agrestiores certum numerum vivorum Leonum & Tigridum aliarumque ferarum prastare. Egregium tributum, cujus latores fustibus abigendi.

Elephantes turritos in aciem producere Regem. Hi scilicet asperos Habassiæ montes facilè scandunt.

Patriarcham sacris praesse, & summum imperium habere in sacerdotes, in eorum mo- 76
3. 6. 54. *res severam exercere censuram,* (nimirum pœnitentes scuticâ absolvit) *& contumaces anathemate persequi, ut deserti ab omnibus miserè pereant.*

Eundem cum suo Senatu sedem habere in urbe Barrara (ubi hæc?) *Illum reditus magnos in xenodochia erogare*, (ubi ista?) *solennibus habitis comitiis eum creari* (à quibus?)

Regnum Gogianum (Gojam) *à Scevano* (Sewa) *ad Antarcticum* (polum) *extendi. Juga ejus perpetuis obsessa nivibus geluque rigentia.* Hos putat Lunæ montes esse. Hic non suum Æthiopem, sed tabulas chorographicas, scil. ineptas illas veteres consuluit.

Ursis scatere dicit *montes illos*, quos tamen Africa ignorat. Vid. Hist. Æth. 1. 10. 87.

Monocerotem mirabiliter describit, *cornu fontes sanare à veneno, idque Regiis imponi mensis.*

Bahr-Tzana, lacum Tzanicum seu mare Dembeæ *paludem aqua dulcis* vocat, *Sapphe nomine; atque in ea* (nota: in palude) *amplius XX. insulas, in quibus turrita templa.* Qualia videlicet ex stramine & argilla exstrui possunt.

In Meroe insula (quam Britanniâ majorem facit, tanquam bene cognitam illam 77 habuisset) *tres distinctos Reges dominari, & bellum inter se gerere tradit. Unum Davidi parere.*

In hac insula prasto esse lintrium classes, sc. papyraceorum navigiorum, ex dissectis arundinibus factorum; de quibus Heliodorus: Κάλαμος δὲ δίχα τετμημένος τμῆμα ἑκάτερον σκαφίδιον παρέχει. *Arundo dupliciter discissa qualibet sui parte lembunculum prastat.* Tales scilicet sunt Meroënsium classes.

Astronomia notitiâ Habessinos fuisse instructos ait. Scilicet tam pulchrè Polum Antarcticum in Sewa octo vel novem gradibus cis æquinoctialem lineam sitâ agnoverunt.

Verùm tantus iste historicus, qui tot & tanta miracula de *Magni Pretejannis* sui 78
1. 8. 64. regnis scivit, causas incrementorum Nili ibi nascentis & crescentis nescivit. Quin & de iis tanquam de mysteriis divinis differit, ut infra insertis ejus verbis prolixè docebimus. *Imbecillitatis nostra non meminimus*, inquit, *quum hac superba ingeniorum vanitate perscrutamur.* Magna certè imbecillitas ingenii est, comprehendere mente non posse: *dum multùm pluit, flumina exundare.*

Plura non addam, ne imprudens effervescam, tam frivola atque absurda in ma- 79 gno Historico reperiens. Non provoco ad meam Historiam; conferat, qui volet, ea quæ diximus cum *Godigno, Tellezio*, aliisque fide dignis Patrum Societatis relationibus annuis, reperiet *Jovii* dicta jure meritissimo à nobis explosa esse.

Sequuntur autores, qui certam tantùm aliquam rerum Habessinicarum partem 80 pro instituti sui ratione tractant: veluti

Religionum Orbis scriptores,

Hist. Eccl. scriptores. Et qui de procurandâ gentium salute, vel propaganda fide scribunt vel statum Ecclesiæ Christianæ totius Orbis, diversosque ritus, ceremonias, & festa enarrant, veluti Historiæ Ecclesiasticæ scriptores.

Ruffinus & alii. Ex veteribus nullum commendare possumus, qui peculiare quid habeat, præ- 81 ter illa, quæ in *Ruffino, Theodoreto, Procopio, Cedreno, Nicephoro*, & similibus leguntur,

tur, obscura planè & confusa ob incertas locorum & nominum antiquorum appellationes, quæ autores nostri nec conciliare, nec rectè applicare potuerunt. Fortassis & illi ipsi primi autores, quæ famâ vagâ acceperant, nesciverunt de quibus gentibus vel regionibus dicerentur. Expendat aliquis verba *Ruffini* de sortitione Provinciarum inter Apostolos facta, quæ infra (s) referemus, num commode ad regiones certas explicari & applicari possint. Procem. I.

82 Tanta apud veteres Indiæ fuit & Æthiopiæ confusio, ut Baronius ipse in Annotationibus ad Martyrologium Romanum sese extricare nequiverit, sed *duos fuisse Frumentios* putaverit, *alterum Indorum, alterum Axumitarum Apostolum*, cum tamen Indi hoc loco alii non sint, quam Axumitæ; atque ille ipse *Frumentius* sit, quem S. Athanasius in sacerdotium cooptavit, & qui Episcopi nomine ab eo ad Axumitas missus fuit. Idem *ad annum Christi 327. n. 10.* ex *Ruffino* & cæteris Historiæ Ecclesiasticæ scriptoribus sic scribit: *Athanasius, tradito ei* (Frumentio) *sacerdotio, redire eum, unde venerat, jubet.* Deinde *ad annum 356. n. 23. Epistolam Constantii ad Tyrannos* (Reges) *Axumidis* (t) refert, in qua hæc verba reperiuntur: *Scitis & meministis Frumentium ab Athanasio in hunc ordinem vitæ cooptatum esse.* Porrò *ad Ann. Chr. 541. Cedrenum & Nicephorum* secutus, *Adadi Axumitarum Regis* Historiam fabulosam esse non animadvertit: neque cum iis, quæ paulò ante de *Calebo* sive *Elesbaa*, & eversione *Dunavvasi* (qui corruptè *Damianus* vocatur) scripserat, conciliare potuit. Sed de his inf. 2. 4. n. 21. fusiùs disserendi locus erit. Baronius.

83 Sic omnes, hujus & superioris seculi scriptores, qui Historiam Ecclesiasticam sive deditâ operâ, sive obiter tradiderunt, antequam Patrum Societatis relationes ederentur, miserè se torquent, cùm de prædicatione *Frumentii*, tùm in tradendâ *Æthiopum ad Christianam religionem* conversione. De religione verò ipsa nihil habent, nisi quæ ex autoribus initio memoratis, vel ex itinerariis variis collegerunt. Illi ferè sunt Matthæus Dresserus in oratione *de statu religionis, & Ecclesiæ Æthiopicæ sub pretioso Iohanne.* Lipsiæ 1584. recusâ ibidem cum aliis orationibus *Anno 1606.* Matth. Dresserus.

84 Josephus Scaliger in abstruso opere suo *de sacrorum temporum emendatione, Computum Ecclesiæ Æthiopicæ* Orbi literato dedit, cùm nullum unquam hujus linguæ Præceptorem habuisset. Vir iste sagacissimus in dissertatione ad Computum illum multa rectissimè conjecit ab aliis nondum tradita, nec perpensa: multa rectè negat, quæ alii malè crediderunt. Attamen inter tot egregia quædam paulò incautiùs: quædam obscuriùs: quædam pro more suo paulò confidentius tradit. De ficta Habessinorum expeditione in Asiam Septentrionalem admodum impeditè loquitur; quod & doctissimus Hornius (u) observavit, ut infra Lib. II. c. 10. n. 41. docebimus. Deinde ex Procopio Gazensi, qui Homeritas è regione Axumitarum habitare rectè scribit, Scaliger malè infert: *Nondum trajecisse Habessinos in Æthiopiam tempore Procopii.* Porro cum Alvarezius scribat: *In ruderibus Axumæ literas extare ignotas*, scilicet sibi sociisque & imperitioribus Habessinis tunc præsentibus, illicò ex eo formavit argumentum: *linguam* ግዕዝ: i. e. nostram Æthiopicam *longè posteriorem esse veteribus Regibus Christianis*; adeoque Æthiopiæ primævam non esse censuit. Joseph. Scaliger. p. m. 680.

85 Postremò *Cedreno & Nicephoro* fretus *initia Christianismi apud Æthiopes ad tempora Instiniani producit*: cùm tamen ex actis S. Athanasii scire potuisset, quòd Axumitæ tempore illius facti fuerint Christiani. De quibus omnibus prolixè agemus, cùm ad transfretationem Habessinorum ex Arabia in Africam pervenerimus; transmissis aliis, quæ ex Historia nostra refutari poterunt. Inf. I. 1. n. 19.

In reliquis, ubi ob insufficientem Æthiopicæ linguæ peritiam hallucinatus est, excusationem meretur; Veluti cum dicit: *Acta sane Apostolorum, quæ Romæ edita sunt, ex vulgari Italico in linguam* ግዕዝ: (Æthiopicam) *conversa esse, tametsi is, qui edidit, non testatus esset, tamen ex innumeris locis id & puero colligere haud difficile fuerit.* p. 682.

C Nimi-

(s) Lib. I. n. 31. ubi de Indis agimus. (t) Sc. Abreham & Atzbeham; quos Græci Aizanam & Sazanum appellant, De quibus infra II. c. 4. in addit. ad §. 10. (u) Introductione in Geogr. antiquam.

Procem. 1. Nimirum *Teſfa-zion*, editor Novi Teſtamenti in fine actorum ſcripſerat:

ዝንቱ፡ ግብረ፡ ሐዋርያት፡ ዘይበዝኁ፡ ተተርጕመ፡ በሮምያ፡ እምልሳነ፡ ሮማይስጢ፡ ወፅርእ፡ ለግዕዝ፡ በእንተ፡ ህፀፅ፡ አብ፡፡	*Iſta acta Apoſtolorum maxima ſui parte verſa ſunt Romæ ex lingua Romana & Græca in Æthiopicam propter defectus Prototypi.*

Hic Scaliger non intellexit verba ዘይበዝኁ፡ & በእንተ፡ ህፀፅ፡ አብ፡ quapropter non rectè de hac verſione potuit judicare. Vidi(x) Schedas manu illius propria ſcriptas, ex quibus titubationem ejus circa hæc verba cognovi. Deinde ልሳነ፡ ሮማይስጢ፡ *Lingua Romana* non *vulgarem Italicam*, ſed *Latinam linguam* denotat. Quòd ſi conveniant loca quædam cum vulgari Italicâ verſione, antiquâ nimirùm (nam alia Romæ permiſſa non fuit), id eò fit, quod iſta *Vulgatam.*

p. 693. Deinde ad vocem *Pagomen* dicit: *Italum mercatorem ad ſe ſcripſiſſe, Æthiopes* 86
quinque dies excurrentes, ſupra rationem anni vocare ABAETE, unde ille parùm analogicè fingit vocem Æthiopicam አባሊት፡ *tanquam à radice* በዊአ፡ Verùm Italus ille *Abacte* አባቅቴ፡ ſcripſerat; literam verò *c.* in connexione ſcripturæ, ut Itali ſolent, ceu *e.* negligenter pinxerat; ita ut Scaliger *Abaete* legeret pro *Abacte*. Quamvis mercator ille graviter erraverit; quinque enim dies illi, ultra duodecim menſes apud Æthiopes & Ægyptios excurrentes, non *Epacta* ſed ጳጕሜን፡ *Epagomena* vocantur. At tranſeant hæc, ne videamus honori tanti viri quidquam detrahere velle. Linguæ nobis non connaſcuntur, quare mirum non eſt, nos in peregrinis multoties falli, in quo & ego imbecillitatem meam libenter agnoſco & ſæpius erudiri cupio.

Eduardus Brerevvood. Eduardus Brerevvood *Anglus in Scrutinio Religionum nunc ſeſe offert.* 87
Sed vix aliis, quam *Tzaga-Zaabo, Alvarezio* & *Paulo Iovio* autoribus uſus fuit. *Iacobitas* diſtinguit à *Coptitis* & *Armeniis*, tanquam peculiaris quædam natio eſſet, cum ſit nomen religionis ac ſectæ, cui *Coptitæ, Armenii, & Æthiopes* addicti ſunt. At multa falſa de iis refert, incertis relationibus fretus. Inter alia ſcribit, quòd in Liturgiis ſuis legant *Evangelium Nicodemi.* De quo obiter notandum, quòd non intelligatur *narratio* illa *apocrypha*, quæ inter monumenta S. Patrum Orthodoxographa *Baſileæ in Fol. impreſſa Tom. II. p. 643.* reperitur, hoc titulo: *Nicodemi de Salvatoris noſtri paſſione & reſurrectione Evangelium*; quod in fine fingitur repertum fuiſſe à Theodoſio Magno in Prætorio Pontii Pilati in codicibus publicis; nec habetur inter Evangelia apocrypha, quæ *Gelaſius Papa* recenſet *diſt. V. c. 3. §. E quibus &c.* Tale Evangelium intelligendum non eſt, ut nonnulli putaverunt; ſed tantùm *cap. III. Iohannis de Nicodemo* incipiens; ut bene obſervavit doctiſſ. *Tenzelius* (y) *quod inter ritus Baptiſmi legant tres Pericopas, quarum tertia eſt* cap. III. *Evangelii Iohannis, quod agit de Nicodemo.*

Urſinus. Urſinus Bericht vom Unterſcheid der Religionen heutiges Tags auff 88
Erden. P. II. c. 2. §. 50. agit de Habeſſinis, n. 1. Excerpſit *Confeſſionem Fidei Claudii Regis Æthiopiæ*, notasque meas ad illam, quamvis me non nominaverit. Deinde *Brerevvoodio* nititur, de quo nos modo diximus, ſed ſine ulla epicriſi.

Alex. Roſs. Alexander Roſs Anglus *de religionibus mundi.* Quem librum Gallicè reddidit *Thomas la Grue.* Etiam Germanicè extat.

Joh. Henr. Hotting. Johann. Henricus Hottingerus *in Topographia Eccleſiaſtica*, quæ altera pars eſt *Archæologiæ Orientalis*, etiam Eccleſiæ Æthiopicæ mentionem fecit. Recentia, quæ autor iſte habet, à me quondam accepit, quamvis mei nullam ibi faciat mentionem.

Joh. Ulr. Wildius. Joh. Ulricus Wildius, *SS. Theologiæ D.* in eruditâ ſuâ diſputatione *de Eccleſiâ Æthiopicâ*, autores ſuos in margine paſſim notavit. Noſtris etiam notis ad *Confeſſ. Claudii Regis Æthiopiæ*, ſed non ſemper, uſus fuit.

Diet. Luders. Dietricus Luders Diſputationes quinque *de Hiſtoria Imperii Abyſſini* diligentiſſi-

(x) *Lugd. Bat.* in legato *Scaligeri* Bibliothecæ Academicæ, inter chartas ſparſim jacentes. (y) In diſput. *de ritu lectionum ſacrarum* §. 33.

genuissimè congessit, sed me inconsulto, & ante editam Historiam meam Æthiopicam. *VVitteberga, Anno 1671.* Procem. I.

89 Johannes Seldenus *in Vxore sua Hebraica* L. III. c. 26. dum de divortiis disserit, ad Habessinos nostros delabitur, sed in permultis fallitur. Nam primò *Ludovicum Vrretensem* (Urretam) nugatorem convictum Alvarezio æquipatat, *& oculatum testem mole vocat*; ut supra monuimus. Dein *Æthiopiam*, tàm ambiguum vocabulum, absolutè de Habessinis nostris accipit (z). Fabulam *Adadi Axumitarum Regis* de primordio Christianæ religionis in Æthiopia ita conciliari posse putat, quòd ille primus fuerit Christianus Rex in Æthiopia, quamvis Æthiopes populares ejus diu ante conversi fuerint. Allegatione *Canonis 36. Arabici* Nicæni me tunc paulò incuriosiorem fefellit, ut eum pro genuino habuerim. Nonnullis etiam viris doctis suo *Abdelbakide* imprudens imposuit, *quasi verus Imperator Habessinorum* Atzhamus [quem in Catalogo Regum Æthiopiæ frustra quæsivit] *secutus fuerit partes & sectam Muhammedis, atque Religionem Christianam hoc pacto apud suos aliquamdiu Islamismo interruperit* (a). Joh. Selden. §. 40. p. 391. ibid.

90 Sic enim Colomesius *in Observationibus sacris ad Acta* Apost. c. VIII. 39. de Æthiopibus, quos Habessinos esse putavit: *Fidem Christianam firmissimè semper tenuerunt, si modo infaustum illud intervallum excipias, de quo modò locuti sumus.* De hac causa, tanquàm historiâ certâ, loquitur, & tamen fatetur autores omnes, quos allegat, ne γρ quidem de ea habere. Sententiam nostram planè diversam infra exponemus *in Addit. ad Lib. II. c. 4. n. 22. & II, 15. 55.* Idem de *I. M. VVanslebio Dominicano*, discipulo & cliente quondam meo degenere, scribit: *Vir magno Bocharto in privato colloquio, dum Cadomi versaremur, impensè laudatus.* Prolepsin admisisse videtur Vir doctissimus, cùm enim Bochartus eum laudaret, Dominicanus nondum erat. Modo non error sit in individuo; nam Wanslebius Bocharto familiariter notus non fuit. p. 58. & seqq.

91 Sequuntur alii autores promiscuè, qui res *Ecclesiasticas scripserunt, atque in Operibus suis Æthiopum mentionem fecerunt*; plerique ex *Patrum Societatis recentioribus relationibus*, qui propterea vetustioribus præferendi. Nempe:

Aubertus Miræus *in sua Politia Ecclesiastica* Lib. III. c. 5. cujus autores sunt *Antonius Fernandius*, & *Nicolaus Godignus.* Aubert. Miræus.

Alphonsus Sandoval *P. Soc. I. de instauranda Æthiopum salute*, Hispanicè. Supra nobis nominatus §. 68. Alphonsus Sandoval.

Thomas à Jesu de procuranda omnium gentium salute. Lib. VII. c. 7. & seqq. *Antverpia 1613.* Thomas à Jesu.

92 Ianus Nicius Erythræus, Epist. II. Lib. 7. de Eucharistia.

Cornelius Hazart, *Belga, in Historia propagata Fidei Catholica* (b); Tellezio potissimùm nititur, eum tamen non admodum diligenter legit. Nam *fines Abassia in immensum extendit*, & statim post principium, ubi de finibus hujus Regni agit, illud *finitimum* prædicat Occidentem versus *Regno Congo*, & *Nigri flumini*; At septentrionem versus, Ægypto. Quæ ex *P. Iovio*, ut videtur, desumpta planè falsa sunt. Imprimis displicet in hoc viro, quòd autores suos parcissimè laudet, atque sic lectorem suum relinquat incertissimum, quid de hoc vel illo relationis capite judicandum sit. Multa in eo reperiuntur, quæ ex historia nostra solidè refelli poterunt. Cornelius Hazart.

93 Lucam Holstenium miror; quòd, cùm aliàs & Geographiâ & gentium mores atque ritus satis nosset: imò ex Alvarezii itinerario, & ipsâ Patriarchæ Lusita- Luc. Holsten.

 nici

(z) ut eùm pag. 390. *Matthai* prædicationem Evangelii ad illos applicat. (a) Contra communem opinionem de qua N. Godign. L. I. c. 18. p. 118. (b) Belgicè Antverpiæ edita; Germanicè autem versa est a P. Matthia Soutermans, Viennæ 1684.

Procem. I. nici *Alphonsi Mendezii* P. Soc. Jesu epistolâ, Romæ Anno 1626. impressâ, nosse
poterat, *Habessinos communione sub una tantùm specie nunquam uti, eamque summè improbare*; tamen in epistola ad *Nthusium* contrarium asseruerit, malè sanis nonnullis
§. 6. Habessinis credens, ut supra diximus, & infra pluribus dicturi sumus L.3 6.58. in add.

Novissimè in Anglia prodiit libellus (*c*), cui titulus: A brief account of the rebellions & bloudshed occasioned by the Jesuits and other Popish emissaries in the Empire of Ethiopia, Collected of a Manuscript history written in Latin, by John Michael Wansleben a learned Papist. 94
De rebellionibus & turbis tempore Patrum Societatis in Habassia excitatis agit. A Wanslebio profectum opusculum video, sed passim contaminatum, multisque fabulosis narrationibus refertum est. At quia paucis notum, non opus erit, id multis demonstrare; tantùm quæ de *Petro Heilingo Lubecensi* in eo referuntur, infra excerpemus & expendemus. L.III.14.135.

Pergimus nunc ad eos, qui Chronologias, vel 95
Orbis terræ ejusque partium, vel etiam Imperiorum & Regnorum Historias universales scripsère.

Antonius Vecchietti — Antonius Vecchietti in tractatu magnifico *de sacris temporibus* spurium Regum Æthiopiæ Catalogum inseruit, sed sine judicio ullo, annos regiminis ex suo fingens cerebro.

Joh. Boterus. L.III. p.66 — Iohan. Boterus in Relationibus universalibus (*d*) Tit. *de' Christiani dell' Abassia*, de *Habessinis* agit; sed peculiare nihil habet. Veteres traditiones de illorum conversione ad Judaismum per Menilehecum Salomonis F. deinde ad Christianismum *per Eunuchum Reginæ Candaces* refert. Primam *Tigram* conversam fuisse, & in *lingua Tigia* hodiè scribi omnia documenta publica, tradit. Scilicet librarius scripserat Italico more *Tigra* i. e. *Tigra*, typotheta verò legit *Tigia*. Hinc est, quod quidam viri docti scripserint: *Æthiopes legere scripturam* Lingua Tigiana: cum Tigranâ vel Tigrensi dicere debuissent. Etenim in Tigra Regno primò prædicatum fuit Evangelium, ut alibi docuimus. Quod autem dicit:

Hanno in più riverenza il Sabbato, che la Dominica.	*Magis venerantur Sabbatum, quàm Dominicam*;

Id falsissimum est. Unde desumserit incertum. Reliqua ex Historia nostra dijudicari, & refutari poterunt.

Grammaye. — Grammaye vel *D. A. V. T.* in *descriptione Orbis*; præsertim ubi de *Nigri* flumine, vulgò *Rio de Senega* dicto agit.

Bodinus. — Bodinus de Republ. obiter tantùm Habessinorum mentionem facit.

Phil. And. Philippus Andreas Oldenburgerus *in Thesauro Rerumpublicarum* 96
Oldenb. *Parte I. Tit. XII.* (*e*) è dictatis *Hermanni Conringii* de Habessinis quædam tradidit; un-
de desumta sint, incertum; nisi quòd excerpta miscellanea è Botero & aliis hujus ævi
p. 787. scriptoribus sese habere dicat, omnia permixtè & confusè: neque etiam Acridopha-
p. 790. gos aliosque Æthiopes ab Habessinis nostris distinguere potuit. Falsissimum est,
p. 800. quod sua lingua se dicant *Chossios*, tanquam è *Chus* prognatos; cùm tamen §. XVIII.
agnoscat, quòd ex Arabia, quam Semi posteri occupaverunt, in Africam fuerint
transgressi. Odiosè & putidè loquitur *de familia Regia*, quasi ipsa referret, (i. e. memoraret) *stupratam fuisse Reginam Sabæam à Salomone*; quam tamen Æthiopes & Ara-
p. 790. bes unanimiter ejus Uxorem fuisse ferunt. Porrò §. I. & VIII. male scribit: *Ingenio*
Inf. 2.3.18. not. *summè lento & tardo præditi sunt Habessini*, & tamen §. XVI. rectissimè prædicat *multos Habessinorum industria suâ in serviendo factos esse ex mancipiis Dominos in Arabia, Cambaja, Bengala & Sumatra*, & paulo post: *Inter mancipia potiores æstimari Abessinos cùm propter eorum magnam fidelitatem, tùm propter bonam indolem.*

Plura

(*c*) Londini Anno 1679. apud Jonathan Edvvin. (*d*) Italicè editis Venet. 1599. (*e*) Sic corrige pro XIII.

Plura referre nihil attinet, quæ quilibet diligens lector ex Historia nostra ipse refellere vel distinguere poterit. Procem. I.

97 Ioh. Ludov. Gothofredi Archontologia Cosmica (*f*). Farrago est verorum & falsorum è variis autoribus cumprimis Botero & Hugone Linschoto sine discrimine aut delectu collectorum, quæ nunc discriminare non vacat. Ex iis, quæ supra commemoravimus, quæque in Historia nostra tradidimus, facilè dijudicari poterunt. Dolendum verò est, quòd in toto illo opere vix unus autor allegatus sit, ut studiosus lector nesciat, quibus fidem adhibere debeat. Joh. Lud. Gottfried.

Georgius Hornius in Historia Imperiorum & Regnorum, & quidem in orbe imperante (*g*). Videatur *Arca Noa* ejusdem. Georg. Horn.

Lucas de Linda in suo *Lumine Orbis*. Tit. Africa, cap. XI. pleraque falsa vel malè intellecta refert. Lucas de Linda.

98 Athanasius Kircherus *Pater Soc. Iesu* vir multifariæ eruditionis, & plurimæ lectionis, Æthiopica suis operibus passim inspersit; at in *Prodromo Copto* (h) infinita menda, etiam in lectione Latinis literis expressa, cuivis tantùm characteres noscenti occurrunt; ut dubitem, an typothetis omnia imputare debeam, modò ipse judicium suum semper adhibuisset. In *Oedipo* suo ea de Nilo habet, quæ *P. Petrus Pays* ex Habessinia in Europam scripsit. Plura de eo vide inf. l. 8. n. 60. & 61. Athan. Kircherus.

Marcus Fridericus Wendelinus admiranda Nili eruditè congessit; tabulâ tantùm Geographicâ vulgari & autoribus supra à nobis rejectis decipi se passus est. M. Frid. Wendelinus

Extat & Joh. Baptistæ Scortiæ Liber de Nilo, quem nondum vidi.

99 M. Paulus Venetus *de Regionibus Orientalibus*. De provincia *Abasciâ* (i. e. Habasch Germ.) quædam habet. *Indiam intermediam* vocat. Sed vix decima hujus relationis pars ad *Habassiam* nostram applicari potest. Quia *Marcus Paulus* ipse in hoc regno non fuit, credo variam & cum aliis regnis confusam esse illius narrationem. M. Paulus Venet. L. III. c. 43 44. & 45.

Johannes Leo Afer, sive *Leo Africanus* à Scaligero & Vossio laudatur, & Opus ejus eximium vocatur, quòd de interioris Africæ gentibus nullas scripserit fabulas. Verba eorum habes infra l. 8. 65. Is in descriptione Africæ, non ex magna Geographiæ inscitia, ut vir doctus (*i*) putat, sed ex vero asserit: *Nilum per regionem Nigritarum fluere.* Nimirum intelligit *Nili brachium occidentale*, qui Niger fluvius appellatur. De quo pluribus agimus dicto loco. Joh. Leo Afer.

100 Oliverius Dapper Med D. descriptionem Africæ novissimè edidit, atque in ea quoque *Chorographiam Æthiopiæ nostræ* cum aliquali illius descriptione. Equidem magnâ in evolvendis, congerendisque autorum opinionibus diligentiâ usus est, eas tamen discordantes conciliare nequivit, nec etiam illos semper nominavit; ita ut lector de veritate dictorum sæpe dubius hæreat. Cùm etiam ignarus fuerit Linguæ Æthiopicæ, non potuit discernere vocabula, quæ significatione eadem, & pronunciatione vel scriptione tantùm essent diversa. Sæpe enim in Europæis Linguis pronunciationis convenientiam in diversa scriptura non animadvertit; ut cum *Habassiam* variè nominari dicit (*k*): Abixiner oder Abexiner / *Abassia* vel *Abaxia*, *Habas*, vel *Elhabas*, quæ eadem sunt, ut infra l. 1. 14. indicabitur. Nam *haud facilè errores vitantur, ubi Regio sine cognitione illius linguæ describitur.* Oliv. Dapper.

In genere tenendum est, omnes, qui vel ante Tellezium editi sunt, vel eum non viderunt: quique autores à nobis rejectos secuti sunt, in plerisque à scopo veritatis procul aberrare.

101 Sed nulli magis peccant, quàm GEOGRAPHI, quique tabulas suas Chorographicas non arte Geographica factas, sed ex conjecturis & itinerariis consarcinatas Geographi.

C 3

(*f*) quam Math. Merianus Francofurti edidit Anno 1646. (*g*) Tit. *Africa*. Lugduni Batavorum Anno 1666. (*h*) ex. gr. c. 2. pag. 39. & seq. (*i*) in dissertatione de Ecclesia Æthiopica (*k*) in Germ versione tit. Ober Ethiopien p. 666.

Proœm. I. natas publico obtrudunt, non nominatis autoribus suis, neque excusato defectu melioris informationis, quod planè inexcusabile est. Videmus itaque in *Ortelio*, *Gerardo Mercatore*, *Ianfonio*, *in Atlante majore*, & alibi, tabulam Chorographicam, cum descriptione *Æthiopiæ superioris*, sive *Imperii Habessinorum*, inutilem prorsus & ne teruncio dignam. De qua vide judicium *Gregorii* Æthiopis in *Historia mea* L. I. c. 4. *& hîc in Comment.* n. 35. Interim boni quidam viri tali tabula decepti, gnaviter ad eam, tanquam omni exceptione majorem, provocant, atque in ea doctrinam suam de Nili fontibus atque situ Æthiopiæ tanquam in petra aliqua fundant (*l*). Mirum autem est egregios illos viros, qui bona malis sine admonitione lectoris miscent, non animadvertere, quòd tam crassi errores etiam alias egregias tabulas Chorographicas suspectas reddant. Autor erroris Ptolomæus esse videtur, ut infrà L. I. c. 2. n. 25. dicemus.

Nostram tabulam Chorographicam communicavimus cum P. Vincentio Coronellio nunc Cosmographo Veneto, qui eam adhibuit in globis, quos Cardinalis Etrefius pro Rege Galliæ construi fecit, maximos qui unquam visi fuerunt. Ibi in globo terrestri *Habessinia* & *Nilus* secundum nostram delineationem visitur. Satis mature eam communicaveram *Adamo Oleario*, cùm insignem globum, qui *Gottorfii* cernitur, construeret; sed ille mihi, ut tum temporis juveni, fidem non habuit.

Inter Orientales Geographos *Nubiensis* claret; quem ab *Abulfeda* nobilem 102
Idrisium vocari, clarissimus Seldenus tradit. Romæ è typographia Medicæa Arabicè prodiit: & postea Lutetiæ Parisiorum Latine, sed satis imperite excusus fuit.

Clim. I. p. 5 Verùm ita de Habessinis differit, ut vix sciri possit quid velit. Quippe plurima peregrina locorum atque urbium nomina affert, quæ nec apud veteres, nec hodiernos scriptores repetiuntur. Tantùm appellatio maximæ Urbis quam ille جنبيتة *Ianbeta* vocat, nobis legenda & exponenda videtur ጃን፡ ቤት፡ Jan-Bet *Regis domus* vel *Sedes*; quia forte tunc temporis Urbs illa, vel Castra regia sic vocabantur. Axumæ tam antiquæ & adhuc durantis nullam (quod mireris) facit mentionem. Stabiles autem sedes Reges Æthiopiæ, desertâ Axumâ, non habuere. Quæ res exteros fefellit, ut pro Urbe memorarent loca castrorum temporaria. Frustrà laborat Clariss. *Golius* in corrigenda Urbe جرمي *Germè* (*m*). Quæ Metropolis Habessinorum vocatur Alfergano, quod nomen fortè loci castrorum illius temporis fuit. Eundem errorem errat Bernier qui *Gundram*: & Thevenotius (*n*) qui *Gontar* facit metropolim Habessinorum. Sed hoc non soli huic Geographo contingit. Ple- 103
raque locorum Africæ & Maris rubri accolarum nomina apud *Plinium*, *Ptolemæum*, eorumque coætaneos, vix uspiam hodie apparent. Imò Plinius ipse cum Lib. VI. S. 35. multa oppida cùm à Bione, tùm à Juba Rege prodita enarrasset, subjungit: *Ex quibus hoc tempore nullum propè utroque latere exstat.* Quid mirum, idem aliis recentioribus accidisse; sive ob excidia gentium & eversiones urbium, quibus vastatis Saraceni alia nomina indiderunt, uti contigit Memphi, ac pleris que Ægypti urbibus: vel quia gentes vagæ nulla stabilia oppida habentes, nomina sua cum locis mutarunt: vel quòd Græci olim commercia Maris rubri agitantes, suæ linguæ vocabula regionibus imponerent, quæ postea decesserunt: vel denique quod iisdem regionibus atque oppidis diversa fuerint nomina, ut inter vicinos diversarum linguarum contingere solet, veluti:

Antwerpen / *Anversa.*	Lottringen / *Lorraine.*
Botzen / *Belzano.*	Lüttig / *Liege.*
Leiningen / *Linange.*	Rÿssel / *L'Isle.* & ita porro.

In quibus vix una vel altera litera alteri similis est. Quantum laboramus, ut *Angrivarios* (Engern) *Usipetes* (Wißbad) *Tencteros*, *Tubantes* (Twente) *Chaucos*, *Cheruscos*, aliosque patriæ nostræ antiquos habitatores ad proprias sedes referamus? *Italia* diu *Lombardia* (*o*) vocata fuit. Nostrates à *Vallensibus* finitimis nomen Welsch-

(*l*) Wendelinus in Admir. Nili cap. 2. §. 6. (*m*) in notis ad Cap. 9. in Alfergan. p. 90. Confer quæ infra Lib. I. c. 4. n. 32. notavimus. (*n*) Voyage du Levant. P. II. c. 68. (*o*) Aurea Bulla Manusc. Etiam Judæis, למברדיאה olim dicta.

Wällischland toti Italiæ tribuerunt. Quis nosset *Snitzeros Helvetios* olim dictos, Procem. I.
nisi Historias claras & descriptiones veteres haberemus? Quis crederet *Cattos* & *Hassos* vel *Hessos* (Hessen) eundem populum, idem plane nomen esse, nisi sciremus τὸ C. secundum veteres ut *K.* vel ut *Ch* (*p*). pronunciatum; in permultis vocibus τῷ H. æquipollere, veluti: *Calamus*. Halm. κάλαμος. קָלָם. ቀለም: quæ vox in multis linguis reperitur.

Cammarus Hommer / *Haumar* Gallis Normannis.	*Casa*, Hauß.
Canis, κύων, Hund.	*Cervus*, Hirsch.
Cannabis Hanff.	*Collum*, Halß.
Caput, Haupt.	*Cor*, *cordis*, Hertz.
	Cornu, Horn.

Sic *Catti* priscis primò *Chatti* & mitiùs *Hatti*, deinde *Hassi* dicti sunt, quia Germanorum S. apud Belgas in T. mutatur; ut Bat / Faß: Batten / Fassen: Laeten / lassen: & similia. Itaque res mira non est in Africa & adjacentibus regionibus antiqua regionum nomina & inter ea quæ *Geographus Nubiensis* habet, nunc temporis non amplius dari.

104 Vix hodie reperiuntur illæ provinciæ, quæ à Patribus Societatis recensentur (*q*); de quibus agimus infra Lib. I.3.n.29. Quomodo verò unus & alter locus Græcis olim dictus fuerit, certò definiri nequit, quia *gradus Ptolemæi* in tam remotis oris ut plurimum fallunt.

De *itinerariis*, quæ Habessinorum mentionem faciunt, infra Nô.5. pluribus agemus.

Hæc omnia tanquam *prolegomena* quædam præmittere voluimus, ut lectoribus constet, quibus autoribus fides habenda sit, quibus verò non; quò eo melius de Habessinorum rebus judicare, simulque intelligere possint, cur plurima ante nos relata vel aliter narraverimus, vel prorsus omiserimus; ut si imposterum aliquid de iis edendum sit, Scriptores opera sua cautiùs contexant.

Nunc secundùm seriem numerorum, quos in textu Historiæ nostræ posuimus, pergemus. Numeri in textu Hist. Æthiop.

1 Nô. II. Nonnulli malè feriati Æthiopiam pro argumento fabularum suarum sumserunt, tanquam de nulla alia regione jucundiùs fabulari vel tutiùs mentiri liceret.] Id est: Otiosi homines, qui fabulosis magis & jocosis quàm veris & seriis delectantur, tot falsa vulgaverunt; Æthiopiæ quodam fato, de qua plures quàm de ulla alia Orbis regione fabulæ reperiuntur. Procem. II.
Hic prisca *Gulonum regio*, nobis Schlaueraffen-Land (*r*) / Gallis *Païs de Concagne*, anilis fabella ex veterum fabula de *Solis mensa* (ἡλίου τράπεζα) nata, de qua *Herodotus* (*s*), postquam retulisset; *Cambysen ex insanâ bellandi lubidine, etiam bellum in Æthiopes Macrobios cogitavisse: & propterea Legatos ad Regem illorum cum muneribus exploratum misisse, simul ut inspicerent, an vera essent, quæ de Solis mensa vulgarentur.* Subjungit: ἡ δὲ τράπεζα τοῦ ἡλίου τοιήδε τις λέγεται εἶναι: *Mensa autem Solis talis quadam esse* dicitur. Relata refert: *Esse in Æthiopia pratum in suburbio carnibus assatis omnium quadrupedum refertum; eas noctu summo studio à magistratibus loci apponi: at illucescente die ab omnibus accedere volentibus depasci. Incolas dicere terram id ex se præbere.* In fine hujus narrationis iteratò dicit Herodotus: ἡ μὲν δὴ τράπεζα τοῦ ἡλίου καλεομένη λέγεται εἶναι τοιήδε. *Mensa equidem Solis vocata* dicitur *talis esse*. Ne quis putet illum talia credidisse. Schlauer-Affen-Land.

2 Ast alii simpliciter referunt, sine ulla ἐπικρίσεως, qui propterea dicam merentur. Veluti *Pomponius Mela*, qui nimis incantè claris verbis scribit: *Est locus in Æthiopia appa-* L.III,c.10.

(*p*) hoc pacto Helvetii & Florentini plebeji K. pronunciant; Chrützer pro Kreutzer / *Charozza* pro *Carozza* &c. (*q*) *Rel. ann. 1607. & 608. Cap. XV. pag. 61. b.* (*r*) In Historia mea quidem l. 14. 97. lit. K. not. exposui popularem fabulam de mensa Solis Schleyeraffen-Land / q. d. *Calanticatarum simiarum*, sed potius mihi nunc exponendum videtur Schlauer-Affen-Land *Astutarum simiarum regionem* intelligi. (*s*) *Lib. III. in Thalia.*

Procem. II. *apparatis epulis ſemper refertus, & quibuslibet veſci volentibus licet*, (ἡλίου τράπεζαν appellant) *& quæ paſſim appoſita ſunt, innaſcuntur ſubinde divinitùs.* Et *Raphael Volaterranus* (t), quaſi crimen eſſet, fabulas oblivisci, rem ita narrat, ut credere videatur. *Melam* primò loco nominat, quaſi ille non ex Herodoto didiciſſet; inſuper *Hieronymi proœmium ſacrorum voluminum* allegat, quaſi veritatis alicujus ſtabiliendæ causâ.

Sed de Habeſſiniâ noſtra B. Tellezii verba audiamus; ſic ille in hiſtoriæ ſuæ primordio Lib. I. c. 1. p. 2. 3. 3

E tanto mays julguey que ſeria eſta obra melhor aceyta, que muytas couſas d'aquellas partes ou andam depravadas comficçoens de autores apocriphos; ou diminuidas por falta de baſtantes & certas enformaçoens, que por eſtas duas cauſas ſe fingiram de Ethiopia hiſtorias mays aërias, & mays eſcuzadas no mundo, do que foram as do noſſo inſigne *Brigantino Franciſco de Morays*, no ſeu muy celebrado, & fabuloſo *Palmeyrim de Inglaterra*, por que eſte autor com a amenidade de ſeu florido engenho, & com a ſuavidade de ſeu eloquente eſtylo ſó pretendeo recrear a os leytores, com fabulas doutas, & com ficçoens engenhosas; Mas aquelles eſcritores quizeram com falſidades perſuadir a os innocentes que os liam, cambiandolhe mentiras atrevidas por contas & verdades precioſas.

Brigant. Franc. de Morays.

Eoque magis judicavi acceptius fore hoc meum opus, quo certior ſum plurimas res illarum partium (Habeſſinia) vel corruptas eſſe figmentis autorum apocryphorum: vel male traditas defectu ſufficientium & certarum relationum. Propter iſtas duas cauſas conficta fuerunt de Æthiopia hiſtoria vaniſſima, magisque inanes quàm illa, quas noſter inſignis Brigantinus Franciſcus de Morays, *in ſuo famoſo & fabuloſo* Palmerino Anglo (Palmeyrim de Inglaterra) *congeſſit. Quia autor iſte amœnitate floridi ſui ingenii, & ſuavitate eloquentiæ ſtyli ſui tantùm recreare volebat lectores ſuos fabulis doctis & ingenioſis inventis: at iſti ſcriptores falſis narratis imponere paraverunt ſimplicioribus, qui illos legebant, mendacia impudentiſſima pro præclaris relationibus venditantes.*

Xenophon. Inprimis XENOPHON falſa veris miſcuit, (u) non tam hiſtoricæ ſerviens veritati, quàm ut perfectum inſtrueret ducem. Nam ut *Cicero* (x) loquitur, CYRUS *à Xenophonte non ad hiſtoriæ fidem ſcriptus eſt, ſed ad effigiem juſti imperii.* Appoſitè *Auſonius*, Xenophontem quaſi alloquens: *Ad Cyri virtutes exequendas votum potiùs quàm hiſtoriam commodaſti, cùm diceres non qualis eſſet, ſed qualis eſſe deberet.* *Ioſeph Scaliger* (y) pleniùs adhuc & acriùs: *Nam Xenophontem tam conſtat Hiſtoriam noluiſſe ſcribere, ſed exemplum bene educti Principis proponere, quàm certum eſt, nihil in tota Cyripædia verum eſſe, præter ſola nomina, & nudam mentionem duorum aut trium caſuum*, ut Babylonis captæ, Crœſi victi. *Sed tempora, ſeries rerum geſtarum, &c. & alia omnia vera ſunt, ſi vera ſunt Æthiopica Heliodori.* Paulo poſt: *Fecit quod* ποιηταὶ *æquales ſuorum temporum faciebant. Deligebant perſonas ex medio priſcæ Hiſtoriæ, quas his coloribus pingebant, quibus putabant ſe animos lectorum ad virtutem excitare.* Hoc colore liceat cuilibet, hominum mores & actiones perſequi; at naturæ artisque miracula excogitare (quod equidem artis non eſt:) & opes ſtupendas, gemmas, Bibliothecas comminiſci, quem quæſo juvat? aut quis ad breve tempus miratur, niſi abjecti ingenii homines. 4

Pt. I. 37.

Heliodorus. Heliodorus igitur modo nominatus de *Theagene* & *Chariclea* fabulam compoſuit, quam *Æthiopiæ hiſtoriam* inſcripſit, in oratione ſoluta Poetarum luſus imitatus. (z) Græculum ergo eſt inventum, quod ſecuti ſunt otioſi ſuperioris & hujus ſeculi homines, fabuloſas & plerumque amatorias hiſtorias concinnantes, quas Itali *Romanzi*, Galli *Romans* appellant, ſtyli & ingenii oſtentandi cauſa, quaſi id in tot veris hiſtoriis præſtare non poſſent. Hos *Gorræus Gallus* ſed infeliciter ſatis imitatus eſt, qui *Amadiſum* aliasque plures hujus farinæ fabulas compoſuit. 5

Adam Contzen P. Soc. Ieſu in doctrina ſua civili, (a) educationem Principis deſcripturus, *Habeſſinorum regnum & mores* pro exemplo ſumſit, talibus circumſtantiis additis, ut ab imperitioribus pro vera haberi poſſit hiſtoria. Plures tales fabulas referre piget, qualis eſt Tychander Hieronymi Dureri, qui p. 290. etiam Habeſſiniam admiſcuit (*b*). 6

[De origine fabularum Romanenſium elegantem & eruditum libellum ante aliquot annos edidit *Clariſſ. Pet. Dan. Huetius*, qui Orientis populis originem earum tri-

buit

(t) *Geographia Lib. XII. tit. Æthiopia.* (u) In vita & diſciplina Cyri Κύρου παιδείαν vocat. (x) Lib. 1. de Orat. ad Quint. fratrem. (y) In proleg. de Emend. Tempor. p. m. 31. in fin. (z) *Volaterranus* ex ſupina incogitantia inter veros ſcriptores illum recenſuit, *Geograph. Lib. 12. tit. Æthiopia.* (a) Titulus Libri eſt: *Methodus doctrinæ Civilis, ſive Abiſſini Regis Hiſtoria autore P. Adamo Contzen.* Colon. 1628. in 8. (*b*) Titulus libelli eſt: Lauff der Welt und Spiel deß Glücks. Hamburg 1668.

buit, ſcilicet rudem & crudam. Si verò formam ipſam & *Clearchum*, primum qui Græcè ſcripſit, ſpectes, non ſine ratione *Graculum* vocaveris *inventum* in Græcia excultum atque politum. Prout Photius de Antonio Diogene talis fabulæ autore ſcribit: *Ex eo tanquam fonte manaſſe Luciani Jamblichi, & ſimilium autorum commenta.*] Procœm. III. &c.

N°. III. Ludovicus Urreta monachus Valentianus.] De hoc *gerrone* ſupra N I §. 34. & ſeq. ſatis ſuperq; dictum, ut ferè pigeat, ejus hîc rurſus meminiſſe. Urreta.

N°. IV. Jacobus Baratti Italus.] Quæ de hoc nugatore ſupra dicta ſunt, hîc repetere nolumus. Unum addimus, admiratione dignum eſſe, fabulatorem hunc in alias linguas verſum fuiſſe. Anglicè quoque *à G. D. Anglo* expreſſus eſt (*c*); qui ſi ea credidit, quæ in dedicatione ſua *Thomæ VVindhamo* perſuadere conatur, cur nomen ſuum non expreſſit? Argumento utitur interpres valdè infirmo & falſo: *non auſurum fuiſſe* Barattum *opuſculum ſuum in Italia edere, niſi veritate niteretur*: Rationes fingit: *quòd Principes ibi per mercatores ſuos commercium literarum cum* Magno Neguço *habeant.* Sic nugas nugis auget. Addit: Baratti. N. I. §. 44.

His book had not found that univerſal applauſe to be tvvice honoured vvith the preſs &c.

Librum hunc non bis impreſſum fuiſſe, niſi univerſalem applauſum meritus eſſet.

Si igitur interpres putavit emptores librorum decipi poſſe, ſi in titulis legatur, *Editio ſecunda*; mirum eſt, quod ipſe titulo ſuo non addiderit *The third edition. Editio tertia.*

1 N°. V. Peregrinationum ſcriptores] Itineraria pleraque exiguæ ſunt fidei. Quæ obvius quisque bono malóve interprete narrat, in codicillos referuntur, atque promiſcuè vulgantur. Quæ quis unum peregrinum facere videt, omnes facere putat, ita plerumque à particulari ad univerſale argumentari ſolent peregrinatores. Peregrin. ſcriptor.

2 Ejuſcemodi itineraria ſine judicio & ſine ullo delectu collegit, & Anno 1609. impreſſit *Nicolaus Roth Bibliopola Francofurtenſis*; ne prælum otiaretur. Inter ea habetur:

Itinerarium Leonhardi Rauchwolffii Med. D. qui ſcribit: *Relatum fuiſſe, Perſas duodecimo ante adventum ſuum in Palæſtinam anno,* (*d*) *fœdus cum Presbytero Iohanne pepigiſſe, ut miſſis auxiliis Religio Chriſtiana in Perſiam introduceretur. Itaque Patriarcham quendam cum ſacerdotibus miſſum, ultra viginti urbes ad Chriſti fidem convertiſſe.* Inſignem hanc fabulam tanquam veram hiſtoriam transſcripſit Philippus Nicolai (*e*) diſertè dicens: *Æthiopes hoc præſtitiſſe, ut brevi duodecim annorum ſpatio plus quàm viginti urbes Chriſtianæ religionis dogmate imbutæ fuerint, atque inter eas Metropolis Samarcanda.* Ex quo ſolo vanitatem hujus relationis conjicere Leonh. Rauchwolf. L. II. c. 8.

3 potuiſſet. Idem Rauchwolf cum audiviſſet Regem Æthiopiæ *Libna Denghelum* tempore inaugurationis ſuæ aſſumſiſſe ſibi nomen *Davidis*, confidenter de omnibus Regibus ſcribit d. l.

Ihren Königen wird im Eingang ihrer Regierung der Zunahm David gegeben / welche ſonſt auch Lederwyck: von Perſiern aber AMMA [En! portentoſa vocabula! de quibus infra Lib. II. c. 1. n. 4.] genannt werden. Damit anzuzeigen / daß ſie herkommen vom Königlichen Geſchlecht und Stamme Davidis & Salomonis.

Id eſt: *Reges Æthiopiæ ſub initium regni aſſumere nomen Davidis, ad ſignificandum genus ſuum; eos alias vocari Ledervvijk: à Perſis verò Amma.* Cauſam addit (ut mos vulgo etiam falſis cauſam quærere) *Ut indicent ſe ex ſtemmate Davidis & Salomonis oriundos eſſe.*

Eadem habet exſcriptor ejus *Ioh. Iacob Breuning* (*f*).

4 Vix mentionem meretur itinerarium *Iohannis de Montevilla Doctoris & Equitis Angli*, ut titulus fert, Anno 1320. compilatum; qui de *Presbytero Iohanne Aſiatico*

D

(*c*) Titulo: *The late travels of S. Giacomo Baratti.* London 1670. (*d*) I. e. circa annum 1562. quo tempore res Habeſſinorum variis ſeditionibus & bellis erant afflictiſſimæ. (*e*) In libro de regno Chriſti. (*f*) In Itinerario Orientali Navig. III. c. 11. p. 216.

Procem. V. *tico prope Chataiam* decempedalia profert mendacia, ut autor sui ævi simplicitati illu-
sisse videatur. Nullam ejus mentionem fecissem, nisi fabulam spissam, *de Dano-
rum expeditione in Chataiam & Indiam*: nec non *Iohanne Friso Regis filio*, *ob sancti-
moniam vita Presbytero* dicto, à recentiore quodam inde exscriptam reperissem.
Crediderat autori; quia scilicet dixerat: *Idse in Chronicis illarum Regionum legis-
se.* Interpretis quoque vecordia vel ex eo apparet, quod *Magnum Tartarorum* 5
Chanum reddat MAGNUM CANEM den grossen Hund. (g) Scilicet in eo præeuntem
habuit *Raphaelem Volaterranum*(h). Iste, *Chataja*, inquit, *sicut & reliqua Scythia præsides*
L. VI. c. 30. *hodiè Rex, quem* MAGNUM CANEM *appellant*. In Plinio fortè legerat *Ptoemphanas*
CANEM *pro Rege habere, motu ejus imperia augurantes*. Quas ineptias etiam Soli-
c. 30. nus exscripsit: *Summam regiæ potestatis* CANI *tradunt, de cujus motibus, quidnam im-
peritet, augurantur* (i). Credo à Scythico vocabulo *Chan, Chanus* absurdam hanc
narrationem profluxisse. Igitur Volaterrano absurdum visum non fuit *Regem Cha- 6
taya* vocari MAGNUM CANEM. Nimirum Itali hujus relationis autores gutturalem
Arabicam خ *Ch.* χ Græcorum in voce خان CHAN, χᾶν HAN vulgò, quod *Prin-
cipem* vel *Regem supremum* significat, pronunciare non possunt; ideò IL GRAND CHA-
NE vel *Cane, Canem* reddere oportuit. *Il paese del grand Cane*. Des grossen Hunds
Inf. Pr. 13. Land. Talia eum exteri percipiunt, mirum non est, si cum Gregorio meo de Euro-
37. pæorum scripturiendi pruritu, & typographiæ abusu querantur.

Eugenius Roger. Haud multo meliora in lucem edidit EUGENIUS ROGER *Monachus Missiona- 7
rius Barbariæ*, qui in descriptione Terræ Sanctæ (k) multa fabulosa de Habessinis ha-
L. II. c. 1. bet. Historiam verò *Impostoris Tzaga-Christi* ita refert, ut videatur adulterinum il-
lius nomen suo calculo non parùm juvisse.

Benjamin Tudelensis. Benjaminus Tudelensis *Iudæus* in itinerario suo Rabbinicè conscripto Ha- 8
bassiniæ quoque mentionem fecit, hoc modô:

Et ארץ כוש הנקראת אלחבש | *Terra Cush* (Æthiopia) *quæ vocatur* الحبش
Gen. 2, 13. paulò ante פישון היורד מארץ כוש שיש | *Elhabesh. Phison* (Gihon voluit dicere) *qui*
להם מלך וקוראין אותו סולטאן אלחבש: | *descendit de terra Cush quibus est Rex quem*
vocant Sultan Elhabesh.

Genuinum hoc est *Neguçi* nomen apud Orientales. Fabulosus quidem est hic au-
tor & exigui judicii, ut vel ex sola *Maris concreti* fabella cognoscere est (l). Multa ta-
men vera narrat, quæ male intellecta vel ignorata pro fabulis habentur; ut cùm *Iudæos
in magnis Æthiopiæ montibus jure suo vivere scribit*(m). Quæ tum temporis vera fuisse in
1. 14. 43. Historia nostra docuimus, & infra de hac re pluribus dicemus; ubi simul alia de versio-
ne & notis hujus itinerarii reperies.

De aliis itinerariis multa verba facere nihil attinet. Ex iis, quæ profectiones 9
in *Palæstinam* vulgò *Terram Sanctam* & *Ægyptum*, nec non *Arabiam* & *Iudæam* nar-
rant, aliqua *de Habessinis* nostris haberi possunt, quamvis valdè dubia & suspecta;
sed judicio opus est, ut vera à falsis distinguantur. Præ cæteris æstimantur sequen-
tes itinerariorun scriptores;

Bernierius.

Vincent. Le Blanc. Vincentius le Blanc, cujus itinerarium Orientis Gallicè editum & An-
glicè versum fuit(n). Vetera novis miscet. Eosdem falsos huic Regno fines tribuit, quos
Tabulæ Geographicæ vulgares, veluti: Montes Lunæ, Manicongo, &c. Godignum
vidit, ut ex nominibus Regnorum colligo; iis tamen vetera addit. Quædam peculiaria
habet aliàs mihi nec lecta nec audita; Ex. gr. Regem adeò delectari bonis odoribus, ut
quidquid modo bene oleat, in aula ejus adhibeatur; etiam tædæ seu faces. Sericum
ex arboribus colligi, & quintam partem Regi loco vectigalis pendi: & plura ejusce-
modi alia, quæ partim non credo: partim quia autoritate carent, exscribere nolo.

Joh.

(g) Ibid. in tit. lib. II, & lib. IV. in princ. (h) *In Geogr. lib. XII p. 130, h. tit. Scythia.* (i) Eadem habet *Ælianus de animal.* Lib. 7. c. 40. (k) Parisiis Anno 1664. Gallicè edita. (l) *VValton Proleg. III n. 35. ait:* Autorem hunc fabulosissimum esse, ejusque librum infinitis mendaciis & erroribus sca. etc; quos detegit, & ubique confutat *Constant L'Empereur*, (m) *Const. L'Empereur in not. ad h. l.* (n) Hoc titulo: *Travels in the East*, Londini 1660.

Joh Cotovici Itinerarium egregio judicio & stylo conscriptum. L 2 c. 6. Procem.

Joh. Hugo Linschot Navigationes edidit, ex cujus libro Hollandi viam & rationem in Indiam navigandi didicerunt. Cap XL. *Habessinorum* facit mentionem. VI. &c.

10 Thevenotius in suo *Itinere Orientali* Gallicè edito (o) Æthiopiam breviter describit ex relatione Legati cujusdam Habessinici natione Syri (p), qui tamen, ut mihi videtur, in multis fallit. Ex. gr. *Quod Rex Æthiopia centum pellices alat*; (id fortè de aliâ quadam Æthiopiâ accipiendum) *Quod filios suos in rupe quadam Oinokhns in regione Oinsdaga* (Wainadegâ) *educari curet, è quibus unus ingenio maxime pollens, quamvis natu minor, eligatur.* De quo neque Tellezius neque Gregorius quidquam retulerunt: nec ego novum morem introductum facilè crediderim. Paulo post locum sepulturæ Regiæ vocat *Ayësus*. Est, puto, nomen ኢየሱስ : *Iesus*; & procul dubio intelligitur *Ganeta Iesus*; quem locum in Historia nostra habemus 3. 11 30. Thevenot. P. II. c. 68. & 69.

Sed quæ *de Bibliotheca* illius loci magna & variarum linguarum libris instructa narrantur, planè suspecta habeo. Cætera omnia, partim malè scripta, in medio relinquo.

N°. VI. Matthæus Armenius] Is fuit primus Habessinorum ad Emanuelem Lusitaniæ Regem Legatus, de quo supra in prolegomenis satis dictum. Quomodo primò ab Albuquerquio Pro-rege in India, deinde in Lusitania exceptus, rursusque dimissus, etiam in Habessiniam revectus fuerit: quæque à Lusitanis Navarchis ob suspectam ejus Legationem pertulerit, ex *I. P. Maffeji rerum Indicarum historia*, aliisque vitæ *Emanuelis Regis* scriptoribus fusius cognosci possunt. Matth. Armenius. I. §. 9.

N°. VII. Tzaga-Za-abus] Vulgò *Zaga-Zabus*, Monachus fuit imperitissimus, non Episcopus (ut quidam scribunt (q)). Eum supra exagitare necesse habuimus; Quia omnes ferè, qui de Ecclesia Æthiopica aliquid memoriæ prodiderunt, illius confessione usi sunt (r). Tzaga-Zabus. I. §. 13. & seq.

N°. VIII. Franciscus Alvarez, &

N°. IX. Ioh. Bermudes à nobis supra memorati sunt. N°. 1. § 7. & 12.

1 N°. X. Annuæ Patrum relationes] In more positum habent *Patres Societatis*, ut rectores Collegiorum ad Provinciales, isti vero ad Generalem suum de rebus ad Societatem pertinentibus annuas relationes perscribant. Quæ igitur de Sociorum rebus gestis ex India aliisque remotis Orientis atque Occidentis regionibus in Europam mittuntur, multa notatu digna de statu & moribus illarum gentium perhibent, sine quibus res Societatis perfectè cognosci non possunt. Verùm jam à quadraginta & amplius annis nullæ magis typis eduntur, quamvis continuè scribantur. Anno 1606. *P. Antonius Fernandius* ex oppido Dembeæ Gorgorâ epistolam in Europam scripsit, qua usus fuit *P. Nicolaus Godignus* in refutando Urretâ L. I. c. 22. Pat. Soc. rel. annuæ

2 Aliam dedit *P. Ludovicus de Azevedo* die XI. Julii 1605. quæ impressa extat cap. 13. inter alias relationes de annis 1606. & 1607. Ulissipone editas Anno 1609. Posteriores autem meliores sunt prioribus, ut jam jam dicetur.

3 Plures alias reperies inter libros ab *Antonio de Leon* enumeratos. Quædam tamen ex illis emendatione egent, scilicet quæ Patres initio scripserunt, priusquam Patriarcha Lusitanicus Alphonsus Mendez & P. Petrus Pays in regnum venissent, nondum enim Linguam & mores gentis exactè callebant. Hinc factum quod P. Nicolaus Godignus Regna Æthiopiæ tam malè recensuerit, ut infra fusiùs docebimus. I. 3. 29.

N°. XI. P. Balthasar Tellezius] De hoc plura nunc addere opus non est, vide supra I. §. 48.

N°. XII. Nomina autorum] Quibus ego usus sum, operi meo præmissa reperies. *Firmiter enim propositum est mihi nihil scribere, cujus autorem nominare*

(o) Hoc titulo: *Relation d' un Voyage fait au Levant Paris* 1665. (p) de quo agimus II 16. 59. in Additione. (q) *Berthold. Nihusius* de una specie *Euch. ad Acad. Aug. Conf.* §. 2. *Paul Colom. in Observat. sacris.* Zagazabum Episcopum Æthiopiæ vocat, *virum omnimòpium & eruditum* quam laudem minimè meretur. (r) ut rectissimè monet supra laudatus *D. Ioh. Ulr. VValdius in disput. sua de Eccles. Æth. cap.* 1.

Procœ.XIII. *nare non possim.* Si quis igitur de loco quodam dubitare, aut in rebus Ecclesiasticis me suspectum habere velit, tanquam alienæ religioni addictum, eum non pigeat & inquirere in meos autores, & rationes meas ponderare, ne sine ratione ex mero præjudicio res meas suspectas reddat. Utique id facere conatur *P. Richardus Simon* (*s*) me insimulans, quod Æthiopum Confessionem Augustanæ accommodare voluerim; cùm tamen nullo exemplo id demonstraverit, nec demonstrare possit, ut in præfatione diximus. Nec ego tam iniquus sum, ut Tellezii historiam, quoad sacra Habessinorum, proprerea suspectam esse dicam, quia in Romani Pontificis verba ex instituto sodalitatis suæ juravit. Siquidem dogmata sua proponere, eaque defendere, nemini vitio verti debet: At res gestas falsare, aliotumque sententias malâ fide referre, in omnibus culpandum est. Quos verò autores ceu fide indignos reprobamus, atque rejicimus, de iis in antecedentibus satis superque egimus.

Gregorii N°. XIII. Gregorius Habessinus] Nunc ad *Gregorium Habessinum* 1
pergimus, cui maximam Historiæ nostræ partem, privatim ea, quæ alium autorem non habent: ut & accuratiorem linguæ Æthiopicæ cognitionem debemus. Etenim vir fide dignus, cui meritò plurimùm fideres, non à me tantùm, sed ab ipso Principe ERNESTO SAXONIÆ DUCE, ejusque Consiliariis judicatus fuit. Deinde illum vera dixisse superventu Historiæ *Tellezii* supra à nobis laudatæ, cognitum est. Igitur de eo paulò fusiùs agere operæ pretium putamus, ut non modò de moribus & ingenio viri constet, sed & quomodo in Germaniam ad me venerit, & quid Gotæ egerit, lectores cognoscant. Rogatus à me, priusquam 2
in Germaniam veniret, ut patriam, genus atque vitæ rationem summatim familiariter describeret, ita respondit (*t*):

ሙላደ፡ ዚአየ፡ አፍቅርየ፡ ኢይመስለ፡ ከመ፡ እምነ፡ ሰብእ፡ ንኡሳን፡ አላ፡ እም ቤተ፡ አምሓራ፡ ውእቱ። ነገድ፡ ክቡራን፡ ዘውእቶሙ፡ አርእስቲሆሙ፡ ለሕዝበ፡ ኢትዮጵያ። መኳንንቲሆሙ፡ ወመሳፍንቲሆሙ፡ ወመናብርቲሆሙ፡ ወመማክርቲሆሙ፡ ለንጉሠ፡ ነገሥት፡ ዘኢትዮጵያ፡ እለ፡ ይሠይሙ፡ ወይስዕሩ፡ ይኤዝዙ፡ ወይመልኩ፡ እምታሕቴሁ፡ ለንጉሥ፡ ወኮንኩ፡ አትናገር፡ ወትረ፡ ምስለ፡ ንጉሥ፡ ወመኳንንት፡ ወዐበይት ።	Genus meum, ô dilecte mi! ne videatur tibi ex hominibus humilibus, (esse) sed ex domo Amharâ (est) prosapiâ nobilium, qui rectores sunt populi Æthiopici: Principes, Duces, Præsides & Consiliarii Regis Regum Æthiopiæ; qui ad officia promovent, & inde deponunt, & imperant nomine Regis. Ego quoque semper collocutus sum cum Rege, Principibus & Magnatibus. &c.

Patria, In oppido *Ambara Macana-Salacè* dicto (*u*) sub initium hujus seculi, honesto loco 3
natus; justæ staturæ & subnigri coloris erat; crispos capillos, ut cæteri Æthiopes, sed vultum liberaliorem habebat. Primis pueritiæ annis literas didicerat, in iisque tantum profecerat, ut inter suos clarus atque egregiè doctus haberetur, quamobrem titulum አባ፡ *Abba* meritus fuit. Cognito autem ejus ingenio, *P. Alphonsus Mendez* Patriarcha, illum nobilibus pueris, quos tanquam in Seminario domi suæ alebat, præfecerat. Istud ad me scripsit *P. Antonius d' Andrade*, simul ea, quæ de genere Gregorii modo retuli, confirmavit; epistolâ Lusitanicâ his verbis:

Munus,

Eu entendo esta prima vera virà pera ià o *Abba Gregorio* à receber os mimos de V.M. ainda que elle naõ tenha necessidade alguã de informaçãon de sua pessoa, pois por si se mostra com tudo V M. que tanto o ama. Sabera como elle he de *Ambara* terra e cabeça de toda Ethiopia, e aonde nacem os Reys e Principes, com que elle ha muyto parentado, e assi por sua muyta nobreza, lettras e virtudes era muyto estimado dos Senhores; por resaoñ do qual o Sr. Patriarca de Ethiopia meu amo o escolheo, e o fiz mestre dos estudiantes de sua casa. Rom. d. 22. Octob. 1650.	*Intelligo vere proximo in Germaniam iturum* Abba Gregorium, *accipiendis beneficiis vestræ dominationis. Quamvis autem non opus habeas ulla de eo informatione, quandoquidem Domin. Vrã suâ sponte jam se tam benevolum erga illum exhibet; scias tamen, oriundum illum esse ex* Amhara, *quæ regio & caput est totius Æthiopiæ; Ex qua originem habent Reges & Principes, cum quibus illi est magna sanguinis propinquitas. Idcircò propter insignem nobilitatem ejus, literarum studia atque virtutes alias multùm æstimabatur à Proceribus, quam ob causam* D. Patriarcha Æthiopiæ, *herus meus, illum præ aliis elegit, creavitq; magistrum studiosorum domus suæ.* 4

Quippe

(*s*) Hist. Critique des versions du N. Testament Cap. I. p. 7. col. 2. (*t*) *in Epistolâ die 6. Octobr. Anno 1650. ad me datâ.* (*u*) Hujus oppidi *Alvarezius* quoque mentionem fecit c 63. & 64.

5 Quippe *Gregorius* Patres Societatis tunc temporis florentes, Regis aliorumque Procerum exemplo, sectatus fuerat, variâ illorum doctrinâ & artibus egregiis ita captus, ut postea, quamvis mutatâ fortunâ, exules in Indiam sequeretur; Sed ibi non ita, ut speraverat, habitus, quia de Patrum actionibus paulo liberiùs locutus fuerat, in Lusitaniam proficisci statuit. Navem ingressus, cum nautæ jamjam è portu solvere & vela ventis dare vellent, à Rectore navis exire jubetur, causam frustra rogitans scaphæ imponitur, & in portum revehitur; retentis ejus sarcinis, quas *minha roupa, minha roupa* i.e. *Res meas, Res meas* Lusitanicè clamitans, in cassum efflagitaverat. Proœ. xiii. Exilium.

6 Sic à spe sua dejectus in patriam refugere paravit, atque parvum navigium Indicum conscendit. Littus Arabicum legens graves tentationes à popularibus suis, qui Musulmanni facti erant, perpessus est. Nam Habessini in adolescentiâ capti, & Arabiæ regulis venditi, Religionis Christianæ desertores, portubus & urbibus ob ingenii præstantiam præficiuntur, ut in historiâ nostrâ documus. Illi postea alios ostentatione præmiorum suoque exemplo ad Islamismum solicitant. i. 14. 13.

7 Postremò ad *Suaquenam* Maris rubri insulam appulsus; reperit tres Capucinos post expulsionem Patrum Societatis Româ missos, iter in Habessiniam tentaturos. Hi sibi gratulabantur, quòd hominem nacti essent, per quem literas ad Regem Æthiopiæ, de suo scilicet adventu & missione incautè compositas, præmitterent; ut perferret, Gregorium rogitant; at ille cautior, præmium, quod illarum auctores jacturâ capitis sui reportarunt, exspectare noluit. Itaque literæ per Arabes (ut in Historia nostra diximus) missæ: ille solus in aulam profectus, Regi statim reconciliatus fuit. Sufficienter enim responderat is, quæ curiosè ex eo sciscitatus fuerat *de Lusitanorum statu in India: qua belli, qua commerciorum, qua navigationis ratio esset.* Suaquenam venit. 3, 14, 24.

8 *Quid Patres Societatis cum Patriarcha suo agerent, molirenturvé.* Sed mox ab æmulis suis, Monachis potissimum, accusatus, quod Patres extra Regnum secutus esset, ut explorator & proditor, ac Loyolitarum alumnus, (*tantum odium supererat!*) catenis oneratur. Sed præscitu Regis, qui eum contra tot infensos servare non poterat, clam liberatus, quasi vinculis ruptis effugiens, regno rursus excessit, & terrestri itinere in Ægyptum, dehinc in Italiam & sic Romam pervenit. Tellezius de eo sic scribit: & tandem in Romam. L. VI. c. 37. pag. 650.

Abba *Gregorio Abexim* tinha sido familiar da casa do Patriarca, visto nos livros de Ethiopia, o qual se tinha voltado da India, com desejos de tornar acudir à sua patria; ainda que depoys se tornou a sahir d'ella, pelo muyto roim tratamento que os seus monges lhe deram.

Abba Gregorius Habessinus *familiaris fuerat in domo Patriarchæ, bene versatus in libris Æthiopicis, qui reversus fuerat ex India eo animo, ut opitularetur patriæ suæ, quamquam rursus ex ea egressus sit ob graves vexationes, quibus Monachi eum persecuti sunt.*

9 At *Romæ* hospitio Habessinorum exceptus, liberalitate summi Pontificis cum tribus aliis suæ gentis sustentabatur. Inter quos *Antonius d' Andrade*, quem paulo ante nominavimus, Missam celebrabat, quam ille stans audiebat, patrio more etiam aliàs vivens. Prudenter enim prisci Pontifices externis Christianis libertatem suorum rituum reliquerunt, quo eò plures Romam allicerent; dederuntque Habessinis domum cum ædicula *St. Stephani in Vaticano post Basilicam St. Petri*, ubi Habessini ultra seculum vixerunt, priusquàm *Schismatici* vel *Haretici*, ut nunc fit, audirent. Missam ibi linguâ Æthiopica more suo celebraverunt, ut *Ioh. Potken* in præfatione Psalterii Æthiop. testatur. Impresserunt etiam Liturgias suas, etiamnum cum Novo Testamento extantes, & in Bibliotheca Patrum Latinè, sed parùm aptè, redditas, quas tamen Patres Societatis, ut infra dicetur, in Æthiopia improbarunt. Pr. I. §. 8. Anno 1548.

10 Tertio mense post illum, ego quoque Romam veni, documenta quædam & antiqua Manuscripta Suecica quæsiturus, quæ à *Iohanne Magno Archiepiscopo Upsaliensi, & Sueciæ primate*, mutatæ religionis tempore è patria profugo, Romam delata putabantur. Sic enim *Ericus Georgii filius*, aliàs *Tegel* dictus, Suecus, in Historia Gustavi I. Sueciæ Regis scribit (x): An. 1649. Occasio itineris Romani.

(x) Lib. II. An. 1526. p. 120.

Proœ. XIII Doctor Jöns Uthwald Erchiebiskop i Upsala etc. sankade i hop alla sijne bästa ägodeelar och Clenodier / theßlikes Swetiges Rijkes äldste och förnemligaste Handlingar / Breef / Crönikor / Slächteböker och Register / som funnes både ther i Upsala Domkyrkio / och eliest annorstädes här i Rijket / och förde thet alt medh sigh uthrijkes til Rom / uthaf hwilke handlingar och gambla monumenter, han sedhan ställte en Latinisk Crönika / om alla Sweriges Konungar som sedhan synda flodhen in till Konung Gustafs tijd / här i Swerige warit och regerat hadde / sammaledes om wåra Göters Regemente / Bedrifter och wäsende uthi främmande Land.

Doctor Iohannes (Magnus scil.) *Electus Archiepiscopus Upsaliensis (cum abitum è Suecia meditaretur :) convasabat pretiosa sua omnia, nec non Regni Sueciæ vetustissima, ac præstantissima acta, Epistolas, Annales, Genealogias, aliaque documenta, quæ in Basilica Upsaliensi, & alibi asservata fuerant, atque asportabat ea secum Romam. E quibus actis atque antiquis monumentis postea Chronicon Latinè conscripsit, de omnibus Sueciæ Regibus, qui à diluvio usque ad Gustavi I. tempora in Suecia rerum potiti fuerunt. Adhac etiam de nostrorum Gothorum regimine, & rebus inter exteros gestis.*

Christina Suec. Regina. Dederat autem CHRISTINA *Sueciæ Regina* Illustri viro *Scheringo Rosenhane*, suo apud Regem Galliæ Oratori, mandatum, ut idoneum hominem Romam mitteret quæsitum illa documenta. Is negotium mihi dedit, ut privatim, prætextu studii antiquitatis ea indagarem, & reperta cùm prece tùm pretio compararem. In hunc finem præter alias plurimas, procuraverat etiam literas regias, quibus Legato Gallico, *Marchioni de Fontenay Mareüil* commendabar, quò me, si opus foret, protegeret. Verùm enim verò scripta illa vel nunquam Romam venerant: vel tempore *Sigismundi*, qui jura Suecica sibi vendicabat, in *Poloniam* delata fuerant. Dum igi- 11
Habessini Romæ reperti. tur Urbem frustra percurro, & simul Habessinos, quos Romæ degere cognoveram, quæro, eos tandem in hospitio supradicto reperio. Quatuor aderant ሀብተ: ማርያም: *Habta Mariam*, ተንሣእ: ክርስቶስ: *Tensea Christos*, homines simplices, & tantum non elingues:

[Hi tamen cum duobus aliis ዐዝፋ: ማርያም: Azfa-Marjam & ማሕፀንታ: ማርያም: *Mahtzenta-Mariàm*, tunc mortuis, subscripserant carmini Æthiopico, quod *Lexico Jacobi Wemmers Æthiopico* præmissum est. At *Gregorius* illud nunquam sine risu legere poterat, tam ineptè & imperitè compositum esse ajebat. Illi verò sese excusaverant, quod importunis Wemmeri precibus ad id faciendum coacti fuissent.]

Tertius, *Antonius d' Andrade* patre Lusitano, & matre Habessina Takuessæ in Dembea natus, & in Tigrâ educatus, puellus adhuc Goam Indiæ missus fuerat. Italicæ linguæ gnarus, multoque peritior duobus illis prioribus erat; at de lingua & rebus Æthiopicis, præter vernaculam suam Tigrensem, pauca noverat. Conveni eos, 12
significavi, me desiderio perdiscendæ linguæ Æthiopicæ teneri. Circumstant. Mirantur, & causam exquirunt. Tandem, auditis rationibus meis, respondent: *Id extra Æthiopiam fieri non posse, rem enim magni laboris multique temporis esse*; GREGORIUM *quidem adesse*, (Is quartus erat) *quem commonstrabant, doctissimum, sed illum neque Latinè neque Italicè callere.* Petii, *ut modo dubia mea resolverent, & quæstionibus meis satisfacerent, me enim jam rudimentis linguæ* ግዕዝ: (Æthiopicæ) *imbutum esse.* Gregorius, quid vellem, ex sociis intelligens, illicò introcurrit, & codicem membranaceum, magnum, egregiè scriptum profert, & legere me jubet (y). Quo facto, cachinnos edunt, cumprimis Gregorius, qui dicebat: ያነብብ: ከመ: አባ: አትናቴዎስ: *legit sicut Pater Athanasius*, Kircherum intelligens, qui æque ac ego pronunciationem non è magistri alicujus vivâ voce, sed ex impressis Syllabariis *Potkenii* & *Mariani Victorii* hauserat; ex quibus non nisi malè legere discas. In illis enim consonantes & vocales sine ulla admonitione Latinis literis parum congruis exprimuntur. Cùm autem ad interpretationem ventum esset, risus in admirationem vertit; quippe nostræ discendi methodi prorsus ignari, vix credebant, linguam istam

Gregorius Æthiops.

(y) *Liber conciliorum erat, quem in Historia mea Lib. III. c. 4. 31 memoravi.*

iſtam, Patribus Soc. Jeſu in Æthiopia diu commorantibus difficillimam (ut ajebant) viſam, â me ſine præceptore diſci potuiſſe. Sic enim Gregorius poſtea ad me ſcripſit (z). Proœ.XIII.

በሀገርነ፡ነበሩ፡ፓደርት፡ዘውእቶሙ፡ (Patres) ዘኢጣልያ፡ ወፖርቱጋል፡ ብዙኃ፡ ሀመታተ፡ ኢረከብነ፡ ምእከሌሆሙ፡ ብዘ፡ ሀብት፡ ዘይበጽሕ፡ ንብኪሙ፡ በጽሒፍ፡ ወትርጓሜ፡ ክታብ፡ ዘሀገርነ፡ እንዘ፡ ምእምራነ፡ መጽሐፍ፡ ወቴዎሎጊያን፡ እሙንቱ።

In Patria noſtra fuerunt Patres (ſcil. Societatis) *ex Italia & Luſitania multos annos; & nullum reperimus inter eos cum hoc dono, quod contigit tibi in ſcribendo & interpretando epiſtolas regionis noſtræ, cum tamen periti librorum & Theologi eſſent.*

13 Sic contractâ cum illis amicitiâ, *Gregorium* quotidie viſitavi. Sed initio ſermone non conveniebamus; quippe Gregorius ex Europæis linguis nullam niſi Luſitanicam, cui nondum aſſueveram, & quidem permodicè callebat, Italicam verò modò diſcere incipiebat. Ita diu per interpretem *Antonium d'Andrade*, deinde quaſi balbutientes confabulabamur. Poſtremò, ſed tardè in Æthiopica conveniebamus, quam neuter unquam locutus fuerat. Apud Habeſſinos enim, prævalente per univerſum Regnum *Amharicâ* dialecto, in ſolo ſcribendi uſu eſt. Ego de Æthiopicâ loquendâ ne ſomniaveram quidem. Ita alter alterius gratiâ, inſolitâ utrique linguâ ſermocinari cogebamur. Erat *Gregorius* rerum patriarum inſigniter gnarus, aulam enim primo ſolus, deinde ut *Patriarchæ Mendezii* domeſticus diu ſecutus fuerat: Regiam familiam, proceres omnes resque hoc ſeculo geſtas probè noverat. Ad hæc facundus atque facetus erat, & comem atque affabilem ſe omnibus præbebat; nihilque me celabat eorum, quæ ex illo quærebam, & libros quotquot aderant ſuppeditabat: ego illi viciſſim aperiebam quæ de rebus Europæ ſcire deſiderabat.

14 Poſt diſceſſum meum crebris epiſtolis ſuum reviſendi mei deſiderium exponebat (*quarum primam lectori infra Lit. A. damus*) oblatamque â me conditionem ſumtibus meis in Germaniam veniendi acceptabat. Invitaveram eum *Erfurtum* in patriam meam, ubi tunc temporis mater mea adhuc vivebat, ſed non perſpicuè ſatis ſcripſeram vocabulum ኤርፉርት፡ *Erfurt*, ita ut ille legeret ኤርፋርት፡ *Erfârt* (a) (quod Germanicè ſonat Ehrfahrt) Itaque conſulenti amicos, reſponſum fuit: *Urbem eſſe ignotam*; & fortaſſis ipſe, caſu interrogatus, ſic reſpondiſſem. *Adeò litera una vel apex minus rectè poſitus aut lectus anſam errori poteſt præbere.* Eandem ob cauſam *Acalexus Habeſſinus juvenis* improvidus, Gregorium ſine cujusquam commendatione ſecuturus, urbem Ehrfahrt / *Ehrfârt* in Germania fruſtra quæſivit, & irritus tandem in Italiam reverſus eſt, ut in Hiſtoria mea docui. Simile quid contigit Clariſſimo *Waltono*, qui in edendis Bibliis Polyglottis operâ meâ in Æthiopicis uſurus aliquos literas *Herfordiam* in Weſtphaliam direxerat, cum *Erfordiam* vel *Erfurtum* ſcribere debuiſſet. Eæ mihi redditæ non fuerunt, eoque factum, ut nihil quidquam ad tam magnificum opus, quod quidem lubens voluiſſem, conferre, nec defectibus aliquam multis in Æthiopicis conſulere potuerim.

Epiſtola Æthiop. A.

Acalexus.

l. 14. 20.

Waltoni Bibl. Polygl.

15 Sed ad Gregorium redeo, qui jam in itinere erat, cùm Sereniſſ. Princeps ac Dominus DN. ERNESTUS *Saxoniæ Dux*, cui totum negotium expoſueram, mandaret, ut illum *Gotam* in aulam ſuam deducerem; *ſe enim cupidum eſſe cognoſcendi ex eo certiora de rebus Habeſſinorum, quos veteres Chriſtianos eſſe audiverit, ſeque omnes itineris ſumtus præſtiturum.* Haud difficulter paſſus ſum me hoc pacto onere impenſarum levari, idque ſcripſi Gregorio, qui jam in Germaniam intraverat. Ille autem neſcius, quâ iret, quâve rediret, vel â quo accerſeretur, reſpondit: *Se in manu mea eſſe, facerem prout juſtum & æquum mihi videretur.* Obviam ergo illi Norimbergam usque profectus ſum. Ibi cùm primùm in conſpectum veniſſem, in lætitiam incredibilem effuſus, me arctiſſimè complexus eſt, ut ferè lacrymas eliceret, reputanti quòd bonum illum virum, quinquagenario majorem & pedum infirmitate aliquatenus laborantem, privatus ego, & ſine lare juvenis, nondum cognitâ beneficâ Principis

Ernest. Sax. Dux

(z) In Epiſtolâ die 16. Octob. 1650. ad me datâ. (a) Syllabas ፉ፡ *Fu*, & ፋ፡ *Fâ*, ſibi invicem ſimillimas, non ſatis diſtinxeram; at ſyllabâ *Er*. Æthiopicè aliter ſcribi non poteſt quam ኤር፡ ér. Ehr,

Proœ.XIII. cipis Gotani voluntate, è tam longinquis oris in Germaniæ meditullium pellexissem.

Jusserat ERNESTUS illum primo in castella sua *Heldburgum in Franconia:* 16
deinde *Tennebergam in Thuringia* deducere, quò explorato per idoneos viros hominis ingenio, sciret, quo pacto illum exciperet atque haberet. Cum igitur de persona, moribus & indole viri non ingrata nunciarentur, novâ veste Germanicâ donatus, in arcem Gotanam **Friedenstein** introducitur, ibique commodo conclavi meum collocatur. Mox die dato ad Principem vocatus, Cancellario cæterisque Consiliariis tam secularibus quam ecclesiasticis præsentibus (b) prævia salutatione

Gregor. allocutio. ajebat: *Se immortali Deo gratias agere, quòd sibi in tam remotis Septentrionis regionibus, præter spem & expectationem suam, Principem Christianum videre & alloqui contigisset, cujus pietatem & prudentiam in hac loca veniens prædicari audivisset: nec minùs de clementiâ & benevolentiâ ejus bene sperare, cum peregrinum se & ignotum tam clementer excepisset, atque ad manus osculum benignè admisisset.* Ad ea Princeps: *Non minus gratum sibi esse*, ait, *virum Christianum è tam longinquis regionibus in aula sua conspicere. Providentiam divinam summis laudibus celebrandam, quòd inter tot barbaros, inter tot Muhammedanorum persecutiones, Ecclesiam Æthiopicam in Africa per tot secula conservaverit, eumque de benevolentia sua nullatenus dubitare jubet.*

Quæ cum illi Italicè interpretari voluissem, ut præsentes, quid dicerem, intelligerent, Amharicâ dialecto exclamavit: መጽሐፍኛ : መጽሐፍኛ : *Metzhafeña, Metzhafeña* q. d. *Librorum linguâ*, i. e. *Æthiopicè, Æthiopicè.* Mirantibus cunctis quid vellet; *Quandoquidem*, inquit, *cum viro Principe agendum sibi esset, oportere se cuncta ejus dicta accuratissimè intelligere, ut sciret, quid sibi respondendum esset, ac propterea petere, ut linguâ Æthiopicâ secum agerem.* Feci quantum potui. Tunc ille: *Verum esse*, dicebat, *in patriâ suâ Religionem Christianam à tot seculis miraculosè conservatam fuisse, ejusque antiquitatem mirum in modum extollebat.* Respondit Princeps: *Ideò illum præcipuè vocatum fuisse, ut statum Religionis & Regni patrii exponeret, multa enim & magnifica de patria ejus per Europam differri, de quibus certiora ex illo cognoscere cuperet, nihilque ex rebus nostris illi celatum iri.*

Colloquia cum eo. Sic benevolè dimissus fuit, & mox nominati Consiliarii, qui cum eo colloquia 17
haberent. Hi jussu Principis ex antiquis illis libris (c) quos supra narravimus, (quia alios tunc temporis in promtu non habebant) excerpserant, quæcunque de rebus Habessinorum à nostris scriptoribus memoriæ prodita habebantur. Vetera erant

Pr.I.§.13. pleraque, ex *Tzaga-Zaabi* incondita *Confessione fidei* maximam partem desumta, quæ modo risum, modo stomachum Gregorio movebant, ut mox pluribus dicetur. Iis itaque propositis respondebat: sæpe etiam latiùs disserebat, ut status & Religionis & Reipublicæ satis ex eo cognosci posset. At recentioribus Patrum Societatis Jesu scriptis & illorum annuis relationibus nunquam in Germaniâ visis, tunc temporis destituebamur; aliàs cuncta longe accuratiùs examinare, & cum illo conferre potuissemus. Sic de veteribus, num vera essent, interrogatus, illa pro temporis diversitate & affirmare & negare sæpe tutò poterat. In Scriptura Sacra, tribus primis conciliis (quæ tantùm in Æthiopia recepta) librisque Habessinorum symbolicis probè versatus erat. Nonnulla tamen ex doctrina Patrum Societatis hauserat: quam ob causam sententias Æthiopum â nostris discrepantes, interdum ambiguè: interdum in mollius referebat; quæ ego postea ex Tellezii aliorumque Patrum relationibus satis discernere & dijudicare potui.

Colloquiis ipse Princeps sæpe interveniebat, sæpe Gregorium ad se vocabat: 18
sæpe etiam solus ad illum ventitabat. Cùm audiret promtas ejus ac solidas responsiones, quòd *Psalterium & Novum Testamentum* (alios enim libros Æthiopicos secum

(b) Qui tunc erant D. *Georgius Franzkius* Cancellarius. D. *VVilhelmus Schroterus*. D. *Ernestus Ludovicus Avemannus* illius successores. Dn. *Vitus Ludovicus à Sekendorf*, quem supra inter præcipuos fautores nostros laudavimus. D. *Salomon Glassius*, Superintendens & Dn. *Christophorus Brunkorst* Concionator aulicus prudentissimus & meritissimus. (c) Ex *Alvarezio*, *Tzaga-Zaabi* Confessione fidei, *Dresseri* Ecclesia Æthiopica, *Brerevvoodi* scrutinio Religionis & similibus.

ſecum non habebat) appoſitè allegaret, & allegata loca ſtatim reperiret, & oſtenderet, magnopere virum æſtimabat, & omni benevolentiâ proſequebatur. Gregorius vicissim æquali modeſtiâ & libertate quæſtionibus Principis ſatisfaciebat, & officioſiſſimis verbis eum venerabatur. Cum aliquamdiu Principem non vidiſſet, ajebat illi: *Nubem mœſtitiæ animum ſuum obvelaſſe, quandoquidem ſole Clementiæ ejus illuſtratus non fuiſſet.* Ejuſcemodi elegantiis Æthiopicis erga illum crebrò utebatur. Reſpondit ERNESTUS: *Chriſtianorum animos mœrore obſcurari non poſſe, quamdiu Sol juſtitiæ illis luceret.*

Prov. XIII.

19 Vivebat tunc temporis adhuc filius ejus natu maximus Princeps JOHANNES ERNESTUS, undecim annorum puer, ingenii elegantis, cujus poſtea Ephorus fui. Is crebertimè apud Gregorium eſſe, & cum illo colloqui avebat, quâ occaſione uſi Præceptores, prætexuerunt Latinâ linguâ (quam aliàs illibenter loquebatur) cum tali viro peregrino agendum eſſe. Morem geſſit, bono ſucceſſu: quamvis ſatis videret interpretatione meâ opus eſſe. Itaque crebrò Gregorium inviſebat, qui blandè illum appellans, & ænigmata Biblica feliciter ſolventem laudans, favorem ejus mirè ſibi conciliabat. Poſt diſceſſum ſuum, ex Italiâ in patriam profecturus, *Epiſtolâ Æthiopicâ* luctum ſuum teſtatus eſt. Utrumque infra Lectori damus. *Lit.* B. & C. Sed inprimis æſtimabat Principem ſecundò genitum FRIDERICUM, nunc avitas ditiones feliciter temperantem, qui, licet tunc ſextum duntaxat ætatis annum explevisſet, inceſſu, ſermone & vultu gravitatem cum comitate miſcebat.

JOHANN. ERNEST. Sax. Princeps.

B. C.

FRIDERICus Sax. Dux.

20 Interea Gregorius non incurioſus erat rerum noſtrarum, ſed ſtatum Principatûs, rationem regiminis & mores aulæ explorabat. Cùm videret & intelligeret, Ducem ERNESTUM præcipua Regum jura in principatu ſuo uſurpare, ſummum ſacrorum jus habere: leges atque edicta promulgare: tributa colligere: populares ſuos armare: Ordines Principatus ſui convocare: monetam cudere: præterea alia quædam jura exercere, quæ Principibus Germaniæ ſecundùm imperii noſtri leges, aut Imperatorum conceſſiones in ditionibus ſuis longiſſimo uſu competunt; mirabundus ajebat: Talem Principem nos Regem vocaremus. Cum verò audiret multò plures & opulentiores per Germaniam Principes dari, Eccleſiaſticos & Seculares, Comites & Cœnobiarchas, nec non liberas civitates, atque in uno corpore ſub Imperatore ceu capite ſuo conjungi: parum aberat, quin Platonicam aliquam Politiam ſibi repræſentari putaret. *Quantum oportet eſſe Imperatorem*, inquiens, *qui tam diverſæ conditionis atque religionis homines in officio contineat? qui poſſunt concordes inter ſe vivere?* Nam præter *Monarchiam* abſolutam nullum aliud Regimen noverat. *Ariſtocratia & Democratia* ignoræ illi erant Rerumpublicarum formæ, & de earum conſtitutione & modô, priuſquam in Europam veniſſet, nihil unquam intellexerat. Omnis enim Africa Regibus obtemperat: pauci ducibus ſuis ad tempus parent: Regna ferè ſic comparata ſunt, ut unus Dominus reliqui ſervi habeantur.

Principum Germ. Jura.

21 At apud nos, cum audiret atque videret *ſubjectos moderatâ libertate frui: Principem functioni ſuæ intentum, nihil per vim, nihil tumultuariè, ſed cuncta maturo conſilio reque bene deliberatâ agere, collegia Conſiliariorum ſuorum quotidie frequentare: facilem ſe acceſſu præbere; ac literas ſupplices è manu porrigentium accipere, nec eas reponere, ſed expeditionis curam habere;* beatos prædicabat populos qui hoc pacto regerentur. Ubi ad aulam animum adverteret, & cuncta procul à faſtu & luxu ordinate peragi cerneret, Principem ipſum cultus divini & precum horas tanquam canonicas ſtrictiſſime obſervare: Liberos in pietate, bonisque artibus ſolicite educari; mane & veſperi familiam

Temperatum imperium.

Aula benè compoſita.

Proœ.XIII. liam ad preces convocari: prandium & cœnam ſtatis horis inchoari & finiri: diſciplinam bonosque mores, quaſi in aſceterio quodam coli: luſum atque laſciviam abeſſe; ſolitum ſuum ዕፁብ፡ i. e. *ſtupendum!* exclamabat, ac vix እጨጌ፡ *Itshegum ſuum* [ſummum monachorum Antiſtitem] *ſanctiùs vivere poſſe* dicebat. Nec minus ſuſpiciebat Principis in reſtauranda urbe, & ædificandâ novâ arce, aliisque rebus privatis curandis ſedulitatem. Is enim ſolebat ubique præſto eſſe, parare omnia, pauca ſolis miniſtris agenda relinquere, ac in futurum poſteritati proſpicere. Ubi frumentum coacervari, imò etiam fœnum (ut in Europa fieri neceſſe eſt) convehi videret; *Quam bona foret in Æthiopia iſta providentia contra locuſtas*, inquit, quæ ſcil. herbidum omne atque frondoſum ambe-
I. 13. 16. dentes, frumenti & pabuli inopiam, exinde famem mortemque hominum & pecorum poſt ſe trahere ſolent. Cætera quæ tùm de rebus noſtris judicabat, tùm de ſuis referebat, in loco memorabimus.

Cum ex noſtris ſcriptoribus tam multa vana atque falſa de Habeſſinis referri 22
audiret, indignabundus ajebat: *Scripturiendi quodam pruritu Europæos laborare, & quoquo modo audita vel accepta, digna pariter & indigna literis conſignare & publicare. Id populares ſuos quondam neſciviſſe, aliàs cautiùs ad interrogata reſponſuros fuiſſe; modò noſtri interpretes illos rectè intellexiſſent. Se, cùm primùm inſignem* Alphonſi Patriarchæ Luſitanici *Bibliothecam, libros privilegiis Regiis & licentiâ magnorum virorum munitos vidiſſet* (d) *exiſtimaviſſe Typographiam, ceu ſacrum quoddam inventum, inter*
Typographiæ abuſus. *Regalia Principum haberi, nihilque imprimi, niſi quod verum, bonum & publicè utile eſſet. At obſtupuiſſe ſeſe, cùm cognoviſſet, multa ficta, vana, frivola, imò etiam publicè noxia typis mandari.*

Lexicon Æthiop. Cæterùm in ſupplendo *Lexico* meo *Æthiopico* volenti animo me juvabat: loca 23
autorum difficiliora & vocabula rariora libentiſſimè explicabat; idque feliciter, ſi merè Æthiopica eſſent: in peregrinis verò rebus & vocibus ſæpiſſimè hallucinabatur, atque ad patriæ ſuæ ሰዋስው፡ *Sauſau*, i. e. *Vocabularium magnum* provocabat. Sed Lexicographiæ artisque Grammaticæ planè rudis erat: diſpoſitionem vocabulorum ſecundum radices ignorabat; & initio averſabatur; me enim quaſi per ludibrium interrogabat; *Num putarem verba in ſolo Æthiopico radices agere?* ut in Hi-
I. 15. 32. ſtoria mea dixi. Cùm verò me videret ſive lecta, ſive ex ſe audita digerere, & derivata ſub radices ſuas ordine referre, ſuum ዕፁብ፡ *Etzub* i. e. *Mirum!* crebrò repetebat, & cùm de varia vocis alicujus ſignificatione diſſeruiſſet, addebat: ይእዜ፡ አርትዕዎ፡ በከመ፡ ጥበብክሙ። *Nunc tu ordina* (e) *illud ſecundum artem tuam.*

Gramatica vocabula. Ego viciſſim Grammaticæ Latinæ myſteria (ut vocabat) illi enodabam, eoque 24
promtiorem ad reſpondendum quæſtionibus meis habebam. Cùm vocabula technica, *declinationes, conjugationes, caſus, tempora* & ſimilia, deſcriptione laborioſâ Æthiopicè illi explanaſſem, ut tandem finem uſumque eorum aſſequeretur: ተከሥተ፡ ስብሐት፡ ለእግዚአብሔር። *Revelatum eſt*, inquit, *Deo ſit laus: & ለኵሉ፡ነገር፡ስም፡ሀሎ፡በአውሮፓ። omnes res nomina ſua habent in Europa*, vocabula artis intelligens. Nam Latinæ linguæ diſcendæ tantâ ferebatur cupiditate, ut cùm aliquando per biduum abfuiſſem, iſte bonæ ſpei diſcipulus, Etymologiam totam, Declinationes & Conjugationes omnes, identidem legendo & relegendo vi quadam
Gregorii ſtudium intenſum. memoriæ ſibi imprimere propoſuerat. Igitur manè incipiens usque ad intempeſtam noctem aſſiduè recitando & ſemet tentando, nemine interpellante, adeò caput turbaverat, ut tediens vertigine laborantem repererim. Vocato medico, eoq; in cauſam inſoliti morbi multùm diuque inquirente, tandem deprehendimus, ex nimia ſtudii intentione contigiſſe. Sæpe autem querebatur, Patres Societatis, in Æthio-

Pr. I. §. 34. (d) Veluti cùm audiret *Urretam* facultatem habuiſſe fabulam ſuam de regnis Presbyteri Johannis imprimendi ab omnibus librorum cenſoribus Valentianis, cum inſignibus encomiis verè Hiſpanicis; tanquam eſſet *hiſtoria quadam univerſalis, quæ omnes comprehenderet ſcientias, plena omnifaria eruditionis, curioſitatis & doctrina Catholica, adeoque ſit lectione digniſſima.* Sic habent verba Cenſorum. (e) Æthiopicè ſecunda perſona pluralis eſt, quâ, honoris cauſa, ut Galli *vous* Ihr utuntur.

Æthiopia tunc degentes, adigi non potuisse, ut patriæ suæ pueros linguam Latinam docuerint, causam in Historia nostra exposuimus L.4.2.41. Proœ. XIII.

25 Optaverat quidem Gregorius illam apud nos perdiscere, quò libros Latinos omnes intelligere posset, eamque ob rem nullam abitus sui mentionem faciebat. Sed Principi potiùs visum ante hyemem illum remittere, ne vir calidiori climati assuetus, ætate gravescente, humani quid insolentiâ frigoris pateretur; præsertim cùm patriæ suæ desiderio flagrare se diceret: tùm ut maturè Regi atque Proceribus Æthiopiæ narraret, quæ apud nos vidisset atque audivisset. Discessit ergo *Gotâ* animo & promisso in Patriam revertendi, quamvis eum Alphonsus Patriarcha in India tunc exul, per literas dehortaretur, quas paulo inferiùs *Lit. D.* dabimus. At in *Italia* inter spem & metum diu cunctatus, in *Ægypto* & *Palæstina* diutius hæsit; tandem intuitoin Patriam reditu, in Italiam regressus est. Reverso Ernestus stipem in solatium exilii submittebat, quam grato animo accepit, idque literis ad eum Æthiopicè datis abundè testatus est. *Lit. E.* Discessit Gotâ.

26 Sustentationem ad vitam, si in Germaniam redire vellet, prævalente patriæ amore, abnuit, atque eam ob causam denuo reditum in eam tentavit. Sed DEO visum fuit, præclusâ terrenâ patriâ cœlestem ei aperire. Cùm enim Mare mediterraneum secundis ventis enavigasset, Alexandrettam perrecturus, in parvo navigio haud procul à littore cum aliis XXIV. viris naufragio vitam finivit. Corpus ejus *Procurator Gallicus* (Consulem vocant) *Chalybonensis*(*f*) exquiri atque sepeliri curavit. Mors.

27 Hic ergo fuit *Gregorius* iste, quem passim laudamus; cujus fidem in rebus Æthiopicis, quæ alium autorem non habent, secuti sumus. Si inter eas fortè quid reperiatur, quòd minus accuratè traditum sit, meâ potius culpâ id factum puta, quòd illum conversationis initio fortè non satis intellexerim. Eâ enim erat sinceritate, & animi integritate, ut deditâ operâ nihil falsi mihi narraverit, quamvis & ille ex fragilitate & imbecillitate humanâ labi atque errare potuerit.

(*f*) *Chalybon*, *Aleppo*. Celebre *Syriæ* Emporium, in quo Europæi mercatores *Consules* seu Procuratores suos habent.

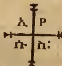

Sequuntur nunc Epistolæ Gregorii & alia nonnulla, quorum paulo antè in Commentatione de vita ejus mentio facta.

Lit. A.

GREGORII HABESSINI

Amharensis ad Autorem Epistola Æthiopica; prima quæ in Europa à privato visa & impressa fuit.

28 ሥጣዌ፡ክታብ፡ወሰላም፡ሕፃኒ፡መንፈሳዊ፡እምአባ፡ጎርጎርዮስ፡ዘኢትዮጵያ፡ለዘጥቀ፡ፋቁር፡ደምም (g)፡ኢዮብ፡ሉዶልፍ፡እኁየ፡በክርስቶስ፨ ሰላም፡ለከ፡ወሰላም፡መስቀሉ፡ወሠሀሉ፡ለእግዚእነ፡ኢየሱስ፡ክርስቶስ፡ምስለ፡ፍሥሓ፡ወጥዒና፡የሀሉ፡

Responsio literarum & pax salutationis spiritualis ab Abba Gregorio Æthiope, valdè dilecto Dn. Jobo Ludolfo fratri meo in Christo.

Pax tibi, & pax crucis, & gratia Domini nostri Iesu Christi cum lætitiâ & ΗΛΑ.

(g) Titulo honoris Lusitanico me honestare voluit.

Proœ.XIII. ዘለሬ፡ ምስሌከ፡ እንዘ፡ ይናዝዘከ፡
እምዝኩ፡ ሐዘን፡ ወትካዝ፡ በእን
ተ፡ ተፈለጦትከ፡ እምኔየ ፤ እኁ
የ፡ ፍቁር፡ ወፍጹም፡ ምግባር፡ እፎ፡
ሀሎከ፡ ወእፎ፡ ኮነት፡ ሀለውትከ፤
አንስ፡ ሀሎኩ፡ ድኅነ፡ እስከ፡ ይእዜ፡
ምስለ፡ አኃውየ፡ በኂሩቱ፡ ለእግዚ
አብሔር፡ አምላክነ፤ ሎቱ፡ ስብሐ
ት፤ በከመ፡ ሀሎከ፡ በሐዘን፡ ወት
ካዝ፡ በእንተ፡ ተፈለጦትከ፡ እም
ኔየ፡ ከማሁ፡ሊተኒ፡ ነዋ፡ ያነድድ፡እሳተ፡
ሐዘን፡ ለውሣጤ፡ሕሊናየ፡ እስከ፡ ይእ
ዜ፤ ለለ፡ ጊዜ፡ እሔሊ፡ ኪያከ፡ በእን
ተ፡ ተፈለጦትከ፡ ዘእንበለ፡ እግበር፡
ለከ፡ ምንተኒ፡ ነገረ፡ ኂሩት፡ ወዝክረ፡
ተአኃው፡ እንተ፡ ይእቲ፡ ትእምርተ፡
ፍቅር፡ እመሂ፡ በቃልየ፡ አው፡ በም
ግባርየ፡ እንዘ፡ብእሲ፡ ጠቢብ፡ ወመ
ፍቀሬ፡ ሰብእ፡ አንተ፡ ቢይነ፡ ስኢንት
የ፡ ቃለ፡ ለተናግሮ፡ ወኀይለ፡ ለገቢረ፡
ሠናይ፤ እስመ፡ እንግዳ፡ አነ፡ዘመጻእ
3, 1, 4. ኩ፡ እምብሔረ፡ አግዐዚ፡ ርሑቅ፡
ዘውእቱ፡ ኢትዮጵያ፡ በከመ፡ ታአም
ር፡ ለሊከ፤ ባሕቱ፡ ይእዜ፡ ሶበ፡ በ
ጽሐኒ፡ ክታብከ፡ ዘእንተ፡ ውስጡ፡
ዝጉብ፡ ብዕለ፡ ተፋቅሮ፡ ወተዓርኮ፡
ዘመንፈስ፡ቅዱስ፡ ወለበዊዮ፡ ኪያሁ፡
ተናዘዘ፡ልብየ፡ ወተፈሥሐት፡ነፍስየ፡
እምሐዘን፡እስመ፡ መሰለኒ፡ ዘረከብ
ኩ፡ኪያከ፡ፍቁርየ፤ ይእዜኒ፡ይሠምር፡
ለሊሁ፡ እግዚእነ፡ከመ፡ ያስተራክበነ፡
ኅቡ፡ውእቱ፡ፈቀደ፡በኂሩቱ፡ ዘኢይትኌ
ለቍ፡ ከመ፡ትንሣእ፡እምኔየ፡ኵሎ፡ዘን
ሠእከ፡እስመ፡ፍቅረ፡ዚአከ፡ኮነ፡ ጥ
ቀ፡ ክሡተ፡በኀቤየ፡ ቀዳሚ፡ በጊዜ፡ ሑ
ረትከ፡ወዳግመ፡ በክታብከ፤ እስመ፡ለ
ቡ፡ለብእሲ፡ይትዐወቅ፡በቃሉ፡ወበመግ
ባሩ፡ በከመ፡ ይቤ፡እግዚእነ፡ ውስተ፡
ወንጌለ፡ሉቃስ፡ በምዕራፍ፡ ፮፡ ወኵሉ፡
ዕፅ፡ እምፍሬሁ፡ ይትዐወቅ፡እስመ፡ብ
እሲ፡እምሠናይ፡መዝገበ፡ለቡ፡ ያወፅ
እ፡ ለሠናይት፡እስመ፡ እምተረፈ፡ለቡ፤
ይነብብ፡አፉ፤ በእንተዝ፡ አነሂ፡ አፍቀ
ርኩከ፡ ከመ፡ፍቁር፡ ወልድ፡ወአንበር
ኩከ፡ከመ፡ ሕለቀት፡ውስተ፡ለብየ፤ ወ
ከመ፡ ማዕተብ፡ በመዝራዕትየ፡ በከ
መ፡ ይቤ፡ በመኃልየ፡ መኃልይ፡ ውስተ፡
አንቀጽ፡ ኃምሳዊ ፤ ዓዲ፡ ለእመ፡ ሖር
ከ፡ ኀበ፡ ካልእ፡ ሀገር፡ ጸሐፍ፡ሊተ፡ኀ
በ፡ ተሐውር፡ ከመ፡ አእምር፡ መካነ፡
ህላዌከ ፤ በእንተ፡ ዖፍ፡ ዐቢይ፡ ዘተ
ስእለከኒ፡ በለሳነ፡ መጽሐፍ፡ ትሰም

sanitate sit semper tecum, consolans te ob
illam tristitiam & mœrorem, qui propter
separationem tuam à me (contigit) O frater
mi dilecte & perfecte operibus! Quomo-
do vales & quonam modo se habet ratio
valetudinis tuæ? Ego quidem sanus fui
hucusque cum fratribus meis per clemen-
tiam Domini Dei nostri, ei sit laus. Quem- 29
admodum fuisti in tristitia & mœrore
propter separationem tuam à me: ita &
me quoque (ecce) adussit ignis tristitiæ in
interiore animi mei hucusque. Omni tem-
pore cogito te propter discessum tuum, an-
tequam præstiterim tibi quidquam boni,
aut memoriam fraternitatis mutuæ exhi-
buerim, quæ esset signum dilectionis, ne-
que verbo neque re, cum sis vir prudens
& φιλάνθρωπος. Quia non valui sermone
ad colloquendum: neque viribus ad be-
nefaciendum. Peregrinus enim sum, qui
veni è regione Ag-azi *longinqua, quæ est*
Æthiopia *quemadmodum ipse nosti. At* 30
nunc postquam pervenit ad me epistola
tua, cujus contenta, instar thesauri, ple-
na erant divitiis mutuæ charitatis, & a-
micitia Spiritus Sancti. Eâ intellectâ,
consolationem percepit cor meum, & læ-
tata est anima mea à tristitia. Quia vi-
sum est mihi, quasi reperissem te dilectum
meum. Nunc autem annuat idem ille Do- 31
minus noster, ut convenire faciat nos unà
ubicunque illi visum fuerit, per benigni-
tatem suam infinitam, ut accipias à me
quicquid petieris, quia amicitia tua valdè
manifesta facta est apud me: primum qui-
dem tempore discessus tui, & rursus literis
tuis. Nam cor hominis cognoscitur
per sermonem ejus, *quemadmodum ait*
Dominus noster in Evangelio Lucæ, cap.
6. *Et* omnis arbor ex fructu suo cogno-
scitur; *nam* homo è bono thesauro cor-
dis sui producit bona, quia ex abundan-
tia cordis loquitur os. *Propterea ego*
quoque dilexi te, sicut dilectum filium, &
posui te sicut annulum in corde meo,
sicut sigillum in brachio meo, *sicut dixit*
(*Salomon*) in Cantico canticor. c. 5. (h).
Porro si in aliam regionem proficisci ve-
lis, scribe mihi quo proficiscaris, ut sciam
locum existentiæ tuæ. De ave autem ma- 32
gnâ (Struthiocamelo) *qua sciscitatus es*

ይ፡

(h) Secundùm nostram divisionem capita Librorum Biblicorum citat; *Æthiopes* enim, ut cæteri Orientales, aliis distinctionibus utuntur.

ይ፡ ሰገና፡ ወበአምኃርኛ፡ ሰጎን ። ለእሉ
ሂ፡ ቃላት፡ እምነ፡ መጻሕፍት፡ ዘሰአል
ከ፡ ፈዋ፡ ፈነውነ፡ ለከ፡ ጽሒፈነ፡ በካል
እ፡ ክርጣስ ። እግዚአብሔር፡ የሀሉ፡ ም
33 ስሌከ ። ይኤምኁከ፡ ኵሎሙ፡ አኃውየ፡
እለ፡ ሀለው፡ ምስሌየ፡ ወይስእሉከ፡ ካ
ዲ፡ ከመ፡ ተአምኆ፡ ሎሙ፡ አብርሃምሃ፡
ሜርኒታ፡ አስተርጓሚሆሙ፡ እንዘ፡ ሀሉ፡
በሮምያ፡ ዘሖረ፡ ሀገረ፡ ፈረንሳ፡ ለነቢ
ም፡ መጻሕፍት፡ ቅዱሳት፡ ከመ፡ ያእም
ሩ፡ ሀለወቶ ። ተጽሕፈት፡ በሮምያ፡ አ
መ፡ ፰፡ ለነሐሴ፡ በ፲ወ ፮፻ ፵ ወ፱ ፡ ዓመ
ት፡ እግዚእነ፡ ክርስቶስ፡ ንጉሠ፡ ሰማ
ያት፡ ወምድር፡ እምአባ፡ ጎርጎርዮስ፡ ገ
ብርከ፡ በክርስቶስ፡ ለፍቁር፡ ወልድየ፡
ዶም፡ ኢዮብ፡ ሉዶልፍ ። = ።

ex me, linguâ Scripturæ vocatur Sagano, *Amharicè autem* Sagŏn. *Illos quoque verſus ex Bibliis, quos petiiſti, ecce miſimus tibi ſcribentes in aliâ charta. Deus O. M. ſit tecum. Salutant te omnes fratres mei, qui ſunt mecum, & rogant te, ut ſalutes eis* Abrahamum Maronitam (*i*) *interpretem eorum cum eſſet Romæ; qui profectus eſt in* Franciam *ad imprimendum ſacros libros,* (*i. e.* Biblia) *quò ſciant valetudinem ejus. Scripta* Romæ die 8. Aug. Milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo nono anno *Domini noſtri Chriſti Regis cœlorum & terræ. Ab* ABBA GREGORIO *ſerva tuo in Chriſto ad dilectum filium meum* DN. JOBUM LUDOLFUM.

Proœ. XIII.

1649.

(*i*) *Abraham Ecchellenſis eſt*, qui cum ſocio *Gabriele Sionita* primò *Romæ*, deinde *Lutetiæ Pariſiorum* Libris Arabicis edendis operam dedit.

Lit. B.

EPISTOLA GREGORII

AD

Illuſtriſſimum Principem

JOHANNEM ERNESTUM, ERNESTI

Saxoniæ Ducis Filium primogenitum, piæ memoriæ.

ኢ | የ
ሱ | ስ፡

34 እምጎርጎሬዎስ፡ ኢትዮጵያዊ፡ ምስለ፡ ሰላመ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ እግዚእ፡ ወመድኃኒነ ።
A Gregorio Æthiope *cum pace Ieſu Chriſti Domini & Salvatoris;*
ዘኢረታዒሁ፡ ኢይትወሰን፡
Cujus beneficia terminum non habent.
ትብጻሕ፡ ኀበ፡ ጥቁ፡ ክቡር፡ ወፍቁር፡ ለኵሉ፡ ዘነፍስ፡ ዘውእቱ፡ እግዚእ፡ ራስ፡ ዮሐንስ፡ ኤርኔስት፡ ፍትወ፡ ምግባር፡ ወአዳም፡ ሥን፡
Pervenias (Epiſtola) *ad illuſtriſſimum & dilectiſſimum omni animæ, qui eſt Dominus* Princeps Johannes Erneſtus, *deſiderabilis operibus, & venuſtus formâ:*
ውርዛዌ፡ አንበሳ፡ ኀያል፡ እምድኅረ፡ አቡሁ፡ ዘይኴንን፡
Adoleſcentiâ tanquam Leo fortis, poſt Patrem ſuum qui regimini præeſt (*k*).
ዘውእቱ፡ ወልደ፡ ለኤርኔስት፡ ዐቢይ፡ መኰንን፡
Qui eſt filius ERNESTI magni Ducis
ዘብሔረ፡ ሳክስን፡
Regionis Saxoniæ,
ጉሊክ፡ ክሌፍ፡ ወበርግ፡ መስፍነ፡ ቱሪንገን፡ ወመይስን፡
Juliaci Cliviæ, & Montium: Principi Thuringiæ & Miſniæ.
ገራፈ (l)፡ ዘማርክ፡ ወዘራፈንስበርግ፡ እግዚእ፡ ዘራፈንስተይን፡
Comiti Marcæ & Ravenſpergæ, Domino Ravenſteinæ.

(*k*) *Rhythmos* affectâvit Gregorius quibus inſigniores epiſtolas ornare ſolent Æthiopes; hinc ea ſtyli ſingularitas in exordio. (*l*) Germanicum eſt Graf/ quod Æthiopicè reddere non potuit.

Prov. XIII. ኍንደዎትዎሱ : እስከ : ይእዜ : ለጸ
ሐፈ : ክታብ : ኀበ : ፋቁርየ : ክቡር : አ
ኮ : እመንገለ : ሀኬት : ጠባይዓዊ : ወ
ኢበረሲዖትየ : ሰብኣዊ : አላ : በእንተ :
ምክንያት : ዘእሙር : በኀበ : ኵሉ ።
ባሕቱ : ኮንኩ : እፌኑ : ለቱ (m) : ወት
ረ : ቃለ : እሳ፤ : ምስለ : ክታባት : እለ :
ይትፌነው : እምኔየ : ለስኞር (n) : ኢዮብ :
ሉዶልፍ ። ይእዜኒ : ኢያገብረኒ : ጥቀ : እ
ጽሕፍ : ለቱ : ኵሉ : ነገሩትየ : ከመ : ኢ
ይኅልፍ : ብየ : ዕድሜ : መዋዕል : በአ
ብዝኆ : ነገር : እስመ : ሀለወ : ይረክብ :
ኵሉ : ነገርየ : እምነ : ክታባት : እለ : ተፈነ
ው : ለመኰንን : ወለሲኞር : ኢዮብ : ሉዶ
ልፍ ። ባሕቱ : እግዚአብሔር : ይባርኮ :
ከመ : ያስተፈሥሖሙ : ለአቡሁ : ወእ
ሙ : ወየሀቦ : ፋቅረ : ምስለ : ኵሉ : ወ
ሕይወተ : ሠናየ : ምስለ : አኃዊሁ : ወአ
ኃቲሁ : እለ : ርኢክዎሙ : ወእለ : ኢርኢክ
Principes Saxo-Gotani. ዎሙ : ዘውእቶሙ : ፍሬድሪክ ። አልበር
ቱ ። በርንሀርዱ ። ሐይንሪክ ። ክርስቲያን ።
ዮሐንስ : ፊሊጶስ ። ወእኅቶ : ሠናይት : እ
ንተ : ኢየአምር : ስማ ። እስመ : አቀም
ኩ : ነገረ : ለሐዊር : መንገለ : ሀገርየ : እ
ም : እግዚአብሔር : ይፈቅዱ ። እስመ :
ብድብድ : በሮምያ : አልቦ : ይእዜ ። ንሕ
ነኒ : ህሉና : ኵልነ : ቢዱኅን : ወበጥዒና :
በኂሩቱ : ለአምላክነ : ሎቱ : ስብሐት ።
በእንተዝ : እስእሉ : በትሕትና : ለፋቁ
ርየ : እግዚእ : ከመ : የሀብ : ሊተ : እማ
ኒ : ሰላመ : ለእሙ : እግዝእት ። ለአኃዊሁ
ኒ : ወለእኅቱ : በበ : አስማቲሆሙ ። እግ
ዚአብሔር : የሀሉ : ምስሌሁ ።
ተጽሕፈ : አመ : ፳ሁ : ለጥቅምት :
በ፲ወ፮ ፻፶ ወ፯ : ዓመት : እምልደተ : እ
ግዚእነ : ክርስቶስ ። = ።

ጎርጎርዮስ :

ገብሩ : በክርስቶስ ።

35 QVod cunctatus fuerim hucusque *scribere epiſtolam ad* Fautorem meum Illuſtriſſimum, *neutiquam ratione deſidia naturalis, neque etiam per oblivionem humanam, ſed ob cauſam notam omnibus* (factum eſt). *Veruntamen nunciavi tibi ſemper ſalutem cum literis, qua miſſa fuerunt à me ad* DN. JOBUM LUDOLFUM. *Nunc etiam non valdè opus eſt, ut ſcribam tibi omnes res meas, ne tranſeat mihi opportunum tempus multiplicatione verborum; quoniam reperturus es omnia ex epiſtolis, qua miſſa fuerunt ad Principem* [ERNESTUM] & Dn. Jobum Ludolfum. *Verùm enim verò, Deus O. M. benedicat tibi, ut exhilares patrem tuum & matrem tuam, & largiatur tibi favorem apud omnes; & vitam jucundam cum fratribus & ſororibus tuis, quos vidi & quos non vidi. Illi autem ſunt* FRIDERICUS, ALBERTUS, BERNHARDUS, HENRICUS, CHRISTIANUS, JOHANNES PHILIPPUS, (o) *& ſoror tua formoſa, cujus ignoro nomen. Quoniam certò conſtitui* 36
proficiſci in patriam meam, ſi Deus voluerit, quia peſtis Romæ nunc non amplius eſt; nos quoque omnes ſalvi ſumus & ſani per gratiam Dei noſtri. Ei ſit gloria. Eapropter oro humillimè benevolentiſſimum Dominum meum, ut nunciet meo nomine ſalutem pacis Dominæ matri ſuæ; fratribus ſuis quoque & ſorori ſuæ, ſingulis ſecundùm nomina ſua. Dominus ſit tecum. Scripta XX. die Octobris Anno M. DCLVII. *a nativitate Domini noſtri Chriſti.*

Gregorius ſervus tuus in Chriſto.

ማኅሌት : ድርሰት : እንተ : ይእቲ : ካንቲኮ : እንተ : ተገብረት : ለራስ : 37
ዮሐንስ : ኤርንስት :

Carmen.
ዘሥኑ : ጽዕድዎሁ : ብረሀ : እምሕብረ : ብረሌ : ዮሀዴ :
ገቢረ : ኂሩት : ወምሕረት : ፈቃዴ :
እምዘሳሶንያ : መስፍን : እንተ : ሠረጸ : እምጉንዴ :
በኵሉ : ዕለት : ለለ : አሐዱ :
ሰፊጦ : ገሀደ : ለአምላክ : ወልዱ :
ይባርኮ : ኢየሱስ : በእዴ (p)

Quæ ad verbum reddita ſic ſonant:

Carmen compoſitionis i. e. *Canticum,*

quod factum eſt

PRINCIPI JOHANNI ERNESTO.

Cujus forma candore fulgens colorem Berylli ſuperat.
Exhibere beneficia & miſericordiam (*eſt*) *voluntas ejus.* E SAXO.

(m) Tertiâ perſonâ Æthiopicè utitur honoris ergo, ut nos Germ. Er oder derſelbe. At nos per ſecundam perſonam Latinè reddidimus. (n) Italicum eſt *Signor, Dominus,* quod adhibere maluit, quàm ſuum እግዚእ: (o) Iſte mortuus eſt; cæteri per Dei gratiam adhuc vivunt. (p) Ultima litera ejusdem Ordinis Rhythmum apud Æthiopes efficit, ut in Proſodia noſtra docebimus.

ESAXONIÆ Ducis qui ortus est stemmate. Prov. XIII.
Per omnes & singulos dies,
Dilatando illud manifestè DEI Filius,
Benedictionem tribuat ei IESVS manu suâ.

አምሳል፡ ዘውእቱ፡ ሕጺገዳ፡

38 ሀለወት፡ ዖፍ፡ እንበለ፡ እግር፡ እንተ፡ በዘባና፡ ትረውጽ፡ እንዘ፡ ትኔጽር፡ ሰማየ፡ Ænigma.
ወንዋየ፡ ውስጣ፡ ይከውን፡ ሲሳየ፡
ኢትትዐረካ፡ ለምድር፡ እንበለ፡ ደእሙ፡ ቀላየ፡
እስመ፡ ትፈርህ፡ ግብተ፡ ወስቃየ፡
ለእንተ፡ ተርጕሞ፡ ዘንተ፡ ምሳሌ፡ ዚአየ፡
ትባርኮ፡ ፈቃደ፡ ነፍስየ።

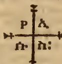
Ænigma Æthiopicè አምሳል፡

Est avis (quædam) *sine pedibus, quæ in dorso currit respiciens cælum;*
Et viscera ejus sunt cibus ejus.
Nullam familiaritatem habet cum terra, sed tantùm cum abysso;
Quoniam metuit casum improvisum & infortunium.
Ei qui interpretatus fuerit hoc ænigma meum
Benedicere ei est voluntas animæ meæ.

Expositionem hujus ænigmatis Lectori conjiciendam relinquimus.

Lit. C.

LAMENTATIO GREGORII ÆTHIOPIS
super morte
DN. JOHANNIS ERNESTI
Saxoniæ Principis, anno ætatis XVII. piè defuncti: ultimo anni M. DC. LVII. die.

39 ክታበ፡ ሰቆቃው፡ ወላሕ፡ ዘተጽሕፈ፡ በቀለም፡ አንብዕ፡ ወበብርዐ፡ ሐዘን፡ እምጎርጎርዮስ፡ ሐበሺ፡ ዘኢትዮጲያ፡ ጥቁ፡ ሕዙን፡ ወትካዝ፡ በእንተ፡ ሞተ፡ ወልዴ፡ ዘበኵር፡ ለእግዚእየ፡ መስፍን፡ ሳክስን፡ ገባሬ፡ ኂሩት፨ እግዚአብሔር፡ መፍቀሬ፡ ሰብእ፡ ወጸጋዌ፡ ምሕረት፡ ዘናዘዞ፡ ለኢዮብ፡ ጻድቅ፡ በጊዜ፡ ምንደቤሁ፡ ጽኑዕ፨ ውእቱ፡ አምላክ፡ ይናዝዞሙ፡ ለአቡሁ፡ ወእሙ፡ ወያስተፍሥሖሙ፡ ለእለ፡ ተርፉ፡ ደቂቆሙ፨ እስመ፡ ዘሖረ፡ ሖረ፡ ኀበ፡ ፈጣሪሁ፡ ወአልብነ፡ ነገረ፡ ዘንገብር፡ ዘእንበለ፡ ብካይ።

Epistola lamentationis & luctus, quæ scripta est atramento lacrymarum & calamo tristitiæ à GREGORIO HABESSINO ÆTHIOPE *pertristi & mæsto ob excessum Filii primogeniti Domini mei,* DUCIS SAXONIÆ *Evergetæ. Deus* (φιλάνθρωπος) *amator hominum & largitor misericordiæ qui consolatus est* Jobum justum *tempore afflictionis ejus gravissimæ; idem ille Deus consoletur patrem ejus & matrem ejus, & exhilaret eos per reliquos liberos. Quoniam qui abiit, ad creatorem suum abiit; nec quicquam præstare* (ei) *possumus, præter fletum.*

ሐዘኑ፡

Prov. XIII. አንሂ፡እስከ፡እከውን፡ከማሁ፡ሀሉኩ፡
እንዘ፡እበኪ፡ ወእብል፡ በእንቲአሁ ፨
መኑ፡እምወሀበኒ፡ክንፈ፡ዘአዕዋፍ፡ወ
አእጋረ፡ዘወይጠል፡አው፡ዘኀየል፡ለበጺ
ሕ፡ፍጡነ፡ኀበ፡እብነ፡ሰላም፡ከመ፡እብ
ኪ፡ምስለ፡አቡሁ፡ወእሙ፡ለፍቁርየ፡
ሬስ፡ዮሐንስ፡ኤርነስት፡ሠናየ፡ምግባር፡
ወፍትወ፡ሥን፡ዘፈለሰ፡እምዝንቱ፡ዓ
ለም፨ ሐቀፍየ፡ክሳውደሆሙ፡ለአኀዊ
ሁ፡ ወምስለ፡ ኢዮብ፡ ሉዶልፍ፡ መጋቢ
ሁ፡ዚያፈቅሮ፡ ከመ፡ ይፃእ፡እምኔየ፡ዝ
ንቱ፡እሳተ፡ሐዘን፡ ወክላሕ፡ዘበአውፃ
ዞ፡ አንብዕ፡ገሀደ፡ በእንተ፡ዝኩ፡ ኄር፡
ወርኅሩኅ፡ሕፃን ፨ እስመ፡አመ፡ሰ
ማዕኩ፡ቀዳሚ፡ ሕማሞ፡ ዚአሁ፡ወሞ
ተ፡ አኃቲሁ፡ ወእኁሁ፡ ዘይንእስ፡ ፀንበ
ዘ፡ሕሊና፡በጽንዐ፡ሐዘን፡እስከ፡ተንሥ
አ፡እምእዴየ፡ ዝኩ፡ ክታብ፡ አብሳሪ፡
ሐዘን፡እንዘ፡አሐውር፡በማእከለ፡ሀገር፡
ወኢያንበብክዎ፡ዘእንበለ፡፩ጊዜ፡ ው
ስተ፡ቤቱ፡ ለመርካንቴ (t)፡ ዘወሀበኒ፡
ወተሐጕለ፡ዘእንበለ፡ይብጻሕ፡ኀበ፡ቤ
ትየ፨ ይእዜኒ፡ሶበ፡ሰማዕኩ፡ሞተ፡ዚ
አሁ፡ለፍቁርየ፡አስጠመኒ፡ባሕረ፡ሐዘን፡
ሶበ፡አልብየ፡ሰብአ፡ዘእነግር፡ወዚይሳተ
ፍ፡ ሐዘንየ፡ ደእሙ፡ እበኪ፡ ለባሕቲት
የ፡ኀበ፡ነበርኩ፡ወኀበ፡ሰከብኩ፡ ወኀ
በ፡እንሶሰውኩ፨ እስመ፡ኵሉ፡ሠ
ናያቲሁ፡ወመልክዐ፡ገጹ፡ ለሑይ፡ ይት
ሬአየኒ፡ወትረ፡ በቅድሜየ፨ ፈድፋደሰ፡
ዘኮነ፡ከመ፡ ሰይፍ፡ ዘይመትር፡ ለአማ
ዑትየ፡ዝውእቱ፡ክታብ፡ዘፈነወ፡ሊተ፡
ምስለ፡በረከተ፡አቡሁ፡በሀብይ፡ትሕ
ትና፡ እንዘ፡ ይምዕዶኒ፡ ከመ፡ ዘይምዕ
ዶ፡ አብ፡ ወልዶ፡ በሰዐተ፡ ሞቱ፡አው፡
ወልድ፡ቡሩክ፡ዘይመክር፡ለአቡሁ ፨
ዮሐንስ፡ ፍቁርየ፡ ወምክሕ፡ ዚአየ፨
አእመርከኑ፡ ዘጸሐፍከ፡ ሊተ፡ እሉን
ተ፡ነገራተ፡ጥዑማተ፡ወምክራተ፡ሠና
ያተ፡እለ፡ይሰብራ፡ልበ፡ወያውዕያ፡ኵ
ልያተ፨ ወመከርኮ፡ለአቡከ፡ ይትራዳ
እኒ፡ በኂሩቱ፡ ለንዴትየ፡ ከመ፡ ኢትርሳ
እ፡ ፍቁርከ፡ በጊዜ፡ ዕረፍትከ፡ አሠና
ይ፨ ወእምዝ፡ ዘእንበለ፡ እፈኑ፡
ለከ፡ ሥጣዌሁ፡ወምኅጋናሁ፡ ለኂሩት
ከ፡አፍጠንከ፡ሐዊረ፡ኀበ፡ካልእ፡ዓለ
ም፡ዘኢንሬእየከ፡ ተፈሊጠከ፡እምነ፡

Ego quoque, donec ei similis fiam, semper 40
flebo & loquar de eo. O si quis mihi da-
ret alas avium, aut pedes capreoli aut cer-
vi, ad perveniendum citò ad Petram pa-
cis, (q) ut flerem cum patre & matre dile-
cti mei Principis JOHANNIS ER-
NESTI, *boni operibus & desiderabilis*
formâ, qui nunc migravit ex hoc mun-
do: & amplecterer colla fratrum ejus, &
cum Jobo Ludolfo Ephoro ejus, *quem*
dilexit. Ut decedat à me hic ignis tristitiæ
& ejulatus, qui (consistit) in profusione la-
crymarum publicâ, propter istum beni-
gnum & placida mentis adolescentem.
Nam cum audissem primo morbum ejus, 41
& mortem sororum ejus, (r) & fratris e-
jus natu minimi, (s) deliquium ferè ani-
mi passus sum ob vim tristitiæ, ita ut ex-
ciderit è manu mea illa epistola annuncia-
trix mœroris, cum irem per mediam ur-
bem, nec legissem eam nisi semel in domo
mercatoris, qui mihi dederat eam. Per-
dita enim fuit, ita ut non venerit in do-
mum meam. Nunc autem, postquam au-
divi mortem Fautoris mei, submersit me
Mare tristitiæ; præsertim cùm hic nemo
sit, cui id narrare possim, & qui particeps
fiat tristitiæ meæ. Itaque ploro solus, ubi
sedeo, ubi cubo, & ubi ambulo. Quia 42
omnes virtutes ejus, & forma faciei ejus
venusta obversatur semper animo meo.
Multò maximè verò est in me instar gla-
dii, qui discindit viscera mea; videlicet
epistola illa, quam misit mihi cum mu-
nere parentis sui, insigni humanitate
referta; dum monet me sicuti pater fili-
um hortatur in hora mortis suæ: aut fi-
lius benedictus (id est bonæ frugis) *qui bo-*
num consilium dat patri suo. O Jo-
hannes *dilecte mi, & gloria mea! gnarus-*
ne (fati tui) *fuisti? quòd scripseris mihi ista*
verba jucunda, & consilia bona, quæ con-
fringunt cor, & adurunt renes: & quòd
consilium dedisti Parenti tuo, ut juvaret
beneficentiâ suâ paupertatem meam, ne
(scil.) oblivisceretur clientis tui tempore o-
bitus tui, O bone! *Postea verò, prius-* 43
quàm mitterem tibi responsionem & gra-
tiarum actionem pro benevolentiâ tuâ, fe-
stinasti abire in alterum mundum, ne am-
plius videremus te, separatus à parentibus

አዝማዲከ፡

(q) Quod nomen est *Arcis Gotanæ* Friedenstein. (r) Sophiæ & Johannæ, m. Decembri. Anni 1657. defunctarum. (s) Johannis Philippi; nati & mortui mense Majo ejusdem anni. (t) *Mercante.* Italicum *Mercator.* Cujusmodi vocabula admiscere solet.

አዝማዲከ፡ ክቡራን፡ ወአኃዊከ፡ ሠና
ያን ። አህ፡ አህ፡ አሌ፡ ሊተ፡ ሚመ
ጠኑ፡ እምኮንኩ፡ በሀለ፡ አሶት፡ እመ፡
አሐውር፡ ሀገርየ፡ በፍሥሓ፡ ዘቀዳሚ፡
ዘእንበለ፡ አእምር፡ ሞተ፡ ዚአከ፡ ማ
ሕዘኒ፡ ወዘእንበለ፡ እስማዕ፡ ሐዘነ፡ አ
ቡከ፡ ወእምከ፡ ኄራን፡ እለ፡ ኮኑ፡ ያፈ
ቅሩከ፡ ከመ፡ ብንተ፡ ዐይኖሙ፡ እስመ፡
እንተ፡ ከመዝ፡ ሐዘን፡ ወብካይ፡ ጸንዐ፡
በላዕሌየ፡ እፎኑ፡ ይከውን፡ በላዕሌሆ
44 ሙ ። አንተሰ፡ ጕየይከ፡ ከመ፡ ኢት
ርአይ፡ እኪየቲ፡ ለዝ፡ ዓለም፡ ባሕቱ፡
ኀደገ፡ ሀቢየ፡ ሕማመ፡ በላዕለ፡ አዝማዲከ፡
ወፈቀራኒከ፡ በእንተ፡ ምግባርከ፡ ሠናይ፡
ወነገርከ፡ ጥዑም ። አነሂ፡ ኃጡአ፡ አሶተ፡
ኑዋ፡ ተረፈኩ፡ ምስለ፡ ላሕ፡ እስመ፡ ተ
መይጠ፡ ፍሥሓየ፡ ኀበ፡ ሐዘን፡ እስከ፡
ይበጽሐኒ፡ ዝንቱ፡ ጽዋዐ፡ ሞት፡ በከ
መ፡ ለአበዊየ ። ዮሐንስ፡ ክቡር፡
ዘክርተ፡ ስምከሰ፡ ፍሡሕ፡ ወሐልዮ
ተ፡ መልክዕከ፡ ለምሉም፡ አልቦ፡ ዘየ
መጽእ፡ ይእዜ፡ በላዕሌየ፡ ዘእንበለ፡
ብካይ ። ናሁኬ፡ ገበርኩ፡ ለከ፡ አሐ
ደ፡ ድርሰተ፡ ዘብካይ፡ ወላሕ፡ እንዘ፡
እትናገር፡ ምስለ፡ መሬት፡ ዘእብነ፡ ሰላ
ም፡ እንተ፡ ባቲ፡ ስኩብከ፡ ከመ፡ ኢእር
ሳዕ፡ ዘክርተከ፡ ወከመ፡ ቦቱ፡ ይላሕ
ዉ፡ አዝማዲከ፡ ምስሌየ፡ በሰሚዖተ፡
ዚአሁ፡ ወኢዮብሂ፡ ሉዶልፍ፡ ዘያፈቅ
ረከ፡ ከመ፡ ነፍሱ፡ ወዘኮነ፡ ይጽሕፍ፡
ሊተ፡ ኵሉ፡ ሠናያቲከ፡ ወዝ፡ ውእቱ፡
ዘይጸሐፍ፡ እምይእዜ ።

tuis honoratissimis, & fratribus tuis optimis. Ah! Ah! Va mihi, quanto fortunatior fuissem, si profectus fuissem in patriam meam in lætitiâ primâ, antequam intellexissem mortem tuam tristitiâ me conficientem: & priusquam audivissem tristitiam patris tui, & matris tuæ optimorum, qui dilexerunt te, ceu pupillam oculorum suorum. Cùm verò tanta tristitia tantusque luctus invaluerit apud me, quantum oportet esse apud illos? Tu quidem aufugisti, ne videres pravitatem hujus mundi. Verùm reliquisti ingentem dolorem parentibus tuis, & amicis tuis, propter virtutes tuas egregias, & sermonem tuum jucundum. Ego quoque destitutus bonâ fortunâ ecce remansi in gravi luctu. Quia conversum est gaudium meum in tristitiam, donec mihi quoque contingat iste calix mortis sicuti majoribus meis. O Johannes gloriose! *Recordatio nominis tui læta, & cogitatio vultus tui teneri nunc planè nihil mihi affert, nisi lacrymas. Ecce igitur feci tibi carmen quodpiam fletus & luctus, quasi colloquerer cum terra* Petræ pacis *in qua inhumatus es, ne obliviscar memoriæ tuæ; atque per illud parentes tui mecum lugeant, cum audiverint illud: nec non* Jobus Ludolfus, *qui dilexit te sicut animam suam, & qui scripsit mihi cuncta bona de te; & illud est hoc quod sequitur:*

Prov. XIII.

Friedenstein.

45 Lessus Gregorii cujus versus omnes in ኪ: desinunt quô alloquitur humum arcis Gotanæ Fridenstein.

አይቴ፡ ተኀብአ፡ ጸዳል፡ ብርሃንኪ ።
Quonam abdidit se splendor luminis tui?
ወአይቴ፡ ኃለፈ፡ ወልደ፡ እግዚእኪ ፤
Et quonam abiit *Filius Domini* tui,
ዘስመ፡ ዚአሁ፡ ዮሐንስ፡ ፍሥሐ፡ ዚአኪ ።
Cujus nomen est JOHANNES lætitia (quondam) tua?
ወሡራሔ፡ ገጹ፡ ከመ፡ ወርኅ፡ ያዋኪ ።
Et decor vultus ejus instar Lunæ coruscantis?
ምድረ፡ እብነ፡ ሰላም፡ አሌ፡ ለኪ ።
O terra *Petra pacis* væ tibi!
ዕንቊ፡ ክብርኪ፡ ተሐጕለ፡ ወተሰወረ፡ ሀይንኪ ።
Gemma gloriæ tuæ periit, & obscuratus est ocellus tuus.
ንኅሥሥ፡ በኅቡረ፡ እንዘ፡ ንትጋሀ፡ ምስሌኪ ።
Quæramus eum conjunctim omnem diligentiam adhibentes tecum,
ምስለ፡ አኃዊሁ፡ እንዘ፡ ያንሶሱ፡ እመ፡ ንረክቦ፡ በሀጻድኪ ።
Num (forte) reperturi simus illum cum fratribus suis circumambulantem intra atria tua.
እስመ፡ ከመዝ፡ ዳግመ፡ ፍቁረ፡ ዚአሁ፡ እብለኪ ፤
Quare sic rursus (ego) amicus illius dico tibi:

Proœ. XIII. መሬት፡ ዘአብኒ፡ ሰላም፡ ማኅፀንትኪ፡ አርአያ፡ ዘአሁ፡ እመ፡ ወለጥኪ።
O terra *Petra pacis* depoſitum tuum imaginem ejus ſi mutaveris!
ለለ፡ ጊዜ፡ ጽ ፡ሕ፡ ወሰርክ፡ እንዘ፡ እላሑ፡ ወእበኪ።
Omni tempore tàm manè quàm veſperi lugens atque flens [dicò]
መሬት፡ ዘአብኒ፡ ሰላም፡ ማኅፀንትኪ፡ አርአያ፡ ዘአሁ፡ እመ፡ ወለጥኪ።
O terra *Petra pacis* depoſitum tuum imaginem ejus ſi mutaveris!
ለፍቁ፡ ዮ፡ ዮሐንስ፡ ኤርኔስት፡ እንተ፡ ሰከበ፡ ኀቤኪ።
Chariſſimi mei JOHANNIS ERNESTI, qui cubat apud te.
መሬት፡ ዘአብኒ፡ ሰላም፡ ማኅፀንትኪ፡ አርአያ፡ ዘአሁ፡ እመ፡ ወለጥኪ።
O terra *Petra pacis* depoſitum tuum imaginem ejus ſi mutaveris!
ኀዲጎ፡ ዓለመ፡ ወበዊኦ፡ መስፍን፡ ዘለኪ።
Relinquentis mundum, cùm potuerit eſſe Princeps tuus.
ወከመ፡ ኢየአብስ፡ ላዕሌሁ፡ በእግዚአብሔር፡ ዘፈጠረኪ።
Ne peccaret in eo contra Deum O M. qui creavit te.
ከማሁ፡ ይበሉ፡ ኵሎሙ፡ መፍቀርያኒሁ፡ ሕዝብኪ።
Ita dicant omnes amatores ejus, populus tuus:
መሬት፡ ዘአብኒ፡ ሰላም፡ ማኅፀንትኪ፡ አርአያ፡ ዘአሁ፡ እመ፡ ወለጥኪ።
O terra *Petra pacis* depoſitum tuum imaginem ejus ſi mutaveris:
እስከ፡ ምጽአቱ፡ ደገመ፡ ለንጉሠ፡ ነገሥት፡ መሓኪ።
Usque ad reditum Regis Regum miſeratotis
አባላቲሁ፡ ከመ፡ ትዕቀቢ፡ እምነ፡ ዕጌያት፡ ዘውስቴትኪ።
Membra ejus cuſtodito à vermibus qui in te ſunt.
ኊልቈ፡ አጽፋሪሁ፡ ጥቀ፡ እስመ፡ ኢየኅድግ፡ ለኪ።
Numerum unguium ſuorum ne quidem relinquet tibi.
ለሰዊጠ፡ ነፍሱ፡ ውስተ፡ ሥጋሁ፡ አመ፡ ታወፈይዮ፡ ማኅፀንትኪ።
Ad infundendum animam ejus in corpus ejus cum reddituraeris depoſitum tuum,
ወሥዕርተ፡ ርእሱ፡ ዘይሤኒ፡ እምዘ፡ ለፈትል፡ ወርቅ፡ ዘህንደኪ።
Etiam capilli capitis ejus pulchriores filis aureis Indiæ.
ምስለ፡ ኵለንቱሁ፡ አዕጽምቲሁ፡ እንበለ፡ ሕጉጽ፡ ይትኀሠሠኪ።
Cum omnibus oſſibus ejus ſine inficiatione [tua] requirentur à te.
ወለአዝማዲሁ፡ ኄራን፡ እለ፡ ይሄልዉ፡ ዲቤኪ።
Cæterum *Parentes ejus optimos*, qui manent ſuper te,
እግዚአብሔር፡ ይናዝዞሙ፡ እምኀ፡ ሐዘኖሙ፡ ዘይኤኪ። ፨
Dominus conſoletur in triſtitia eorum nociva.

Lit. D.

P. ALPHONSI MENDEZII LUSITANI PONTIFICII quondam apud Habeſſinos Patriarchæ, tunc exulis, ad Gregorium Habeſſinum Epiſtola ex India, Romam miſſa Anno 1652. (u) 46

POr cartas do *P. Antonio d' Andrade*, *do P. João Marachi*, *e do P. Nuño da Cunha* ſoubé ter V. R. chegado a eſſa ſanta Cidade a venerar as cinzas dos *Principes dos Apoſtolos S. Pedro e S. Paulo*, e me alegrei por extremo de V. R. tomar tam bom conſelho em ſe acolher a eſta Cidade de refugio. E tambem ſento dizeremme, que V. R. trata de dar volta, e tornar a Ethiopia, por que ſera vir ſe meter nas chamas da fornalha de Babilonia. Porque nunca a *perſeguçaon esteve nella mais aceza contra os Catholicos que agora*. O que ſe prova muyto bem, com os herejes ago-

PEr literas P. Antonii Andradii: P. Johannis Marachi, & P. Nonii da Cunha *reſcivi* Reverentiam tuam *ad ſanctam urbem appuliſſe, ut venerareris cineres* Principum Apoſtolorum S. Petri & S. Pauli. *Maximo autem affectus ſum gaudio quòd tàm ſalutare conſilium ceperis recipiendo te ad hanc urbem refugii. Verùm percepi quoque quòd R. T. de reverſione cogitet, & reditum in Æthiopiam meditetur. Id autem eſſet ſemetipſum in flammas fornacis Babylonicæ præcipitem dare. Quoniam* perſecutio Catholicorum ibi nunquam magis efferbuit quàm nunc temporis. 47

ra de

(u) in Germania Gregorius accepit hanc Epiſtolam, mihique autographum reliquit.

ra de novo em *Maigoga* darem em huã caſa, onde eſtavaõ juntos os Portuguezes e matarem nove juntos as pedradas com grande furor. E nam hà quem lhe peça conta de nada, mas todos os aſcendem, e ſe unem contra elles.

Na que V. R. me eſcreveo, me fala nos ſeus libros, que diz, que trouxe *Georgis*. Porem elle eſta agora em *Mocà*, aonde o mandei o Março paſſado com hum *Baneane de Dio*, pera experimentar ſe pode entrar dentro, e falar com o *P. Bernardo Nogueira*: pois lhe naõ tem chegado huã ſo carta noſſa, depois que nos fomos lançados fora. Pella qual cauſa vivem todos muy desconſolados: e nos o naõ eſtamos menos, por os naõ podermos conſolar. Nem o Irmaõ *A. Luis*, nem a outra gente de minha caſa ſabe dar rezaõ de taes libros. Deos guarde a V. R. Choraõ 22. de Dezembre A. 1651.

A. Patr. de Ethiopia.

Id quod facilè patet ex eo, quòd jam Haretici Mai- Proc. XIII.
gogæ de novo in domum aliquam, in qua Luſitani convenerant, irruerint, & novem conjunctim lapidum ictibus confecerint magno furore. Nec eſt, qui facti rationem ullo modo exigat; Sed cunctis potiùs eos accendunt, & contra eos ſe adunant.

In literis, quas R. T. mihi ſcripſit, mentionem facit librorum ſuorum, quos dicis Georgium *ſecum tuliſſe. At ille jam Moca moratur, quo ipſum Martio præterito cum* Baneane (x) *quodam* Dienſe *miſi, ut tentaret an poſſit intrare in Æthiopiam, & colloqui cum* P. Bernardo Nogueira, (y) *quoniam ille ne unam quidem epiſtolam à nobis accepit, ex quo inde expulſi fuimus. Quamobrem omnes con-* An. 1634.
ſolationis planè ſunt expertes: nec nos minore afficimur mœrore, quod illos non poſſimus conſolari. Nec frater A. Luis nec alius quiſpiam meæ familia de illis libris quidquam novit. Valeat R. T. Chorani d. 22. Decemb. 1651.

Alphonſus Patriarcha Æthiopiæ.

Lit. E.

EPISTOLA GREGORII
AD SERENISS. PRINCIPEM
ERNESTUM
SAXONIÆ &c. DUCEM.

Exordium rhythmicum eſt Æthiopico more, ad verbum à nobis redditum.

ኢ P
ሱ ስ:

49 ቃል: ነባቢት: ወሐዋርያዊት: እንተ: እምጎርጎሬዎስ: ኢትዮጵያዊ: ተፈነወት።
Oratio rationalis & apoſtolica, à *Gregorio Æthiope* miſſa
ምስለ: ሰላም: እግዚአብሔር: ትብጻሕ: ኀበ: ጥቀ: ዐቢይ: መስፍን: ገባሬ: ኂሩት።
Cum pace Domini, perveniat ad maximum Principem benefactorem,
ወመካሕ: መኳንንት: ሳክስን: እግዚእየ: ኤርነስት።
Et glorioſiſſimum *Ducem Saxoniæ* Dominum meum ERNESTUM,
ወበጺሖ: ትእምኅ: ሊተ: እእዳዊሁ: ህየንተ: አፉ: ዚአየ: በትፍሥሕት:
Et perveniens [illuc] oſculetur manus ejus vice oris mei in lætitia,
በአምኃ: ሰላም: ወፍቅር: ዘእንበለ: ጕሕሉት።
Oſculo pacis & charitatis ſine dolo;
ወታብስር: ነገሬተ: ዚአየ: እንበለ: ሀኬት።
Et annunciet illi res meas ſine mora.
እግዚአብሔር: ውዱስ: ወዘለዓለም: እኩት:
Dominus [Deus] laudatus & in æternum celebratus,

(x) Nomen gentis eſt in India ab eſu animalium prorſus abſtinentia; de qua vide H, Æ. 3, 1, 47.
(y) Iſte pro Vicario Generali in Æthiopia relictus fuit à Patriarcha Mendezio. B. Tell. L.6.c.40.

Prov. XIII. ዘያኅስር፡ ለዐቡይ፡ ወያልዕል፡ ለትሑት ።
Qui humiliat ſuperbum & extollit humilem,
ንጉሠ፡ ነገሥት፡ ወአምላከ፡ አማልክት ።
Rex Regum & Deus Deorum,
ዘአለቦ፡ ይፈትን፡ ወኵሊያተ፡ የሐትት ፤
Qui corda ſcrutatur & renes examinat,
መጋቤ፡ ነዳያን፡ ወሠያሚሆሙ፡ ለመኳንንት ።
Protector pauperum & conſtitutor Principum.
ውእቱ፡ አምላክ፡ ይመግብ፡ ህውደ፡ ህላዌክሙ፡ በመንግስና፡ ረድኤቱ፡ ዘኢ
ይትነሠት፤
Ille Deus protegat aulâ exiſtentiæ veſtræ protectione auxilii ſui, quod non deſtruitur.
ወይዕቀብ፡ ሕይወተክሙ፡ እምዘመን፡ እኩይ፡ ወእምኵሉ፡ ዘይመጽእ፡
መንሱት፡ አሜን ።
Et cuſtodiat vitam veſtram à tempore malo, & omni venturâ afflictione. Amen.

Hucusque Rhythmi; ſequitur jam Epiſtola ipſa.

ኦእግዚእየ፡ ርኅሩኅ፡ ወሠናየ፡ ዝክር ።
ተዘካርትየስ፡ ለጽሒፈ፡ ኀቤሆሙ፡(a)
እስከ፡ ይእዜ፡ አኮ፡ በህኬትየ፡ ወኢበ
ረሲዐትየ፡ እግዚእናሆሙ፡ አላ፡ በእን
ተ፡ ነገረ፡ ገብት፡ ዘአቅደምኩ፡ ነጊረ፡ ለ
ሲኖር፡ ኢዮብ፡ ሉዶልፍ፡ ከመ፡ ይንግር
ሙ፡ ክዋኔሁ፡ ወበእንተ፡ ዘአብሐኒ፡ ለሊ
ሆሙ፡ ከመ፡ ኢይጽሐፍ፡ ሎሙ፡ ዘእን
በለ፡ ኀቤሁ፡ በከመ፡ ሰማዕኩ፡ እምኔ
ሁ ። ጽሒፈ፡ ክታብስ፡ ወውሂበ፡
ምዝጋና፡ ለእግዚእናሆሙ፡ አኮ፡ ፩ ጊ
ዜ፡ ባሕቲቱ፡ አላ፡ እምደለወኒ፡ እጽ
ሒፍ፡ ብዙኃ፡ ጊዜያተ፡ በእንተ፡ ኂሩታ
ት፡ ዘገብረ፡ ሊተ፡ በጊዜ፡ ምጽአትየ፡
ኀቤሆሙ፡ ወአስተፋነውኒ፡ በፍቅር፡
ምስለ፡ ኵሉ፡ ሠናያት፡ እለ፡ የሀጽጽ፡
ለፍኖት፡ በጊዜ፡ ፀአትየ፡ እምኔሆሙ፤ ወ
ተጋህዱኒ፡ ለአድኅኖተ፡ ሕይወትየ፡
ከመ፡ ኢይርከበኒ፡ እኩይ ። ወከማ
ሁ፡ ገብረ፡ ሎሙ፡ እግዚአብሔር፡ ወኢያ
ስተኀፈርሙ፡ በምንትኒ፡ ነገር፡ ዘፈተወ
ት፡ ሕሊናሆሙ፡ ዘውእቱ፡ አምላክ፡ መ
ፍቀሬ፡ ሰላም፡ ወኂሩት ። እስመ፡ ሀ
ቀብኒ፡ በበአትየ፡ ወበፀአትየ፡ ውስተ፡
ብሔርሙ፤ ሎቱ፡ ስብሐት፤ ከመ፡ ያት
ርፉ፡ በማእከሌነ፡ ዝክረ፡ ተፋቅሮ፡ ወ
ዐቂበ፡ ሃይማኖት፡ ለትውልደ፡ ትውልድ ።
ተፈጸመት፡ ፍቅርሙስ፡ ወአክሊለ፡ ኂ
ሩቶሙ፡ እንተ፡ አልቦ፡ ዘይትዐረይ፡ በ
ዝ፡ ዘመን፡ እንዘ፡ አንድግ፡ ካልኣን፡ ነገ
ረ፡ ኂሩት፡ በሕጹር፡ ዝውእቱ፤ እ
An. 1656. ስመ፡ በዓመት፡ ዘኀለፈ፡ ፀሐፈ፡ ሊተ፡
ፍቁርየ፡ ሲኖረ፡ ኢዮብ፡ ሉዶልፍ፡ እ
ንዘ፡ ይብል ። ከመዝ፡ ይብለከ፡ እግ
ዚእየ፡ መኰንን፤ ፃእ፡ እምዝኩ፡ ሀገር፡ ዘ

O DOMINE MI CLEMENTISSIME ET OPTIMÆ RECORDATIONIS. 50

Quòd tam diu diſtulerim ſcribere ad Celſ. V. *minimè factum eſt ex deſidiâ, neque ex oblivione* Celſ. V. *ſed propter accidens quoddam, quod prius narravi* Domino Jobo Ludolfo, *ut referat* Celſ. V. *rationem ejus: & quia permiſit mihi* Celſ. V. *ipſa, ne ſcriberem ad ſe, ſed tantùm ad illum, quemadmodùm percepi ex eo. Literas autem ſcribere & gratias agere* Celſ. Vræ. *non ſemel tantùm* (neceſſarium fuiſſet); *Sed oportuiſſet me ſcribere multis vicibus, propter beneficia quæ exhibuit mihi tempore adventus mei ad ſe: & quòd me dimiſerit in charitate cum omnibus bonis, quæ neceſſaria ſunt ad iter, tempore diſceſſus mei à Celſ. V. & quòd vigilaverit pro conſervatione vitæ meæ, ne mihi accideret malum. Id etiam præſtitit Celſ. Vra. Dominus, & non fruſtravit eam in ulla re, quam deſideravit animus ejus, qui eſt Deus amator pacis & bonitatis. Quoniam cuſtodivit me in introitu meo & exitu meo in ditione Celſ. V.* (Ei ſit laus) *Ut relinqueret inter nos memoriam mutuæ charitatis, & obſervationem fidei in generationes generationum.*

51 *Conſummatio verò charitatis Celſ. V. & corona bonitatis incomparabilis hoc tempore (ut prætermittam alia beneficia) brevibus hæc eſt: Quòd anno præterito amicus meus,* Dn. Jobus Ludolfus *mihi ſcripſerit dicens:* Sic dicit tibi Dominus meus Princeps: Egredere ex illa urbe, cujus aër non conducit tibi, & mane

ኣየረ

(a) Propriè adest: Æthiopicè honoris causâ se Ducem in tertiâ persona plurali alloquitur; ut supra Principem in tertia persona singulari.

ኦየሬ፡ዚኦሁ፡ኢይሠኒ፡ለከ፡ወንበር፡
ንበ፡ካለእ፡ሀገር፡እምኦውርፓ፡ዘፈቀ
ድከ፡ወአነ፡እረድአከ፡በኵሉ፡ፃገር፡
ዘየፀፀበከ፡፡ ወሰሚዕየ፡ እምኔሁ፡
ኦመንኩ፡ ዘኮነ፡ ከመ፡ ኢይከውን፡ ቃ
ሉ፡ንቱን፡ወኢንጓድይ፡እምዘ፡አሰፈወ
ኒ፡ ተፈሣሕኩሂ፡ጥቀ፡ ወረከብኩ፡
ተስፋ፡ዐቢየ፡ከመ፡ዘረከበ፡ምህርካ፡
ብዙኀ፡፡
52 ለእግዚአብሔር፡እግዚእነ፡ዘይደልዎ፡አ
ኰቴት፡አእኰትክዎ፡በእንተ፡ዘወሀበኒ፡
ኪያሆሙ፡ረድኤተ፡ወምጽቀበ፡በብሔ
ረ፡ባዕድ፡፡ ሎሙኒ፡ አመዝገንኩ፡ጥቀ፡
እምድኅረሁ፡ በእንተ፡ ኵሉ፡ ኄረ
ቲሆሙ፡ ወፈጸምቶሙ፡ ቃለ፡ ዚአሁ፡
ዘጽሑፍ፡ውስተ፡መጻሕፍት፡ንበ፡ብ
ዙኀ፡ክፍላት፡በእንተ፡ፃገረ፡ፍቅር፡
ወገቢረ፡ኄረት፡ለኵሉ፡ ፈድፋደሰ፡
ለአፍግድ፡ለፈላሲያን፡ወለነደያን፡በከ
መ፡ያአምሮ፡ውእቶሙ፡፡ እመኒ፡ ኢገ
ብርኩ፡ አነ፡ ምክረ፡ ዚአሆሙ፡ በእን
ተ፡ስእኗትየ፡ተርፈ፡እምንገለየ፡ ወአ
ኮ፡እምኔሆሙ፡ባሕቱ፡እግዚአብሔር፡
ዘባረከ፡ቤተ፡አቢዳሬ፡(a) ውእቱ፡ይባር
ክ፡ቤቶሙ፡ወያስተፍሥሖሙ፡ለው
ሉዶሙ፡ወየሀቦሙ፡ዕድሜ፡ብዙኀ፡ም
ስለ፡ፍሥሓ፡ወጥዒና፡ምስለ፡ይእቲ፡አ
53 ግዚእት፡መፃምርቶሙ፡ ዘበሕግ፡፡
ይእዜኒ፡ይትባረክ፡እግዚአብሔር፡ቡሩ
ክ፡ዘለዓለም፡ እስመ፡ብድብድ፡ ዘሮ
ምያ፡ኀደገ፡ወወፅአ፡ እምኔሁ፡ በፍጹ
ም፡፡ወናሁ፡ይከውን፡መጠነ፡፳ ዕለታ
ት፡ እስከ፡ ኦመ፡ ይጸሐፍ፡ ዝንቱ፡ክ
ታብ፡ እምዘ፡ ተፀርዐ፡ ደዌ፡፡ ሰ
ብእሂ፡ እለ፡ ነበሩ፡ በላዛሬቶ፡ (b)
ኦ፡ ኵሎሙ፡ ውስተ፡ ሀገር፡ ኦመ፡ ተ
ሱዑ፡ለጥቅምት፡ወወሀቡ፡ምሥጋና፡
ለእግዚአብሔር፡ ዘአድኀኖሙ፡ እም
ዝኩ፡ሞት፡ፈጣን፡፡ በቢአሙ፡ውስተ፡
ቤተ፡ክርስቲያን፡ ዘቅዱስ፡ ጴጥሮስ፡
ንሕነኒ፡ሀሎነ፡ድኅነ፡እስከ፡ይእዜ፡በም
ሕረቱ፡ለእግዚአብሔር፡ሎቱ፡ስብሐት፡፡
54 በእንተዝ፡ ኦነሂ፡ መከርኩ፡ ለወፂእ፡
እምሮም፡በሐመር፡ ወእሑር፡ ማ
ርሲሊ፡እንበለ፡እብጻሕ፡ኦሊጎርኖ፡(c)
ወበጺሕየ፡ ህየ፡ በጥቀ፡ እገብር፡ ኳር
ታና፡(d) በከመ፡ ሥርዐቶሙ፡ ወእምድ
ኅረ፡ባእኩ፡ውስተ፡ሀገር፡እትበር፡በ

F 3

in alia quadam urbe Europæ, ubicunque volueris, & ego juvabo te in omni re, qua opus erit tibi. Ego autem ab illo percipiens iſta, confiſus ſum, quod verbum Celſ. V. non deficiet, nec cunctabitur (præſtare) quidquid promiſit mihi. Lætatus quoque ſum valde, & concepi ſpem magnam, tanquam qui reportaſſet ſpolia multa. Prov. XIII.

Deo O. M. Domino noſtro, cui debetur gratiarum actio, gratias egi, ideò quod dederit mihi Celſ. Vrm. pro auxilio & protectione in regione peregrina. Celſ. Va. quoq; gratias egi maximas poſtea propter omnia beneficia ſua, & adimpletionem verbi ſui in eo, quod ſcriptum eſt in S. Scriptura in multis locis de charitate & beneficentia erga omnès [homines] *maximè vero erga peregrinos, exules & paupères, quemadmodum Celſ. V. ipſa novit. Si vero non expedivi ego propoſitum Celſ. V. propter imbecillitatem meam, remanſit* [negotium] *apud me, & non apud Celſ. V. Verum enim verò Deus O. M. qui benedixit domui* Obed Edom (a) *ille quoque benedicat domui Celſ. V. & lætificet eam in filiis ſuis, & det illi vitam longævam cum lætitiâ & ſanitate cum Dominâ conjuge ſuâ legitimâ.*

Nunc autem benedicatur Dominus benedictus in ſecula, quod peſtis Romæ ceſſaverit & exceſſerit ex eâ penitus. Et effluxerunt circiter viginti dies ex quo ſcribi cœpta eſt hæc epiſtola, quod ceſſavit contagium. Homines etiam qui detinebantur in Noſocomio (b) *omnes ingreſſi ſunt in urbem die nono Octobris, & reddiderunt grates Deo, qui liberavit eos ab illa morte repentina, intrantes in* Baſilicam Sancti Petri [Apoſtoli]. *Nos quoque ſalvi ſumus adhuc per miſericordiam Dei, ei ſit gloria.* Peſtis Romæ ceſſavit. An. 1657.

Propterea quoque ego Româ egredi ſtatui nave, & proficiſci (rectâ) Maſſiliam, *ita ut non veniam* Liburnum. *Et cum illuc venero, certò facturus ſum* Quarantanam *(d) ſecundum morem eorum. Cum autem ingreſſus fuero urbem, man-* Iter Gregorii.

ሀየ፡

(a) Æthiopicè *Abidare*, quia exemplaria Græca (excepto Complutenſi) habent *Ἀβεδδαρά* pro Obed-Edom. 2. Sam. 6. 12. (b) Italicum eſt *Lazaretto*, cujuscemodi vocabula ſæpe retinet, quæ Æthiopicè non commodè exprimere poteſt. (c) *Ligorno, Ligourne* Gall. *Liverno* Ital. Portus eſt *Hetruriæ* & emporium celebre. (d) Quarantana potiùs. Quarantaine. Quadraginta dies, quibus in navi manere coguntur è locis peſte ſuſpectis venientes.

Proœ. XIII. ሆየ፡መጠነ፡፲ ዕለታተ፡እመ፡ እረክብ፡
ምጽዋተ፡እምነ፡፩፡፩፡ ሰብእ፡ዘቦሙ፡
ርኅራኄ፡ ወእለ፡ ያአምሩ፡ ፋቅረ፡ እስ
መ፡ ጥቀ፡የሀፅበኒ፡ ስንቅ፡ ለዘመ
ጠነዝ፡ርሑቅ፡ብሔር፡እንዘ፡ልሂቅ፡ወ
ድኩም፡ኀይል፡አነ፡ዘኢይክል፡ ሐዊረ፡
በእግር፡ዘእንበለ፡ በመርከብ፡ወተጽ
እኖ፡በገመል፡፡ ወእምዝ፡አሐውር፡
በ፩ሐመር፡ መንገለ፡ እስክንድርያ፡
ወነሢእየ፡ እሎንተ፡ ትእምርታተ፡
እንተ፡ ወሀብከኒ፡ ቀዲመ፡ እምነበ፡
አንበርክዎሙ፡ ውስተ፡ ቤትነ፡ ዘብ
ሔረ፡ ግብጽ፡ ወእምዝ፡ አሐውር፡
ምስለ፡ ነጋድያን፡ ወእበውእ፡ ሀገ
የ፡በኂሩቱ፡ ወበሥምረቱ፡ለእግዚአብ
ሔር፡አምላክየ፡ ዘውእቱ፡ሀቃቢሆሙ፡
ለነጋድያን፡ወመጽንዒሆሙ፡ ለድኩማ
ን፡እስመ፡ሕሊናየ፡ ኢያዕረፈ፡በዝ፡ሀ
ገር፡ በእንተ፡ብዙኃን፡ ምክንያታት፡፡
ባሕቱ፡ዘእንበለ፡ አርአይ፡ ሠጣጥሁ፡
ለዝ፡ ክታብ፡ ኢእወፅእ፡ እምሮምያ፡
በእንተዝ፡የሀፅብ፡ ከመ፡ ይፈንውእ ሊ
ተ፡ ፍጡነ፡ ሠጣጥሁ፡ ለዝንቱ፡ በልሳነ፡
ግዕዝ፡ዘእንበለ፡ ይኅለፍ፡ብየ፡ መዋዕ
ለ፡ ዕድሜ፡ ዘነግድ፡ ወዘእንበለ፡ ይም
ጻእ፡ ብየ፡ ፩ ምክንያት፡ አው፡ ምንትኒ፡
ምክላእ፡ ዘያተርፈኒ፡ወይከልአኒ፡እም
ሐዊር፡ በከመ፡ አተረፈኒ፡ ቀዲመ፡ ነገ
ረ፡ ብድብድ፡፡ እስመ፡ አነ፡ ሀሎኩ፡
ይእዜ፡በጥዒና፡ በኂሩቱ፡ ለእግዚአብ
ሔር፡ ሎቱ፡ ስብሐት፡፡ ሎሙኒ፡ዘሀቀቦ
ሙ፡እንበለ፡ሐዘን፡ እስከ፡ ይእዜ፡፡
ዓዲ፡ሶበ፡ አዘከረኒ፡ በክታቡ፡ ሲኖር፡
ኢዮብ፡ ሉዶልፍ፡ ከመ፡ ይፈቅዱ፡ ኣእ
ምሮቶ፡ ለማየ፡ ግዮን፡ ኀበ፡ ኣይቴ፡ ይነቅ
ዕ፡ወበኀበ፡ ኣይቴ፡ የሐልፍ፡ ናሁ፡ ፈነው
ኩ፡ ሎሙ፡ ምስለዝ፡ ጽሒፍየ፡ በጥን
ቁቅ፡ ኵሉ፡ በበ፡ ጾታሁ፡ እምነቅዑ፡ እ
ስከ፡ ፈጸሜሁ፡ በከመ፡ ይውኅዝ፡ ወየ
ዐውድ፡ በፍጹም፡ ወአስማተ፡ አህጉረ
ትኒ፡ ዘቦሙ፡ ይበጽሕ፡ እመጠነ፡ አእ
መርኩ፡ ከመ፡ ያፈቅርዋ፡ ጥቀ፡ ለኢት
ዮጵያ፡ ወለሕዝባ፡ ምስለ፡ ንጉሦ
ሙ፡ ዘእንበለ፡ ይርአይዋ፡፡ እምቅድ
መዝ፡ ፈነውኩ፡ለውእቱ፡ፍቁርየ፡ አ
ስማተ፡ ኣዕናቍ፡ ምስለ፡ ካልኣን፡ነገ
ር፡ አመ፡ ፳ወ፰ለወርኀ፡ሐምሌ፡፡ ባ
ሕቱ፡ ኢየአምርኩ፡ እመ፡ በጽሐ፡ ሎ
ቱ፡ አው፡ ኢበጽሐ፡ እስመ፡ኈንደየ፡ ጥ
ቀ፡ወኢበጽሐ፡ሊተ፡ሠጣጥሁ፡ነገራት
ኒ፡ እለ፡ ተርፉ፡ እምዝንቱ፡ ይትረከቡ፡
ውስተ፡ ክታብ፡ ዘሲኖር፡ ኢዮብ፡ ሉ

Nili cursus.

Gemmarum nomina.

surus sum ibi circiter decem dies, si accepero eleemosynam ab hominibus, quibus est bonitas animi, & qui norunt charitatem. Quia valde necesse habeo viatico, ad tam longinquam regionem, præsertim cum jam ætate provectus & infirmus viribus sim, qui non possum ire pedibus, sed vel navibus vel equitando camelos. Deinde proficiscar maritimo itinere Alexandriam, & [ibi] *recipiam illas literas signatas* (e) *quas mihi antehac dedit Cels. V. ex eo loco, ubi illas deposui in domo nostra, quæ est in regione Ægypti. Deinde pergam cum peregrinatoribus, & intrabo in patriam meam per bonitatem & beniplacitum Domini nostri, qui defensor est peregrinantium & roborator in-*
firmiorum. *Quia animus meus non* 55
tranquillus fuit in hac urbe propter multas causas. Veruntamen priusquàm videam responsionem ad hanc epistolam non exibo Româ. *Quapropter necesse est, ut mittas mihi subitò responsionem ad has* [literas] *in linguâ Æthiopica, antequam transeant mihi dies temporis opportuni ad iter faciendum: & antequam eveniat mihi nova causa, aut quoddam impedimentum, quod remoretur me, & impediat me à profectione, sicut detinuit me antehac pestis. Quia ego sum nunc sanus per gratiam Dei O. M. ei sit laus; qui & Celf. V. custodivit sine mærore hucusque.*

Porro quandoquidem monuit me in 56
literis suis Dn. Jobus Ludolfus, *quòd Celf. V. desideret cognoscere* (cursum) aquæ Nili, *ubi originem suam habeat, & quà transeat. Ecce misi id Celf. V. cum hac* [epistola] *describens accuratè omnia secundum ordinem suum ab ortu usque ad finem ejus, quo pacto fluit & circumit plenariè, & nomina regionum quoque per quas venit;* (f) *quia intellexi, quod Celf. V. valde diligis Æthiopiam, & incolas ejus cum Rege eorum, quamvis eam non viderit. Antehac etiam misi illi amico meo* nomina gemmarum (g) *cum aliis rebus die vigesimo octavo mensis Julii. Verùm non novi, num reddita ei fuerit epistola vel non. Quia jamdiu est, & non redditum fuit mihi responsum illius. Res autem reliqua reperiuntur in literis ad*
Dn.

(e) Literæ commeatus erant addito testimonio pro Gregorio. (f) Descriptionem hanc edidi in Historia Lib. I. c. 8. §. 11. (g) Has reperiet Lector infra in hoc Commentario l.15 109.

ዶለፋ። አሙ፡ ወፃእኩሂ፡እጽሕፋ፡እ
ንዘ፡አየድዎ፡ነገረ፡ሑረትየ።አእግዚእ
የ፡ ይትወከፉ፡ ሊተ፡ ዘንተ፡ ክታብየ፡
57 ለትሑት፤ ወይስምዑ፡ነገሬተ፡ዚአሁ፡
በትዕግሥት። እመኒ፡ቃለ፡ዚአሁ፡ለሱ
ሕ፡ ወኢረከበ፡ ሞገሰ፡ በቅድሜ፡ እ
ግዚእናሆሙ፡አኮ፡ዕፁብ፡ ውእቱ፤እስ
መ፡እንግዳ፡ወፈላሲ፡አነ፡ዘኢየአምር፡
ሥርዐተ፡ ሀገር፡ ወኢቃለ፡ ዘኤውሮፓ፤
ወበእንተ፡ኑኃቱ፤ኢየንውር[illegible]፤እስመ፡
ዝንቱ፡ውእቱ፡ ጥንቱ፡ ለክታብየ፡ ወዘ
ደኃሪሁ፡መኑ፡ ያአምር፡ ዘእንበለ፡ እግ
ዚአብሔር፡ባሕቲቱ። አብዛኅኩ፡
ቃላተ፡በላዕለ፡እግዚእናሆሙ፡ይምሐ
ረኒ፡ በእንተ፡ ፍቅር። ተጽሕፈ፡
አሙ፡ ፳ሁ፡ ለጥቅምት፡ በ፲ወ፮፻፶
ወ፯ዓመተ፡ እግዚእነ፡ ክርስቶስ። ።
ጎርጎርዮስ፡
ቀኒዩ፡ ገብርሙ፡ በክርስቶስ ።

Dn. Jobum Ludolfum. *Cum etiam profectus fuero, ſcribam narraturus ſucceſſum profectionis meæ.* Proœ. XIII.

O Domine mi! *ſuſcipe quæſo epiſtolam hanc à me humili, & percipe tenorem ejus patienter. Quod ſi ſtylus ejus ſit inſipidus, nec invenerit gratiam coram Celſ. V. id mirum non erit; quoniam peregrinus & exulſum, qui non novit mores regionis neque ſtylum Europæ. Et propter prolixitatem ejus noli deſpectui habere eam. Quia hoc eſt primordium epiſtolarum mearum, & finem earum quis novit? niſi Deus O. M. ſolus.* Excuſatio ſtyli.

Aſt quod multus fuerim in verbis erga Celſitud. Vram. ignoſcat mihi propter charitatem [Chriſtianam]. Scripta die XX. Octobr. Milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo anno Domini noſtri Chriſti.

GREGORIUS acquiſitus ſervus Celſitudinis Veſtræ in Chriſto.

De GREGORIO & ejus ingenio ad neceſſitudinem Hiſtoria noſtra ſatis dictum.

Sequitur Additio

De verſionibus Hiſtoriæ noſtræ Æthiopicæ.

58 Priusquam Commentarium ad ipſum textum aggrediar, Lectorem celare nolo, Hiſtoriam meam Æthiopicam *Anglicè* verſam & editam fuiſſe *Londini per J. P. Anno 1683.* Cùm autem multa in verſione hac obſervarem parum aptè reddita, præfationem addidi, quam Bibliopola Samuel Smith Londinenſis imprimi curavit, mutato Libri titulo cum adjectione hac: *Secundo editio cum Tabula Geographica, & præfatione è Commentario autoris Latino deſumta, &c.* Ex qua lectores cognoſcere poterunt meum de illa verſione judicium. Verſio Anglica.

59 Eodem tempore *Des Iouneaux* Gallus poſtea Cameraci in Gymnaſio Regio Mathematum Profeſſor, eam in compendium redegit hoc titulo: *Nouvelle Hiſtoire d'Abiſſinie ou d'Ethiopie tirée de l'Hiſtoire Latine de M. Ludolf. Paris 1684.* Sed ordine rerum mutato: & omiſſis iis quæ illius Religioni favere non videbantur (quod bonum Hiſtoricum minimè facere decet) me in præfatione incuſavit: *quaſi voluerim ex ritibus Eccleſiæ Æthiopicæ ſequelas pro ſententiâ Lutheranorum deducere.* Cùm tamen tale quid facere, & à ſententia mea & ab officio Hiſtorici ſit alieniſſimum, nec ille id ullo exemplo demonſtrare poſſit. Quippe ego argumentum minimè validum cenſeo autoritate alicujus particularis Eccleſiæ dogma quodpiam ſacrum confirmare velle. Niſi enim verba Chriſti ejusque Apoſtolorum, & conſtans Eccleſiæ Catholicæ conſenſus à primis retro ſeculis illud probent, fruſtra ad doctrinam hujus vel illius Eccleſiæ provocaveris. Cùm idem compendium in Gallica eruditorum acta Gallica.

infere-

Proœ. XIII. inſereretur. queſtus ſum de iniquâ hac obtrectatione apud *Dn. Abbatem de la Roque* illorum editorem; qui quidem pollicitus eſt, ſe in ſequentibus Actis, cum iſtius compendii mentionem facturus eſſet, eam revocare velle; verùm num id fecerit, nondum intellexi.

Præterea interpres ille haut ſatis diſtinctè exſcripſit aliqua à nobis tradita. Conferat modò ſtudioſus Lector noſtrum *caput quintum Libri primi de aëris temperie in Habaſſia cum capite tertio iſtius Compendii*; ibi reperiet, quæ nos de æſtu Inſulæ *Suaquena* diximus, illum *pag. 9.* de Habeſſiniâ indifferenter prædicare, & tamen id mox *pag. 10.* ex relatione noſtrâ limitare. Et ſic in aliis quoque locis parum accuratum Epitomatorem ſe præbuit, ut Latinè intelligentibus tutius ſit ad ipſos fontes recurrere. Nam

Belgica. *Tutiùs ex ipſo fonte bibuntur aqua.* Id benè obſervavit *Translator Belgicus VVilhelmus Calebius Vltrajectinus.* Qui animadvertens Gallicum Epitomatorem multa notabilia ad Religionem ſpectantia omiſiſſe, adeò, ut id quod mihi falſò objecerat, in illum verè retorqueri poſſit; ea ſupplevit, multòque pleniùs tranſtulit. Quamvis & ille multa notatu digna omiſerit, indictâ causâ. Ex. gr. *Caput de animalibus quadrupedibus* ille cum ſimus finivit, nihilque neque de Monocerotibus neque de Callitrichibus addidit, & tamen harum effigiem depinxit, inſcribens HIENE. Quid non dicent animalium periti de tanta editoris incuriâ, quòd meam figuram non melius aſpexerit. 60

Moscovitica. Dum iſta ſcribo, nuncius mihi venit ex Suecia ab amico è Moſcovia reduce, (*b*) Hiſtoriam meam non ita pridem in Linguam Slavo-Ruſſicam translatam fuiſſe, idque juſſu *Tzaris*, ſeu *Autocratoris Ruſſorum*, cui dictum fuerat, Habeſſinos multa ex Orientalis Eccleſiæ ritibus atque dogmatibus retinere. Igitur negotium datum fuit tribus regiis interpretibus, *Nicolao Spathario* Moldo-Wallacho. *Bielobotzkio* Polono, & *Stacheo Gadzalovvskio*, è Ruſſia alba oriundo, quibus acceſſit quartus *Hubnerus Germanus.* Quid præſtiterint iſti, ſuo tempore cognoſcemus. 61

(*b*) Is eſt *Ioan. Gabriel* Sparwenfeld Suecus, inſigni doctrina & variarum linguarum cognitione præditus, in literis d. 23. Febr. & 6. Aprilis An. 1689. ad me datis.

FINIS COMMENTARII
Ad
PROOEMIUM.

IOBI LUDOLFI
alias Leuthoff dicti
COMMENTARIUS
AD
HISTORIÆ ÆTHIOPICÆ
Textum ipsum, cum Dissertationibus congruis, secundum numeros in textu positos.
LIB. I. CAP. I.

1 N°. XIV. Abessini] Nomen hoc in toto Oriente, & nunc quoq; in Europâ Æthiopes nostri obtinent; variante parumper pronunciatione. Alii enim *Abasseni, Abassini vel Abissini* (a) *Abessini vel Ebessini* (b), multi malè *Abyssini* scribunt, quia hæc vox cùm *abysso* nihil habet commune. Nos *Habessinorum* appellationem prætulimus, pronunciationem Orientalium inprimis *Arabum* secuti. Etenim in Historia nostra (c) docuimus, originem hujus appellationis Arabicam esse, radicis حبش *Habescha*, vel *Habascha* i. e. *Convenit* vel *coivit turba diversarum tribuum in unum.* Hinc derivatur حبشة *Habesch* vel حبشي *Habeschi*, *Habessinus*, in plurali حبشان & احابش (d).

2 Non autem inusitatum est viris doctis scripturam peregrinarum vocum, tametsi receptam, corrigere, & origini vocum atque genuinæ pronunciationi accommodate; ut cùm pro *Mahomete* nunc eruditi communiter *Muhammedes* scribunt, orthographiam Arabum respicientes, qui محمد *Mo-* vel *Mu-hammed* dicunt & scribunt. Ita clarissimus *Seldenus in Uxore Hebr.* non dubitavit Æthiopes nostros *Habassenos* vocare, cujus exemplum secuti sumus. L. 3. c. 26.

3 Quòd autem vocabulum hoc tam variè & minùs bene hucusque scriptum reperiatur, in causa fuit *primò* aspiratio aspera τῦ ح *Hha* Arabum, Europæis ignota & ob id omissa; quæ profundior est, quàm simplex H. & tamen lenior, quàm *ch*, ch/ Germanorum, Belgarum & Polonorum. *Deinde* valor literæ ش ש *Schin*, Germ. Sch. Angl. *Sh.* Gall. *Ch.* Lusit. X. quæ certam figuram apud Latinos non habet, diversimodè ab Europæis exprimitur. Nam Gallorum *Habech* vel *Abech*: Italorum *Abesce*, vel *Abascia*: Lusitanorum *Abex*: Anglorum *Habesh*, pronunciatione non differunt, sed tantùm scripturâ. Ista enim omnia rectè lecta non aliter sonant, quàm Germanicum Habesch/ Abesch/ vel Abaschia/ quamvis exoticarum literarum imperitis diversissima videantur (e). Quod ad vocalem mediam attinet, quàmvis *Habasseni* non malè dixeris, siquidem *Fatah* Arabum *a* potissimùm repræsentat; quia tamen sæpius ut *ai* Gallicum, *ä* Germanicum sive *e* balans auditur, præsertim si syllabam cum consonante finiat, uti fit in hac ipsa voce *Habesh*, maluimus *Habessini*, quàm cum Golio (f) *Habassini* dicere.

4 Potuissem quidem nostrâ Germanicâ dialecto Arabicæ pronunciationi convenientiùs scribere Chabeschini/ Chabeschiner/ sed quia cæteræ nationes Europææ id diversimodè, imò mirabiliter prolaturæ fuissent, maluimus ita scribere, ut diximus; quò omnes Europæi vocem hanc æqualiter pronunciare possint. Hæc de vocabuli pronun-

(a) Scaliger de emendatione temporum in notis ad Comput. Æthiopicum. Lib VII. (b) apud Damian. à Goes de Matthæi Armenii Legatione, de qua sup. Pr. I §. 9. (c) Lib. I. c. 1. § 2. lit. g. not. (d) Gol. Lex p. 567. (e) Hans Jacob Bräuning in itinerario suo diversa esse putat Habassiner & Abyssiner. Navig. II. c. 23. p. 149. & Navig. III. c. 11. p. 2, 6. (f) in Lexico Arab. in notis ad Alferganum, & alibi passim.

Lib. I. c. I. N. XV. pronunciatione & scripturâ dicenda fuerunt, ut rationem redderemus eruditis, novæ hujus Orthographiæ rationes sciscitantibus. Nunc de illius significatione.

Origo vocis.

N°. XV. Radicis Arabicæ حبش Habascha significationem nu- 1
mero præcedente indicavimus. Derivatum حبشة Habaschaton *colluviem* vel *mixturam tribuum* significat. Plura dantur ab eâdem radice vocabula derivata ejusdem sensus. Etymologia hæc optimè quadrat ad Historiam ipsam transfretationis Habessinorum ex Arabia felice in Africam. Quippe migrationes gentium plerumque fiunt cum confluxu omnis generis egenorum hominum, quibus domi spes nulla sunt; eapropter alias sedes, aliamque fortunam quæsitum adunantur. Id Habessinis contigisse credibile est, hominum multitudine patriam gravante. *Sabæi* enim, ex quibus originem trahunt, *numerosissimi* erant; ut infra no: 20. hujus capitis dicetur.

Cùm verò tempore migrationis inconditum istud agmen nomen *Habesch* acci- 2
peret, probabile est, non vacuam mansisse regionem, sed alios ejusdem generis homines domi relictos, qui nomen *Habessinarum* apud Arabes retinerent. Nisi fortassis gentes è variis tribubus mixtæ hoc nomen antea in Arabia felice gesserint, ad quorum exemplum novis colonis nomen istud impositum fuit; id enim apud veteres in Arabiâ reperitur. *Stephanus de urbibus*: ΑΒΑΣΗΝΟΙ ἔθνος ἀραβίας, *Abasseni populus Arabiæ*: addit ex Uranio μετὰ τοὺς Σαβαίους χατραμωτῖται (g) καὶ Ἀβασηνοὶ *post Sabæos Chadramotitæ & Abasseni*, καὶ πάλιν, ἡ χώρα τῶν Ἀβασηνῶν *Regio Abassenorum*. Manserunt igitur post Habessinorum nostrorum discessum alii ejusdem generis in patria sua. Rectissimè quidem Golius (*h*) hoc vocabulum exponit: *Habassini* inquiens *Arabibus hoc nomine appellati sunt, quasi* ἐπίμικτοι. At rationem addens: *ideò quòd non ita, ut ipsi in tribus distincti; nam* حبش *est promiscuè congregare &c.* in eâ sententiâ fuisse videtur, quasi nationi huic in Africa jam existenti nomen hoc ab Arabibus impositum fuerit; Arabes enim Habessinis opponit, qui tamen etiam Arabes fuere, quamvis non essent in tribus distincti. Idem sensisse videtur Clariss. Guil. Beveregius (*i*). Sed potior nobis ratio videtur, quòd ipsi Arabes, è variis tribubus congregati, & ob id Habessini dicti, Mare transmiserint, sui similes in Arabiâ jam habentes, vel relinquentes; ut modò diximus.

Vana igitur atque frivola sunt alia omnia, quæ ignoratione linguæ Arabicæ 3
gentisque historiæ de significatione atque originatione hujus vocis ab aliis proferuntur. Sed nulla indoctior est, quàm quæ deducitur ab Ægyptiaco vocabulo Αὐάσεις AVASES (*k*). Id enim Lexicographi plerique *habitationes* seu domos Æthiopum exponunt & malè ad Strabonem provocant, quem tamen non inspexerunt. Is enim, quid sit,, disertis verbis narrat Lib. 17. p. m. 791. Lit. A.

Αὐάσεις δ' οἱ Αἰγύπτιοι, καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας, περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν νήσους πελαγίας. πολὺ δὲ τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τὴν λιβύην. Τρεῖς δ' εἰσὶν αἱ πρόσχωροι τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ὑπ' αὐτῇ τεταγμέναι.	AVASES *Ægyptii vocant habitatas regiones, circumdatas circumcirca magnis desertis, quasi insulas quasdam pelagicas; frequens autem hoc est in Libya* [seu Africa propriè dicta.] *Tres sunt, quæ pertinent (l) ad Ægyptum, suntque illi subjectæ.*

Hinc κατάστικτος *maculosa, variegata* instar pardi regio illa ab eodem vocatur Lib. 2. p. 130. d.

Ἐοικεῖα παρδάλει (m) Κατάστικτος γάρ ἐστι ταῖς οἰκήσεσι	*Similis est* (Africa) *pardo. Variegata enim*

(g) Rectius χατραμωτῖται, est enim ab Arabico حضر موت Hhadra-mot, *Habitaculum vel area mortis*. (h) In notis ad Alferganum pag. 89. (i) Annot. in Can Concil. Trullani pag. 150. b. (k) Multi autores vanam hanc sequuntur sententiam; B. Tellezius L. I. c. 2. p. 5. eam sic refert, quasi ea Strabonis esset, cùm tamen ille tantùm exponat vocabulum Ægyptiacum Αὐάσεις, nulla Abassiæ facta mentione (l) Sic potius reddendum censeo quàm *finitima*; quod dici non potest de regione septem dierum itinere intermediis arenis distante. Quòd autem Ægyptiacæ ditionis fuerint *Oases* illæ, dubio caret; parebant enim Oasitæ Regibus & præfectis Ægypti. Plinius duos *Nomos* seu *Præfecturas Ægypti* nominat *Oasitas* L. V. Sect. 9. (m) De *Libya* seu *Africa* loquitur *Strabo*, malè de Urbe accepit *Thomas de Pineda*, similem fuisse pardalis pelli interpunctam habitationibus, scribens.

οἰκήσεσι περιεχομέναις ἐρήμῳ ἢ ἀνύδρῳ γῇ. Καλοῦσι δὲ τὰς τοιαύτας οἰκήσεις Αὐάσεις οἱ Αἰγύπτιοι. | *est habitationibus circumdatis desertâ & siticulosâ terrâ. Tales autem habitationes Ægyptii AVASES vocant.* Lib. I. c. 1. N. XV.

4 Eadem verba pessimè exscripta & per versa reperiuntur apud *Stephanum de Vrbibus*, voce Αὔασις; Librarii, ut videtur, culpâ. Ubi etiam insufficienter exponitur πόλις Αἰγύπτου *Vrbs Ægypti*; cùm sit & regio & urbs ejusdem nominis. *Ægypti* ait, scilicet ratione ditionis & dominii, non ratione situs. Græci tales *Auases Insulas* vocaverunt; sunt enim quasi insulæ quædam terrestres villis & vicis habitatæ, & arenâ tanquam mari circumdatæ, ut si desuper eas contueri liceret, tanquàm virides insulas in arenoso mari (Sandmeer) eas conspecturus esses. Αὔασις *Auasis* autem & Ὄασις Oasis(*n*) idem prorsus est vocabulum, uti Stephanus d. l. rectè notat. Nihil enim frequentius est permutatione τοῦ *Au* in *O*, ut infra n. 17. hujus capitis docebitur. Plures dabantur Oases in Africa, quarum præcipua κατ᾽ ἐξοχὴν *Auasis* vel *Oasis* dicta fuit, vel addito epithero *Magna*, Græcis Μακάρων νῆσος à Samiis olim habitata, arenoso septem dierum itinere Thebis distans (*o*). Urbem habebat sibi cognominem, ut modò innuimus. Nam insulæ earumque urbes ut plurimum eadem gerunt nomina. Ista Episcopali sede prædita fuit (*p*). Ptolemæus duas tantùm nominat, *Magnam & parvam*, quarum situm docet; sed plures fuerunt, ut ex Strabone didicimus. Quædam peculiaria habebant nomina; ex. gr. Γυψεῖς *Gypseis* apud *Stephanum de Vrbibus*, quam Insulam Æthiopiæ vocat, terrestrem puto. Pinedus ad vocem Αὔασις n. 52. Hanc *Gypsum* esse putant Jureconsulti ad Novell. 22. 8. & 142. 1. Ὕασιν verò vitiosè dici pro Αὔασιν apud eundem Stephanum in lit. Y. ablato vel delero A. quemlibet facilè animadversurum puto.

Auasis seu Oasis. §. 4. L. IV. c. 5. p. 105.

5 Cùm igitur istarum terrestrium insularum difficilis per arenas esset accessus & excessus, haud aliter ac insularum maris, ideò delinquentes illuc in exilium mittebantur. Sic enim Ulpianus *l. 7. §. 5. ff. de Interdict. & releg.* ait: *Est quoddam genus quasi in insulam relegationis in provincia Ægypto in Ovasin* (*q*) *relegare* (*r*). Quæ cùm rectissimè ab Ulpiano sic dicantur, mirum est *in notis Gothofredi ad h. l.* interrogari. *Cur quasi insulam vocat? Oasis non est insula, sed infestus tantùm culicibus & muscis locus.* Corrigitur à Glossatore locus *in Ovasin*, quasi olim defectuosè scriptum fuisset *iNovas in* ..... h. e. *in novas insulas*. Ridiculè planè æque ac illud, quod in *Lexico Iuridico Calvini* legitur *Oasis pœna genus*; ac si diceres: *Insulam esse pœna genus*. Nihilò meliùs in eodem Lexico sub voce *Oüasis* dicitur: *Oasis locus desertus* in Africa, cùm dicere debuisset, *locus cultus & habitatus in Africa desertis* (*s*) ubi plures autores de hac re allegat, quos, qui volet, evolvere poterit (*t*).

Relegatio in Oasin. Glossa ridicula.

6 In editione Strabonis *à Casaubono Lut. Paris. An. 1620.* facta, Ἀυάσεις *Anases* semper legitur, semel tantum Αὔασις *Auasis* ceu varia lectio Manuscr. in margine ponitur. Quæ à Viro doctissimo non dignosci nec corrigi potuisse mirum. Nam in notis ad Lib. 2. fatetur *veteres Codices mutare* (sic loquitur) N. in Y. Αὐάσεις *& hanc lectionem favere iis, qui* Αὐάσεις *scribendum censeant*; cùm tamen in notis ad *Stephanum & Plinium* provocet, ex quibus cognoscere poterat, veram lectionem esse Αὔασις vel Oasis non Ἄυασις. Addit Casaubonus *veterem interpretem semper scribere* Ἀβάσεις. Nempe B. & Y. secundum hodiernam Græcorum pronunciationem non differunt. Prava scriptura Ἀβάσεις per B. procul dubio favere visa fuit pravæ Abassiæ nostræ derivationi. Neque enim nomen exiguæ terræ portiunculæ ullo modô quadrat ad ingens

pag. 813. pag. 130. Ad Lib. 17. pag. 719.

regnum

(*n*) Apud *Procopium Pers. I. p. 33.* legitur: οἱ Νοβάται ἀμφὶ πόλιν Ὄασιν ᾠκημένοι τὰ πρότερα. *Nobata, qui primùm circa urbem* Oasin *habitabant.* (*o*) *Herodotus in Thalia l. 3.* (*p*) Kircher. *in Supplem. Prod. Copt.* Cap. IX. p. 614. (*q*) Corriga Auasin vel Oasin. (*r*) Exempla in Hist. Eccles. passim sunt obvia; Porphyrius Episcopus Antioch: *Constantium Presbyterum* in Oasin relegari curavit, tanquam turbatorem plebis. Diab. de vita Chrysost. p. 145. cujus autor p. 195. ait: Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλαι Ὀάσεις &c. Idem contigit *Nestorio* Evagr. Hist. Eccl. L. 1. c. 7. Athanasius in Apologiâ ad Constantium p. 543. Edit. Commelin. *Africanos Episcopos in magnam Oasim: Thebæos verò in Ammoniacam* (regionem inter arenas à Hammonis oraculo ita dictam) *deportatos*, scribit. (*s*) Mirum accuratissimum *Harduinum* in notis ad Plin. Lib. V. p. 153. 8. *duo Oasita &c.* idem scribere: *Straboni L. 2. p. 130.* Αὐάσεις *nominantur, quæ vox*, inquit, *Ægyptiis incultam, siticulosam desertamque regionem sonat*. Sed Strabo aliud planè dicit, ut ex ipsius verbis supra relatis cognoscere est. (*t*) Plura habentur apud Zozimum, & in excerptis Olympiodori apud Photium Cod. LXXX. p. 181.

Lib. I. c. 1. regnum Habessinorum, non arenâ tantùm, sed mari & montibus & sylvis circumda-
Num. XV. tum, & fluminibus terminatum, aliisque regnis habitatis contiguum, nullaque ratio-
ne cum insula comparandum.

[Cæterùm de *Oasibus* istis hodiè nihil amplius auditur, sive incognitis, minusque 7
frequentatis: sive appellatione minus intellecta; sive arenâ obrutis, quam ventus
nubium instar impellit, & regiones cultas quasi fluctibus contegit, ut arenarum
æque ac marium accolæ inundationem aliquam, sed siccam timendam habeant.
Michel. Ant. Baudrandus quidem in insigni Lexico suo Geographico *Oasin magnam*
nunc *Alguechet* quibusdam dici ait teste Mercatore. Parvam verò *Eleocath*, seu
Eleuchet. Verùm tria ista vocabula non nisi scripturâ differunt ob elementa Arabica
و & ح literis Latinis expressu difficillima. Nullus enim dubito intelligi Arabicum
الواحات Elwahhât, quod vulgò pronunciant Wahh cum articulo El-Wahh.
Hodierna appellatio incerta. Æthiop. ኤለዋሕ : quæ regio est in deserto Occidentali Ægypti. Num verò
Oasin denotet ambigo. Variant enim autores in illarum hodiernâ appellatione
Gademez à *Zieglero* vocari ait Baudrandus. Idem nomen adscripsit Mercator ad
Ptolemæi Oases (u). Utrique nunc nomen esse *Agazar* ait Harduinus (x). Auto-
rem nollum nominat. Variatio ista rem incertam reddit; & deest sufficiens auto-
ritas, ut verear viros istos doctos falli.]

Nunc ad scopum redeo. Dantur alii, qui Habassiam nostram derivare co- 8
Abasha. nantur ab urbe quadam Regni Adel *ABAXA* (y) (*Abascha*) dicta; quæ P. Alph.
Mendezii Patriarchæ Lusitanici conjectura fuit, nullâ ratione adhibitâ (z), nec no-
men istud mihi aliàs in Regni illius historiâ occurrit. Alii à Provincia quadam Æ-
Abissi. thiopiæ *Abissi* Presbytero Johanni subjecta (ut d'Avyti scribit) mihi prorsus igno-
tâ. Sed in exponendo alicujus regionis nomine, non sufficit vocem aliquam affi-
nem adducere, sed etiam simul rationem Historiæ & rei convenientem proferre
oportet; quod à plerisque Etymologis negligitur. *P. Emanuel d' Almeyda* Telle-
L. I. c. 5. in fin. zio teste scribit: *Nomen Abassiæ non habere notam aliquam significationem*, scil. in lin-
guâ Æthiopicâ, secus in linguâ Arabicâ, quam ille ignoravit, quæ sola veram ori-
ginem huic genti & vocabulo tribuit.

N°. XVI. Habessinorum nomen in libris suis non agnoscunt
Pt. I. §. 9. Æthiopes.] Matthæus Armenius in relatione sua supra allegata vocaverat eos I
Ebessinos; ea propter in eum invehitur *Tzaga-Zaabus* (a) de Rege suo scribens: *Nec
est nominandus (ut Matthæus falsò indicavit) Imperator Abessinorum, sed Æthiopum.*
Scilicet Matthæus cum reliquis Orientalibus illum *Sultan-el-Habesch Sultanum Ha-
bessinorum* vocaverat. At nunc temporis huic nomini magis assueverunt. Nec
Gregorius dedignabatur vocari *Habessinus*, & in literis suis ad me sæpius usus est ap-
Pt. 13. §. 39. pellatione ሐበሽ *Habesch*, cùm de se vel de popularibus suis loqueretur.

Equidem inficiari non possumus, vocabulo Arabico حبشة *Habesch* idem con- 2
tigisse quod plerisq; gentilibus nominibus, ut ad ignotos populos remotiores, quam-
Inf. I. c. 1. vis linguâ & moribus diversissimos extenderetur. Ita ut successu temporis appellatio
n. 17. hæc Arabica non tantùm Habessinos propriè dictos sed quosvis alios Æthiopes com-
§. 3. prehenderet, sicuti olim Æthiopum nomen nigris omnibus tributũ fuit, ut numero se-
quente pluribus dicetur. Hinc est, quòd *Arabicus S. Scripturæ interpres*, ubicunq; modo
in LXX. Interpretum Græcâ, aut Syriacâ versione (eas enim sequitur) Æthiopiam
vel Æthiopes reperit, per حبشة vel حبشي *Habessiniam* vel *Habessinos* constan-
ter exponat, ut Jer. XIII. 23. ليبدل الحبشي جلده *Mutabitne Habessinus*
(i. e. Æthiops) *cutem suam*. Germ. kann auch ein Mohr (Maurus i. e. Æthiops) seine
Haut verwandeln ꝛc.

[Obiter notandum translationem hanc viris doctis in pretio non esse. Ne versio- 3
nes quidem modò dictas *κατὰ πόδα* sequitur, sed liberè evagatur, & paraphrasten,

cum

(u) in editione Jodoci Hoodii L. IV. c. 5. p. 105. (x) in not. ad Plin. paulo antelit. f. allegatis. Confer Geographiam Sacram Caroli à S. Pocolo. p. 282. (y) *Principal cidade* dicit quidem d. l. Tellezius; cum tamen non *Abaxa*, sed *Auçagurellè* sit Regni illius Metropolis, ut idem testatur. (z) nisi quod Regnum *Adal* Æthiopiæ vicinum, & *Negashis* olim istud sibi subjectum habuerint. B. Tell. l. 2. p. 5. b.
(a) in Confess. sua Fid. Pt. I. §. 13.

cum libet, agit. Quamvis enim *Syrus* vocabulum כוש Gen. 2.13. & כושית Num. 12. 1. cautè retineat, ille tamen pertinaciter حبشة *Habessiniam*, vel secundum sensum sui temporis *Æthiopiam* reddit; adeóque Moysis uxorem, quæ revera *Cusæa* seu *Madianitis* erat, d. l. facit حبشيا *Habessinam* seu *Æthiopissam*. Ita quoque alibi vertit, ut *Ps.* 67.32. 71. 8. & 73.15. 86. 4. *Jer.* 38.7. al. 45. 7. & 39.16. al. 46. 16. *Amos* 9. 7. Unum *Jobi* locum c. 28.19. cum omnes potuisset, (ubi Syrus habet ܡܪܓܢܝܬܐ ܕܟܘܫ *Margarita Cusæa*,) reddidit per vocabulum *Cush* nempe جوهر كوش quod idem est. Interpres iste & alibi nationes mirè confundit, ut videre est 1. *Paral.* 1. 4. de quibus alibi. Id tantùm silere non possumus, quod Gen. 10. 6. filium Chami, *Cush*, (nomen proprium à Syro & Græcis rectè retentum) reddiderit الحبشة *Æthiopem* (b) quia sc. illius tempore nomen כוש à Judæis promiscuè pro Æthiopibus accipiebatur. Mox tamē ipsum vocabulū retinet, وكوش اولد نمرود *Et Cush genuit Nimrodū* ibid. v. 8. Sed nos de Cusæis infra prolixe tractabimus. Quin & Arabicus N. Testam. Interpres Eunuchum Æthiopem expressè vocat حبشة *Habessinum*: & Reginam Æthiopiæ Reginam *Habassiæ*, eodem sensu quem modò innuimus.] Lib. I. c. 1. N. XVI. L. II. c. 3. n. 16.

4 Interpretes Alcorani in *Surata Locman* (c) qui nobis Æsopus est, docent: *illum fuisse* حبشة *Habessinum* i. e. *Æthiopem*, quia scil. *Æsopus* Græcè idem est ac *Æthiops*, id est: *Homo niger*. Ex quibus liquet nomen speciale gentis generale omnium Æthiopum factum esse. Mox alia appellatio Æthiopum apud Arabes invaluit, ut non amplius حبشة sed سودان *Nigri*, *Negros* Hisp. dicerentur, ad æquivocationem vitandam. Igitur, cum apud Arabicos scriptores nomen حبشة *Habassia* vel *Habessinus* reperitur, cautè dispiciendum est, ne species cum genere confundatur; ex. gr. Cùm Geographus Nub. (d) scribit: بلاد النوبة وبعض بلاد الحبشة *Regio Nubia & quædam* (pars) *regionis Habassia* non *Æthiopiæ*, reddendum est, ut Interpretes (e) Latini fecerunt. Eum enim de Habassia in specie agere ex eo liquet, quòd Sur. 31.

5 Nubiam contradistinguat Æthiop. quæ indubiè istius pars est. Eutychius Alexandrinus (f) اجناس سودان *genera* seu *nationes Nigrorum* sive *Æthiopum* recenset, & inter eas etiam الحبشة & والنوبة nominat; Istud hoc loco male redditur *Æthiopes* cum sit reddendum *Habessini*. Aliàs idem esset, ac si diceres, *Genera Æthiopum sunt Æthiopes & Nubai* &c. Neque etiam سودان dicto loco reddere oportebat *Nigritas* (g), sed *Nigros*, id est, *Æthiopes*. Nam ساد significat *Niger fuit*. سواد *Nigredo*. Nigritarum autem nomen specialiter competit iis populis, qui prope *Nigrin* fluvium habitant. Plinius ait: *Super Leucæthiopes Æthiopum gentes Nigritæ*, L. V. c. 8.

6 *à quo dictum est, flumine*. Alioquin ubi æquivocatio non timenda, Habessinos κατ᾽ ἐξοχὴν *Æthiopes*, ut excellentissimos inter eos, non malè nominaveris, prout & ipsi semel appellant, & nos cum plerisque eruditorum Ecclesiam & linguam eorum Æthiopicam vocamus. At ubi ab aliis Æthiopibus distinguendi sunt, præstat eos Habessinos vocare.

1 N°. XVII. Æthiopes vocari malunt Habessini nostri] Confusissimam fuisse veterum Geographiam in confesso est. Ne orbis quidem partes rectè distinguere sciverunt. Fuerunt enim, ut *Sallustius* scribit: *qui Orbem terræ in duas tantum partes dividerent, & Africam in Europâ sitam opinarentur*, quô hodie nihil absurdius dici posset. Plerique Ægyptum in Asiâ collocaverunt; sic enim *Pomponius Mela*: *Asiæ prima pars Ægyptus inter Catabathmon & Arabes*. Ipse *Sallustius Africam ab Ægypto distinguit declivi loco, quem Catabathmon incolæ appellant*. Alii Ægyptum partim ad Africam, partim ad Asiam pertinere censuerunt, Nilo dividente, quod aliis τῶν ἐγκλημάτων τὸ μέγιστον peccatorum maximum visum fuit. *Strabo* hoc meritò rejicit, de Isthmo inter mare rubrum & mare mediterraneum sic differens: Bello Jug. c. 17. L. 1. c. 9. d. c. 17. L. 1. p. 35.

 Οἱ χα-

(b) Non *Æthiopiam* ut est in versione Bibliorum Polyglot Anglicorum; neque enim regionis nomen viro competit. (c) Locman nihil aliud est, quàm Alcman; Mahumedes procul dubio in hac voce deceptus fuit, Æsopum intelligens, cùm Alcman sit nomen Lyrici Poëtæ Græci. (d) P. IV. clim. I. in principio. (e) Gabriel Sionita, & Joannes Hesronita. (f) in Annalibus suis pag. 54. (g) Quod tamen faciunt plerique interpretes, Gol. in notis ad Alfergan. p. 89. بلاد السودان. *Regio Nigritarum pro Regio Nigrorum* i. e. *Æthiopum*.

L. I. c. I. N. XVII. Οἱ χαριέστεροι τῶν διαιρούντων τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Λιβύης ὅρον εὐφυέστερον ἡγοῦνται τοῦτον τῶν ἠπείρων ἀμφοῖν τὸν κόλπον, ἢ τὸν Νεῖλον.

Præstantiores inter eos, qui Asiam ab Africa dividunt, terminum commodiorem censent hunc utriusque continentis sinum [Arabicum sc.] *quam* [in antiqua versione pessimè *aut*] *Nilum.*

Addit rationes, quæ postea inter Geographos prævaluerunt. Tanta fuit veterum in constituendis regionum finibus discordia. Quæ propterea præmittere voluimus, ne quis miretur Æthiopes a veteribus in Asiâ poni, cùm quidam Ægyptum ipsam ad Asiam partim spectare crederent; ut modò diximus.

Æthiopia propr. dicta. Cæterum *Æthiopia* nomen olim modò *strictè* modò *latissimè* acceptum fuit. 2
Strictè accipitur, cùm de Æthiopia Africanâ propriè dicta sermo est, quæ fuit regio Ægypto a meridie contermina, *Meroen* pro *Regia* habens. De incolis ejus, Æthiopibus in specie ita dictis, accipienda sunt, quæ veteres Græci profani scriptores, de illorum antiquitate, pietate, justitia, nec non bellis cum Ægyptiis gestis, tradiderunt. Diodorus Lib. III. pag. 143. Lit. C.

Αἰθίοπας τοίνυν ἱστοροῦσι πρώτους ἀνθρώπων ἁπάντων γεγονέναι, καὶ τὰς ἀποδείξεις τούτων ἐμφανεῖς εἶναι φασίν· ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἐπήλυδες ἐλθόντες, ἀλλ᾽ ἐγγενεῖς ὄντες τῆς χώρας, δικαίως αὐτόχθονες ὀνομάζονται, σχεδὸν παρὰ πᾶσι συμφωνεῖται.

Primos mortalium omnium Æthiopes fuisse ferunt, atque istius rei demonstrationes evidentes esse; siquidem non advenæ aliunde advenientes sint, *sed innati regioni; ideoque meritò indigenas vocari, idque ferè ab omnibus concorditer asseritur.*

Qua asseveratione nihil clarius dici potest. Et paulo post:

Φασὶ δὲ παρ᾽ αὐτοῖς πρώτοις καταδειχθῆναι θεοὺς τιμᾷν, καὶ θυσίας ἐπιτελεῖν καὶ πομπὰς καὶ πανηγύρεις, καὶ τ᾽ ἄλλα δι᾽ ὧν ἄνθρωποι τὸ θεῖον τιμῶσι. διὸ καὶ τὴν παρ᾽ αὐτοῖς εὐσέβειαν διαβεβοῆσθαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις.

Ajunt apud eos primum *ostensum fuisse quomodo Dii colendi, & sacrificiis placandi, aliisque ceremoniis ac solennibus (ut homines solent) honorandi. Ideoque apud ipsos pietatem magis quam apud ceteros homines valuisse.*

Homerus Iliad. A. *423.*

Ζεὺς γὰρ ἐπ᾽ Ὠκεανὸν μετ᾽ ἀμύμονας Αἰθιοπῆας.

Jupiter enim super Oceanum ad inculpatos Æthiopes &c.

Heri profectus est &c.

Igitur vetustissimis temporibus optimæ famæ habebantur Æthiopes propriè 3
ita dicti, supra Ægyptum colentes, quorum proprium & genuinum nomen hodiè nescimus. Nam Æthiopes aliquos vocare est tantùm à colore describere. Quia vocabulum *Æthiops* Αἰθίοψ non Æthiopicæ, sed Græcæ originis est, quasi diceres αἴθων
Æthiopia latè sumta. τὴν ὄψιν *Adustus faciem, ab* αἴθω *ardeo, &* ὤψ *facies (b).* Qua propter sensu latissimo de omnibus nigris hominibus sine nationum differentiâ olim acceptum fuit, & adhuc hodiè accipitur (*i*). Hinc proverbia Αἰθίοψ οὐ λευκαίνεται, *Æthiops non albescit*, & Αἰθίοπα σμήχειν *Æthiopem abstergere*, sive *lavare*, de vano labore. Vernacula vocabula ein 4
Moro. Mohr unde? Mohr / Gall. *un More*, Italis, Hispanis, & Lusitanis *Moro*, à Latino *Maurus* originem traxere. Quæ appellatio, ut sæpe fit, casu orta; cùm nigri homines ex *Mauritania* fortè advecti, *Mauri* dicerentur, vulgus hoc nomen non de natione, sed de genere hominum nigro accepit, & ad omnes ejusdem coloris gentes extendit.
Au in O. *Au* verò per *O* efferre non Gallis tantùm in omnibus vocibus, sed & aliis nationibus frequentissimum est, ut:

ὤατα. ὦτα.	*Lora*, Laur / *aliis* Leyr.
Auris, Ohr.	Kauffen / Koopen.
Caudex, *Codex*.	Lauffen / Loopen.
Caulis, Kohl.	Augh / Oogh. *Slavis*
Claustrum Closter.	*Oko*, *Oculus*.

Plaustrum sive Plostrum; hinc diminutivum Plostellum; & similia infinita. Hac ratione à MAURO, *Moro*, Mohr / Æthiops dictus fuit.

[Græci hodierni ex proprio *Maurus* appellativum Μαῦρος *Niger* fecerunt. Hinc Μαυροθάλασσα, *Mare nigrum*, i. e. *Pontus Euxinus.*]

Hodie

(*b*) Plinius Græcorum fabulas secutus *Æthiopiam ab Æthiope Vulcani F.* dictam scribit. L. VI. c. 30. (*i*) B. Tellez l. 1. c. 3. rectè ait: *Istud nomen Æthiopia valde generale est, & comprehendit omnes eas regiones, quarum habitatores nigri coloris sunt, quos omnes vocare solemus Æthiopes* Consentit *Hornius* allegatus in Curtio Blancardi, 4. 8.

5 Hodie Æthiopes ab Hiſpanis & Luſitanis *Negros* i. e. *Nigri* dicuntur: At *Moro* L. I. c. 1.
cum dicunt, ſectâ Muhammedanum intelligunt; quòd Æthiopes hujus ſectæ ferè N. XVII.
eſſent. Sic Tellezius paſſim: *caſta Moro* h. e. *Sectâ* ſeu *religione Muhammedanus.* Negros
Fefellit hoc *Nicolaum Godignum*, qui incolas regni Dancalèin Luſitanorum relatio- Nigri.
nibus *Moros* vocari legens, imperitè ſcripſit: *Incolæ Mauri genere* [nihil minus, cum a L. I. c. 4.
Mauritania ſexcentis paraſangis abſint] *ſectâ Mahumedani ſunt.* p. 14.

6 Diximus paulo ante Æthiopum nomen ad multas alias gentes extenſum fuiſſe.
Appoſitè Seldenus (k) *Æthiopum nomen aliis etiam in terris ſubinde veteribus collocatur;
imò & per totam interdum Libyam ſeu Africam, ut expreſſim Ezechieli Tragœdo apud Euſe-
bium de præpar. Evang. L. 9. c. 28. quemadmodum fermè nonnullis Indorum nomen per
Aſiam & Celtarum per Europam.* Nos hac de re mox pluribus agemus. Sci-
licet contingere ſolet, ut nomen gentis notæ ad alias contiguas remotiores, proprio
ſuo nomine ignotas, etſi moribus & linguâ inter ſe diverſiſſimas, porrigatur, ut ſupra n. 16. § 2.
monuimus. Sic veteres Græci Septentrionis populos uno vocabulo *Scythas*, Occi-
dentis *Celtas* & *Iberos*, vel mixtè *Celtiberos*: Orientis *Indos*, Meridiei *Æthiopes* dixe-
re; ut *Strabo* ſcribit; rectiſſimè addens, *ſub uno nomine gentes uniuscujusque plagæ* L. I. p. 33.
comprehendi δι' ἄγνοιαν *propter ignorantiam ſc.* nominis proprii. Hoc eſt quod *Plinius*
de Perſis dicit. *Ultrà ſunt Scytharum populi. Perſæ illos Sacas in univerſum appellavere* Lib. VI. c.
à proxima gente. Pariter & nos omnes Aſiæ Septentrionalis populos hodie in uni- 17. ap.
verſum *Tartaros* vocamus à proxima gente: omnes Æthiopes *Mauros*, Mohren/ Hard. S. 19.
at Zonæ torridæ gentes toto hemiſphærio inter ſe diſtantes, imo ipſos *Americanos*,
Indos impropriiſſimè appellamus.

7 Eâdem ratione *Arabes & Orientales reliqui*, omnes Europæos, peculiariter La-
tinæ Religionis homines, *Francos* appellant; & ipſum Habeſſinorum nomen الحبش
(ut numero antecedente diximus) ita degeneravit, ut jam à multis ſeculis omnes
Æthiopes Arabicè ſic vocentur. Idem contigit olim vocabulo Hebræo כוש *Cush*,
necnon *Nubæis* imò & mari *Edomæo* ſeu *rubro*, ut infra dicetur. Quin & duæ ingen- I. 2. 26. 9.
tes partes Orbis terrarum *Aſia* & *Africa*, a duabus iſtis parvis provinciis, quas nunc & L. 2. c. 3.
minores vocamus, ſimili extenſione, appellationem ſuam acceperunt. Fines 16.
vero illarum gentium, quas modò nominavimus, alii alios eſſe putaverunt; hinc
factum, ut ab aliis *Æthiopia in Indiam*, ab aliis vice verſa *India in Æthiopiam* porrige-
retur, adeoque *Æthiopes in Aſia*, ſpeciatim in Arabia, *Indi in Africa* collocarentur.
Quapropter ſi ſcriptores veteres Eccleſiaſticos & partim profanos de Æthiopibus
vel Indis loquentes legeris, niſi ex ſitu locorum, indole gentis, aliisque circumſtan- Indiæ &
tiis æſtimare poſſis, de qua gente in ſpecie ſermo ſit; certò perſuaſum tibi habeas, te Æthio-
nihil plus ſcire, quàm quòd hoc vel illud in aliqua parte terræ, Orientali vel Auſtrali piæ ſigni-
8 contigerit. Cavendum igitur, ne ſtatim ad Habeſſinos vel Æthiopes aut Indos ficatio am-
propriè dictos applices, quæ uſpiam de Æthiopia vel India leguntur (l) vel dicuntur; bigua.
aliàs inſuperabilibus dubiis temet intricabis, nec magis intelliges Europæ Scriptores
de Æthiopia diſſerentes, quàm ſi Arabes de Francis loqui audiveris. (m) Exempli
gr. cum Plinius ſcribit: (n) *Ægyptiorum bellis attrita eſt Æthiopia viciſſim imperitando
ſerviendoque, clara & potens etiam uſque ad Trojana bella Memnone regnante &c.* Id cer-
te non accipiendum eſt de Æthiopibus Arabiæ: neque etiam de Æthiopibus ultra Bello Jug.
Gætuliam, de quibus Salluſtius: *Poſt Gætulos Æthiopes eſſe*; ſed de iis, qui ſupra c. 19.
Ægyptum juxta Nilum degunt, Ægyptiis confines, quos ſupra latè deſcripſimus. §. 2.
Sic cùm in novo Teſtamento *Eunuchi Reginæ Æthiopiæ Candaces mentio fit*, de nulla Act. 8. 27.
alia Æthiopia quàm de eâdem iſta propriè dicta id accipi oportet; quia ſcimus
Reginas Inſulæ Meroës (in qua fuit Regia Æthiopum veterum indigenarum) *Canda-
ces* communiter dictas fuiſſe; ut infra pluribus dicetur. *S. Matthæo Apoſtolo Æ-
thiopiam* ſorte obveniſſe tradunt Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcriptores (o). Quænam
regio

(k) in Uxore Ebraica L. 2. c. 26. p. 291. (l) In hunc lapidem impingunt autores innumeri. *Sandoval de Inſt. Æthiop. Sal. P. 1. Lib. 2. c. 31.* De ſucceſſione Regum Habaſſiæ (*Preb. Ioh.*) acturus ex *Diodoro Sic. Strabone* &c. prorſus inſipida, & planè huc non pertinentia refert. (m) De quibus n. 19. & ſeqq. plenius agendi locus erit. (n) Lib. VI. c. 29. ap. Harduin. S. 35. (o) Ruff. Lib. I. c. 9. Socr. Lib. I. c. 19.

Lib. I. c. 1. N. XVII. regio sit, ambigi potest, mihi *Æthiopia propriè dicta* fuisse videtur, inter Ægyptum & Habassiam media; ut infra n. 23. fusiùs docebimus.

Abassia malè distinguitur. Recentiores Geographi Abassiam nostram, ut ab aliis Æthiopum regionibus 9
distinguant, modò *superiorem*, modò *inferiorem Æthiopiam*, nonnulli etiam *Orientalem* appellaut, quòd in Orientali Africæ plaga sita sit. A quibusdam etiam *interior* vocatur, & opponitur *exteriori*, tanquam propiori. Etenim *interiores* vocantur Historicis partes regionum remotiores, ut τὰ ἐνδοτέρω τῆς Ἰνδῶν ἔθνη : Item οἱ ἔνδον τῆς καθ' ἡμᾶς Ἰνδῶν. *India interior*, i. e. remotior, de quibus alibi. Verùm omnes istæ divisiones, quia situm non accuratè sed ambiguè distinguunt, vanissimæ mihi videntur.

Æthiopum color. De *nigredine Æthiopum* hic agere nostri non est instituti. Plerique ardoribus 10
solis atque zonæ torridæ id tribuunt. Verùm etiam intra solis orbitam populi dantur, si non planè albi, saltem non prorsus nigri; multi extra utrumque Tropicum à media mundi linea longiùs absunt, quàm Persæ aut Syri, veluti *Promontorii bonæ spei habitatores*, & tamen isti sunt nigerrimi. Si Africæ tantùm & Chami posteris id imputare velis, *Malabares & Ceilonii* aliique remotiores Asiæ populi æquè nigri excipiendi erunt. Quòd si causam ad cœli solique naturam referas, cur homines albi in illis regionibus senescentes non nigrescunt? Ast qui ad occultas qualitates confugiunt, melius fecerint, si sese nescire fateantur. Præstat enim ignorantiam fateri, quàm vanâ causâ simplicioribus imponere, à sapientioribus autem derideri. Quis enim prudens omnium rerum causas scire ab uno homine etiam sapientissimo flagitaverit? Nos hæc atque alia talia naturæ miracula otiosis hominibus incassum disputanda relinquimus. Id tantùm falsum esse cum Philosopho credimus, quòd Herodotus vanâ, ut puto, conjecturâ tradidit: ἡ γονὴ αὐτῶν οὐ καθάπερ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐστὶ λευκὴ, ἀλλὰ μέλαινα καθάπερ τὸ χρῶμα.

Invisum nomen & omen. Postremò hic dissimulandum non est, Æthiopum nomen nonnullis sequioris 11
seculi scriptoribus Latinis, *Diabolos* significare, ut *Caspar Barthius* in adversariis suis observavit (*p*). Imò Æthiopis occursum pro ferali signo Romanis habitum fuisse (*q*). Quem verò non terreret Æthiops antea nunquam visus, nec auditus? Gregorius tamen asseverabat: *idem simplicioribus suæ gentis, viso homine albo, contingere.*

N°. XVIII. Verbum Æthiopicum ገዐዘ : vel ግእዝ : Geeza, 1
(*r*) duas significationes habet, (1) *Castra movit cum toto exercitu, vel cum omnibus copiis profectus est.* (2) *Libertatem adeptus*, vel *liber factus est.* Utraque huc apprimè qnadrat, sive à profectione, sive à libertate nostros ኣግዓዝያን : *Ag-azianos* id est *Habessinos* *Habessini Franci.* denominare velis. Ag-azi autem Hominem liberum, *Francum* denotat in Lingua Æthiopica, ብሔረ : ኣግዓዚ : (*s*) Regio Liberorum vulgò Francorum Æthiopia dicitur. Sic enim Gregorius de semetipso in epistola supra relata: Pr. 13. §. 29.

እስመ : እንግዳ : አነ : ዘመጻእኩ : እ ምብሔረ : ኣግዓዚ : ርሑቅ : ዘወ እቱ : ኢትዮጵያ ፡፡	*Quia peregrinus sum, qui veni è regione* *Ag-azi longinqua, quæ est Æthiopia.*

Sic Poeta meus de Jacobo quodam canit (*t*): ብሔረ : ኣግዓዚ : በጺሖ : *Cum in regionem Ag-azi, i. e. Æthiopiam venisset.* Et de *Alepho* uno ex novem sanctis: ብሔረ : ኣግዓዚ : ብሔረ : ፍልሰቱ : *Regio Ag-azi regio obitus ejus* (*u*). Et de *Theodoro* Rege Æthiopiæ:

ሰ : ለከ : ለብሔረ : ኣግዓዚ : ንጉሠ :
Pax tibi regionis Ag-azi Rex,
ቴዎድሮስ : ወልደ : አንበሳ ፡፡
Theodore fili Leonis. &c.

Æthiop. nomen speciale. At vocabulum ገዐዘ : *Gheez* propriè & peculiariter Æthiopiam nostram signi- 2
ficat. Idem Poëta de conversione Æthiopiæ per S. Frumentium facta canit: (*x*)

እስከ : ዮም : ትትፌሣሕ : ወትትሐሠይ : ገዐዘ :
Usque in hunc diem lætatur & exultat Gheez, i. e. *Æthiopia.* Hinc

(*p*) Lib. III. c. 2. & L. XXXII. c. 5. & L. LIX. c. 12. (*q*) Florus de bello Cassii & Bruti Lib. IV. c. 7. n. 7. Plutarch. in Bruto. (*r*) Arabicè جاز *Progressus est. Abivit* اجتاز Præteriit, Transiit. Quæ significationes pro scopo nostro faciunt. (*s*) Singularis est, per enallagen numeri sic positus. (*t*) Enc. 9. August. 14. 3. (*u*) Enc. 11. Mart. 1. 2. & 19. Iun. 3. (*x*) Enc. 18. Dec. 3. 5.

Hinc ልሳን : ግዕዝ : nihil aliud eſt, quam *lingua Æthiopiæ* ſive *Æthiopica*. በግዕዝ : Lib I. c. 1. N. XIX.
elliptice dicitur *in Æthiopia* ſcil. *linguâ*; i. e. *Æthiopicè*. Inepti plane ſunt qui ልሳን :
ግዕዝ : *Linguam liberam* vertunt, & de libertate ejus bellè fabulantur. Sicut illi, qui כתב אשורית *Scripturam Aſſyriacam*, ſcil. *vulgarem Hebræam Judæorum* exponunt *Beatam*, quos meritò deridet *VValtonus* (*y*). *Ἄτοπον* enim prorſus eſt *libertates & beatitates* linguis & literis adſcribere.

No. XIX. De Francis Rhenum tranſeuntibus, & quo tempore
1 migratio Habeſſinorum ex Arabia in Africam facta fuerit.] *Francorum* nomen tertio ſeculo cœpit; quippe *Sicambri*, Germanica gens, cum aliis nationibus propè inferiorem Rheni ripam incolentibus mixta, contra Romanos libertatem ſuam armis defenderunt; ac ſemet Francken *Francos* appellaverunt, vocabulô ex Frey vel Fry & antiquo Ancke vel ancke *vir, homo*, compoſitô, & ob concurſum vocalium per Synalœphen contractô; quaſi Freye Ancken / Freye Leute / *viros liberos* Francken Franci.
2 diceres. Nomen ancke adhuc in Saxonia durat, *ubi ſecundus à villico* in prædiis nobilium vocatur der ancke / ut & Erfurti ſecundus in cereviſiariis officinis. Sed notiſſimum & in tota Germania uſitatum eſt diminutivum ancklein *Nepos*, q. d. *virunculus*. Mirum, derivationem hanc, quæ reperitur in etymologiis Germanicis *Althameri* Tacito ſubjunctis, *Iohanni Iſaaco Pontano* (*z*) non placuiſſe, cum genuina & naturalis ſit, illa autem quam de haſtæ quodam genere *Franceſca* dicto profert, planè habeatur ignota & nimium coacta. Franci autē ſæpius Rhenum transgreſſi & regreſſi, variaque fortuna uſi, tandem ſedem ſuam Moſam inter & Rhenum ſtabiliverunt, nomenque ſuum illi parti Galliæ impoſuerunt, & poſtea dilatarunt.

3 Sed ut ad ſcopum noſtrum tendamus, Habeſſinos ex Arabia veniſſe, nemini dubium eſſe arbitramur. Nec difficile erat anguſtum quatuor vel quinq; miilium paſſuum (*a*) fretum Maris rubri trajicere. Argumenta in tali cauſa adhiberi ſolita & hîc in promtu ſunt. Arabica origo Habeſſinorum.

1. *A cultu ſacro*; Etenim Sabæi priſci Solem, Lunam, & gentiles dæmones adoraverunt (*b*); idem ante converſionem ſuam fecerunt Habeſſini.

2. *A ritibus*; Illi circumciſionem uſurparunt, quam hi in hunc uſque diem retinent.

3. *A corporis forma*; Quia habitus corporis, vultus atque coma originem Aſiaticam arguunt, neque enim labra turgida, naſum ſimum, aut crines adeò tortos habent, ut Africani Æthiopes (*c*), neque tam nigri ſunt.

4. *A ſermone congenere*; Nam lingua Æthiopica cum nullâ aliâ magis quàm cum Arabica convenit. Hiſt. Æth. I. 15. 11.

5. *Ab autoritate*; Abaſſenos in Arabia memorat *Stephanus περὶ πόλεων*, & juxta Sabæos coluiſſe refert, in voce ΑΒΑΣΗΝΟΙ.

4 Igitur *Scaliger* (*d*) rectè ſcribit: *Habeſſinos non eſſe Αἰθίοπας αὐτόχθονας* i. e. *Æthiopes indigenas, ſed ex Arabia illuc traductos*; & mox: *Sine dubio ex Arabia oriundi ſunt &c.* Sed quæ addit, cenſuram admittunt, quam ſtatim dabimus.

5 Quando autem ſedes ſuas mutaverint atque in Æthiopiam trajecerint? ardua quæſtio eſt. A nemine veterum id disertè traditur; igitur argumentis & conjecturis agendum. *Scaliger* admodum recentem Habeſſinorum ex Arabia in Africam tranſitum facit. Cum n. Procopii Gazenſis verba de Sabæis rectè & verè dicta proferret: d. l. ad Lib. 1. Reg.

H Ἔθος

(*y*) In Bibl. Polyglott. Proleg. III. n. 33. (*z*) Lib. III. c. 2. n 3. & 8. *Malim cum Iſidoro Franceſcam à Francis, quam Francos à Franceſca derivare*, Pontanus ait. Attamen vox iſta ne formam quidem Germanici vocabuli habet, nec commodam præbet derivandi rationem, ut aliam quamlibet Francorum originationem huic prætulerim. (*a*) Medium eorum, quæ autores narrant, ſumſimus, à nullo enim menſuratum putamus fretum hoc, ſed diverſos diverſimodè ſecundum aſpectum externum arbitratos eſſe; ut videre eſt apud *Bochartum in Geogr. Sac. Lib.* II. *c.* 23. *p. m.* 143. (*b*) *Philoſtorgius Lib.* III. §. 4. His & ſimilibus argumentis utitur *Tacitus* originem Britannorum à Gallis vicinis derivans. *Eorum ſacra deprehendas*, inquit, *ſuperſtitionum perſuaſione*. (*c*) Vide Hiſtor. noſtram Æth. I, 14. 24. (*d*) de emend. temp. Lib. VII. in Comp. Æth p. m. 680.

Lib. I. c. 1. N. XIX. Ἔθνος ἐστὶν Αἰθιοπικόν, ὀνομάζουσι αὐτοὺς Ὁμηρίτας. Καὶ ἀντικρὺ δὲ εἰσὶ τῶν Αὐξωμιτῶν, μέση δὲ τούτων ἀμφοτέρων ἡ θάλασσα. | [Sabæorum] *Gens est Æthiopica. Appellant eos Homeritas. Habitant è regione Axumitarum, mari inter utrosque medio.*

Ex iis malè concludit: Habessinos tempore Procopii nondum trajecisse. Vixit Procopius circa tempora Justiniani; hoc est, circa annum Christi 530. Sed si ex dictis illis argumentum quodpiam pro Scaligero elici posset, non Procopii sed *Theodoreti* seculum respiciendum fuisset. Iste enim verba hæcad Lib. 3. Regum habet, quæ Procopius more suo exscripsit; idque Vir ille magnus non animadvertit. Vixit autem *Theodoretus* tempore *Theodosii Junioris*, centum ferè annis ante Procopium. Sed nec hoc intervallum incautæ assertioni adminiculatur. (qu. 33.)

6 Scaliger hypotheses quasdam fingit, & confundit, quæ nunc examinandæ veniunt. (Scaliger refutatur,)

1. Abassenos eosdem facit cum Homeritis, & hos eosdem cum Axumitis, nullâ nisi temporis distinctione additâ.. Sic enim loquitur de Abassenis: *Sine dubio ex Arabia oriundi sunt, & prius* ὁμηρῖται *dicebantur, quamdiu in Arabia fuerunt; postea* [scilicet post transfretationem] *Axumitæ, à regia sive metropoli Urbe. Non igitur mirum, si qui apud Plinium & Ptolemæum vocantur* ὁμηρῖται *in Arabia felici, ii Procopio Axumitæ cognominantur.* [Num Procopius hoc velit, valde dubito, locum Scaliger non citat.] (pag. 680.)

2. At mox Axumitas alios esse putat quàm Habessinos, atque hos illis posteriores. *In reliquiis Axumæ*, ait, *titulos extare ignorabilibus literis conscriptos, atque hinc colligi, linguam, quam vocant* ግዕዝ፡ *longè posteriorem esse illis veteribus Regibus Christianis, & verè se Abassenos posteriores Axumitis pronunciasse.* (pag. 682.)

7 Quæ probè considerata ἀσύστατα prorsus sunt, sibique manifestè contrariantur. Nam *si Abasseni iidem sunt qui Homeritæ, postea Axumitæ; quomodo illos his posteriores pronunciare potest? Si verò priores fuerunt Axumitæ Habessinis, non eosdem sed diversos populos fuisse necesse est.* Nec consentaneum puto, eosdem, qui à Plinio & Ptolemæo *Homeritæ in Arabia felice* vocantur, postea *Axumitas* vocatos fuisse; Id nec Procopius nec alius autor idoneus dixerit, neq, quamvis diceret, verum esset. Nam eodem tempore & Homeritæ in Arabia extiterunt: & Axumitæ in Africa, mari interjacente. Id claris verbis dicit Procopius ab ipso Scaligero allegatus: *Homeritæ habitant è regione Axumitarum.* Nimirum non omnes, sed tantùm propago & colonia eorum in Africam transiit, stirpe in Arabia manente. (ut sibi contrarius.) (sup. §. 5.)

8 Itaque vix concipi potest, quomodo argumentum suum ex verbis Procopii inducere velit Scaliger, nisi supponat totam Homeritarum nationem post tempora Procopii trajecisse, quasi dicere velit: *Procopii tempore distinguebantur adhuc Homeritæ* [quos paulò ante Habessinos dixerat] *ab Axumitis, Ergo tunc nondum trajecerant ex Arabia, Axumitæ autem jam existebant in Africa.* Verùm ista manifestè pugnant cum ejus verbis, quibus eundem populum in Arabia prius Homeritarum: in Africa verò postea Axumitarum nomen gessisse prædicat. Si tamen sibimet contrarius diversos esse puret, fallitur in sequela; novum enim non est, populo aliquo in patriâ remanente, sobolem ejus in alia regione, mutato nomine, reperiri. Sie *Saxones in Britanniam* 9 transgressi *Angli* nunc vocantur. Si ergo aliquis superioris seculi autor de Saxonibus nostris scriberet: *Gens est Germanica, appellant eos Saxones, habitant è regione Anglorum, mari inter utrosque medio*; Insipidum certe foret argumentum, si alius quis istarum gentium & regionum ignarus, ex eo inferret: *Nondum igitur trajecerant Saxones superiori seculo in Britanniam.* Nunquam enim ita sedes suas mutant nationes, ut neminem domi relinquant. (Comparatio cum Saxon.)

10 Nec à nominum diversitate petitum argumentum stringit, cùm nationes sæpè diversis appellentur nominibus, præsertim apud Græcos qui plerumque peculiaria gentibus dederunt nomina, earum propria vel negligentes vel ignorantes.

11 Scaligerum fefellit relatio *Alvarezii de ignorabilibus literis* in saxis prope Axumam repertis. Ex quo colligit aliam olim linguam, aliamque nationem in Africa valuisse; nam linguam ግዕዝ፡ seu *Æthiopicam*, quam nunc (Cap. 38. Ignorabiles literæ.)

nunc habemus, literas notas habere. Sed ut in Procemio diximus, literæ ignotæ L. I. c. 1.
erant Alvarezio ejusque sociis Habessinis imperitis, quia exesæ & obliteratæ; at Pa- N. XIX.
tres Societatis bene cognoverunt eas Græcas esse, quamvis ferè deletas, ut nullus sensus erui posset.

12 [Equidem in procemio §. 53. ex Tellezio retuli literas *Græcas & Latinas* fuisse, sed de Latinis ipse dubito, & vereor, ne Tellezius Patres Societatis de hac re scribentes haud satis bene intellexerit. Ii enim *in relationibus annuis de annis* 1607. *&* 1608. *Cap. XV.p.*58. de Axuma scribunt: *Ha ainda agora aqui alguãs muy grandes & fermosas agulhas, que por hum letreiro, que nella se acha quasi apagado, se entende ser obra de* Romanos ou Gregos. Id est: *Adhuc hic supersunt quidam magni & pulchri obelisci, in quibus reperitur inscriptio ferè extincta, ex qua cognoscitur, quòd sit opus* Romanorum aut Græcorum. Non dicunt Patres, quòd adfuerint literæ Latinæ, quamvis structuram censuerint *Romanorum*, scil. *Imperatorum Græcorum*; nam ante horum tempora Romanos in hæc loca venisse nuspiam legitur.]

Argumentum igitur hoc nullius est momenti.

13 Postremo nescio, quos sibi imaginatus fuerit veteres Reges Christianos opu- Veteres
lentos & gloriosos, si *Adad* primus Axumitarum Rex Christianus tempore Justiniani Reges
fuit (de quo *Cedreno* & *Nicephoro* malè credidit). Quales Axumitæ isti fuerunt? Quod Christia-
nomen huic genti, quamve originem dabimus? Axumitas enim vocare est ab Urbe ni.
denominare, non genuino & speciali nomine appellare. Si iidem sunt, qui prius Homeritæ in Arabia dicebantur, necesse est transitum eorum in Africam asserere; & sic *duplicem habebimus trajectum*, alterum nempe *Axumitarum*, qui prius Homeritæ dicebantur quamdiu in Arabia fuerunt: alterum *Abassenorum*, quos Scaliger Axumitis posteriores pronunciavit.

14 Quantum denique ævi assignabimus Habessinis istis posterioribus pro illorum transitu & occupatione regni Axumitarum? Referendum esset factum hoc in tempora Muhammedis ejusque successorum, gliscente jam Musulmannorum potentiâ, Arabumque doctrinâ, qui non siluissent tantam rerum omnium in vicinâ Africâ conversionem. Absona extra modum & confusa sunt omnia nimis inconsideratè & procul dubio præcipitanter à Scaligero conscripta. Observavit id pridem *Iac. Gothofredus* (*e*), qui Scaligero non nominato, *Manifestus error est*, ait, *eorum maximè qui Homeritas eosdem cum Axumitis faciunt, hoc tantum discrimine, quòd qui prius Homeritæ dicebantur, quàm diu in Arabia fuerunt, postea in Æthiopiam translati, Axumitæ dicti fuerunt.*

15 Cæterum multa alia obstant, quo minus Scaligeri sententia locum habere possit. Jam à temporibus *Constantini M.* benè noti erant Orbi Christiano Axumitæ, *Frumentii* opera ad Fidem Christianam conversi, qui eorum Episcopus à S. *Athanasio* creatus fuerat. Extat adhuc epistola *Constantii* ad Reges Axumidis *Aizanam* & *Sazanum* tunc Christianos: Græci ex Ægypto frequentabant Æthiopiam: Æthiopes vicissim Ægyptum, quia suum Metropolitam à Patriarchis Alexandrinis accipiebant. Celebris erat expeditio *Calebi* Græcis *Elesbaas* dicti, qui regnum Homeritarum in Arabia evertit, quod paulo post annum 522. contigit. Mittebantur ab Imperatoribus Græcis ad Axumitas Legati. *Nonnosi Legationem* jussu Justini factam Photius refert (*f*). Hi ergo fuerunt Reges illi Christiani, quorum opulentiam & gloriam Scaliger prædicat, quibus Habessinos eorumque linguam ግእዝ፡ longe posteriores opinatur.

16 Quæritur igitur, quando & quomodo Habessini intraverint in opulentorum istorum Regum regnum? *Si ut advenæ pacificè ingressi sunt*, nullam neque morum neque literarum afferre potuerunt mutationem, sed natio Axumitarum tunc prædominans, suisq; Regibus pollens, & ignorabilibus illis literis usa, in statu suo permansit, sicuti adhuc permanet, donec aliquis novam aliquam regni Æthiopici conversionem, quæ novas literas intulerit, demonstret: *Si verò per vim ut victores Regnum inva-*

(*e*) in Comment. ad Lib. 2. Cod. Theod. L. XII. tit. 12. ubi aliquàm multa non mala de Axumitis & Homeritis habes. (*f*) in Bibliotheca sua N. III. p.m. 2.

Lib. I. c. 1. N. XIX. *ferunt*, utique Habessini, qui Arabes erant, mores suos & linguam prout circa tempora Muhammedis in usu fuit, cum literis, vocabulis technicis & religione vel Ethnica vel Muhammedica simul invexerunt. Quippe victores non devictarum gentium mores & ritus assumunt, sed suos illis tradunt. Unde igitur nova ista lingua ግእዝ: secundum Scaligerum longè posterior Regibus illis Christianis? Quis prædicavit Evangelium novæ huic genti, Axumitarum Christianorum regnum occupanti?

Quamobrem posthabitâ Scaligeri opinione censemus transfretationem Habessinorum ex Arabia in Africam longe vetustissimam, & unam eandemque gentem esse, quam Arabes à mixtura tribuum Habessinos, Græci verò à metropoli Axumitas vocavere, & qui Mari Arabico ab Homeritis in Arabia relictis discreti fuerunt. 17
In quo consentientem habemus *Conringium* talia judicandi peritissimum, qui de transitu isto agens, ait: *Id factum fuisse antiquissimis temporibus necesse est (g).* Rationes non addit, quæ proculdubio fuerunt, quòd de transitu isto apud antiquissimos scriptores Græcos nihil memoriæ proditum repererit; recentiores autem recentis alicujus transfretationis Habessinorum post Axumitarum tempora secundum mentem Scaligeri factæ, nullam mentionem fecerint. Argumenta verò nostra sunt sequentia:

Autoris rationes. *Primò* Lingua ግእዝ: seu *Æthiopica* cum Arabica quidem convenit, & originem Arabicam istius gentis arguit, ut supra diximus; attamen plurimum discrepat ab ea, quæ paulo post tempora Justiniani in usu fuit. Utraque adhuc durat. *Arabica in Alcorano* librisque Arabum, qui in omnium manibus sunt: *Æthiopica in Sacrâ Scripturâ* tunc temporis Æthiopicè exstante, aliisque Æthiopum libris. Quandoquidem ergo tanta utriusque linguæ differentia jam tum illo tempore, seculo nimirum sexto, reperiatur, sequitur necessariò transfretationem Habessinorum Arabum non illis temporibus, sed diu antea contigisse, aliàs linguæ illæ multò magis convenirent. 18

Secundò literarum *figura*, *nomen & ordo* longe vetustiorem sapiunt originem, quàm ut ab Arabicis, post tempora Justiniani invalescentibus, deduci possint. 19
Æthiopes enim *dextrorsum*; Arabes *sinistrorsum* scribunt. *Characterum diversitas* ex aspectu ipso statim apparet. *Æthiopes* literas singulatim scribunt; *Arabes* connectunt. Illi singulas voces punctis interstinguunt, hi minimè. Nec *nomina literarum* conveniunt, nisi unum & alterum ab Ebræis primævis desumtum; ex. gr. Alf, Bet, Caf, Ain &c.

Hinc benè concludi posse puto literas Æthiopicas ab Habessinis ipsis inventas fuisse, priusquàm Arabes ullas haberent. Quia neq; cum recentioribus hodiernis, neque cum vetustis & rudibus illis *Kufiensibus* à *Moramero* effictis (h) ullo modo congruunt. Si enim Axumitæ priùs alias habuissent literas, aliamque linguam, quàm nostram ግእዝ: *Æthiopicam*, alterutrum necessariò factum fuisset ab Habessinis Regnum Axumitarum (ex illius mente) postea ingressis, ut tanquam advenæ pacifici literas indigenarum retinuissent, quas utique illi ipsi non passi fuissent à peregrinis mutari: vel tanquam victores Arabicas secum attulissent; ut paulo ante monuimus. Nam existentibus jam in aliqua regione literis, nemo facilè alias novas reperire, aut consuetis abrogatis novas in usum introducere aut voluerit, aut valuerit. Religio sola id fine vi facere potest, prout revera *Islamismus* per magnam orbis terrarum partem literas mutavit, & Arabicas invexit. Neque quisquam dicere poterit, à qua gente lingua & literæ ግእዝ: ortum suum habuerint, si Axumitæ earum autores non fuerunt.

Tertiò Vocabula technica ut plurimum originem linguæ vel gentis produnt, cumprimis *in festorum atque mensium nominibus* designandis, quæ vel à victoribus populis inferuntur, vel à cultioribus gentibus desumuntur. Id *mensium nomina* Latinorum atque 20

(g) Oldenburg. Thesaur. Rerumpub. *Vol. 1. Genevæ* 1675. *pag.* 800. *in excerpt. miscell. §. 18.*
(h) Specim. Hist. Arab. Pocokii pag. 158.

atque Arabum à gentibus recepta abundè testantur. Ita & hic, si tam recens fuisset Lib. I c. t.
Habessinorum invasio, mensium nomina Arabica procul dubio mansissent. Jam N. XIX.
vero መስከረም: *Mascaram*, September. ጥቅምት: *Tekems*, October. ግንቦት: *Genbot*, Majus & reliqui, ne formam quidem Æthiopicorum vocabulorum, nec ullam in hac linguâ significationem habent; sed vetustissimis temporibus ab Habessinis tunc rudibus apud Africanos reperta: vel à vicinis Æthiopibus propriè dictis tunc cultioribus desumta videntur; idque vetustissimam eorum transfretationem arguit.

21 Sed objecit nobis Vir doctus, *Ptolemæum in sua Geographiâ: Arrianum in Periplo maris Erythræi, & plurimos alios, Abassenos solummodo in Arabia ponere, nullos in Æthiopia.* Responsio facilis est; quia à Græcis non aliter vocabantur, quàm *Axumitæ*; à se ipsis vero non aliter quàm *Æthiopes*, vel proprio vocabulo *Ag-azian*. Auditis igitur his nominibus scriptores Græci Æthiopes eos vocaverunt, vel Axumitas ab eorum metropoli; prorsus non solliciti, an aliud quoddam nomen apud Arabes haberent. Habessinorum verò nomen superiori seculo primùm ab Europæis auditum est, & nunc temporis differentiæ causâ usurpatur. Si inverteres argumentum: *Geographi & Historici Arabes nullam faciunt mentionem Axumitarum in Africa, sed tan-*
22 *tùm Habessinorum*; an sequeretur nullos Axumitas in Africa fuisse? Quin & sequentibus seculis Habessinorum appellatio Græcis ignota mansit, propterea non sequitur, quòd tam diu ac istorum mentio apud Græcos facta non fuit, nulli in Africa fuerint. Novum autem non est, multas gentes duplex habere nomen, & aliter ab his, aliter ab illis vocari. Exteri si nomen proprium ignorent à primaria urbe gentes denominant, ut *Sabæi* à metropoli *Saba*, qui *Homeritæ* dicebantur incolis, à gentis conditore, quod nomen non nisi tardè Græcis innotuit. Aliud esset, si iidem Græci, quos primò *Axumitas* vocaverunt, postea à nova gente *Habessinos* dixissent, tunc firmior conjectura locum habuisset, Habessinorum gentem aliam, & posteriorem esse Axumitis.

23 *Irruptio Habessinorum in Arabiam felicem* tempore *Justini Imperatoris* facta, Axumitis tunc notoriè in Africa existentibus, omni dubio caret. Æram certam inde denominaverunt Arabes بظهور الحبشة علي اليمن *Ab invasione Habessinorum in Arabiam felicem.* Oportet igitur eos priùs in Africa fuisse, antequàm Arabiam felicem invaderent. Expeditio ista præcessit عام الفيل *Annum* seu *Æram Elephanti*, ita dictam ab ابرهة الاشرم ملك الحبشة *Abreha el-Ashramo Rege Habessinorum* (tunc scil. in Arabia felice dominantium) qui *Caabam* fanum Meccanum destruere volebat; quod contigit eo ipso anno, quô Pseudopropheta natus est, nempe *anno Alexandri octingentesimo octogesimo secundo*, circa *annum Christi quingentesimo septuagesimo octavo.* Duravit hæc æra *viginti annos*, deinde secuta est alia الفجار (*s*) dicta, i. e. *Bellum injustum* eo scilicet tempore illatum, quo, jure quodam gentium illarum, ob sementem præliari nefas erat; eaque in usu fuit, usque ad Æram Hegiræ. Itaque diu ante annum Christi 5 8. contigit incursio Habessinorum, & æra hæc inde dicta fuit. Cùm igitur de illa dubium nullum sit, nec de Historia ipsa quisquam dubitare poterit; consequenter Habessini diu ante Procopii tempora in Africam trajecerant, quia ex ea incursio in Arabiam facta est. De æra testatur Alkodajus Arabs p. 172. &
apud Pocokium in specimine Historiæ Arabum. Ad ea vir doctus, ut Scaligerum 173.
defenderet, infrunitè mihi opposuit: *Alkodaium autorem esse inter Arabes recentissimum: tempora ignorantiæ apud Arabes ante Islamismum obtinuisse; ea propter nihil certi inde sequi; prolepsin subesse posse*, & similia. Verùm non *Alkodajus* tantùm, sed Arabes communiter omnes æras illas ita, prout nos eas retulimus, recensent. Nec *Pocokius* dicto loco, neque *Golius* in notis ad Alferganum (quos autores nostros lau- pag. 54.
damus) viri in Arabismo peritissimi, ullo modo de æris hisce dubitant. *Bochartus* Historiam *Abreha el-Ashrami* modo dictam ex Arabicis scriptoribus narrans, *Regem*

Habessini in Arabia.

 Abasse-

(*s*) Gol. in Lex. in voc. فجار.

L. I. c. 1. *Abassenorum* illum bis vocat (*k*). Idem ex Alcorano ejusque commentatiis refert
N. XIX. (*l*): *Aves Ababil Abissinos Meccam obsessuros obruisse lapidibus.* Sequitur ergo Habessinos Africanos tempore Justiniani in Arabia felice rerum potitos fuisse.

Quamvis autem post Muhammedem primùm literatura apud Arabes florere 24
cœperit, habebant tamen, ut aliæ gentes antiquæ, sua carmina, quibus genealogiarum series, & res gestæ memoria dignæ tanquam in commentariis servabantur, ut ex
d. tract. *Ebn-Phares*, & *Mahommede Ebn-Salam* rectè docet *Pocokius*. Si verò origines gen-
p. 159. tium, migrationes populorum, eorumque acta antiquissima ideò negare volumus, quia à recentioribus historicis narrantur, nec Hercules ullus unquam vixit, nec Troja fuit, nec Æneas in Italiam, Tyrii in Africam venerunt, nec Aborigines
Status Italiam, nec Romam Reges habuerunt. *Statum ignorantiæ* utique vo-
ignorantiæ cant Arabes tempora ante Islamismum, in quibus neque Deum neque Apostolum neque religionem aut ullas bonas artes habuerint (m): minimè verò statum oblivionis historiarum & rerum gestarum omnium. Quomodo enim memorarent *Tobbaos Reges*, *Homeri successores*, Homeritis in Arabia felice longa serie imperitantes, (*n*) si ante Islamismum *acta* ignoraverunt. Historicos alioquin veraces, & viros bonos, ea quæ longè ante sua tempora contigisse tradunt, vel ex anterioribus libris & documentis, vel famâ antiquâ & fide dignâ habuisse credimus. Nec si fortè Poeta aut Scriptor aliquis singularis prolepsi usus est, ea universo cuidam populo imputanda, si flagranti adhuc facinori nomen imponat; ut dicamus Arabes incursionem Axumitarum per Prolepsin vocavisse æram Habessinorum, quòd isti aliquantò post illorum regionem occupaverint. Talia asserere est ludere, non eruditè disputare.

Hæc prolixiùs exponenda fuerunt, ne quis putet nos ex præconcepta opinione 25
incautè nimis à Scaligero dissentire: simul ut præstrueremus quasi fundamentum novæ expositioni loci Eusebiani, qui hucusque eruditos torsit. Vir ille doctus (*o*), qui acri defensione pro Scaligero huic prolixitati causam dedit, nullum neque autorem neque tempus definire potuit, quando Habessini post Justiniani tempora ex Arabia in Africam transierint. Quamvis non desint Scriptores illorum temporum, si non Græci, tamen Arabes, qui à tempore Muhammedis annales de Arabum rebus composuerunt, qui ne verbulum quidem de tali Habessinorum transfretatione tradunt.

Tentabo igitur, num pro confirmandâ sententiâ meâ vestigium quoddam hu- 26
jus transitus e vetustate proferre possim. Id tandem me repetisse puto apud Eusebium (*p*), & Syncellum (*q*), qui Africanum secuti sic scribunt:

Αἰθίοπες ἀπὸ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἀναστάντες πρὸς τῇ Αἰγύπτῳ ᾤκησαν.	Æthiopes ab Indo flumine consurgentes juxta Ægyptum consederunt.

Ista neque de verâ Indiâ, neque de Æthiopibus propriè dictis accipi possunt. Non de India, quoniam

Primò] ex India propriè dicta nulla unquam colonia egressa 27
est. Id testatur *Megasthenes* apud Strabonem: οὔτε γὰρ παρ' Ἰνδῶν ἔξω σταλῆναί ποτε στρατιάν. *Neque enim ab Indis foras unquam missam fuisse coloniam.* Autor est bonæ fidei, rerum Indicarum satis vetustus scriptor, qui & ipse apud Reges Indorum in Indiâ propriè dicta diu egit; teste *Plinio Lib. VI. c. 17. & Solino.* Illum ἀξιόπιστον ἄνδρα, *Virum probatæ fidei* vocat *Arrianus*; tametsi naturalia quædam de animalibus ab illo tradita (fortassis non planè fabulosa ut sequens experientia docuit) in dubium vocet Strabo.

Secundò] Testimonium hoc Megasthenis veritati consentaneum, & credibile reddit talis expeditionis è tam longinquis locis in Africam maxima difficultas. Στρατεία quamlibet expeditionem, peculiariter *agmen terrestre* significat.

(*k*) In Hieroz. p. I. L. 2. c 26. p. 262. v. 51. & P. II. L. 1. c. 10. p. 61 v. 60. (*l*) L. VI. c. 14. p. 850. n. 2. Confer Pocokium in specim Hist. Arab. in not. p. 61. (*m*) Sic describunt nobis Arabes *statum ignorantiæ*, referente Pocokio d. tract. p. 52. (*n*) Idem p. 55. & seqq. in specie pag. 61. (*o*) Theodorus Ryckius Prof. Lugdun. Bat. in literis ad me datis. (*p*) Chronicor. Lib. poster. edit. Scal. p. 72. (*q*) p. 151. c. allegante Marshamo de quo infra.

cat. At iſta terreſtris eſſe non poterat, nam à flumine *Indo* terreſtri itinere, tam Lib. I c. 1.
procul per Perſiam ipſam, ſinum Perſicum circumire non poterant. Si per ipſum N. XIX.
ſinum Perſicum navibus in Arabiam: mox per deſerta: deinde per cultam regionem Sabæorum tranſire voluiſſent, gens iſta numeroſa tranſitum non dediſſet. Navibus autem per tantum maris tractum iviſſe veriſimile non videtur, quia tunc temporis, cum res nautica ferè nulla erat, tanta expeditio per Oceanum Indicum tam longo itinere fieri nequibat.

29 Tertiò] *à ritibus & moribus Indorum* probabilis redditur iſtius Hiſtorici autoritas. Coloni plerumque retinent gentis ſuæ mores, veluti ſacra, linguam, & ſimilia; ut ſupra diximus. Indi fœdos atque obſcœnos Deos, idola turpia coluerunt, circumciſionem ignoraverunt, Gymnoſophiſtas habuerunt, quales adhuc noſtro tempore ſunt inſani illi nudi (*Jogues* dicti) de quibus itineraria plena ſunt. At Æthiopes propriè dicti nihil tale cum Indis propriè dictis commune unquam habuerunt.

30 Poſtremò *Indiæ nomen* æquè ac Æthiopiæ tam vagum & incertum eſt, ut, niſi certæ circumſtantiæ adſint, neſcias de quibus populis autores loquantur, ut ſupra dictum, & infra n. 23. pluribus demonſtrabitur.

31 Sed nec ad Æthiopes propriè dictos locus hic quadrat. Hi enim αὐτόχθονες indigenæ erant, non advenæ, mortalium antiquiſſimi, nullis peregrinis gentibus mixti, qui ſuos proprios Reges habuerunt, bellis in Ægypto geſtis claros atque potentes usq; ad Trojana tempora: quæ veteres autores ſupra à nobis citati *Homerus, Diodorus, Strabo, Plinius* & plures alii uno ore prædicant & evincunt. Nihil in tota antiquitate tritum magis, quàm Æthiopiam terrarum primam compactam à primis mortalibus è genere Chamæo cultam. Eupolemus apud Euſebium (*r*) tradit: *Chus* (*s*) *eſſe Æthiopum patrem & fratrem Mitzraim.* Bochartus *Ludim* vocat Æthiopes, ab Ægyptiis deſcendentes (*t*).

32 Solus *Philoſtratus* fabulam nobis obtrudere parat, dum famam illam antiquam Philoſtra-
& vagam de Æthiopum in Africam migratione ad veros Indos detorquet, & Æthio- tus exploditur.
piam antequam illi acceſſerint, tanquam vacuam aliquam regionem nobis repræſentat. Etenim Lib. III. c. 6. de vita Apollonii ſcribit, quod Jarchas Indus illi narraverit:

ἦν χρόνος ὅτε Αἰθίοπες μὲν ᾤκουν ἐνταῦθα, γένος Ἰνδικόν. Αἰθιοπία δὲ οὔπω ἦν.	*Erat aliquod tempus, quo Æthiopes ſederunt hac in parte; gens Indica. Æthiopia enim nondum erat.*

Et Lib. IV. cap. 6. Αἰθίοπες οἱ ἀπ' Ἰνδῶν ἥκοντες. *Æthiopes ab Indis venientes:* Et paulò inferius:

Σοφώτατοι μὲν ἀνθρώπων Ἰνδοί, ἄποικοι δὲ Ἰνδῶν Αἰθίοπες.	*Sapientiſſimi mortalium Indi ſunt; coloni autem eorum Æthiopes.*

De veris Indis iſta dici liquet. Nam Apollonius apud Brachmanas & Gymnoſophiſtas, qui Indorum ſapientes erant, aliquamdiu vixit; igitur de iſtorum expeditione agi Philoſtratus vel finxit, vel fingentibus credidit. Quid verò abſurdius dici poſſet quàm Æthiopiam, priusquam Æthiopes ex India venirent, non fuiſſe (*u*), æquè ac illud quod ſtatim ſequitur: ὑπὲρ Μερόην τε καὶ Καταδούπους ὡρίζετο Αἴγυπτος. *Super Meroen & Catadupas terminabatur Ægyptus, & tàm fontes Nili quàm oſtia comprehendebat.* Quæ falſiſſima ſunt, & ſcriptorem hunc imperitiæ antiquitatis: colloquium verò Apollonii cum Jarcha totum fabuloſitatis arguunt. *Scaliger* in animadverſionibus ſuis ad hunc locum Euſebii de hac narratione quodammodo dubitare videtur: *An alius veterum hujus expeditionis Indorum meminerit*, ait, *in præſentia non ſuccurrit, ſtudioſi quærant.*

33 Alii utique Æthiopes & alia India quærenda nobis eſt, quæ conveniat veteri traditioni & tempori ab Euſebio deſignato. Quandoquidem verò de nullâ aliâ transfretatione uſpiam quidquam legamus, multò minùs, quòd advenæ iſti Æthio-
pes

(*r*) de præpar. Evangel. L. IX. (*s*) ſic rectè emendat *Bochartus in ſuo Phaleg L. IV. c. 2.* (*t*) d. lib. cap. 26. (*u*) Mirum eſt eruditiſſimum *Marshamum* huic commento calculum ſuum adjeciſſe; nam *ſeculo* XIII. Tit. *Æthiopum migratio* p. m. 336. ſcribit: *Nulla fuit adhuc Æthiopia ultra Ægyptum &c.* Bellum verò Trojanum collocat in *ſeculum XII.* Falſa oportet eſſe omnia quæ tot autores de Æthiopia veteri memoriæ prodiderunt, ſi hæc vera ſunt.

L. I. c. I. pes veteres, tunc temporis florentes, sedibus suis ejecerint, credibile est, de Habessi-
N. XIX. nis nostris, Axumitis postea dictis, intelligi oportere. Nam *Homeritæ* sive *Sabæi*, è quibus ortum suum traxêre, à veteribus modò *Indis* modò *Æthiopibus* annumerari fuerunt, & *Mare rubrum* Indicum nonnullis dictum fuit, ut mox dicemus. Isti ergo sedes ultra Æthiopiam propriè dictam vacuas, vel ab incultis & barbatis gentibus habitatas occupaverunt; in principio quidem loca mari rubro proxima, donec sensim introrsum magis sese dilatarent.

Arabes juxta Ægypt. Juvat hanc conjecturam, quod Geographi veteres docent: *Arabum populos Occidentale Maris rubri littus tenuisse.* Plinius ex *Juba Regis Geographia* scribit: *Accolas* 34
L. 6. c. 29. *Nyli à Siene non Æthiopum populos, sed Arabum esse, usque Meroen. Solis quoque oppidum procul Memphi in Ægypti situ Arabes conditores habere.* Isti ergo Arabes verisimiliter fuerunt Habessini nostri diu antea transgressi.

Nunc ad genuinam veteris istius traditionis expositionem progredimur. Fama 35
de profectione ista Æthiopum à nemine nisi ab Arabibus ad Græcos primitùs venit. Ab iis enim famam provenire necesse est, à quibus vel prope quos ipsa res gesta. Illi verò mihi sic locuti videntur. الحبشة قامت من بحر الهند ونزلوا على المصر
§. 26. Id audientes Græci ita acceperunt, ut supra ex Eusebio retulimus; cum intelligere & reddere oportuisset: *Æthiopes* (vel potius Habessini) *consurrexerunt à Mari India* (non à flumine Indo) *& consederunt supra* (non juxta) *Ægyptum.* Qua ratione sensus congruus & historicæ veritati consentaneus prodit.

Vocabulum الحبشة denotat quidem in genere *Æthiopem*, sed propriè & pe- 36
N. XVI. culiariter *Habessinum* ut supra diximus. Quin & *Sabæos* seu *Homeritas* Habessinorum nostrorum majores multis veterum Æthiopes dictos sæpiùs memoravimus. Ita ut opus non sit eos ex India deducere, cùm tam prope habeamus in Arabia.

Vox بحر & *flumen magnum* & *Mare* significat, ut tyronibus Arabicæ linguæ notum. 37
Mare verò Arabicum, ipsumque Mare rubrum, Mare Indicum à quibusdam vocari, ex Procopii Gazæi, vel potius Theodoreti ad Lib. I. Reg. loco supra citato de Sabæis didicimus; Sic enim ille: *ἐντεῦθεν δὴ κόλπον φασὶν αὐτὸν τῆς θαλάσσης τῆς Ἰνδικῆς.* Ubi Scaliger: *Vide, etiam Arabicum sinum Ἰνδικὴν θάλασσαν Mare Indicum* vocari. Confer infra num. XXVI.

Particula على variè significat *De, juxta, Apud, Supra, Contra &c.* Hoc loco *Su-* 38
pra reddendum, quia regio Axumitarum *supra Ægyptum* sita est, quamvis prisci Æthiopes intermedii sint. Sin verò *Juxta* vel *apud* reddere, atque littori Maris rubri occidentali, tunc fortè ab incolis vacuo, applicare velis, per me licet, nam paulo ante ex Plinio retulimus Arabum populos ibi quoque coluisse. Sic veritas historica ubique sibi constabit. Sic vera erunt quæ Megasthenes dixit: *Indos propriè dictos* nullam emisisse coloniam: *Æthiopes Ægypto proximi* indigenæ manebunt non advenæ: *Habessini* verò nostri censebuntur *ἄποικοι τῶν Ὁμηριτῶν coloni Homeritarum*, vel quod idem est Sabæorum; sive *Indos*, sive *Æthiopes* istos appellare malis. Nam, ut mox audies, hi & Æthiopes & Indi expresse vocantur.

Incidit autem ista *migratio Æthiopum* secundum Eusebium Cæsariensem in 39
Chronico *in tempora servitutis Israelitarum in Ægypto* circa annum à nativitate Abrahami CCCCII. Anno Mundi bis millesimo trecentesimo plus minus quadragesimo quinto. Ante natum Christum circiter Annis M.DC. plus minus XIV. Quo tempore *Amenophis* [alii volunt Amersis] in Ægypto rerum potiebatur. At *Syncellus* pag. 151. collocat hanc migrationem in tempora Josuæ & Judicum, in annum Mundi 2599. quo tempore Arabelus vixisse dicitur; secundum computationem Græcorum Anno M. 4200. Quæ anxiè disquirere nunc non vacat, cùm ab antiquis ob nominum similitudinem in temporibus & rebus in uno & altero seculo facilè potuerit errari.

N°. XX. Sabæi, sive quod idem est Homeritæ] *Uranius apud Ste-* I
phanum in *χατραμωτῖται* sic habet: *Σαββαῖοι καὶ Ὁμηρῖται.* Vir doctus (*x*) legendum putat

Σάββαι

(x) Gothofredus in dissert. ad Philostorgium Lib. 3. c. 4. p. 105.

Σαββαῖ οἱ ἢ Ὁμηρῖται. Ego, Σαββαῖοι οἱ καὶ Ὁμηρῖται. *Sabai qui & Homerita.* Philostorgius (y) sic loquitur : L. I. c. 1. N. XX.

Τοῦτο τὸ Ἰνδῶν ἔθνος τοῦ Σάβα μὲν πάλαι ἀπὸ τῆς Σάβα μητροπόλεως, τὰ νῦν δὲ Ὁμηρῖται καλοῦνται. | Hanc INDORUM gentem Saba quidem olim à Saba metropoli (z) nunc verò Homeritas vocari.

Nota hic *Indicam gentem* dici à Philostorgio, ut numero antecedente monuimus. *Nicephorus Callisti* & *Homeritas* & *Axumitas* Indos appellat ; verba ejus infra allegabimus. n. 22. §. 1.

2 Eosdem Æthiopicam gentem vocat *Theodoretus*, & ex eo *Procopius Gazaus*; ipsa istius verba præcedente numero §. 7. citavimus. Idem faciunt & alii autores. n. 22. §. 5. Theophanes Byzantius. Stephanus de Urbibus (a) Ὁμηρῖται ἔθνος Αἰθιόπων. Græci in 2. 4. n. 22. Historia S. Aretæ. Quid ergo mirum, si nonnulli autores Reginam Sabæam ex Æthiopia venisse dicant. Sabæi igitur dicti fuerunt exteris à metropoli Saba ; ut ex Philostorgio modò docuimus :

3 Homeritæ autem Arabibus à Principe gentis & regiæ stirpis conditore, حمير *Homêr* dicto. Nec obstat quòd metropolis Sabæorum à multis autoribus vocetur *Mariaba*, ut apud *Eratosthenem de Sabæis : Strabonem Lib. XVI.* ἔχονται δὲ τούτων Σαβαῖοι μητρόπολις δ' αὐτῶν Μαριάβα. *Vicini eorum Sabai. Metropolis autem istorum Mariaba.* Nec non apud *Artemidorum*, & *Plinium* (b). Hinc credidit doctissimus Bochartus (c) eique assentitur *VValtonus* (d) uni metropoli duplex fuisse nomen. At nemo veterum id dicit, neque situs id patitur in terra *Hadramauth*, quæ introrsum magis sita, cùm Saba haud procul abfuerit à mari rubro, quod Bochartus ipse agnoscit (e). Nam *Chatramotita* diversi sunt à *Sabæis*, quia post illos colunt. *Stephanus in voce* Ἀβασηνοί. ait: Μετὰ τοὺς Σαββαίους Χατραμωτῖται. *Post Sabbaos Chatramotita (colunt,)* ex Uranio. Et apud *Strabonem Lib. XVI.* Post *Sabbaos* & *Catabanenses* recensentur πρὸς ἕω μάλιστα Χατραμωτῖται, *Chatramotita orientem versùs maximè siti.* Hinc censeo ego Homeritas duas habuisse metro-

4 poles seu Regias. Verba enim *Geographi Arabis* in quo Bochartus se fundat: وكانت مدينة سبا non reddenda sunt : *Eratque hac urbs Saba :* vel *Ea autem est urbs Saba*, sed : *Erat etiam urbs Saba, &c.* vel *Fuit* (quia كانت est Præteritum) *etiam* (scil. olim, vel simul) *aliàs Vrbs Saba, &c.* ita ut diversæ urbes putandæ sint. Nam si voluisset eandem dicere, scripsisset, (ut solent Arabes cùm præcedens per synonymum explicant) وهي مدينة سبا *Et ipsa est urbs Saba, &c.* Cl. 1. P. 6.

5 Novum autem non est, duas unius regni Regias esse, ubi pro diversis anni temporibus Reges degere solent. Ut si quis Regiam vel metropolim Poloniæ dicat *Cracoviam*, alius verò *VVarsaviam*. In India sub Magno Mogole tres tales dantur veluti *Dely, Agra, Labor*. Vel quòd olim ab initio Regia fuerit *Saba*, posterioribus verò seculis *Mariaba*. Ut si Arabum aliquis diceret : Romanos dici à Regia *Roma :* alius verò *Constantinopolim* Regiam Romanorum vocaret. Igitur tempora sunt distinguenda. A *Ptolemao* in Arabia felice plures Regiæ recensentur, *Menambis* Regia, *Ara* Civitas regia, *Saba* regia, *Mariaba* (Sic enim legendum pro Mariama) quam non eandem dicit, sed seorsim nominat sine epitheto. Antiquior autem est apud Græcos appellatio Sabæorum, ut ferè solemus populos à metropoli denominare, priusquam sciamus proprium eorum nomen. Sic *Axumitarum* nomen apud eosdem sortiti sunt nostri Habessini ab urbe Regia, ut numero sequente dicetur.

6 *Sabaorum* nomine Græcis & Latinis diu nota fuit Arabica hæc gens. Virgil. Georg. l. 1. v. 57.

India mittit ebur, molles sua thura Sabai :

Sic Hebraicè מלכת שבא *Regina Saba* I. Reg. 10. 1. & *Saba* alibi in Sacris literis passim occurrit. Æthiopice quoque ሳባ፡ *Saba* dicitur ; ut ሰራዊተ፡ ሳባ፡ (f) *Exercitus Sabaorum* i. e. *Homeritarum* fusus fuit. Postea meliùs cognitis Sabæorum re-

I bus

(y) *Hist. Eccles.* L. 2. 6. & 3. 4. (z) Eadem tradunt *Diodorus*, & ex eo *Agatharchides* c. 50. *Stephanus* & alii plurimi. Velut autor apud Surium, quem *Baronius* citat ad annum 522. *Arabia felix, qua olim quidem Saba, nunc autem Homeritis.* (a) Lit. O. ubi vide Pinedi notas, & ineptas quasdam derivationes vocis *Homer*, extra Arabiam quæsitas. (b) Lib. VI. c. 28. in fin. (c) in Geographia sacra *Lib II. c. 26 p. 148.* (d) *in Proleg. Bibl. Polyglott. de Arabia.* (e) In dicto tract. L. II. c. 26. p. m. 148. ibi *Turbas tamen &c.* (f) Encom. 20. Maji. 1.

Lib. I. c. 1. bus proprium & gentilitium *Homeritarum* nomen apud Græcos invaluit. Arabibus N. XX. dicuntur بنو حمير *Filii Homer* Ὁμηρῖται *Homeritæ*. Viri Arabicæ literatu- 7
ræ summi Coryphæi *D. Eduardus Pocokius* & *Iacobus Golius* vocem حمير *Homer* In Lexico. vocalibus notant & pronunciant: hic حِمْيَر *Himyar*, ille حَمْيَر *Hamyar* in *Specim. Histor. Arab.* passim. Ab Arabibus scilicet edocti, qui puncta sua vocalia sic locant, ut mihi retulit ipse Clariss. Pocokius (*g*). Ex errore id factum putaverim à posterioribus Arabibus, qui genuinæ pronuntiationis obliti vocabulum obliteratum talibus punctis donaverunt. Quis enim non multo potius præferret lectionem & pronunciationem Græcorum, qui eam ex ore veterum Arabum audiverunt, & sine ulla ambiguitate protulerunt & scripserunt; præsertim cum in tot aliis priscis vocabulis ي Arabum præcedente vocali *Kesra* non alium sonum habeat, quàm *Tzere* Hebræorum sive e *clarum seu masculinum*, (ut vocant Galli) ex. gr. أمين *Amen* اريطا *Areta*; مينا *Mena*. Μῆνας. *Menas*; quæ si quis legere vellet *Imyan* vel *Amyan*: *Iryat* vel *Ariat*: *Mina* vel *Meina*, is utique pessimè pronunciaret. ي enim in istis vocibus non consonantem sed vocalem E repræsentat. Sic Gemmam فيروزج, Æthiopes ex ore Arabum efferri audientes, scribunt ፈርዘዝ: *Fe* (non ፊ Fi) *rozez*.

Geographus Nubiensis de Urbe *Mareba* (*aliàs Mariaba*) Sabæorum metropoli 8
Cl. II. p. 6. scribit: اكثر اهلها سبا من قبايل العرب الحميرية *Multo maxima pars incolarum ejus Sabæi* [sunt] *è tribubus Arabum Homeritarum.* Interpretes Latini *Gabriel Sionita*, & *Iohannes Hesronita* malè legerunt *Hemairitarum*, Bochartus (*h*) *Humairitarum*: tam incerta est nominum propriorum apud Arabes lectio. Tale quid contigit Masorethis, qui veram pronunciationem nominum propriorum כורש *Cyrus* & דריוש *Darius* ignorantes, mirabilia puncta supposuerunt *Coresh*, & *Daryavesh* legentes, quæ nos à Græcis [illegible] longè rectiùs pronunciare & punctis notare possumus. Etenim si de pronunciatione antiquarũ jam mortuarum linguarum quæstio sit, credere oportet iis qui tum vixerunt, & pronunciantes populos audiverunt (*i*); præsertim cum lubrica res sit vocabulum quodpiam peregrinum ignotum in Orientalibus Linguis sine vocalibus proferre; quod mihi cum Orientalibus nationibus conversanti sæpius audire contigit. Quæ monenda fuerunt, ne quis putet *Himyarienses* vel *Hamyarienses*, *Hemairitas* & *Humairitas* diversos ab Homeritis esse (*k*).

Ptolemæus, *Plinius*, & *Arrianus* Sabæos & Homeritas tanquam diversos seorsim 9
recensent, sive errore, sive quod Sabæos urbis incolas, in specie voluerint distinguere à tota gente, ut si Axumitas, quà cives Axumæ, à reliquis Habessinis distinguere velles. Nam revera una eademque gens fuit; ut autoritate tot autorum, situ, & descri-
L. VI. c. 28. ptione liquet. *Plinius numerosissimos* vocat *Homeritas* & ob commercia Indica opulen-
in fine. tissimos: *Sabæos* verò Agatharchides γένος μέγιστον: Strabo ἔθνος μέγιστον *Gentem maximam*. Diodorus Siculus: Σαβαῖοι πολυανθρωπότατοι τῶν Ἀραβικῶν ἐθνῶν, *Sabæi omnium Arabicarum gentium populosissimi*, & sic alii, ut jure dicere non possis, quòd qui illos eosdem faciunt, illos malè confundant (*l*), sed potius quod autores supradicti eos malè distinguant. Hinc credibile fit, quòd multitudinis minuendæ causa, ortâ forte dissensione internâ, collectisque ex variis tribubus hominibus omnis rei & spei egenis, ut in coloniis fieri assolet, alias sedes quæsitum in Africam trajecerint, atque sic Habessinorum genti & imperio originem dederint; qua de re supra n. 15. 1. Ex iis etiam oriunda

(*g*) in lit. Prid. Cal. April. 1679. ad me datis, his verbis: حمير (*secundum Arabes*) *legitur* بالكسر ثم السكون وفتح اليا *per Kesra, dein vocali caret litera, & Fat-ha super Ie.* (*h*) Geogr. sac. L. 2. c. 15. p. m. 122. (*i*) Ex. gr. Cum quæritur quomodo veteres Latini C. suum pronunciaverint? respondetur: ut כ Caf. vel K. Latinorum K. Germanorum; adeoque ante E. & I non aliter ac ante A. O. & U. Ciceru Græci scribunt & legunt Κικέρων *Kikero*. Non *Tzitzero* nec *Sissero* ut Germani & Galli efferunt, Cæsar, Cerasa, Carcer Cicer, Vicia Germani à Romanis priscis olim audientes Kayser / Kirsen / Kärcker / Kichern / Wicken rectè; minimè Zayser / Zirschen / Kärtzer / Zikern / Witzen protulerunt. (*k*) Equidem improbare non possum Clariss. Pocokii rationem, in literis paulo ante citatis allatam, quod in pronunciando se Arabibus ubique accommodare voluerit, qui aliàs non intellecturi sint Europæum de his rebus secum agentem; Verùm & eruditis Europæis consulendum est, ne & ipsi diversa putent, quæ eadem sunt. (*l*) Hoc putat *Bochartus Geogr. Sacr.* 2. 15. p. m. 211. *Harduin.* ad Plin. L. VI. 5. 32. p. 729. n. 4.

da fuit *Reginæ Sabæ* quæ Salomonem visitavit, eique tam egregia munera attulit; de qua in historia nostra L. 2. 3. 20. egimus, & suo loco in hoc Commentario pluribus agemus L. 2. 3. 18. L. I. c. 1. N. XX.

10 Hoc regnum Homeritarum destruxit *Calebus*, Græcis *Elesbaas* dictus, Æthiopum Imperator, atque *Aretam*, *Aretæ martyris filium*, populis illis præposuit; cujus successores, quamvis Arabes, (quòd non è regia Homeritarum stirpe, sed alieni generis, & in clientela Imperatorum Æthiopiæ essent) ab Arabibus non *Homeritæ*, sed حبشة *Habessini* (m) vocantur, quod rectè intelligendis Arabum historiis hic notare voluimus. Deinde benè tenendum, *Homeritas* seu *Sabæos* Indis accenseri, ut supra monuimus, & infra n. 23. plenius docebimus. Postremò notandum quoque est, in Africâ *Sabas* olim à Geographis nominari. Sic enim Strabo: Βερενίκη πόλις ἡ κατὰ Σαβάς, καὶ Σαβαὶ πόλις εὐμεγέθης. *Berenice urbs propè Sabas, Saba autem urbs satis magna.* Fortassis à colonis Habessinis in metropolis Arabicæ memoriam exstructa, ac sic nominata. Sed neque de ea vestigia hodie extant, neque etiam de oppido *Sabaim* (Alvarez habet) cujus mentio fit in ficto Regis Æthiopiæ titulo, Axuma duorum dierum itinere distante; à quo Reginam Austri nomen habuisse fabulantur. 2. 4. 23. cap. 41.

Additio ad §. 8. n. 20. in notis lit. O.

11 An in nummis Severi Abassenorum mentio fiat) Sic quidem scribit *Scaliger* (n) ex *Goltzio*, (o) quem non nominat. Tanti viri autoritate fretus ego idem tradidi, illumque autorem laudavi. Sed cùm nummum, Lutetiæ Parisiorum existens, summâ diligentiâ inquirerem, nummariæ rei periti omnes mihi uno ore dixerunt: *Goltzium parum idoneum nec satis doctum numismatum censorem fuisse, neque* ΑΒΑΣΗΝΩΝ *in ullo Severi nummo reperiri, sed tantùm* ΑΒΑΣ..... *priore litera detrita idque Goltzium malè supplevisse.* Tandem quid rei esset, perfectè nos docuit eruditissimus & solertissimus *Iohannes Harduinus P. Soc. Iesu, qui in libro de nummis antiquis Populorum & Vrbium illustratis* (p) in voce *Abas* scribit: *A Goltzio, Occone, Scaligero & Patino falsò Abassenos intelligi. KABACA enim metropolin Nomi Ægyptii* Καβασίτης *dicti esse & nisi detritum usu nummum habuisset Goltzius, procul dubio rectiùs legisset.* Vide apud eum in K. Καβασιτῶν. p. 232. In notis ad Plinium addit: *Nummum Hadriano Principe cusum KABAC. L. IA.* An. 1683. L. V. S. 9. n. 5.

De nummo *Elagabali*, in quo, referente Scaligero, *Exomitarum* mentio fit, vide mox numero sequente.

1 N°. XXI. Axumitæ) Sic Habessini à Regia *Axuma* olim à Græcis nominati fuerunt. Rectè scribit *Stephanus* Ἀξωμίτης *Axumita.* Alii variè sed malè *Auxumitæ*, (q) *Auxomitæ*, *Exomitæ*, *Auximates* (r). *Philostorgius Hist. Eccles.* L. III. c. 6.

Αὐξουμῖται ἀπὸ τῆς μητροπόλεως οὕτω κληθέντες. Αὔξουμις γὰρ αὐτοῖς ἡ μητρόπολις.

Auxumitæ à metropoli sic dicti. Auxumis enim est eorum metropolis.

Idem: εἰς τοὺς Αἰθίοπας Αὐξουμίτας καλουμένους &c. *ad Æthiopas Auxumitas dictos*, [profectus est.] Speciale igitur hujus gentis nomen, ut alibi monuimus, Græci ignoraverunt. Procopius Cæsarcensis, Περσικῶν Lib. 1. p. 32. Sup. 19. §. 21.

Ὁμηριτῶν δὲ καταντικρὺ μάλιστα ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ Αἰθίοπες οἰκοῦσιν, οἳ Αὐξωμῖται ἐπικαλοῦνται, ὅτι δὴ αὐτοῖς τὰ βασίλεια ἐστὶν ἐν Αὐξώμιδι πόλει. Καὶ θάλασσα ἡ ἐν μέσῳ ἐστὶν ἀνέμου μετρίως ἐπιφόρου ἐπιπεσόντος ἐς πέντε ἡμερῶν τε καὶ νυκτῶν διάπλουν διήκει.

E regione autem Homeritarum maximè in opposita continente Æthiopes habitant, qui Auxumitæ vocantur, quoniam Regia illorum est in Auxomide urbe. Et mare, quod in medio est, vento mediocriter secundo incumbente, quinque diebus & noctibus trajici potest.

2 Axumitarum neque *Strabo* neque *Plinius* meminerunt, indiciô, eam urbem vel nondum conditam, vel minus celebrem illorum tempore fuisse. *Ptolemæus* tamen

 ejus

(m) Bochartus in *Hierozoico suo P. 11. L. 1. c. 10. p. 61. Et L. VI. c. 14. n. 2.* Arabum exemplo *Homeritas Christianos* etiam vocat *Abessinos*. (n) De Emend. temp. in Comp. Æthiop. L. VII. p. m. 680. (o) In Thesauro rei antiquariæ fol. 206. XVI. ΑΒΑΣΗΝΩΝ. *Num. Imp. Severi.* Vide Adolphi Occonis Numismata *Augustæ Vindel. 1617. fol. 362. sub Severo.* Patin. p. 286. (p) Paris 1684. Lit. A. (q) Ptolemæus, Nonnosus, Nicephorus, Procopius, & alii. (r) Baronius ad annum Christi 356. num. 24. in fin.

Lib. I. c. 1. ejus ut Regiæ Æthiopum mentionem fecit (s) *Scaliger (t)* in numismate Alagabalis
N.XXII. Imperatoris, legi scribit: ΑΞΟΥΜΕΙΤΩΝ; sed ego nummariæ rei peritissimos percunctatus, nihil certi de tali nummo cognoscere potui (u). At tempore S. *Athanasii* percrebuit nomen istius gentis, ut aliquoties monuimus. Plura de urbe ipsa & emendatione *Stephani & Arriani* infra Lib. II. c. 11. n. 46. dicturi sumus.

N°. XXII. Alii originis ratione Habessinos cum veteribus Homeritis: alii cum Nubæis ob vicinitatem confuderunt] Prius facit *Nicephorus* Callisti, qui nationes mirè confundit. *Axumitarum Indorum Rex*, (x) inquit, *prælium cum Homeritis Indis commisit.* Utrosque facit Indos, cum neutri essent. Nam Axumitæ in Africa: Homeritæ in Arabiâ degebant. Mox alios nominat Homeritas, *qui Ægypto appropinquabant*, [utique Indi non erant] *& merces ad Axumitas vehebant.* Isti alii non erant, quam nostri Habessini, Ægypto propinqui. 1

L.17.c.32.

Quamvis enim Habessini origine Homeritæ sive Sabæi sint, attamen ab iis digressi alio nomine aliam gentem constituerunt; ut non nisi incommodè dixeris, *eos qui in Arabia Homeritæ vocati sint, in Africa Axumitas cognominatos*; quod in Scaligero supra notavimus; cum simpliciter dicendum sit: *Axumitas Africæ progeniem esse Homeritarum Arabiæ.* 2

N.19. §.6.

Bocharrus (y) de freto maris rubri disserens: *Huc facit*, inquit, *quòd pro Abasenis vel Abissinis quidam veterum* Homeritas *appellant, de Arabiæ gentis nomine*; idque imputat *Theophani Byzantio*, quem *Photius (z)* sic inducit scribentem: 3

Ὁ Χοσρόης ἐπ᾽ Αἰθίοπας φίλους ὄντας Ῥωμαίοις τοὺς πάλαι μὲν Μακροβίους, νῦν δὲ Ὁμηρίτας καλουμένους, ἐστράτευσε, καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ὁμηριτῶν Σαναττούρκην διὰ Μιράνους τοῦ Περσῶν στρατηγοῦ ἐζώγρησε.	Chosroes adversus Æthiopes Romanorum amicos, olim quidem *Macrobios*, nunc verò *Homeritas* dictos, bellum movit, Regemq; Homeritarum Sanaturcen per Miranum [Merwanum puto] Persarum Ducem, vivum cepit.

Sed ut mihi videtur, Theophanes non Æthiopes Africanos, nec Habessinos nostros, sed *Homeritas Arabes seu Sabæos* intelligit. Istos enim olim etiam Æthiopes vocatos fuisse Bochartus ex Stephano noverat, & nos supra fusè docuimus. Quippe ex Historia Chosrois II. constat illum Arabes perdomuisse, non verò Æthiopes Africanos. Etenim in Africa, expugnata Ægypto usque ad Æthiopes solùm pervenit, ad Habessinos autem nostros non penetravit. In eo autem fallitur Theophanes, quòd Homeritas illos, quibus Chosroes bellum movit, olim *Macrobios* dictos fuisse putavit. Error ex eo, quòd forte audiverat Homeritarum posteros (sc. Æthiopes nostros) Macrobiorum sedes in Africa occupavisse, ideò Æthiopes Arabicos Macrobios olim dictos fuisse incautè scripsit. Quod autem addit: Nunc verò, id de Græcis accipiendum, nam apud Arabes id nominis semper habuerunt.

N. XIX.

Theophanes fallitur.

Alioquin Homeritas Christianos in Arabia, non quidem originis, sed clientelæ respectu, post occisum Dunavvasum Homeritam Judæum, Habessinos communiter vocatos fuisse, paulo ante *n. 19. & n. 20.* indicavimus; pluribus id facturi, cùm ad Lib. II. c. 4. n. 22, pervenerimus. A Procopio in Persicis (a) Homeritæ cum Saracenis confunduntur; nam tum temporis duæ factiones in regno Homeritarum erant, ut infra modò dicto loco dicetur. 4

DE NUBÆIS. 5

Nunc de *Nubæis* agendum, quos autores ab Habessinis nostris interdum non distinguunt. نوب *Nuba* vel potius ኖባ: *Noba* (ut Habessini per *o* obscurum efferunt) vulgò *Nubia*, regio est Æthiopica, in quarta primi Climatis parte secundum *Geographum Nubiensem* sita. Incolæ à Græcis vocantur Νοῦβαι Nubæ, vel Νουβαῖοι *Nubæi. Steph. de Vrbibus. Strabo* ait: Λοιπὰ δὲ τὰ πρὸς νότον Τρωγλοδῦται, Βλέμμυες καὶ Νοῦβαι &c.

Lib. 17.

Reliqua

(s) *Lib. VI. c. 8. Tab. IV. Africæ* (t) De emendatione Temporum Lib. VII. in Comp. Eccles. Æth p. m. 681. (u) Habetur *apud Goltzium* th. 131. & tit. XVII. fol. 210. sub *Marco Aurel. Antonin. Elagabal.* De quo viro judicium eruditorum numero antecedente retulimus. (x) Sc. Calebus alias Elesbaas, de quo nos infra II. 4. 21. (y) Geogr. Sacr. L. 2. c. 23. p. 143. (z) *Cod. LXIV. p. m. 38.* (a) Photii Biblioth. N. LXIII.

reliqua ad *Austrum Troglodytæ* [Nota hic Troglodytas in medio Africæ] *Blemmyes*, *&* L. I. c. I.
Nubæ &c. inhabitant &c. Procopius Cæsareensis Νοβάτας *Nobatas* vocat: N. XXII.

Καὶ Βλέμμυες μὲν ταύτης δὴ τῆς χώρας ἐς τὰ μέσα ᾤκηνται. Νοβάται δὲ τὰ ἀμφὶ Νεῖλον ποταμὸν ἔχουσι.	At *Blemmyes* quidem hujus regionis interiora colunt. *Nobatæ* verò utramque Nili ripam possident.

Appellantur autem *Nobatæ* à *Noba*, sicut *Sabatæ* à *Saba* apud Festum Avienum:

- - - - - - *rutilis contermina Ponti*
Minæi Sabatæque tenent superi - - - - - -

6 Non autem ad utramque, sed ad occidentalem Nili ripam Nubæos habitare dixit Gregorius meus Habessinus:

ሰናርኒ፡ ወኖባ፡ ይሄልዉ፡ በአፃሁ፡ ለአባዊ፡ መንገለ፡ ምዕራብ። ወነበሙ፡ ቅቅሞ፡ ውእቱ፡ ለሙ፡ እመንገለ፡ ፩ገጽ፡ ዘምሥራቅ።	*Sennâr autem & Noba sitæ sunt ad oram Nili Occidentem versus, qui tanquam munimentum est illis ex aliqua parte Orientis.*

Scil. Nilus illis orientem versus pro munimento est, ne hostes facilè ad eos transeant. Quæ melius conveniunt cum relatione Strabonis, cujus locus adscribi meretur. d. l.

Ἐξ ἀριστερῶν δὲ τῆς ῥύσεως τοῦ Νείλου Νοῦβαι κατοικοῦσιν ἐν τῇ Λιβύῃ, μέγα ἔθνος, ἀπὸ τῆς Μερόης ἀρξάμενοι μέχρι τῶν ἀγκώνων, οὐχ ὑποταττόμενοι τοῖς Αἰθίοψιν, ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ πλείους βασιλείας διειλημμένοι.	A sinistris alvei Nili *Nubæ* habitant in Africa; magna gens, à Meröe incipiens usque ad anfractus [*Nili*] non subjecti Æthiopibus [sc. *propriè dictis*] sed separatim in multa regna distincti.

Magnam gentem esse dicit, & in multa regna distinctam, quod pro scopo nostro benè notandum.

7 *Geographus Nubiensis* spatium itineris duorum mensium illis tribuit: Clim. I. p. 4.

طول بلاد النوبة علي ساحل النيل شهوان واكثر	*Longitudo regionum* Nobæ [Nubiæ] *ad ripam Nili duorum mensium* [iter] *est, & amplius.*

Quæ de Nubiâ propriè dictâ vera non sunt, utpote quæ in quarto climate desinit. At duorum mensium iter à Meröe meridiem versus ad lineam æquinoctialem & ultra pertingat necesse est, & sic non Habessiniam tantùm, sed & regna olim ignota, *Gingiro*, *Mujaco*, *Monemugi*, & *Macoco* (b) atque in isto *Pygmæorum regionem* complecti oportet, idque convenit cum verbis Strabonis, qui Nubiam in multa regna distinctam memorat. Nimirum huic nomini accidit quod multis aliis, ut ad regiones remotiores ignotas extenderetur, cujus rei aliquot exempla supra dedimus. N. 16. 2. & 17. 6.

ADDITIO

DE PYGMÆIS.

8 Nunc quoniam ad Pygmæos per Nubæorum appellationem venimus, non incongruum videtur ad eos animi causâ paulisper excurrere, quia & illi veteribus Νοῦβαι seu Nubæi dicti fuere. Νοῦβαι Πυγμαῖοι, *Hesychius ait.* Vetustissima de iis fama fuit, sed fabulis de cubitali brevitate & pugnâ gruum, equitatione in arietibus &c. contaminata, quasi egregium artificium esset, fabulas fabulis addere, easque in gratiam vulgi miraculis amplificare. Primus *Homerus* Iliad. 3. v. 5. de iis sic canit:

Κλαγγῇ ταίγε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων,
Ἀνδράσι Πυγμαίοισι φόνον καὶ κῆρα φέρουσαι.

[Grues] *Clangore volant ad Oceani fluenta,*
Viris Pygmæis cædem fatumque afferentes.

Confirmata fuit hæc fama à veteribus Historicis: *Herodotus* enim, ex relatione Cyrenensium de itinere audaculorum quorundam ultra deserta Libyæ profectorum, *Pygmæos* vocat ἄνδρας μικρούς, μετρίων ἐλάσσονας ἀνδρῶν. *Viros parvos mediocribus viris*
9 *minores.* Aristoteles, (c) cum dixisset grues migrare ad paludes supra Ægyptum, Aristot. asseveratio.
unde Nilus profluit, addit: Ἔστι δὲ ὁ τόπος οὗτος περὶ ὃν οἱ Πυγμαῖοι κατοικοῦσιν. *Est autem locus iste circa quem Pygmæi habitant.* At cum fama illa plerisque videretur fabulosa, asse-

(b) Regna hæc in recentioribus Africæ descriptionibus reperiuntur apud Tellezium, *Dapperum & Vossium de Nili al. flum. origine.* (c) Lib. VIII. Hist. Animal. cap. 12.

L. I. c. I. N. XXII. asseveratione quadam usus subjungit: οὐ γάρ ἐστι τοῦτο μῦθος, ἀλλ' ἔστι κατὰ τὴν ἀλήθειαν γένος μικρὸν μὲν, ὥσπερ λέγεται, καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἵπποι. Non est fabula, sed planè veritas, *gens parva (quidem), prout dicitur & ipsi & equi.* Plinius Aristotelem intelligit, L. V. c. 30. dum scribit: *Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt inter paludes, ex quibus Nilus oriretur.* Tam magnam autem & constantem apud veteres famam de Pygmæis fuisse oportet, ut autores quidam eos aliquando extitisse non quidem negent, sed defecisse putent. Nam *Pompon. Mela*, cùm eadem quæ Plinius & Aristoteles de iis retulisset, L. 3. c. 8. *eos dimicando contra grues defecisse* fingit. *Plinius* dum eos modò in *Caria* (d), modò in *Gerania* (e) ponit, in præterito loquitur, quòd dicantur *ibi fuisse vel habitasse.* Strabonis negatio. At *Strabo*, ut est ad incredibilia minimè proclivis, Pygmæos simpliciter pro fabulosis habet; & irridet eos, qui ἐγκαινίζοντας τὴν Ὁμηρικὴν τῶν Πυγμαίων γερανομαχίαν, τρισπιθάμους ὄντας, renovarunt (f) *Homericam Pygmæorum tres spithamas altorum Geranomachiam* [pugnam cum gruibus]. Lib. II. p. 70. Huic sententiæ plerique eruditorum hodiernorum subscribunt. Scaliger (g) de Pygmæis disserens, ait: *At hæc omnia antiquorum figmenta & meræ nugæ; si extarent, reperirentur. At cum universus Orbis nunc nobis cognitus sit, nullibi hæc naturæ excrementa reperiri certissimum est.* Sed ad asseverationem Aristotelis: *Non enim est fabula* &c. nihil prorsus respondet, quin potius eam in versione Latina omisit, &, quod mireris de hoc viro, verba ὥσπερ λέγεται, quæ ad sequentia (quod *Pygmæorum equi* etiam parvi sint) manifestè pertinent, (ni ἐπιπολασμὸν Philosopho impingere velis, quid id, quod modo verissimum dixerat, rursus dubium reddere voluerit) ad antecedentia retrotraxit, ut Aristotelem semper moderatum & prudentem jure meritò vocaret. Quæ monenda fuerunt, quia veram Aristotelis sententiam planè impugnant & pervertunt. Sæpe nobis laudatus Joh. Harduinus ait (h): *Integras pumilionum gentes dari tam falsum est, quàm quod falsissimum.* Casaubonus *in notis & castigationibus ad d. locum Strabonis* sugillat eos, *qui, si Diis places* (ita loquitur) *Pygmæos ex Sacra Scriptura probare conantur.* Locum Vulgatæ Ezech. 27. 11. intelligit: *Sed & Pygmæi, qui erant in turribus tuis* &c. De quo loco mox disseremus, simulque Fullerum fortiter negantem audiemus. Alii cautiores, famæ tam latè sparsæ, & tot testi- 11
moniis veterum recentiumque firmatæ contraire non ausi, tantummodo mitigare parvitatem eorum voluerunt. *Bochartus* (i), tantæ vir eruditionis, gentem & nationem esse non it inficias, at *cubitales eos fuisse* rectè negat, *staturâ tantùm solitò breviores fuisse* statuit; *Herodotus* verò *mediocribus minores* eos fuisse scribit. Jam autem mediocris per se solitò brevior est; igitur talibus minores fuisse oportet Pygmæos, si vera prædicat antiquus iste Historicus. Nec Aristoteles tantâ asseveratione opus habuisset, si tantùm solitò breviores fuissent.

Isaacus Vossius homunculos tales in meditullio Africæ agnoscit, sed, ne gentem 12
credere cogatur, nanos ex iis facit *in Libello de Nili aliorumque fluminum origine*, eum c. 18. in fin. dixisset: *Non antiquos solùm sed & plerosque recentiorum Pygmæos ad Nili fontes fabulosè collocare*; Cap. 19. scribendo pergit: *Se mirari Aristotelem, quòd tam seriò affirmet, non esse fabellam, quæ de* Pygmæis *&* bello, *quod cum gruibus gerant, narrantur. Si quis totam pervadat Africam, nullas vel* grues vel Pygmæos *inveniet. Attamen ut solent fabellæ non de nihilo fingi, & aliquid plerunque continent veri, id ipsum quoque hic factum esse existimo. Certum quippe est, ultra Nili fontes multos reperiri* NANOS, *qui tamen non cum gruibus, sed cum elephantis perpetuum gerant bellum. Præcipuum quippe eboris commercium in regno magni Macoki per istos transigitur homunciones. Habitant in sylvis & mira dexteritate elephantos sagittis conficiunt. Carnibus vescuntur, dentes verò* Jagis *divendunt, illi autem* Congensibus, & Lusitanis. *Proprio vocabulo appellantur* Mimos, *aut etiam* **Backeback**e. *Cum pusillo sint corpore, caput attamen his ut cæteris* NANIS *est prægrande. Complures istiusmodi & Lusitani & nostri adfirmant se vidisse inter stipatores Regis Lovan-*

(d) prope Thebaiten amnem. Lib. V. c. 29. (e) à gruibus denominata urbe Lib. IV. c. 11. (f) id est; qui obsoletam jam Homericam de Pygmæis fabulam rursus in lucem produxerunt. Verbum ἐγκαινίζειν vulgò tam malè reddi, mirum! *Immutarunt* Xylander sine sensu; meliùs *interpolarunt* Bochartus in Hieroz. P. II. Lib. 1. c. XI. p. 77. l. 37. (g) in commentario in Aristot. Hist. de Animal. ad d. locum p. 419. (h) in notis ad Plin. L. VI. Sect. 22. 2. (i) Geogr. sac. L. 2. c. 23. p. 142. E.

vangi. Integrum locum exſcribere voluimus, ut ſtudioſus lector judicet, an de *nanis* accipi poſſint, quæ hic de iſtis homuncionibus narrantur? Itáne natura in illis regionibus adeò degeneravit, ut plures *nanos* quàm alibi gignet? ut ad capturam ele- L. I. c. 1. N. XXII.
13 phantorum quaſi ſocietatem aliquam inire poſſint? Quippe *nani* naturæ quodam errore ex aliis juſtæ ſtaturæ hominibus generantur; qualis verò ea gens ſit, ex qua iſta naturæ ludibria tantâ copiâ proveniant, Voſſium docere oportebat. Quia pumiliones pumilos alios non gignunt, ſed plerumq, ſteriles ſunt, experientiâ teſte; ut plane non opus habuerint Doctores Talmudici *nanorum matrimonia* prohibere *ne digitales ex iis naſcerentur.* Ita enim præcipiunt in *Bechor. f. 45. 2.* ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהם אצבעי *Nanus ne ducat nanam, ne fortè oriatur ex iis digitalis* [virunculus].

Pygmæi non-ſunt Nani.

Nanorum matrimonia.

14 Verùm enim verò omnes autores, qui unquam de Pygmæis ſcripſere, eos non tanquam nanos, ſed tanquam nationem quandam peculiarem nobis repræſentant. Ut taceamus veteres ſupra à nobis memoratos. Nonnoſus, qui eos vidit (*k*), ſequentia tradit:

Pygmæi viſi.

Ἐπὶ τὴν ἐσχάτην τῶν νήσων καταλύοντι τοιόνδε τι συνέβη θαῦμα καὶ ἀκοῦσαι. Ἐντυχεῖν γὰρ τισὶ μορφὴν μὲν καὶ ἰδέαν ἔχουσιν ἀνθρωπίνην, βραχυτάτοις δὲ τὸ μέγεθος, καὶ μέλασι τὴν χροίαν, ὑπὸ δὲ τριχῶν δασυνομένοις διὰ παντὸς τοῦ σώματος. Εἵποντο δὲ τοῖς ἀνδράσι καὶ γυναῖκες παραπλήσιαι, καὶ παιδάρια ἔτι βραχύτερα.

Ad ultimam inſularum delato tale quid accidit vel ipſo auditu mirandum. Incidit enim in quosdam formâ quidem & figurâ humanâ præditos, ſed ſtatura breviſſimos, [*non ſolùm tantùm breviores*] colore nigros, & toto corpore piloſos. Sequebantur autem viros prope æquales fœminæ, & pueri adhuc breviores (*l*).

15 *Dapperus* in Africa ſua, & quidem in *Æthiopiâ inferiore* in Provincia *Bockemeale* [edit. Germ. pag. 571.] refert: **von einer Ahrt kleiner Menſchen** Mimos **oder Backebacke genennet / die unter dem Gebieth des groſſen Makoko ſtehen;** & tit: *Regnum Makoko* p. 572. **In den Wildnüſſen dieſes Königreichs Makoko befinden ſich die obgemelten kleinen Menſchen / welche den gröſten Handel mit Elffenbein zu thun pflegen.** *Genus hominum parvorum eſſe, qui vivant ſub ditione magni Regis Makoko, & Elephantorum venationem agitare.* Idem in deſcriptione Regni *Lovango* pag. 527. ait: **Die Schwartzen berichten / daß in einer Landſchafft oder Wildnüß lauter ſolche Zwerge wohneten ꝛc.** *Æthiopes narrare in quodam tractu terræ inculto meros tales nanos habitare;* Quæ verba ſatis indicant nanos propriè dictos non eſſe; meris enim nanis nulla gens conſtare poteſt. Quamobrem in illis regionibus Luſitanis *Mimos* (*m*) non *Anaoens*, *Nani:* Hollandis **Backebacke** non **Dwergens** Nani vocantur. Nani enim opponuntur juſtæ ſtaturæ hominibus, ubi ergo omnes parvi ſunt, propriè nani dici non poſſunt. Thevenotius Itinerarii ſcriptor fide dignus, eos non *Nains*, nanos, ſed *petits Eſclaves noirs, parvos ſervulos ni-*
16 *gros appellat.* Vidit eos apud Legatum Regis Habeſſinorum inter dona ad Turcarum Imperatorem miſſa, ſic ſcribens (*n*):

Il menoit encore pluſieurs petits eſclaves noirs de Nubie, & autres confins d' Ethiopie, qui ſervent pour garder les femmes dans le Serail, apres qu' on les a chaſtrez.

Ducebat ſecum multos parvos ſervulos nigros ex Nubia, & vicinis Æthiopiæ regionibus, qui caſtrati cuſtodiunt pellices Gynæcei regii.

Happelius in relationibus curioſis narrat: Inter munera Duci Sabaudiæ à Rege Luſitaniæ miſſa, cum illi nuptum dare vellet filiam ſuam, fuiſſe etiam pumilionem Æthiopem tres tantùm palmos altum. n. 85. pag. 677.

17 Non ergo eſt, ut cum Strabone Lib. XVII. dicamus Ἑωρακὼς μὲν οὐδεὶς ἐξηγεῖται τῶν πίστεως ἀξίων ἀνδρῶν. *Neminem fide dignum eos vidiſſe.* Cùm jam recentiore experientiâ *Nonnoſum* Juſtini Imp. Legatum: *Thevenotium* qui de ſuo, aliosq; qui de aliorum viſu teſtantur, produxerimus. Tot tamque diverſa vetera & recentia teſtimonia utiq; plenè perſuadere nobis poſſunt, reverâ dari adhuc Pygmæos.

De

(*k*) In Photii Bibliotheca N. III. p. m. 3. (*l*) Iſti fortaſſis erant τρισπίθαμοι triſpithami cubitales. (*m*) Delicias appellaverunt veteres *Servulos ſuos minutos*, ſcil. *Nanos* iisque ſimiles. *Caſaubonus ad Sueton. Aug.* c. 83. in Not. Quæ vox reſpondet Luſitanico, *Mimos.* Græci aliàs vocaverunt ἀνθρωπάρια, Σκωπαίους, & Στίλπωνας. Idem *Caſaub.* ad dict. loc. (*n*) In itinere Orientali Voyage de Levant; Lib. II. c. 68.

Lib. I. c. 1. N. XXII. Pygmæor. regio. De loco habitationis eorum cùm ex *Vossio* tùm ex *Dappero* didicimus, quòd in 18
meditullio Africæ, in regnis necdum satis cognitis habitent. Quæ exactè conveniunt cum veterum traditione, quam supra retulimus; ut falsi sint omnes, qui eos in ultimum Septentrionem ultra hyperboreos montes rejiciunt, ubi scilicet eos nemo fa- 19
cilè quæsiverit. Clim. V. p. 10. Geographus Nubiensis de populo terræ Magog scribit:

وهم كلهم قصار جدا في نهاية القصر حتي ان الرجل منهم لا يتجاوز ثلثة اشبار ونساوهم مثل ذلك.

Et omnes illi sunt parvi valde in extremitate parvitatis [i. e. staturæ brevissimæ]. *ita ut viri inter eos non excedant tres palmos, & fæmina eorum similiter.*

Nimirum audiverat Geographus iste parvos homines in Septentrione dari, igitur fabulam de trispithamis hominibus illuc spectare putavit. Ipse vidi Lappones solito breviores, sed qui nemini essent miraculo. Non minus errant, qui eos in India constituunt (o), nisi eodem fortassis sensu, quô Æthiopes nostri Indi nominati fuere; de quo numero sequente agemus.

Quòd autem ex ipsa eorum patria nullum Europæum nuncium habuerimus, id 20
eò factum, quod in meditullium Africæ tot parasangis à littore maris remotum, nullus Europæorum adhuc penetraverit, nisi forte servus captivus, qui ad nos non remeavit. Siquidem Africæ interiora circa lineam æquinoctialem nobis hucusque planè incognita manserunt. Vix nuda peregrinorum regnorum nomina in nova Vossii tabula, quam tractatui suo de Nili al. flum. origine adjecit, comparent; ut verè dici non possit Orbis universi partes navigationibus nunc planè nobis cognitas esse, quod Scaligeri atque Fulleri negationis fundamentum est. Cùm tamen à viris fide dignis extra patriam suam visi fuerint; id dubio clarorum istorum virorum satisfacere debet.

Mensura. Quandoquidem igitur popellus ille Pygmæorum nunc satis sibi constet; de 21
modo tantùm & mensura parvitatis eorum quæstio remanet, quam insolitam & stupendam fuisse ex verbis Herodoti, Aristotelis, atque Nonnosi supra relatis liquet. Ea tamen minimè cubitalis putanda est; quamvis vulgus Pygmæorum nomen in Græcâ linguâ inde derivatum putet. Nisi fortè puer vel nanus Pygmæi generis olim advectus impetitioribus aut minus curiosis ansam præbuit credendi totam gentem talem esse.

[Disputant quidem Grammatici & vetustissimi Homeri interpretes *Didymus* & *Eustathius* de genuina hujus vocabuli Etymologia. Nimirum πυγμὴ *pugnum*, & *luctam quæ pugnis fit*, significat. Itaque non πυγμὴ sed πυγὼν *mensuram cubitalem* denotat; quamobrem non *Pygmæi* sed Πυγόνες *Pygones* dicendi essent, ut *Eustathius* loquitur. *Jul. Cæs. Scaliger in Arist. Hist. de Animal.* VIII. 15. p. 914. deridet Grammaticorum inscitiam. Πῆχυς *enim*, inquit, *aliud est quàm* πυγμὴ.]

Quamvis autem tot fabulæ huic relationi admixtæ sint, videlicet, quod insiden- 22
tes arietum caprarumque dorsis pugnam cum gruibus conferant, & similia, non
Gigantes. ideò res tota neganda erat: sicuti nec *Gigantes* propterea negandi sunt, quòd multæ fabulæ de prodigiosa illorum proceritate, & immanibus sceletis tàm à Poetis, quàm aliis scriptoribus nobis obtrudantur: nec non balænarum elephantorumque ossa atque dentes pro giganteis hîc illic ostendantur. Nam fuisse olim & adhuc esse gentes multò nobis proceriores ex antiquioribus & recentioribus auctoribus certò liquet: & fama atque appellatio peculiaris per omnes totius Orbis linguas atque nationes
Enakim. non est planè spernenda; quales fuisse oportet Enakides. Nam בני ענק *filiorum Enak* tanquam rei alicujus insolitæ aliquoties expressa mentio fit Num. XIII. 23, 29. quamvis exploratores illi improbi decumanâ hyperbole usi fuerint, locustis sese respectu illorum æquiparantes. Attamen nisi planè stupenda eorum species & magnitudo fuisset, coram Josua & Calebo, viris integerrimis, tam impudenter ausi non fuissent mentiri. Ex בני ענק *filiis Enak* autem homines torquatos facere velle, certè perridiculum

(o) Athenæus Lib. IX. *ex Basilide.* Plinius Lib. VII. c. 2. §. *super hos &c.* Munsterus *in Cosmographia sua* Lib. VII. cap. 74. qui sine ulla episcrisi obvia quæque congessit & exscripsit.

lum est. Qui istud faciunt, non meminerunt loci Deut. II, 10. & 11. עם גדול ורב ורם L. I. c. 1.
כענקים *Populus magnus, multus & excelsus instar Enakidum.* Quis non videt de gente N. XXII.
vel familia sermonem esse?

23 Homines autem ultra modum sive parvos sive magnos asserere, non magis absurdum aut impium putandum est, quam si quis nigros homines statuisset priusquam eos vidissemus. Tanta hominum varietas, *Pygmæorum, Gigantum*, *Anthropophagorum* dente quasi suillo signatorum: *Nudorum* nullo modo verecundantium: *Troglodytarum*, ferorum hominum in America sine lege sine Rege bestiarum instar palantium, neque deficientis neque fœcundantis naturæ indicium censeri debet, multo minùs quod id à prima intentione Creatoris, ejusque immutabili providentia recedat. Naturæ semper eadem est operatio, quamvis pro diversitate subjectorum diversi prodeant effectus; sive ob climatum: sive ob alimentorum diversitatem id fiat, ut videamus alibi *nigros*, alibi *albos*, alibi *buxeos* aut *spadiceos* homines: ut alibi sive ob frigus, sive ob æstum, aut magni, aut parvi homines prodeant (*p*); denique corruptione ingenii humani luxum appetentis mirum non est, homines & ætate & staturâ deficere.
Tacitus de Germanis: *In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ mira-* Cap. 20.
mur, excrescunt. Quis miratur hodiè artus, aut corpora *Germanorum*? Ubi est illa *Patrum antediluvianorum* longævitas? Si ista decrevit, cur non & proceritas? Rectissimè vir doctus (*q*) de Gigantibus differens, ait: *Exstitisse autem ante diluvialem irruptionem homines, qui pro diversa cæli & terræ, in qua degebant, positura, alios corporis magnitudine superarent, plus quam verisimile est.*

4 Sed ad Pygmæos nostros revertamur. Fabula de Geranomachia Pygmæorum, Geranomachia.
seu pugna cum gruibus etiam aliquid de vero trahere videtur, si pro gruibus condoras intelligas, aves in interiore Africa maximas, ut fidem penè excedat. Ajunt enim,
quòd ales ista vitulum elephanti in aërem extollere possit; ut infra docebimus. L. 12. n. 92.
Cum his Pygmæos pugnare, ne pecora sua rapiant, incredibile non est. Error ex eo natus videtur, quòd primus relator, alio vocabulo destitutus, *grues* pro condoris nominarit; sicuti Plautus (*r*) *picos* pro *gryphibus*, & Romani *boves Lucas* pro *elephantis* dixere. Si quis igitur elephantorum ignarus olim audivisset referri, dari in India boves quæ turres gestarent, è quibus quinque vel sex milites pugnare possent; nonne id pro insigni fabula habiturus fuisset, æque ac si quis retulisset: grues juvencos in aerem rapere. Talia contingere possunt, ubi in re & nomine erratur.

25 Nunc ad locum *Ezechielis* supra allegatum redeundum nobis est. Pro *Py-* Pygmæi in
gmæis, quos Vulgata habet, in Hebraico textu extat גמדים *Gammadim*; Vox גמד Ezechiele.
Gomed Hebraica Latinis *cubitus* est, seu *mensura cubitalis*. Hinc derivatum putavit Aquila *Gammadim, & viros cubitales* id est Pygmæos inepte prorsus intellexit. Eum secuti sunt autor Vulgatæ, & præcipui Rabbinorum *Elias*, R. *Salomon*, & *Kimchi in Libro Rad.* qui *Gammadim* exponit ננסים אנשי מדה קצרה *Nanos*, i. e. *Viros staturæ parvæ*. Ridiculè prorsus. Pulchrè scilicet quadrant Pygmæi in turres, nimirum ut eò minùs post pinnacula ab oppugnatoribus conspiciantur. Vel, *quia propugnatores in excelsis turribus tanquam Pygmæi appareant infernè spectantibus*, ideò sic dictos insignis Lexicographus nugatur. Sed vera & genuina hujus vocis significatio fuit amissa; est enim ex earum numero quæ semel tantùm in Scriptura reperiuntur; igitur per conjectutam *Aquila*, ut modo diximus, exposuit ab affinitate vocabuli גֹּמֶד *Cubitus* sine ulla ratione.

26 *Septuaginta Interpretes* (quos Syrus & Arabs sequuntur) ignoratione vocabuli ex re & sensu φύλακας *custodes* reddiderunt, ii enim in turribus locari solent. Recentiores, quibus neutrum placere poterat, *Viros robustos* reddere maluerunt, quasi *cubito & brachio valentes*, sic enim & originem vocis & rem simul spectari putaverunt. Cùm

(*p*) *Brevis staturæ causa est æstus & frigus intensum*; ut benè *Harduinus* loquitur *ad Plin.* Lib. VI. S. 20. n. 2. p. 658. (*q*) Theod. Ryckius *in Oratione de Gigantibus habita Lugd. Bat. An.* 1681. qui occasionem nobis dedit paulo fusiùs de hac materia disserendi, & quædam ab illo dicta hic limitandi. (*r*) Aulul. Act. 4. Sc. 8. v. 1.

L. I. c. I. verò id analogiæ Hebraicæ parum conveniret, nec alibi hoc ſenſu occurreret, quia
N. XXII. *viri fortes* atque *robuſti* aliàs Hebraicè *dicuntur* אנשי חיל vel גבורים nuſpiam גמדים.
Idcircò *Theodotio*, Hieronymo teſte, tutiſſimum putavit vocem ipſam Hebraicam,
tanquam nomen proprium gentis, retinere; cujus ſententiam amplexi ſunt noviſ-
Gammadæi gens. ſimi interpretes, & *Gammadæos* reddiderunt. Idque meritò factum ait *Fullerus* (ſ)
Eos enim eſſe incolas Vrbis Phœnicia Gamades, *qua vitiosè* Gamales *apud Plinium* (t)
ſcribatur. Hæc Fullerus; qui ſimul graviter invehitur in expoſitionem Pygmæo-
rum. *Eos enim non extare in rerum naturâ, idque crebris iisque quam maximè longinquis profectionibus & peregrinationibus terra marique in omnes Orbis partes ſusceptis*, [ſed non in meditullium Africæ] *teſtatiſſimum evaſiſſe.* Pergit ſcribendo: *quare exterminetur tandem aliquando, præcipuè ex ſacris voluminibus perridicula & omnino commentitia gens Pygmæorum.*

Accedimus & nos illorum ſententiæ, qui Gammadim gentis cujuſdam nomen 27
proprium eſſe autumant, quarum plurimæ, eæque præſtantiſſimæ, tanquam Tyrio-
rum mercenariæ apud Ezechielem recenſentur, ut ex contextu liquet. Idem ſen-
ſit vetuſtiſſimus Chaldaicus interpres קפוטקאי *Cappadoces*, ſed ſine cauſâ reddens:
necnon *Symmachus*, Hieronymo teſte, qui duas voces per Dages coaluiſſe putavit,
(u) ut גמדים: pro גם מדים *etiam Medi* legatur. Qualis verò populus Gammadæi
ſint, dicere non poſſumus, nec multùm referre putamus. Siquidem Fullero largiri 28
nequimus, ut Plinium corrigat, tanquam codice aliquo Græco mendoſo deceptum,
ubi Δ in Λ corruptum legerit, & pro *Gammaden Gammalen* ſcripſerit. Quippe non
uno iſto in loco, nec in uno iſto autore hoc nomen per L. ſcriptum reperitur;
L. V. S. 14. Idem paulò inferius dicit: *Sebaſte in monte, & altiore* GAMALA. Duplex autem
Gamala urbs. hoc nomine oppidum in Phœniciâ fuiſſe ex Joſepho de Bell. Jud. docet Harduinus
d. l. *alterum in Samaria: alterum ultra Iordanem*; quam Γάμαλα πόλιν ἱππέων *Gamala ur-*
L. 4. c. 1. *bem equitum* (x) appellat. Euſebius urbis Galilææ *Gamal* meminit (y), quam He-
L. III. c. 2. rodes inſtauraverit & Herodium nominaverit. Suetonius de Tito: *Taricheam & Ga-*
Cap. 4. *malam urbes validiſſimas Iudæa in poteſtatem redegit.* Urbis validiſſimæ incolas etiam
validiſſimos viros fuiſſe credibile eſt, qui turrium cuſtodiæ bene imponi potuerint.
Tot igitur autores, & tot loca corrigere ut Ezechielis Gammadæi reperiantur, ne-
mo ſanus Criticus unquam permiſerit. Niſi itaque in loco illo unico literæ ר per-
pendiculum ¹ addas, ut fiat ל & ex Gamadæis Gamalæos facias, ex oppido Gamala,
utut validiſſimo, turrium Tyri cuſtodes prodire non poterunt. Qui verò tali emen-
dationi indulgere & ex כתיב Gamadim קרי Gamalim facere vellet; is dicere poſſet ex
גמלים ideò גמרים factum, quòd imperitus quidam librarius, urbis talis ignarus, pu-
taviſſet *Camelis* (ſic enim vox illa exponi poterat) nihil negotii in turribus eſſe, ac ob
id pro Gemalim *Camelis*, vel potius Gamalæis Gammadim Gamadæos feciſſe.

Ad tam diffuſam de Pygmæis diſſertationem induxit nos appellatio Nubæo- 29
rum ad tot gentes Auſtrales extenſa; ut neceſſe non ſit duplices Nubæos aſſerere,
quod diſſuadet Bochartus (z) ſic ſcribens: *Cave! ne cum his Nubæis confundas alios Nubas vel Nubæos, quorum regio prope ab ipſis Nili fontibus uſque ad Ægyptum patet, duorum menſium iter.* (a). Quia nomen iſtud omnes Æthiopes, qui in vaſto hoc ſpatio habitant, adeoque & Habeſſinos noſtros comprehendit.

Quare Bocharto libenter aſſentimur, quod expeditionem *Cyriaci Regis Nubiæ in Saracenos Ægypti*, (quam Elmacinus (b) tradit) de Habeſſinis accipiat. Fortaſſis etiam tunc temporis ipsâ Nubiâ vel parte illius potiti ſunt. Confer Lib. II. c. 10. n. 42.

Nubiani Guilielmus Poſtellus, *in Alphabetis XII. Lingg.* (c) *Tit. de Indica lingua*, Æthiopicam 30
Chriſtiani noſtram intelligens, Habeſſinos noſtros *Nubianos Chriſtianos* vocat. Ideò *Duretus*
p. 580. & ſeq. in hiſtoria *de l'origine des langues de cet Vnivers, linguam noſtram Æthiopicam* ſimul *Indicam*

(ſ) *Miſcell. Sac. Lib. VI. cap. 2. p. 121.* (t) *Lib. II. c. 91. Sect. 93.* (u) *Fullerus* loco citato p. 121. ait. *in Bibliis Hebraicis occurrere nonnullas tales voces compoſitas.* Exemplum habes infra l. 8 n. 12.
(x) cujus incolæ Gamalim, Gamalæi dicti fuerunt. (y) In Can. Chron. ſub M. Val Meſſal. & P. Sulpitio Quirino Coſs. (z) Geogr. Sac. L. II. c. 23. E. (a) de quibus ſupra n. 22. §. 7. ex Geogr. Nubienſi egimus.
(b) Hiſtor. Saracen. Lib. 1. c. 17. (c) quæ tanquam rem tunc temporis raram edidit Lut. Paris. An. 1538.

dicam & Nubæam facit; Tit. *De la langue Ethiopienne, Indienne ou Noubienne*, tria nomina totam ferè Africam & Aſiam complectentia conjungit, forte ſperans, unum ex iis quadraturum. Mox pag. 581. ex Poſtello ait: *Iceux Ethiopiens, Indiens, ou Noubiens. Illos Æthiopes, Indos, aut Nubaos* (quæcunque demum è tot diverſiſſimis gentibus placuerit appellatio) innotuiſſe noſtro Chriſtiano Orbi à tempore Papæ Eugenii III. [corrige IV.] Scilicet ignoravit, Axumitas diu antea in Eccleſiâ Chriſtiana notos fuiſſe. Lib. I. c. 1. N. XXIII.

1 N°. XXIII. Æthiopes noſtros olim dictos fuiſſe Indos] Appellatio hæc Habeſſinorum ſuperiori ſeculo communiſſima, & ſtylo antiquorum temporum convenientiſſima fuit. Nam ut in Prooemio N. 1. §. 9. diximus, *Legationem magni Indorum Imperatoris Presbyteri Iohannis* edidit Damianus à Goes, de Habeſſinis noſtris agens. Æthiopicam linguam *Ambroſius Theſeus*, linguarum variarum ſuo tempore peritiſſimus, vocat *Indicam*. Idem feciſſe *Guilielmum Poſtellum nu-*
2 *mero præcedente diximus*. *Sebaſtianus Munſterus* (*d*) confert vocabula quædam *Indica* (ut vocat) cum Chaldaicis & Hebraicis, ſed male deſcribit, & pejus adhuc Latinis literis exprimit, ex. gr. በስም: *Baſom* pro በስም: *Baſem, In nomine.* አምላክ: *Amolacha* pro አምላክ: *Amlac, Deus.* እክለ: *Oholo* [*Ocholo* voluit ſcribere] pro *Ekl*, Panis. ይን: *Ion*, mendosè pro ወይን: *VVain, Vinum.* Id tantùm miror, quod iſta tanquam ſingulariter notabilia eruditiſſimis *Prolegomenis Bibliorum Polyglottorum Angliæ* (*e*) ſint admixta, nec non perverſiſſimè transſcripta, ut primo aſpectu hærerem, & ignotæ alicujus linguæ vocabula eſſe putarem. Nec adhuc ſcio, quid exſcriptori in mentem venerit, quod pro በስም: *Baſom Chald.* בשום, Hebr. בשם *In nomine*; quæ Munſterus ῥητῶς ſic habet, ille ineptiſſimè poſuerit.

Indic.	Chald.	Lat.
Baſam,	*Betſcham*,	*Pinge.* &c.

3 Rectè *Scaliger* (f): *Qui* [Abeſſinos] *Indos vocant, minùs imperitè faciunt*, & mox: *Indiæ nomine & Æthiopia intelligitur*; addit: *Præſertim cum quidam ſcripſerint, etiam ab ipſis hoc nomen agnoſci.*

[Joh. Potkenium intelligit, quem *in Proœm. n.* 1. §. 8. allegavimus. Is in præfatione Pſalterii Romæ impreſſi ait: *Habeſſinos ſemet Indos appellaviſſe.* Attamen benè ſciebant illi, ſe non eſſe ሰብአ: ህንድ: *Indos.* Propterea ſimplicitate id factum puto, dum ſatius putaverunt nomine ab aliis indito, & ab omnibus intellecto, quàm novo & inſolito *Ag-azian* vel Habesh, tunc temporis ignoto, uti; & eo ipſo interrogantes ad alias plures interrogationes permovere; Ut ſi Boruſſus aliquis in Oriente interroganti, *Cujas eſſet?* Se *Francum* eſſe reſponderet, ne novis interrogationibus fatigaretur; quod ſciret appellationem Boruſſorum in Oriente non intelligi. Hinc factum puto, quod *Habeſſini* tunc temporis Romæ *ſe dicerent Indos.*

Oſorius ſcribit: *Æthiopes ipſos ante Indiam navigatione repertam id affirmaſſe.* Nimirum veteres Indiam in Africa, poſt Æthiopiam propriè dictam ſtatuebant, adeoque hanc illi cohærere putabant uti mox ex Ruffino dicetur.

4 Ideò multa veterum loca, quæ de Indis agunt, de *Nubæis vel Habeſſinis* noſtris ſunt accipienda. Procopius (*g*) Νεῖλος μὲν ὁ ποταμὸς ἐξ Ἰνδῶν ἐπ' Αἴγυπτον φερόμενος &c. India pro *Nilus fluvius ex Indis in Ægyptum delatus* (*h*). Virgilius Georg. 1. v. 57. Æthiopia.

Vſque coloratis amnis devexus ab Indis.

De Nilo canit, quem ultra Æthiopiam propriè dictam originem ſuam habere ſciebat. Idem Georg. IV. v. 293.

India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.

Veriſimile eſt, Æthiopiam hic intelligi, in qua elephantorum captura. Ea Mari rubro & commerciis Græcorum propior erat quàm India propriè dicta. Elephantos & camelopardales Anaſtaſio Imperatori ex India miſſos, Scaliger (*i*) meritò cenſet ex *Æthiopia* veniſſe. Servius ad verſum Virgilii Georg. II. 116.

- - - - *Sola India nigrum*
fert ebenum - - - - - -

 rectiſ-

(*d*) In Grammatica ſua Chaldaica tit. De literis Chaldaicis p. 14. (*e*) Tit. XV. *de lingua Æthiopica p.* 99. (*f*) *De Emend. Temp. Lib. VII. Comp Æth.* (*g*) Lib. IV. Περὶ κτισμάτων: (*h*) Vide & Sabellicum Ennead. X. L. 8. (*i*) De emendat. tempor. Lib. VII. p. m. 681.

Lib I. c. 1. rectissimè notat: *Indiam omnem plagam Æthiopiæ accipimus.* Hoc sensu & Pygmæi
N. XXIII. in India collocantur à veterum nonnullis, ut num. præcedente § 10. diximus.

Indi interiores. *Sozomenus Lib. II. c. 24. & Socrates Lib. I. c. 19.* Ἰνδῶν τῶν ἐνδοτέρω &c. *Indorum interiorum* conversionem per *S. Frumentium* factam ex Ruffino commemorantes, de *Axumitis* sive Habessinis nostris loquuntur. Quæ diversissimarum gentium appellatio, generalissimo hoc nomine facta, multos doctissimorum Interpretum fefellit, qui eandem historiam discrepantibus circumstantiis narrari putantes, omnes illos autores patum sibi constare crediderunt; ut apparet in *Iac. Gothofredi dissertationibus ad Philo-* 5
L. II. c. 6. *storgium: De Indis interioribus*; & in *Henrici Vallesii annotationibus*; de quibus inferius.

Verùmenim verò, veteres neque initium neque finem Indiæ rectè scientes, variè locaverunt eam, ut mox audiemus; Sed confuderunt magis, quàm distinxerunt. Quippe post *Saracenos in ipsa Arabia* statim Indiæ gentes collocant, ut ex *Pro-* 6
d. l. *copio Scaliger docet:* Μεθ' οὓς (σαρακηνοὺς) τὰ ἔθνη τῶν Ἰνδῶν ἐστιν, *Post Saracenos sequuntur Indi-*
d. l. *ca gentes:* Et *Philostorgius eosdem* τοὺς ἐνδοτέρω Ἰνδοὺς, *interiores Indos* vocat, *S. Bartholomæi* Apostoli doctrina conversos, quos Indos mox, olim *Sabæos* nunc *Homeritas* di-
N. XX. ctos, prædicat; verba ipsa supra retulimus. Sic ergo *Philostorgius* explicat, quid per interiores Indos velit, quod *Socrates* inexplicatum reliquit, & fortè ipse nescivit.
N. 22. §. 1. Idem nobis de *Nicephoro* videtur, cujus verba supra citavimus. tam ignari erant veteres Geographiæ.

Ruffini error. *Ruffinus*, quem reliqui sequuntur, omnium pessimè Indiam distinxit, nisi exemplarium vitium sit. *Thomæ Parthia*, inquit, & *Matthæo Æthiopia, eique adhærens* 7
L. 1. c. 9. *citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam Parthiamque media, sed longè interiori tractu India ulterior jacet, multis variisque linguis & gentibus habitata.* Nescit quid dicat. Paulò ante ex Procopio & Philostorgio didicimus, *interiorem*, id est *remotiorem* Indiam [Sabæorum regionem, nempe Arabiam felicem] à Bartholomæo conversam; at hîc Ruffinus idem de *citeriore*, id est *propiore* India dicit. Conciliet mihi aliquis *citeriorem Indiam Æthiopiæ adhærentem*, & tamen Parthiæ vicinam. Hæc enim Indiam non attingit; imò si illam ultra Carmaniam meridiem versus usque ad veram Indiam extendere velis, quomodo India ulterior [*hoc est* remotior] media fieri potest inter Parthiam & Indiam citeriorem? Hæc ἀσύστατα inter se sunt, & sanæ Geographiæ prorsus adversa.

L. 3. c. 43. *Marcus Paulus Venetus majorem & minorem Indiam* satis angustis terminis circumscribit; ut nesciam quomodo Indiam *intermediam* sibi imaginari potuerit, quam Abasciam (lege Italica pronunciatione Abaschiam) propriè appellari ait. Alii *Abassiam* sic intrudi non posse videntes, *majorem Indiam* in Africa comminiscuntur, ut Abasseni in ea quoque locum inveniant. Sic enim Joh. Potkenius: (k) *Peregrini Christiani, qui ad nos ex ea parte Æthiopia, quæ sub* (supra oportebat dicere, *Ægypto est,* 8
India major. *& nunc* major India appellatur &c.

Sebastianus Munsterus duplicem facit Indiam, *unam Orientalem*, quæ scil. in Asiâ extremum occupet locum: alteram *Australem*. Nam mox dicit: *Alia est India Meridionalis, in Africa scil. sita &c.* Occidentalis Indiæ planè obliviscitur. Sic veterum plerique, cùm aliud nomen nescirent, Indiam finxerunt & constituerunt, prout lubuit; ita ut illis India nihil aliud sit, quàm ignota quædam & remota australis regio, cujus nomen speciale ignoreretur. 9

Non tamen dixerim ego: *Veteres trans mare mediterraneum sitas regiones omnes Indiam vocasse: eoque nomine etiam Libyam, Ægyptum, & Palæstinam complexos fuisse.* Nimiùm notæ erant priscis istæ regiones, quàm ut eas ad Indiam referrent. 10

Error Geographicus. Distinguendus autem est error Geographicus, cùm gens, vel regio malè collocatur & India vocatur quæ ea non est, ab errore historico, cùm res vel historia Indiæ adscribitur, quæ alibi fuit vel contigit; veluti cùm Fulgentius opinatur: *Sareptanum vinum* [à Sarepta Phœniciæ urbe dictum] Indicum *esse*, utique erravit in cognitione rei,

(k) In Præfat. Psalterii Æthiopici.

rei, non regionis. Nam facilè sciebat Phœniciam non esse Indiam. In eo tantùm L. 1. c. 1.
erravit, quòd vinum Sareptanum ex India venire putaret. Sic Hyginus, cùm *Iovem* N. XXIII.
Thebas [in Ægypto sitas,] *in* India *nutricis suæ nomine condidisse* fingit, errat in historia Fab. 275.
& situ urbis, non quòd crederet Ægyptum ad Indiam spectare. Servius certè ad Virgilii versus supra prolatos §. 4.

- - - - - - *Sola India nigrum*
fert ebenum - - - - - - -

notanter dicit: *Atqui & in Ægypto nascitur*: Virgilium obliquè carpens; quod non fecisset, si veteres Indiæ nomine etiam Ægyptum complexi fuissent, sed id potius monuisset; prout fecit, cum sentiret, objecturos aliquos non solum Indiam, sed & Æthiopiam, peculiariter *Meroën*, hebenum ferre, unde *Meroëtica hebenus*; statim addens: *Sed Indiam omnem plagam Æthiopiæ accipimus.* Hinc constat, veteres quidem plagam Æthiopiæ, minimè verò Ægypti, pro India accepisse. Porro Hyginus historias Fab. 133.
& regiones mirè confundit, dum *Liberum Patrem in India Ammonem condidisse* scribit, cum id in Libya factum fuerit. Ex eo tamen non sequitur illum Libyam, adeò

11 notam, pro India habuisse. Tametsi habuisset, unius tamen vel alterius autoris error singularis non statim toti antiquitati tribuendus est; ut cùm Curtius *sinum Gangeticum* mare rubrum vocat, quod nemo alius facit.

[Dum ista scribo, nunciatur ab amicis Rudbeckium Tomo II. Atlant. cap 4. p. 69. inter alia hæc tradere: *Spondeo autem loco suo me monstraturum esse, Scriptoribus antiquissimis non prorsus insolens fuisse* Indiæ *nomine censere, quidquid terrarum ab Oriente usque ad Sueoniam protenditur.* Et cap. V. p. 367. *De India veterum scripsimus Atlant.* P. I. c. 2. p. 62. *plura addituri cum ad majorum nostrorum expeditionem denuo reversi fuerimus; scilicet* Indiæ *nomine tum* Phœnicia, Persia, Chaldæa, Asia minor, pars Moscoviæ, & universa Tataria venerant. Mihi tale quid hucusque non occurrit. Oportebit itaque exspectare, donec id ex scriptoribus antiquissimis monstret. Neque enim putaverim Viro clarissimo contingere posse id, quod modò vitandum monuimus, ne scilicet error in loco vel facto accipiatur pro errore in situ regionis.]

12 Igitur stat sententia; *Veteres* (in universum acceptos, non unum & alterum scriptorem) *ultra, non citra Ægyptum & Arabiam propriè dictam* Indiæ *regionem communiter statuisse*, δι᾽ ἄγνοιαν (ut Strabo loquitur) propter ignorantiam genuini nominis gentium & regionum remotarum: autoresque priscos omnes, si unum vel alterum excipias, usque ad seculum decimum sextum, in ea opinione fuisse, quidquid ignotæ regionis ultra Tropicum Cancri occurreret, Indiam vocari posse. Nec alia causa dari potest, cur *America* superiori seculo India Occidentalis vocata fuerit, toto hemisphærio à verâ Indiâ distans. Idcirco si apud veteres, quibus America ignota fuit, Indiæ nomen nudum sine aliis circumstantiis reperias, de certa aliqua regione vix quidquam certi pronunciaveris.

13 Legimus apud Plinium ex Cornel. Nepote: *Ignotos homines in mari Suevico captos*, L. 2. S. 67.
& à Rege Suevorum L. Afranio Galliæ Proconsuli dono datos, qui ex India *commercii causa navigantes tempestatibus in Germaniam abrepti essent.* Torquet locus iste interpretes, τὸ πρῶτον ψεῦδος non intelligentes. Itaque valdè soliciti sunt, quomodo & quâ viâ Indi falsò
Indi isti illuc pervenerint. *Vossius in Melam* de Suevis hodiè ita dictis agi putans, ne dicti.
que Suevis neque Bojis locum hîc esse ait, cum sint mediterranei populi, ideò novè P. 249.
contra omnium codicum fidem, *à Rege Batorum*, corrigendum putat. *Harduinus* nihil mutandum censet, *Indos enim illos ad oram Germaniæ tempestate abreptos terrestri itinere deductos.* At naufragos istos vel Indos vel Æthiopes fuisse nemo crediderit, qui situm Orbis atque Oceani, veterumque navigationes noverit. Neque enim tantum maris illo tempore usque in mare Balticum, quod Suevicum veteribus dictum est, emensi fuissent: quodnam terrestre iter aliquis sibi imaginabitur, quô homines isti venerint? Crediderim ego ignotos homines ex Septentrione fuisse, quibus miraculi causa nomen Indorum falsò inditum fuit, quò rarius donum esset; addità

 figmen-

L. I. c. t. N. XXIII. figmentô, quòd commercii causâ tam procul navigaverint. Nam dato uno falso alterum necessariò excogitandum erat.

Nihil dicam nunc de *epistola Alexandri III. Summi Pontificis ad Illustrem & Magnificum* Indorum *Regem, Sacerdotum Sanctissimum*, qui propè Chinam Septentrionalem habitavit, ab omni India remotissimè. At cùm apud Florum legitur: *Indorum Legatos Augusto Cæsari gemmas, margaritas, & elephantos attulisse, eosque iter quadriennio implevisse*; verisimile videtur veros Indos fuisse; cùm ob viæ longinquitatem: tùm ob munera in India gigni solita. *Plinius* Indiæ propriè dictæ fines satis bene descripsit, Indum amnem ab occidente finem Indiæ faciens; ut mirum sit scriptores post illum tam procul evagatos fuisse. 14

L. 4. c. 12. 62. L. 6. c. 17. S. 21.

Cæterùm parum refert, quomodocunque sive gentem sive linguam vocaveris, modo non ipsa Historia Ecclesiastica hoc pacto obscuraretur. Nam Indos, (scil. Æthiopes nostros) quos Scriptores Ecclesiastici à Frumentio conversos docent, recentiores Historiæ Ecclesiasticæ scriptores pro Indis propriè dictis malè accipiunt (*l*). Hinc dubiorum plena efficiuntur omnia. *Baronius* (*m*) de duobus Frumentiis accepit, quæ de uno erant intelligenda; ut supra in prolegomenis monuimus. *Henricus Valesius* (*n*) quæ Historici illi unanimiter tradunt, nimirum *quòd Indi à Frumentio conversi, nondum verbo Dei antea fuerint illuminati*, in dubium vocat. *Ante Frumentium*, inquiens, *Pantænus jam Indis istis* [loquitur quasi benè Indos istos novisset] *verbum Dei prædicaverat, ut scribit Eusebius Lib. V. Hist. Eccl. c. 10.* Ad Eusebium provocat, qui tamen diserte dicit, quod Pantænus prædicaverit τοῖς ἐπ' ἀνατολῆς ἔθνεσιν, *Orientis gentibus*, & paulo post: οἷς Βαρθολομαῖον τῶν Ἀποστόλων ἕνα, κηρύξαι, *quibus* [contigerat] *Bartholomæum unum ex Apostolis Evangelium prædicavisse.* Itaque non iidem isti Indi fuerunt, quos Frumentius Fidem Christi omnium primò docuit. Hi enim non Orientales, sed Australes gentes erant, neque ad eos Bartholomæus venerat, sed ad *Homeritas Arabes*, qui & ipsi Indi vocabantur, ut ex *Procopio* & *Philostorgio* paulò ante demonstravimus. 15

Frumentius unus. Pr. I. §. 82.

Indiæ multæ. Habuimus itaque Indias veterum sat multas, sed certis finibus nullas; nempe *Majorem, Minorem, Citeriorem, Vlteriorem, Interiorem* [intellige remotiorem, seu quod verius est, *ignotiorem*] *Intermediam, Orientalem, Occidentalem, Meridionalem*, & nescio quas amplius. Hic rursus (quod n. 17. §. 7. & paulo ante fecimus) inculcamus, ex circumstantiis colligendum esse, quænam regio propriè sub tam amplo Indiæ nomine apud veteres veniat. Neque nos à vero aberraturos putamus, si asseramus *Indos, quibus* S. FRUMENTIUS Evangelium prædicavit, esse *Axumitas*, seu Habessinos nostros: quibus S. BARTHOLOMÆUS & post ipsum *Pantænus*, esse *Arabes*, post Saracenos colentes: quibus S. THOMAS, *Indos propriè dictos* in aurea Chersoneso habitantes: Æthiopes autem, quibus S MATTHÆUS, vel S. MATHIAS, *Nubæos*: quibus EUNUCHUS Candaces Reginæ; *Æthiopes propriè dictos*, Ægypto conterminos esse. Et sic, quod *Baronio* (*o*) *de profectione Apostolorum* perdifficile visum fuit investigatu, ob promiscuam Indiæ & Æthiopiæ appellationem, nunc, ut puto, lectoribus facilius cognitu videbitur. Confer quæ Lib. III. c. 2. n. 13. de hac re tradimus. 16

§. §. 12. Apostolor. prædicatio.

AD LIB. I. CAP. II.

COMMENTARIUS.

Æthiopiæ appellatio. N°. XXIV. ÆThiopia superior] Cur Habessinia nostra sic à quibusdam vocitetur rationem non capio. Nam nulla certa inferior datur. Littus Africæ tàm Orientale quàm Occidentale Tabularum Geographicarum autores *inferiorem Æthiopiam* nominant, sed parùm com- 1

(*l*) *Compend. Histor. Eccles* Gotæ 1673. Lib. III. c. 3. Sect. 3. n. 10. p. 309. And Muller. *in Hebdom. Obs. III. S. IV. p. 16. b* & alii plures. (*m*) In notis *ad martyrolog Romanum, d.* 27. Octobr. lit. e. (*n*) In annotat. p. III, *ad Sozomenum* L. II. c. 24. p. 476. (*o*) *Ad Ann. Christi* 44. § 41.

commodè, & ſine certis finibus: nec ſola noſtra hoc pacto erit ſuperior. *Supra Æ-* Lib. I. c. 2.
gyptum quidem ſita eſt, tàm montium quàm fluminum ratione, ſed quomodo ſic N. XXIV.
diſtinguatur ab Æthiopia antiqua propriè ita dicta, & longo tractu intermedia, non
video. *David* equidem *Habeſſinorum Rex, ſuperioris atque inferioris Æthiopiæ impe-*
rator in titulo vulgato cognominatur, ſed titulum iſtum ſuppoſititium eſſe in *hiſtoria* II. 1. 50.
noſtra docuimus, & infra Lib. II. c. 1. n. 10. amplius docebimus.

2 *B. Tellezius* in titulo hiſtoriæ ſuæ Æthiopiam noſtram Luſitanicè vocat *A alta* i. e. *ſuperiorem*, rationes addit: Unam, *quòd ex illa deſcendat Nilus, & irriget Ægyptum, proptere a & jam dici Æthiopiam ſupra* [ſobre non ſub] *Ægyptum*: alteram non capio, *quòd reſpectu alius Æthiopiæ propior ſit Polo Arctico, qui reſpectu noſtri nobis ſemper ſit ſuperior, ſecundum Poetam Virgil.* Georg. I. v. 242.

Hic vertex ſemper nobis ſublimis . . .

Ob hanc cauſam Æthiopiam noſtram dici ſuperiorem; quod certè prorſus incongruum. *Alta* revera eſt, & (ut Gregorius ajebat) *Africa* velut *gibbus*. Sed aliud eſt deſcribere regionem, aliud dividere.

3 Cognomenta autem regionum ita comparata eſſe oportet, ut differentia quædam appareat ſpecifica, quâ ab aliis vicinis diſtinguantur. Verùm hac ratione, ſi *Æthiopia* noſtra ſola *ſuperior* vocetur, ab aliis Æthiopiis non diſtinguetur: & omnis circum circa eam Luſitanicè *Æthiopia à baixa, Æthiopia baſſa*, i. e. *humilis & inferior* dicenda erit.

4 Rectiſſimè loquitur Tellezius *ſupra Ægyptum*; & ſic Herodotus Αἰθίοπες οἱ ὑπὲρ L. 7. c. 70.
Αἰγύπτου οἰκημένοι &c. *Æthiopum ſupra Ægyptum habitantium*. Nam vulgo Geogra-
phi communiter omnes Abaſſiam noſtram abſurdiſſimè *Æthiopiam ſub Ægypto* appel-
litant (*p*); quaſi vel ſitum Ægypti vel vocem *ſub* neſcirent. In tabula IV. Africæ Pto-
lemæi ſic ſcriptum reperio, nulla ſcil. alia ratione, niſi quòd Ægyptus, ſi delinea-
tionem tabulæ ſpectes, ſupra Æthiopiam ſit depicta, & ſic Æthiopia inferiorem Sub Ægy-
chartæ partem ſub Ægypto occupet, quo pacto reliqua Africa omnis uſque ad pto ab-
Promontorium bonæ ſpei *ſub Ægypto* dicenda erit, *Ægyptus* autem *ſub mari mediter-* ſurda.
raneo ſupra Æthiopiam, quia ſuperiorem locum chartæ tenet. Sed apage tales ineptias.

1 N°. XXV. Geographi omnes] Qui tabulas Habaſſiæ Chorographicas hucusque ediderunt, latitudinem ejus ultra lineam æquinoctialem porrexerunt, ut videre eſt in tabulis *Ortelii, Gerardi Mercatoris, & novi Atlantis editi Anno 1653.* quibus fidem habuere hiſtorici plerique, & Eccleſiæ Æthiopicæ topographi, tanquam rei omni dubio carenti. Qua de re vide ſis *infra judicium Voſſii*. Atque ſic immen- l. 4. n. 35.
ſam vaſtitatem quadraginta ferè graduum huic regno attribuerunt. Error ex eo natus videtur, quòd *Ptolemæus* Nili fontes longè ultra æquinoctialem circulum locaverit, fortè credens, eum aliter creſcere non poſſe, niſi in hemiſphærium auſtrale accipiendis imbribus illarum regionum hyemalibus transferretur. Poſteriores Geographi, certiores facti, fontes illos in Habeſſiniâ reperiri, hanc regionem neceſſariò eousque extendendam eſſe cenſuerunt, falſam hypotheſin non animadvertentes, & regiones remotiores ignorantes.

2 Primus *Iohannes Barrius* (*q*) inſignis *Luſitanorum hiſtoricus* à Luſitanis, qui cum *Chriſtophoro Gamæo* intraverant, edoctus, extenſionem Habesſiniæ immodicam reſtrinxit, & ſcienter admodum *viginti ſeptem gradus*, (cùm multò plures potuiſſet)
à ſolitâ computatione detraxit. Nam Patrum ſocietatis teſtimonio (quos Tellezius L. I. c. 3.
allegat) ultra octo vel ad ſummum novem gradus latitudinis hoc tempore non con- p. 7.
tinet.

3 Quò magis ambigo, quid dicendum ſit de *Antonii Fernandii Ieſuitæ* epiſtolâ à P. L. I. c. 11.
Nicolao Godigno allegata, in qua diſertis verbis legitur: *Ex hoc, in quo degimus, Dembeæ* p. 69.
regno,

(*p*) Golius in notis ad Alfergan. p. 88. & 89. *Hæc pars eſt Æthiopia ſub Ægypto*, & alibi paſſim.

(*q*) Decad. 3. Aſiæ L. 4. c. 1. circuitum Habeſſiniæ facit *ſexcentarum ſeptuaginta & duarum leucarum*.

L. I. c. 2. *regno, uterque conspicitur cœli vertex, sublimior antarcticus, propè illum stellæ variæ sunt,*
N. XXVI. *crucem situ figurantes; unde apud nos datum huic polo à cruce nomen, credo & apud Europaeos usitatum.* Hæc *Godignus.* De polo ipso Antarctico (qui in tota Habessinia non conspicitur, nedum in Dembea in decimo tertio latitudinis Septentrionalis gradu sita) intelligi non potest ille locus. De sideribus igitur circa polum illum accipiendus est; ut si quis in australi æquatoris parte constitutus, dicat se conspicere utrumque cœli verticem, eò quòd Septentriones videat. Ista conciliatio si non sufficiens sit, viderint ipsi Patres, quomodo P. Antonius contra P. Tellezii modo citati autoritatem defendi possit.

N.º XXVI. De Etymologia Maris rubri multis disquirere necesse 1
non est. Nomina propria regionum & urbium, nec non fluviorum & Marium rarò à peritis & scientibus, plerumque à vulgô & infimâ nautarum plebe casu ferè imposita fuerunt, ut sæpe vanum sit in rationem illorum inquirere. Sed ad *Mare rubrum* quod attinet, jam tum subodorati sunt eruditi ab *Edom*, quod Ebraicè *rubrum* sive *rufum* significat, hanc appellationem ortam esse. Sed non opus est, ut cum Græcis ab *Erythra Rege* (quem *Fullerus* (r) *Esavum* sive *Edom* fuisse putat) derivatio petatur.

Simplicissima & omnibus gentibus consuetissima ratio est maria à terrâ 2
continenti proximâ appellandi, prout dicimus: *Mare Germanicum, Hispanicum, Indicum,* & sic porrò. Ita ים אדום *Mare Edom* nihil aliud est, quàm *Mare Edomicum* sive *Idumæum* non *rubrum*; sic dictum à regione *Edom*, quam Mare istud alluit, uti constat ex 1. Reg. 9. 26. *Naves fecit Rex Salomo:*

בעציון גבר אשר את־אילות על שפת ים סוף בארץ אדום׃	*In Etzion Gaber, quæ est prope Ailath, ad littus Maris Suph* in terra Edom.

Quod ergo Hebræi vocaverunt *Mare Suph*, hoc vicini vocaverunt ים אדום *Mare Edomicum* seu *Edomæum.* Græci hoc audientes, vocaverunt Ἐρυθρὰν θάλασσαν i. e. *Mare rubrum.* Istis enim perfamiliare fuit nomina propria regionum signifi- 3
cativa in suam linguam convertere, quod in præclarâ suâ *Geographiâ Sacrâ* Bochartus (s) passim docet. Verùm mos iste cùm in Historia, tùm in Geographia maximam sæpe parit obscuritatem, ut vel appellativa putes, quæ propria sunt: vel eadem nomina pro diversis habeas, nisi utramque linguam pariter intelligas; quare bonos scriptores inprimis Geographos ab eo abstinere oporter. Hoc autem exemplo factum, ut & alia maria à coloribus ineptè appellarentur *album, nigrum* (t), & *viride,* quamvis non magis istos colores repræsentent, ac Mare Edomicum rubedinem. Sed ad rem veniamus.

Pro genuino historiarum intellectu Geographiæ studiosos, veterumque scripto- 4
rum interpretes easdem cautelas observare hic oportet, quas supra N. XVII. §. 6. & alibi suppeditavimus. Sicut enim nomen regionis notæ ad alias ignotas remotiores extendi solet, ut exemplis Æthiopiæ, Indiæ, Nubiæ, nec non Cusæorum & hodiè Tartarorum demonstravimus: ita contigit Mari rubro, ut appellatio hæc à littore *Idumææ* non solùm per universum sinum Arabicum, sed in ipsum Oceanum Australem, qui Arabiam & Indiam alluit, longissimè porrigeretur.

Quin & de loco, ubi hoc nomen primum cœpit, paulatim decessit, & soli Ocea- 5
no Indico mansit; tanquam sinus Arabicus Maris nomine indignus haberetur. Ab eo enim *Ptolemæus* mare rubrum manifestè distinxit, Arabiæ felicis terminos hoc pacto describens:

L. 6. c. 7.

Ἡ εὐδαίμων Ἀραβία περιορίζεται &c. ἀπὸ δύσεως τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ: ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ.	Arabia felix terminatur &c. ab occasu *sinu Arabico,* à meridie verò *Mari rubro.*

An. 2. 61. 4. *Tacitus de profectione Germanici* scribit: *Exin ventum Elephantinen & Syenen, claustra olim Romani Imperii, quod nunc* [tempore scilicet Trajani] *rubrum ad mare patescit.* Patebat utique jam tum temporibus Augusti Cæsaris ad mare olim & nunc rubrum dictum

(r) Miscell. Sacr. l. 4. c. 20. (s) *Phaleg. Lib. II. c. 19. & IV. 27.* (t) Sic hodie vocant Græci Pontum Euxinum. *Μαυροθάλασσα* enim Nigrum Mare significat.

dictum. Ægyptus enim adjacens ab eo in formam provinciæ redacta erat. Nimi- L. I. c. 2.
rum sinus Arabicus Taciti tempore non ampliùs Mare rubrum vocabatur. Eodem N. XXVI.
sensu Plinius scribit: *Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare terras, quod* L. 6. c. 23.
Rubrum *dixêre nostri, Græci Erythræum à Rege Erythra* &c. *Sed in duos dividitur si-* in fin.
nus. Is qui ab Oriente est, Persicus appellatur &c. Et iterum: *Rursus altero ambitur si-* Cap. seq.
nu Arabico nominato &c. Idem scribit: *Persæ rubrum mare semper accoluêre, propter* Cap. 26.
quod is sinus Persicus vocatur. Attamen idem ille Plinius *sinum Arabicum* etiam *Ma-* L. 6. c. 29.
re rubrum vocat; *Sexaginta duorum M. intervallum*, inquit, *inter Nilum & Mare ru-*
brum interest, ubi scil. Sesostris ex illo in hoc fossam perducere cogitavit. adeò non terræ
tantùm sed & maria nominibus & finibus à priscis confunduntur. Quod autem
Q. Curtius Mare rubrum in sinum usque Gangeticum dilatet, id proprium illius er-
rorem supra vocavimus; nisi locus sit corruptus, & ad *Indum* flumen referenda, quæ
de *Gange* dicuntur, quia Lib. 8. scribit: *Gangem amnem rubro mari accipi.* Cap. 9. v. 6.

6 Idem igitur quod de Æthiopia & India monuimus de mari rubro quoque ob-
servandum venit; videlicet, ut secundùm circumstantias expendatur, quodnam
mare, vel quænam pars illius intelligenda sit. Veluti cum Tacitus de margaritis Bri- Agr. 12. 9.
tannicis scribit: *eæ esse subfusca ac liventia, at in rubro mari viva ac spirantia saxis avel-*
li, i. e. *in mari Indico vel sinu Persico.* Ibi enim piscatio est margaritorum, quæ non, vel
raro in sinu Arabico reperiuntur. Ita de *sinu Persico* accipienda sunt, quæ idem ha-
bet Ann. XIV. *Hyrcanorum Legatos regredientes, Corbulo, ne Euphratem transgressi* Cap. 25. 3.
hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio ad littora maris rubri deduxit.

7 Verùm enim verò appellatio ista Maris rubri, quasi fluxum & refluxum ali-
quem maris passa, è vasto Oceano sensim intra primos fines sinus Arabici se recepit.
Sic enim Philostorgius Lib. III. c. 6.

Ἣν δὲ ταύτῃ ὠκεανὸς εἰσκολπιζόμενος ἐργάζεται πᾶσαν. Ἡ μὲν γὰρ Ἐρυθρὰ ἐπὶ πλεῖστον μηκυνομένη (u) εἰς δύο τινὰς ἀπομερίζεται κόλπους.	Quod (*sc. mare rubrum*) illius loci Oceanus in terras sese insinuans totum efficit. Cæterum mare rubrum in maximam longitudinem protensum in duos quosdam dividitur sinus.

Quorum unus Ægyptum versus prope urbem Clysma [Sic lege cum Bocharto & corrige ma-
8 lam versionem] *alter Palæstinam versus propè Aelam vergit.* Quin etiam, quasi vi-
ce versa, *Maris Indici* nomine a nonnullis scriptoribus dignatum fuit. Procopius
ad L. I. Reg. scribit: (x)

Γασιὼν γάβερ τῷ Ἰνδικῷ πελάγει παρήκει Βερονίκη καλουμένη.	[*Urbs*] Gasion-Gaber [*Etzion-gaber*] Indico pelago adjacet, Beronice dicta.

At supra ex S. Scriptura docuimus, *Etzion-gaber* ad mare Edomæum sitam fu- §. 2.
isse. Theodotetum quoque *Arabicum sinum* ἰνδικὴν θάλασσαν *Mare Indicum* vocare Num. 19.
supra cum Scaligero observavimus. Nimirum, Axumitæ & Homeritæ utrimque §. 37.
adjacentes Indi veteribus vocati fuerunt, eapropter & mare inter utrosque medium
ita vocari absurdum non videbatur. *Habessini*, cum speciale nomen hujus Maris in
linguâ suâ non haberent, Græcum ἐρυθρᾶς retinuerunt ባሕር: ኤርትራ: *Mare Ery-*
thræum vocantes. Siquidem nullum aliud mare cognoscentes istud cognomento Pr. 1. §. 12.
aliquo distinguere non opus habuere.

9 A nostratibus parùm frequentatur, quia navigatu periculosissimum est ob
brevia plurima. Sic enim *Procopius in Persicis* Lib. I. p. 32.

Ἐν σκότῳ γὰρ ναυτίλλεσθαι ἐν ταύτῃ τῇ θαλάσσῃ ἀδύνατόν ἐστι, ἐπεὶ βράχεσι αὐτὴν ἔμπλεων ἐπὶ πλεῖστον συμβαίνει εἶναι.	In tenebris enim navigare in hoc mari impossibile est, quia brevibus maximâ sui parte plenum habetur.

.L Idem

(u) Ita omnino legendum pro μὴ κινουμένη, ex rationibus à *Bocharto* allatis. L. II. c. 18. §. *Puta-verant* p. 121. Sic quoque olim legit *Nicephorus* L. IX. c. 18. Mox ibidem pro κλίσμα lege κλύσμα. Videatur Valesii editio Philostorgii cum Theodoreto. (x) Scaliger de emend. temp. L. VII. p. m. 681. citat hunc locum.

Lib.I.c. 3. Idem testatur *Geographus Nubiensis Clim. 1. p. 5.*

N.XXVII. & XXIIX.

وقعر هذا البحر اقاصير كله متصلة
الي باب المندب لا تعبره المراكب
الكبره وربما تجاسرت عليه المراكب
الصغير فتختطفها الرياح فتتلفها.

Et fundus hujus maris (y) *brevibus totus plenus est, usq; ad ostium* [fretum] *Babel-mendeb* (z) [dictū]. *Non transeunt per illud naves magnæ. Et si forte audeant super eo* [navigare] *naves parvæ, tunc abripiunt eas venti* & *perdunt eas.* [naufragium patiuntur.]

L.6.c.29. Memorabile est quod *Plinius* memoriæ prodidit: *Sesostrim* (a) *Ægypti Regem* 10 *navigabilem fossam ex hoc mari in Nilum perducere cogitavisse, mox Darium, deinde Ptolemæum; sed hunc deterritum inundationis metu, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto quàm terra Ægypti.* Addit: *aliquos non eam afferre causam, sed ne immisso mare corrumperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet.* Si nostro ævo ista contigissent, hydragogi nostri remedium facilè reperissent, vel claustris aquarum: vel relictô exiguo isthmo naves mediocres machinis è mari super aggerem in fossam traxissent: vel fossam in mare Ægyptium (seu mediterraneum) circum obstantia duxissent. Si enim Tabulis fides, istud non multò longiùs à Sinu Arabico distat quàm Nilus.

COMMENTARIUS.

Ad Lib. I. Cap. III.

Nº. XXVII. Tesfa-zion Æthiops sexaginta duo regna Æthiopiæ 1
tribuit] Sic enim (b) vastationem patriæ suæ à *Grayno Adelensi* factam deplorans, Jeremiam Threnœdum sic alloquitur:

ላሕከሰ፡ ኤርምያስ፡ ኢኮነ፡ ከመ፡
ላሐ፡ ኢትዮጵያ። ሕዝብ፡ የዐቢ፡ እ
ምሕዝብከ፡ ወሀገራ፡ እምሀገርከ።
አሐቲ፡ መንግሥት፡ ብከ፡ ወባቲሰ፡
፷ወ፪።

Luctus tuus ô Jeremia! *non est sicut luctus Æthiopiæ. Populus istius major est populo tuo: Et regio istius* (amplior est) *regione tuâ. Unicum tantùm regnum apud te fuit: in ea verò sunt LX. & II.*

Sed mendum typographicum subesse puto & pro LX. scribendum esse XX. 2
ob affinitatem notarum numericarum ፷: LX. & ፳: XX. quamvis Matthæus Armenius eundem ferè numerum falsò prodiderit, ut in Procemio diximus, & de nume-
N. XXIX. ro regnorum Æthiopiæ infra pluribus dicemus. De mendis numericis nunc.

Nº. XXIIX. Mendæ numerorum in sacris & profanis scriptori- 1
bus frequentissimæ] Innumeras in profanis scriptoribus mendas dari in confesso est, numeros sæpe additos, sæpe omissos, & ut plurimum corruptos esse Critici
L.2.c.25. norunt. Veluti cùm apud Plinium de cometa legitur: *Brevissimum, quo cometæ cernerentur, spatium septem dierum annotatum est, longissimum LXXX.* Liquido apparet hoc loco *C. Centum* addendum esse. *Nam sex mensibus hic, quem nos Neronis principatu latissimo vidimus, spectandum se præbuit*, ait *Seneca* (c). Centum enim & octoginta dies sex menses tricenorum dierum singulos efficiunt, uti rectè observavit *Muretus ad d.*
L. 6. c. 5. *locum.* Tale sphalma subesse puto in alio *Plinii* loco: *In urbe Colchorum Dioscuriade CCC. nationes confluxisse scribit & Romanorum negotia à CXXX. interpretibus gesta.* Numerus incredibilis; itaque *triginta* (olim tricinta) *nationes cum triginta interpre-*
N. CXI. *tibus* legendum arbitror, ut infra amplè docebo.

At de Sacræ Scripturæ numeris (quos literis, ceu notis numericis olim designatos 2
fuisse non absimile est vero) inter eruditos multùm disceptatur. Non valde urgebimus nunc *tricenos binos milites* in singulis elephantis 1. *Maccab. 6. 37.* quod mendosum

(y) quod Arabibus القلزم *Kulzum* à κλύσμα *Clysma* urbe dicitur. (z) i. e *porta afflictionis*, malè in tabulis etiam novissimis *Babelmandel.* (a) Alii hoc facinus tribuunt *Neco*, *Psammetichi F.* De hac re vide *Marshami* Can. Chron. Sec. XV. p. m. 396. (b) In N. Testam. Æthiop. in Epilogo Evang. Johannis. (c) *Nat. quæst. L. VII. c. 21.*

ſum eſſe jam pridem collegerunt viri docti, & quivis facile animadvertit. Freinshemius (d) ait: *Facilis ut omnes norunt, in numerorum figuris lapſus.* Quare pro mendoſo numero ΛΒ *XXXII.* ſcribendum putat ΙΒ i. e. *XII.* idque non ſine autoritate; quia in *Chronico templi ſecundi*, quod *Druſius* citat, & *compendio Ioſephi a Munſtero edito* de elephantis habetur: שנלחמים עליהם הגבורים י״ב *In quibus militabant armati XII.* Quem numerum, quamvis & alii autores prodiderint, adhuc nimium eſſe rectè putat *Bochartus*; pleroſque enim conſentire in eo: *Elephantem, præter rectorem, ad ſummum ſex ferre bellatores.* Ideóque putat interpolatum & aliunde accitum fuiſſe numerum hunc. Quæ cuncta eruditè more ſuo pertractat. Credibile ſanè eſt ſex viros in uno elephanto, ſi ſe movere & arma tractare debeant, locum vix habere. L. I. c. 3. N. XXIIX.

3 Sed de *numeris Canonicorum librorum*, cùm in computatione, vel locis parallelis diſcrepare deprehenduntur, difficilior eſt quæſtio; veluti cum Num. III. 39. *Numerus omnium Levitarum XXII. Millium omnino fuiſſe* traditur, at v. 22. 28. & 34. computatione particulari trium ſtirpium facta, *XXII. millia & trecenti* prodeunt: Vel cùm numeri Judæorum, qui è Babylonica captivitate in patriam reverſi ſunt, aliter à *Nehemia*, aliter ab *Eſra* recenſentur. Item cùm numeri in libris Regum in iisdem planè hiſtoriis differunt à libris Paralipomenon. In his & ſimilibus caſibus doctorum virorum ſententiæ in duo extrema abeunt.

4 *Ludovicus Capellus* & qui illum ſequuntur, ſphalmata & lapſus librariorum, qui codices ſacros ſubinde deſcripſerunt, interveniſſe cenſent; utrumque enim numerum verum eſſe non poſſe; ideoque alterutrum, ſi fieri poſſit, emendandum & corrigendum. *Iohannes Buxtorfius* contrà in *Anticritica ſacra* (e) acriter illi obſiſtit, quaſi numerum aliquem ex alio libro Canonico emendare idem eſſet ac manus ſacrilegas ſacris literis inferre. Etenim *diverſum reſpectum*, diverſamq; temporum & locorum conſiderationem *tollere omnem contradictionem*; multisque exemplis è Rabbinis (qui in hoc operoſi ſunt) docet; *diverſimodè mentem ſacrorum ſcriptorum accipi, adeóque utrumque numerum diverſa ratione bene conſiſtere poſſe.*

5 Mihi animus non eſt hîc in partes ire, neque etiam nunc vacat. Temperamento tamen opus eſſe putaverim, nimirum non temerè ad correctiones talium locorum, tametſi ἀνεπιτηδείως procedendum, ſed ſi aliqualis idonea conciliatio haberi poſſit, admittendam eam eſſe. Aſt ſi ea non detur, & tamen rationes validæ atque urgentes à viris doctis proferantur, cur hic vel ille numerus ſtare non poſſit, eæ, tanquam in re adiaphorâ, ex ſolo metu ſequelæ non ſtatim rejiciendæ, ſed ponderandæ: & ſi vinci non poſſint, in medio relinquendæ ſunt. Si verò quis objectas rationes refellere velit, non unam tantùm refutatu facilem excerpere, ſed omnes aggredi, totiusque hiſtoriæ contextum conciliare oportet. Veluti cum de ætate *Roboami* quæritur, non ſufficit, ut aliquis verba נער ורך לבב *Puer & tener corde*, quæ *de adoleſcentiâ corporis & teneris annis* agere videntur, metaphoricè *de animo puerili & mente molli* accipiat, alias verò circumſtantias intactas relinquat; (f) de qua re mox pluribus. 2. Par. 13. 7. §. 8.

6 Quæ cuncta nullo alio fine adducimus, quàm ut moderationem Chriſtianam viris doctis ſuadeamus, ne illico damnent, aut ſacrilegii accuſent alios, ſi alicubi mendum librarii interveniſſe putent, in cæteris autem integritatem & ſinceritatem S. Scripturæ in rebus Fidei & morum agnoſcant & defendant; quia ſcimus nos *autographa* Prophetarum non habere, ſed *apographis* hominum ab erroribus non immunium uti. Modò à vocabulis corruptionis vel erroris abſtineamus; ſicuti *Maſoretha*, lectione vulgatâ כתיב intactâ relictâ, ſimpliciter dicunt, quomodo legenda vel accipienda ſit vox per קרי. Ita illi putant autoritatem ſacri textus conſervari, & ſimul veritatem Hebraicæ Grammaticæ, & genuinum ſenſum loci tradi poſſe. Quô pactô noſtrates vernaculam verſionem corrigentes, nullâ erroris aut depravationis mentione factâ, locum ſecundùm authenticum textum exponunt his vel ſimilibus verbis: *ita quidem translatum eſt, ſed Hebræus vel Græcus textus ſic habet.*

 Neque

(d) In Indice Curtii voce India. (e) ſeu Vindiciis verit. Hebraicæ. P. II. per tot. (f) *D. Mich. VValther in Harm. Biblica ad* dictum locum.

L. I. c. 3. Neque etiam aliis scriptoribus antiquis hallucinatio, error, aut lapsus memoriæ 7
N. XXIIX. imputandus, si numeri eorum cum S. Scripturæ libris, vel aliis probatis autoribus non
ubique conveniant; fortassis non eorum, sed librariorum culpa; ut cùm apud *Io-*
L. 8. c. 3. *sephum* legitur: *Salomonem octoginta annos regni, nonaginta quatuor vitæ implevisse.*
Prior numerus ex sacris literis 1. Reg. II. 42. facilè emendari, & pro *octoginta, qua-*
draginta poni poterunt quia fortè olim pro Græco M. *quadraginta*, exscriptor Græ-
cum π *octoginta* fecerat, & sic pro *nonaginta quatuor* scribendum *quinquaginta qua-*
tuor. Nam Salomon admodum adolescens regnum exorsus est, ut inter omnes con-
Salomonis stat. Ipse enim de se dicit 1. Reg. 3. 7. ואנכי נער קטן לא ארע צאת ובוא *Ego au-*
ætas. *tem sum puer parvus, ignorans egressum & introitum* [meum] (*g*); annos autem ejus S.
Scriptura non exprimit. Plerique veterum duodecennem fuisse scribunt, cum re-
gnum adipisceretur, quò facilius Judæorum traditio vel conjectura quatuordecim
annorum, quam Josephus habet, locum inveniat.

1. Reg. 14. Alia exinde quæstio nata de ætate *Roboami*, de quo in Sacris legitur, quod *qua-* 8
21. *dragesimo primo* ætatis anno ad regnum pervenerit; quo posito, ex supradictis sequi-
2. Par. 12. 13. tur, Salomonem impuberem adhuc, & vivo parente, alienigenam *Nahamam Ammo-*
nitidem duxisse, & Roboamum, cum nondum undecennis esset, ex ea genuisse. Ro-
Roboami boamum autem virum scilicet XL. annorum vocari נער ורך לבב *Puerum & tenerum*
ætas. *corde* & consiliarios coætaneos ejus ילדים אשר גדלו אתו *Pueros (h)* [Scilicet XL. an-
norum] qui adoleverant cum illo. Quam ob causam in numero XLI. mendum sub-
Lib. I. c. 10. esse censet *Lud. Capellus in sua Critica sacra, & legendum videri XXI.* Grotius istum in-
n. 11. telligit, dum ad III. Reg. 14. 21. scribit: *Putant viri docti errorem esse numeri &c.* (*i*).

Sulpitius Severus (k) ait: *Roboam Filius anno ætatis sexto & decimo regnum patrium* 9
tenere cœpit. Drusius *in notis ad h. l. Corrige audacter*, ait, *uno & quadragesimo, ex 2. Paral.*
12. 13. Error, ut apparet, ex numeris; nam proclivis profectò lapsus de XLI. in XVI. Hæc
Drusius. Sed error iste non natus est apud *Sulpitium Severum*, sed apud Græcos in-
terpretes. Datur enim in versione Græca LXX. Interpp. (*l*) post III. Reg. c. 12. v.
24. longa additio, in qua varia ex aliis locis petita inseruntur, inter alia de Roboamo
expressè dicitur: υἱὸς ὢν ἑξκαίδεκα ἐτῶν (Hebraismus est בן ט״ז שנים) ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν,
3. Reg. 14. *quòd sedecim annos natus fuerit, cùm regnum capesseret.* Attamen apertè alibi legitur:
21. Roboam υἱὸς τεσσαράκοντα καὶ ἑνὸς ἐνιαυτῶν. *Filius quadraginta & unius annorum*; quæ repe-
tuntur II. Par. 13, 3. Igitur si quid ex mente Drusii corrigendum est, non tantùm *Sul-*
pitius Severus, sed & *Biblia Græca*, ex quibus ille sua desumsit, corrigi debent. Apud 10
d. l. eundem Sulpitium alia occurrit dubia lectio, dum dicit: *Roboamum ad trecenta millia*
paravisse exercitum. Rectè censent Critici, Sulpitium scripsisse *ad CC. millia*, nu-
mero rotundo; quia textus habet *CLXXX. millia* II. Paral. XI. 1. Cum quo numero
concordat exemplar Græcum Alexandrinum, Vulgata, & reliquæ versiones (*m*);
quamvis in editione Romana legatur ἑκατὸν καὶ εἴκοσι χιλιάδας, *Centum & viginti chi-*
liades, [millia]. adeò numeri hîc & illic variant, quòd olim notis, non verbis expressi
fuerint.

Glossa Germanicæ Bibliorum versionis de censu Levitarum, qui triginta an- 11
1. Par. 24. 3. norum erant, sic habet: Es scheint die Hebräische Bibel hier verfälscht seyn/
dann sonst allenthalben zwantzig geschrieben stehet/ *ut paulo infra in 40. paragra-*
pho & in Mose. Hîc ergo plura loca uni præferuntur.

Porro numerus CC. millium agnorum & vervecum, IV. Reg. 3, 4. interpreti
Germanico nimius visus fuit; nam verba: *Mesah Rex Moabitarum pecuarius* השיב למלך
ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר: reddidit: Zinsete dem König Is-
rael Wolle von hundert tausend Lämmern/ und von hundert tausend Wie-
dern. De *vellere* solo accepit locum contra genium linguæ Hebraicæ, & contra omnes
alias

(*g*) De quo pluribus videri poterunt Commentatores, & præ aliis Caspar Sanctius ad dictum locum. (*h*) Hoc loco LXX. Interpretes habent παιδάρια puerulos. Suetonius tales vocat *Pueros minutos* in Aug. cap. 83. (*i*) D. Abrah. Calovius ad h. l. *Quinam viri illi docti sint non nominat Grotius &c. Hallensis qui scrupulum hic moverit in textu Hebræo invenit neminem &c.* scil. *Ludov. Capellum* non legerat. (*k*) *Sacr. hist. lib. 1. c. 72.* (*l*) Editionis Romanæ ex Exemplari Vaticano factæ. (*m*) In Bibl. Polyglott. Angl.

alias versiones ; cum sit reddendum : **hundert tausend Lämmer und hundert tau-** Lib. I. c. 3.
send Hämmel in der Wolle i. e. **ungeschoren**; agnos & verveces intonsos. Nimi- N. XXIX.
rum illi visum fuit tam parvam regionem tam ingentem summam pecorum annuatim præstare non potuisse. Quo posito, si quis conjecturis indulgere vellet, dicere posset: *scriptum primo fuisse* אלף מ quadraginta *millia, exscriptorem verò qui* מ *non pro nota numerica, sed pro una ex* ראשי תיבות *i. e. initiali litera numeri habuerat per* מאה centum *expressisse. Veluti si quis reperiens* V. millia *exscriberet* Viginti millia. Vice versa error contingere potest, *si quis literam initialem aliàs numerum denotantem, pro numero incautè accipiat*; quod aliqui contigisse putant in historia S. Ursulæ, ejusque comitibus *XI. M. virginibus*, ubi imperitus quis legit: *Undecim mille virgines*, cum legere oportuisset:
12 Undecim martyres virgines. Sed in loco *de tributo Moabitico* nihil opus conjecturâ, quia aliæ conciliationes suppetunt. Veluti *quòd tributum non fuerit annuum*, quamvis ita reddiderit Chaldæus & Arabs: vel quod semel tantùm certa quadam occasione datum fuerit, ex. gr. sub initium regni in recognitionem investituræ; ut Feudistæ loquuntur. Huc LXX. Interpretes respexisse videntur, dum de suo addunt: Ἐν τῇ ἐπαναστάσει *in rebellione*, ita ut השיב Latinè per Plusquamperfectum reddendum sit, scil. *In defectione præteritâ pro damnis illatis & impensis factis reddiderat vel solverat Regi Israel* centum mille *agnos* & centũ mille *verveces intonsos*. Sic potius reddendum, quàm *arietes*. Sciunt enim rei pecuariæ vel modicè periti tot arietes gregem non pati. In Lexicis igitur notandum, איל etiam *arietem castratum* denotare.
13 Quæ cuncta accuratius pertractare non est nostri instituti. Integritatem, perfectionem, & perspicuitatem S. Scripturæ, in dogmatibus ad salutem & mores hominum pertinentibus, agnoscimus & confitemur. In rebus mediis audiendi sunt viri docti, non minus ac *Masorethæ* cum suo קרי & כתיב : aut *Rabbini* cum suis סבירים *opinionibus* & conjecturis, manente textu; ne plus autoritatis istis Judæis tribuamus quàm viris Christianis & Theologis, doctrinâ, pietate & autoritate præstantibus; servatâ tamen semper fidei analogiâ.

14 [Non aversantur viri docti *Masorethas, Judæos privatos & erroribus obnoxios* quòd aliud quid in margine scribant quàm in textu est, modo textum in integro relinquant. Exempli gratia Lev. XI. 21. in textu legitur לא *Non*, pro quo illi & quidem rectè in margine scribunt לו *Ei*. Sed hoc non vocant corrigere vel emendare, sed tantùm aliter scribere, aliter legere; idque in infinitis aliis locis. Hîc ergo quæritur: *Num illi plene & sufficienter id præstiterint, ut nullus locus supersit, qui necessitate sensus & constructionis vel saltem Orthographiæ causâ idem requirat?*]

1 N°. XXIX. Enumeratio Regnorum Habassiæ ex Nicolao Lib. I. c. 4.
Godigno] In prolegomenis diximus P. *Nicolaum Godignum* regna Æthiopiæ con- n. 1. §. 42.
fusè retulisse. Nominat quidem autorem suum *Iohannem Gabrielem*, militum Lusitanorum in Æthiopia tribunum, qui etiam à Lusitanis Patribus passim laudatur. Sed non ex istius viri relatione, quæ nunquam lucem vidit, sed ex *Pp. Societ.* relatione Lusitanica (n) nomina ista desumta fuerunt, quæ imperitissimè scribuntur & recensentur; referentis, linguæ & scripturæ Æthiopicæ imperiti, culpâ. Verba *Godigni* cum ἑρμηνείᾳ nostra αὐτολεξεὶ ordine referemus
2 *Tradidit hic Gabriel*, inquit, *Abassinum imperium sex & viginti regna, quatuordecim distributa regionibus antiquo jure complecti.*

I. Primum ex his quidam Tigraim *alii* Tigrim *appellant*. At ትግሬ: *Tegrè* vel *Tigre* genuinum illius regni nomen est, idque *Tegra* vel *Tigra Latinè reddendum Lusitani vel Itali* scripserant *Tigra* r tanquam z pingentes, quod ab imperitis pro *i*, lectum; hinc erronea illa traditio de lingua Tigiana, quam in procemio memoravimus, N. I. §. 95. *Tractus continet justæ magnitudinis septendecim.* Imo plures, quorum nomina habes in historia nostra Lib. I. c. 3. 27. Ad hoc regnum antiquitus spectare dicunt Patres *Suaquen* insulam, & duas alias parvas *Dahalac* & *Matzua*. Sed eas

(n) de Annis 1607. & 608. L. I. c. 15. p. 60. tit. Reinos & Provincias.

L. I. c. 3. Turcæ nunc possident. 2. *Tigrim excipit* Dancali. ደንካሌ: *Dancalê* regnum est 3
N. XXIX. ad Occidentale Maris rubri littus, è regione *Mocchæ* situm, parvum & infructuosum, â Muhammedanis incolitur. Habessiniæ pars propriè non est. Rex ejus Habessinorum quidem est amicus, sed non amplius tributarius. *Alphonsus Mendez*, in portu ejus, *Bailul* dicto, appulit, & sic in Habessiniam salvus penetravit. Vide *B. Tellezium Lib. IV. c. 38.*

3. *Sequitur* Angote. እንጎት: *Angot*, vel ሐንጎት: *Hangôt* Habessinis. *Angota* Latinè dicendum.

4. Boa. *quartum regnum* dicitur. Nescio quid sit. Vocabulum vel ex *Xoa*, 4
(quod infra *Sua* vocat) corruptum: vel *Boxa* scribendum, qui *tractus Enarea est*, non regnum, nec situs huc quadrat.

5. Amara. አምሐራ: *Amhara* scribendum, & mediâ longâ pronunciandum.

6. Leca. ወለቃ: *VValaka* genuinum nomen est. *Oleca* scripserunt primò Lusitani, mox *O.* abjecerunt, putantes id esse articulum suum malè appositum. ወ: W. verò Anglorum more pronunciatum, quodammodo refert vocalem *O.* Plura exempla habes infra l. 8, n. 54.

7. Abagamedri. በገምድር: *Bagemder* verum regni nomen est. *A* 5
verò Lusitanicus est articulus. *Septendecim* dicit continere *tractus*, ut Tigra; sed *tredecim* tantùm mihi nominavit Gregorius.

8. Dembea. ደምቢያ: *Dembeya.* Duos tantùm habere tractus ait; sed quatuordecim â Gregorio mihi nominatos reperis in Historia mea L. I. c. 3. n. 17.

9. *Aucaguerle.* Sic pessimè scribitur in relatione annua supra allegara, unde col- 6
B. Tell. IV. ligo, quòd nullâ aliâ usus fuerit Godignus. Sed corrigendum *Auçagurrelé.* Cras-
29. sus autem est error, metropolin regni hostilis *Adel* pro regno Habassiæ apponere.

10. *Adelum.* *Adela* dicere præstat. *Totum regnum Mauris incolitur*, inquit, *Abassino Principi infestissimis.* Quî ergo potest inter regna Imperatori Habessinorum subjecta referri? Autor hujus relationis in ea videtur fuisse opinione, regnum istud olim paruisse Imperatori Æthiopiæ, quod & apud Tellezium (*o*) reperio. Sed obstat
L. I. c. 4. quòd ipse Tellezius in recensendis Æthiopiæ regnis olim & nunc Neguço subjectis,
p. 9. nullam *Adela* faciat mentionem. Imò Patres ipsi (*p*) testantur: *Adelenses semper bella cum Habessinis gerere*; quî igitur regnum hoc ad istos pertinere potest? nisi dicas antiquissimis temporibus, ante perfugium Principis illius Habessinici, de quo L. II. c. 15. n. 55. agemus, *Adelam* ad Imperium Habessinorum spectavisse, â B. Tellezio autem propterea inter amissa non relatum, quòd non superiore sed multis ante seculis ab hoc Imperio fuerit avulsum.

11. Dahali. Mombaçam versus situm regnum, mihi ignotum.

12. Oecie. Alias *Ogge* scribunt Lusitani, mire corrupta vox. ወጅ: *VVeđ* 7
dicunt Habessini, *đ* Bohemorum more pronunciato.

13. Arium. Nihil est. Ex *Davvaro* factum puto, abjecto D, tanquam articulo Lusitanico, & W in pronunciatione non observato, quia ex auditu, non ex scripto Lusitani pleraque perceperunt.

14. Fatagar, ፈጠጋር: *Fatagar* Habessinis; potestate literæ ጠ *t* Europæis ignotâ.

15. *Zingerum.* Aliàs *Gingiro* Lusitanis. ዠንጀሮ: *Ienđerô* vocatur Habessinis. 8
Hoc regnum gentilium, plane extra fines Abassiæ ad Austrum situm est, nec unquam pars ejus fuit. B. Tellez in tabula sua Geographica disertè ait: *Esta Gingiro nam pertence a o Imperio. Hæc* [provincia] *Gingiro non pertinet ad Imperium* [Habessinorum]. Hinc rursus apparet, Catalogum istum ab imperito fuisse compilatum.

16. Rosan,

(*o*) Lib. I. c. 2. p. 5. in fin. (*p*) d. Rel. ann. p. 60. b. in fin.

16. Rosanagum. *Rozanegùs* extat in d. relatione. p. 61. Quid sibi velit assequi non possum. *Christiani habitant*, inquit, *Abassini imperio neutiquam subjecti.* Cur ergo illius partem facit? Hoc loco judicium adhibere debebat Godignus. Si quidem Christiani sunt, quemnam Principem habent? Lib. I. c. 3. N. XXIX.

17. Roxa. Nec hoc novi. *Boxa* quidem corrigi posset, sed ea non est regnum, ut diximus §. 4.

18. Goma. Scribe *Gomar*. Regio est Habessiniæ, sed regni nomen non obtinet.

9 19. Nerea. Aliàs *Narea* Lusitanis, Æthiopicè እናርያ: *Enarja* sive *Enarea*. E breve in pronunciatione abjectum fuit. Valdè magnum regnum esse ajunt triplo majus Bagemdrâ, & duorum mensium itinere distare Fremonâ, remotissime Austrum versus (*q*), nec dum Gallæos illuc venisse. Abundare ferunt auro, muscò, ebore, aliisque pretiosis naturæ donis. d. p. 61.

20. Zethe. ዜት: *Zêt* dicunt Habessini.

21. Conche. ኮንች: *Conc̈* Habessinis. Pronunciatio proximè accedit ad Conch Lusitanorum.

22. Machaola. Nihil èst, ne conjecturæ quidem locus.

10 23. Goroma. Corrige *Gojama*. ጎዣም: *Gojam* Habessinis. Pessimè effertur hoc vocabulum, ut dicemus N. 30. §. 1. *Viginti novem tractus vel præfecturas habet.* Vix unquam bello carere scribunt, quod victu abundet, ut multos alere possit exercitus. d. tel p. 61.

24. Damote. ዳሞት: *Damôt* Habessinis.

25. Sua. ሸዋ: *Shevva*, vel *Shuvva* Habessinis. Lusitani scribunt Xoa quod pronunciant *Shoa*, Germ: Schoa. Olim Æthiopice dicta fuit ሴዋ: *Sceva* [legè Shewa] Paulo Jovio. Sed situs hujus regni malè describitur.

11 26. Fascolum. Aliàs *Fascolo*. Scribunt patres Societatis in sæpe dicta relatione: *quòd trans Nilum Ægyptum versus situm sit istud regnum: & quòd peregrinantes devoti, Hierosolymam pergentes, illud transire necesse habeant. A Muhammedanis habitari, qui commercia cum Imperio Habessinorum exerceant.* Hæc Patres. Ergo non est Habessinicæ ditionis, nec quidquam mihi de hoc regno, neque in Historia Tellezii, neque in conversatione cum Gregorio occurrit.

12 Ubi autem sunt regna: *Ganz*, *Guraguè*, *Cambat*, *Ifat*, *Gedm*, *Gañ*, *Bizamo*? quæ ex relatione Gregorii nostri in tabula nostra Chorographica, & in Tellezio quoque repeties loco supra citato. Quidquid sit; regnorum numerus incertus manet, quia provinciæ seu regiones, quæ regni nomen non habent, cum regnis confunduntur. *Samenam* pro regno mihi nominavit Gregorius: *Cemen* (quod idem) inter provincias numeravit *B. Tellez* L. 1. c. 4. p. 9. a & c. 15. p. 38. a.

13 Sequuntur XIV. Provinciarum nomina.

1 *Dubane*. ዶባ: *Doba* esse crediderim. Gentem, quam Lusitani vocaverunt *Dobas*. Ethnici incolunt.

2. *Xuncho*. In Tigra, confinis Dancalæ.

3. *Daraita*. *In Angôta sitam* & à Christianis habitari ait; me latet.

4. *Bora*. Inter Tigrim & Bagemdram sitam novi.

5. *Calada*.
6. *Aga*.
7. *Arima*.
8. *Arbum*.

} ignotæ.

9. *Xancala*. *Shankala* legendum. Nomen est, non provinciæ alicujus, sed *Æthiopum Nomadum*, sive *ferorum*, qui in desertis passim vagantur.

(q) Sandoval de Inst, Æth. Sal. 1. 2, 34.

10. *Xan-*

L. I. c. 3. 10. *Xancora*; ignota. Ethnicorum.

N. XXX. 11. *Suggamo*. Christianorum & Muhammedanorum.

12. *Bergamo*, alias *Babargamo*.

13. *Aris.*
14. *Evara.* } Pleræque, ut notavi, ignotæ mihi sunt, & procul dubio pessimè scriptæ, neque etiam apud Tellezium reperiuntur. Ubi autem provinciæ *Mazaga*, *Wegra*, *Abargale*, *Walkait*, aliæque plures.

Operæ pretium nobis visum fuit, nomina ista hîc recensere, ne quis putaret ea in historia nostra per incuriam omissa fuisse. Ex relatione PP. Societatis supra allegata, & ex Lusitanico in Hispanicum sermonem An. 1614. versa, in Godignum & alios autores, præsertim Geographos, infeliciter influxerunt; imposterum corrigenda. 14

N°. XXX. Gojamam Meroën veterum non esse] Primò monendum est, mirè corrumpi vocabulum Gojam, Æth. ጎጃም: quod Gallico more *Gojam* legendum. *Gorgiam* habet P. Jovius. *Goroma*. Nicol. Godignus. *Goyome* M. Frid. Wendelinus, & sic plerique ambiguam literam I. in minus ambiguam Y. scil. mutaturi; non soliciti, quæ natio primum sic scripserit, ut de genuina pronunciatione judicare potuerint. 1

L. I. c. 9. p. 23. Tellezius, de famosâ Æthiopiæ insulâ *Meroë* differens, memorat: *Doctiores sodalitatis suæ Patres in Æthiopiam profectos, causâ bene ponderatâ & examinatâ, statuisse*: Gojamam, *regnum Habassiæ, in qua Nilus scaturit, eamque ambit, & quasi peninsulam efficit*, Meroën *esse*: situm enim duodecim vel tredecim graduum insulæ Meroes, Gojamæ regno convenire, eamque, quòd ferè peninsula sit, à veteribus pro insula habitam; nullam vero aliam hujus positionis in Habassia reperiri. Itaque Tellezius insulam Meroën bis fabulosam vocat. *A muy celebre &* fabulosa *ilha Meroë* i. e. *Valde celebris &* fabulosa *insula Meroë*. Et paulò post ibidem: *Teve a desgraça de ficar* fabulosa. i. e. *tam infortunata fuit, ut* fabulosa *putanda sit*. Hæc ita novè dicta assensum ferè aliquem à nonnullis viris claris obtinuerunt. Inter quos *Thevenotius* (r) opinionem Patrum pro veritate habet. *Cette verité se confirme*, inquit, *aussi par la largeur*. At Vossius, (s) quamvis *hanc opinionem sibi non placere* dicat, tamen nimis audacter scribit: *Veteres* Meroën *perperam insulam statuisse, cum nullam Nilus in Æthiopia Insulam efficiat*. *Sanè*, inquit, *ut in cæteris Æthiopiæ locis, ita quoque in longitudine insulæ & oppidi Meroës plurimùm peccatum à veteribus*. Addit: *Astaboram omnino esse flumen Mareb seu Marabo*; *Meroës oppidum verò Beroam seu Baroam*. 2 d. l. 3

Quæ Vossii verba eruditiss. *Mich. Anton. Baudrandus* (t) exscribit, & *P. Hieronymo Lobo Lusitano* adscribit, typographi vitio, an memoriæ lapsu, nescio. Tandem concludit: *Vix aliquid certi de hac insula dici posse*. Quæ, cùm tot veterum autorum testimoniis repugnent, ideò operæ pretium visum mihi fuit descriptionem istius insulæ ex illorum scriptis excerpere, eamque cum regno Gojamâ conferre; ut lectores ipsi de quæstione hac eò melius judicare possint. 4

Lib. II. Primam Meroës mentionem facit *Herodotus* sed tantùm metropolis, cui insula est ὁμώνυμος his verbis: Καὶ ἔπειτα ἥξεις ἐς πόλιν μεγάλην τῇ οὔνομά ἐστι Μερόη. *Deinde venis in magnam urbem cui nomen est Meroë*. At multò clariùs & prolixiùs *Diodorus Siculus* cursum Nili describens, de insula hac loquitur: 5

L. I. p. m. 28.

Περιέληφε δὲ καὶ νήσους ἐν αὐτῷ κατὰ μὲν τὴν Αἰθιοπίαν, ἄλλας τε πλείους, καὶ μίαν εὐμεγέθη τὴν ὀνομαζομένην Μερόην, ἣ εἴκοσι καὶ δυοῖν σταδίων ἐστὶ τὸ πλάτος.	*Insulas etiam amplexu suo efficit in Æthiopia, cum alias complures, tùm unam sat magnam nomine Meroën, viginti & duo stadia latam.*
pag. 29. Ἐν ᾗ καὶ πόλις ἐστὶν ἀξιόλογος ὁμώνυμος τῇ νήσῳ.	Et paulo post. *In qua etiam urbs est memorabilis, insula cognominis &c.*

Tai-

(r) Histoire de la haute Ethiopie extraite du P. Tellez p. 4. (s) De Nili alior. flum. orig. c. 16. p. 57. (t) In Lexico Geograph. voce *Meroë*.

Ταύτην δὲ τῷ μὲν χήματι φασὶν ὑπάρχειν θυρεῷ παραπλησίαν. Τῷ δὲ μεγέθει πολὺ προέχειν τῶν ἄλλων νήσων τῶν ἐν τούτοις τοῖς τόποις. Τὸ μὲν γὰρ μῆκος αὐτῆς εἶναι λέγουσι σταδίων τρισχιλίων: Τὸ δὲ πλάτος χιλίων: ἔχειν δ' αὐτὴν καὶ πόλεις οὐκ ὀλίγας ὧν ἐπιφανεστάτην ὑπάρχειν τὴν Μερόην &c. ὑπάρχειν δ' ἐν αὐτῇ καὶ μέταλλα χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου καὶ σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις ἔχειν πλῆθος ἐβένου, λίθων τε πολυτελῶν γένη παντοδαπά. Καθόλου δὲ τοσαύτας νήσους ποιεῖν τὸν ποταμὸν, ὥστε τοὺς ἀκούοντας μὴ ῥᾳδίως πιστεῦσαι.

Figuram scuti quodammodo referre, cæterisque insulis in hac regione magnitudine præstare. Ter mille stadia in longum, & mille in latum patere ferunt: urbesque habere non paucas, quarum nobilissima sit Meroë. Esse in ea memorant fodinas auri, argenti, ferri, æris, magnamque ebeni copiam & varia pretiosorum lapidum genera. Tot denique insulas effici ab hoc fluvio, ut auditores vix credendum arbitrentur. L. I. c. 3. N. XXX.

6 *Strabo*, quem ad fabulas minimè proclivem prædicavimus, non unâ vice insulam hanc nominat & describit, quin & passus & stadia computat. Lib. 1. p. 32. lit. C. n. 22. §. 10.

Πλάτος δὲ ὥστε καὶ νήσους ἀπολαμβάνειν μυριάνδρους, ὧν μεγίστη ἐστὶν ἡ Μερόη; τὸ βασίλειον καὶ ἡ μητρόπολις τῶν Αἰθιόπων.

Latitudo autem [Nili] *tanta, ut amplissimas quoque & multis hominum millibus habitatas insulas includat, quarum maxima est* Meroë, *Regia & metropolis Æthiopum.* Et Lib. XVII. p. 821.

Ἔστι δὲ τὸ μέγιστον αὐτοῖς βασίλειον ἡ Μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ νήσῳ.

Maxima illis Regia est Meroë urbs ejusdem cum insula nominis. Lib. XVI. p. 771. A.

Βασιλεύονται δὲ ὑπὸ γυναικὸς, ὑφ' ἣν ἐστὶ καὶ ἡ Μερόη πλησίον τῶν τόπων τούτων οὖσα ἐν τῷ Νείλῳ νῆσος.

Reguntur à fœmina, sub qua est & Meroë, vicina locis istis insula in Nilo sita. Lib. XVII. p. 786. B.

Ἐμβάλλουσι δὲ εἰς αὐτὸν δύο ποταμοὶ, φερόμενοι μὲν ἔκ τινων λιμνῶν ἀπὸ τῆς ἕω, περιλαμβάνοντες δὲ νῆσον εὐμεγέθη τὴν Μερόην.

Influunt in eum [Nilum] *duo flumina è lacubus quibusdam ab Oriente delata, & Meroen sat magnam insulam complectentia.* Et mox p. 790.

Καμβύσης τε τὴν Αἴγυπτον κατασχὼν προῆλθε καὶ μέχρι τῆς Μερόης· καὶ δὴ καὶ τοὔνομα τῇ τε νήσῳ καὶ τῇ πόλει τοῦτο παρ' ἐκείνου τεθῆναι φασὶν &c.

Cambyses, Ægypto potitus, progressus est porro usq; ad Meroen; quem etiam ajunt & Insulæ & urbi nomen dedisse.

Heliodorum fabulantem & Josephum peregrinarum rerum ignorantem non moror, quamvis & ipsi de Meroë sat multa habeant. Lib. 10. Ptolemæus L. 4. c 8.

Ἐντεῦθεν νησιοῦται ἡ Μερόη χώρα, ὑπό τε τοῦ Νείλου ποταμοῦ ἀπὸ δυσμῶν ὄντος αὐτῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀσταβόρα ποταμοῦ ἀπ' ἀνατολῶν ὄντος.

Hinc Insula efficitur Meroë regio, Nilo flumine ab occidente: Astabora vero ab Oriente existentibus.

7 Plinius eadem prorsus habet, de Nilô scribens: *Insulas ita innumeras spargit &c. circa clarissimam earum Meroën &c.* Idem Lib. 6. tot circumstantias de hac insula profert, ut planè *Pyrrhonicum* esse oporteat, qui de veritate hujus Insulæ dubitare velit. Exscribere ejus verba libet: *Primus Dalion* ultra *Meroën longè subvectus: mox Aristocreon, & Bion & Basilis. Simonides minor etiam* quinquennio in Meroë *moratus, cum de Æthiopia scriberet. Nam Timosthenes classiam Philadelphi præfectus, sine mensura, dierum LX. à Syene Meroën iter prodidit. Eratosthenes DCXXV. mill. Artemidorus DC. mill. Sebosus ab Ægypti extremis sedecies centena LXXV. mill. pass. &c.* L. 5. c. 9. c. 29. S. 35.

Verum omnis hæc finita nuper disputatio est, *quoniam à* Syene *DCCCLXXIII.* millia Neronis exploratores renunciavere his modis:

A Syene Hieran sycaminon	Millia passuum	54
Inde Tama		72
Regionem Evonymiton *Æthiopum primam*		120
Acinam,		54
Pitaran		25
Tergedum		106
Insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primùm visas aves psittacos, & ab altera (quæ vocatur Artigula) animal Sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Napata		80
Oppidum id parvum inter prædicta solum. Abeo ad insulam Meroën		360
	Summa	871 (u)

(u) Sphalma hic uspiam latet, quia cum summa supra posita 873 non congruit. Errorem reperire & corrigere proclive non est.

 Herbas

L. I. c. 3. N. XXX. *Herbas circa Meroën demum viridiores silvarumque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorumq́; vestigia. Ipsum oppidum Meroën ab introitu insulæ abesse LXX. mill. pass. juxtaque aliam insulam Tadu dextro subeuntibus alveo, quæ portum faceret. Ædificia oppidi pauca. Regnare fœminam* Candacen, *quod nomen multis jam annis ad reginas transiit. Delubrum Hammonis & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterùm, cum potirentur rerum Æthiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum CCL.*
cap. 32. *mill. dare solitam, artificum CCCC. mill. alere.* Hæc Plinius. Jul. Solinus: *Ab Oceano ad* 8
Meroën, quam insulam amplexu primo Nilus facit, millia passuum sunt sexcenta viginti. Ultra Meroën super exortus solis Macrobii Æthiopes vocantur. Dimidio enim eorum protensior quàm nostra vita est. Et ibi Salmasius; qui præclare corrigit Melam, sic legendum: *Æthiopes ultra sedent, Meroën habent, terram quam Nilus primo ambitu amplexus insulam facit.* Idem Mela *de Nilo*, lib. 1. *Circa* Meroën *latè patentem insulam, in Æthiopiam diffunditur, alteràque ex parte Astaboras, alterâ Astapus dictus est.*

Pausanias lib. *V. Quotcunque Græcorum vel Æthiopum in Æthiopiam supra Syenen &* Meroën *profecti sunt, Nilum paludem ingressum narrant, atque inde tanquam è continenti terrâ lapsum per Æthiopiam decurrere.*

Steph. Byzantius de urbibus: Μερόη πόλις Αἰθιόπων. Ἔστι καὶ νῆσος, Meroë *urbs Æthiopum. Est & insula.*

Audiamus nunc unum & alterum Poëtam. *Lucanus Lib. X. Insulam hanc vini* 9
optimi feracem esse canit. Idem:

> *Donec in autumnum declinet Phœbus & umbras*
> *Extendat* Meroë - - - - -

Ovidius l. 4 Fastorum:

> *Nam modo thurilegos Arabas, modo despicis Indos.*
> *Hinc Lybie, hinc* Meroë *siccaque terra subest.*

Juvenal: Satyr: 13 scribit: *Fœminas in* Meroë *dari grandes mammas habentes*, ut:

> *Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis*
> *In Meroë crasso majorem infante mamillam.*

De Africanis fœminis in itinerariis tale quid deprehenditur. Tam longas enim mammas habere leguntur, ut infantibus suis, quos in dorso bajulant, eas commodè præbere possint.

Alios autores innumeros, qui obiter illius meminerunt, recensere supersedemus.

Quibus perlectis neminem dubitaturum putaverim, *Meroën* olim reverâ extitis- 10
se, non peninsulam sed veram insulam, præsertim eum omnia *in ea, circa eam*, & *ultra eam* tam bene cognita fuerint. *Simonides minor* quinquennio in ea moratus: *Dalion* etiam longè ultra eam subvectus fuit: & post eum *Aristocreon* & *Bion* & *Basilis*.
Istine omnes veram insulam â peninsula distinguere nescivissent? Dantur quidem 11
exempla quarundam regionum maritimarum, quæ â veteribus pro insulis habitæ fuerunt, antequàm eas circumnavigassent, cùm tamen peninsulæ essent; veluti in Septentrione *Scandinavia*. Quin & ipsa *Italia* à Phœnicibus; primis Orbis terrarum nautis, pro insulâ habita, & אי־טלי *I-tali* h. e: *Insula caprarum* appellata fuit, quòd magnam earum copiam in ea reperirent. Verùm istud factum est priusquam regiones istæ totæ exploratæ fuissent, conjecturâ à majori parte factâ. At hîc Meroe
L.16.p.771 tota cognita, tota perspecta fuit; imò regiones ultra eam. Strabo *supra Meroën aliam haud procul in flumine insulam* esse scribit, exulum habitationem.

Describitur autem illius *situs* equidem non adeò certus; quoniam elevatio poli 12
tum temporis Astronomicâ methodo non fuit explorata. *Longitudo* stadiorum trium millium; *latitudo* autem millium.

Distantia à Syene & à Mari rubro. Narratur *regia urbs* & intervallum ab introitu insulæ, nec non cognomentum Reginarum *Candace*.

Denique insulæ *opulentia & fertilitas, metallorumque feracitas.* Quæ cuncta ad 13
Goja-

Gojamam applicari minimè possunt. Quamvis enim positio Meroës, quam Ptolemæus habet, certa esset, neutiquam tamen sufficit gradus latitudinis alicujus regionis scire, nisi simul de longitudine constet. Itaque non Habessiniam tantùm, sed magnam Africæ partem per multos longitudinis gradus ab Oriente ad Occidentem percurrisse te oportet, si asserere velis talem insulam in duodecimo vel decimo tertio gradu latitudinis non dari. Veteres enim communiter testantur: *Nilum plurimos gyros & mæandros, nobis ignotos, modo Orientem modo Occidentem versùs facere, & ingenti tractu meridiem versùs retroflecti*, planè aliter ac in hodiernis tabulis nobis depingitur, Igitur fieri potest, ut, postquam ex Habessinia excessit, in aliâ longitudine illos gradus (si relationi fides) rursus repetat. Lib. I. c. 3. N. XXX. I. 8. n. 53.

14 Sed sciendum est, *gradus Ptolemæi* utplurimum fallere, quia in remotioribus Africæ atque Asiæ regionibus gradus latitudinis, non arte mathematicâ, sed fallaci conjecturâ ex spatio itinerum tantummodò desumti fuerunt, quod Geographi communiter in Ptolemæo observant (x). Exempla passim sunt obvia. Axuma Habassiæ Regia à Ptolemæo in *undecimo* latitudinis gradu ponitur, quam PP. Societatis
15 sub *decimo quarto* gradu sitam esse compererunt. Tametsi Ptolemæi positionem agnosceremus, attamen Meroën non simpliciter sub XIII. vel XII latitudinis gradu locat, sed XVII. gradu insulæ initium facit, finem verò ubi conjunctio Nili & Astapodis amnis contingit, scil. gradu XI. eum dimidio, ita ut insula per *sex gradus à Septentrione ad meridiem usque* porrigatur, quod de Gojama dici minimè potest, quæ tantummodo latitudinis à Septentrione in meridiem *sesquigradum* continet, neque XIII. latitudinis gradum attingit. Itaque triplo vel quadruplo longior dicitur Meroë quàm Gojama, quod ipse Tellezius agnoscit. Nec figurâ clypei Gojamæ ullo modo convenit: nec talis fluminum conjunctio, qualem veteres describunt, illic locorum datur.

16 Ratione longitudinis, Meroë apud Ptolemæum inter *sexagesimum primum & secundum*: at in Tellezii tabula Chorographicâ inter *quinquagesimum sextum & quinquagesimum nonum* gradum collocatur; ita ut in situ, figurâ atque formâ utriusque insulæ maxima appareat differentia. Quod autem Patres scribunt: *nullam aliam insulam in illo situ reperiri*, id firmiter asserere non possunt, quià non omnes gradus longitudinis, qui latitudinem graduum Ptolemæi secant, permearunt. Quin plùrimas, & multis hominum millibus habitatas insulas Nilum in Æthiopia efficere Stra- L. 17. p. 2. C.
17 bo scribit, quæ in Habassia non reperiuntur. De Meroë scribit Diodorus, *quòd urbes habeat non paucas*; inter quas eminuit Regia, ejusdem cum insulâ nominis: at, teste eodem Tellezio, *in tota Abassiæ nullæ sunt urbes, quia vicatim habitatur*. Quòd si L. 1. c. 11. à tam longo tempore destructas dicere velis, utique rudera & vestigia adhuc extarent, de quibus tamen Patres nihil memorant.

18 *Candaces* nomen multis jam annis ad Reginas Æthiopiæ transiisse Plinius autor L. 6. c. 29. est; at apud Habessinos fœminæ nunquam regnarunt, neque tale nomen in illorum lingua Regumque catalogis occurrit.

19 Postremò facile crediderim, nullam tantæ *opulentiæ* insulam, qualis Meroe ab autoribus describitur, hodie intra Africam dari. Nimirum mutatus regnorum Africæ status, etiam insulæ hujus, in qua Æthiopiæ propriè dictæ Regia olim fuit, statim à tot retro seculis ita corrupit, ut cum divitiis illius simul fama omnis & gloria exuncta fuerit.

20 Præterea multa adhuc alia de Meroë dicuntur, quæ Gojamæ non competunt. Exploratores Neronis retulerunt, Plinio teste: *Herbas circa Meroën demum viridiores, sylvarumque aliquid apparuisse*. Nimirum usque ad Meroen pleraque regio erat squalida atque deserta, at in Habassia multæ regiones cultæ veluti *Sennar* atque *Dembea* antecedunt, antequam ex Ægypto in Gojamam venias. Sup. §. 7.

21 Prope Meroen primùm *imbres æstivi* statis temporibus sentiuntur, ut etiam mitetur Strabo: *cur, tot oblatis investigandi occasionibus, ignota manserit imbrium historia tunc tempo-* Lib. 17. p. 790.

(x) Andr. Corsalus Epist. ad Magn. Hetrur. Ducem cap. 10. & Vossius loco supra citato.

L. I. c. 3. N. XXX. *temporis viventibus* (y): at in Habessinia multò priùs, in regionibus longè ante Gojamam Septentrionem versus sitis, *pluviæ æstivæ* incipiunt.

Tot autorum testimonia, tot argumenta sufficere putamus ad refellendam novam Tellezii de hac insula sententiam, ne in recentiores Geographorum libros ulteriùs irrumpat. Etenim nunc satis constat Meroen in aliâ prorsus regione ac PP. Societatis opinati sunt, nempe in Æthiopia propriè dictâ: Gojamam verò in ipsa Habassia sitam esse. 22

Verum enim verò respondeat aliquis meis rationibus prout velit, non video quo pacto respondere velit quæstioni: *Si Gojama veteribus cognita fuit, cur ignorati manserunt fontes Nili indubie in ea reperti?* Istine potuerunt latere viros, qui *quinquennium* in ea morati sunt, & qui ultra eam fuerunt profecti? An *Neronis exploratores* mentitos fuisse dicemus? Cur non potius mentiti sunt de repertis Nili fontibus? Hi, si maximè peregrinos incuriosos latuissent, *Æthiopes ne Meroës Domini: & Persæ Meroës victores*, utrique Ægyptiis & Græcis familiarissimi, eos siluissent? Ignotúsne mansisset veteribus Geographis magnus ille *lacus Tzana*, quem Nilus retentis undis suis permeat, ipsamque Gojamam alluit? *Ptolemæus* fontium, montium & lacuum Africæ diligentem mentionem, hujus verò nullam facit: nec alii qui de Meroe prolixè & crebrò loquuntur. 23

Sed nec Vossii sententiam, quam de fluvio *Marebo* & oppido *Barua* profert, probare possumus. *Mareb* enim nullam facit insulam. Regionem quidem (in qua ደባርዋ : *Dobarua* Bahrnagassi sedes sita) ferè ambit, sed arenâ absorbetur. Etiamsi in aliud flumen influeret, estné verisimile, veteres mediocrem fluvium à Nilo, Meroen circumdante, discernere non potuisse? Fortassis convenientia vocabulorum *Barua* & *Meroës* Vossium fefellit, sed verum nomen urbis est *Dobarua*, Lusitani autem syllabam *DO* tanquam articulum suum improvidè abjecerunt. Adhæc nimis propè distat hæc urbs & regio à mari rubro, navigantibus tunc liberrimo, quàm ut Strabonem adeò deceptum putemus, ut spatium tridui quindecim dierum itinere dilataverit. 24

Sed, ut mihi videtur, multo longiùs à Mari rubro, & multò propiùs Ægypto quærenda est celebris illa insula (si adhuc extat) in Nubia vel Sennara, quæ est Æthiopia veterum propriè dicta, circa XVI. latitudinis borealis gradum, sed procul Occidentem versus circa LIV. vel LV. longitudinis gradum. Quæ regiones à nostratibus Europæis hodie non frequentantur, propterea de hac insula nihil certi nunc auditur; & qui nova illius nomina prodiderunt, id sine ullo autore fecerunt, ut de illis judicari non possit. Castaldus *Gueguere* quod nomen in tabulis hodiernis plerisque reperitur: Jovius *Naulelabe*, Marmolius *Naulebabe* Ægyptiis: *Neube* incolis vocari ait; *Barros* (z) judiciosus autor Lusitanicus, *Nobam* dici putat. Multas alias appellationes *Thevetus* habet, quas transscribere piget, ut incertissimas, & sine ullis argumentis vel circumstantiis propositas. *In Thesauro Geograph. Ortelii* sub voce *Meroë* legi possunt. 25

Quod si non reperiatur, nullatenus tamen dixerim, tot autores priscos, cæteroqui veraces, nobis fabulas de Meroe reliquisse. Crediderim potius unum ex duobus Nili alveis, qui illam insulam fecerunt, tanti temporis spatio obstructum, & arena completum fuisse: altero alveo solummodò servato; quod utique insolitum non est. Habemus exemplum hoc nostro seculo in inferiore Germania. Dexter *Rheni* alveus juxta munimentum *Schenckenschanz* sensim ita decrescit, ut in æstate vadari possit, aquâ omni in alterum alveum, qui *Vahalis* die Wahl vocatur, magna vi decurrente. Quam ob causam deliberationes Ordinum Hollandiæ de alveo hoc deprimendo & purgando, ne plane obstruatur, toties habitæ fuerunt. Quanto magis istud tot seculorum decursu contingere potuit in arenosis illis locis, in quibus procellæ interdum oriuntur, quæ arenam instar undæ attollunt, & tanquam fluctus decumanos in loca cultiora propellunt. Salustius de Africâ sic loquitur:- 26 27

Bell. Jug. c. 79.

(y) De qua re pluribus infra. L. I. cap. 8. num. 61. (z) Decad. 3. de Asia. Lib. IV. c. 1. p. 84.

tur : *Cæterum ſolet in locis illis tempeſtas haud ſecus atque in mari retinere. Nam ubi* L. I. c. 3. *per loca æqualia & nuda gignentium ventus coortus arenam humo excitavit, ea magna vi* N. XXX. *agitata ora oculosque implere.* Sic quondam *Cambyſis* exercitus, ad deprædandum opulentiſſimum *Hammonis* fanum miſſus, arenarum molibus tempeſtate excitatis oppreſſus, interiit (*a*). Memini me de tali tempeſtate legiſſe, quòd aliquando portas urbis cujusdam ſabulo obſtruxerit.

28 Videmus adhuc in *Hollandia* colles ingentes arenæ, quos vis aquæ ex imo fundo maris, ſævo coro impellente, ſeculo (ni fallor) nono in littus protruſit, ipſumque Rheni oſtium (mirum dictu!) obſtruxit. Quid non faceret tenuis Africæ arena, non aquâ tecta, ſed ipsâ humum tegente, & ventorum flatibus tota patens? ut fortè & ipſa Meroë, & tot Oaſes olim per Africam ſparſæ hodie nuſpiam amplius appa-
29 reant. Egregie de talibus locorum mutationibus *Ovidius* cecinit (*b*):

Nil equidem durare diu ſub imagine eâdem
Crediderim ; ſic ad ferrum veniſtis ab auro
Secula : ſic toties verſa eſt fortuna locorum.
Vidi ego quòd fuerat quondam ſolidiſſima tellus,
Eſſe fretum. Vidi factas ex æquore terras :
Et procul à pelago conchæ jacuere marinæ :
Et vetus inventa eſt in montibus anchora ſummis.
Quodque fuit campus, vallem decurſus aquarum
Fecit : & eluvie mons eſt deductus in æquor.
Eque paludoſa ſiccis humus aret arenis :
Quæque ſitim tulerant, ſtagnata paludibus hument.
Hic fontes natura novos emiſit, at illic
Clauſit : & antiquis tam multa tremoribus orbis,
Flumina proſiliunt : aut exſiccata reſidunt.
Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu ;
Exiſtit procul hinc, alioque renaſcitur orbe.
Sic modo combibitur, tecto modo gurgite lapſus
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in agris.
Et Myſum capitisque ſui, ripaque prioris
Pœnituiſſe ferunt ; aliâ nunc ire Caycum.
Nec non Sicanias volvens Amaſenus arenas
Nunc fluit : interdum ſuppreſſis fontibus aret.
Ante bibebatur ; nunc quas contingere nolis
Fundit Anigrus aquas, poſtquam (niſi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lavêre Bimembres
Vulnera clavigeri quæ fecerat Herculis arcus.
Quid ? non & Scythicis Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, ſalibus vitiatur amaris?
Fluctibus ambita fuerant Antiſſa, Pharosque
Et Phœniſſa Tyros, quarum nunc inſula nulla eſt.

Quæ valdè vereor, ne etiam de Meroe dici poſſint.

N°. XXXI. De provincia maritima Æthiopiæ ad Mare rubrum

1 ſita] *Tigræ* pars, quæ *Bahrnagaſſum* præſidem habet, Æthiopicè vocatur ባሕር፡ Bahr *Mare* per ellipſin pro ምድረ፡ ባሕር፡ *Medra-Bahr, Terra Maris* i. e. *provincia maritima. In tabulis vulgaribus Præſidis titulus* ባሕር፡ ናጋሽ፡ *Bahrnagaſſo* malè pro regione ponitur, quod tamen Chorographi ex *Alvarezio* melius ſcire potuiſſent, qui *cap. 24.* ait : *Nagas* al. 25. *ſignificat Regem & Bar mare.* Itaque *Bahrnagaſſo* idem eſt ac *Præfectus maris.* Si Alvarezium, ut decebat, legiſſent, poterant etiam ſcire *Tigremahon* & *Ambian-cantiva*, non eſſe regionum, ſed præfectorum nomina.

 Multæ

(*a*) Juſtin Lib. I. cap. 9 1. (*b*) Metamorph. Lib. XV. v. 259.

Lib.I.c.4. N. XXXII. Multæ autem regiones à vicino mari nomen sortitæ sunt, veluti *Aremorica*, nunc 2
la Basse Bretagne veteri Gallorum linguâ *ad mare sitam provinciam* denotat. *Quo pacto*
& Pomerania, quæ nunc Germanicâ linguâ utitur, à *Venedis* (Wenden) Slavonicâ
linguâ utentibus, nomen accepit. Pomore enim *VVendis*, Pomorze Polonis *juxta* 3
vel *ad mare* significat, Saxonibus ac Belgis Seeland. Nam vocabulum See/ ut
alia pleraque, cum aliis substantivis componitur, ut: Seehafen/Seestadt/ non An-
see Stadt/ ut imperitiores Critici (vocem antiquam Saxonicam Hanse/ *Fœdus, Soci-
etas*, non intelligentes) malè scribunt pro Hanse-Stadt. *Civitas fœderata* vel *so-
cia*. Nunquam enim præpositiones ad talia composita adhibentur; quia non di-
cimus Ambergstadt/ Bey Waldstadt/ sed Bergstadt/ Waldstadt, Seestadt & ita
porro.

COMMENTARIUS
Ad Lib. I. Cap. IV.

N°. XXXII. De mala expressione vocabuli Axuma quæ ca- 1
put regni Habessinorum olim fuit] *Cassumo*, alibi *Caxumo*, imò & *Chaxumo* legitur apud Alvaresium à cap. Itinerarii Æthiopici 37. usque 42. & in epistola secunda Andreæ Corsali c. 19. Idque prorsus malè pro *Axum*, Æthiopibus አክሱም፡ *Acsum*; quod sonuit in auribus Lusitanorum, quasi Gallus diceret, *Acçum. E.* breve enim seu Scheva (ut Hebraismi periti norunt) vicinæ vocalis sonum quasi assumit, additaque terminatione Lusitanica *O* factum est *Acassumo*, rursus abjecto ab imperitis *A.* tanquàm articulo Lusitanico, factum est *Cassumo*.

Alvarezii *Chaxumo* (Lusitanicè sonat Chaschumo) inde fortassis factum, quòd popu 2
lari dialecto audiverit pronunciari Achshum. Nam literam ሽ፡ antiquitus ut ש Hebræorum seu ش Arabum pronunciatam fuisse censeo; adeò, ut in illius auribus sonuerit ut Hebræum אחשום Germanicè Achschum. Quocunque modo id contigerit, cacographia ista effecit, ut multi viri docti fallerentur. Nam primò *Scali*- 3
ger (c) nimis confidenter scribit, imò fingit τὴν Ἄξυμα *hodie ab ipsis Æthiopibus vocari* ኅሡሞ፡ חָשׁוּם *Arabicè* خشوما quod manifestò falsum esse deprehendi, cùm regium Conciliorum codicem Romæ vidissem in urbe አክሱም፡ *Acsum* scriptum, simulque ex Gregorio meo intellexissem, nullum aliud illi urbi nomen esse. Quare Tel-
Lib.I.c.22. lezius à PP. Societatis edoctus, rectius Lusitanicè scripsit *Acçum*,

Scaligeri autoritas portò fefellit summum virum *Bochartum* (d), qui Axumam 4
Arabicè dici putat حشوم *Chashum* Chaschum. Incolas verò خشوميون *Chashumenses* vel *Chashumitas*, quod *simos*, vel *simo naso homines* significare dicit. Et sic Axumitas illos ipsos esse *Æthiopes simos*, Struthiophagis vicinos & inimicos, quorum apud autores mentio fit. At nostri Æthiopes simi non sunt, nam Lusitani, dum formam Habessinorum laudant, semper addunt illos habere *narizes afilados*, h. e. *tenues nasos*, miniméque simos.

Cap. 9. Denique etiam eruditissimum *Iacobum Golium*, qui, cum in Alfergano reperisset, 5
Regiam Habessiæ urbem esse جرمي *Germa* vel *Giurma*, (cum tamen tale nomen alibi non legatur) putavit, id corruptum esse pro جومي *Giuma*. (e) Cùm verò falsum sit suppositum nominis Chaschumo, tanta vocis emendatio, vel potius mutatio locum habere nequit. Plura & quomodo à veteribus etiam malè expressa fuerit urbs ista, habes *infra* L. II. c. 11. n. 46.

(c) L. VII. de emendat. tempor. in comp. Æthiop. p.682. (d) *Hieroz. Part. I. Lib. 3. c. 17. p. 9-0.*
(e) *In not. ad pag. 34. lin. 4. pag. 89.*

N.XXXIII.

N°. XXXIII. De vera pronunciatione vocis CHINA] Lib I.c.4. n.XXXIII. 34. & 35.
1 Hoc regni nomen in oriente Tſchina effertur; Italis *Cina.* Polonicè Czina. Hinc Hol-
landi in India *Chinenſes* vocant Tſchineſen. Iſtam pronunciationẽ Hiſpani & Luſitani
per *Ch.* expreſſerunt. At reliqui Europæi ch pro more ſuo pronunciant. Germani &
Belgæ, ut & Poloni, legunt *China* χῖνα per ח Galli *Schina* שינא per ש. Itali *Kina* per ק, eoq;
fit, ut de *Sinarum* regno Latinè loquentes, alter alterum non intelligat. Id mihi accidit,
cum ego Hollando ex India reduci Germanico more dicerem die Chineſer per ך,
2 ille, quid vellem, neſciret; nam die Tſchneſen pronunciabat. Hinc colligere
eſt, quam neceſſarium ſit de *Alphabeto* aliquo convenire, cùm inter Geographos, tùm
inter alios, quô exotica vocabula Latinis literis uniformiter ſcribantur. Etenim
niſi autorem, ejusque ſcribendi & pronunciandi modum noveris, voces peregrinas
alterius cujusdam nationis nunquam rectè efferre poteris.

3 Peregrinatores, nec non mercatores in magnis emporiis, quique ſcientiam ſu-
am ex tabulis ſolùm & libris Geographicis hauſerunt, non niſi difficillimè de peregri-
nis rebus atque hominibus cum exteris agere poſſunt. Id mihi contigit cum Gre-
gorio Habeſſino colloquenti. Luſitanica enim *Xoa, Gojam,* & ſimilia, Germanico
more *Kſoa* Gojam *Goyam &c. legens,* non intelligebar, nec illum aliter pronuncianrem
initiò intelligebam, ut in hiſtoria mea dixi. Literæ autem ambiguæ, & pronuncia-
tu variæ ſunt ſequentes: C. Ch. G. Gn. Gl. l. Ll. S. Sch. Sh. Th. U. W. X. Z. quæ
non uno modo ab Europæis, ſed à diverſis diverſiſſimè pronunciantur, & efferuntur;
ut periti linguarum norunt.

1 N°. XXXIV. Syllabus elementorum generalis] *Alphabetum uni-
verſale,* de quo modò diximus, Lectori hîc damus duabus tabulis, quarum altera
conſonantes, altera vocales continet. Neceſſitatem hujus inventi ſatis intelligunt ii,
qui cum exteris nationibus converſantur, aut res & linguas peregrinas, præſertim vi-
2 rorum, regionum, & urbium nomina propria, Orationem Dominicam exotica-
rum linguarum & ſimilia, literis Latinis exarare volunt. Agnovit hoc Nobiliſ-
ſimus & Ampliſſimus Vir, *Franciſcus Mesgnien Meninski* qui præclaro ſuo linguarum O-
rientalium theſauro, in quo Turcicæ, Arabicæ, & Perſicæ linguæ Lexicon & Gram-
maticam exhibet, tale Alphabetum legendis peregrinis vocibus, ſecundum noſtrum
ſcopum, præmiſit, valoremque figurarum ex aliis linguis docuit. Quapropter
opera danda eſt, ut inter viros doctos de illo conveniat, quô obtentô Europæi omnes
peregrina vocabula in Latinis operibus reperta rectè legere & effari diſcent.
3 Fruſtra verò ſunt ii, qui putant ſonos literarum ita deſcribi poſſe, ut etiam ſine auditu
rectè proferri queant.

1 N°. XXXV. De tabula Habeſſiniæ chorographica] *Tabulam*
noſtram chorographicam pridem edidimus, non quidem numeris omnibus abſo-
lutam, omnibus tamen aliis ad hunc diem editis pleniorem & correctiorem. De
quibus rectiſſimè *Voſſius* (f): *Pleraq; mappæ Geographicæ hodiernæ, quæ partim ex hoc,* [Leo-
ne Afro] *partim ex Franciſco Alvaro, admixtis etiam nominibus antiquis Ptolemai, ſunt
compilatæ, adeò ſunt ineptæ, & nullo judicio digeſtæ, ut ne unum quidem vocabulum rectè
locatum in iis invenias.* Confer quæ ſupra diximus ad Prooemium N. I. §. 101.

2 Regnorum & populorum, aliaque nomina propria ex ore & ſcripturâ *Grego-
rii* noſtri deſumpta habemus; qui indignabatur tam vanâ atque mancâ publicè vul-
gari. Dimenſionem verò graduum ex tabula B. Tellezii mutuati ſumus, qui ſcri-
bit: *factam eam eſſe à doctiſſimis nonnullis ſodalitatis ſuæ viris, ſpeciatim ab ipſo Patriar-
3 cha* Alphonſo Mendezio, & P. Emanuele d'Almeyda *viro erudito & verace.* Edi-
dit etiam *P. Franciſcus Æſchinardus* tabulam chorographicam Habaſſiæ majorem,
ſed rudiorem, cum Telleziana tamen in ſumma rei convenientem, ſi *lacum Tzanicum*
excipias, quem ille malè ab occaſu in ortum per latitudinem porrexit, cùm in longitu-
dinem deducere debuiſſet. Tabulam noſtram Æthiopicis quoque literis depictam
habe-

(f) De Nili & al. flum. orig. cap. 20. p. 70.

L. I. c. 5. XXXVI. habemus, prælo quidem paratam, sed nondum æri incisam, quia nec Bibliopolæ sumtus facere voluerunt, nec publicè necessaria videtur, cum paucissimi Æthiopicæ linguæ & scripturæ sint periti. Novam Africæ tabulam quidem promisimus, sed eam tantùm Africæ partem intellexinius, quæ ab utraque æquinoctialis lineæ parte titulo Æthiopiæ superioris & inferioris olim edita fuit, Abessiniâ enormi sed falsa magnitudine continens; ut diversitas nostræ & veteris tabulæ eò magis eluceret. Si ante editionem hujus operis absolvi possit, cum studiosis communicabitur.

COMMENTARIUS

AD LIB. I. CAP. V.

Nº. XXXVI. De incredibili Zonæ torridæ æstu, propter quem prisci illam inhabitabilem crediderunt.] Negari nequit, æstum 1
in nonnullis Zonæ torridæ locis intolerabilem prorsus esse, verba *Senecæ* & *Gregorii Habessini* in Historia nostra retulimus.

Patriarcha Lusitanus *Alphonsus Mendez* in relatione itineris sui Æthiopici (g) per regnum Dancalè mense Majo & Junio facti, sic scribit: *In regno Dancalè iter noctu faciendum; tantus enim vapor Solis interdin est, ut eò & homines & jumenta quasi præfocentur, & calcei tanquam in prunis corrugentur & torreantur.* Addit exemplum de puero quodam, qui æstu & siti exanimatus, nisi aquam guttatim in os instillassent, haud dubiè mortuus fuisset.

De æstu regni *Coilum* [*çoilum* per ç caudatum scribendum puto, & intelligi *Cey-* 2
L. 3. c. 31. *lan* i. e *Taprobanam insulam*] scribit M. Paulus. *ovum in profluentem positum citra magnam moram decoqui posse.* Non putaverim, illum flumina ipsa intelligere, nisi thermarum fontes insint, (ex gr. prope Emsam, in flumine Die Lahn dicto) in quibus ovum sine igne solo aquæ fervore coqui potest; sed quòd aqua è flumine hausta Solis ardore tam fervida reddatur, ut ovum in ea coquere possis. Nam si saxa velut igni fervescunt, si plumbum liquefit, ut *Seneca* tradit (h) credibile est etiam aquam soli expositam ita calefieri posse, ut ovum in ea coquatur. Idem claris verbis testatur *Diodorus:*
L. 3. p. 167. *Si quis in vase æneo esculenti quid cum aqua soli exponat*, ταχέως ἕψεται χωρὶς πυρὸς ϗ ξύλων: *citò coquitur sine igne & lignis.*

Jam reputet aliquis, an æstus illis in locis tolerabilis sit? Sanè multò exitiosior vi- 3
detur frigore; contra hoc enim iter facientes aliqua remedia habent, veluti pelles, agitationem corporis & ignem: contra illum verò nulla. Imò multò molestior est, eò quòd aquam absumat, vel corrumpat, quæ in torridis istis locis vel fœtida vel planè insalubris reperitur: & quod pessimum, umbra plerumque deest, neque enim in
Bell. Jug. c. 79. squalidis illis locis arbor gignitur. *Loca æqualia & nuda gignentium* vocat Sallustius.

Hæc causa fuit, quòd Philosophi nonnulli, inter quos *Aristoteles* (i) & Geogra- 4
phi veteres plerique *Zonam torridam inhabitabilem* putaverint, experientiæ neglectu, & incuriâ sciscitandi. Tyriorum enim & Ægyptiorum nautæ, qui diu ante Aristotelem per mare rubrum, procul in Zonâ illâ usque in Indiam navigaverunt, id illis meliùs dicere potuissent. Interim opinio ista apud veteres obtinuit; sic enim Virgilius *Georg*: Lib. I. v 33.

Quinque tenent cœlum Zonæ, quarum una coruscô
Semper Sole rubens, & torrida semper ab igne.

Ad quem locum *P. Ramus*, alióquin doctus interpres, ait: *veterem opinionem* 5
de Zona torrida inhabitabili â Plinio & Ptolemæo *fuisse refutatam.* Sed *Plinius*, quam-
L. II. c. 68. vis describat gentes longè introrsum in ipsa Zonâ torridâ habitantes, attamen ita differit,

(g) Apud *Tellez*, *l. 4. c. 38. p. 404. b.* (h) *Natural. quæst. l. 4. c. 2.* (i) Meteorolog. l. 2. c. 5.

rit, ut Zonam torridam inhabitabilem minimè refutet, ſed approbet. *Media terra-* L. I. c. 5.
rum, inquit, *quâ Solis orbita eſt, exuſta flammis & cremata, cominus vapore torretur. Cir-* XXXVI.
cà duæ tantum, inter exuſtam & rigentes, temperantur: eaque ipſa inter ſe non pervia, pro- & 37.
pter incendium ſiderum. Quaſi ex noſtra in oppoſitam temperatam Zonam ob tor-
ridæ calores penetrare nequiremus, cum tamen ipſe capite præcedente quamvis falſò Cap. 67.
6 narret: *quòd Hanno Pœnus à Gadibus ad finem Arabiæ circumvectus fuerit.* At Zona illa
non habitabilis tantùm eſt, ſed nonnullis in locis æque temperata ac ipſa Europa. *B.*
Tellez. more ſuo egregiè & acutè, cùm Aſtronomorum quorundam comentum de de- L. I. c. 12.
cem ſphæris cœleſtibus, quas tanquam cœleſtem veritatem credi voluerint priſci, ex-
ploſiſſet: *Non mirum eſt*, inquit, *homines errare in rebus cæli, quo volare non poſſunt, cùm*
tot errores committant in rebus terræ, quam pedibus quotidie calcant. Male igitur putave-
runt, in Zona torrida homines non aduri tantùm, ſed planè torreri, cùm tamen in illa de-
gant gentes innumerabiles, quarum aliquæ eâdem cæli clementiâ fruantur ac Europæi *in*
7 *temperatiſſimis Hiſpaniæ vel Lombardiæ regionibus.* Iſtud exemplo Habeſſiniæ, in i-
pſa Zona torrida ſitæ, evidenter demonſtrat; quæ tantum abeſt, ut immodico æſtu tor-
reatur, ut potius miti cœlo fruatur pariter ac Luſitania: & regiones habeat, in quibus
frigus magis timeatur quàm æſtus; & quæ Luſitanicos dierum canicularium ardo-
res vehementes minimè ſentiant; ut idem Tellezius teſtatur. *Thevenotius* (k) de d. l.
Habaſſia noſtra:

L' Ethiopie eſt froide (me diſoit cet Ambaſſadeur) comme Alep, & Damas, ſeulement les païs proches de la mer rouge, & le païs de Sennar ſont chauds.	Æthiopia frigida eſt, [*comparatè loquendo*] (ajebat Legatus) ſicut Chalybon & Damaſcus, at regiones mari rubro vicinæ & Sennara calidæ ſunt.

Nº. XXXVII. De Philoſophis nonnullis, qui de cœli ſiderumque natura ita diſſerunt, quaſi in æthere diu iter feciſſent]

1 *Seneca* verba ſunt, quæ ille in temerarios Philoſophos vibrat. Legantur modo Phy-
ſici vulgares *de Cælo*, *Sideribus* & *Syſtemate mundi*, affirmabunt tanquam inter-
fuerint, ut *Seneca* verbis utar (*l*). In illorum ſcriptis reperient viri gra-
2 ves & Mathematices periti pleraque incerta, multa riſu digna. Profectò non ho-
die tantùm, ſed & olim reperti fuerunt, qui, ignorantiam vitiorum turpiſſimum pu-
tantes, nollent videri quidpiam neſcire, quamobrem ad quæſita omnia habent quod
reſpondeant, cum tamen ſatius ſit (ut *Auguſtinus* loquitur) *tantam ignorantiam confite-* Epiſt. 78.
ri, quàm falſam ſententiam profiteri; illud enim modeſtiæ: hoc arrogantiæ, imò ſtultitiæ
eſt. Talibus Philoſophaſtris *Ciceronis* verba *de natura Deorum* meritò exprobrave- Lib. 1.
ris: *Quid eſt temeritate fœdius? aut quid tam temerarium, tamque indignum ſapientis*
gravitate atque conſtantia, quàm aut falſum ſentire, aut quòd non ſatis exploratè perceptum
ſit & cognitum, ſine ulla dubitatione defendere?
3 Tales erunt ferè, qui naturam rerum præceptis ſuis tanquam cancellis contine-
ri poſſe putant, arcana ejus vanâ ſubtilitate rimantes; quæ potius cum ſummâ Crea-
toris veneratione admirari deceret; quia pro infinitâ potentiâ & ſapientiâ ſua plus
efficere poteſt, quam ſapientiſſimi mortalium mente concipere, aut ſibi imaginari.
Ὁ δυνάμενος ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν νοοῦμεν. *Qui potens eſt omnia facere ſuper-*
abundanter quàm intelligimus, ait *Apoſtolus. Eph. 3. 20.*
4 Quàm multa tradiderunt veteres Philoſophi, quæ hodie falſa prorſus depre-
henduntur? quàm multa viris gravibus exciderunt illis planè indigna? ut cum *Pli-*
nius de *Oceano* ſcribit: *Omnes cæteras fundens recipiensq́ aquas, & quidquid exit in nubes,* L. 2. c. 68.
5 *ac ſidera ipſa tot & tantæ magnitudinis paſcens.* En pabulum ſiderum! Quanta & in. princ.
quàm multa adhuc ſuperſunt quæ neſcimus! Sola ſtellarum fixarum conſideratio
exclamationem hanc ſapientiſſimis extorquere debet; quarum cùm tanta vaſtitas
ſit, tam remotè tamen poſitæ ſunt, ut omne rationis artisque acumen fugiant, ocu-
lis autem nil niſi ſcintillam aliquam inextinguibilem repræſentent. Quæ ſola con-

N templa-

(k) *In Itinerario ſuo P. II. c. 69. p. 479.* (l) Natural. quæſt. L. IV. c. 3.

Lib. I. c. 5. XXXIIX. templatio bonis omnibus contemtum Mundi, & desiderium cœli, ubi cognitione operum divinorum æternùm delectabimur, excitare debet.

N°. XXXVIII. De aëris natura.] Dedimus numero præcedente exemplum vanitatis ingenii humani in tradendis rebus naturalibus. Aliud nunc sese offert apud *Peripateticos*, de *aëris naturâ summè humidâ & moderatè calidâ* differentes: quos si legerit vir mediocri judicio præditus, nullisque disputantium sententiis præoccupatus, stupebit, viros doctrinâ insignes, & artis philosophandi peritos ea scribere, quæ vel planè intelligi non possunt, vel rationi & sensui communi repugnant: quæque nullis rationibus, nec exemplis stabiliuntur, tantùm ut dicant aliquid, quò *Aristotelem* quasi cœcâ obedientia sequantur, lectorem autem ubique hærentem atque incertum relinquant. 1

Peripatetic. sententia. *Gilbertus Iacchæus* (m) ait: *Magnum esse dissidium, cui elemento debeatur frigus, alios enim aquam, alios terram frigidissimum facere elementum.* *Peripatetici*, eorumque sectatores *aquam & terram* frigida faciunt elementa: *aërem* verò calidum & humidissimum, ut videre est apud *Aristotelem L. I. Meteor. c. 3. th. 18.* Quos sequuntur alii innumeri; & non ita pridem *Albertus Kyperus* (n) nobis hæc dedit argumenta: *Aër maxime omnium elementorum diffluit, ergo humidissimus est: Aër magis humectat humectatione propriâ, quæ est per immutationem contrarii; aqua contra magis humectatione impropriâ per humidi corporis associationem: Aër magis humidus est intensivè, aqua magis extensivè &c. Nego humidum necessario humectare &c.* & similia futilia prorsus, vel si molliùs accipias, vecordia, quorum Doctor mereretur in aquam conjici, & deinde interrogari, utrum aqua vel äer eum magis propriè, intensivè vel extensivè humectasset? 2

Conimbricensium argumenta meliora non sunt (o). Ajunt enim: 3

(1) *Aerem à calido produci & conservari; à frigore verò condensari & in aquam verti.* Ubi, quæso? quando & quomodo äer à calido producitur & conservatur? Quidnam calidum istud est? Quidnam est, & unde venit frigus istud, quod aerem condensat & in aquam vertit? Nulla certe substantia frigida nominari potest, quæ in aerem operetur, illumque cogat & in aquam vertat. Respondeant obsecro, *unde aëri sit frigus? quid sit? & unde veniat?*

(2) *Levitatem esse caloris indicem; Levitatem enim calorem insequi & comitari.* 4
Sed nec hoc argumentum ullius est pretii, neque si ab igne argumentari velint, consequentia valet. Quia aër non absoluè levis est, quin pondere suo constat, quod & ipsi agnoscunt, & *Nobiliss. Robertus Boyle Anglus*, eminenti atque polito judicio in omni literaturâ pollens, clarè demonstrat in tractatu suo de hac materia. Deinde tot gradus levitatis statuendi essent, quot gradus habet frigus; & sic quo magis ad Septentrionem accesseris, eo gravior foret aer, quod experimentis demonstrari non poterit. Et levior foret aer terræ propinquior, quia calidior, gravior verò quo altior & frigidior, quod contra est.

(3) Argumentantur: *Si aer frigidus esset, nullum daretur corpus simplex calidum & humidum.* Quasi verò aquæ tribui non posset, quòd summè humida sit & calida. Aquam autem suâ naturâ summè frigidam asserere, tam absurdum est, quàm quod absurdissimum. Etenim summo nihil addi potest, quare igitur non tota gelu riget, cum semel superficies ejus in gelu cogitur, ita ut aqua sub glacie ab aëre externo secundum mentem illorum calefieri nequeat, & quomodo pisces in ea vivere possunt. 5

Denique si aer calidus est, quî fit, quod nix per illum decidens non solvatur. Nec juvat contradicentes, *vapores aqueos, utpote suapte naturâ frigidos, id efficere*, quomodo enim in tantam altitudinem scandunt naturâ suâ graves? & cur æstate non idem efficiunt? Respondebunt *Solem id impedire*. At eo ipso agnoscunt, *Solem solum omnis caloris principium & causam esse*; Sibique in eo sunt contrarii, dum infimam regionem aeris mediâ calidiorem asseverant, quam tamen aquei vapores multo magis replent. 6

Iidem Philosophi *aerem* ceu regnum quoddam in *regiones* dividunt, videlicet: 7
Supre-

(m) in instit. Phys. l. 6. c. 2. p. m. 165. (n) In instit. Phys. L. 2. c. 6 §. 12. (o) *Colleg. Conimbr. l. 2. de gener. & corrup. c. 3. quæst. 4. n. 1. assert. 3.*

Supremam, mediam & *infimam.* Quæ diviſio vaniſſima eſt, quidquid enim terminis diſtinguere non poſſumus, id nec in regiones dividere. Equidem aer quò ſublimior eò frigidior eſt; at ſenſim variatur per gradus, qui nullam neque diviſionem neque diſtinctionem admittunt, nec ubique eodem modo. Veriſſimè Seneca: *Per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt* [aer] *mutatur enim à proximis.* Quare frivolum eſt, quod quidam ſcribunt: *melioris doctrinæ gratia ab Interpretibus Ariſtotelis diviſionem hanc factam eſſe.* Nam mala eſt omnis doctrina, quæ fundamentum in re ipſa non habet. Reputa nunc, quam fatui ſint illi, qui has regiones metiuntur. Nimirum ſi de finibus regundis lis oriatur, ut limites ponere poſſint. Quippe nubium altitudinem definiunt, & quouſque vapores aſcendere poſſint, paſſus numerant; haut aliter, quã ſi αἰθεροβάται iſti in *Buraco, Muhamedis jumento,* cœlum peragraſſent. *Vitellio*, LII. M. paſſ. definiens à *Cardano* reprehenditur (*p*); ipſe verò maximum ſpatium, quousq; vapores aſcendere poſſint, dicit eſſe 772000 *paſſuum*, id eſt, *Centum & nonaginta trium millium milliarium Germanicorum.* Proh! quantum eſt in tali Philoſophiâ inane. I. I. c. 5. XXXIIX.

8 Multò ſapientiùs *Stoici* aërem per ſe frigidum eſſe jam olim docuerunt. Sic enim *Seneca*: (q) *Aer frigidus per ſe & obſcurus, lumen illi calorque aliunde ſunt.* Ibid: in fine: *Natura aëris gelida eſt.* Nullam, ut aliàs, contraſentientium mentionem facit. *Cardanus* (*r*) ei adſtipulatur. Cui ſententiæ & nos ſubſcribimus, *aërem frigidiſſimum pariter & ſiccum* cenſentes *elementum*, ſequentibus argumentis inducti: Aer frigidiſ. elem.

9 *1. Id naturale cuique corpori cenſendum eſt, quod illi per ſe ſine alterius admixtione vel auxilio perpetuò ineſt.* Id enim quod aliunde & extrinſecus accedit, naturale illi cenſeri nequit; jam verò ignea effluvia à Sole, atque vapores aquei è terra & mari aëri admiſcentur, quos ſi tollas, manebit ſummè frigidus & ſiccus.

10 2. Id demonſtratur, quòd *Sole abſente aër friget*; id videmus atque ſentimus noctu & hyeme, ſed maximè in borealibus plagis: nec non ex gradibus caloris & frigoris, quò propius Sol adeſt vel abeſt; quod non fieret, ſi aliunde calorem aliquem haberet; nam quo magis purus manet, eò magis friget.

11 3. *Partes aquæ aëri proximæ hyberno tempore congelaſcunt*; quod non contingeret, ſi aer ſuâ naturâ calidus, & aqua frigida eſſet; tunc enim aquæ partes remotiores glacie concreſcerent: aëri propiores verò, tanquam elemento calido vicinæ, fluidæ manerent; quia, niſi aëris frigiditas accedat, aqua ſemper fluida, etiam in profundiſſimis maris abyſſis manet.

12 4. *Hyemis tempore aëri expoſita gelu magis ſentiunt, incluſa & tecta minùs*; unde ſequitur aerem frigidiſſimum eſſe ſuâ naturâ elementum.

13 5. *Nulla ratio dari poteſt, cur aër, quantò altior, tantò frigidior ſit, ſi ſuâ naturâ calet.* Si verò aſſeras aerem calefieri exhalationibus terræ aquoſis, & ſolis effluviis, tunc utique intelliges, id prope terram densè ac confertim fieri, eoque aerem calidiorem eſſe: in alto verò & laxiùs & rariùs; quòd vapores terræ eò minùs pertingant: effluvia verò ſolis in ſphæra latiore magis diſſipentur.

14 6. *Id denique confirmatur ex grandine & nive, è ſuperiore aeris regione decidente.* Etenim vapores terræ eousque exſurgentes, frigiditate aeris, prout tenuiores vel craſſiores ſunt, in nivem vel grandinem concreſcunt; ut veriſimile ſit, pleraſque pluvias priusquam decidant, prius nivem eſſe. Id vel ex eo conſtat, quòd in montanis ningere ſoleat eodem tempore, quo in vallibus proximè ſubjectis pluit.

15 Huic ſententiæ multi adſtipulatores adduci poſſent. Extat libellus Gallicus *Diſſertations Academiques ſur la nature du froid & du chaud par le Sr. Petit Intendant des fortifications in 12. Paris.* Qui ſtrenuè oppugnat Ariſtotelicos, aſſerens: *non alium ignem naturalem eſſe, quam Solis, & qui in ipſa terra ſit: & nullam ſphæram igneam ſub concavo Lunæ eſſe, ut quæ pura ſit Chimæra i. e. enormis fabula.* Quæ paulo prolixiùs pro confirmanda ſententia noſtra diſputanda fuerunt.

1 N°. XXXIX. De nive ſub Zona torrida.] Zonæ torridæ incolæ, imò & Ægyptii & plana Africæ inhabitantes nivem ignorant, ejusque deſcriptionem

(*p*) *De ſubtil. l. 4. p. 2-5.* (*q*) *Natural. quæſt. L. II. c. 10.* (*r*) *Lib II. de Elementis.*

Lib.I.c.5. nem valdè mirantur. Hoc argumento *Herodotus L.2.c22.* refellit eos, qui è nivibus li-
N. XL. quefactis Nilum creſcere dixerunt. In montibus tamen quibuſdā Habeſſiniæ celſiſ- 2
ſimis nivem dari conſtat. *Thevenotius (ſ)* ex relatione Legati Æthiopici de rupibus Judæorum *Samen & Sanet* ſcribit: *Dans les dites montagnes il y a toujours beaucoup de neige.* i. e. *In dictis montibus ſemper multum nivis datur. Gregorius* quidem non multam in patria ſua dari ſcripſit; Sic enim ait in Epiſtola de curſu Nili:

ሐመዳስ፡ ዘውእቱ፡ *Neve* ኢኮነ፡ ብዙኅ፡ በብሔርነ፡ ዘእንበለ፡ በረድ፡ ወዝናም፡ | Hameda *autem* h. e. [Neve Ital.] Nix *non eſt multa in regione noſtra, ſed tantùm grando & pluvia.*

At diſtinguendæ ſunt regiones, quia pro locorum diverſitate utrumque verum 3
eſſe poteſt. Ipſe certè nivem non viderat, & propterea farinæ aſſimilabat, ሐሪጽ፡ ሐሪጽ፡ *Farina, Farina* ſæpè exclamans, cum eam in Tirolenſi comitatu mecum permeare cogeretur, ut in Hiſtoria noſtra diximus. Nota hic nomen ሐመዳ፡ *Nix*, Habeſſinis peculiare, & aliis linguis inuſitatum, quod arguit illos etiam rem habere; quamvis id neget Sandovallus (t).

N°. XL. De pluviis ſub Zona torrida] Pluviæ ſub Zona torrida 1
planè ſunt ſtupendæ, nobis æque ac veteribus nonnullis ignotæ. Nimbi ſunt continui & quotidiani non guttatim, ſed rivulorum inſtar cœlo defluentes.

L.2.c.10. *Odoard. Lopes in relatione de regno Congo*, referente & interpretante *Ath. Kirchero* (u): *Præcipua cauſa inundationis Nili eſt ingens aquarum pluvialium abundantia, quâ verno tempore, ad initium Aprilis nimirum, Æthiopiam ultro citroque perpluere incipit, non ſtillis & guttis, uti Europa imbres, ſed veluti* aquarum rivis *terram perfundendo.* Scilicet Nilum ultra æquatorem fontes ſuos habere putavit. Nam in pleriſque Habaſſiæ 2
regionibus non niſi Junio menſe pluviæ incipiunt. Hinc exundationes fluminum & ſcaturigines locis inſolitis veluti in cellis & domibus humiliori loco poſitis. Unde ſatis validum argumentum ducitur, fontes plerumque omnes pluviis ortum ſuum de-
N. LXI. bere, quâ de re pluribus infra agemus, cùm ad diſſertationem *de cauſâ exundationis Nili*
Cap. XI. venerimus. Eruditiſſimus *Iſaacus Voſſius in libro* ſæpius citato, rationem canonicam pluviarum in Zonâ torridâ benè tradit.

d. l. Tantarum pluviarum cauſas *Ath: Kircherus* exponere quidem ſatagit; ſed ita 3
comparatæ ſunt, ut lectori penitus non ſatisfaciant. Nam quas ille cauſas ponit, eæ etiam aliis in locis reperiuntur, ubi tales pluviæ non dantur. *In Libyæ plurimis*
pag. 60. *locis*, ait, *omnia ſabulo ſqualeſcunt, quo circa nec imbres gigni queunt*; & tamen paulo poſt dicit: *Vapores tum è Sinu Arabico & utroque Oceano & fluminibus attracti, reſolutique: tum ex altis montibus montiumque cavernis, ac lacubus corrivatis aquis, immenſam ſuppeditant humentis ſubſtantiæ congeriem* &c. ergo non opus eſt, ut è ſabulo imbres gignantur. Addere etiam potuiſſet *Mare Mediterraneum*; nihilominus in Ægypto aliiſ- 4
que depreſſis Africæ locis, pluviæ vel nullæ ſunt vel rariſſimæ. Quapropter vapores non ſufficiunt, montes ſimul requiruntur, certum anni tempus, Solisque certa in cœlo poſitio, quæ præcisè dicere, atque exemplis per univerſum terrarum orbem conformibus demonſtrare non eſt humani ingenii. Quam enim rationem diverſitatis dabit nobis Kircherus, ſi de *Arabia Petræa*, ſeu *montoſa*, ſoli oppoſita, inter ſinum Perſicum & mare rubrum ſita quæratur. Illic omnes, ut puto, Kircheri circumſtantias reperies, & tamen ibi vix pluit.

Id verò planè mirum eſt, quòd Æthiops quidam ad illum ſcripſerit. (x) *Sciat* 5
itaque Pater! quòd pluviæ in tota Æthiopia ordinariè incipiant circa Maſcaram & Thikmith, menſes noſtros Paſchales, *tunc enim cœlum ſingulis diebus operitur nubibus. Quæ maximas terræ ſiccæ pluvias parant; Durant autem hæ pluviæ per viginti propè ſeptimanas, hoc eſt, per quinque ferè menſes, omnibus fluviis & lacubus jam redundantibus. His verò elapſis toto reliquo tempore ſolem habemus ſine ulla pluvia.* Iſta ſanè non ad Habeſſinos, ſed ad alios Æthiopes, inter æquatorem & tropicum hybernum degentes, ſpectare videntur;

(ſ) *in Itin. Orient. L. II. c. 69.* (t) De inſtaur. Æth. ſal. P. I. Lib. 2. c. 14. (u) *Synt. L. I. c. 7. p. 62.*
(x) d. cap. 7. p. 61. in fin.

dentur; & tamen Habeſſinus fuit, qui id ſcripſit, nam መስከረም: & ጥቅምት: Lib. I. c. 5.
Meſcarem & Tekemt i. e. *September & October*, Æthiopica ſunt menſium nomina, quos N. XLI.
cum vocet menſes Paſchales, ſatis ſanus fuiſſe mihi non videtur. Si enim de Habeſſia loquitur falſiſſima ſunt omnia; nam ibi non niſi Junio menſe pluviæ cadunt, neque diutiùs quàm usque ad finem Septembris durant, ut in Hiſtoriâ noſtrâ diximus, L. I. §. 29.
idque Kircherus ex relationibus Societatis ſuæ certiſſimè ſcire poterat. Vide quæ docemus numero ſequente ex *Tellezio*, & propriâ experientiâ *Emanuelis Almeydæ*. Quod autem vulgò dicitur in Ægypto non pluere, de eo peculiari tractatione agemus infra N. LX.

N°. XLI Num Periœci ubique eandem æſtatem atque hye-
1 mem habeant?] *Periœcos* eandem æſtatem & hyemem habere, incautè ſatis tradunt Geographi quidam ex *Ariſtotele* (y) qui ſcribit: *æſtum & frigus non excedere ratione longitudinis ſed latitudinis.* Quod quidem verum eſt in Zona temperata, at planè fallit in Zona torrida, maximè in noſtra Habeſſinia; de qua B. Tellezius ſcribit: *quòd furor æſtus minimè tantus ſit ac in Luſitania, tot gradibus Septentrionem verſus remo-*
2 *tis*, ut ſupra retulimus. *Ariſtotelem* meminiſſe oportebat alium ſitum eſſe regionum N. 36. §. 7.
inter utrumque Tropicum, quarum verticem Sol bis in anno irradiat; exinde colligere poterat magnam aëris diverſitatem, quæ tanè tanta eſt, ut nulla certa regula æſtatis vel hyemis ſub Zona torrida dari poſſit; quandoquidem ab excelſiſſimorum montium jugis potiùs quàm à Sole æſtus & hyems proficiſcatur, ut egregiè docet & exemplis demonſtrat ſæpe laudatus *Voſſius de Nili al. flum. orig.* c. XII.

3 Probabile quidem erat eandem caloris & frigoris rationem eſſe, ubi eadem ratio eſt elevationis Poli; ſed etiam conſiderare oportebat adjacentes montes & maria, quæ varietatem aëri ut plurimum afferre ſolent. Audiamus Tellezium, qui ex P. Emanuelis d' Almeyda experientia ſic ſcribit: *Littus occidentale maris rubri ab inſula Matzua usque ad regnum Dancalè hyemem habet menſe Decembri & Ianuario, ut in Luſitania, idque ſpatio X. vel XII. Leucarum terra continentis, ſed leniſſimo frigore & modicâ pluvia. At paulò interiùs in montibus monaſterii* Bizen, *cis* Dobaruam *hyems non incipit, niſi X. die Iulii usque ad finem Septembris. Itaque hyems in meditullio Æthiopiæ iisdem menſibus exiſtit, ac* in littore *Indiæ ab oppido* Dio *usque ad promontorium* Comorinum; *& in Arabico littore à freto maris rubri usque ad inſulas* Curiæ Muriæ *hyems eſt menſe Iunio, Iulio, Auguſto & Septembri: contra mediterranea Arabiæ hyemem ſentiunt in* Novembri, Decembri, Januario & Februario, ut *in Luſitania.* Hucusque *Tellezi-*
4 *us ex d' Almeyda.* Plura exempla apud *Voſſium* habes, inter quæ memoratu digniſſi- L. I. c. 12.
mum eſt, quod de ora *Malabarica* refert, & mihi quoque ex aliis relationibus conſtat. p. 31.
Peninſula illa magna Indiæ, quæ inſtar Italiæ in Oceanum excurrit, celſiſſimis montium jugis, tanquam *Apennino* quodam diſtinguitur. In orâ Occidentali, quæ *Malabarorum* eſt, hyems â menſe Aprili in Septembrem usque dominatur: in littore verò Orientali, quod Hollandi **de Kuſt van Coromandel** *Oram Coromandellæ* vocant, trans illos montes, in iisdem latitudinis gradibus, contrariô planè modô â Septembri usque ad Aprilem hyemem habent. Itaque ſi Rex vel Princeps illorum locorum in perpetuâ æſtate vivere vellet, tantùm montes illos tranſcendere opus haberet.

5 Imò in ipſis Habeſſiniæ regionibus non iisdem menſibus hyems & æſtas eadem eſt. Etenim *Alvarez c.* 47. Itinerarii ſui ſcribit: *Cùm menſe Auguſto, quo hyems in reliquis Habeſſiniæ partibus adhuc eſt, iter feciſſent, atque de montibus in regionem Dobaorum* [Dobas] *deſcendiſſent, nullam hyemem amplius fuiſſe, quæ ibi Februario, Martio & Aprili obtinet, contra ac in aliis dicti regni partibus.* Tam incerta ſunt ſub Zona torrida hyemis atque æſtatis tempora.

N°. XLII. De ignavis fucis] Poëta noſter Æthiops (z) *fucos* rectè cum apibus conjungit, quibus ad opus faciendum, tanquã mancipia ſubjecti ſunt. Etenim

(y) *Meteor. L.* 2. (z) Cujus carmen habes in Hiſtoria noſtra hoc locô.

L.I. c. 5. enim *quasi servitia verarum apium* censentur, *quas tàm in opere quàm in fœtu adjuvant,*
N. XLII. ut rectè *Plinius* loquitur; addens Lib. 11. c. 11. *Apes imperare illis, primosque in opera*
43. & 44. *expellere, tardantes autem sine clementia punire.* Idem *c. 17. S. 19.* scribit: *Apes amisso*
aculeo fucos tantùm esse. Ignavia istis communiter imputatur, ut hîc & apud Vir- 2
gilium Georg. IV. vers. 168.

Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.

In vocabulariis nonnullis *Fucus* ineptè exponitur, eine Hummel / *vel malè conjun-*
guntur diversa: eine Thräne/eine Hummel. *Varro* (a) confundere videtur fucos cum
apibus prædatoribus, nobis Raubbienen/ *fures* enim vocat mel depascentes. Ve-
rùm istæ minimè ignavæ, sed fortes sunt, pugnaces atque rapaces. Eam ob rem
mulctari solent in nonnullis pagis rustici, qui eas habent & alunt. At fuci operæ 3
sunt, ut diximus, aquam mellificio necessariam bajulantes, quam ob causam à no-
stratibus Wasserbienen/ frequentiùs Thränen vocantur. Autumno adulto, apes
majorem eorum partem inclementer trucidant, videlicet cùm eorum operâ non am-
plius opus habent, quod cuivis diligenti spectatori observare licet; nam mortui sub
alvearibus jacentes visuntur, majores reliquis apibus, & aculeo carentes. Alii
narrant, *quòd calefaciant alveos & fœtus foveant*, quæ gratis dicta puto; quis enim
hoc vidit?

Apum naturam optimè intelligunt Habessini, ingens enim copia illarum apud 4
eos datur ob perpetuum calorem, & continuò virentes atque florentes campos. Ii-
dem artem eas curandi bene norunt, ut ipse Romæ in domicilio eorum vidi. In-
ter alia asseverabant, qui vulgò *Regulus* putatur, non ducem esse, sed marem, qui
apes gravidatet.

N°. XLIII. Turbo sævus SENDO i. e. anguis Dembeanis
dictus] Turbinem talem ሰንዶ: *Anguem* Dembeanis dici, Gregorius meus, ut- 1
pote Amharensis, ignoraverat. Igitur in pago quodam existens, audiverat tu-
multum ሰንዶ: ሰንዶ: *Sendo, Sendo*, clamitantium. Putaverat verum serpentem
intelligi, sumtoque baculo suo incurvo procurrit ad necandum illum. Sed in-
colæ trementes ostenderunt illi quandam nubeculam, variis spiris & gyris instar
magni serpentis in sublime elatam, idque turbinem esse dixerunt, qui obvia quævis
everteret & perverteret, donec ingenti strepitu in lacum *Tzana* præcipitaretur; uti
tunc temporis factum. Eâdem igitur ratione *Sendo* Æthiopibus *Serpens*, qua Græ- 2
L.24. c.13 cis *turbo* sævissimus πρηστὴρ *Prester* dicitur. Quem *serpentem sceleratissimum* Plinius
S. 73. vocat, ab igneo ardore, quem morsus affert; ut Germanis eine Brandschlange. שרף
Saraph Hebræis eodem sensu. Derivatur enim à verbo πρήθω *Incendo, inflammo.*
Quam nominis notationem secuti videntur ii, qui turbinem hunc flammam admi-
xtam habere scribunt, & accensum, dum furit, amburere contacta pariter & prote-
rere; propterea igneum turbinem Latinè dicendum (b). Verùm cùm talis turbo
igneus cum flammâ permixtus nobis hodie nusquam describatur, ideò vanam puta-
mus *Fromondii* descriptionem (c), qui rei falsæ rationem profert: *quòd longâ vertigine*
partes inter se confricentur [quasi verò ligna essent] *& sic turbo flammam concipiat, & transe-*
at in presterem. Flamma fortè veteribus cum vortice venti simul visa fuit, quam illi
turbinis crediderunt, cùm fulguris esset. Quamobrem nobis potius à figurâ, quâ 3
apparet, serpentis, & quidem nocentissimi, quàm à flamma nomen accepisse videtur.

Venetorum *Bissa bova*, turbinis species, inde fortassis originem traxit. Ete- 4
nim *Bissa* (vel communiter *Biscia*) colubrum serpentem significat: *Bovare* autem
est *mugire*, quasi diceres: *Coluber mugiens*; à spiris simul & mugitu seu fragore istius
venti. Effectus hujus turbinis passim leguntur stupendi, ut mox dicemus. N. XLV.

N°. XLIV. De Typhone vento qui Belgis Hoos dicitur] 1
Etiam Belgæ narrant & scribunt, quæ modò de prestere diximus, videlicet quòd
cerni possit. Dependere enim de Cœlo quandam velut nubem quæ flexuosa in acu-
men

(a) De re rust. L. 3. c. 16. (b) Aristoteles lib. 3. Meteor. c. 1. tit. 11. Plin. L. 2. c. 48. in fin. Seneca Nat. quæst. L. 5. c. 13. (c) Meteor. L. 2. c. 4.

men quaſi deſinat; mox vertigine agi, ſpumantesque maris undas in ſublime rapere, L. I. c. 5.
& in denſiſſimas nebulas ſpargere. Quô viſo, nautæ vela illicò contrahunt, crebrò N. XLIV.
enim naves ſubvertit & mergit, ſæpe etiam ſine noxâ tranſit, non enim ſpatium val- & 45.
dè magnum occupat. Quæ verò ſive terrâ ſive mari obvia habet, deſtruit atque
confringit. Arbores, ulnâ ſæpè craſſiores, radicitùs evellit, & procul abripit;
2 **Dragwinden** nautæ vocant. Plura habes in Walteri Schulzii itinerario Indico,
(*d*); ubi etiam reperies veram deſcriptionem venti, quem nautæ hodierni **Orcan** vo-
cant, qui propriè non eſt ventus, ſed aër craſſiſſimus à nubibus condenſatus, qui in
ſummâ maris tranquillitate & quaſi planitie, premit aquam, & in ea naves, ut videan-
tur ſidere & mergi, tanquam hauſtâ undâ graves. Mare igitur ita compreſſum ce-
dit, & circumcirca ſpatio ſat magno quaſi aſſurgit, dein, rupturâ nubium factâ, maxi-
mo impetu in æquilibrium ſuum rediens, attollit & jactat naves tantâ vi, tamque inor-
dinatè, ut paucæ evadant.

3 Veluti, ſi in lacu ſeu vaſe quodam amplo aquam inſtrumento quodam globoſo
in medio ſenſim deprimas, id verò ſubito tollas, videbis quantos fluctus datura ſit aqua,
antequam ad æquilibrium redeat. Multa ad hanc rem facientia A. Kircherus
habet (*e*), quomodo ventus ex preſſura nubium oriatur, &c. quo ſtudioſum lectorem
remittimus.

N°. XLV. De horribili Typhone qui d. 2. Sept. 1679. in Illyri-
1 co, Cæſareæ ditionis, graſſatus eſt.] Iſtius in textu Hiſtoriæ noſtræ memi-
nimus, de quo ſequentia Venetiis ſcripta & evulgata fuerunt: Anno 1679. Den 2ten.
Sept. umb 9. Uhr entſtunde zu Villa de Fuavis im Käyſerl. Gebiet 3. Meilen
von Palma nova ein Wind / den man alhier Biſſa bova nennet / welcher mit ſolcher Turbo
erſchrecklichen Gewalt zu wüten begunte / daß er underſchiedliche Bauern / wel- horribilis.
che Hew machten / und etliche Karn / ſambt dem Hew und Ochſen in die Lufft
führete / die gantz zerſchmettert ziemlich weit von dannen wieder niederfielen.
Die Bäume wurden auß der Erden geriſſen / und weit hinweg geworffen / und
war die Erde / da dieſer Wind vorbey gieng / dermaſſen verbrand / daß man nicht
2 ſehen konte / daß jemals alda etwas geſtanden. Zu Villa Bagnaria hat derſelbe
die Häuſer von Grund auß niedergeſchlagen / und Balcken / Bretter und andere
Sachen durch die Lufft geführet / wie auch underſchiedliche Perſonen ſehr übel
angegriffen / aber niemand getödtet. Von S. Thomas Kirchen / welche auſſer-
halb ſelbigen Orts ſtehet / iſt das gantze Dach abgeſchlagen / und ein Theil von
3 der Mauer ruinirt. Die Glocken von den Thürnen ſind dergeſtalt weggefüh-
ret worden / daß man ſie des folgenden Tages nicht wieder finden können. Von
dannen ging er nach Sevigliano, alda er das gantze Land in Grund verderbet /
das Dorff aber hat er zu allem Glück nicht angerühret: Alda er aber nicht weit
davon den Pallaſt des Graffen Horatio Straſoldo biß in Grund ruiniret, und al-
les Vieh / ſo ſich alda befand / tod geſchlagen / allerhand Mobilien biß auf die
Fäſſer durch die Lufft geführet, daß Volck aber / ſo zu ihrem Glück im Felde ar-
beitete / blieb unbeſchädiget; Zwey Häuſer ſo auf dem Wege nach Straſoldo
ſtunden / wurden gantz zu nichte gemacht / nebenſt einer Frauen und einem Kin-
4 de / auch unterſchiedlich Vieh / ſo tod geblieben. Von dannen wendete er ſich
nach Palma und Villa di Privano, welches letztere er mehr als halb ruiniret, und
unterſchiedliche ſchöne Palläſte darnieder geriſſen / darneben alles mit durch die
Lufft geführet / und viel Menſchen getödet / auch das Feld herumb gantz verder-
bet. Von dannen gieng er nach Villa di Visco unter dem Käyſerl. Gebiet / all-
da er unter andern den neuen Pallaſt des Herrn Marco Fiscolini gantz ruiniret.
Von dannen gieng er nach S. Vido di Cranglio, ſo gleichfalls Käyſerl. welches er
gantz zerſtöret / und kein Hauß alda ſtehen ließ / und gieng mit Balcken / Brettern /
ſtücken Mauern / Haußrath / und anderen Sachen umb / wie vorher gemeldet;
verletz-

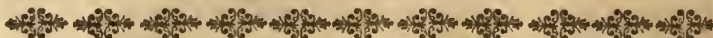
(*d*) Wouter Schoutens Oſt-Indiſche Voyagie. L. I. c. 5. p. 41. & cap. 9. p. 68.
(e) In Mundo ſubterraneo L. 4. Sect. 2. prop. 6.

Lib. I. c. 5. N. XLV. verletzte auch eine groſſe Anzahl Menſchen/ und brachte theils umbs Leben; alſo
daß man wegen der groſſen menge Schutt/ Bäume und anderer Sachen/ mit
Wagen und Pferden nicht dadurch fahren konte/ auch iſt alda ſehr viel Vieh tod
geblieben. Von dannen wendete er ſich nach Villes, ſo ebenmäſſig ein kleiner 5
Käyſerlicher Ohrt/ den er zum theil ruiniret/ und von dannen nach Monfalcona,
alda er das Land in Grund verderbet/ und viel Menſchen und Viehe umb den
Hals gebracht hat. Andere Ohrte hat er ebenmäſſig beſchädiget/ aber nicht ſo
hart/ und weiß man noch nicht/ waß er ferner in ſelbiger Landſchafft wird für
Schaden gethan haben. Dieſes hat allda eine ſolche allgemeine Beſtürtzung
verurſachet/ daß alle Menſchen/ welche zu dem Ende in groſſer Menge zuſammen
gelauffen waren/ von dem groſſen Schrecken zitterten und bebeten. Senſus 6
eſt: *Ventum iſtum, quem Veneti* Biſſabova *vocant, ingentem ſtragem ædificiorum, hominum atque pecudum edidiſſe: carros fœno onuſtos cum bobus in aerem abripuiſſe: campanas tam procul abſtuliſſe, ut poſtero die reperiri non potuerint.* Horrenda vis venti illo tractu non infrequens.

[Legat aliquis Carniolæ luculentam & eximiam deſcriptionem Joh. Weichardi Valvaſoris Labaci impreſſam An. 1689. L. II. c. 61. p. 263. mirabitur in monte Gabrek dicto, impetuoſiſſimum ventum tempore hyemali ſævire, & ſaxis tanquam pilis ludere, cum maximo proficiſcentium vitæ periculo.]

Quicunque iſta in noſtra Europa contigiſſe legerit, facilè credet relationibus, quæ de talibus ventis è Zonæ torridæ regionibus ſcribuntur.

Organtinus Brixianus Ieſuita Goanus Ao. 1568. ſcribit: *Typhonem in plaga ori-* 7
entali Indici maris ſævire maximè. Nam à Sinarum regione in Iaponiam navigantibus, tanta ſemper tempeſtatis incenſorem eſſe, ut illo flante non niſi miraculo naufragium evitari poſſit, ſi vel unam perduret noctem; Vela enim, quamvis egregiè firma, diſcindi, malos abrumpi quamvis integros ac ſolidos: partes quoque navigiorum, quæ ab aquis eminent, diſſolvi, ac demum ſi naves oneratæ non ſint, etiam ab undis in aëre elevatas efferri ultra littus, unde
d. L. V. c. 13. *facile colliſione rumpantur.* Hoc ipſum eſt, quod Seneca paucis verbis exprimit: [Venti] *quibus armamenta rapiantur, & tota naves in ſublime tollantur.* Notus itaque etiam veteribus fuit pernicioſiſſimus iſte turbo.

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. VI.

N°. XLVI. De monte Lamalmono] Stupendæ altitudinis & mirabi- 1
lis figuræ montes Habeſſiniæ in Hiſtoriâ noſtrâ deſcripſimus. Unum tantùm ma-
L. 1. c. 12. p. 32. ximè notabilem graphicè deſcribit B. Tellezius his verbis: *Antequam accedas ad*
Lamalmonum, *pervenis ad radices altiſſimi montis* Guca *dicti, qui velut fundamen-*
tum & baſis eſt Lamalmoni. *Iſte autem conſcenditur ſemidiei ſpatio, ita ut cochlea in*
modum circumeundus ſit, aſcenſu valde anguſto, & in una parte aperto, (i.e. declivi) *ut, ſi*
ſurſum *ſpectes, altitudinem tremendam:* ſi deorſum, *præcipitia horrenda; adeoq; ſi ſemel*
ceſpites, vel turma peregrinantium aſcendens obviam veniat deſcendenti, niſi nautarum mo-
re bolidem ſemper in manu habeas [h. e. niſi exploratores præmittas] *planè pereant & homines*
& jumenta, ſimulque merces amittantur, quæ plerumque ſunt veſtes & tela Indica & ſal.
Utique ſatis ſalſus eſt inſanus iſte labor, rupes tales tranſeundi. In ſummitate hujus 2
montis Guca *planities eſt valdè ampla, ambitu Leucæ Luſitanicæ, ubi peregrinantes defatigati cum jumentis ſuis aliquam requiem capiunt, ut reliquum itineris eò melius facere poſſint. Die ſequente maximè arduum ſcandunt collem, qui eſt inſtar aggeris, acutus & anguſtus, ut metum incutiat iis, qui eum vident oculis, nedum illis, qui eum metiri coguntur pedibus; nam utrinque præruptus & quaſi abſciſſus eſt, ab utroque enim latere valles ſunt tam*

profun-

profunda, ut oculis fundum earum videre non possis. Quem aggerem si transieris, denuo Lib. I. c. 6.
pervenis ad radices montis quasi ex saxo vivo excisi, instar altissimi & fortissimi propu N. XLVII.
gnaculi (Baluarte Bolwerck) *è terra aggesti. Hic demum asperrimus est & maximè* & 48.
arduus ascensus. Nihilominus natura ei dedit certos quosdam gradus, valde tamen acclives, in quibus, tanquam in gradibus domus, pedem ponere possis. Verùm saxa sæpè duobus vel tribus cubitis à se invicem distant, ut valdè stupendum sit, quomodo jumenta,
3 *quamvis non onerata, pedem ponere, aut saltem rependo ascendere possint. Dantur autem ibi homines, qui, merces per aspera illa loca bajulando, vitam tolerant.* Et paulo post: *Conspicitur ex hoc monte tota Tigra, & montes concatenati, in se quidem altissimi, at si desuper spectentur, veluti humiles apparent colles.* Hucusque Tellezius. Ex his de reliquis Habessiniæ montibus judicium esto. Patres Societatis illos ita describunt, ut terrorem incutiant legentibus, nedum scandentibus. *Precipitii*, ajunt, (f) *non mai più veduti*, h. e. *Præcipitia nunquam alibi visa.*

1 N°. XLVII. De rupibus præruptis] Tales plurimæ dantur in *Habessinia*, ascensu certò carentes, ut in sportis attrahendi & demittendi sint homines. Hoc pacto attracti fuerunt Lusitani in *Amba-Damo*, qui opitulatum venerant Regi- 2. 15. 22.
næ *Claudii* matri, quæ Adelensium metu ibi latebat. Talis est *Amba Sanet*, quæ à & 23.
Graino fraude capta, Lusitanorum virtute recuperata fuit; ut taceamus alias plurimas variæ & admirandæ figuræ rupes.

2 Memoratu dignum est, quod P. Athanas. Kircherus ex P. Petri Paisii relatione (g) narrat: *Est in Gojama montibus rupes ingens ea natura industria excavata, ut speculi speciem remotè aspicientibus præbeat. Huic alia rupes opposita est, in cujus cacumine nihil adeò submissè, etiam à procul remotis dici potest, quod non audiatur. Clamantium verò sonum dicto in loco adeò intendi, ut exercitus alicujus celeusma audiri videatur.*

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. VII.

1 N°. XLVIII. De auro Æthiopiæ] In *Enarea*, ut & *Damota*, Æthiopiæ regnis, magna auri ubertas est, de qua *Ioh. Bermudes* (h):

No Reyno de Narea ha tanto ouro, che d' elle se enche toda Ethiopia. *Et paulo post:*	*In Enarea regno tantum auri datur, ut ex eo impleatur tota Æthiopia.*
No Reyno de Damur &c. que ali nam havia mais que cauar e recolher.	[*Tantum auri datur*] *In Damota, ut modò opus sit illud eruere & colligere.*
Thevenotius (i): Ces mines ne sont pas profondes, comme en plusieurs autres païs.	*Metalla illa* [in Enarea] *non sunt profunda, ut in aliis regionibus.*

Auri ubertas.

2 Aliàs multum auri in Æthiopia dari plerique scribunt, ut & in aliis Africæ regnis. In fluminum ramentis reperiri *Plinius* tradit. Modum legendi & cernendi L. 33. c. 4
habes in *Africa Dapperi.* (k) *In regionibus Guinea*, inquit, *maximè in littore, quod aureum vocant* (Goudt Kust) *apud fluminum catarrhactas, Æthiopes urinatores in fundum se demittunt, patinis ligneis arenam haurientes, quam postea lavant, & graviora, quæ subsidunt, haut satis purgata, peregrinis mercatoribus vendunt.* Addit Dapperus: *etiam è metallis passim effodi*; & fabulis accenset quæ Æthiopes retulerunt: *Spectra in fo-*
3 *dinis apparere, multosque operarios vapore metallico suffocari.* Quæ in Europa inusi- Spectra
tata non sunt, vix enim metallum est, ubi metallarii de spectris non aliquid referant. metallica.
Ea dicuntur hominibus incumbere illosque opprimere. Larva talis der Münch
4 *Monachus* vocatur in *Hercynia Sylva.* Alibi alia nomina habent. Præfectus *metalli Lapponici* Germanus *Antonius* Trotzig nomine, vir fide dignus, mirabilia mihi de Spiritu quodam metallico illius loci retulit, qui eundem fragorem edidit noctu, quem

O fosso-

(f) In relationibus annuis Italicè editis. (g) in Musurgia sua universali Tom. 3. L. 9. c. 6. in Coroll. (h) *In relat, supra allegata*, Pt. I. §. 31. (i) In itiner. c. 69. p. 476. (k) tit. *Regio Insoko* p. 460.

I. l. c. 7. fossores pulvere pyrio, rumpendis saxis, interdiu fecerant. Vapor ille metalli-
N. XLIX. cus, qui metalli fossores suffocat, Schwaden vocatur, estque frequentissimus in me-
& L. tallis nostris.

N°. XLIX. De metallis ac mineralibus Æthiopiæ] De his *Antonius Fernandez* sic scripsit: (l) *Universa regio metallorum & metallicorum medicaminum scatet venis. Sed incolæ partim inertiâ, partim metu, (quia valde timent, ne si ista hic esse malorum irritamenta agnoscant Turcæ, regnum armis invadant) latere sinunt omnia in terra visceribus. Solummodò ferri tantum accipiunt, quantum in ipsa superficie sine fossione reperiunt. Hæc Fernandez.* 1

Ferrum legitur. In nonnullis Thuringiæ agris ferrum legi mihi notissimum est. Postquam 2 pluit, (tunc enim meliùs cognoscitur) pueri catervatim egrediuntur, idque silicum instar ferruginei coloris per arva sparsum, legunt, Leseſtein vocant. Optimum est ferri genus, fluidum & ductile, admiscetur alii ferro duriori, ut eò facilius liquefiat & fundatur.

N°. L. De Sale Æthiopiæ] In multis mediterraneis Africæ locis vel nullus 1
Bell. Jug. c. 89. vel rarissimus est sal. Hinc *Sallustius* de Afris sui temporis: *Neque salem neque alia gula irritamenta quærunt.* [*Non habent* vel *ignorant* dicere oportebat, alioquin certissimè quæsituri fuissent.]

Non tamen invida prorsus natura fuit erga solam hanc Orbis terrarum partem; dantur enim alicubi fodinæ salis uberrimæ, & qui juxta mare colunt, illo abundant; ut mox dicemus. Admiranda sanè est Dei providentia, quòd non unô modô salem tam necessarium vitæ humanæ condimentum producat. Nam primò aqua 2
marina, suapte naturâ salsa, fervore solis in calidioribus regionibus in salem siccatur; ut in Galliæ littoribus, in Lusitania, & aliis locis videre est; ubi unda æquoris in areolas intromittitur, quæ sensim fervore solis in salem densatur, & sic corraditur. Si album habere velint, in ahenis excoquitur. Id, teste *Dappero* (m) in *Guinea* fit, deinde in modum sacchari in metas diffunditur, & latè per commercia differtur. Quòd in aliis Africæ littoribus non fiat, inertiæ incolarum tribuendum.

At in Septentrione sal ita confici nequit, minùs enim salsus est Oceanus Septen- 3
trionalis, & minor Solis ardor. Quin & maria interna, quæ respectu Oceani instar lacuum habentur, multò sunt dulciora, veluti *Mediterraneum* & *Balticum mare, Pontus Euxinus* & *Mare Caspium*, quæ quamvis salsa sint, sali tamen excoquendo non sufficiunt. Fuit in Suecia qui id tentaret, verùm tantam ligni vim combussit, ut multò viliùs ex ipsa India, vel longo terrestri itinere sal peti potuerit.

Deinde in mediterraneis Europæ locis fontes salsi id præstant, ex quibus sal 4
igne excoquitur. Probabile autem est, salem nativum & solidum in intimis montium recessibus dari, cujus virtutem aqua pertransiens abluendo sensim attrahit, atque vi ignis resoluta, reddit.

Postremò in diversis orbis partibus salis fodinæ dantur, quarum celeberrimæ 5
in Polonia, ubi in modum metallorum effoditur. Dum sub terra latet, mollis in lateres scindi potest: egestus in aëre durescit, eodem planè modô, ut nos salinas Æthiopicas descripsimus; de quibus ipsa *Tellezii* verba ex relatione *Alphonsi Mendezii*
L. 4. c. 38. *Patriarchæ* referemus. *In confinio regnorum Dancala & Tigra campus est, quatuor*
p. 404. *dierum itinere longus, & unius latus, quem illi vocant* Terram salis, *ubi colligitur omnis ille sal, qui in Æthiopia pro pecunia est. Lateres sunt dodrantis longitudine, & palmi altitudine. Tam durus & purus est, ut satis appareat naturæ Magistrum solum operari in illa salina, quæ nunquam deficit, nec minuitur, quantumvis ex ea exscindant. Occurrit* 6
nobis turma mercatorum, quæ plus quàm sexcentis jumentis constabat, videlicet camelis, mulis & asinis. Camelus sexcentos lateres gestat, reliqua jumenta minimùm centum quinquaginta vel quadraginta (n). Thevenotius scribit: (o) *Il y a un certain sel, qu' ils reduisent en petits morceaux quarrez comme des morceaux de savon, & ces morceaux de sel servent*

(l) Referente *Nicol. Godigno* Lib. I. c. 11. (m) in *Africa.* Tit. *Inʃolo* Æthiop. regno. p. 460. (n) Confer *Plin.* Lib. 31. c. 7. 8. 9. (o) *Voyage de Levant.* Lib. II. c. 69.

vent de monnoye. Hoc est: *In partes quadratas instar saponis secant, & moneta loco adhibent.* L. I. c. N. LI.

1 N°. LI. De ኵሕል: Cuchel seu Cohol, oculorum medicamine, & apud Orientales ornatu] *Cohol* minerale est in toto Oriente antiquitùs notum. Nobis *Stibium* seu *Stimmi*, Vulgò *Antimonium*, Hebr. פוך *Fuc*. In lingua Chaldaica radix כחל *Cahal* est in usu, sed pro פוך ponitur צדידא. Rabbinice כחול,כוחל vel כוחלא [nam diversimodè scribitur] Syr. ܟܘܚܠ Æthiop. ኵሕል: Arab. كحل *Cohol* & cum articulo *Al-cohol*. Ex Arabicâ vocabulum hoc in Hispanica lingua remansit, quia in proverbio Hispanicè dicunt:

El poluo de las ouejas alcohol es para el lobo.	*Pulvis, quem oves excitant, est lupis tanquam* ALCOHOL.

i. e. gratus, sicut Orientalium oculis *Stibium*.

2 *Antonius Oudin* (p) cum Hispanicum *Alcohol* de *Antimonio* rectè exposuisset, addit: *c' est aussi une poudre fort deliée bonne pour la veüe, & pour farder.* Dicere eum oportebat; *idque in minutissimum pulverem contusum, usui est Orientalibus pro oculis & profuco.*
3 *Th: Petraus in adagiis suis Æthiopicis* (q) rem claram descriptione obscuram facit; ait enim: ኵሕል: *Metallum* [*Minerale* dicere voluit] *esse plumbo mortuo, seu lapidi plumbario simile, quod contusum, & madida fuligine mistum, non solum à mulieribus, sed & à viris in Oriente adhibeatur, ad faciei venustatem & lippientium oculorum medelam.* Addit: *& ad oculorum dilatationem, & propterea Gracis dici* πλατυόφθαλμον & ὀμματογράφον; Ipse in Oriente fuit, & tamen non genuino suo nomine *Stibium* seu *Antimonium* vocavit.

4 Alioquin certum est, Stibium etiam apud Medicos esse Ophthalmicum medicamentum præstantissimum, & eo nomine ingredi varia collyria, tùm sicca: tùm humida; in illa crudum fere: in hæc autem crocum metallorum & vitrum, inde præparata. Hinc præ aliis celebris est aqua Ophthalmica Rulandina. Hagendorn in secretis Spagir. Rulandi. p. 33.

[Confer Celsi, Latinorum Medicorum Principis medicinam Lib. 6. c. 6. & excellentis judicii & experientiæ Medicum G. W. Wedelium in Pharmacia Acroamatica. Videatur etiam Ioh. Pet. Lotichius in suis observationibus Medicinalibus L. II. c. 2 Observ V. §. 7. in aqua Ophthalmica habet *Stimmeos ritè prapar.* ℈j. Sennertus, & Platerus in Libris suis practicis. Schröderus in Pharmacop. de Antimonio. Et sic alii Germaniæ practici celeberrimi. D. Theodorus Craane Archiat. Elect. Brandeb. in Praxi medica reformata. Cap. 29. p 164. D. Ioh. Michaelis Arch. Sax. in Praxi Clinica generali P. 1. Lib. 2. c. 22. Tit. 8. & 9. D. Michael Ettmuller. in Colleg. Pract. P. II. c. 13. & Dan. Ludovici Arch. Sax. in Pharmacia moderno seculo applicanda. dissert. 1. p. 301. edit. prima.]

5 Radix כחל, Cahal in omnibus Orientalibus linguis frequentissimè occurrit, idque στιμμίζειν, vel στιβίζειν *Stibio illinere* LXX. Interpp. reddiderunt. Hebræis Cohol פוך *Fuc* dictum fuit. Nam ubicunque vox ista in textu Hebraico occurrit, ibi Chaldæus Paraphrastes & reliqui Orientales utuntur verbo כחל quod bene retinet Hispanicus interpres. Ut 2. Reg. 9. 30.

ותשם בפוך עיניה	Vulg. *Depinxit oculos suos stibio.*
Chald. וכחלת בצדידא עינהא	Hisp. *Adornò sus ojos con alcohol.*
Ἐστιμμίσατο τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς.	i. e. Adornavit oculos suos Coholo.

Et Jerem. IV. 30.

כי תקרעי בפוך עיניך	Vulg. *Et pinxeris stibio oculos tuos.*
Chald. תכחלין בצדידא עינך	Hisp. *Que alcoholas con alcohol tus ojos.*
Ἐὰν ἐγχρίσῃ στίβι τοὺς ὀφθαλμούς σου.	i. e. Cohole tingis oculos tuos.

Ex Chaldaismo radix כחל sequioribus seculis etiam in Hebraicam linguam influxit apud Ezechielem, qui in Chaldæa scripsit c. 23. 40. כחלת עיניך ἐστιβίζου τοὺς ὀφθαλμούς σου. *Stibio illevisti oculos tuos.* Hispanus appositè: *Alcoholaste tus ojos.*

(p) *In Lexico Hispano-Gallico* Lit. A. (q) Post Prophetam Jonam Æthiopicè & Latinè editum. p. 23. N. 19. in Notis.

L. I. c. 7. N. LI. Sed quoniam in Hebraicum פיך *Fuc* incidimus (unde Latinum *Fucus* petitum videtur) quod Kimchi aliique Rabbini rectè exponunt per כחול *Cohol* cum aſpiratione aſpera, non poſſumus non proponere eruditis opinionem noſtram, quam de 5
c. 54. v. 11. loco *Eſaiæ*, variæ apud interpretes expoſitionis, concepimus הנה מרביץ בפוך אבניך *Ecce ego conſternens* [i. e. conſternam tanquam lapide] בפוך Fuc *pavimentum tuum* &c. Interpretes plerique putaverunt τῦ *Cohol Stibii*, tanquam pulveris, ſignificationem huc non quadrare, cum viderent, de lapidibus pretioſis hîc agi, ex quibus ædificium in allegoria Eſaiæ conſtaret. Igitur per meram conjecturam, ſine ulla autoritate, quem quisque lapillum convenientem putavit, ita interpretatus eſt. *R. Ben Melech* ex *Kimchio* in Michlal Jophi *Carbunculum* exponit, quem Hiſpanus d. l. ſequitur, ſcil. in verſione τ̃ LXX. repererat ἑτοιμάζω σοι ἄνθρακα τ̃ λίθον σου *præparabo tibi carbunculum lapidem tuum.* At Lexicographi plerique ignotum & nimis pretioſum lapillum *Carbunculum* eſſe putantes, ex merâ conjecturâ *Alabaſtriten*, vel *marmor nigrum Stibii ſpeciem referens*, reddunt, quia ſcilicet iſtorum lapidum in pavimentis Magnatum uſus. Alii alias gemmas comminiſcuntur; Syrus *Berillum*, Arabs *Hyacinthum*; lectoribus quaſi optionem relinquentes. Vulgatus maluit aliud quid quàm falſum lapidem apponere, reddens: *Sternam per ordinem lapides tuos.* At mihi non neceſſarium videtur à nota vocabuli ſignificatione ad aliam ignotam atque incertam confugere; 7
etenim Hebraicum פור & Chaldaicum צדידא ubique unum eundemque lapidem, ſive minerale denotat, ex quo *fucus* ſive *oculorum pigmentum* olim præparatum fuit. Chaldæus hîc, ut alibi ſemper, vocabulum פור per צדידא exponit, ut: הא אנא כביש בצדידא אבני רצפתיך, *Ecce ego ſternam* [בצדידא] *ſtibio lapides pavimenti tui.* Græci omnes præter LXX. teſte Hieronymo, tranſtulerunt: *Sternam in ſtibio lapides tuos.* *Symmachus*, ἰδὲ ἐγὼ συντίθημι στιμμίαις λίθους σου, & ſic *Thedotio* eandem ubique ſignificationem retinentes.

Eſt autem allegorica & prophetica locutio; propriè enim ſicuti nec ex ſapphiris fundamenta, nec portæ ex gemmis ædificari poſſunt, ita nec pavimentum ex antimonio ſeu ſtibio. Attamen quia pulvis τῦ Cohol ſeu ſtibii oculis tam ſalutaris eſt, ideò nullus gratior pulvis è tali pavimento excitari poſſet, quàm ſi hoc minerali conſterneretur. Huc igitur reſpexit Propheta. Quippe *in omni interpretatione, ubi propria ſignificatio locum habere poteſt, impropria minimè eſt fingenda.* 8

Sed redeamus ad noſtrum *Cohol*, quod nuper admodum ab amico Perſâ accepi, qui id *Surme* linguâ ſuâ vocabat. In pulverem tenerrimum contuſum erat, ita ut chartæ ſubtiliſſimæ adhæreret. Ille ſublatis digito palpebris, ſtylum hoc pulvere tinctum oculo applicabat, mox demiſſis rurſus illis pertrahebat, idque innoxiè imitatus ſum. Cùm id amico meo ſingulari Domino D. *Chriſtiano Menzelio Archiatro Brandenburgico* mitterem, affirmabat: *verum Cohol eſſe.* Gregorius meus, cum genuinum nomen Italicè neſciret, deſcriptione utebatur; ajebat enim: *Minerale eſſe friabile, punctulis nitens, coloris cærulei.* Colorem proximum deſcripſit, nam non eſt planè cæruleus color, ſed cæſius obſcurior. Neque etiam nigri coloris eſt; ſed nigrum fieri, admixtione fuliginis, credo. Juvenal. *Satyr. I.* 9 10

Illa ſupercilium madidâ fuligine tinctum
Obliquâ producit acu - - - - - -

Etenim collyria paſſim nigra vocantur. Horat. L. I. Sat. V. v. 30.

Heic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. - - - - - - - -

Item in parabolis Alani:

Lippo non luſco collyria nigra medentur.

Hinc eſt fortaſſis, quòd LXX. reddiderunt ἄνθραξ, *carbo*, unde Latinorum *carbunculus*; quæ tamen vox non de carbone mortuo, ſed vivo accipienda, ut *Rubinum* denotet, ſicuti alibi docemus.

Apud Orientales in tanto uſu eſt, ut multa proverbia de eo forment: 11

A.P.

ኢ.ዮ.ባ/ሉት፡ ኮሕሉ፡ ዖ3ለቁ፡ በብሊ | *Montes coholis conſumuntur ſpecillo oculario,* Lib I. c. 7.
ን፡ ወኀብዖሙ፡ ዐዶዖሙ፡ ለብእሲ፡ | *& ita ætas hominus* [transit] *diebus.* N. LI.
በዐለትት፡

i.e. Tempora labuntur, tacitisque ſeneſcimus annis. Arabes:

جبال الكحل تفني المراود او تفني | *Montes Coholi* [ſtibii] *conſumunt ſpecilla ocu-*
الميل ، وكثر المال تفني السنين * | *laria: vel conſumit ſtylus* elmîhl *dictus : & copiam opum abſumunt anni.*

12 Græcum κολλύριον *Collyrium*, quaſi *Cohollyrium* dictum putaverim, neq; enim ſpiritum Collyrii
Orientalium *H* vel *Hh.* in medio vocis exprimere potuerunt Græci (*r*). Vana enim ſem- derivatio.
per mihi viſa fuit derivatio quorundam doctorum Grammaticorum (*s*) ἀπὸ τοῦ κωλύειν
[ubi nota differre vocalem ω] vel κολλᾶν τὸ ῥεῖν, *à prohibendo vel quaſi glutinando fluxum* [ſcil.
oculorum.] Si verò terminatio tot nominibus Græcis communis ριον eſt à verbo
ῥέω Fluo, dicendum erit ἱλαστήριον & θυσιαστήριον ab ἱλάσκεσθαι & θυσιάζειν τὸ ῥεῖν derivari; &
ita porro, quod æquè ridiculum eſt, ac ſi *Teſtamentum* à *teſtatione mentis* derivare velis
(*t*). Hoc exemplo nutrimentum *nutritio mentis*; cognomentum, *cognitio mentis* erit;
quæ, mirum? à *Connano* defendi. L. 9. c. 1.

13 Iſta poſtquam elaboraviſſem, atque ſententiam meam cum expertiſſimo Vi-
ro *Dn. Iacobo Grandio* Medico, Philoſopho, atque Anatomico Venetorum celeberri-
mo, amico meo ſingulari, communicaviſſem, indefeſſus ille variæ doctrinæ cultor,
eruditiſſimam lucubrationem de hoc minerali compoſuit, & ad me miſit, quæ ſimul
cum Ephemeridibus *Collegii Naturæ curioſorum* in Germaniâ imprimi meruit Norim-
bergæ Anno 1688. Omnia in ea apprimè placent; niſi quòd ex communi Lexicogra-
phorum ſententia ſcribat: *In duobus ſacrorum Bibliorum locis* פוך *reperiri in ſignificatu* pag. 93.
14 *lapidis cujuſdam pretioſi, aut gemmæ; nempe Eſaiæ* LIV. 11. *&* I. Paralip. 29. 2. At
nemo dicere poteſt, quæ vel qualis gemma intelligatur, ut ex diſſenſu interpretum ap-
paret. LXX Seniores talia antiqua vocabula vix intelligentes, primum locum per
ἄνθραξ *Carbunculum* reddiderunt, ſed illis non aſſentitur Chaldaicus interpres, qui ſu-
um צדירא pro פוך *ſtibio* rectè retinet: alterum verò locum, ubi אבני פוך lapides פוך
inter alias res pretioſas recenſentur, planè omiſerunt, utpote ſignificationis incerti.
Quin & ibidem gemmam שהם *Onychen* inexpoſitam reliquerunt; Hebraicum Σοάμ
retinentes, indiciô, gemmarum ſignificationem in captivitate Babylonica deperditam
fuiſſe. Vulgata *quaſi Stibinos lapides* habet: Alii *gemmas colore vel figura ſtibio ſi-*
miles reddunt; quos ſi interroges, quid hoc ſibi velit, ipſi neſcient: Alii *figuratè mar-*
15 *mor nigrum* ſignificare fingunt, ut dicant aliquid quod ad ædificia quadret. Sed
Rabbinorum doctiſſimi nonniſi dubitanter de hac voce loquuntur; *Ajunt*, inquit
Kimchius (u), *Carbunculum eſſe.* Sed mox cautè ſubjungit:

ר״ל ער׳ הפוך עצמו כי גם הוא אבן | Dixerim ego quod ſit פוך ſtibium ipſum, quia & id quoque lapis eſt.

Lapidis nomine generaliſſimè ſumto, quia mineralia dialecto Ebraicâ dicere non
poſſunt. Rabbi David ad hunc locum: פוך Fuc *poteſt eſſe lapis Cohol, aut pretioſus lapil-
lus ejuſdem coloris.*

16 In tanta variatione & hæſitatione interpretum mihi tutiſſimum videtur propri-
am ſignificationem retinere, & quantum fieri poteſt, textui accommodare, prout in
loco Eſaiæ fecimus; obviam euntes objectioni, quam *Malvenda* ad hunc locum ha-
bet: *Ex fuco ſive ſtibio non poſſe pavimenta confici*; per retorſionem quaſi responden-
do: *Neque etiam fundamenta ex Sapphiris: nec propugnacula ex jaſpide, nec portas ex lapidi-
bus ſculptis*, ut Vulgata reddidit.

17 Difficilior quidem applicationis ratio eſt in altero loco Chronicorum, quia cun-
cta ad ædificia & vaſa templi deſtinata videntur, ubi ſtibio nullus eſt locus. Quan-
doquidem verò nonnulla adjecta ſunt, quæ etiam ad alia, nimirum ad *veſtimenta ſacer-
dotum* pertinent, veluti רקמה *opus Phrygionicum* ſeu *Acupictum*, non incongruum vide-

O 3 tur,

(r) ex. gr. Σοάμ pro שהם. I. Paralip. 29. 2. (s) Paſor *in Lexico Græco Latino ad Novum Teſtamentum*, quam derivationem deridet Henricus Stephanus in Theſauro Linguæ Græcæ. (t) *In Inſtitut. Iuris. Tit. de Teſtam. ordin. in pr.* (u) In libro radicum Lit. ם.

L. c. 8. N. LII. tur, Davidem inter alia pretiosa prospexisse quoque Sacerdotibus de rebus ad medelam & sanitatem corporis spectantibus; præsertim cùm פוך *stimmi* non κοσμητικὸν tantùm sed & θεραπευτικὸν habeatur. Nisi fortè dicere malis פ ך quod in *mundo muliebri* ponitur, utroque loco metaphoricè *ornamentum* denotare, ut quosvis lapides, qui ædificium ornare possunt, subintelligas. Non refragabor, modò non aliam dubiâ lapilli speciem confingas. Quam opinionem doctiorum judicio libenter submittimus.

COMMENTARIUS

AD LIB. I. CAP. VIII.

N°. LII. DE fontium origine] De fontium causis variæ veterum fuerunt sententiæ. *Aristoteles lib. I. Meteorol.* refert opinionem eorum, qui aquam pluviam pro solâ fontium causâ habuerunt. Nam postquam dissueruerat de origine ventorum, subjungit: 1

Cap. 13.

Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς τῶν ποταμῶν πηγὰς δοκεῖ τισιν ἔχειν. Τὸ γὰρ ἀναχθὲν ὑπὸ τοῦ ἡλίου ὕδωρ πάλιν ὑόμενον ἀθροισθὲν ὑπὸ γῆν ῥεῖν ἐκ κοιλίας μεγάλης, ἢ πάντας ἐκ μιᾶς, ἢ ἄλλον ἄλλης. Καὶ οὐ γίνεσθαι ὕδωρ οὐθὲν; ἀλλὰ τὸ συλλεχθὲν ἐκ τοῦ χειμῶνος εἰς τὰς τοιαύτας ὑποδοχὰς, τοῦτο γίνεσθαι τὸ πλῆθος τῶν ποταμῶν. Διὸ καὶ μείζους ἀεὶ τοῦ χειμῶνος ῥεῖν ἢ τοῦ θέρους. Καὶ τοὺς μὲν ἀενάους εἶναι: τοὺς δ' οὐκ ἀενάους; ὅσων μὲν γὰρ διὰ τὸ μέγεθος τῆς κοιλίας πολὺ τὸ συλλεγόμενον ὕδωρ ἐστὶν, ὥστε διαρκεῖν καὶ μὴ προαναλίσκεσθαι πρὶν ἐπελθεῖν τὸ ὄμβριον ἐν τῷ χειμῶνι πάλιν, τούτους μὲν ἀενάους εἶναι διὰ τέλους: ὅσοις δ' ἐλάττους αἱ ὑποδοχαὶ, τούτους δὴ δι' ὀλιγότητα τοῦ ὕδατος φθάνειν ξηραινομένους πρὶν ἐπελθεῖν τὸ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, κενουμένου τοῦ ἀγγείου.

Similiter quoque fluviorum origines sese habere nonnullis videntur. Aquam enim à sole in altum tractam rursus depluere, congregatam sub terra fluere [tanquam] ex alvo quadam magna; Sive omnes [fluvios] ex una, sive alium ex alia [ex diversis alvis]. Nullam enim aquam gigni sed collectam ex pluvia (*x*) in talia receptacula, [atque] ex ea fieri multitudinem fluviorum. Propterea majores semper hyeme fluere quàm æstate. Alios autem perennes esse, alios minus perennes; qui enim propter magnitudinem alvi multam aquam collectam habent, ita ut sufficiat, neque absumatur, priusquam imbres in hyeme rursus accedant, illos perennes esse in perpetuum: quibus verò receptacula parva sunt, illos propter paucitatem aquæ exarescere, donec alia cœlo descendat, evacuato interim vase.

Quæ tam plana atque cuivis intellectu facilia sunt, ut jure mireris, quòd tantus Philosophus alibi dissentire voluerit. Præoccupatum illum fuisse oportet vanâ de mutatione aëris in aquam opinione. Præsertim cùm contrariis argumentis & problematibus diversis non respondeat. At *hodiernorum Physicorum* plerique Aristotelem propterea reprehendunt, atque sententiam illam veterem de origine fontium ex aqua pluviâ confirmant. Supervacaneum putamus aliquid addere ad id, quod *Isaacus Vossius* in sæpe citato libello, (*y*) ad oculum demonstrat: *Omnia flumina ex collectione aquæ pluvialis oriri*, ait, *seque satis mirari non posse, qui factum sit, ut aliqui de eo dubitare potuerint, cum totidem quotquot usquam labuntur flumina, tam manifestè ad legem & mensuram pluviarum aut redundent, aut deficiant; & adeo quidem, ut complures alvei cessantibus pluviis penitus siccentur.* Argumentis utitur mechanicis, quibus nihil certius & clarius dari potest. 2 3

His congruentia tradit *Athan. Kircherus* in *Oedipo*. (*z*) *Naturam*, inquit, *in montibus fecisse communia quadam receptacula, ex quibus tanquam aquarum penuariis flumina omnia promanant*, idque plurimis exemplis demonstrat. Notabiliter addit: *Nisi enim talia receptacula in visceribus terræ darentur, aqua pluvia, uti caderet, ita efflueret, atque sic fontes perennes non essent. Collecta autem in receptaculis istis laxioribus, tanquam è piscinis per angustiores meatus sensim effluit, atque ita tam diu durare potest, donec alia nova pluvia* 4

(*x*) χειμὼν pluviam sæpe significat, & hoc loco sic reddendum. (*y*) *De Nili aliorumque fluminum origine. cap. V. p. 25.* (*z*) *Syntagm. I. c. 7. p. 55. §. Sciendum &c.*

via ſuperveniat. Quæ veriſſima ſunt. Idem tamen *Kircherus*, tanquam ſui oblitus, aliam ſententiam defendit *in Mundo ſuo ſubterraneo* (a). De quâ paulo inferius §. 14. L. I. c. 8. N. LII.

5 Qui ſententiam Ariſtotelis rejiciunt, neque ſibi perſuadere poſſunt, ex vaporibus è terra marique continuò aſcendentibus tantam aquarum copiam generari (*b*), illi aliam multò minus credibilem proferunt ſententiam, nempe: *aquam marinam per meatus ſubterraneos ad fontes ſuos redire, & ſic contra naturam gravium in altiſſimos montes elevari.*

6 Pro confirmanda hac ſententia allegant dictum Eccleſiaſtæ אל מקום cap. 1.7. שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת quod ad literam aliter non poteſt reddi, quàm: *Ad locum ubi flumina eunt, ea revertuntur ad eundum.* Quæ verba ita lecta & verſa, nullum vel planè incommodum ſenſum habent. Non enim revertimur illuc ubi imus, ſed unde egreſſi ſumus. Reverſio enim præſupponit egreſſionem. Neſcio qua vanitate aquis vanitatem hoc loco tribuunt quidam interpretum (*c*). Circulum omnium rerum deſcribit Eccleſiaſtes, ut antecedentia docent, & ſenſus eſt, ut exactè reddidit Vulgata: *Ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant.* Nec malè Germanus noſter: An den Ohrt/ da ſie [die Flüſſe] her flieſſen/ flieſſen ſie wieder hin/ rectius ad literam textus Hebraici kehren ſie wieder umb zum flieſſen. Et ſic alii neceſſitate ſenſus abſolutâ reddunt UNDE. Seb. Munſterus ad hunc locum, & qui Vulgatam ſequuntur, omnes.

7 Sed cuncti Hebraicè docti norunt, Hebraica verba, (ut vulgò leguntur) verum hunc ſenſum non habere. שם enim Adverbium eſt & ſignificat in loco *Ibi*: non de loco *Unde*. Nam ſi per UNDE reddere velis, legendum eſt: משם. Nempe אל מקום שהנחלים הלכים משם הם שבים ללכת *Ad locum, ex quo* [vel unde] *flumina fluunt, illa revertuntur ad fluendum.*

Contigit autem propter concurſum duorum ם in fine præcedentis, & initio ſequentis vocis ut מ initiale vocis משם omiſſum fuerit; ſive quod exſcriptor protographi prophetici alio dictante ſcripſerit: ſive commate toto lecto, cùm pronunciando alterum מ vix audiatur, illud ſcribendo omiſerit: ſive per craſin tanquam dageſch aliquo conjunxerit הלכימשם quo pacto *Symmachus* (ut Hieronymus notavit) vocem difficillimam Ezech. 27,11. גמדים coaluiſſe putavit, ac legendum גם מדים *Etiam Medi* [in turribus eorum] quod jam tum ſupra obſervavimus. n. 22. §. 17.

8 Talia exempla apud autores profanos paſſim reperiuntur. *Strabo* de Pardis L. 16. p. ſcribit, quòd variegati ſint ῥαβδωτοῖς πίλοις. Quod bene correxit Salmaſius ῥαβδωτοῖς σπίλοις 775. *virgatis maculis.* In editionibus quibuſdam Corporis Juris, ubi ultima præcedentis, & initialis litera ſequentis vocis eadem eſt, majuſcula interponitur, veluti *iNumero*, pro *in numero.* Sic ineptus ille putavit INOVASIN.... legendum eſſe: *Innovas inſulas*, ut ſupra innuimus. Hoc pacto legerunt Æthiopes Jud. 3. 15. ΤΟΝΑΩΔ : τὸν Ναωδ L. 15. §. 5. & ex Αωδ Aod, nomen proprium ናኦድ: Naod fecerunt. Sit ergo nobis שם in textu כתיב, & משם in margine קרי.

9 Sed à Criticis ad realia redeamus: הלך *Ire*, de fluminibus eſt *fluere.* Textus autem Hebraicus non habet: *Unde fluunt, eò refluunt*, ſed *eò revertuntur, ut fluant*, ut modò ſignificavimus. Modus autem reverſionis hîc non exprimitur, ideo ex Phyſicis & Mathematicis petendus eſt: non contra omnem rationem & gravis aquæ naturam, affluxus aquæ ſurſum in montes fingendus. Reverſio illa aliter non contingit, quàm coactione vaporum è fluminibus, terrâ, & mari quotidiè conſertim aſcendentium in nubes; ubi frigore ſuperioris aëris in pluvias condenſantur, quæ cadendo in montes ſeſe inſinuant, atque in cavernis & retinaculis tanquam ſtagnis ſubterraneis tamdiu continentur, donec exundent, atque in fontes erumpant.

10 Iſte eſt circulus quem Salomon innuit. *Ad fontes, ex quibus flumina profluunt, revertuntur* [nimirum per exhalationes perpetuas, & exinde natas pluvias] *ut rurſus profluant.* Aben Ezra interpres minimè malus, circulum quem diximus innuens, ad hunc locum ſic ſcribit:

Non

(a) L. V. c. 2. & ſeqq.
(b) Sennertus *in Epitome natural. Scientia lib. IV. c. 10. de fontibus*, aliique plurimi ante & poſt illum.
(c) *Mercerus* ad hunc locum.

Lib. I. c. 8. N. LII.

אין קץ להם כי תמיד יעלה איד מהים אל הרקע והם רב העננים והמים המתוקים יעלו והאיד ישוב גשם	*Non eſt finis illis* [aquis] *quoniam ſemper aſcendit vapor è mari ad firmamentum, & inde multitudo nubium, & aquæ dulces aſcendunt, & vapor convertitur in pluviam &c.*
Et paulo poſt : ומימי המעיינים מהגשם וכל הנחלים יצאו מהמעיינים הלא תראה כי בשנת בצורת יבשו המעיינים וכתוב ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ :	*Et aqua fontium ex pluvia, & omnes fluvii egrediuntur è fontibus. Nonne vides, quod tempore ceſſantis pluviæ exaruerunt multi fontes ſicut Scriptura ait : Et exaruit flumen, non enim fuerat pluvia in terra.*

Reg. 17. 7. Hic habemus autoritatem Scripturæ & locum manifeſtum de cauſis fontium, quô expoſitio noſtra ad locum Eccleſiaſtæ confirmatur. Idem rectè obſervavit *Voſſius d. libr. c. 4. §. Quod attinet &c.*

L. 4. c. 10. Haud ſatis digna ſunt viro Philoſopho, quæ *Sennertus* in Phyſica ſua *de rotunditate terræ & aquâ marinâ tradit, quòd aquam fontanã in altiſſimos montes pondere ſuo quaſi protrudat & extollat.* Quæ verba ſenſum nullum habent, niſi credere velis noſtrum mare aquam fontanam in Antipodum montes, tanquam noſtri maris reſpectu inferiores, pondere ſuo propellere : & viciſſim Antipodum mare noſtros fontes in montes noſtros trudere ; quæ ſi ita intelligerentur, certe puerilia forent; cùm vulgò notum ſit, quamlibet guttulam aquæ marinæ non ſurſum, ſed deorſum ad centrum terræ, non ultra tendere. 11

Marcus Friedericus Wendelinus (d) de tali aquarum contra naturâ elevatione tanquam de re plana & comperta loquitur hoc pacto : *Eſt porro admirabilis aquarum motus. Etſi enim graves naturâ deſcendant aquæ, tantum tamen nullius eſt montis faſtigium, quin aſcenſu ſuperent, vel ex abyſſo elevatæ.* Quis quæſo hoc rimatus eſt ? Aquas ſanè videmus in cacuminibus montium, ſed eæ vel ex pluvia tanquam in ſtagno quodam colliguntur : vel ex altiori monte, quamvis procul diſſito, per rivos ſubterraneos illuc truduntur ; ut fingere non neceſſe habeamus, quòd ex abyſſo aſcendant. 12

Alii excogitant : *Montes iſtos inſtar ſpongiæ ſeſe habere, atque aquam ſubterraneam quamvis ſuâ naturâ gravem, ad ſe inſtar magnetis cujusdam attrahere.* Verùm & hic experimento opus eſt, ut tale ſaxum, vel talis terra producatur, quæ ſpongiam referat, & aquam ſua ſponte in altum trahat. Ariſtoteles id quidem dicit loco ſupra citato. Cur autem per terram rimoſam hic illic non erumpunt aquæ, antequam in montium faſtigia veniant ? Cur in locis planis nulli vel rari fontes reperiuntur ? quod ipſe fatetur dicto Lib. I Meteor. c. 13. 13

Αἱ κρῆναι αἱ πλεῖσται ὄρεσι καὶ τόποις ὑψηλοῖς γειτνιῶσιν : ἐν δὲ τοῖς πεδίοις ἄνευ ποταμῶν ὀλίγαι γίγνονται πάμπαν.	Fontes plerique montibus, atque locis excelſis propinqui ſunt : in planis verò locis ſine fluminibus pauci gignuntur omnino.

Sed cauſam diverſitatis non reddit.

Si aqua marina fontium cauſa eſſet, utique in locis planis & arenoſis potius quàm in altis & ſaxoſis proſiliret : & una eademque quantitate ſemper flueret, quia aqua marina ſemper uno eodemque modo ſeſe habet. *Athanaſius Kircherus in Mundo ſuo ſubterraneo* multiplices fontium cauſas nobis promit, quas omnes expendere integrum requireret tractatum. Video quidem & credo hydrophylacia innumera in ipſis terræ viſceribus dari : video etiam meatus & flumina retroflua depicta, ſed ita in ventre terræ reperiri non credo ; multo minus, quòd aër levior Mare gravius ita conſtanter & æqualiter premat, ut aqua in altiſſimos montes aſcendere cogatur. 14

d. Lib. V.

Porro tradunt : *aquam marinam, per longas terræ venas & anfractus percolatam, ſalſedinem amittere* ; Quî fit, quod amittat ? Reſpondebuntne univerſam terram omnibus in locis virtutem hanc corrigendi maris ſalſedinem perpetuò habere. Poſito, quod habeat; neceſſe ergo eſt, ut maris ſalſedinem in ſe trahat ; hoc conceſſo ipſam aquam dulcem, ſi perflueret, poſt tot annorum millia ſalſam reddere quiret; tantum abeſt, ut ex meatibus tanto ſale imbutis, pro marina ſalſa, dulcem eructare poſſit. 15

Sed à *mari Caſpio* argumentantur; quod multa flumina in ſe recipit, nullum tamen 16

(d) *In Admirandis Nili in Præfat. dedicatoria.*

tamen exitum habet; inde sequi, meatus subterraneos dari, per quos aquæ hujus maris uspiam exonerentur. Sic enim Grotius ad h. l. *Flumina cum mari intrant meatus subterraneos, & ibi celati in fontes erumpunt. Apertissimum id in Caspio mari, quod nusquam in aperto cum Oceano esse continens, satis jam constat. Habet ergo mare canales suos,* Lib. I. c. 8. N. LII. & 53.
17 *sic ut multa flumina terris absorpta ex longo intervallo resurgant.* Verùm hoc non est in quæstione: *An maria interna, lacus & flumina vortices habeant in abyssum, & fortassis in ipsum Oceanum tendentes?* Hoc tantùm quærimus: *An & quomodo aqua marina in excelsissimos montes, & non aque in planitiem ascendat? & cur fontes tempore pluviali magis quàm sicco exundent? vel æstate torrida planè exsiccentur?*

18 Hieron. Cardanus (e) cum de ortu fluminum tractat, bene agnoscit sententiã de circulatione aquæ in sua substantia stare non posse, sic enim loquitur: *Nec ex mari ipso ad tantam altitudinem, quanta est montium vertex* [aqua] *potest ascendere, & antequam ad montes perveniat, nulla est ratio, quin ubique erumpat: nec unquam flumina minuerentur: mareque ipsum non tot fluminibus sufficeret, verùm quandoque siccaretur, cùm maxima pars aquarum Solis calore evanescat.* Et paulo post: *Quòd etiam tam pura reddatur ab omni salsedine & amaritudine, vix est verisimile.* Quæ Cardani dicta, quantum ad scopum nostrum, rationi consentanea sunt. P. 162.

19 D. Gejerus, ut neutram partem offendat, in Commentario ad locum Ecclesiastæ supra allegatum utramque sententiam amplectitur: *Redeunt autem flumina,* ait, *partim per occultos terræ meatus, partim per pluviarum è mari extractarum descensione &c.* Sed primum assertionis hujus membrum nullâ demonstratione mechanicâ, sed con-
20 jecturis tantùm nititur. Huc autem redit plerorumque doctissimorum virorum sententia, qui paucis abhinc annis de hac materia scripserunt; inter quos *Rob. Plot Anglus (f)* & D. Mich. Bernh. Valentini Profess. Giessensis celeberrimus. (g) Ii præter aquam pluviam alias quoque causas fontibus adsignant; quas examinare à scopo nostro nunc paulo longius abest. Id tantùm non capio, quomodo *Plot* lectoribus suis persuadere velit, *aërem* [quem *immensam molem* facit] *superficiei maris incumbentem aquam marinam semper premere, ut altiùs quam ad libellam in subterraneis meatibus ascendat.* Credidit ne aerem, quamvis supernè liberum, premere posse aquam marinam? ut corpus suâ naturâ levius premat id quod est gravius? Si hoc; cur non premit mare è vasto suo alveo foras in littus patulum & apertum magis quàm in arctas terræ cavernas? & si aër tanta moles est, cur premitur à densis nubibus, quæ vapores tantùm sunt maris, & non potiùs illas reprimit iisque resistit, si ponderosior est aqua? Fontes plerosque ex aqua pluvia scaturire dissentientes negare non possunt, imò hanc sententiam pro regula agnoscere tenentur. Exceptionibus non adversabimur, modò eas legitimè probent. Casparus Bartholinus quoque dissertationem Physicam de fontium fluviorumque origine ex pluvia, Hafniæ An. 1689. vulgavit, quam mihi nondum videre contigit. §. 81. p. 146. Sup. 44. Fon. §. 2.

1 N°. LIII. De Nili præstantia] Nili laudes hic multis extollere nec temporis nec instituti nostri ratio patitur; & multi autores id ante nos præstiterunt. Plura de hoc flumine, quàm de ullo alio, apud scriptores reperiuntur. *πάσαις ταῖς ἀρεταῖς κεκόσμηται, Omnibus virtutibus exornatum eum prædicat* Ætius. Notatu dignum est, quod Strabo scribit: Lib. I. p. 36.

Οἱ κατενεχθέντες πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ὐδὲν περιττότερον ἱστοροῦσι περὶ τῆς χώρας, ἢ τὴν τοῦ Νείλου φύσιν διὰ τὸ τοὺς ἐπιχωρίους μήτε καινότερα τούτων λέγειν ἔχειν πρὸς ἄνδρας ξένους, μήτ' ἐπιφανέστερα περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς.	*In Ægyptum delati de nulla hujus regionis re curiosiùs loquuntur quàm de Nili naturâ, quia nihil magis novum narrare possunt incolæ peregrinis: neque illustrius quod de rebus suis.*

2 Veteres omnes, qui res Ægyptiorum scripsere, Nili prolixam faciunt mentionem, ut *Herodotus, Heliodorus* & alii plurimi. Inter recentiores *Marcus Fridericus Wendelinus* librum integrum de *Admirandis Nili* scripsit. *Ath. Kircherus in Oedipo suo Ægyptiaco* (h) de eo latè disserit. Adde *Vossium* in libello sæpius à nobis memorato. Lib. II.

P Quia

(e) *De Subtil. l. 2. de elementis.* (f) De origine fontium *Tentamen Philosophicum* edidit Oxonii An. 1685.
(g) In epistolâ valde eruditâ de ortu fontium ad me datâ, & Giessæ 1688. impressa. (h) Synt. I. c. 7.

L. I. c. 8. Quia verò Æthiopiæ noſtræ ortum ſuum debet, ad ſtabilienda ea, quæ in Hiſtoria
N. LIII. noſtra paucis habentur, nonnulla addemus.

1) MAGNITUDO ejus & LONGINQUITAS omnium fluminum ma- 3
xima eſt, non quòd ultra æquinoctialem lineam ortum ſuum habeat, prout ex vana
I. 2.25. §. 1. conjectura veteres finxerunt: multò minùs, quòd apud *Antichthonas* ortus, ſubter
L. I. c. 9. maria cœco alveo tranſiens, in noſtro hemiſphærio rurſus emergat; ut *Pompon. Mela*
nugatur: (quem malè ſequitur *Wendelinus*, (i) ſcribens: *quod die ſimul & nocte fruatur:*
neque etiam, quòd in Paradiſo ortum ſuum habeat, uti malè crediderunt veterum ple-
Inf. n. 56. rique; ſed quòd tot ingentes mæandros & flexus faciat, quos Geographi noſtri
ignorant; ideoque rectâ quaſi lineâ illum à meridie ad Septentrionem in tabulis
vulgatis derivant. Audiamus de hac re unum & alterum è veteribus. *Diodorus* 4
lib. 1. p. 28.

Μέγιστος δὲ ὢν τῶν ἁπάντων ποταμῶν καὶ πλείστην γῆν διεξιὼν καμπὰς ποιεῖται μεγάλας, ποτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὴν Ἀραβίαν ἐπιστρέφων, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὴν δύσιν καὶ τὴν Λιβύην ἐκκλίνων. Φέρεται γὰρ ἀπὸ τῶν Αἰθιοπικῶν ὀρῶν μέχρι τῆς εἰς θάλατταν ἐκβολῆς στάδια μάλιστά πως μύρια καὶ δισχίλια σὺν αἷς ποιεῖται καμπαῖς.

Cum autem ſit omnium fluviorum maximus, & plurimū terræ percurrat, flexus facit magnos, modo ad Ortum & Arabiam verſus ſe convertens, modo ad Occaſum & Libyam [Africam propriè dictam] *verſus declinans. Fluit enim a finibus Æthiopiæ uſque ad maris oſtium ſtadia maximè duodecim millia cum ſuis, quas facit, ambagibus.*

Strabo Lib. I. p. 32. 5

Μῆκος μὲν ἀνατείνων ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν πλειόνων ἢ μυρίων σταδίων.

Longitudo equidem ſeſe extendit ad meridiem ultra decem millia ſtadia.

Curſum ejus à Meroë uſque ad mare ſic deſcribit Lib. 17. p. 786.

Ῥυεὶς γὰρ (φησὶ) ἀπὸ Μερόης ἐπὶ τὰς ἄρκτους ὡς δισχιλίους καὶ ἑπτακοσίους σταδίους. Πάλιν ἀναστρέφει πρὸς μεσημβρίαν καὶ τὴν χειμερινὴν δύσιν, ὡς τρισχιλίους καὶ ἑπτακοσίους σταδίους, καὶ σχεδὸν ἀντάρας τοῖς κατὰ Μερόην τόποις. καὶ εἰς τὴν Λιβύην πολὺ προσπεσὼν καὶ τὴν ἑτέραν ἐπιστροφὴν ποιησάμενος πρὸς τὰς ἄρκτους φέρεται πεντακισχιλίους μὲν καὶ τριακοσίους σταδίους ἐπὶ τὸν μέγαν καταῤῥάκτην.

Fluens enim [Eratoſthenes] (*inquit*) à Meroë verſus Septentrionem ad bis mille & ſeptingenta ſtadia, rurſus convertitur ad meridiem & hibernum occaſum ad ter mille & ſeptingenta ſtadia, & ferè obverſus locis circa Meroen, & ad Africam [propriè dictam] undâ gravis delatus, & alteram converſionem faciens Septentrionem verſus, fertur quinque millibus & trecentis ſtadiis uſque ad magnum catarracten.

Nota ubique converſiones & ambages magnas.

Quod autem tam magnos gyros faciat, etiam ex relatione *Gregorii* colligitur, 6
§. 31. quam in *hiſtoria noſtra hoc capite* vulgavimus. Is ibidem dicit; *quod exiens Gongâ de-*
§. 39. *ſcendat in regionem Schankalarum*, cujus notitiam ille non habuit. Rurſus narrat:
§. 45. *quod peregrinatores Habeſſini Nubiam permeantes eum à dextra relinquant, & poſt iter*
4 *quindecim dierum denuo reperiant.* Ex quo ſequitur, quòd minimè rectâ lineâ, (ut
vulgò delineatur) ſed procul, modò ad Occidentem, modò ad Orientem feratur,
priusquam in Ægyptum veniat. *Perpetuam quidem hyemem & æſtatem ſimul patitur,*
ut *Wendelinus* ait, ſed non, ut ille putat, ab auſtrali æquatoris latere hyemalibus ibi
menſibus profluit; verùm iisdem menſibus æſtivis, Junio, Julio, Auguſto, & partim
Septembri quibus in Æthiopia hyems, æſtas eſt in Ægypto.

2.) Ingentem aquæ molem Nilus ſecum vehit, omnia enim 7
Abaſſiæ flumina, uno & altero excepto (ut Gregorius teſtatur) in ſe recipit. Plura
deinde in aliis Æthiopiæ regionibus colligit, ut tanta vis aquæ uno alveo contineri
§. 57. non poſſit. Duos enim magnos alveos illi eſſe, in *hiſtoriâ noſtra hoc capite* memora-
Inf. n. 65. vimus; quorum alter per *Nigritarum* regionem in Oceanum *Atlanticum*: alter per
Ægyptum in Mare mediterraneum ſeſe exonerat.

Oſtia Nili. De *Oſtiis Nili* in Ægypto paulisper differere operæ pretium putamus, quia ma- 8
gna hîc contigit mutatio. Septem oſtia veteres omnes unanimiter illi tribuunt, &
inter eos Romani, qui illud benè ſcire poterant.

Seneca (*k*) ait: *Sic quoque cum ſe ripis continet Nilus, per ſeptem oſtia in mare emittitur.* Virgil. Lib. VI, Æneid.

(i) Dict. lib. c. IV. §. 1. (k) Natural. quæſt. Lib. IV. c. 2.

Et

Et septem gemini turbant trepida ostia Nili. L. I. c. 8.
Ovidius: - - - *Septemflua flumina Nili.* N. LIII.

Dionysius Pereg: ἑπτὰ διὰ στομάτων εἰλυμένος ἐς ἅλα πίπτει.	*Per septem ostia devolutus in mare cadit.*

Quapropter Straboni ἑπτάστομος *Septemostialis* vocatur.

Herodotus Lib. II. *Ptolemæus* Lib. IV. cap. 5 & *Plinius* ea nominant. Iste L. V. c. 10. S. 11. tradit; *Oppida* [quædam] *nomina dedere ostiis, non omnibus (XII. enim reperiuntur, superque quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem, proximo Alexandriæ. Canopico, deinde Bolbitino, Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoq;*
9 *Pelusiaco.* Strabo adhuc exactius:

Δύο μὲν ὖν ταῦτα τοῦ Νείλου στόματα, ὧν τὸ μὲν Πηλουσιακὸν καλεῖται, τὸ δὲ Κανωβικὸν καὶ Ἡρακλεωτικόν, μεταξὺ δὲ τούτων ἄλλα πέντε ἐστὶν ἐκβολαὶ ἅ γε ἀξιόλογα, λεπτότεραι δὲ πλείους.	*Duo igitur Nilo sunt ostia: quorum alterum* Pelusiacum: *alterum* Canopicum *sive* Heracleoticum *vocatur; Inter quæ alia quinque dantur mentione digna, alia minora verò plura.*

10 Olim igitur tot ostia fuisse dubio prorsus caret, at nunc multo pauciora ab hodiernis peregrinatoribus observantur. *Marinus Sanutus* (l) quatuor tantum reperiri scribit, *primum* esse inter urbes maritimas Tafnin & Pharamiam: *secundum* apud Damiatam: *tertium* apud Sturionem: *quartum* apud Ressith. [Arabicè رشيد *Reschid*, Ital. *Rescid* scribendum.] *Johann Michael Wanslebius* (m) *tria* tantùm recenset, *primum* propè Damiatam, *alterum* apud Rosettum, & *tertium* media viâ Alexandriam inter & Rosettum, *Maadiye* dictum i. e. *Trajectus*.

Credibile autem est reliqua tam longo tempore limo obstructa fuisse. Id observatum fuit tempore Augusti, qui fossas omnes in quas Nilus exæstuat, oblimatas longâ vetustate militari opere detersit, ut *Suetonius* narrat in *Augusto*. Cap. 18.

11 Alexander Pinus (n) *Archiater Serenissimi Venetorum Ducis Morosini*, triennium in Ægypto versatus, duo tantùm vera Nilo ostia esse docet, *prope Damiatam & Rosettum* [scil. vetera illa duo: *Canopicum & Pelusiacum*] *essendosi divertiti tutti sette ne i due soli di Damiata e Rosetto.* Huc enim redacta septem illa antiqua ostia, inquit: & reprehendit Geographos, *qui in hodiernis Ægypti tabulis tot ostia, quot veteres, frustra ponant. Iuxta Alexandriam fossam quidem in mare dari, sed arte factam; nec fluere, nisi cum Nilus exundat, ostium verò illud, quod Iulius Cæsar describit, nunc non reperiri. Olim tamen portum commodum fuisse, quòd ibi Pharos turris cum lumine nocturno, dirigendis navibus, à Cleopatra fuerit exstructa;* ut *Amm. Marcellin.* scribit. Causam tantæ diversitatis ex eo ortam rectissimè judicat, quòd aggeres, quos antiqui Ægyptii, (*Diodoro* teste) tantis impensis conservaverant, neglecti jaceant, ita ut quædam ostia arena & limo fuerint obstructa; quædam verò nempe viciniora inter se planè confluxerint. Lib. 22.

12 Quin & Gregorius duorum tantum ostiorum mentionem facit his verbis.

ወእምድኅረ፡ በጽሐ፡ አባዊ፡ ሀገረ፡ ምስር፡ በህየ፡ ይትከፈል፡ ኀበ፡ ክልኤቱ ። መንፈቁ፡ መንገለ፡ ባሕር፡ ዘደምያጥ፡ ወመንፈቁ፡ ይበውእ፡ መንገለ፡ ባሕር፡ ዘእስክንድርያ ።	*Postquam pervenit Nilus in urbem Cairum, ibi dividitur in duo: Dimidium ejus* Mare Damiatæ *versus: & dimidium eius* Mare Alexandrinum *versus.*

Sic parum propriè distinguit Mare mediterraneum Gregorius. Nec plura ostia agnoscit *Thevenotius* (o): *Nilus*, inquit, *in Mare mediterraneum exoneratur par les deux bouches de Rossette & de Damiette*, i. e. *per duo ostia Rossettæ & Damiatæ.* Ista duo ostia & olim celeberrima præ cæteris fuere, ita se findente Nilo infra Cairum, ut triquetram terræ figuram efficiat, Græcæ literæ vocabulo *Delta* appellatam.

13 3.) Dulcedo aquæ Niloticæ tanta, quanta nulli fluminum. *Seneca:* (p) *Nulli fluminum dulcior gustus est.* Aristides quasi interrogans ait: *Aquæ Niloticæ dulcedinem quantam esse credis?* R. *Quantam nunquam dixeris.* Vino æquiparabatur

P 2

(l) Lib. I. part. 1. c. 6. allegatus à *Wendelino* cap 21. (m) *In relazione dello stato presente del Egitto Part. I. c. 4. p. 46.* quam illi Monachus quidam Italus Italicè vertit. (n) In pereruditio libello nondum edito, cui titulus: *Discorso del Nilo all' Illust. S. Iacobo Grandi Medico Anatomico publico in Venetia.*
(o) *In d. Itinerario Lib. II. c. 69.* (p) *Lib. 4. Natur. quæst. c. 2.*

L. I. c. 8. batur olim à Pescennio Nigro Imperatore, qui militibus vinum petentibus *Spartiano*
N. LIII. teste, respondit: *Nilum habetis, & vinum petitis* Nam accolæ, Nilum habentes, de vino soliciti non erant. *Achill. Tat. l. 4.* (q) Causam dulcedinis inquirere, quod nonnulli faciunt, non est hujus loci. *Vide Scal. Exerc. 48.*

4.) Sequitur de salubritate aquarum Nili. Hanc aliqui colligunt 14
ex vivacitate populorum juxta Nilum degentium; quam ob causam *σωτῆρα Ser-*
Lib. 3. *vatorem* dictum putat *Plato in Timæo.* Martyr. *in Legat. Babyl.* scribit: *quòd stomachum, quô tamen laboraverit, nunquam læserit, nec alicui corporis parti damnum attulerit.* Febricitantes durante paroxismo innoxiè eam bibunt. Id I. M. Wanslebius de semet ipso prædicat (r): *Aqua Nili valde grata, dulcis & sana est, neque quidquam nocet, quantumcunque de ea bibas, quod de me ipso testari possum; cum enim in* Girge & Momfallot *ægrotarem, in maximo febris ardore vas aquæ continuò ori admovebam, nec quidquam mali mihi fecit.* Et paulo post: *Quamvis sit turbida, nihil tamen nocet; claram autem eam reddere possunt amygdalis amaris bene contusis, & cum aqua mixtis.* Marinus Sanutus: (s) *Nili aqua omnium totius mundi aquarum optima.* Et sic autores alii plurimi. *Galenus de bonit. aquæ*, Nilum ita laudat, *ut bonitatis excellentiâ pau-*
c. 7. p. 168. *cis admodum fluminibus comparari possit.* Georg. Hieron. Velschius librum hunc 15
inter Galeni spurios legi, & verba allegata non aliter quam de Nili aqua clarefactâ accipienda esse, ait; adeoque dicta Prosperi Alpini (t) de *turbida ac putrida aqua*, de *Nilo turbido atque limoso* intelligit, idque inter causas dracunculorum suorum non obscurè
l. 13. n. 96. refert. At Velschius, (prout alibi monebimus,) res suas sæpe confundit, nec autorum dicta satis accuratè expendit, aut distinguit. Nam *de inopibus* & *pauperibus Ægypti* manifestè loquitur Alpinus: *Multos*, ait, [non omnes] *inopia coactos* [non divites] *pessimis tùm cibis, tùm turbida ac putrida aqua ali.* & XIV. *pauperes aquam cœnosam semiputridamque epotare.* Ista profectò non accolas Nili tangunt, sed ab hoc flumine paulo remotiores, qui aquam à Nili restagnatione residuam è lacunis aut cisternis parum purgatis vel puteis malè salubribus potare coguntur; cùm extra Nilum aqua in Ægypto sit rarissima, ideoque jumentis in monasteria aut oppida remotiora pro ditioribus est advehenda.

Sup. §. 11. Pinus testis *αὐτόπτης* in tractatu suo Msto scribit: *Sed ne putes tantùm aquam* 16
lit. n. *Nili fluvialem in Ægypto dari, innumeri passim dantur putei & parùm & satis profundi,* &c. *quorum aqua tamen impura, & quodammodo salsa, neque ad aliud quàm ad lavandum & irrigandum idonea sunt.* Paulo post, ubi de incisione aggeris Nili agit, ut in fossam Cairi [*Chalidus* Wansleben vocat] intret, id ideò inter alia fieri dicit: ut repleantur cisternæ & putei in usum plebis, quæ sumtibus destituta ordinariè bibit aquam putealem, nam (ut ante dixerat) nunquam in Ægypto ita pluit, ut cisternæ aquâ pluviâ impleantur.

Cap. 5. De *Alexandria* A. Hirtius (u) scribit: *Est ferè tota suffossa, specusque habet ad* 17
Nilum pertinentes, quibus aqua in privatas domus inducitur, quæ paulatim spatio temporis liquescit ac subsidit. Hac uti domini ædificiorum, atque eorum familia consueverunt; nam quæ flumine Nilo fertur, adeò est limosa atque turbida, ut multos variosque morbos efficiat: sed ea plebes ac multitudo contenta est necessariò, quòd fons urbe totâ nullus est. At bene tenendum, de Alexandria hunc locum agere, quæ aquas Nili non nisi per fossam tempore exundationis accipit; tam puræ itaque ac salubres esse non possunt, quàm quæ ex ipso alveo fluminis hauriuntur, ut mirum non sit plebem cisternis destitutam, si aquam ex fossâ illâ, certâ tantùm anni parte, bibat, morbos sentire.

Igitur quæ tàm de salubritate quàm insalubritate Nili memorantur, cum grano 18
salis accipienda: nec non tempora & loca benè distinguenda sunt. Nam quæ Wanslebius narrat, *quòd nihil quidquam noceat, quantumvis de ea bibas, etiamsi turbida sit*; id de certis subjectis, vel certo anni tempore accipiendum. Nam Pinus insignis Medicus,

(q) Allegatur à Wendelino cap. X. qui plura de hoc capite habet. (r) In dicta relatione de statu Ægypti Part. 1. c. 4. p. 43. (s) Lib. II. P. 4. cap. 24. (t) I. Med. Ægypt. XIII. (u) De Bello Alexand. cap. 5.

dicus, cujus judicium hîc meritò præferendum, testatur: *aquam Nili valde nitrosam* L.I. c 8.
esse, adeoq́, intestina vellicare, ut illius insueti per aliquot dies diarrhæa laborent; imò & N. LIII.
lacerare ea, ut in æstate plebs communiter dysenteriam patiatur. Sed, ut mihi videtur, ipsa aquæ cruditas, fervidis mensibus, hoc morbo etiam alias regiones infestat. Aquam verò Niloticam, quocunque modo depuratam, ut salubrem laudat, & ad potum optimam prædicat, *esse enim levissimam & insipidissimam & facile transire, alvum nihilominus aut parumper aut sufficienter laxare.* His igitur distinctionibus adhibitis autores de Nili salubritate diversimodè differentes facilè conciliari, & à Velschio confusè tradita meliùs intelligi & applicari posse speramus.

19 Id verò planè falsum est, quòd *Kircherus in Oedipo suo* (x) ex Aristide scribit: *quòd à peste liberi sint Ægyptii*; cum tamen ex relationibus superioris seculi scire potuerit, *pestem Alcairi sæviter grassatam esse*: & hoc ipso, quo hæc scribimus, anno millesimo sexcentesimo octogesimo septimo, à fide dignis hominibus relatum nobis fuit: *octies centena hominum millia, atque inter eos Legatos Habessinorum Regis contagio periisse.*

20 5.) Transimus ad peculiarem Nili virtutem, quâ non tantum terrarum, sed etjam hominum materna fœcundat arva, ut Solinus loquitur. Galenus, vel quicunque libri autor est, de Nilo: *Mulierum partus insigniter adjuvat. Non oves solùm & capræ sunt pinguissimæ, sed & fœminæ; non geminos tantùm, sed tergeminos, imò τετράδυμα* (ne plures dicamus) *quatergemina pariunt.* Quæ confirmat Strabo L. 15. p. 695. Cap. I.

τάς τε γυναῖκας ἔσθ' ὅτε καὶ τετράδυμα τίκτειν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ ἑπτάδυμά τινα ἱστορεῖ τετοκέναι. | *Mulieres interdum & quatergeminos parere. Aristoteles autem quandam & septem geminos peperisse narrat.*

Ex hoc habuit procul dubio Trogus, qui *in Ægypto septenos uno utero simul gigni* scripsit, teste Pliniô. Seneca (y): *quorundam causa non potest reddi, quare aqua Nilotica* L. 7. c. 3.
fœcundiores fœminas faciat, adeò ut quarundam viscera longa sterilitate præclusa ad conceptum relaxaverit. Et sic alii quoque autores ad unum omnes. Ipse *IureConf. Paulus* (z) testatur: *Non leves autores tradidisse multas Ægypti* [fœminas] *uno utero septenos enixas.* Ob tantam Nili fœcunditatem *Ptolemæus Philadelphus* filiæ suæ *Berenice* Syriæ Regi nuptæ, aquam Niloticam tanquam donum quoddam nuptiale dedit; erat enim olim inter regia munera, referente *Stuckio* (a). Plura habentur apud *Wendeli-* d.loc.p.50.
num supracitato tractatu (b), ex quo pleraque desumsimus.

21 Porrò Kircherus Æthiopes, ejus fœcunditatis participes, Nilum passim appellare scribit: *Ankaata marat schamatawi*, quod ille significare dicit, *Fontem aquarum cælestium*, quæ malè reddita & pejus adhuc expressa sunt. Hoc enim si Æthiopicè dicere velis, reddendum est: ነቅዐ፡ ማያት፡ ሰማያዊያት፡ *Nek-a majât samajawjat*: i.e. *fons aquarum cælestium*, አንቅዕት፡ *Ankeet* pluralis est ሰማያዊ፡ *Samajawi* singularis sine constructione; sed ista alibi mihi neque lecta neque audita: nec video, quare flumen *fons* appelletur. Arabes Nilum passim vocare scribit *vitam terrarum* حياة الارضين idque Latinis literis exprimit *Giatellarthina*, quasi Arabicè prorsus nihil scivisset, pro *Hhajât-elardhina.*

22 Vana denique Gematria est CCCLXV. dierum anni, quam in Græco ΝΕΙΛΟΣ Heliodorus quærit στοιχείων εἰς ψήφους μεταλαμβανομένων literis in calculos adhibitis c. 9.

Ν	- - - -	50		Quasi verò Rabbinicâ sapientiâ nomina fluminibus imponerentur.
Ε	- - - -	5		
Ι		10		
Λ	enim denotat	30	365.	
Ο	- - - -	70		
Σ	- - - -	200		

23 Tractationem de Nilo concludimus inani veterum opinione, quasi nullos emitteret vapores, ut alia flumina; propterea ἄναυρος *aura carens* dictus. Sic enim Herodotus Lib. II. c. 19.

αὔρας ἀποπνεούσας μοῦνος πάντων ποταμῶν οὐ παρέχεται. | *Solus omnium fluminum nullos vapores exhalat.*

(x) Syntag. I. c. 6. p. 49. (y) Lib. III. quæst. natur. cap. 25. (z) L. 3. ff. *si pars heredit.* (a) *In antiq. convival.* L. 3. c. 6. (b) Cap. X. & sequentibus.

L. I. c. 8. N. LIII. & LIV. Hæc exſcripſit *Plinius* L. 5, c 9. Eadem refert *Ath. Kircherus* (c), ſed non refutat, quod
egregiè præſtitit *Wendelinus d. lib. c. XI.* Scilicet boni illi viri putaverunt Nilum nul-
los exſpirare vapores, quia nulli videntur. Nimirum in Ægypto frigore non con-
ſtringuntur, ut oculis videri poſſint. Æque ac ſi *Lappo* quidam ſcriberet: *Ægyptios
non reſpirare*, quòd halitus oris in Ægypto non cernatur, ut in Septentrionalibus
regionibus magnâ anni parte.

Aura fluminum. *Cardanus* (d) rei falſæ (quod multis Philoſophis accidit) cauſas quærit, *cur ſolus Ni- 24
lus aura careat:* in re cuivis obvia ſtolidè ſubtilis. Agnoſcit *auram fieri, ubi aqua tepo-
rem à ſole* [ut putat] *conceperit, indicio eſſe,* quòd ſub ortu & occaſu, non media die aura
circa flumina æſtate oriatur. Cui rei longas ſed malas applicat rationes, quas
exſcribere piget. Breviùs & meliùs dixiſſet: *Quia ſcilicet mane & veſperi exhalatio-
nes illæ à tepore aquæ, vel nativo ſubjectæ terræ calore aſſurgentes à naturali aëris frigore
conſtringuntur, ut oculis videri poſſint: medio die verò à calore ſolis reſolvuntur, ne videri
queant.* Ubi ergo ſummus æſtus eſt, ut in Ægypto, ibi vapores nunquam viden-
tur: ubi ſummum frigus, ut hybernis menſibus in Septentrione, ibi aperto fortè flu-
mine, quamvis calore ſolis minime tepefacto, toto die cernuntur, ut ipſe in Svecia
vidi. Inde frequentiſſimæ nebulæ. Quod etiam mechanicè demonſtrari poteſt; 25
Boreas in balneo. ut mihi ipſi contigit in Sveciâ menſe Decembri in balneo ſedenti. Accidit, ut orbis
vitreus frangeretur, Boreas acer in hypocauſtum inflans, id continuò tantâ nebulâ
velut nube replebat, ut alter alterum vix videret, donec rurſus obſtrueretur. Dice-
retne hîc vapidus quidam Philoſophus: *balneum ante & poſt ventum hunc vaporibus
pag. 695. caruiſſe.* Ariſtoteles certè non in ea fuit ſententia, teſte Strabone, cauſas ſalubritatis
Nili reddens: *aquam à ſole mediocriter coqui*, ait, *nutrientia relinquendo & ſuperflua
per vapores reſolvendo.*

De Kirchero tantùm mirum, qui alibi aſſerit: *corpora omnia habere ſuam atmo- 26
ſphæram, ſive ſua effluvia;* & tamen iſta de aura Nili tam frigidè refert. Præſertim
L. 21. c. 7. cum Plinium legerit, qui quaſi immemor ſui ſcribit: *In Ægypto minimè odorati ſunt
flores, quia nebuloſus & roſcidus aer eſt à Nilo flumine.* Quod etiam experientia recen-
tiorum peregrinatorum confirmat, ut abſolutè verum non ſit: *omni tempore Nili au-
ram non videri;* niſi malis hoc accipere de aere caliginoſo quidem, ſed minimè ma-
dido, quem nos æſtivo tempore Hendrauch *fumum campi ſterilis* vocamus.

N°. LIV. De Nili nomine AbaWi] Nilum ab Habeſſinis linguâ 1
n. 59. §. 2. vulgari Amharicâ አባዊ: *Abawi* vocari, in hiſtoria noſtra diximus. *Abaoi* ſcri-
bunt Luſitani, (e) quod illorum pronunciatione eodem modô ſonat ac *Abawi*, li-
tera W. Anglorum more pronunciatâ; quia in Æthiopicis vocabulis pro ወ: W:
I. 3. n. 29. Æthiopico, communiter ponunt O, ut pro ሐዋሽ: *Hawaſch* abjectâ aſpiratione
§. 4. & 7. ſcribunt *Aoax*. *Ogge* pro ወጌ: Oleca pro ወለቃ: & ita porro. Nomen illud Nili
ab imperitis mirè corruptum fuit, qui *Abanhi* pro *Abahui*: *Abanhus* (f) *Abachius* &
Abahvis (g) alii verò aliter corruptiſſimè ſcripſere.

Derivari quidem poſſet vox አባዊ: *Abawi* ab Æthiopico & Amharico አብ: 2
Ab, Pater, ſicut ab ኢትዮጵያ: *Itjopia, Æthiopia* fit ኢትዮጵያዊ: *Itjopiawi*, *Æthi-
ops*; à ምድር: *Medr* terra ምድራዊ: *Medrawi: terrenus*, ita ab አብ: *Ab, Pater* fie-
ri poteſt አባዊ: *Paternus.* Nam terminatio *awi* gentilia ferè omnia, nonnulla etiã de-
nominativa adjectiva format; Sed quid ſub tali adjectivo intelligi debeat, non liquet.

In prima quidem Lexici noſtri editione አባዊ: dictum putavimus tanquam 3
patrem fluminum; non quidem ex illo prognatorum, quod eſſet abſurdum, ſed
quòd magnitudine & excellentia ſuâ cætera quaſi ſuperaret, alluſione magis pöetica
quàm Grammaticâ derivatione. At *Georg. Hieron. Velſchius* (h) iſta reperiens, fin-
git: *E Nilo multos hinc inde amnes & rivulos procurrere, aliis nominibus notos.* Quo-
modo ſibi imaginatus fuerit, rivos ex magno fluvio & quorſum procurrere, equidem
neſcio.

(c) dicto L. 1. c. 6. p. 48. (d) d. lib. 2. pag. m. 77. (e) Relat. P. Petri Pays apud Ath. Kircherum in Oedip. Ægypt. Synt. 1. c. 7. p. 56. (f) Baudr. in voce Aſtapus. (g) P. Jov. Hiſt. lib. 18. (h) De vena Medinenſi cap. VII. pag. 193.

nescio. Alveos & brachia vocamus, si fortè contingat flumen dividi, non amnes Lib. I.c. 8.
4 & rivos, qui suos peculiares fontes habent. Aliàs veteribus, inprimis Poëtis, inso- N. LV.
litum non fuit, magnum quoddam flumen *Patrem* vocare. At iste noster fluvius & 56.
non *Pater* modò sed ipse ζεὺς Αἰγύπτιος, *Iupiter Ægyptius*, Σωτὴρ *Salvator*, aliisque Deorum Ægyptiorum nominibus vocatus fuit, cui quotanois tanquam Deo, dies festi τὰ Νειλῶα *Niliaca* dicti, celebrati fuerunt. Tanta vis erat superstitionis illorum temporum, ut creaturas etiam inanimatas passim pro Creatore colerent. Similia ferè de *Gange* Indorum flumine narrantur.

1 No. LV. Nilus omnia flumina in se recipit] *Cardanus* loco supra citato scribit, *nullum flumen in Nilum influere*, & propterea à *Scaligero* (i) reprehenditur: Sed tollenda est controversia distinctione locorum. Veteres, qui istud scribunt, de *Ægypto* solummodò loquuntur, ubi verum est; nullos influere fluvios; quia in Ægypto nulla vel exigua est pluvia, ideò nulli vel paucissimi fontes ibi dantur; & consequenter nulli fluvii. Idque nostram *de origine fontium* sententiam firmat. Sup. n. 52.

2 At in Æthiopia, ut paulò ante diximus, Nilus omnia flumina, uno & altero excepto, colligit, atque sic magna gloriâ tanquam Heros & Rex in Ægyptum defertur. Ita loquitur Gregorius in relatione de cursu Nili; & nos in tabula nostra Chorographica id demonstratum dedimus. I. 8. 33.

1 No. LVI. (k) Nili nomen ግዮን: Gijôn unde venerit] Quod Nilus linguâ literatâ Æthiopum sic vocetur, ex versione LXX. Interpretum fluxit. Illi textum Gen. 2. 13. *Nomen fluvii secundi*

גחון הוא הסובב את כל־ארץ כוש׃	*Gichon; ipse ambiens* [est] *totam terram Cush.*

reddiderunt secundùm usum seculi sui

Γηὼν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας.	*Geon; ipse circumdans omnem terram Æthiopiæ.*

Et locum *Ieremiæ II. 18.* qui manifestè de *Nilo* agit,

מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור׃	*Quid tibi cum viâ Ægypti, ut bibas aquas* [fluvii] Shichor. (l)

exposuerunt:

τί σοι καὶ τῇ ὁδῷ Αἰγύπτου τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γηών.	*Quid tibi & via Ægypti ad bibendum aquam Geonis.*

Putaverunt ergo *Gehonem* ipsissimum Nilum esse. Habessini quoque nostri, nullam aliam Æthiopiam præter suam cognoscentes, in eadem sententiâ fuerunt.

2 Autoritas illorum Interpretum post Siracidem & Josephum fefellit tàm Græcos quàm Latinos Patres, & Historicos veteres. Vide *Philostorgium* Lib. 3. c. 10. *Pausaniam* in Corinthiacis & alios. *Theodoreti* & *Augustini* loca in Historia ipsa allegavi (m). *Hieronymus in Geographia sua* ait: *Geon fluvius qui apud Ægyptios Nilus vocatur, &c.*
3 Cùm ergò *Gichon* vel *Gehon* fuerit unum è quatuor capitibus fluminis Paradisiaci, quæ Moses dicto loco describit: Paradisus verò indubitanter in Asia circa Mesopotamiam situs fuisset: contrà Nilus in Africa tot parasangis ab illa distante flueret; ideò ex falsissima hypothesi necessarium erat absurdissimum consequens, nimirum *cuniculos subterraneos, &* (quod mireris) *meatus submaritimos* fingere, per quos Nilus ex Asia in Africam deduceretur. Addere oportebat inventores hujus commenti: *Cuniculos illos subtus bene fornicatos fuisse, ne fortè profluens Nili aqua cum marina uspiam ascenderet, & alicubi ante tempus in fontes erumperet.* Philostorgius dicto loco illum *subter Mare Indicum & Mare rubrum* deducit, quasi de re valde probabili addens: ὡς ἔστι συμβαλεῖν, *ut conjicere est*, & ὡς εἰκάσαι *ut verisimile est.* Propterea rectè perstringitur à
4 *Gothofredo* in dissertationibus ad hunc locum. Modò non *Conimbricenses* tam celebres Philosophi, infrunitæ huic opinioni calculum suum adjecissent, scribentes (n):

Nilum

(i) Exercit. 48. (k) Numerus hic *in Historia nostra* omissus ad §. 10. hujus capitis pertinet; ubi simul notandum [illegible] esse *Th. Petrai*, at ego in MSS. meis non nisi ግዮን: reperio. (l) Vulgata appellativè exposuit: *aquam turbidam*: Et Josuæ 13. 3. *fluvium turbidum*. Nimirum aqua *Nili* limosa est. (m) §. 19. hujus capitis: lit. f. (n) Tractat. IX. de Meteoris, cap. 16.

L. I. c. 8. *Nilum è terrestri Paradiso ortum, subterraneis cuniculis abscondi, tum quasi primùm nasci*
N. LVI. *in quodam Africæ lacu in regno Congensi.* Fortassis putaverunt cum Ammiano Marcel-
Lib. 22. lino, *fontes ejus etiam posteras ætates ignoraturas*; nec fore quenquam qui cuniculos illos investigaret & derideret.

[Eodem ferè modò nugatores Rabbini *septingenta genera piscium mundorum cum Israelitis in Babyloniam migrasse* dicunt, *atque cum iis rediisse.* De eo, quò minus dubitares, R. *Honna Bar Joseph* asseverare ausus est; *illos pisces measse ac remeasse* דרך תהום *via abyssi*, quam scilicet vesanus ille Honna cognitam habuit. Hieros. Taanith. fol. 69. 2. (o)]

Nihilominus invaluit ista opinio in hodiernum usque diem, quo Nili fontes tam 5
benè cogniti sunt. Non referam autores superioris seculi, qui in dicta Scripturæ loca commentarios ediderunt. Ipse *Petrus Pays* fontium Nili in Africa primus Europæorum spectator, illum *Gehon* unum ex Paradisiacis fluminibus vocat, ut mox audie-
N. LIX. mus. Quin & vulgus Ægypti, nimirum *Coptitæ, Turcæ & Judæi* adhuc credunt: *Ni-*
§. 1. *lum originem suam in Paradiso habere* (p) atque isti origini magnas virtutes attribuunt, dum crescere incipit, in eo ludunt & lavantur, haud secus ac Indi in Gange, blandis & honorificis vocibus illum appellantes. Sed frivolam hanc de Gihone e-
d. tr. c. 3. jusque meatibus subterraneis narrationem *Wendelinus* deditâ operâ refutandam in se recepit; quare nos actum agere nolumus.

Ecclesiasticus c. 24. 37. cùm dicit: ὡς Γηὼν ἐν ἡμέραις τρυγητοῦ, *sicut Geon in diebus* 6
vindemiæ, Nilum sine dubio intellexit; nam in illis regionibus circa medium Septembris vindemia est, cum maxima cernitur Nili inundatio; at Æthiops, *autor Organi* Manuscripti dum illa ipsa Siracidis verba refert, pro *vindemiâ* ponit *hyemem* ከመ፡ ተከዚ፡ ጊዮን፡ በመዋዕለ፡ ክረምት ፨ *Sicut flumen Gijon in diebus hyemis.* Nilum intellexit, stylum autem patriæ suæ accommodavit, quæ exundationem tunc temporis sentit.

Alia Nili nomina referre & exponere nihil attinet. *Siris* ab Æthiopibus pri- 7
scis, Ægypto conterminis, lingua eorum dictus fuit usque ad Syenen Ægypti, ubi primum Nili nomen accepit; (q) ut vanissimum sit derivationem vel expositionem illius nominis ex aliis linguis petere. Id pridem de eo rectissimè monuit *Eustathius*, ὁ χρὴ ζητεῖν Ἑλληνικὴν ἐτυμολογίαν. *Non oportet quærere Græcam etymologiam.* Addiderim ego *nec Hebraicam*, quod incautè nimis fecit Wendelinus.

Sed apprimè rursus fallitur Velschius, (*) qui nomina *Gir*, *Giris* & *Siris* per 8
aphæresin è nomine *Tegyrosy* facta putat. Ad cujus monstrosæ vocis aspectum primò stupebam, mox agnoscens vocalem Y in voce Æthiopica meæ inventionis esse pro vocali sexti ordinis in syllabario Æthiopico; recurrebam ad Lexicon meum Æthiopicum, (r) (quod ille quidem hoc loco non allegaverat) ad vocem ተከዚ፡ ubi vocabula ተከዚ፡ ጤግሮስ፡ *Flumen Tigris* neque exposueram, neque Latinis literis *Tacaze Tegros*, expresseram. Velschius, rationem legendi nesciens, characteres in Syllabario meo quæsitos expressit *Takazè Tegyrosy*, atque de Nilo interpretatus est, meam expositionem parum expendens atque confundens. Scripseram enim vocem Takazè primò appellativum esse, & flumen quodvis significare, exempla addens: ተከዚ፡ ጊዮን፡ *Flumen Gihon* Nilus; & ተከዚ፡ ጤግሮስ፡ scil. Tigris. Secundò κατ' ἐξοχὴν proprium esse fluminis cujusdam in Æthiopia, quod in Nilum exonerat, in Tabulis vulgatis *Tagazi.* Quæ omnia Velschius commiscuit *Takaze Tegyrosy*, inquiens, *flumen Æthiopicum esse in Nilum influens, ideoque* κατ' ἐξοχὴν Nilus dictum. Quæ, quia à me profecta, necessario expurganda fuerunt; quod quivis alius facere potuisset, si me allegasset.

N°. LVII. De Imperatoribus & Regibus Nili fontes quæ- 1
renti-

(o) *Lightfoot* ista habet in Centur. Chorograph. Matthæo præmissa cap. 4. p. 13. (p) In relat. Ægypt. Ital. P. I. c. 4 p. 38. (q) Id clarum est ex autoribus in notis Harduini ad Plin. cap. V. sect. 10. p. 555. 4. allegatis. Et Steph. de Urb. in voce *Syene.* (*) d. tract. de Venâ Medin. Cap. 7. p. 192. (r) quod alias diligenter allegat, ita tamen ut ferè ubique aliquid monendum reperiam; ut cum cap. 2. p. 52. pro *Syene*, in meo Lexico p. 146. *Syenam* legit.

1 rentibus] Quinam isti fuerint, hic referre volumus. Primus *Dicaarchus Hamm-montorum Rex* duos juvenes è *Nasamonibus*, Psyllorum hostibus, populo Libyæ, Nili fontes exploratum misit, qui nova retulerunt, non quidem de fontibus, sed de fluvio quodam ab occasu in ortum fluente, in quo ut in Nilo *Crocodilos* viderint. Si Nilus non fuit qui in Sennara talem cursum servat, alius in Nilum influens fluvius esse potuit. *Sesostris* idem tentavit. L. I. c. 8. N. LVII.

2 *Cambyses* ipse idem fecisse fertur, exercitum suum secum trahens, de quo lepidè Tellezius: *Etiam de Cambyse scribitur, quod cum magno exercitu (quasi investigatio illa armis occupanda esset) percurrerit multas regiones, sed frustra, quia tandem rediit multis suorum amissis, & fonte non reperto, sicut de illo scripsit Cordubensis.* Nempe Lucanus Lib. X. Lib. 1. c. 5.

- - - - - - - Vesanus in ortus
Cambyses longi populos pervenit ad ævi,
Defectusque epulis, & pastus cæde suorum,
Ignotò te, Nile, redit. - - - - -

3 Tantum olim erat desiderium originem Nili sciendi, ut *Alexander Magnus*, in Asia Indi fluminis originem inveniens, valdè lætatus ad matrem scripserit: *se Nili caput reperisse.* Reputa hic quæso ignorantiam Orbis terrarum apud veteres! Antequam verò literas mitteret, meliùs edoctus, quæ modò scripserat expunxit (s).

4 *Ptolemæus Philadelphus* idem conatus est (t).

De *Iulio Cæsare* id quoque testatur *Lucanus*, fide, ut puto, Poëticâ:

- - - Nil est, quod noscere malim,
Quàm fluvii causas per secula tanta latentes.

Et mox:

- - - Spes si mihi certa videndi
Niliacos fontes, bellum civile relinquam.

At *Nero Cæsar*, ut erat incredibilium cupitor (Taciti verba sunt) duos centuriones ad investigandum caput Nili misit, quos Seneca ipse narrantes audivit (u): *Longum illos iter peregisse, cum à Rege Æthiopiæ instructi auxilio, commendatique proximis Regibus penetrassent: ad ulteriora quidem*, ajebant, *pervenimus, ad immensas paludes,*
5 *quarum exitum nec incolæ noverant, nec sperare quisquam potest*, &c. Verùm enim verò vanæ & incertæ fuerunt omnes istæ explorationes. Facilè quidem est, secundò flumine descendentibus, exitum illius reperire, adverso autem ascendentibus, verumque ejus alveum ignorantibus contingere potest, ut prospectu à montibus vel sylvis impedito, aliud flumen aspectu majus, reipsa verò minus principale ingrediantur, cum nec videre nec scire possint, utrum majus & longius sit. Id enim pro principali habetur quod longissimum est, nomenque suum, quod reliqua minora amittunt, retinet. Deinde exploratores tædio periculorum atque viarum, ipsoque annonæ defectu facillimè occasionem revertendi arripiunt, vanum Regum studium incommodis suis postponentes.

6 Nec credibile est veteres Æthiopiæ Reges, qui verum alveum procul dubio noverant, centuriones illos vetam viam ducere voluisse, gnari Romanos imperio orbis terrarum inhiare; sed ad paludes duxisse, ne ulterius progrederentur, propositum istud summam stultitiam putantes. Interfecturi eos erant, tanquam regionum non fontium exploratores, nisi metus iræ Romanæ illos deterruisset. Crederent-ne ulli mortalium operæ pretium esse in fontes fluminis peregrini inquirere. Sanè hodie investigatio fontium fluminis *Obi in Moscovia* capite staret exploratoribus peregrinis.

7 Hinc inter proverbia vani laboris etiam hoc recensetur: *Nili caput quærere.* Idem Poëta dicto Libro:

Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre.

Q *Amovitq;*

(s) Arrianus *de exped. Alexandri L. 6.* (t) Strabo *L. 17. p. 789.* (u) *Nat. quæst. L. 6. c. 8.*

L. I. c. 8. *Amovitque sinus, & gentes maluit ortus*
N. LVIII. *Mirari, quàm nosse tuos - - - - -*
&59. Et sic plures eodem sensu. Claudianus:

Secreto de fonte cadens, qui semper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit ulli
Hoc vidisse caput, fertur sine teste creatus.

Tandem *PP. Societatis* hanc gloriam adepti sunt, ut ipsi pro repertoribus rei 8 per tot secula absconditæ habeantur. Verùm inquisitores illos omnes, quos nominavimus, deridet *Isaacus Vossius, tot fontes flumini esse*, inquiens, *quot sint ejus rivi.* De quâ sententia mentem nostram exponemus numero LIX. §. 10.

N°. LVIII. De Lunæ montibus] τὸ τῆς σελήνης ὄρος, *Lunæ montem* I
L. 4. c. 9. â quo Nili paludes nives suscipiunt, in singulari *Ptolemæus* habet ex auditu, nemo enim illius tempore in mediterranea Africæ ad latitudinis Australis gradum XII. penetraverat, multo minus hanc elevationem poli, quam ille constituit, mathema-
Cl. 1. p. 4. tica arte ceperat. *Arabs Nubiensis Geographus* جبل القمر *Lunæ montem* etiam in sin- 2
gulari sub decimo sexto latitudinis australis gradu locat, simulque addit relationem fabulosam de *decem Nili fontibus*, in duos magnos lacus sese effundentibus.

Geographi sequentes, ex uno monte tot fontes oriri non posse putantes, juga 3
montium esse crediderunt, quibus imposito *Lunæ* nomine, locum procul in Australi Africæ parte assignaverunt, ut pluviis illarum regionum hyemalibus Nilus augesceret. Quæ omnia vana atque falsa esse, ex recentioribus descriptionibus innotuit, ut in historia nostra diximus, & ex sequentibus clarissimè constabit.

N°. LIX. Descriptio fontium Nili] Non referemus hic *quæ Paulus* I
Jovius Hist. Lib. XVIII. de ortu Nili fastuosa sed vana habet. At relationem *P. Petri Pays* Lusitani, quia hodiernæ sententiæ fundamentum est, verbis *Ath. Kircheri* (x) quantum ad rem nostram faciunt, exscribemus, cum notis & dubiis nostris interspersis. *Inter flumina Æthiopiæ*, ait, *primo loco sese offert, maximus ille & toto orbe celeberrimus fluvius NILVS, qui non apud antiquos solùm & modernos doctores autoresque gravissimos in admiratione fuit, sed & ejus frequentem mentionem facit S. Scriptura. Gen. 2. 13. vocatur GEHON, unus è quatuor fluviis Paradisum irrigantibus.*

[Itane *P. Petr. Pays* putavit *Gojamam fuisse Paradisum*, si prope fontes Nili stans, eum putavit esse *Geon* vel *Gihon*, de quo dicto S. Scripturæ loco agitur.]

n. 54. §. 1. *Hic hodierno die vocatur ab Æthiopibus ABAOI*, [*Abawi* sonat ut paulo ante monuimus] 2
originem suam tenet in regno Goyam [corrige *Gojam*] *in uno territorio, quod vocatur* Sabala [lege *Sacahala*] *cujus incolæ vocantur* Agaus. [lege *Agaw* Thevenot. d. c. 69. *Ago. A* mutato in O] *Fons autem Nili in parte occidentali regni Gojam situs, in summitate unius vallis* [summitatem in valle non capio] *quæ assimilatur ingenti campo, jugis montium undique circumdato.*

Anno 1618. d. 21. mensis Aprilis, cùm in hoc regno unâ cum Imperatore ejusque e- 3
xercitu degerem, hunc locum ascendi, omnia diligenter lustravi, invenique primò duos ibi fontes rotundos, utrumque quatuor quasi palmis latum in diametro, summaque animi mei voluptate vidi id, quod nullis votis consequi potuerunt Cyrus *Rex Persarum*, [de hoc mihi nihil tale unquam lectum] *&* Cambyses, Alexander M. *ac famosus ille* Julius Cæsar. *Sciendum tamen, hosce duos oculos fontis* [עין. ዐይን፡ ut Hebraicè ita Æthiopicè *oculum* & *fontem* significat. Habessini fortassis dixerunt ዐይነ፡ንቅዐ፡ vel ዐይነ፡ ማይ፡ & sic *P. Petr. Pays* pro *fontibus* intellexit oculos] *nullum in supremâ montis planitie exitum habere, sed in radice montis* [quomodo verò aqua, quæ exitum infra habet, in supremitate montis consistere potest?]

Secundus fons vergit â primo in Occidentem ad jactum lapidis, dicuntque incolæ 4
totum montem plenum aquis, cujus hoc signum dabant, quòd tota circa fontem planities tremula erat, & bulliens [istud non capio] *manifestum aquæ latentis vestigium, eandemque ob causam non redundat aqua ad fontem, sed ad radices impetu maximo sese egerit, affirmabant.*

(x) In Oedipo Syntagm. I. cap. VII. p. 57.

mabantque incolæ, ut & ipse Imperator, qui præsens erat unà cum suo exercitu: eo anno terram parùm tremuisse, ob magnam anni siccitatem, aliis verò annis tremere & ebullire, ut vix sine periculo adire liceat. *Circuitus loci instar lacus cujusdam rotundi, cujus latitudo fundæ jactum constituere possit. Infra apicem hujus montis populus degit ad montem, leucâ circiter unâ à fonte dissitum versus occidentem, vocaturque* Guix [lege Gall. *Guch*] *& videtur hic fons bombardâ attingi posse.* L. I. c. 8. N. LIX.

5 *Porro campus fontis Nili ab omni parte difficilis ascensu est, præterquam ex parte boreali, ubi facile ascenditur. Infra montem circiter unâ leucâ in profundissimâ quadam valle è terræ visceribus alius fluvius emergit, qui se tamen cum Nilo paulo post conjungit; credunt eandem cum Nilo scaturiginem obtinere, sed infra terram per occultos canales deductum hoc loco primum erumpere. Rivus verò fontis, qui infra fontem erumpit, in Orientem spatio ictus bombardæ vergit, deinde subitò declinando Boream petit, & post quartam circiter leucæ partem novus sese offert rivus, è saxis & scopulis ebulliens, cui paulò post se jungunt duo alii rivi, ex Orientis plaga erumpentes, & sic deinde aliis & aliis identidem collectis rivis notabiliter crescit Nilus.*

6 *Post spatium verò diurnum itineris magno fluvio, qui dicitur* Jama, *conjungitur, qui deinde flectis se versus Occidentem usque ad XXV. vel XXX. leucas, à primâ sua scaturigine; postea mutato cursu Orientem repetit, insinuando se in unum lacum ingentem,* [Est hic situs in provincia quæ dicitur *Bed*, regnoque partim *Gojame* subjacet, partim *Dembea*] *quem ita pertransit, ut aqua Nili notabilem differentiam ab aquis lacus ostendant, totusque fluvius aquis palustribus impermistus, suum cursum flexumque teneat; qui mox, ubi exit, variis gyris declinando in meridiem, terram irrigat nomine* Alata, *quinque leucis ab epistomio lacus distantem, ubi per rupes 14. brachiorum* [brassées *Ulnas*, ut videtur, intelligit] *altas præcipitatus, immenso simul & fragore & fumo aqueo, qui eminus nebula mihi videbatur, præcipitatus, paulo post intra duas rupes ingentes ita absorbetur, ut vix oculis attingi potueris. Sunt cacumina dictarum rupium ita vicina, ut Imperator aliquoties, strato per illa ponte, cum toto suo exercitu transierit, quibus omnibus & ego præsens fui.*

7 *Postquam igitur à parte orientali regnum* Begamidri [lege በጌምድር: Bagemder] Gojam, *cæteraque intermedia regna* Amhara, Olaca [lege ወለቃ: Walaka] Xaoa [lege ሸዋ: *Schewa*] Damota, *longe lateq; irrigavit, mox fluxu suo regnum Gojam repetit,* [potius circumdat, illud enim nunquam deseruit] *irrigatisque territoriis* Bizan & Gumancana *ita sensim regno* Gojam *appropinquat, ut non nisi unius diei itinere à fonte suo distare comperiatur. Hinc fluxum retorquendo versus* Fazelio & Ombarea [Hæc fluxus conversio non reperitur neque in Tellezii, neque in Æschinardi tabulis, neque convenit cum Gregorii mei relatione] *regnum Gentilium, quod anno 1613. ingenti exercitu subegerat* Erаz-Sela-Christos, *frater Imperatoris, regnumque utpote incognitum, & ob vastitatem vocavit* Ayz Olam [lege ሐዲስ: ዓለም: Hadis alem] i.e. novum mundum. *Hinc ex Oriente in Boream declinans, per innumeras alias regiones vastissimaque præcipitia dilapsus in Ægyptum, & hinc in mare mediterraneum se exonerat.*

8 Hæc est descriptio *Petri Paysii*, in qua se fundat *Kircherus*, & cui imposterum standum esse dicit. Illam deridet *Isaacus Vossius* (y) his verbis: *Sanè si quis legat illa, quæ nonnulli* [neminem nisi *Ath. Kircherum* novi qui id fecerit] *prodidêre de quodam religioso Lusitano, ut opinor* [P. Petrum Pays intelligit] *qui Imperatori, & universo ejus exercitui fontes Nili ostenderit, vix est, ut risum temperet. Iste scil. Imperator cum toto exercitu nesciebant Nilum in suis oriri terris, & advocandus erat aliquis ex Europa, qui hoc ipsos doceret.* Videtur mihi paulò iniquius cum bono illo fontium Nili repertore, vel ejus exscriptore *Kirchero* agere. Non enim jactat sese *P. Petrus Pays*, quòd Imperatori & universo ejus exercitui fontes Nili ostenderit, sed tantùm, quòd præsens fuerit.

9 Tellezius hujus equidem profectionis ad fontes Nili nullam facit mentionem, ut quidem par erat; attamen (z) de bello Regis Æthiopiæ Anno 1618. gesto scribit: *quòd propè* Ancascham *iverit, haud procul* Agawis. Oportet igitur *P. Petrum Pays*

cum

(y) In libello sæpe allegato de Nili aliorumq. flum. origine cap 16. p. 54. (z) *Lib. IV. c. 17. p. 344. b.*

L. I. c. 8. cum illo ivisse, & tunc temporis fontes Nili perlustravisse, qui apud *Agawos* existunt.
N. LIX. Alioquin P. Petr. Paysii narratio, si excipias quæ nos inseruimus, in substantiâ non discrepat ab ea, quam Gregorius meus *Ernesti Saxoniæ Ducis* jussu literis consignavit, & nos in *Historia nostra* retulimus. I. S. 31.

Quo loco non possumus non dissentire à nova Viri Clarissimi (*a*) sententia, quam de fontibus fluminum vulgavit. *Vanum esse putat, certos fontes flumini alicui magno assignare, cùm tot sint ejus fontes, quot rivi.* Verba ipsa afferemus: *Nec multò melior Geographorum quorundam ratio, qui quamvis torrentes & rivos infinitos, unde flumina componantur, ob oculos habere potuerint, unum tamen fontem signare conati sunt, è quo totus promanaret fluvius. Hoc enim perinde esset, ac si quis in arbore, cui innumeræ sint radices, unam aliquam indicare velit, per quam adfluat alimentum: aut si quis in amplo tecto istam conetur monstrare tegulam, quæ imbricem tempore pluviæ exundare faciat. Quapropter, si quis veram fluviorum originem nosse desideret, frustra is vel certum aliquem locum, vel fontem quærat, unde flumina oriantur*, sed quotquot inveneris rivos, totidem quoque scito te invenisse fontes, imò *quotquot guttæ pluviales cadunt, aut in illos montes, aut in istos campos, quorum declivia latera aut planities alveum versus inclinantur, totidem puta te habere principia, unde flumen constituatur.* 10

Verùm non memini me observasse, *quod Geographi fontem unum signent, unde totus promanet fluvius*, ut ille vir insignis loquitur, sed *unum & alterum fontem solent signare, ex quo magnum quoddam flumen initium & caput suum habet*; *uti sunt* fontes Rheni ex *Adulâ* monte; fontes Rhodani ex *Furca monte*; & sic alii. Idque jure meritò ita mihi fieri videtur. Nam *differentia* facienda est *inter rei alicujus principium, & augmentum*; *atque istius augmenti intervalla*, quæ vir doctissimus confundit. Rivi quidem & fluvii omnes accessiones sunt & augmenta fluminum majorum, sed non eorum principia & fontes. Flumina inferiora in Rhenum influentia, ut: *Nicrus*, *Mænus*, *Mosella*, & reliqui minores omnes, non possunt dici principia & fontes *Rheni*, quia iste jam ante existit, antequam illi fluvii accedant. Rei autem prius existentis principium dici non potest id, quod longo intervallo post addatur; ita nec rivi & torrentes inferiores superioris fluminis procul ab hinc existentis fontes esse possunt. Nec *Basileæ* interroganti, ubi Rhenus ibi præterfluens fontes suos habeat? vir sanæ mentis responderit, in *Suevia*, *Burgundia*, *Franconia*, *Westphalia*, *Belgio* & aliis locis, quia longè inferius flumina modo dicta in Rhenum influunt; *itaque inventis tot rivis, dicere non potes, te invenisse tot Rheni fontes*, ni asserere velis, Rhenum non esse Rhenum, nisi postquam omnes suos alveos ex infinitis suis fontibus collegerit. Quamdiu autem Rhenus est & vocatur, tam diu meritò quærere possum, ubi sit fons ejus & origo, donec ad caput ejus perveniam. Adeoque optima ratione, ubi flumen nascitur & incipit, fontem certum illi assignare possumus, non unde totus promanet, sed unde promanare incipiat. Eodem modo se habet Nilus & reliqua flumina omnia, *ubi nominis initium est, ibi est eorum fons.* 11

Contingere quidem potest, ut unus fluvius plures habeat fontes, videlicet cùm è propinquo confluunt rivi, certo nomine carentes, eorum initia pro fontibus fluvii illius habenda, donec in unum alveum coeant, atque is certum nomen accipiat. Sic *Rhenus & Rhodanus*, ut diximus, binos habent fontes. *Nilus* itidem *duos* secundum P. Petrum Pays: *quinq;* verò secundum Gregorium meum; quia tot rivi innominati concurrunt. Constituto igitur semel in alveo suo flumine aliquo, qui postea accedunt rivi, non fontes nec alvei, sed accessiones fluminis prioris & plerumque minores sunt, rarissimè majores, ut in *Danubio*, qui in Suevia superiore in pago Doneschingen Fürstenbergicæ ditionis, è fonte satamplo, ut ipse vidi, erumpit, & advenienti fluvio sextuplo ferè majori die Priege dicto, nomen adimit, quasi in ultionem, quòd maximi Europæ fluminis fontes retro quærentibus, nomen suum obscurum longè clariori cedere noluerit. 12

Porrò

(*a*) Isaaci Vossii dicto tractatu Cap. V. p. 16.

13 Porro flumina minora alveos facere unius magni ἀγκῶν planè est, & usui hujus vocabuli repugnat. Quippe plures alvei de uno flumine nunquam aliter accipiuntur, quam si objectu insulæ cujusdam dividatur in diversa brachia, ut loquuntur, non cùm alia extrinsecus accedunt. Quin concedamus, parva flumina alveos majorum vocari posse, negari tamen nequit, unumquemque suam propriam habere scaturiginem, i. e. fontem, quem si de flumine principali denominare & *fontem Nicri*, *Rheni fontem* vocare velles, ideò quòd in Rhenum influit, nonné te deridendum accolis omnibus præberes, qui id fortiter & quidem rectè negaturi, atque Rhenum procul abesse dicturi sint. Denique si hoc verum est, *tot fluvio fontes esse, quot sint rivi*, sequitur, flumina illa inferiora nullos habere fontes, cum sint fontes fluvii principalis. *Nicrus* enim & *Mænus* non sunt *Rhenus*, si autem illorum fontes dici debeant *Rheni fontes*, illi fontibus carebunt, quod absurdum. Lib. I. c. 8. N. LIX. & 60.

14 Similia ab arboribus & tegulis tectorum petita (quod bona illius pace dixerim) planè sunt incongrua; quia radices arboris in unam stirpem quasi æqualiter confluunt, non per intervalla, longo spatio distincta, ut flumina nascuntur. Si verò fingeres radicem aliquam præcipuam & longissimam, aliasque per intervalla accedentes, & singulis nomina dares, utique facilè indicare posses unam illam maximam, per quam affluit alimentum. Eodem modo in tecto imbrex optimè nomen habere posset, si tegulæ ita dispositæ essent, ut per plura intervalla ex parvis imbricibus in majorem deflueret. Ad lacum vel stagnum quadrant ista similia, cui malè assignaveris fontem, cùm ex tot fluminibus tanquam torrentibus colligatur.

15 Quæ ideò fusiùs dicenda fuerunt, ne stolidos putemus, non quosdam, sed omnes *Geographos* qui certos fontes magnis fluminibus assignant: nec non *Reges & Principes*, qui Nili fontes quæsiverunt: nec tot *Historicos* & *Poëtas*, qui de illis non repertis vel non reperiendis scripsere: imò omnes universi Orbis populos, qui singulis fluminibus singulos assignant fontes.

1 N°. LX. An in Ægypto pluat?] Gregorius hoc loco scribit: ግብጽ፡ እንተ፡ አልባቲ፡ ዝናም፡ *Ægyptus cui non est pluvia*; & sic communiter veterum Geographorum plerique. Tibullus:

Te propter nullos tellus tua postulat imbres
Arida nec pluvio supplicat herba Iovi.

Nimirum talis pluvia intelligenda est, quæ plantis vel segetibus sufficiat. Sanè hybernis mensibus in Ægypto pluit, ut ex novissimis itinerariis & relatione MSS. *Pini* supra citata constat, rarissimè quidem in superiore, sæpissimè in inferiore, nimirum *Alexandriæ*, aliisque maritimis locis, flante *Africo* (b): Cairi aliquoties, interdum per diem & noctem pluit; sed quò altior Ægyptus, eò rarior pluvia. n. 53. 11. n.

2 Eadem est ratio nubium, quæ in superiore Ægypto rariùs conspiciuntur. Tonitru vix semel in anno: Terræ motus rarenter & parùm sentiuntur. Audiamus *Thevenotium* sæpius à nobis allegatum (c)

Ce n'est pas à dire pour cela qu'il n'y pleuve point, comme plusieurs resveurs nous veulent faire accroire en Chrestienté, s'alambiquans l'esprit pour trouver les raisons d'un estre de raison, car il pleut fort en Alexandrie, & à Rossette aussi; mais au Caire, qui est plus haut, il y pleut moins, & toutesfois j'ay veu plevoir chaque année bien fort durant deux jours dans le mois de Decembre, & il y tonna en mesme temps, & le tonnerre tua un homme au chasteau, quoy que personne n'eust jamais entendu dire, que le tonnerre eut tué qui que ce soit au Caire.	*Attamen dici non potest quòd ibi non pluat, prout plurimi deliri scriptores id nobis persuadere conantur, sibimet caput turbantes de invenienda aliqua ratione hujus entis rationis. Quippe maximè pluit Alexandriæ ut & Rosettæ, verùm Cairi, cujus situs altior est, minùs pluit. Nihilominus quotannis multum pluere vidi mense Decembri per duos dies: eodem tempore etiam tonuit, & fulminis ictu quidam in arce percussus fuit, cùm tamen antea inauditum fuerit aliquem Cairi hoc mortis genere periisse.*

3 Causas, quare in Ægypto tam raræ, in Æthiopiâ vero interiore tam densæ pluviæ cadant, apud *Kircherum in Oedipo* (d) ut & apud *Vossium* (e) reperies, quas legere & examinare, si lubet, poteris.

(b) *VVansleb. Relat. Ægypt. c. 3.* (c) P. II. c. 72. p. 493. in itin. Or. (d) *Syntagm. l. I. c. 7. p. 60.* (e) *dicto lib. c XI p. 12.*

L. I. c. 8. N. LXI. & 62. N°. LXI. Exundationis Nili causa] Causam exundationis Nili 1
Æthiopiâ nunc probè cognitâ, neminem ampliùs latere puto. *Ath. Kircherus* ita
scribit: *Restat, ut de incremento Nili, tot scriptorum monumentis celebrato, à nemine verò
omnino penetrato, dicamus; vires in hac quoque palæstra experturi, in qua adeò turpe non est
ante victoriam deficere, ut doctissimus quisque in ea frustra ad hunc usque diem desudarit.
Si ergo labemur, illud nobis continget, quod eruditissimis quibusq; erit commune.* Kircherus,
ut aliàs sæpe, ita hîc patùm cautè loquitur, tanquam ardua aliqua disquisitione ad hanc
rem opus esset; cùm tamen ipse mox subjiciat: Extra omnem dubitatio-
nem ponendum, vehementibus pluviis incrementa Nili augeri.
Cur ergo veretur, ut ante victoriam deficiat aut labatur? Pergit & confundit quæ- 2
stionem de causis pluviarum, *sed* inquit, *quia ignoratur à quibus* [pluviis] *aut quomodo,
nihil hactenus certi pronunciari potuit.* Atqui de causa proxima incrementi Nili jam-
diu certi aliquid pronunciari potuit, ut mox audiemus; sed de remotâ, nempe causâ
pluviarum, disputare hoc loco necessarium non est, cùm causas causarum inquirere
exitum plerumque nullum habeat, & candidus Philosophus tandem fateri cogatur:
Non omnium rerum rationes reddi posse.

Hîc tantùm docebimus multos veterum satis claré scripsisse: *pluvias Æthiopiæ* 3
æstivas veram inundationis Nili causam esse. Id exploratores à *Ptolemæo Philadelpho*
L. XV. missi retulerunt. *Strabo* id minimè ambiguis verbis scribit ex Aristobulo:
p. 692. D. τῷ Νείλῳ μὲν ἐκ τῶν νοτίων ὄμβρων ἐστὶν ἡ πλήρωσις, h.e. *Nilo ex austrinis imbribus impletio
contingit.* Idem *Lib. XVII.* p. 789 C. tradit:

Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι στοχασμῷ τὸ πλέον, οἱ δὲ ὕστερον αὐτόπται γενηθέντες, ᾔσθοντο ὑπὸ ὄμβρων θερινῶν πληρούμενον τὸν Νεῖλον, τῆς Αἰθιοπίας τῆς ἄνω κλυζομένης, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄρεσι.

Enim verò antiqui conjecturâ, recentiores autem visu ipso cognoverunt, Nilum augeri quando superior Æthiopia imbribus æstivis perluitur, maximè in extremis ejus finibus.

p. 790. A. Mox cùm de expeditione *Sesostris & Cambysis* in Æthiopiam *Meroën* usque loquitur,
miratur, *tot occasionibus datis ignotam mansisse imbrium historiam illius temporis homini-
bus.* Θαυμαστὸν οὖν, inquir, πῶς ἐκ τῶν τοιούτων ἀφορμῶν, οὐ τελέως ἐναργὴς ἦν ἡ περὶ ὄμβρων ἱστορία τοῖς τότε.
Quomodo nunc dici potest, quòd doctissimus quisque in hac re, oculis visibili
& manibus palpabili, in hunc usque diem frustra desudarit? Plures autores in *Histo-*
l. 8. 17. l. i. *ria* nostra allegavimus. Habes & alios apud Clariss. *Vossium d. Lib. c. 20.*

His rationibus claris, imò certissimis, plerique scriptorum etiam usque ad hoc 4
seculum fidem non habuerunt, quòd illis incredibile videretur & naturæ contrarium,
in æstate juges pluvias cadere, quæ tantam exundationem efficerent. *Joh. Bapti-
sta Ramusius* (f) *in dissertatione de causa exundationis Nili* ait: *Non si sa che ella sia de-
terminata ne chiarita.* Id est: *Nescitur an* [causa] *nunc sit determinata & claré demon-
strata.* De quo tamen nostro seculo gloriari possumus. Igitur alias rationes quæ-
rentes tam turpiter sese dederunt, ut magni Philosophi pueriliter planè de hac re lo-
qui videantur. Sententias illas obsoletas hic referre nunc non vacat, legat qui vo-
c. 7. & 8. let *Wendel. de admirandis Nili*, ubi vanissimis quoruudam argumentis latè re-
spondet.

N°. LXII. Etesiæ Ἐτησίαι sc. ἄνεμοι *venti*, ab ἔτος *annus.* Sunt enim *anni-* 1
versarii venti, qui mensibus æstivis à Septentrionali plagâ latissimè sumtâ continuo
flatu spirant; ita tamen, ut nonnunquam *Eurum*, sed ut plurimum *Favonium* versus de-
clinent. *Statos æstivis flatibus dies*, *Tacitus* eos vocat, quorum flatu mare in Orien-
tem navigantibus secundum est, ut idem loquitur. (h) Quem locum benè emenda-
tum nobis edidit Theodorus Ryckius in novissima Taciti editione *Anni 1687.* Ex
Oriente verò venientibus Etesiæ sunt adversi. Sic n. Cæsar: (i) Ipse necessariò Etesiis
tenebatur, qui Alexandriâ navigantibus sunt adversissimi venti. *La più sicura Tra-
montana* Italis dicuntur, quasi ventum transmontanum diceres, à montibus qui Ita-
liam & Germaniam interjacent. *Wansleben* (k) eos vocat: *Venti maestrali.* In
Germa-

(f) Ad Hieron. Francastorum c. 1. (g) L. 4. Hist. c. 81. (h) Hist. L. 2. c. 98. 4.
(i) L. III. Belli Civil. (k) *In relat. de statu Ægypt. Ital. P. 1. c. 4.*

Germanica descriptione Nord Nord Westwind / qui *Circius* Latinis & *Θρασκίας* L. I. c. 8.
Thrascias Græcis est. Addit: *Consulem Hollandicum Thyls* ventorum utiq; peritissi- N. LXII.
mum eos Cairi diligenter observavisse; Attamen Plinius eos *Aquilones* nominat. 63. & 64.
Hoc est, Nord Ost/vel Nord Nord Ost Winde/Africo contrarii. Quæ ita con- L. 18. c. 34.
cilianda puto, quòd venti illi anniversarii semper quidem ex plaga Septentrionali,
non autem ex uno semper angulo spirent sed, modò ad ortum, modò ad occasum
& huc quidem communissimè declinent.

3 Quare rectissimè autor libri de mundo:

Οἱ ἐτησίαι λεγόμενοι μίξιν ἔχοντες τῶν τε ἀπὸ τῆς ἄρκτου φερομένων καὶ ζεφύρων.	*Venti, qui Etesiæ dicuntur, mixturam habent cum illis, qui à Septentrione veniunt & cum Zephyris.*

Similiter Diodorus Lib. I.

οὐ βορέαι γὰρ οὐδ᾽ ἀπαρκτίαι μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πνέοντες ἀπὸ τῆς θερινῆς δύσεως ἀργέσται κοινωνοῦσι τῆς τῶν ἐτησίων προσηγορίας.	*Non enim Aquilones neque Septentriones tantùm, sed etiam qui ab occasu æstivo flant Argestæ, participant de appellatione Etesiarum.*

Nord Westwinde Germanis & Belgis. Benè igitur Tacitus dicto loco *Etesiarum flatus in Orientem navigantibus secundos* narrat.

4 Lucanum equidem deceptum scribit Salmasius, quòd eos *Zephyros* vocet, ut:

- - - - Zephyros quoque vana vetustas
His adscripsit aquis - - - - - - -

Quia Zephyri à latere venientes cohibere non poterant Nili fluxum à meridie
promanantem. Sed ut Poeta ob metrum defendi potest. Veteres enim ventos #
non secundum certas quasdam lineas dividebant, ut hodierni nautæ, sed cardina-
les latè accipiebant; sic apud Tacitum *Oriens hybernus* intelligitur, & apud Luca-
num *Occasus æstivus*, qua ratione Etesiæ etiam à Poëtâ *Zephyri* dici potuerunt, quia
de Zephyris latius sumtis aliquid participabant, ut jam modo ex Libro de Mundo do-
5 cuimus. Isti anniversarii venti, cum in Germania sint ignoti, non tantùm in tri-
vialibus vocabulariis, sed & in probatis Lexicis ineptè redduntur: Die kühlen
Lüfftlein im August Monat und Hundstagen / cum reddi oporteat die jährli-
chen beständigen Winde auff dem Mittel-Meer / so die Sommer-Monate
durch/eine geraume Zeit blasen.

6 De duratione illorum quæstio superest. *Plinius* diebus *quadraginta* perflare
dicit, & incipere sub initium mensis Julii. Ammian. Marcellinus dies illis quadra- Lib. 22.
ginta quinque tribuit. At *Wanslebius* loco suprà citato disertè scribit, quòd incipiant
in Ægypto sub finem Junii, & durent usque ad dimidium Octobris, (quod spatium
est *centum* & ampliùs dierum) idque se non solum anno 1664. sed & Consulem Hol-
landicum anno 1663. sedulò notavisse. Conciliationem rursus à differentia locorum
petendam credo, ut spatium temporis *Plinii* & *Ammiani Marcellini* in Italiâ & vicino
mari obtineat: *Wanslebii* verò in Ægypto.

7 Fuere inter veteres, qui Etesiis causam exundationis Nili adscriberent, quos
refellit *Herodotus* & *Seneca* (l). Incrementum ejus diurnum tantummodò inæquale Lib. II.
reddunt, ut in *historia nostra* diximus.

1 N°. LXIII. Ex nivibus solutis minimè augeri Nilum]

Anaxagoras inter vanas Nilotici incrementi causas etiam nives in Æthiopiæ jugis re-
solutas refert. *In qua opinione*, ut *Seneca* loco modò dicto scribit, *omnis vetustas fuit.*
Non certè *Herodotus*, qui eam falsissimam dicit. *Æschylum*, *Sophoclem*, *Euripidem* d. lib. II.
2 hoc tradere, Seneca scribit, eosque rectè refutat. Nihilominus *Cardanus* (m) tam
subtilis Philosophus (ut videri vult) ubi de Nilo agit, etiam nives solutas admiscet: *Ni-
ves imbresque incrementum flumini præstare* scribit; cùm tamen nives in Æthiopiâ vel
nullæ vel rarissimæ sint. Sup. n. 39.

1 N°. LXIV. Pauli Jovii verba de exundatione Nili]

Viri hujus autoritatem in rebus Habessinicis, quam tot scriptores sequuntur, in pro- §. 37.
legomenis nostris elevavimus. Hîc tantùm verba ejus L. 18. *de exundatione Nili* insere- & seq.
mus

(l) *Nat. quæst. l. 4. c. 2.* (m) *De Subt. L. 2. p. 77.*

Lib. I. c. 8. N. LXIV. & 65. mus, ut appareat, quantâ circumspectione relationes peregrinæ accipiendæ sint: simul ut cognoscatur hallucinatio ingenii humani in re quotidiana, qualis est fluminis alicujus superstagnatio, quam quotannis aliquoties ex nimiis pluviis in omnibus terræ partibus contingere videmus. Quid non accidet miseris mortalibus in rebus divinis, in quibus plane cœcutimus, si eousque sapientiam nostram extendere ausi fuerimus.

Sup. n. 61. §. 1. Is igitur de inundatione Nili eodem fermè modô ut *P. Athanasius* loquitur. *De* 2
Nili incrementis ad subtilium studiorum ostentationem disserere, & proferre causas audere, planè ambitiosum esse putaverim, quando hac illustrium Græcorum pariter & nostrorum ingenia, inani, ut arbitror, labore, jampridem exercuerint. Quis enim vel naturæ: vel cœli & terrarum opificis arcana, jure quodam curiosis mortalibus abscondita, rimatus est? Quis ingentes illas in ipsis terrarum visceribus cavernas, vel maximè vasti ingenii luminibus introspexit, quæ cuncta maria, per tantum ævi spatium tot incursu fluminum nunquam crescentia, perpetuo hauriunt & exsorbent? [si ergo cavernas illas non introspexit, cur dicit, quòd mare hauriant, & absorbeant] *Quis denique subterraneorum anfractuum mensuras, certâ ratione deprehendit, quibus repletis universa exuberantis aquæ moles in apertum cælum per gibbosa montium evomatur? & ea quidem optimâ naturæ fide, quantum acceperit, irrequietâ dispensatione rependentis. Imbecillitatis profectò nostræ non meminimus, quum hac superba ingeniorum vastitate perscrutamur:* [& tamen ipse satis apertè, sed malè definire audet] *unde jam hoc totum rerum scientiæ nomen, tot vigiliis & sumtibus partum, profiteri dispudeat; postquam adeò pauca scire, & de singulis ambigere disputando confitemur. Verùm Habessini hoc unum pro constanti certis conjecturis persuasum habent,* Nilum ex eliquatis nivibus quotannis augeri, *& pro ratione frigoris & caloris, prout natura indulsit ac imperavit, in varias exundationes excrescere &c.* Hæc P. Jovius. Quis talia apud celebrem Historicum legens, conficta esse putaret?, nam supra omnem fidem est, *Petrum Æthiopem* (quô ille nititur) talia dixisse: vel tam impudenter in re quotidiana, quam melius scire poterat, mentitum esse. Si verò *Jovius* ex aliis Habessinis istud intellexit, credibile est, illum de allio, hos verò de cepis locutos fuisse. Sed transeamus ad alia.

N°. LXV. Nigrin, Nigritarum flumen, Nili sinistrum esse alveum]

Pr. §. 99. Citavimus hoc loco pro sententia nostra *Ioh. Leonem Africanum*, qui lau- 1
datur à *Vossio*, (n) his verbis: *Hoc pro compertissimo affirmare audemus, quotquot hactenus de interioris Africæ gentibus scripsere, illas meras nobis obtrusisse fabulas, si unum excipias* Leonem Afrum, *qui tamen non tam longè progressus est, quàm vulgo creditur: & in quo meritò istud requiras, quòd non tam situm & positionem locorum, quàm mores & naturam gentium nobis tradiderit.*

Scaliger (o) *Opus ejus eximium* passim vocat, nec aliud in eo reprehendit, quàm 2
quòd annos Christi cum annis Hegiræ non rectè computaverit. Elevatur ejus autoritas à viro docto, qui illi propterea ignorantiã & inscitiã Geographiæ imputat (p), quòd scripserit: *Nigritarum regio, per quam Nilus fluere dicitur &c.* Nimirum Nilum Ægypti tantùm in mente habuit, de quo *Leo* non agit, sed de alveo ejus sinistro, qui per regionem Nigritarum reverâ fluit, ut mox docebimus. Quin id clarè dictum reperio in versione Italica (q):

Secondo che affermono i nostri Cosmographi; Il Niger e un ramo del Nilo, il quale si perde sotto la terra, ed ivi esce formando quel Lago.	*Prout affirmant nostri Cosmographi, Niger est ramus seu brachium Nili, qui se terrâ condit, & rursus exit Lacum illum efficiens.*

Et mox:

La terra de' Negri che è dove il Nilo passa.	*Regio Nigrorum, quam Nilus transit.*

Huic testi, tanquam viro in Africa multum diuque versato, & cum tot Afris 3
ad emporia maxima confluentibus collocuto, plus fidei tribuendum esse puto, quam omnibus aliis Geographis, ex relationibus parùm fidis tabulas suas consarcinantibus; prout

(n) *De Nili & alior. flum. orig. C. 20. p. 70.* (o) *De emend. temp. p. 117. d. & 705. d.* (p) *In dissertatione de Ecclesia Æthiopica c. 2. p. 8.* (q) Giov. Battista Ramusio. p. 4. c. tit. Divisione di Africa.

prout in Chotographicâ Habessiniæ tabulâ factum, de qua exactissimum Vossii ju- L. I. c. 8.
dicium supra num. 35. §. 1. retulimus. N LXV.

4 Idem Vir doctus in *Leone* reprehendit, quòd (*r*) *Æthiopiam nostram Africâ extermi-*
net. Verùm id facit secundum hypothesin priscorum Geographorum, quos ille se-
quitur. Sic enim *Plinius : Tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopia* L. V. c. 4.
5 *dirimit.* Quo loco ignorantia illi exprobranda non est. Quippe veteres Geogra-
phi Africam non pro tertia Orbis parte, sed pro certâ istius partis regione habent,
quam postea Africam propriè dictam, vel Africam minorem vocaverunt. Deinceps
nomen hoc ad ingentem illam terræ partem extenderunt, ut supra n. 17. §. 7. dictum.

6 Utique inter veteres de Africæ finibus multùm diuque disceptatum fuit, ut in *Stra-*
bone legere est : & nos supra (*s*) latè docuimus. Quæ verò *Leo Afer* de Nigri flumine
tradit, non quidem ex sua experientiâ, sed ex famâ magnâ habuit; eaq; sententiam &
7 conjecturam nostram confirmant, sic enim scribit: *Niger sumit suum ex quodam deser-*
to initium, quod Seu *apud illos dicitur, atque hoc ex Oriente. Alii volunt hunc fluvium*
suam habere ex quodam lacu scaturiginem, sesequé Occidentem versus volvere, donec in
mare Oceanum delabitur. Porro affirmant nostri Cosmographi, Nigrin fluvium è Nilo
derivari, quem sub terra sese condere volunt, unde tandem hujusmodi lacus nasci videtur.
Et paulo post : *Advertendum autem est, quod (ut volunt nostri Cosmographi) ea Nigri-*
tarum regio, per quam Nilus fluere dicitur &c. At versio Italica, quam supra retulimus,
multò clarius loquitur.

[Extat inter opera *Ioh. Bapt. Ramusii*, in quam linguam ex Arabicâ ipse Leo vertisse dicitur Opera sua. Sed non satis congruè Latinè versa sunt à *Iohanne Floriano*, *Antverpia* 1556. Versioni igitur imputo, quæ hic illic parùm accuratè vel obscure sese habent.

8 *Livius Sanutus* in descriptione Africæ, Italicè edita sic habet: L. 8. p. 97.

Secondo affermano alcuni Cosmografi, pare
che questo fiume [de Nigri loquitur] non solo si
debba comparare col Nilo, ma sia un ramo pro-
prio d' esso Nilo; e benche habbia la sua fonte
dal Nilo lontana, nondimeno dicono che è pur
un ramo suo, il quale si perde per lungo tratto sot-
9 to la terra, & esce in quel deserto; poi formando
quel lago grande. Si legge esserci di ciò eviden-
tissimo segno, perche in un istesso tempo insie-
me col Nilo cresce ed inonda tutte le vicine
campagne, le quali esso con l' acque sue rende
fertilissime, e morbide, non altrimenti di quello
che fa nell' Egitto il Nilo, per giorni 40. cre-
scendo, e per giorni 40. scemando, ne piu ne
meno. Oltre che si sà di certezza ritrouarsi in
lui Cocodrili, Cavalli marini, ed altri animali,
si come si ritrovano nel Nilo, &c.

Prout affirmant quidam Cosmographi, flumen hoc [Niger] non solùm comparandum videtur cum Nilo, sed est ipsissimum illius brachium. Licet enim habeat fontem suum longè à Nilo distantem, nihilominus brachium ejus esse, sub terram intrans & rursus in deserto prorumpens, atque lacum illum magnum formans. Cujus rei signum evidentissimum id esse traditur, quòd uno eodemque tempore cum Nilo crescat, & inundet vicinas regiones, quas aquâ sua reddit fertilissimas & fœcundissimas. Eodem planè modò ac Nilus facit in Ægypto; qui per quadraginta dies crescit, & per totidem dies decrescit, ita & hoc flumen nec plùs nec minus. Ad hæc certissimum est, in eo quoque reperiri Crocodilos, Hippopotamos, aliaque animalia sicuti in Nilo.

10 Hæc debeo Clariss. *Iacobo Grandio* supra laudato; atque eadem sunt, quæ nos in Hi- N. 52. Seq.
storia nostra de hoc flumine tradidimus, tot autoritatibus & argumentis suffulti.

11 [De fluvio *Nigri* quem vocat Rio *de Senega* multis loquitur *Cadamustus* in editione Italica pag. 101. *Questo fiume, secondo che dicono gli huomini savii, è un Ramo del fiume Gion, che viene dal Paradiso terrestre.* Scilicet!]

12 Postmodum monendus est lector, cum § [illegible] hoc capite 8. Historiæ nostræ
dicimus: *Nomen* Nigris *non abludere à colore Nili, cum Hebræis & Græcis ipsis* Niger *vo-*
cetur. Non nomen, sed significationem vocum שיחור & Μέλας, quæ *Nigrum* signi-
ficant, innuere voluimus. Sententia hæc confirmatur etiam ab autoribus illis, qui
Nilum ex *Nigri* sive fonte sive flumine ortum habere scribunt; nam & hi confitentur
quòd Nigris sit pars Nili, seu ejus alveus, id enim, prout lubet, accipere poteris.
Si enim Nigrin pro principali flumine habeas, Nilus erit alveus Nigris, & vice
versa.

13 *Solinus* ait: *Omnis hæc plaga ab Æthiopia & terminis Asiæ Nigri flumine, qui Nilum* cap. 27.

(r) Tit. *Africa divisio.* Sub fin. (s) L. I. c. 1. n. 17. §. 1. & seq.

L.I. c. 8. *parit, ab Hiſpania fretô ſcinditur,* &c. tam confuſè loquitur. *Idem c. 30. Æthiopes &*
N.LXVI. *gentes Atlanticæ Nigri flumine dividuntur, quem Patrem putant Nili*; Sic *Salmaſius* correxit, cum tamen fateatur in omnibus legi, *quam partem putant Nili*, quod eodem recidit. Fluvium enim in duos alveos æquales diſcedentem, utrum partem vel pa-
trem vocare malis, nihil refert. *Plinius de Nilo : Iterum arenis receptus, conditur rurſus* 14
XX. dierum deſertis ad proximos Æthiopas, atque ubi iterum ſenſerit hominem, proſilit fonte (ut veriſimile eſt) illo, quem Nigrin vocavere. Idem Lib. VIII. cap. 21. ſcribit: *Apud Heſperios Æthiopas fons eſt Nigris, ut plerique exiſtimavere, Nili caput, ut argumenta, quæ diximus, perſuadent.* Sed *Plinius* utrumque flumen confundit, & quæ mox apud il-
lum ſequuntur, ad verum Nilum ſpectant, qui in Ægyptum fluit. Præter Geogra- 15
phum Nubienſem, quem in Hiſtoria noſtra allegavimus, etiam alii Arabes duos Nilos diſtinguunt, atque dextrum brachiū نيل مصر *Nilum Ægypti* vocant. Alferganus p. 36. v. 3.
p. 89. ad quem locum Golius in notis : *Eſt enim alius* نيل السودان *Nilus Nigrorum*, ſeu *Niger dictus. Quos unum eundemque eſſe amnem, duobus hiſce brachiis protenſum, demonſtrat Geographus Nubienſis parte quarta Climatis primi.* Hæc Golius. Iſta paulo prolixius pro confirmandâ noſtrâ de Nigri ſententiâ dicenda fuerunt. Nunc ad quæſtionem haud minùs arduam pergimus.

N°. LXVI. An Nilus diverti poſſit, ne in Ægyptum fluat?]

Nolumus hic repetere ea, quæ in Hiſtoria noſtra de hac quæſtione latè diſputavimus. 1
Hornius (t) de ea ſic diſſerit: *Sed hæc non niſi inanis & incredibilis fabula eſt. Quis enim credat, tam vaſtum flumen poſſe diverti à ſuo curſu? & pone, poſſe, non minori damno afficeretur Æthiopia quàm Ægyptus, denique nihil eo terrore commotos fuiſſe Turcas, eventus*
L.I.c.7. *docuit.* Tellezius de hac materia fusè: Eam *valde fabuloſam & à veritate aberran-* 2
tem vocat, cùm exemplis tùm argumentis utens. Agnoſcit objici ſibi poſſe, quòd *Alphonſus Albuquerquius* Nilum avertere, & ob id fœdus cum *Presbytero Iohanne* ferire voluerit. Sed reſpondet : *Albuquerquium magis magnanimitatem ſuam, & animum metu vacuum, quàm rei naturam conſideraviſſe; ſicut olim Dictator Cæſar magnas res facere deſtinaverit, ut viam munire à mari ſupero per Apennini dorſum ad Tiberim usque.*

[Hoc malè *Tellezius* d. c. 7. p. 20. b. de *foſſâ* accepit, quâ *Tiberim* in *Adriaticum mare deducere voluerit.*]

Verba ipſa ex Commentario *Albuquerquii*, quem filius ejus ex literis Patris, ad 3
Regem Emanuelem ſcriptis, collegit, (u) Lectori conſideranda proponemus, ex Luſitanico ſermone à nobis verſa:

Duas res magnas Alphonſus Albuquerquius meditabatur, quas effectui daturus erat, niſi morte præventus fuiſſet, vel potius, niſi Rex Emanuel ab inimicis ejus inſtigatus ex Indiâ eum revocaſſet. Prima *erat*, perfodere montem valde exiguum, *qui porrigitur juxta* Nili *ripam in regione* Presbyteri Johannis, *ad derivandas aquas ejus aliorſum, ita ut non irrigent agros* Cairi. *Propterea multoties ſcripſerat ad Regem* Dn. Emanuelem, *ut mitteret ſibi opifices ex inſula Madeyra, qui ſolebant fodere montes deprimendis foſſis, per quas irrigantur arundineta ſacchari, poſſe autem iſtud facile fieri, quia* Presbyter Johannes *id valde deſideret, & tamen rationem efficiendi iſtud neſciret. Et ſi hoc factum fuiſſet, (prout credo fieri potuiſſe, ſi Alphonſus Albuquerquius vixiſſet,) regio* Cairi *prorſus deſtructa fuiſſet. Nam ſi* Arabes *in deſertis inter* Canaam & Caçaer *viventes, id præſtare poterant, ut interrumperent curſum Nili, quotiescunque iraſcebantur* Magno Sultano, [Ægypti] *ut infra dicetur, quantò faciliùs id potuiſſet facere* Albuquerquius, *ſubnixus auxilio* Presbyteri Johannis.

Altera *res magna fuit, quòd voluerit expugnare* Meccam atque Medinam, *eas-* 4
que planè deſtruere, priusquam Sultanus ex Ægypto *ſuccurrere poſſet.* Quæ huc non ſpectant. Paulo inferius dicto loco & capite, cum de littore maris rubri Occidentali agit: *Trium dierum iter in terra continenti eſſe*, ait, *usque ad Nilum. In iſta degere multos Arabes tam equites, quàm pedites, qui cùm ſæpe lites haberent cum* Sultano Ægypti, *ut ulciſcerentur injurias acceptas, rupiſſe nonnunquam alveum Nili, & diffudiſſe illum per val-*

les

(t) *In Orbe Imperante. Sub Africa. Period. 2. §. 2.* (u) *Part. 4. c. 7. §. Duas couſas grandes &c.*

les quasdam vastas suarum regionum. Sultanum verò, ne tantum damnum Cairo inferrent L. I. c. 8.
(siquidem agri alti, alioquin à Nilo humefacti, inculti mansissent) aliquoties armis eos aggres- N. LXVI.
sum fuisse, aliquoties verò donis demulsisse, ut eos amicos sibi haberet, &c. Hucusque Albuquerquii filius.

5 Ad has circumstantias oportuisset Tellezium respondere, si conatus Albuquerquii vanos prædicare, & curioso Lectori satisfacere voluisset, dicitur enim: *quòd multoties scripserit ad Regem Emanuelem, ut mitteret opifices, i.e. metallarios, qui montes fodere & saxa rumpere nossent.* Verisimile verò non est, tantum virum tam vana ad Regem suum scripturum: aut sine rationibus idoneis tales operas petiturum fuisse, in nullum alium finem, quàm ut se, Regemque suum ludibrio irriti conatus exponeret. Feci quantum potui, ut per amicos literas hasce ex *Archivo Regio Lusitanico* obtinerem, quò rationes, quibus Albuquerquius usus fuit, ex illis cognoscerem; sed responsum mihi fuit, repositoria illa chartarum in pessimo statu esse, nec quicquam reperiri posse, quòd eo tempore, quò Castellani rerum potiebantur, omnia dispersa atque disjecta fuerint.

6 Porro, quæ de *Arabibus* narrantur, vel planè neganda fuissent, vel explicanda; apertè enim dicitur, *quòd diffundere potuerint Nilum.* Nos eam rem in medio relinquimus, quamvis non desint responsiones ad dubia *Hornii* & *Tellezii*; Scilicet non totum flumen, sed rivum tantùm modicum divertendum esse in arenas Æthiopiæ, ita ut ad justam magnitudinem sedecim palmorum Nilus in Ægypto non ascendat. Id enim sufficeret ad famem Ægypto inferendam. De reliquo sententiæ in Historia nostra expositæ tam diu insistimus, donec meliùs erudiamur. Utraque pars suos habet autores; cum *Tellezio* faciunt *Hornius* supra citatus, *Herovallius* in *extractu exiguo Hist. Æthiopica Tellezii*, Rothomagi *impresso Anno 1671.*

7 Pro alterâ sententiâ stant *Luis de Bavia* (x), *Iohannes Cantacuzenus* & filius *Albuquerquii* in commentario supra citato. Nugas *Vrreta* (y) hîc non referemus. Inter alia stulta scribit: *Pontificem Romanum*, Menæ *Æthiopia Regi scripsisse, ut Nilum averteret, neque curaret tributum seu pensionem annuam, quam à Turca acciperet, quæ sit trecentorum millium aureorum.* Idem dicit: *El Turca le paga de tributo trezientos mil zequies de oro, a diez y seys reales cada uno*; hîc quò minùs dubitemus, taxatò nobis dat aureos Venetos, simulque allegat *Laurentium Ananiam* & sequens *Ariosti* carmen: L. 4. c. 15. pag. 366.

Dizese que el Soldan Rey del Egypto
Al Senapo *tributa, y es sujeto,*
Porque en su mano està mucho, o poquito
Dar y quitar el Nilo sin respeto,
Y porque dexar pude pobre y afflito,
Y hambriento el Cairo, y Reyno.

Hoc est: *Sultanum Ægypti tributum Senapo* [sic vocat Regem Æthiopiæ] (z) *solvere, ne Cairum eversione Nili fame affligat.*

8 Idem laudat *Fr. Antonium d' Aranda Franciscanum, in descriptione Terræ Sanctæ, qui id ex Habessinis Hierosolymitanis* [videlicet monachis] acceperit. A quibus, ut puto, profecta sunt, quæ *Sandys Anglus* in suo Itinerario: *Bernardus Surius Belga* in descriptione Terræ Sanctæ hac de re memoraverunt.

Mich. Eitzinger, (a) cui credidit *Reinhardus König*, (b) crassam nobis fabu-
9 lam refert contrarii sensus: *Bellum inter Turcas & Habessinos Anno 1572. ideò exortum fuisse*, narrat, *quod isti Nilum nimis largiter ad submergendam totam Ægyptum immiserint.* Quasi faciliùs esset tantum flumen augere, quàm imminuere. Habet tamen & hæc sententia suos autores. *Iohannes Bermudes* scribit: *Davidem Æthiopia Regem à Rege Lusitania fossores petiisse ad perfodiendum collem, ad exemplum* Eylale Belale *antecessoris sui, quò tam copiosè immitteretur Nilus, ut Ægyptum submerge-*

(x) Part. 3. *Hist. Pontif. in vita Gregorii XIII. c. 6.* (y) L. 1. c. 28. p. 307. (z) De quo infra Lib. II. c. 1. n. 4. (a) Part. prim. Paralip. Thesaur. (b) In Theatro Politico part. 1. c. 20. n. 141. p. 333.

L. I. c. 8. *mergeret.* Quæ tam absurda sunt, ut refutatione non egeant; nec quis ille *Eylale*
N. LXVI. *Belale* fuerit, fando unquam audivi.
67. & 68. *Wanslebius* à Duce Saxoniæ *ERNESTO* jussus sedulò in hanc rem inquirere, pri- 10
mo rescripsit; *se nihil certi cognoscere potuisse. Europæos in Ægypto habuisse hanc traditionem pro fabulâ simplicium Habessinorum, potentiam Regis sui temerè extollentium,*
prout videre est in *Relatione ejus Italica* (c). At in relatione secundi itineris de annis
1672. & 1673. quam 1677. Parisiis Gallicè edidit, sententiam suam plane mutavit;
pag. 61. Narrat enim: *Repertisse sese Epistolam* Davidis Regis Æthiopiæ, *cognomento* Con-
stantini, *scriptam ad Regem Ægypti Abu-Seid Barcuk Anno martyrum 1193. ejusque
apographum Arabicum se habere, in qua Rex Æthiopiæ Regi Ægypti semel atque iterum
minetur, se aliò derivaturum cursum Nili, ut omnes incolæ Ægypti fame moriantur, nisi
cessaret vexare Christianos Coptos, quos fratres suos vocat. Regem enim se jactare, quòd
hoc inventum à Deo acceperit, nulli antecessorum suorum revelatum.*

Sed oportebat illum in re tam magni momenti epistolam integram inserere, sic 11
enim de ea lectores eo melius judicare potuissent. Tempus enim neutiquam quadrat, nisi in numeris mendum sit. Si enim ad annos martyrum addas annos Christi
ducentos & octoginta tres, quibus æra Martyrum cœpit, prodibit annus Christi 1476.
quo tempore in Æthiopia regnavit *Alexander*, non verò *David* cognomento *Constantinus*; de quo mihi nihil constat. Quomodo verò Rex ille jactare se potuit
anno Martyrum 1193. quòd hoc inventum à Deo acceperit? si jam ante quadringentos circiter annos, tempore Michaëlis Patriarchæ Alexandrini, *anno Martyr. 809.*
L. 3. c. 8. arte Regis Habassiæ Nilus præclusus fuit, ne in Ægyptum flueret, ut *Elmacinus in*
p. 289. *Historia sua Saracenica* memoriæ prodidit. Quam narrationem in Historia nostra
L. 8. 60. Arabicè & Latinè retulimus, & ipse Wanslebius eam novit & allegavit, quæ sola illi
epistolam suam suspectam reddere poterat.

N°. LXVII. De fluminibus Africæ in arena pereuntibus] 1
Frequentissimum hoc est in Africa, ut meritò scribat *Vossius* (d). *E centum istic fluminibus vix unus reperitur qui non aliquando exarescat. Si qui verò sint, qui perpetuò fluant, illi è longinquo adveniunt. Nisi enim è multis magnisque montibus magna fiat aquarum collectio, haud longè progrediuntur, cùm tanta sit ferventium arenarum sitis, ut etiam complures amnes post centum & plurium leucarum cursum penitus imbibantur & deficiant, priusquam exeant in mare. Complures tales sunt in regionibus quæ soli sub- 2
jacent, & præcipuè in Libya atque Æthiopia, qui à Leone Africano & aliis recensentur.
In iis terris, quæ vulgò temperatæ vocantur, pauci admodum occurrunt, ac præter* Chrysorrhoam *vix est alius, qui dignus sit memorari.*

N°. LXVIII. Sambation flumen] סמבטיון *Sambatjon* Rabbini 1
malè scribunt & pronunciant, quasi nescirent, quod nomen istud à שבת *Sabbato*
derivetur, q. d. *Sabbaticum flumen.* Dagesch resolutum est in נ sicuti ex Hebr.
אתה fit Chaldaicè אנת Syr. ܐܢܬ Æthiop. ኣንተ: *Anta* pro *Atta.* Sic Arab. انبا
Anba dicitur pro *Abba*; & ipsum vocabulum *Sabbat* Æthiopicè dicitur ሰንበት:
Sanbat, נ. N autem propter sequentem labialem mutatum fuit in מ. M. quod non
tantùm in Arabica, (ut Fullerus putat) (*e*) sed & in Græca & aliis linguis passim
contingit, prout Germani pro Sabbats-Tag dicunt Sambats-Tag contractè
Sambstag/ deinde mutatum fuit ש in ס: ת in ט: contra naturam originis, additâ terminatione Græca in *ων*, ut hybrida vox efficeretur. De fabuloso hoc flu- 2
mine in Historia nostra paucis egimus, quòd illud Judæi tertam *Prestegani* præterfluere fabulentur; ideò hîc pleniùs de eo agendum.

In *Breschith Rabba* Sect. LXXIII. sequentia habent:

עשרת השבטים גלו לפניהם מן נהר סמבטיון:	*Decem tribus in captivitatem missæ sunt ante eos, ultra fluvium Sambatjon.*

Et

(c) Part. 1. cap. 4. pag. 47. (d) *In sæpe alleg. tractat.* cap. 7. pag. 20. (e) Miscell. Sacra Lib. 1. cap. 9. p. 60.

Et sectione præcedente XI: L. r. c. 8.

מושך אבנים כל ימות השבוע ובשבת הוא נח: | *Vehit lapides omnibus diebus hebdomadis, Sabbato vero quiescit.* LXVIII.

Quidam ad lapides etiam addunt *arenam, lapidum nempe sociam.* *Rabbi Gedaliah* libro שלשלת tradit, *quòd Deus circum decem illas tribus flumen hoc* [instar fossæ scil:] *duxerit.* Sed vel hoc insigne documentum est obstinationis Judæorum, qui, quamvis jam remotissima Asiæ loca satis cognita sint, tale tamen flumen in aliquo mundi angulo ultra hyperboreos fortassis montes dari, pro certo sibi persuasum habent, ne fidem Talmudi suo derogare cogantur.

3 Cùm aliquando Rabbinis eorum objecissem, quòd nulli prorsus nuncii ex hac regione venirent; atque illi responsum solitum, de *naturâ fluminis id non permittente,* mihi dedissent; *Nihil obstare,* respondi, *quò minùs Iudæos variarum linguarum & regionum peritos usque ad ripam fluminis mitterent, assumtis pauperibus Christianis, quorum ministerio pro tabellariis uterentur, ut tempestuosum hoc flumen quieto Sabbati tempore trajicerent, atque à tribulibus suis literas referrent.* Prout hic Francofurti die Sabbati pro officiis servilibus domesticis egenos Christianos assumere solent, גוים corruptè Geyen eos vocantes. Sin minus, testimonia saltem fide dignorum hominum referrent, qui flumen ipsum viderint. Ad quæ non nisi frivolas responsiones dederunt. Tanta est illorum perversitas! Cæterùm de Judæis, suo imperio in Æthiopiâ quondam usis, infra *additione post Num. 101.* pluribus dicendi locus erit.

4 Fabulam autem valdè veterem esse necesse est, tam longo tempore magis magisque auctam, instar globi nivalis, quem quò magis volutaveris, eò magis auxeris, donec veritatis ceu solis radiis ictus liquescat. Nam *Jonathan Ben Vziel* (f) sic scribit: *Faciam mirabilia illis* [Israelitis] *quo tempore proficiscentur in captivitatem ad flumina Babel.*

ואסליקנון מתמן ואשרינון מן לגיו לנהר סמבטיון: | *Et ascendere faciam eos exinde, & habitare faciam eos intra fluvium Sambatjon.*

Et IV. Esræ. 13. 40. dicitur: *quòd Salmanassar decem Tribus trans fluvium duxerit,* qui ita describitur, ut appareat *Sambationem* intelligi; dicit enim: *quòd Deus stare fecerit fluvium, donec transierint, & iterum staturus esset in extremis diebus.* En! fabulæ initium, progressum mox videbimus. Vide Librum Rabbinicum Meor Enaim. Cap. XIII.

5 Josephus fabularum gentis suæ strenuus propagator Lib. VII. ἁλώσεως (g) narrat: *Titum* (h) *Berytho Antiochiam profectum in itinere spectavisse fluvium inter Arcas & Raphanæum fluentem, cujus alveus senis diebus miraculosè siccus sit, septenis verò fluat, propterea Sabbaticum dici.* Contrarium tradit *Plinius* (i): *In Judæa rivum Sabbatis omnibus siccari.* Igitur crediderunt multi viri docti tale quodpiam flumen *Iosephi, Pliniiq;* ætate (quamvis adversantibus descriptionibus) extitisse, & de nomine atque situ illius, nec non de naturâ atque causis defectus tanti miraculi sollicitè disquisiverunt, posteriorum tantùm Judæorum commenta de hoc fluvio damnantes.

6 At mihi totus fabulosus videtur iste fluvius, nec unquam uspiam terrarum extitisse; cujus rei sequentes habeo rationes.

1. ORIGO hujus narrationis FABULOSA est, quæ enim *Ionathan Ben Vziel* & autor *quarti Libri Esræ* narrant; videlicet, *quòd flumen steterit, donec Israelitæ in captivitatem abducti transirent,* falsissimum est. Non tantùm enim testimonio canonico & historico caret, sed & verisimile non est, Deum genti reprobatæ, & ad dispersionem damnatæ, miraculum tantum facere voluisse; quod omnes prudentes Christiani mecum agnoscent. Falsa igitur esse necesse est, quæ ex tam falso primordio deducuntur. Occasio fingendi desumta fuit à Jordane, qui stetit, donec Israelitæ in terram promissionis transirent. Sup. §. 4.

7 2. NARRATIONIS hujus in substantialibus *Variatio* falsitatis eam arguit. Nihil veteres illi autores modò citati de sex dierum sive fluxu sive quiete. *Iosephus*

autem

(f) *In Paraphrasi sua Chald. Exod.* 14. 10. (g) Cap. 13. in Græca & c. 24. in Latina editione.
(h) Vespasianum male habet Baronius An. XXXIII. §. 37. (i) Lib. XXXI. c. 2. Sect. 18.

L. I. c. 8. LXVIII. autem, ut paulo ante retulimus, *senis diebus illum siccari*, *& septenis fluere* tradidit. Quod cùm repugnaret figmenti scopo, & universæ Rabbinorum Scholæ, (Σαββατίζειν enim, i. e. *quiescere* decebat istum fluvium, si *Sabbati* typum & nomen nobis repræsentare vellet, non moveri, & agitari) ideò Casaubonus (*k*) & Fullerus (*l*) valdè laboraverunt in corrigendo Josepho, textum ipsum & verba ejus immutantes & invertentes, (*m*) quo fluvium istum sex diebus currere & septimo demum quiescere facerent. Quandoquidem verò omnes codices MSS. consentiunt, tantaque corruptio & transpositio verborum in unâ periodo præsumenda non sit, credibile est Josephum ita scripsisse prout extat, & ipse audiverat. Quid autem miri, fabulas diversimodè referri & variari solere, prout unicuique verisimillimum videtur. Pli-
d. loc. nius pro fluvio *rivum* habet, & *In Iudæa Sabbatis omnibus siccari scribit*; quod scopo figmenti & fabulis Rabbinorum convenientius visum fuit eruditis. Sed sic quoque ab universâ Rabbinorum Scholâ discrepat, qui non rivum, sed flumen: non in *Iudæa*, sed in extremâ Asiâ: non Sabbato siccari, sed quietè fluere scribunt; cæteris verò diebus procellosum esse, saxa & arenam provolvere. adeò discrepant omnia.

Egregiè *Lightfoot* (*n*) de fluvio Sabbatico loquitur: *Veritatem historiæ in suspicionem inducunt variæ, & quidem contrariæ Historicorum relationes.* 8

Casaubonus dicto loco rem in medio relinquit: *Omnes Rabbini*, inquiens, *qui illius sive historiæ sive fabulæ mentionem faciunt*; &c.

pag. 61. *Nic. Fullerus* modo citatus scribit: *En quam bellè hæc inter se concinant, quamque mirifico saltu, tanto terrarum tractu, tot altissimis montibus superatis Sabbaticus iste sive fluvius, sive rivus, à Mari mediterraneo ad Caspium, à Iudæa in Mediam, jam pridem pervenerit.* Et paulo post: *Dignissimum sanè flumen, quod ex putidissimis Rabbinorum profluat lacunis.*

Harduinus ad Plinium (o) de se nihil dicit; autores tamen allegat, qui verum flumen fuisse crediderunt.

Anonymus in Epistolâ ad Nihusium (p) ista conciliaturus, ait: *Fluvium Sabbaticum duplicem commemorari à scriptoribus non ignoras, quorum* uni sua constat autoritas, *alterum fabulis accensendum, nemo est qui dubitare possit.* Uni, inquit, sua constat autoritas. Sed quisnam est, & ubi fuit ille unus? Quinam illi scriptores sunt, qui *duplicem* nobis commemorant Sabbaticum amnem? Omnes de uno solo loquuntur: unum solum diversi diversimodè describunt; diversa verò descriptio unius rei rem non facit duplicem; pars autem narrationis fabulosa rem totam suspectam reddit, nisi autoritate idonea restabiliatur. 9

d. n. 37. §. 7. 3. *Baronius* occasione fontis Siloæ, *Iosephi lectionem vulgatam retinet, & Plinium erroris arguit*, quem *Casaubonus & Fullerus* defendunt, ut paulo ante diximus. At 10
Josephus explosus. frustrà contendimus in fabulis conciliandis. Josephi autoritas tanti non est, ut rei controversæ fidem adstruere possit. Quam incondita & frigida est narratio istius Historici, qui *Imperatoris Filium ad miraculum tanti momenti visendum ex itinere digressum* memorat, de successu silens. *Fluebatne flumen, an quiescebat, cum illuc venisset? Exspectabatne reliquos dies, ut experimentum certum ipse sumeret? an audiebat vicinos accolas narrantes, quæ ipse exspectare non poterat?* Adeóne incuriosus erat iste Historicus, ut rem sui temporis non diligentius indagaret, quò eventu peracta fuerit? Tantam rem nescire vel imperfectè scire, mihi perinde est. Genuinum nomen fluvii non nominat, quod facere illum oportebat, si boni Historici munere fungi vellet, nam *Sabbaticus* epitheton tantùm est. Sed estne credibile, (si vera scripsit Josephus de tam miraculoso flumine in finibus Judææ existente) Judæos istius oblituros, & alium in extrema Asia ultra hyperboreos montes confictüros fuisse.

4. Pli-

(k) Exercit. XV. n. 20. *ad Ann. Baronii XXXIII. n.* 37. (*l*) *Miscell. Sac. l.* 1. *c.* 9 *p.* 58. (*m*) Trajectione videlicet, nec non omissione, & additione, ut Fullerus de Casaubono dicit dicto loco p. 59. Sed hoc pacto ex albo nigrum facere possumus. Quotquot autem post hos duos Criticos Josephum allegant viri doctissimi, correctionem hanc minimè attendunt, Buxtorfius, Schindlerus, Lightfoot, Holstenius, Colomesius, & alii. (n) In Decade chorographicâ Marco præmissa, §. V. in fin. (o) Lib. XXXI. Sect. 18. n. 19. (p) Reperitur post Epistolam Lucæ Holstenii ad eundem de eadem re, inter σύμμικτα Leon. Allatii, p. 441.

11 4. Plinius, autor non Judaicus, me aliquamdiu fateor, suspensum tenuit. At L.I.c.8. cùm meminissem à summo illo viro multa promiscuè collecta fuisse, quæ, utut indi- LXVIII. gna fide, sæpè tamen cruda & indigesta in ejus operibus remanserint,

[Cujus generis plurima de monstriferis animalium hominumque effigiebus, Lib. VI. c. 2. & c. 30. & alibi reperiuntur. Ubi gentes sine naribus, sine linguis, quadrupedes sine auribus, & similia ex aliorum relatione narrat.]

illi hac in re non plus fidei quàm Judæis ipsis tribuere potui, à quibus fabulam hanc acceperat, attamen à communi traditione discrepantem; Rectissimè Buxtorfius (*q*) locum Plinii allegans, addit: *Putavit in Judæa esse, quòd Judæos ad istum fluvium habitare, & ab istis hanc historiam profectam, didicerat, & nimis cupide crediderat.* Non dixerim Plinium omnia credidisse, quæ fabulosa in sua historia habet, sed cuncta prout reperit vel audivit, excerpsisse, animô & spe illa vel elaborandi & digerendi, vel, an vera vel falsa sint, lectorum judicio relinquendi; ut ex Plinii Junioris (*r*) narratione colligere licet.

12 5. Cardanus, in reddenda rei falsæ causa nimis intempestivè subtilis, de hoc L. 2. in fin. fluvio scribit: *Relatum ad religionem à rudi & credulâ plebe, quod causâ naturali constat: nam tantum aquarum cogebatur, ut in sex dies sufficeret, septima non sufficeret.* Oportebat bonum Cardanum continuare subtilitatem suam, & rudi atque credulæ plebi ostendere: *Quis septenis diebus tantum aquarum cogeret, & fontem interim obstrueret, ut non nisi primâ hebdomadis die rursus erumperet, senisque diebus sufficeret, idque constanti vicissitudine per multos annos continuaret.*

13 6. Neque de loco & situ consentiunt scriptores. A *primis illius inventoribus* supra nominatis *Sambation* inter flumina Babylonica refertur, trans quæ Salmanassar decem tribus transposuerit. *Josephus* eum terminum facit Palæstinæ Syriam versus. *Plinius* eum in ipsa Judæa collocat; at *hodierni Judæi* illum in extremam Asiam, & ultra hyperboreos montes, quò minus fabula detegatur, relegaverunt.

14 7. Nullus *veterum Geographorum*, quibus Syria & Palæstina erant notissimæ, veluti *Strabo*, *Ptolemæus* &c. talis miraculosi fluminis, quod existat, vel unquam extiterit, mentionem fecit. Scio simplex argumentum, ab autoritate negativum, nullius ponderis esse; accedentibus tamen aliis momentosis conjecturis & indiciis vim suam meritò habet.

15 8. Cùm igitur hodiè talis fluvius in toto Orbe non extet, sunt qui eum defecisse putent, fortasse statim post Hierosolymam excisam. Sic enim Anonymus in *Epistola ad Nihusium* supra allegata: *Defecisse autem sive ipsum fluvium, sive potius miraculum illud jam ante multa secula, ac fortasse statim post excisam Hierosolymam, id indicio est, quòd nemo posteriorum, ac ne recentiorum quidem, ejus tanquam sibi visi meminerit.* § 8. Majolus causam retulit *ad excisam Judæorum Politiam, cum quâ fluvius quoque ille, Sabbati index, defecerit.* Seilicet id vulgo Philosophorum moris, rerum causas quærere, antequàm de veritate facti constet. N.53.§.24. Sed ea conjectura mihi vanissima videtur. N.43.§.2. Cur Deus tantùm naturæ miraculum, Sabbati & consequenter creationis indicium, Sup. §. 11. tunc cessare fecisset? Siquidem sublatâ lege ceremoniali, non sublatæ sunt septimi diei feriæ cum solenni memoriâ creationis. Quamobrem nunquam extitisse, quàm defecisse, tutiùs asserendum censeo.

16 Quæ cùm ita sint, Viri illi docti, quos supra nominavimus, fabulæ huic conciliandæ frustra insudant, rei falsæ verum nomen quærentes. Maimonides *Gozan* esse putavit, cùm tamen *Gozan* non sit flumen, sed regio, ut rectè monet *Holstenius*, (*s*) qui נהר גוזן exponit *fluvium Gauzanitidis.* At per Josephi fluvium Sabbaticum *Eleutherum* intelligi putat; qui, si Geographorum tabulis fides, inter *Arcas* & *Raphanæam*

(q) In Lexico suo Chaldaico in rad. סבט pag. 1420.

(r) Lib. III. Ep. 5. ait: *Liber legebatur, adnotabatur, excerpebaturq. Nihil enim unquam legit, quod non excerperet.* Ergo libros bonos & malos promiscuè excerpsit, suo tempore digesturus, id enim de viro tanti judicii præsumendum. (s) In Epistola ad Berthold. Nihusium de hoc flumine. At nescio cur in fine dicat: *Plinium autoribus Josepho antiquioribus usum.* Obiit enim Plinius anno Titi primo: Urbis 831. Ita sub Vespasiani principatu vixit, quo & Josephus. Ergo fama eodem tempore, sed diversa, ad utrumque venit. Vide Harduini notas ad epist. Plin. II. Lib. 3. c. 5. not. n. 10.

Lib.I.c.8. *naam* (locos à Josepho indicatos) fluat. Quæ diu ante Holstenium Nicolai Ful-
LXVIII. leri quoque mens fuit. (t) Sed frustra operæ pretium putat vir doctus,ut hoc tem-
pore investigetur: *Num rivus aliquis parvus in Eleutherum influens adhuc hodie detur?*
Interim miseri Judæi fabulâ istâ se pascunt, & spurias de ea proferunt literas. *Hot-* 17
tingerus (u) meminit epistolæ *Isaaci Alkarischi*, quam à Buxtorfio acceperit,in qua,
cùm de natura fluminis, tùm de Judæis trans illum degentibus aliquàm multa re-
periantur, scilicet multò fabulosiora.

Ineptam *Preste Iohannis* è regno Judæorum *epistolam ad Papam Romanum* Judæi 18
habent,in qua sequentia deblaterant:

ודעו כי מזה הים של אבנים בא נהר אחר שיוצא
מגן עדן והולך בינינו ובין הארץ הגדולה של המלך
הגדול דניאל מלך היהודים · וזה הנהר הולך
כל ימי השבוע ובשבת אינו זז ממקומו עד יום ראשון
שטב לאיתני :

Praterea scitote, quod ab isto mari lapidum [quod
in præced. describit] *oritur fluvius, qui egreditur
ex horto* Eden, *& decurrit inter nos & inter ter-
ram magnam Regis potentissimi* Danielis, Regis
Judæorum. *Iste fluvius singulis diebus septima-
na fluit, sed in Sabbato non movetur de loco suo usq,
ad primum diem, quo revertitur ad cursum suum.*

[Plura qui volet, videat *Petrum Galatinum* de Arcanis Christianæ veritatis
Lib. II. c. 9. *Eliam* in Lexico suo, cui *Thisbi* titulum fecit, in voce *Sam-
bation*. *Manassen Ben Israel* in Conciliatore ad Exod. qu. 36. *Lexicographos*
communiter sub radice סבט vel גוזן; privatim Buxtorfium in Lex. Chaldaico
qui epistolam supra relatam habet, & pag. 1421. addit: Hæc omnia *fabulosa
esse docet Paulus Fagius in Deut. 31. Paraphrasis Chaldaica. Adrichomius De-
script. Terra S.*]

Sed nec hîc fabularum finis. *Montem* quoque *Sabbaticum* Σαββατιὼν dictum, 19
ex quo Sambation promanat, effinxit Geographus quidam Anonymus Bibliothe-
cæ Regis Galliæ, quem excerpsit *Gilbertus Gaulminus* (x). Allegat eundem, & pro-
cul dubio ipse inspexit in dictâ Bibliothecâ Paulus Colomesius in suis Cimeliis litera-
cap. 25. riis, ubi de flumine hoc agit, verissimè dicens, *verba Geographi:* μὴ κινεῖσθαι τὸν ποτα-
μὸν ἐν σαββάτῳ *contrariari Iosepho*. Imò communi Judæorum opinioni; quod ipsum
& Casaubonus & Fullerus agnoscunt.

Cunæi ju- Ista postquam conscripseram, incidi in *Petri Cunæi Librum de Republ. Hebræo-* 20
dicium. *rum*, quem, cùm mecum consentire, & Plinii, Josephique autoritatem, (quæ apud
multos viros claros hucusque valuit) prorsus spernere deprehenderem, operæ pretium
L.II.c.24. putavi verba ipsius propria hic exscribere; Is de amne Sabbatico sic loquitur: *Sabbati
sacrum otium videtur ipsa natura, optima rerum mater, approbavisse, si fidem Plinio habe-
mus*, *qui* in Judæa rivum quendam *ait* Sabbatis omnibus siccari. *Sed ignoscat nobis
Plinius. Nunquam hoc credere potui.*

- - - - Sum paulo infirmior, unus
Multorum. - - - - - - - - -

Quid tamen Romanum scriptorem deceperit, expediam. Iudai jam olim somnia- 21
runt,&c. Hic recenset veterem illam fabulam de decem Israelitarum tribubus ul-
tra Sambationem relegatis, & pergit: *Non potuit magis traducere se Plinius, quàm
cùm tàm futile Iudaorum commentum arripuit tam avidè.* Pictoribus Poëtisque quid-
libet audendi potestatem esse, *Flaccus dixit. Rectè hercle. Sed Iudaos addi volo, qui
non ex decoro neque pudenter, sed sola animi libidine mentiuntur, qua dissona & ridicula
sunt, hanc unam ob causam, ut mentiantur. Neque movet me, quod R. Moses Ben* 22
Maimon, quem meritò laudibus in cælo locavimus, fluvium hunc esse Gozan, *ait. Nos &
illum delirasse asserimus, & unà Iosephum quoque in ordinem redigimus, qui in* libro VII.
ἁλώσεως, in cap. XIII. *quadam contraria quidem supra dictis, sed tamen aquè portentosa
refert. Sanè quidem Plinio non semel sic decipi ab illis contigit. Pleraque enim, qua
in eodem capite memorat de fontibus, fluviisque, & de aquis, ejusdem levitatis sunt. Re-
rum incredibilium atque inusitatarum narrationem in* Julio Obsequente, *non in* Plinio,
summo

(t). In Miscell. sacris loco supra citato. (u) In Topographia Ecclesiæ cap. V. p 126. (x) In
notis ad Mich. Psellum de Operatione Dæmonum n. 74.

summo historiarum scriptore, toleramus; Rarò solitum modum egreditur natura. Miracula creduntur facilius, quàm fiunt. Hæc Cunæus. Sed nos de Plinio sententiam nostram supra exposuimus. §. 11. L. 1. c. 9. N. LXIX. & LXX.

COMMENTARIUS

AD LIB. I. CAP. IX.

N°. LXIX. ጤፍ: Tēf. Seminium apud Habessinos
1 minutissimum, & tamen panificio utilissimum] Hoc vocat *Alvarezius* (y) *Taffo de Guza*, idque in magno pretio esse ait, cùm ob bonum saporem,
2 tùm quòd à vermibus sicut frumentum & alia legumina non arrodatur. *Tellezius* sic describit: *Magnam copiam habent seminii cujusdam nomine* Tēf, *quod ordinarium alimentum est istarum regionum, ubi ubertim provenit, & sufficienter alit. Sed adeò minutum est, ut unum solum granum* Sinapi *continere possit decem granula* Tēfi, *licet sint longiuscula, tenuissima tamen & subtilissima.* L. I. c. 13. p. 34. b.

3 Botanicos diversos consului, sed à nemine adhuc nomen Græcum vel Latinum istius seminis cognoscere potui. Equidem *Sesamum* esse suspicati sunt aliqui, sed parum apposite.

1 N°. LXX. De Psyllis veneno medentibus] Notissimum fuit istud hominum genus priscis, qui crediderunt, quòd virtute quadam ingenita ictus serpentum contactu levare, & manu imposita venena extrahere potuerint, ut *Plinius* de Ophiogenibus loquitur Lib. VII. c. 2. qui ibidem de Psyllis scribit: *Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, & cujus odore sopirent eas.* At fabula, *quòd liberos genitos protinus serpentibus objiciant pudicitiam conjugum experiendi causa*; quam, licet multi autores unus ex alio exscripserint, refellere nunc non vacat; ut nec ea, quæ Corn. Celsus de Psyllis parum consentanea habet. Alioquin Plinius *olfactu Psyllorum serpentes fugari tradit.* Profecto non corporum sed herbarum quas penes sese habuerunt. L. 5. c. 27. L. 8. c. 25. L. 28. c. 3.

Juxta Cyrenaicam in Africâ coluere populi isti. *Strabo* Τοὺς Ψύλλους τοὺς πρὸς τῇ Κυρηναίᾳ φυσικήν τινα ἀντιπάθειαν ἔχειν πρὸς τὰ ἑρπετὰ &c. *Psyllos juxta Cyrenaicam colentes naturalem quandam antipathiam possidere contra reptilia.* Sed internecione propè sublatam hanc gentem à Nasamonibus *Plinius* narrat, ut pauci illius tempore superfuerint. Lib. 17. p. 814.

2 Eandem virtutem etiam aliis populis veteres olim attribuerunt: *Ophiogenibus*, ut modo dictum: *Strabo* & *Marsis*; de quibus *Plinius*: *Simile & in Italia Marsorum genus durat, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideò inesse iis vim naturalem eam.* d. L. 7. c. 2. Lib. 13. p. 588.

3 Notior est *Cleopatræ* historia quàm ut multis hîc referatur. Quia aspidis morsu periisse putabatur, *Augustus* Psyllos ei admovit, qui venenum ac virus exsugerent; teste *Suetonio* in Augusto c. 17. & *Dione* L. 51. Obiter hîc notandum, quia jam tùm illo tempore dubitatum fuit, quo veneno *Cleopatra* absque ullo ferè dolore exspiraverit? mihi videri: *Anguium volatilium.* De quibus Solinus c. 32. *Eorum tàm citum virus est, ut morsum ante mors quàm dolor insequatur.* Mela *venenum præsens: malignans* Ammianus *vocat*; Idque Cleopatram minimè latuit. Cujus mortem paulò aliter refert *Eutychius in Annalibus Alexandrinis.* Sed iste Græcis & Latinis Historicis meliùs scire non potuit; eum igitur non moramur.

4 Sententiam meam in Hist. mea exposui, quòd non Psyllorum naturæ, sed herbæ Africanæ, Habessinis *Assazoë* dictæ, virtus ista tribuenda sit. Ipsa *Tellezii* verba Latinè versa referemus: *Alia datur in Habassia herba, quam* Assazoe *vocant, quæ tam efficax est contra venena, ut* angues venenatissimi, *qui illam tangunt, maneant tanquam*

 stupidi

(y) In itinerario suo Æthiopico, versione Gallicâ c. 21. Germ. c. 19.

L. I. c. 9. N. LXX. *ſtupidi & attoniti. Et quod maximè ſtupendum, etiam umbra hujus herbæ ſufficit, ut maneant non tantùm perterrefacti, ſed planè quaſi enecti, qualeſcunque fuerint ſerpentes. Ut ſicut umbra* S. Petri *ſalutem afferebat ægrotis gratiâ miraculoſâ, ita herba hæc venenum elevat virtute naturali. Et ſi quis comederit radicem hujus herbæ, multos annos virtutem hanc ſervat, ut inter plurimos ſerpentes virulentos ſecurus incedere poſſit, ſine metu ullius mali; imò quaſi victorioſus, ut ſolummodò umbrâ ſuâ illos relinquat tanquam ſomno torpidos. Scribunt Patres noſtri, quod ſæpius viderint Habeſſinos iſtas radices mandentes,* 5
qui non dubitaverint capere viperas venenatiſſimas, & tractare manibus tanquam eſſent anguillæ, & circumdare eas collo, eô modô, quô Poëta de Regina Amata *canit Æneid. 7. v. 351.*

- - - - - - - - fit tortile collo
aurum ingens coluber - - - - -

Et occidere illos cum luberet; ſicuti de Hercule narrant Poëtæ, quòd duos ſerpentes adhuc in cunis jacens manibus compreſſerit. Virgil. L. 8. Æneid.

- - - - - - - ut prima novercæ
monſtra manu geminoſque premens eliſerit angues.

Veteres, ut videtur, notitiam habuerunt hujus aut ſimilium herbarum; Virgi- 6
lius *enim loquitur de aliquo, qui herbis medicinalibus ſopiebat viperas & quaſi conſtringebat ſerpentes.* Æneid. L. 7. v. 753.

Vipereo generi & graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat.
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat.
[Tellezius legit: cantuque herbiſque ſolebat]

Et mox v. 758.

Et Marſis quæſitæ in montibus herbæ. Hæc *Tellezius.*

Rectè Poëta herbis illam virtutem tribuendam cenſuit, quam occultabant populi illi, ſibique naturalem ſimulabant, ne, remediô cognitô, alii lucrum ſibi præriperent. Enimverò ſerpentes olfactu, non corporum, ſed herbarum, quas Pſylli ſecum habebant, velut deliquium quoddam patiebantur.

Cl. 1. P. 3, p. 16. Talem virtutem plantæ Africanæ ineſſe, etiam Geographus Nubienſis teſtatur, 7
quanquam lignum non herbam vocet;

وينبت في ارض كوكو العود المسمي
بعود الحية ومن خاصته انه اذا وضع علي
حجر الحية خرجت اليه مسرعة ✻ ثم ان
ماسك هذا العود ياخذ من الحيات ما
شاء بيده من غير ان يدركه شي من
الجزع ✻ ويجد في نفسه قوة عند اخذها ✻
والصحيح عند اهل الغرب الاقصي اهل
واركلان ان ذلك العود اذا امسكه
ماسك بيده او علقه في عنقه لم تقربه
حية اليه (ſic corrige) وهذا مشهور ✻

Et creſcit in terra Cucu (ſic legit interpres, forſan melius Quaqua) *lignum, cognominatum lignum ſerpentinum, de cujus proprietate eſt, cum poſitum fuerit ſuper caverna ſerpentis* [ut] *egrediatur ad illud citiſſimè. Deinde cùm* [quis] *tenuerit hoc lignum, comprehendet è ſerpentibus, quos voluerit manu ſuâ, ita ut non noceat illi quicquam. Imò ſentiet penes ſe audaciam ad comprehendendos illos. Et veriſſimum eſt, apud populos occidentis remotiores & populum* Wareklani, *quòd, hoc lignum ſi tenuerit quis manu aut appenderit collo ſuo, non accedet ſerpens ad eum, & hoc vulgò notiſſimum eſt.*

Ad literam iſta reddidimus, partim ex verſione *Gabrielis Sionitæ* & *Iohannis Heſronitæ,* quæ tamen nobis hîc illic valdè imperfecta videtur.

Idem lignum putaverim eſſe quod Luſitani eâdem appellatione *Pao de Cobra* 8
i. e. *Lignum Serpentinum* vocant. Amarum & bonum contra febrim eſſe ſcribit *Dapperus in Africa ſua* (z) quamvis appellatio illa mihi potiùs convenire videatur cum ligno, quod *Moſſriſſaſonho* Luſitani vocant.

Crediderim fraude uſos veterum ἐπῳδῶν id eſt, ſerpentum incantatores, qui ta- 9
les plantas in ſinu gerentes, videri volebant cantu ſuo ſerpentes ſopire poſſe, ut ab inquiſitione veri remedii homines mirabundos averterent. Quamvis non negaverim alios, naturalis iſtius virtutis expertes, magica arte idem tentaviſſe; de quibus *Pſalmiſta Ps. 58. 5.*

Cætero-

(z) *Tit. Angola pag. 580.*

10 Cæteroquin nihil frequentius, quàm incautam plebem in cognitione causa- L. I. c. 9.
rum graviter errare. Memini me in pueritiâ meâ condiscipulos meos tali ferè modô N. LXXI.
delusisse, cùm in piscinâ patris mei ranis & cochleis truttas, fistulâ prius canens, pa-
scere vellem, eas illi ad talem sonum congregari putabant, & per urbem ut rem singularem narrabant: *truttas fistulæ cantu delectari, ut quondam Delphini Arionis citharâ.* Quum tamen pisces illi sua sponte convenirent, ubi me stantem viderent, pabulum exspectantes.

1 N°. LXXI. Cur Habessini vinum facere non possint, cùm tamen præstantissimas uvas habeant.] Non tantùm in Habessiniâ, sed & in omni Zonâ torrida vinum fieri non posse, quamvis uvas optimas habeant, *Rupertus Princeps Palatinus Electori Moguntino Ioh. Philippo* narravit, ex cujus ore id accepi. Causa ubique eadem est; nimirum nimius æstus solis, qui mustum acore cito corrumpit, quod nos in Thuringia vocamus Wahnsauer werden. Consultus à me *D. Martinus Hartmannus* (a) his verbis respondit: *Non tantùm propter æstum, sed & nimiam uvarum dulcedinem fermentatio ritè fieri non potest. Etenim ad fermentationem legitimam non tantùm requiritur materia ad fermentandum apta, i. e particulæ non nimis crudæ, nec nimis maturæ, sed & aër temperatus, nempe non nimis calidus, nec nimis frigidus. Ille enim fermentationes præcipitat: hic planè impedit. Quoad materiam ipsam, particulas illas oportet esse heterogeneas, ut fermentatio peragatur; si homogenea sint, sicut in perfectè maturis uvis contingit, fermentatio fieri nequit, imò quamvis aliquid heterogenei in uvis retineatur, fervor tamen aëris fermentationem præcipitando, vinum corrumpit, uti videmus tempore æstatis fermentationes calidas & præcipites cerevisiam corrumpere, & hyemali tempore, si frigus nimium sit, plane non fermentare. Si igitur Habessini uvas legerent, antequam ad summam maturitatem pervenirent, easque in locum subterraneum temperatū deferrent, dubium non est, quin vinum optimū inde habituri sint.*

2 Sanè hoc facillimum factu esset; rupes enim habent, ut in *Historia* nostrâ dixi- 2. 5. 10.
mus, quas in modum templorum excavare possunt, quidni etiam pro torcularibus
& cellis vinariis? atque hoc bonum consilium bonæ huic nationi damus, ne vino *in* Consiliū
sanctissimo Sacræ Cœnæ usu egeant: neque defectum liquoris tàm salutaris tamque vini fa-
necessarii miserabilibus artibus supplere cogantur. De quibus infra in Commenta- ciendi.
rio nostro agemus. Posse igitur vinum etiam ultra Tropicum Cancri in Zonâ tor- 3. 6. n. 58.
rida fieri, nullatenus dubitamus. Nam & in ea regiones temperatas dari, supra latè l. 5. n. 36.
docuimus, & vinum optimum in Meroë, quæ Æthiopiæ propriè dictæ caput est, olim
3 crevisse, veteres testantur (b). Hartmanni dicta conveniunt cum iis, quæ insignis Medicus Anglus *Thomas Willis* in tractatu suo *de Fermentatione*, quatenus in artificialibus peragitur cap. VI. docet. Res eò redit, & nimiam uvarum maturitatem, & simul æstum illarum regionum fermentationem impedire. Sola n. maturitas uvarum in his regionibus fermentationi non obstat, uti exempla anni 1631. ubi propter bellum: & anni 1666. ubi propter pestem uvæ usque in Novembrem & Decembrem in vitibus perpenderunt, docent; ex quibus tamen generosissimum atque dulcissimum vinum expressum fuit.

N°. LXXII. דודאים Dudaim in Genesi esse fructum præcel-
1 lentissimum موز Mauz vel Musa Arabicè dictum] Vox Dudaim est una *ἐκ τῶν ἅπαξ ἢ δὶς λεγομένων ex semel vel bis dictis* in S. Scriptura. Voces dantur, שלא נמצא להם חבר *quibus non reperitur socia*, (ut Rabbini loquuntur) quarum significatio plerumque est incerta. Quo casu Interpretes ex circumstantiis & conjecturis: vel ex aliis linguis Orientalibus veram significationem indagare solent, ut *infra n. 106.* hujus libri pluribus dicetur. Reperitur duobus tantùm in locis Sacræ Scripturæ. Primò *Gen. 30. 14. 15. & 16.*

וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה.	*Et exiit Ruben tempore messis triticeæ, & reperit DUDAIM in campo.*

(a) *Amicus & affinis meus, Medicus & Chymicus egregius, jam Physicus Vinariensis* (b) Lucanus Lib. X,

L.I. c. 9. Secundò *Cant. 7. 14.* ubi dicitur : הדודאים נתנו ריח *Dudaim dederunt odorem.* Ex
N.LXXII. quibus aliud nihil quàm præſtantia aliqua hujus plantæ, cujus flores boni ſint odoris,
inferri poteſt. Quòd autem interpretes in inveſtigatione hujus vocis tam infelices
fuerint, in cauſa fuit, quòd non animadverterent, primum locum *de fructu*, alterum *de*
flore unius ejusdemque plantæ agere, ut infra docebitur.

Septuaginta Interpretes, neſcio qua ratione inducti, *Dudaim* μῆλα μανδραγορῶν *Mala* 2
Mandragorarum reddidere. Hos ſecuti *Chaldæus* & *Syrus* habent יברוחין quod equi-
dem Rabbini ex ſola odoris conjecturâ יסמין & סיגלין i.e. *Iaſminum & violas* vel *lilia*
interpretantur. Cùm verò اليبروح *El-jabruch* in Arabica Lingua *Mandragoram* ſi-
gnificet, fruſtra eſt aliam ſignificationem Chaldaico vocabulo affingere. Samari-
tanus Interpres ࠀࠉࠕࠀࠉࠌ איתאים vertit, quod vocabulum non intelligitur. Le-
xicographi [Caſtellus] id non exponunt, ſed tantùm reſpondere ajunt Hebr. דודאים
& Græco Μανδραγόραι.

Æthiopicus Interpres, τὸ ὁ non intelligens, pro *mandragoris* in Geneſi quid pro 3
quo poſuit, videlicet ኮለ፡ ሐቅለ፡ *poma agreſtia* vel potius *juglandes*; ſi *Gregorium*
meum bene intellexi. Id cùm ad locum Cantici Cant. non congrueret, idem vel a-
lius Æthiops reddidit hoc loco ቮጀንጕት፡ cujus ſignificationem Gregorius meus
ignorabat.

Cæterum expoſitio illa Septuagintaviralis (quam & Vulgata retinuit) ſanio- 4
ribus Philologis plerisque placere non potuit. Etenim *Mandragoram folia graveolen-*
tia & poma eſui inepta habere, Dioſcorides Lib. IV. c. 76. Matthiolus & Botanici com-
muniter omnes teſtantur. Chaldaicum יברוח à 5

[Dioſcorides de mandragora alba ſcribit, quòd mala ferat εὐώδη μετὰ βάρους τινὸς,
quod vulgo malè redditur *jucunde cum gravitate quadam olentia*; Iſta enim oppo-
ſita ſunt, nec ſtare juxta ſe poſſunt. Nam *gravis Odor* ingratus eſt, non jucundus.
Graveolentia apud Plinium Lib. XXVIII. c. 11. eſt maliodoris. Particula εὐ in com-
poſitione ſæpe ſignificat *Valdè, Fortiter, Satis*; ut εὐμεγέθης *Valde* vel *ſatis magnus*
apud Strabonem, ita hic: εὐώδης *Valdè olens* reddendum, ut ſenſus ſit: *Valdè quidem,*
ſed quodammodo graviter olet. Eodem planè modo ut Syr. & Chaldaicum, טב *Bene,*
etiam *Valde, multùm* ſignificat ut Mons ܪܡ ܛܒ Valde excelſus. Matth. 4. 8.]

Talmudico ברחא *Hircus* derivari Junius cenſet, quòd Mandragora *hircinum odorem*
habeat. Quod cum adverſaretur loco Cantici canticorum, qui bonum odorem
nobis repræſentat, ideo finxerunt nonnulli (forte ex Dioſcoride malè intellecto) quod
Mandragora bene oleat, ut videre eſt apud Auguſtinum contra Fauſtum Manichæ-
um (*c*) & apud Levinum Lemnium (*d*). Vana autem prorſus ſunt, quæ de iſtius 6
herbæ tanquam uterinæ virtutibus proferuntur; eas enim Ruben puer vel ignoravit
vel non curavit:

[Has virtutes negant peritiores Medici plerique, quibus accedo cum *Dioſcoride &*
Levino Lemnio de Occult. nat. mirac. L. IV. c. 10. nam inſigniter refrigerat. Igitur
effictas crediderim has virtutes ab iis, qui ſententiæ ſuæ de Mandragora prætextum ali-
quem quæſiverunt.]

Si verò Rahel eas ſcivit & credidit, cur non diu ante corrigendæ ſterilitati hanc herbã
quæri curavit? cur tamdiu exſpectavit, donec privignus caſu reperiret, domumq; refer- 7
ret? (*e*) Alii amatorium & planè philtrum ex hac herba diſtillare volunt, tan-
quam hoc ex radice דוד ſequeretur; cui ſententiæ Fullerus, quod miror, aſſentitur.
Abendana in addit. ad Michlal Jophi ait;

ויא״ כי הם עשבים יוסיפו התאוה לנשים. | *Quia herba iſta addunt concupiſcentiam fœminis.*

Sed illis Rahel opus non habuit, quia ſatis amabatur à marito. Prudentiores Rab-
bini in alia ſunt ſententia, inter quos Rabbi Menachem *Dudaim* Mandragoras fuiſſe
negat: שאין להם ריח *Quod nullum habeant odorem*, ſcilicet *ſuavem.* Pluribus hanc
ſenten-

(c) Tom. VI. L. 22. c. 56. tanquam expertus loquitur inſignis iſte Pater, & ex eo Bucherius Lib. 3. in Geneſ. p. 530. neſcio in qua planta deceptus: *Quantum mihi ait & cuilibet homini renunciabat viſus & olfactus & guſtus (ſum perſcrutatus) Proinde rem comperi pulchram & ſuaveolentem, ſapore autem inſipido: & ideo, cur eam mulier tantopere concupierit ignorare me fateor, niſi forte propter pomi raritatem, & odoris jucunditatem.* Lyra idem habet in l. citato. (*d*) In explicatione Herbarum Biblicarum c. 2. (*e*) Placet hæc ratio à *Iacobo Thomaſio* teperta in Diſp. de *Mandragora* §. 21. Lipſiæ 1669.

ſententiam impugnat Albertus Vogtius in ſuis Miſcellaneis Biblicis ad locum Gen. 30. L. I. c. 9.
14. &c. pag. 25. N.LXXII.

8 Igitur illâ ſpretâ alii pulchrum ſive fructum ſive florem fuiſſe colligunt, quem dicere non poſſunt. *Germanicus interpres* (*f*) ſcribit: Es ſcheinet/daß es irgend eine ſchöne Frucht geweſen ſey/ an deren Farbe Ruben Luſt gehabt hat. At in gloſſa, quaſi ab aliquo interrogatus, reſpondet: Frag du ſelbſt/was *Dudaim* ſind/ es ſollen Lilien/ es ſollen Beere ſeyn/ und niemand weiß was es ſeyn ſoll. Tremellius & Junius pleroſque Rabbinorum ſecuti, *flores amabiles*, in genere: alii verò *Lilia, violas, Ielſeminum* in ſpecie, & quidquid modò bene olet, reddidere. Verùm cùm nec hoc mihi ſatisfaceret, quòd ejuſcemodi flores tantam contentionem non mereri viderentur, & plures facilè quæri & reperiri potuiſſent; maximè verò quòd tempus vernum, & tempus meſſis triticeæ continuatum, nulli florum generi convenire videbatur. Nam quæcunque plantæ verno tempore ſimul cum vitibus & malis Punicis florent, ut de Dudaim in Cantico Canticorum dicitur, ex menſe Junio vel Julio tempore meſſis triticeæ, de qua in Geneſi, dudum defloruere. Hinc firmiter conjiciebam alterum locum de floribus, alterum de fructibus agere.

9 Dum iſta mecum agitarem, caſu incidi in *itinerarium Orientale Principis Nicol. Chriſtoph. Radzsvilii Germanicè verſum*, qui ſic ſcribit ad diem 15. Junii S.N. Von der Fruchtbarkeit des Landes Damaſco, dieweil andere weitläufftig geſchrieben/ achte ich unnöhtig zu melden; diß allein muß ich dabey ſetzen/welches mich ſehr verwundert/daß es andere außgelaſſen. In Syria, nemlich zu Tripoli, Balbech, und zuforderſt allhier zu Damaſco findet man eine überauß gute Art von Früchten/ welche in vielen Landſchafften nicht anders als *Manza* genennet wird/ ſiehet nicht unähnlich unſern Cucumern. allein daß ſie etwas dicker / krümmer und länger geſtalt iſt. Auff einer Stauden/ daran dieſe Frucht wächſt/hangen unterweilen ſolcher Cucumern in einem Büſchel/ gleich wie die Haſelnüſſe / wohl 50. bey einander/die ſich dann wegen des groſſen Gewichts / wie die Melonen auff das Erdreich außbreiten/und wo man ſie zu lang liegen läſt/verfaulen; darum ehe ſie völlig reiff werden/bricht man ſie ab/ und müſſen alſo in den Gemächern oder Cammern recht zeitigen. Am Geſchmack und Geruch vergleichen ſie ſich mit den friſchen Pirn / bey uns Orientowki genant / machen einen bald ſatt; wann einer nur zwey zum Käſe oder Brodt nimmt / iſt der Magen ſchon gefüllet. Et paulo poſt:

Die Frucht wächſet nicht auff einem Baum / ſondern auff einer Staude. Die Blätter ſind einer Elen breit und zwo Elen lang. Dieſe Frucht wird über das Meer nach Conſtantinopel gebracht / und weil ſie nicht lange währen kan/ ehe ſie zeitig/abgeleſen und in Sand verſcharret: Zu Conſtantinopel aber wird ſie in die Sonne geleget/und alſo von Stund an zeitig.

Summa eſt: *In Syria, ſpeciatim Damaſci reperiri fructum egregium* Mauz *dictum, ſimilem cucumeri, ſed paulò craſſiorem, curviorem & longiorem, quinquaginta ſæpè ex uno caule dependere, ſapore & odore pyra Orientalia* [ſic in Polonia dicta] *ferè æquare, ſed unum & alterum facilè ſatiare.*

10 Iſta legens ſtatim putavi applicationem commodè ad fructum *τῶν Dudaim* fieri poſſe, omnes enim circumſtantias conſentaneas deprehendebam. *Locus* in *Meſopotamia* circa Damaſcum: *Tempus meſſis triticeæ*, quæ circa medium Junii ibi contingit: *Præſtantia* fructus: præterea ejus *raritas*: egregius *odor* & *ſapor*: Denique *ſignificatio vocabuli*, ut mox dicetur, fidem mihi faciebant, eundem planè fructum eſſe, quem Arabes موز *Mauz* vel *Muſa* (*g*) vocant, & qui à nonnullis inter *ficus Indicas*, ſed impropriè, refertur. Nec dubitandum, flores illius plantæ bene olere, cujus fructus tam bene ſapiunt & olent. (*h*) Certiſſimum verò eſt, fructum in Syria rarum eſſe, quia calidius clima poſcit, adeò ut pro peregrina planta habeatur.

(f) *Tom. XI. Witteb. fol.* 187. (g) Pro differenti dialecto; ſed Z. leniter, ut Gallicum, non Mauz Germanicè legendum. (h) Odore roſis non abſimiles prædicat Sionita in tractatu de Urbibus Orientalibus cap. X.

L. I c. 9. Istud testatur *Leonhardus* Rauchwolff *Medicina Doct. ἀυτόπτης*, qui *in itinerario*
N. LXXII. *suo de Tripoli Syriæ* urbe sic scribit: Innerhalb der Stad werden fremde Bäume 11
L. I. c. 4. Musa genandt/ gefunden/ welche 1½. zuweilen 2. Mann hoch/ aussen glatt/ an
der Farbe schön grün/ bald wie Rohr mit Blättern bekleidet. Zu oberst des
Stammes breiten sie sich wohl auß/ daß sie wie ein Federbusch anzusehen/ weil
sie gar lang und so breit sind/ daß eine ansehnliche Person mit dem gantzen Leibe
darauff liegen kan. Die Bäume tragen nicht mehr danne inmahl/ darüm
werden sie abgehauen/ die Wurtzel aber gewinnet nach und nach andere Neben-
Zweige auff einen Schuch mehr oder minder vom Stam/ die wieder auffwach-
sen und jährlich ihre Früchte bringen/ welche wachsen an einem dicken Stengel
in guter Anzahl/ und haben fast die Form und Krümme der Citrullen/ allein daß
sie etwas kleiner/ aussen glatt/ und mit einer dicken Schelffen überzogen sind/
welche erstlich gelb/ und wann sie etliche wenig Tage gelegen/ Schwartzfarbe
wird/ die läst sich gerne/ wie die an frischen Feigen/ abziehen/ inwendig sind sie
Weißfarb/ voll/ ohne Kern/ süß und gut zu essen/ aber sie sättigen bald/ bringen
auch bald grossen Unwillen/ und hefftiges Grimmen. Deßhalben (wie Theo-
phrast. L. 4. c. 5. meldet.) Alexander solche seinem Heer verbotten. [Ista ex *Plinio*
desumta sunt, ut mox dicetur.] Solche Früchte wachsen wenig zu Tripoli, werden
aber von nahgelegenen Orten ziemlich viel dahin gebracht. Sensus est: *In urbe*
(Tripoli) *PEREGRINAS ARBORES reperiri* Musa *nomine, novem vel XII. pedum altitudi-
ne, foliis pulchrè viridantibus arundinis specie, tam longis atque latis, ut hominis totum
corpus æquent. Semel tantùm fructus ferunt, ideò quotannis caduntur, è stolonibus verò
recrescunt. Fructus de caule crasso magno numero dependent, formâ & curvitate cucu-
meris, (i) sed paulo minoris. Cortex instar ficuum deglubi potest, dulces sunt & suaves
esui, sed facilè satiant, & tormenta cient.*

Hucusque *Rauchwolff.* Sed in eo fallitur, quòd plantam hanc, in Syria pere- 12
grinam, *arborem* vocet, cùm ne frutex quidem dici possit, quia ligno caret, & quotan-
nis, nisi exscindatur, arescit, ut revera herba sit, nec aliter appellari possit. Utraque
descriptio convenit cum figurâ, quam in opere nostro ex horto Malabarico oculis
contemplandam dedimus. Nec alia notabilis differentia reperitur, nisi quod
Princeps Radzevillius fructum cucumere paulò majorem: Rauchwolfius verò & 13
cum eo alii paulò minorem prædicent; quia forte differentes species viderunt. Va-
riant enim pro plantæ ipsius & soli fertilitate, ut mox ex Oviedo audiemus. Rectis-
L. II. c. 10. simè *Garcias ab Horto* in Historia Indicar. Plantarum: *Nullis constat ramis, sed è germine
flores quosdam conjunctim profert subrufos, ovi effigie, è quibus circum eminent pediculi cen-
tum, interdum ducentas aut plures ficus sustinentes.* Addit & loca ubi nascitur, & varia-
rum linguarum nomina. Inter alia ridiculam monachi cujusdam etymologiam
narrat: *Musam appellari, quod Musis digna, aut earum cibus sit.* Conradus Clusius in
notis ad hunc locum benè monet. *Plantam intelligi, de qua Plinius L. 12. c. 6. agit*; quem
locum mox exscribemus.

L. IX. Leonis Africani relatio etiam bene convenit, quam hic exscribere libet: *Musa* 14
*fructus nascitur ex planta exigua, foliis magnis, latis & cubitalis longitudinis. Amæ-
nitate & suavitate præter modum excellit, ad magnitudinem* parvorum cucumerum *as-
surgens. Ferunt Mahumetani Doctores, hujus fructus comestionem Deum primis parenti-
bus interdixisse, quem ubi comedissent, verenda ejus fructus foliis, ad hoc inter plantas reli-
quas aptissimis, operuisse. Magnâ copiâ Sela, Fessani regni oppido, proveniunt, verùm in Æ-
gypto majori, præcipuè Damiata.*

. loc. Plures ejus species sunt; duas *Plinius* habet, cujus verba adscribi merentur: *Ma-* 15
jor alia: [Ficus] *pomo & suavitate præcellentior, quo sapientes Indorum vivunt, folium alas
avium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duum. Fructum cortice* [*candice*
legendum censet Clusius] *emittit admirabilem succi dulcedine, ut uno* [fasciculo nimirum] *qua-
ternos*

(i) Citrullen. *Citrullos* habet in textu Germanico, & *cucumeres* intelligit cum *Fuchsio* & *Cæsalpino*, à quibus
tamen differunt *Anguria* aliàs dictæ; de quibus vide *Matthiolum*, & D. *Christiani Menzelii* amici nostri *Indicem
plantarum* absolutissimum.

ternos ſatiet. Arbori nomen Pala, *pomo* arienæ, *plurima eſt in Sydracis, expeditionum* L. I. c. 9. *Alexandri termino. Eſt & alia ſimilis huic dulcior pomo, ſed interaneorum valetudini* N.LXXII.
16 *infeſta. Edixerat Alexander, ne quis agminis ſui id pomum attingeret.* Quinque ſpecies recenſet *Geographus Nubienſis.* Clim. I. Part. 7.

والموز عندهم خمسة الوان فمنه الموز المسمي القند والموز الفيلي ايضا وقد يوجد في وزن الموزة اثنتا عشرة اوقية، والموز العماني والموز الموياني والموز السكري ✲	*Eſt* Mauz [*vel Muza*] *apud eos* [Zengitanos] *quinque ſpecierum, inter quas* [eſt] (1) Muza dicta *Elkend:* & (2) Muza *Elſils quoque; & interdum reperitur in pondere unica* Muza *duodecim unciarum:* & Muza (3) *Elommani:* & Muza (4) *Elmoriani:* & Muza (5) *Elſoccari, &c.*

Interpretes Latini (k) cognomenta iſtius fructus tanquam nomina propria poſuerunt, quæ mihi videntur *Epitheta adjectiva*, nam القند eſt *liquor* arundinis Sacchari: الفيل *Elephas* eſt; fortè à magnitudine & pondere ſic dicta; quaſi diceres *Elephantina:* سكر eſt *Saccharum*: at السكري *Securi* nomen proprium eſt viri; (l) quæ procul dubio rationem aliquam appellationis habent. Notandum quod idem autor de Zengitanis refert; اكثر عيشهم من الموز *quòd victus eorum præcipuus ſit de hac Muza.* Igitur non de omni, ſed de certa tantùm ſpecie accipiendum, quam Alexander tanquam inſalubrem ob tormina ventris prohibuit, ut ex Plinio jam retulimus.

17 Multò plures ſpecies apud Indos recenſet *Henricus* van Rheede / *in horto ſuo Malabarico*; cum effigie & deſcriptione ampla hujus plantæ, quæ ibi ſpectari pag. 20. meretur.

Audiamus Oviedum, qui de ea ſequentia tradit: *In arboris celſitudinem excreſcit, & hominis craſſitudinem acquirit; aliquando verò coxa humanæ craſſitie conſpicitur, pro ſoli natura & ubertate augeſcens.* Et paulo poſt: *Tota planta velut germen eſt aut ſurculus, in cujus ſummo enaſcitur pediculus aut malleolus brachiali craſſitudine, qui uvam producit vicenos tricenos, interdum centenos & plures fructus palmari longitudine brachialique craſſitudine ſuſtinentem, nonnunquam minores, quandoque etiam ampliores pro plantæ ipſius & ſoli fertilitate, &c.* Et mox: *gratiſſimi eſt ſaporis nec minus ſalubris & facilis concoctionis,* &c. Quæ *Conradus Cluſius* in notis ad dictum Lib. II. cap. 10. *Garciæ ab Horto* habet.

18 Igitur relatione Principis Radzivilii primùm permotus: dein circumſtantiis ſupra enarratis perſuaſus Dudaim *Muzam* eſſe credidi. Mox reperi alios quoq; viros claros in eadem ſententia fuiſſe, cumprimis Guilandinum ſuperiori ſeculo Patavii clarum; quamvis nondum cognoverim, quibus argumentis id firmaverit, vel diſſentientes refutaverit (m). Celeberrimus Botanicus *Caſpar Bauhinus* (n) *Tit: Palma XI. p. m. 507.* eam deſcribit: *palmam humilem* [ſcil. reſpectu Palmarum dactylos ferentium] *longis latiſque foliis,* Muſa *multis autoribus dictam.* Pala *Plinio & Cluſio, cujus fructus longè ſuaviſſimus ſit.* Noviſſimè Johannes Rajus Anglus in Hiſtoria Plantarum L. 24. 9. de ea ſcripſit: *In Ægypto, Guinea, Æthiopia,* & maximè in *India* (ubi *Piçang* vocatur) frequens eſt.

19 Etymologiam nominis ſi ſpectes, fuere qui à voce דד *Uber* voluerunt derivare. *Forſtner; in Dictionar. Hebr.* p. 164. quaſi דדים *ubera* idem eſſet ac דודאים. *Poma enim amoris, Melenſana* Italis i. e. *Mala inſana*, talem formam habere. Hinc inſulſam de *philtris* opinionem adſtruere anniſi ſunt. Tremellius & Junius reſpectu habito ad Rad. דוד *flores amabiles* reddiderunt, ut ſupra docuimus. Pro mea ſententia facit hæc ipſa radix, modò דודאים ſimpliciter accipias pro דודים *Patruelibus* ſive *cognatione propinquis*; דוד enim *propinquum ſanguine patruelem* vel *amicum* ſignificat, ut ex Lexicographis conſtat. Quid autem magis appoſitè dici poteſt, quàm tot fructus

(k) Gabriel Sionita & Johannes Heſronita Maronitæ. (l) Hiſt. Sar. Lib. 1. c. 17. p. 84. (m) Dapperus etiam habet in Africa ſua, Tit. Abeſſina p. 695. Sed autorem ſuum non laudat. (n) Quem tamen non intellexerunt Botanici plerique, ut in Herbariis & Indicibus Plantarum vulgatis videre eſt. Reprehenditur ab *Arnoldo Syen* in notis ad hanc plantam; in horto Malabarico. pag. 20.

L.I.c.9. N.LXXII. fructus de uno caule dependentes, *cognatos aut patrueles ab una stirpe profectos* דודים vocare, aut secundum dialectum illorum temporum דודאים. Plurimi de hoc vocabulo 20
Biblico scripserunt; *Fullerus* jam citatus. *Revetus Exercit.* 129. *Gesnerus* Disp. 24. *Deusingius Fasc. Diss. select. Disp. de Dudaim* p. 574. *Ursinus in Arboreto Bibl.* & quidem in *Herb. L. 2. c. 7.* & quotcunque aliàs in Genesin Commentarios edidere. Adhæc disputationes plurimæ passim visuntur. Inter quas mihi placuit Dissertatio Libentanzii, (*o*) in qua rectissimè sententias variorum hucusque receptas explodit, & nondum cognitâ nostrâ sententiâ bene concludit: *Quid Dudaim in specie fuerint, certò non*
Epist. 78. n. 37. §. 2. *liquere.* Addit dictum *Augustini* quod supra retulimus, *quòd præstet ignorantiam confiteri, quàm falsum quid profiteri.*

Mandragoræ expositionem optimis rationibus rejecit Clariss. *D. August. Pfeiffe-* 21
pag. 172. *rus in Dub. Vexat. S. Script.* ad h. l. ubi autores plurimos (*p*) allegat. Ipse censet speciem fuisse florum colore & odore excellentium, probabiliter liliorum, sed liceat mihi à doctissimo hoc viro dissentire; eò quòd peregrinum & rarum quid fuisse oportet, ut in Historia mea dixi: Rahel autem visis liliis æque statim ancillam, ea quæsitum, mittere potuisset, ut tali conditione & pacto planè singulari non fuerit opus. Quod si laborem hunc nostrum viderit, eam tantùm rationem, quam supra protulimus, abeo considerari volumus, videlicet, utrique scripturæ loco significatum *Flores* convenire non posse. Qui enim flores simul cum viribus & Malis Punicis prodeunt, (quod sub initium Aprilis vel citiùs ibi contingit) ii non durant per duos vel tres menses usque ad Junium ubi messis triticea inchoatur. Videtur vir Clariss. præsensisse hanc objectionem, ideò dicit: *quod lilia tùm defloruerint aut rarescerent, eoque fuerint gratiora.* De fructibus quidem sic loquitur Seneca: *gratissima sunt*
Epist. 12. *poma cùm fugiunt.* De floribus vereor, ne paucos fautores hujus rationis reperiat.

Stat igitur sententia locum Cantici Cant. de *floribus*: Geneseos verò de *fructu* 22
hujus plantæ præcoci ac obid raro esse accipiendum. Falsissimum verò est, quod
L.7.c.7. *Philippus à S. Trinitate* in suo itinerario tradit: *Musam nullos ferre flores.* Garcias ab
Sup §.13. Horto disertis verbis docet: *E germine flores quosdam conjunctim profert subrufos*, &c. Autores horti Malabarici eos nobis depingunt atque describunt (*q*) his verbis: *Flores & fructus simul in cono proveniunt.* Porro: *exteriora folia colore sunt exterius rubro-fusco, & subcæruleo rore conspersa, ac in interiori superficie sanguinea; interiora, colore flavo & magis ac magis albicante, &c.* Et paulo post: *Sunt autem flores qui fructibus insident constantes quatuor foliis &c.* Et rursus: *Flores, qui nullum fructum dant, prioribus fermè similes &c.* tam accuratè ramque prolixè describuntur, ut longum foret plura exscribere; nec tantum opus fuisset, cùm fructus sine præcedentibus floribus vix dentur, multo minus qui tres menses continuos maturi in planta sua durent, ut non malè statuisse nobis videamur locum *Cantici cant. de flore*: *Geneseos* verò *de fructu* accipiendum.

Ast objectio de pondere & magnitudine istius fructus valdè exigui est momenti. 23
Ponamus verum esse quod aliqui scribunt: (*r*) *Botros Musæ* [Elephantinæ fortassis] dari, *quos vix duo viri bajulare possint.* Communiter tantùm vicenos tricenos acinos, aut amplius, cucumere plerumque minores ferunt. Quos Princeps Radzevillius in agro Damasceno vidit, quadraginta vel quinquaginta acinos, vel si malis ficus, habebat, quales Ruben decennis vel duodecennis puer bene portare poterat.

Postremo futilissimum hoc est dubium: *Si per Dudaim ficus intelligerentur, Mo-* 24
sen procul dubio vocabulum תאנה *(quod ficum propriè significat) adhibiturum fuisse.* Quis autem dicit: *Dudaim ficum propriè dictam esse?* In omnibus regionibus ubi *Muza* crescit, peculiare suum nomen habet. Fici nomen (plerumque cum Epitheto *Indicæ*) Europæi indidere. In horum scilicet gratiam Moses genuinum linguæ suæ nomen in peregrinum impostitium mutaturus erat? Hæc pro defendenda sententia nostra abundè dicta sunto.

COM-

(*o*) De *Dudaim* Wittebergæ edita Anno 1670. (*p*) Qui sunt *Cornel. à Lapide. Bonfrerius*, qui sibi non licere putat à *Vulgata* dissentire. *Delrio* in cap. VII Cantici Cant. *Drusius* tractat. de Deliciis Rachel. *Wilhelm Stuck.* Antiqu. Convival. L. 3. c. 8. (*q*) Figura XIII. & p. 18. (*r*) *Forsterus*, in Dictionar. Ebraico ex Monachi cujusdam relatione, & alii.

L. I. c. 10. LXXIII.

COMMENTARIUS

AD LIB. I. CAP. X.

1 N°. LXXIII. **Armenta Africæ**] Celebratissima apud antiquos fuerunt *armenta* Africæ, unde *Afri* armentarii dicti. Tales adhuc hodiè sunt, quales eos *Virgilius* olim descripsit *Georg. L. 3. v. 339.*

Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu,
Prosequar? & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque & totum ex ordine mensem,
Pascitur, itque pecus longa in deserta sine ullis,
Hospitiis, tantùm campi jacet, omnia secum
Armentarius Afer *agit*, *tectumque laremque*
Armaque amyclæumque canem, cressamque pharetram.

2 *Plinius* in specie *Numidas* nominat *Nomades* h. e. *palantes*, à permutandis pabulis dictos, qui mapalia sua i. e. *ædificia agrestia, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ essent, plaustris circumvehunt.* (s) Sed dantur multo plures tales gentes in Africa, variis nominibus & linguis distinctæ; veluti ሰብእ፡ በቀላ፡ *Beklenses* eodem in loco habitantes, ubi quondam *Troglodytæ*; quos Græci (t) *Nomades* appellaverunt, βίον ἔχοντας ἀπὸ θρεμμάτων νομαδικόν, *vitam pastoritiam è re pecuaria sustentantes*; ubi pluribus describuntur, ferè ut mihi *Beklenses* descripsit Gregorius. L. 5. cap. 3.

3 Quæ verò de magnitudine *boum Æthiopicorum* diximus, quòd duplo majores sint nostratibus, ea revera ita se habent. Patrum Societatis epistolæ de his bubus plenæ. Semper maximi, optimi, & præstantissimi ab illis vocantur. In epistola *Patriarchæ Alphonsi Mendezii Calendis Iunii Anno. 1626.* scriptâ, hæc verba leguntur: p. 111.

Buoi grandissimi, di corna smisuratamente grosse è lunghe, talmente, che nelle corna di ciascuno di essi potea capire un otre piccolo di vino.	*Boves maximi, cornua immensùm crassa & longa gerentes, ità ut unum capiat parvum utrem vini.*

4 *Philostorgii* locum à nobis allegatum exscribere lubet, qui dicit: *Se taurelephantum ad Romanos* [i. e. Constantinopolim] *delatum vidisse.* L. 3. c. 11. Taurelephantes.

Ἡ τε γῆ τοὺς ἐλέφαντας ἔχει τοὺς μεγίστους καὶ ὑπερφυεστάτους· καὶ δὴ καὶ τοὺς ταυρελέφαντας λεγομένους· ὧν τὸ μὲν γένος, τὰ μὲν ἄλλα πάντα βοῦς ἐστι μέγιστος, τὴν δὲ βύρσαν καὶ τὸ χρῶμα ἐλέφας, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν καὶ τὸ μέγεθος.	*Habet & terra illa maximos & vastissimos Elephantas: imò &* Taurelephantas *(ut vocantur) quorum genus, quoad cætera omnia BOS MAXIMUS est, corio verò coloreque elephas, & ferè etiam magnitudine.*

Doctissimus *Gothofredus*, qui sibi tantam magnitudinem boum imaginari non poterat, *in dissertationibus* suis doctissimis ad h. l. dicit: *Philostorgium hic describere Elephanti genus, bovi maximo fermè simile.* Boum genus oportebat illum dicere, elephanto parvo ferè simile. Quippe autor ille disertè dicit: *Taurelephantes, quoad genus & cætera omnia* [h. e. caput, cornua, pedes, caudam, vocem,] *esse bovem maximum.* Non ergo describit elephanti, sed bovis genus, *corio tantùm, colore & ferè magnitudine elephanto simile.* pag. 135.

5 Cùm itaque revera boves sint, ob externam hanc corii & coloris, nec non crassitiei similitudinem, mixto vocabulo *Taurelephantes* dicti fuerunt. Cæteroquin meritò corrigit editionem quæ περιλέφαντας habuit, & apud Nicephorum περιλέφαντας; deridetque interpretem Latinum, qui compositam vocem putavit ex περὶ & ἐλέφας, & *spurium elephantem* ridiculè reddidit. Sed bonus ille interpres in animo fortè habuit Plinii verba: *Indis arant minores, quos appellant nothos.* Nisi ipse *Plinius* Habessinorum L. 8. c. 1. *Taurelephantes*, quibus sanè arant, intellexerit. Habessinos enim Indorum nomine
6 venire, sæpiùs inculcavimus. Magnitudo cornuum confirmatur etiam ex itinerario

T Bernie-

(s) Sic describit *Sallustius de bello Iugurth. c. 18.* (t) Teste *Diodoro* l. 3. p. 165.

L. I. c. 10. Bernieri, qui tale ingentis magnitudinis cornu, apud *Habessinicum* ad Magnum Mo-
LXXIV. golem Indiæ Regem *Legatum*, vidit.

75. & 76. N°. LXXIV. Equorum ungulas Æthiopes soleis ferreis non muniunt] Secus ac in Europâ, ubi hoc necessarium est, ob continuam equitatio- 1
nem, & magnum in trahendis plaustris laborem. Idem si equi Habessinorum in tam saxosis & salebrosis locis facerent, ungulæ eorum sine soleis diu illæsæ non manerent. Quam ob causam quibusdam in locis Europæ etiam bubus soleæ ferreæ af- 2
figuntur. Fortassis durior & firmior est jumentorum ungula in Abassia, quàm in aliis regionibus, quia & *Muli* sine soleis in tam scabroso solo gradiuntur. *Tartari* 3
quidem in equis quasi degunt, nec tamen ungulas eorum ferro firmant. Ast apud eos perpetua est planities & humus graminosa, raris lapidibus constrata; tempore verò hyemis, viis ob gelu asperis & duris, corio boum, etiam recenti, si aliud non suppetat, pedes equorum suorum involvunt.

N°. LXXV. De Cyriaco Nubiæ Rege centum mille equi- 1
tes nigros in tot equis nigris in Ægyptum ducente] *Georgii Elmacini*
L. I. c. 17. locum ex Hist. Saracenicâ à nobis allegatum exscribere hîc lubet: *Cyriacus Nubiæ Rex, auditis injuriis quas Saraceni Patriarchæ, & Christianis Ægypti intulerant,*

زحف الي الديار المصرية في مايةالف فارس اسود علي مايةالف فرس اسود فلما قرب الي مصر سير عبد الملك الوالي الي البطرك وساله ان يكتب الي ملك النوبة ويرده عن البلاد فكتب اليه وعرفه ان النصاري في خير وسلامة فعاد بغير قتال ✡

profectus est ad regionem Ægypti cum centum millibus equitibus nigris, super centum millibus equis nigris; & cum appropinquasset ad Ægyptum, misit Abd-el-melicus Præfectus ad Patriarcham, & rogavit eum, ut scriberet ad Regem Nubiæ, & averteret eum à regione. Et scripsit ad eum; & notum fecit ei, quòd Christiani in meliori [statu] *&* pace [essent] *& reversus est domum sine bello.*

Plura de hac historia, quando contigerit, & num Cyriacus ille Imperator Habessino- 2
rum fuerit, habes infra *Lib. II. c. 10. n. 42.*

N°. LXXVI. De adiposis & ponderosis arietum caudis] 1
Cùm in adolescentiâ meâ de sacrificiis Hebræorum legerem, quòd inter alia pinguia cremari juberetur etiam *ovium cauda*, mirabar quid hoc sibi vellet. Nec doctior evasi, cùm, Hebraicè discens, nomen אַלְיָה apud omnes Lexicographos per *caudam* exponi viderem, additâ tantùm hac differentiâ, *quòd ovium vel agnorum tantùm, non verò aliarum pecudum cauda sic diceretur.* Sic enim *Kimchi* (u)

אליה הוא כמו זנב אבל לא נקרא אליה רק הזנב מן הכבש או מן האיל:

אליה *idem est quod* זנב *Cauda, sed non legitur nisi de cauda agnorum & arietum.*

Secundum hanc expositionem possem etiam nostrorum agnorum arietumq; caudam אליה vocare; quòd ineptum foret. Tandem, cùm in itinerariis & alibi descri- 2
ptionem pecorum Africæ & Asiæ legerem, animadverti *caudas* intelligi, *non quidem nostrarum, sed Orientalium ovium, pinguedine grandissimas*; atq; sic cognovi, cur caudæ illæ adiposæ in sacrificiis simul cum aliis pinguibus comburerentur. Est enim adeps esui non admodum grata, ad lucernas & candelas ferè utilis. Reperitur vox illa Exod. 29. 22. Lev. III. 9. VII. 3. VIII. 25. IX. 19. De qua re post Clariss. *Bochartum* (x) aliquid dicere est actum agere, proprias tantùm observationes nostras hîc addemus.

Nullibi expressa reperitur hæc vox in Græca τῶν LXX. versione, sed vel omissa 3
est, vel ejus loco ὀσφὺς lumbus positum, cum tamen in *Palæstina & Ægypto* optimè notum fuerit hoc ovium genus. Nimirum non putaverunt interpretes illi, Græca vocabula κέρκος (y) vel οὐρὰ (quæ non nisi caudam vulgarem denotant) æquipollere voci אליה. Lectoribus autem idem dubium movissent, ac mihi in adolescentia mea contigit, si vocibus illis usi fuissent. In

(u) Lib. Radic. sub אלה. (x) In Hierozoico P. I. Lib. II. c. 45. p. 494. (y) Quam tamen vocem alius interpres addidit. Exod. 9. 22. teste Flam. Nobilio.

4 In Mischnah cap. V. pag. 54. col. 2. v. 2. legitur: L. I. c. 10. LXXVI. LXXVII.

אין חמור יוצא במרדעת:	Asinus non egreditur cum clitellis suis; [die Sabbati]
Et mox:	
ואין הזכרים יוצאין בעגלה שתחת האליה שלהן׃	Neque etiam mares [ovium i.e. arietes] egrediuntur cum curru, qui [est] sub cauda pingui eorum.
Gemara ibidem:	
ואין הזכרים יוצאין בעגלה כי היכי דלא לחבטן אלייתיה׃	Neque arietes egrediuntur cum plostello, ne demittant caudas suas. [humi scilicet]

Sic incommode loquitur. Clariùs & melius R. Salomon Jarchi in glossa:

עגלה כמין קרון קטן שעושין לו תחת זנבו שראש זנבן של האילים רחב כמין כר קטן ואין בו עצם אלא שומן וכבד וכשגורר לארץ נשרט ונפסד ועושין לו עגלה ומתגלגלת אחריו כשהוא הולך וזנב קשור עליה׃	Plostellum [illud est] quasi carrus parvus, quem ponunt ei sub caudam ejus, quia initium caudæ illorum arietum latum [est] ad formam agni parvi. Et non [est] in eo os, sed [mera] pinguedo, & crassities & gravitas; & cum vertit humum, laceratur & corrumpitur. Et faciunt illi plostellum quod rotatur post eum cùm pergit, & cauda alligata est super illud.

Nihil hîc de pondere, inde factum quòd Lexicographi, inprimis *Kimchius* (qui hæc legit & scivit) hanc vocem in Lexico suo non melius explicaverit, fortassis narrationi de plostello non fidens; Cùm tamen jam olim *Herodotus* de hoc ovium genere, *ipsarumq; caudis tricubitalibus plostello impositis*, locutus fuerit. L. 3. c. 115.

5 *Pondus* talium caudarum varium est. *Ioh. Iacob. Straus in itinerario suo* scribit: *In Insula Madagascar pondus earum esse XXV. librarum & ultra.* *Ioh. Leo Africanus* (z) narrat: *Arietes caudas decem vel XX. librarũ habere, quando sua sponte pinguescunt; si verò saginentur, exiguis vehiculis imponendas esse*, & affirmat, *semet in Aciota Ægypti civitate vidisse caudam 80. pondo pendentem. Alios affirmasse quòd viderint, quæ semiducentas libras expendissent*; quæ uti ineptè scripta, vel versa, ita vana puto. Id verò quod sequitur, planè falsum est, *quòd nusquam nisi Tuneti & in Ægypto reperiantur*, cùm magna earum copia in *Persia, Syria, Arabia* & adjacentibus insulis detur. L. 1. c. 2. fol. 9.

1 N°. LXXVII. De Elephantis] Non opus est hîc referre, quæ de animalis hujus docilitate ab autoribus passim traduntur; illorum acutissimos sensus *Cice-*
2 *ro* (a) prædicat, qui proximè ad ingenium humanum accedant. Ea tantùm referam, quæ ex viro fide digno *Wilhelmo Leyel* Dansburgi Danici in India castelli præfecto, ipse audivi. Is narrabat: *Elephantem ad vietorem missum* [scil. mediastinorum vice apud Indos funguntur] *ut lacum rimosum deferret curandum. Opifex barrum delusurus, malleo obiter tundit trusitque circulos, eumque infectâ re dimisit. Domum reverso, O stupidum pecus! Herus inquit, bene pulchrè rem tuam expedivisti. Videsne, ut aqua undique effluit? abi & cura meliùs. Regressus ad vietorem elephas, lacum quasi indignabundus cum murmure ad pedes ejus projecit, quem ille probè refecit. Elephas rursus deceptum se metuens, non rectà domum, sed ad flumen priùs pergit, ibique labrum aqua complet, & cùm nihil effluere videret, ad herum refert, laudem pro vituperio reportans.*
3 Similem historiam (nisi forte eadem sit, diversimodè relata) habet Johannes dos Santos (*b*) de elephanto, cui herus ostenderat ahenum ruptum ex quo pabulum accipere solebat, dicens: *Hodie te patientiam habere oportet, nihil pabuli accipies.* Elephantum illicò sumsisse ahenum & ad fabrum portasse, ibique tamdiu expectavisse donec refectum esset: acceptum ad flumen tulisse, & implevisse; cum nihil efflueret, domum retulisse, ut pabulum in eo pararetur.

4 Idem aliud exemplum mihi retulit: *Naves recenter constructas in India elephantorum opera è littore in mare trudi*, ait, *quod alibi non nisi magno hominum labore fieri solet. Illi igitur capite admoto priùs tentant, num navis valde gravis sit, dein spatio sumto magna vi accurrunt, totius corporis nixu incumbunt, & sic navim in mare detrudunt. Accidit aliquando, ut navis paulo gravior in luto hæreret, & ab elephanto, quamvis semel atque*

(z) L. 9. de animalibus. Tit. Aries. (a) De natura Deorum. (b) In Æthiopia Orientali L. III c 15. Lusitanicè scripta & edita An. 1608.

L. I. c. 10. LXXVII. *atque iterum conaretur, moveri non posset. Magister ejus stomachari cœpit:* Oh ignavam belluam! *exclamans, famulo ait: Amove ignavum hunc & fortiorem produc. Quo audito elephas, tanquam intellexisset alium sibi præferri, longiore intervallo capto, tantâ vehementiâ incubuit, ut cranio fracto, mortuus concideret.* Et hanc historiam reperio apud eundem autorem paulo ante §. 3. citatum cap. 15. p. 93. §. *de outro elefante.*

h. c. §. 23. Elephanti ambitio. Quæ cum ita sint, non immeritò *in Hist. nostra* diximus: *solum hoc animal laude* 5
accendi, & contumelia angi. Idque ex *Plinio* confirmari potest, qui alias quoque illorum virtutes, etiam in hominibus raras, commendat, nempe *probitatem, prudentiam, æquitatem, imo etiam religionem.* Sic enim loquitur. *Sed non virtutes tantùm, verùm etiam vitia magnorum virorum imitantur, vanitatem & superbiam; nam phaleris argenteis maximè gaudere* scribit. Is, qui Magnum Mogolem Indorum Regem, tapetibus auro gemmisque inæstimabilis pretii constratus, gestat, nullum ex sociis ante se ire patitur, si forte pastum vel aquatum agantur. *Ita certamina præcedendi etiam inter has belluas vigent.*

d. loc. Aliam lepidam narrationem supra nominatus autor Lusitanicus habet: Erat 6
elephantus in India *Perico* i. e. *Bibonius* dictus, omnibus bene notus. Bibax erat & vini valde appetens. Is cum præteriret domum ubi hedera signum vini vendibilis conspiciebatur, subsistebat, & proboscide porrecta haustum vini petebat, nec abibat donec tabernarius præberet. Gnari istius moris nonnulli pecuniam (Trinckgelt) pro sextario largiebantur, quam ille confestim in tabernam deferebat, intente aspiciens, quomodo sibi vinum infunderetur, nisi satis plena esset mensura, non accipiebat. Addit Gallicus interpres: Illum bene discernere potuisse melius à deteriori & nisi illud daretur murmuravisse. Hinc factum, ut vinum ementes peterent de elephantino.

Eos cum draconibus [i. e. anguibus majoribus Indicis] pugnare, veteres pridem 7
L. 3. c. 37. docuerunt. *Diodorus Siculus, Philo* & alii. De qua re idem *Leyelus* mihi retulit, quòd aliquando draco elephantem vado transeuntem in flumine adortus, pedesque ejus spiris suis multiplicibus complexus fuerit, ut quasi quadrupedem ligatum prosterneret. Elephas manu & pedibus totoque corpore diu obnixus, draconem tandem, tanquam anguillam aliquam magnam ducentarum ferè librarum, proboscidi circumvolutum, magno impetu procul in adversam ripam ejaculatus est, ut mortuus decideret. Quomodo elephantus flumina transeat, autores non dilucidè tradunt. Plures scribunt, quòd ægrè aquam ingrediatur, cùm propter magnitudinem corporis nare non possit. (c) Alii: quod flumina intret; ubi *undis immersus, & invisibilis factus, in fundo alvei ad oppositum littus ambulet.* Ista pertractare non est nostri instituti, quia ea tantùm, quæ in historia nostra docuimus in hoc commentario confirmare studemus.

Notabilis est relatio, de *elephanti* fortuito incendio exanimati *Anatomiâ*, quam 8
Dublini patravit (*d*) & Anglice descripsit *A. M. Collegii Trinitatis Medicus prope Dublinum.* (*e*) In qua multa singularia in tanto corpore observata reperiuntur. Johannes
L. 9. p. 289 lit. b. Leo Africanus de elephanto confirmat, quòd hominibus cedat, nec nisi valde irritatus illos invadat, ut in Hist. nostra diximus. h. cap. §. 30.

Originem nominis procul dubio ex Hebraismo traxit, ibi enim אלוף *Alluph* 9
BOS, in plur: אלופים & אלפים *Alluphim* & *Alaphim BOVES* dicuntur. Radicalibus manentibus Græci & Latini terminationem suam addidere, *Elephas* vel *Elephantus* dicentes. Nec magnitudine cum alio animali meliùs comparaveris. Proinde Romani, cum Pyrrhi bello elephantes primùm vidissent, *Boves Lucas* eos appellaverunt.

In aliis etiam linguis contingit (ex confusione linguarum Babylonica puto) ut 10
animalium nomina inter se permutentur.

כלב

(c) Plinii verba sunt Lib. VIII. c. 10. (d) d. 17. Jun. Anno 1681. (e) *In epistola ad D. Wilhelmum Petty, Sociat. regiæ collegam, Londini edita Anno 1682.*

כלב *Keleb*, Hebr: Arab: & Æthiopicè ከልብ: *Kelb. Canis.* Nobis est Vitulus, ein Kalb. Lib. I. c. 10. LXXVII. & 78.
עגל *Egel*, Hebr: vitulus; nobis *Erinaceus* ein Igel.
סוס *Sus*, *Equus*. At Latinè *Sus* ῦς est eine Saw.
פֶּרֶד *Päred* vel *Färed*. *Mulus*; nobis ein Pferd.
حمل *Haml* Arab: *Aries*; nobis *Vervex*. ein Hamel.
ላሕም: *Lahm* Æth: *Bos*; nobis *agnus* ein Lamb.
Aper. Porcus sylvestris. Gall. *Sanglier*. At nobis ein Eber est *verres*.
Vulpes ein Fuchs: demta terminatione fit *Vulp*. Saxon: Wulff/ nobis ein Wolff; at Belgis Wulpe vel Welpe est *Catulus*. Suecis in Plur. Welpar.

11 Plura de Elephanto qui desiderat, legere potest Ulyssem Aldrovandum de quadrupedibus, qui etiam quæstionem tractat: *Cornua an dentes dici debeant, ex quibus ebur fit.* L. I. c. 9. *Plinium Lib 8. c. 1. & seqq.* ut & Lib. XVIII. c. 1. qui scribit: *Arbore exacuunt limantque cornua Elephanti &c. Strabonem* L. 15. *Philostratum* L. 2. *Lipsium* in epistolis L. I. *Epist.* L. *Bochartum Hieroz.* L. II. c. 23. *& seq.* D. Caspar *Hornis* Historischen und Philosophischen Discurs von dem grossen Wunder-Thier dem Elephanten.

1 N°. LXXVIII. De Camelopardali] De hoc stupendæ altitudinis animali in historia nostra pro necessitate rei satis dictum. Imaginem ejus hîc damus, quam Gregorius meus vidit, ejusque veram effigiem agnovit. In quâ vera deprehenduntur, quæ autores quidam tradunt, quòd cornicula quædam habeat, sed brevissima & recta, palmari ferè altitudine. Anteriores pedes altiores multò sunt posterioribus.

2 Primus *Iulius Cæsar* hanc feram Romanis ostendit. (*f*) *Strabo* de his animalibus: Lib. 16. p. 775.

οὐδὲν ὅμοιον ἔχουσι παρδάλει· τὸ γὰρ ποικίλον τῆς χρόας νεβρώδει μᾶλλον ἔοικε, ῥαβδωτοῖς σπίλοις (*g*) κατεστιγμένα.	*Nihil simile habent Pardali. Nam varietas coloris hinnuli magis similis est, virgatis maculis variegata* [sunt.]

3 Certe non malè, ut autor iste solet, judicio suo utitur, spretis opinionibus communibus. Quia cutis color non pardo, sed hinnulo cervino annotino similis est. Vulgus imperitum, nomina plerumque rebus imponens, varietatem tantùm *pardi* inspexit (quod & nos in Historia nostra innuimus) non macularum formam: & à *Pardo* l. 10. 35. denominavit feram illam, licet aliter sit notis compuncta, ut *Salmasius* loquitur, quasi d. loc. Strabonem reprehendens; nam maculas *Camelopardalis* longas esse & lineatim ductas: *pantherarum* verò maculas rotundas, & oculis similes.

4 Sed vidi pardos Indicos Amstelodami ῥαβδωτοῖς σπίλοις *virgatas, & lineis quasi* An. 1683. *obliquis hic illic deductas maculas habentes*, quales fortassis etiam *Strabo* vidit & intellexit. Caput integrum de hoc animali habet *Bochartus in Hierozoico suo* (*h*) ubi falsa quæ de eo inveniuntur refutat; aliàs in descriptionibus peregrinorum animalium nimis frequentia. Rectè autem dicit: *Ab omni vero alienum esse, quod scribit Diodorus* L. 2. p. 94. [qui illi videtur interdum egregius fabulator]. *Hoc animal camelo minus & collo breviore*

5 *esse*. Scilicet *Diodorus*, *Strabo*, *Philostorgius* aliique veteres describunt hoc animal, L. 3. c. 11. non secundum justam suam magnitudinem, sed parvum & fortè pullum, quia adulta animalia difficulter transferuntur. Itaque autores illi aspectu externo contenti, de ætate non quæsiverunt. *Ioh. Leo Africanus* disertè scribit: Tit. *Giraffa*: *Animal meticulosum esse, homines fugiens, neque à venatoribus capi, nisi parvum & recens natum.* Altitudinem verò ejus tantam esse, quantam nos descripsimus, ex epistola Antonii Constantii ad Galeottam Manfredum (*i*) confirmatur, qui scribit: *quòd panem, fænum, poma & similia è fenestris adinum oblata, erecto in altum cervice* [sic lege] *ceperit.* Plura de Camelopardali reperis apud *Aldrovandum de quadrupedibus bisulcis*. Lib. I. c. XXXV.

6 Occasione vocabuli *Giraffa* obiter notandum, Germanicum Greiff *Gryps* Polonis quoque & Hungaris usitatum, non à *Giraffa* detortum, ut Bochartus putat, sed ipsis.

(*f*) *Dio Cassius* refert L. 43. (*g*) Secundum correctionem *Salmasii in Exercit. Plin. ad Solin.*
(*h*) *Part. I. Lib. III. c. 21.* (*i*) Eam excerpsit Bochartus in Hieroz. P. I. Lib. 3. c. 21. p. 907.

L. I. c. 10. ipsissimum *Gryps*, in Genitivo *Gryphis*, est. Præter autores quos ille allegat, confer
LXXIX. *Nicolaum Godignum* cujus verba sunt: *Magnitudinis adeo enormis est, ut equo insidens ho-*
L. I. c. 2. *mo, subter ejus alvum erectus pertranseat;* quod etiam affirmavit Gregorius meus.

N. LXXIX. De Zecora quadrupede Africano pulcherrimo Zebra Congensibus dicto] Ab auribus & capite longioribus quadrupes hoc, aliàs naturâ elegantissimè pictum, *asini* nomen ferre cogitur, ut in historiâ nostrâ diximus; & qui speciale ejus nomen ignorant *Asinum* vocant, ut *Thevenotius*; de quo paulo inferius. 1

Primus qui illud descripsit est Philostorgius, hucusque non intellectus. Illius 2
verba apponere operæ pretium videtur: Lib. 3. c. 11.

Αὐτὴ δὲ χώρα καὶ ὄνους ἀγρίους μεγίστους τῷ μεγέθει φέρει, καὶ τὴν δορὰν κατὰ τὸ ξένον πεποικιλμένους λευκῷ σφίσι καὶ μέλανος χρώματος, οὐ κατὰ μακρὸν συμπεποικιλμένης, ἀλλὰ ζῶναι τινες εἰσὶν ἀπὸ τῆς ῥάχεως ἐπὶ τὰς πλευρὰς καὶ τὴν κοιλίαν καθήκουσαι. Καὶ ἐνταῦθα ἐπισχιζόμεναι καὶ τὰς τινας περιφερείας ἀλλήλαις, ἐναλλαττόμεναι θαυμαστήν τινα καὶ ξένην ἀπεργάζονται πλοκὴν καὶ ποικιλίαν.

Hac ipsa regio fert asinos agrestes maximos, & pelle versicolores admodum, albo nigroque colore haud parum interstinctos: sed & zonæ ex quadam sunt à spina dorsi ad latera ventremque usque demissa, indeque divisa & convolvulis quibusdam inter se implicata, mirum quendam & peregrinum exhibent nexum & varietatem.

p. m. 137. Sic satis bene interpretatus est *Philostorgium Iacobus Gothofredus, qui in dissertationibus ad hunc locum* putat: *Onagros vulgares intelligi*; addit enim: *Neminem aliàs varietatem eorum ita describere.* *Bochartus* quoque vertit *Onagros*, (k) quos si intellexisset Philostorgius, utique hoc ipso vocabulo Græco usus fuisset; non enim *ὀνάγρους* *Onagros* sed *ὄνους ἀγρίους asinos agrestes* rectiùs dicit. Lusitanis: *Burro do matto.* 3

Romæ, quò omnia miracula olim ferebantur, animal hoc non ignotum, veruntamen confusum cum onagro fuit ab illis, qui veros Onagros non viderant, vel nomen speciale nesciverant. Id colligo ex *Martialis Epigrammate Lib. XIII. Ep. 101.* 4

Pulcher adest onager, mitti venatio debet
Dentis Erythræi - - - - - - -

Nam *Onager* propriè dictus nihil in se habet quod tale epitheton mereatur; & gratis dicit *Vincentius Collessus* in notis ad hunc locum: *Pulchrius esse onagrorum pugnantium quàm elephantorum spectaculum.* Id si maximè verum esset, Martialis non *pulcher* sed *Acer* dixisset, vel vocabulo *Indomitus*, *Ferus* utens, aliter versum concinnasset. Infortunatum animal, quod tam pulchris coloribus præditum *Asini* nomen in Europa ferre cogatur. Aures certe quibus dehonestatur abscindi possent, quod in Germania faciunt equis eas longiores habentibus. Attamen caput equino aliquanto longius habent, quod hîc vidi; atque hoc est quod dedecet.

Has *Zecoras* ob insignem elegantiam inter munera regia censeri autores passim 5
pag. 299. memorant. *PP. Societatis in literis annuis Goâ 1624. datis*, sic scribunt: *Rex Æthiopiæ, ut Patribus liberum transitum in Æthiopiam impetraret, coactus fuit mittere Bassæ Suaquenæ insulæ Præfecto Turcico* Zecoram, *de qua P. Emanuel Lameira: Tam miraculosus est color & dispositio membrorum hujus animalis, ut Patres attoniti fuerint aspectu rei tam elegantis. Et est in tanto pretio, ut vendita fuerit una* [Zecora] *quatuordecim vel quindecim millibus scutatis aureis.* Verba Italica sunt: *che ne hanno venduta qualcheduna tanto quanto montano* XIV. ò XV. *mila scudi d'oro della nostra moneta* Incredibile pretium!
L. I. c. 14. Imò nimium mihi semper visum fuit, quod *Tellezius* scribit: *tale animal venditum*
pag. 37. *fuisse* por dous mil Venezeanos, *duobus millibus Venetianis*, i. e. *Zecchinis* seu *Vngaricis ducatis aureis, pro Magno Mogole Indiæ Rege.*

Misit Rex Habessinorum *Af-faghedas* aliquas ad summum Batavorum in India Præfectum, quas ille Imperatori Japoniæ dono dedit, magno antidoro accepto. 6
d. XI. Feb. De quo *Emanuel* Nawendorff *Altenburgensis Bataviâ Indiæ ad me scripsit*: Es ist
1678. wahr / daß ein Gesandter von Abissinien hier gewesen / welcher auch unterschiedene mahl zu mir in mein Hauß kommen. Er war ein geborner Araber / und war sein Creditiv in Arabischer Sprach geschrieben. Die Præsente waren etliche

(k) In Hieroz. P. I. L. III. c. 16. p. 2.

Pag. 150. N. LXXIX.
ZECORA QVADRUPES
Lusitanis Burro do M
Ὄναγρος. Asinus

ES PVLCHERRIMA .
do dto. *Priscis*
imartyloes tris.

liche Pferde und Wald-Eſel ſo ſchön/ daß ſie kein Mahler nachmahlen L. I. c. 10.
kan/ ich habe ihrer ſelbſt zween davon geſehen/ welche nach der Hand dem Käyſer LXXIX.
von Japan zu einem Præſent überſandt worden. Dafür er der Oſt-Indiſchen & LXXX.
Compagnie 10000 Tail (l) Silber/ und 30. Japoniſche Röcke zum Gegen-Præſent verehret/ alſo daß ſie theuer gnug bezahlet worden. Senſus eſt: *Vidiſſe ſeſe & Legatū & equos atque aſinos agreſtes, quos ſecum adduxerit, tam pulchros, ut nullâ pictoriæ arte exprimi potuerint; Regi Iaponiæ poſtea dono datos, qui Societati Indicæ pro remuneratione miſerit X. M. Taelia* [quæ ſumma eſt centum & ſexaginta millium Talerorum Germanicorum] *& triginta tunicas Iaponicas.* Munificentia Regis planè inſolita, ſed procul dubio præter illas *Zecoras* alia pretioſa munera à Societate acceperat. Exinde tamen enorme illarum, pretium credibilius fit. Nota hîc quoque, quòd etiam navibus per mare procul vehi poſſint, modo frigoris patientes eſſent.

7 *Thevenotius* (m) inter munera, quæ Legatus Habeſſinicus Conſtantinopolim tulit, tale animal vidit, & de eo ſic ſcribit: *Entre les autres* [preſens] *il y avoit un asne, qui avoit une peau fort belle* [Nota] *pourveu qu' elle fuſt naturelle. Car je n' en voudrois pas reſpondere, ne l' ayant point examinée. Cet aſne avoit la raye du dos noire, & tout le reſte du corps eſtoit bigarré de rayes blanches, & rayes tannées alternativement, larges chacune d' un doigt, qui luy ceignoient tout le corps. Sa teſte eſtoit extremement longue & bigarrée comme le corps; les oreilles fort larges par en haut, comme celles d' un buffle, & noires, jaunes & blanches. Ses jambes bigarrées de meſme que le corps; non pas en long des jambes, mais à l' entour jusqu' au bas, en façon de jarretiere, le tout avec tant d' ordre & de meſure, qu' il n' y a point d' Alagia ſi bien varié & proportionné, ny de peau de tygre ou de leopard ſi belle. Il mourut a cet Ambaſſadeur deux aſnes pareils par les chemins, & il en portoit les peaux, pour preſenter au Grand Seigneur avec celuy qui eſtoit vivant.* Senſus eſt: *Aſinum iſtum pelle fuiſſe elegantiſſimâ, modo fuerit naturalis, id enim ſe non examinaſſe.* Ex quo colligitur, tantæ pulchritudinis fuiſſe Lane zecoram, *ut dubitaverit Theveno-*
8 *nus an naturalis eſſet.* Bene aliàs convenit deſcriptio, in colore tantùm aliqua reperitur diſcrepantia. *Tellezius* ait, *Correm entreſachadas outras cintas, ou rayas, hũa de cor preta finiſſima, outra de cor cinzenta. Sic ille circulos in modum cingulorum coloris* L. I. c. 14.
nigri nitidiſſimi & cineritii in cute hujus animalis eſſe prædicat. *Thevenot* verò ſpadiceum & album, aures verò nigras flavas & albas. *Philoſtorgius* album & nigrum nominat. Triplicem colorem illi tribuit *Aldrovandus* (n) Nigrum, candidum ac fulvum, qui etiam celeritatem ejus laudat. Forſan cum ætate colorem mutat, ita ut diverſis temporibus colores hos, quos autores iſti expreſſerunt, oſtendat: vel pro diverſitate regionum diverſos habeat colores.

1 N°. LXXX. De pardis, pantheris atque tigridibus] Laborant quodammodo viri docti diſtinctione harum ferarum. *Quidam* ſpecie differre putant, ſed falsò; nam eadem illis natura, forma, ſaltus, ungues, motitatio caudæ, qualis eſt felium noſtratium, cum quibus optimè comparari poſſunt. Magnitudine quidem, colore & maculis inter ſe diſtinguuntur, ſed iſta ſpeciem non variant. Veteres utique illos ſæpius confundunt, quia non conjunctim viderunt, ideò nec accuratè diſtinxerunt, ſed nomina diverſa animalibus illis promiſcuè impoſuerunt.

2 Non malè illi, qui quoad formam externam Leonum generi aſſimilant. *Tigris eſt leo varius*, ait *Varro*; ſed *Oppianus* rectiùs *leænæ* comparat, quia jubis caret. Formâ conveniunt, ſed ingeniô diſcrepant. Priusquam omnes
3 illas feras vidiſſem, ipſe diſtinguere non potui. Vivas vidi *tigrides*, quæ cutem in tergo fulvam, ventrem autem & pedes albos habebant. Solinus Pantheras ab cap. 17.
his diſtinguit, easque minutis orbiculis ſuperpictas tradit. Hos ego *orbiculos*, quia quinque conjuncti cernuntur, *pentaphyllo* in Hiſtoria mea comparavi. Alii vocant *circulos*, alii *maculas oculatas*. *Oppianus* σφραγῖδας *ſigilla*, â rotunditate ſic dicta. Deinde vidi alias Amſtelodami, quæ ex India venerant, ῥαβδωτὰς στίγμας

i. e.

(l) Aliàs ſcribitur *Tael* in Legatione Sinica Joh. Nevvhofii, idque valere dicitur XIII Ducatones argenteos, ſive Taleros XVI. cum quadrante. (m) In relatione itineris ſui Orientalis Lib. 2, c. 68.
(n) *De quadrupedibus Lib. I, c. 8.*

L.I. c. 10. i. e. *virgatas maculas*, quasi lineas varias sed tortuosas habentes. Has alii [Oppianus]
LXXX. *tenias longas* vocant; atque hæ sunt, de quibus Strabo Lib. 1. loco supra citatô loqui-
num. 78. tur. Illas Solinus d. cap. 17. *Tigres* vocat: *Fulvo nitent*, ait, *hoc fulvum nigrantibus*
segmentis interundatum, varietate apprimè decet. Depictos vidi *Pardos* cærulo co- 4
pag. 212. lore, ut *Solinus* ibidem loquitur, & *Salmasius in Exercitationibus Plinianis.* Ego dixe-
rim coloris *murini*, magnis maculis nigris tanquam scutulis distinctas, quales in *Bra-*
silia dantur. Germani has vocant Pantterthiere *Pantheras*, & illas alteras Tigerthiere
L. I. c. 14. *Tigres.* An benè, dubito. Istas Lusitani etiam distinguunt; nam Tellezius in re-
censendis Æthiopiæ animalibus *tigres & onças* i. e. *tigrides & pardos* ut diversa ani-
malia recenset. *Onça*, abjecto L. tanquam articulo, à *Lynce* derivatum videtur.
Pag. 799. Gallis *Lynx Once* dicitur, *teste Bocharto.* Sed *Lynx* & colore & specie à *Tigride* mul-
tùm differt. Varia est quidem, sed non (ut Bochartus putat) sicut *pardus & tigris*;
maculas enim nullas habet, sed tantùm fulvum dorsum, albicantibus pilis mixtum,
& album ventrem. In sylvis *Thuringiæ* frequens est. Ipse lynceâ pelliceâ utor.
Verum quidem est quod *Bochartus* dicit, aliter in tigribus, aliter in pantheris pellem 5
variegari. Sed in eo *Solinum* sequitur, cùm scribit: *Illæ longas tænias, hæ rotundas*
habent maculas. Sed hodie aliter & vice versa vulgò in Europa accipiuntur, ut modò
diximus; nec mirum, cùm apud antiquos ipsos confundantur. Quam autem feram
veteres scriptores intelligant, ex descriptione, & secundum distinctionem à nobis
factam colligendum est. Ut quidem mihi videtur, cùm *pardi*, vel παρδάλεως sola 6
mentio fit, de genere accipiendum est; ita ut nesciamus *tigrisne* an *pardus* vel *pan-*
thera intelligatur. Quum verò *panthera cum pardali* vel *pardo* vel etiam *panthera*
cum tigride conjungitur, tum alterutrum animal pro specie, quam res poscit, haben-
dum. Ut cùm apud *Xenophontem* legitur *libro de Venatione*, παρδάλεις, λύγκας, πάνθηρας,
Pardales, Lynces, Pantheras; præter lyncem animal certum, alterum vocabulum
de *pardo*, alterum de *tigride* ego interpretarer. Quamvis Græca verba tutius retine-
antur. Hebraicum נמר Æth. ነምር: *Namr* in omnibus orientalibus linguis notum
vocabulum, tam pardos quam tigrides in genere denotare putaverim; aliud enim
nomen speciale non occurrit. De reliquo remittimus lectores nostros ad Salma-
sium & Bochartum supra à nobis allegatos; accuratiorem elaborationem in aliud
tempus differentes.

Tribuitur huic animali præ omnibus aliis fragrantia. 7

Aristoteles (o) scribit: *Alia animalia pardorum odore delectari.*

Plinius (p): *Quadrupedes cunctas eo mirè solicitari.*

Solinus: *Odore earum & contemplatione armenta mirè affici.*

Eustathius: *Animalia tam vicina quàm remota proximè accedere, quòd sit fragrantia*
quadā aromatica. Quod equidem valdè mirum, imò maximè dubium. Multò veriora
mihi videntur, quæ *Leo Afer* tradit: *Equos, cùm è longinquo odorem sentiant, quamvis*
feram non videant, quasi in rabiem agi, nullum præcipitium, nullam fossam curare, neq; fræno
retineri posse, adeò terrore quasi furore percelli. Natura enim cæteras animantes, occultâ
quâdam vi, feras rapaces sibi infestas, quamvis ignotas & nunquam visas, fugere
docuit.

N°. LXXXI. Hyæna] Præter illa quæ in Historia nostra retulimus, I
pauca ex propriâ observatione habemus. Gregorium verè dixisse, *album pellis colo-*
rem, nigredine maculosum esse, etiam ex *Busbequio* liquet; qui *de legatione Turcica* sic scri-
Epist. I. bit: *Hyæna regionibus illis* [Amasiæ] *satis frequens est, sepulchra suffodit, extrahitque cada-*
pag. 59. *vera, portatque ad suam speluncam, juxta quam videre licet ingentem cumulum ossium hu-*
manorum, veterinariorum & reliquorum omne genus animalium. Bestia est lupo aliquanto
humilior, sed nihilo brevior. Pellem habet lupi similem, nisi quòd pilo sit horridiore, &
grandibus maculis nigris distinguatur. Caput ei spina dorsi contiguum, sine ullis vertebris,
ut cùm respicere velit, totam se vertere necesse habeat. Hæc Busbequius. Fabulam, quo-
modo capiatur, exscribere piget.

Rectis-

(o) In Histor. Animal. L. 9. c. 6. (p) Lib. VIII. c. 17. sect. 23.

TIGRIS ORBICULIS M

PARDUS MACULIS CEU SCUTULIS VARIUS

Ad pag. 151. Lib. 1. c. XLII.

...INUTIS VARIEGATA

TIGRIS MACULIS VIRGATIS

2 Rectissimè *Bochartus* demonstravit Hebræum צבוע *Tzabuh* hyænam significare. Idem planè nomen habet in lingua Arabica ضبع *Dhabuh* ut ait *Joh. Leo Lib. IX. de animalibus Africæ*, & confirmat: *Quòd humana cadavera sepulchris eruat*; addens: *quòd cantu & tympanorum sono ex antris à venatoribus elici possit*, De qua fabula olim L. I. c. 10. LXXXII. LXXXIII.
3 & nunc vulgata, multa habet *Bochartus* (q). Sed minimè est Septentrionalium Vielfraß / Suecis Järfwa. *Gulo* vulgò Lexicographis, inditô à re vocabulô; cùm tamen Latinis ignotum fuerit hoc animal. Quippe nec *hyæna* neque *crocuta* est, tota enim specie differt ab istis animalibus; quia gulo iste *caput felinum, corpus & caudam vulpinam, & colorem nigrum habet*, ut mihi αὐτόπται in Sueciâ retulerunt. Cadaveribus quidem etiam vescitur, sed hoc eandem speciem non efficit. Ita se implet *Gulo*, ut, cùm in stabulum irruperit, eodem foramine regredi non possit, quod
4 neque de hyæna, neque de crocuta legitur. *Crocutam* autem speciem per se esse, & rectè κυνόλυκον dici, animal terribile, non quòd ex cane & lupo prognatum sit, sed *quòd* μεμιγμένην ἔχει φύσιν λύκου καὶ κυνός, *mixtam naturam habeat lupi & canis*, ut rectè *Diodorus* loquitur Lib. III. c. 168. Strabo Lib. XVI pag. 775.

N°. LXXXII. Callithrix animalculum lepidissimum à pul-
1 chris pilis ita dictum] Conjecturam nostram de eo in Historia nostra habes. Effigiem depictam vidit Gregorius meus, atque nomen ejus Æthiopicum & Amharicum indicavit. Satis congruit descriptio *Plinii* Lib. 8. c. 54. & *Solini* cap 27. nisi quòd caudam latè fusam (qualis est sciurorum) non habeat. Sed in tam peregrinis apud autores descriptio raro exacta reperitur, ut supra monuimus; nisi
2 aspectus accesserit. *Galeopitheculum* vocandum putavimus. Caudam enim felinæ similem habet, caput, quasi muliebre, pilis instar pepli mitè ornatum. Sangwijnckens *Hollandi* vocant. Majores Sangwijnen *Sanguinei* dicti. Ex America communiter afferuntur; in omni cereopithecorum genere maximè innocui. Præter autores à nobis citatos alibi nihil, nec apud Commentatores eorum reperi.

1 N. LXXXIII. De Monocerote] Aliquot animalia quadrupedia unicornia hîc illic dari, autores passim testantur, eaque nos infra nominabimus. Quod autem autores Græci & Latini veteres ex *Monocerote* quoddam quasi monstrum faciant, eò factum puto, quòd de uno animali interdum acciperent, quæ per intervalla de diversis dicerentur, adeoque diversorum autorum relationes confunderent & permiscerent.

2 Plinius, *asperrimam feram monocerotem*, ait, *reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro mediâ fronte cubitorum duum eminente. Hanc feram vivam negant capi.* Descriptionem hanc Plinius ex diversis relationibus composuit, vel accepit; non animadvertens mixtam eam esse ex descriptione rhinocerotis, asperrimæ utique feræ, Romæ visæ, ut ipse testatur. Pedes enim elephantini, nigrum cornu [at nimis productum & in fronte pro naso positum] & quòd viva capi nequeat, ad rhinocerotem spectant [nisi malis de Harshano Arabum accipere.] Corpus equidem & caput cervinum fortè ad Africanum monocerotem pertinent: mugitus ad boves Indicos unicornes, quos ipse nominat dicto cap. 21. L. 8. c. 21. d. l. 8. c. 20.

3 *Philostorgius* aliud animal monstrosum nobis proponit, L. 3. c. 11.

Ὅτι μονόκερως τὸ ζῶον παρ' αὐτοῖς ἐστί· τὴν μὲν κεφαλὴν δράκοντος φέρον, κέρας δὲ σκολιὸν αὐτῷ πέφυκεν, οὐχὶ σφόδρα μέγα. Ὁ δὲ ἀνθερεὼν αὐτοῦ, πώγωνος ὑποπίμπλαται ἅπας. Μακρὸς δὲ ὁ τράχηλος εἰς ὕψος ἀνατεινόμενος ὅλως δράκοντος ἐγγύτατα παραπλήσιος· τὸ δὲ ἄλλο σῶμα ἐλάφῳ προσέοικε μᾶλλον· τοὺς δὲ πόδας λέοντος ἔχει, καὶ ἔστι γε αὐτοῦ τὸ ἐκτύπωμα ὁρᾶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει.	*Monoceros quoque animal apud eos est, caput quidem draconis habens, cornu verò curvum innatum et haud valdè magnum: mentum ejus barbâ totum obsitum est, longaque cervix in altum protenta formati draconis proximè accedens, reliquo quidem corpore cervo similis magis, at pedibus leoninis est. Et hujus quoque imaginem expressam Constantinopoli videre est.*

Sed à pictoribus [*a la Grottesque* ut loquuntur] planè confictum animal hoc est, nec enim dici potest, quo referendum sit caput draconis. Nisi fortassis autor istius imaginis

U videtit

(q) P. 1. L. 3. c. 11. §. 6. pag. 833.

L. I. c. 10. viderit cranium *ceti Gronlandici* cum cornu innato, cujus in Hiſtoria noſtra l. 1 o. 84. LXXXIII. mentionem fecimus, idque pro *capite draconis* habuerit.

L. 3. c. 15. *M. Paulus Venetus* memorat: *Inveniuntur apud eos* [Indos] *unicornes, paulo mino-res Elephantis, pilum habentes bubali, & elephanti pedem; habent caput ut aper, in medio frontis* [*naſi* rectiùs] *geſtant cornu unum groſſum & nigrum.* Iſta eſt ipſiſſima Rhinocerotis deſcriptio, quod nomen M. Paulus ignoravit. 4

L. I. c. 19. *E Ludovico Vartomano* ſequentia excerpere voluimus; *In ſeptis delubri* [Meccani] *unicornes gemini ſervantur, alterum eorum pullo equino triginta menſes nato haud abſimilem crediderim, prominet in fronte cornu unicum, longitudine trium cubitorum. Longe natu minor eſt alter pullo equino ſimillimus, ejus cornu quaterni palmi longitudinem non excedit. Coloris eſt id animal equi muſtellini, caput cervi inſtar, collo non oblongo, rariſſima juba, tibias habet tenues & graciles hinnuli modo, ungulas habet bifidas, caprinos pedes fermè referentes.* Quæ de *monocerotibus Africanis*, quos Luſitani Patres in Habeſſinia viderunt & deſcripſerunt, accipienda putamus, quia Vartomanus teſtatur ex Æthiopia ab Æthiopum Rege miſſos fuiſſe. 5

Cùm *Unicornu* in Africa dari audiviſſem, ſperabam me verum ejus nomen in linguâ Æthiopicâ reperturum; quia LXX. Interpretes Hebraicum ראם in Pſalmis verterant Μονόκερωτα. Sed Æthiops Græcos ſecutus, quaſi ſpeciale nomen non haberet, *Animal* ዘአሐዱ: ቀርን: *cui unum cornu*, reddidit. *In annotationibus ad* Librum VIII. cap. 21. *Plinii* editionis Dalecampii reperitur: *ſeptem animalium genera, unico armata cornu dari.* Verùm in numero mendum eſt, tot enim ibi expreſſa non ſunt. Poſſunt autem eſſe, ſi fictum illud animal, quod vulgò depingitur cornu tam longo, ut gramen minimè, ſed tantùm folia arborum depaſcere poſſit, ſimul computare velis. 6 7

1. *Boves unicornes in India*, Plinius d. l. habet; ſed vereor ne Æthiopia, ſive Africa interior intelligenda ſit, quia in deſcriptionibus Indiæ de tali animali nihil adhuc legi. 2. *Aſini Indici.* 3. *Oryges.* 4. *Rhinocerotes.* 5. *Habeſſinici monocerotes*, qui nunc pro veris & genuinis Monocerotibus quadrupedibus habentur; & denique 6. ኣርዌ: ኀሪሽ Arab. حريش *Hariſch.* Sed an animalia iſta revera inter ſe diſcrepent, vel an aliud pro alio accipiatur, equidem aſſeverare non poſſum.

Aliquot ſpecies ex Arabibus *Bochartus* prolixè refert. (y) *Golius* cum nonnullis Arabibus, *Demiro* & aliis حريش *Hariſch* idem eſſe dicit ac كركند *Karkand* vel *Karkaddan*, quod procul dubio eſt *Rhinoceros*, ſecundum *Alkaſuinum*, *Geographum Nubienſem* & alios, ut ex pugna cum elephantis ac aliis circumſtantiis liquet. Quamvis multa fabuloſa admiſceant, & id cum aliis animalibus confundant; ut difficile ſit, ex tot intricatis & permixtis inter ſe ſpeciebus & deſcriptionibus emergere. Nam *Alkaſuinus*, cujus excerpta habes apud Bochartum, rectè diſtinxit ኀሪሽ: *Harshan* à *Karkando*, qui ſic habet infra citato loco: *Harſchan animal eſt ſtaturâ capricorni, pernix, & in capite ſuo cornu unicum habens, ſicut cornu Karkandi; ſed major eſt agilitas ejus pedum, non capiet illud quiſquam propter celeritatem.* Alius Arabicus autor *Abugian Attaugidaus* ibidem: ut & *Euſtathius in Hexaemeron* p. 40. illud haud aliter deſcribit, quàm *capricornum*, vel planè *ut hædum*, ex quo ſequitur, quòd longè aliud ſit animal quàm *Karkand*, niſi ipſi Arabes hæc ſua nomina, (ut in peregrinis fieri ſolet) confundant. 8 9

Notabilis eſt varia lectio, quæ habetur in *Mss. Pſalterio Æthiopico Pocokii*, Pſ. 28. (al. 29.) 6. ubi pro ላህም: ሊባኖስ: τὸν μόσχον τὸν λίβανον. *Vitulum Libani*, habetur ጣዕዋ: ከርከንዳ: *Iuvencam carcandi* i. e. *Rhinocerotis.* De Monocerote ſive Unicornu in ſpecie ita dicto vide *Aldrovandum de Quadrupedibus* Lib. 1. cap. 6. 10

N°. LXXXIV. Quid Hebraicum ראם Reem propriè ſit] 1

Vocabulum hoc interpretes Græci Μονόκερως *Monoceros*, *Unicornu* reddiderunt, idque omnes aliæ verſiones retinuerunt. Animal denotare dubio caret. Quodnam verò ſpeciatim intelligatur vix quiſquam dicere valet. Siquidem aliquot unicornia animalia in Mundo dantur, ut numero præcedente diximus. Bochar-

(y) In Hieroz. P. I. L. 3. c. 26. pag. 934. & ſeqq.

2 Bochartus, animalium S. Scripturæ diligentissimus indagator, satis superque de L. I. c. 10.
unicornibus animalibus disserit, (s) atque de hac ipsa voce multa in medium profert LXXXIV.
pridem ignota, in auxilium vocans linguam Arabicam, quæ vocabulum رئم *Rim*, vel
Rêm adhuc habet; ubi capreæ quoddam genus denotat. Inde suspicatur Hebræos
idem nomen *Orygi* indidisse, atque huic animali convenire, quæ in scriptura de ro-
bore & ferocia ô ראם reperiuntur.

Fateor me argumentis ejus, cum historiam meam scriberem, acquievisse. Ve-
3 rùm enim verò cum ipse Bochartus agnoscat per ראם animal procerum, velox, vali-
dum, ferum & indomitum in S. Scriptura designari, dubitare cœpi, an de Oryge ut-
pote animali parvo & debili omnia ista verè prædicari possent. Tandem mutavi
sententiam, & significationem Rhinocerotis prætuli, huic omnia ista epitheta justiùs
4 convenire censens Vulgata passim ita reddidit (t). Objectiones Bocharti,
*quòd animal istud Iudæis veteribus, eorumque Interpretibus recentioribus ignotum fue-
rit: vel quòd intra aut prope Palæstinam non inveniatur*, mihi stringere non viden-
tur. Multò probabilius arbitror, notum fuisse antiquitati Judaicæ, si non visu, certè
auditu. Nam ex interiori Æthiopiâ & Indiâ fama facilè in Ægyptum & Palæsti-
nam permeare potuit: animal cornu præditum tam admirandæ virtutis dari, ut ele-
phantum vincere, ipsum verò à nemine facile capi aut vinci possit. Hinc tot allu-
5 siones in Sacro textu tali belluæ convenientes. Huc facit, quòd cum bove tan-
quam animali congenere ראם sæpius conjungatur in S. Scriptura. Quæ ratio
Bootium, virum cætera doctissimum permovit, ut animal sævum nempe *Vrum* è Se-
ptentrione, cum quo tamē Austro tunc temporis nihil commercii, in scenam hanc pro-
duceret; sed id Bochartus probare non potuit. Bene autem bobus assimilantur ma-
xima ista animalia quadrupedia. *Elephantes* vocari audivimus *Boves Lucas*. *Hippo-
potami* multis gentibus dicuntur *Boves marini*; Italis *Bomarino*. Gall. *Buffle marin*. *Bu-
6 balus marinus*. Sic Pausanias Rhinocerotes vocavit *Boves Æthiopicos*. Posito igitur, n. 85. §. 3.
famam tanti animalis ad veterrimos Judæorum facile venire potuisse, absurdum
putandum non est, quòd Moses, Jobus aliique scriptores antiquissimi comparationes
& similia sua de illo instituerint. Sicuti & nos de peregrinis animalibus exempla pe-
timus, veluti de leonibus, elephantis & similibus, quamvis in tota Europa nulli gi-
7 gnantur, & rarissimè conspiciantur. Quod si in re conveniamus, facilè erit Gram-
matica dubia conciliare; veluti quòd Deut. 33. 17. vox קרני ראם קרניו *cornua* in
duali; apud Interpretes Græcos verò in plurali legatur κέρατα μονοκέρωτος κέρατα αὐτοῦ
cornua monocerotis [unicornu] *cornua ejus*. Et in Vulgata: *Cornua Rhinocerotis cornua ejus*;
quæ ita dicta contradictionem manifestam involvunt, nam de animali unicum cor-
nu habente, cornua in plurali prædicare absonum. Sed si figuratè, per periphra-
sin substantivi pro adjectivo Hebræis usitatissimam, singulare ראם accipias, q. d. *cor-
nua rhinocerotina cornua ejus*, quod de multis dici potest, salva res erit. Quæ cuncta
doctiorum judicio accuratiùs expendenda relinquimus.

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. XI.

1 N°. LXXXV. De Hippopotamo] De immani hac bellua, præter id quod
in Historia nostra diximus, nihil amplius indicandum habemus, nisi quod
Lugduni Batavorum in pergula horti medici exuvias viderim fœmellæ globulis bom-
bardarum trajectæ, maximi bovis mole. Lectorem nostrum remittimus ad *B. Telle-* L. I. c. 8.
zium, qui scribit: *Quòd bene illis conveniat nomen equorum, quandoquidem revera eos re-*

(s) In Hieroz. P. I. Lib. 3. c. 27. & P. II. L. 6. c. 12. (t) Num. 23. 22. & 24. 8. & Deut. 33. 17.

L. I. c. 11. *præsentent rostro, & adhuc magis auribus, tamersi breves habeant pedes, & breviorem*
LXXXV. *adhuc caudam.*

P. 2. c. 72. Descriptionem recentem dedit nobis *Thevenotius In Itinerario suo* his verbis: 2
Cet animal estoit de couleur quasi tannée, il avoit le derriere tirant fort à celuy de buffle, toutes fois ses jambes estoiens plus courtes, & grosses; sa grandeur estoit semblable à celle du Chameau, son muffle à celuy d'un boeuf. Il avoit le corps deux fois gros comme un boeuf, la teste pareille à celle d'un cheval, mais aussi grosse; les yeux petits, son encolleure estoit fort grosse: l'oreille petite, les naseaux fort gros, & les pieds tres gros & presque ronds, & avec quatre doigts chacun, comme ceux du crocodile, petite queüe comme un elephant, & peu ou point de poil sur la peau, non plus que l'elephant. Il avoit en la machoire d'en bas quatre dents grosses & longues d'un demy pied, dont deux estoient crochuës & grosses comme des cornes de boeuf, & y en avoit une à chaque costé de la gueule, les deux autres droites, & de mesme grosseur que les deux crocs, estoient entre les susdits deux crocs, & avançoient en long en dehors. Plusieurs disoient d'abord, que c'estoit un buffle marin, *mais je reconnus* 3
avec quelques autres que c'estoit un cheval marin, *veu la description qu'en font ceux qui en ont escrit. Il fut amené mort au Caire par des Ianissaires, qui le tuerent à coups de mousques en terre, où il estoit venu pour paistre. Ils luy tirerent plusieurs coups sans le faire tomber, car à peine la bale perçoit elle toute la peau, comme j'ay remarqué, mais ils luy en tirerent un qui luy donna dans la machoire, & le jetta bas.* Summa & sensus est: *Animal* 4
hoc [sc. Hippopotamum] *fuisse coloris buxei vel Basici* [qualis est castanearum] *altitudine cameli, & duplo majus bove: caput simile habuisse equino, sed crassius; oculos & aures parvas, sed nares patulas; pedes valde crassos & quasi rotundos, quaternis digitis instar crocodili præditos, parvam caudam tanquam elephanti, paucos aut nullos in cute pilos æque ac elephas. In inferiori maxilla quatuor crassos dentes semipedis longitudine, quorum duo curvi, crassitudine cornu bovilli. Plurimos dixisse esse* Bubalum marinum, *sed Thevenotium agnovisse* Hippopotamum. *A Ianizzaris sclopetorum ictu ægrè occisum fuisse, globulos enim vix cutem transivisse, præter unum qui maxillam percussit, & belluam prostravit.*

c. 40. v. 10. *Bochartus* (u) *Behemothum Iobi de Hippopotamo* exposuit. Dissentit equidem 5
Clarissimus Orientalium linguarum & rerum peritissimus Vir, (x) & de elephanto sicut olim Frantzkius accipit. Rationes utriusque lectori cum ἀκριβείᾳ quadam ob oculos ponemus.

Primò. *Hippopotamum Amphibion esse* ait modo laudatus Vir, *cui nomen* בהמה 6
Behemah non conveniat. Ex Bochatto respondetur: *Esse animal quadrupes, merè terrestribus prorsus simile, adeoque nomen* בהמה *illi bene convenire. Et in Arabica lingua omne quadrupes* بهيمة Behemah *dici, etiamsi in aqua* vivat. Deinde verisimiliter docet, & exemplis demonstrat Bochartus, *Behemoth pro Ægyptiaco vocabulo singularis numeri haberi posse, quorum plura alia in* ות Oth *desinentia apud autores adhuc reperiantur.* Quamvis mirum videri possit, LXX. Interpretes in Ægypto constitutos istud non animadvertisse; quia scribunt: ἀλλὰ δὴ ἰδοὺ [בהמות] θηρία παρὰ σοί, *sed ecce* animalia *apud te*, & tamen mox, tanquam pluralis obliti, in singulari loquuntur: ἰδοὺ ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ &c. *Ecce virtus ejus.* &c.

Secundò. *Nihil in Textu legi*, ait vir ille doctissimus, *quod non commodè ad ele-* 7
phantum applicari possit. Num ita se res habeat, sequentia docebunt. Præ cæteris duo genuinæ interpretationis principia hoc loco bene sunt tenenda.

1.) *Sacri Scriptoris scopum esse, singulare quoddam animal nobis proponere, in quo admiranda Creatoris omnipotentia elucescat, & quod hominem ad admirationem creaturæ cujusdam stupendæ permoveat.* Hoc etiam agnoscit vir doctissimus ℣. 14. *Quod sit principale seu primarium quoddam opus Dei; in quo potentiam suam cumprimis spectandam dedit.* 2.) *Naturam, seu indolem cujusdam animalis naturalem hic describi, quod naturâ & semper, non casu vel ex accidenti id facere consuevit, quod hic de eo dicitur.*

Si igitur secundum has regulas totum textum expendamus, fateri necesse ha- 8
bemus

(u) In Hieroz. suo Part. II. L. 5. c. 15. (x) In dubiis vexatis ad h. l.

bemus *omnia multò commodiùs & mirabiliùs in Hippopotamum quadrare* quàm in elephantum, uti per omnes hujus descriptionis versus Bochartus docet. Quid enim miri in eo, *quòd elephas animal merè terrestre gramen comedat.* ℣. 10. Novi enim nihil est barrum plantis victitare. Idem quotidie in bobus nostris L. I. c. 11. LXXXV.

[*Fœnum quasi bos comedet*, habet vulgata; ita חציר & hîc & in aliis S. Scripturæ locis Latinè malè redditur *fœnum*; quis enim secat & siccat elephanto vel hippopotamo gramen, ut *fœnum* voret: & Es. 40, 6. כל בשר חציר *Omnis caro gramen*, mox v. 8. יבש חציר *Arescit gramen*, non *fœnum*, Heu / quod jam aridum est; Vulgata id habet, & quæ eam sequuntur versiones.]

videmus; ut & in Taurelephantis, Camelis, Camelopardalibus, Vris & Alcibus omnes populi experiuntur. Carnivora enim animalia terrestria sunt multò minora, ut nemini facilè in mentem veniat, quòd carnibus & sanguine vivat elephas. Contrà
9 de animali partim aquatico revera mirum est, quòd herbis vescatur. Porro dicit, *quòd de elephanto id prorsus certum sit*; Sed & *de Hippopotamo* id æque certum est, omnium autorum testimonio. Diodorus τὰς δὲ νύκτας ἐπὶ χώρας κατανέμεται τὸν δὲ σῖτον καὶ τὸν χόρτον: *Noctibus in terra depascitur frumentum & gramen.* εἰ δὲ πολύτοκον ἦν τοῦτο τὸ ζῶον, καὶ κατ' ἐνιαυτὸν ἔτικτεν, ἐλυμαίνετο ἂν ὁλοσχερῶς τὰς γεωργίας τὰς κατ' Αἴγυπτον; *Si major bestiæ fœcunditas esset, & annis singulis fœtus produceret, agricultura per Ægyptum extremam inferret calamitatem.* Plinius: *Hippopotamus depascitur segetes. Noctibus* addit Solinus c. 32. quod verum est. Ælianus: *Segetum ut maturitas venit, & flavent spicæ &c. agros ingrediantur & pascunt.* Ammianus Marcell. *Inter arundines celsas & squalentes nimia densitate hæc bellua cubilibus positis, otium pervigili studio circumspectat, laxâque* L. I. c. 35. L. 8. c. 25. L. 5. c. 53. L. 22.
10 *copia ad segetes depascendas egreditur.* Ex recentioribus *Nicol. Godignus* è relationibus PP. Societatis: *Hippopotami, valdè noxiæ frugibus bestiæ, immanem corporis molem habent, & adeò vastum os, ut ad cubitum cum dimidio diducant rictus. Nocturno tempore ab aquis exeunt in agros, pascendi causa*; herbis enim victitant, *ac nisi tunc excubias agant agricolæ, nocte unâ extremam frugibus inferunt vastitatem.* Quæ optime conveniunt cum veterum relationibus. Ex Thevenotio modò retulimus, quòd occisus fuerit, EN TERRE, *où il estoit venu pour* PAITRE: *in* TERRA *quo* PASTUM *venerat.* L. I. c. 11.

B. Tellezius (y) scribit:

Os cavallos marinhos, sabem à pascer na terra em alguns lugares mays razos, & fazem nelles grande destruicam nos mantimentos.	Hoc est: *Hippopotami egrediuntur* ad pascendum in terrâ *in locis quibusdam planioribus, & edunt ibi magnam stragem in segetibus.*

Itaque de *Hippopotamo* certò certius; sed multo mirabilius auditu est, quam de elephanto, quòd herbis & segetibus victitet.

11 Addit vir doctiss. *Hippopotamum piscibus potius gaudere. i. e. libentius illis vesci.* Unde hoc habeat & quomodo probare velit, non video; dicerem ego: *piscibus interdiu, segetibus noctu peræque gaudere*; neque enim frumentum debile & vile alimentum vocari potest ℣. 11.

12 *Robur in umbilico ventris, non quidem ob cutis illius loci duritiem, sed ob nervos*, ait Vir doctissimus. Ponamus, multos ibi esse & plures elephanto quàm hippopotamo nervos. An autem propterea verè dicetur, quòd elephanto robur sit in umbilico ventris? cum constet illum eò loci esse debilissimum.

13 Versu 15.] *Quia proventum montes ferunt ei* elephanto, inquit, non hippopotamo, *carnibus & piscibus victitanti &c.* ad quæ paulò ante responsum. Per *montes* intelligit Bochartus *aggeres Nili*, nominat etiam montes aliquos in inferiori Ægypto. In Æthiopia sanè colles scandit, ut segetes depascat.

14 Versu 16.] *Sub umbrosis cubat in latibulo arundinis & cœni*] Ista parum comodè ad elephantum applicantur: commodissimè ad hippopotamum; istum enim *cubilia sua inter arundines in uliginosis locis habere* certissimum est. De elephanto non quæritur, an ibi possit cubare, sed *an communiter soleat*? quod dubito an doceri possit. *Quòd elephas stans dormiat neque cubet*, fabulam rectissimè vocat Vir doctissimus *quam hodie anicula*

(y) Lib. I, c, 6. p. 14. b.

L. I. c. II. *anicula & pueri refutare possint*, scil. articularos pedes habere, & cubare posse, norunt
LXXXV. omnes, qui vivos elephantos viderunt. Nec Bochartus contrarium asserit, illos po-
tius, qui hoc scripsere, multis autoritatibus confutat. P. I. Lib II. c. 26. p. 263.

Versu 17. al. 22.] *Circumdant eum salices torrentis*] Nomen singulare *torren-* 15
tis certum quoddam flumen designare videtur, & quidem non aliud quàm Nilum,
L. 8. c. 10. ut egregiè Bochartus docet. De elephantis quidem Plinius scribit: *Gaudent amnibus
maximè & circa fluvios vagantur.* Sed statim addit: *Cum alioquin nare propter magni-
tudinem corporis non possint.* Magis tamen ad hippopotamum congruunt, quæ de
umbrosis locis & salicibus ad torrentem hoc loco dicuntur, idque supra ex *Amm. Mar-
cellino* §. 9. probavimus.

Ecce premat eum fluvius, non festinabit; confidet, si vel Iordanes erumpat in os ejus] 16
Rectè exponit Vir clariss. verbum *confidet*; id est *non pavebit, nec desperabit.* At
istud minimè omnium elephanto competit. Quid? ille non pavesceret, si Jorda-
L. 31. c. 28. nes superfunderetur ejus rostro? Legat aliquis apud Livium, quantâ difficultate &
arte elephantos suos trajecerit Hannibal. Refert primò & spernit vanam narratio-
nem (z) de elephanto, qui irritantem se in aquam secutus sit, & ita reliquum gre-
gem traxerit. Ubi notabiliter dicit: *quòd bellua illa altitudinem fluminis timuerint.*
Mox verum modum elephantorum in ratibus trajiciendorum docet, ac metum eo-
rum ab aquâ aliquoties restatur. *Primis erat pavor*, ait, *cùm solutâ rate in altum rape-
rentur.* Et mox: *trepidationem aliquantum edebant, quietem ipse timor circumspici-
entibus aquam fecit.* De natatione eorum nihil; *vadis quærendis*, inquit, *in terram* 17
evasere. Lipsius scribit: (a) *Eos haud temerè aquam ingredi, cùm inscii sint natandi.* Et
deinde: *Natare est alienum à natura elephanti, qui aquas profundiores horret.* Quæ
è diametro repugnant verbis sacri Scriptoris modò relatis. *Ζῶον παραποτάμιον ὁ ποτάμιον*
animal riparium non fluviatile dicit Aristoteles. (b) Quod non convenit cum sco-
po Jobi, qui nobis animalis cujusdam indolem naturalem, valde tamen admirandam,
non actionem aliquam violentam describit, ut flumina amare dicat, si in aquam pro-
jiceretur animal. Utique res est valde mira immanem quadrupedem totos dies in
aquâ delitescere; noctu tamen ad pastum egredi ut alia quadrupedia terrestria.
Etenim non miramur tantùm supernaturalia, sed & ea quæ naturaliter, at non vul- 18
gariter fiunt, & mixtam naturæ vim in rarioribus animalibus nobis repræsentant; ut
reverâ in Hippopotamo contingit. Itaque parum appositè (quod pace illius viri di-
xerim) simile de piscibus affert: *aquè parum mirabile esse*, inquiens, *de hippopotamo ani-
mali aliàs aquatico referre quæ Iobus habet, ac si quis referat, piscem aquis non submergi.*
Nam secundum hanc opinionem nihil miri in tota Jobi relatione reperiretur. Cui e-
nim ignotum est, *Elephantum plantis vesci: montes proventum illis ferre; amnibus gau-
dere.* Pergit: *elephantem natandi insolentem non esse.* Sed nec hoc mirum, si ve- 19
rum est, quod Jul. Cæs. Scaliger tradit: *Omnes quadrupedes nare sciunt.* Quamvis
d. loco. de elephanto id libentiùs negaverim. Aristoteles sanè dicit: *νεῖν ἢ πάνυ δύναται*, *Nare
omnino non potest.* Vulgò *non satis* redditur, sed sine bono sensu. Plinius, qui hoc
L. 8. c. 10. exscripsit, purè dicit: *cùm alioquin nare propter magnitudinem non possint.* Causam
hanc deridet Scaliger: (c) *balænas enim, longè vastiores, natare*; sed iniquissimè. Hic
enim de terrestri animali sermo.

Quamvis inficiari non possim, pondus solum non efficere, quòd unum corpus 20
natet, alterum non. Pomum, ejusdem cum pyro ponderis, natabit, istud subsidet.
Tignum gravissimum innatat aquæ: lamina ferrea, licet tenuissima, secus. Ele-
d. loco. phantem autem non natare vel ex eo colligere est, quod Aristoteles scribat: *eatenus
aquam intrare, quoad proboscis elata aquæ superficiem superet, ut respirare possit.* Alii:
quòd

(z) Pro vera historia eam habet & refert D. *Caspar Hornius* in sua dissertatione *de elephantis* supra Num. 77. §. 17. allegata. Cùm tamen Livius ipse eam rejiciat; *Cæterum magis constat*, inquiens, *ratibus trajectos.* Quamvis & Livius non satis cautè crediderit: *varia consilia elephantorum trajiciendorum fuisse.* Quasi verò Hannibal, qui tot flumina in itinere suo jam transmiserat, nescivisset, quô pactô elephanti commodissimè trans flumina ponerentur. (a) Cent. I. epist. 59. & Cent. II. epist. 10. (b) In Hist. animal. L. IX. c. 46. (c) In notis ad hunc locum p. 1161. cap. LXXII. §. 995.

quòd majoris cautionis gratiâ minores præmittant, quò, conſpectâ fluminis altitudine, majores eò tutiùs ſequantur, neque alveum conculcando profundiorem reddant. Quibus omnibus L.I. c. 11. LXXXV.
21 opus non eſſet, ſi natare poſſent. Neque etiam uſpiam diſertè reperitur iſta LXXXVI.
natandi facultas, quàm apud Strabonem ubi νεῖν τε κάλλιστα *Optimè natare* legitur. Ve- L.15.p.705
rùm accuratus iſte Scriptor non ex ſuâ ſcientiâ vel experientiâ loquitur; ſed Nearchi(*d*) relationem narrat, Νέαρχος φησὶ, ait: Iſte autem falſa veris miſcet, dum nobis *pulchras formicarum pelles inſtar pardorum* repræſentat. Igitur hoc Nearchi dictum, quod directè adverſatur Ariſtoteli οὐ νεῖν dicentis, non moramur. Sed ferè me ridere fecit Latinus interpres, qui verbum Μανθάνειν *diſcere* quod *de armis & jactu lapidum ad ſcopum* ibi dicitur, etiam ad natationem refert, quaſi bruta illam docere poſſemus. Cunctis iſtis probè ponderatis nemo dixerit, *quòd elephas è flumine egredi non feſtinet; nec curet, ſi vis fluminis in illum irruat.*

22 Verſu 19.] Supplet hic Vir doctiſſimus vocem [Nihilominus] *in oculis ejus capiet eum* [venator aliquis] *& hamis perforabit naſum*; ut ſenſus talis prodeat: *Quamvis ſit tam mirabile animal, nihilominus capi, & tanquam unco in naſum impacto duci poſſe*, quæ de elephanto propriè dici nequeunt, quibus neque uncus neque laqueus naſo (quem non habet) infigi vel affigi poteſt; uti nec hippopotamo. Igitur neceſſum eſt, verſum hunc interrogativè accipere: *Capietne eum venator?* ut verſu ſequenti de Crocodilo, & ſic ſenſus ſibi conſtabit. Major enim in interrogatione ad negandum emphaſis eſt; *quòd bellua hæc nullatenus vi capi, nec impacto in naſum unco duci poſſit*; ſcil. facilè & communiter. Quippe vivos (credo juniores) in theatris in epiro quodam temperario arte facto vetus Roma vidit. Plin. L. VIII. c. 26. Solin. c. 32 p. 61.

1 N°. LXXXVI. De Crocodilis.] Hanc belluam à Jobo c. 40. 20.
לויתן Leviathan vocari minus dubii habet: eſtque in eo conſenſus eruditorum certior. Alibi in Scriptura vocatur תנין, ut benè obſervavit Bochartus. Malè Lexicogra- P. 2. l. 5.
phi *Balæna*. Et in concordantiis Buxtorfii aliquot loca de תנים de *Balæna* minus benè cap. 18.
2 accipiuntur. In genere *Cetum* vel *Draconem* ſignificat, in ſpecie verò *Crocodilum*, ut Ezech. 32. 2. ואתה כתנים בימים ותגח בנהרותיך de *Ægypto* & de *Pharaone* ſermo eſt, qui ſæpe crocodilo comparatur. Torquet locus iſte Interpretes, qui eum variè & mirabiliter reddunt. Enimverò non ſolum in voce תנים hallucinantur, ſed & quid תגח ſit, non expediunt: Ἐκεράτιζες τοῖς ποταμοῖς habent LXX. interpretes. Vulgata: *Ventilabas cornu in fluminibus tuis.* Alii: *Educebas in tua flumina.* Alii aliter, ſine ſenſu. At ſi תגח tanquam כתיב in textu relinquas, & lectionem marginalem tanquam קרי facias תנח, & reddas *quieſcebas, recubabas*, plana evadent omnia. Nimirum: *Et tu tanquam Crocodilus fluviatilis recubas in fluviis tuis.* Sic ותנח התבה *& quievit arca*, legitur Gen. 8. 4. Locum parallelum habes Ezech. 29. 3. התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו *Crocodilus magnus* cubans *in medio fluminum ſuorum.* Amm. Marcellinus de crocodilo: *Noctibus quieſcens per undas, diebus humi veſcitur.* Atque ſecundum hanc ſententiam corrigendos cenſet *Salmaſius* autores, *Plinium, Solinum*, corruptos, vel ſecus ſentientes.

3 Etiam locum Mich. 1. 8. אעשה מספר כתנים ואבל כבנות יענה de crocodilo acceperim hoc modo: *Faciam planctum ut crocodili: & luctum ſicut filiæ Iaanah* i. e. fœmellæ *ſtruthiocameli.* Primam partem hujus commatis Bochartus cum veteribus Hebræorum de *draconibus* accipit (*e*) qui quidem ſtridorem vehementem & ſibilum edunt, ſed non planctum; at mihi de *crocodilo*, (ut præcedentia loca) commodiùs intelli-
4 gendus videtur. Eos enim plorare & plangere priſci tradunt. Hinc Κροκοδείλου δάκρυα, *Crocodili lachrymæ*, in adagium abiit. Sed fabulis res augetur; nam *Aſterius apud Photium* ſcribit:

τοὺς νειλώους κροκοδείλους φασὶ τὰς κεφαλὰς ἐπιθρηνεῖν τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἔφαγον, καὶ δακρύειν ἐπὶ τοῖς λειψάνοις τῶν φονῶν.	*Niloticos crocodilos* ajunt *capita deflere hominum quos devoraverunt, &* lachrymari *ſuper reliquiis occiſorum.*

Annon

(d) Ipſe Strabo hunc *Nearchum* Lib. II. inter ψευδολόγους refert. Hinc Bochartus in alia cauſa de eodem: p. 70. Sed ſolus, & ex aliorum fide, & mendaciſſimus ſcriptor. P. II. Lib. 5. cap. 17. pag. 776. in ſummar. (e) P. II. Lib. 2. cap. 14. pag. 218.

L. I. c. 11. An non locus Jeremiæ XIV. 6. rectiùs de Crocodilo quàm de Dracone accipi 4
LXXXVII. debeat, in medio relinquo. *Onagri sitientes* (ait Propheta) *steterunt in rupibus*
& 88. שאפו רוח כתנים [&] *hauserunt ventum instar draconum* vulgo. Bochartus (f) hîc
veros dracones intelligit, & autores [*fabulosos* ut puto] profert, qui testantur: *Dracones*
ore biante jacere, & spiritu suo supervolitantes alites attrahere & devorare. Plinius crassam hanc fabulam ex *Metrodoro* exscripsit: *tam magnos serpentes circa Rhyndacum amnem in Ponto dari, ut supervolantes quamvis* altè perniciterq; *alites haustu raptas absorbeant.* Sitita; Utique non venti sed avis captandæ gratiâ rostro hiant. Propheta
autem comparationem cum תנים facit *respirationis* causa, & hoc est quod in crocodilum quadrat; qui sæpius caput exserit aquâ, respiratione se reficiens; ut Phocæ
& alia animalia amphibia faciunt, quod ipsemet vidi. Sic enim Aristoteles (g)
Κροκόδειλοι καὶ ἵπποι ποτάμιοι καὶ φῶκαι &c. πάντα ταῦτα, μὴ διά τινος ἀναπνέοντα χρόνου, ἀποπνίγεται.
Crocodili hippopotami & vituli marini &c. *omnia ista animalia, nisi aliquantulum respirent, suffocantur.* Ut sensus sit apud Prophetam: *Onagri sitientes aerem captant instar crocodilorum.*

Igitur sicut Schindlerus & alii probi Lexicographi vocem תנין vel תנים de *dracone* tam *terrestri* quàm *aquatili* in genere accipiunt, ita nos, si sensus poscat, de Crocodilo in specie. 5

N°. LXXXVII. De Caudiverbera Italorum] Sic dicitur, quòd cauda fortiter verberare possit, teste *Gesnero* de *Quadrup. ovipar.* Ista (ut opinor) 1
L. I. c. 8. est *Lacerta Arabica* maxima, quales etiam in Æthiopia dantur. Has vocat *Tellezius*
pag. 21. *Lagartos de notavel grandeza, Lacertas notabilis magnitudinis.* Assentior *Bocharto*,
Lev. 11. 30. qui Hebræorum כח, censet esse Arabum *Waril, lacertam Arabicam validissimam, crocodili terrestris & serpentum inimicam*, de qua multa ex Arabum scriptis appositè affert (*h*).

Quin & in Europa magnæ lacertæ virides serpentibus infestæ reperiuntur. 2
L. 8. c. 27. Plinius: *Dictamno lacerti* [utroque enim genere reperitur] *quoties cum serpentibus conseruere pugnam, vulnerati se refovent.* Erasmus exemplum habet *in Dialogo de Amicitia.* Sed falsa sunt, quæ de pilis illius apud *Bochartum* (*i*) Arabes habent. Si 3
enim lacerta est, unde illi pili? & Gregorius meus *pilis carere* asseveravit, cujus verba in Historia nostra hoc loco retulimus.

d. loco. In scriptoribus nostris nihil de ea reperi, præterquam in *Gesnero* qui inter *Crocodilos* recenset, quas inter *lacertas* debuisset: & cùm crocodilo terrestri malè confundit; quod & Arabes nonnulli faciunt, qui illam حردون *Chardaun* vocant, cum tamen sit istius hostis acerrimus. Aliis animalibus [serpentibus dicere oportebat] infestam *Gesnerus* scribit. Nimirum Arabicum الحية *Serpens* accepit pro Hebraico חיה *Animal.* 4

L. I. c. 11. N°. LXXXVIII. De Torpedine] De hoc pisce *Nicol. Godignus ex Epistola Anton: Fernondesii* scribit: *Reperitur etiam in hisce amnibus & lacubus* [Abassiæ] *torpedo piscis, Philosophorum opinionibus & altercationibus notissimus. Multorum constat experientiâ, tale huic pisci ingenium esse, ut si manu ab aliquo teneatur, ibique immotus sit, nihil efficiat: sin verò paululum se moveat, adeò tenentis corpus eo motu torqueat, ut arteria, articuli, nervi, junctura partium, quotquot denum toto in corpore habet membra, ingentem cum stupore quodam sentiant cruciatum; ubi è manu dimittitur, omnis illicò dolor & stupor recedat. Æthiopes isti superstitiosè credunt, valere hunc piscem ad pellendos dæmones ex humanis corporibus; quasi ipsi nequam spiritus iisdem, quibus corpora, torqueantur cruciatibus. Ferunt exploratum, (nam ego per me non sum expertus) si inter mortuos pisces torpedo vivens ponatur, & inibi se moveat, eos quos tetigerit, interno quodam & arcano motu ita cieri, ut vivere videantur. Causam scrutentur, qui rerum naturas investigant, quærantque quænam ea vis motionis sit quam mortuis piscibus torpedo impertit. Magna hujus piscis copia in Nilo reperitur ad extremos provinciæ Gojamæ fines.* 1

Hæc

(f) In Hieroz. P. II. 3. c. 14. p. 436. (g) In Histor. animal. Lib. VIII. c. 2. statim initiò.
(h) Part. I. L. 4. c. 3. (i) Pag. 1072. v. 28.

2 Hæc Godignus. B. Tellezius de flumine Tacazè ait: *Testatur P. Emanuel d' Almeyda quod illi ostenderint piscem*, Torpedo *Latinè dictum, quem cùm manu prehendisset, in illa ipsa manu totoque brachio tantum cruciatum attulisse, ut illicò abjecerit eum, nolens diutiùs experimentum tam dolorificum continuare.* In Africa valdè communis est, L.I.c.12. LXXXIX. L. I c. 8. pag. 21.
3 *Dappero* parvus pisciculus vocatur *in descriptione Africa tit. Benin.* In Americâ quoque reperitur. De eo *Caspar Barlaus* in pulcherrimo opere *de rebus in Brasilia gestis p. 134. Torpedinem hic haberi fides est, Barbari Puraquam vocant, nam artubus torporem inducit, & si vel baculo tangas, brachium resolvit: enectus virus deponit & edulis fit.* Sic experientia confirmat vera esse, quæ antiqui & inter eos *Plinius Lib. 32. c. 1. & 10.* de isto pisce scripsere.

COMMENTARIUS
AD LIB. I. CAP. XII.

1 N°. LXXXIX. De Struthiocamelo & Casuario] Alites hæ omnium maximæ veteribus non æque notæ fuerunt. Prior LXX. Interpretibus Esa. 34. 13. & 43. 20. Στρουθὸς vel Στρουθίον simpliciter dicta, doctis quibusdam viris æquivocationis causa fuit, qui, mirum! *de passere* acceperunt, quæ de tanta ave accipienda erant. (k) Sequentia secula *camelum* addiderunt, quòd proceritate colli camelum quodammodo repræsentaret; licet capite, rostro, pennis & pedibus avis esset.
2 Atque id primùm innuere videtur Diodorus sic scribens: φέρει δὲ καὶ ζῶα διφυῆ καὶ μεμιγμένα ταῖς ἰδέαις, ὧν αἱ μὲν ὀνομαζόμεναι στρουθοκάμηλοι περιειλήφασι τοῖς τύποις μίγματι χηνῶν [malim πτηνῶν] καὶ καμήλων ἀκολούθως τῇ προσηγορίᾳ. *Fert* [Arabia] *duplicis natura mixtaque forma animalia, & inter ea qui struthocameli nominantur confusam ex anseribus* [malim volucribus] *& camelis formam habent, ut nomen sonat.* Sed nihil camelo simile habent præter proceritatem colli. *Sandovallus* (l) scribit: *Corpus nonnullorum mulum æquare,* Emas *vocari, & copiosè reperiri in depressis atque calidioribus locis juxta mare rubrum in Regno* Adel & Dancale. Sed hyperbole est *in magnitudine.* Deinde confundit *Struthiocamelum* cum *Casuario*, iste enim *Eme* Guineensibus dicitur. L. 2. p. 133. al. 93.
3 Quod priscis Hebræis avis ista, & quidem *mas* תחמס, *fœmina* verò בת יענה Lev. XI. 16. Michæ. I. 8. item. רננים Job. 39. 16. dicta fuerit, *Bochartus* ingeniosè explicavit (*m*). Hîc ergo diutius non hærebimus.
4 De Casuario tantùm, ave tam conspicua, mirum videtur quòd apud veteres nihil reperiatur; cum quidquid Africa mirabile haberet, Romam vel Constantinopolim deferretur; atque hæc ipsa avis transferri facile possit, ut hodiè in vivariis Principum Europæ frequens sit. Verùm, nisi valdè fallor, *Casuarius* est veterum τραγόπαν *Tragopan. Avis major aquilis.* Solin. cap. 30. *Plinius*, ut mox dicemus, *pro fabulosâ ave habet*, quia non viderat; & sanè animalium peregrinorum descriptiones plerumque fabulosi quid admixtum habent, quia non ex visu, sed ex relatione aliorum ut plurimum describuntur, ut exemplis supra *num. 80.* §. 1. & 83. §. 1. relatis apparuit.
5 Imò circumforanei fingendis & augendis miraculis apti, fabulas studio addunt; ut nuper talis stultus *Histricem quadrupedem* vocabat & proscribebat den Vogel *Sidon, Avem Sidoniam.* Atque istam veram causam crediderim, quod de peregrinis animalibus tot fabulas habeamus.
6 Verba Plinii, cùm *Pegasos* & *Gryphes fabulosos* dixisset, sunt: *Equidem & Tragopana* [sic benè correctum in nova *Harduini* editione] *majorem aquilâ, cornua in temporibus curvata habentem,* [arietina malè scribit Solinus c. 30. cum monente Salmasio, *hircina* dicere debuisset; *Pan* enim *hircina* non arietina habebat cornua & τράγος hircus est.] *ferruginei coloris, tantùm capite Phæniceo.* [lege cum *Salmasio Puniceo*] Verùm cornua huic avi af- L. X. c. 49.

X finxerunt,

(k) E veteribus *Novatianus cap. 3. de Cibis Judaicis. Fullerus* allegante Bocharto in Hieroz P. II. L. 2. c. 14. p. 221. (l) De Instaur. Æth. sal. P. I. L. 2. c. 34. (m) In Hieroz. P. II. l. 2. c. 16.

L. I. c. 11. finxerunt, ut darent rationem, cur composito vocabulo τραγοπὰν appellaretur, quam
N. XC. mox aliam indicabimus. *Pompon. Mela* scribit: *Sunt mira aves cornuta Tragopanes*, &
L. 3. c. 9. rursus egregiè corrigit Salmasius mendosum *Tragopomones &c.* *Casuarium* intelli- 7
gi, modò cornua illi demas, asseverare ausim. Major notoriè est aquilâ, ferruginei coloris, si non planè sit adultus; iste genuinus pullorum color est, ut ex exuviis, quas ipse possideo, demonstrare possum; sed adulti nigrescunt. Caput puniceum habent, in modum galli Africani. Ne vero mireris à quadrupede avem denominari, exemplum modò dedimus de Struthiocamelo: & vulgus Græcorum à primo aspectu nomina plerisque peregrinis animalibus imposuit, ut in Hippopotamo factum, cujus caput undis exsertum primò viderunt, & inde bestiæ, ab equi formâ remotissimæ, nomen dederunt. Nec ratio nominis abludit; τράγος enim *hircus* dicitur, 8
quia formâ corporis avis hæc hircum examussim refert, pennis tanquam villis vestita, ut si è longinquo caput ad terram demittentem à tergo conspexeris, hircum te videre putes. Est enim æque ac Struthio κατώγαιος, χερσαῖος, χαμαιπετὴς, i. e. *terrestris*, quæ epitheta apud diversos autores habet. *Pana* autem capite rubicundo refert, qui talem faciem habuit apud veteres Poëtas. De quo *Virgilius Eclog. 10. vers. 26.*

Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi,
Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.

Ad quem locus Servius: *Facie rubra pingitur Pan, propter ætheris similitudinem*, &c. & deinde: *Faciem quoque de rubricâ illinunt, instar coloris ætherei.* Et sic ratio compo- 9
sitionis *Tragopanis* à Græcis factæ sibi constat; ut cornua illi imponere opus non habeamus. Valdè autem vereor, ne eadem animalia sint quæ Πτηνὰς πανοκεφάλους (n) *Panas volucrum capita habentes* vocat *Strabo*, à priscis rerum Indicarum scriptoribus relata, quæ ille inter fabulosa refert, utpote sibi ignota.

L. II. p. 70.

N°. XC. Ibes] Aves Ægypto peculiares, autorum descriptionibus satis I
L. 2. c. 36. notæ. De quibus *Cicero* de Nat. Deorum: Ibes *maximam vim serpentum conficiunt, quum sint aves excelsæ, rigidis cruribus, corneo proceroque rostro. Avertunt pestem ab Ægypto, cùm volucres angues, ex vastitate Libyæ vento Africo invectas, interficiunt atque consumunt; ex quo fit, ut illæ vivæ nec morsu noceant, nec odore mortuæ.* Ubi nota:
c. 32. p. 61. Volucres angues. Ita etiam loquitur Solinus: *Quacunque Arabicæ paludes pennatorum* (o) *anguium mittunt examina (quorum tam citum virus est, ut morsum ante mors quàm dolor insequatur) sagacitate, qua ad hoc valent aves excitatæ, in procinctum eunt universæ, & priusquàm terminos proprios externum malum vastet, in aëre occursant catervis pestilentibus, ibi agmen devorant universum, quò meritò sacræ sunt & illæsæ.*

[Solinus reprehenditur à Salmasio, tanquam parum propriè locutus. *Grammaticos enim angues aquis adscribere.* Servium intelligit, cui tamen Lexicographi præstantissimi hac in parte non fidunt. *Si Servio fides*, ait Calepinus. *Aquaticum serpentem vocat* Faber, *sed eam differentiam non semper observari.* Ad *Plinium* provocat *Salmasius*, sed ille *L. 29. c. 4.* de angue Romam advecto dicit: *Pascitur & in domibus:* Ergo non tantùm in aquâ degit, nisi amphibion statuere malis. Sed ut communiter de aquaticis angues dici concedamus, utique *ex Arabicis paludibus provenire pestem hanc* dicit *Solinus*, itaque non impropriè angues vocavit: & Ciceronis autoritas, qui *volucres angues* dixit, pro Solino est, ut immeritò reprehendatur. Hæc obiter.] 2

Ciconiæ simillima est *Ibis*, quare rectè πελαργώδης ὄρνιν *volucris ciconiæ formam habens*, 3
vocatur à *Salmasio* (p), sed colore tota nigra est (q).

Nunc de *Ophiomacho* quædam dicenda. In genere hoc nomen de omnibus 4
animalibus cum serpentibus pugnantibus dici potest. Æthiopes aves plurimas hujus naturæ habent. *Lacerti virides* in Italia sunt ὀφιομάχοι. Talis est הכ Lacertus Arabicus *Waril*, suprà à nobis descriptus. Num. 87. §. 1.

At in versione LXX. Interpretum ὀφιομάχης vel ὀφιομάχης Lev. 11. 22. est *locusta genus mundum, comestibile, serpentibus infestum, eosque necare validum*, quod jure mi-

(n) Sic enim legendum pro πολυκεφάλους quod nihil est. (o) Male, non enim pennis, sed cuticula quadam volitant, ut vespertiliones. (p) In *Exercit. Plin. p. 1277.* (q) Plura de ea vide apud *Pisidam in Cosmurgia*, v. 1103 & *Philen. c. 15.*

remiretis. Plinius L. II. c. 29. *Serpentem, cum libuit, necant singula, faucibus ejus apprehensis mordicus.* Quæ etiam ab aliis autoribus confirmantur (r). L. I.c. 12. N. XCI. & XCII.

1 N°. XCI. De Pipi ave Africana quæ ferarum index & venatorum ductrix est] Cùm naturam aviculæ hujus in historiâ meâ describere vellem, verebar ne pro fabula haberetur id quod Gregorius mihi de ea narraverat; sed opportunè incidi in descriptionem *Africæ O. Dapperi* (s), quam alibi vix repertam
2 verbotenus sic Latinè reddere volui: *Fonton avis est divinatoria, magnitudine alaudæ, cum in sylva feram observaverit, sive sit bubalus, elephas, tigris, serpens, vel etiam alveare apum in quadam arbore, vel quicquid sit sive mali sive boni, confestim ad hominem advolat, & ubicunque aliquem repererit, quasi vocando & cantilando circumvolitat.*
3 *Æthiopes, qui illam bene norunt, sequuntur, hæc verba dicentes:* Fonton Kerre; Fonton Kerre; *secuturos se significantes. Præcedit avicula multo clamore, donec ad feram veniat. Si forte illam amittant, nec ulterius sequantur, redit, & venatores, quo vult, ducit; tunc demum arbori insidet & cantat, ex quo cognoscunt prædam ibi esse, quam investigare & reperire possint.*

1 N°. XCII. RUCH avis fabulosa] *Ruchcham* describunt Arabes, haud multò minorem ac Judæi suam בר יוכני *Bar-juchne.* Ova tantùm utriusque hîc parùm delineabimus, ut lector exinde corporis portionem æstimare possit. Isti de hac fabulantur in *Gemara* (t) פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני וטבעה ששים כרכים ושברה שלוש מאות ארזים: *Vice quadam* [i. e. aliquando; hoc vocabulo in fabulis uti solemus] *cecidit ovum* Bar-juchnæ, & [fractum] *submersit* [testam tanti ovi oportet fuisse nimis fragilem] *sexaginta oppida munita, & confregit trecentos cedros,* [non dicunt, quis numeraverit.] Confer quæ *Targum*, aliique Hebræorum Interpretes habent de *gallo sylvestri*, qui capite cœlum, pedibus terram attingit in *Bava Bathra c. 5.*

2 Ex uno mendacii fonte fluere videntur, quæ Arabes fingunt de sua *Ruchcha*, paulò alia quàm nostrates de *Gryphe.* *Aljahides* alam ejus unam decem cubitorum millibus longam prædicat. *Bochartus* (u) autores allegat, simulque ex Domire refert: *Mercatores ex Sinis reduces retulisse, cùm ad insulam quandam aquatum appulissent, deprehendisse sese* ovum avis Ruch, *quod dolabris atque securibus* [scilicet erat multo durius quàm ביצת בר יוכני *ovum Barjuchna*] *tamdiu percusserint, donec extunderent pullum, qui erat instar montis &c.* O fortunatos! quòd ovum hoc decumanum jam esset
3 pullescens, quomodo aliàs inundationem ejus effugissent? Plura exscribere piget, id tantùm monendum putamus عنقاء مغرب *Ankam Occidentis* apud Arabes ipsissimam *Ruchcham* esse, quam in Africa australi apparere tradunt. Etenim per مغرب *Occidentem: Africam in specie* intelligunt Arabes, quia illis ad occidentem est. De illa proverbium habent (x) damni irreparabilis: حلقت به عنقاء مغرب *Avolavit cum eo Anca seu Gryps Occidentis* i. e. *nunquam restituetur vel reparabitur res.*

4 Valdè vulgatem oportet esse fabulam hanc de ave Ruch in Oriente, quandoquidem etiam *M. Paulus Venetus* illius mentionem facit. *In illis* [scil. insulis ultra Madagascar] ait, *certo anni tempore apparet mirabilis speciei avis, quæ Ruc* (y) *appellatur, aquilæ quidem habens effigiem, sed immensa est magnitudinis. Ajunt qui illas viderunt aves, plerasque alarum pennas in longitudine continere duodecim passus, spissitudinem verò ejus proportionem tenere longitudinis, & totum avis corpus pennis in proportione respondere. Avis verò ipsa tanta fortitudinis* [est] *ut sola sine aliquo adminiculo elephantem captat, & in sublime sustollat, atque rursus ad terram cadere sinat, quo carnibus ejus vesci possit.* Sic L. 3. c. 40.
5 solet vulgus miracula intendere. Refert hæc *Lud. Urreta* addens: *Figmentum videri posse, nisi viri graves & testes oculati innumeri testarentur.* Sed more suo auctarium adjicit cæteris multò fabulosius. *Rabb. Benjamin Tudelensis* de eâdem ave non-

X 2 nulla

(r) Vide Bochartum Par. II. lib. 4. c. 2. p. 449 *Aristot.* Lib. IX. *Histor. Anim. c. 9. Simon, Majolum. colloq. 8 p.* 121.
(s) *Tit. Regnum Guinea, Quoad dictum. Germ. vers.* p. 195. (t) מס בברות Cap. 9. sive ult. fol. 57. col. 2.
(u) In Hieroz. Part. II. L. 6. c. 14. (x) Golius habet inter Adag. Arab. pag. 123. (y) *Italus Ruch per* ح *Ch. pronunciare non potuit.*

L. I. c. 12. nulla habet in itinerario suo, eamque dicit esse נשר הגדול ונקרא גריפו *aquilam magnam,*
N. XCII. *quæ vocetur Gryps*, qui homines corio insutos, è navibus in mari piceo hærentibus, in
Cl. 7. p. 9. aridam defert. *Geographus Nubiensis* stultissimam de hoc mari fabulam paulò aliter
narrat, atque hos gryphes vocat طيور اعظاما *aves magnas.*

Sed ut omnis fabula aliquid de vero trahit, ita & hæc antiqua fama non prorsus 6
vana fuisse videtur. Cùm primùm apud Herodotum in Thalia & Melpomene le-
gerem, quæ ille ex Aristæo Proconnesio de *gryphibus*, adhibita tamen præmonitione,
narraverat: deinde illa, quæ Arabes & autores modò citati de magna sua ave *Ruchcha*
retulerant, & fabulis contaminaverant, conjiciebam, dari fortassis aliquam avem ra-
pacem, aquilâ multò majorē, in mediterraneis Africæ Australis locis (z) minus cogni-
tis, vitulum elephanti recens natum auferre validam; idque postea ex relationibus
recentioribus ita esse cognovi. *P. Iohannes dos Santos Lusitanus (a)* sequentia tradit: 7

Hum Portugues me contou em *Sofala*; que andando elle fazendo resgate de marfim na terra firme de *Mambone*, de fronte das ilhas das *Bocicas*, tinha hum bogio com hũa cadea preso a hum cepo, que pesaria dez ou doze arratens, o qual estando hum dia fora de casa no campo, deceo hũa *aue de rapina de immensa grandeza*, & ferrando nelle o levou nas unhas polos ares, juntamente com o cepo a que estava preso, indo o bugio dando mil gritos, & finalmente o leuou a hũs matos, que perto estauão, onde o comeo, & depois foy achado o cepo com a cadea no mesmo mato.

Lusitanus quidam in Sofala *mihi narravit: Cùm aliquando eboris emendi causâ introrsum* Mambonam *è regione insularum* Boçiearum *profectus esset, habuisse se simiam cippo decem vel duodecim librarum alligatam, quam avis* ingentis magnitudinis, *dum ille foris in campo esset, valdè clamantem simul cum cippo unguibus in aerem rapuerit, atque in sylvam haud procul inde abstulerit, & devoraverit, ita, ut cippus cum catena* [solus] *ibi reperiretur.*

[Ista paululum variata reperiuntur in Gallica hujus autoris versione contractâ. L. I. c. 14.]

Textum ipsum Lusitanicum afferre voluimus, ut lectores cognoscant, epitomato- 8
rem Gallicum parùm fideliter dicta istius Historici expressisse. Addit idem autor:
*Lusitanum affirmasse, multas tales aves illic locorum dari, atque hados & nefrendes abri-
pere.* Paulo post ea refert quæ ex M. Paulo supra retulimus, addito: *Se nunquam vi-
disse nec audivisse de tantis avibus in illa regione, neque sibi relationem illius veram videri.*

Quæ *P. Bolivar Iesuita* de tali ave memorat, Thevenotius (b) nobis illius verbis 9
tradidit. Ea nos hic exscribemus insertis pro declaratione verbis nostris: *Avis Condor
est diversa magnitudinis pro diversitate regionum. Major à multis Lusitanis visa, in expe-
ditione contra regna* Sofalæ & Cuamæ, *& regiones de los Caffres* [Cafrum] à Monomo-
tapa *usque ad regnum* Angolæ *& montes de* Teroa &c. *In aliquibus autem regionibus
vidi* [P. Bolivar sic pergit] *pennas alæ istius* avis prodigiosæ, *licet avem* [ipsam] *non vi-
derim. Penna illa, prout ex formâ colligebatur, erat* [una] *ex mediocribus, longitudine
28. palmorum, latitud. trium. Calamus verò à radice usque ad extremitatem longitudine
quinque palmorum, densitatis instar brachii moderati, robustissimus erat & durus. Pennu-
læ inter se æquales & bene composita, ut vix ab* [se] *invicem nisi cum violentiâ divelle-
rentur. Colore erant valdè nigro, calamus* [verò] *colore albo. Referunt illi* [hi fallere 10
potuerunt & fefellisse videntur] *qui hanc avem viderunt, eam magnitudinem* duorum Ele-
phantum simul junctorum (c) *excedere, & à nemine hucusque aliquam interfectam.
Tanta velocitate nubium tenus fertur, ut vix alas commovere videatur. Formâ similis est a-
quilæ. Verùm etsi magnitudine ac velocitate præpolleat, victum tamen cum labore quærere
cogitur, propter densissima nemora, quibus omnes illæ regiones referta sunt. Commoratur
in terris desertis & frigidis, ut in montibus* Teroæ i. e. *Lunæ, & in eorum vallibus cer-
tis vicibus apparet. Nigras pennas in magno habent pretio. Magna difficultate vix una
ab incolis obtineri potest, quia vel una penna decem & plures simul sedentes ab infesto calore,
vespis & muscis defendit. Quæ dixi confirmare poterimus, has cum aliis avibus confe- 11
rendo quæ similes dictis sunt, ex quibus multas interfeci & infinitas vidi, præcipue in
regno* Peruano *ubi earum magna est copia: Hæ equas, vaccas, & alias pecudes depra-
dantur*

(z) Malè de Sinarum regione & locis Orientalibus extremis ista referuntur. (a) In Historia Æthiopiæ Orientalis Regni Sofala è regione insulæ Madagascar; P. I. Lib. 1. c. 24. pag. m. 36. (b) *In animadversionibus seu Remarques sur les relations d' Ethiopie des P. Lobo & Tellez p. 4.* (c) Sic necessario fabulandum est, si fingere velis quòd unum elephantem in sublime rapere possit.

dantur, (d) *inprimis cùm fœtus hæ armenta pariunt*, ut *vacca* v. g. *parienti multùm facessunt* L. I. c. 12.
negotii, per aliquot dies fœtui inhiantes. [Ista confirmant, quæ supra de vitulo elephanti N. XCII.
conjeci] *Nigræ hæ sunt aves, & rostro robustissimo aduncoque, unguibus item aduncis.* (e)
12 *Illarum magnitudo maxima est, ut minor earum avium, quas dimensus sum (quæ pullus non erat) habuerit densitatem subtus alas cannam unam Romanam, & ab extremitate unius alæ ad aliam longitudinem viginti duorum pedum superarit. Major verò quam inveni triginta pedes circiter continebat. In terra consistentes jumenti habent corpolentiam: sæpius verò ducentas libras carnis evomuere præ nimia satietate cadentes. Pennarum aliquæ septem vel octo palmos longæ sunt.* Hæc *P. Bolivarius.*

13 Audiamus nunc descriptionem istius gryphis Peruani, *Contur* (*Condor* aliàs) dicti, ex autore Hispanico, *Ynca Garcilasso de la Vega*, (*f*) patriâ *Cuscano*, qui scribit: (g)

Ay otras aues que tambien se pueden poner com las de rapiña, son grandissimas, llaman les *Cuntur* y los Españoles *Condor*. Muchas han muerto los Españoles, y las han medido, (por hablar con certificacion del tamaño dellas) y les han hallado quinze y diez y seys pies de una punta a otra de las alas, que reduzidas a varas de medir, son cinco varas y tercia. No tienen garras como las aguilas, que no se las dio Naturaleza, por templar les la ferocidad. Tienen los pies como las gallinas, pero bastales el pico, que es tan fu-
14 erte, que rompe el pellejo de una vacca. Dos dellos acometen a una vacca, y a un toro, y se lo comen. Ha acaescido uno solo acometer muchachos de diez doze años y comerselos. Son blancos y negros a remiendos como las urracas. Ay pocas, que si huviera muchas destruiran los ganados. En la frente tienen una cresta pareja a manera de navaja, no con puntas como la del gallo. Quando baxan cayendo de lo alto, hazen tan gran zumbido que assombra.

Dantur & aliæ aves rapaces, quæ sunt maximæ, quas vocant Contur, *Hispani autem* Condor. *Multas occiderunt Hispani, easque mensuraverunt, (ut loquar cum asseveratione de illarum magnitudine) & repererunt quindecim aut sedecim pedes ab una extremitate alarum ad alteram, quæ faciunt quinque virgas, sive ulnas Hispanicas cum triente. Ungues non habent sicuti aquilæ; eas enim Natura illis negavit coërcendæ ferocitatis. Pedes autem habent in modum gallinarum: at contrà rostrum tam forte ac validum est, ut corium vaccæ lacerare possint. Duæ enim tales aves vaccam vel taurum adoriuntur atque devorant. Quin accidit, quòd una sola pueros decem vel duodecim annorum rapuerit, & devoraverit. Nigræ & albæ sunt mixtim instar picarum. Paucæ dantur; si enim multæ reperirentur, pecudes omnes destruerent. In fronte cristam habent similem denti aprugno; sine apicibus ut galli. Cum ex aëre se dimittunt, tantum strepitum edunt, qui hominem terreat.*

El Padre Maestro Acosta *hablando de las aves del nuevo Orbe, particularmente del Contur Lib. IV. c. 37. donde remito al que quisiere leer cosas maravillosas, dize estas palabras: Los que llaman Condores son de immensa grandeza, y de tanta fuerça, que no solo abren un carnero y se lo comen, si no a un ternero.*

Pergit, *Josephum Acostam* allegando, qui aves novi Orbis describens de hac *Condora* refert: *Avem esse magnitudinis immensæ, & tanta fortitudinis, ut non solum arietem,* (h) *sed etiam vitulum tollat & devoret.* L. 4. c. 37.

15 Ex his sufficienter lectoribus constabit, dari multò maximas aues cùm in Africâ tum in Americâ, ex quibus fabula de *Gryphibus* & Arabum *Ruchcha*, (ut fieri solet) in immensum aucta, originem suam traxisse videtur. At temperari possunt fictitiæ circumstantiæ ex *Johannis dos Santos* & *Garcilassi* relationibus sat moderatis, ac ob id verisimilibus; nam in substantialibus conveniunt, nisi quod *Dos Santos* ungues illis tribuat, *Garcilassus* verò demat, insigni ratione additâ. A regione fortassis est ista differē-
16 tia, quia ille *Africanas*: hîc verò *Americanas Condoras* nobis describit. Judicet nunc lector, an conjectura nostra de *Pygmæis* cum istis gruibus rapacibus defendendo pecori suo pugnantibus locū aliquem habere possit? præsertim cùm Garcilassus scribat, eos etiam pueros decem vel duodecim annorū rapere, quæ fere Pygmæorum statura est.

[Hinc cognoscent studiosi lusum *Laurembergii*, qui in *Acerra* sua *Philologica* Gryphes & Ruchchas allegoricè pro ferocibus & rapacibus nautis accipit, die Menschen und Vieh greiffen und wegrücken. Cent. I. n. 99.]

X 3 COM-

(d) De quibus vide relationem max sequentem *Garcilassi de la Vega* § 5. 13. (e) Ad quæ verba Thevetius: *La serre,* [*unguis*] *qu' on garde a Paris dans le thresor de la sainte chapelle nous asseure bien, qu' il y a des oiseaux fort grands.* (f) In Historia sua quam vocat *Commentarios reales de los Incas Reyes que fueron del Peru,* (g) Lib. VIII. c. 19. p. m. 217. b. (h) Carnero Hispanicè non ovem, ut est in Germ. versione, sed arietem vel vervecem denotat, qui plerumque robustiores sunt.

L.I. c. 13.
N.XCIII.

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. XIII.

N°. XCIII. Boa] Magni serpentis nomen ; in Italia quoque olim no-
L.8.c.14. tum. *Plinius de maximis serpentibus Indicis* differens ait, *faciunt his fidem in Italia* 1
appellatæ BOÆ, in tantam amplitudinem exeuntes, ut, Divo Claudio Principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. *Aluntur primò bubuli lactis succo* [lege suctu] *unde nomen traxere.*

Boam in domibus reperiri scribit *Comenius* (i), forte deceptus ab illis qui verba Plinii sic acceperunt; quasi ab hominibus tam nocivæ tamque magnæ bestiæ domi lacte alerentur. Aliud genus anguium est, quod in domibus pascitur. Id Plinii tem-
L.29.S.22. pore factum, & adhuc à nonnullis fieri, Itali, cum in Italia essem, mihi dixerunt. Talis fuit, quem (teste *Suetonio*) *Tiberius in oblectamentis habuit & manu suâ cibavit.* Non quòd à Psyllis artem serpentes sine noxâ tractandi didicerit, (ut *Casaubonus* in animadversionibus ad hunc locum putat) erant enim innoxii ; sed quod cicurari solerent bestiæ istæ, abominabili delectationi. Ridicula expositio, *Boa* ein Uncke / *in vocabulariis trivialibus* reperitur. *Vermis est* apud nos, nescio qualis, *sub asseribus tricli-* 2
niorum latitans, quem venenatissimum esse & lactem appetere ajunt, idque anili fabella confirmant. *Hieronymus*: (k) *Draco*, inquit, *miræ magnitudinis* (*quos gentili sermone* Boas *vocant, ab eo quòd tam grandes sint, ut boves glutire soleant*) (l) *omnem latè vastabat provinciam* &c. Sic *Boa* attribuit, quæ de serpentibus Indicis veteres scripserunt. *Plinius* ex Megasthene refert: *In India serpentes in tantam magnitudi-*
L.2.p.70. *nem adolescere, ut solidos hauriant cervos taurosque* ; Sed *Strabo* incredibilium mini- 3
mè credulus, *Daimacho* & *Megasthenι* fidem derogat, & inter fabulas refert ὄφεις βοῦς τε καὶ ἐλάφους σὺν κέρασι καταπίνοντας [sic legendum] *serpentes tàm boves quàm cervos cùm cornibus haurientes* ; quæ ego de juvencis & hinnulis jam cornua emittentibus accipienda puto.

Diodorus Siculus, qui cautè historiam suam de magno hoc serpentum genere orditur, sic scribit: L.3. p.169.

ὄφεων δὲ γένη παντοδαπὰ καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἄπιστα θεωρεῖσθαι φασὶν οἱ τὴν πλησίον τῆς ἐρήμου καὶ θηριώδους κατοικοῦντες. Ἑκατὸν γὰρ πηχῶν τὸ μῆκος ἑωρακέναι τινὲς ἀποφαινόμενοι.	*Serpentum verò genera varia & magnitudine incredibilia conspici ajunt juxta desertum & agrestia loca incolentes. Centum enim cubitorum longitudine vidisse se quidam prædicant.* 4

Illis autem fidem non habendam esse censet. Mox refert lectu notabilem historiam, *de serpente triginta cubitorum longitudine, ad Regem Ptolemæum à venatoribus* 5
illius magnâ arte multoque periculo, vivâ in Ægyptum adductâ, & tandem prudenter subjungit:

Διόπερ τηλικούτου μεγέθους ὄφεως εἰς ὄψιν κοινὴν κατηντηκότος, οὐκ ἄξιον ἀπιστεῖν τοῖς Αἰθίοψιν οὐδὲ μῦθον ὑπολαμβάνειν τὸ θρυλλούμενον ὑπ' αὐτῶν. Ἀποφαίνονται γὰρ ὁρᾶσθαι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ὄφεις τηλικοῦτος τὸ μέγεθος, ὥστε μὴ μόνον βοῦς τε καὶ ταύρους καὶ τῶν ἄλλων ζώων τὰ τηλικαῦτα τοῖς ὄγκοις ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐλέφασιν εἰς ἀλκὴν συνίστασθαι	*Quamobrem cùm tanta magnitudo serpentis in conspectum communem* [omnium hominum] *pervenerit, non æquum est fidem derogare Æthiopibus, neque fabulam censere, quod illi frequenter dictitant. Memorant enim quòd conspiciantur in regione sua serpentes tanta magnitudinis, ut non solùm boves & tauros & alia animalia istius molis devorent, sed & cum elephantis pugnam conferant.*

Philostorgius non absimile vero narrat: *Dracones tignis non minores crassitudine,* 6
longitudine quindecim orgyiarum seu ulnarum [i. e. sexaginta cubitorum seu nonaginta pedum] *dari* scribit; *quorum exuvias ipse viderit.*

Volate-

(i) In Orbe sensualium picto c. 30. (k) In vita Hilarionis. (l) Aliam meliorem vocis originationem habes paulo ante ex Plinio.

7 Volaterrani fabula (*m*), *de serpente mille passus longo, qui certo anni tempore & armenta & pastores solidos devoraverit*, refutari non meretur. Fide digniores & moderatiores dantur, qui tam in Indiâ quàm in Africa ingentis magnitudinis dracones sed non tantos describunt. L. I. c. 13. N. XCIV. & XCV.

8 Dapperus *in descriptione Africæ* (*n*) sic loquitur: *Serpens* Minia *tam crassa, longa & fortis est, ut inter alia animalia etiam cervum quem* Ziblath *vocant, necare & totum deglutire possit.* Idem repetit Tit. Angola, & narrat: *Angolenses talem serpentem* Embamma *vocare, solidos porcos & hircos, imò cervos haurire, jacere instar rami aridi in viis, atque in homines & pecudes prætereuntes irruere.* pag. 584.

9 De pugnâ *draconum cum elephantis* supra disseruimus. Plura de illis habes apud *Bochartum in Hieroz. Part. II. l. 3. c. 54.* c. 10. n. 77. §. 7.

N°. XCIV. De JEKKO Stellione venenatissimo in JAVA MAJORE,

1 Indiæ insula] Relatum mihi fuit, Hollandos τὸν *Iekkò Salamandram* (*o*) vocavisse, propter acerrimum venenum, ut puto. Sed narravit mihi *Iacobus* Hauptnock *Isenacensis* quindecim annos Bataviæ in insulâ illâ versatus: *Hollandos quosdam, auditô, Salamandram in igne vivere posse, circa* Jekkonem *ardentium lignorum struem fecisse, quam ille nullo modo pertransire voluerit; inde satis apparuisse* Salamandram vulgarem non esse, vel falsum, illam in igne vivere posse. Num Plinii *Salamandra* sit, in medio relinquo. *Stellionem Indicum* appellare malim.

2 *Strabo* de viperis Indiæ *nihil tam infestum esse* scribit, *quàm μικρὰ ὀφείδια, parvos serpentulos, non majores spithamâ: reperiri in tabernaculis, vasibus & in maceriis, quorum venenum, nisi citò subveniatur, lethale sit.* Quæ descriptio non abludere videtur ab ea, quam de Jekkone *Georgius Andreæ* in itinerario suo (*p*) habet. Lib. 15. p. 706.

3 Est autem vox *Iekko* [illegible], quam stellio iste tam sonorè proclamat, ut (quod â pluribus audivi) concionator juvenis nuper ex Hollandiâ appulsus, & hujus rei ignarus, quum in mediâ concione vocem hanc aliquoties distinctè audiret, non aliter putaret quàm se â homine quodam **Gekoh! Gekoh!** i. e. *stultum* vocari. Quæ res illum in sugestu planè perturbavit. Delitescit in putridis tignis & trabibus, ac proinde periculosissimus est incolis. Num forte לטאה sit, *Stellioni* simile animalculum, de quo Bochartus agit in Hierozoico suo, peritioribus expendendum relinquo. L. 4. c. 4. p. 1073.

N°. XCV. De Hydris & Chersydris]

1 Specie non differunt, ut in Historiâ nostrâ diximus. Aetius: *Serpens hic chersydri appellationem inde habet, quod in principio quidem in aquosis locis degit, &* hydrus *appellatur ab ipsis aquis, h. e.* natrix, *postea verò siccos incolit locos*, & chersydri, *i. e.* natricis terrestris *nomen invenit.* Sciendum verò est, paludes Africæ, quæ tempore hyemis ex aquâ pluviâ colliguntur, æstate exsiccari, & propterea angues eosdem modò in aqua, modo in terra conspici, atque inde duplex nomen sortiri. Plenior descriptio apud autores non occurrit. L. 13. c. 35.

2 *Leonis Africani* descriptio hydræ proximè ad *Gregorii* descriptionem, in Historia nostra positam, accedit; *Hydra* [seu *Hydrus*, utrumque enim dicitur] ait, *serpens est curtus, caudâ tenui, & circa collum gracilis, in Libyæ desertis agit. Virus habet perniciosissimum, neque aliud morsui remedium ferunt, quàm eam membri partem exscindere, priusquam virus in reliqua membra penetret.* Nullum morsui remedium dari dicit, quod tamen (ut in Historia nostra diximus) Habessini sciunt. *Plinius* quoddam proponit: *Illorum jecur servatum auxilium esse percussis ab eis*, inquiens. L. 8. p. 297. cap. 13. L. 29. c. 4.

3 Differentia specifica, quam Gregorius mihi indicavit, in quo etiam plerique autores conveniunt, est: *quòd pestilenti halitu necent.* Virgil. *Æneid. l. 7. ℣. 753,*

Vipereo generi & graviter spirantibus hydris.

Ælianus Lib. 8. c. 13.

Περὶ

(*m*) Geograph. L. XII. Tit. *Loca nuper reperta &c.* (*n*) *Tit. Queja* p. 394. (*o*) De qua *Plinius L. 29. c. 4.* (*p*) Adamus Olearius edidit L. I. c. 7. p. 10.

L. I. c. 13. N. XCV. *Περὶ κέρκυραν δὲ γίνονται καλούμεναι ὕδραι, αἵτινες τοὺς διώκοντας* [rectè corrigit *Bochartus*(q) *πρὸς τοὺς διώκοντας*] *ἐπιστραφεῖσαι καὶ φυσήσασαι πνεῦμα ἄτμιον, οὕτω ἀναστέλλουσι τῆς ὁρμῆς, καὶ ἀποστρέφουσι.*

In Corcyra gignuntur dictæ hydræ, *quæ ad insequentes conversa, efflantes halitum venenatum, reprimunt impetum* [eorum] *atque avertunt* [eos].

[Locus hic corruptus videtur, quid enim est *πνεῦμα ἄτμιον? ἄτμιον halitum* scripsit autor, *πνεῦμα* ex glossa marginali in textum irrepsit. *οὕτω postea* hîc quoque superfluum est.]

Descriptionem *hydrorum* in Calabria elegantem habes apud Virgil. L. 3. Georg. ℣. 430.

Stagna colit, ripisque habitans hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exusta palus terraque ardore dehiscunt
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.

Bel. Iug. Huc faciunt verba Sallustii: *Natura serpentium ipsa perniciosa, siti magis quàm aliâ re ac-* 4
cap. 89. *cenditur.* הנחשים השרפים Appositio est substantivi, speciem per genus declarantis,
num. 21. 6. *Serpentes Seraphim sc. hydri.* Non male *Kimchius* sub radice שרף *Vssit, Adussit ad* locum
hunc: הנחשים השרפים נקראו לפי שהן שרפין בהבל פיהון *Serpentes* Seraphim *vocantur sic, quia adurunt halitu oris sui.* Ex quibus & aliis argumentis demonstrat Bochartus (r) *Hydros* hoc loco intelligendos esse. Germanicè haud satis congruè feurige Schlangen dicuntur. Sunt enim neque igniti neque ardentes, sed effectus sive halitus sive morsus ardorem igneum percussis affert. Brand-Schlangen
n. 43. §. 2. commodiùs redderes, ut supra de prestere diximus, quòd ob hanc rationem שרף dici posset.

Melchior Sebizius junior edidit libellum (s) quem vocat *Discursum Medico-Phi-* 5
losophicum de casu adolescentis cujusdam Argentoratensis mirabili; cui serpentem in ventre natum crediderunt; ubi de *hydris* pauca habet, illosque depingit, cum multis aliis serpentibus, sed confusissimè, ut differentiam inter tot vermes ægrè cognoscere possis; paucos autem ad vivum delineatos puto. Nam differentia specifica viperarum ab aliis serpentibus, quòd nimirum caput cum collo eadem crassitie continuent, ibi non est observata. Ex *αὐτοψίᾳ* delineatam viperam æri incisam lectoribus hîc exhibemus.

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. XIV.

N°. XCVI. De Locustis] Si pro copia rerum de *Locustis* loqui vellem, 1
tempus & charta me citius quàm materia deficerent. Plena sunt itineraria & scriptores rerum naturalium de mirabili hoc insecto, epidemiâ australium regionum plagâ. Aliæ prorsus sunt, & nostratibus multò majores, de quibus hîc agemus. Nam *cicadæ* per prata nostra salientes, planeque inutiles & innocuæ, mentione vix
dignæ sunt. Veruntamen australes illæ non magnitudine tantùm, sed ipsa spe- 2
P. 2. l. 4. cie, & qualitate differunt. Bochartus *in Hierozoico suo* octo capita integra de iis habet, è quibus aliqua pro scopo nostro excerpemus: & pro confirmandâ conjecturâ nostrâ de genuina significatione Hebraicæ vocis שלו *Selaw*, hucusque ignoratâ (quæ *Num. 11. 31.* & in locis parallelis COTURNIX redditur) paulò prolixius disputabimus; æquum Lectorem rogantes, ne auditâ novâ sententiâ illicò exclamare, eamque aversari, sed totam priùs dissertationem consideratè legere, animumque probè advertere velit.

Causam

(q) In Hieroz. suo P. II. L. 3. c. 13. p. 424. (r) Hieroz. Part. II. Lib. 3. c. 13. (s) Argentorati impressum 1624.

VIPERA AD VIVUM DELINEATA. pag: 168. §. 5.

TROGLODYTÆ CAP: BONÆ SPEI Vulgo Hottentotti. pag: 199. §. 3.

3 Causam de receptâ hujus vocis significatione dubitandi mihi præbuit non tam L. I. c. 13.
varietas miraculorum, quæ per omnes sacri textus versus de coturnicibus adstruen- N. XCVI.
da forent, quàm incerta ipsius vocis Hebraicæ שלו *Selaw* significatio. Veram & genuinam in captivitate Babylonica deperditam fuisse, ex eo liquet, quòd universæ Judæorum Scholæ & olim & hodiè aqua in eâ hæreat.

4 Septuaginta seniores, vetustissimi S. Scripturæ interpretes genere Judæi in exponendis rariorum animalium plantarumque vocabulis haud satis felices, (t) Hebraicum שלו ὀρτυγομήτραν *Ortygometram* reddidere. Avis, quæ nomen Latinum non habet, & pleræque Europæ est ignota (u) *totâque specie differt à coturnice*, ut mox
5 dicemus. At antiquissimi & authentici Judæorum *interpretes Chaldaici* huic Septuaginta Seniorum expositioni minimè acquieverunt. *Onkelos* maluit retinere ipsum vocabulum שלו *Selaw*: *Jonathan Ben Uziel* pro eo habet פסיונים *Phasianos*, Exod. 16. 13. quod tetinet *Chaldaicus Hagiographorum interpres* Ps. 105, 40. idque satis arguit, quòd Judæi tunc temporis expositionem sive *ortygometræ* sive *coturnicis* pro vera non agnoverint, aliàs Jonathan vetus ille & celebris interpres tam incongruâ avis Colchicæ interpretatione usus non fuisset.

6 Primus Josephus (x) pro ὀρτυγομήτρα *Ortygometra* ὄρτυγα *Coturnicem* posuit, vel quòd Ortygometram nesciret: vel huc congruere non putaret. At Judæi omnes ante & post Josephum in aliâ fuerunt sententiâ. Veteres certè, qui Græcè scripserunt, cum Josepho neutiquam faciunt, quin potios vocabulum *Ortygometra* cum LXX. Interpretibus (y) simpliciter retinent; sicuti fecit autor *Libri Sapientiæ* XVI. 2. 3. & XIX. 12. *Philo* de vita Moysis L. I. Attamen notabiliter differt Ortygometra à Coturnice.

7 Aristoteles, qui (uti notum) Alexandro M. sumtus suppeditante, in naturam animalium diligentissimè inquisivit, *Coturnicem ab Ortygometra manifestè distinguit* (z) de coturnicibus loquens:

ὅταν δ' ἐντεῦθεν ἀπαίρωσιν ἥ τε γλωττὶς συναπαίρει καὶ ἡ ὀρτυγομήτρα &c.	*Cùm verò inde discedunt* [coturnices] *Lingulaca quoque simul discedit, & ortygometra &c.*

Quod etiam hanc avem bene noverit, paulò interius *illam forma* [τὸ σχῆμα παραπλήσιον]
8 *ferè similem lacustribus prædicat.* *Augustinus in Exodum* cum dixisset, quòd שלוים Quæst. 62.
multi Latinè *coturnices* interpretati sint, disertè scribit: cùm sit aliud genus avium Ortygometra, *quamvis coturnicibus non usque quaque dissimile.* Hæc ex *Bocharto* (a) qui descriptionem Alexandri Myndii apud Athenæum refert, *quòd Ortygometra sit magnitudine turturis, longis cruribus, alsiosa & timida.* Inde bene concludit his verbis: *Ex horum sententia planum est, Ortygometram à coturnice specie differre.*

9 Hesychius quidem compositionem vocis magis, quàm naturam rei spectans, *Ortygometram coturnicem supra modum magnam* prædicat: ὀρτυγομήτρα, ait, ἐστὶν ὄρτυξ ὑπερμεγέθης, eine übergrosse Wachtel. Nam sicuti mater infantibus suis multo major est; ita Græci tali compositione hoc innuunt in permultis vocabulis cum Μήτηρ, *Mater* compositis, ut ἰχνομήτρα, πτελεομήτρα; Μητρόπολις & ita porrò. Sed hoc rem non absolvit; nam majus & minus non variant speciem, ut vulgatum Axioma habet; Hic autem alia species est, ut ex *Aristotelis* verbis, ex *Myndii* descriptione, &
10 *Augustini* testimonio liquet, idque ipse *Bochartus*, ut modo diximus, agnoscit. Synonyma ergo non sunt, & malè promiscuè sumuntur à Josepho & aliis, quos Bochartus allegat dicto loco, vel errore vel ignorantiâ, avem notiorem pro ignotâ po-
11 nentes, parùm solliciti an in S. Scripturæ textum quadret vel non quadret. Quin

Y &

(t) Confer omnino quæ infra l. 15. §. 106. de hac versione notavimus. (u) In Gallia tamen reperiri ex eo colligo, quòd *Harduinus* in notis ad Plin. Lib. X. S. 38 n. 5. *Ortygometram* Gallicè exponat *Roy des Cailles, Mere des cailles*; & alleget Fridericum *de arte venandi* Lib. 1. c. 9. *Ralli terrestres*, qui dicuntur *Duces coturnicum.* (x) Lib. III. Antiq. Judaic. c. 1. & 12. (y) Quibus rarò plus sapiunt Rabbini, ut in multis videre est; ex gr. Mandragoram Gen. 30. 14, 15. plerique imperitè retinent. (z) Hist. Animal. Lib. VIII. cap. 12. Scal. ad hunc loc. eas bene describit & Gallinagini corpore: facie coturnici assimilat. (a) Hieroz, P. II. Lib. 1. c. 14.

L. I. c. 13. N. XCVI. & LXX. Interpretes, eorumque sequaces, si coturnicem intellexissent, æquè facilè simplex ὄρτυγα quàm compositum ὀρτυγομήτραν usurpassent, si pro una eademque ave habuissent. Manet ergo hic discrepantia sat magna inter antiquissimos S. Scripturæ interpretes & antiquos Judæos Græcè scribentes, atque Josephum, qui septuaginta interpretibus peritior & doctior non fuit.

12 Recentiores Judæi quidvis aliud quàm coturnices comminiscuntur, ut nihil dicam de nugatoria divisione τῶν שלוים *Selavvarum* in quatuor species, (b) קכלי שכלי פסיוני & שלו quæ sunt *Kichli, Sichli, Phasiani* & *Selavva* in speciè ita dictæ. קכלי Græcum est Κίχλη, *Turdus.* שכלי Σύκαλις *Ficedula.* פסיוני Φασιανὸς *Phasianus*, & *Selavva*, de qua quæstio. Ferè idem est, ac si quis anserum species faceret *Bu-taurum. Ardeam stellarem. Herodium* & *Mergum.* Quin ex ipso Targum refelli potest, ibi enim, ut supra diximus, שלו *per* פסיונים exponitur; synonyma verò diversam speciem non efficiunt. At expositionem hanc Targumicam *Kimchius* non 13 agnoscit, is enim in Lib. Radicum ad hanc vocem non nisi dubitanter loquitur:

שלו מין עוף והוא שמן מאד ואומרים שהוא שקורין לו בלעז קוליא׳	Selawa *species avis* [est] & *ipsa pinguis valde,* & *ajunt* [ad alios hic provocat] *quod illa sit, quam vocant Barbarè* Kualia.

Italicum vocabulum *Quaglia* intelligit; Gallicè *Caille, Coturnix.* Quam ob causam rectè *Matth. Polus* in sua Synopsi ad Exod. 16. 13. *Non exploratum satis, an ea avis fuerit.* Salomo & Kimchi contenti sunt dicere *avem pinguem.* Scilicet respicientes ad locum Gemaræ de summa hujus avis pinguedine.

In Germanica paraphrasi Judæorum pro indoctis & בנית ציון *filiabus Zion* i. e. 14 *mulieribus Judæorum* facta, & Wilmershemii impressa, sic differunt Judæi ad modo citatum locum:

ויהי ותעל השליו

עש ווארן קומן גר פיל גוטי פיגל צו ישראל דיא האבן גהייסן שליו דיא האבן ישראל געסן פאר פלייש: אונ' דען שליו האבן ישראל גיהאט גאנצר פירציג יאר׳ אונ' דער שליו גינג אן אבנד׳ אונ' דער מן צו מארגנס פריא׳ דש דיא תורה האט אן גישריבן דער מן איז גיוועזן פירציג יאר׳ אונ' האט ניט אן גישריבן דאש דער שליו איז גיוועזן פירציג יאר׳ דאש איז גיוועזן דרום ווייל דער מן איז גוועזן פיל חדושים ביא אין׳ אונ' פיל וואונדר׳ איין נייא בישעפניש פון הימל׳ אבר דר שליו איז ניט גוועזן איין נייא בישעפניש׳ דרום בידארף דיא תורה ניט צו זאגן דאש ער איז גיוועזן פירציג יאר׳	Es waren kommen gar viel gute Vögel zu Israel/ die haben geheissen שליו Selaiv, die haben Israel gessen für Fleisch: und den שליו Selaiv haben Israel gehabt ganzer 40. Jahr/ und der Selaiv ging an abends/ und der מן Man (Manna) zu morgens frühe: daß die Tora [das Gesetz] hat angeschrieben / der Mann ist gewesen 40. Jahr/ und hat nit angeschrieben/ daß der Selaiv ist gewesen 40. Jahr/ das ist gewesen darumb; weil der Mann ist gewesen viel חדושים [neuer Ding] bey ihnen/ und viel Wunder/ ein nen Beschöffnis [Geschöpff] vom Himel: aber der Selaiv ist nicht gewesen ein neu Beschöffnis/ darum bedarff die Tora nicht zu sagen/ daß Er ist gewesen 40. Jahr. (c)

Ista planè Iudaicè, hoc est, ineptè. Quasi oblitii fuissent loci Num. XI. 30. &c. Sufficit quod non agnoscant expositionem coturnicis avis sibi notissimæ.

Rabbinus quidam Francofurtensis à me interrogatus, quid שליו esset, respon- 15 dit; *id me facile scire posse, modo literas transponerem & W. geminarem* ut fieret שולו Schwalw i. e. Hirundo. Alius Rabbinus Hierosolymitanus scripto mihi respondit hoc modo:

פירוש השלו בקשתי ולא מצאתי. כי אם מה שידעתי מקודם שהוא מין תרנגול הגדולים בשדות :	*Significationem* [vocis] שלו *quæsivi, sed non inveni, quantum autem novi* [ab] *olim, est species* galli magni campestris.

Respexisse videtur ad Phasianos. Scilicet isti citiùs Corum implevissent, quàm coturnices.

Hæc omnia valdè frivola proferimus tantùm ut ostendamus, Judæos nec o- 16 lim stetisse, neque nunc stare interpretationi vulgatæ coturnicum, quarum nomen in omnibus regionibus satis notum est, quamvis semel additum repererim in *glossa Germanica* Judaicæ cujusdam Pentateuchi editionis.

Si.

(b) Reperitur in Libro Joma cap. VIII. fol. 78. 1. (c) Seposita Judæorum Cacographia Germanicè descripsimus prout verba sonant.

Si consulamus veteres Interpretes Orientales, *Syrum*, *Arabem*, *Samaritanum*, ni- L. I. c. 13.
hilo plus lucis ex illis reportamus. Retinent enim omnes vocem שלו; tantùm aliter N. XCVI.
& quidem uniformiter omnes scribunt. שלוי. ܫܠܘܐ. ࠔࠋࠅࠉ. سلوي. nisi quòd Sa-
maritani in versione suâ Exod. 16. 13. habeant vocabulum ࠎࠋࠁࠉࠕ סלבית, quod,
num idem significet ac שלוי, ex illis ipsis cogniturum me spero.

17 Atque sic verè me pronunciasse puto, vocem שלו *Selaw* post captivitatem Babilonicam à veteribus Judæis, & Orientalibus interpretibus omnibus intellectam non fuisse. Solius autem Josephi autoritas, quam Vulgata & reliquæ versiones vernaculæ Occidentales omnes sequuntur, non sufficit ad evincendam coturnicis significationem, omnibus sacri textus articulis repugnantem.

18 Ut igitur aliam convenientiorem reperirem, ad alia *remedia* in tali casu adhiberi solita confugiendum esse initiò ratus sum. *Primum* consistit in collatione cum locis parallelis; quorum tria occurrunt in Scriptura, nimirum *Exod. 16. 13. Num. XI. 31. 32. & Psalmo 105. 40.* sed omnia de eadem re & historiâ tractant, nullâ peculiari adhibitâ circumstantiâ, nisi quod in dicto Psalmo vocetur עוף כנף *Avis ala*; quod Vulgata reddidit *volatilia pennata*. Ex quo aliquis benè argumentari posset, de verâ & propriè dicta ave locum accipiendum esse. Verùm enim verò כנף non *pennam* sed *alam* significat, igitur reddendus est iste locus *Avis alata*. Locustas quidem Latinè, aut in linguis vernaculis nemo facilè *Aves* Vögel vocaverit: Hebraicè tamen hoc vocabulum etiam reptilibus volucribus accommodatur, uti mox ex Levit. XI. 20. & seqq. intelligemus. Nihil igitur aliud ex dicto Psalmi loco colligi potest, quàm quod alas habuerint Selawæ.

19 *Alterum* remedium ejuscemodi voces dubias explicandi sumitur ex significatione radicis. At hic Lexicographi vocem שלו sine radice proponunt; vel si admittamus derivationem Bocharti, *invitis* [ut loquitur] *Masorethis*, à rad. שלה *abundavit* deductam, quia derivatum שלוה [illegible] *Abundantiam* denotat Ps. 121. 7. ea multò magis conveniet locustis quàm coturnicibus; nam copia coturnicum, quam autores narrant, ne comparanda quidem est ad ineffabilem locustarum multitudinem, ut brevi audiemus.

20 *Tertium* remedium desumitur ex aliis linguis Orientalibus, ut infra dicetur. At I. 15. n. 106.
hic reliquæ versiones Orientales, ut supra notavimus, retinent vocem Hebraicam sine intellectu, ut alia peregrina ignota. Apud Arabes verò vox سلوي non occurrit, nisi in hac ipsa historia Israelitarum. Etenim Pseudopropheta in suo *Alcorano (d)* ubi nonnulla Dei beneficia populo Israelitico exhibita describit, hoc pacto loquitur:

وظلّلنا عليهم الغمام وانزلنا عليهم المنّ والسلوي ۞	*Et obumbravimus eos nubibus: & demisimus super eos Manna & Selwam* &c.

21 Sic enim punctatur in Alcorano. Quid hoc vocabulum sibi velit, Arabes non intelligunt, idque ex disputatione interpretum Alcorani cognoscitur, dum alii *Mel*, alii *avem* quidem exponunt, sed nesciunt quam; uti videre est apud Bochartum *(e)* qui notabilem habet locum autoris Arabis *Alachphasi* de *Selwa*:

هو طاير الذي انزل الله تعلي علي بني اسرايل علي القول المشهور وغلب الهزلي فظنه العسل ۞	*Avis est, quam demisit Deus excelsus super Filios Israelis, secundum sententiam vulgatam,* [secundum id quod vulgo dicitur] *& errat Alhazelius qui putavit* [esse] Mel.

Avem in genere dicit autor hic, videlicet secundum receptam opinionem; aliter locutus fuisset, si vocabulum hoc in linguâ Arabicâ pro coturnice usitatum, & ab eo intellectum fuisset; quippe Synonymum ejus tritissimum سمان *Sumana* facilè proferre potuisset. Nec errasset Alhazelius Arabs in expositione vocabuli سلوي, si significationem notam in sua propriâ
22 linguâ habuisset. Vix puto alibi in totâ linguâ Arabicâ vocabulum hoc sive pro *melle* sive pro *coturnice* reperiri; sed contra existimo illos Alcorani Commentatores,

alios

(d) Sur. 2. 55. & Sur. VII. post medium. (e) P. II. L. 1. c. 14. p. 92.

L. I. c. 13. N.XCVI. alios ex sensu, quod *Manna* & *Mel* affinia putarent: alios ex auditu (fortè à Judæis) quòd *avis* esset, de peregrini hujus vocabuli genuina significatione disputare. *Camus* autem & *Giggæus*, quos Golius allegat, (ut mihi videtur) aliâ quàm Alcorani, ejusque interpretum autoritate non nituntur. Et P. Angelus à S. Josepho, qui ad Persicum pag. 321. ورتاج *Coturnix* apponit vocem سلوي, procul dubio ad Alcoranum respexit. *Persas* autem vocem שלו non intelligere ex eorũ Pentateucho apparet, ubi interpres Num. 11. 31. reddidit مرغجها *Aviculas*.

Hæc cum in animo meo hæsitabundus volutarem, nec tamen ullum auxilium reperirem, fortè fortunâ incidi in *Porphyrii Pythagorici* locum περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων: *De abstinentiâ ab animatis*; qui postquam (*f*) dixisset: *Heraclidas ad Spartam militantes inopia annonæ serpentes comedisse*, subjungit: 23

Ἄλλῳ δὲ στρατῷ πεινῶντι κατὰ τὴν Λιβύην ἐπέστη νέφος ἀκρίδων.	*Alii verò exercitui in Africâ fame laboranti supervenit nubes locustarum &c.*

Statim subiit animum suspicio: *An non & Israelitis, in deserto fame & appetentiâ carnis laborantibus, supervenerit talis nubes?* Murmurabant enim contra Moysen & Aaron: *quòd eduxissent illos ex Ægypto, ubi sederant super ollas carnium, ut occiderent omnem multitudinem fame.* Id enim ad totum textum longè meliùs applicari, quàm si vox שלו de *coturnice* acciperetur.

Satis quidem percipiebam, quæ Bochartus speciosè admodum de ingenti coturnicum fœcunditate & numero, earumque delectabili cibo dissereret: & quomodo hæsitationi interpretum in plerisq; hujus historiæ articulis occurrere satageret, putans in reliquis orientalibus Linguis, Chaldaicâ, Syriacâ, Samaritanâ & Arabicâ, vocabulum שלו *Selaw Coturnicem* indubiè significare. Tanti igitur viri autoritas me diu in suspenso tenuit; imprimis accedente omnium vernacularum consensu, à quibus recedere arduum mihi videbatur. 24

Postea animadverti, vocabulum illud ab interpretibus Orientalibus modò dictis retineri tantùm, at non intelligi: Occidentales verò solius Josephi autoritate niti: universam denique Judæorum turbam ab eo dissentire, vel saltem dubitare: quoad rem ipsam verò & sensum, *nisi in omnibus istius historiæ articulis naturæ vim facere, & mera miracula fingere velis*, textum neque ad *ortygometras*, neque ad *coturnices* accommodari posse; contrà, si eum de locustarum quadam specie munda accipias, sive multitudinem sive latitudinem sive altitudinem, sive collectionem & tractationem earum spectes, omnia prona esse atque intellectu facilia; Etiamsi nomen hoc inter locustas mundas à Mose nominatas non reperiatur, potuisse tamen unius illarum esse vel synonymum, vel speciem aliquam quatuor illarum principalium, cujus nomen specificum ibi expressum non est. 25

His rationibus permotus non dubitavi amplius conjecturæ meæ indulgere, eamque erudito Orbi expendendam proponere; memor eorum quæ egregius quidam Theologus (*g*) ad vocem דודאים *Dudaim* his verbis scripsit: *Neque enim Fides & Religio Christiana periclitantur, etiamsi de istis & id genus aliis vocabulis certent Grammatici, & adhuc sub judice lis sit, quænam significatio maximè sit amplectenda*; simul gnarus, rariora animalium plantarumque nomina perperam plerumque ab antiquis interpretibus exposita: vel ἀνερμήνευτα id est, sine expositione relicta; adeoque per tot secula ignorata, à viris doctis nostro tempore conjecturis idoneis atque ipsi rei convenientibus eruta atque egregiè exposita fuisse; veluti quod *Leviathan* crocodilus, & *Behemoth* hippo- 26

pota-

(f) Lib. 1. §. 25. p. 19. 20. (g) Hutterus in locis communibus p. 41. b.

potamus ſit. In quo genere Bochartus plus præſtitit, quàm quisquam alius ante illum. L. I. c. 11. N. XCVI.

27 Quod ſi conjectura noſtra nonnullis minùs placuerit, licebit illis meliorem proferre: vel *Ortygometram & coturnicem* aves reverâ diverſas conciliare, & cauſas indicare, cur vetuſtiſſimis interpretibus Orientalibus, Judæisq; hodiernis iſtæ aves non arrideant: ſimulque omnia ſacri textus commata, remotis dubiis, ad coturnices planè & genuinè accommodare.

28 Antequam verò applicationem ad ſacrum textum faciamus, integra autorum loca, quæ de locuſtis agunt, lectori ob oculos ponemus, ut veritas eorum, quæ poſtea dicturi ſumus, ſibi conſtet.

Strabo de Arabiæ locuſtis, peculiariter de Acridophagis ſic ſcribit: L. 16. p. 772.

ζῶσι δ' ἀπὸ ἀκρίδων, ἃς οἱ ἐαρινοὶ λίβες καὶ ζέφυροι πνέοντες μεγάλοι συνελαύνουσιν εἰς τοὺς τόπους τούτους; ἐν ταῖς χαράδραις δ' ἐμβάλλοντες ὕλην καπνώδη, καὶ ὑφάψαντες μικρόν, ὑπερπετόμεναι γὰρ τὸν καπνὸν σκοτοῦνται, καὶ πίπτουσι; συγκόψαντες δ' αὐτὰς μεθ' ἁλμυρίδος μάζας ποιοῦνται καὶ χρῶνται.	*Vivunt autem* Locuſtis, *quas verni Africi & Zephyri vehementiùs flantes in illa loca appellunt.* [Incolæ] *verò in vallibus fumigantem materiam congerentes, & paulatim accedentes, ſupervolantes locuſtæ fumo obtenebrantur & cadunt, quas illi conſcindentes cum ſalſugine mazas conficiunt, & edunt.*

29 Eadem de ventis & fumo narrat *Diodorus Siculus* pluribus circumſtantiis, nimirum; quòd venti illi ineffabilem locuſtarum multitudinem inſolitæ magnitudinis afferant. De aucupatione earum verò ſequentia tradit (*h*):

Τῆς δὲ τούτων ἀπωλείας ἐπὶ πλείονας ἡμέρας γινομένης, μεγάλοι διανίστανται σωροί. Καὶ τῆς χώρας ἐχούσης ἁλμυρίδα πολλήν, πάντες προσφέρουσι ταύτην ἀθρόως τοῖς σωροῖς, καὶ διαττήξαντες ἱκανῶς, ποιοῦσι τήν τε γεῦσιν προσφορον, καὶ τὸν ἀποθησαυρισμὸν ἄσηπτον, καὶ πολυχρόνιον.	*Hàc ergo* [locuſtarum] *ſtrage per multos dies continuata, magni earum coacervantur cumuli. Cùm autem regio iſta ſalſugine abundet, omnes inſpergunt eam cumulis ſimul omnibus, & convenienter macerantes, & ſaporem gratum, & aſſervationem diuturnam ſine putrefactione efficiunt.*

30 Plinius Locuſtas deſcribens poſt cætera ſic loquitur: *Gregatim ſublatæ vento in maria aut ſtagna decidunt. Fortè hoc, caſuque evenit, non (ut priſci exiſtimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt; ignari etiam* longinqua maria ab iis tranſiri, continuata plurium dierũ *(quod maximè miremur)* fame quoque, *quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum iræ peſtis ea intelligitur. Namque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum ſtridore, ut aliæ alites credantur; Solemque obumbrant, ſolicitè ſuſpectantibus populis, ne ſuas operiant terras. Sufficiunt quippe vires, & tanquam parum ſit maria tranſiſſe, immenſos tractus permeant, diráque meſſibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morſu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maximè coortæ infeſtant, ſæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu.* Et paulò poſt regiones enarrans, ait: *Tot orbis partibus vagatur id malum,* Parthis & hæ in cibo gratæ. Solinum & alios veteres plurimos ſimilia tradentes omittimus. Audiamus recentiores. L. XI. c. 29. S. 35.

31 *Franciſcus Alvarezius* αὐτόπτης in itinerario ſuo Æthiopico, ex quo Luſitanicè excerpſimus ea, quæ inſigniter pro ſcopo noſtro faciunt, narrat: Cap. 32.

Em todo o Senhorio do *Preſte Joam* ha muy gran de praga de gaſanhotos &c.	*In universa ditione* Presbyteri Johannis *permagna plaga locuſtarum datur &c.*

Et mox.

Naõ he pera crer ſua multidaõ, que cobrem a terra & enchem o ar: tiram a claridade a o ſol; *ainda digo nam ſer coſa pera crer* quem as naõ ver &c.	*Non eſt* credibilis *earum* multitudo, *quâ tegunt terram, & implent aerem: adimunt claritudinem ſoli.* Adhuc ſemel dico, non eſſe rem credibilem, *qui eas non viderit.*

Paulo poſt:

E onde chegam fica a terra como de lhe porem o fogo. E eſtes gaſanhotos ſam como grandes	*Quocunque venerint, ſolum apparet tanquam igne aduſtum. Locuſtæ iſtæ ſimiles ſunt magnis Achecigar-*

(h) Lib. III, cap. 29. p. 162.

L. I. c. 13. N.XCVI.

cigarras. Sam amarellos das aſas, e quando vem de caminho, hum dia antes o ſabem; Nâm porque os vejam ſe nâm porque veem o Sol amarello, e a terra amarella da ſombra que ſobre ella dam &c.

tis. (i) *Alas luteas habent, & cum in itinere ſunt, uno die citiùs id ſciunt; Non quòd eas videant, ſed quod videant ſolem quaſi luteum, & terram luteam ab umbra, quam in illam dant &c.*

Et rurſus.

Nam era couſa pera crer, que traziam largueza de [NB] *oito leguas*, ſegundo depois ſoubemos.

Non erat res credibilis, *quod occuparent ſpatium* [NB] octo leucarũ, *prout poſtea cognovimus.*

Porro narrat Alvarezius proceſſionem, quam fugandis locuſtis Luſitani inſtituerant, & pergit: 32

E fazendonos a volta &c. eram tantos a pos nos, que nam parecia, ſe nam que nos queriam quebrar as coſtas e cabeças com pedradas, taes eram as porradas, que punham em nos.

Et cùm reverteremur, tanta vis in nos involabat, ut non aliter nobis videretur, quam ſi nobis vellent perfringere coſtas & capita, quaſi lapidum ictibus. Tanti erant ictus tanquam clava, quos nobis inſligebant.

Deinceps refert, quod ſuperveniente magna tempeſtate ingens illarum copia defecerit:

Foy couſa de espanto, que mediram *dous covados* (k) *d altura* delles mortos na beira da grande ribeira ed aſſi pollos regatos grande multidaõ mortos pollas bordas:

Erat res viſu ſtupenda, quòd duorum cubitorum altitudine *reperirentur in ripa fluminis magni, & ita juxta rivos ingens multitudo mortua reperiebatur in illorum margine.*

Capite XXXIII. narrando pergit, quòd venerit in regionem, ubi repererit ſobolem locuſtarum ſine alis indicibili copia his verbis: 33

A multidãm d' eſtes ſem aſas callo, porque nam he pera crer. Vi eſtar homens, molheres, meninos como pasmados aſentados entre eſtes gafanhotos.

Multitudinem *iſtarum, quæ alis carebant, ſilentio prætereo, eſt enim prorſus* incredibilis. *Vidi viros, mulieres, pueros quaſi attonitos ſedentes inter iſtas locuſtas.*

Eu lhes dezia; *Porque eſtais aſſi morrendo? Porque nam matais d eſtes animays, & vingaivos do mal, que vos fezeram ſeus pais? & ao menos os mortos vos nam faram mais mal.* Reſpondiam: *Que nam tinham coraçam pera reſiſtir a praga, que lhes Deos dava por ſeus peccados.* A gente que d'eſta terra ſe hia, achamos caminhos cheos de homens, molheres e mininos a pe, e de elles nos braços, ſeus fatinhos nas cabeças mudando ſe a terra onde achaſſem mantimento, era huã piedade de os ver.

Ego dicebam illis: Quid ſedetis ſic morientes? Quare non occiditis iſta inſecta & vindicatis vos ob malum quod genitores eorũ vobis fecerunt? Occiſa ſaltem nihil amplius mali vobis inferent. *Reſponderunt:* Se plane deſpondiſſe animum ad reſiſtendum iſti plagæ, a Deo ſibi immiſſæ pro peccatis ſuis. *Eorum qui deſerebant hanc regionem plenas reperimus vias virorum, mulierum & puerorum, quos vel manu ducebant, vel ulnis gerebant, recculas ſuas in capitibus portantes, & ſolum commutantes, ut alibi victum quærerent, quod magnâ commiſeratione ſpectabatur.*

Multitudo ineffabilis.

Vieram hi de caminho tamanha multidãm de gafanhotos, que nam he pera dezir, e começaram de chegar hi hum dia oras de terza ed are a noyte nam ceſſaram, & aſſi como chegavam ſe apoſentavam & por eſta maneira fezeram cinque dias, hum a pos outro,

Tranſibat hic tanta locuſtarum multitudo, *ut ſit plane* ineffabilis. *Adventus earum incipiebat circa horam diei tertiam, & continuabatur usque in noctem; & prout adventabant, ita ſeſe demittebant quaſi quietura, & Atque hac ratione proficiscebantur quinque dies continuos, unum poſt alterum* 34

Poſtquam narraviſſet, quod quinque diebus continuis quaſi turmæ innumerabiles pervolaverint, & omnes plantas, imò & arbores teneras & frutices omnes abſumſerint, ſubjungit: 35

Depois delles paſſados ſoubemos a largueza que traziam, que paſſaria a largueza de *tres legoas*, em que nam ficou caſca nem arvore.

Poſtquam tranſierant, cognovimus latitudinem ſpatii, quod occupaverant, nimirum ultra tres Leucas, ubi neque cortex nec frutex manſit.

Alvarezius omnia iſta ſcribens, de ſententia noſtra ne ſomniaverat quidem. Notet modò benè ſtudioſus Lector *incredibilem, ineffabilem, innumerabilem locuſtarum multitudinem: Spatium ſoli octo leucarum.* Viginti quatuor milliaria ſcil. Italica reddunt

(i) Malè redditur hic locus ab interpretibus: Sie ſind in der Gröſſe / wie unſere groſſe Heuſchrecken / quod eſt falſum; multo enim grandiores ſunt noſtris maximis. Non magnitudinem ſed ſimilitudinem tantum deſcribit Alvarezius; aliàs oportuiſſet illum dicere: *Sam tan grandes como noſſas grandes cigarras*: Id eſt: *Tam magna ſunt ac noſtra magna* achetæ. Non hoc vult autor, ſed id quod nos expreſſimus. (k) *Covados*, cubitus ſunt non ulnæ. Elen nicht Klafftern / prout Germanicus interpres reddidit.

dunt interpretes, quæ conficiunt *sex milliaria Germanica*: quod *involaverint in capita peregrinantium* tanto impetu, quasi lapidibus impeterentur, idque & argumentum est magnitudinis earum & quòd homines non metuant: quòd *duorum cubitorum altitudine* jacuerint in ripa fluminis, tametsi mortuæ. Quæ circumstantiæ suo loco nobis adminiculabuntur. *Patres Societatis in additionibus ad relationem de Æthiopiâ* (l) scribunt: *quòd arboribus insidentes, pondere suo ramos fregerint.* L. I. c. 13. N. XCVI.

36 Nicolaus Clenardus (m) ait: *Alius est exercitus, quem Deus his regionibus immisit. Paucis ante diebus Feza vidisses* cœlum obductum locustarum agminibus, *quæ hic non tantum saltant, sed avium ritu volitant. Iam coram video minas priorum Prophetarum. Multis in locis nocte una sata perdunt universa. Bellum strenuè cum iis gerunt rustici, nam plaustra plena locustis advehunt Fezam. Nam hos hostes vulgò hic comedunt.*

37 Petrus Kirstenius (n) de Arabe quem secum habuit sequentia refert: *Narravit locustas esse ejusdem speciei* [ejusdem figuræ vel generis dicere voluit] *cum nostris, sed* majores; *nam pro regionum diversitate variant. In Indiis enim (ut ex Plinio patet) sunt ingentis magnitudinis: has autem circa Iordanem ajebat esse mediocris magnitudinis, instar avium nostrarum montanarum, quas sylvestres vocare solemus. Modum præparandi talem significabat: Captis locustis alæ & pedes abripiuntur, reliquum corpus collo suspenditur: Solique illic locorum satis ferventi per aliquod temporis spatium exponitur; ubi incaluerint à Sole probè, ebulliunt quasi & intumescunt; ubi satis intumuerint & spumescere incipiunt, sufficienter præparatæ sunt,* cibum *enim exhibent* suavissimum. *In Africa verò, aliisq; locis ad ignem coqui & assari ajebat.*

38 Johann Neuhoff in Descriptione Regni Sinarum: In der Provinz Shensi entstehen Heuschrecken in grosser Menge rc. Dahero siehet man offt auf dem Felde weder Laub noch Graß / welches alles abgefressen / sondern dagegen so viel Heuschrecken / daß wann sie bey Schwarmen auffliegen / das Tagelicht dem Ohrte benommen und gleichsam eine Sonnen-Finsterniß verursachet wird. Gleichwohl scheuen sich die Sineser nicht / diß Ungeziffer zuessen / ja etliche dörffen es auch für ein besonders Leckerbißlein halten. pag. 377. a.

39 Descriptio locustarum, quæ in *Historia secundæ Legationis Sinensis* habetur; exscribi meretur ad varietatem & mirabilem quandam figuram terribilis hujus insecti significandam. Anno 1654. im May entstund auf der Insul Tayovvan und Formosa auß dem Nord Westen wieder eine grosse Menge Heuschrecken / die um und um alle Feld-Gewächse abfrassen; Daher daß durch Hungers-Noht über 8000. Menschen umkamen. Sie waren wunderlich von Gestalt: hatten gleichsam Kragen um den Halß / wie ein Pickenierer: und einen Helm oder Sturmhut auf dem Kopff / wie die Soldaten zu tragen pflegen. Sie machten im Fliegen ein solch Gerassel und Geschnur / als wenn ein starcker Wind durch die Bäume gehet. pag. 29.

40 *Ol. Dapperus in Africa* sua (o) Sie kommen auß dem glücklichen Arabien durch die Libysche Wüsten Numidien, und die Barbarey rc. mit so grossen und dicken Schwärmen geflogen / daß sie die Sonne verdunckeln. Item (p) daß die Lufft mit einer dicken Wolcke scheinet verdunckelt zu seyn. Porro de Regno Habessinorum scribit: Daß sie mit ihren Schwärmen die Erde bedecken / und die Sonne auf etliche Meilen verdunckeln.

Sensus & summa horum verborum est, *incredibilem* locustarum vim, quæ solem per aliquot milliaria instar cujusdam eclipsis obumbret, in regnis Sinarum & Africæ nonnunquam oriri: quòd Sinenses non dubitent insectum hoc mandere, imò pro *cupediis* [Leckerbißlein] id appetant: quòd omnes plantas locustæ devorent, ut aliquot hominum millia fame ad mortem adigantur.

41 Et novissimè *Iosephus de S. Angelo Tolosanus in Gazophylacio suo Persico* in voce *Locusta* refert:

J'ay.

(l) De Annis 1607. & 1608. p. 324. b. (m) In Epist. L. 1. p. m. 75. (n) Ad cap. 3. Matth. v. 4. seqq. (o) Tit. Libyen oder Zaara p. m. 317. b. (p) Tit. Insoko p. 459.

L. I. c. 13. N. XCVI. J'ay veu pluſieurs fois en printemps le ſoleil obſcurci par des nuées (pour ainſi dire) tres-epaiſſes de ſauterelles, qui paſſent la mer, depuis le deſert de l'Arabie jusques bien auant dans la Perſe.

Sepius vidi primò vere ſolem obumbratum nubibus, (ut ita loquar) locuſtarum denſiſſimis, quæ mare tranſeunt a deſerto Arabiæ procul in interiorem Perſiam.

Rabbi Ananias Fezzanus è Mauritania (Marocco hodiè, quam regionem illi ſecundum Arabes مغرب *Occidentem* vocant) menſe Auguſto Anni 1688. hâc tranſiens, de locuſtis à me interrogatus, ſequentia Hebraicè literis vulgaribus Rabbinicis dedit, & ſigno ſuo ſubſignavit. 42

בעה״

אמטיא אומיא ולשניא

שלומכון יסגא :

שיתי שומי אוהותי אלוה להוריע ולהביע שזה כמה ימים ושנים · אשר יצאתי מארץ מולרתי עיר פאס המהוללה עיר מלאה של סופרים · ויהי היום בהיותי נע ונר · באתי פה העירה ששמה פרנקפורט יע״א : והאלהים אנה לידי איש שר וחשוב בקי בכל הלשונות חכם חרשים אשר שמו נודע בכל השערים השר והטפסר הו״ר איוב רודולף יועץ לקיסר ולדוכס סאקסן יר״ה :

ויהי היום הבא אל בתו לשמוע חכמתו ואשתומם אחר אשר ראיתי את המראות אשר מצאתיו שלם בכל :

והראני את כל ספריו · ספרים מספרים מהרבה דברים הן מתורתינו הקדשה הן מסיפורי דברי הימים ·

ושאל מפני הרבה דברים · ובתוך שאלתיו שאל : הימצא במערב חגבים גדולים · נענתי לו יש ויש · ובפרט היום שמונה שנים אשר שלחני המלך של מרואקוש יר״ה לעיר סאלי יע״א על איזה דבר · באותו הזמן אשר הייתי שם שהיה בחדש תמוז אחר חצי היום נתקדר השמים ולא ידענו מה היה הדבר עד שראינו כמה מיני ארבה גדולים עד מאד · והעם אספו מהם המעט אסף עשרה חמרים והיו מבשלים אותם ואוכלים והיהודים היו גם הם אוכלים מהם ·

שאלתי להרבה אנשים שהיו אוכלים אותם מה היה טעמם · ואמרו לי שהם יותר ערבים מבני יונה : וכשמעו כדברים האלה חלה פני לכתוב הדברים האלה בספר למען יעמדו ימים רבים ולפי שאין מסרבין לגדול : על זה כתבתי את כל הדברים האלה באמת ובאמונה בלי שום מומא · כי זה היה אשר ראו עיני · כה דברי הצעיר

Cum auxilio Domini.

O Populi, gentes & nationes:

Pax veſtra multiplicetur.

Quod literas hasce exaraverim, factum eſt ad notum faciendum & ſignificandum, jam dies & annos eſſe, quòd egreſſus fuerim ex terra nativitatis meæ, urbe Fes celeberrima, urbe plenâ eruditorum. Accidit autem hodiè, cùm eſſem vagus & oberrans [in mundo] *veni huc in urbem, cui nomen eſt Francofurtum. (Deus illam protegat.) Et Deus mihi occaſionem dedit veniendi in conſpectum viri primarii &c. &c. qui eſt* [Titulos meos & encomia transferre nihil attinet.]
Jobus Ludolfus Conſiliarius Cæſaris & Ducis Saxoniæ, &c. &c. exaltetur Majeſtas eorum.

Et factum eſt hodie, ut venirem in domum ejus ad audiendum, &c. &c.

Et oſtendit mihi omnes libros ſuos, libros tractantes varias materias, tam de Lege noſtra ſancta, quàm de variis hiſtoriis.

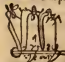
Et percunctatus eſt me de multis rebus. Inter alias quæſtiones interrogavit : Num reperirentur in Africa [peculiariter in Mauritania] *locuſtæ magnæ? Reſpondi illi: Utique maxime. Speciatim nunc* [ſunt] *octo anni, ex quo me miſit Rex* [Maruecos] *Mauritaniæ (cujus Majeſtas exaltetur) in urbem Sale (quam Deus protegat) ob negotium quoddam. Illo ipſo tempore, cùm ibi eſſem, nempe menſe Tamuz* [Junio partim Julio] *poſt meridiem, obſcuratum fuit cœlum, nec ſciebamus quid hoc ſibi vellet; donec vidiſſemus omnis generis locuſtas magnas valdè. Populus autem colligebat eas, ut aliquis colligeret minimum decem* Chomor (q) *quas coquebant, & comedebant; etiam Judæi veſcebantur illis.* 43

Interrogavi multos homines comedentes illas, quis eſſet ſapor illarum? *Et reſponderunt mihi:* Multò *ſuaviores eſſe pullis columbarum. Cùm ergo hæc audiviſſet* [Ludolfus] *obteſtatus eſt me, ut hæc ſcripto conſignarem ad perpetuam rei memoriam. Neque etiam repugnare decet majori. Propterea ſcripſi omnes res iſtas in veritate & fide, ſine ulla hyperbole, id enim eſt, quod viderunt oculi mei. Sic ait minimus ex eruditis, qui obtegitur* 44

(q) Utitur hic Rabbinus voce menſuræ magnæ חמר Corus, retentis ſacri textus verbis, tanquam illa ad locuſtas nullas optimè quadrare putaret.

דמן חבריא המתעבק בעפר רגליהם של חכמים
עה״ו עש״ק פרת העירה פרנקפורט כ״ד ימים
למנחם סדר את הברכה
אשר תשמעו שנת התמ״ח:

gitur pulvere pedum ſapientiorũ. Super eos ſit Pax. L. 1. c. 13.
[Datum] Veſpere Sabbati Sancti in urbe Francofurt. XXIV. Auguſti. Seder: [i.e. Cùm ſectio iſta legitur Deut. XI. 27.] Benedictionem cum audiveritis &c. Anno quinquies milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo octavo, à creatione Mundi. N.XCVI.

Signum ſuum loco ſigilli hoc modo ſubſcripſerat.

45 Inſtiti ut deſcriptionem ſpecialiorem adderet linguâ vulgari Arabicâ in patria ſua uſitatâ, ut cognoſcerem dialectum Mauritanam, quâ Judæi inter ſe uterentur. Præſtitit id; & quum varias locuſtarum ſpecies depictas ex *Aldrovando* illi oſtenderem, ille longitudinem & latitudinem pictori indicavit, atque ſequentia verba ſubſcripſit literis Hebraicis, quibus ego, quantum Orthographice fieri potuit, Arabica interlinearia addidi, adjecta expoſitione Latina.

46 הדה הוא תחקיק אלכבור ואלעארץ
هذا هو تحقيق الكبور والعارض
די גראד די יסאבו פי אלגארב פי
دي جراد دي يسابوا في الغارب في
מדינת סלא פי סולטנאת מארוקוס די
مدينة سلا في سلطنات مارقوس دي
ראית אנא בעיני חין כונת פי סלא עלא
رايت انا بعيني حين كنت في سلا علي
אמר מולאי יסמעיל אללה ינצרו. אן גאו פי
امر مولي اسمعيل اللّه ينصره ان جاوا في
ואחד אנהאר בלא עדה די כאנו
واحد النهار بلا عدة دي كانوا
יגטיו אשמס כיף ואחד אסחאב
يغاطيوا الشمس كيف واحد اسحاب
ובעד דאליך כאנו יטיחו פי אלארץ
47 وبعد دالكي كانوا يطيحوا في الارض
וכאנו אנאס יגמעוהום בידיהום בלא
وكانوا الناس يجمعونهم بايديهم بلا
מסלא אוכרה בלא עדאב וכאנו יסלקוהום
مسلا اخري بلا عذاب وكانوا يسلقوهم
פי אלמא בעד מא כאנת אלמא תגלי
في الماء بعد ما كانت الماء تغلي

Iſta eſt vera magnitudo & longitudo locuſtarum, quæ reperiuntur in Occidente (r) in urbe Sala (s), in Imperio Maroccano [*i.e. in Mauritania*] quas vidi ego ipſe meis oculis, cum eſſem in Sala, mandato [*ob negotia*] Regis MULEY ISMAEL, quem Deus ſervet. Cùm venirent quodam die ſine numero, ita ut obtenebrarent ſolem, inſtar alicujus nubis.

Poſt hæc cadebant in terram, ubi homines eas colligebant manibus ſuis ſine [*alio modo*] difficultate alia aut moleſtia. Et coquebant eas in aqua; & cùm aqua bulliret, cum ſale

(r) i.e. in Africa ſpeciatim in Mauritania. (s) Vulgò *Salè* Urbs maritima Mauritaniæ & Emporium ſatis celebre.

L. I. c. 13. N. XCVI.

בילמלח יחוטוהום פילמא וכאנו יכאליוהום
بالملح يحوتوهم في الماء وكانوا يكاليهم
יגליוו סעה.
يجليوا سعة.

ובעד דאליך יכריגוהום מן אלמא ויאכלוהום
وبعد ذلك يخرجوهم من الماء وياكلوهم
בילפלפל ומלך ואילכאל וכאנו יאכלו
بالفلفل وملح والخال وكانوا ياكلوا
יאסרין מנהום וואחד יאכל מייתין
ياسرين منهم * وواحد ياكل مايتين
ולא כאן יצ׳רהום. ואליהוד כאנו
ولا كان يضرهم . واليهود كانوا
יאכלו מנהום מן אלגנס די מא
ياكلوا منهم من الجنس دي ما
הום ען מחרמין פי תורה. מא כאנו
هم عن محرمين في التورة ما كانوا
יכיבו מנהום אילא אראס ואגנח ואלרגלין
يسيبوا منهم الا الراس والجنح والرجلين
ואלבאקי כאנו יאכלו. ואנא סאקסית
والباقي كانوا ياكلوا . وانا سافسيت
ליהוד ואילמוסלמין אש מן לידה פיהום.
ليهود والمسلمين اش من ليذه فهم.
וקאלו לי אן אחסין מן אלפראך דילחמאם
وقالوا لي ان احسين من الفراخ دي الحمام
ולא כאן יצ׳ר לא לנאס אצגר ולא
ولا كان يضر لا للناس اصغر ولا
לילכבר כולי כאנו יאכלו מנהום
للكبر كلي كانوا ياكلوا منهم
בלא עידה. האדה מא ראית אנא בעיני. ואשהד
بلا عدة. هذا ما رايت انا بعيني واشهد
עלה נפסי בכ׳ט ידי:
على نفسي بخاط يدي ✡

sale conjiciebant eas in aquam & sinebant eas coqui per horam.

Deinde eximebant eas ex aqua, & edebant eas cum pipere & sale, & aceto. Et comedebant multas de iis. Quidam comedebant ad ducentas, neque id nocebat illis: Judæi quoque comedebant de illis, tanquam de speciebus non prohibitis in Lege. Nihil abjiciebant de illis nisi caput, alas, & pedes, reliquum comedebant. Ego autem interrogavi & Judæos & Muslimos: *Quisnam esset sapor earum?* Et dixerunt mihi: *quòd meliores essent pullis columbarum. Neque nocerent ulli mortalium, neque parvis neque magnis; quamvis edissent de illis innumeras.* Istud quod vidi ego oculis meis, attestor per animam meam, ductu manus meæ. 48

בפרנקפירט ערב כ״ח אלול שנת התמ״ח ליצירה.
וקים חנניה בן ימין בר אברהם ז״לה״ה:

Francofurti vespera XXVIII. [diei mensis] *Elul. Ao.V.M.CCCC.XLVIII. à Creatione. Idq; confirmo* [ego] *Ananias F. Jemini. F. Abrahami. Memoria ejus sit in vita seculi venturi.*

Expressimus Arabicis literis, quæ ille Rabbinicis parùm commodè præscripserat; sed Arabismi periti satis agnoscent, quòd Rabbinus iste Orthographiæ Arabicæ ignarus fuerit. Correxi quoad potui. Multa quoq; occurrunt vocabula dialecti Mauritanicæ, partim corrupta, ut دي pro الذي *qui*, partim mihi ignota, quæ reddidi prout ex ejus ore accepi. Ex Chaldaismo profecta est vocula די دي nota Genitivi. Plura studiosus lector ipse observabit. Idem mihi porro narravit, *altivolas esse locustas, multasque earum species dari, quarum quinque vel sex ipse viderit; Nihil enim quidquam sese dicere, quod oculis non spectaverit. Cùm se demittant, ingentem tractum terræ tàm cultæ quàm incultæ obtegere, adeoque in urbes & pagos incidere. Colore nigras esse, dari tamen etiam virides & quasdam luteas.* 49

Tantam locustarum vim maximam frugibus & arboribus calamitatem afferre, 50
An. 15. 5. 6. quilibet facilè intelligit. *Ambedunt enim*, ut Tacitus loquitur, *quicquid herbidum est & frondosum*; ut nec culmus, nec gramen ullum remaneat, & arbores frondibus & cortice,

cortice, tanquam vestibus nudatæ, instar truncorum alborum conspiciantur. Au- L. I. c. 13.
diuntur virorum atque fœminarum planctus, puerorum ejulatus, pecudum mugitus, N. XCVI.
oviumque balatus. *Tantam in tota regione tristitiam esse*, Patres Societatis scribunt, *ut cor durissimum ad commiserationem permoveatur.* Cernetes vias omnes miseris hominibus oppletas, qui suapte sponte in exilium proficiscuntur, plerique, intereuntibus pecudibus, adhæc oleribus atque frugibus destituti, fame moriuntur, ut procul dubio pestis ista omnes plagas ipsamque adeò pestem longe superet. Tellezius de locustis L. I. c. 13.
eleganter: *Quamvis autem tanta fertilitas Æthiopiæ sit, nihilominus fame sæpius laborat,* p. 34.
sive propter locustas, plagam valdè communem in ista regione: sive propter hospitia militum, plagam utique pejorem locustis; hæ enim tantùm devorant, quidquid reperiunt in campis: isti verò etiam absumunt quidquid reperitur in casis. Flagellum, seu *plaga Dei* passim, & in *Ioele* חילו הגדול *Exercitus ejus magnus* vocatur c. 2. 25. (t)

Ex relatis autorum locis liquet:

51 Primo. Multitudinem locustarum plane stupendam, imò incredibilem & ineffabilem esse, quæ fidem excedat (u); adeò ut solem densissimâ velut nube instar eclipsis cujusdam longè lateque obumbrent, & per aliquot milliaria, (quod imprimis notandum,) humum obtegant, ut is, qui non viderit, id non credat. Quin & νέφη τῶν ἀκρίδων *Nubes locustarum* passim appellantur; ut supra audivimus.

52 Secundo. Constat jam, quòd comestibiles non tantùm sint, & Lege Mosaica licitæ, ut mox audiemus, sed & esui bonæ & gratæ. Id evincunt tot autorum testimonia.

Aristophanes in Acharn. Act. IV. Sc. 7. p. 424.

Πότερον ἀκρίδες ἥδιον ἐστιν ἢ κίχλαι
Οἴμ' ὡς ὑβρίζεις. Δ. Τὰς ἀκρίδας κρίνει πολύ.

Utrum locustæ suaviores sint quàm turdi?
Eheu! quàm injurius es. D. Locustas judicat multò [suaviores.]

Aldrovandus: (x) *In navigationibus legi, multos populos* locustas *vorare ceu gratum cibum: In Insula* Spaniola *esse* gratissimum cibum.

Arabs Petri Kirstenii narravit: *Quod ipse aliquando circa Iordanem vixerit, ibique locustas comederit, quæ sint* cibus suavissimus.

Gregorius meus, *Schankalas* i. e. *Troglodytas, seu Æthiopes Nomades hoc cibo maximè delectari* asseverabat.

53 Sed ne putes ista solummodò de Pamphagis Africæ, aut vilibus Arabiæ & Libyæ Acridophagis accipienda esse, de quibus Leo Africanus scribit, quòd locusta- Lib. 9. c. 5.
rum adventu gaudeant. De opulentis quoque & omnium rerum affluentia gaudentibus populis idem referunt autores; Plinius: *Parthis & hæ in cibo gratæ* ait. sup. §. 30.
Neuhofius de voluptuosis Sinensibus, saporum æstimatoribus: **Ja etliche dörffen** sup. §. 38.
es auch für ein besonderes Leckerbißlein halten/ h. e. *Nonnulli pro singularibus cupediis eas habent.*

54 Novissimè Josephus de S. Angelo, quem paulò ante allegavimus; §. 41.

In Arabia *tutti quanti* mangiano queste locuste con sommo gusto, e le guardano molti mesi cotte nell' aqua con poco sale; veramente sono buone al par de' grossi gammari a quali s' assomigliano.	*In Arabia* omnes & singuli *edunt istas locustas cum maximo appetitu, & conservant eas multos menses coctas in aqua cum pauco sale.* Certissimè bonæ sunt *æquè ac magni cammari, quibus assimilantur.*

At quia autor iste triplicem textum sæpe inter se diversum loco versionis nobis repræsentat, Gallica quoque verba ejus referemus:

(t) Plura qui volet, legat Aldrovandum Lib. IV. de Insectis. Tit. Victus, Damna; (u) Hæc verba Alvar. c. 32. al. 33. aliquoties repetit. (x) Lib. IV. de insectis cap. I.

L. I. c. 13. J'ay mangé de bons plats de ces sauterelles, a
N.XCVI. l'exemple des Arabes, qui les mangent cuites dans l'eau auec du sel. Elles sont aussi bonnes comme les plus grosses chevrettes de mer, ausquelles elles ressemblent.

Manducavi fercula sat magna de locustis illis, Arabum exemplo, qui eas in aqua cum sale coctas mandunt. Æque bonæ sunt ac majores cammari marini, quibus similes sunt.

Disertis verbis autor iste dicit: Tutti quanti, i.e. Non pauperes tantùm, aut Barbari, sed omnes & singuli, divites & delicatuli: non fame coacti aut nauseabundi, sed *con sommo gusto*, id est, *cum maxima delectatione*. Quin & ipse autor Europæus, qui eas comedit, quamvis talium ferculorum insuetus, ait: Veramente sono buone, id est, Certissime bonæ sunt, *& similes majoribus cammaris marinis*; scilicet sapore & quodammodo figurâ, unde fortassis nomen acceperunt.

Conveniunt hæc cum relationibus hodiernis variorum Manuscriptis (y): 55
In America **werden Heuschrecken zur Speiß gebraucht / schmecken wie Krabben. In** Terra firma **handeln sie damit / sie haben gantze Fässer voll gedörret / und eingesaltzen.** Alius: **In** Arabia deserta **werden sie gekocht / und** pulverisirt. Alius: **In** Guinea **fliegen die Heuschrecken mit dicken Schwarmen / wie eine dicke Wolcke / und verfinstern die Lufft / ꝛc. Sie werden getödtet / und an der Sonnen gedörret / und von ihnen gefressen; Sie sollen wohl schmecken / haben Fleisch so weiß als ein Krebs / ꝛc.** Summa est: *Manducari locustas, carnem habere albam instar caraborum: bene sapere, seu cancros aut squillas marinas: variè præparari, coqui, in sole torreri, contundi, salli, & in doliis servari, imo instar mercium vendi.* Profectò si malæ vel esui ingratæ essent omnia ista non fierent: Acridophagi Arabiæ fumum non facerent, ut ad se deciderent: nec rustici Mauritaniæ plaustra plena Fezam venum adveherent.

Verùm ego hisce non contentus etiam ab Orientalibus Judæis saporem earum 56
explorare conatus sum; hâc transeuntes, qualis illarum sapor esset, interrogans; quorum unus, *Israel* **Falk** nationis Germanicæ Judæus Hierosolymitanus, scripto mihi respondit: *Se quidem eas non comedisse, locutum tamen esse cum Iudæo è Barbariâ oriundo, qui eas comederit, dixeritque;*

שטעמם כטעם הרגים שקורים הורינג טרם מליחה:

Quod sapor earum esset sicut sapor piscium, quos vocant Hering [harengs] *antequam sallerentur.*

Notissimi sunt pisces isti; aliqui *Halec* sed malè vocant. Sapor recentium [**der frischen Hering**] certè suavis admodum est, nec abludit à sapore cammarorum. Sed *R. Ananias* illas *sapore præstare* dixit *pipionibus*, ut supra retulimus; quod ipsum nuper admodum Æthiops quidam, cum Mauris conversatus, mihi confirmavit.

[Vana ergo sunt, vel huc non spectant, quæ *Euthymius Zigabenus* in Matthæum de 57
Locustis tradit: *Plerosque istud insecti genus adhuc edere fumo siccatum, habere autem gravem odorem, malumque gustum.* Istud enim vel de malè infumatis, vel de alia quadam locustarum specie prorsus inutili accipiendum esse colligo ex verbis Bedæ de locis sanctis, qui cap. XXI. ait: *Se accepisse ab Artulpho Episcopo illis in locis peregrinato, locustas Palæstinæ corpuscula in modum digiti exigua & brevia habere, eas in herbis facilè capi, coctasque oleo pauperem victum præbere.* Et Adamnanus Scotus Lib. II.
C.20.p.81. de locis Sanctis scribit: *Idem autem noster Arulphus, in illâ solitudine ubi Iohannes habitabat, quoddam locustarum vidit minimum genus, quarum corpuscula in modum digiti manus exilia & brevia sunt, & quia earum brevis est volatus, similis levium in saltibus ranarum, facilè in herbis capiuntur, & cocta per oleum pauperem præbent victum.* Quæ descriptio ad tettigonias (z) id est *parvas cicadas* nostras accommodatior est, quàm ad magnas illas Africæ & Asiæ locustas, quæ non singulatim in her-
sup. §. 32. bis capiuntur, sed in ora atque capita hominum involant, plerisque pugnis corradi

solent

(y) Quas debeo Clariss. & piissimo Viro Eberhardo Ankelmanno S. Th. Lic qui eas exscripsit è MSS. Davidis Schelhammeri Bibliothecarii Hamburgensis meritissimi. (z) Plinius *de Cicadis* Lib. XI. c. 26. ait: *Quæ minores sunt ex iis, Tettigoniæ vocantur.* Hæc de cicadis dicta dilucenda fuerunt, ne nobis, ut semel factum, rursus opponantur.

solent. *Beda* autem verba sua è *Chrysostomi Hom. 2. in Marcum Evang.* hausisse vi- L. I. c. 15.
detur, qui ait: *Locustas oleo coqui, & pauperum cibum esse.* N. XCVI.

58 Profectò in præparatione & condimento bonitas ciborum potissimum consi-
stit. Contigit fortassis Zigabeno & Artulpho, ut cicadæ illæ malè præparatæ, nec
satis fumo siccatæ, & oleo rancido fortè coctæ à paupere hospite apponerentur. Quod
peregrino, cochleis nostris apud rusticum nostratem vescenti, facilè contingere pos-
set, adeoque ex particularibus istis exemplis, & specie planè diversâ, contra tot tam-
que diversarum gentium & nationum usum & testimonia prorsus nihil inferri po-
test. Præparationem autem earum pro diversitate regionum, & hominum con-
ditione variare, ex supra dictis constat. Arabs Kirstenii *Soli ferventi exponi*, ait, §.37.
donec bullire quasi & spumescere incipiant. Strabo; *Sale addito mazas ex iis conficere,* Sup. §. 28.
tradit, *Arabes.* Quomodo Fezzani coquant & edant, ex R. Ananiæ relatione audi- & 29.
vimus, idque convenit cum relatione Josephi à S. Angelo. Sup. §. 54.

Denique fatendum est, gustum inter nationes differre, & alia aliis grata, aliis
ingrata videri, prout quilibet assuetus est. Æthiops meus Gregorius lepores & o-
streas, nostrarum mensarum delicias, aversabatur. Atque idem in locustis facilè
contingere posse puto nostratibus, quod Judæis nonnullis seriò conversis accidere vi-
di, cùm lardum & botuli nobis delicatissimi apponerentur, ut tam insuetum cibum
nausearent. Ego ipse certè cum Clenardo dict. loc. dicerem: *Malim perdicem unam,*
quàm locustas viginti.

59 Esus istius insecti superioribus seculis ignotus fuit viris minùs profundè doctis,
qui autores supra memoratos vel non legerant, vel non expenderant, & propterea
vocabulum ἀκρίδες Matth. 3. 4. Marc. 1. 6. vel emendare & aliter legere voluerunt:
vel pro herbis deserti, nescio quibus: vel pro summitate foliorum & plantarum, ne-
scio quarum: vel pro locustis marinis: imò pro astacis seu cancris fluviatilibus ha-
buerunt; quos scilicet S. Johannes Baptista in Jordane piscatus esset. Verùm
ista omnia à viris solidè doctis nunc rejecta, & significatio locustarum in sensu pro-
prio retenta fuit; præsertim cùm in nullo probato autore Græco ἀκρὶς pro *summita-*
te alicujus plantæ accipiatur (a), multò minùs quòd ad cibum communiter utiles
60 sint. Attamen vir doctus (b) non ita pridem hanc sententiam defendit; sed pa-
rùm firmiter, ut mihi videtur; non enim docet, quarum plantarum, quorumve fo-
liorum summitates Johannes ederit. Exemplum de Diogene ex relatione Æliani
quòd φύλλων ἄκρα foliorum extremitates manducaverit [cur non folia integra?] utique
parum stringit. Quippe insanus ille etiam carnem crudam esitare cœpit, ne ullâ ar-
te ad victum opus habere videretur. Sed hoc fecit ille solus, & non diu; nam tali
victu ægritudinem, & mox vitæ finem sibi acceleravit. Pergit, sententiam de lo-
custis impugnando: *illas semper arte aliqua coquinaria paratas fuisse* inquiens, *coctas*
scil. vel assatas, vel ad solem arefactas: vel fumo aut sale duratas, vel conditas &c. qua-
rum artium nullà Baptistæ vix usus fuerit, se verò nusquam legisse: locustas omnino cru-
das escam fuisse alicujus populi. Ubi, quæso, bonus iste vir legit, summitates folio-
rum crudas escam fuisse alicujus populi? Sed in eo maximè errat, quòd ex summita-
61 tibus suis κεράτια *siliquas dulces* faciat, quibus nimirum ventrem suum cupiebat im-
plere filius ille prodigus. Itaque nescivit *siliquas dulces* non apices flagellorum, sed fru- Luc. 15. 16.
ctum esse in Palæstina notissimum, copiosissimum & vilissimum, ita ut illo (referente
Consule Belgico) sentinam navis loco saburræ aliquando impleverint; ut mirum non
sit, porcorum cibum esse: Vel si scivit; cur extremitatibus foliorum assimilat?
Deceptus fuisse videtur joculari appellatione Germanicâ, quam circumforaneus
aliquis his siliquis fortè imposuit, quò faciliùs eas venderet, S. Johannis Brodt
Panem S. Iohannis vocando. Sed absit, Germanos constanter credere hanc fuisse
Johannis Baptistæ escam.

62 Jam quod ad cancros attinet; *Victorinus Strigelius* in hypomnematibus suis,
superiori seculo editis ad cap. 1. Marci, inconditè admodum scribit: *Locustas usitatè* p 79.
cancros significare, quibus non licebat vesci populo Legis: Consentaneum est autem, Io-
hannem usum esse rebus obviis ad Iordanem, ubi piscatores ei cancros dabant, quos alio-
quin non vendebant &c. Licet ne talia fingere? Quomodo Johannes cancris vesceba-

 tur,

(a) Ex merâ igitur conjecturâ sic reddiderunt nomen ἄκρος *summus, extremus* respicientes. Sed alia vox est ἄκρις ἄκριος *Cacumen montis*: alia ἀκρὶς ἀκρίδος, quæ nunquam aliter quàm de locusta accipitur; cujus quoque frivolam etymologiam nos docent, quasi sic dicatur παρὰ τὸ ἄκρας τῶν φυτῶν ἐσθίειν, quòd summitates plantarum depascat, cùm nullis plantis, & ne corticibus arborum quidem parcat. (b) Norton Knatchbull Animadvers. in Libros N. Testam. p. 8. ad Matth. c. 3. v. 4. Oxon. 1677.

L. I. c. 12. nulla habet in itinerario suo, eamque dicit esse נשר הגדול ונקרא גריפון *aquilam magnam,*
N. XCII. *quæ vocetur Gryps*, qui homines corio insutos, è navibus in mari piceo hærentibus, in
Cl. 7. p. 9. aridam defert. *Geographus Nubiensis* stultissimam de hoc mari fabulam paulò aliter
narrat, atque hos gryphes vocat طيور اعظاما *aves magnas.*

Sed ut omnis fabula aliquid de vero trahit, ita & hæc antiqua fama non prorsus 6
vana fuisse videtur. Cùm primùm apud Herodotum in Thalia & Melpomene legerem, quæ ille ex Aristæo Proconnesio de *gryphibus*, adhibita tamen præmonitione, narraverat: deinde illa, quæ Arabes & autores modò citati de magna sua ave *Ruchcha* retulerant, & fabulis contaminaverant, conjiciebam, dari fortassis aliquam avem rapacem, aquilâ multò majorem, in mediterraneis Africæ Australis locis (z) minus cognitis, vitulum elephanti recens natum auferre validam; idque postea ex relationibus recentioribus ita esse cognovi. *P. Iohannes dos Santos Lusitanus* (a) sequentia tradit: 7

Hum Portugues me contou em *Sofala*; que andando elle fazendo resgate de marfim na terra firme de *Mambone*, de fronte das ilhas das *Boçicas*, tinha hum bogio com hũa cadea preso a hum cepo, que pesaria dez ou doze arratens, o qual estando hum dia fora de casa no campo, deeo hũa *ave de rapina de immensa grandeza*, & ferrando nelle o levou nas unhas polos ares, juntamente com o cepo a que estava preso, indo o bugio dando mil gritos, & finalmente o leuou a hũs matos, que perto estauão, onde o comeo, & depois foy achado o cepo com a cadea no mesmo mato.

Lusitanus quidam in Sofala *mihi narravit: Cùm aliquando eboris emendi causâ introrsum* Mambonam *è regione insularum* Boçicarum *profectus esset, habuisse se simiam cippo decem vel duodecim librarum alligatam, quam avis* ingentis magnitudinis, *dum ille foris in campo esset, valdè clamantem simul cum cippo unguibus in aerem rapuerit, atque in sylvam haud procul inde abstulerit, & devoraverit, ita, ut cippus cum catena* [solus] *ibi reperiretur.*

[Ista paululum variata repenuntur in Gallica hujus autoris versione contractâ. L. I. c. 14.]

Textum ipsum Lusitanicum afferre voluimus, ut lectores cognoscant, epitomato- 8
rem Gallicum parùm fideliter dicta istius Historici expressisse. Addit idem autor: *Lusitanum affirmasse, multas tales aves illic locorum dari, atque hædos & nefrendes abripere.* Paulo post ea refert quæ ex M. Paulo supra retulimus, addito: *Se nunquam vidisse nec audivisse de tantis avibus in illa regione, neque sibi relationem illius veram videri.*

Quæ *P. Bolivar Iesuita* de tali ave memorat, Thevenotius (b) nobis illius verbis 9
tradidit. Ea nos hîc exscribemus insertis pro declaratione verbis nostris: *Avis Condor est diversæ magnitudinis pro diversitate regionum. Major à multis Lusitanis visa, in expeditione contra regna* Sofalæ & Cuamæ, *& regiones de los Caffres* [Cafrum] à Monomotapa *usque ad regnum* Angolæ *& montes de* Teroa &c. *In aliquibus autem regionibus vidi* [P. Bolivar sic pergit] *pennas alæ istius* avis prodigiosæ, *licet avem* [ipsam] *non viderim. Penna illa, prout ex formâ colligebatur, erat* [una] *ex mediocribus, longitudine 28. palmorum, latitud. trium. Calamus verò à radice usque ad extremitatem longitudine quinque palmorum, densitatis instar brachii moderati, robustissimus erat & durus. Pennulæ inter se æquales & bene composita, ut vix ab* [se] *invicem nisi cum violentiâ divellerentur. Colore erant valdè nigro, calamus* [verò] *colore albo. Referunt illi* [hi fallere 10
potuerunt & fefellisse videntur] *qui hanc avem viderunt, eam magnitudinem* duorum Elephantum simul junctorum (c) *excedere, & à nemine hucusque aliquam interfectam. Tanta velocitate nubium tenus fertur, ut vix alas commovere videatur. Formâ similis est aquilæ. Verùm etsi magnitudine ac velocitate præpolleat, victum tamen cum labore quærere cogitur, propter densissima nemora, quibus omnes illæ regiones refertæ sunt. Commoratur in terris desertis & frigidis, ut in montibus* Teroæ i. e. *Lunæ, & in eorum vallibus certis vicibus apparet. Nigras pennas in magno habent pretio. Magna difficultate vix una ab incolis obtineri potest, quia vel una penna decem & plures simul sedentes ab infesto calore, vespis & muscis defendit. Quæ dixi confirmare poterimus, has cum aliis avibus confe- 11
rendo quæ similes dictis sunt, ex quibus multas interfeci & infinitas vidi, præcipue in regno* Peruano *ubi earum magna est copia: Hæ equas, vaccas, & alias pecudes deprædantur*

(z) Malè de Sinarum regione & locis Orientalibus extremis ista referuntur. (a) In Historia Æthiopiæ Orientalis Regni Sofala è regione insulæ Madagascar, P. I. Lib. 1. c. 24. pag. m. 36. (b) *In animadversionibus seu Remarques sur les relations d'Ethiopie des P. Lobo. & Tellez. p. 4.* (c) Sic necessario fabulandum est, si fingere velis quòd unum elephantem in sublime rapere possit.

dantur,(d) *inprimis cùm fœtus hæ armenta pariunt,* ut *vacca* v. g. *parienti multùm faceſſunt* L. I. c. 12.
negotii, per aliquot dies fœtui inhiantes. [Iſta confirmant, quæ ſupra de vitulo elephanti N. XCII.
conjeci] *Nigræ hæ ſunt aves, & roſtro robuſtiſſimo aduncoque, unguibus item aduncis.* (e)
12 *Illarum magnitudo maxima eſt, ut minor earum avium, quas dimenſus ſum (quæ pullus non erat) habuerit denſitatem ſubtus alas cannam unam Romanam, & ab extremitate unius alæ ad aliam longitudinem viginti duorum pedum ſuperarit. Major verò quam inveni triginta pedes circiter continebat. In terra conſiſtentes jumenti habent corpolentiam: ſæpius verò ducentas libras carnis evomuere præ nimia ſatietate cadentes. Pennarum aliquæ ſeptem vel octo palmos longæ ſunt.* Hæc *P. Bolivarius.*

13 Audiamus nunc deſcriptionem iſtius gryphis Peruani, *Contur* (*Condor* aliàs) dicti, ex autore Hiſpanico, *Ynca Garcilaſſo de la Vega,* (f) patriâ *Cuſcano,* qui ſcribit: (g)

Ay otras aues que tambien ſe pueden poner com las de rapiña, ſon grandiſſimas, llaman les *Cuntur* y los Eſpañoles *Condor.* Muchas han muerto los Eſpañoles, y las han medido, (por hablar con certificacion del tamaño dellas) y les han hallado quinze y diez y ſeys pies de una punta a otra de las alas, que reduzidas a varas de medir, ſon cinco varas y tercia. No tienen garras como las aguilas, que no ſe las dio Naturaleza, por templar les la ferocidad. Tienen los pies como las gallinas, pero baſtales el pico, que es tan fu-
14 erte, que rompe el pellejo de una vacca. Dos dellos acometen a una vacca, y a un toro, y ſelo comen. Ha acaeſcido uno ſolo acometer muchachos de diez doze años y comerſelos. Son blancos y negros a remiendos como las urracas. Ay pocas, que ſi huviera muchas deſtruiran los ganados. En la frente tienen una creſta pareja a manera de navaja, no con puntas como la del gallo. Quando baxan cayendo de lo alto, hazen tan gran zumbido que aſſombra.

Dantur & aliæ aves rapaces, quæ ſunt maximæ, quas vocant Contur, *Hiſpani autem* Condor. *Multas occiderunt Hiſpani, easque menſuraverunt, (ut loquar cum aſſeveratione de illarum magnitudine) & repererunt quindecim aut ſedecim pedes ab una extremitate alarum ad alteram, quæ faciunt quinque virgas, ſive ulnas Hiſpanicas cum triente. Ungues non habent ſicuti aquilæ; eas enim Natura illis negavit coërcendæ ferocitatis. Pedes autem habent in modum gallinarum: at contrà roſtrum tam forte ac validum eſt, ut corium vaccæ lacerare poſſint. Duæ enim tales aves vaccam vel taurum adoriuntur atque devorant. Quin accidit, quòd una ſola pueros decem vel duodecim annorum rapuerit, & devoraverit. Nigra & alba ſunt mixtim inſtar picarum. Paucæ dantur; ſi enim multæ reperirentur, pecudes omnes deſtruerent. In fronte criſtam habent ſimilem denti aprugno, ſine apicibus ut galli. Cum ex aëre ſe dimittunt, tantum ſtrepitum edunt, qui hominem terreat.*

El Padre Maeſtro Acoſta *hablando de las aves del nuevo Orbe, particularmente del Cuntur Lib. IV. c. 37. donde remito al que quiſiere leer coſas maravilloſas, dize eſtas palabras: Los que llaman Condores ſon de immenſa grandeza, y de tanta fuerça, que no ſolo abren un carnero y ſe lo comen, ſi no a un ternero.*

Pergit, *Ioſephum Acoſtam* allegando, qui aves novi Orbis deſcribens de hac *Condora* refert: *Avem eſſe magnitudinis immenſæ, & tantæ fortitudinis, ut non ſolum arie-* L. 4. c. 37.
tem, (h) *ſed etiam vitulum tollat & devoret.*

15 Ex his ſufficienter lectoribus conſtabit, dari multò maximas aues cùm in Africâ tum in Americâ, ex quibus fabula de *Gryphibus* & Arabum *Ruchcha,* (ut fieri ſolet) in immenſum aucta, originem ſuam traxiſſe videtur. At temperari poſſunt fictitiæ circumſtantiæ ex *Iohannis dos Santos* & *Garcilaſſi* relationibus ſat moderatis, ac ob id veriſimilibus; nam in ſubſtantialibus conveniunt, niſi quod *Dos Santos* ungues illis tribuat, *Garcilaſſus* verò demat, inſigni ratione additâ. A regione fortaſſis eſt iſta differentia, quia ille *Africanas:* hic verò *Americanas Condoras* nobis deſcribit.
16 Judicet nunc lector, an conjectura noſtra de *Pygmæis* cum iſtis gruibus rapacibus defendendo pecori ſuo pugnantibus locũ aliquem habere poſſit? præſertim cùm Garcilaſſus ſcribat, eos etiam pueros decem vel duodecim annorũ rapere, quæ fere Pygmæorum ſtatura eſt.

[Hinc cognoſcent ſtudioſi luſum *Laurembergii,* qui in *Acerra* ſua *Philologica* Gryphes & Ruchchas allegoricè pro ferocibus & rapacibus nautis accipit, die Menſchen und Viehgreiffen und wegrücken. Cent. I. n. 99.]

X 3 COM-

(d) Dequibus vide relationem mox ſequentem *Garcilaſſi de la Vega;* §. 13. (e) Ad quæ verba Thevenotius: *La ſerre,* [unguis] *qu' on garde a Paris dans le threſor de la ſainte chapelle nous aſſeure bien, qu' il y a des oiſeaux fort grands.* (f) In Hiſtoria ſua quam vocat *Commentarios reales de los Yncas Reyes que fueron del Peru.* (g) Lib. VIII. c. 19. p. m. 217. b. (h) Carnero Hiſpanicè non ovem, ut eſt in Germ. verſione, ſed arietem vel vervecem denotat, qui plerumque robuſtiores ſunt.

L. I. c. 13.
N. XCIII.

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. XIII.

N°. XCIII. Boa] Magni serpentis nomen ; in Italia quoque olim no-
L. 8. c. 14. tum. *Plinius de maximis serpentibus Indicis* differens ait, *faciunt his fidem in Italia* 1
appellatæ BOÆ, in tantam amplitudinem exeuntes, ut, Divo Claudio Principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. *Aluntur primò bubuli lactis succo* [lege suctu] *unde nomen traxere.*

Boam in domibus reperiri scribit *Comenius* (i), forte deceptus ab illis qui verba Plinii sic acceperunt: quasi ab hominibus tam nocivæ tamque magnæ bestiæ domi lacte alerentur. Aliud genus anguium est, quod in domibus pascitur. Id Plinii tem-
L. 29. S. 22. pore factum, & adhuc à nonnullis fieri, Itali, cum in Italia essem, mihi dixerunt. Talis fuit, quem (teste *Suetonio*) *Tiberius in oblectamentis habuit & manu suâ cibavit.* Non quòd à Psyllis artem serpentes sine noxâ tractandi didicerit, (ut *Casaubonus* in animadversionibus ad hunc locum putat) erant enim innoxii ; sed quod cicurati solerent bestiæ istæ, abominabili delectationi. Ridicula expositio, *Boa* ein Uncke / *in vocabulariis trivialibus* repetitur. *Vermis est* apud nos, nescio qualis, *sub asseribus tricliniorum latitans,* quem venenatissimum esse & lactem appetere ajunt, idque anili fabella confirmant. *Hieronymus:* (k) *Draco,* inquit, *miræ magnitudinis* (*quos gentili sermone* Boas *vocant, ab eo quòd tam grandes sint, ut boves glutire soleant*) (l) *omnem latè vastabat provinciam* &c. Sic *Boa* attribuit, quæ de serpentibus Indicis veteres scripserunt. *Plinius* ex Megasthene refert: *In India serpentes in tantam magnitudi-* 2
L. 2. p. 70. *nem adolescere, ut solidos hauriant cervos taurosque* ; Sed *Strabo* incredibilium minimè credulus, *Daimacho & Megastheni* fidem derogat, & inter fabulas refert ὄφεις βόας τε καὶ ἐλάφους σὺν κέρασι καταπίνοντας [sic legendum] *serpentes tàm boves quàm cervos cùm cornibus haurientes* ; quæ ego de juvencis & hinnulis jam cornua emittentibus accipienda puto. 3

Diodorus Siculus, qui cautè historiam suam de magno hoc serpentum genere orditur, sic scribit: L. 3. p. 169.

ὄφεων δὲ γένη παντοδαπὰ καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἄπιστα θεωρεῖσθαί φασιν οἱ τὴν πλησίον τῆς ἐρήμου καὶ θηριώδους κατοικοῦντες. Ἑκατὸν γὰρ πηχῶν τὸ μῆκος ἑωρακέναι τινὲς ἀποφαινόμενοι.	*Serpentum verò genera varia & magnitudine incredibilia conspici ajunt juxta desertum & agrestia loca incolentes. Centum enim cubitorum longitudine vidisse se quidam prædicant.* 4

Illis autem fidem non habendam esse censet. Mox refert lectu notabilem historiam, *de serpente triginta cubitorum longitudine, ad Regem Ptolemæum à venatoribus* 5
illius magnâ arte multoque periculo, vivâ in Ægyptum adductâ, & tandem prudenter subjungit:

Διόπερ τηλικούτου μεγέθους ὄφεως εἰς ὄψιν κοινὴν κατηντηκότος, οὐκ ἄξιον ἀπιστεῖν τοῖς Αἰθίοψιν οὐδὲ μῦθον ὑπολαμβάνειν τὸ θρυλούμενον ὑπ' αὐτῶν. Ἀποφαίνονται γὰρ ἑωρᾶσθαι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ὄφεις τηλικούτους τὸ μέγεθος, ὥστε μὴ μόνον βοῦς τε καὶ ταύρους καὶ τῶν ἄλλων ζώων τὰ τηλικαῦτα τοὺς ὄγκους ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐλέφασιν εἰς ἀλκὴν συνίστασθαι	*Quamobrem cùm tanta magnitudo serpentis in conspectum communem* [omnium hominum] *pervenerit, non æquum est fidem derogare Æthiopibus, neque fabulam censere, quod illi frequenter dictitant. Memorant enim quòd conspiciantur in regione sua serpentes tantæ magnitudinis, ut non solùm boves & tauros & alia animalia istius molis devorent, sed & cum elephantis pugnam conserant.*

Philostorgius non absimile vero narrat: *Dracones tignis non minores crassitudine,* 6
longitudine quindecim orgyiarum seu ulnarum [i. e. sexaginta cubitorum seu nonaginta pedum] *dari* scribit ; *quorum exuvias ipse viderit.*

Volate-

(i) In Orbe sensualium picto c. 30. (k) In vita Hilarionis. (l) Aliam meliorem vocis originationem habes paulo ante ex Plinio.

7 Volaterrani fabula (*m*), *de serpente mille passus longo, qui certo anni tempore &* L. I. c. 13.
armenta & pastores solidos devoraverit, refutari non meretur. Fide digniores & mo- N.XCIV.
deratiores dantur, qui tam in Indiâ quàm in Africa ingentis magnitudinis dracones & XCV.
sed non tantos describunt.

8 Dapperus *in descriptione Africa* (*n*) sic loquitur: *Serpens* Minia *tam crassa,*
longa & fortis est, ut inter alia animalia etiam cervum quem Ziblath *vocant, necare & totum*
deglutire possit. Idem repetit Tit. Angola, & narrat: *Angolenses talem serpentem* Em- pag. 584.
bamma *vocare, solidos porcos & hircos, imò cervos haurire, jacere instar rami aridi in viis,*
atque in homines & pecudes prætereuntes irruere.

9 De pugnâ *draconum cum elephantis* supra disseruimus. Plura de illis habes apud c.10.n.77.
Bochartum in Hieroz. Part. II. l. 3. c. 14. §. 7.

N°. XCIV. De JEKKO Stellione venenatissimo in JAVA MAIORE, Indiæ insula]

1 Indiæ insula] Relatum mihi fuit, Hollandos *τὸν Iekkò Salamandram* (*o*) voca-
visse, propter acerrimum venenum, ut puto. Sed narravit mihi *Iacobus* Haupt-
Rock *Isenacensis* quindecim annos Bataviæ in insulâ illâ versatus: *Hollandos quosdam,*
auditò, Salamandram in igne vivere posse, circa Jekkonem *ardentium lignorum struem*
fecisse, quam ille nullo modo pertransire voluerit; inde satis apparuisse Salamandram vul-
garem non esse, vel falsum, illam in igne vivere posse. Num Plinii *Salamandra* sit, in
medio relinquo. *Stellionem Indicum* appellare malim.

2 *Strabo* de viperis Indiæ *nihil tam infestum esse* scribit, *quàm μικρὰ ὀφείδια, parvos* Lib. 15.
serpentulos, non majores spithamâ: reperiri in tabernaculis, vasibus & in maceriis, quo- p. 706.
rum venenum, nisi citò subveniatur, lethale sit. Quæ descriptio non abludere videtur
ab ea, quam de Jekkone *Georgius Andreæ* in itinerario suo (*p*) habet.

3 Est autem vox *Iekko ὀνοματοποιητικῶς*, quam stellio iste tam sonorè proclamat, ut
(quod â pluribus audivi) concionator juvenis nuper ex Hollandiâ appulsus, & hujus
rei ignarus, quum in mediâ concione vocem hanc aliquoties distinctè audiret, non
aliter putaret quàm se â homine quodam Gek oh! Gek oh! i.e. *stultum* vocari. Quæ
res illum in sugestu planè perturbavit. Delitescit in putridis tignis & trabibus, ac
proinde periculosissimus est incolis. Num forte לטאה sit, *Stellioni* simile animalcu-
lum, de quo Bochartus agit in Hierozoico suo, peritioribus expendendum L. 4. c. 4.
relinquo. p. 1073.

N°. XCV. De Hydris & Chersydris]

1 Specie non differunt, ut in
Historiâ nostrâ diximus. Aetius: *Serpens hic chersydri appellationem inde habet, quod in* L. 13. c. 35.
principio quidem in aquosis locis degit, & hydrus *appellatur ab ipsis aquis, h. e.* natrix,
postea verò siccos incolit locos, & chersydri, *i. e.* natricis terrestris *nomen invenit.* Scien-
dum verò est, paludes Africæ, quæ tempore hyemis ex aquâ pluviâ colliguntur, æsta-
te exsiccari, & propterea angues eosdem modò in aqua, modo in terra conspici, at-
que inde duplex nomen sortiri. Plenior descriptio apud autores non occurrit.
Leonis Africani descriptio hydræ proximè ad *Gregorii* descriptionem, in Historia no- L. 8. p. 297.
2 stra positam, accedit; *Hydra* [seu *Hydrus*, utrumque enim dicitur] ait, *serpens est curtus,* cap. 13.
caudâ tenui, & circa collum gracilis, in Libya desertis agit. Virus habet perniciosissimum,
neque aliud morsui remedium ferunt, quàm eam membri partem exscindere, priusquam vi-
rus in reliqua membra penetret. Nullum morsui remedium dari dicit, quod tamen
(ut in Historia nostra diximus) Habessini sciunt. *Plinius* quoddam proponit: *Illo-* L. 29. c. 4.
rum jecur servatum auxilium esse percussis ab eis, inquiens.

Differentia specifica, quam Gregorius mihi indicavit, in quo etiam plerique
3 autores conveniunt, est: *quòd pestilenti halitu necent.* Virgil. *Æneid. l. 7. ℣. 753,*

Vipereo generi & graviter spirantibus hydris.

Ælianus Lib. 8. c. 13.

Περὶ

(*m*) Geograph. L. XII. Tit. *Loca nuper reperta &c.* (*n*) Tit. Quoja p. 394. (*o*) De qua Plinius L. 29. c. 4. (*p*) Adamus Olearius edidit L. I. c. 7. p. 10.

L. I. c. 13. N. XCV. Περὶ Κέρκυραν δὲ γίνονται καλούμεναι ὕδραι, ἅτινες τὰς διώκοντας [rectè corrigit *Bochartus* (q) πρὸς τοὺς διώκοντας] ἐπιστραφεῖσαι καὶ φυσῶσαι πνεῦμα ἄτμον, οὕτω ἀναστέλλουσι τῆς ὁρμῆς, καὶ ἀποστρέφουσι.

In Corcyra gignuntur dictæ hydræ, *quæ ad insequentes conversa, efflantes halitum venenatum, reprimunt impetum* [eorum] *atque avertunt* [eos].

[Locus hic corruptus videtur, quid enim est πνεῦμα ἄτμον? ἄτμον *halitum* scripsit autor, πνεῦμα ex glossa marginali in textum irrepsit. οὕτω *postea* hîc quoque superfluum est.]

Descriptionem *hydrorum* in Calabria elegantem habes apud Virgil. L. 3. Georg. ℣. 430.

Stagna colit, ripisque habitans hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exusta palus terraque ardore dehiscunt
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.

Bel. Iug. Huc faciunt verba Sallustii: *Natura serpentium ipsa perniciosa, siti magis quàm aliâ re ac-* 4
cap. 89. *cenditur.* הנחשים השרפים Appositio est substantivi, speciem per genus declarantis,
num. 21. 6. *Serpentes Seraphim sc. hydri.* Non male *Kimchius* sub radice שרף *Ussit, Adussit* ad locum hunc: הנחשים השרפים נקראו לפי שהו שרפין בהבל פיהון *Serpentes* Seraphim *vocantur sic, quia adurunt halitu oris sui.* Ex quibus & aliis argumentis demonstrat Bochartus (r) *Hydros* hoc loco intelligendos esse. Germanicè haud satis congruè feurige Schlangen dicuntur. Sunt enim neque igniti neque ardentes, sed effectus sive halitus sive morsus ardorem igneum percussis affert. Brand-Schlangen
n. 43. §. 2. commodiùs redderes, ut supra de prestere diximus, quòd ob hanc rationem שרף dici posset.

Melchior Sebizius junior edidit libellum (s) quem vocat *Discursum Medico-Phi-* 5
losophicum de casu adolescentis cujusdam Argentoratensis mirabili; cui serpentem in ventre natum crediderunt; ubi de *hydris* pauca habet, illosque depingit, cum multis aliis serpentibus, sed confusissimè, ut differentiam inter tot vermes ægrè cognoscere possis; paucos autem ad vivum delineatos puto. Nam differentia specifica viperarum ab aliis serpentibus, quòd nimirum caput cum collo eadem crassitie continuent, ibi non est observata. Ex ἀυτοψίᾳ delineatam viperam æri incisam lectoribus hic exhibemus.

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. XIV.

N°. XCVI. De Locustis] Si pro copia rerum de *Locustis* loqui vellem, 1
tempus & charta me citius quàm materia deficerent. Plena sunt itineraria & scriptores rerum naturalium de mirabili hoc insecto, epidemiâ australium regionum plagâ. Aliæ prorsus sunt, & nostratibus multò majores, de quibus hîc agemus. Nam *cicadæ* per prata nostra salientes, planeque inutiles & innocuæ, mentione vix
dignæ sunt. Veruntamen australes illæ non magnitudine tantùm, sed ipsa spe- 2
P. 2. l. 4. cie, & qualitate differunt. Bochartus *in Hierozoico suo* octo capita integra de iis habet, è quibus aliqua pro scopo nostro excerpemus: & pro confirmandâ conjecturâ nostrâ de genuina significatione Hebraicæ vocis שלו *Selaw*, hucusque ignoratâ (quæ *Num. 11. 31.* & in locis parallelis COTURNIX redditur) paulò prolixius disputabimus; æquum Lectorem rogantes, ne auditâ novâ sententiâ illicò exclamare, eamque aversari, sed totam priùs dissertationem consideratè legere, animumque probè advertere velit.

Causam

(q) In Hieroz. suo P. II. L. 3. c. 13. p. 424. (r) Hieroz. Part. II. Lib. 3. c. 13. (s) Argentorati impressum 1624.

TROGLODYTÆ CAP: BONÆ SPEI Vulgo HOTTENTOTTI. pag: 199. f. 3

3 Causam de receptâ hujus vocis significatione dubitandi mihi præbuit non tam varietas miraculorum, quæ per omnes sacri textus versus de coturnicibus adstruenda forent, quàm incerta ipsius vocis Hebraicæ שלו *Selaw* significatio. Veram & genuinam in captivitate Babylonica deperditam fuisse, ex eo liquet, quòd universæ Judæorum Scholæ & olim & hodiè aqua in eâ hæreat. L. I. c. 13. N.XCVI.

4 Septuaginta seniores, vetustissimi S. Scripturæ interpretes genere Judæi in exponendis rariorum animalium plantarumque vocabulis haud satis felices, (*t*) Hebraicum שלו ὀρτυγομήτραν *Ortygometram* reddidere. Avis, quæ nomen Latinum non habet, & pleræque Europæ est ignota (*u*) *totâque specie differt à coturnice*, ut mox
5 dicemus. At antiquissimi & authentici Judæorum *interpretes Chaldaici* huic Septuaginta Seniorum expositioni minimè acquieverunt. *Onkelos* maluit retinere ipsum vocabulum שלו *Selaw*: *Ionathan Ben Vziel* pro eo habet פסיונים *Phasianos*, Exod. 16. 13. quod retinet *Chaldaicus Hagiographorum interpres* Ps. 105, 40. idque satis arguit, quòd Judæi tunc temporis expositionem sive *ortygometræ* sive *coturnicis* pro vera non agnoverint, aliàs Jonathan vetus ille & celebris interpres tam incongruâ avis Colchicæ interpretatione usus non fuisset.

6 Primus Josephus (*x*) pro ὀρτυγομήτρα *Ortygometra* ὄρτυγα *Coturnicem* posuit, vel quòd Ortygometram nesciret: vel huc congruere non putaret. At Judæi omnes ante & post Josephum in aliâ fuerunt sententiâ. Veteres certè, qui Græcè scripserunt, cum Josepho neutiquam faciunt, quin potius vocabulum *Ortygometra* cum LXX. Interpretibus (*y*) simpliciter retinent; sicuti fecit autor *Libri Sapientiæ* XVI. 2. 3. & XIX. 12. *Philo* de vita Moysis L. I. Attamen notabiliter differt Ortygometra à Coturnice.

7 Aristoteles, qui (uti notum) Alexandro M. sumtus suppeditante, in naturam animalium diligentissimè inquisivit, *Coturnicem ab Ortygometra manifestè distinguit* (*z*) de coturnicibus loquens:

ὅταν δ' ἐντεῦθεν ἀπαίρωσιν ἡ γλωττὶς συναπαίρει καὶ ἡ ὀρτυγομήτρα &c.	*Cùm verò inde discedunt* [coturnices] *Lingulaca quoque simul discedit, & ortygometra &c.*

Quod etiam hanc avem bene noverit, paulò inferius *illam forma* [παραπλήσιον]
8 *ferè similem lacustribus prædicat.* *Augustinus in Exodum* cum dixisset, quòd שלוים multi Latinè *coturnices* interpretati sint, diserte scribit: cùm sit aliud genus avium Ortygometra, *quamvis coturnicibus non usque quaque dissimile.* Hæc ex *Bocharto* (*a*) qui descriptionem Alexandri Myndii apud Athenæum refert, *quòd Ortygometra sit magnitudine turturis, longis cruribus, alsiosa & timida.* Inde bene concludit his verbis: *Ex horum sententia planum est, Ortygometram à coturnice* specie *differre.* Quæst. 62.

9 Hesychius quidem compositionem vocis magis, quàm naturam rei spectans, *Ortygometram coturnicem supra modum magnam* prædicat: ὀρτυγομήτρα, ait, ἐστὶν ὄρτυξ ὑπερμεγέθης, eine übergrosse Wachtel. Nam sicuti mater infantibus suis multo major est; ita Græci tali compositione hoc innuunt in permultis vocabulis cum Μήτηρ, *Mater* compositis, ut ἰχνευμήτρα, πτελεομήτρα; Μητρόπολις & ita porrò. Sed hoc rem non absolvit; nam majus & minùs non variant speciem, ut vulgarum Axioma habet; Hîc autem alia species est, ut ex *Aristotelis* verbis, ex *Myndii* descriptione, &
10 *Augustini* testimonio liquet, idque ipse *Bochartus*, ut modo diximus, agnoscit. Synonyma ergo non sunt, & malè promiscuè sumuntur à Josepho & aliis, quos Bochartus allegat dicto loco, vel errore vel ignorantiâ, avem notiorem pro ignotâ po-
11 nentes, parùm solliciti an in S. Scripturæ textum quadret vel non quadret. Quin

(*t*) Confer omnino quæ infra I. 15. §. 106. de hac versione notavimus. (*u*) In Gallia tamen reperiri ex eo colligo, quòd *Harduinus* in notis ad Plin. Lib. X. S. 38 n. 5. *Ortygometram* Gallicè exponat *Roy des Cailles, Mare des cailles*; & alleget Fridericum *de arte venandi* Lib. 1. c. 9. *Ralli terrestres*, qui dicuntur *Duces coturnicum*. (*x*) Lib. III. Antiq. Judaic. c. 1. & 12. (*y*) Quibus sanè plus sapiunt Rabbini, ut in multis videre est; ex gr. Mandragoram Gen. 30. 14, 15. plerique imperitè retinent. (*z*) Hist. Animal. Lib. VIII, cap. 12. Scal. ad hunc loc. eas bene describit & Gallinagini corpore; facie coturnici assimilat. (*a*) Hieroz. P. II, Lib. 1. c. 14.

L. I. c. 13. & LXX. Interpretes, eorumque sequaces, si coturnicem intellexissent, æquè facilè
N.XCVI. simplex ὄρτυγα quàm compositum ὀρτυγομήτραν usurpassent, si pro una eademque ave habuissent. Manet ergo hic discrepantia sat magna inter antiquissimos S. Scripturæ interpretes & antiquos Judæos Græcè scribentes, atque Josephum, qui septuaginta interpretibus peritior & doctior non fuit.

Recentiores Judæi quidvis aliud quàm coturnices comminiscuntur, ut nihil 12
dicam de nugatoria divisione τῶν שלוים *Selavvarum* in quatuor species, (b) קכלי שכלי פסיוני & שלו quæ sunt *Kichli*, *Sichli*, *Phasiani* & *Selavva* in speciè ita dictæ. קכלי Græcum est Κίχλη, *Turdus*. שכלי Σύκαλις *Ficedula*. פסיוני Φασιανὸς *Phasianus*, & *Selavva*, de qua quæstio. Ferè idem est, ac si quis anserum species faceret *Butaurum*. *Ardeam stellarem*. *Herodium* & *Mergum*. Quin ex ipso Targum refelli potest, ibi enim, ut supra diximus, שלו *per* פסיונים exponitur; synonyma verò diversam speciem non efficiunt. At expositionem hanc Targumicam *Kimchius* non 13
agnoscit, is enim in Lib. Radicum ad hanc vocem non nisi dubitanter loquitur:

שלו מין עוף והוא שמן מאד ואומרים שהוא שקורין לו בלעז קוליא :	Selavva *species avis* (est) *& ipsa pinguis valde, & ajunt* [ad alios hic provocat] *quod illa sit, quam vocant Barbarè* Kualia.

Italicum vocabulum *Quaglia* intelligit; Gallicè *Caille*, *Coturnix*. Quam ob caussam rectè *Matth. Polus* in sua Synopsi ad Exod. 16. 13. *Non exploratum satis, an ea avis fuerit.* Salomo & Kimchi contenti sunt dicere *avem pinguem*. Scilicet respicientes ad locum Gemaræ de summa hujus avis pinguedine.

In Germanica paraphrasi Judæorum pro indoctis & בנות ציון *filiabus Zion* i. e. 14
mulieribus Iudæorum facta, & Wilmershemii impressa, sic disserunt Judæi ad modo citatum locum:

ויהי ותעל השליו

עס ווארן קומן גר פֿיל גוטי פֿיגל צו ישראל דיא האבן געהייסן שליו דיא האבן ישראל געסן פֿאר פֿלייש: אונ' דען שליו האבן ישראל גיהאט גאנצר פֿירציג יאר· אונ' דער שליו גינג אן אבנדי אונ' דער מן צו מארגנס פֿריא· דס דיא תורה האט מן גישריבן דער מן איז גיוועזן פֿירציג יאר· אונ' האט ניט מן גישריבן דאז דער שליו איז גיוועזן פֿירציג יאר· דאז איז גיוועזן דרום וויל דער מן איז גוועזן פֿיל חדושים בייא אינן· אונ' פֿיל וואונדר· איין נייא בישעפֿניז פֿון הימל· אבר דר שליו איז ניט גוועזן איין נייא בישעפֿניז· דרום בידארף דיא תורה ניט צו זאגן דאז ער איז גיוועזן פֿירציג יאר·	Es waren kommen gar viel gute Vögel zu Israel / die haben geheissen שליו Selaiv, die haben Israel gessen für Fleisch: und den שליו Selaiv haben Israel gehabt ganzer 40. Jahr / und der Selaiv ging an abends / und der מן Man (Manna) zu morgens frühe: daß die Tora [das Gesetz] hat angeschrieben / der Mann ist gewesen 40. Jahr / und hat nit angeschrieben / daß der Selaiv ist gewesen 40. Jahr / das ist gewesen darumb; weil der Mann ist gewesen viel חדושים [neuer Ding] bey ihnen / und viel Wunder / ein neu Beschöffnis [Geschöpff] vom Himel: aber der Selaiv ist nicht gewesen ein neu Beschöffnis / darum bedarff die Tora nicht zu sagen / daß Er ist gewesen 40. Jahr. (c)

Ista planè Iudaicè, hoc est, ineptè. Quasi obliti fuissent loci Num. XI. 30. &c. Sufficit quod non agnoscant expositionem coturnicis avis sibi notissimæ.

Rabbinus quidam Francofurtensis à me interrogatus, quid שליו esset, respon- 15
dit; *id me facile scire posse, modo literas transponerem & W. geminarem* ut fieret שולו Schwalw i. e. Hirundo. Alius Rabbinus Hierosolymitanus scripto mihi respondit hoc modo:

פירוש השלו בקשתי ולא מצאתי כי אם מה שידעתי מקודם שהוא מין תרנגול הגדולים בשדה :	*Significationem* [vocis] שלו *quæsivi, sed non inveni, quantum autem novi* [ab] *olim, est species* galli magni campestris.

Respexisse videtur ad Phasianos. Scilicet isti citiùs Corum implevissent, quàm coturnices.

Hæc omnia valdè frivola proferimus tantùm ut ostendamus, Judæos nec o- 16
lim stetisse, neque nunc stare interpretationi vulgatæ coturnicum, quarum nomen in omnibus regionibus satis notum est, quamvis semel additum repererim in *glossa Germanica* Judaicæ cujusdam Pentateuchi editionis.

Si-

(b) Reperitur in Libro Joma cap. VIII. fol. 78. 2. (c) Seposita Judæorum Cacographia Germanice descripsimus prout verba sonant.

Si consulamus veteres Interpretes Orientales, *Syrum, Arabem, Samaritanum*, nihilo plus lucis ex illis reportamus. Retinent enim omnes vocem שלו; tantùm aliter & quidem uniformiter omnes scribunt. שלוי. ܣܠܘܝ. ࠔࠋࠅࠉ. سلوي nisi quòd Samaritani in versione suâ Exod. 16. 13. habeant vocabulum ࠎࠋࠁࠉࠕ סלבית, quod, num idem significet ac שלוי, ex illis ipsis cogniturum me speto. L. I. c. 13. N. XCVI.

17 Atque sic vetè me pronunciasse puto, vocem שלו *Selaw* post captivitatem Babilonicam à veteribus Judæis, & Orientalibus interpretibus omnibus intellectam non fuisse. Solius autem Josephi autoritas, quam Vulgata & reliquæ versiones vernaculæ Occidentales omnes sequuntur, non sufficit ad evincendam coturnicis significationem, omnibus sacri textus articulis tepugnantem.

18 Ut igitur aliam convenientiorem repetirem, ad alia *remedia* in tali casu adhiberi solita confugiendum esse initiô ratus sum. *Primum* consistit in collatione cum locis parallelis; quorum tria occurrunt in Scriptura, nimirum *Exod. 16. 13. Num. XI. 31. 32.* & *Psalmo 105. 40.* sed omnia de eadem re & historiâ tractant, nullâ peculiari adhibitâ circumstantiâ, nisi quod in dicto Psalmo vocetur עוף כנף *Avis ala*; quod Vulgata reddidit *volatilia pennata*. Ex quo aliquis benè argumentari posset, de verâ & propriè dicta ave locum accipiendum esse. Verùm enim verò כנף non *pennam* sed *alam* significat, igitur reddendus est iste locus *Avis alata*. Locustas quidem Latinè, aut in linguis vernaculis nemo facilè *Aves* Vögel vocaverit: Hebraicè tamen hoc vocabulum etiam reptilibus volucribus accommodatur, uti mox ex Levit. XI. 20. & seqq. intelligemus. Nihil igitur aliud ex dicto Psalmi loco colligi potest, quàm quod alas habuerint Selawæ.

19 *Alterum* temedium ejuscemodi voces dubias explicandi sumitur ex significatione radicis. At hic Lexicographi vocem שלו sine radice proponunt; vel si admittamus derivationem Bocharti, *invitis* [ut loquitur] *Masorethis*, à rad. שלה *abundavit* deductam, quia derivatum שלוה [illegible] *Abundantiam* denotat Ps. 121. 7. ea multò magis conveniet locustis quàm coturnicibus; nam copia coturnicum, quam autores narrant, ne comparanda quidem est ad ineffabilem locustarum multitudinem, ut brevi audiemus.

20 *Tertium* remedium desumitur ex aliis linguis Orientalibus, ut infra dicetur. At hic reliquæ versiones Orientales, ut supra notavimus, retinent vocem Hebraicam sine intellectu, ut alia petegrina ignota. Apud Arabes verò vox سلوي non occurrit, nisi in hac ipsa historia Israelitarum. Etenim Pseudopropheta in suo *Alcorano (d)* ubi nonnulla Dei beneficia populo Israelitico exhibita describit, hoc pacto loquitur: I. 15. n. 106.

وظلّلنا عليهم الغمام وانزلنا عليهم المنّ والسلوي ✡	*Et obumbravimus eos nubibus: & demisimus super eos Manna & Selvvam* &c.

21 Sic enim punctatur in Alcorano. Quid hoc vocabulum sibi velit, Arabes non intelligunt, idque ex disputatione interpretum Alcorani cognoscitur, dum alii *Mel*, alii *avem* quidem exponunt, sed nesciunt quam; uti videre est apud Bochartum *(e)* qui notabilem habet locum autoris Arabis *Alachphasi* de *Selwa*:

هو طاير الذي انزل الله تعلي علي بني اسرايل علي القول المشهور وغلب الهزلي فظنه العسل ✡	*Avis est, quam demisit Deus excelsus super Filios Israelis, secundum sententiam vulgatam,* [secundum id quod vulgo dicitur] *& errat Alhazelius qui putavit* [esse] Mel.

Avem in genere dicit autor hic, videlicet secundum receptam opinionem; aliter locutus fuisset, si vocabulum hoc in linguâ Arabicâ pto coturnice usitatum, & ab eo intellectum fuisset; quippe Synonymum ejus tritissimum سمان *Sumana* facilè proferte potuisset. Nec errasset Alhazelius Arabs in expositione vocabuli سلوي, si significationem notam in sua propriâ

22 linguâ habuisset. Vix puto alibi in totâ linguâ Arabicâ vocabulum hoc sive pro *melle* sive pro *coturnice* reperiri; sed contra existimo illos Alcorani Commentatores,

(d) Sur. 2. 55. & Sur. VII. post medium. (e) P. II. L. I. c. 14. p. 92.

L. I. c. 13. N.XCVI. alios ex sensu, quod *Manna* & *Mel* affinia putarent: alios ex auditu (fortè à Judæis) quòd *avis* esset, de peregrini hujus vocabuli genuina significatione disputare. *Camus* autem & *Giggæus*, quos Golius allegat, (ut mihi videtur) aliâ quàm Alcorani,
pag. 321. ejusque interpretum autoritate non nituntur. Et P. Angelus à S. Josepho, qui ad Persicum ورتاج *Coturnix* apponit vocem سلوي, procul dubio ad Alcoranum respexit. *Persas* autem vocem שלו non intelligere ex eorū Pentateucho apparet, ubi interpres Num. 11. 31. reddidit مرغكها *Aviculas.*

Hæc cum in animo meo hæsitabundus volutarem, nec tamen ullum auxilium re- 23
perirem, fortè fortunâ incidi in *Porphyrii Pythagorici* locum περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων: *De abstinentiâ ab animatis*; qui postquam (*f*) dixisset: *Heraclidas ad Spartam militantes inopia annonæ serpentes comedisse*, subjungit:

Ἄλλῳ δὲ στρατῷ πεινῶντι κατὰ τὴν Λιβύην ἐπέστη νέφος ἀκρίδων. | *Alis verò exercitui in Africâ fame laboranti supervenit nubes locustarum &c.*

Statim subiit animum suspicio: *An non & Israelitis, in deserto fame & appetentiâ carnis laborantibus, supervenerit talis nubes?* Murmurabant enim contra Moysen & Aaron: *quòd eduxissent illos ex Ægypto, ubi sederant super ollas carnium, ut occiderent omnem multitudinem fame.* Id enim ad totum textum longè meliùs applicari, quàm si vox שלו de *coturnice* acciperetur.

Satis quidem percipiebam, quæ Bochartus speciosè admodum de ingenti co- 24
turnicum fœcunditate & numero, earumque delectabili cibo differeret: & quomodo hæsitationi interpretum in plerisq; hujus historiæ articulis occurrere satageret, putans in reliquis orientalibus Linguis, Chaldaicâ, Syriacâ, Samaritanâ & Arabicâ, vocabulum שלו *Selaw Coturnicem* indubiè significare. Tanti igitur viri autoritas me diu in suspenso tenuit; imprimis accedente omnium vernacularum consensu, à quibus recedere arduum mihi videbatur.

Postea animadverti, vocabulum illud ab interpretibus Ori- 25
entalibus modò dictis retineri tantùm, at non intelligi: Occidentales verò solius Josephi autoritate niti: universam denique Judæorum turbam ab eo dissentire, vel saltem dubitare: quoad rem ipsam verò & sensum, *nisi in omnibus istius historiæ articulis naturæ vim facere, & mera miracula fingere velis*, textum neque ad *ortygometras*, neque ad *coturnices* accommodari posse; contrà, si eum de locustarum quadam specie munda accipias, sive multitudinem sive latitudinem sive altitudinem, sive collectionem & tractationem earum spectes, omnia prona esse atque intellectu facilia; Etiamsi nomen hoc inter locustas mundas à Mose nominatas non reperiatur, potuisse tamen unius illarum esse vel synonymum, vel speciem aliquam quatuor illarum principalium, cujus nomen specificum ibi
expressum non est. His rationibus permotus non dubitavi am- 26
plius conjecturæ meæ indulgere, eamque erudito Orbi expendendam proponere; memor eorum quæ egregius quidam Theologus (*g*) ad vocem דודאים *Dudaim* his verbis scripsit: *Neque enim Fides & Religio Christiana periclitantur, etiamsi de istis & id genus aliis vocabulis certent Grammatici, & adhuc sub judice lis sit, quænam significatio maximè sit amplectenda*; simul gnarus, rariora animalium plantarumque nomina perperam plerumque ab antiquis interpretibus exposita: vel ἀνερμήνευτα id est, sine expositione relicta; adeoque per tot secula ignorata, à viris doctis nostro tempore conjecturis idoneis atque ipsi rei convenientibus eruta atque egregiè exposita fuisse; veluti quod *Leviathan* crocodilus, & *Behemoth* hippo-

(f) Lib. 1. §. 25. p. 19, 20. (g) Hutterus in locis communibus p. 41. b.

pota-

potamus sit. In quo genere Bochartus plus præstitit, quàm quisquam alius ante illum. L. I. c. 13. N. XCVI.

27 Quod si conjectura nostra nonnullis minùs placuerit, licebit illis meliorem proferre: vel *Ortygometram & coturnicem* aves reverâ diversas conciliare, & causas indicare, cur vetustissimis interpretibus Orientalibus, Judæisq; hodiernis istæ aves non arrideant: simulque omnia sacri textus commata, remotis dubiis, ad coturnices planè & genuinè accommodare.

28 Antequam verò applicationem ad sacrum textum faciamus, integra autorum loca, quæ de locustis agunt, lectori ob oculos ponemus, ut veritas eorum, quæ postea dicturi sumus, sibi constet.

Strabo de Arabiæ locustis, peculiariter de Acridophagis sic scribit: L. 16. p. 772.

ζῶσι δ' ἀπὸ ἀκρίδων, ἃς οἱ ἐαρινοὶ λίβες καὶ ζέφυροι πνέοντες μεγάλοι συνελαύνουσιν εἰς τοὺς τόπους τούτους· ἐν ταῖς χαράδραις δ' ἐμβάλλοντες ὕλην καπνώδη, καὶ ὑφάψαντες μικρόν, ὑπερπετόμεναι γὰρ τὸν καπνὸν σκοτοῦνται, καὶ πίπτουσι· συγκόψαντες δ' αὐτὰς μεθ' ἁλμυρίδος μάζας ποιοῦνται καὶ χρῶνται.

Vivunt autem Locustis, *quas verni Africi & Zephyri vehementiùs flantes in illa loca appellunt.* [Incolæ] *verò in vallibus fumigantem materiam congerentes, & paulatim accedentes, supervolantes locustæ fumo obtenebrantur & cadunt, quas illi conscindentes cum salsugine mazas conficiunt, & edunt.*

29 Eadem de ventis & fumo narrat *Diodorus Siculus* pluribus circumstantiis, nimirum; quòd venti illi ineffabilem locustarum multitudinem insolitæ magnitudinis afferant. De aucupatione earum verò sequentia tradit (*h*):

Τῆς δὲ τούτων ἀπωλείας ἐπὶ πλείονας ἡμέρας γινομένης, μεγάλοι διαστήματι σωροί. Καὶ τῆς χώρας ἐχούσης ἁλμυρίδα πολλήν, πάντες προσφέρουσι ταύτην ἀθρόαις τοῖς σωροῖς, καὶ διαπήξαντες ἐπιεικῶς, ποιοῦσι τήν τε γεῦσιν προσφορον, καὶ τὸν ἀποθησαυρισμὸν ἄσηπτον, καὶ πολυχρόνιον.

Hac ergo [locustarum] *strage per multos dies continuatâ, magni earum coacervantur cumuli. Cùm autem regio ista salsugine abundet, omnes inspergunt eam cumulis simul omnibus, & convenienter macerantes, & saporem gratum, & asservationem diuturnam sine putrefactione efficiunt.*

30 Plinius Locustas describens post cætera sic loquitur: *Gregatim sublatæ vento in maria aut stagna decidunt. Fortè hoc, casuque evenit, non (ut prisci existimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt; ignari etiam* longinqua maria ab iis transiri, continuatâ plurium dierū *(quod maximè miremur)* fame quoque, *quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Namque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, ut aliæ alites credantur; Solemque obumbrant, sollicitè suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires, & tanquam parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diráque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morsu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maximè coorta infestant, sæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu.* Et paulò post regiones enarrans, ait: *Tot orbis partibus vagatur id malum*, Parthis & hæ in cibo gratæ. Solinum & alios veteres plurimos similia tradentes omittimus. Audiamus recentiores. L. XI. c. 29. S. 35.

31 *Franciscus Alvarezius* αὐτόπτης in itinerario suo Æthiopico, ex quo Lusitanicè excerpsimus ea, quæ insigniter pro scopo nostro faciunt, narrat: Cap. 32.

Em todo o Senhorio do *Preste Joam* ha muy gran de praga de gafanhotos &c.

In universa ditione Presbyteri Johannis *permagna plaga locustarum datur &c.*

Et mox.

Naõ he pera crer sua multidaõ, que cobrem a terra & enchem o ar: tiram a claridade ao sol; *ainda digo nam ser cosa pera crer quem as naõ ver &c.*

Non est credibilis *earum* multitudo, *quâ tegunt terram, & implent aerem: adimunt claritudinem solis.* Adhuc semel dico, non esse rem credibilem, *qui eas non viderit.*

Paulo post:

E onde chegam fica a terra como de lhe porem o fogo. E estes gafanhotos sam como grandes

Quocunque venerint, solum apparet tanquam igne adustum. Locustæ istæ similes sunt magnis Achecigar-

Y 3

(*h*) Lib. III. cap. 29. p. 162.

L. I. c. 13. N.XCVI. cigarras. Sam amarellos das aſas, e quando vem de caminho, hum dia antes o ſabem; Nâm porque os vejam, ſe nâm porque veem o Sol amarello, e a terra amarella da ſombra que ſobre ella dam &c.

tis. (i) *Alas luteas habent, & cum in itinere ſunt, uno die citiùs id ſciunt; Non quòd eas videant, ſed quod videant ſolem quaſi luteum, & terram luteam ab umbra, quam in illam dant &c.*

Et rurſus.

Nam era couſa pera crer, que traziam largueza de [NB] *oito leguas*, ſegundo depois ſoubemos.

Non erat res credibilis, *quod occuparent ſpatium* [NB] octo leucarũ, *prout poſtea cognovimus.*

Porro narrat Alvarezius proceſſionem, quam fugandis locuſtis Luſitani inſtituerant, & pergit: 32

E fazendonos a volta &c. eram tantos a pos nos, que nam parecia, ſe nam que nos queriam quebrar as coſtas e cabeças com pedradas, taes eram as porradas, que punham em nos.

Et cùm reverteremur, tanta vis in nos involabat, ut non aliter nobis videretur, quam ſi nobis vellent perfringere coſtas & capita, quaſi lapidum ictibus. Tanti erant ictus tanquam clava, quos nobis infligebant.

Deinceps refert, quod ſuperveniente magna tempeſtate ingens illarum copia defecerit:

Foy couſa de eſpanto, que mediram *dous covados* (k) *d altura* delles mortos na beira da grande ribeira ed aſſi pollos regatos grande multidaõ mortos pollas bordas:

Erat res viſu ſtupenda, quòd duorum cubitorum altitudine *reperirentur in ripa fluminis magni, & ita juxta rivos ingens multitudo mortua reperiebatur in illorum margine.*

Capite XXXIII. narrando pergit, quòd venerit in regionem, ubi repererit ſobolem locuſtarum ſine alis indicibili copia his verbis: 33

A multidãm d' eſtes ſem aſas callo, porque nam he pera crer. Vi eſtar homens, molheres, meninos como pasmados aſentados entre eſtes gafanhotos.

Multitudinem *iſtarum, quæ alis carebant, ſilentio prætereo, eſt enim prorſus* incredibilis. *Vidi viros, mulieres pueros quaſi attonitos ſedentes inter iſtas locuſtas.*

Eu lhes dezia; *Perque eſtais aſſi morrendo? Porque nam matais d eſtes animays, & vingaivos do mal, que vos fezeram ſeus pais? & ao menos os mortos vos nam faram mais mal.* Reſpondiam: *Que nam tinham coraçam pera reſiſtir a praga, que lhes Deos dava por ſeus peccados.* A gente que d' eſta terra ſe hia, achamos caminhos cheos de homens, molheres e mininos a pe, e de elles nos braços, ſeus fatinhos nas cabeças mudando ſe a terra onde achaſſem mantimento, era huã piedade de os ver.

Ego dicebam illis: Quid ſedetis ſic morientes? Quare non occiditis iſta inſecta & vindicatis vos ob malum quod genitores eorũ vobis fecerunt? Occiſa ſaltem nihil amplius mali vobis inferent. *Reſponderunt*: Se plane deſpondiſſe animum ad reſiſtendum iſti plagæ, a Deo ſibi immiſſæ pro peccatis ſuis. *Eorum qui deſerebant hanc regionem plenas reperimus vias virorum, mulierum & puerorum, quos vel manu ducebant, vel ulnis gerebant, reculas ſuas in capitibus portantes, & ſolum commutantes, ut alibi victum quærerent, quod magnâ commiſeratione ſpectabatur.*

Vieram hi de caminho tamanha multidãm de Multitudo ineffabilis. gafanhotos, que nam he pera dezir, e começaram de chegar hi hum dia oras de terza ed ate a noyte nam ceſſaram, & aſſi como chegavam ſe apoſentavam & por eſta maneira fezeram cinque dias, hum a pos outro,

Tranſibat hic tanta locuſtarum multitudo, *ut ſit plane* ineffabilis. *Adventus earum incipiebat circa horam diei tertiam, & continuabatur usque in noctem; & prout adventabant, ita ſeſe demittebant quaſi quietura, &c. Atque hac ratione proficiſcebantur quinque dies continuos, unum poſt alterum* 34

Poſtquam narraviſſet, quod quinque diebus continuis quaſi turmæ innumerabiles pervolaverint, & omnes plantas, imò & arbores teneras & frutices omnes abſumſerint, ſubjungit: 35

Depois delles paſſados ſoubemos a largueza que traziam, que paſſaria a largueza de *tres legoas*, em que nam ficou caſca nem arvore.

Poſtquam tranſierant, cognovimus latitudinem ſpatii, quod occupaverant, nimirum ultra tres Leucas, ubi neque cortex nec frutex manſit.

Alvarezius omnia iſta ſcribens, de ſententia noſtra ne ſomniaverat quidem. Notet modò benè ſtudioſus Lector *incredibilem, ineffabilem, innumerabilem locuſtarum multitudinem: Spatium ſoli octo leucarum.* Viginti quatuor milliaria ſcil. Italica reddunt

(i) Malè redditur hic locus ab interpretibus: Sie ſind in der Gröſſe / wie unſere groſſe Heuſchrecken / quod eſt falſum; multo enim grandiores ſunt noſtris maximis. Non magnitudinem ſed ſimilitudinem tantum deſcribit Alvarezius; aliàs oportuiſſet illum dicere: *Sam tan grandes como noſſas grandes cigarras*: Id eſt: *Tam magna ſunt ac noſtra magna* achetæ. Non hoc vult autor, ſed id quod nos expreſſimus. (k) *Covados*, cubitus ſunt non ulnæ. Elen nicht Klaffteren / prout Germanicus interpres reddidit.

dunt interpretes, quæ conficiunt *sex milliaria Germanica*: quod *involaverint in capita peregrinantium* tanto impetu, quasi lapidibus impeterentur, idque & argumentum est magnitudinis earum & quòd homines non metuant: quòd *duorum cubitorum altitudine* jacuerint in ripa fluminis, tametsi mortuæ. Quæ circumstantiæ suo loco nobis adminiculabuntur. *Patres Societatis in additionibus ad relationem de Æthiopiâ* (l) scribunt: *quòd arboribus insidentes, pondere suo ramos fregerint.* L. I. c. 13. N.XCVI.

36 Nicolaus Clenardus (m) ait: *Alius est exercitus, quem Deus his regionibus immisit. Paucis ante diebus Fezæ vidisses* cœlum obductum locustarum agminibus, *quæ hic non tantum saltant, sed avium ritu volitant. Iam coram video minas priorum Prophetarum. Multis in locis nocte una sata perdunt universa. Bellum strenuè cum iis gerunt rustici, nam plaustra plena locustis advehunt Fezam. Nam hos hostes vulgò hic comedunt.*

37 Petrus Kirstenius (n) de Arabe quem secum habuit sequentia refert: *Narravit locustas esse ejusdem speciei* [ejusdem figuræ vel generis dicere voluit] *cum nostris, sed* majores; *nam pro regionum diversitate variant. In Indiis enim (ut ex Plinio patet) sunt ingentis magnitudinis: has autem circa Iordanem ajebat esse mediocris magnitudinis, instar avium nostrarum montanarum, quas sylvestres vocare solemus. Modum præparandi talem significabat: Captis locustis alæ & pedes abripiuntur, reliquum corpus collo suspenditur: Solique illic locorum satis ferventi per aliquod temporis spatium exponitur; ubi incaluerint à Sole probè, ebulliunt quasi & intumescunt; ubi satis intumuerint & spumescere incipiunt, sufficienter præparatæ sunt,* cibum *enim exhibent* suavissimum. *In Africa verò, aliisq; locis ad ignem coqui & assari ajebat.*

38 Johann Neuhoff in Descriptione Regni Sinarum: In der Provinz Shensi entstehen Heuschrecken in grosser Menge etc. Dahero siehet man offt auf dem Felde weder Laub noch Graß / welches alles abgefressen / sondern dagegen so viel Heuschrecken / daß wann sie bey Schwarmen auffliegen / das Tagelicht dem Ohrte benommen und gleichsam eine Sonnen-Finsterniß verursachet wird. Gleichwohl scheuen sich die Sineser nicht / diß Ungeziffer zuessen / ja etliche dörffen es auch für ein besonders Leckerbißlein halten. pag. 377. a.

39 Descriptio locustarum, quæ in *Historia secunda Legationis Sinensis* habetur; exscribi meretur ad varietatem & mirabilem quandam figuram terribilis hujus insecti significandam. Anno 1654. im May entstund auf der Insul Tayovvan und Formosa auß dem Nord Westen wieder eine grosse Menge Heuschrecken / die um und um alle Feld-Gewächse abfrassen; Daher dan durch Hungers-Noht über 8000. Menschen ümkamen. Sie waren wunderlich von Gestalt: hatten gleichsam Kragen um den Halß / wie ein Pickenierer: und einen Helm oder Sturmhut auf dem Kopff / wie die Soldaten zu tragen pflegen. Sie machten im Fliegen ein solch Gerassel und Geschnur / als wenn ein starcker Wind durch die Bäume gehet. pag. 29.

40 *Ol. Dapperus in Africa* sua (o) Sie kommen auß dem glücklichen Arabien durch die Libysche Wüsten Numidien, und die Barbarey etc. mit so grossen und dicken Schwärmen geflogen / daß sie die Sonne verdunckeln. Item (p) daß die Lufft mit einer dicken Wolcke scheinet verdunckelt zu seyn. Porro de Regno Habessinorum scribit: Daß sie mit ihren Schwärmen die Erde bedecken / und die Sonne auf etliche Meilen verdunckeln.

Sensus & summa horum verborum est, *incredibilem* locustarum vim, quæ solem per aliquot milliaria instar cujusdam eclipsis obumbret, in regnis Sinarum & Africæ nonnunquam oriri: quòd Sinenses non dubitent insectum hoc mandere, imò pro *cupediis* [Leckerbißlein] id appetant: quòd omnes plantas locustæ devorent, ut aliquot hominum millia fame ad mortem adigantur.

41 Et novissimè *Iosephus de S. Angelo Tolosanus in Gazophylacio suo Persico* in voce *Locusta* refert:

J'ay.

(l) De Annis 1607. & 1608. p. 324. b. (m) In Epist. L. 1. p. m. 73. (n) Ad cap. 3. Matth. v. 4. seqq. (o) Tit. Libyen oder *Zaara* p. m. 317. b. (p) Tit. Insekd p. 459.

L. I. c. 13. N. XCVI. J' ay veu plusieurs fois en printemps le soleil obscurci par des nuées (pour ainsi dire) tres-epaisses de sauterelles, qui passent la mer, depuis le desert de l' Arabie jusques bien auant dans la Perse.

Sæpius vidi primò vere solem obumbratum nubibus, (ut ita loquar) *locustarum densissimis, quæ mare transeunt à deserto Arabiæ procul in interiorem Persiam.*

Rabbi Ananias Fezzanus è Mauritania (Marocco hodiè, quam regionem illi secundum Arabes مغرب *Occidentem* vocant) mense Augusto Anni 1688. hâc transiens, de locustis à me interrogatus, sequentia Hebraicè literis vulgaribus Rabbinicis dedit, & signo suo subsignavit. 42

בעה

אמטיא אומיא ולשניא

שלומכון יסגא :

שמיתי שומי אותותי אלה להודיע ולהביע שזה כמה ימים ושנים · אשר יצאתי מארץ מולדתי עיר פאס המהוללה עיר מלאה של סופרים · ויהי היום בהיותי נע ונד · באתי פה העירה ששמה פרנקפורט יע״א : והאלהים אנה לידי איש שר וחשוב בקי בכל הלשונות חכם חרשים אשר שמו נודע בכל השערים השר והטפסר ה״ר איוב לודולף יועץ לקיסר ולדוכס סאקסן יר״ה :

ויהי היום ואבא אל בתו לשמוע חכמתו ואשתומם אחר אשר ראיתי את המראה אשר מצאתיו שלם בכל :

והראני את כל ספריו · ספרים מספרים מהרבה דברים הן מתורתינו הקדשה הן מספורי דברי הימים ·

ושאל ממני הרבה דברים · ובתוך שאלותיו שאל : הימצא במערב חגבים גדולים · נענתי לו יש ויש : ובפרט היום שמונה שנים אשר שלחני המלך של מרואיקוש יר״ה לעיר סאלי יע״א על איזה דבר · באותו הזמן אשר הייתי שם שהיה בחדש תמוז אחר חצי היום נתקדר השמים ולא ידענו מה היה הדבר עד שראינו כמה מיני ארבה גדולים עד מאד · והעם אספו מהם הממעיט אסף עשרה חמרים והיו מבשלים אותם ואוכלים והיהודים היו גם הם אוכלים מהם ·

שאלתי להרבה אנשים שהיו אוכלים אותם מה היה טעמם · ואמרו לי שהם יותר ערבים מבני יונה : וכשמעו כדברים האלה חלה פני לכתוב הדברים האלה בספר למען יעמדו ימים רבים ולפי שאין מסרבין לגדול : על זה כתבתי את כל הדברים האלה באמת ובאמונה בלי שום גוזמא · כי זה היה אשר ראו עיני · כה דברי זעירא

Cum auxilio Domini.

O Populi, gentes & nationes!

Pax vestra multiplicetur.

Quod literas hasce exaraverim, factum est ad notum faciendum & significandum, jam dies & annos esse, quòd egressus fuerim ex terra nativitatis meæ, urbe Fes *celeberrima, urbe plenâ eruditorum. Accidit autem hodie, cùm essem vagus & oberrans* [in mundo] *veni huc in urbem, cui nomen est Francofurtum. (Deus illam protegat.) Et Deus mihi occasionem dedit veniendi in conspectum viri primarii &c. &c. quiest* [Titulos meos & encomia transferre nihil attinet.]
Jobus Ludolfus Consiliarius Cæsaris & Ducis Saxoniæ, &c. &c. exaltetur Majestas eorum.
Et factum est hodie, ut venirem in domum ejus ad audiendum, &c. &c.
Et ostendit mihi omnes libros suos, libros tractantes varias materias, tam de Lege nostra sancta, quam de variis historiis.
Et percunctatus est me de multis rebus. Inter alias quæstiones interrogavit: Num reperirentur in Africa [peculiariter in Mauritania] *locustæ magnæ? Respondi illi: Utique maximè. Specialim nunc* [sunt] *octo anni, ex quo me misit Rex* [Maruecos] *Mauritaniæ (cujus Majestas exaltetur) in urbem Sale (quam Deus protegat) ob negotium quoddam. Illo ipso tempore, cùm ibi essem, nempe mense Tamuz* [Junio partim Julio] *post meridiem, obscuratum fuit cœlum, nec sciebamus quid hoc sibi vellet; donec vidissemus omnis generis locustas magnas valdè. Populus autem colligebat eas, ut aliquis colligeret minimùm decem* Chomor (q) *quas coquebant, & comedebant; etiam Judæi vescebantur illis.* 43

Interrogavi multos homines comedentes illas, 44 quis esset sapor illarum? *Et responderunt mihi:* Multò *suaviores esse pullis columbarum. Cùm ergo hæc audivisset* [Ludolfus] *obtestatus est me, ut hæc scripto consignarem ad perpetuam rei memoriam. Neque etiam repugnare decet majori. Propterea scripsi omnes res istas in veritate & fide, sine ulla hyperbole, id enim est, quod viderunt oculi mei. Sic ait minimus ex eruditis, qui obregitur*

(q) Usitur hic Rabbinus voce mensuræ magnæ חמר Corus, retentis sacri textus verbis, tanquam illa ad locustas nostras optimè quadrare putaret.

דמן חבריא המתאבק בעפר רגליהם של חכמים
ע״ה : עש״ק פה העירה פרנקפורט כ״ד ימים
למנחם סדר ראה את הברכה
אשר תשמעו שנת התמ״ח :

gitur pulvere pedum sapientum. Super eos sit Pax. L. I. c. 13.
[Datum] Vespere Sabbati Sancti in urbe Francofurt. xxiv. Augusti. Seder: [i.e. Cùm sectio ista legitur Deut. XI.27.] Benedictionem cum audiveritis &c. Anno quinquies millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo, à creatione Mundi. N.XCVI.

Signum suum loco sigilli hoc modo subscripserat.

45 Institi ut descriptionem specialiorem adderet linguâ vulgari Arabicâ in patria sua usitatâ, ut cognoscerem dialectum Mauritanam, quâ Judæi inter se uterentur. Præstitit id; & quum varias locustarum species depictas ex *Aldrovando* illi ostenderem, ille longitudinem & latitudinem pictori indicavit, atque sequentia verba subscripsit literis Hebraicis, quibus ego, quantum Orthographice fieri potuit, Arabica interlinearia addidi, adjecta expositione Latina.

האדא הוא תחקיק אלכבור ואלעארץ
46 هذا هو تحقيق الكبور والعارض
די גראד די יסאבו פי אלגארב פי
دي جراد دي يسابوا في الغارب في
מדינת סלא פי סלטנת מארקוס די
مدينة سلا في سلطنات مارقوس دي
ראית אנא בעיני חין כונת פי סלא עלא
رايت انا بعيني حين كنت في سلا علي
אמר מולי יסמעיל אללה ינצרו. אן גאו פי
امر مولي اسمعيل الله ينصره ان جاوا في
ואחד אנהאר בלא עדה די כאנו
واحد النهار بلا عدة دي كانوا
יגטיוו אשמס כיף ואחד אסחאב
يغطوا الشمس كيف واحد اسحاب
ובעד דאליך כאנו יטיחו פי אלארץ
47 وبعد دالك كانوا يطيحوا في الارض
וכאנו אנאס יגמעוהום בידיהום בלא
وكانوا الناس يجمعونهم بايديهم بلا
מסלא אוחרה בלא עדאב וכאנו יסלקוהום
مسلا اخري بلا عذاب وكانوا يسلقوهم
פילמא בעד מא כאנת אלמא תגלי
في الماء بعد ما كانت الماء تغلي

Ista est vera magnitudo & longitudo locustarum, quæ reperiuntur in Occidente (r) in urbe Sala (s), in Imperio Maroccano [*i.e. in Mauritania*] quas vidi ego ipse meis oculis, cum essem in Sala, mandato [*ob negotia*] Regis MULEY ISMAEL, quem Deus servet. Cùm venirent quodam die sine numero, ita ut obtenebrarent solem, instar alicujus nubis.

Post hæc cadebant in terram, ubi homines eas colligebant manibus suis sine [*alio modo*] difficultate alia aut molestia. Et coquebant eas in aqua; & cùm aqua bulliret, cum sale

Z

(r) I.e. In Africa speciatim in Mauritania.

(s) Vulgò *Salè* Urbs maritima Mauritaniæ & Emporium satis celebre.

L. I. c. 13. N. XCVI.

כילמלח יחותוהום פילמא וכאנו יכאליוהום
بالملح بحوتوهم في الماء وكانوا يكاليهم
יגליוו סעה.
يجليوا سعة .
ובעד דאליך יכריגוהום מן אלמא ויאכלוהום
وبعد دلك يخرجوهم من الماء وياكلوهم
בילפלפיל ומלח ואלכל וכאנו יאכלו
بالفلفل وملح والخال وكانوا ياكلوا
יאסרין מנהום וואחיד יאכל מייתין
ياسرين منهم * وواحد ياكل مايتين
ולא כאן יצרהום. ואליהוד כאנו
ولا كان يضرهم . واليهود كانوا
יאכלו מנהום מן אלגנס די מא
ياكلوا منهم من الجنوس دي ما
הום ען מחרמין פי תורה. מא כאנו
هم عن محرمين في التورة ما كانوا
יסייבו מנהום אילא ראס ואגנח ואלרגלין
يسيبوا منهم الا الراس والجنح والرجلين
ואלבאקי כאנו יאכלו. ואנא סאקסית
والباقي كانوا ياكلوا . وانا سافسيت
ליהוד ואלמוסלמין אש מן לדה פיהום.
ليهود والمسلمين اش من لبذه فهم .
וקאלו לי אן אחסין מן אלפראך דילחמאם
وقالوالي ان احسين من الفراخ دي الحمام
ולא כאן יצר לא לנאס אצגר ולא
ولا كان يضر لا للناس اصغر ولا
לילכבר כלי כאנו יאכלו מנהום
للكبر كلي كانوا ياكلوا منهم
בלא עידה. הדה מא ראית אנא בעיני. ואשהד
بلا عدة . هذا ما رايت انا بعيني واشهد
עלה נפסי ביכאט ידי:
على نفسي بخاط يدي ✡

sale conjiciebant eas in aquam & sinebant eas coqui per horam.

Deinde eximebant eas ex aqua, & edebant eas cum pipere & sale, & aceto. Et comedebant multas de iis. Quidam comedebant ad ducentas, neque id nocebat illis: Judæi quoque comedebant de illis, tanquam de speciebus non prohibitis in Lege. Nihil abjiciebant de illis nisi caput, alas, & pedes, reliquum comedebant. Ego autem interrogavi & Judæos & Muslimos: *Quinam esset sapor earum?* Et dixerunt mihi: *quòd meliores essent pullis columbarum. Neque nocerent ulli mortalium, neque parvis neque magnis; quamvis edissent de illis innumeras.* Istud quod vidi ego oculis meis, attestor per animam meam, ductu manus meæ. 48

כפרנקפורט ערב כח אלול שנת התמח ליצירה.
וקים חנניה בן ימין בר אברהם ז"להה :

Francofurti vespera XXVIII. [diei mensis] *Elul. Ao. V.M.CCCC.XLVIII. à Creatione. Idq, confirmo* [ego] *Ananias F. Jemini. F. Abrahami. Memoria ejus sit in vita seculi venturi.*

Expressimus Arabicis literis, quæ ille Rabbinicis parùm commodè præscripserat; sed Arabismi periti satis agnoscent, quòd Rabbinus iste Orthographiæ Arabicæ ignarus fuerit. Correxi quoad potui. Multa quoq; occurrunt vocabula dialecti Mauritanicæ, partim corrupta, ut دي pro الذي *qui*, partim mihi ignota, quæ reddidi prout ex ejus ore accepi. Ex Chaldaismo profecta est vocula די دي nota Genitivi. Plura studiosus lector ipse observabit. Idem mihi porro narravit, *altivolas esse locustas, multasque earum species dari, quarum quinque vel sex ipse viderit; Nihil enim quidquam sese dicere, quod oculis non spectaverit. Cùm se demittant, ingentem tractum terræ tàm culta quàm inculta obtegere, adeoque in urbes & pagos incidere. Colore nigras esse, dari tamen etiam virides & quasdam luteas.* 49

Tantam locustarum vim maximam frugibus & arboribus calamitatem afferre, quilibet facilè intelligit. *Ambedunt enim*, ut Tacitus loquitur, *quicquid herbidum est & frondosum*; ut nec culmus, nec gramen ullum remaneat, & arbores frondibus & cortice, 50

An. 15. 5. 6.

cortice, tanquam vestibus nudatæ, instar truncorum alborum conspiciantur. Audiuntur virorum atque fœminarum planctus, puerorum ejulatus, pecudum mugitus, ovium que balatus. *Tantam in tota regione tristitiam esse*, Patres Societatis scribunt, *ut cor durissimum ad commiserationem permoveatur.* Cerneres vias omnes miseris hominibus oppletas, qui suapte sponte in exilium proficiscuntur, plerique, intereuntibus pecudibus, adhæc oleribus atque frugibus destituti, fame moriuntur, ut procul dubio pestis ista omnes plagas ipsamque adeò pestem longe superet. Tellezius de locustis eleganter: *Quamvis autem tanta fertilitas Æthiopiæ sit, nihilominus fame sæpius laborat, sive propter locustas, plagam valde communem in ista regione: sive propter hospitia militum, plagam utique pejorem locustis; hæ enim tantùm devorant, quidquid reperiunt in campis: isti verò etiam absumunt quidquid reperitur in casis.* *Flagellum*, seu *plaga Dei* passim, & in *Ioele* חילו הגדול *Exercitus ejus magnus* vocatur c. 2. 25. (*t*)

L. I. c. 13. N. XCVI. L. I. c. 13. p. 34.

Ex relatis autorum locis liquet:

51 Primo. Multitudinem locustarum plane stupendam, imò incredibilem & ineffabilem esse, quæ fidem excedat (u); adeò ut solem densissimâ velut nube instar eclipsis cujusdam longè lateque obumbrent, & per aliquot milliaria, (quod imprimis notandum,) humum obtegant, ut is, qui non viderit, id non credat. Quin & νέφη τῶν ἀκρίδων *Nubes locustarum* passim appellantur; ut supra audivimus.

52 Secundo. Constat jam, quòd comestibiles non tantùm sint, & Lege Mosaica licitæ, ut mox audiemus, sed & esui bonæ & gratæ. Id evincunt tot autorum testimonia.

Aristophanes in Acharn. Act. IV. Sc. 7. p. 424.

Πότερον ἀκρίδες ἥδιόν ἐστιν ἢ κίχλαι
Οἴμ' ὡς ὑβρίζεις. Δ. Τὰς ἀκρίδας κρίνω πολύ.

Vtrum locustæ suaviores sint quàm turdi?
Eheu! quàm injurius es. D. Locustas judicat multò [suaviores.]

Aldrovandus: (x) *In navigationibus legi, multos populos* locustas *vorare ceu gratum cibum: In Insula* Spaniola *esse* gratissimum cibum.

Arabs Petri Kirstenii narravit: *Quod ipse aliquando circa Iordanem vixerit, ibique locustas comederit, quæ sint* cibus suavissimus.

Gregorius meus, *Schankalas* i. e. *Troglodytas, seu Æthiopes Nomades hoc cibo maximè delectari* asseverabat.

53 Sed ne putes ista solummodò de Pamphagis Africæ, aut vilibus Arabiæ & Libyæ Acridophagis accipienda esse, de quibus Leo Africanus scribit, quòd locustarum adventu gaudeant. Lib. 9. c. 3. De opulentis quoque & omnium rerum affluentia gaudentibus populis idem referunt autores; Plinius: *Parthis & hæ in cibo gratæ* ait. sup. §. 30. Neuhofius de voluptuosis Sinensibus, saporum æstimatoribus: **Ja etliche dörffen es auch für ein besonderes Leckerbißlein halten** / h. e. *Nonnulli pro singularibus cupediis eas habent.* sup. §. 38.

54 Novissimè Josephus de S. Angelo, quem paulò ante allegavimus; §. 41.

In Arabia *tutti quanti* mangiano queste locuste con sommo gusto, e le guardano molti mesi cotte nell' aqua con poco sale; veramente sono buone al par de' grossi gammari a quali s' assomigliano.	*In Arabia* omnes & singuli *edunt istas locustas cum maximo appetitu, & conservant eas multos menses coctas in aqua cum pauco sale.* Certissimè bonæ sunt *æquè ac magni cammari, quibus assimilantur.*

At quia autor iste triplicem textum sæpe inter se diversum loco versionis nobis repræsentat, Gallica quoque verba ejus referemus:

Z 2 J'ay

(t) Plura qui volet, legat Aldrovandum Lib. IV. de Insectis. Tit. Victus, Damna; (u) Hæc verba Alvar. c. 32. al. 33. aliquoties repetit. (x) Lib. IV. de insectis cap. 1.

L. I. c. 13. N. XCVI. J'ay mangé de bons plats de ces sauterelles, a l'exemple des Arabes, qui les mangent cuites dans l'eau avec du sel. Elles sont aussi bonnes comme les plus grosses chevrettes de mer, ausquelles elles ressemblent.

Manducavi fercula sat magna de locustis illis, Arabum exemplo, qui eas in aqua cum sale coctas mandunt. Æque bona sunt ac majores cammari marini, quibus similes sunt.

Disertis verbis autor iste dicit: Tutti quanti, i.e. Non pauperes tantùm, aut Barbari, sed omnes & singuli, divites & delicatuli: non fame coacti aut nauseabundi, sed *con sommo gusto*, id est, *cum maxima delectatione.* Quin & ipse autor Europæus, qui eas comedit, quamvis talium ferculorum insuetus, ait: Veramente sono buone, id est, Certissime bonæ sunt, *& similes majoribus cammaris marinis*; scilicet sapore & quodammodo figurâ, unde fortassis nomen acceperunt.

Conveniunt hæc cum relationibus hodiernis variorum Manuscriptis (y): 55
In America werden Heuschrecken zur Speiß gebraucht / schmecken wie Krabben. In Terra firma handeln sie damit / sie haben gantze Fässer voll gedörret / und eingesaltzen. Alius: In Arabia deserta werden sie gekocht / und pulverisirt. Alius: In Guinea fliegen die Heuschrecken mit dicken Schwarmen / wie eine dicke Wolcke / und verfinstern die Lufft / rc. Sie werden getödtet / und an der Sonnen gedörret / und von ihnen gefressen; Sie sollen wohl schmecken / haben Fleisch so weiß als ein Krebs / rc. Summa est: *Manducari locustas, carnem habere albam instar caraborum: bene sapere, ceu cancros aut squillas marinas: variè præparari, coqui, in sole torreri, contundi, salli, & in doliis servari, imo instar mercium vendi.* Profectò si malæ vel esui ingratæ essent omnia ista non fierent: Acridophagi Arabiæ fumum non facerent, ut ad se deciderent: nec rustici Mauritaniæ plaustra plena Fezam venum adveherent.

Verùm ego hisce non contentus etiam ab Orientalibus Judæis saporem earum 56
explorare conatus sum; hâc transeuntes, qualis illarum sapor esset, interrogans; quorum unus, *Israel* Falk nationis Germanicæ Judæus Hierosolymitanus, scripto mihi respondit: *Se quidem eas non comedisse, locutum tamen esse cum Judæo è Barbariâ oriundo, qui eas comederit, dixeritque;*

שטעמם כטעם הדגים שקורים הורינג טרם סליחה:

Quod sapor earum esset sicut sapor piscium, quos vocant Hering [harengs] *antequam fallerentur.*

Notissimi sunt pisces isti; aliqui *Halec* sed malè vocant. Sapor recentium [der frischen Hering] certè suavis admodum est, nec abludit à sapore cammarorum. Sed *R. Ananias* illas *sapore præstare* dixit *pipionibus*, ut supra retulimus; quod ipsum nuper admodum Æthiops quidam, cum Mauris conversatus, mihi confirmavit.

[Vana ergo sunt, vel huc non spectant, quæ *Euthymius Zigabenus* in Matthæum de 57
Locustis tradit: *Plerosque istud insecti genus adhuc edere fumo siccatum, habere autem gravem odorem, malumque gustum.* Istud enim vel de malè infumatis, vel de alia quadam locustarum specie prorsus inutili accipiendum esse colligo ex verbis Bedæ de locis sanctis, qui cap. XXI. ait: *Se accepisse ab Artulpho Episcopo illis in locis peregrinato, locustas Palæstinæ corpuscula in modum digiti exigua & brevia habere, eas in herbis facilè capi, coctasque oleo pauperem victum præbere.* Et Adamnanus Scotus Lib. II.
C. 20. p. 81. de locis Sanctis scribit: *Idem autem noster Arculphus, in illâ solitudine ubi Iohannes habitabat, quoddam locustarum vidit minimum genus, quarum corpuscula in modum digiti manus exilia & brevia sunt, & quia earum brevis est volatus, similis levium in saltibus ranarum, facilè in herbis capiuntur, & cocta per oleum pauperem præbent victum.* Quæ descriptio ad tettigonias (z) id est *parvas cicadas* nostras accommodatior est, quàm ad magnas illas Africæ & Asiæ locustas, quæ non singulatim in her-
sup. §. 32. bis capiuntur, sed in ora atque capita hominum involant, plerisque pugnis corradi solent

(y) Quas debeo Clariss. & piissimo Viro Eberhardo Ankelmanno S. Th. Lic qui eas exscripsit è MSS. Davidis Schelhammeri Bibliothecarii Hamburgensis meritissimi. (z) Plinius *de Cicadis* Lib. XI. c. 26. ait: *Quæ minimæ sunt ex iis, Tettigonia vocantur.* Hæc de cicadis dicta diluenda fuerunt, ne nobis, ut semel factum, rursus opponantur.

solent. *Beda* autem verba sua è *Chrysostomi Hom. 2. in Marcum Evang.* hausisse vi- L. I. c. 15.
detur, qui ait: *Locustas oleo coqui, & pauperum cibum esse.* N. XCVI.
58 Profectò in præparatione & condimento bonitas ciborum potissimum consi-
stit. Contigit fortassis Zigabeno & Artulpho, ut cicadæ illæ malè præparatæ, nec
satis fumo siccatæ, & oleo rancido fortè coctæ à paupere hospite apponerentur. Quod
peregrino, cochleis nostris apud rusticum nostratem vescenti, facilè contingere pos-
set, adeoque ex particularibus istis exemplis, & specie planè diversâ, contra tot tam-
que diversarum gentium & nationum usum & testimonia prorsus nihil inferri po-
test. Præparationem autem earum pro diversitate regionum, & hominum con-
ditione variare, ex supra dictis constat. Arabs Kurstenii *Soli ferventi exponi*, ait, §. 37.
donec bullire quasi & spumescere incipiant. Strabo; *Sale addito mazas ex iis conficere,* Sup. §. 28.
tradit, *Arabes.* Quomodo Fezzani coquant & edant, ex R. Ananiæ relatione audi- & 29.
vimus, idque convenit cum relatione Josephi à S. Angelo. Sup. §. 54.
Denique fatendum est, gustum inter nationes differre, & alia aliis grata, aliis
ingrata videri, prout quilibet assuetus est. Æthiops meus Gregorius lepores & o-
streas, nostrarum mensarum delicias, aversabatur. Atque idem in locustis facilè
contingere posse puto nostratibus, quod Judæis nonnullis serò conversis accidere vi-
di, cùm lardum & botuli nobis delicatissimi apponerentur, ut tam insuetum cibum
nausearent. Ego ipse certè cum Clenardo dict. loc. dicerem: *Malim perdicem unam,
quàm locustas viginti.*
59 Ejus istius insecti superioribus seculis ignotus fuit viris minùs profundè doctis,
qui autores supra memoratos vel non legerant, vel non expenderant, & propterea
vocabulum ἀκρίδες Matth. 3. 4. Marc. 1. 6. vel emendare & aliter legere voluerunt:
vel pro herbis deserti, nescio quibus: vel pro summitate foliorum & plantarum, ne-
scio quarum: vel pro locustis marinis: imò pro astacis seu cancris fluviatilibus ha-
buerunt; quos scilicet S. Johannes Baptista in Jordane piscatus esset. Verùm
ista omnia à viris solidè doctis nunc rejecta, & significatio locustarum in sensu pro-
prio retenta fuit; præsertim cùm in nullo probato autore Græco ἀκρὶς pro *summita-
te alicujus plantæ* accipiatur (a), multò minùs quòd ad cibum communiter utiles
60 sint. Attamen vir doctus (b) non ita pridem hanc sententiam defendit; sed pa-
rùm firmiter, ut mihi videtur; non enim docet, quarum plantarum, quorumve fo-
liorum summitates Johannes ederit. Exemplum de Diogene ex relatione Æliani
quòd φύλλων ἄκρα foliorum extremitates manducaverit [cur non folia integra?] utique
parum stringit. Quippe insanus ille etiam carnem crudam esitare cœpit, ne ullâ ar-
te ad victum opus habere videretur. Sed hoc fecit ille solus, & non diu; nam tali
victu ægritudinem, & mox vitæ finem sibi acceleravit. Pergit, sententiam de lo-
custis impugnando: *illas semper arte aliqua coquinaria paratas fuisse* inquiens, *coctas
scil. vel assatas, vel ad solem arefactas: vel fumo aut sale duratas, vel conditas &c. qua-
rum artium ullâ Baptistam usus fuerit, se verò nunquam legisse: locustas omnino cru-
das escam fuisse alicujus populi.* Ubi, quæso, bonus iste vir legit, summitates folio-
rum crudas escam fuisse alicujus populi? Sed in eo maximè errat, quòd ex summita-
61 tibus suis κεράτια *siliquas dulces* faciat, quibus nimirum ventrem suum cupiebat im-
plere filius ille prodigus. Itaque nescivit *siliquas dulces* non apices flagellorum, sed fru- Luc. 15. 16.
ctum esse in Palæstina notissimum, copiosissimum & vilissimum, ita ut illo (referente
Consule Belgico) sentinam navis loco saburræ aliquando impleverint, ut mirum non
sit, porcorum cibum esse: Vel si scivit; cur extremitatibus foliorum assimilat?
Deceptus fuisse videtur joculari appellatione Germanicâ, quam circumforaneus
aliquis his siliquis fortè imposuit, quò faciliùs eas venderet, S. Johannis Brodt
Panem S. Iohannis vocando. Sed absit, Germanos constanter credere hanc fuisse
Johannis Baptistæ escam.
62 Jam quod ad cancros attinet; *Victorinus Strigelius* in hypomnematibus suis,
superiori seculo editis ad cap. 1. Marci, inconditè admodum scribit: *Locustas usitatè* p. 79.
*cancros significare, quibus non licebat vesci populo Legis: Consentaneum est autem, Io-
hannem usum esse rebus obviis ad Iordanem, ubi piscatores ei cancros dabant, quos alio-
quin non vendebant &c.* Licetne talia fingere? Quomodo Johannes cancris vesceba-

 tur,

(a) Temerâ igitur conjecturâ sic reddiderunt nomen ἄκρος *summus, extremus* respicientes. Sed alia vox est ἄκρον ἄκρος *Cacumen montis*: alia ἀκρὶς ἀκρίδος, quæ nunquam aliter quàm de locusta accipitur; cujus quoque frivolam etymologiam nos docent, quasi sic dicatur παρὰ τὸ ἄκρας τῶν φυτῶν τέμνειν, quòd summitates plantarum depascat, cùm nullis plantis, & ne corticibus arborum quidem parcat. (b) Norton Knatchbull Animadvers. in Libros N. Testam. p. 8. ad Matth. c. 3. v. 4. Oxon. 1677.

Lib. I. c.13. tur, ſi iis non licebat veſci populo Legis? Attamen bonus quidam Diaconus pro
N. XCVI. concione confidenter dicebat: Im Grund-Text ſtehet ἀκρίδες ihr lieben Zuhörer/ Lutherus hats Heuſchrecken gegeben/ es ſind aber Krebſe geweſen / ihr lieben Zuhörer.

Concludemus diſſertationem hanc verbis accuratiſſimi in Plinium commenta- 63
totis Harduini, qui notis ſuis ad Lib. XI. ſect. 35. p. 528. not. 24. appoſitè ſic loquitur: *Deſinat igitur ineptire Grammaticorum pertinacia de locuſtis Divi Præcurſoris Domini: de quibus fusè* Bochartus part. 2. de animal. lib. 4. toto cap. 7. p. 488. & ſeq. *Nec Monacho ei aſſentior qui Iacobo de Vitriaco, lib. hiſt. Hieroſol. cap. 53. de eo argumento ſciſcitanti, reſpondit:* quòd frequenter in refectorio ſuo quædam herba monachis ad edendum apponebatur, quam ipſi *Languſte*, hoc eſt, *locuſtam* nominabant, cujus circa monaſterium ſuum magna habebatur copia; *adjungens, quòd illa eſſet, quam edebat beatus Iohannes.* NUGÆ.]

Num verò eſui ſalubres ſint? quæritur. In Hiſtoria meâ Æthio- 64
L.I.13.§.21. picâ dixeram, *non ſuavem tantùm, ſed & ſalubrem cibum eſſe locuſtas, iisque præſidium Luſitanicum aliquamdiu ſuſtentatum fuiſſe.* Legeram enim de Luſitanis in arce Indicâ Cananor obſeſſis, & fame preſſis apud Maffejum (c) ſequentia verba: *Ipſomet feſto aſſumtionis* [*ſcil.* Mariæ Virginis] *die, ne quid miraculo rem poſſet eximere, ſolito vehementiùs intumeſcens pelagus, ingentem* locuſtæ *numerum ad ipſas templi radices ejecit, quæ à Luſitanis gratulabundis avidè collecta in multos dies abundè ſuffecit: nec validos tantùm ſævâ fame, verùm etiam* (ut ſalubris eſt cibus) *ægros diuturno morbo levavit.* Puta- 65
bam de *locuſtis volatilibus* accipiendum eſſe locum, & autorem impropriè locutum eſſe, ut eas à mari venientes *à pelago ejectas* diceret. Memineram enim Diodorum
L.I. p. 55. de coturnicibus ſcribere: Φέρονται γὰρ ἔτι κατ' ἀγέλας μείζους ἐκ τοῦ πελάγους. *Feruntur e-*
L.32. c.10. *nim iſtæ maximis gregibus ex pelago.* Plinium: *in agrum Volaterranum palumbium vim è mari quotannis advolare.* Et Livium: Locuſtarum tantæ nubes à mari ventô repentè in Apuliam illatæ ſunt, ut examinibus ſuis agros latè operirent. Imò autores quos-
§.84. dam putaviſſe ex ipſo mari veniſſe coturnices Iſraelitarum; ut paulò inferiùs dicemus. Igitur non abſurdè rebar *Maffejum* de ſuis *locuſtis* in eadem fuiſſe ſententia. Nam ſi mare *locuſtas marinas* alluvione quadam appuliſſet, non mihi imaginari poteram, quomodo in tanta copia, quæ toti præſidio in multos dies abundè ſufficeret, à mari relictæ ac cumulatæ, neque à fluctibus recedentibus maximam partem retractæ fuiſſent.
At monuit me W. *Erneſtus Tenzelius, vir multæ lectionis & variæ eruditionis*, locum 66
hunc non evincere id, quod in quæſtione eſt; poſſe enim de locuſtis marinis potiùs accipi quàm de volatilibus terreſtribus. Agnovi dubium, & ſtatim *Johannem Barrium Hiſtoricum Luſitanum* conſului, qui Decade ſecunda Lib. 1. p. 16. d. ſcribit:

Alevantouſe o mar em furia, & cada vez que o rolo delle deſcarregava na terra da ponta onde eſtava eſta ſua hermida, lançava dentro *grande numero de lagoſtas*, que os noſſos ouveraon por *manna* enviado do ceo: porque não ſomente a os sãos, mas a os doentes derão vida, & foi tanta a copia, que teverão nellas hũs dias que comer.	*Concitatum fuit mare atrociter, & quotiescunque provolveret fluctus ſuos in littus ad promontorium, ubi extabat ſacellum ejus* [S. Mariæ] *ſimul ejecit* ingentem numerum locuſtarum, *quas noſtri accipiebant tanquam* Manna *de cœlo demiſſum, quia non tantum ſanis, ſed & ægris vitam dabant; tantaque erat earum copia, ut aliquot diebus in alimentum ſufficerent.*

Ex quibus verbis intellexi de *locuſtis marinis* accipiendum eſſe Maffeji locum; quamvis neſciam, quam cancrorum ſpeciem, *cammaros* ne an *ſquillas*, an cancros propriè dictos autor per locuſtas illas intellexerit, ut jure merito de illis dicere potuerit Maffejus *ſalubrem cibum* eſſe. Etenim *Bened. Pereyra* in Lexico ſuo Luſita- 67
nico *Lagoſta ou Lagoſtim* exponit *Aſtacum*; mox in Lexico Latino *Aſtacum* exponit *Camarão*, i. e. *Cammarum*; Gall. *Groſſe eſcrevice de mer.* In Normannia *Haumar*; Nobis Hommer. Interrogati à me Germani qui in Luſitania fuerant, *quid ibi eſſet Lagoſta?* reſponderunt: *Eſſe genus Cammarorum, illis per omnia ſimile, niſi quod chelis deſtituantur, carere nomine peculiari Germanico, quia in litore maris noſtri non reperiantur.* Narbonenſibus *Langoûte* dici Harduinus teſtatur ad Plinium. L. 9. c. 30. S. 50. n. 1.
Sed

(c) Hiſtoriar. Indic. Lib. III.

68 Sed transeat locus ille Maffeji. Insalubres non esse locustas nostras alii autores L. I. c. 13.
testantur. *R. Ananias Maurus* In testimonio supra relato eas *non nocuisse*, ait, *ulli mortalium*, N. XCVI.
quamvis de illis ederint innumeras. Aldrovandus (d) etiam ad medicamenta utiles
prædicat. *Nec mirum*, inquit, *cùm Moses in seligendis cibis diligentissimus* locustas *Hebræ-
is ut* salutares *comedere permiserit.* Idem peculiari capite *de illarum usu in Medicinâ*
autores laudat, qui certo modo adhibitas *prodesse* dicunt *contra difficultatem urinæ, le-
pram, calculum*, & nescio contra quæ mala ampliùs. Ubi notabilis est Avicennæ lo-
cus, qui dicit: *abjectis capitibus & extremitatibus, additâ myrto siccâ, bibi contra hydro-
pem.* Ex quo, & frequenti cultarum quoque gentium cibo colligi posse puto, insalu-
bres per se non esse, quamvis de nimio & perpetuo earum usu non spoponderim, ut
mox dicetur.'

69 [Solus Hieronymus Velschius in suâ Venâ Medinensi incauto lectori dubium de C. 2. p. 43.
hac re creare posset. Quippe demonstraturus, vermiculos in Acridophagorum cor-
poribus circa quadragesimum ætatis annum crescentes, mortemque præmaturam affe-
rentes, non esse dracunculos illos, de quibus in toto suo tractatu agit, de locustis quæ-
dam admiscet, partim accurata, partim etiam malè concludentia; Hæc enim verba
habet: *Affectum illum* [*scil.* vermiculorum,] *ex victus ratione Æthiopiæ quibusdam populis
adsignant* Diodorus Siculus *Lib. III.* Strabo *L. XVI.* & Agatharchides *in Bibliotheca
Photii p. 736.* Addit; *Summam esse: Populos illos, non alio cibô quàm locustis victitan-
tes, quadragesimo anno, aut citius morbô illô* (vermiculorum scil.) *interire.* Quibus
verbis innuit, causam istius mali victui locustarum continuo adscribendam esse. Ipse
quidem hoc crediderim, ob causas mox dicendas; autores tamen allegati id non alle-
70 runt. Nam si loca à Velschio allegata rectè inspicias, nullus ex illis autoribus bre-
vem Acridophagorum vitam, & miseram à vermibus mortem locustarum cibo attri-
buit. *Diodorus*, postquam infelicem istorum populorum vitam narravit, quasi ambi-
gens scribit dicto loco p. 163.

Εἴτε διὰ τὴν ἰδιότητα τῆς τροφῆς· εἴτε διὰ τὸν ἀέρα τοιαύτης τυγχάνοντες τελευτῆς.	*Sive propter qualitatem cibi: sive propter aë- rem ista miserabili sorte utuntur.*

Strabo, cùm de Acridophagis dixisset: *illos* βραχυβιωτέρους *vitâ brevissimos esse, carne il-* d. l. p. 772.
lorum circa annum quadragesimum verminante, subjungit: ζῶσι δ' ἀπὸ ἀκρίδων &c.
Vivunt autem de locustis &c. attamen non infert locustarum esum tam maturæ & in-
felicis mortis causam esse; uti nec Plinius, qui simpliciter scribit: *Pars quædam Æthio-
pum* [*scil.* Acridophagi] *locustis tantùm vivit, fumo & sale duratis in annua alimenta. Ii
quadragesimum annum vita non excedunt.* Agatharchides manifestè dubitat, cui causæ L. 6. c. 30.
71 hoc malum adscribendum sit: *num aeri vel cibo vel etiam solo.* Hinc occasionem S. 35.
sumsit *Hieronymus Mercurialis* Medicus insignis causam hujus mali investigandi, quæ-
rens: *An is morbus ab aere, an à regione, an à victu nascatur?* Respondet; *à victu
potiùs, quàm ab aliis causis.* Quâ disquisitione opus non habuisset, si autores isti,
(ut Velschius scribit) affectum illum Acridophagis ex victus ratione adsignassent.
Assentiri possemus Mercuriali, nec non largiri Velschio, quòd nimius, imò solus & me-
rus locustarum cibus talem ἀκρασίαν corporibus Æthiopum illorum afferre queat.
Quia verò non recentibus semper, sed ut plurimum fumo & sale duratis locustis Acri-
dophagi vescuntur, (quod ex Plinio modò docuimus) mirum non esset si tale nutri-
mentum brevem vitam præstaret, cùm sciamus *cibos alioquin sanos, si infumentur & sal-
lantur, scorbutum afferre posse*, nec tamen carnes & pisces recentes ideò minus salubres
72 prædicamus. Quæ utique benè distinguenda sunt. Imò tametsi semper recen-
tibus locustis uterentur Acridophagi, argumentum non stringeret; nam omne nimium
vertitur in vitium, adeoque locustæ recentes in se & per se insalubres pronunciari non
possunt. Quin & aromata atque medicamenta præstantissima, *Opium, Crocus* & alia,
si illis nimiùm & crebrò utaris, præmaturam mortem afferre possunt. Saluberrima
potio herbæ Sinensis *Thee*, si immoderatè sumatur, nimium exsiccat, & præmaturam
senectam viris fœminisque affert; ut docet Philippus Baldæus in Descript. Malabaræ
& Coromandellæ (e). Quis vinum insalubre dicit, si immodicè sumtum calorem
naturalem extinguat? Vix satis sanos crederemus Sinenses, vel alios Macrobios abste-
mios, si de nostri vini potoribus scriberent: *plerosque podagrâ & calculô laborare, mul-
tos quinquagesimum aut sexagesimum ætatis annum non attingere, atque exinde inferrent,
insalubrem potionem esse vinum.* Posthæc Velschius loci Strabonis ἀποθηριουμένης αὐτῶν p. 772.
τῆς σαρ-

(d) Lib. IV. de Insectis c. 1. p. m. 173. (e) Germ. vers. p. m. 179.

L. I. c. 13. τῷ ὀνομάς veterem ridiculam versionem, *eorum carne in ferinam versa* (f) corrigit, &
N. XCVI. reddit: *carne ipsorum in vermiculos sive animalcula mutata*, cùm simpliciter reddere
potuisset, ut modò diximus, *carne eorum verminante vel vermiculante*, i.e. *vermiculos gignente*.

Poterat hoc Velschio sufficere pro scopo suo; at ille redit ad locustas, & tàm in- 73
concinnè loquitur, ut tanquam aliud agens scripsisse videatur. *Rem ipsam*, inquit, *inter veteres Solinus c. XXXIII.* [fac xxx.] *& recentiori observatione firmavit Nicol. Clenardus Lib. 1. Epist. ad Jacob. Latomum p. 73.* Non dicit quid per *rem ipsam* hic intelligat. Nam Clenardus, ut ex loco integro supra relato constat, tantùm de ingenti
locustarum multitudine, & plaustris, quibus Fessam convehuntur, integris agit, de insalubritate verò earum, de qua sermo & quæstio hic est, ne γρῦ quidem. Sequentia 74
quoque connexionem nullam habent; typographi fortassis vitio. *Quamvis enim*, inquit, *Sinensibus locustas in deliciis commemoret Joh. Neuhof. & Palæstinis condita in usu fuerint: & victus quoque agrestis B. Johannis Baptistæ τῶν ἀκρίδων satis evincit* [non dicit quid evincat] *quidquid nonnulli de plantarum τοῖς ἄκροις argutentur* &c. *& Medicorum haud pauci non adeò insalubres conjiciant, quia non nisi frumentis* [segetes intelligit] *herbisque salutaribus vescantur.* [imò salutares & insalutares pariter depascuntur.] *Plerique tamen ad Galeni mentem λαχανοφαγίαν sanitati minus convenientem pronunciarunt.* Quæ quæso hæc est argumentatio de locustis ad λαχανοφαγίαν; & vice versa de λαχανοφαγία ad insalubritatem locustarum? Sic enim argumentatur: *quamvis esui sint locustæ: easque non adeò insalubres censeant Medicorum haud pauci: plerique tamen olerum esum sanitati minus convenire putant.* Itáne λαχανοφαγία carnem animalium insalubrem reddit? Aliam enim conclusionem ex verbis Velschii elicere non possum. Non sequi (putat) medicorum haud paucorum conjecturam: *Locustas ideò non insalubres esse, quod salutaribus herbis vescantur; Galenum enim λαχανοφαγίαν sanitati minus convenientem putare.* Judicet de tali argumento qui volet. Certum est Galenum nō de in- 75
sectis aut pecoribus (quorum caro ex *lachanophagiâ* efficitur saluberrima) sed de ho-
cap. 40. minibus agere, num olerum esus illis conducat? Is enim *Lib. II. de alimentorum facultatibus* docet: *Omnia olera sanguinem generare paucissimum, & illum etiam succi pravi.* cap. 50. ejusd. libri scribit: *Olera dare nutrimentum paucissimum, & ipsum quidem tenue & aquosum.* Idem ferè repetit C. 5. in Lib. 6. Epidemiarum, ubi ait: *imbecillos cibos Hippocratem vocare eos, qui parum alimenti corpori exhibent, ut olera, & plurimi arborum fructus.* Quod & *Celsus* Latinorum Medicorum Hippocrates affirmat *imbecillissimam materiam esse omne olus.* Quàm vanum denique est, à cibis animalium ad salubritatem carnis eorum argumentari; quid non vorant porci, quid gallinæ aliæque aves? an propterea insalubris est earum caro?

Notandus propterea fuit Velschius tam prolixè, quod mihi ab amico semel at- 76
que iterum acriter ad nauseam usque opponeretur, tanquam de insalubritate locustarum admodum sapienter disseruisset. Verùm enim verò etsi maximè insalubres & mali saporis essent locustæ, non sequeretur exinde, Deum illas Israelitis cupedias expectantibus, dare nec debuisse nec voluisse. Deus enim illis carnem in furore suo dedit, (g) ut habent expressa Scripturæ verba: *Nam adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat hujusmodi cibus, & ecce furor Domini concitatus in populum percussit eum plagâ*
pag. רז *magnâ nimis.* Num. XI. 33. Abarbanel in commentario suo ad hunc locum, equidem
nesciens, quid שלוים *Selawa* fuerint, (nam מין עופות הגדלים על פני הים *speciem avium magnarum super faciem maris* eas fuisse prædicat, tanquam aues quædam marinæ sive aquaticæ fuissent;) tamen scribit, quòd Deus dederit Israelitis Selawam tanquam in pœnam concupiscentiæ, לפי שהוא ארסיי *eò quòd sit venenata* [i. e. noxia] *& quod Medici memorent* שהשלו הזה אוכל הרוש והוא הנאפילו הממית *quod Selawa edat venenum, nempe Napellum,* [Ital. *Napello* Aconitum] *lethale* &c. *atque ideo dicere scripturam: Quòd carne adhuc inter dentes eorum* [existente] *mortui sint.* De coturnicibus quidem scribunt Physici; *quòd elleboro seu veratro vescantur* (Arabes addunt *Napellum*) *& quod caro earum ideò parùm salubris sit*; Alii id negant, neque ego de Germanicis coturnicibus id verum putaverim. Rabbinum illum de avibus his confusè loquentem ideò tantùm produximus, ut appareat, quomodo responderi possit illis, qui de insalubritate locustarum argutari voluerint. Alioquin certo certius est nullum neque Physicum neque Medicum de Selawis unquam locutum esse, nisi fuerit Judæus.] Verùm hæc ὡς ἐν παρόδῳ, nunc ad cœpta redeamus.

Tertiò

(f) Plura talia à Xylandro malè versa reperiuntur: exemplum habes supra de Geranomachia *Pygmæorum*. L. 1. c. n. 22. §. 10. f. (g) Sicuti quondam dederat *Regem in furore suo*, apud *Oseam* 13. 11.

77 Tertiò benè tenendum species locustarum mundarum plurimas esse. Nugis Talmudicis lectores non morabimur; Enimverò in Gemara crassè fabulantur. *Octingenta genera locustarum mundarum Israelitas Babylonem secuta fuisse* (h). Sat multas tamen esse, & pro diversitate regionum varias, autores testantur. Videatur modo tabula ænea Aldrovandi, in quâ ultra XII. figuræ earum comparent. Decem earum nomina &, ut puto, species in Prophetarum scriptis occurrunt, quæ Bochartus (i) refert, & more suo egregiè exponit. Etiam in Arabica lingua diversis nominibus distinguuntur. L. I. c. 13. N. XCVI. L. IV. c. 1.

78 Quarto. Mundas fuisse & esu licitas Judæis. Quatuor mundarum genera præcipua Lev. XI. 21. nominantur, sed descriptio generalis præmittitur:

אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההלך על ארבע אשר לא (k) כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ:	Veruntamen istud comedetis ex omni reptili volatili, quod graditur super quatuor [*pedibus*] cui [*sunt*] crura ultra [*vel præter*] pedes ejus ad saliendum [*in*] illis in terra.

Huic descriptioni locustarum generali subjungitur denominatio specialis v. 22.

את אלה מהם תאכלו	Istas ex iis [*locustis*] comedetis.
את הארבה למינו	*Arbeh* cum specie sua;
ואת הסלעם למינהו	*Sol-am* cum specie sua;
ואת החרגל למינהו	*Chargol* cum specie sua;
ואת החגב למינהו:	Et *Chagab* cum specie sua.

Latinis vocabulis distingui non possunt: (Nam quæ Vulgata ex Græca versione usurpat, nihil moramur,) ideò generali descriptione præmissâ, Hebraica vocabula retinenda fuerunt, quod in plerisque vernaculis versionibus factum.

79 Verùm hoc loco non quatuor tantùm locustarum mundarum species nuncupantur, sed ut diximus, quatuor genera præcipua, quæ plures species minùs principales sub se continebant: id enim arguit vocula למינהו adjecta, quam LXX. interpretes rectè reddunt καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶν *& similia illorum*, sive *similes illis*, ad significandum sub quatuor istis nominibus generalibus plures comprehensas fuisse species illis similes, suaque propria nomina in illis regionibus procul dubio habentes. Quamobrem nobis opponi non potest: *Locustæ nomina sua in S. Scriptura habent, ergo nulla dictæ fuerunt* Selawæ (l).

80 Jam ad præcipuum dissertationis nostræ scopum videlicet sacri textus exegesin nos accingemus, qui αὐτολεξεὶ sic habet, Exod. 16. 13.

ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה:	Et factum est vesperi, & ascendit *Selawa* & operuit castra.

Num. XI. 31.

ורוח נסע מאת יהוה ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה · וכאמתים על פני הארץ:	Et ventus profectus est à Domino, & abripuit *Selawas à mari* & *diffudit* super castra *quasi* iter diei hic, & *quasi* iter diei illic circum circa castra, & *ferè* duobus cubitis super faciem terræ.
32. ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלו · הממעיט אסף עשרה חמרים · וישטחו להם שטוח סביבות המחנה	32. Et surrexit populus toto illo die, & tota nocte, & toto die postero, & colligebant Selawam. Qui minimum, collegit *decem Coros*. Et *expanderunt* eas *expandendo* circumcirca castra.

(h) Hieros. Taanith. fol. 69. 2. (i) In Hieroz. P. II. Lib. IV. c. 1. (k) Hic exemplum habemus superstitionis Masotethicæ, *Constructio*, *sensus*, *Grammatica & sana ratio* docent pro לא *Non* scribendum esse לו *Ei*. Illi tamen exemplar suum mendosum, quod sciebant a nullo Prophetâ esse profectum, emendare non fuerunt ausi; sed in margine scripserunt per suum קרי. Samaritanus codex manifestè habet istud Masorethatum לו *Ei*; & tamen viri docti nullas à Samaritanis petere volunt varias lectiones. (l) Sic in alio casu de *bâu* rectissimè respondet Clariss. *Pfeifferus* Drusio, quod nomen generale notum non tollat appellationem specialem per nomen ignotius. *Dub. vex. Scr. Sac. ad vet.* Dudaim, p. 175.

L. I.c. 13.
N. XCVI.

Psalmo. 78. al. 77. sic legitur versu 27.

יסע קדים בשמים וינהג בעזו תימן:
וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף.
ויפל בקרב מחנהו סביב למשכנתיו:

Et proficisci fecit *Euronotum* (m) in cœlis, & induxit (in) potentiâ suâ *Austrum*, & pluere fecit super eos tanquam pulverem, carnem, & sicut arenam Marium volucrem alatam, & cadere fecit in medium castrorum, circum habitationes ejus [populi Israel.]

Ex his textum Numeri XI. utpote potiorem & ampliorem elegimus, quem ex mente nostra exponemus, & cum alterâ sententiâ conferemus.

Et ventus] Ventus locustas adpellere solet. Diodorus Siculus Lib. III. p. 163. 81

Ἐπειδ' ὅταν τῶν προειρημένων ἀνέμων πνεόντων προσφέρηται τὰ νέφη τῶν ἀκρίδων &c.

Deinde quùm modò dictis ventis [Zephyro & Africo] *flantibus nubes locustarum afferuntur &c.*

De coturnicibus id locum habere nequit, ut tam longo itinere a mari in media deserta Arabiæ petrææ à ventis adductæ fuerint; quippe nec altivolæ sunt nec longivolæ. Aristoteles disertis verbis docet & experientia confirmat: *μὴ εἶναι πτητικάς*; *minus habiles esse ad volandum. οὐ πέτονται διὰ τὸ βάρος· πολὺ γὰρ τὸ σῶμα*; *nequeunt volare ob gravitatem*; [*scil.* diu & procul] *corpulentæ enim valdè sunt.* Scaliger hæc exponens, de suo addit: *Minimè enim commodè volant suâ naturâ.* Etenim *ἀνατομία* ostendit, alas illis portione corporis breviores esse, quàm ut altè & diu volare possint. Primum ergo hîc statuendum esse miraculum, si de coturnicibus hunc locum accipere velles.

Qualis verò ventus is fuerit, disputant interpretes. In Psalmo duo nominan- 82
tur, Eurus [nobis *Euronotus*] & Auster, hos successivè seu alternis spirasse dicunt, ut è diversis regionibus tot coturnices coëgerint. Sed unum eundemque ventum, Australem nempe, intelligi, Bochartus egregiè docet, cùm quòd in toto hoc Psalmo, ut alibi in Libris metricis unum hemistichium alterum exponat: tùm quòd apud veteres isti venti promiscuè sumantur. Summa ventorum divisio antiquissimis temporibus duplex tantummodò fuit, in Boreales scilicet & Australes, ita ut Eurus, Euronotus, Auster, Africus & reliqui sub his comprehendantur, atque hanc ob causam, & in hoc loco & alibi קדים Ebræorum à LXX. interpretibus *Νότος Auster* reddatur. Hic bonam objectionem format Bochartus, eamque mox ipse diluit, quod Aristoteles (n) scribat: *Coturnices austro flante non volare*; quod pro nostra sententia faceret, modò tam procul volare possent. Sed dubium omne cadit, si de locustis locum accipias, qui quolibet vento australi, secundum verba Psaltæ, è regionibus Australibus advehi potuerunt.

Profectus est à Domino, & abripuit Selawas] Rectè hîc Abarba- 83
nel; sic dici: שהיה רוח ההיא בלתי טבעי *quòd ventus ille minimè naturalis esset*, Nimirum *Deus omnipotentiâ suâ ventum excitavit*, qui locustas, aliàs desertum illud non quæsituras à viâ illarum ordinariâ abripuit, atque ad castra Israelitarum propulit, ibique cessante flatu reliquit. Hoc ergo est miraculum, quod Deus populo suo præstitit, quod & ipse Psaltes prædicat, nil præterea nisi multitudinem earum exaggerans, quæ alioquin naturalis à ventis illis è plurimis locis in unum coacta fuit.

A mari] rubro videlicet late sumto, ut etiam sinum Persicum complecta- 84
tur, non quod ex ipso mari emerserint, ut malè crediderunt quidam veterum, *Aben Ezra* ad Exod. 16. 13. *Poli Synop.* ad h. locum; & è Græcis *Phanodemus*, & Arabum nonnulli, teste Bocharto (o), sed quòd à plaga seu tractu illo maris venerint. Propterea dicitur in Exod: *Et ascendit Selawa*, non elevando se à terra in aerem, ut Lira vult, sed à mari, quod terrâ inferius est. Id disertis verbis habet Liber Sapientiæ.
c. 19. 12. *Ascendit illis de mari Ortygometra.* Imò non solùm ex maritimis Arabiæ partibus, totoque

(m) Sic maluimus reddere quàm *Eurum*; nam quæ de קדים vento fervidissimo in Sacris leguntur, in *Euronotum* rectiùs quàm in Eurum quadrant. Latinè alias dicitur *Vulturnus* Italis *Sirocco*. (n) Hist. Animal. VIII. 12. & ex eo Plin. X. 23. (o) In Hieroz. P. II, 1, 15. §. 3. p. 100.

toque tractu Auſtrali, ventos ita dirigente Deo, ſed etiam ex ipſa Africâ ultra Sinum Arabicum veniſſe prodigioſam iſtam locuſtarum multitudinem crediderim. Nam *maria ab illis tranſiri* è Plinio: & *Locuſtarum nubes* à mari *vento repente in Apuliam illatas* ſup. §. 30. è Livio didicimus. Quæ mediterraneum Mare transvolaviſſe putandæ ſunt, ut jure ſup. §. 65. miteris, cur tam immenſo tractu, tam longo itinere non laſſentur, niſi dicere velis alias aliis Inſidere, & alternis volare. Videmus enim, inſecta volare poſſe, marem portante fœmina, ut Plinius teſtatur de ipſis locuſtis dicto lib. XI, c. 29. S. 35. n fine.

85 Et diffudit [eas] ſuper caſtra] Nimirum prout diffunditur pulvis vel arena; primò per aerem nubis inſtar, deinde ſuper humum : vel prout demittitur confertim pluvia; nam utrumque ſimile Pſalmiſta habet, ita ut non in aere ſubſtiterit, neque etiam volaverit Selawa, quod interpretes quidam abs re voluerunt, ſed deciderit in terram, ſicut arena, pulvis & pluvia decidunt. ויפל *Cadere fecit* in Pſalmo legitur. Hoc eſt quod in Exodo dicitur ותכס *operuit caſtra*: ac verbum ויטש *Diffudit*, totum hoc comma regit, usque ad verba: *Et ſurrexit*; Itaque hoc eſſet alterum miraculum, quòd coturnicibus pluerit inſtar pulveris vel arenæ. Id ne agnoſcere tenerentur interpretes plerique, intruſerunt in textum verbum *volare*, ut mox audiemus.

86 Iter diei hic, & iter diei illic circumcirca caſtra] Diurnum iter minimum eſt viginti millium, ut Bochartus habet. Ponamus illud IV. millibus minus, & ſumamus diei iter XVI millium paſſuum, ſi cum exercitu totisque caſtris proficiſcaris. Spatium iſtud planè ineffabilem denotat iſtarum volucrium multitudinem, etiamſi unius tantùm cubiti altitudine jacuiſſent. Tot autem coturnices, vel alias aves propriè dictas naturaliter in aliquo quamvis ampliſſimo terræ tractu dari plerique interpretum meritò non credidere, ideoque *Selawas* vel *noviter à Deo creatas*, vel *inter colligendum miraculosè multiplicatas* fuiſſe cenſuerunt, quod tertium fuiſſet miraculum; ſed iſtud rectè rejicit Bochartus, nec Judæi credunt, ut ſupra audivimus. Quippe vento appulſas fuiſſe ſcriptura clarè dicit: quid autem opus fuiſſet vento, ſi Deus Selawas ut Manna creare voluiſſet.

87 Verùm enim verò exaggeret mihi aliquis ex Varrone de re ruſtica *immanem numerum coturnicum*. L. 3. c. 5. Narret è Diodoro *earum greges integras*; & ex Plinio & Solino L. X. c. 23. firmiter afferat, *quòd velis incidant, & navigia mergant*; ad immanem tamen iſtam c. XI. tam latè patentem, tamque altè jacentem copiam *Selawarum* ne comparari quidem poterunt. Etiamſi vera eſſent, quæ *Gesnerus* ex Flavio Blondo narrat: *In Antiatum littore redeuntibus primò vere coturnicibus intra quinque millia paſſuum, capi nonnunquam uno die centies mille.* Talem coturnicum ſummam quinque homines ſecundum computationem *Cornelii à Lapide* triginta ſex horarum ſpatio cepiſſe oportet, ſi ſexa-
88 ginta myriades Iſraelitarum in ſumma rotunda putes. Luſum ingenii ſui in Commentario ad hunc locum prodere voluit *Cornelius* calculum coturnicum ſubducere auſus, tanquam quadraturam circuli סביבות המחנה circum circa caſtra reperiſſet, & iter unius diei perticâ menſuratum fuiſſet. *Iſraelitas*, inquiens, *circiter duodecim millia millionum coturnicum cepiſſe* (p); cùm tamen litera ſervilis כ quantitati alicui vel menſuræ appoſita nihil certi definiat, & per *quaſi, ferè, circiter* reddenda ſit. כף השיעור *Caph menſuræ vel æſtimationis* Judæorum Doctores vocant, ut: כשלשת אלפי איש *Circiter tria millia hominum* Exod. 32. 28. Quænam verò ſupputatio inſtitui poteſt, ſi dicatur כדרך יום *ferè* vel *circiter itinere diurno*; & כאמתים *quaſi* vel *ferè duorum cubitorum*. Deinde quî potuit ille à Vulgata recedere, quæ de diſtantiâ volatus à terrâ, non de cumulatione Selawarum in terra agit.

89 Igitur multitudo, quæ in coturnicibus planè miraculoſa fuiſſet, in locuſtis naturalis eſt; niſi quòd hîc miraculoſè congregatæ & coacervatæ fuerint. Nam ſpatium ſoli ſex vel ſeptem milliarium Germanicorum à coturnicibus unquam obtectum fuiſſe,

(p) Mirum quod non menſuraverit potius, quam numeraverit; nam de numero ſilet textus.

L. I. c. 13. isse, nuspiam legitur, at benè de locustis. Non nisi *nubes locustarum* vocant auto-
N. XCVI. res illarum examina: *Multitudinem locustarum prodigio similem fuisse in Africa* Augu-
d. loc. stinus testatur (q). *Inæstimabilem nubem* idem vocat. *Multitudinem ineffabilem, supra*
§. 31. & seq. *quam cuiquam credibile est, qui non ipse viderit*, Alvarezius loco supra citato; ubi ma-
ximè notabilia sunt ejus verba pro nostra expositione apprimè facientia: *quod octo
leucas Lusitanicas*, (quæ parum absunt à Germanicis) (r) *soli contexerint, & quod res
ita se habuerit, se postea cognovisse.* *Aldrovandus* (s) sequentia habet ex Surio: *Fuit* 90
hoc anno [scil. 1541] *incredibilis multitudo* ingentium locustarum *in regionibus Poloniæ
regno finitimis &c. tantâque multitudine provolarunt, ut* duo milliaria *in longum, &
latum* cubito tenus *ita occuparent, ut solis quoque splendorem à toto illo terræ spatio suâ
densitate excluderent.* Nota hic: cubito tenus, & duo milliaria Polonica.
Si hoc contigit in Europâ, quàm facilè fuit Deo in Australibus regionibus locustas
duplo altiùs & latiùs ventorum australium ope congregare. Idem paulo ante tra-
dit: *Scribunt anno 1475. Siradiensem, & Lencicienſem oram atque Masoviam, ingen-
tem locustarum vim ex Vngaria, Moravia, & Silesia advenientem, pervagatam esse, &
non modò segetes, atque prata, verùm & arborum frondes depastam, continuatis ad* sesqui-
milliarium in latitudinem, & alterum tantum in longitudinem *examinibus, concurren-
tibus inter se nonnunquam, & Solis aspectum densitate suâ terræ adimentibus.* Quis talia
unquam de coturnicibus legit, vel fando audivit?

L. 10. c. 23. Cæteroquin incredibile est, quod Plinius, & ex eo Solinus cap. XI. narrat: 91
S. 33. *quasi coturnices, velis incidentes vel insidentes*, [nam utrumque legitur] *navigia quando-
que vertant, & mergant; & hoc semper noctu.* Tale quid aliquot retrò seculis factum,
non memini me legisse. Si unquam contigit, (modò coturnices fuerint) utique
nullæ naves onerariæ nec triremes fuere, quibus id accidit, sed fortè monoxyla (t),
seu lembunculi littus legentes, qui non adeò magno pondere, si extremitati mali & ve-
lis appendatur, subverti possunt. Nam dato semel æquilibrio, extremum rei gra-
vissimæ nullo negotio, in quam velis partem, declinare poteris, ut ex Stathmica no-
tum. Coturnices autem trans mare volare *mendacium* vocat Albertus Magnus (u):
quòd hyemis tempore trans mare non inveniantur, eas enim æque ac cæteras aves latere.
Sed nimis temerè sic loquitur; nam quamvis Mare mediterraneum transvolare ipse
non crediderim, ob causas, quas de brevi & difficili earum volatu supra attuli. Non
tamen absimile est vero, illas trans freta ab una insula in aliam volare, vel à vento ul-
terius in mare quàm ipsæ volunt, propelli. Pet. Bellonius in observationibus suis
L. 2. c. 17. refert: *In itinere inter Rhodum & Alexandriam plurimas coturnices à Septentrione meri-
diem versus tendentes in illius nave captas fuisse.* Sed neque tempus, neque nume-
d. loc. rum, neque etiam locum præcisè narrat. *Iter illis esse per hospitia certa*, Plinius
ait. Igitur vento procul dubio impulsæ hospitium tum temporis in navi illa coactè
quæsiverunt.

Ferè duobus cubitis] Non plenè, nec ubique æqualiter duorum cu- 92
bitorum altitudine jacuerunt Selawæ. Senserunt hîc interpretes: *Coturnices in tan-
tam altitudinem coacervari non potuisse, quin suffocarentur; nec sibi imaginari potuerunt,
quomodo quietæ jacuissent humi, ut caperentur*, quasi immobiles & soporatæ. Igitur,
ne in omnibus hujus historiæ articulis miraculum fingerent, textum hîc (quasi non à
verbo *diffudit* totus regeretur) novo vocabulo supplere conati sunt, *in aere* vola-
visse eas, *duorum cubitorum altitudine super terram*, tradentes. Nimirum, ut eò fa-
ciliùs manibus caperentur; atque sic dubium de supernaturali coturnicum multitudi-
ne, vel Phasianorum Targumicorum, eorumque humi jacentium suffocatione tol-
leretur, tam densè enim fortassis non volavissent, adeoque numerus earum fidem
neutiquam excederet. Vetustissima hæc est interpretum Judaicorum sententia.
Sic

(q) Lib. III. de Civ. Dei cap. 31. (r) Septendecim leucæ Lusitanicæ cum dimidia unum con-
ficiunt gradum; quindecim verò Germanicæ. (s) *De Insectis Lib. IV. cap. 1. tit. Vellus, Damna.* (t) Efe-
stokar vocant Sueci. (u) Lib. 23. De animal. pag. 619.

Sic enim *Ionathan Ben Vziel* in ſuo Targum: וכרום תרתין אמין הוה פרח על אנפי ארעא *& quaſi altitudine duorum cubitorum volabat* [Selawa] *ſuper faciem terræ.* Rationem mox addit: מטול דלא ילען בזמן כנשהון יתהון *Ideò, ne fatigarentur, quum colligerent eas.* Iſtam ſententiam amplexi ſunt veterum plerique, *R. Salomo* in notis, teſte Bocharto. *Hieronymus*, ipſaque Vulgata: *Volabantque in aëre duobus cubitis altitudine ſuper terram.* Schindlerus *in Lexico Rad.* שלה & alii plures. L. I. c. 13. N. XCVI.

93 Verùm enim verò, præter id, quod in textu nihil tale reperitur, qualem miraculoſum volatum interpretes iſti ſibi in animo figuraverint, aſſequi non poſſum. Etenim *vel perrexerunt volando* coturnices, tunc intra paucas horas caſtra transvolando præteriiſſe neceſſe eſt; neque dici potuiſſent diurni itineris ſpatium circumcirca caſtra compleviſſe: *vel quieverunt in ipſo aere*, tunc aliud miraculum fingendum eſt, quòd niſorum muribus inſidiantium more per triginta ſex horas in modo dicto ſpatio quietè ſe continuerint, & ſic volando non prætervolaverint, quod abſurdum. Quin & verba textus ipſa & ingenium linguæ repugnant. Radix כסה Exod. 16. 13. *obtexit, operuit* [caſtra] uſurpatur de multitudine populi; ut: *Populus* כסה את עין הארץ *operuit oculum* [i.e. ſuperficiem] *terræ*, Num. 22. 5. & in ſpecie de Locuſtis Ægypti, ויכס את עין כל הארץ *& obtexit ſuperficiem terræ*; certe non volando, ſed jacendo. Dein verba Pſaltis ימטר & יפל *pluere & decidere fecit*, alium ſenſum non admittunt, quàm quòd in terram inſtar pluviæ deciderint, ut paulo ante diximus. Planè aliter locutum oporteret ſacrum Scriptorem, ſi volatum indicare voluiſſet. Exod 10. 15.

94 Cumulationem coturnicum Bochartus non inficiatur, quamvis novè opinetur, *bicubitales acervos per intervalla datos fuiſſe, per quæ populus inter colligendum ambularet.* Sed & hoc miraculoſum fuiſſet, quia coturnices ſua ſponte id non faciunt. Quomodo enim [fortaſſis ille ſic putavit] ſexaginta hominum myriades nullo dato ſpatio locum colligendi habuiſſent, niſi per medias coturnices tanquam per nivem vel arenam ire, easque pedibus obterere voluiſſent. At talis aggeratio, ſive continua, ſive per cumulos ſeparatos (de quibus in textu nihil) facta, ad coturnices minimè: optimè verò ad locuſtas poteſt applicari, de quibus conſtat, quòd acervatim ſegetibus ſatis densè incumbant, atque ob pedum & alarum raritarem minimè ſuffocentur, quod cuilibet experiri licet in uno vaſe unius tantùm cubiti altitudine coturnices vivas: in altero locuſtas, bruchos vel cicadas aut ſimilia inſecta duorum ferè cubitorum altitudine ponenti, ibi intra paucas horas illas maximam partem mortuas: hæc omnia viva deprehendet; nec per locuſtas ire, easque pedibus conculcare mirum. Quocunque demum modo altitudinem duorum cubitorum acceperis, ſive de volatu: ſive de cumulatione coturnicum, quartum te oportet fingere miraculum.

95 Super faciem terræ] פני הארץ *Facies terræ* in S. Scriptura ſemper *terræ ſuperficiem*, ſeu ipſam humum ſignificat, ut modo diximus; atque hoc verba & dicta modò allegata evincunt. Supra terram autem volare dicitur ſimpliciter על הארץ *ſupra terram*, ut עוף יעופף על הארץ *avis volans ſupra terram.* Gen. 1. 20.

96 Et ſurrexit populus toto die, & tota nocte, & toto die poſtero] Aggreſſus eſt populus *Selawas*, triginta ſex horarum ſpatio collectioni earum intentus.

97 Et colligebant] אסף *Collegit rem aliquam quieſcentem, vel humi jacentem.* De avibus volantibus aliud adhibitum fuiſſet vocabulum, nempe: *capiebant, comprehendebant*, vel tale quid. Utique non niſi miraculosè quieviſſent coturnices jacentes; ſed potiùs circumvolitaſſent, homines capturæ intentos paventes; quod valdè confuſum aucupium, & miram per caſtra diſcurſationem effeciſſet. Id ergò, quod in coturnicibus planè inſolitum & quintum miraculum fuiſſet, in locuſtis conſuetum eſt & perpetuum. Eæ enim in hominum ora involant, ut ſupra ex Alvarezio didicimus, §. 32. & humi jacentes plenis pugnis tolluntur & colliguntur.

 Quoad

L. I. c. 13. N. XCVI. Quoad modum collectionis, quæri potest, *vivæne retenta, an statim occisa fuerint Selawa?* Huic quæstioni ansam præbuit *Malvenda*, qui nugatur: *Israelitas in caveis coturnices aluisse, quò in plures menses sufficerent.* Quasi verò caveas magnas, quarum singulæ Corum caperent, ex Ægypto secum attulissent, vel *scirpeas caveas* (ut ille loquitur) in deserto fecissent, & cum triticum deesset, illas Mannâ pavissent, ut scilicet interea cantu earum fruerentur. Sed apage tales ineptias. Scilicet facilè intelligebat Malvenda, quòd tanta coturnicum copia tam brevi tempore neque mactari, neque ad longum usum parari potuerit, quia more Judaico non licebat eas *πνίγειν* i. e. *cranio, vel faucibus compressis necare, aut collum contorquere*, ut nostri aucupes faciunt. 98

99 Quantum verò temporis necesse fuisset, priusquam Israelitæ tot coturnices comprehenderent: comprehensas dissecto jugulo vel capite mactarent: mactatas donec sanguis omnis efflueret tenerent: postea deplumarent: dein exenterarent: & tandem per ingens terræ spatium sigillatim, nempe per areolas (ut loquuntur Rabbinorum aliqui) pulchrè disponerent, ut probè siccarentur, nec tamen putrescerent. Vivæ sanè nec retibus contineri, nec mensurari poterant.

100 Omnia ista dubia cadunt, si de locustis hunc locum accipias. Hæ enim nullo negotio à viris atque fœminis, pueris atque puellis comprehendi, & capite compresso vel avulso, alisque abreptis, à mulieribus & infantibus necari, adeoque tot Cori à tot hominum myriadibus triginta sex horarum spatio confici & impleti potuerunt, de quo jamjam plura.

Qui minimum collegit] Non de singulis hominibus vel viris accipiendum esse hoc, rectè judicant interpretes nonnulli; sed de patribus familias, quorum unusquisque pro se suaque familia decem coros collegit (x); quod si rectè sumatur, non adeò nimium videri debet, neque enim ômnes & singuli mensuraverunt id quod collegerunt, sed aliqui tantùm, qui minimum collegisse videbantur. Ita cum Exodi XVI. 17. & 18. de Manna dicitur: המרבה והממעיט *qui plurimum & qui minimum* [aspectu *scil.* externo] *collegerat*, postea cum mensuraret, altero plus non reportaverat. 101

Decem Coros] Immanis hæc est summa, & omnem fidem superans, si de coturnicibus accipiatur; non in unum mensem, quem Deus promiserat, sed tot in plurimos menses, imò unum & alterum annum suffectura. Corus enim continet centum Gomor, quorum unum, Mannâ impletum, diurna cibi mensura fuit. Igitur, ut magno huic dubio occurrat Bochartus, primò numerum certum pro incerto hîc positum asserit, ita ut *decem* illi significet *plurimos*. Numerum enim denarium certum interdum incertam & tamen magnam quantitatem denotare: deinde Hebraicum חמר hîc non pro *Coro*, sed pro *Acervo* seu *cumulo* cum Targum & Arabico interprete accipit; nam & hanc significationem habet. Igitur ex mente Bocharti talis sensus prodit: *eum, qui minimum collegerit, plurimos acervos collegisse.* Verùm, ut mihi videtur, parum congruus, ut nihil dictum putate possis. Nam primò instituitur hic comparatio inter colligentes, quæ nulla est, nisi certa 103
quantitas exprimatur, ubi ergo numerus incertus est, & quantitas rei collectæ incerta, nulla potest fieri comparatio. Adeò ut quamvis aliquis plurimos parvos acervos collegerit, minus fortè habuerit alio, qui duos vel tres tantùm, sed magnos coacervavit. Deinde ingens copia collectarum Selawarum hac mensura demonstratur. Quandoquidem verò acervi non describebantur, quanti fuerint: nec epitheton aliquod magnitudinis addatur, adeoque mediocres vel parvi esse potuerint, tam vagâ expressione omnino nihil determinatur, quod de sacro scriptore non præsumendum, & contra mentem ejus est.

Igitur præferimus eorum sententiam, qui *Coro Selawas verè mensuratas fuisse* censent; at non omnes: nec ab omnibus; sed ab aliquibus tantùm, qui minimùm collegisse videbantur, ut paulò antè diximus. Coacervatas quidem & cumulatas fuisse locustas necesse est, & cum colligerentur, & cum siccarentur, sed aliud est, cùm com- 104

paratio

(x) Bochartus dicto loco pag. 106.

paratio quantitatis collectæ instituitur, quæ non nisi mensurâ aliquâ fieri poterat. L. I. c. 13.
Mensuratio verò hæc pro locustis maximè facit, quæ recenter occisæ bene mensurari N.XCVI.
potuerunt, & sic, raritate pedum accedente, Corum facilè impleverunt cum post expansionem & exsiccationem vix dimidia pars istius quantitatis superfuerit; qua ratione etiam pro integris familiis, quibus capita familiarum prospexerunt, residua
105 exsiccatarum locustarum summa non adeò nimia videri potest. Coturnices autem mensurare ablonum, nam ut rectè Bochartus loquitur: *Corus est mensura granorum non carnium.* d. loc.
Adhæc corpora talis quantitatis non mensurare, sed numerare solemus. Χέννια ταριχηρὰ μύρια, *Chennia* (y) *salsa decies mille* numerata [non mensurata] *missaque* scribit *Athenæus* ex Epistola Cleomenis ad Alexandrum. Μικρὸν ὀρτύγιον L.9.c.11.
parvam coturniculam idem vocat. Si hæ numerandæ, multò magis coturnices. Si tamen pyra, poma, vel alias res adhuc majores mensurare velis, siccas esse oportet, non eruore madidas, ne compressione corrumpantur & fœdentur, quod fieret, si aves occisas vel deplumatas mensurare velles.

Superest, ut disquiramus, quid de Selawis collectis factum sit. Textus habet:

106 Et expanderunt eas expandendo circumcirca castra.]
Idem planè vocabulum eâdem significatione retinuerunt Chaldæus, Syrus & Arabs. Quid autem expansio ista coturnicum sibi voluerit, & quomodo facta fuerit, sicco pede transeunt interpretes plerique, etiam Bochartus de ea silet. Rabbini Chaldaicam vocem משטיחין משטיחין repetunt: *Expansiones, Expansiones* reddentes, h. e. *ordine & certa serie per lineas & areolas quasi distinxerunt*, ut habetur *in Ioma. 75. 2.* putantes fortè coturnices miraculosè à putredine & vermibus conservatas fuisse, donec decem Cori aliquot dierum intervallo in fervidâ humo ita pulchrè disponerentur. Sed ad id faciendum non minus temporis, & multò plus spatii, quàm antea vivæ occupaverant, requisitum fuisset, si coturnices fuerunt, quia rursus cumulari non
107 poterant, nisi plane putrefacere & corrumpere eas voluisses. Cui fini id factum sit, interpretes illi non addunt; Vulgata de expansione nihil, finem tantùm exprimere voluit his verbis: *Et siccaverunt eas per gyrum castrorum.* Faciat studiosus aliquis lector experimentum, & in Sole fervidissimo exponat aves mactatas, an non brevi tempore verminaturæ sint. Relatum mihi fuit à peregrinatoribus Indiæ, si pecudes ibi calente die mactentur, nec caro illicò multo sale perfricetur, aut fumo benè duretur, intra paucas horas vermibus scatere. Si verò fervida arenâ contegere velis, arescet quidem caro, sed ita ut esui sit inutilis, adhæc arena referta; quo pacto tostas
108 coturnices nemo appetiverit. En lextum miraculum, si de coturnicibus accipias. Septuaginta Interpretes hanc expositionis crucem non tollere sed figere maluerunt, ut planè desisterent lectores ab ulteriori inquisitione; ἔψυξαν ἑαυτοῖς ψυγμοὺς *refrigaverunt sibi refrigeria*, reddentes. Cujus expositionis aliquem idoneum sensum nemo adhuc docuit, nec ego reperire possum.

109 Difficultates & dubia ista omnia cadunt, & tot diversis interpretum sententiis opus non est, si de locustis expandendi rationem accipiamus. Inter alios præparandi modos & iste à Kirstenii Arabe (qui nihil nostri gratia dixit, neque de hac nostra sententia quidquam scivit) refertur, nimirum, *quod soli ferventi per aliquod temporis spatium exponantur, atque sic ad cibum præparentur.* In Relationibus MSS. supra citatis §. 55.
habentur verba: Sie haben gantze Fässer voll gedürret ꝛc. Et in Guinea: Sie werden getödtet/und an der Sonnen gedürret/und von ihnen gefressen. Hinc cognoscere est, quid *expansio Selawarum* sibi voluerit. Istæ igitur locustæ in saxis & petris Arabiæ istius desertæ circumcirca castra non sigillatim, nec per areolas, sed per acervos latè disponi, & sæpius baculis converti potuerunt, donec sufficienter siccatæ fuerint, ut in mensem aut amplius durarent, quas postea aqua tutius macerare, coquere, vel alio pacto ad esum præparare quiverunt. Quamvis credibile sit multas recen-

(y) *Genus avium minutarum* in Ægypto, de quibus videatur *Bochartus* dicto loco pag. 107.

L. I. c. 13. recentet coctas, multas sale conditas, vel fumo etiam duratas fuisse, utut solus expan-
N. XCVI. dendi, sive in sole exponendi modus tanquam communissimus & facillimus in Scripturâ exprimatur.

Samaritanus codex hic variam lectionem nobis suppeditat, ibi enim pro שטח 110
Expandis transpositis literis reperitur שחט: Mactavit, ut: ࠅࠉࠔࠇࠈࠅ · ࠋࠄࠌ · ࠔࠇࠅࠈࠄ וישחטו להם שחוטה *Et mactaverunt eas mactatione.* Samaritana versio habet: ࠅࠍࠊࠎࠅ · ࠋࠇࠅࠍ · ࠍࠊࠉࠎࠄ: ונכסו לחון נכיסה quod idem est. Videntur Samaritani de avibus propriè dictis textum hunc accipere, quibus mactatio potius convenit, quàm expansio; ista enim in aves non quadrabat. Posset quidem verbum ࠔࠇࠈ שחט de occisione simpliciter accipi, sed tunc verba circum castra supervacanea forent, ista enim expansionem aliquam denotant.

Ex quibus evidenter lectori constare putamus, textum omnem de locustis multò commodiùs & genuiniùs exponi posse quàm de coturnicibus, sine alio miraculo, quàm quòd Deus ventos australes excitaverit, iisque locustas in unum coactas tantâ copiâ in desertum volare, ibique per triginta sex horas manere coëgerit. Non quòd miraculum divinum elevare velimus, sed ut illud textui & naturæ rerum convenientiùs exponamus, significationem vocabuli amissam restituentes: simulque impiorum irrisorum objectionibus obviam euntes; ne dicant: *Deum non opus habuisse tot superfluis in una historia miraculis, ad satiandam in unum mensem appetentiam carnis* 111
d. loc. *Israelitarum; cùm id multò paucioribus efficere potuisset.* Rectè Bochartus: *Non ut minuamus Dei virtutem, sed ne fidei vim faciamus, ab illa plura extorquentes quàm Deus nobis in verbo suo revelavit.* Hoc est: *Ne miracula fingamus, cùm Deus per naturam servam suam operatur.*

Hæc pro scopo nostro sufficiant; quibus etiam satisfactum putamus iis, qui de 112
locustis S. Johannis Baptistæ hucusque dubitaverunt, & ignoratione locustarum Orientis quidvis aliud quàm insectum hoc comminisci voluerunt, ut videre est apud Melchiorem Sebizium de Alimentorum facultatibus Lib. II, p. 503. Plura de Locustis qui legere volet, videat *Itinerarium Persiæ Tavernieri* (z); ubi docet in Armenia intra paucos dies locustas ab avibus absumi. Nam in Armenia quoque dari Tacitus testatur loco supra citato his verbis: *Imbecillum equitem pabuli inopia; nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum aut frondosum.*

Additio.

Diximus supra § 21. & 22. Arabes non intelligere vocem سلوى ex S. 113
Scriptura in Alcoranum intrusam. Commentatorum peritissimi volatile fuisse sciunt, quale, nesciunt; ut ex variatione eorum liquet. Locum *Wheloci* p. 14. amicus nobis suppeditavit, qui ex *Persico Paraphraste* p. 29. lin. 17. sequentia tradit وفرستاديم برشما ترنجبين ومرغي كه انرا كركي خوانند id est: *Demisimus super vos* Mannam *& volatilia quæ* Carc *appellitant.* Persicum ترنجبين *Mannam* officinarum seu *medicinalem* significat, quasi verò talis fuerit Israelitarum. كركي *Perdicem* exponit *Angelus à S. Iosepho* secus ac Clariss. *Meninskius* qui Gilæorum Lingua *Gallinas* ita vocari scribit. Quæ cuncta sententiam nostram firmant, genuinam vocis שלו significationem ex Arabicâ linguâ, & Alcorano ejusque commentatoribus haberi minimè posse.

N°. XCVII. De formicis Indicis] Animalia Indiæ atque Africæ 1
pleraque majora esse nostratibus, ex supradictis constat. De *Taurelephantis, avibus*
n. 73. §. 3. n. 92. §. 6. *& Draconibus* ingentibus supra diximus: *Vespertiliones* anserum magnitudine dari
n. 93. §. 4. ferunt. (a) Non igitur mirum, si & insecta multò maxima ibi reperiantur. Sed credibile non est, *formicas* reperiri magnitudine canis. Miraculi causâ augeri solent ista, & fabulis corrumpi.

Primus

(z) Lib. IV. cap. 3. & Tom. I, Lib. 2. pag. 157. (a) Itinerar. Georg. Anderson. Lib. I. cap. 10. in fin.

2 Primus *Herodotus* in Thalia Lib. 3. c. 102. autor est: *dari* L. I. c. 13. N. XCVII

Μύρμηκες μεγάθεα ἔχοντες κυνῶν μὲν ἐλάσσονα, ἀλωπέκων δὲ μέζονα; εἰσὶ γὰρ ἐξ αὐτέων καὶ παρὰ βασιλέϊ τῷ Περσέων, ἐνθεῦτεν θηρευθέντες.	*Formicas* magnitudine *canum* minores, *vulpium verò majores. Dantur enim quædam tales & apud Regem Persiæ, ex illis locis venando capta.*

Strabo ex Megasthene refert: *eas vulpibus non minores esse*; sed illi, ut & Daimacho Lib. 15.
talia scribentibus fidem derogat. Plinius *Indicas lupis Ægypti magnitudine comparat.* p. 706. &
Solinus *Æthiopicis formam canis maximi* tribuit. Idem habet Mela, quem sic corrige: 2. p. 70.
Alit formicas non minores maximis canibus. Vel: *maximas non minores canibus.* L. II. c. 31.
3 Quæ si quis legat, minùs fabulosam putabit *Thuani* (b) narrationem: *Quòd nuncius à* cap. 30.
Thamo Persarum Rege Oratoris titulo ad Solimannum venerit cum muneribus, inter quæ e- 3, 7. 23.
rat formica Indica *canis mediocris magnitudine, animal mordax & sævum.* Eadem ha- Ep. 4 p.
bet Busbequius; sed Bochartus (c) meritò in dubium vocat, quòd viri isti graves non 259.
suâ fide, sed ex aliorum relatione scripserint. Nam: *Memini dictum fuisse*, Busbequius ait. Quamobrem & nos fidem tam diu suspendemus, donec ex αὐτοψίᾳ cujusdam viri fide digni certiora cognoscamus.

4 Alioquin de maximis illis formicis non displicet conjectura Bocharti, qui ex Agatharchide, Strabone, & interpretibus Jobi. IV. 11. observavit: *leonum quoddam genus* Μύρμηκας *Formicas*, vel Μυρμηκολέοντας *Formico-leones dictum fuisse.* Contingere ergò potuit, ut autores supra citati, talis æquivocationis ignari, de insecto intellexerint, quæ de quadrupede erant intelligenda.

5 Quæ verò de naturâ earum *Solinus* & *Mela* tradunt (d): *quòd arenas aureas pedibus egerant, egestas cum summâ pernicie attingentium custodiant*; fabula est, quæ semet redarguit. Nam *si terram auri feracem adamant* (ut Philostratus loquitur) *aurumque* Lib. 6.
tantâ curâ custodiunt, certè stultissimæ sunt formicæ, quòd illud eruant, ac sibimet onus custodiæ imponant, & non potiùs in terræ visceribus abditum relinquant. Equidem facilè credo, si formicas Indicas de Leonibus accipias, intutum valdè esse aurum in desertis illis quærere. Scilicet non auri custodiâ, sed cibi appetentiâ homines ag-
6 grediuntur. Ea demum vera esse puto, quæ Herodotus de hac auri egestione me- d. loc.
moriæ prodidit: *Quod formicæ illæ Indicæ eodem modo ac formicæ in Græcia humum & arenam è foveis suis egerant, in qua auri quid reperiatur, quod Indi postea colligant.* In quo nihil absurdi nec miraculosi occurrit.

7 Cæterùm multa formicarum genera in calidis regionibus dantur. Habessinicas in Historia nostra descripsimus. In Congo dantur volatiles perniciosissimæ, hominibus & pecudibus exitiales, tantâ enim copiâ advolant, ut non nisi igne arceri possint. *Dionysius de Carli* Missionarius illius Regni testatur (e): *parum absuisse, quin vivus ab illis devoratus fuerit. In Angola id crebrò usu venire, adeò ut tota examina vaccas vivas invadant, & unâ nocte usque ad ossa consumant.*

COMMENTARIUS
Ad Lib. I. Cap. XIV.

N°. XCVIII. Habessinos optimæ indolis esse, propterea bello captos pluris venire quàm aliarum nationum mancipia]

1 Nullos hic possumus certiores testes producere, quàm Pp. Societatis, qui ingenia Habessinorum triginta ferè annis, quibus summâ cum autoritate in Æthiopia versati sunt, probe cognita & explorata habuerunt. Illi in *epistolis de annis 1607: & 1608.* (f) *de Seminario Fremonæ instituto* sic scribunt:

(b) Lib. 24. Ad ann. 1559. (c) Part. II. L. IV. c. 22. p. 199. & Lib. VI. c. 4. in fin. (d) Nec non Plin. Lib. 37. Sect. 54. p. 406. Volaterranus ita refert, ut credere videatur. Tit. India fol. 132. b.
(e) In libello, cui titulus: *Relation curieuse d'un Voyage de Congo és années* 1666. & 1667. Lyon. 1680. p. 160.
(f) Ulissippone anno 1611. *impressis*, Lib. I. tit. *Ethiopia* c. 12. p. 43.

L. 1. c. 14. X CVIII. Eſtam hoje aquellos mininos mui aproveitados aſſi na lingoa natural, como na noſſa Portugueſa: & nam menos eſtam no que toca a virtude, que he o principal intento, nem neſta parte ha muito que fazer com elles, porq; ſam os moços Abexins de naturais aureos, & da mor innocencia, que ſe pode imaginar.

Pueri illi hodiè benè profecerunt tam in lingua ſuâ naturali, quàm in noſtra Luſitanicâ: nec minus in iis quæ ad virtutes ſpectant, qui principalis ſcopus eſt; neque hac in parte multùm negotii faceſſunt, ſunt enim pueri Habeſſinici indolis aureæ: & majoris innocentiæ, quàm quisquam ſibi imaginari poſſit.

Et como Ethiopia, ainda que tam inculta, nam perdeo de todo as reliquias da quelles primeiros bons principios, que aprendeo dos Santos Apoſtolos. Ainda hoje ſe uſa mandarem os pays aprender ſeus filhos a os moſteiros.

Et quemadmodum Æthiopia, utut inculta, non- 2
dum planè perdidit reliquias bonorum illorum principiorum, quæ didicit a ſanctis Apoſtolis: ita hodie adhuc in uſu eſt, ut patres filios ſuos in monaſteria [tanquam in ſcholas] *mittant.*

Et principalmente os Senhores, os quais nam ſe contentam com ſeus filhos aprenderem os livros ſagrados, mas tambem procuram que ſuas filhas as ſaibam, & aſſi nam ha Senhora que nam ſaiba bem o texto das ſagradas letras de cor, *as Epiſtolas de Sam Paulo, & os Pſalmos de David.*

Imprimis proceres, qui non contenti ſunt ut filii tantùm diſcant libros ſacros, ſed etiam curant, ut filiæ illos calleant, & ſic non datur matrona nobilis, quæ non bene ſciat textum Sacræ Scripturæ: & quidem memoriter Epiſtolas S. Pauli & Pſalmos Davidis (g).

In iisdem epiſtolis cap. X. p. 38. habentur ſequentia:

Se ha de ſaber & notar, que ainda que os Abexins eſtam em muitos & grandes erros na Fè, todavia (*nam tratando dos ſeus erros & ſchiſma*) he certo que à ſua excellente indole & boa inclinaçam natural pera toda piedade & virtude a tem ainda agora, como tinham antiguamente: & que ha nelles (*conforme à experiencia de que os padres vem & palpam*) ainda de preſente muyto menos peccados, que em outras muytas partes, onde cà por Europa noſſa ſanta Fè eſtà inteira,

Sciendum & notandum eſt, quamvis Habeſſini ver- 3
ſentur in multis & magnis erroribus circa fidem, attamen (ſi excipias errores eorũ & ſchiſma) *certum eſt, quod excellentem indolem ſuam, & bonam inclinationem naturalem ad omnem pietatem & virtutem adhuc hodie conſervent, ſicuti eam antiquitus tenuerunt; & quòd inter illos* (ſecundum experientiam quam Patres vident & palpant) *etiamnum multo* pauciora peccata *reperiantur, quam in aliis multis regionibus, ubi in Europa noſtra ſancta Fides adhuc incorrupta extat.*

Et paulo poſt:

Sam mui affeiçoados a penitencia, & por major, que o confeſſor lha dê, ſempre dizem: *que he pequena & que faram mais.* Sam dados a oraçam & muitos ſe levantam cedo, & a vam ter as igrejas. Dam com muita facilidade esmola a os probres & agaſalham os peregrinos.

Multùm ſtudent pœnitentiæ, & quantamcunque 4
confeſſionarius illis imponat, ſemper dicunt: adhuc parũ eſſe, & quòd plus facere velint. *Dediti ſunt* orationibus *& multi tempeſtivè ſurgunt, & in templa pergunt, ad habendum eas. Magnâ facilitate dant* eleemoſynas *pauperibus, &* hoſpitio *excipiunt peregrinos.*

Et cap. X. pag. 39. ibidem.

Uſam em ſuas corteſias & ſaudaçoens de palauras muyto pias & Chriſtaâs, como: *Deos vos ſalve. Deos vos ajude. Graças a Deos*, & outras ſemelhantes &c. Finalmente tem os Abexins todas as partes pera ſer hũa das melhores Chriſtandades do mundo. Se lhes entrara a verdadeira luz da pura Fè &c. E por experiencia o vem os padres nos Catholicos, que tem a ſua conta, dos quaes affirmam, que communmente ſam almas puriſſimas &c.

In ſuis officiis & ſalutationibus adhibent verba val- 5
de pia & Chriſtiana: ut: Deus te ſalutet, Deus te juvet; Deo gratias, & alia ſimilia &c. *deniq; Habesſini omnes illas virtutes posſident, quæ conſtituere posſint præſtantisſimam totius mundi Chriſtianam Rempublicam, modo recipiant veram lucem puræ fidei. Idque re ipſa experiuntur Patres in Catholicis, quorum curam habent, de quibus affirmant, quod communiter ſint* animæ puriſſimæ.

Ipſe Patriarcha *Alphonſus Mendez*, quem pro gravitate muneris ſui noſſe 6
oportebat ingenia Habeſſinorum (h) idem teſtatur; Verba ipſa Italica deſcribi merentur.

Sono maraviglioſamente affetti alle coſe divine, & hanno ſempre mantenuta viva quella piccola ſcintilla della Fede e nome Chriſtiano ſotto queſte ceneri, ſin dal tempo degli Apoſtoli,

Mirabiliter bene affecti ſunt erga res divinas, & ſemper vivam conſervaverunt parvam illam fidei & nominis Chriſtiani ſcintillam ſub iſtis cineribus, ab ipſo Apoſtolorum tempore inter feces Gentilium

frà

(g) Videſis *infra Lib. III. c. 5 §. 16. n. 36.* de hac re plura, & ſeqq. p. 163.

(h) *In relat. Romæ impreſſa* Anno 1626.

frà le fecce de Gentili e Maomettani. Sono grandemente inclinati a leggere e ſapere.

7 In quanto all' ingegno, poſſo generalmente dire, *che i più nobili e culti non la cedono agli Europei: gli altri più baſſi, e rusticani di gran lunga avanzano la noſtra plebe.* Auvenga che a pena ſi trova huomo che ſi poſſa chiamare groſſolano e ſtolido. Ed è mirabile, ſentire un garzoncello mezo ignudo ridire le commeſſioni del ſuo padrone, ancorche di gran tempo; e riportar le riſpoſte date all' improviſo; non altrimente che ſe fuſſe alleva-
8 to in ſeno à Roma. Che, ſe Dio noſtro Signore concedeſſe pace, onde ſi poteſſe qui ereggere una Univerſità, o almeno come altrove ſtudiar ordinatamente; non dubitarei di affermare: *che gli Abeſſini ſtarebbono al paragone de più ſcientiati di quante nationi ſono ſino adeſſo ſcoperte.* La onde non ſia chi penſi, eſſer male impiegate le buone habilità, e gran talenti nella coltura dell Ethiopia.

& Mahumedanorum. Summoperè cupiunt legere & ſcire. L. 1. c. 14. XCVIII.

Quantum ad ingenia eorum attinet, generaliter dicere poſſum: quòd nobiliores & cultiores minime cedunt Europæis: At humiliores & homines ruſticani multis modis ſuperant noſtram plebem. *Imò vix reperitur aliquis inter eos, qui ſtupidus & ſtolidus vocari poſſit. Et admiratione dignum eſt, audire* puellum ſeminudum *recitantem mandatum Heri ſui, quamvis ſat longum, & referre domum reſponſa de improviſo data, non aliter, quamſi in ſinu urbis Romæ educatus fuiſſet. Quòd ſi Deus Dominus noſter pacem daret, ut hic Academia aliqua erigi, aut ſaltem ſtudia, ut alibi, ordinatè tractari poſſent, affirmare non dubitarem,* Habeſſinos poſſe contendere de principatu cum eruditiſſimis omnium nationum ad huncusque diem cognitarum. *Quapropter neminem cogitare decet, quòd male collocetur labor optimorum ingeniorum, & maximorum talentorum in excolendâ Æthiopiâ.*

9 Quæ omnia majoris fidei causâ ipſis Patrum verbis referre & exponere volui. Nec à quoquam in dubium vocari poſſe puto, cùm à talibus teſtibus proficiſcantur, qui ea bene ſcire potuerunt, nec cauſam habuerint rem falsò exaggerandi. Imò tametſi quædam durante adhuc amicitiâ per hyperbolen dixiſſent, ortâ inimicitiâ id revocaſſent vel temperaſſent, quod factum non eſt.

10 Iſta mecum reputans, non deſtiti in moleſtiſſimo tam linguæ quàm rerum Æthiopicarum labore deſudare, fructū & ſucceſſum Dei O. M. miſericordiæ relinquens.

11 Ob tantam ingenii præſtantiam ſervos hujus nationis pluris venire, quàm aliarum gentium mancipia, nunc ſatis intelligi poteſt. Propterea barbari Gallæi captivos tam avidè venantur, ut eos Turcis atque Muhammedanis vendere poſſint, quia in magno pretio apud illos ſunt. Id quod in *relatione noviſſimâ ex Arabiâ* (i) *ad me perſcriptâ* confirmatur: De Habeſſinſe Slaven zyn van een goeden en trouwen aert / ſtil van humeur / en ſeer voldoende; daeromme by de Arabiern als Turcken ook in beſondere achting; werdende jaerlicks in goet getal binnen Mocha / Gedda ꝛc van twintigh / dertigh tot hondert Rijksdaler en meer naer haer ouderdom / goede geſtalte en zeden verkofft. Senſus eſt: *Servos Habeſſinos bonæ ac fidæ indolis eſſe, atque ſummopere æſtimari & vendi pro ratione ætatis, formæ & morum, viginti, triginta, imò centum imperialibus & ultra.*

12 Diximus in hiſtoria noſtra, quòd ſervi Habeſſini libertate donati, ad ducatus & præfecturas evehantur, id enim exemplo Habeſſini, *Melik Ambar* dicti, docetur, de Procem. quo *O. Dapper* (k), *quod regnum* [Dekan] *magna fide atque famâ adminiſtraverit, Rege* 13. 6. *adhuc pupillo duodecim annorum exiſtente.* Mala de illo ſparſa ex invidia inimicorum profecta videntur, aliàs Regi pupillo in tantâ potentiâ & autoritate fidus non fuiſſet.

13 De *indole Gregorii* hoc tantùm addimus: Hilari prorſus erat animo, comis atq; affabilis; ſi blandè illum compellares, vel beneficiis aut convivio delinires, nihil denegabat, quod ab illo peteres: adhæc linguâ promtus, converſationis jucundæ, ſalibus atque leporibus facundus erat. Cætera de ejus perſonâ ſupra in prolegomenis Num. XIII. ſufficienter diximus.

N°. XCIX. Gregorii ſtudium Linguæ Latinæ & iter Acalexi]

De ſtudio Gregorii & animo diſcendi flagrantiſſimo *in Comment. ad Procemium* ſatis n. 13. §. 24.

(i) Mocchæ data d. 19. Auguſti 1685. Art. 12. quam eodem menſe anni ſequentis accepi.
(k) *In deſcript. Indiæ propriè dictæ, Tit. Regn. Dekan p. 332.*

L. I. c. 14. dictum. *Acalexus juvenis Habessinus* discipulus *Petri Heylingii Lubecensis*, cujus in Hi- 1
N. XCIX. storia nostra mentionem fecimus, Linguæ Latinæ & rerum peregrinarum discenda-
3. 14. 4. rum studio in Europam venit. Cum Romæ intellexisset, Gregorium in Germaniâ
bene exceptum & habitum fuisse, rationem mittendi & curandi literas ignorans, au-
sus est iter ignotum suscipere, sed ingenio simplicior, imaginatus sibi est, se meam
vel Præceptoris sui patriam *Lubecam*, quarum neutram rectè pronunciaverat, neque
situm earum noverat, in Germania facilè reperturum. Verùm spe suâ deceptus,
Amstelodamum profectus est, quòd unam ex epistolis meis illic datam vidisset. Ibi à
pueris quibusdam ludibrio habitus & in aquam detrusus, ferè submersus fuisset, nisi
boni quidam viri illum eripuissent, ut ex sequenti epistola *Petri Serrarii* ad *Johan-
nem Wesselium Lubecensem d. 8. Mart. 1653.* data, cognoscere licet: Ea verbotenus
sic habet:

Porro quod potissimum scriptionis subjectum nunc est, hisce diebus ad me adductus 2
fuit à Dn. Georgio Gentio Juvenis Abessinus Æthiops, *quocum loquenti mihi incidit
in mentem memoria* Petri Heylingii. *Dixi itaque me novisse in illis terrarum oris Juve-
nem quendam* Lubecensem *ita appellatum. Ad quod nomen exultavit valde* Abessinus
hic juvenis, *nomine* Acalexus, *& dixit Gentio suâ linguâ:* ô Doctor Petre! ô Doctor
Petre! *& multis præconiis extulit hominem. se per quatuor menses illi cohabitavisse, nem-
pe in urbe metropoli* Dambey, [Dembeæ Regni] *ubi* Petro Heyling *amplissimæ ædes, à
Rege suo,* Preste Jan *vulgo nuncupato, sunt data, seque illius amore huc pertractum. Cum
enim Hierosolymis esset, quò pervenerat cum legatis à Rege suo illuc missis, cœpit ipsum desi-
derium visendi patriam Præceptoris vel Domini sui* Petri Heylingii. *sperans se et similes
multos reperturum. Itaque datâ oportunitate mercatorum quorundam Romam venit, il-* 3
linc huc Amstelodamum. *Sed proh dolor! quid accidit. Discedunt mercatores, qui eum
huc adduxerant, solitarium, inopem, & peregrinum linguâ & habitu, relinquunt. Fit
ludibrium pueris & insolenti nautarum turba, conspirant tres vel quatuor nebulones, & de-
trudunt* Acalexum *nostrum in aquam, ubi submersus fuisset, nisi natare potuisset, & accur-
risset homo quidam, qui ejus misertus, illum ex aquis extraxit, & domum suam introduxit
& ad ignem siccavit. Hic sospitator* Acalexi, *cum loqui nequiret cum ipso, inquisivit de a-
liquo, qui linguam calleret hujus peregrini. Tandem adductus fuit prædictus* Gentius, *qui* 4
*misericordiâ ductus, ipsi hospitium procuravit, deinde ad me duxit, ut communi consilio &
ope hanc Christiani nominis inter nos infamiam, actibus & operibus misericordiæ, quantum
possibile, deleremus. Quod utique facere inter nos constituimus, & cum juvenis iste sit
bonæ indolis & pius, etiam linguam nostram, & inprimis Latinam discendi cupidissimus,
convenimus inter nos, Amicorum nostrorum adjutorio illi procurare quæ ad vitæ & instituti-
onis necessitates requiruntur, saltem per annum vel circiter, donec linguam Latinam probè cal-
leat, ut sic tutiùs & commodiùs peragrare regiones, & in patriam redire possit, ibique me-
lius testimonium de* Petri Heylingii *patriâ & populo reddere, nec non de* Christi Domini
*inter nos dominio & gratia, quàm si indotatus & vacuus rediret. Hoc nostrum consilium,
& hanc de* Petro Heyling *historiam, hanc discipuli eius fortunam operæ pretium putavi
ad te scribere.*

Tardè ista cognovi per Dn. *Christianum Cassium Episcopi Lubecensis Consiliarium.* 5
Acalexus per Germaniam in Italiam regressus, *Ulmam* transiit mense Septembri anno
1654. Octiduo post, ego cum Principe adolescente Dn. *Johanne Ernesto &c. Saxo-
Gotano* illuc veni. Nunciabatur mihi ab amicis Habessinum quendam juvenem transi-
isse. Contradixi, minimè mihi persuadens Habessinum aliquem in has oras me in-
scio venisse, (neque enim nomen ejus noverant) Armenium quendam fuisse opina-
tus. Tandem ex Italia tota res, ut erat, ad me perscripta fuit, sed Acalexus nuspiam
ampliùs in Europa investigari potuit.

N°. C. Leucæthiopas] *Kbiorus Nunnie Albos Æthiopes* gentem aliquam 1
vocari [*quasi diceres* Negros blancos] pro contradictione haberi posset: sed mores, patria,
forma, vultus & capilli crispissimi, tametsi non semper nigri, (ut Vossius scribit) genus
Æthiopi-

Æthiopicum arguunt, albo tantùm colore differunt, sed planè ingrato & exsangui, L. I. c. 14.
tanquam morituriensium, ut in Historia nostra ex Tellezio retulimus. Mentionem N. C.
eorum faciunt prisci Historici. Plinius: *Interiori autem ambitu Africæ ad meridiem versus, superque Gatulos, intervenientibus desertis, primi omnium Libyægyptii, deinde* Leucæthiopes *habitant, super eos Æthiopum gentes Nigritæ.* Quod & hodierni Scriptores L. 5. c. 8.
2 confirmant. Isaacus *Vossius* (l) refert: *Albos Æthiopes sive* Leucæthiopes, *uti à veteribus vocantur, non tantùm in prædictis regnis ultra Nili fontes Austrum versus sitis, sed & passim in mediterraneis Africæ reperiri tam est certum quàm quod certissimum. Magna pars satellitii Regis Lovangi constat ex hujusmodi hominibus. Tanto candore sunt conspicui, ut si quis eos eminus videat, aut Belgas aut Germanos existimet; utpote qui præter casios oculos etiam rufos aut flavos habeant capillos. At verò si quis coram contempletur, longè aliter sentiet. Iste quidem cutis candor non est vividus, sed cadaverosus omnino, & prorsus simillimus leprâ laborantibus. Oculi quoque propè spectati videbuntur similes oculis morien-*
3 *tium aut straborum. Quamvis verò istud hominum genus è nigris quoque proveniat parentibus, constat tamen in* mediterraneis Guineæ *etiam integram gentem istiusmodi* Leucæthiopum *reperiri. Horum & halitum & contactum velut contagiosum fugiunt alii Æthiopes. Unde, ut puto, colligi potest, verè esse leprosos, & istam coloris discrepantiam ab aliis Æthiopibus induci à morbo, quòd nempe cutis eorum exaruerit. Creber autem hic affectus apud Æthiopas, illos præsertim qui in aridis & æstuosis habitant locis, qui, nisi perpetuâ & quotidianâ unctione cutem reficerent, omnes forsan eodem malo laborarent. Hinc nullus apud Nigritas dies transit sine unctione, nec tantùm oleo, sed etiam adipe & quavis alia pinguedine totos se imbuunt, donec speculi instar niteant, & hac ratione non tantùm cutem arescentem restituunt, sed & sanitatem & nigritiem, quæ est pulchritudo Æthiopum,*
4 *corpori suo conciliant. Istud admiratione dignissimum, homines istos interdiu cæcutire, noctu verò plurimùm visu valere, Lunâ præsertim fulgente. Itaque* Nigritæ & Æthiopes *horum interdiu inimici, cùm Sol maximè splendet, illos aggrediuntur: ipsi verò illatas injurias noctu ulciscuntur, ac alios invadunt Æthiopas, magnâque sæpè afficiunt clade. Istos*
5 Leucæthiopas *Lusitani vocant* Albinhos [Albicantes] *& aliquando nonnullos ex his bello captos, & in Brasiliam abductos, pistrino addicere tentavere, cùm præcipuo valeant robore. Sed compertum est illos mori malle, quàm servitutis pati vincula. Porro non in Africâ solâ, sed & apud Indos Orientales in insula Borneo, & præterea in Nova Guinea, quæ vocatur* Terra de Papos, *simile hominum genus observavere & nostri & Lusitani.* Hæc Vossius.

6 Exscribi meruere ista, alibi vix reperta. In duobus tantùm hæreo, quomodo dici possit: *Id hominum genus è nigris provenire parentibus, & tamen integram gentem istiusmodi* Leucæthiopum *reperiri?* Si enim parentes nigri sunt, utique illi gentem constituunt, hi autem tanquam degeneres non pro populo sunt habendi, maximè si sint contagiosi. Deinde, *si halitum & contactum eorum alii Æthiopes fugiunt, & si sint verè leprosi, ut* Vossius *colligit, quomodo admittuntur in aulam Regis Lovangi, & magnam partem satellitii Regii constituunt? Ante thronum Regis sedent averso capite, pellibus tecti, contra morem reliquorum, ut Dapperus* loquitur (m). *Et quomodo præcipuo*
7 *valent robore, si morbosi sunt?* Eos autem robustos esse facilè credo, quia corporis custodes sunt dicti Regis, ut in Europæorum aulis Helvetii. Si quid conjicere possum, aliquos dari puto hic illic per Æthiopiam degeneres, è nigris parentibus prognatos, talibus vitiis, quæ Vossius narrat, laborantes: gentem tamen *Leucæthiopum* certam esse, ac per se subsistere, vitiis illis carentem. Quæ nobis aliquando alii αὐτόπται declarabunt.

N°. CI. Parturientes Æthiopissas in genua procumbere]

1 Æthiopes putant aliarum regionum fœminas idem facere. Sic enim de S. Maria semper Virgine loquuntur: አስተብረከት፡ ከመ፡ ትለድ፡ *In genua se demisit ut pareret* (n). Alibi dicunt: ብእሲት፡ ሶበ፡ ታስተበርክ፡ ለወሊድ፡ *Mulier*

Bb3 *cùm*

(l) *De Nili aliorumque flum. origine c. 19. p. 67.* (m) *In Africa tit: Regn. Lovango.* (n) Lib. Hom. Æth. Manusc.

L. I. c. 14. *cùm in genua procumbit ad pariendum &c.* Mulieres Hebræas id fecisse colligo ex eo,
N. CI. quòd de *nuru Eli* summi Sacerdotis legitur ותכרע ותלד *in genua se demisit & peperit,*
1. Sam. 4. Sie ließ sich nieder auff ihre Knie/ und gebar. Syrus rectissime ܒܪܟܬ. Arabs
19. سقطت *procidit* scilicet *in genua, pariendi causa.*

Non distinctè tradunt Lexicographi significationem radicis כרע Kimchius ad 2
Psal. 95. 6.: באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה: inter כרע & כרך differentiam facit &
כריעה fingit esse בריעת הראש עם קצת הגוף *demissionem capitis cum parte corporis,*
quæ honoris significatio apud *Turcas* fit tecto: apud *Gallos* intecto capite. Sed quæ-
cunque loca mihi inspicere contigit, hanc vocem propriè non de flexione solùm,
sed *de genuum humi positione* accipi, & tam de hominibus quàm de brutis dici, depre-
hendi. Metaph. autem *de subjectione & submissione* servitutis. Plerumque etiam 3
in propriâ significatione additur nomen ברכים genua, sic כרעו על ברכיהם *Pro-
cubuerunt in genua sua,* nimirum ad bibendum aquam. Jud. 7. 5. 6. Qui solus locus
demonstrat non ad caput, sed ad genua hoc verbum pertinere. Et sic כרע à ברך
distinguitur, ut Germanicum knien *in genua procumbere*, und die Knie beugen/
genua flectere. Locus Psalmi modò allegatus ex mente & more Orientalium 4
reddendus est: Lasset uns (1) mit liegendem Leibe auff der Erden anbeten/
Humi ad adorandum nos prosternamus (Istud adhuc faciunt Orientales omnes, etiam
Moscovitæ, ut totos sese prosternant) (2) auff die Knie fallen/ *in genua procum-
bamus*, und (3) die Knie beugen/ *& genua flectamus*; nempe ut diversis vicibus
& temporibus omni genere humilitatis submissionem significemus. *Gradatio* enim
est à maximâ reverentiæ significatione incipiens, & in minimâ desinens

Quæ de *facili partu* fœminarum australium in Historia nostra diximus, è pluri- 5
p. m. 271. mis relationibus & itinerariis confirmari possunt. *Barlæus de rebus in Brasilia gestis*
de fœminis illarum regionum scribit: *Nec Europæo more trahuntur in hebdomades quin-
que aut sex puerperia, verùm altero à partu die ad operas suas redeunt, firma corpora quan-
quam pusilla.* Idque sæpius legi & audivi de ancillis Indicis in *Bataviâ* Hollandis
inservientibus, quòd post partum ipsæ in profluentem aquam abeant, seque infantes-
que suos recens natos lavent, sine ullo sanitatis periculo. Diffiteri tamen non 6
possum, in *relationibus Pp. Societatis* (o) legi: *mulieres parientes sæpiùs periclitari in
Æthiopia.* Id num in certis provinciis Abassiæ frigidioribus contingat, ubi diffici-
lius pariunt fœminæ: an certi tantum particulares casus fuerint, de quibus Patres
loquuntur: an alia quædam causa subsit, quò minùs facilè pariant Habessinæ, in
medio relinquo. Dictum enim mihi fuit, plerasque esse وصوفات ac ideò cariùs
vendi barbaris ancillas hujus nationis.

Additio ad Lib. I. c. 14. n. 43.

An Judæi post destructionem templi Hierosolymitani us- 7
piam suo jure usi fuerint] Diximus in Historia nostra *Iudæos in Dembea at-
que Samena* olim suo jure vixisse. Quod jam olim R. *Benjamin Tudelensis* de Habas-
sia in itinerario suo retulit; sed provinciam vocat *Telsar* mihi ignotam:

ובה הרים גדולים ושם מישראל הרבה ואין
עליהם על גוים ולהם ערים ומגדלים בראשי
ההרים:

Et in ea [*sc.* provincia] *sunt magni montes, ibi-
que plurimi Israelitarum, neque super iis est jugum
gentium. Habent etiam urbes atque castella in ca-
cuminibus montium.*

Constantin. L'empereur *in notis ad hunc locum* istud pro fabulâ habet: *Id nun- 8
quam Iudæi probabunt,* inquit, *ea se conditione urbes & regiones incolere, ut aliis non pare-*
L. I. c. 15. *ant.* Attamen *B. Tellezius* (quem secuti sumus) id manifestè docet: *Iudæi possede-*
p. 38. *runt olim multas & amplas regiones, ferè totum regnum* Dembeæ *& provincias* Waga-
ram *atque* Samenam; *sed ab Habessinis tandem ejecti fuerunt.* Pergit scribendo:

Em *Cemen* com tudo se defenderam fortissi-
mamente, ajudados da grande altura e aspereza

In Samena *tamen fortissimè se defenderunt, ad-
jutis maxima altitudine & asperitate montium*

de suas

(o) *De annis* 1607. & 1608. *p.* 37. *b.*

de ſuas montanhas, ſe bem o Emperador *Seltan Segued* os conquiſtou eſtes annos a tras. | *Nihilominus Imperator* Sultan-Seghedus [Susneus] *illos ſubjugavit annis proxime elapſis.* L. I. c. 14. N. CII.

9 Hæc Tellezius. Ex quo ſatis liquet, quòd non paruerint Habeſſinorum Imperatori, & quòd Benjaminus falſus non fuerit. Quin & notiſſima eſt Hiſtoria *Dunawaſi*, (de quo infra,) quòd ipſe Judæus regnum Homeritarum poſſederit, & ita *Iudæi regno ſub illo potiti ſint.* Patriarcha Andr. *Oviedus ad Reg. Luſitaniæ Sebaſtianum* ſcribit (p):

La ſierra que tienen los Judios con otras muchas tierras, que tienen uſurpadas de los Christianos, y el Rey no puede con ellos, por ſer la *tierra muy fuerte*, y tener el pocas fuerças. | *Iuga montium quæ Iudæi poſſident, cum multis aliis regionibus a Chriſtianis ablatis. Neque Rex illis potiri poteſt, ob rupes aſperas & exiguas illius copias.*

Anno 1607. & 1608. Judæi adhuc potentes & validi fuerunt, bellicoſi & formidabiles ipſi Regi Habeſſinorum ob inacceſſos montes (q).

10 Bonus ille *Conſtantinus L' Empereur*, præceptor quondam meus benevolentiſſimus, veritus eſt, ne, ſi admitteret αὐτοκρατορίαν Judæorum in aliquo terræ angulo, id labefactaret vaticinium Iacobi Gen. 49, 10. Verùm iſtud de Politia integra Regni & Sacerdotii Judæorum, & quidem in ipsâ promiſſionis terrâ, nimirum Palæſtinâ, accipiendum eſt; nec ipſi Judæi aliter intelligunt.

N°. CII. De ሻንቀላ: Shankalis Æthiopibus Nomadibus, quòd Troglodytæ veterum eſſe videantur.

1] *Troglodytæ* [q. d. Lochkriecher] Græco vocabulo ſic dicti fuerunt quidam populi agreſtes in Africa, quòd in ſpecus & cava rupium ingrederentur, ibique ferarum more cubarent, ædificiis deſtituti, per Africam vagi atque palantes, ut in Hiſtoria noſtra diximus. Priſcorum de iis teſtimonia libet afferre. *Salluſtius* de bello Jugurth: *Africam initio habuere Gætuli & Libyes, aſperi incultique, quis cibus erat caro ferina, atque humi pabulum, uti pecoribus. Hi neque moribus neque lege aut imperio cujusquam regebantur, vagi, palantes, quas nox coëgerat, ſedes habebant.* c. 17. Pomp. Mela *Troglodytæ, nullarum opum domini, ſtrident magis quàm loquuntur, ſpecus ſubeunt, aluntur que ſerpentibus.* L. 1. c. 8.

2 Non dubito eosdem vel illis ſimiles eſſe, quos Gregorius meus *Shankala* vocavit, addito: *Omnibus quidem eſſe idem vitæ genus, linguis tamen & nationibus inter ſe differre.* De iis Pp. Societatis in Epiſt. annuis ſcribunt: *Nudi incedunt, pudenda corii particulâ tegunt, cibus eorum ſolitus ſunt mures atque ſerpentes.*

3 Crediderim Promontorii bonæ ſpei incolas ejusdem generis eſſe qui *Hottentotzii* & *Sultanimanni*, aliisque nominibus vocantur, de quibus aliquoties audivi nec non legi, quæ *Georgius Andreæ Holſatus* in itinerario ſuo tradidit. Auß ihrer Sprach kan man kaum vernehmen / daß es Menſchlich ſey. Es iſt faſt ähnlich dem Plaudern der Calecuniſchen Hanen. Id eſt: *Vix humanus eſt illorum ſermo, blaterant inſtar Gallorum Africanorum:* L. 2. c. 4. Et paulo poſt ibidem: Die Hottenrotzman ſind Eingebohrne dieſes Landes / wohnen in kleinen Hütten alß Schweinskoben: oder theils in Höhlen und Löchern in Berge gegraben. *Habitare* ait, *in ſpecubus & antris montium*: Tales ergò ſunt ipſiſſimi Troglodytæ.

4 Dapperus in Africa ſua: Sie ſprechen fort und fort mit Kluckern / wie die Kalikutiſchen Hane thun: oder Klatſchen bey einem jeden Wort mit ihrem Munde / eben als wann man mit dem Daumen ein Schnüpgen ſchlüge / dergeſtalt daß ihr Mund faſt als eine Klapper oder Klatſche gehet / indem ſie mit der Zunge überlaut Klatſchen / und jedes Wort bey nahe ein Klatſch iſt. i. e. *glocitant tanquam Gallopavones, & ore ceu digitis crepant in morem crepitaculi.* p. 625.

Planè convenit deſcriptio iſta cum illorum ſermone, quem ipſe audivi à tali barbaro, qui ſpectaculi causâ ſuperioribus annis in Hollandiâ & Germaniâ circumducebatur.

De

(p) Addit. ad d. rel. Æth. p 312 b. (q) *Rel. Ann. L. 1. c. 15. p. 58 b. Tit. Fontes.*

L.I. c.14. N. CII. De *Cafris* hoc loco in historia nostrâ egimus, simulque Arabicam hujus vocabuli originem exposuimus. 5
E Chaldaica dialecto hæc radix in alias linguas propagata fuit, quibus כפר *Cafar* est *Negavit, abnegavit* peculiariter *Deum*. Hinc Rabbinis כופר *Cofer* est *Atheus* vel *Apostata* aut *Infidelis*. Lusitani littus Orientale Africæ vocant *La Cafreria* sive *Cafrum regionem*, quòd eam sic appellari ab Arabibus primò audiverint. Quippe كفار vel كافرون *Cafiruna* vel *Coffar* illi vocant eos qui verum Deum ignorant, vel negant. Vocabulum *Ciafer*, quo Christianos a Turcis vocari scribit *Bartholomæus Georgiewitz* (r), id ipsum esse videtur, Turcæ enim ك Arabum ut Tz. 𝔷. Germ. efferunt, nam eos pro كتاب *Kitab*. Tzitab. 𝔷𝔦𝔱𝔞𝔟 ipse dicere audivi; ita fortassis pro *Cafer* dicunt *Tzafer*.

Additio

De vocabulo *Paganus*, quatenus accipitur pro Ethnico.

Hoc loco excurrere parumper libet ad Etymologiam vocabuli *Paganus*, quod 6
propriè *hominem ex pago* seu *rusticum* significat. Apud autores veteres inprimis ICtos opponitur *militi*, ut apud Tacitum: *Inter paganos corruptior miles.* (Hist. I. 54.5.) Antonius, probrosè milites hortatus, ait: *Nisi vincitis pagani &c.* (3.24.4.) At Scriptores sacri *Ethnicos* sive *gentiles*, i.e. non Christianos neque Judæos sic vocare consueverunt. De ratione hujus appellationis Grammatici multum ambigunt. Nisi valde fallor, haud aliunde quàm à Judæis originem traxit. Hi, pagum כפר *Kefar*, Ethnicum verò ut diximus, כופר *Cofer* vocaverunt. Illi igitur ipsi Latinè loquentes; vel primi Christiani ab illis audientes, כפר *pagum*, vel *villam*: rusticum autem איש כפר *virum pagi* communiter appellari, vocabulum כופר reddiderunt *Paganum*, tanquam derivatum esset à כפר *Pagus*, cum à radice כפר *Cafar* debuissent reddere *Infidelem* vel *Ethnicum*, unde appellatio supradicta (ut puto) invaluit. Nam rationes omnes, quæ ab aliis proferuntur, vel nimis longè petitæ sunt: vel autoritate carent. Ut cum plerique dicunt & credunt: *Constantini M. filiorumque ejus edictis Idolorum cultores ab urbibus proscriptos fuisse, eosque in pagis remansisse, cùm præsertim agrestes moris prisci sint retinentissimi, inde* Paganos dictos. Sed ubi & quando ex urbibus solummodo, & non etiam è pagis simul proscriptus fuit falsus Deorum cultus? vel quonam tempore *Urbani* deseruerunt Idololatriam, *Pagani* verò retinuerunt? Talis historia non fingenda, sed autoritate certâ demonstranda erat. Non prorsus abludit vocabulum Germanicum 𝔥𝔢𝔶𝔡𝔢𝔫, ut observavit *Vossius in Etymologico Linguæ Latinæ voce Paganus.* Quia locus parum cultus ab Ericis sibi crescentibus vocatur eine Heyde; ut die Lüneburger Heyde. Quæ nos in medio relinquimus.

COMMENTARIUS

Ad Lib. I. Cap. XV.

No. CIII. De lingua Æthiopica] De hac nostra linguâ prolixè 1
egimus in peculiari dissertatione, quæ secundæ Grammaticæ nostræ editioni præmittetur. Hoc tantùm loco paucis dicemus: *Nullam aliam linguam apud Æthiopes in scribendi usu esse*, præter eam quam nos tractamus.

Floridum & ornatum dicendi genus, quod *Marianus Victorius* in rudibus suis Æ- 2
thiopicæ Linguæ rudimentis (s) narrat, est *lingua Amharica*, Habessinorum vernacula, ut ex paradigmate ibi addito liquet; quod studiosi talium aliquando in *Rudimentis*

(r) In commentario suo in vaticinium Turcicum. (s) Institutiones linguæ Æthiopicæ vocat. Primò Romæ Anno 1552. in 4to. deinde in 8vo. impressæ sunt pag. 8. & 41.

mentis noſtris *Amharicis* repertuti ſunt. Nec quicquam cauſæ ſubeſt, cur vernacu- L. I. c. 15.
lam hanc floridum & ornatum dicendi genus vocet. Quæ mox p. 45. nugatur *de phra-* N. CIII.
ſi quadam expolita, non ſecus quàm apud nos Ciceroniana, quâ non vulgus, ſed tantùm ele- & CIV.
gantiores utantur, tùm ad ſolutam orationem: tùm ad carminum compoſitionem, & quòd Babylonicum vocetur &c. ea vel confundit cum nobili noſtra Æthiopicâ linguâ, vel
3 prorſus futilia & falſa ſunt: ut & ſequentia, quæ de tribus linguarum generibus, propoſitis tribus vocabulis *panem* ſignificantibus, ſcribit. Quas nugas aliter conciliare non poſſumus, niſi quòd *Victorius* fortè cum provinciali quodam homine locutus fuerit, qui primò ſuam *particularem* ſignificare voluit *dialectum*, quia vox እቆ፡ pro *pane* neque in Amharicâ, neque in Æthiopica linguâ occurrit: deinde *Amharicam* nobiliorum totius regni non ſolùm, ſed etiam Regnicolarum Amharæ *vulgarem linguam*, quæ tamen in communi ſcribendi uſu non eſt; in illâ occurrit vox እንጀራ፡ *Panis*: poſtremò hanc noſtram *Æthiopicam*, quam benè *ſanctam*, malè & ineptè *liberam* vocat; hujus eſt vox ኅብስት፡ *Panis*. Hoc ſenſu tria linguarum genera in Æthiopia uſitata eſſe dicere poſſumus; *Æthiopicam veterem* doctiorum in uſu vulgari nunc extinctam: *Amharicam*, Amharæ & vicinorum regnorum vernaculam, at totius Regni nobilibus familiarem: & tertiò *uniuſcujuſque provinciæ particularem*
4 *dialectum*. Ath. Kircherus (t) ex converſatione cum Habeſſinis quibuſdam extremæ ſimplicitatis hominibus, (quorum unum & alterum ipſe Romæ vidi) neſcio Pro. 13.
quæ *de alia ſive lingua ſive charactere* quondam in Æthiopia uſitato nos docere velit, prorſus falſa & vana. Qua in re provoco ad omnium Patrum Societatis annuas epiſtolas & relationes, qui de linguâ & ſcripturâ in Æthiopia uſitatâ loquuntur, nulla certè alia ſive lingua ſive ſcriptura, præter eam quam nos docemus, inter doctos reperietur. §. 11.

1 N°. CIV. Quare lingua Æthiopica ſuperiori ſeculo Chaldaica vocata fuerit] Linguam noſtram Æthiopicam *Chaldaicam*, & characteres Æthiopicos *Chaldaicos* vocari, primus Johan. Potken (u) incautè nimis vulgavit. Ipſe quidem in Epilogo Hymnorum veteris Teſtamenti (x) ita loquitur, tanquam hanc appellationem, quam Æthiopes conſtanter defenderint, non probatet, ſic ſcribens: *Quod autem ipſi literas has, quarum initia vobis dare nixus ſum, Chaldæas eſſe ſentiant: quodque Abraham & Heber, eorumque majores ad primos uſque parentes linguâ hac Chaldæâ uſi ſint, conſtantiâ quâdam, à qua divelli per me non potuerunt, affir-*
2 *ment, tacendum non putavi.* Et tamen ipſe, quaſi convictus, hoc nomine Pſalterium quadrilingue edidit, & ſic poſtea toto ſeculo præterito hæc lingua paſſim Chaldæa vocata fuit, adeò ut etiam *Joh. Mich. Dilherrus* (y) neſciret, quales characteres eſſent in *Pſalterio quatuor linguarum Hebræa, Græca, Chaldæa & Latina* (ut titulus fert) expreſſi. Coloniæ 1518. quòd non convenirent cum vulgò receptis (z).
3 Mirot autem Patres Societatis in epiſtolis & relationibus ſuis etiam hujus appellationis mentionem facere, tanquam in Æthiopia uſitatæ; ut in epiſtola *Gonzali Rhodriguezii de anno 1556.* apud Godignum pag. 319. & *Relatione annuâ de annis 1607.* & 1608. ſæpius allegatâ apparet. Cùm tamen neque Gregorius meus, neque L. I. c. 15.
Tellezius quicquam de ea ſciverint, ut planè mirum ſit, quando vel ob quam cauſam iſta denominatio orta, vel à quibus primùm uſurpata fuerit. p. 58.

1 N°. CV. De facilitate linguæ Æthiopicæ] Diximus in Hiſtoria noſtra *facilè diſci poſſe linguam Æthiopicam*, ab iis nimirum, qui cæteras linguas Orientales callent, præſertim *Arabicam*, cum qua in Grammatica maximè convenit. Quippe in verbis eædem penè reperiuntur *conjugationes*, earumque ſignifica-

Cc tiones,

(t) In Prodr. Copto cap. 1. p. 47. (u) De quo in Comm. ad Proœm. §. 8. (x) In Pſalterio Romæ Anno 1513. impreſſo habentur. (y) Tom. 2. diſp. *Philol diſſ.* 7. corol. 4. (z) Confer *Wajmuthum* in Vindiciis Hebr. Part. 1. pag. 66. *Walton*: in apparatu Bibl. pag. 98. It. in Diſſert. de Ling. Oriental. p. 91. & ſeqq. *Turneiſſerum*. Tit. Chaldäiſch oder Abyſſiniſch. *Bangium* in Cœlo Orient. p. 117. in fin.

L. I. c. 15. tiones, nec multum abludit conjugandi ratio. Dantur verba *quadrilitera* & *ge-*
N. CVI. *minantia*, nec non *surda* & *concava*, quæ nos *defectiva* vocamus. Si Nomina spectes, eandem difficultatem in formatione pluralium offendes ac in *lingua Arabica*; nam unum nomen duas sæpe vel tres formas in plurali agnoscit, ac tot ferè sunt pluralia fracta apud Æthiopes, quot apud Arabes, quæ non nisi longo usu discuntur. *Numeralia* ratione prorsus eâdem formantur, ac in Arabicâ linguâ. In *Pronominibus* affixorum ratio pari ferè modo procedit, & sic in reliquis totius Grammaticæ partibus. Quare qui unam intelligit, facilè capit & retinet quæ de alterâ dicuntur.

Cùm ergo tanta sit Grammaticeis in utraque lingua similitudo, mirum videbatur eruditissimo Viro *Ludovico Piques*, *Doctori & Socio Sorbonæ*, amico meo singulari, quòd multa verba Chaldaica & Syriaca in lingua Æthiopica reperirentur, quæ non darentur in Arabicâ, exempli gratia: 2

:בוא *venire* Æth. ቦዊአ: *Intrare.*

:ܗܝܡܢܘܬܐ Chald. & Syr. Æth. ሃይማኖት: *Fides. Religio.*

:מהימן Æth. መሃይምን: *Fidelis.*

:גזר Chald. *Circumcidit.* Æth. ገዘረ:

Et alia hujuscemodi plura, quæ in syllabo vocum harmonicarum Lexico nostro annexo observari poterunt.

N°. CVI. Verba & loca quædam S. Scripturæ, ope linguæ Æthiopicæ declaranda, nunc proponuntur

]Certum est exiguam *linguæ Hebraicæ* portionem in S. Scripturâ superesse, multò maximâ verò illius partem in captivitate Babylonicâ intercidisse. Quamobrem voces semel vel bis tantùm in sacris literis repertæ, secundum ipsorum Rabbinorum effatum supra allegatum, explicatu plerumque sunt difficillimæ. 1

n. 72. §. 1. Judæi enim in captivitate illa inter Chaldæos dispersi, ac illorum linguâ utentes vernaculæ suæ obliti sunt, ut post LXX. annos in patriam reversi non ampliùs Hebraicè, sed Chaldaicè loquerentur; eâ nimirum dialecto, in quam tunc temporis tanquam vernaculam & vulgarem libri Sacri residui, à plebe non amplius intellecti, translati fuerunt. *Targum* id est *Interpretatio Vet. Testamenti* vocatur, quæ adhuc extat, & à Judæis pro sacrâ & authenticâ habetur. 2

Ab illo tempore vocabula Hebraica plurima, quæ cum Chaldaicâ, Syriaca, aut Samaritica dialecto nullam affinitatem haberent, Judæis incomperta manserunt, prout demonstrari potest ex plurimis locis atque verbis, quæ LXX. interpretes Judæi tunc temporis non vulgariter docti planè non intellexerunt, ideoque ipsas voces Hebraicas retinuerunt, veluti: משפתים Jud. 5. 16. Μασφαθαίμ. ברק Βεδέκ 4. Reg. 12. 7. 12. קדשים Καδησείμ. 4. Reg. 23. 7. שהם Σοάμ. 1. Par. 29. 2. In unico versu Jobi. 39. 13. al. 16. vix unicum vocabulum rectè intellexerunt; etenim verba כנף רננים נעלסה אם אברה חסידה ונצה: sine ullo sensu reddiderunt: Πτέρυξ τερπομένων νεελάσσα, ἐὰν συλλάβῃ ἀσίδα καὶ νεσσα. *Penna lætantium Neelassa, si conceperit Asida & Nessa* (a). In quibus observare licet grandem istorum interpretum ignorantiam vel hallucinationem; ut alia innumera exempla taceamus, quæ indicant in difficilioribus nihil auxilii ex hac versione haberi posse, (ut ut in cæteris ad Religionem spectantibus dignitati hujus versionis nihil detrahamus) & magnam vocabulorum Hebraicorum copiam jam ante illorum tempora deperditam fuisse. 3

Judæorum & Rabbinorum præstantissimi hoc libenter agnoscunt & fatentur. 4
L. 4. c. 1. *Rambam* (b) in More nebhochim ait: *Constat* שאנחנו היום בלתי יודעים לשוננו
p. 451. *Nos hodiè linguæ nostræ* [Hebrææ] *non usque adeò peritos esse &c.* prout Buxtorfius rectè vertit. Et *R. Salomo* ad locum Levitici de Locustis ait: אין אנחנו בקיאין בהם *In his exercitati non sumus*, ut Bochartus reddidit, qui ibidem rectissimè dicit: *Aliquan-*

(a) Pleraque talia etiam nostris interpretibus parùm nota sunt; unde enim ea cognosceremus? Versum hunc Jobi Bochartus reddidit: *Ala struthiocameli complodiiur*, imò (est tanquam) *ala ciconiæ & pluma*; quanquam nec hoc planè satisfaciat. (b) מורה נבוכים Part. 1. c. 67.

quanto post Christum excisis Hierosolymis, Judæi hinc inde *dispersi lingua sua sic obliti* L. I. c. 15.
sunt, ut nonnulla sint in ipsa lege, quæ illorum doctissimis sunt planè ignota. At nos de N. CVI.
prima Hierosolymorum excisione, vernaculâ Hebræâ amissâ, id justiùs dici posse putamus, ut exemplo Septuaginta illorum Seniorum modò docuimus; qui vocabula abusu communi remotiora, qualia sunt animalium, gemmarum & plantarum, aliaque rariora nomina planè ignoraverunt: & Judæi hodierni in hunc usque diem ignorant; ut si ex sensu & toto contextu congrua significatio colligi non posset, ignota manserit, & in multis locis adhuc manet.

5 Idcircò hodie à viris Christianis linguarum Orientalium peritis, & Rabbinos ipsos doctrinâ & ingenio longè superantibus, loca plurima solerti indagatione inquisita & exposita fuerunt. Cujus rei multa exempla proferre possemus, ex quo literatura Orientalis in Europâ florere cœpit. Quot enim animalia nobis rectiùs exposuit modò laudatus *Bochartus*? Quid non præstitit *Ludovicus de Dieu*? *Fullerus* & alii. Ipse *Aben Esra* (c) in vocibus difficilioribus auxilium è linguâ Arabicâ petendum censet, sic enim scribit:

על כן כל מלה שלא נמצא לו חבר במקרא ויש לה דומה בלשון ישמעאל נאמר אולי פירושה כן אעֿפֿ שהדבר בספק:	*Propterea omne vocabulum, cui non invenitur socium in Scriptura, est autem ei simile in lingua Ismaelitica* [h. e. Arabica] *dicemus fortasse ita interpretandum, etiamsi verbum sit in ambiguo.*

6 Habent enim linguæ Orientales adhuc eam inter se convenientiam, ut aliæ radicem aliæ derivatum: vel aliam affinem significationem nobis præstent, unde genuina dubiæ alicujus vocis significatio erui possit. Hanc ob causam & nos linguam Æthiopicam, tanquam Hebrææ matris filiam, in auxilium advocandam putamus. Imò, ex quo tempore lingua hæc excoli cœpit, multi viri docti (præ cæteris *Ludov. de Dieu*) jam tum observaverunt: partim etiam suppeditarunt exempla, quibus & vocabula & phrases S. Scripturæ ex Æthiopismo evidentiores redderentur.

7 Non afferemus hîc ingentem numerum vocum harmonicarum, quæ vel eandem vel affinem significationem: aut in Æthiopica lingua radicem: aut ab aliarum linguarum Orientalium radicibus derivata sua hîc habent. (d) Sed eas præcipuè hîc notabimus quæ sacrum textû clariorem reddunt, additâ notâ L. D. quæ *Ludovicus de Dieu in animadversionibus suis ad Vetus Testamentum, & Samuel Bochartus* S/B. *Edm. Castellus*, E. C. aliique doctissimi viri ante nos annotaverunt, servato Alphabeti Hebraici ordine: neq, tamen omittemus illas voces, in quibus viri docti hallucinati sunt.

א

ኢ፡ אי *Non.* Haud ita dicitur per Apocopen pro אין ut *Buxtorfius* (e) putat.
8 Est enim per se antiqua vocula Hebraica, quæ reperitur in vetustis nonnullis compositis; ut *1. Sam. 4, 21.* cùm nurus Eli filium pareret, eumque ob amissam arcam fœderis אי־כבוד *I-cabod* h. e. *Non gloria* vocaret. Et *Iobi 22, 30.* אִי נָקִי *Non innocens*, i. e. *Noxius.* At sequentibus seculis communior esse cœpit particula לא; ut: לא עמי *Non populus* Hos. 1. 9. Rabbini tamen adhuc illa nonnunquam utuntur, ut אי אפשר *Impossibile*; & sic æquipollet Α στερητικὸν Græcorum.

9 אבד Hebr. *Periit*, at አብደ፡ Æthiopicè significat *Stultus fuit. Insanivit.* Secundum quam significationem clarior fit locus Deut. 32. 28. גוי אובד עצות המה Vulgò incommodè: *Gens periens consiliis illi sunt.* Vulgata: *Gens absque consilio.* Sed rectiùs, *Gens stulta consiliis*; sequitur enim mox ואין בהם תבונה *Et non est ipsis intelligentia.* Sic & Jer. 4. 9. יאבד לב המלך incongruè; *Peribit cor regis*; meliùs ex Æthiopismo: *Stultescet cor regis.* L. D. p. 114.

10 אבח unde אבחה Ezech. 21. 15. אבחת חרב Vox semel tantùm occurrens, quare omnes conjecturas, quæ aliquo modo ad vocem חרב *Gladius* quadrare videntur, Rabbini cæterique interpretes congesserunt. *Buxtorfius mucronem*, alii *flammam, terrorem, mactationem*, & nescio quid aliud, fingunt. *L. Dieu* hoc vocabulum

 à ver-

(c) *ad Cant. Cant. cap. 8. 11. & alibi passim.* (d) De quibus in Syllabo num, præc. §. 5. memorato agitur. (e) In Lexico Chald. p. 68.

L.I. c.15. N.CVI. à verbo አብሐ፡ *poteſtatem dedit*, deducit, ſed minus benè; quia አ፡ hoc loco non eſt radicale; radix enim eſt በውሐ፡ in IV. Conjugatione format አብሐ፡ pro አብውሐ፡ Aſſentior potius Caſtello (f) qui cenſuit ab Arabico اباحة *exterminium* deduci poſſe, ut ſignificet *devaſtationem gladii.* Iſta autem vox Arabica reperitur *2. Macc. 26. 6.* ſecundum diviſiouem capitum Arabicam.

אדם *Rubuit*, ſed Æthiopicum አደመ፡ *Adama* etiam ſignificat *Formoſus, elegans fuit.* Inde nonnulla Hebraica vocabula exponi poſſe numero ſequente CVII. demonſtrabimus. Hæc enim radix peculiarem tractationem meretur. 11

אזב Hebraicum אזב *Ezob.* communiter redditur *Hyſſopus* ob literarum convenientiam. At Æthiopicum አዛብ፡ *Azâb Mentham* ſignificat, quæ ſignificatio loco 1. Reg. 4. 32. convenientior eſt. *Mentha* enim non fruticeſcit, neque ligneſcit, & propterea illo in loco rectiùs opponitur cedro. L. D. 12

אטן Hinc אטון Prov. 7. 16. quod vulgò *funis* vel *linteum ex filis contextum* exponitur; quia ſcil. Chaldaicum אטן vel אטונא id ſignificat; ſed magis convenire videtur Æthiopica ſignificatio ዕጣን፡ *Thus, ſuffitus*; ita ut odores quoslibet generaliter denotet. E. *Caſtellus.* (g) 13

אמר Hic caſtigandus eſt doctiſſimus *Ludovicus de Dieu*, qui verbum האמיר *Deut. 26. 17. & 18.* ex Æthiopiſmo commodè exponi poſſe putavit. *Animadv. ad h. l. p. 155.* Sed locum *Matth. 7. 23.* malè legit: አአምሮሙ፡ quod ſignificat *cognoſcam eos*, cum tamen clarè ſcriptum reperiatur አአምኖሙ፡ *Confitebor eis*, ſecundum Græcum, ὁμολογήσω αὐτοῖς. Deinde ſignificationes conjugationum Æthiopicarum confundit. Nam in ſecunda conjugatione አመረ፡ denotat *Oſtendit, ſignificavit.* In quarta verò አእመረ፡ *Scivit, cognovit.* Mihi autem opus non videtur ſignificationem hujus loci ex alia lingua petere. Etenim Hebraicum האמיר loco citato commodiſſimè pro *aſſeverare, ſeriò affirmare*, Gallis *Avoüer*, reddi poſſe puto, à rad. Hebr. אמר quod eſt ſimpliciter *dicere*, in Hiphil autem reddi poteſt non tantùm *dicere fecit*, ſed etiam *dixit cum aſſeveratione.* Nam in linguis Orientalibus conjugationes derivatæ primitivorum ſuorum ſignificationes nonnunquam intendunt, adeoque non ſemper tranſitiva faciunt. 14

ארה Hebraicè eſt *Carpſit, decerpſit.* Sed *cum emphaſi* eſt accipiendum. *Decerptum* vel *demeſſum collegit*; Id enim Æthiopicum አረየ፡ ſignificat, eſtque idem prorſus verbum. Quia verba Hebraica *Lamed* ה, ſunt apud Æthiopes *Lamed* የ፡ atque ſic efficaciùs exponi poterunt loca Scripturæ *Pſ. 30. 13. Cant. 5. 1.* ubi LXX. habent ἐτρύγησα, Vindemiavi; *inſtar vindemiatoris collegi.* Hinc *Lud. de Dieu* derivari poſſe putavit Hebraicum ארון *Arca*, quia *in arcam res aſſervandæ colliguntur*, quam vocem Kimchius ſine radice reliquit. 15

ב

בהמה *Animal irrationale, mutum.* Cujus radix in lingua Æth. reperitur በሀመ፡ *mutus fuit.* በሃም፡ *mutus.* Sam. Bochart. (h). 16

בלס Radix apud Hebræos inuſitata. *Amos. 7. 14.* vulgò reddunt: *Perquirens.* Vulgata: *vellicans ſycomoros.* Sed potius *ficos colligens*: vel *putator ſycomororum* reddi oportet. Nam በለስ፡ בלס Æthiopicè *Ficus eſt.* Dicitur itaque ab obſoleto בלס participium בולס *ficus* [fructum] *legens*: vel *talem arborem putans.* Sicuti à כרם *Vinea*, dicitur כורם *Vineam colens. Vinitor.*

ג

גבא Non quidem apud Hebræos; at apud Æthiopes ጉብአ፡ *Collegit, Congregavit*, in uſu eſt. Hinc non incongruè גבא quod communiter redditur *Fovea*, reddi poteſt *Lacuna, Palus*; quòd aqua in eam colligatur. Ita exponi poteſt locus Eſ. 30. 14. *ad hauriendum* מים מגבא *aquam è lacuna.* L. D. Malim בציר *Ciſterna* ſecundum Chaldæum, quia in hanc aqua maxime colligitur. 17

מם

(f) *In Lexico Polyglott.* ad hanc vocem. (g) In Lexico ad hanc radicem. (h) *Hieroz. P. 1. L. 1. c. 2. p. 5.*

18 גזם Hebraicè non occurrit, at ገዘመ: Æth. ſignificat *Abſcidit, ſuccidit*; in ſpecie *Putavit arborem.* Hinc גזם Joel. 1. 4. commodè derivari poteſt; eſt enim *locuſtæ ſpecies*, quæ præacutis dentibus non ſolùm gramen & ſegetes atque arborum folia, ſed & cortices, ipſosque arborum ramos ita erodit, ac ſi amputaret. Quam ſignificationem etiam *Talmudici Doctores* agnoſcunt. Bocharti verba ſunt. (i) Et hoc eſt, quod Plinius innuit: *Omnia morſu erodentes, & fores quoque tectorum.* Lib. XI. cap. 29. ſupra n. 96. §. 30. L. I. c. 15. N. CVI.

ח

19 חטא Hebraicè tantummodò ſignificat *Peccavit.* At Æthiopicum ኀጥአ: denotat etiam *Caruit, eguit aliquâ re.* Derivatum autem ኀጢአት: non modò *peccatum*, ſed etiam quemlibet *defectum* & *inopiam* ſignificat. Hinc lucem fœneratur locus Eſ. 40. 2. לקחה כפלים בכל-חטאתיה: *Accipiet duplum in omnibus defectibus ſuis*; id eſt: *quæ illi hucusque defecerunt: vel ea quibus caruit dupliciter accipiet.* Ut vanæ ſint totaliæ duriſſimæ expoſitiones, quas reperis in *Poli Synopſi.* Locus enim agit de beneficiis, non de pœnis.

20 חצן Radix Hebræa non datur; at Æthiopicè ሐፀነ: ſignificat *Nutrivit, educavit.* Et ሕፅን: *Sinus, gremium*, quæ ipſiſſima ſignificatio eſt vocis Hebr. חצן quod *brachium*, vel *Lacertum* male & incongruè reddunt Lexicographi; cum manifeſtè denotet *Sinum.* Pſ. 129. 7. Eſ. 49. 22. ubi LXX. habent κόλπος: & Eſdræ V. 13. Vulgata benè *Sinus.*

21 חצן Ezech. 23, 24. רכב חצן *Currus falcatus* vulgò exponitur; forſan meliùs ab Æthiopico ኀጺን: redderes *ferrum* (ſeu *falx ferrea*) *curruum.* Et ſic per hypallagen exponi poſſet *Currus ferri*, quaſi diceres *currum ferratum.*

ט

22 טבח *Mactavit*, *Æth.* ጠበሐ: *Iugulavit*; Inde መጥባሕት: *Culter. Gladius.* Hinc infert L. D. Gen. 47. 30. שר הטבחים, *Principem gladiatorum* reddi oportere, quòd טבחים dicantur, quaſi *gladiati, enſiferi*; & ſic eſſet *Præfectus prætorio*, quod melius quadrat, quàm ſi *mactatores* vel *coquos* reddas.

23 ירקרק Lexicographi comuniter exponunt *viridis, ſubviridis*, ſcil. à ירק *Olus* derivatum putant. Cùm verò color viridis cum auro nihil habeat comune, tanquam neceſſitate coacti addunt *ſubfulvus, croceus*; & ſic reddunt locum Pſal. 68. 14. בירקרק חרוץ *in flavo auro.* Vulgata incongruè: *In pallore auri.* ἐν χλωρότητι χρυσίου, *in flavedine auri.* Quæ ſignificatio provenit ab Æthiopico ወርቅ: *Aurum*, mutato ወ: in י quod perpetuum eſt in hac lingua. Hinc rectè ירקון vel ירוקה *à flavedine* Rabbinicè exponitur *Aurigo, Icterus.* Græcum autem χλωρὸς non *viridem* tantùm, ſed & *flavum colorem* denotat, ut: μέλι χλωρὸν, *mel flavum*, (k) χλωρὸν eſt *Vitellus ovi* apud Hippocratem. Nec aliam ſignificationem habet Lev. 13. 49. & 14. 37. ubi de plagâ lepræ ſermo eſt. Aſſentitur *Bochartus Part. II. Lib. V. Cap. 6. pag. 689.*

כ

24 כלא Hinc כלאים. Reperitur hæc vox Lev. 29. 19. & Deut. 22. 9. & exponitur *Heterogenea, diverſa genera*, ſcilicet ſenſus hanc ſignificationem poſcebat. Originatio hujus vocis occulta hucusque manſit, quam lingua Æthiopica ſuppeditat, in qua ካልእ: *Alius*, & ክልኤ: *Duo* ſignificat. Igitur *duas diverſas ſpecies* lege cerimoniali non licebat ſimul miſcere.

מ

25 מכר *Vendidit*: Sed hinc non potuit derivari vox מכרותיהם Gen. 49. 5. ut: כלי חמס מכרותיהם alii *habitationes*, alii *pactiones*, alii aliter reddunt. *R. Salomon* ineptè per Græcum μάχαιρα *Gladius*: & *R. Elieſer in Pirke A.* cap. 38. ait: *Iacobus* קלל את חרבם בלשון יונית *maledixit gladio eorum linguâ Ionicâ*, id eſt *Græca*; quaſi

verò

(i) Part. II. Lib. 4. cap. 1. n. 3. p. 441. (k) Hom. Iliad A. quo quidem loco vulgò exponitur recens; attamen hoc epitheto Poeta etiam ad colorem reſpexiſſe videtur.

L. I. c. 15. N. CVI. verò Jacobus Hebraicè *Gladium* efferre non potuisset: aut lingua Græca tunc temporis in Palæstina in usu fuisset. Rectissimè L. D. *Consilia* reddit, ut: *Consilia Simeonis & Levi nihil sunt nisi vis & arma.* መከረ፡ enim Æth: significat *Consultavit,* & ምክር፡ *consilium*, & si in malam partem acceperis, *Conspiratio. Machinatio.*

מהר In Piel est *Festinavit.* Hinc עט סופר מהיר Ps. 44. 2. In Vulgatâ reddi- 26
tur: *Calamus scribæ velociter scribentis*; sed commodiùs redditur: *periti, docti.* Nam Æthiopicum ምሁር፡ id significat, à መሀረ፡ *Docuit*; quæ significatio etiam in Syriaca & Arabica linguâ reperitur. L. D.

ע

עור Vulgò malè exponunt locum Ps. 119. 61. עודוני *Spoliaverunt me*; sed rectè 27
p. 2690. conjecit *Castellus* ex Æthiopica linguâ exponendum esse: *Circumdederunt me.* Græci benè περιεπλάκησάν μοι. *Circumplexi sunt me*; ዐቂ.ዩ፡ enim est *Circumdare* vel *circumire.*

עקב Nomen עקוב à Sehindlero exponitur *Curvitas*, *Obliquitas*, *Pravitas.* 28
Unde alii id Metaphoricè exponunt de *fraudulento* & *doloso.* At *Ies.* 40. 4. significat *clivum* vel *editum locum*, ut Æthiopicum ዐቁብ፡ itaque והיה העקוב למישור exponendum est: *Et erit clivus in planitiem*, i. e. *Clivi & colles plani fient.* In aliis locis recepta significatio retineri potest, ut Jer. 17. 9. & Hos. 6. 8.

ערג Radix ista habetur inter voces difficiliores & variæ expositionis. Qui- 29
dam de *boatu cervi* accipiunt. Ps 42. 2. Sed *boare* de anima nimis durum est. L. de Dieu hunc locum ex lingua Æthiop. ዐርገ፡ Arabicè عرج *Ascendit* exponere tentavit, quasi mens Psaltæ esset, *Cervos ascendere in montes, ubi sunt fontes aquarum.* Sed hoc *Bochartus* (1) vocat planè κακοσύνδετον, *quia ad aquas descenditur, non ascenditur.* Quidam de clamore simpliciter accipiunt, & sic exponunt locum Joel. 1. 20. *Omnis bestia agri* תערוג *clamabit ad te.* De exsiccatis fontibus & adustis campis ibi sermo est.

גם בהמות שדה תערוג אליך כי יבשו אפיקי מים ואש אכלה נאות המדבר	*Etiam animalia agri clamant ad te. Exaruerunt enim rivi aquarum, & ignis absumsit pascua campi.*

Quem locum *Lud. de Dieu* non exponit, quod omnino necessarium erat. 30
Ergo communis aliqua significatio quærenda est, quæ ad utrumque locum congruat, quæque ingentem sitim denotet, ut cum Germanicè dicimus: Vor Durst lechzen. Nullum enim majus desiderium dari potest, quàm hominis in magno ardore sitientis, quod in calidiori climate frequentissimum est, & notissimum. Talem vim huic vocabulo inesse crediderim, ut d. l. Psalterii. *Sicut cervus in extrema siti anxie cupit decursus aquarum, ita anima mea tanquam tali siti affecta quærit te.* Wie der Hirsch lechzet nach frischem Wasser / also lechzet meine Seele GOTT zu dir. Sic d. l. Joëlis: *Bestiæ in anxia sua siti te quærunt, quasi diceres:* Die Thiere lechzen nach dir. Constructione apud Hebræos non insolita. Optimè vulgata: *quasi area sitiens imbrem suspexerunt ad te*; & hoc est, quod volumus. De cervo id dicitur, non cùm serpentes (ut fabulantur) devoravit, sed cum dracones illum complexu suo necare conantur, ut ex magna defatigatione graviter sitiat; quod supra de
n. 93. §. 8. draconibus Æthiopiæ diximus. Sed ista ob malam applicationem verbi ዐረገ፡ obiter dicenda fuerunt.

צ

צער Vulgò: *Incessit, Processit.* Sed quid hoc ad vocem אצעדה *Armilla* Num. 31. 31
50. Fortassis est ab Æth. ጸዐዳ፡ *Albus*, ita ut sit *armilla albis candentibusque gemmis nitens.* L. D.

ק

קלל Jer. 4 24. התקלקלו *destructi sunt.* Quidam ex Æthiopico አንቀልቀለ፡ 32
Concussus fuit, rectius exponunt: *Commoti, agitati sunt.* L. D.

קטור

(1) In Hieroz. P. I, p. 884.

32 קפוד Nec *teſtudo*, nec *Caſtor* nec *Lutra*, ſed *Hericius* eſt, ut vertunt Græci cum Hieronymo. Congruit quodammodo Æthiopum ቍንፈዝ: *Hiſtrix*. Nam Hebræum Dageſch reſolvitur in נ: & ד in H: Conſonat Arabicum قنفذ *Kunphudh*, *Erinaceus*. S.B. Part. I. L. 3. c. 36. p. 1037. L. I. c. 15. N. CVI.

33 רפק Locus Cant. 8. 5. מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ ambiguæ & multiplicis eſt interpretationis; quia radix in Hebræa lingua non reperitur. At Æthiopicè ረፈቀ: eſt *Accubuit, diſcubuit*; idque confirmare poteſt verſionem τῶν LXX. ἐπιστηριζομένη, & Vulgatam: Innixa ſuper dilectum ſuum. Secundum Æthiopes: *Recumbens ſuper dilectum ſuum.* L. D.

Sequuntur Arabica quædam Vocabula.

34 ARabica etiam vocabula nonnulla lucem è lingua Æthiopica fœnerantur, ut حواري Hawari *Apoſtolus* in plur. حواريون *Apoſtoli*. Cujus vocis Etymologia eruditos torquet; dum alii ab حور *Candore*, à radice Arabica حار *Candidus fuit* derivare volunt, quaſi dicti fuerint *Albi* ſeu *candidi*, ob *candorem animi*: vel quòd *ſtolis albis* picti fuerint in Oriente; vel quòd *dealbandis veſtibus* Fulloniam exercuerint. *Havarijon* enim *Fullonem* ſignificat. Quæ habentur partim in Kirſtenii Arabicis: partim apud Golium in notis ad Cap. LXI. Alcorani v. 14. (m) Verùm ea omnia valdè frivola ſunt. In linguâ Æthiopicâ res plana eſt; ibi enim Apoſtolus vocatur ሐዋርያ: *Havvarja*, *à radice* ሐዊር: *Havvir*, *Ambulare, proficiſci*; idque in genere ſignificat omnem *Legatum* aut *Miſſum*, in ſpecie *Apoſtolum*.

35 مصحف *Alcoranus* ab Abubecro κατ' ἐξοχὴν ſic dictus fuit. (n) Id autem eſt ipſum Æthiopicum መጽሐፍ: *Metzhaf. Liber*; à radice ጸሐፈ: ſcripſit.

36 اعراف *Aarâf.* Muhammedis *Limbus*; *medius inter Paradiſum & Infernum locus*, receptaculum medii generis hominum, qui tantundem boni ac mali in hoc mundo fecerunt; Id autem aliunde juſtiùs derivari nequit, quàm à rad. Æthiopica ዐረፈ: *Aerafa. Requievit.* quo verbo Æthiopes de piè defunctis utuntur.

37 بحري *Bahri.* Æthiop. ባሕርይ: *Vnio*, *Margarita*; quæ vox in Golii Lexico Arabico non occurrit. Vetus planè videtur; reperitur in Hiſtoria *Ebn Haſhemi*, quam *Firauzabadius* refert, ubi fœmina per gradus res pretioſas pro modio farinæ obtulit. Ibi in textu habetur نحري, at tanquam variam lectionem in margine poſuit *Pocokius* بحري? quæ lectio procul dubio melior eſt, & in textum recipienda, quia de *unionibus* agit. *Specim. Hiſt.* Arab. p. 155.

1 N°. CVII. De verbo Hebraico אדם Adam *Rubuit*] Sic vulgò Lexicographi omnes; ſed amplius aliquid olim ſignificaviſſe ex vocabulis inde derivatis probabile evadit. Id denique ex Lingua Æthiopica clarè liquet. *Rabbinus Manheimenſis Moſes* Gerathwohl/ Vir in ſuo genere ſatis doctus, valdè averſabatur inſipidam ארמה *terra* & ארם *hominis* à *rubedine* deſumtam derivationem: aſſentiebatur autem mihi ex lingua Æthiopica de *formoſitate* hoc nomen derivanti: & afferebat pro confirmanda hac ſententia locum Talmudis, qui ſic habet בבא מציעא פרק השוכר id eſt; *Baba Metzia* capite השוכר. ut ſequitur:

שופריה דר׳ יוחנן מעין שופריה דיעקב. שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון. שופריה דא״הר׳ מעין שופריה דשכינה:	*Pulchritudo R. Juchanan compendium* [vel ſumma eſt] *pulchritudinis Jacobi: Pulchritudo autem Jacobi* [eſt] *ſumma pulchritudinis hominis primi: Pulchritudo autem primi hominis* [eſt] *ſumma pulchritudinis* Schechinæ ſeu divinæ Majeſtatis *vel divinitatis.*

Adeò *Talmudiſtæ* pulchritudinem Adami cum pulchritudine Majeſtatis divinæ comparari poſſe autumant; fatuâ argumentatione eam ad ſuum R. Johannem derivantes.

Quod

m) Extat in Gramm. Arab. Erpen. in fine. Lug. 1656. p. 205. (n) *Teſte Georg. Elmacino Hiſt. Sarac.* L. 1. c. 2. p. 18.

L. I. c. 15. N. CVII. Quod autem Κόσμος *Mundus* appellationem suam à Phœnicum ארמה traxerit 2 ad *ornatum Mundi* indicandum, cùm ex nomine ipso, tùm ex generali omnis literaturæ è Phœnicia in Græciam derivatione firmiter, ut puto, colligi potest. Sic enim Herodotus L. 5. c. 58.

οἱ δὲ Φοίνικες οὗτοι, οἱ σὺν Κάδμῳ ἀπικόμενοι, &c. ἐσήγαγον διδασκαλίας [sic lege] ἐς τοὺς Ἕλληνας, καὶ δὴ καὶ γράμματα οὐκ ἐόντα πρὶν Ἕλλησι.	Phœnices *autem isti, qui cum* Cadmo *advenerant*, &c. *introduxerunt doctrinas in Græciam, imò & literas, non existentes priùs apud Græcos.*

Idem tradunt alii autores Græci. *Ornatum mundi* ipsi Ethnici agnoverunt: *Cicero* (o). *Ut verò perpetuus esset mundi ornatus, magna adhibita cura est à providentia Deorum.* Plinius: Lib. 2. c. 4. *Quem* Κόσμον *Græci nomine ornamenti appellaverunt, eum nos à perfectâ absolutâque elegantiâ MUNDUM.* Quô nihil magis appositè pro sententia nostra dici posset.

Fullerus (p) non quidem exponit vocabulum ארמה, putat tamen, quòd *terram rubram* denotet: atque hanc significationem torsisse interpretes, quo minus vocabulo uno exprimere potuerint; ideoque *Theodotionem* aliquoties retinuisse ἀνερμήνευτον: *Procopium*, & ex eo *Hesychium* scribere: *Adamah* 3

Σημαίνει τὴν γῆν παρθενικὴν ἀφ᾽ ἧς Ἀδὰμ ἐπλάσθη.	*Significat terram virgineam, ex quâ formatus fuit Adam.*

Hæc Fullerus. Virgineam terram vocat ex frivolis rationibus, quia rubeam vocare ἄπυρον censebat, cùm æque ἄπυρον esset virgineam appellare.

Bochartus facilè sentiens rubedinis significationem omnibus hujus radicis vocabulis non convenire, locum *Thren. 4. 7.* אדמו עצם מפנינים *de nitore, splendore, & candore margaritarum* exponit (q). Imò si splendendi significationem huic radici tribuere velles, locus Ciceronis de universo hoc loquentis mirè huc faceret, dum 4 De Orat. 159. ait: *Varietate distinctum bene Græci* Κόσμον, *nos lucentem* Mundum *nominaremus*. Verùm cum allegato Threnorum loco dicatur: צחו מחלב זכו משלג *splenduerunt præ nive: canduerunt præ lacte*, consentaneum videtur, ut reddatur: *Elegantiores vel pulchriores fuerunt quàm margaritæ*, vel si cum Bocharto malis *candidiores*, non repugnabit sententiæ nostræ; nam quò magis candidi sunt uniones, eò pulchriores habentur.

Id demum certissimum est, quòd Æthiopes Adami nomen non aliter quàm de 5 *Formoso* accipiant; Sic enim Poëta noster Enc. VI. April. Oda. I.

ሰ፡ እብል፡ ለዘተፈጥረ፡ ቀዲሙ፡
ብጹሕ፡ አምጣን፡ በሀቅሙ፡
ለዘ፡ ሠናየ፡ ወአዳም፡ በስመ፡ ስሙ፡
ኅረየ፡ አምላክ፡ ወአፍቀረ፡ ነሢኦ፡ ሥጋሁ፡ ወደሞ፡
ወሰላም፡ ለሔዋን፡ እንተ፡ ይእቲ፡ ሀጽሙ፡፡

Salutem dico ei qui creatus fuit [omnium] *primò:*
Qui pervenit [statim] *ad staturam in mensura sua* [i. e. justam]
Hunc PULCHRUM & FORMOSUM secundum nomen suum
Elegit Deus & amavit, assumens corpus & sanguinem ejus.
Et salutem Evæ, quæ est os ejus.

Lib. 5. c. 9. Videri potest Hexaemeron S. Ambrosii, cujus titulus est: *De præstantiâ, decore & gratia humani corporis ac membrorum ipsius.*

N°. CVIII. Amharica lingua] Sic dicitur à Regno Æthiopiæ 1 *Amhara*, ubi purissima est; quamvis & finitimi illâ utantur, sed differentibus dialectis. Quia verò in aulâ & castris regiis, ubicunque terrarum illa locentur, in usu est, ideò *Regia* vocatur, & ab omnibus Magnatibus & Nobilibus usurpatur, vel intelligitur. Asperrima pronunciatu est: ad hæc multa peculiaria in Grammatica hujus dialecti dantur, quæ eam difficillimam reddunt. Magno labore & patientiâ conscripsimus *Rudimenta* hujus *linguæ*; nec non *Lexicon mediocre*, utrumque ad editionem 2

(o) de Nat. Deor. L. 2. (p) L. 4. Miscell. Sacr. c. 10. §. Erythræi. (q) P. II. Lib. V. c. 6.

nem paratum, in usum eorum qui cum hac natione conversari volent; si fortè De- Lib.I.c.16.
us annueret votis nostris, *ut amica Christiana hujus nationis commercia cum nostratibus* N. CIX.
instituerentur. In opusculis illis plura de natura & ingenio hujus linguæ studiosus
3 lector reperiet. *Octo* & amplius linguas principales in Habessinia reperiri diximus. I.15,50.
Vana ergo sunt, quæ Johann Potken de *viginti*, & P. Jovius de *sexaginta* differentibus hujus gentis linguis tradunt. Lib. 18. De quo in Procemio 1. §. 3. cùm vix tot reperiantur dialecti.

1 N°. CIX. Scala magna] Sic vocant Coptitæ & Arabes *Nomenclatorem* seu vocabularium suum magnum, cujus specimen in lingua *Copt-Arabica* nobis dedit *Ath. Kircherus* (r). Nomen hoc fortassis ex eo, quòd à cœlestibus ad terrestria per aliquot capita tanquam per gradus descendatur. Hoc imitati sunt Æthiopes, ac tale Vocabularium etiam in Æthiopica & Amharica lingua conscripserunt, ሰውሰው፡ *Scalam* vocantes. Caput de *Gemmis* Hierosolymæ exscripsit, & misit mihi Gregorius, quamvis infeliciter satis exponantur. Id cum lectore hîc communicamus, ut indolem libri videat.

	መረግድ፡ በኦሪት፡ ወበአቡቀለምሲስ፡ (rectiùs ዘመረግድ፡, መርዝድ፡ በቅብጥ፡፡ ዘምረድ፡ በዐረብ፡፡ ኅብረ፡ ኀመልሚል፡፡	*Smaragdus in Pentateucho & Apocalypsi:* *Merjid* Copticè (s). زمرد *Arabicè. Color ejus est viridis.*	Exod.28. v. 9. Apoc. 4, 3.
2	ሶም፡ በኦሪት፡ ወበአቡቀለምሲስ፡ ከለከዶን፡ ናዚድ፡ በዐረብ፡፡ ኅብረ፡ ቀይሕ፡ ከመ፡ ደም፡	Sôm (t) *in Pentateucho: in Apocalypsi verò Chalcedonius.* نيجادي Arabicè (u) *Color ejus ruber* [est] *instar sanguinis.*	Exod.35,8. Apoc. 21, 19.
3	ሰርዶዮን፡ በኦሪት፡ ወበአቡቀለምሲስ፡፡ ያክንት፡ በሕዝቅኤል፡፡ ልማስ፡ በዐረቢ፡፡ ኅብረ፡ ጸዓዳ፡	Sardius *in Pentateucho & Apocalypsi: Hyacinthus in Ezechiele.* الماس *Arabicè.* (x) *Color ejus albus.*	Exod.25,7. Apoc.4,3.
4	ሰፔር፡ በኦሪት፡፡ ወበአቡቀለምሲስ፡፡ ወበዐረቢ፡ ዐቂቅ፡ ኅብረ፡ ከመ፡ ፋሕም፡፡	Sapphirus *in Pentateucho & Apocalypsi.* Arabice عقيق *Color ejus instar pruna* (y).	Ex. 24, 10. Ap. 21,19.
5	ለግር፡ [rectiùs ሊጋር፡] በኦሪት፡፡ ሰርደንክስ፡ በአቡቀለምሲስ፡፡ ኢያቁት፡ በዐረብ፡፡ ኅብረ፡ ቀይሕ፡ ፀዐደዌ፡ ደኄይሉ፡	Ligurius *in Pentateucho.* Sardonyx *in Apocalypsi.* ياقوت Arabicè. *Color ejus ruber, sed albedo pravalet.*	Ex. 36, 19. Apoc. 21. v. 20.
6	ቢረል፡ በኦሪት፡ ወበአቡቀለምሲስ፡፡ ጳዝዮን፡ በሕዝቅኤል፡ ወበ ኢዮብ፡፡ ከሲስ፡ በቅብጥ፡፡ ፊርዝዝ፡ በዐረብ፡፡ ኅብረ፡ ከመ፡ በረድ፡፡	Beryllus *in Pentateucho & Apocalypsi:* Topazius *in Ezechiele & Iobo. Kasis* Copticè (z). فيروزج Arabicè. *Color ejus instar grandinis.*	Ex.28,20. Apoc. d.l.
7	አሜቴስጢኖስ፡ በኦሪት፡ ወበአቡቀለምሲስ፡፡ ከርከዴን፡ በሕዝቅኤል፡፡ ኪርኮሐን፡ በዐረብ፡ አሜቴስሐን፡ በቅብጥ፡፡ ኅብረ፡ ጸሊም፡ ዘቦ፡ ነጥብ፡ ከመ፡ ብሩር፡ ጽሩይ፡	Amethystus *in Pentateucho & Apocalypsi:* Carchedonius *in Ezechiele* كيركهن Arabicè: *Ameteshân* Copticè (a). *Color ejus niger est, in quo punctula instar argenti puri* [nitent.]	Ex. 28,19. Apoc. d. l.
8	እብን፡ ዘኅብረ፡ ወርቅ፡ በኦሪት፡፡ አክርስምንቶን፡ በሕዝቅኤል፡፡ ክርስቶሉቢ፡ በአቡቀለምሲስ፡፡ አዝፋር፡ በዐረቢ፡፡ ኅብረ፡ ብጫ፡፡	Lapillus coloris aurei *in Pentateucho;* Chrysomenton *in Ezechiele*: Chrysolithus *in Apocalypsi*: ازفار Arabicè. *Color ejus flavus.*	Ex.28.20. d. l.

(r) Tit. *Lingua Ægyptiaca restituta. Romæ* 1643. (s) Non reperio in Scala magna Copto-Arabica *Ath. Kircheri* cap. 19. p. 202. (t) Ex Græco Σοὰμ, quod est ex Hebræo שׁהם. At in Alexandrino Codice Græco, quem Æthiopes sequuntur, 1. Par. 29, 2. habetur Σοὰμ, atque hoc est Æthiopicum ሶም፡ In cujus expositione valdè errant Æthiopes. De *Rubino* enim id est *Carbunculo* exponunt vocem שׁהם cùm tamen communiter de *Onyche* accipiatur. (u) Prout Kircherus scripsit d. loco; sed non extat in Golii Lexico. (x) At الماس *Adamas* est prout etiam exponitur in Scala Magna *Kircheri* p. 203. At statim ⲟⲩⲥⲁⲣⲇⲓⲛⲟⲛ *Sardius* eodem modo exponitur imperitè. Ibidem. (y) En specimen crassæ ignorantiæ, *Sapphirum pruna colorem habere.* Equidem in Kircheri Scala magna Arabicum عقيق respondet Coptico ⲭⲱⲥⲫⲱⲥⲱ. At Golius in Lexico exponit *Corneolum Carniol* qui rubicundus est, & pro Sapphiro habet صفير. (z) Nec hoc vocabulum reperio apud Kircherum. Arabicum كسيس habet pro Topazio, prout infra §. 22. exponitur. d. l. p. 202.
(a) Enim verò non hoc, sed ⲟⲩⲁⲙⲉⲑⲓⲥⲧⲟⲥ est apud Kircherum dict. loc.

Lib.I.c.15. N. CX. & CXI. አካጥስ፡ በኦሪት ። አክዴን፡ በሕዝቅኤል ። ክርስጰራስስ፡ በአቡቀለምሲስ ። ዮርኽ፡ በዐረቢ ። ጸዐዱ፡ ቱሱሕ፡ ዘምስለ፡ ጸሊም ።

Ex. 39. 12. d. l. Ex. 28. 18. Apoc. 4. 3. ኢያስጲድ፡ በኦሪት፡ ወበአቡቀለምሲስ ። ያስብ፡ በዐረቢ ። ኅብሩ፡ ጸዐዱ፡ ወቀይሕ ።

Ap. 21. 20. ገርዮን፡ (b) በኦሪት ። ኢያንክዮን፡ በሕዝቅኤል ። ወሬውሬ፡ በአቡቀለምስስ ። ሹሞት፡ በቅብጥ፡ ኅብሩ፡ ውሹቴ ። (c)

Ex. 28. 17. Apoc. d. l. ጳዝዮን ፡ በኦሪት ። በሕዝዮን፡ በሕዝቅኤል ። ወሬውሬ፡ በአቡቀለምሲስ ። ካሲስ፡ (d) በቅብጥ፡ ፊርዙዝ፡ በዐረብ ። ኅብሩ፡ከመ፡ማይ ።

Achates *in Pentateucho:* Acaden *in Ezechiele.* Chrysoprasus *in Apocalypsi:* يرکی Arabicè. *Albus est* [lapillus] *mixtus nigro.* 9

Jaspis *in Pentateucho* & *in Apocalypsi.* يشب Arabicè. *Color ejus albus* [est] *&* *ruber.* 10

Ligurius *in Pentateucho:* Onychion *in Ezechiele:* Topazius *in Apocalypsi.* Schumat *Copticè.* Color ejus. 11

Topazius *in Pentateucho:* Bahzeyon *in Ezechiele:* Warautè *in Apocalypsi.* Casis *Copticè* فيروزج Arabicè (e). *Color ejus est instar aquæ* [scilicet.] 12

· Ista ramersi confusissima & errorum plenissima speciminis causâ exponere voluimus; quæ si studiosus lector conferat cum *Kircheri Scala magna* p. 202. maximam ubique reperiet differentiam, ut difficile sit dijudicare, utrum vocabularium melius sit; quia in utroque nævi & errores magni deprehenduntur, ut quilibet mediocriter doctus facilè cognoscet. 13

N°. CX. Græca vocabula S. Scripturæ plurima ab Æthiopibus minus rectè intellecta fuisse] Exempla hujus defectus in versione S. Scripturæ Æthiopica passim obvia sunt. Quin & vulgaria animalium, plantarum, atque gemmarum nomina per ignorantiam sæpe retinuerunt interpretes; uti apparet ex Levit. cap. XI. & Deut. XIV. ex. gr. γαλῆ ጋሊ፡ *Felis*, cùm tamen Æthiopicè habeant vocabulum ድመት፡ Pro Æthiopico ቀጳጺ፡ *Chamæleon* retinuerunt Græcum ከሜሌዎን፡ Χαμαιλέων, non quod animalia illa non haberent, sed quòd Græca vocabula non intelligerent. Ut taceamus innumera exempla, ubi vocabula Hebraica à LXX. interpretibus retenta, & ipsi retinuerunt; ut Lib. III. c. 4. n. 26. dicemus. 1 2

N°. CXI. An sit certus linguarum totius orbis numerus] Sic credunt Judæi (ut mox dicetur) argumentô à *Noachi* filiis ductô, quorum filios, nepotes & pronepotes conjunctim numerant, computatis simul gentibus, quæ Gen. X. nominantur, & sic calculum tanquam in capita ponunt, cùm in stirpes facere oporteret, si familias certas & tot diversas gentes diversis linguis distinctas ex illis derivare vellent. 1

Nam secundum textum Hebræum attribuunt

	Filios.		Nepotes.	Pronep.	Abnep.
Japhero	7.	& duobus ex illis	7.	- - - - -	
Chamo	4.	& tribus ex illis	24.	2.	- - -
Semo	5.	& duobus ex illis	6.	2.	13.
	16.	- - - - - -	37.	4.	13.

Ita in summa Septuaginta viros computant, & unicuique peculiarem familiam & Linguam attribuunt, unde exsurgunt Septuaginta linguæ. At vanissima est ista supputatio; Quia, si stirpem à filiis ordiri velis, Patres computari nequeunt: Si à patribus, non filii, multo minus nepotes. Enimverò Japheti Filii Gomer & Javan genuerunt septem filios, si ergo supponas istos familias linguasque peculiares constituisse 2

(b) Rectiùs ለገርዮን፡ ut in exemplari meo reperitur. Exod. 28, 19. ለ፡ per errorem tanquam articulus abjectum est. Pro eo malè legitur ለጊር፡ Exod. 36, 19. al. 39, 12. (c) Amharica vox est incertæ significationis. (d) Vid. quæ supra notavimus §. 6. in not. lit. ζ. (e) In Golii Lexico exponitur: *Iaspis Persica dipiζωνυ, i. e. Turchesa. Turcois.* Ein Türkis.

tuisse, ubi obsecro! mansit patrum defunctorum gens & lingua? nam & hi in supputationem venerunt. Eadem ratio est trium filiorum Chami; *Cush, Mitzraim & Canaan*, qui stemma suum propagaverunt: ejusque nepotis, Rahma seu Regma, qui duos filios genuit; nam postquam isti quatuor defecerunt, quam gentem vel linguam peculiarem post se reliquerunt? Omnes enim eorum liberi jam sunt numerati. Denique Semus filios duos habuit, *Arphachsad & Aram*, & ex his sex nepotes: Ex *Hebero* duos Pronepotes, atque ex horum altero nempe Joktan tredecim Abnepotes. Lib. I. c. 15. N. CXI.

3 Consideret quæso! Vir sanæ mentis, an in definiendis gentibus & linguis ista ullo modo stare possint. Expungendi veniunt ubique patres, si liberos tanquam stemmatis & linguæ alicujus conditores numerare velis, nimirum *Gomer & Javan: Cush, Mitzraim & Canaan*; ex Cushi filius *Regma*, è Semi posteris duo filii, *Arphachsad & Aram*. Nepos *Heber*, & Pronepos *Joktan*, cujus filii Semi Abnepotes tantùm numerandi essent, itaque decem de numero LXX. decederent.

4 Ad confirmandam frivolam istam de LXX. totius orbis populis & linguis sententiam planè extra oleas à Rabbinis allegatur locus Deut. 32. v. 8 ubi dicitur: *quòd Altissimus terminos populorum constituerit juxta numerum filiorum Israel*, quem illi sine ulla ratione definiunt, addentes: *cùm descenderent in Ægyptum*, nimirum *septuaginta animæ*. Gen. 46. 27.

5 Affulsit radius aliquis veritatis Rabbino Nissim referente Abarbenel; qui, satis animadvertens Patres in filiis comprehendi, (ut Buxtorfius loquitur,) (f) pro decem illis modò nominatis egregium effugium reperit, aliter stirpes computando quàm communiter Rabbini omnes faciunt. Siquidem gentium nomina *Kittim, Dodonim* &c. duplicat, assumit *Philistæis*, quos alii excludunt, ut decem alios reperiat. Sed bonus iste Rabbinus meminisse debebat numeri dualis, secundum quem corrigere priùs illum oportebat lectionem receptam, si duplices intelligere voluisset illas
6 gentes. Verùm futilia & inepta sunt ista omnia; Etenim textum rectè perpendens longè alium scopum Sacri Scriptoris reperiet judiciosus lector, quàm quem nugatores Rabbini proponunt. Non omnes totius Orbis gentes atque linguas, sed earum tantùm origines docere voluit, quæ tum temporis Israelitis notæ: partim etiam consanguinitate junctæ: vel apud & circa illos victuræ erant; propterea aliquorum patrum nepotes & pronepotes omisit, aliquorum verò memoravit, gradibus planè inæqualibus.

7 Quis verò emunctæ naris vir dixerit: Japhetum ex duobus tantum filiis Nepotes suscepisse, reliquos improles vixisse usque ad tempora confusionis Babylonicæ, atque tunc demum decrepitos liberis operam dedisse; nisi enim hoc fecissent, interiisset stemma & lingua eorum, nec Septuaginta populi in mundo mansissent. Par ratio est Filiorum Chami & Semi, qui tanquam ἄπαιδες ponuntur. Porro verisimile non est, Javanum filios habuisse, quorum alter Kitt, alter Dodan vocatus fuerit, sed tantùm, quòd gentes istæ ex istius prosapiâ profectæ fuerint post aliquammultas generationes, quarum propagatores Moyses non nominavit. Eadem ratio est gentium ex Mitzraim prognatarum Igitur futilissima hac Judæorum supputatione rejectâ cadit etiam sequela LXX. Linguarum.

8 Piget ferè addere, quæ in Talmude suo & quidem (g) in Gemara Cap. 1. §. 6. de LXX. assessoribus magni sui Synedrii nugantur, quos inter alia requisita etiam LXX. Linguarum oportuerit esse peritos. Sic enim loquuntur:

אין מושבים בסנהדרין אלא יודעים בשבעים לשון שלא תהי סנהדרין שמעת מפי התרגמן.	*Non sedent* [i. e. non admittuntur] *in Synedrium, nisi* &c. *scientes LXX. Linguas; ne oporteat Synedrium audire* [sermones] *ex ore interpretum.*

9 Sed non ausi fuerunt Rabbini eas recensere. Miratus sum Alstedium id tentavisse,

(f) In *Dissertat. Philolog. Theolog.* Dissert. II. sect. 2. pag. 81. qui allegat *Franciscum Junium* in notis ad princip. cap. X. Genes. cum quo planè consentio. (g) In Sanhedrin *De Judicibus & Judiciis* cap. 1. fol. 17, col. 1.

L.I.c.15. N.CXI. se, (h) adeóque famæ suæ parùm consuluisse, dum in censum istarum linguarum
Americanam, Brasiliensem, Mexicanam, & Sylvestrium Americanorum refert, ut scilicet
istarum nationum Syndicis ad Synedrium Hierosolymitanum venientibus sine in-
terprete responsa dare potuerint. Sit venia joco.

Judæis volupe est ludere in numero septuagenario. Septuaginta scribunt 10
esse nomina Dei: שבעים שמותיו של מלך הגדול. *Septuaginta nomina Regis magni.* (i)
Septuaginta angeli seu Genii tutelares, gentium scilicet supra à nobis memoratarum.
שבעין ותרין זני דחכמה. *Septuaginta duo modi sapientiæ*(k). Ut mirum non sit, quosdam
numerum *LXX interpretum S. Scripturæ*, tanquam eâdem vanitate confictorum, in
dubium vocare(l).

Sed quò magis ista mecum volvo, eò magis miror, viros graves Ecclesiæ Patres 11
tali traditioni calculum suum adjecisse, cum additamento duarum linguarum, quia
Græci inter Noachi posteros duos viros in versione sua ampliùs invenerunt. Itaque
Patres Græci originis incuriosi Septuaginta & duas totius Orbis Linguas asserue-
runt. (m) Græcorum fidem secuti sunt Patres Latini; *Hieronymus* ad locum 12
Lib. 16. Matth. 26. 53. Et *S. Augustinus de Civit. Dei*, apud quem videre licet, quomodo in-
c. 3. & seq. signis iste Pater in computandis septuaginta duobus vel tribus Viris tot gentium &
linguarum conditoribus frustra laboraverit. In eo enim variant patres, quos alii
assumunt, alii omittunt. Imò licet constaret septuaginta vel plures linguas in 13
confusione Babylonica exortas esse, nemo tamen illas nunc numeraverit, cùm
multæ veteres vel obsoletæ & plane extinctæ: multæ verò novæ è veteribus cor-
ruptæ fuerint.

Porro certum linguarum numerum definire, & nunc incertum est, & olim 14
fuit incertissimum. Id pridem agnovit *Iohannes Goropius Becanus* Lib. 1. Hermathe-
L. 6. c. 5. næ. Quòd autem *Plinio* credat è Timosthene referenti, *in unam Dioscuriadem, Col-
chorum emporium, trecentas nationes dissimilibus linguis descendisse: & postea à Romanis
CXXX. interpretibus negotia ibi gesta fuisse*; in eo illi assentiri non possum. Strabo 15
aliter scribit de eadem urbe: Lib. XI p. 498.

Συνέρχεσθαι γὰρ εἰς αὐτὴν ἑβδομήκοντα, οἱ δὲ καὶ τριακόσια ἔθνη φασὶν, πάντα δὲ ἑτερόγλωττα &c. | *Convenire in illam Septuaginta: alii verò & trecentas gentes* ajunt, *omnes dissimilium linguarum.*

φασὶν *Ajunt*, inquit Strabo, ad relationem aliorum provocans, quæ procul dubio
falsa fuit. Quis enim tot nationes, nedum tot linguas enumeraverit in exigua illa
terræ portione. Nondum centum dissimiles linguas ex orbis cogniti partibus con-
quirere possunt eruditi, qui Orationem Dominicam variis linguis & dialectis non
adeò multum inter se dissimilibus nobis proposuere (n). Igitur mendum ingens in
numeris latere putamus, quod nunc corrigere tentabimus.

Certum est veteres Latinos, antequam litera G. inventa esset, C. pro G. pro- 16
miscuè usurpavisse, ut pro *Magistratus, Legiones*, scripserint *Macestratus*, (ubi nota E. pro I.)
Leciones, quod Vossius clarè demonstrat (o). Librarius imperitior in veteribus codi-
cibus *tricinta* vel *tricenta* repetiens nationes *trecentas* fecit. Huic conjecturæ favet
numerus interpretum CXXX. quod fortè scriptum fuit C̄um XXX. interpreti-
bus, linea super numerum ducta, id Librarius legendum putavit *Centum* & sic
fecit C X X X. Nimirum verè dissimiles fuisse triginta illas linguas, do-
cere voluit Plinius, eò quòd *triginta interpretibus ad interpretandas triginta
nationum linguas* opus fuerit, aliàs trecentas linguas inter Centum & triginta inter-
pretes non facilè distribueris. Porro Romani non adduxerunt interpretes illos, sed
unaquæque gens suum secum habuit interpretem, Græcè, ut videtur, scientem, *cum
quo*

(h) In Chronologia dispersionis populorum p. m. 265.
(i) De quibus in formula anathematis Judaici in Hist. nostra 3. 4. 56.
(k) In Zoar de Libro Razaelis, p. 58. 2. (l) Inter quos est Scaliger; referente Waltono in Proleg. Bibl. Polyglott. Cap. 9. §. 4. p. 55. (m) *Clemens Alexandrin.* Lib. 1. Sermon. Epiphan. contra hæreses Lib. 1. tom. 3. hær. 39 & alii. (n) Videsis Thomæ Ludekenii Orationis Dominicæ Versiones præter Authenticam *ferè Centum*. Sed si rectè numeraveris tam linguas quàm dialectos vix *Octoginta* reperies. (o) De Arte Gramm. Lib. 1. Cap. XV. pag. 69. in fin.

quo Romani negotia gesserunt ; igitur *cum triginta interpretibus* triginta nationum L. I. c. 15.
negotia ibi gerebantur. N. CXI.

17 Ad locum Strabonis quod attinet, & ille emendatione eget. Saltus enim ingens à septuaginta ad trecentas nationes ab incredibili numero ad multo incredibiliorem committitur. Mallem scribere ἑβδομήκοντα, οἱ δὲ τριάκοντα ἔθνη φασίν. *Septuaginta alii verò* Triginta *gentes* ajunt. Numerus adhuc nimius pro illis regionibus, multò tamen tolerabilior est, si dialectos computes, quæ & ipsæ quoque interprete opus habent.

18 Sed ad scopum nostrum revertamur. Quæ hodiè cognitæ sunt linguæ, certo numero describi nequeunt, nam prout æstimare velis, vel secundum Cardinales linguas: [matrices ineptè vocant] vel secundum dialectos: vel secundum nationes & regna, modò plures modò pauciores reperies.

19 Extant *Orationes Dominicæ* quinquaginta linguis ab *Hieronymo Megisero An. 1603. Francofurti* editæ, in quibus pueriliter lusit, Græcam ex variis dialectis antiquis consarcinando. Hem! quantum foret artificium, si quis *Austriaca*, *Suevica*, *Helvetica*, *Franconica*, *Thuringica*, & *Saxonica* vocabula cum ἐμφάσει vilis plebeculæ miscere, & talem centonem dialectorum una tela contexere vellet. Inde proditura esset massa similis Svecorum caseo, (quam illi **Plotost** vocant) ex variis unius parochiæ vicis collecto, atque diversis coloribus variegato. Quòd autem Græci olim tot dialectos habuerint, quarum aliquæ etiam in Scripturam & Poetas assumtæ fuerunt, id eò factum putaverim, quòd pleræque essent civitates liberæ, quarum aliæ aliis minimè cederent, sed quælibet suam dialectum pro optimâ haberet, eamque in scriptura suâ & libris retineret. Aliter fit in regnis vel magnis Rebuspublicis, ubi omnes vel aulæ vel metropolis dialectum sequuntur, provinciali elocutione rejectâ.

20 At *Megisero* similis censendus esset is, qui versiones *Orationis Dominicæ* secundum diversitatem characterum unius linguæ congerere vellet, quò magnum earum numerum conficeret. Veluti, si Hebraicam linguam *charactere quadrato*: dein *Rabbinico*, mox vulgari *Germanico* Judæorum, nec non *Samaritano*: Syriacam verò charactere consueto, & mox illo, quem *Estrangelo* vocant, ederet; id enim nihil aliud esset, quam si quis Germanicam versionem literis typothetarum; & mox literis scribarum majusculis vel minusculis typis dare vellet, quo numerus linguarum major

21 redderetur. Bonus ille Megiserus delectatus fuit entium vanâ multiplicatione, quippe *Thesaurum Polyglottum*, seu *Dictionarium multilingue* edidit, *ex quadringentis circiter totius Orbis linguis & dialectis* (ut ait) *constans*. Hic libri titulus est. In tabulâ octavâ inter Africanas recenset *Barnagassiorum* & *Barcenensium* linguas. Nimirum ex *Barnagasso*, qui est Præfectus regionis maritimæ *Bahr* (p) & *Barcena lacu* (q) regiones fecit, illisque linguas vel dialectos (quarum ne unicum quidem vocabulum unquam audiverat) peculiares attribuit. Porro *sinus Maris* rubri accolarum: *Guardafu promontorii* incolarum linguas addit. Sic in ipsa Africa, si modò plura regionum, lacuum, insularum, & promontoriorum nomina scivisset, sexcentas alias linguas ex-

22 cogitare potuisset, ut dolendum sit, virum tàm doctum tam miserè ineptire. Modò non idem de *Ioh. Henr. Alstedio Encyclopædistâ* dici posset, qui vanam hanc linguarum & dialectorũ congeriem ordine Alphabetico in *Thesauro Chronologiæ* pulchrè digessit. p. 260.
Ibi, ut numerus quadringentarũ reperiretur, *Argentinensium*, *Nemetum* seu *Spirensium* & *Francofurtensium* dialectos addidit: horum fortassis ideò, quia infima plebs dicit: **Zeücht dem Kind die Scheücherchen an seine Feüßerchen.** Sed cùm talia captaret, non debebat oblivisci Turingensium & peculiariter Erfurtensium dialectum, ubi puer puero aliquid quærenti responderat: **Neckelchen! Chelder sã wus es/** quod multi vicinarum provinciarum studiosi modò advenientes, me præsente, non intelligebant. Multas linguas tanquam diversas Alstedius proponit, quæ eædem

 sunt

(p) Histor. Æthiop. L. I. c. 4. §. 1. (q) Bahr-Tzana. Hist. Æth. Lib. I. c. 8. §. 114.

L. I. c. 15. N. CXI. sunt, ex. gr. *Aramicam* & *Syriacam*. *Germanicam* in lit. *G.* & *Teutonicam veterem & hodiernam* in lit T.

Sic *Cingarorum*, & *Erronum Nubianorum* sermonem tanquam diversum ponit. 23
Cingari enim vel *Zingari* (ut Itali scribunt:) Zigeüner: *Egyptiens*, vel *Bohemiens* Gallis: Heyden Belgis: *Taten* seu *Tartari*, apud vulgus nostrum & Svecos; iidem illi sunt, quos ille *Errones Nubianos* vocat.

Istam appellationem desumsit ex *Bonaventura Vulcanio* (r) quasi è Nubia oriundi Cingari à Sultanis Ægypti pulsi, & innumerabili multitudine in *Palæstinam*, dehinc *Constantinopolim* delari, inde per *Bosphorum Thracicum* in universam Europam sparsi fuerint. A Josepho *Scaligero* accepisse se ea scribit, ubi verò vel quando ista dixerit, scripseritve, non docet. Sed mihi à veritate historicâ alienissima videtur hæc narratio. Si enim ex Nubia, quæ supra Ægyptum sita & Æthiopiæ pars [neutiquam verò inferioris Ægypti partibus contermina] est, à Sultano Ægyptio pulsi fuerunt, quomodo per ipsam Ægyptum in Palæstinã pervenire potuerunt; nam vicinos quos pellimus, eos retrudimus, non per nostras regiones transire permittimus; præsertim cùm dicat, multitudinem eorum incredibilem fuisse. Itane Turcæ tantam vim fugitivorum in suas regiones admiserunt, atque pacatum transitum per Bosphorum Thracicum concesserunt? Falsissima quoque sunt, quæ Vulcanius addit: 25
Tanquam ab Imperatore sive Neguso Abessinorum *Episcopos sæpe petentes non impetraverint.* Alia & quidem Scaligero [modò id dixit] antiquior autoritas accedat necesse est, ut talia credantur. Tempus quidem CLX. annorum, quod Vulcanius ex mente Scaligeri anno superioris seculi nonagesimo tradit, convenit cum tempore, quo autores nostri ingressum eorum in Germaniam narrant. Nam *Achilles Gassarus in Annalibus Augustanis* (s) scribit: *quòd primùm anno 1419. quinquaginta horum erronum Augustam venerint, quibus duo duces præfuerint, eosque professos fuisse, se minore Ægypto exulare.* Aventinus Lib. VIII. Annalium suorum *tempore Sigismundi Imperatoris eos in Germaniam venisse* narrat, additâ fabulâ, *septenis annis certas turmas ex Ægypto in exilium ire, tanquam in pœnam non susceptæ B. Virginis Mariæ.* Id crediderunt simplices illius ævi homines.

At ego originem istius gentis è lingua illorum colligi posse putans, diversas eorum turmas, in itinere mihi occurrentes, sciscitatus sum de vocabulis nonnullis rerum naturalium, quæ faciliùs retinentur, & minus corrumpuntur. Veluti: 26

Aër.	*Prabal.*	Manus.	*Wast.*
Anser.	*Papin.*	Mater.	*Dajn.*
Aqua.	*Pani.*	Nasus.	*Nak.*
Auris.	*Can.*	Oculus.	*Iaka.* Oko. *Slavonicè.*
Brachium.	*Mussi.*	Os.	*Muy.*
Calceus.	*Dirach.*	Ovis.	*Bakro.* בקר. *Bos.*
Canis.	*Tzukel.*	Panis.	*Manro.*
Capillus.	*Bal.*	Pater.	*Dade.*
Caput.	*Scheiro.*	Pes.	*Piero.*
Cor.	*Si.*	Pileus.	*Stadi.*
Digitus.	*Gusto.*	Pomum.	*Pawuy.*
Domus.	*Ker.*	Pyrum.	*Probl.*
Equus.	*Gra.*	Sol.	*OCam.* חמה Rabb.
Gallina.	*Kachni.*	Stella.	(Stern) *Tzerheni.*
Gramen.	*Wira.*	Sus.	*Palo.*
Homo.	(Mensch) *Manusch.*	Terra.	*Ep-hu.*
Ignis.	*Yag.*	Tibialia.	*Deluni.*
Indusium.	*Kade.*	Vacca.	*Curcumni.*
Luna.	*Chon* vel etiam *Illune.*	Vinum.	*Moll.*

Hæc

(r) In libello de literis & lingua Getarum, ubi additionem habet de Nubianis erronibus pag. 100.
(s) MSS. extant in Bibliotheca Gotana.

27 Hæc Cingarorum vocabula, etsi pauca quædam cum aliis linguis convenien- L.I.c.15.16.
tiam aliquam habeant, (quod mirum non est, cum tot pervagentur regiones) ple- N.CXII.
raque tamen ita comparata sunt, ut nullam aliam sapiant originem. Ea- CXIII.
dem vocabula, cum maximam partem reperiam apud *Vulcanium* à centum ferè CXIV.
annis tradita, non fictitia existimo, ut Megiserus putat in Thesauro supra citato Tab. IV. Germ. in fin.: nec corrupta ex aliis linguis, neque *Ægyptiaca* sive *Coptica*; videlicet illius Linguæ quam nobis *Ath. Kircherus* tradidit: Neque *Venedica*, i. e. *Wendica*, seu *Soraborum* lingua, quam Slavonicæ linguæ dialectum esse probè novi.

28 Alia prorsus ratio, alius sermo est nebulonum mendicantium, qui, ne ab aliis intelligantur, ficta & detorta quædam vocabula sermoni suo vernaculo immiscent. Ista jam ante XC. annos congesta sunt in libellum, cui titulus vom Barlen [Parler] &c. cujusmodi sermonem vulgo Rottwelsch (turmarum exoticam dialectû) quidam vocant, & ridiculè scribunt, pronunciant, & reddunt Rohtwelsch *Rubrum barbarismum*; Quod etiam ante nos observavit *Iacobus Thomasius Prof. Lipsiensis doctissimus in dissertatione sua de Cingaris.* Sed de his alibi.

29 Multas in Æthiopia linguas dari in Historia nostra diximus. Sed hyperbolo est, quod Legatus Æthiopicus Thevenotio dixit, (t) his verbis: *Si Deus fecit LXXII.*
30 *linguas, credo quòd omnes omninò in Æthiopia reperiantur.* Multò plures per orbem linguas esse quàm quisquam putaverit, facilè mihi persuadere possum, sed non ex omni peregrino nationis vel urbis vocabulo lingua fingenda est. Virgilianum illud huc applicare lubet:

Est numerus, neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit Libyci velit æquoris idem
Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionii veniant ad littora fluctus.

COMMENTARIUS AD LIB. I. CAP. XVI.

N°. CXII. Mamaluccorum Rege cæso magna mutatio re-
1 rum incessit.] *Mamaluccis* acie prope Hierapolin victis, Rex illorum *Campson*, mœrore & labore fatigatus & jam ætate confectus, inter fugientes & trepidantes nullo vulnere accepto, mortuus concidit. Neque Tomumbeyus, post illum electus, res perditas Mamaluccorum restituere potuit. (u) Itaque *Selymus*, strenuus Turcarum Imperator, Regnum Ægypti occupavit; quæ res inter alia mala maxi-
2 mum quoque Habessinis damnum attulit. Dum *Mamalucci* rerum in Ægypto potiebantur, Habessinis nullum ab iis periculum erat: cùm verò Turcæ eos debellassent, gliscente illis temporibus inter Lusitanos & Mohamedanos bello, Turcæ
3 magnas classes in mare rubrum & in Arabiam contra Lusitanos miserunt. Nec verò ullum receptum in illis oris haberent: neque etiam societatem cum Habessinis utpote Christianis contrahere possent, occupatis portubus, illorum rebellibus auxilia tulerunt. Ista maximæ calamitatis causa Habessinis fuit; ut in Hist. nostrâ de bello Adelensi & de Mena Rege diximus. II. 6. 34. & II. 15. 38.

N°. CXIII. De signo occisi hostis quod Barbari afferre solent]
1 Fœdum signum quod Barbari Gallæi afferunt, & coram toto exercitu coacervant, in h.cap.§.21.
historia nostra nominavimus. Idem mos etiam apud alias barbaras gentes obtinet, ut
2 in Itinerariis passim legimus. Imò (ut Gregorius narravit) illum etiam Habessini imitati sunt, nam plura capita hostium occisorum afferre unus comodè non poterat.

N°. CXIV. Incultas & feras gentes plerumque invadere cul-
1 tiores, iisque sæpe superiores fieri] Istud exemplis in Historia nostra demonstravimus: & *Tartaros Orientales* (scil. respectu Precopensium, eorumque qui h.cap.§.34.
ad Wolgam & Tanaim habitant) Chinam aliquoties invasisse diximus. De hoc legi

(t) Voyage de Levant L. II. c. 69. p. 490. (u) Qui plura de hoc bello & eversione Regni Mamaluccorum in Ægypto scire volet, legat Pauli Jovii Histor. Lib. XVII.

L. I. c. 16. legi poteſt *Martinus Martinii* de regno Sinenſi à Tartaris occupato, qui ſic Hiſtoriam
N. CXV. ſuam orditur: *Tartari (antiquiſſima in Aſia gens, & multarum gentium principium, jam*
& CXVI. *à quatuor millibus annorum Sinico Imperio inimica) ſæpe acria bella cum Sinis gesſerunt,*
& quamvis aliquoties victi fuerint, ſæpius tamen victores extiterunt. Ex hoc de- 2
ſumpta ſunt, quæ *Neuhofius in itinerario ſuo Legationis Batavicæ* habet: *Tartari Sinenſi-*
bus infeſti pro ſitu locorum & reſpectu ad Chinam habito, alii Orientales, alii Occidenta-
les ſunt; ut mox idem Martinius tradit. Monuit me Clariſſimus Vir *Andreas* 3
Mullerus Greiffenhagius, Sinenſis literaturæ in Europa facilè Princeps, Tartaros Orientales
eſſe, qui poſtremum Sinas invaſerunt, etiamnum ibi dominantes: qui antea invaſerant,
Tartari Occidentales fuerunt, i.e. *Gingiſchanidæ.* Ante illa tempora Tartari quidem
ultra murum colentes modò hi modò illi Sinas laceſſiverunt, ſed non obtinuerunt
quod *Gingiſchanidæ & Nuichani.*

N°. CXV. De antiquiſſimo incantationis genere, quâ
beſtiæ variæ congregantur] Valdè antiquum incantationis genus eſt, varia 1
beſtiarum genera in unum congregare. De eo veriſimiliter verba *Deut. 18. 11.* חובר חבר
congregans congregationem, accipienda ſunt. Mirè variant ſeq; torquent Interpre-
tes in expoſitione maleficiorum, quæ ibi prohibentur. Glorioſiùs feciſſent, ſi faſſi
eſſent ſe illa neſcire. *Rabbini de congregatione animalium* accipiunt in libro *Tal-* 2
mudico Sanhedrin; non malè, ut puto. Quòd verò hanc *incantationem* dividant in
magnam & parvam, id ex ſubtilitate Rabbinica provenire cenſeo; nimirum ut ſci-
entes incantationum habeantur. Sic enim *Kimchius* (x) *& ex eo Michlal-Iophi*: 3

פירשו רבותינו ז"ל וחובר חבר · אחד חבר גדול ואחד חבר קטן פי' חבר גדול שלוחש ומקבץ כתות של חיות גדולות : וחבר קטן לוחש ומקבץ כתות של חיות קטנות כגון נחשים ועקרבים ·

Explicant Rabbini noſtri p. m. Et conſocians ſocietatem: *una* conſociatio [eſt] magna, *& altera* conſociatio [eſt] parva. *Significatio* conſociationis magnæ [eſt] *cum quis incantat & congregat catervas magnorum animalium: &* conſociatio parva *cum quis incantat & congregat catervas beſtiarum parvarum* e. g. Serpentum & ſcorpionum.

Acutâ ſcilicet diſtinctione, ſed nuſpiam occurrente.

Talem incantationem revera adhuc hodie dari ex Tellezio didici; qui in Hi- 4
L. IV. c. 7. & ſeqq. ſtoria electionis Regis Africani in regno *Gingiro* de electoribus ſic ſcribit:

Vem decendo com grandes gritos ſobre o lugar a onde eſta o eleyto, dam logo com elle, & o acham rodeado de Leoens, Tigres, Cobras & Onças, que toda eſta guarda, & todos eſſes Corteſaõs als fazem ajuntar com ſeus diabolicos feytiços.

Veniunt deſcendentes cum magno clamore in illum locum ubi electus eſt, ſtatimque eum adeunt, illumque reperiunt circumdatum leonibus, tigridibus, draconibus, & pardis, quos tanquam Prætorianos & aulicos [ſcil.] omnes ibi diabolicis ſuis magicis artibus unum in locum congregant.

N°. CXVI. Sanguine humano Diabolo litare Africanæ quæ-
dam gentes fas habent.] Inter præcipuas תועבות *Abominationes gentilium* fue- 1
Deut. 18. runt *victimæ humanæ*, quas ab oſore generis humani introductas Deus inter alia ma-
v. 10. leficia primo loco ſeverè prohibuit: לא ימצא מעביר בנו ובתו באש *Ne reperiatur in-*
ter vos qui tranſire faciat filium aut filiam ſuam per ignem. Hinc execrandum iſtum mo-
rem vetuſtiſſimum eſſe liquet. *Cananæi* ſive *Phœnices* & inter eos *Tyrii* victimis huma-
nis *Saturnum* [Hebr. מלך Moloch] expiare fas habuerunt. Hunc morem ad colonos ſuos 2
L. 18. 6. 11. *Carthaginienſes* tranſtulerunt; de quibus elegantiſſimè *Juſtinus.* Cum inter cætera mala etiam pe-
ſte laborarent, *cruentâ ſacrorum religione, & ſcelere pro remedio uſi ſunt. Quippe homines ut victimas*
immolabant, & impuberes (quæ ætas etiam hoſtium miſericordiam provocat) aris admovebant, pacem
Deorum ſanguine eorum expoſcentes, pro quorum vita Dii rogari maxime ſolent. Iſtud *ſacrilegium*
L. 4. 3. 23. *veriùs quàm ſacrum*, ut Curtius optimè loquitur. Carthaginienſes à conditoribus traditum usque
ad excidium urbis ſuæ feciſſe dicuntur. (y) In Africa apud nonnullas gentes in uſu adhuc eſt. 3
Regina quædam *Angolæ* malefica *Anna Schinga* dicta, (z) pro auſpiciis novi belli
aliquos fortiſſimorum virorum Idolo ſuo immolavit.

F I N I S L I B R I P R I M I.

COMMEN-

(x) In Lib. Rad. ſub verbo חבר. (y) De hoc verè diabolico ritu Vide *Voſſium de Theolog. Gentili & progreſſu Idololatriæ Lib. I. c. 35.* (z) *Ol. Dapper. Tit. Æthiopia p. 590.*

COMMENTARIUS
AD
HISTORIÆ ÆTHIOPICÆ
LIBRUM II. CAP. I.

1 N°. I. De vera occasione Indicæ navigationis] Inter ali- Lib.II.c.1.
as causas quæ *Henricum Iohannis Lusitaniæ Regis filium*, strenu- Num. I.
um Principem, impulere, ut navigationem in ignotum mare Atlanticum, spe penetrandi in Indiam, institueret, fuisse diximus, (a) veterum relationes *de Hannone Pœno*, quòd Africam circumnavigaverit; Id Plinius de eo tradit, ubi simul ex Pompon. Mela ali- Lib.2.c 67
quot exempla affert eorum, qui circumvecti à Gadibus usque ad fines Arabiæ per- Lib.3.cap.
2 venerunt: & rursus Arabico sinu egressi Gades usque profecti sunt. Verùm 5.&9.
Plinius in Hannone deceptus fuit, ut Bochartus (b) ex ipsius Hannonis Periplo Punicè conscripto, & Basileæ anno 1533. Græcè edito docet. Noverat Plinius, quod Hanno navigationem suam scripto prodidisset, eam tamen non legisse videtur, tantum enim iter non confecit. Nam Pomponius Mela disertè scribit: *Hanno Car-* L.3. c.9.32.
thaginiensis exploratum missus à suis, cùm per Oceani ostium exisset, magnam partem ejus [Africæ] *circumvectus, non se mare sed commeatum defecisse memoratu retulerat: & Eudoxus quidam, avorum nostrorum temporibus, cum Lathurum Regem Alexandriæ fugeret,* [sic legendum] *Arabico sinu egressus, per hoc pelagus (ut Nepos affirmat) Gades usque profectus est, ideò ejus oræ notæ sunt aliquæ.*

3 Jam olim ab Homeri temporibus constans fama fuit, Oceanum totum orbem ambire, adeò ut Europa, Asia atque Africa tanquam insula quædam magna censendæ essent (c). Multos autores hac de re allegat Bochartus. Igitur tres illæ orbis ter- d. c. 36.
4 ræ partes undiquaque navibus adiri poterant. Quin & de Africæ circumnavigatione speciatim varii rumores circumferebantur. Præter exempla modò allegata Herodotus de Neco Ægyptiorum Rege scribit: *Cum destitisset à fossa è mari medi-* L. 4. 42.
terraneo in Mare rubrum facienda, misisse Phœnices quosdam, qui è Mari rubro Mare australe invecti, per Gades in Ægyptum reversi fuerint. Quæ quidem Herodoto minimè
5 verisimilia visa. Strabo quoque Historiam de *Eudoxo Cyziceno* à Mela nominato L.II.p.98.
refert, addens: *quod impiger navita fuerit, & navigationem Oceani aliquoties tentaverit*; sed eam in dubium vocat, fortassis immeritò. Nam quæ de ζεφύροις συνεχέσι *Zephyris continuò flantibus* narravit, non poterat scire nisi expertus. Id enim est quòd hodie nautæ vocant Lusitanicè *Monçam*, Belgicè *Masoen*; sine quo stabili & perpetuo
6 vento navigationes Indicæ fieri non possent. Tandem fortissimi viri Lusitani, Heroës maritimi, tali famâ freti, id tentaverunt, nec non præstiterunt; Africamque peninsulam esse, & circumnavigari posse reipsa docuerunt.

7 Porro memorat Strabo Libro. II. supra citato pag 99.

Τὰς μὲν ἐμπόρες μεγάλα σέλλειν πλοῖα: τὰς δὲ πένητας μικρὰ, ἃ καλεῖν ἵππες, ἀπὸ τ̃ ἐν ταῖς πρώραις ἐπισήμων.	*Mercatores quidem magnas mittere naves. Pauperes vero parvas, easque vocare equos ex signis proræ* (d).

Itané omnes habuerunt signum equorum, & quidem in prora, ut propterea *equi* dicti fuerint omnes illæ naves parvæ? Non puto; quia à se invicem non distingui
8 potuissent. Latere hîc videtur Orientale vocabulum רכב ركب, quæ radix significat: *Vectus fuit equo, jumento*: vel etiam *navi*, seu *conscendit navem* (e). Hinc

 Ara-

(a) In historia nostra hoc loco. (b) Lib. 1. de Coloniis Phœnicum c. 36. §. Interim, &c.
(c) Strabo Lib. II. p 91 (d) Nota hic signa navium (unde denominatæ fuerunt olim) in *prora* posita fuisse, cum nunc *in puppi* conspiciantur, nisi corrigere malis Straboonem. (e) Marc. 4,1. in Arab. versione.

L.II. c.1. N.II.&III. Arabicum مركب & *navim* & *jumentum quodvis* ſignificat. Itaque مراكب *na-
ves* vocaverunt gentes illæ navigia ſua, non *equos*, ut Strabo exiſtimavit: vel Græci,
qui hoc illi retulerunt. Sed hæc obiter.

N°. II. Ubi verus Presbyter Johannes olim regnaverit]

L.I. c.64. Marcus Paulus Venetus ſic ſcribit: *Tenduc, ubi manere conſuevit Rex ille magnus, &* 1
toto orbe terrarum nominatiſſimus, vulgò Presbyter Johannes *dictus. Athan. Kircherus*
c.4. p.87. *in Prodr. Copto.* de regno *Presbyteri Iohannis* diſquiſitionem inſtituit, ſed præter *M.
Pauli* teſtimonium modò relatum pauca explicatè tradit. Cùm enim primò ex 2
P. Matthæo Riccio Patrum Societatis apud Sinas Præpoſito rectè docuiſſet: *Nullum extra
Sinas regnum nec urbem eſſe* Chataiæ *nomine*; ſtatim tamen addit: *Non crederem ego
procul à vero diſſitum, præter illam terræ partem, quæ* Chatai *nomine intra* Sinarum
*limites à noſtris reperta eſt, aliam eſſe Orbis plagam multò ampliorem per Aſiaticos Scythas,
Maſſagetas, Seres, Paronomiſadas, vicinosque circumfuſam populos: Sinarumque regno à
meridie & occaſu conterminam, cui &* Chatai *nomen fuerit & in qua is, de quo nunc agi-
tur* Presbyter Johannes *majorum noſtrorum ætate principatum tenuerit, quam Scythiam
extra Imaum* Ptolemæus: Marcus Paulus Venetus *Imperium Magni Cham: ſacra vero
pagina (teſte Aria Montano)* Gog & Magog *appellant.* Quid autem Kircherum 3
permoverit, ut mox dicat: *Hanc autem Scythiam veram* Chataiam *eſſe, plurima mon-
ſtrant indicia*; non liquet: Nam hac ratione & ſibi ipſi & *Riccio* contradicit; paulò
ante enim diſertè dixerat: *Cùm hiſce proximis annis cognitum ſit,* quidquid Chataium
eſt *ad Sinas pertinere: nec urbem eſſe ullam aut regnum hac voce dictum, quod nunc extra
Sinarum terminos reperiatur.* Attamē mox ſubjungit verba quæ modò retulimus: *præ-
ter illam terræ partē aliam eſſe orbis plagam cui* & Chatai *nomen fuerit* &c. quæ præceden-
ribus manifeſtò adverſantur; niſi fortè de antiquis temporibus dicta ſua accipi ve-
lit, verùm ea autorum claris teſtimoniis demonſtranda erant. Nam *Marcus* 4
Paulus provinciam *Tenduc* nobis nominat, quæ habeat Regem de progenie *Pres-
byteri Iohannis*, & Chriſtianos illic primas tenere; quapropter non video, quare Ath.
Kircherus vel *Chataiam* extra Chinam, vel *Presbyterum Iohannem* in *Chataiam* col-
locare velit.

Rectiùs *Hornius* (f) ſcribit: *Regnabat tum in* Tenduc, Argon, Tangut, Tebet, 5
Kitha, Mogol, *quidam* Juhanna ſive Johannes Ung, vel Unad-chan, *è tribu* Car-
rit, *quæ Chriſtianam juxta Neſtorianorum opiniones profitebatur religionem. Hic eſt
famoſus ille* Presbyter Johannes Aſiaticus ſive Indicus, *de quo tot portenta* Mande-
vilius *& alii ſparſerunt.* Hæc Hornius.

Huic ſententiæ rationcloeorum acquieſcendum puto. De nominibus *Iuhan-* 6
na: Iohannes Ung: judicare non poſſum, quia *Hornius* autorem ſuum non laudat; quod
illum facere oportebat. Aliam tamen derivationem vexatiſſimæ illius appellatio-
nis multò probabiliorem lectoribus infra dabimus. Famam de hoc Principe, ut 7
mihi videtur, *Armeniorum Legati*, qui circa annum Chriſti 1145. Romam venere
in Europam primò intulerunt; etenim ante illos veſtigium apud noſtros autores ex-
ſtare vix puto. Inde *M. Paulus*, qui circa annum 1270. illa loca perluſtravit, occa-
ſionem ſumſit tot & tanta de illo ſcribendi; at nomen ipſum noſtrates malè inter-
pretati ſunt, ut mox dicemus.

N°. III. De Etymologia Presbyteri Johannis]

Principem 1
potentem abuſivè ita dictum in Aſia Septentrionali in Regno Tenduc regnaſſe con-
ſentiunt quidem nunc eruditi; ut numero præcedente indicavimus; cur autem ſic
vocatus fuerit, multas originationes proferunt, ſed omnes merâ conjecturâ nec ulla
autoritate nituntur. Nullum enim ſcriptorem nominant, qui Regem illum Chri-
ſtianum à Perſis vel ſubjectis ſuis tali aliquo vocabulo inſignitum dicat.

E Perſia famam tanti Regis ad Europæos, in Oriente mercimonia exercentes, 2
profluxiſſe arbitrantur prudentiores; ideò originem nominis iſtius in lingua Perſica
quæ.

(f) *In introd. ad Geograph. antiquam.*

quærunt. Scaliger Regem illum فرستيجاني *Fristegiani*, id est *Apostolicum* dictum l. II. c. 1.
fuisse putat (g); quam sententiam amplectuntur eruditorum plerique; cùm tamen Num. III.
non modò sit imperfecta, sed etiam analogiæ Linguæ Persicæ incongrua. Qui enim
primò hoc nomen in Oriente audiverunt, non nudum Epitheton *Apostolicus*, sed si-
mul nomen dignitatis *Chan* vel *Shah Rex* perceperunt, nempe *Shah Fristejan*, ut sonet
Rex Apostolicus. Sicuti in Occidente Rex Hispaniæ non simpliciter *Catholicus*, sed
3 *Rex Catholicus* audit. فرستن *Fristen* & فرستادن *Fristaden* Persicè quidem *mittere*
significat; at Persæ pro Apostolo utuntur vocabulo Arabico ab Æthiopibus desumto
ሐዋርያ : حواري *Havvarja* i.e. Apostolus, de quo supra L. I. 15. 106. §. 34. Viri autem
Persicè docti tale vocabulum, quale Scaliger profert, à *Fristen* analogicè derivari
negant. Illis quidem فرستاده *Fristade Legatus*, *Angelus*, *Apostolus*, vel quilibet
Missus est; sed adjectiva denominativa à Substantivis derivata assumunt in fine
ين *In*; ut dicendum sit: *Fristadin*. Nam *Fristagan* vel *Fristegiani* nihil est, *Frista-
dagan* autem est pluralis à *Fristade*, deinde non *Fristegan* sed *Preste Ian* vulgò dicitur.
4 Rectè igitur sententiam hanc explodit *Bespierus* (h) ut mox pluribus dicemus. At-
que sic cadit etiam sententia Hotnii, qui loco supradicto vocabulum *Prestegan* Persi-
cè *Evangelicum* vel *Catholicum* sive *Orthodoxum* significare dicit.

5 Neque placet expositio Golii (i) qui nomen hoc inde ortum putat, quod Orien-
tis mercatores Regem illum à Persis Persico idiomate پرستار خان *Prestar-Chan* vo-
cari intellexissent; id autem sonare *mancipiorum vel servorum Principem*. Siquidem
Habessinicæ gentis mancipia toto Oriente notissima sint. *Puto*, inquit, (quia do-
cere nequit) quòd à Persis nunc sic vocetur, aut unquam vocatus fuerit. Est igi-
tur Viri Clarissimi conjectura, quæ ideò locum habere nequit, quia illa quidem ad
Negucum Africæ Regem, minimè verò ad *Presbyterum Iohannem Asiaticum*, de quo hîc
6 quæstio est, spectare potest. Deinde hæc appellatio longe vetustior est, quàm
ut ad Habessinorum Reges applicari possit, ut pote qui in tanta famâ tunc temporis
non erant apud Europæos in Asia, cùm nomen *Presbyteri Iohannis* primùm crebre-
sceret. Neque illis seculis mancipia Habessinica tam frequentia in Oriente erant,
uti post bella Adelensia. Lusitani autem hoc nomen Africano Regi imponen-
tes, id non à Persis audiverant, ut Golio visum fuit, sed in Europa jam ex vetustis re-
lationibus perceperant, cum in Indiam illum quæsitum proficiscerentur: & ad Ha-
bessinorum Regem, cùm illum crucem gestare, & Christianum esse intellexissent,
malè applicaverant.

7 Sed ad *Bespierium* paulò ante memoratum redimus. Is super tot alias novam
& hucusque inauditam derivationem profert: *Preste-Ian dici*, ait, *Persicè quasi*
فرشته جهان *Freschteh-Iehan* i.e. *Angelum mundi*; sine ulla ratione vel causa, nisi
quòd dicat: *Magnum Mogolem adhuc se vocare* شه جهان *Shah-Iehan* i.e. *Regem Mun-
di*. *Istum autem possidere bonam partem illarum regionum, quas olim Presbyter Iohannes
Asiaticus possederit, atque hinc verisimile evadere, quod vocabulum* Jehan *ab illo usurpa-
8 tum retinuerit*. Quæ conjectura mihi nimis longè petita videtur; neque enim ap-
pellatio *Angeli* ad Regem bene quadrat: neque *Freschteh* sed *Preste* dicitur. Rectè
autem notat *Schindlerum*, qui in Lexico Pentaglotto sub voce כבא fingit: פרסת
Prest in lingua Persica significare *Regem* & יאן *Apostolum*. Cætera, quæ optimus iste
Lexicographus hoc loco sine ulla ratione memorat, transmittimus.

9 Nulla igitur mihi convenientior & simplicior videtur hujus vocabuli exposi-
tio, quàm Clariss. Viri *Andr. Mulleri Greiffenhagii* Viri πολυγλωττοτάτου. Is mihi coram
dixit: Prester-chan idem esse ac *Adoratorum Chanum* sive *Christianorum Principem*,
q. d. der Bet-Fürste/Bet König. Cumque id post editam historiam meam li-
teris suis confirmaverit, illum hujus sententiæ autorem nunc libens profiteor.
10 Quippe illæ etymologiæ demum sunt optimæ, quæ non cum analogia linguæ tan-

Ee 2 tùm,

(g) De Emendatione temporum Lib. VII. *In notis ad Computum Æthiop.* (h) In tracta-
tu de l'Estat present de l'Empire Ottoman. T. I. p. 91. 92. & 93. ad vocem *Prestre-Ian.* (i) In notis
ad Alferganum p. 89. lin. 4.

L. II. c. 1. tùm, sed etiam cum historia & natura rei conveniunt. Jam autem *Prester-Chanum* Num. IV. Christianorum Regem fuisse in locis supra memoratis satis diximus, & autores omnes agnoscunt.

N°. IV. Appellationes variæ & pleræque vanæ Regis Habessinorum] Quo fato Regi Habessinorum tot vana & pleraque absurda cognomenta indita fuerint, equidem nescio; Illa hîc ordine recensebimus, & si fieri possit, explicabimus.

1 Abecum apud *Volaterranum* occurrit,(k) qui falsi vocabuli falsam significationem profert, sic enim scribit: *In his finibus* Presbyter Johannes *consistit, quem* Abecum *vocant, quod* ferratum *significat.* Ego vel *Abetum* scribendum puto, corruptum ex አቤቱ:

2 Abeto, *O Domine!* quomodo supplicantes, vel ministri castrenses eum invocant (l): vel አቤቶችን: Abetachun, id est *Domine noster*. Gallis: Monseigneur. Sic enim Principes regii sanguinis salutantur. *Abitacon Zanes. Nipote dell Imperatore Malac-Saghed* i. e. *Dominus Noster* Zanes, *Fratris filius Imperatoris Malac-Saghedi* scribunt *Pp. Soc. in Epist. An. 1622.* pag. 42.

c.17. 3 Amma. *Leonhardus* Rauchwolff *in itinerario suo* scribit: *In novi regni auspiciis nomen* David *Regibus Habessinorum imponi, eosque aliàs* Lederwyk: *A Persis vero*

V. §.3. Amma *vocari.* Falsa planè sunt, & partim malè intellecta, ut supra in Proœmio notavimus. Quid verò *Amma*, & ridiculum Lederwyk (Germanicæ terminationis vocabulum) sibi velint, cum maximè nescientibus nescio.

4 Atic Labassi Arabicum est حطيغ الحبشي *Hatheg-el Habashi*, de quo in Hist. Æth. II. 1. 25. *Asiclabassi* Ortelio.

5 Avie-Negus, quid sit *Aviè* nescio. *Eug.* Rogerius id habet, de quo infra n. 5. in fine.

6 Azegue *Acegus* nonnullis, est nostrum ሐፄ: *Hatzeghe.* Verùm non est ejus cognomentum, sed titulus honoris, ut Gallicum *Sire*, cum illum alloquimur. Hist. Æth. II. 1. 24.

L. 1. cap. 7. in fin. 7 Beldigian. *Lud. Urreta* hoc nomen refert, & dicit, quòd significet *Pretiosum super omnes res pretiosas*, reprehenditque *Damianum à Goez*, quòd ille, utpote Lusitanus, lectionem non rectè sciverit, & ex *Chian* fecerit *Iuan.* Vicem illi lepidè reddit B. Tellezius Lusitanus, quòd somniaverit nomen *Beldigian. Mas bem de*

L. 1. c. 1. p. 3. *balde se cansa com este seu Baldigian*, ait: h. e. *Sed satis frustra laborat cum hoc suo Baldigiano.* Acumen consistit in Lusitanico vocabulo *De balde.* Frustra.

8 Belulgian. Vide num. seq. Gian-Belul. ብርትዘዋን: Bertzewan. Monstrosum hoc nomen Æthiopicè ita scriptum reperitur in *Iohannis Fabri Malleo* contra *Lutheri Librum de Potestate Papæ Coloniæ 1524. impresso*; ubi tum temporis Æthiopicos characteres habere poterat (m). Is de Chaldæis in Asia ultra circulum æquinoctialem non longè à fluviis Geon & Nilo (*sic loquitur*) degentibus scribit: *Patriarcham habent, cujus nomen semper* Bert-Zewan, *secundum nostram prolationem* Preste-Johan, *qui &* ንጉሥ: *Negus* dicitur. Hæc ille ineptissimè. Sonat ferè ut Βαρσαβᾶν, Act. 1. 23. sed applicari nequit. Hæc & reliqua hujus autoris absurda ignorantiæ illorum temporum tribuenda, quanquam dicat, se ex Fratribus de provinciis istis Romam venientibus ista audivisse.

Cahan Vide infra: Presbyter *Cohan.* §. 15.

9 Elati, in *Commentario Albuquerquii* (n) legitur: *Habessini Presbyterum Iohannem non aliter vocant quàm* Elati, *idque significat* Imperatorem. Ego vocabulum

ዓፄ:

(k) Lib. XII. Tit *Loca nuper reperta, &c.* (l) Hist. Æth. lib. 2. c. 18. §. 25. (m) *Tract. IV. p. 53. 6.* (n) *P. IV. c. 7. §. A Dalaca insula, &c.*

ሐጼ: *Hatzè* cum articulo Arabico *El* intelligi puto, q. d. الحضي *Alhathi* sive Lib.II.c.1.
El-hatzè omissa aspiratione *H.* & *th.* blæso. Num.IV.

Fares ta-gian, &

Gian-Belul sequente numero quinto exponemus.

10 Giochan-Belul. *Postellus in Cosmographia* scribit; *quòd ipse sic nominare* p. 149.
audiverit Presbyterum Iohannem, ubi, quando, & à quo, non dicit. Certè non in Æthiopia, nec in compellatione Regis. Quàm ingratum est talia legere sine ulla probabili circumstantia!

11 Ionanas Arabicum est يونان. Jonas, tanquam in honorem Prophetæ *Ionæ* sic dictus. Ridiculè. Sandoval de Instaur. Æth. salute Lib. II. c. 30. §. 4.

12 Iuhanna, sive Iohannes Ung. Ista *Hornius* habet Introduct. ad Geogra- Sup. II. 1. 2.
phiam antiquam. Verùm non ad nostrum Regem Habessinorum, sed ad Asiati- §. 5.
cum Presbyterum Johannem applicat, igitur obiter tantùm id annotare voluimus.

Ledertwyck / de quo paulo ante sub *Amma*.

13 Mandimanza. Sic *Mandingenses*, *Guineæ* populos Monarcham nostrum vocare, eumque nunquam sine aliqua honoris significatione nominare, *Sandovallus scribit d. l.* sed mihi nullatenus verisimile videtur.

14 Prester-Jan, Priester Johannes; *Prestre Iean* Gallis. Pape Jan *Belgis*. Priest John: *Anglis*. *Preste Ioam*, vel tantùm *O Preste*, tanquam κατ' ἐξοχὴν *Lusitanis*.
De cujus vera Etymologia paulò ante dictum. At in Occidente Persicæ Linguæ i- N. 3.
gnari hoc nomen finxerunt & refinxerunt, neque tamen ullum *Presbyterum* neque *pretiosum Iohannem* ex eo exsculpere potuerunt; ut numero præcedente diximus. Quidam tamen id defendere conati sunt, eò quòd crucem Episcoporum more gereret. *Sandoval. d.* §. 4. Alii, cum satis intelligerent, Presbyteri titulum Regi se-
culari, qui nulla sacra tractaret, minimè convenire, ex *Presbytero* formaverunt *Pretio-* §. 20.
sum Iohannem, de quo mox. Multi adhuc corruptiùs scribunt Presteganum, nescio cur. Hotting. Topograph. Eccles. cap. V. §. 2. p. 127.

15 *Sebastianus Munsterus* peritiam linguæ Hebraicæ hîc malè applicat, dum in
Grammatica sua Chaldaica scribit: *Abassini sub potentissimo Rege vivunt, quem vulgò* Pres- p. 15.
byterum Johannem *vocant, aut quod magis crediderim*

Presbyterum Cohan, scil. כהן *Cohen* Hebr. *Sacerdos* est. Itane bonus ille vir putavit, hoc idem esse ac si quis diceret: Der Priester (sive *Le prestre*) *Sacerdos*. Sicuti Itali Ætnam hodiè vocant: *Il monte Gibello*, q. d. der Berg Mons.

16 Ætna enim κατ' ἐξοχὴν جبل Gebel *Mons* Arabicè à Saracenis dictus fuit. Ex hac Sebastiani Munsteri sententiâ profectum esse puto, quòd *Theodorus Bibliander* in epistola quadam familiari ad Ambrosium Blaurerum (o) scripsit: *Se per negotiatores Indiæ comparare sibi voluisse Biblia Æthiopica sive Chaldaica Christianorum qui sub* Cahan *degunt*. Simpliciter *Cahan* pro Hebr. *Cohen* vel *Cahen* Chaldaico dicere voluit, ne tam ineptam Tautologiam cum Munstero committeret.

17 Preste. *Presbyter* simpliciter, & quasi κατ' ἐξοχὴν dicunt Lusitani, O Preste ut paulo ante monuimus; non addentes Joàm *Iohannes*, cùm in navigationibus suis de hoc rege loquuntur.

18 Preto. *Niger* Lusitani quidam ex Prete fecerunt, illumque vocaverunt *Preto Joâm*, *Nigrum Iohannem*, quòd scilicet colore *niger* esset ille *Dominus Iohannes*. *Cornel. à Lap. Numer. XII.* Alii adhuc stultius

19 Pedro Juan, i. e. *Petrus Iohannes*, tanquam binominis esset. *Paulus Guicius in Lexico*, & *Bellef. in Cosmographia* allegante *Sandovallo L. 2. c. 30. §. 4.*

20 Pretiosus Johannes. Hoc titulo summus Pontifex semel usus est, nolens

 lens

(o) Hottingerus in Dedicatione Historiæ suæ Orientalis Tiguri An. 1660. impressæ.

Lib.II.c.1. N.V.&VI. L. 3. 9. 6. h.c. §. 20. lens imitari *Alexandrum III.* qui (referente *Baronio ad annū 1177. n. 32.*) illi scripserat: *Sacerdotum sanctissimo*, de quo egimus in Historia nostra. Istum *pretiosi* titulum mordicus defenderunt nonnulli, ne Pontifex errasse videretur, ut in *Hist. Æthiopica* diximus. Confinxit illum *Tzaga-Zabus*, vel ejus interpres in sæpius explosa *Confessione* sua. *Quod si libet*, inquit, *sciscitari de cognomine nostri Imperatoris, is sibi persuasum habeat illum perpetuò appellari* Pretiosum Johannem, *& non* Presbyterum Iohannem, *ut hic* [in Lusitania] *falsò passim jactatur. Scribitur enim nostro sermone* Iohannes Belul h. e. Iohannes pretiosus, *sive* altus. *& in Chaldaica lingua scribitur* Iohannes Encöe, *id si interpreteris, etiam Iohannis pretiosi* sive *alti* significatum habet. Quæ futilia prorsus atque falsa sunt, nec cum genio linguæ convenientia. Ridiculum verò est quod ex ጃን፡ *Ian* (lege Gallico more, & Polon. Żan) *Rex* Amharicè faciat *Iohannem.* ዕንቍ፡ *Enkue, Gemma*, substantivum est, nec pretiosum significat.

Senap, Senapus. Hoc nomen habet *Vincentius le Blanc* (p) ex *Ariosto* desumtum, cujus versus supra retulimus. (q) Cujus autem linguæ vel significationis sit, vix quenquam dicturum arbitror. 21

Talac. Vid. num. seq. in fine.

Unad-Chan. *Hornius* habet sup. N. 3. § 5. hujus libri. Quid autem significet, vel quomodo in vocabulum *Prester-Chan* quadret, me later.

§. 20. N°. V. Gian Belul] ጃን፡ *Iân* Amharicè (ut paulò ante diximus) *Regem*, ብሉል፡ *Belul* verò *pupillam* [minimè *altum*] significat. Has voces ita combinavit *Tzaga-Zabus in Conf. fidei Æthiopicæ* q. d. *Rex pupilla.* Sed nunquam Rex sic compellatur, nisi cum supplices has voces ingeminant ጃን፡ ኮይ፡ ብሉል፡ ኮይ፡ *Ian,* 1

L. 2. 18. 18. *choi, Belul choi* i. e. *Rex mi*, pupilla mea: exclamantes, ut in Historia nostra diximus, & infra N. 62. hujus libri repetemus.

L. 2. 7. 53. Faras-ta-gian] *Tzaga-Christ impostor* (de quo in *Historia nostra*) vel quidam illius conscius impudentissimè confinxit vocabulum hoc. Nam in fictis insignibus (r) in medio pinxit *Leonem equo insidentem*, imperitissimè scribens: *Pharez* equum: *Gian* (lege Gallicè Jân) Leonem: & *Ta*, *sub* significare, atque inde factum, quòd Imperator Æthiopiæ *Pharez-ta-gian*, *Equus sub Leone*, (pulchro scil. cognomento) appellaretur. Sed omnia protervè conficta sunt. Nam Reges Æthiopiæ nunquam tale nomen gesserunt: ፈረስ፡ quidem *equum* significat, ጃን፡ verò *Regem* non *Leonem*, & ተ፡ *Cum* non *sub*, ita ut ፈረስ፡ ተጃን፡ *Faras-ta-Ian* Amharicè idem sit ac *Equus cum Rege.* 2

Eugenius Rogerius Missionarius Barbariæ, homo simplex, in *descriptione Terræ Sanctæ* (s) his quisquiliis fidem habens, illarum quoque causas reddit tam lepidas, ut exscribere pigeat; & quasi non satis nugarum esset, mox subjicit: *Iste* Pharas-ta-Jan *quem Æthiopes vocant* Talac, *sive* Avic Negus &c. En tibi rursus nova cognomenta fabulosa, quorum origo & significatio pariter ignorantur. 3

N°. VI. De compellatione Regis titulo ሐፄ፡ Hatze & ንጉሥ፡] Verum Regis Habessinorum cognomentum in historia nostra dedimus. Alia nomina sese offerunt in Hispania illustrata (t), quæ propter malè expositum vocabulum ሐፄ፡ etiam examinanda sunt. Dicitur ibi pag. 1278. *quatuor nominibus Reges Æthiopiæ appellari.* 1

Belul-gian, quod supra n. 5. explosimus.

ሐፄ፡ *Hatze, cùm in sede Davidis collocatur*, idque significare *electum* seu *sponsum*. Quasi verò hæc essent synonyma. Talem significationem neque in Lingua Æthio- 2

(p) In itinerario suo statim ab initio & in fin. (q) Lib. I. c. 8. n. 66. § 7. (r) Quæ reperiuntur post titulum mendacissimi libelli: Les estranges evenements du voyage de Zaga-Christ, &c. Cujus mentionem fecimus in Proœmio §. 41. (s) *L. 2. tract. de Habessinis p. 397.* (t) Ex Libello Mariani Victorii Institut. Ling. Æth. Romæ 1552. in 4to. ut videtur, desumta.

Æthiopica neque Amharica reperio. ኀሠየ: Harzaya Æthiopicè quidem signi- Lib. II. c. 1.
ficat: *donationem propter nuptias sponso dedit* [sponsa]; ኀሠ: verò nuspiam *Sponsum*; & N. VII.
vana sunt reliqua.

3 ንጉሥ: Negus, *cum coronatur*. Statim ac antecessor ejus moritur *Negûs* à suis appellatur. Nam Habessini æque ac Galli gloriari possunt: *Le Roy ne meurt pas*.

4 መሲሕ: Mesich, h. e. *Messias, cùm vertex illi in modum coronæ abraditur*. Quæ cuncta valde frivola & vanissima sunt, neque *Tellezius*, qui coronationem Re- p. 297. a.
gum accuratè describit, quicquam hac de re habet.

N°. VII. Rex Æthiopiæ apud veteres Arabes vocatur النجاشي Nagiashi: ab Æthiopico ነጋሢ: Amharicè ነጋሽ: Nagash, ut
1 olim Reges Ægypti Pharaones] *Nagiashi*, ut Arabes, vel *Nagaçi*, ut Æthiopes nunc efferunt, antiquum fuit Regum Æthiopiæ cognomentum. Hoc sensu legitur in versione Antiochena Psalterii (u), Ps. 71. 8. & 73. 15. & 86. 4. Sed sciendum est, titulum istum non Imperatoribus Habessinorum tantùm, sed etiam aliis Æthiopum Regibus tributum fuisse, imo devictis istis, certarum regionum Proregibus reli-
2 ctum fuisse; ut in Histor. nostra diximus. Quod apprimè tenendum, quum apud Lib. II. 17. 3.
scriptores Arabes in Historia Muhammedis legimus, quòd Coreishitas fugiens se receperit ad النجاشي الحبشة *Nagashium Regem Æthiopum*, uti habet autor Arabicus *Ismael Shahinshach* Parte I. in capite quod agit ذكر الهجرة الاولي *de narratione Hegiræ* [seu fugæ] primæ Muhamedis (x). Quo loco cave ne accipias de Imperatore Habessinorum in Africa, quo Muhammedes nunquam venit, sed de Rege Æthiopum Arabico, qui devictis Homeritis successit. Etenim successores Aretæ sub Imperatoris Æthiopiæ clientela rerum in Arabia felici potiri sunt, donec Mu-
3 hamedi se subjicerent. Atque ista etiam faciunt ad explicationem Abdelbakidis à Seldeno allegati, de quo nos infra Lib. II. c. 4. n 22. agemus. Crassus error est in Giggæi Lexico Arabico Mediolanensi, in quo *Nagashi* exponitur *Rex Assyriorum*.

4 Alia ratio fuit antiquorum Ægypti Regum, qui soli nomen Pharaonis possederunt. Quid hoc olim significaverit, inter doctos disquiritur. Josephus (y) scribit: *Pharaonem significare Regem*. *Bochartus* ad locum *Ezech. c. 29. 3. 4.* (z) ex Lexico Arabico *Elcami* tradit, *Pharaonem significare Crocodilum*, sed id mihi Rege parùm dignum cognomentum videtur. Tertia sententia Andreæ Mulleri Greiffenhagii supra laudati verisimilior est, qui literis ad me datis *Pharao dici* ait *pro Phar-ot*; *esse enim vocem compositam & significare* Patriæ patrem, *sicut* Phar-muth *Patriæ matrem*, quæ curiosis dijudicanda relinquimus, nam alterius sunt loci.

5 Habent aliàs Reges sua inter gentes epitheta perpetua, quæ in gratiam lectorum ex Berneggeri Indice in Justinum hic exscribemus. *Regum Ægyptiorum*, inquit, *nomen est Ptolemæus: Æthiopum Reginarum Candace* (testibus Act. Apost. 8. 27. Plin. 6. 29. f.) *Albanorum Silvius*. (Livius Lib. 1.) *Regum Cappadocum Artarathes. Gothorum* (teste Calvino in Lexico Jurid. voce Flavius;) *Flavius. Indorum Taxiles*; (teste Curt. 8. 12. 23.) *Paphlagonum Philiamenes*. (37. 4. 8.) *Parthorum Arsaces*, (41. 5. 6.) *Ponticorum Mithridates & Pharnax. Romanorum Cæsar & Augustus* (41. 5. 9.) *Syrorum Adadus*, teste Josepho antiquit. Lib. 7. c. 6.

1 N°. VIII. Duplex nomen esse Regibus Æthiopiæ, nimirum baptismatis & regni] Nomen baptismatis à parentibus imponitur, nec differt à nominibus privatorum, quæ Æthiopes cum Græcis vel Hebræis communia habent inter Christianos usitata: At Æthiopica nomina plerumque sunt significa-
2 tiva, ut in *historia nostra* docuimus. Nomen verò regni, quod illis à castrensibus L. 4. c. 3.
acclamatur, aliquid regiâ dignitate & magnitudine dignum denotat; ut:

ኢዮብ:

(u) Impressa est Romæ Arabicè & Latinè in 4. An. 1614. (x) Allegatur ab *Abrahamo Ecchellensi P. II. Eutychii vindicati cap. 27 pag. 351. & seqq.* (y) Antiq. Judaic. *L. VIII. c 5. al c. 2. n. 6.* (z) *Part. II. L. V. c. 18. p. 795.*

Lib.II.c.1. አድማስ፡ሰገድ፡ *Adamas venerabilis.* Cognomentum Menæ Regis.
N.IX.X. ሡልጣን፡ሰገድ፡ vel መለክ፡ሰገድ፡ *Sultanus* i. e. *dominator vel Rex venera-*
XI.&XII. *bilis.* Cognomen Susnei & aliorum Regum.

አጽናፍ፡ሰገድ፡. Venerabilis usque ad fines terræ. Cognomen Claudii R.

ዐቃቤ፡አድያም፡ሰገድ፡ *Conservator finium* [regni] *venerabilis*, quem titulum hodiernus Imperator Æthiopiæ gerit.

Cognomentum ዕንቍ፡ሰገድ፡ *Gemma venerabilis*, quod Tzaga-Zaabus in 3
Confessione sua fidei Davidi imposuit, alibi nuspiam reperi, sed pro eo ወናግ፡ሰገድ፡
quod *Claudius* Rex *Davidi* Patri suo in *Confessione sua* tribuit.

N°. IX. De impostoris Tzaga-Christi epistola ad D. Wislengium Patavinum]

L.2.7.53. De hoc impostore egimus in *Historia nostra.* Epistolæ, cujus 1
hoc loco mentionem feci, apographum possideo, descriptum ex originali, quod *D.*
Bangius Hafniæ Danorum anno 1661. ipse mihi ostendit, qui illud à *Wislengio* accepe-
rat. Nomen suum Æthiopicè rectè scribere nescivit Tzagaxus; sic enim pravè
scriptum erat አነ፡ፀር፡ክርሥቶ፡ *Ego Tzer Christo* ር፡ pro ጋ፡ fecit, & ስ፡ in voce 2
Christos omisit. *Tzer* verò Æthiopicè *hostem* significat. Tam iners pecus fuit; quia
cum scribere oportebat ፀጋ፡ክርስቶስ፡ *Donum Christi.* Alia autem manu subscri-
pta erant hæc verba Italicè: *Zaga Christo, Abdel-mesih Principe di Ethiopia Haba-*
scino. Plane nihil memoratu dignum continet, aliàs eam cum Lectore communi-
cassemus.

N°. X. Helenæ epistola ad Regem Lusitaniæ sine ullis titulis exarata]

Titulum illum Regis Æthiopiæ *Davidis* magnum, qui vulgò circum- 1
fertur, imitatione Europæorum confictum fuisse, in historia nostra retulimus. Epi-
stola *Helenæ*, cujus h. l. meminimus, impressa extat in *Historia Legationis Matthæi Arme-*
nii ad *Emanuelem Lusitaniæ Regem* Legati, de quo egimus in Prolegomenis §. 9. Re-
peritur etiam in Itinerario Alvarezii, ejusque versionibus omnibus, & incipit: *In no-*
mine Dei Patris, Filii, & Spiritus S. unici Dei in tribus personis &c. Sequitur salutatio
& votum, & tandem ipsa epistola nullis titulis ornata. Idem observatur in Epi- 2
stolis sub initium hujus seculi ad *summum Pontificem & Regem Hispaniæ* datis, ut & in
epistola Regis Habessinorum ad *Gubernatorem Indiæ Orientalis de anno 1671.* quam in-
fra N. 36. hujus libri cum lectore communicabimus. Quæ sufficere poterunt 3
pro confirmanda assertione nostra, titulum illum magnum Davidis fuisse confictum
ab iis, qui inani hoc fastu dignitatem aliquam primis illis epistolis in Europa produ-
cendis conciliare voluerunt.

N°. XI. Summus Pontifex à Rege Habessinorum Patriarcha Romanus vocatur]

Initium Epistolæ regiæ *Malac-Saguedi* ad Pontifi- 1
cem Romanum in *Historia nostra ex Tellezio* lectori dedimus. Ille habet Lusitani-
cè : *A o santo Papa de Roma.* Sed certum est Æthiopes Papam non aliter salutare
quam ሊቀ፡ጳጳስ፡ዘሮምያ፡ i. e. *Patriarcham Romanum.* Nomen majus in 2
Hierarchia Ecclesiastica non habent, nec aliter ab Arabibus Christianis vocatur
quam بطريرك رومية *Patriarcha Romanus*; ut infra l. 3. c. 7. n. 80. hujus Commen-
tarii trademus.

N°. XII. Quare Rex Hispaniæ in literis Regis Habessinorum vocetur Rex Regum?]

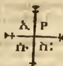
Tellezius, ex quo titulos istos desumsimus, sic 1
orditur literas suas:

Carta enviada do Emperador de Ethiopia N. N. a o Emperador de Hespanha N. N.	Epistola missa ab Imperatore Æthiopiæ ad Imperatorem Hispaniæ.

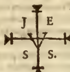
Scilicet Æthiopicè ንጉሠ፡ነገሥት፡ idem est ac *Rex Regum* i. e. *Imperator*, quem 2
titulum cùm Rex Æthiopiæ sibi arrogaret, æquum erat, ut eum vicissim Regi
Hispaniæ tribueret.

N°. XIII.

N°. XIII. Quæ ratio epistolarum sit apud Habessinos?] L. II. c. 1.
1 De ratione scribendarum epistolarum linguâ Æthiopicâ integram dissertationem N. XIII.
conscripsimus, quæ in altera Grammaticæ nostræ Æthiopicæ editione publicè com- & XIV.
2 parebit. Specimen earum jam supra dedimus in Procemio: ubi studiosus lector XIII. §. 28.
ex literis Gregorii observare poterit, cruce insignitas epistolas cum inscriptione nomi- & seqq.
nis Salvatoris nostri hoc modo:

Latinè sic expresseris:

3 deinde statim sequi nomen scribentis cum salutatione, postea exordium. In quo sæpe Rhythmico (a) & Habessini & reliqui Orientales omnes præcipuum ornatum literarum suarum ponunt; ut quanto elaboratius hoc sit, tanto elegantiorem putent epistolam; adeoque in eo omnem suam eloquentiam & artem scribendi consumant; ut pluribus in dissertatione supradicta docebitur.

COMMENTARIUS

AD LIB. II. CAP. II.

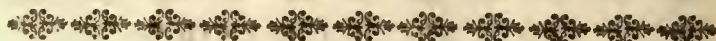
1 N°. XIV. De catalogo Regum Æthiopiæ] Catalogum
Mariani Victorii Reatini in Historia nostra sprevimus. Idem mendosissimè impres-
sus digno loco extat, scil. post historiam fabulosam Tzagaxi, de quo paulo ante. L. II. n. 9.
Daretus in historia de l'origine des langues de cet Univers (b) confundit veteres Æthio-
pes, quorum Homerus mentionem fecit, cum nostris Habessinis, atque eundem
Catalogum describere incepit, sed mox bene subjunxit, quòd *Gilb. Genebrardus in sua*
Cosmographia eum pro certo non agnoverit.
2 Mirum quòd *Hieronymus Vecchietti Florentinus* à simplicioribus quibusdam Ha-
bessinis Romæ persuasus, illum, (emendatis tamen quibusdam nominibus) ma-
gnifico *operi suo Chronologico*, *Augustæ Vindelicorum anno 1621. impresso*, inseruerit.
Sed in tractatione ipsa poterat illi venire in mentem, vitiosa esse & nomina & annos,
3 cùm triginta septem Regibus tribuerit trecentos & quindecim annos, egregio scili- cap. 41.
cet invento alternatim uni octo alteri novem annos assignans. Nimirum ab im-
peritissimo homine *Catalogus* ille compilatus fuit, qui nomina in dispersis chartis
reperta pro diversis habens, pro lubitu mirificè consercivit. Nam *Abram* & *Azba*
fratres, quos n. 64. habet, & *fidei illustratores*, [rectiùs conditores] vocat, iidem
sunt, qui n. 107. & 108. አብርሃ: ወአጽብሐ: *Abreha & Atzbeha* vocantur.
Plurimi sequentium bis ponuntur, adeò ut si *nonaginta novem* omnino fuerunt *Re-*
ges Æthiopiæ (ut Tellezius verisimiliter scribit) ex vitiosissimo hoc Catalogo LXXII. L. I. c. 27.
4 ut ficti vel bis positi planè sint expungendi. Ut taceam Vecchietti *synchronismos* pag. 69.
pravos, qui ex tam falso principio aliter prodire non poterant, quàm falsissimi. Is e-
nim modò dictos Reges Religionis Christianæ instauratores n. 65. collocat in an-
num Christi 436. Cum tamen regnaverint circa annum 330. *Calebum* n. 117. in
annum 949. qui tamen floruit circa annum Christi 552. Plura addere piget, tam per-
versè omnia tradita sunt.

 N°. XV.

(a) Uti videre est ex literis Gregorii Æthiopis ad Ernestum Saxoniæ Ducem supra in Procemio XIII. §. 40. lit E & Regis As-Saghedi ibid. in Commentar. Lib. II. c. 7 n. 36 nec non Helenæ Æthiopiæ Reginæ ad Emanuelem Lusitaniæ Regem apud Alvarezium. (b) *Tit. du Royaume d' Ethiopie pag. 573.*

Lib.II. c 2. **N°. XV. De aliis Regum catalogis in diversis regnis confictis]**
Num. XV. & XVI. Tales catalogi, affectatâ antiquitatis gloria, passim visuntur apud incautiores Chro- 1
nologos vel Historicos. Plerosque intulir *Ioh. Henr. Alstedius* in suum *thesaurum*
Chronologicum. (c) Quod in hoc viro miramur; nam quidquid illi occurrit vel à viris
claris, vel ab obscuris relatum, promiscuè transcribit. Exemplum tantùm esto 2
pag. 229. *Dynastia Ducum Burgundiæ* ex Magistro Emondo de Dynter, cujus stirpis *Priamum*
Trojanorum Regem autorem facit. Eâdem operâ & sine ullo probandi onere potuisset
aliquos Priami majores usque ad Noachum recensere. *Bertium* laudat, qui in
pag. 233. Germania sua *Sveciæ Reges à Magogo* [cur non potius à Noacho ipso] deducit, cum ta-
men *Iohanni Magno* gloria hujus inventionis debeatur.

Cæterùm Alstedius, cum aliàs non sit obesæ naris, totaque *Encyclopædia* ani- 3
mum ejus versaverit, bene dijudicare potuit, aliquot Ægyptiorum dynastias esse
prolepticas imò fictitias, & tamen non potuit cognoscere fraudem *Iohannis An-*
nii Viterbiensis monachi, omni probro digni, qui multis eruditorum offuciis suis im-
posuit, dum fictum suum *Berosum*, tanquam infimæ antiquitatis monumentum pro-
c.21 p.207 duxit, & Commentario suo scilicet illustravit. Eum enim Alstedius passim sequi- 4
tur, speciatim in consarcinata *Regum Germanorum Chronologia*, quos tanquam val-
dè certos enumerat, & inter eos postremum esse *Alemannum* scribit, quem Berosus
retulit. Plura hujus vanitatis exempla, è seculis obscuris originem trahentia, & cui-
vis facilè obvia, referre piget.

COMMENTARIUS

AD. LIB. II. CAP. III.

N°. XVI. כוש Cusæi Arabes] Rectissime docet Bochartus in suo 1
Phaleg Lib. 4. cap. 2. per כוש *Cush* intelligi regionem Arabiæ Palæstinæ vicinam:
atque *Cusæos* eosdem esse cum veterum *Scenitis* & *Saracenis* recentiorum. Putat au-
tem *LXX. Interpp.* & qui eos magno numero sequuntur, *Philonem*, *Iosephum*, *Eusebium*,
Hieronymum, aliosque complures in magno errore esse, quòd regionem *Cush* pro
Æthiopia, & כושים *Cusæos* pro *Æthiopibus* habuerint, cùm fuerint Arabes. Ni- 2
mirum Bochartus nullam aliam in mente habuit, quàm Æthiopiam propriè dictam
in Africa sitam. Propterea locum Jeremiæ XIII. 23. reddit: *An mutabit Cusæus*
pellem suam, & pardus maculas suas; non animadvertens, quòd jam tum temporibus
Jeremiæ nomen nationis speciale *Cusæorum* apud *Iudæos*, uti *Maurorum* apud *Euro-*
pæos ad omnes nigri coloris homines transierit, ut Lib. I. c. 1. n. 17. §. 6. indicavimus,
& infra §. 27. repetemus.
L. 2. c. 7. In eadem sententia fuit *Matth. Beroaldus*, qui in *Chronico suo* scribit: *Regionem* 3
p. 85. Chus *crediderunt interpretes sacrorum librorum Æthiopiam, magno errore & supinitate*
non ferenda eorum, qui tractarunt ea quæ ad Chorographiam pertinebant Sacræ Scripturæ,
qui, quod primùm audierunt, statim arripuerunt tanquam verum. Sic loquitur. Addit
rationes quibus evincere conatur, *Cush* malè & perperam reddi Æthiopiam, cum
sit pars Arabiæ: & *Cusæos* malè Æthiopes, cum sint Arabes. Deinde Lib IV. c. 6. 4
p. 233. ait: *Chus notus est ex multis Sacræ Scripturæ locis, in qua frequens est mentio regionis*
Chus, *& populorum* Chusæorum, *in quorum interpretatione plurimum erratum est* à
Josepho & LXX. interpretibus: *item* Latino interprete *& cæteris ferè scriptoribus*
Ecclesiasticis, secutis erroribus [sic scribit] *priorum. Nam* Chus *regionem ubique dixe-*
runt Æthiopiam: *&* Chusæos *interpretati sunt Æthiopes.* Mox vocat *inveteratum*
& supinum errorem à Josepho *auctum & confirmatum mendaciis audacibus.*

Contra

(c) Cap. XXIV. & seq. Chronologiam habet regnorum hodiè florentium.

5 Contra *P. Benedictus Pererius Commentario in Genesin* (d) ait: *Non possum in-* L. II. c. 3.
ducere in animum, ut credam, tot tantosque viros, non dico Philonem, Josephum, Hie- N. XVI.
ronymum *omnesque Hebræos juxta atque Christianos divinarum literarum tractatores, non hos dico, sed* LXX. Interpretes, *convertendis sacris literis summam, non suâ tantùm ætate & in Synagoga, sed multis seculis in Ecclesia autoritatem & venerationem promeritos: nec in Palæstina tantùm, verùm in Ægypto cum ipso Rege Regnique proceribus magnâ sapientiæ existimatione laudeque versatos, hos dico, vel ignorasse, quænam regio & gens nomine* Chus *in sacris literis significaretur: vel nescivisse, ubinam terrarum ea provincia & gens locata esset, quodve discrimen vicinorum Arabum atque remotissimorum Æ-*
6 *thiopum esset.* Postea totam disceptationem distinctione discutit. *Constare enim* dicit, *duplicem fuisse Æthiopiam, alteram Orientalem: Occidentalem alteram, Arabico sinu disclusas. De illa loqui S. Scripturam, de hac minime.* Ait porro: *Hanc distinctionem Æthiopiæ non ego finxi ex meo sensu, sed ex optimis autoribus expromsi, illam primus* Homerus *indicavit*, bipartitos faciens Æthiopes ad Ortum & Occasum spectantes, *quam distinctionem postea confirmavit* Herodotus, *eandemque præstantissimi Geographi* Strabo & Plinius *confirmarunt.* Hæc ille.

7 Eruditissimus *Bochartus* accuratissimi judicii vir, eadem quæ *Beroaldus* animo d. Lib. IV.
agitans, multus est in operosâ demonstratione כוש *Cush* Hebræorũ non esse Æthio- cap. 2.
piam, sed Arabiæ regionem (e) ac eam ob tem fortiter contradicit omnibus aliter sentientibus, quos supra retulimus; quæ hi ajunt, ille negat. Ex. gr. *Mosis uxor* Cusitis *non est Æthiopissa mulier, sed Arabica.* פטרת כוש Pitdhath-Cush, *non est Æthiopica Topazius, sed Arabica.* כושי Cusæus, *qui non mutat cutem suam* Jer. 13.23. *Non est Æ-*
8 thiops *sed* Cusæus *vel Saracenus.* Et sic ex mente Bocharti pari modo respondendum esset omnibus veteribus autoribus *Theodoreto, Theophani, Procopio Gazensi, Stephano* & aliis: *Sabæi & Homeritæ non sunt Æthiopes* (id enim ex usu sui temporis di-
9 cunt) (f) *sed Arabes*; quod sanè periniquum foret. Bochartus non videtur vidisse vel legisse Beroaldum eique contradicentem Pererium, neutrum enim allegat, neque istius distinctioni respondet, quin potius scribit (g): *Nisi quis aliam Æthiopiam in Arabia sibi fingat, quod unum habent quod regerant Augustinus & Theodoretus.*

10 At mihi veteres S. Scripturæ interpretes legenti, & priscorum disputationes in divisione terrarum reputanti, jam olim in mentem venit, non errore, aut veri situs ignoratione, sed more & stylo illius seculi Cusæos Arabas à Septuaginta interpreti-
11 bus aliisque veteribus auctoribus Æthiopes dictos fuisse. Æquè enim ac Pererius opinari non poteram LXX. interpretes in viciniâ degentes, & copiam habentes virorum ex Æthiopia crebrò venientium & illuc proficiscentium, tam supinè vocabulum hoc vertisse, ut ipsi per כוש *Cush* intelligerent *Æthiopiam Africanam* supra Ægyptum ex qua Nilus profluit: atque post eos tot claros viros eundem errorem erravisse.

12 Sed postquam Pererius in manus mihi venit, operæ pretium mihi visum fuit, paulò altiùs in hanc controversiam inquirere, & autores, quos ille laudat, evolvere.
13 Quod ad *Homerum* attinet, quem ille primo loco nominat, reperi quidem illum, dum Ulyssis profectionem in Æthiopiam narrat, *Æthiopes in Orientales & Occidentales* divisisse his versibus: Odyss. A. v. 23.

Αἰθίοπας τοὶ διχθὰ δεδαίαται ἔσχατοι ἀνδρῶν
Οἱ μὲν δυσομένου ὑπερίονος οἱ δ' ἀνιόντος.

[Ad] *Æthiopes qui dupliciter dividuntur; ultimi hominum;*
Alii quidem ad occidentem Solis, alii ad orientem.

Sed nec partem terrarum, nec regionem eorum nominat, ideoque interpretes illius inter se discordant, quomodo divisio ista sit accipienda.

14 *Plinius* Africanam tantùm Æthiopiam intellexit; nam nominatis aliquot A- L. 5. c. 8.
fricæ populis, hæc verba subjungit: *Verissimâ opinione eorum, qui desertis Africæ duas Æthio-*

(d) *Lib. III. ad cap. 2. Gen. v. 13 & Lib. XV. ad Gen. c. 10. v. 6. n. 32.* (e) Istud antiquo & proprio sensu verum est, nam Cusæi Arabes sunt. Vide Targum Jonathæ. (f) In hoc Comment. L. I. c. 1. n. 19. §. 5. & n. 20. §. 1. 2. (g) d. Lib. 4. c. 2. §. Primo *Chusan, &c.* p. m. 238.

L. II. c. 3. N. XVI. *Æthiopias superponunt, & ante omnes, Homeri, qui bipertitos tradit Æthiopes ad Orientem Occasumque versos.* Ita loquitur; quasi notabile quidpiam esset, incolas alicujus regionis sine alia differentia in Orientales & Occidentales dividere.

Strabo quoque, cum variè & fusè de his Homeri versibus disseruisset, inter 15
L. 1. p. m. 33 alia docet: *Navigantes cùm ex mari rubro, tùm Gadibus profectos renunciasse, utramque Africæ oram, tam Orientalem quàm Occidentalem ab Æthiopibus possideri.*

Τί οὖν ἄλογον inquit, εἰ καὶ Ὅμηρος ὑπὸ τοιαύτης ἀκοῆς ἀχθεὶς δίχα διῄρει τοὺς μὲν πρὸς ἀνατολὴν λέγων: τοὺς δὲ πρὸς δύσιν, τῶν μεταξὺ οὐ γνωριζομένων εἴτε εἰσὶν εἴτε μὴ εἰσίν.

Quid ergo absurdi? [est] *si & Homerus hac auditione permotus bifariam divisit* [Æthiopes] *alios quidem ad Orientem dicens: alios verò ad Occidentem, illis qui inter utrosque sunt medii ignotis,* [manentibus] *utrum sint, an non sint.*

Quamvis autem autores isti Pierium duplicem Æthiopiam asserentem non 16
juvent, siquidem nullam Asiæ faciant mentionem, & ipsa Æthiopia Africana in Orientalem & Occidentalem commodè distingui possit. Alii tamen permulti dantur autores, qui Asiæ nominatim mentionem faciunt, ipsosque Arabiæ & Indiæ populos Æthiopes vocant. Ipse Strabo alibi sic loquitur, ut videatur divisionem Æthiopum in Africanos & Asiaticos agnoscere. Nam paulo inferius dicit:

Οἱ γὰρ οὕτω λεγόμενοι Αἰθίοπες δίχα διῄρηνται φυσικῶς τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ.

Ita enim dicti Æthiopes bifariam dividuntur naturaliter Arabico sinu.

Hic autem Africam ab Asia sejungit. Idem alios fuisse scribit: *qui Æthiopiam in Phœniciam usque extenderint:*

Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τὴν Αἰθιοπίαν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Φοινίκην μετάγουσι.

Sunt qui Æthiopiam in vulgò nobis dictam Phœnicen transferant.

Ex quo cognoscitur, multos veterum etiam extra Africam Æthiopes censuisse. 17
Quin & ex Herodoto palam demonstrari potest. Is ducentis ferè annis LXX. Interpretibus anterior, nationes in exercitu Xerxis militantes enarrans, Arabes & Æthiopes trans Ægyptum sub uno duce Arsame commemorat, nimirum Arabes propriè dictos, illisque contiguos Æthiopes armis, lingua, moribus pares; aliàs ab eodem Duce regi non potuissent. Istos non solum situ (orientis videlicet) sed & capillis ab Africanis distinguit his verbis: L. 7. c. 70.

Οἱ μὲν γὰρ ἀπ' ἡλίου [ἀνατολέων] Αἰθίοπες ἰθύτριχές εἰσι: οἱ δὲ ἐκ τῆς Λιβύης οὐλότατον τρίχωμα ἔχουσι πάντων ἀνθρώπων.

Qui à Solis Oriente [colunt] *Æthiopes, rectos capillos habent; qui verò ex Africa, crispissimam comam habent inter omnes homines.*

Quòd autem de *Asiaticis* loquatur, statim addit, Οὗτοι δὲ ἐκ τῆς Ἀσίης Αἰθίοπες, *Isti autem ex Asia Æthiopes* &c. *quo nihil clarius dici potest.*

Eusebius Cæsar. in Chronico Anno ab Abrahamo CCCXCVII. scribit: *Æthiopes ab* 18
Indo flumine consurgentes, juxta Ægyptum consederunt. Philostratus Lib. III. de vita Apollonii *Æthiopes* esse dicit: γένος Ἰνδικὸν *Gentem Indicam*, & Lib. VI. ἄποικοι τῶν Ἰνδῶν, *Coloniã Indorum.* Quæ loca supra (h) à nobis citata & explanata hîc rursum allegamus, ut constet, veteres non tantùm in Africa sed & in Asia quoque Æthiopes statuisse.

Cæterum divisio ista in Asiaticos & Africanos Æthiopes ex plurimis aliis auto- 19
ribus Græcis comprobatur, qui *Sabæos* seu *Homeritas*, notissimos Arabiæ populos *Æthiopici generis* esse prædicant. De iis *Stephanus de Vrbibus* scribit: Ὁμηρῖται ἔθνος Αἰθιόπων, *Homerita gens Æthiopum* (i)

[*Luc. Holstenius* quidem in not. & castigat. in d. Stephanum pro *Æthiopum* legendum censet *Arabum*; sed sine causa, quia tot alii Autores Homeritas, seu quod idem est Sabæos, Æthiopes vocant. Videatur Historia S. Aretæ infr. N. 22.]

l. 22. §. 3. Idem dicit *Theophanes Byzantinus apud Photium*, de quo supra. *Theodoretus in quæst.* 20
XXII. Num. XII. Σαβᾶ ἔθνος Αἰθιοπικόν ἐστι, *Saba gens Æthiopica* est (k). Idem eodem

loco

(h) Lib. I. c. 1. n. 19. §. 26. & 32. (i) Stephanus hanc ob rem immerito manifesti erroris arguitur à Jacobo Gothofredo in dissertationibus super Philostorgii Lib. III. c. 4. p. 105. Nam ille nititur autoritate Marciani in periplo A, & multos alios habet assentientes. (k) Sabæos enim & Homeritas eosdem esse docuimus supra Lib. I. c. 1. n. 20. Illud nomen à Metropoli: hoc à conditore gentis habuere.

loco: *Evangelistam scribere*, ait, Βασίλισσα Αἰθιόπων ἀναστήσεται *Regina Æthiopum surget* &c. In quo memoriâ lapsus non fuit, ut *Bochartus* putat (l), sed nomen generis pro spe- Lib. II. c. 5. N. XVI.
21 cie ponere nihil referre putavit. Nam si verba ejus paulò accuratius perpendas, rationem quærere videtur, *cur Madianitæ dicti fuerint Æthiopes? quòd scilicet vicini essent Sabæorum, qui & ipsi Æthiopes vocarentur.* Optimè enim scivit, ubi Sabæi habitarent, eosque secundum stylum sui seculi rectissimè descripsit, (m) quærens: Σαβᾶ ποῖον ἐστὶν ἔθνος: Saba qualis gens est? Respondet: Αἰθιοπικὸν *Æthiopica*, addens:

Ἐντεῦθεν δὲ αὐτοὺς κεῖσθαι φασὶ τῆς θαλάσσης τῆς Ἰνδικῆς, ὀνομάζουσι δὲ αὐτοὺς Ὁμηρίτας, κατατικρὺ δέ εἰσι τῶν Αὐξουμιτῶν, μέση δὲ τούτων κεχυμένη ἡ θάλασσα. Τούτων ἐβασίλευσεν ἡ θαυμασία ἐκείνη γυνή.

Sitos eos esse ajunt citra mare Indicum. Nominant autem eos Homeritas, & sunt è regione Axumitarum. Inter hos autem & illos medium est mare. Eorum Regina fuit admirabilis illa fœmina &c.

22 Itaque verisimile non est, quod toties memoriâ lapsus fuerit Theodoretus, aut ex falsa imaginatione potius quàm ex recepto ævi sui usu scripserit. Eadem habet exscriptor Theodoreti *Procopius Gazensis Sophista ad Lib. 1. Reg. c. 10. 1.*

23 Secundum tot testimonia & sententiam illorum seculorum optimè conciliare possumus, quæ à tot autoribus de Æthiopibus in Asia, & speciatim in Arabia dicta fuerunt; ut planè abs re dixerit Bochartus, in priscis autoribus alioquin versatissimus: *Nisi quis aliam Æthiopiam in Arabia sibi fingat.* Non enim opus est fingere, quæ
24 tot tantique scriptores disertè dicunt. Imò ex ipsa τῶν LXX. versione κατὰ τὸ βίαιον argumentari possemus contra Bochartum. *Quia Moysis uxor Madianitis Æthiopissa vocatur: Quia tentoria Æthiopiæ & pelles terræ Madian* ἐνδύματα *censentur* Soph 3. 10. *Quia Ægyptus trans flumina Æthiopiæ ponitur* (n) *Quia Zarah* (זרח הכושי) *Rex Æthiopum cum exercitu decies centenorum millium adversus Iudæos profectus est* 2. Paralip. 14. 9. Ea autem omnia nōn nisi in vicinam Arabiam congruunt, ideò non tantùm in Africa, sed & in Asia Æthiopiam quandam tempore LXX. Interpp. fuisse sequitur. Hæc
25 prō defensione istorum Interpretum sufficiant. Etenim nullus dubito, illorum tempore, imò diu ante, vocabulum *Cush* apud Hebræos ad omnes nigro colore infectos homines transivisse, ita ut interpretes illi, æquivocationis & proprii sensus (ut alibi sæpe) incuriosi, כוש Cush reddiderint *Æthiopiam*, & כושים Cushim *Æthiopes*, quòd tunc temporis communiter ita vocarentur; qui verò vel quales in specie essent, minimè soliciti.

26 Hoe solùm illis objici potest, quòd nomen illud proprium in generali significatione tunc consuetâ exposuerint, cum specialem Cusæorum in multis locis retinere debuissent. Veluti si quis in Sallustio *Mauros* reperiens, nomen hoc die Mohren Gallicè *les Mores* reddere vellet, cum die Maurer vel Mauritanier *les Mauritains* reddere deberet: vel vice versa die Mohren/*les Mores* in vernacula quadam Æthiopiæ Orientalis historia legens, Latinè *Mauros* transferret. Illi enim exprobrari posset, quod Bochartus LXX. interpretibus facit: *Mauritaniam multis parasangis ab Æthiopia Orientali abesse.*

27 Idem accidit speciali nationis vocabulo Hebraico כוש Cush, quod vocabulo Latino *Maurus*, Mohr / ut ad omnes homines nigros extenderetur. Si quid conjicere valeo, id jam tum tempore Jeremiæ Prophetæ factum, quia Cusæi etiam nigricantes erant, ut Bochartus rectè demonstrat, non picei quidem, sed buxei coloris, prout *Plinius* de Indis scribit. *A Gange, versâ ad meridiem plagâ, tinguntur sole populi, jam quidem infecti, nondum tamen Æthiopum modo exusti.* Lib. 6. c. 19.

28 Inter Nigros sive Æthiopes Eutychius (o) etiam Cusæos refert: ut زارح ملك الكوش وهم السودان *Zarah Rex Cushæorum, qui & ipsi* [Æthiopes vel] *nigri* (p) sunt; Itaque sensu hoc generali à Ieremiâ dictum puto: *Num mutabit* כושי *Æthiops cutem suam*, adeò ut si aliud vocabulum pro Æthiope tunc temporis in usu fuisset, id ille procul dubio hîc adhibuisset.

(l) Phaleg. Lib. II. c. 26. & IV. 2. p. 218. (m) Ad Lib. III. Reg. quæst. 33. (n) Confer ad hunc locum Biblia Critica Matth. Poli. (o) In Annal. Alexandrin. Part. I. p. 190. (p) Non Nigritæ, ut Seldenus reddidit.

Lib.II.c.3. Ista hujus vocabuli acceptio generalis apud Judæos usque in hunc diem durat. 29
N. XVI. Etenim Judæi Æthiopem seu nigrum hominem non aliter ac כוש *Cush* reddere pos-
sunt. *Benjamin Tudelensis* Æthiopiam & Æthiopes designare volens, aliud voca-
bulum non habuit. Imò ipsum proprium כוש *Cush* in appellativum mutaverunt.
Nam יין כושי *vinum nigrum* vocant, & per שחור exponunt; eodem prorsus modo ac
I.n.17.§.4. Græci hodierni vocem Μαῦρος *Maurus* pro Adjectivo *Niger* usurpant, ut supra in-
dicavimus.

Tantum de veteribus interpretibus, qui vel Æthiopiam in Asia nobis repræ- 30
sentant, vel vocabulum כוש Cush in genere pro Æthiope sine nationum differen-
tia accipiunt. Quæ cuncta prolixè à nobis exponenda fuerunt, non solùm propter
LXX. Interpretes, & controversiam occasione illorum inter viros clarissimos natam:
sed etiam, ut nostram de Æthiopum nostrorum ex Asia in Africam migratione
sententiam huic velut fundamento superstrueremus (q), alios veteres autores simul
declarantes & conciliantes.

Verùm enim verò si qui fortè sint, qui per Æthiopes veteris Testamenti in- 31
telligant Africanos: vel hoc nostro tempore Hebræorum כושים in sacra Scriptura
repertum, in linguis vernaculis ubique reddere velint *Æthiopes*, *Mores*, Mohren/
& non potius, ubi res poscit, *Cusæos* Cuschiten & das Land Cusch/ illi certe hîc il-
lic notam erroris vel ignorantiæ, vel incongruæ versionis effugere non poterunt. Non
enim genus ponendum est, cum speciem ejusque certum nomen scimus; quod so-
lum LXX. Interpretibus in usu vocis Æthiopiæ objici posse diximus.

Quo loco ante omnes perstringendus nobis est Josephus antiquitatum Judai- 32
carum fabulator sæpius quàm historicus,

[Ita judicant de eo viri eruditissimi. *Bochart. Phaleg L.II.c.26.§. Taceo* &c. *Iosephus lectori sæpe imponit*: Quod vel ex hac historia colligere est, *cujus fides in multis nutat*; paulo post: Hæc è Josepho hactenus, *quæ fabulosa esse prorsus statim animadvertet, quisquis non est obesæ naris.* Primò enim *id falsum est* &c. Huc referenda est *fabula de fluvio Sabbatico*, & multa ejus farinæ alia. Et supra *Beroaldus* §. 4. *Audacem mendacem* eum vocat.]

qui *duas Mosi uxores Æthiopissas despondet, alteram Africanam è Meroë insula filiam Regis* 33
Æthiopum Tharbin: [de qua quid evenerit, postea altum apud illum est silentium] *alteram Asia-
ticam è regione Madian.* (r) Utraque nomen hoc natale gerere potest, prior falsa, ap-
pellatione propriâ & speciali: posterior vera, appellatione generali, quia Cusæa erat
coloris buxei. A sanioribus plerisque exploditur, & sane meretur; quidquid enim
præter S. Scripturam affert, veritati parum consentaneum videtur; Itaque illius cau-
sa Lectorem non morabimur. Cæterum LXX. Interpp. & alios veteres scriptores 34
Græcos, Æthiopiam aliquam in Asia ponentes, non statim erroris insimulare, sed
illustrare æquum commentatorem oportet, lectores monendo, *Æthiopiam* [Moh-
ren-Land] *in veteri Testamento non de Africana sed Asiatica plerumque accipiendam* (s)
quæ quidem apud priscos Latinos & hodiernos Geographos ad Æthiopiam non am-
plius referatur.

N°. XVII. Veterum sententiæ de Mari rubro] De Etymolo- I
Lib.I.c.2. n.26. gia *Maris rubri* supra disseruimus. Hic tantùm lectori in memoriam revocamus,
quæ de priscis Geographis diximus, quòd, uti terrarum regiones & fines, ita & Ma-
rium aliter ac hodierni acceperint & terminaverint, nomenque notum & propin-
quum ad remotiores & ignotiores regionum vel Marium partes extenderint; pro-
ut Mari rubro contigit, quod revera olim aliud non fuit, nisi *mare Edom* seu *Edoma-
um*, quod *Edomiticam terram* sive *Idumæam* alluit: à Græcis malè expositum, ut loco
citato disputavimus.

Lib.I.p.32. Procopius in Persicis, ubi de mari inter Homeritas & Axumitas medio disse- 2
ruit, ait:

Αὐτη

(q) Supra Lib.I.c.1.n.19.§.36. (r) Antiquit. Judaic. L.2.c.10. in fin. & c.11. (s) Rectè B. Tellezius Lib.I.c.1. *Regiones à litoribus maris rubri Arabicis usque ad Palæstinam in S. literis* [intellige Vet. Test.] *vocantur Æthiopia*, vid. & Joh. Bapt. Scort. *de Natura Nili* Lib.I.c.2.

Ἀυτη πρὸς ἐνίων ἡ θάλασσα ἐρυθρὰ κέκληται, τὰ γὰρ ταύτης ἐντὸς ἐσπλέοντι ἄχρι ἐς τὴν πόλιν καὶ Αἰλᾶν κόλπος, ἀραβικὸς ὀνομαζόμενος. | *Hoc* [sc. mare medium inter illas nationes] *à nonnullis* [non ab omnibus] *mare rubrum vocatum fuit. Nam extra illud navigantibus usque ad litus & Ailam urbem*, Arabicus *appellatur* sinus. L. II. c. 3. N. XVIII. & XIX.

Si Procopium rectè percipio, per Mare rubrum intelligit Mare quod est inter Arabiam Felicem & Regionem Habessinorum medium: *Arabicum* verò sinum eam
3 maris partem, quæ est juxta Ailam, portum Arabiæ propriè dictæ. Hoc sensu acceptum fuisse Mare rubrum temporibus Taciti colligo ex ejus verbis supra d. n. 26. §. 5. allegatis. Et sic appellatio Maris rubri [mirum!] discesserat tunc temporis ab illo loco, ubi primum cœperat propè Idumæam, assumto Sinus Arabici cognomento; resumtâ tamen sequentibus seculis primâ appellatione.

4 Arabia autem olim propriè dicebatur, quæ è regione Ægypti sita erat, ulterior Sabæorum regio à nonnullis ad Æthiopes: ab aliis ad Indos referebatur, uti lectori constare potest ex iis, quæ supra (t) docuimus. Postea verò Arabiæ nomen extensum fuit ad totum illum ingentem terrarum tractum, inter Sinum Arabicum & Persicum situm, indito nomine Arabiæ magnæ, sive Felicis. Sic enim Philostorgius l. 3. c. 4.

Τὴν δὲ χώραν μεγάλην τε Ἀραβίαν καλεῖσθαι καὶ εὐδαίμονα πρὸς τῶν Ἑλλήνων. | *Hanc autem regionem* [sc. Sabæorum seu Homeritarum] Arabiam magnam & felicem vocari à Græcis.

N°. XVIII. An Regina Sabæa etiam Æthiopiæ imperaverit?]

1 Non alienum à vero videtur *Reges Arabiæ Felicis* (u) ex quibus Regina Sabæa oriunda fuit: à principio utrique Maris rubri littori, & sic etiam parti Æthiopiæ, quæ littori adjacet, imperitavisse: vel etiam colonos suos Habessinos aliquamdiu sub imperio suo retinuisse; quam conjecturam etiam habet *Vincentius le Blanc* (x) in suo itinera-
2 rio, ubi de Habessinis agit. Nam vana mihi prorsus videntur, quæ de Reginæ Sabææ Regia *Sabaim* dicta in falso Davidis Regis Æthiopiæ titulo repeiuntur, quem in Hist. nostra rejecimus. Nec plus fidei merentur, quæ Josephus habet de *Saba* Æthiopum Regia, quæ postea *Meroe* à Cambyse dicta fuerit. Hujus enim autoris fidem in multis nutare, paulo ante docuimus. N. 16. §. 33. lit. r. 2. 2. 48.

3 Sed mirum *Nicol. Godignum* (y) aliàs bono judicio præditum, huic fabulæ assentiri. Eam variis nominibus dictam fuisse ait Nicantam, Nitocrem, Nicaulam, denique Maquedam, quibus refellendis inhærere nolumus. Scilicet putavit ritus Judaicos apud Æthiopes hinc originem suam traxisse.

N°. XIX. Bellum perpetuum Roboami cum Jeroboamo]

1 Sic loquitur Scriptura 3. Reg. 14. 30. *Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus.* Amicus istud in historia mea legens objecit, quæ *cap. 12. 22.* habentur, de prohibitione Judæis à DEO facta, *ne bellarent contra fratres suos filios Israel*; *& quòd dicto audientes domum reversi fuerint*, itaque bellum non cunctis diebus fuisse. Non quidem me ferit hæc objectio, sed respondent viri docti id fortassis ad breve tempus factum, quòd non magni fuerit momenti, bellumque
2 mox redintegratum fuisse. Sed ulterius responderi potest, præceptum istud Judæis factum decem reliquas tribus susque deque habuisse, & Judæos, si non aperto Marte, tamen incursionibus & prædationibus vexavisse, adeoque offensivum non defensivum bellum Judæis interdictum fuisse, vel etiam: quod præliis abstinuerint, inimicitia tamen duraverit, quod verisimillimum, & res ipsa docet.

3 Ad dubium quod in Historia nostra movimus de jactatâ cognatione Habessinorum cum Israelitis, opposuit nobis vir doctus, insolitum non esse, quòd gentes famu-

(t) Lib. I. c. 1, n. 17. 20. & 22. (u) Yamânenses vocat Pocokius. Etenim Arabia felix (اليمن *Iaman* vel ut Angli scribunt *Yaman*) Arabibus dicitur. Quintus eorum Rex fuit *Homer*, unde *Homeritæ* dicti, ad quos Belkis nostra Hodhadi Filia XXII. refertur. Specim. Hist. Arab. in Not. p. 59. Ab Arabibus communiter Salomonis Uxor dicta. Geogr. Nub. Clim. I. P. 6. & Cl. II. P. 6. (x) In his travells, Londen 1660. §. The Ancients, ibi: There is som evidence, that hereto fore Kings of Æthiopia (rectius Arabia) reigned on both sides the Gulph, &c. (y) De rebus Abbassinorum. Lib. I. c. 18.

Lib.II.c.4. familiæque propinquæ sui invicem obliviscantur, idque in Europâ contigisse, ubi gen-
N. XX. tes cognatæ, *Franci & Germani, Angli & Saxones*, præterea multæ familiæ illustres,
& XXI. quæ ab Italis vel vice versa Italicæ, quæ à Germanis originem duxerunt, amica com-
mercia brevi omiserunt, priscæ cognationis parum memores, suis quique privatis
rebus intenti. Sed nos loqvimur de tempore, quo omnia Salomonis & Regi- 4
næ Sabææ acta adhuc in recenti memoria erant: & de cultu sacro, cujus so-
lum templum in Judæa extabat. Quæ aliter se habent in exemplis allatis,
ubi tam arctum religionis vinculum non dabatur. Ad hæc non deerunt exem-
pla, ubi derivatio gentium & familiarum aliquam diu culta fuit, veluti inter
Tyrios & Carthaginienses, & fortè etiam aliquamdiu inter illas ipsas gentes supra nomi-
natas, quamvis scripto non fuerit consignatum.

N°. XX. Quòd literarum elementa plerumque cum Reli- 1
L. IV. c. 1. gione transeant] Id plurimis exemplis demonstrari potest, quorum aliqua in
§. 1. *historia nostra* protulimus. Quæ res cum notoria sit, ampliore declaratione non
eget. *De Persicis* sic Ludov. de Dieu (z): *Ex quo Mahometismus Persiam invasit, Arabes
uti religionem, ita characteres suos Persis dedere.* Adeoque proprius antiquusque ipso- 2
rum character nunc vulgò ignoratur. Ita *Europæi* cum religione *Latina*, *Latinas
quoque literas* accepere, quamvis eas scribendo mirè varient, quod & Arabicis con-
tigit, aliter enim ductus suos Persæ, aliter *Turca*, aliter *Mauri*, alii aliter formant, ut ex
MSStis illarum gentium videre est, ut taceamus characteres Cuficos antiquos, quo-
rum specimina hîc addere voluimus.

COMMENTARIUS

Ad Lib. II. Cap. IV. §. 10.

PRomiseram quidem in Historia mea Æthiopica §. 10. hujus capitis, me nomi- 1
na tredecim Regum Æthiopiæ, qui post Bazenum à nato Christo usque ad Re-
ges fratres Abreham & Atzbeham, trecentorum & viginti septem annorum inter-
vallo, in Æthiopia (Tellezio teste) regnaverant, memoraturum; at nunc curatius
N. XIV. inspecto spurio illo catalogo, (de quo supra) non tredecim sed viginti octo Reges re-
perio, nominibus tàm peregrinis, ut vix unum Æthiopicum inter ea agnoscam, igi-
tur vanis atque inanibus opus hoc replere nolo. Qui nomina illa corrupta vel 2
ficta scite volet, inspicere poterit *Mariani Victorii* Institutiones Linguæ Æthiopicæ.
Hispaniam illustratam Tom. II. Tit. Æthiopia. *Hieronymum Vecchietti* de sacrorum
temporum ratione. Denique Historiam fabulosam *Zaga-Christi* in fine.
Suprà nominati Reges fratres Abreha & Atzbeha iidem illi procul dubio sunt, 3
qui in Epistolâ Constantii ad Tyrannos Axumitarum *Aizana & Sazanus* vocantur.
Eos appellat ἀδελφὲς τιμιωτάτες *Fratres honoratissimos.* Reperitur in *Apologia Athanasii*
ad Imperatorem Constantium pag. 542. Fueruntque Romanorum amici. Duplex
autem & sæpe triplex nomen habere Reges Æthiopiæ plerumque à Græcis diver-
sum, ostendimus in Historia nostra. L. II. c. 1. §. 38.

N°. XXI. De Rege Æthiopum qui Græcis & Latinis
Elesbaas, Habessinis Calebus dictus fuit] Quis celebris iste Rex fuerit, 1
nunc demum rectè cognitum est, postquam *Alph. Mendezius Patriarcha Lusitanus* in
L. 32. Æthiopia, relationem suam edidit, ex qua *B. Tellez* sequentia exscripsit: Iste *Rex* Eles-
p. 80. b. baas, *Æthiopibus* Calebus *dictus, valde sanctus vir fuit, & pro tali celebratur ab Ecclesia
Romana, in cujus* martyrologio *reperitur die 16. Octobr. Vitam illius descripsit* Simeon
Metaphrastes *in glorioso martyrio* S. Aretæ *& trecentorum quadraginta sociorum, quos
occidit*

(z) In *Radim. Pers. Lib. I.*

2 *occidit* Dunaas *Iudæus*, *Rex Homeritarum* (a). Eadem historia Æthiopicè verbotenus reddita reperitur in (libro ስንክሳር፡ seu) *Synaxariis Æthiopum*, quæ sunt quasi illorum *Flos Sanctorum*. Plura habes numero sequente, & in Historia nostra hoc ipso loco. Lib. II. c. 4. N. XXII.

1 N°. XXII. De historia S. Aretæ] Arabicum اریاط non *Aryat* sed *Arêt* legendum, supra 1, 1, 20. §. 7. monuimus, sic enim ex illorum ore pronunciari audiverunt Græci, à quibus ad nos pervenit nomen *Areta* (b). Historia illius cùm
2 apud Græcos & Latinos, tùm apud Arabes & Æthiopes est celebratissima. Græci *in Synaxariis suis ad diem 24. Octobris* memoriam τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Ἀρέθα, *sancti magni martyris Aretha* celebrant; quæ linguâ Græcâ vulgari sic incipit:

Οὗτος ἦτον πρῶτος τῆς πόλεως νεγρᾶς εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, εἰς τὸν καιρὸν τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου. Βασιλεύοντος τὴν Αἰθιοπίαν Ελεσβαὰν ὁ χριστιανικώτατος: τοὺς δὲ ὁμηρίτας κάποιος ἑβραῖος Δουναὰν, ἡ δὲ τοιαύτη χώρα σημᾶ εἰς τὴν θείαν γραφὴν λέγεται σαβᾶ, σημᾶ δὲ εἰς τοὺς ἕλληνας εὐδαίμων Ἀραβία.	*Iste* [Aretha] *erat Princeps urbis Negra in Æthiopia* [*scil.* Arabica seu Sabæa, quæ est regio Homeritarum] *tempore regni Iustini, regnante in Æthiopia* [scil. Africana i. e. Habassia] Elesbaâ *Christianissimo* [Rege]: *apud* Homeritas *autem quodam Hebræo* Dunaas [dicto]. *Ista autem regio in S. Scriptura dicitur* Saba. *Græcis autem* Felix Arabia.

[Hic observabit studiosus lector Æthiopiam Asiaticam & Africanam non distingui. Negra autem sive Nagra in Arabia felice sita est, quæ hic, ut alibi sæpe, Æthiopiæ nomine venit.]

3 *Alph. Mendez* supra dictus (qui hanc historiam cum libris Æthiopum contulit referente *Tellezio*) ait: *Stupenda est conformitas quæ reperitur inter libros Latinos & Æthiopicos, quos contuli exactissimâ diligentiâ. Illi enim verbotenus cum nostris conveniunt in verbis, quæ habet* Surius & Baronius; [loco paulo ante citato] *istius verba sunt: Instabat jam quintus annus, ex quo* Justinus *acceperat sceptra Romani Imperii, quo quidem tempore imperabat etiam Æthiopibus* Elesbaan, *vir qui propter pietatem & justitiam apud omnes maximum nomen fuit consecutus, in civitate autem* Auxume *Regiam construxerat* &c. Tantummodo in nominibus propriis differentiam esse scribit, *nam quem nostri libri vocant* Elesbaan, *illum Æthiopes* Calebum: *quem nos* Dunaan, *illi* Pinchas *vocant*. Hæc Mendezius. L. 1. c. 32.

4 Sed hic non levis suboritur quæstio, cui religioni addictus fuerit ille *Elesbaas* sive *Calebus*, *Melchitarumne an Iacobitarum?* cum certum sit Æthiopes à tempore Concilii Chalcedonensis, *Dioscorum* ejusque successores Patriarchas pro genuinis habuisse, & fatetur *Mendezius*, in codicibus Æthiopum legi: quòd *Timotheus* Patriarcha [qui erat sectæ Jacobitarum] hortatus fuerit *Calebum* ad expeditionem contra impium *Dunâwasum* suscipiendam: Contra *Simeon Metaphrastes* scribit: *Asterium hoc fecisse, qui erat Patriarcha Alexandrinus secta Melchitarum*, quos *Catholicos*
5 Mendezius vocat. Dubium istud etiam ex eo confirmatur, quòd Græci *Elesbaan* inter sanctos non referant, quamvis illum vocent χριστιανικώτατον *Christianissimum*. Quæ nos in medio relinquimus, donec ipsa Æthiopum documenta inspexerimus.

6 Interim historia *Aretæ* optimè sibi constat; nam Arabes nominatim *Aljannabius* & *Ahmed Ebn Iusef*, in historia Homeritarum Dunaan Arabice ذونواس Dunawasû q. d. *habens cincinnos*, cognomento dictû fuisse scribunt, cum verum ejus nomen
7 esset *Iosephus* vel *Pinchas*, ut Æthiopes volunt. Narrant tam trucem ac sævum fuisse tyrannum, ut omnes, qui Judaismum profiteri nollent, in foveam igne plenam protruderet atque cremaret: quam ob causam صاحب الاخدود q. d. *autor foveæ* [*scil.* igneæ] dictus fuit.

[Obiter hîc nota: Diu antea Judæos in his regionibus præpolluisse; sic enim Philostorgius L. III. c. 4. ἐν ὀλίγῳ δὲ πλῆθος καὶ Ἰουδαίων αὐτοῖς ἀναπέφυεται. Non parva multitudo Judæorū iis

(a) *Surius Tom. 5. d. 24. Octobr. & Cardinal Baronius Tom. 7. Annalium Anno Christi* 522. *N.* 23.
(b) Nota. Arabes per T simpliciter: Græcos per θ. th. scribere.

L. II. c. 4. N. XXII. [Sabæis] permixta est. Igitur ab illo tempore sic invaluerunt, ut tandem ipso regno potirentur.]

Muhammedes qui LXX. annis post Dunawasum invaluit, mentionem hujus 8
crudelitatis facit in suo *Alcorano* (c), eamque damnat, sed more suo verbis concisis & obscuris, quæ non nisi ex glossatoribus intelliguntur, sic enim loquitur:

قتل اصحاب لاخدود *
النار ذات الوقود *
اذ هم عليها قعود *
وهم علي ما يفعلون بالمومنين شهود *

h. e. *Interfecti fuerunt autores* [vel socii] *foveæ,*
Quæ ignem habebat accensum;
Cum illi essent super ea [quasi] *conspirantes.*
At quod illi fecerunt credentibus, illi ipsi testes [aliquando erunt.]

Quæ *du Ryer* Gallicè tantùm summatim, ut alibi sæpissimè, & non κατὰ πόδα sic reddit: *Ceux qui ont fait des fossez remplis de feu, pour bruler les vray-croyans, seront tesmoins de leur propre malice.* Observet hîc obiter studiosus Arabicæ Linguæ 9
ὁμοιοτέλευτα *seu Rhythmos Muhammedis*, quibus ille mirè delectatus fuit; idque miseri Musulmanni tanquam inimitabilem elegantiam demirantur.

S. Arethæ historiam ambiguam reddidit ambiguum Æthiopum nomen, & 10
quòd autores tam Græci quàm Arabici *Arethæ* successores, quamvis gente Arabes, الحبشة *Habessinos* seu *Æthiopes* nominaverint, eò quòd sub protectione & clientela Habessinorum essent: vel quòd illis seculis communiter Æthiopes vocarentur. Nam scriptores Græci (ut modò è Græcorum Synaxariis audivimus) Aretham, Arabem Christianum, Æthiopem vocant.

Ioh. Zonaras de regno Justini: 11

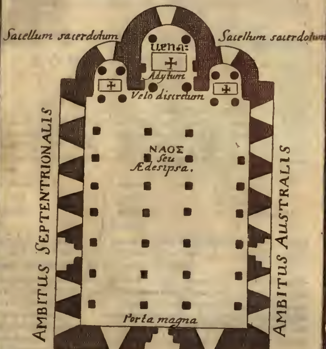
Διαπρεσβευσάμενος πρὸς Ἀρέθαν τῶν Αἰθιόπων βασιλέα, ἔπεισεν αὐτὸν τὰ πλησιάζοντα τῆς Αἰθιοπίας τῆς τῶν Περσῶν ἐπικρατείας καταδραμεῖν.	*Missis ad Aretham* [S. Arethæ filium, à Calebo Habessinorum Imperatore in regnum loco *Dunavvasi* institutum] *Æthiopum Regem Legatis, induxit ipsum, ut vicinas Æthiopibus Persarum provincias incursaret.*

Etenim Homeritas Arabes, seu quod idem est Sabæos pro gente Æthiopicâ olim 12
habitos fuisse sæpiùs inculcavimus (d). Atque hi sunt Æthiopes illi, quibus tanquam Romanorum amicis Chosroes bellum intulit (e); quo pacto supra Theophanis Byzantii dicta declaravimus. (marginal note: 1. 21. 3.)

Hinc etiam conciliari posse putamus locum *Muhammedis Abdelbakidis*, qui 13
Atzhamum Habessinorum Regem ad Muhammedem defecisse scribit. Unde eruditi quidam putant *Christianismum apud Habessinos proprie dictos interruptum fuisse*, & multum se fatigat Seldenus in uxore Hebraica, ut istud nomen in Catalogo Imperatorum Æthiopiæ reperiat. (marginal note: L. 3 c. 26. p. 394.) Sed ut mihi videtur, non de Imperatore Habessinorum in 14
Africa: sed de *Rege Habessinorum in Arabia*, qui ope Imperatoris sui Regnum Homeritarum occupaverant, nominatim de Bazeno, qui se Muhammedi submisit (f), & forte duplex nomen gessit, locus ille intelligendus est. De quo pluribus agemus infra Lib. III. c. 2. in Addit. ad num. XVII. ubi de tempore conversionis Habessinorum & illorum in fide Christiana perseverantia tractabimus. Aliam conjecturam habes cap. 15. hujus Libri. n LV.

Confusam esse historiam Homeritarum ex ipsorum Arabum testimonio in hi- 15
storia nostra memoravimus. Post extinctum *Dunawasum*, & *S. Arethæ filium* ab Imperatore Habessinorum in regnum introductum, gens ista variis nominibus ab Histo-

(c) Surata LXXXV. statim ab initio. (d) Supra Lib. I. c. 1. n 19. §. 5 & XX. 2. & hoc libro c. 1. n XVI § 2. & seq. (e) Georg. Cedrenus anno quinto Justini Curopalatæ. (f) Pocok. Specimen Hist. Arab. in notis pag. 65.

ICHNOGRAPHIA TEMPLI ÆTHIOPICI
IN VIVAM RUPEM INCISI.
Sacellum sacerdotum
Sacellum sacerdotum
Adytum
Velo discretum
ΝΑΟΣ
seu
Ædes ipsa.
AMBITUS SEPTENTRIONALIS
AMBITUS AUSTRALIS
Porta magna
VESTIBULUM
INTROITUS IN RUPEM
Sepultura
FENESTRA
In rupem introitus

Historicis priscis designatur. Etenim prisca Homeritarum familia Persis ad- L. II. c. 5.
hærebat: Aretæ verò posteri, qui sub protectione Imperatoris Habessinorum erant, N. XXIII.
16 cum Romanis faciebant. Utrosque ob vicinitatem & gentis similitudinem *Saracenos* nominat Procopius; nam L. 1. Persicorum *Alamundarum Regem Saracenorum Persicorum* appellat: *Aretham* verò τὸν τῶν παρὰ ῥωμαίοις σαρακηνῶν βασιλέα i. e. *Regem Saracenorum Romanis adhærentium.* Illis autem perpetuis certaminibus inter se debilitatis, modo Persis modo Romanis superioribus, supervenit tandem Muhammedes, & utrosque subjugavit. & XXIV.

COMMENTARIUS.

Ad Lib. II. Cap. V.

1 N°. XXIII. De templis in vivas rupes incisis] De his Alvarezius agit c. 54. & dicit: *Admirandæ structuræ esse templa illa, neque sibi videri similia in toto mundo reperiri: portas ac fenestras tam artificiosè exsculptas esse, quasi cælato opere ab aurifabro factæ fuerint.* Idem narrat: *Decem tales ædes sacras viginti quatuor annorum spatio extructas fuisse*; [excavatas dicere oportebat] *quarum nomina fuerint.* al. 55.

1. *S. Emanuelis.*	2. *S. Salvatoris.*	3. *S. Mariæ.*
4. *S. Crucis.*	5. *S. Georgii.*	6. *Golgota.*
7. *Betlehem.*	8. *S. Mercurii.*	9. *S. Martyrum.*
	10. *Lalibela.*	

2 Etiam Ichnographias earum (quò minùs dubitemus,) nobis repræsentavit, addito juramento, *quòd ea bis benè contemplatus fuerit, ut posteritati eò certius referre posset.* Unam tantùm exempli gratia hic delineari curavimus.

3 Eleganter *B. Tellezius* de hoc structuræ genere: *Alia ædificia crescere* ait *congerie saxorum, hæc verò stupenda planè augmentum sumsisse diminuta lapidum mole.* Sed non allegat PP. Societatis, ut aliàs. Forte destructa jacebant illorum tempore,
4 Adelensi bello desolata, odio Christianæ religionis. Exemplum talis structuræ habemus in Germania *in Comitatu Regenstein ditionis Halberstadensis*, ubi in monte vidi sacellum saxo vivo insculptum, nec non stabula cum præsepibus eodem modo excavatis, sed paupere & humili opere.

COMMENTARIUS.

Ad Lib. II. Cap. VI.

N°. XXIV. David secundo genitus primogenito Naodi
1 filio in regno prælatus fuit] *Alvarez* historiam hanc pluribus ita refert, cap. 95.
ut dubium magnum Politico lectori suboriatur, an jure exclusus fuerit *Naodi filius primogenitus*, & Baeda-Mariami ex prima uxore nepos. Nullam enim aliam culpam illi imputant, nisi *quòd fortis & ferox juvenis fuerit, quodammodò superbus & ob-*
2 *stinatus.* Unde valde probabile evadit *Helenam* Reginam, avi illius *viduam* improlem, & *Metropolitam Marcum*, penes quos tum temporis summum rerum arbitrium & thesauri regii erant, nihil potentiæ sibi apud talem Regem sperantes, secun-
3 do genitum puerum undecennem prætulisse, ut per illum regnarent. Narrat

 enim

Lib. II. c. 6. enim Alvarezius quòd *Abbuna Marcus* apertè professus fuerit, *se & Reginam Helenam*
N. XXIV. *Davidem Regem constituisse, idque se facilè facere potuisse, quòd Proceres aulæ in partibus suis,*
d. c. *& thesauros in potestate sua haberint.* Verùm enim vero, ut mihi videtur, ob feroci-
tatem & superbiam, fortitudinis sæpè sociam, nemo regno privari potest. Adhuc
alius prætextus quæsitus fuit, quo opus non fuisset, si jure repulsam tulisset. *Fuisse
quosdam in opinione,* (inquit Aluarezius) *eum, quòd ante Patris regnum privatus in mon-
te* Gethen *natus fuerit, jure succedere non potuisse.*

Quæ iniquissima quæstio etiam olim inter *Darii* Persarum Regis filios *Artaba-* 4
zanem [Artemenem Justinus L. 2. c. 10. vocat] *& Xerxem ex Atossa* Cyri majoris fi-
lia, patre regnante natum, agitata fuit, quam Darius ex hypothesi [ὑποθήκην Herodotus
vocat] *Demarati Spartani* [qui idem in patria sua in usu esse dicebat] pro *Xerxe* decidit.
Sed ut judiciosissimè scribit Herodotus:

Lib. 7. c. 2. Δοκέει δὲ μοι καὶ ἄνευ ταύτης τῆς ὑποθήκης βασιλεῦσαι ἂν Ξέρξης· ἡ γὰρ Ἄτοσσα εἶχε τὸ πᾶν κράτος.

Mihi vero videtur, etiam sine hoc [Demarati] *argumento*, Xerxem *regnaturum fuisse, quandoquidem* Atossa [illius mater] *omnem potentiam in manu habebat.*

Idem prorsus de *Helena* nostra dici potest. Hîc habemus verum argumentum 5
talium controversiarum decisivum, frequens in regnis ubi fœminæ potentiâ præ-
valent. Notum est exemplum *Liviæ*, Augusti (g): *Agrippinæ*, Claudii uxoris: (h)
Roxolanæ apud Turcarum Imperatorem (i) & aliarum plurium, quæ omnes liberis
suis regnum paraverunt, variis prætextibus privignos è medio tollentes.

Justinus historiam Xerxis aliter refert, quasi arbitrio Attaphernis omnia con- 6
corditer gesta & composita fuerint, sic enim d. l. scribit: *tantò moderatiùs tum fratres
inter se regna maxima dividebant, quàm nunc exigua patrimonia partiuntur.* Sed mihi
Herodoti narratio vero multò propior videtur.

Iniquam autem hanc decisionem esse, paucis argumentis demonstratum ibi- 7
mus. *Hereditas est successio in universum jus, quod defunctus tempore mortis habuit,*
nullâ distinctione factâ quando hoc vel illud acquisiverit. Posito igitur, quòd filii
pariter sint legitimi, & æquale jus succedendi naturaliter habeant, injustum est &
nullibi terrarum usitatum, quærere, *quæ bona vel jura pater possederit, cùm hic vel ille
nasceretur.* Aliàs si jus nascendi statim jus succedendi tribueret, primogenitus illa
bona & jura, quæ pater tunc possideret, vendicare sibi posset, nihilo sequentibus libe-
ris relicto, quod iniquissimum fore ipsa naturalis ratio dictitat. Cum igitur de 8
successione non quæratur nisi defuncto patre, utique status successionis prout res
tunc sunt, non prout fuerunt, considerandus est. Pacis autem & tranquillita- 9
tis publicæ, ad quam omnes leges ac quæstiones publicæ reducendæ sunt, interest,
ne talis quæstio unquam moveatur, quippe quæ nunquam sine sanguine, vel malis
artibus decidi possit. 10

Multò justiùs *Justinus* d. l. ait: *Maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindi-
cabat, quod jus & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* Rectissimè Herodo-
tus d. l. Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν. *Tanquam lege constitutum* 11
est inter omnes homines, ut maximus natu imperium habeat. Atque hæc succeden-
di ratio jus gentium apud Scriptores passim vocatur. Exceptio & limitatio hujus
juris, *modò talis primogenitus regnante Patre natus fuerit*, iniquissima foret, nullisque
nec exemplis nec argumentis demonstrari posset. Equidē talis quæstio hic illic apud
Politicos occurrit, sed cordatissimi illorum regulam pro primogenitis constituunt.

[*Videatur Grotius de jure B. & P. L. 2. c. 7. §. 28. & ibi nota. Greg. Tholosanus de
Republ. L. 7. c. 9. Arnisæus L. 2. c. 2. Sect. II. Fr. Hottomanni illustres quæst. 2. Tira-
quellus de jure primogen.* quæst. 31.] 12

At in casu nostro, si eventum spectare velimus, prælatio illa Davidis malè
cessit. Secuta enim gravia cum Adelensibus bella strenuo Rege maxime opus ha-
buissent. David contra in deliciis eductus, à belli regnique negotiis procul habitus,
2. 15. 13. & voluptatibus corruptus, nihil memorabile gessit, & semet regnumque suum per
socordiam penè perdidit; ut in *Historia nostra* videre licet.

(g) *Tac. Ann. l. 1. 3. & seqq.* (h) *Id Ann. XII. c. 65.* (i) *Thuanus* Lib. XII. A. 1553.

1 N°. XXV. De Davide Rege puero undecenni] Sic in epistola L. II. c. 6. N. XXV. & XXIX.
Anni 1521. ad *Emanuelem Lusitaniæ Regem* scriptâ, ipse ait: *Matthæum ego non miseram,*
quoniam adhuc puer eram undecim annorum, vix dum suscepto regni sceptro, post mortem
patris; sed Helena Regina, *quam loco matris colebam, & quæ regnum pro me guberna-*
2 *bat.* Matris loco dicit, revera enim non mater, sed quasi avia erat, *Baeda-Maria-*
mi, avi Davidis vidua, ut paulo ante diximus. Nam ut *Tellezius* disertè scribit:
Neque filium, neque filiam peperit [Helena] quapropter nec materno amore Naodi
primogenitum diligebat, ut num. præcedente diximus.

N°. XXVI. Colloquia de rebus sacris à Davide Rege cum Alvarezio habita] Ista sanè notabilia fuerunt, prout ipse (k) memoriæ prodidit. Hoc enim cum elogio Regis atque magnatum Æthiopiæ prædicandum est, quòd lectioni librorum sacrorum dediti sint, ipsis P.P. Societatis id testantibus, ut supra docuimus, & mox sequentibus numeris, nec non infra pleniùs constabit. L. 3. c. 5. n. 36. L. 1. n. 98. §. 2.

N°. XXVII. Laus Claudii Regis Æthiopiæ] *Emanuel Fernandius Iesuita in Epistola ad Generalem Societatis Iacobum Lainum anno 1562.* data (l) sic scribit: *Si perfidiam excipias*, [sic injuriosè traducit Ecclesiam Alexandrinam,] *in toto Abassino imperio erat nemo, quem* Claudius Imperator *prudentiâ, magnanimitate, cæterisque regiis virtutibus non superaret. Vrbanitate & comitate erga Episcopum* Andream Oviedum [è Societ. JESU] *utebatur eximiâ, tantoque illum prosequebatur studio, ut nunquam reducendi sui* [sic Patres loquuntur,] *spem ipsi ademerit.*

N°. XXVIII. Idem Rex Claudius in disputationibus Theologicis acer fuit] *Tellezii verba* (m) adscribi merentur:

Em a sua presenza ouve muytas vezes disputas, e todos seus lettrados pareciam diante d' elle boçays. Elle mesmo tomava sempre a mam, & com tanta vehemencia defendia seus desatinos, que ás vezes dava que fazer. E ainda que o Bispo pela graça divina sempre a elle, e a todos os concluia, ficavam porém zombando, bradando & dizendo, que elles tinham vencido de maneyra, que tudo com elle ficava em vám.

In præsentiâ ejus sæpius habebantur disputationes, & omnes ejus literati cum illo comparati inertes videbantur. Ille ipse rem agebat, & tantâ vehementiâ defendebat insana sua dogmata, ut nonnunquam negotium facesseret [*nostris*]. Et quamvis Episcopus gratiâ divinâ & illum & Doctores illius confutaret, illi tamen irridentes & vociferantes dicebant, se victores fuisse, ita ut omnia irrita manerent ac vana; ut in colloquiis de religione fieri consuevit.

N°. XXIX. CONFESSIO FIDEI

CLAUDII (a) REGIS ÆTHIOPIÆ.

በስመ: አብ: ወወልድ: ወመንፈስ: ቅዱስ: ፩ አምላክ::

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, unici DEI.

1 ዘንቱ: ውእቱ: ሃይማኖትየ: ወሃይ ማኖተ: አበውየ: ነገሥት: እስራኤላ ዊያን: ወሃይማኖተ: መርዔትየ: እለ: ሀለው: በሀፀደ: መንግሥትየ::

Hæc est fides mea, & fides Patrum meorum, Regum Israeliticorum (b); & fides gregis mei, qui est in septis Regni mei.

(k) *Cap. 76. & seq. itinerarii sui.* (l) Quæ extat tum apud *B. Tellezium L. 2. c. 26.* tum apud *Nicolaum Godignum.* Lib. 3. c. 5. (m) *L. 2. c. 27. §. E como &c.*

(a) De insigni hoc Rege egimus in Historia nostra 2. 6. 18. & in Comm. N. 27. & 28. Natus est A. C. 1523. Ad Regnum pervenit anno 1541. decimo octavo ætatis anno: Occubuit in prælio anno 1559. vitæ trigesimo sexto. De eo vide *Maffej. Histor. Ind.* Lib. XVI.

(b) Cur se ita vocent, habes in Hist. mea Æth. II. 3. 34.

Lib.II.c.6. N.XXIX. ንሕነሰ፡ ነአምን፡ በ፩ አምላክ፡ ወበ ወልዱ፡ ዋሕድ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ውእቱ፡ ቃሉ፡ ወውእቱ፡ ኀይሉ፡፡ ውእቱ፡ ምክሩ፡ ወውእቱ፡ ጥበቡ፡፡ ዘሀለወ፡ ምስሌሁ፡ እምቅድመ፡ ይትፈጠር፡ ዓለም፡፡ ወበደኃሪ፡ መዋዕል፡ መጽአ፡ ኀቤነ፡ እንዘ፡ ኢየዐርቅ፡ እመንበረ፡ መለኮቱ፡፡ ወተሰብአ፡ እመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ወእማርያም፡ እምቅድስት፡ ድንግል፡፡ ወተጠምቀ፡ በዮርዳኖስ፡ በ፴፡ ክረምት፡ ወኮነ፡ ብእሴ፡ ፍጹመ፡ ወተሰቅለ፡ ዲበ፡ ዕፀ፡ መስቀል፡ በመዋዕለ፡ ጲላጦስ፡ ጶንጤናዊ፡፡ ሐመ፡ ወሞተ፡ ወተቀብረ፡ ወተንሥአ፡ በሣልስት፡ ዕለት፡፡ ወእምዝ፡ በ፵ ዕለት፡ ዓርገ፡ በስብሐት፡ ውስተ፡ ሰማያት፡ ወነበረ፡ በየማነ፡ አቡሁ፡፡ ወካዕበ፡ ይመጽእ፡ በስብሐት፡ ይኰንን፡ ሕያዋነ፡ ወሙታነ፡ ወአልቦ፡ ማኅለቅት፡ ለመንግሥቱ፡፡

ወነአምን፡ በመንፈስ፡ ቅዱስ፡ እግዚእ፡ ማሕየዊ፡ ዘሠረፀ፡ እምአብ፡፡

ወነአምን፡ በአሐቲ፡ ጥምቀት፡ ለስርየተ፡ ኀጢአት፡፡ ወንሴፎ፡ ትንሣኤ፡ ሙታን፡ ለሕይወት፡ ዘይመጽእ፡ ለዓለም፡፡ አሜን፡፡

ንሕነሰ፡ ነሐውር፡ በፍኖት፡ ንጉሥ፡ ጽዱሕ፡ አማናዊ፡ ወኢናጸንን፡ ኢለየማን፡ ወኢለፀጋም፡ እምትምህርት፡ አበዊነ፡ ፲ ወ ፪ ሐዋርያት፡ ወጳውሎስ፡ ፈለፈለ፡ ጥበብ፡ ወ ፸ ወ ፪ አርድእት፡ ወ ፫፻፲ ወ ፰ ርቱዓነ፡ ሃይማኖት፡ ዘተጋብኡ፡ በኒቅያ፡ ወ ፻ ወ ፶ በቍስጥንጥንያ፡ ወ ፪፻ በኤፌሶን፡፡ ከመዝ፡ እሰብክ፡ ወከመዝ፡ እሜህር፡ አነ፡ ገላውዴዎስ፡ ንጉሥ፡ ዘኢትዮጵያ፡ ወስመ፡ መንግሥትየ፡ አጽናፍ፡ ሰገድ፡ ወልደ፡ ወናግ፡ ሰገድ፡ ወልደ፡ ናኦድ፡፡

Nos credimus in unum Deum, & in filium ejus unicum IESUM Christum, qui est verbum ejus, & Potentia ejus; Consilium ejus, & Sapientia ejus. Qui fuit cum eo antequam crearetur Mundus. In ultimis verò diebus venit ad nos, non tamen ut decederet throno divinitatis suæ (c): *& Homo factus est ex Spiritu Sancto, & ex Maria sancta Virgine; Et baptizatus fuit in Iordane trigesimo anno; & erat vir perfectus; & suspensus est in ligno crucis in diebus Pontii Pilati* (d); *passus, mortuus, & sepultus est, & resurrexit tertiâ die. Et deinde quadragesima die ascendit cum gloria in cælos, & sedet ad dextram Patris sui. Et iterum veniet cum gloria judicaturus vivos & mortuos, & non erit finis regno ejus.* 2

Et credimus in Spiritum Sanctum, Dominum vivificantem, qui processit à Patre (e). 3

Et credimus in unum baptismum, ad remissionem peccatorum. Et speramus resurrectionem mortuorum ad vitam venturam in æternum; Amen. (f). 4

Nos autem incedimus in via regia, planâ, verâ, & non declinamus neque ad dextram, neque ad sinistram à doctrina Patrum nostrûm *XII. Apostolorum*, & *Pauli* fontis sapientiæ, & *LXXII* (g) *discipulorum*, & CCCXVIII. *Orthodoxorum*, qui congregati fuerunt *Nicea*: & CL. *Constantinopoli*, & CC. *Ephesi* (h) [congregatorum] Ita prædico & ita doceo ego CLAUDIUS Rex Æthiopiæ, & nomen regni mei *Atznaf-Saghed* (i) Filius *Wanag-Saghedi*, filius *Naodi* (k). 5

ወበእ

(c) Hæc ex phrasi Græcorum ita traduntur: [illegible]. *Accedit in humile hoc hujus Mundi Filius DEI de cælesti throno descendens, & à paterna gloriâ non recedens.* S. Leo Papa *in sermone contra heresin Eutychetis* (de Jejunio Septimi mensis: Inter opera Leonis) sic loquitur: *Christus & Deitatis suæ potentiam non amisit, & veritatem perfecti hominis nascendo suscepit.* (d) Ad verbum: *Pilati Pontici*, tanquam è Ponto oriundus fuisset.

(e) De *processione Spiritus S. à solo Patre*, ex mente Ecclesiarum Orientalium. vide H. Æth. III. 5, 29. in Comm n. 39.

(f) *Symbolum* hoc *fidei* Claudius ita concinnavit ad exemplum *Symboli Apostolici*, quo nos utimur, Æthiopes verò carent. Vide Hist. Æth. III. 5, 19. in Comm. n. 37. Sed pro eo communiter utuntur Nicæno. (g) Et tamen in versione Æthiopica Luc. 10, 1. & 17. tantùm habetur ሰብዓ፡ LXX. ut in plerisque Codicibus Græcis.

(h) Omittitur hic *Concilium Chalcedonense*, quia non receptum sed rejectum est in Æthiopia, ut in notis nostris primis ad hanc Confessionem diximus. & in Historia nostra III. 5, 2. Et Comm. n 38 abunde testatum facimus.

(i) Hist. Æth. II. 1, 33. in Comm. n. 8. §. 2. (k) *Genealogiam* Regum Æthiopiæ habes in Hist. Æth. II. 7, 69.

7 ወበእንተ፡ ምክንያተ፡ አክብሮትነ፡
ዕለተ፡ ቀዳሚት፡ ሰንበት፡ አኮ፡ ዘ
ናከብራ፡ ከመ፡ አይሁድ፡ እለ፡ ሰቀ
ለዉ፡ ለክርስቶስ፡ እንዘ፡ ይብሉ፡ ደ
ሙ፡ ላዕሌነ፡ ወላዕለ፡ ውሉድነ።
እስመ፡ እሙንቱሰ፡ አይሁድ፡ ኢይቀ
ድሑ፡ ማየ፡ወኢያነድዱ፡ እሳተ፡ወ
ኢያበስሉ፡ ጸብሐ፡ ወኢይሐብዙ፡
ኅብስተ፡ወኢይትፈለሱ፡ እምቤት፡
ውስተ፡ ቤት።
8 ወባሕቱ፡ ንሕነሰ፡ ናከብራ፡ እ
ንዘ፡ ናዓርግ፡ ባቲ፡ ቍርባነ፡ወንገብር፡
ባቲ፡ ምሳሐ፡ በከመ፡ አዘዙነ፡ አበ
ዊነ፡ ሐዋርያት፡ በዲድስቅሊያ።
አኮ፡ ዘናከብራ፡ ከመ፡ ሰንበተ፡ እ
ሑድ፡ እንተ፡ ይእቲ፡ ዕለተ፡ ሐዳስ፡
ዘይቤ፡ ዳዊት፡ በእንቲአሃ፡ ዛቲ፡ ዕለ
ት፡ እንተ፡ ገብረ፡ እግዚአብሔር፡ ን
ትፈሣሕ፡ ወንትኃሠይ፡ ባቲ። እስ
መ፡ ባቲ፡ ተንሥአ፡ እግዚእነ፡ ኢየሱ
ስ፡ ክርስቶስ፡ ወባቲ፡ ወረደ፡ መንፈ
ስ፡ ቅዱስ፡ ላዕለ፡ ሐዋርያት፡ በጽር
ሐ፡ ጽዮን። ወባቲ፡ ተሰብአ፡ ውስተ፡
ከርሠ፡ ቅድስት፡ ማርያም፡ ድንግል፡
በኵሉ፡ ጊዜ። ወባቲ፡ ይመጽእ፡ ዳ
ግመ፡ ለዕሤተ፡ ጻድቃን፡ ወለፍዳ፡
ኃጥአን።

Quod verò attinet ad *celebrationem* nostram *diei prisci Sabbati* (l): Non sane celebramus illud sicut Judæi, qui crucifixerunt Christum, dicentes: *Sanguis ejus super nos, & super liberos nostros*: Quia illi Judæi neque hauriunt aquam, neque accendunt ignem, neque coquunt ferculum, neque pinsunt panem, neque emigrant de domo in domum. Nos autem ita celebramus illud, ut administremus in eo *S. Cœnam*, & exhibeamus in eo *agapas* (m), sicut præceperunt nobis Patres nostri Apostoli in διδασκαλία (n). Non celebramus illud ita sicut Sabbatum feriæ primæ, quæ dies est nova, de qua David ait: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Quia in ea resurrexit Dominus noster *IESVS Christus*: & in ea descendit *Spiritus S.* super Apostolos in cœnaculo Sionis (o): & in ea incarnatus fuit in utero S. Mariæ Virginis perpetuæ: & in ea veniet iterum ad remunerationem justorum & ultionem peccatorum.

L. II. c. 6. N. XXIX.
Matth. 27, 25.
Ps. 117, 24.

ወበእ

(l) De *feriatione Sabbati* in primitivâ Ecclesiâ, & hodienum in Æthiopiâ usitatâ vide Hist. Æth. III, 1. 52. in Comm. n. 9. & 10. (m) Procul dubio *ἀγάπας Convivia charitativa* Claudius intelligit, quæ in orientalibus Ecclesiis etiamnum sunt in usu. Russi adhuc certis occasionibus pauperibus convivia præbere solent, idque ab ipso Imperatore fieri consuevit. Videsis Canon. Apost. 38. (n) ዲድስቅሊያ፡ Arab. الدسقلية اي التعليم *Didascalia sive doctrina* a Græco Διδασκαλία. Revera libellus est ita dictus Apostolis adscriptus, qui & apud Coptitas reperitur, & tertius est in Collectione Canonum. Ignotus hucusque fuit Ecclesiæ Romanæ atque Græcæ. *Quisnam sit, plane incertum est* ait *Beveregius* in annot. ad Procemia & Paraphr. Arab. Conc. Nicæni. p. 211. Europa nondum illum vidit. Coptitis tantùm notus est, à quibus Æthiopes illum acceperunt. Triginta octo Canones continet, quorum capita infra lib. III. c. 4. cum lectoribus communicabimus. (o) ጽርሐ፡ ጽዮን፡ *Cœnaculum Sionis*; In priore editione exposuimus hanc vocem *Oratorium Sionis*. Nam ጽርሕ፡ istud etiam significat Marc. 14, 14. 15. & alibi, Coptitæ eodem modo vocant, cum in collectione Canonum paulo ante memoratâ de Apostolis scribunt: وهم مجتمعون في علية صهيون بعد الصعود والحلول الروح القدوس عليهم *dum essent congregati in cœnaculo Sionis*; [Beveregius vertit *summo Sionis* d. l. sed mea mihi placet versio] *post ascensionem* [Christi] *& descensionem Spiritus S.* Cœnaculum illud Poeta meus ጽዮን፡ *Sion* absolutè sic vocat Encom. 25. Mart. 2. de *Onesiphoro* loquens: ምስለ፡ ሐዋርያት፡ በጽዮን፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፡ ይቀብዖ። *Cum Apostolis in* [cœnaculo] *Sionis* [erat] *ut Spiritus Sanctitatis eum ungeret.* Vide *Hieronymum* Epist. XXVII. ad Eustoch. & Epist. ad Paulin. qui in monte Sion cœnaculum statuit, ubi & Pascha peractum & Spiritus S. datus est. Verissimam autem puto sententiam eorum, qui τὸ οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. *Domum ubi Apostoli consederant*, Act. 2, 2. accipiunt de templo, & quidem parte exteriore אולם dicto. Non enim in domo aliquâ privatâ miraculosam illam Spiritus S. descensionem fieri oportebat, sed in loco publico tot nationum conventu celebri, & spatioso. Quin & versu 46. illius capitis dicitur, quòd singulis diebus permanserint unanimiter in templo. Conclave autem illud, in quo congregati erant, *Cœnaculum* vel *Oratorium Sionis* cognominatum fuisse, apud Occidentales non memini me legisse.

L. II. c.6. ወበእንተ፡ ሥርዐተ፡ ግዝረትኒ፡ አ
N. XXIX. ኮ፡ ዘንትገዘር፡ ከመ፡ አይሁድ፡ እ
ስመ፡ ንሕነ፡ ናአምር፡ ቃለ፡ መሀርሁ፡
Gal. 5, 6. ለጳውሎስ፡ ፈለፈለ፡ ጥበብ፡ ዘይቤ፡
ተገዝሮሂ፡ ኢይበቍዕ፡ ወኢተገዝሮ
ሂ፡ ኢያሠልጥ፡ ዘእንበለ፡ ደእሙ፡
ሐዲስ፡ ፍጥረት፡ ዝውእቱ፡ አሚን፡
1. Cor. 7, 18 በእግዚእነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ።
ወካዕበ፡ ይቤ፡ ለሰብአ፡ ቆሮንቶስ፡ ዘ
ሂ፡ ነሥአ፡ ግዝረተ፡ ኢይንሣእ፡ ቍለ
ፈተ። ኵሉ፡ መጻሕፍ፡ ትምህርቱ፡
ለጳውሎስ፡ ሀለው፡ ኀቤነ፡ ወይሜህ
ሩነ፡ በእንተ፡ ግዝረት፡ ወበእንተ፡
ቍልፈት። ወባሕቱ፡ ግዝረትሰ፡ ዘኮ
ነ፡ በኀቤነ፡ በልማደ፡ ሀገር፡ ከመ፡ ብ
ጥንተ፡ ገጽ፡ ዘኢትዮጵያ፡ ወኖባ።
ወከመ፡ ስቍረተ፡እዝን፡ ዘሰብአ፡ ህ
ንድ። ዘንተሰ፡ ዘንገብር፡ አኮ፡ በዐቂ
በ፡ ሕገገ፡ ኦሪት፡ ደእሙ፡ በልማደ፡ ሰ
ብእ።

ወበእንተ፡ በሊዐ፡ ሐራውያኒ፡ አ
ኮ፡ ዘንትከላእ፡ በዐቂበ፡ ሕገገ፡ ኦ
ሪት፡ ከመ፡ አይሁድ፡ ለዘኒ፡ በልዐ፡
ኢናስቀርር፡ ወኢናረኵሶ፡ ወለዘኒ፡
ኢበልዐ፡ ከመ፡ ይብላዕ፡ ኢናገብሮ።
በከመ፡ ጸሐፈ፡ አቡነ፡ ጳውሎስ፡ ለ
Rom. 14, 3. ብሔረ፡ ሮሜ፡ እንዘ፡ ይብል፡ ዘኒ፡ በል
ዐ፡ ኢይመንኖ፡ ለዘኢይበልዕ፡ ወለኵ
ሎሙ፡ እግዚአብሔር፡ ተወክፈ
vers. 17. ሙ። መንግሥተ፡ እግዚአብሔር፡
vers. 20. ኢኮነት፡ በመብልዕ፡ ወበመስቴ፡ ኵ
ሉ፡ ንጹሕ፡ ለንጹሓን፡ ወእኩይ፡ ለ
ሰብእ፡ በሊዕ፡ ምስለ፡ ዕቅፋት።
Matt. 15, 17. ወማቴዎስ፡ ወንጌላዊ፡ ይቤ፡ አልቦ፡ ዘ
ይክል፡ አርኵሶቶ፡ ለሰብእ፡ ዘእንበ
ለ፡ ዘይወፅእ፡ እምአፉሁ። ወዘሰ፡
ውስተ፡ ከርሥ፡ ይበውእ፡ ወይትገመ
ር፡ ጽመ፡ ወይትገደፍ፡ ወይትከዐው፡
ወያነጽሕ፡ ኵሉ፡ መባልዕተ። ወበ
ብሂል፡

Quod verò attinet rationem *circumci-* 9
sionis, non utique circumcidimur sicut
Judæi, quia nos scimus verba doctrinæ
Pauli, fontis sapientiæ, qui dicit: *& cir-*
cumcidi non prodest, & non circumcidi non
juvat: Sed potius nova creatio, quæ est fides
in Dominum nostrum IESVM Christum.
Et iterum dicit ad Corinthios: *qui assum-*
sit circumcisionem, non accipiat præputium.
Omnes libri doctrinæ Pauli sunt apud
nos, & docent nos de circumcisione & de
præputio. Verùm circumcisio est apud 10
nos (p) secundum consuetudinem re-
gionis, sicut incisio faciei in Æthiopia &
Nubia (q); & sicut perforatio auris apud
Indos. Id autem quod facimus, non (fit)
ad observandas leges Mosaicas, sed tan-
tùm propter morem humanum.

Quod autem spectat *esum carnis suil-* 11
læ (r) non utique prohibemur illo, pro-
pter observationem Legis Mosaicæ sicut
Judæi. Eum enim, qui ea vescitur, non
abominamur, neque immundum judica-
mus. Neque eum, qui ea non vescitur, ut
vescatur, cogimus. Sicut scripsit Pater
noster Paulus ad Romanos, dicens: *Is*
qui manducat non spernat eum, qui non man-
ducat. Omnes enim Dominus suscipit. Re-
gnum DEI non consistit in cibo & potu, omne
mundum est mundis. Malum verò est homi-
ni edere cum scandalo. Et Matthæus Evan-
gelista dicit: *Nihil potest contaminare homi-* 12
nem, nisi quod egreditur ex ore ejus. Quid-
quid enim ingreditur in ventrem, atque
ventriculo retinetur, id tandem in abscessu
ejicitur & effunditur. Atque sic mundum

(p) Quomodo differat circumcisio Æthiopum à *circumcisione* Judæorum docuimus in Hist. nostra III, 1, 19. in Comm. n. 3.

(q) Nolumus lectorem celare, quæ de origine hujus moris Muhammedes Abdel-bakides Bocharensis habet, etiam alibi à nobis allegatus. Is in Libro de præstantia Æthiopum de العوط وجه الحبش *incisionibus in facie Æthiopum* sequentia tradit: *Fuisse aliquando Regem* من ملوك اليمن è Regibus Jamanæ [i. e. Arabiæ felicis, Yamaoenses vocat Pocokius] qui bello subactos Æthiopes penitus voluerit exstirpare. Eos verò petiisse, ut eâdem clementia erga se uteretur ac erga alios أهل الكتاب *populos Scripturæ* [i. e. Judæos & Christianos] Se enim esse من اهل الكتاب وعلى دين موسي عليه السلام فاجعلنا اهل ذمة ونودي لك الجزية كساير اهل الكتاب è *populis Scripturæ & sequi religionem Mosis pia mem: Fac igitur nos* [dixerunt] *populum clientelæ* [i. e. vitæ & bonorum securitatem promitte nobis] *& pende-mus tibi tributum, sicuti reliqui populi scripturæ.* Negasse id Regem, ideò quia essent idololatræ. At illi, allatis libris, adductisque Sacerdotibus & monachis, nec non juramentis in supplementum præstitis, contrarium demonstrarunt, & Regi plenè persuaserunt. Ita in clientelam receptis injunxit Rex, ut signo quodam externo se notarent, quo ab Idololatris distinguerentur. Id illi post tridui deliberationem fecerunt, seque una vel pluribus incisionibus in facie signaverunt. Fides sit penes autorem. (r) Videsis de hac re Histor. Æth. III, 1, 42.

ብሂለ፡ ዝንቱ፡ ቃሉ፡ ነሠተ፡ ኵሉ፡
ሕንጻ፡ ስሕተቶሙ፡ ለአይሁድ፡ እለ፡
ተምህሩ፡ እመጽሐፈ፡ ኦሪት።

13 ሊተሰ፡ ሃይማኖትየ፡ ወሃይማኖተ፡
ካህናት፡ መምህራን፡ እለ፡ ይመህሩ፡
በትእዛዝየ፡ በዐፀደ፡ መንግሥትየ፡
ወኢይትገኀሡ፡ እምፍኖተ፡ ወንጌል፡
ወእምትምህርተ፡ አቡነ፡ ጳውሎስ፡
ኢለየማን፡ ወኢለፀጋም። ወበመጽ
ሐፈ፡ ታሪክ፡ ጽሑፍ፡ ሀሉ፡ በመ
ጽሐፈ፡ ዚአነ፡ እስመ፡ ቈስጠንጢ
ኖስ፡ ንጉሥ፡ አዘዘ፡ በመዋዕለ፡ መን
ግሥቱ፡ ለኵሎሙ፡ እለ፡ ተጠምቁ፡
አይሁድ፡ ከመ፡ ይብልዕዎሙ፡ ሥ
ጋ፡ ሐራውያ፡ በዕለተ፡ ትንሣኤሁ፡
ለእግዚእነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ።
14 ወባሕቱ፡ በከመ፡ አደሞ፡ ለኵ፡ ለሰብ
እ፡ ይትኀረም፡ እምበሊዐ፡ ሥጋ፡
እንስሳ። ቦ ዘያፈቅር፡ ሥጋ፡ ዓሣ፡
ወቦ፡ ዘያፈቅር፡ በሊዐ፡ ሥጋ፡ ደር
ሆ። ወቦ፡ ዘይትኀረም፡ እምበሊዐ፡
ሥጋ፡ በግዕ፡ ወኵሉ፡ ዘከመ፡ አደሞ፡
ለኵ፡ ይተሉ። ከመዝ፡ ውእቱ፡ ሥ
ምረቱ፡ ወፈቃዱ፡ ለሰብእ። በእንተ፡
መብልዐ፡ ሥጋ፡ እንስሳሰ፡ አልቦ፡ ሕ
ግ፡ ወአልቦ፡ ቀኖና፡ ውስተ፡ መጽሐ
ፈ፡ ሐዲስ። ኵሉ፡ ንጹሕ፡ ለንጹሓን።
ወጳውሎስኒ፡ ዘሰ፡ የአምን፡ ኵሉ፡ ለ
ይብላዕ።
15 ዝንተ፡ ኵሉ፡ ዘጸሐፍ፡ ለጸሒፍ፡
ከመ፡ ታእምር፡ ጽድቀ፡ ሃይማኖት
የ። ተጽሕፈ፡ በ፲ወ፭፻ በ፶ወ፭
ዓመት፡ እምልደተ፡ እግዚእነ፡ ኢየ
ሱስ፡ ክርስቶስ፡ አመ፡ ፳ወ፫ ለሰኔ፡
በሀገረ፡ ደሞት።

reddit omnem cibum. Dum verò dixit ista verba sua, destruxit totam structuram erroris, Judæorum qui docti fuerunt ex libro legis Mosaicæ. Lib. II. c. 6. N. XXIX. & XXX.

Mea verò Religio & Religio Presbyterorum Doctorum, qui docent jussu meo in ambitu regni mei, talis est, ut neque recedant à via Evangelii, neque à doctrina Patris nostri Pauli, sive ad dextram sive ad sinistram. Et in libro *Tarich* [dicto] scriptum extat in libro nostro: *Quod Constantinus Rex* (s) *jusserit in diebus regni sui, ut omnes Judæi baptizati cibarentur carne suillâ in die resurrectionis Domini nostri IESV Christi.* Verùm prout visum fuerit unicuique, abstinere potest ab esu carnis animalium. Sunt enim qui delectantur carne piscium; sunt qui amant edere carnem gallinarum: sunt qui abstinent ab esu carnis ovillæ; & quilibet, sicut ei videtur, animum suum sequitur. Atque ita se habet beneplacitum & voluntas hominis. De esu verò carnis animalium terrestrium, nulla lex, nullus Canon datur in Novo Testamento: *Omnia munda sunt mundis.* Et Paulus ait: *Is autem, qui credit, omnibus vescatur* (t). Rom. 14. 2

Atque istud est, quod scribere volui, ut scias veritatem Religionis meæ. *Scripta M D.LV. anno à nativitate Domini nostri IESV Christi, die XXIII. Junii, in Regno Damot.*

Qua occasione scripta fuerit hæc Confessio, ubi eam acceperim, & quid de ea sentiendum sit, infra Lib. III. c. 1. n. 12. latè explanabitur.

N°. XXX. Menæ Davidis Filii bellum cum Tazcaro fratris
1 sui natu majoris filio illegitimo] *Claudio* sine liberis defuncto, frater illius germanus *Menas*, cognomento *Adamas-Saghed*, id est: Adamas [gemma] venerabilis [malè quibusdam *Adam*] tertius Davidis filius illi in Regno successit. Secundo loco natus *Iacobus* jam fato functus erat, relicto filio illegitimo, cui nomen *Tazcarus*. Successio sine dubio ad *Menam* spectabat, ad quam Tazcaro notho nullum jus
2 erat. Illegitimi enim gentium jure ad successionem non admittuntur, aliis præsertim è regia stirpe legitimis filiis existentibus; sed etiam specialibus Habessiniæ legibus excluduntur. *Tellezius* clarè scribit Lib. III. c. 14. pag. 243. b.

Em filhos bastardos nam ha successam, segundo as mesmas leys de Ethiopia:

Filiis illegitimis non competit successio secundum ipsas Æthiopiæ leges (u).

(s) Historia, ad quam hîc respicit *Claudius*, habetur apud Historicos Arabes *Elmacinum*, & *Eutychium Alexandrinum* Tom. 1. p. 466. quorum loca exscripsimus in priore editione hujus Confessionis, ejusque notis, n. 13. De cætero videsis Comment. ad Lib. III. cap. 1. n. 12.

(t) Dicta scripturæ in hac confessione allegata ita reperiuntur in versione Æthiopica, quamvis non sine aliqua lectionis varietate.

(u) Videatur *Grotius de Iure B. & P. L. 2. c. 7. §. 14. & 16.*

L. II. c. 6. Micipsa *Iugurtham* naturalem suum adoptavit, & testamento pariter cum fi- 3
N. XXXI. liis (improvido consilio) heredem instituit (x), quô non opus habuisset, si & nothi
& XXXII. jure gentium succederent.

Igitur æmuli Menæ magis odio in eum quàm concesso jure, ut caput factio- 4
nis haberent, *Tazcarum* elegerant, cum suo & totius regni exitio. Isto enim vi-
cto & de saxo dejecto, *Isaacus* provinciæ maritimæ Præfectus, Vir summæ autoritatis,
Turcas in regnum vocavit, qui portus Maris occupantes, nunquam posthac extur-
bari potuerunt.

[Corrigenda hîc est nostra de *Menâ* historia, quòd die 20. April. 1562. prælio vi-
ctus & occisus fuerit. Nam *P. P. Societatis in addit. ad relationem Æthiopiæ p. 301.
c. 6.* bis dicunt, *quòd Februario mense An. 1563. mortuus fuerit.*]

Post ejus mortem rebellio duravit. Etenim Isaacus, regnandi avidus, & au- 5
roritate suâ fretus, assumto alio notho, *Iohanne* Tazcari fratre minore, rebellis us-
que ad mortem mansit. *Turcæ* verò portâ semel apertâ aliquoties *Tigram* invaserunt.
Antonius Fernandez ad Provincialem Indiæ scripsit: *Turcas An. 1572. novam irruptio-
nem fecisse, idque quartâ vice factum ex quo Patres Fremonam concesserint, magnam vasti-
tatem Habassiæ inferentes, donec à Rege Malac-Saghedo reprimerentur.*

N°. XXXI. De moribus & doctrinâ Patrum Societatis Regis Malac-Saghedi judicium]

Tellezii verba hîc referre lubet: 1

Ainda que mostrava ter respeito aos Padres, pelos ter por santos, nenhum caso fazia de sua doutrina, por cuydar que nam era boa, que assim se enganava, & se contradizia a si mesmo, poys nam podia deyxar de ser santa a Ley, que a elles os fazia santos.	Quamvis autem Patribus honorem exhiberet, eò quòd eos pro viris sanctis haberet; eorum tamen doctrinam flocci faciebat, quòd crederet eam non esse bonam; sic autem fallebatur, & sibi ipsi contradicebat, aliter enim esse non poterat, quin sancta esset Religio eorum, quos ille pro sanctis habebat.

Innocentia morum præditos fuisse Patres illos Societatis, magnâque patien- 2
tiâ & mansuetudine tolerasse miserias omnes in prædicandâ religione Romana con-
tra Alexandrinam, non dubitatur. Sed si argumentum *Tellezii* valeret, doctrina Ale-
xandrinorum, quàm Æthiopes sequuntur, censenda esset sancta & bona, quòd
multi sancti & inculpatæ vitæ viri apud Habessinos omni tempore reperti fuerint.

N°. XXXII. Illegitimos Regum filios sæpe causam bello cædibusque dedisse]

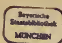
Tristia Æthiopiæ exempla *Tazcari & Iohannis* illegitimorum 1
Jacobi filiorum, ut paulò ante retulimus, veritatem hujus dicti satis comprobant.
Iacobi Melec-Saghedi nothi bellum contra *Susneum* Æthiopiam tantùm non pessum
n. 30. 3. dedit. Plenæ sunt talium exemplorum historiæ. *Iugurtha Micipsæ filius natura-* 2
lis, ut supra diximus, in regnum adoptatus, ingratissimum se tanto beneficio gessit,
occisis fratribus, seque regnumque patrium evertit; ut ex *Sallustii historia belli Iugur-
thini* constat. Recentissimum in Anglia habemus exemplum, ubi anno 1685. 3
Iacobus Monmuthi Dux, Caroli II. naturalis, contra legitimum successorem insurgens,
sibi multisque aliis exitium attulit.

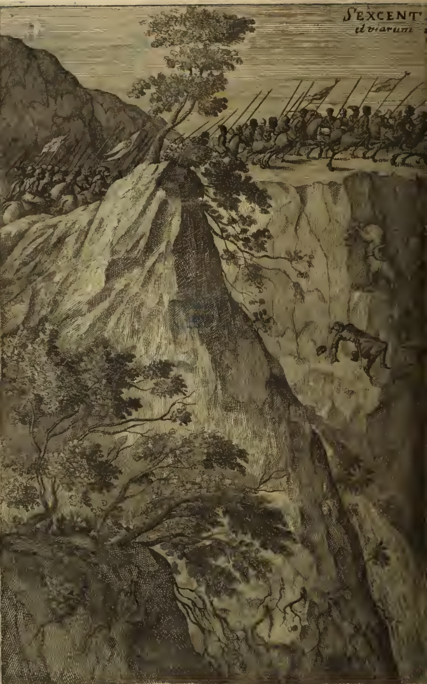
N°. XXXIII. De clementia Za-Dengheli erga Jacobum regni æmulum]

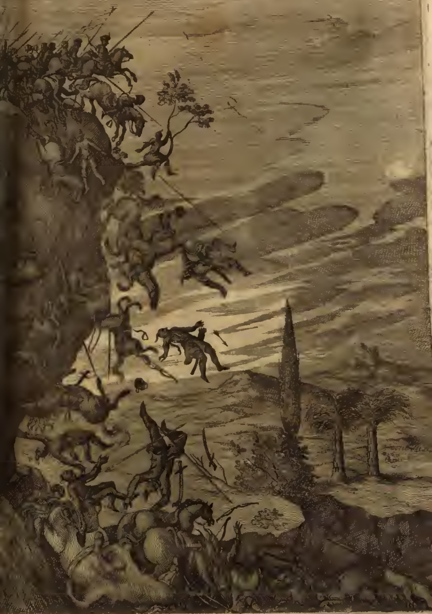
Insignem clementiam *Za-Dengheli* erga *Iacobum* in historia nostra 1
summoperè commendavimus. Jure contra eum tanquam regni perturbatorem
Lege Majestatis agere poterat, quòd certus esset, sibi soli regnum, ut proximo agna-
to legitimo, deberi. Sed quia *Iacobus infans*, magis Procerum quàm suo scelere pecca-
verat, bonus iste Rex clementiam laudatissimè prætulit, contra tyrannorum morem,
qui etiam sine admisso scelere, tantum futuræ seditionis metu, in alios imperii capaces
sævire solent. Egregiè *Malvezzius* in suo Davide persequitato: 2

Gastigar

(x) *Sallust. Bell. Iug. c. 9.*

SEXCENT
il viarum

EQVITES NOCTU FUGITIVI
gati de ripe præcipitantur

Gastigar quello che si è fatto, è proprio della legge: quello che si vorrebbe fare, è riservato a Dio: quello che si potrebe fare, è particolare del Tiranno. | *Delicta punire quæ quis fecit, justitiæ est: quæ quis velit facere, Dei: quæ quis possit facere, Tyranni.* Hoc est quod alibi dicit: L. II. c. 6. n. XXXIII. & XXXIV.

Boni Principes puniunt tantùm delicta præterita: mali etiam futura. Quod aliud nomen Turcarum Sultanis dabimus, qui fratres suos metu futuræ rebellionis gratis occidunt? Cujusmodi exempla alibi cùm propitio Deo in Orbe Christiano nulla experiamur, benè dicit idem *Malvezzius* (y): *Senza Tyranni vive felicissima la Christianità.* hoc est: *Sine Tyrannis feliciter nunc agit Respublica Christiana.* Nimirum in regnis rectè constitutis, & successione benè firmatâ, apud fidos regni Ordines, talia regnantibus metuenda non sunt.

3 Secus est in militaribus Imperiis, raro diuturnis: ut Imperio Romano accidit, postquam jus creandi Principis in militum manus venit. *Evulgato imperii arcano*, ait Tacitus, *posse Principem alibi quàm Romæ fieri*; vel potiùs, ut alibi benè dixit: *posse etiam ab exercitu* [seu militibus] *principem fieri*, Rempublicam pessum ire oportet. Hist. l. 4. 2. & 25. 2.

4 Væ illi regno, ubi hoc arcanum evulgatur: vel ubi Principes ipsi seque fortunasque suas omnes militum fidei committunt, quod facere coguntur ii qui malis artibus Remp. administrant, & propterea in perpetuo metu vivunt; quò non torquerentur, si bonis artibus eum benevolentia subjectorum negotia regni tractarent. & II. 76. 7.

COMMENTARIUS

Ad Lib. II. Cap. VII.

N°. XXXIV. De sexcentis & amplius equitibus, qui fugâ

1 nocturnâ semet de rupe præruptâ præcipitaverunt] Historiam ex L. III. c. 28. *Tellezio* plenius referemus; *Talis erat fugientium pavor*, ait, *ut nihil esset, quod eos retinere posset, nimirum plus poterat metus quàm ferrum; nam prælium tardè cœperat, illi autem jam nocte ingruente in tenebris fugiebant, non videntes à quo vel ad quem pergerent. Eam ob rem multi, ut mortem effugerent, ad mortem cucurrerunt, præcipitantes se per rupium abrupta. Ad radicem unius talium ducentorum & amplius cubitorum altitudine* p. 279.

2 *postero die reperti fuerunt D. vel DC. equites conquassati* &c. *Et certum est, quod multo plures interierint in saltibus istorum præcipitiorum, quàm ferro hostili; ut planè huc quadret dictum Scripturæ S. de exercitu Absolonis 2. Reg. 8. 6.* Multo plures erant quos saltus consumsit, quàm quos vorarat gladius. *Ubi significationem vocis* saltus à saltu *per præcipitia rupium in aerem non malè acceperis, quia miseri illi de alto in valles per prærupta & planè abscissa saxa quasi desiliebant.* Hæc Tellezius.

N°. XXXV. De Zaga-Christo, falsò Æthiopiæ Principe [

1 ጸጋ: ክርስቶስ: (quod vulgò effertur *Tzagaxus*,) per tres annos in Gallia pro legitimo Æthiopiæ Principe habitus fuit. Impostorem hunc in Historia nostra descripsimus. Postea mihi venit in manus *Eugenii Rogerii descriptio terræ sanctæ de qua supra* 2, 7, 55. in Prooem. n. 5. §. 7. locuti sumus. Is capite *de Habessinis* persuadere conatur lectoribus, *verum & genuinum Æthiopiæ Principem fuisse hunc Tzagaxum.* Narrat enim *populares ejus monachos Hierosolymitanos, illi magnum honorem exhibuisse, & genuflexo illi inserviisse.* Item *quòd ea quæ de eo scribat, ex Abessinis intellexerit, & quòd nullum Orientalem viderit, qui voluerit genus ejus in dubium vocare.* Hæc sunt ejus argumenta. Porrò scribit: *Sedecim annos habuisse Tzaga-Christum, cum ex Æthiopia profugeret.* p. 397. cap. 2. p. 401.

2 Sed nimis credulum fuisse bonum istum Missionarium, ex toto contextu historiæ ejus elucet. Nam cap. 1. scribit: *Davidem Æthiopiæ Imperatorem ad Clementem* pag. 398.

Hh 2

(y) In Tarquin. Superbo in fine.

Lib.II.c.7. N.XXXV. &XXXVI *mentem VII. Legatos misisse, obedientiam præstitum. Idem fecisse successores ejus usque ad*
annum 1609. quò ad Imperium pervenerit Jacobus *Eutychianus*, Tzagaxi *Pater, qui vo-*
luerit expellere Catholicos. Susneum *verò defendendis illis arma cepisse*, atque An.1628.
Iacobum vicisse, qui sagittâ ictus paucòs post dies obierit. Quæ cuncta impudenter 3
conficta & ementita esse, non ex Historia nostra tantùm, sed ex *Patrum Societatis epi-*
stolis anno 1611. Lusitanicè & anno 1614. Hispanicè impressis, & mox in varias lin-
guas translatis: necnon ex *P. Nicolai Godigni libro de rebus Habessinorum*: ex episto-
la & relatione ampla *Patriarchæ Alphonsi Mendezii, Romæ 1628. Italicè* impressa,
lectoribus constare potest. Quamobrem minimè credere possum, quod ille
pag. 412. prædicat: *Papam mandasse Guardiano Hierosolymitano, ut ad se mitteret Tza-*
gaxum: multo minus *quòd Dominus de Crequi Legatus Gallicus auctor illi fuerit*
in Galliam proficiscendi. Erant enim tum temporis PP. Societatis res in 4
Habessinia gestæ in Urbe notissimæ, eorum relationes annuæ ab omnibus legeban-
tur, ex quibus constabat, *Iacobum d. 10. Mart. anno 1607. adolescentem plus minus an-*
norum sedecim prælio victum & occisum fuisse & Susneum receptâ religione Romanâ jam
tum ab illo tempore in Æthiopia regnavisse (z). Si ergo *Tzaga-Christos* anno 1628. se-
decim annorum adolescens fuit, quomodo Patrem Jacobum habere potuit.

Quæ de salacitate illius in Historia nostra memoravi, ea verissima esse compe- 5
ri, cum sub finem Anni 1683. in Gallia morarer. Quin & flagitiis scelera addidit,
ut mihi honesti quidam senes, qui illum bene noverant, narraverunt. Abducta
enim Consiliarii cujusdam Parlamenti uxore, inquisitio contra eum decreta fuit.
Citatus à Quæstore rerum criminalium comparuit quidem, sed accusationi re-
spondere noluit, *Vn sien pareil, sui similem*, inquiens, *nemini, nisi Deo soli actionum*
suarum rationem reddere teneri. Oh! *Regem te prædicas*, quæstor ait, *age tu lictor!*
intro profer vestem Iovis, quô adolescens in comædia usus sum, ut contumax iste intelligat,
Deos supra Reges esse. Sic ludibrio habitus, & sub cautione sistendi se rursus dimis- 6
sus, brevi sive ex luxuria: sive ut quidam putarunt, ex veneno sponte sumto, in mor-
bum incidit, qui mortem illi attulit anno ætatis vigesimo sexto, si verum est quòd
anno 1628. sedecim annos impleverit. *Ruellæ* haud procul Lutetiâ Parisiorum An.
1638. sepultus fuit. *Pleuritide* mortuum eum scribit *Rogerius* ejus patronus & fortas-
sis commendator.

Ludicrum *Epitaphium*, quod in Historia nostra posuimus, sic est emendandum: 7

Cy gist du Roy d'Ethiopie	Hic jacet Regis ex Æthiopia
L'original ou la Copie	Originale vel Copia.

sup. n.IX. Vix nomen suum scribere potuit sceleratus iste, ut ex epistola ad *Wislengium Medicum*
Patavinum datâ liquet. Librum Æthiopicum Lutetiæ Parisiorum reliquit, qui nunc
in *Bibliotheca Colbertinâ* asservatur, in cujus calce quædam ineptissimè ab eo scripta
reperiuntur.

N°. XXXVI. Epistolam Af-Saghedi Imperatoris Habessi-
norum ad Gubernatorem Societatis Indiæ Orientalis Johannem
Maetzuyker] promisimus lectori in historia nostra Æthiopica, quam hîc damus 1
ex Belgico idiomate conversam, quia Arabicam habere non potuimus.

In nomine Dei misericordis & miseratoris (a).

E*pistola missa ab excellentissimo Rege, magno Principe, Rege diversorum populorum, ob*
fortitudinem, virtutem atque benignitatem celebri, & nexu dignitatum principalium
clarissimo, cujus status gloriosus & pollens, imperiumque amplum & inclytum est, pro gloria
Ecclesiæ Jacobitarum: *& defensione* Religionis Christianæ, *à Rege* Af-Saghedo
[አፋ: ሰገደ:] *filio* Sultani Alem-Saghedi [ዓለም: ሰገደ:] (b) *cujus*

[vitæ]

(z) Confer B. Tellezium d. Lib. III. c. 28. p. 279. (a) Secretarius Arabs usus est Arabica *Mu-hammedanorum* inscriptione, cùm aliàs *Christiani* scribere soleant: *In nomine Patris &c.* (b) Cognomenta regia sunt ista, nam privatum nomen Af-Saghedi, in Baptismate acceptum, fuisse puto Johannes, qui Filius fuit Basilidis; ut in sequente additione dicetur.

[vitæ] *dies Deus prolonget, ejusque judicia & regimen confirmet in hoc & futuro ſeculo.* L. II. c. 7.
2 *Literæ hæ reddantur in manus illius, qui eſt gloria Religionis Chriſtianæ, ejusque columna* XXXVI.
& ſcutum firmiſſimum ac tegumentum Chriſtianitatis, ejusque fulcimentum, quæ ſucceſſit
in locum Sacerdotii Aaronis [i.e. Synagogæ Judaicæ] *atque innititur firmis & indubitatis*
fundamentis Evangeliſtarum: *qui ornatus eſt donis divinis; qui honore & gloriâ pollet,*
ut non opus habeat multo faſtu titulorum: qui conſtanter amicitiam colit cum amicis [nempe]
Generali Gubernatori Bataviæ. *Deus impleat pleniſſimè ſpes ejus, & largiatur vitam*
longam, & exhilaret populos ubique terrarum tam magnos quam parvos beneficentiâ ſuâ, qui
3 *curâ atque prudentiâ ejus egregiâ collecti ſunt. Offerimus illi benevolentiam noſtram ad*
conciliationem fœderis & conſervationem amicitiæ & conventionum, quamvis nulla neceſ-
ſitas nos ad id cogat. Deo ſit laus pro beneficiis ſuis continuis erga nos, & pro gratia ſua exi-
mia. Deus vos collocet in locum & gratiam illius, cui nihil occultum eſt. Poſtquam ad
nos pervenit decor famæ veſtræ in extremis mundi finibus, & claritas juſtitiæ veſtræ in ci-
vitatibus & regionibus magnis: cùmque nos ipſi notitiam habeamus amicitiæ inter vos &
patrem noſtrum Alem-Saghedum, *propter clara facta & res veſtras geſtas, ut & bonæ atque*
4 *familiaris ſocietatis, in uſum confœderationis atque conjunctionis mutuæ; ideò inducti ſu-*
imus ad reſtaurandam [amicitiæ] *communicationem vobiſcum, quod hac legatione facere*
intendimus per miniſtrum noſtrum Morad Armenum, *cum quibusdam rarioribus mu-*
neribus, quæ ſunt quatuor equi, & duo aſini ſylveſtres ſtriati [Zecoræ] *in ſignum ami-* I. 10. 37. in
citiæ. Accipite ea benevole, confido enim, amicitiam hanc Deo volente fore perpetuam. Coment.
5 *Certiores autem nos omnium reddite, quò (ſi Deo placet) fœdus & amicitiam perficere que-* num. 79.
amus. Oramus Deum, (ad quem nos meritò convertimus) quò multiplices benedictionem,
& augeat gratiam ſuam, nosque in amicitia conjungat, *ille quippe eſt omnium actionum*
humanarum obſervator. Scriptum menſe Moharam [qui tunc erat *Aprilis*] *anno Hegiræ*
ſive Fugæ Mahomedis 1083.

ADDITIO.

Ad Cap. VII. de Regibus hujus Seculi.

6 Ex noviſſima relatione *Mocchæ Arabiæ portu* Anno 1685. ad me data intellexi, illo anno in Æthiopia regnaſſe Regem ያሶቅ፡ አድያም፡ ሰገድ፡ *Jaſſok-adjam-Saghed* h. e. *Finium protectorem venerabilem* (id nomen Regni eſt) egregium Juvenem, Fil. *Iohannis* F. *Baſilidis* F. *Suſnei.* Igitur puto Regem *Aſ-Saghedum*, cujus epiſtolam modò tradidimus, patrem ejus fuiſſe, in baptiſmo *Iohannem* dictum, Filium *Baſilidis*, qui duplex cognomentum, *Sultan-Saghedi*, & *Alam-Saghedi* geſſit. Summam relationis illius infra in fine hujus libri poſt Num. LXV. cum lectore communicabimus.

COMMENTARIUS.

Ad Lib. II. Cap. VIII. Vacat.

COMMENTARIUS.

Ad Lib. II. Cap. IX.

Nº. XXXVII. De contentione ſuper Edictis de rebus ſacris promulgandis, inter Suſneum Regem & Patriarcham Luſitanum agitata] *Epiſtola Patriarchæ* ad Regem Æthiopiæ, quâd edicta de rebus

L.II. c. 9. sacris autoritate sua promulgasset, ex B. Tellezio cum *responso Regis* integro Lib. XXXVII. III. Cap. 11. Comm. num. 125. & 126. lectoribus ob oculos ponetur. Quia ex hac contentione alienatio Regis à Patribus Societatis primùm nata, alios graviores effectus postea habuit, ut in Historia nostra diximus.

Habent Æthiopes historiam Ecclesiæ Catholicæ usque ad tempora Concilii 2 Chalcedonensis, ex qua scire poterant, quid Constantinus aliique prisci *Græcorum Imperatores* Catholici in causis similibus factitassent. Etenim Scriptores Ecclesiastici illorum temporum, cùm de convocatione conciliorum loquuntur, Imperatorum tantùm mentionem faciunt, nullo prævio vel Pontificis Romani vel Constantinopolitani Patriarchæ consensu. Id Æthiopum Imperatores sibi adhuc in regno 3 suo licere contendunt. Socrates hac de re (c): Ex quo Imperatores esse cœperunt Christiani, Ecclesiæ negotia ex illorum nutu pendere visa: atque adeo maxima concilia de eorundem sententia & convocata fuisse, & adhuc convocari. *Eutychius* (d) narrat: *Theodosium Iuniorem ad requisitionem Eutychetis* (qui tamen ἑτεροδοξίας arguebatur) *concilium convocavisse* his verbis: 4

فاستعذر اوتيشيوس الي تاودوسيوس الملك وقال ان فلابيانوس قطعه ظلما. وسال الملك ان يكتب الي جميع البطاركة ان يجتمعوا وينظروا في قصته * فكتب الملك الي ديسقورس بطريرك الاسكندرية والي دمنيوس بطريرك انطاكية والي لاون بطريرك رومية والي يوبيلانيوس بطريرك بيت المقدس ان يشخصوا مع اساقفتهم لينضروا في قصة اوتيشيوش ۞

Et facultatem defendendi sui petens Eutyches *apud* Theodosium *Imperatorem dixit: quòd* Flavianus illum injustè excomunicasset, *oravitque Imperatorem, ut scriberet ad omnes Patriarchas, ut convenirent, & causam illius examinarent. Scripsit igitur Imperator ad* Dioscorum Patriarcham Alexandrinum: *& ad* Domnium Patriarcham Antiochenum: *& ad* Leonem Patriarcham Romanum: *& ad* Jubelanium (lege *Iuvenalium*) Patriarcham *Ædis sanctæ*: [i. e, Hierosolymorum] *ut congregarentur cum Episcopis suis, & dispicerent de causa Eutychetis*; qui etiam paruerunt, & *Ephesi* convenerunt.

Etenim edicta de rebus sacris promulgare Imperatoribus Græcis neque à pri- 5 mis Pontificibus Romanis: neque à Patriarchis Constantinopolitanis unquam interdictum fuit. Ipse *Leo Magnus* Papa ab Imperatore *Theodosio* concilium petiit, episto- 6 lâ, quæ nona vulgò nominatur, his verbis usus: *Si pietas vestra suggestioni ac supplicationi nostræ dignetur annuere, ut intra Italiam habere jubeatis Episcopale concilium, citò (conciliante Deo) poterunt omnia scandala resecari.* Etiam *Carolus V. Imperator noster* id sibi licere putavit, cùm edictum, quod *Interim* vocatur, de rebus in religione tum temporis controversis, suâ sponte publicaret: Id habetur inter Constitutiones ab Ordinibus Imperii tunc temporis approbatas, & subscriptas d. 30. Jun. 1548.

N°. XXXVIII. Quòd Reges Æthiopiæ Jurisdictionem Ecclesiasticam sibi vindicent] Quæstionem *de Iurisdictione Ecclesiastica,* 1 præsertim *quoad temporalia Ecclesiarum*, Rex Æthiopiæ molestissimè tulit, neque in p. 484. hoc se vinci passus est. Idcirco *Tellezius scribit*: quòd *Patriarcha Mendezius* dissimulaverit & distulerit hoc negotium in melius tempus:

Porem, inquit, este nunca mays chegou, porque d' ali por diante foy tudo de mal em peyor.

Istud verò nunquam venisse, quoniam ex illo tempore omnia de malo in pejus ruerint.

Hæc jurisdictionis Ecclesiasticæ materia scopulus fuit offensionis & petra scan- 2 dali, in quam PP. Societatis statim ab initio impegerunt. Nam in judicium ad judicem

(c) In Proœmio Libri V. Historiæ Ecclesiasticæ. (d) *In Annal. Alexandrinis Tom. II.*

cem secularem vocati ob juvenem ad religionem suam traductum, cum *cautio in judicio sistendi se* ab illis peteretur, responderunt: L. II. c. 9. XXXIX. & XL.

Que este negotio era da Fè, no qual elle, nem o Visorey nam podiam ser juyzes, se nam sò o summo Pontifice Romano, cabeça de toda a Igreja de Christo, & assi que nam tinham obrigaçam de far fiança, nem aparecer em juyzo, pois era tribunal secular, a os quais os Ecclesiasticos nam estam sogeitos nas cousas da Fè.

Esse causam sacram, cujus neque ille [præfectus] neque Prorex judex esse possit, sed solus summus Pontifex Romanus, totius Ecclesiæ Christianæ caput. Ideoque se non teneri cautionem præstare sistendi sese in judicio, quandoquidem sit tribunal seculare, cui viri Ecclesiastici in rebus Fidei non sint subjecti.

3 Verùm istam distinctionem Habessini capere non potuerunt à tot seculis aliter edocti, nec talem exemptionem in scriptis apostolicis, aut antiquis synodalibus decretis uspiam repererunt, quin potius infixum animis suis habuerunt dictum illud Paulinum: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Rom. 13, 1.

1 N°. XXXIX. Regalia quæ dicantur?] Jurisconsulti nostri duplicia faciunt *regalia, majora* & *minora*. Ad majora regalia multi referunt *jura Superioritatis*, quorum pleraque ordinibus Imperii nostri vel longo usu: vel privilegiis Imperatorum nostrorum concessa, in subjectos exercentur. Qualia sunt: *Ius sacrorum & quæ inde dependent: Armorum, Legum ferendarum: Summorum magistratuum constituendorum: Vltimæ instantiæ: Ius tributorum: denique omnia belli pacisque jura, sine quibus majestas Regni vel Reipublicæ consistere nequit.* Ea cuncta Rex Æthiopiæ (ut multi alii Reges in puro statu monarchico) absolutè & solus exercet, nec eum ul-
2 lo subjectorum suorum communicat. At alia jura, quæ in concessione privilegiorum & dignitatum consistunt, & salva Republicâ exerceri vel omitti possunt, veluti: *Duces, Principes* aut *Comites creare, in Nobilium numerum adscribere, legitimare: Famæ restituere: Veniam ætatis concedere: Academias erigere: Ius indigenatus tribuere*, & similia, ea in Æthiopia non usurpantur, & Habessinis ferè sunt ignota.

3 *Minora regalia*, quæ aliàs vocant *Regalia utilitatis*, sive *Regalia fiscalia* (e) qualia sunt omnis generis *vectigalia, mulctæ, metalla, salinæ, piscationes, venationes* & similia. Ea quoque omnia in Regis Habessinorum potestate sunt, quamvis non omnibus utatur, ut in historia nostra diximus. L. II. 9. 22.

N°. XL. Subditi in plerisque Asiæ, Africæque regnis nullâ
1 bonorum proprietate gaudent] Stupenda sunt quæ Tellezius *de Habessinorum Regum jure in subditorum bona* refert, sic scribens: *Id quod inprimis Regem hunc magnum facit, est, quòd Dominus sit in solidum omnium prædiorum sui regni, ita ut ea dare & auferre possit, quomodo & à quocunque libuerit, quandoquidem privati, tam magni quàm parvi nihil habent nisi ex gratia Regis, & omne quod possident est quasi precarium*
2 *ad tempus. Tam frequens ac consuetum est Imperatori* transferre, permutare & auferre quæ quis habet, idque binis vel ternis annis, interdum & quotannis, imò sæpe sex mensium spatio, *illaque aliis concedere, ut etiam nemini id mirum videatur*; adeoque sæpe contingit, ut unus aret, alter seminet, tertius vero metat. *Hinc fit, quòd nemo sua prædia rectè curet, nec etiam arborem plantet, sciunt enim quòd rarissimè fructus ejus sibi collecturi sint. At Regi in tantum utile est, ut omnes absolutè de eo dependere cogantur. Inde quoque est, quòd alii metu amittendi prædia quæ habent: alii verò spe acquirendi quæ non habent, Regi serviant tempore pacis & belli, illique pro facultatibus suis munera afferant, ut quanto quis plus afferat, eò plus gratiæ reportet.* Hæc Tellezius.

3 Eadem planè aspera atque iniqua referuntur etiam de *Rege Indiæ* qui vulgò *Mogol* vel *Mogor* vocatur. Fertur enim, neque magnis neque parvis quicquam in proprietatem concedere. *Ol. Dapperus in descriptione* istius regni ait (f): **Alle gronden en Landen behooren den Koning toe &c.** i. e. *Omnes fundi & agri Regis sunt*, adeò ut nemo palmum arvi possideat, nisi illius gratiâ & favore, quamobrem omnes

(e) Quæ habentur in *Constitut. Friderici Feudorum L. II. tit. 56.* (f) *Sc. India propriè dicta, sive Regni M. Mogolis Tit.* Hoff-Pracht/Staat/&c. pag. 179.

L. II. c. 10. omnes ab illo dependent, & benevolentiam atque favorem ejus ambiunt &c. Eadem in magno Russorum Imperio obtinere ajunt.
N. XLI.
& XLII.

Atque istud jam olim à multis seculis in Asiæ & Africæ regnis ita obtinuisse 4
colligitur ex verbis Samuelis, qui morem hunc Israelitis, Regem petentibus, his verbis exposuit. 1. Sam. 8. 14.

ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו:	*Agros quoque vestros, & vineas vestras & oliveta optima tollet, & dabit servis suis.*

De more agit non de jure, ut vanum sit alias interpretationes huic loco quærere.

COMMENTARIUS

Ad Lib. II. Cap. X.

N°. XLI. De fabulosa Æthiopum Habessinorum ex Africa in Asiam Septentrionalem expeditione] Hornius *in Introductione ad* 1
Geograph. antiquam sic scribit: *Scaligerum Abissinorum ex Africa in Indiam expeditionem & fugam finxisse.* Non possumus dicere, quòd finxerit, quia rem tanquam dubiam
ita proponit (g) ut videatur in contraria potius sententia esse. Etenim primò rectè 2
asserit: *Nomen Prestegiani, non Africani sed Asiatici Principis cognomentum fuisse.* Mox, quasi idem nomen Habessinorum Imperatori jure tribueretur, ipse ceu dubitans loquitur: *Permirum videri, gentem, hodie nauticæ rei penitus ignaram, adeò terrâ marique*
potentem fuisse, ut ab Æthiopia ad Sinas usque Imperii fines propagarit; cùm id simplici- 3
ter negare debuisset. Statim verò, quòd istud planè incredibile sit, addit: *Nunquam hoc credet, qui Abissinorum mores & vitam penitus cognitam habuerit.* Et tamen profert asserentium (quos non nominat) argumenta, eaque non refellit; neque etiam quidquam faciunt ad probandam aliquam Habessinorum expeditionem, aut Imperium in Asia Septentrionali. Certè hac in parte quasi mutilam aliquam dissertationem scripsit Scaliger, accurato & plano scribendi genere minimè usus, ut nescias, in qua sententia acquieverit.

Alii, qui fabulam talem referunt, ineptissimè citant *Suidam* & *Plutarchum*, qua- 4
si à *Rege Æthiopiæ Gangete*, flumen, antea *Chliasus* nomine, *Ganges* dictum fuerit. Sandovall. de restaur. Æthiop. salute P. I. Lib. 2. c. 30. §. 5.

N°. XLII. De Cyriaci Nubiæ Regis expeditione in Ægyptum, ad opitulandum Christianis à Præside Ægypti Muhammedano oppressis] De centum mille equitibus nigris in centum mille equis ni- 1
gris equitantibus, quos *Cyriacus Nubiæ Rex* in Ægyptum duxit, ipsa verba *Georgii*
Elmacini Scriptoris Arabis supra L. I. c. 10. n. 75. retulimus. Contigit hæc Hi- 2
storia *anno æra Diocletianæ CCCCLXI.* qui est *annus Christi DCCXLIV.* quo tempore nomen hoc Regis Cyriaci in Catalogo Victorii non reperitur, nec id quidquam ad rem facit, cum Catalogus ille Regum Æthiopiæ nullius planè sit momenti; ut supra Lib II. num. XIV. hujus Commentarii dictum.

I. n. 22. §. 29 Per *Nubiam* hoc loco intelligit Bochartus Habessiniam, ut supra docuimus; qui 3
scribit: *Nubaos Iacobitarũ sectæ adhærere, inde liquere hos Nubæos eosdem esse cum Abassenis seu Abyssinis.* At nos loco supra dicto monuimus, nomen *Nubæorum* notius ad gentes ulteriores ignotas extensum fuisse, ut in *Cusæorum*, *Tartarorum*, *Francorum*, *ipsorumque Habessinorum* appellatione factum est (h). Secundum meam sententiam dicendum potius esset: Sub his *Nubæis* in tanto terrarum tractu etiam comprehenduntur Habessini

(g) De emendat. temporum; in dissert. ad Comput. Æthiopicum Lib. VII (h) Vide supra Lib. I. c. 1. n. 17. §. 6. & seqq. & 2. 16. §. 27.

bessini, de quibus historia hæc accipienda. Gregorius de ea interrogatus, veram esse dicebat, & doctis patriæ suæ viris notam. Plura de Nubæis habes supra dicto num. XXII. §. 5. L. II. c. 10. N. XLIII. & XLIV.

1 N°. XLIII. Quo pacto feri Gallæi domari possint] *Gallai* soli sunt, qui hodiè Habessinos infestant & vexant. Cùm enim Habessiniam plurimis locis attingant, incursiones quotannis multas faciunt, quibus simul ubique resisti non potest. Et quoniam sedentarii non sunt, neque urbes neque oppida, & vix villas
2 habent, ideò ægrè subigi possunt. Quomodo verò domandi sint in Historia nostra exposuimus. Summa consilii in eo consistit, ut coloniæ illuc deducantur; quod in hac regione factu facillimum est, quia agri fertilissimi sunt, ut urbes & oppida ædificari & muniri possint, in quibus homines quietè degant, & opificiis aliisque pacis artibus imbuantur.

3 Romani inter alias Barbaros domandi artes, etiam voluptates variaque pacis studia habebant, quibus adversus eos plùs quàm armis valuerunt (i). *Sic Britannos domitos* Tacitus scribit (k): *Sequens hyems saluberrimis consiliis absumta; namque ut homines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent: hortari privatim, adjuvare publicè, ut templa, fora, domus exstruerent* &c. *Paulatimque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus & balnea & conviviorum elegantiam; idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars servitutis esset.* Hæc ingenuè & planè apertè Tacitus.

4 *Gallas*, utut Barbari sint, tales artes libertati suæ aliquando nocituras sciunt. *PP. Societ.* (l) scribunt:

Estes Gentios tem entre si hũa prophecia, que gente branca os ham de fazer lauradores, & botar fora de Ethiopia.	Hi gentiles inter se habent vaticinium, quòd populus albus laboratores [terræ] ex illis facturus, eosque ex Æthiopia ejecturus sit.

5 Cujus generis vaticinia plura quivis bonus Politicus illis prædicere posset. Inprimis autem factiones & dissidia inter eos pro illorum salute fovenda, & ob discordias internas profugis auxilia ferenda sunt: iis verò qui jam in *Dembea* incolunt, agri in confiniis dandi, ut veluti murum contra populares suos nondum domitos constituant.

1 N°. XLIV. De Turcarum expulsione è portubus Habessinorũ] *Turcas* facilè expelli posse è portubus Maris rubri PP. Societàtis in omnibus suis scriptis docent. Res ipsa loquitur; præsertim hoc tempore, ubi *Turca* à Fœderatis terra marique premuntur. Nam oppida ipsa *Arkikum* & *Suaquena* humilibus aggeribus parum firmiter munita sunt & exiguis campestribus tormentis instructa, ut exi-
2 guæ copiæ navales Christianorum Europæorum, cum Habessinorum terrestribus conjunctæ, illa haud difficulter occupare possint. Quin & fame solâ expugnarentur, nemine Turcis auxilium ferente, quia commeatum, annonam, & quidquid aliàs ad victum requiritur, imò aquam ipsam ex Habessiniâ petere coguntur. Insulæ enim adjacentes planè steriles & siticulosæ, loca verò culta remotiora sunt.

3 *P. Balth. Tellezius* munimenta illa sic describit (m): *Arkiki fecerunt Turca munimentum quatuor propugnaculis constans, fragili & humili muro ex saxis & argilla (ut videtur) substrato. Quamvis ex calce esset, quia latus non est, duabus horis ictus tormentorum vix poterit sustinere. Habent quidem in propugnaculis constituta quadam tormenta minora, quibus fugare atque terrere possunt Æthiopes ejus loci habitatores, neutiquam verò rei bellica peritos*: Et paulo post: *Prasidium ipsum sexcentis aut octingentis Turcis albi coloris constat, totidemque Arabibus aut hybridi generis hominibus.* Ex *Lib. VI. c. 16.* *Quàm facilè autem expugnari possit ista insula cum alterâ Suaquena dicta, docent Patres Societatis, cùm de auxilio Lusitanorum in Habassiam mittendo agunt.* Qua de re infra pluribus, Lib. III. c. 13. n. 134.

(i) *Tacitus Hist. L. IV. 64. 7.* (k) In *Agricol. c. 21.* (l) *In epist. ann. 1607. & 1608. Relat. Æthiop. in fin.* (m) *Lib. XI. cap. 18. p. 562. b.*

L. II. c. 10. N. XLV. Accidit tempore Patriarchæ *Alph. Mendezii*, ut *Suneus* Rex Turcis iratus, 4
turmas mercatorum, [Carovanæ] quæ omnes copias in portus maris rubri vehunt,
proficiſci vetuerit; ita ut non ſolùm annonæ caritate vexati fuerint Turcæ, ſed etiam
vectigalibus ſolitis, ob commercia interrupta, caruerint. Igitur Turcæ audientes
Mendezium gratiâ apud Imperatorem valere, ſcripſere ad illum, intercesſionem e-
jus rogantes. Patriarcha, occaſione uſus, pacis conciliator illis fuit ſequentibus con-
ditionibus:

1. *Ne merces atque res Imperatoris propria ullum vectigal ſolverent.* 5

2. *Vt omnibus ab Imperatore Legatis, tam Muſulmannis quàm Chriſtianis, in & extra* 6
Abaſſiam liberrimus tranſitus permitteretur.

3. *Vt omnes res* Patriarchæ, Patrumque & Doctorum Imperatoris, *inprimis ad* 7
templa pertinentes, & etiam veſtes jam diſſecta & elaborata, ab omni tributo & portorio
immunes eſſent.

4. *Vt* Patres Societatis *eorumque famuli & ſervi, cum turmâ mercatorum ex India* 8
venientes, vel illuc proficiſcentes, liberrimè meare & remeare poſſent.

5. *Ne Turcæ ulla mancipia emerent, niſi à mercatoribus Turmarum: furto verò vel* 9
plagio [in Abaſſia] *ablata, probatione ſufficiente factâ, gratis reſtituerent.*

6. *Vt conditiones iſta libris rationum publicanorum* Matzuæ *&* Suaquenæ *inſcribe-* 10
rentur, atque à Præfectis, illorumque ſucceſſoribus obſervarentur.

7. *Vt* Baſſa *Turcarum pactum hoc juramento firmaret, adeò ut ſi unum ex illis capiti-* 11
bus non obſervaretur, Bahar-Nagaſſo *Dobarua reſidenti liberum foret turmas mercato-*
rum retinere.

Quæ cuncta ex epiſtolâ *Caſpari Paez d. 30. Iunii anno 1626. datâ, & anno 1629.* 12
pag. 178. *Romæ Italicè impreſſa* excerpere voluimus, ut inde conſtet, quàm facilè ſit Turcas in
portubus Habeſſiniæ ſolâ cohibitione annonæ ad incitas redigere.

N°. XLV. Æquisſimum tributi genus eſſe proventus regionum naturales] Antiquisſimum & æquisſimum tributi genus cenſendum 1
eſt, quod à ſubjectis de *proventibus regionum naturalibus* præſtatur: ſive ſint pecudes,
ſive annona, ſive metalla, ſive quidquid frugum terra fert, ſi certa & æqua portio, ex.
gr. *Octava*, quæ omnes diviſiones facile admittit, conſtituatur. *Decima* ferè primis
ſeculis in uſu fuit, hinc illud Samuelis de Regum vulgato more 1. Sam. 8. 15.
וזרעיכם וכרמיכם יעשר *Sed & ſegetes veſtras & vinearum reditus addecimabit.* Secun-
dum vulgatam.

Apud Romanos varia erant vectigalium genera: *centeſima, ducenteſima, qua-* 2
drageſima rerum certarum venalium, de quibus jam non eſt quæſtio. At *fructuum* par-
tem *decimam* ſibi retinebant in agris ſativis, in plantariis aut arboretis *quintam.* In
paſtionibus autem, certum pretium definiebant in capita minoris majorisque pecoris;
prout *Appianus* Alexandrinus ſcribit (n). Æquum autem eſt, ut fructus naturales hortorum plus pendant quàm induſtriales agrorum, qui labore & ſudore parantur.

[Plura hac de re vide apud *Lipſium de magnit. Romana L. II. c. 1. pag. 38. & ſeqq. & Jul. Caſ. Bulengerum de tributis ac vectigalibus Populi Romani.*]

Ejuſcemodi *vectigalia* ſine ulla moleſtia vel ſubditorum querela exigi pote- 3
runt, tanquam naturâ ipsâ modum annuæ penſionis definiente, ita ut annorum ubertatem vel calamitatem Princeps & populus ex æquo ferant: nec in pendendo mora vel contumacia ulla committi poterit: nec quicquam cum tanto rationariorum aut debitorum incommodo in reſiduo hærebit. Verùm enim verò, ubi æs ſignatum in uſu eſſe cœpit, vectigal pro portione fructuum brevi in deſuetudinem abiit, nec niſi apud gentes pecuniâ deſtitutas adhuc in uſu eſt, ut apud *Habeſſinos* noſtros.

Iniquisſimi autem ſunt illi, qui nullâ vel exiguâ meſſe factâ eundem canonem exigunt; vaniſſimo prætextu, quòd ſubditi uberibus annis nihil plus ſolvant, eos propterea

(n) *Lib. I. Civilium.*

pterea sterilibus nihil minus solvere oportere; cùm certum sit, agrorum vectigalia ita L. II. c. 11.
plerumque computata esse, ut, quantum maximè coloni solvere possint, impositum XLVI.
illis sit.

COMMENTARIUS

Ad Lib. II. Cap. XI.

1 N°. XLVI. De Axuma Habessinorum Regia] Habessinos nostros à Regia sua *Axuma* Axumitas dictos fuisse jam supra L. 1. n. 21. hujus Commentarii docuimus. አክሱም: *Axum* Æthiopes scribunt & pronunciant. At posteriores Lusitani, nominatim B. Tellezius, scribere maluerunt *Acçum*, quia *Axum* illis sonat אשכם *Aschum*. Unde autem Alvarezii *Cassumo* factum sit, supra indicavimus: simulque errorem gravissimorum virorum, *Scaligeri*, *Bocharti* & *Golii* notavimus, qui pravâ scripturâ hujus urbis decepti ex Axumitis *Chashumitas*, *Chaxumitas*, *Æthiopes simos*, & nescio quales amplius, fecerunt. L. I. c. 4. n. 32.

2 Veteres quoq; hanc urbem variè & pravè exprimunt. Apud Ptolemæum Tab. 4 Africæ c. 8. scribitur: αὐξέμη ἐν ᾗ βασίλειον, *Auxume in qua est regia*; sub xi. latitudinis Septentrionalis gradum locata. At PP. Societatis eam sub decimo quarto cum dimidio sitam repererunt. Alii Αὔξυμις *Auxumis* vel Ἄξυμις *Axumis* (o) alii Αὔξωμις *Auxomis* scripsere. Epiphanius L. 1. Panarii. c. 5. p. 7.

3 *Thomas de Pinedo* Lusitanus apud *Stephanum de urbibus* lectionem Ἀξυμίτης ἀρσενικῶς μητρόπολις Αἰθιόπων malè defendit, & Salmasii (p) justam correctionem, dum *Axumis* scribendum censet, rejicit. Licet enim pro retinendâ hac lectione *Arrianum* (q) citet, qui habet μητρόπολιν Ἀξωμίτην λεγόμενον. tamen & illum eâdem correctione opus habere putaverim; alter enim alterum secutus videtur, quia analogia Grammatica talem terminationem non admittit. Nam urbis desinentis in της, & quidem ἀρσενικῶς generis masculini, in tota Græca lingua nullum datur exemplum. Multò minùs urbium nomina generis masculini sunt, si excipias duo vel tria in ος terminata, & unum neutrum Ἄργος *Argus* nullum urbis nomen singulare est generis masculini.

4 Igitur ubi analogia Grammatica id poscit, tutò correctionem instituere possumus, quamvis plures autores idem habeant, uno fortassis ex alio idem exscribente, vel eundem errorem errante, præsertim in vocabulis peregrinis. Mendosum ergo jure dicimus & Stephanum & Arrianum. Nam si Ἀξυμίτης scripsisset Stephanus, idque nomen urbis putasset, dixisset ut alibi, τὸ ἐθνικὸν ὅμοιον, uti fecit sub Αὐαλίτης. Tot enim alii autores habent αὔξυμις, αὔξωμις vel ἄξωμις, quod ille procul dubio non omisisset, si ipse aliter scribendum censuisset. Sed delendum ἀρσενικῶς, id enim falsissimum.

5 Descriptionem ipsius urbis habes in Historia mea hoc capite. Alphonsus Mendezius Patriarcha Lusitanicus in ea pernoctavit, & veterum Æthiopiæ Regum sedem fuisse testatur his verbis (r):

Come apparisce per molti cadaveri dell' antico splendore e maestà, che sono 16. ò 17. piramidi, tutte d'un pezzo, di maraviglioſa altezza (quantunque la piu alta sia stata dal tempo abbattuta) concorrenti alla gloria dell' Egitto. A me parvero Mausolei degli antichi Rè. Indi poco lontano sorge un sasso di larghezza trè braccia scolpito a lettere, parte Greche e parte Latine, ma quasi rose dal tem-	Sicuti apparet ex multis reliquiis antiqui splendoris & majestatis, videlicet sedecim aut septendecim Pyramidibus ex uno saxo factis, mirabilis altitudinis, (quamvis altissima temporis injuriâ sit dejecta) ita ut gloriam Ægypti æmulentur. Mihi visa sunt Mausolea antiquorum Regum. Non procul abhinc erectum est saxum tribus cubitis latum, insculptum literis partim Græcis partim Latinis, sed temporis injuriâ ferè

(o) Procop. Lib. I. Persic. (p) In Vopiscum pag 221. (q) In Periplo Maris Erythræi, p. m. 144. (r) In Epistola Cal. Junii 1626. in Europam scripta pag. 106.

L. II. c. 11. N. XLVII. & XLIIX.

po. Il che fa indicio, che tutte quelle opere sono d' artefici Europei dall tempo di Giustino, e d' altri Imperatori Orientali; i quali hebbero grande intelligenza (come attesta Procopio) co' Rè di Ethiopia: auuengachè allora fosse un miscuglio delle lingue Greca e Latina, per ritrovarsi insieme allogiati sotto le tende i soldati dell' uno e l' altro idioma.

exesis. Hoc indicium est, omnes istas structuras esse artificum Europæorum à temporibus Justini, & aliorum Imperatorum Orientalium, qui (teste Procopio) magnam cum Regibus Æthiopiæ amicitiam coluerunt. Quamvis tunc temporis mixtura fuerit linguarum Græcæ & Latinæ, quia milites unius & alterius idiomatis in iisdem castris militabant.

Verùm imaginari mihi non possum mixtam scripturam in illis saxis reperiri, 6
multo minus rationem istius rei valere puto. Oculatiores inspectores (aut nimium
fallor) aliquando reperient scripturam merè Græcam, atque in ea literas A. B. E. Z.
I. K. M. N. O. P. C. T. X. quas Latini cum Græcis communes habent, quamvis
non in omnibus æqualis sint pronunciationis. Plura habes apud Tellezium L. 1.
c. 22. Et nos Lib. I. c. 1. n. 19. §. 6. & cc. ad dissertationem Scaligeri de ignotis illis literis latiùs dissetuimus.

N°. XLVII. De urbe Roma ob Imperii sedem translatam vastatâ] Urbes regiæ, si à Principibus suis deserantur, paulatim decrescunt & inter- 1
eunt; cujus rei plurima exempla passim extant. *Roma* à Gothis sub Alarico Rege
Ao. Christi CCCCX. toto triduo direpta: deinde à *Wandalis* sub Genserico Ao.
salutis CCCCLV. per quatuordecim dies prædatoribus militibus obnoxia: tandem
à *Totila Gothorum Rege* Ao. DXLV. planè vastata & desolata fuit, ut aliquot diebus
nulli homines ac vix bestiæ in ea conspicerentur, ut nonnulli autores scribunt (s).
Idem fatum *Axuma* experta est post translatam in *Shewam* imperii sedem; *Basilica* 2
illius fuit diruta: antiquitatis monumenta egregia destructa atque disjecta: *Bibliotheca* combusta; quod in incendiis maximarum urbium irreparabile semper est detrimentum; idque *Tacitus* (t) in Româ à Nerone incensâ meritò deplorat his verbis: *Opes tot victoriis quæsita, & Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine multa seniores meminerant, quæ reparari nequibant.* Quod & de Axuma nostra partim dici potest.

N°. XLVIII. De veteribus inaugurationis regiæ ritibus] Quales in Habessinia in usu sint *ex Tellezio* descripsimus. Tales priscis temporibus 1
etiam in aliis regnis fuerunt usitati; veluti in Suecia, ubi Reges in quodam ingenti
saxo, quod in prato haud procul Upsalia adhuc visitur, olim inaugurati fuerunt (u).
Prudenter enim in plerisque regnis constitutum est, ut certo loco electio fieri debeat.

Sic in *Imperio Romano-Germanico* Francofurti ad Mœnum, In celebri hac 2
urbe, ubi ista scribo, electio Regis Romanorum in Imperatorem evehendum fit,
nec nisi consensu Electorum, & datis urbi Francofurtensi reversalibus, alibi peragi
potest. Veteres autem illi & inutiles ritus apud gentes passim exolevere. Nihil 3
enim ad summam rei faciunt, tantummodò vulgi animos occupant, & confirmant.
Sed coronatio & inauguratio ipsa à cultioribus gentibus ubique retinetur; ex ea
enim apparet populi universi consensus. Quin & in sacra Scriptura legimus quòd
1. Reg. 16. 13. Deus *Davidem* à *Samuele* ungi jusserit. Hinc est unctio & coronatio Imperatorum
& Regum Christianorum, ob quam Sacrosancti & Uncti Domini vocantur, à privatis inviolabiles.

COMMEN-

(s) Zosimus, Socrates, Onuphrius, Procopius & qui illos sequuntur ista plenius docent. (t) *Annal. Lib. XV. cap. 41 2.* (u) Samuel. Puffendorffii continuirte Einleitung zu der Historia von Europa §. 7. p. 16. Videatur & *Iohannes Magnus* de hac re.

EPULANTI REGI OFFÆ
IN OS INGERUNTUR
Hist. Æth. Lib. II. cap. 12. §. 24.
Comm. pag. 253.

L. II. c. 12. N. XLIX. & L.

COMMENTARIUS

Ad Lib. II. Cap. XII.

N°. XLIX. Pſalterium Davidis apud nobiles & plebejos
1 Æthiopiæ in magno pretio habetur] Qui legere ſciunt, *Pſalterium* memoriter
ediſcunt. Nullus liber magis manibus teritur. Monachorum quotidianus liber
precum eſt; ut in *hiſtoria noſtra* diximus. Neque tantum filios, ſed etiam fi- 3. 3. 35.
lias magnatum illud memoriter tenere, è *literis PP. Societatis annuis* ſupra docuimus, L. n. 98. 2.
2 & *Lib. III. c. 5. num. 38.* pluribus docebimus. Hac ratione incredibile non eſt, in
magnis conviviis integrum Pſalterium, inter plures diſtributum, loco precum ſimul
& ſemel petorari poſſe, (ut mihi Gregorius retulit) cùm & fœminæ ſuum penſum recitare valeant.

N°. L. De dignitate ſumma ባሕቲ፡ ደደ፡ *Bahtudedorum* in
1 Æthiopia abrogata] In Etymologia hujus vocis variant autores. *Bodinus*,
qui nihil Æthiopicè ſcivit, cùm vulgò ſcriptum reperiret *Betudete*, à *Beth* domus
compoſitum eſſe, neque aliud quid ſignificare poſſe putavit, quàm *Le grand Maiſtre.*
Maiſtre d'hoſtel, i. e. Magnum Palatii magiſtrum. *Magiſtrum regiæ domus*, inquit,
noſtri eodem planè ſenſu, quò Rex Æthiopum maximum Bethudetum *Hebraico nomine, ap-*
2 *pellant.* Hæc ille. בית *Domus* certè Hebraicum eſt, quid verò *Udete?* B.
Tellezius *O amado*, ſive *O valido* ſignificare, ait. h. e. Gallicè *Favorit*, *Mignon d'un* I, 10. p. 52.
Prince, Hiſp. *Privado.* Video quidem quod alludat ad radicem Amharicam
ወደደ፡ Wa'ada. Arab. ودد *Amavit.* Sed prout Gregorius me ſcribere docuit,
non ſic, ſed *Soli-porta*, cum magna ellipſi exponendum eſſet, tanquam *Vir cui
ſoli janua Principis patet.*
3 A vocabulo ad rem tranſeamus: Pergit Tellezius: *Reges Æthiopiæ hoc nimiæ* d. l.
potentiæ vocabulum commutaſſe in aliud, & Arabico vocabulo [ريس] *Reis vel* [راس]
Râs, Caput, Princeps, vocitaſſe præcipuum rerum agendarum miniſtrum. Idem factum
in Gallia, ubi *Les Maires du Palais* abrogati & *Coneſtabiles* (*Comites ſtabuli* aliis) conſtituti.

4 Sed remedium non conſiſtit in nominum mutatione. Non enim vocabulum
Principibus formidandum eſt; ſed res ipſa; ſcilicet *potentia nimia quam illi ipſi miniſtris
ſuis tribuunt*; cùm tædio curarum & voluptatum amore muneris ſui quaſi pertæſi,
ſummam rerum agendarum ad unum ſolum transferunt; qui in maximâ benè vel
malè faciendi licentia, animos hominum ad ſe trahere poteſt. Id autem in regnis
malè conſtitutis inprimis illis, ubi nulli Ordines ſunt, exitium imperantibus afferre
ſolet. Quàm parùm abfuit, quin ipſe *Tiberius*, tam aſtutus Princeps, à dilecto ſuo
Sejano ſubverteretur. Id certe accidit Regibus Galliæ, qui *Merovingiani* dicuntur,
quorum ultimi vocantur *les Roys Faineants* i. e. *Reges otioſi & inertes.* [rectiùs rudes &
imperiti, *ſive* in ignorantia rerum omnium educati] Eorum poſtremò in monaſterium detruſo,
regia Majeſtas *Magiſtris Palatii* [Maires du Palais] *Carolinis* [Charlevingiens] ceſſit,
ut ex hiſtoria Gallica notiſſimum.

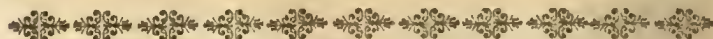
5 Potiſſima hujus rei culpâ provenit ex malâ educatione, dum improbi miniſtri,
filios Principum aliquando regnaturos, ab omni eo quô ad munus ſuum inſtruantur,
procul habent, ut ipſi per eos regnare poſſint. Hinc contingit, ut ad tantum faſtigium
evecti, & rerum omnium ignari, cogantur alii, cui aſſueti & familiares ſunt,
adminiſtrationem negotiorum regni relinquere. Id verò pro conditione temporum,
6 perſonarum & rerum exitioſiſſimum eſſe poteſt. *Bodinus* non malè (x): *Diuturno*

 rerum

(x) *De Republ. Lib. III. c. 6.* ab initio.

L. II. c. 12. N. LI. *rerum agendarum usu compertum est, nihil periculosius esse, quàm è magistratibus eminere unum aliquem, qui cæteris omnibus, tùm privatis tùm etiam magistratibus imperare possit: quique uno tantùm gradu absit à Majestate; eoque periculosius, si summus ille magistratus nec parem habeat, nec imperii collegam, & Respubl. opibus suas confirmare possit; ut quondam Præfectus Prætorio, qui post Imperatorem omnibus magistratibus urbanis ac provincialibus imperabat: & qui ab omnibus Imperii Romani magistratibus appellari poterat: ab ipso verò ad imperatorem ne quidem provocare licebat.* Sic loquitur Bodinus argu- 7
mento L. unicæ. §. 1. ⁊ de Officio Præf. præt. ubi periculosa & fallax ratio *ex Aurelio Arcadio Charisio* additur: *Credidit Princeps eos, qui ob singularem industriam, exploratâ eorum fide & gravitate ad hujus officii magnitudinem adhibentur, non aliter judicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret judicaturus.* Sed in ista sua credulitate Princeps sæpe falli potest. Dignitas ista Præfecti prætorio sub Tiberio 8
An. 4. 2. 1. Cæsare vim maximam adepta est; nam *Sejanus*, ut *Tacitus* scribit, *Vim præfecturæ, modicam antea, intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo.* Hinc apparet, quantum à Tiberio peccatum fuerit, quòd non tantùm civilem potestatem, sed etiam militarem potentiam *Sejano* in manus dederit. Nam modò ista separata maneat, ab ipso Principe ejusque ærario dependens, periculum tantum non est, ut is primarius Minister, qui civilia munera tractat, potentiâ sua abutatur.

N°. LI. De potentia eorum qui ex humili loco ad maximam dignitatem evehuntur] De potentia *Libertorum* apud Principes Ro- 1
manos multa apud Tacitum legimus (y). Hi ministeria Principatus agere soliti, partem Reipubl. malis temporibus sese fecerunt: Hi à secretioribus ministeriis fuerunt. Hunc morem, in absolutis regnis usitatissimum, liberi populi mirantur. Sic olim *Polycletus, Neronis libertus*, Britannis irrisui erat. Stupebant enim, *quòd Dux &* 2
exercitus tanti belli confector servitiis obedirent (z). Causas in Historia nostra expo-
2. 12. 6. suimus: Primo respectu Principum, quòd in talibus hominibus, quos ipsi veluti è pulvere sustulerunt, plenam habeant fiduciam, & quòd ob conversationem quotidianam eos secretorum omnium participes reddant: dein à parte Libertorum, quòd in nemine alio spem suam repositam habeant, & ptopterea Patronis suis fideles, & ad servitia quævis paratissimi esse cogantur.

COMMENTARIUS.

Ad Lib. II. Cap. XIII.

N°. LII. De potentia Castrensium periculosa] Milites, ubi re- 1
rum potiuntur, cuncta in se trahere, atque semet rerum agendarum, totiusque Reipubl. arbitros constituere amant; quod Imperatores Romani cum damno suo maximo experti sunt. Idem contingit illis, qui secundum arbitrium suum imperare volunt, militum vi freti. Exempla hujus rei habemus non tantùm in Historiâ 2
veterum Imperatorum Romanorum: sed & in Imperio Turcico frequentissima sunt. Etenim *Prætoriani* aliquoties *Sultanos* suos deposuerunt, quod & hac nostra tempestate mense Decembri anno. M. DCLXXXVII. factum, *Solymanno* in locum fratris *Muhammedis IV.* ad Imperium evecto, ut hac in re diutius versari opus non sit.

Militaria imperia à Politicis omnibus improbantur, neque diuturna esse solent. 3
Nam pacis artes, quibus Regna atque Respublicæ conservantur & florent, militibus sunt inimicæ. *Bodinus* (a) scribit: *Milites summa laudi ac voluptati ducunt agros vastare, agricolas spoliare, vicos incendere, urbes obsidere, obsessas expugnare, expugnatas diripere*

(y) *Hist.* 1. 58. 1. & 76. 6. *Agr.* 40. 2. (z) *Tacitus Ann.* 14. 39. 3. (a) Dict. tract. L. 5. cap. 5. §. *Utile est &c.*

diripere, direptas inflammare, stupra cædibus, cædes stupris cumulare, omnia denique humana divinaque miscere. Hæ sunt utilitates, hi militiæ fructus bonis omnibus detestabiles, L.II.c.14.
militibus tamen suaves ac jucundi. Paulo post subjungit: *Quæ cum ita sint, non video,* N.LIII.
quamobrem ad hoc crudelissimum vitæ genus cives instituere, aut armare, nisi ad extrema &LIV.
4 *vitæ pericula, debeamus.* Hæc Bodinus. Sed temperanda sunt ista pro temporibus & conditione Reipublicæ. Etenim qui cum multis hostibus conflictantur: vel quorum libertati vicinus potentior insidiatur, illos utique decet cives suos armare, & tempestivè ad durum hoc vitæ genus assuefacere. Nam si expectare velint, donec ad extremum vitæ & libertatis periculum res vergant, de utrâque brevi actum erit.

COMMENTARIUS

AD LIB. II. CAP. XIV.

1 **N°. LIII. Habessinorum milites, ut olim Romanorum, annonâ contenti sunt**] Sine stipendiis militare diximus Habessinos in Historia nostra. Idem de antiquissimis Romanorum militibus notat *Festus*: *Privato sumtu alebant se milites Romani penè ad id tempus quô Roma capta est à Gallis.* Postea bello contra Volscos decrevit senatus (b): *ut stipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset.* Pecuniam intelligit, nam *frumentum, arma & vestem semper acceperunt*, ut rectè *Lipsius* censet (c).

2 Oh! quàm facilè foret, universalem Monarchiam construere, si hodie tales milites darentur. At tempore *Polybii* pedites gregarii acceperunt τὴν ἡμέραν δύο ὀβολούς, *in diem duos obolos: Equites drachmam*, i. e. *sex obolos*, *vel potius denarium, qui decem asses* olim continuit, ut *Lipsius* computat dicto loco. Non autem tunc temporis distributus fuit panis, sed frumentum, quod ipsi molere, atque in prunis vel cinere fervido pinsere cogebantur; in hunc finem tam pedites quàm equites demensum suum in frumento accipiebant, bono contra otium & lasciviam remedio.

3 Inter vitia militum & mores militiæ corruptos à *Sallustio* recensetur: *Frumentum publicè datum vendere, & panem in dies mercari.* Proinde *Metellus* ista, tanquam ignaviæ adjumenta, edicto sustulit: *Ne quisquam in castris panem aut quem alium cibum coctum venderet.* talis *Romanorum militia* erat. *Sallustius Bello Jugurth.* cap. 44. & 45.

COMMENTARIUS

AD LIB. II. CAP. XV.

1 **N°. LIV. De veteribus Æthiopum expeditionibus**] Ante omnia hîc repetenda sunt, quæ supra de Æthiopia diximus, ne quis ea *Habessinis* tribuat, quæ antiquis & genuinis *Æthiopibus*, *Ægypto vicinis*, competunt; de quibus scil. accipienda sunt ea, quæ autores prisci *Herodotus*, *Diodorus*, *Josephus*, & alii de invasione & dynastia Æthiopum in Ægypto memorant. Quorum Reges (referente *Africano*) fuerunt *Sabbacon*, *Senechus*, & *Tarchus*. Sed isti nihil ad nos.

2 At certissima sunt, quæ de Habessinorum in Arabiam felicem expeditione memoravimus, à quibus *Homeritæ* & *Cathlanitæ* æram suam inchoaverunt. De illis *Alkodajus* in Historia (d): وكانت

(b) Livius L.4. c.59. (c) De Milit. Roman. L. 5. Dial. 16. pag. 317.
(d) Allegante Pocokio in Specim. Hist. Arabum.

Lib.II.c.15 N. LV. وكانت حمير وكهلان يورخون بملوكهم التبابعة * ثم ارخوا بظهور الحبشة علي اليمن * | *Homeritæ autem & Cachlanitæ* [primo] *ſupputabant à Regibus ſuis, gentis* Tobbaidatum &c. *Poſtea verò computarunt ab invaſione* Habeſſinorum *in Arabiam felicem.*

Sed Hiſtoriam ipſam nondum cognôſcere nobis licuit, niſi forte intelligatur expeditio Calebi. De qua in hiſtoria noſtra Lib. II. c. 4. §. 21.

N°. LV. De bello Adelenſi] De ferali hoc bello, quod exitium ferè 1
attuliſſet imperio Habeſſinorum, quædam in hiſtotia noſtra omiſſa nunc referemus. Capitale odium inter Habeſſinos & Adelenſes à multis ſeculis viguit. Cujus cauſam antiquiſſimam ex *Epiſtolis Andr. Corſali Florentini* (e) hanc fuiſſe deprehendi;
c. 27. quòd Rex quidam Habesſinorum Regno pulſus, atque in rupem Amharæ detruſus, exinde ad Adelenſes profugerit, ductaque Regis filia ſocero ſucceſſerit, Habesſiniam ad ſe jure hereditatis pertinere contendens. Qua de re Corſa- 2
d. l. lus ſic ſcribit: *Zeila, aliaque magna urbes regni Adel ſubjectæ ſunt Regi cuidam Muhammedano*, Salatru *dicto. Qui, eodem genere regio ac David ortus, aliquamdiu in Habaſſia regnavit. Mox depoſitus, atque in rupem* [Amba id ſignificat] *ubi regum liberi perpetuò cuſtodiuntur, relegatus modum reperit è rupe evadendi. Itaque ad Adelenſes profugit, ubi benè exceptus Regis filiam in matrimonium accepit, cum qua hæreditario jure Regnum adeptus eſt. Deinde, deſertâ Chriſtianâ religione, Muhammedanus factus, perpetua cum Habeſſinis bella geſſit, quæ poſteri illius, tanquam hæreditaria odio quaſi Vatiniano continuaverunt.* Hæc Corſalus.

c. 112. Alvarezius ſcribit: *Adelæ Regem, propterea quòd perpetuum bellum cum Habeſſinis* 3
gerat, à Muhammedanis pro Sancto *haberi: atque à Regulis Arabiæ armis, equis aliisque ad bellum neceſſariis juvari, pro quibus ille plurima mancipia Habeſſinica* [illic locorum gratiſſima] *reddat.* Patres Soc. in relat. ann. 1607. & 1608. p. 60. b. in fine clarè ſcribunt: *Adelenſes ſemper habuerunt & etiamnum habent bella cum Imperatore Æthiopiæ.* Etenim controverſiæ de ſucceſſione regni ſine unius vel alterius familiæ internecione rariſſimè componuntut.

Hinc ſuccurrit conjectura nova de loco *Abd' el Bakidis* (quem ſupra retulimus) 4
quaſi defectione *Atzhami* Habesſinorum *Nagashii* ad Muhammedem, circa annum Chriſti 627. factâ, interruptus fuerit Chriſtianiſmus apud Habesſinos. Nam ille depoſitus Æthiopiæ Imperator profugus, procul dubio Imperium Æthiopiæ ad ſe pertinere putavit, & titulum *Nagashi-Elhabesh* hoc eſt: *Imperatoris Habeſſinorum* retinuit, quem etiam ii, qui partium ejus erant, ei procul dubio tribuerunt. Hunc 5
igitur, vel aliquem ex poſteris ejus Muhammedis ſectam amplexum fuiſſe dubio caret. Nam omnes *Adelæ* Reges jam à longo tempore *Muſulmanni* facti ſunt. Huic conjecturæ obſtat quòd Corſalus ſcribit: *Principem illum è caſtello*, Amba *dicto, in quo Regum Æthiopiæ filii exſortes Regni in perpetua cuſtodiâ habebantur, effugiſſe.* Si enim id de rupe *Amharæ* accipias, temporis ratio manifeſtò repugnat, quia mos iſte in perpetuam cuſtodiam Liberos regios dandi Muhammede ſexcentis & amplius annis recentior eſt. Attamen quia *Corſalus* rupem (id enim *Amba* ſignificat) ſimpliciter no- 6
minat, nullâ Amharæ mentione factâ, fieri poteſt, ut Princeps ille in aliam aliquam rupem (alia enim caſtella non habent) relegatus fuerit, & ſic effugerit; more illo liberos regios in rupem includendi hoc loco à Corſalo abs re per proleпſin addito. Sed priusquam ipſas Arabum vel Æthiopum hiſtorias videamus, nihil certi de hac re decernere poterimus. Interim nobis prima noſtra conjectura, quam cap. IV. hujus 7
libri N. XXII. §. 13. propoſuimus, magis placet.

Tempore Alexandri, Naodi patrui, claruit inſignis Dux Adelenſis nomine *Ma-* 8
fudi, (f) qui gnarus Habeſſinos *jejunia quadrageſima* ſtrictè & rigidè obſervare, illo
tem

(e) Impreſſæ repetiuntur ſimul cum Alvarezii itinerario. Quæ hic proferimus ex Germanica verſione excerpſimus. (f) Idem ni fallor, cujus Andr. Corſalus mentionem facit d. c. 27.

tempore quotannis incursiones in Habessiniam fecit, multis hominum millibus in captivitatem abductis, idque per XXV. annos continuavit. Etenim Habessini jejuniis emaciati hostibus planè impares erant, adeò ut sexaginta & amplius leucæ igne atque ferro vastarentur. L. II. c. 15. N. LV.

9 Egregium hujus barbari Ducis facinus refertur. *Cum aliquando rupem validam occupavisset, rusticos omnes immunes dimisit, & ad colendum agrum hortatus est, ut si anno sequente rediret, frumentum atque pabulum pro exercitu suo reperiret.* Milites verò armis spoliatos sic allocutus est: *Vos traditores, quandoquidem obsequium vestrum tam male meritis estis, ac Domini vestri regionem tam ignave defendistis, meritam pœnam luetis.*
10 Sic eo ipso in loco quinque millia militum trucidari. Aliquo tempore interjecto, *David Rex*, jam strenuus adolescens, per exploratores cognito, ubi hostis irruptionem facturus esset, raptim exercitum contraxit, & ad pylas montium, per quas Rex Adelæ cum Duce suo Maffudio transierat, castra posuit. Igitur *Maffudius*, conspecto rubro Negusi tentorio, pavens regi suo dixit: *ut cum paucis militibus procul inde per prærupta montium in loca tuta se reciperet, se hic cum exercitu vel victurum vel mori-*
11 *turum.* Ipse Dux rebus desperatis, cùm nullum per fauces montium retrò effugium daretur, tanquam alter Goliad prodiit, & ad singulare certamen unum ex hostibus provocavit, sperans, si victor existeret, se Habesinis, auspicio tali pavidis, facilè superiorem futurum. Sed monachus fortis & audax, *Gabriel Andreas* dictus, acceptо duello eum vicit, caputque amputavit, quo facto hostes omnes ad unum cæsi fuerunt, ne nuntio quidem tantæ cladis relicto. Caput Ducis, tanto tempore Habesinis tremendi, per tres annos asservatum fuit, idque ipse Alvarezius vidit & carmina audivit, quæ de fortitudine & impavido ejus animo canebantur.
12 Eodem tempore Lusitani *Zeilam*, Adelæ portum, *Lopez-Suarezio* Duce occupaverant, & planè combusserant, incolis omnibus vel occisis, vel in captivitatem abductis. Quibus tum temporis quidem valdè lætati sunt Habessini, sed paucos post annos Adelenses, sclopetariis ac bombardariis à vicinis Arabiæ regulis acceptis, atrocem ultionem de Habessinis sumserunt. Quæ relatu necessaria putavimus, ut lectores eò melius intelligerent, unde tam immane & hæreditarium odium inter illas nationes, nec non inter Lusitanos & Adelenses extiterit, atque tam gravia mala Ha-
13 bessinis pepererit. Sed post illa tempora de nullo amplius bello Adelensi quidquam mihi cognitum neque lectum fuit, credo quia *Gallæi* intervenerunt, Adelensibus æque ac Habessinis infesti, iique intermedias provincias *Fatagaram* & alias plures occupaverunt, interstitio quodam inter utramque nationem sic constituto.

N°. LVI. De auxilio in Lusitania à Rege contra Adelenses

1 decreto] Discrepant scriptores in referenda hujus auxilii causa & occasione. Patres Societatis, speciatim *Petrus Pays*, scribunt casu id contigisse; etenim *Stephanum Gamaeum*, in mare rubrum incendendis Turcarum navibus profectum, ab *Isaaco Bahrnagasso*, alioque viro primario, *Robel* dicto, nomine Reginæ matris enixè rogatum fuisse, ut Christiano regno, Filioque suo *Claudio* ferè oppresso, suppetias ferre vellet, idque illum, habitâ cum præcipuis classiariorum aliisque nobilibus viris deli-
2 beratione, concessisse. At mihi propius vero visum fuit, inscio Rege Lusitaniæ tantum militum numerum missum non fuisse. Nam *Iohannes Bermudes, in epistola ad Regem Lusitaniæ anno 1565. Vlyssiponæ edita*, memorat: *Se jussu Regis Æthiopiæ in Lusitaniam venisse, atque ibi decretum obtinuisse, ut quadringenti & quinquaginta sclo-*
3 *petarii Lusitani Æthiopiæ Regi auxilio mitterentur. Hoc mandatum cùm in Indiam tulisset, Proregem* Stephanum Gamæum *milites dare noluisse, prætexuisse enim, expeditionem hanc centum aureorum millibus confici non posse:* se verò respondisse: *Nihil hoc esse,* Presbyterum Johannem *facile centum aureorum myriades* (*vulgò* Million) *solvere pos-*
4 *se, nam ejus infinitas esse thesauros. Sic in mare rubrum profectum cum magna tristitia intellexisse, Regem Davidem fato functum: Viduam ejus, Filiumq; heredem equidem adhuc vivere, atque sese defendere, sed Adelenses jam tenere provinciam maritimam, ipsum-*

L. II. c. 16. N. LVII. *que portum* Arkiko, *atque* Bahrnagassium Christianum *loco pulsum*, *& alium* Muhammedanum *in ejus locum suffectum fuisse. Istum, audito Lusitanorum adventu, pacem & amicitiam nec non commercia obtulisse. Herum enim suum jam tum totius Æthiopia potiri. Cui* Lusitani, *dolum odorati, pari astutiâ responderint. Postero die copiis in littus expositis post brevem velitationem barbaros fusos fugatosque, atque sic viam patefactam, legatos ultro citroque missos, & auxilium Lusitanorum magno applausu receptum*
fuisse. Hucusque Bermudes; post quæ secuta sunt illa quæ in historia nostra narra- 5
vimus. Quæ si aliter se habuissent, non ausus fuisset *Iohannes Bermudes* talia in Lusitania scribere, ubi adhuc vivebant, qui acta illorum temporum nosse poterant: & quia de se suisque actionibus scribit, mentitum illum fuisse oporteret, si aliter se res habuisset, quod tali viro non facilè imputandum.

COMMENTARIUS
Ad Lib. II. Cap. XVI.

N°. LVII. Historia primæ Habessinorum in Europam ad
Lusitanos legationis] Legationem hanc ejusque occasionem descripsit *Da-* 1
mianus à Goez in epistola ad Iohannem Magnum de *qua supra* in Prooem. I. §. 9. egimus. Diximus autem in historia nostra, quòd diu dubitatum fuerit de veritate istius Legationis. Rationes dubitandi *Goezius* affert, iisque respondet:
Primò: *Cur Armenius mercator solummodò cum Iuvene quopiam* Ebessino [sic scri- 2
bit] *sine comitatu regio, & non potius Vir Habessinus nobilis & clarus missus fuerit? Nimirum à sinu Arabico usque ad sinum* Gangeticum *duo tantùm idiomata valere, nempe Persicum & Arabicum; sine quibus nemo iter facere possit; neutrum Habessinos calluisse, quòd id nec domi discant: nec è patria sua vix unquam excedant. Iuvenem verò Habessinum ideò adjunctum fuisse, ut varias vias & linguas addisceret.*
Secundò: *Habessinis nondum satis cognitas fuisse Lusitanorum res, propterea viro* 3
uti voluisse, qui mercatoris specie regiones pertransire, atque de omnibus rebus cognitionem certam afferre potuerit.
Ego plures causas addere possem; nempe *intutum iter.* Nam propter bella 4
Adelensia & Lusitanorum naves prædatorias, quibus Saracenorum negotiationem in Mari rubro prohibebant, peregrini omnes, maximè vero Christiani suspecti erant, ut ignoti in itinere detinerentur, sicut ipsi Matthæo bis accidit. Deinde facilè credo *claros viros Habessinorum talem legationem recusavisse*, utpote linguarum, re-
gionum, morumque externorum planè ignaros. Tandem, quod caput est, 5
ipsa Helena, suprema regni administratrix, *nescivit quò pacto Legatum mitteret*: vel quibus literis eum instrueret. Nam si epistolam illius consideres, *Epistola fidei* videri potest, qualis Legato primario dari solet, hæc enim continet verba: *Quidquid Orator noster Matthæus vobis dicturus est, id velut à nostra persona profectum accipite, eique fidem adhibete.* Et tamen mox summam universæ legationis, & quidem arcanissima de auxiliis contra Saracenos mittendis continet, quæ separatim Legato pro instructio-
ne dari solent. Poterat Arabem aut Ægyptium, quorum copia erat, vel ipsum 6
Matthæum Armenium, tanquam præcursorem præmittere; Sed iste pro primario Legato se gessit. Nam cùm Goam appulisset, exscendere noluit, dicens: *Se non vulgaris Principis, sed maximi Imperatoris Presbyteri Iohannis Legatum esse*, ita ut Albuquerquius coactus fuerit cum singulari pompa & comitatu nobilium & Clericorum
illum excipere. Id rursus aliis Lusitanis displicuit, quia de veritate Legationis il- 7
lius dubitabant. Quin & ipsum Albuquerquium offendit, eò quod illi causam Legationis suæ aperire nollet, id enim soli Regi Lusitaniæ se facturũ dixerat. Sed reticet

hoc

hoc Gõezius, atque indignationem Proregis dissimulat, nec memorat quæ Maffe- L. II. c.16.
jus refert (h), *quòd nullo suo merito indigna & acerba pertulerit Matthæus à Lusitanis.* N. LIIX.
Nam per tres annos in India detentus, & non nisi Ao. 1513. in Lusitaniam dimissus
8 fuit, ut in Historia nostra diximus. Ipse Matthæus, cùm post decem annos in
Habessiniam feliciter à Lusitanis reponeretur, coram Prætore & cæteris classiariis gra-
tias Deo egit, *quòd finem dederit omnibus suis ærumnis, infamia & injuriis; eò quòd*
habitus fuerit pro Muhammedano impostore, falsario & Sultani exploratore; quæ non si-
ne commiseratione audita fuerunt à Lusitanis præsentibus (i). Juvenis autem ille
Habessinus nunquam in patriam rediit, in itinere fato functus.

N°. LVIII. De Tzaga-Zaabi ad regem Lusitaniæ Legatione.

1 Legatio istius Viri ad Lusitanos etiam dubiis sat gravibus laborat. Cùm Rex Æ-
thiopiæ illum in Lusitaniam Legatum destinasset, interrogavit Alvarezium (k): *Num*
eum idoneum putaret? quod ille affirmavit; *quia ita se gesserit, ut cum illo fuerint con-*
tenti. Describit eum Damianus à Gõez (l), *quòd fuerit vir senex, nobilis, patriâ*
Habessinus, Sacerdos sacrorum, & *Chaldaica* [i. e. Æthiopicæ] *linguæ peritus: & quòd no-*
2 *bilium aulicorum comitatum secum adduxerit.* Verùm quid in Lusitania egerit &
quare Romam non iverit, cum tamen literis non solùm ad Regem *Iohannem III.* sed
& ad *Pontificem Romanum* instructus fuerit, parùm compertum habeo. Religio
certè in causa esse non potuit, nondum enim tunc temporis Habessini pro hæreticis
habebantur: Schismaticorum vero Legati, uti *Russorum Autocratoris*, à Pontificibus
Romanis admittuntur.

3 Sed præter ista omnia mirari licet, quæ in *epistola Ioh. Bermudis supra allegata*
reperiuntur. Is de se ad *Sebastianum* Regem sic scribit: *Româ in Lusitaniam concessi,*
Rege avo tuo Evora existente, qui adventu meo summopere lætatus est, cupiens ut conclude-
retur legatio Tzaga Zaabi, *qui duodecim annos ibi hæserat, nihilque concluserat, ex mera*
4 *negligentia. Iam autem Imperator me jusserat, ut tollerem ab eo munus legatorium, ipsum-*
que comprehenderem, & captivum mecum in Æthiopiam deducerem. Attuli ergo illi lite-
ras ab Imperatore, quas ille accipiebat & osculabatur, & *pro veris agnoscebat*, & *eo ipso*
agnoscebat etiam me pro suo Patriarcha, & superiore: *osculabatur mihi manus, & cedebat*
mihi locum suum sine ulterioribus verbis. Ego jussi catenis ferreis ligatum, in quolibet bra-
chio unâ more regionis suæ, in carcerem deduci. Post paucos dies autem rogatu Regis eas
rursus demsi.

5 *Summa legationis illius erat perpetua amicitia & fraternitas, utque reciprocè Re-*
gum liberi matrimonia inter sese contraherent, & *è Lusitania filius Regis iret ductum filiam*
Regis Æthiopiæ, *& regnaret in illius regno post ejus mortem; quò fœdus inter Lusitanos*
& Æthiopes, & consequenter obedientia erga Pontificem *foret eò major & diu-*
turnior.

6 (2) *Vt mitteret auxilium contra* Regem Zellæ, [i. e. Adelæ] *qui invaserat regna*
illius, pro quo missurus esset magnam divitiarum copiam.

(3) *Vt mitteret quosdam fossores ad perfodiendum collem, per quem jam olim* Ey-
lale Belale [hoc nomen habet] *antecessor ejus* Nilum *derivaverit, quò illum rursus huc de-*
rivaret ad submergendam Ægyptum.

7 Hæc habet Bermudes sine ullo bono sensu qui viro Politico satisfacere pos-
sit, ut infinita dubia alia, quæ relatio hæc continet, transmittamus. Quomodo enim
culpa protractæ per tot annos Legationis soli Tzaga-Zaabo imputari poterat? Non-
ne in potestate Regis Lusitaniæ erat, illum, si nihil agere vellet, vel ob defectum
sufficientis mandati (ut puto) non posset, datâ benevolè veniâ in Indiam remitte-
re. Culpa utrorumque videri potest, vel quòd ille responsum non urserit: vel quòd
8 Lusitani non dederint. Certè Legationis istius capita primo statim aspectu ta-
lia apparent, ut de illis nihil agi potuerit sine plenissimis mandatis. Hæc fortassis

fuit

(h) Hist. Indic. Lib. VII. (i) Johann de Barros Dec. III. Lib. 3. p. m. 74. (k) Vide ejus itinerar. cap 115. (l) In Epistola supra allegata ad Johannem Magnum tunc Dantisci exulem, Vid Proœm. I. §. 4.

L. II c. 6. fuit cauſa, quæ bonum illum Tzaga-Zaabum tamdiu in Luſitania detinuit. Quo-
N. LIX. modo autem Imperator Æthiopiæ jubere poterat Tzaga-Zaabum inauditum &
indefenſum comprehendi, & captivum in Æthiopiam deduci? Nec quid ille reſpon-
derit, auditis talibus mandatis, aut quid tandem de illo factum fuerit, Bermudes
l. 8. n. 66. narrat. Fabulam de ſubmergenda Ægypto ſupra exploſimus.

§. 9. Nulla poſthæc Legatio ab Habeſſinis in Europam tentata. Narrat quidem 9
Hieron. Vecchietti (m) Jacobum Regem in regnum reſtitutum Ao. 1606. aliquos
cum epiſtolis ad Papam miſiſſe, ſed illos à Turcis in itinere interceptos, & Conſtan-
tinopolim abductos, quamvis annitente Gallico Oratore, liberari non potuiſſe.
Quandoquidem verò B. Tellezius (n) accurate deſcribit, quæ Rex ille cum PP.
Societatis in favorem Romanæ Religionis egerit, nullâ talis Legationis mentio-
ne factâ, dubia mihi redditur iſta Vecchietti relatio, quem aliàs multa falſa de Jaco-
bo hoc referre video. Ille brevis ævi & regni fuit, oppugnatus toto tempore à Suſ-
neo agnato, ut de tam arduâ Legatione cogitaviſſe mihi non videatur.

N°. LIX. Legatio Regis Suſnei per ignotas Africæ regiones ad
Oceanum Indicum tentata] Epiſtolas quas Rex *Suſneus* cùm ad *Papam*, tùm 1
ad Regem Hiſpaniæ *Philippum* dedit, Lector reperiet infra Lib. III. c. 10. num. 105.
p. 43. Scribunt *PP. Societatis in relatione ſæpius allegata, Ann. 1607. & 1608.* quòd Rex ille,
non contentus tales literas dediſſe, legationem in Europam mittere decreverit, mul
tis obſtaculis impeditam. Tandem omnibus difficultatibus ſpretis, unum è nobili-
tate ſua ፋቀር ፡ እግዚእ፡ *Fekur-Egzi* dictum, adjuncto Patre *Antonio Fernandezio*
in Europam legaviſſe. Sed ut in hiſtoria noſtra diximus, iter iſtud non tantùm infi 2
nitis periculis propter *Galleos* latrocinantes ſubjectum fuit, ſed etiam fluvia majora ob
defectum & pontium & ſcapharum trajici nequiverunt. Non minus jucunda
quàm ſtupenda lectu ſunt, quæ *Tellezius* de novo flumina trajiciendi modo narrat.
L. IV. c. 6. Is enim jocosè ſic ſcribit: *Sibi utile videri talia referre, ut ſi quis curioſus imitari velit, ha-* 3
*beat exemplum, quod ſequatur; ſimul ut ſciant noſtrates Architecti & Mathematici, quod
nondum omnes machinas invenerint, ſed etiam* Gingirenſes [Barbari] *inventa quædam*
Machina admiranda. *ingenioſa ſibi retinuerint.* Pergit ſcribendo: *Primo vaccam mactaverunt, & ex ejus corio
magnum utrem, quaſi follem quendā fecerunt, à cujus utraq; parte perticas magnas firmiter
alligantes, follem partim ſarcinis partim aere impleverunt, ut aqua innatare poſſet. In iſtis
perticis quatuor homines ſedebant, pondere quantum fieri potuit æquali; ita ut in quodam
quaſi æquilibrio aquæ innatarent, ſed eos manere oportebat valdè quietos; uno enim ſe mo-
vente vel decidente, reliqui omnes cum toto inſtrumento peſſum ibant. Hanc admiran-* 4
*dam machinam regebat vir robuſtus, bonus natator, qui fune alligato illam trahebat; ſe-
quebantur duo natatores alii, qui tanquam gubernatores puppis, illam trudebant, quo vellent,
adeo ut multùm ſibi gratularentur &* Legatus & Pater *cum flumen hoc* Zebée *dictum,
haud minus ac* Tartaricum Acherontem *ſuperaſſent, & dicere potuiſſent* ex Virgilio
Æneid. l. 6.

Tandem trans fluvium incolumes

Multa alia notatu digna de hoc Itinere & regno *Zendero* [Gingiro] quo an- 5
tea nunquam ullus Europæorum pervenerat, *Tellezius* memoriæ prodidit, ex quibus
præcipua in Hiſtoriam noſtram retulimus. Id tantùm optaſſem, ut Pater *Antonius*
etiam dies itineris ſui, ſitum locorum & elevationem poli, quam facile explorare
poterat, tum etiam anni tempora, hyemis & æſtatis vices nobis expoſuiſſet.

A D D I T I O.

Ad §. XXVIII. hujus Capitis.

De Legato Æthiopico, Conſtantinopolim ad Turcarum Imperatorem miſſo, quem Thevenotius An. 1660. in Ægypto vidit]

De

(m) In volumine de fact. tempor. ratione Lib. VI. c. 44. pag. 71.

(n) Lib. III. c. 26. pag. 276.

1 De quo sic loquitur (o): *Ces Ambassadeur estoit un vieillard, qui avoit eu le bout du nez, le bout de la levre d'enhaut, & celuy de la levre d'en bas un peu coupez; mais qui au reste estoit fort bien fait, & de bonne mine, il estoit vestu en Cofte, portant le turban comme eux, & parla fort bon Italien: ce qui me donna occasion de l'entretenir. Il me dit, qu'il s'appelloit* Michaël, *qu'il estoit natif* de Tripoli de Syrie, *& qu'il avoit fait trois ou quatre voyages en Chrestienté; Il me temoigna mesme qu'il estoit* Catholique Romain, *mais qu'il n'osoit en Ethiopie se declarer pour tel, mais seulement pour* Abyssin, L. II. c. 16. N. LIX.
2 *c'est à dire* de la Religion des Coftes. *Il y avoit XVIII. mois qu'il estoit party de* Gontar (p), Ville *capitale d'Ethiopie: Il avoit esté si long temps a venir à cause des vents contraires, qui regnoient sur la mer rouge, par laquelle il estoit venu, que d'environ cent personnes qu'il menoit avec luy, tant de ses Serviteurs, que d'esclaves pour presenter au Grand Seigneur, il en estoit mort trente ou quarante. S'il avoit pris le chemin de terre il seroit venu plus viste; car de* Gontar, *jusqu'à* Schüaquen (q) *il y a environ un mois & demy de chemin, & de* Schuaquen
3 *jusque* au Caire, *par chameaux quarante ou cinquante jours.* Summa est: *Legatum istum jam senem fuisse, nomine* Michaelem, Tripoli Syriæ oriundum. *Octodecim menses illum in itinere hæsisse, ex quo* Gontarâ [lege Guendra] *Æthiopiæ metropoli profectus fuerit. Causam fuisse ventos contrarios in mari rubro. Si terrestri itinere* Guendra Suaquenam *venisset sesqui mensis itinere: & deinde* Suaquenâ Cairum *quadraginta vel*
4 *quinquaginta diebus, iter suum citiùs conficere potuisset.* Sequitur hinc, iter proximum Cairo ad Regiam Æthiopiæ trium mensium minimùm esse. De muneribus, quæ Legatus iste secum habuit, alibi disseruimus. l. 22. n. 16.

De Legatione

Regis Habessinorum ad Gubernatorem Batavorum in India.

5 Postquam ad Legationes Habessinorum venimus, operæ pretium nobis visum fuit summam Legationis *Af-Zaghedi* Habessinorum Regis *ad Gubernatorem generalem Batavorum* in India hîc paucis referre. Epistolam ejus supra retulimus. Dona quæ attulerat, nempe Onagros rarissimos, *Zecoras* dictas, alibi descripsimus. Legatus ipse *Gosia Morad* nomine, non Arabs (ut mihi scripserat amicus) sed Armenius fuit. Epistola Regia (nisi me computatio fallit) mense Aprili Anno 1673 scripta erat. Ex Habessinia Moccham, dehinc navi mercatoris Baneani Surattam deportatus fuit, ubi d. 7. Septembris 1674. decem viris stipatus appulit. A directore societatis comiter exceptus, & primò *Malaccam*, deinde *Bataviam Iavæ majoris* urbem missus l. 2.7. n. 36. l. 10. n. 6.
6 fuit. Præter illam Epistolam nulla alia mandata habuit, ac ob id nihil cum eo agi potuit. Igitur liberaliter habitus ac publicis sumtibus cum suo comitatu sustentatus, tandem Surattam remissus fuit. Exinde Anno sequente 1675. primo vere Moccham renavigavit, acceptâ ad herum suum epistola responsoriâ urbanis verbis repleta, additis donis huic nationi congruentibus, videlicet: vestis coloratæ plurimum, Attalicæ Sinensis aliquantum; sex volumina holoserici Persici: accessit una & altera bombarda affabrè elaborata: duæ campanæ æneæ: duo specula, pro famulis autem satis piperis. Duos annos se in itinere consumsisse, Bataviæ dixerat. (r)

7 Sed parum fructuosa visa fuerunt commercia cum Habessinis, tum ob incommodam & longinquam Maris rubri navigationem: tùm ob portus Habessiniæ à Turcis possessos, qui lucra omnia in se trahunt, & peregrinos vel difficulter admittunt: vel merces portoriis ita gravant, ut quæstus omnis in irritum cadat. Sed ut mihi videtur sicuti *Moccha*, ita quoque in opposito Maris rubri littore procurator vel consul constitui posset, iisdem pactis & conditionibus ut in aliis Turcicæ dominationis portubus fieri consuevit.

(o) Voyage du Levant, P. II. c. 68. p. 474. (p) Nullam novi metropolin hoc nomine. ጎንደር፡ Guender locus est in Dembea, ubi castra regia diu fuerunt, quæ fortassis intellexit. (q) Insula est ሰዋቅን፡ Suaquên, de qua nos in historia nostra l. 5. 3. (r) Hujus relationis summam ex actis celeberrimæ Societatis Indicæ excerptam debemus favori *Nobilis. & Amplissimi Dn. Witsen Consulis Amstelodamensis prudentissimi & meritissimi.*

L.II.c.17. N.LX. & LXII.

COMMENTARIUS.

Ad Lib. II. Cap. XVII.

N°. LX. Unde Præsidum & Præfectorum Æthiopiæ appellationes tam peregrinæ tamque diversæ natæ fuerint] Ex *Gregorii* relatione in Historia nostra Lectori indicavimus, *Proreges, Præsides & Præfectos* provinciarum Æthiopiæ non iisdem officii sui vocabulis appellari. Inde factum, ut cum Lusitani audirent alium ነጋሢ፡ *Nagashi*, alium መኰንን፡ *Macuenen*, alium ካንቲባ፡ *Cantiba* vocari, quidam putaverint esse regionum nomina, prout videre est in antiquis tabulis Geographicis, de quibus in historia nostra disseruimus. Causam hoc ipso capite historiæ nostræ exposuimus; quòd fortassis antiqui possessores, antequam à Regibus Habessinorum subigerentur, titulos illos gesserint, eosque postea præfecti regii sibi vindicaverint. Veluti si Rex Galliæ Gubernatoribus suis indulgeret, ut alius sese *Ducem Britanniæ*, alius *Comitem Tholosæ*, alius *Regem Arelati*, & ita porro, appellaret, ideo quòd primi possessores istis titulis gavisi fuerint. I
I. 4. 6. 2

COMMENTARIUS

Ad Lib. II. Cap. XVIII.

N°. LXI. Reges Orientis nullas amant hæreditarias dignitates, ac proceres suos omnes pro servis habent] De causis hujus moris in historia nostrâ disseruimus, ita verò rem se habere liquet. De Turcis notius est, quàm ut ulla allegatione opus sit. De Persarum Rege constat, quòd ad tempus vitæ tantùm tribuat principales dignitates & opes (s). I

Notabilia valdè sunt quæ O. *Dapperus* (t) *de nobilibus & magnatibus magni Mogolis, Omrah* dictis scribit: *Quandoquidem agri omnes Regis proprii sunt, nulli magnates ditionibus amplis conspicui hic dantur, cùm enim Rex omnium bonorum hæres ex asse sit, nulla familia diu opulenta esse potest; sæpe liberi procerum ad extremam paupertatem delabuntur, ut aliis magnatibus servire, vel equites gregarii esse cogantur. Illos quos maximè honorant, servorum nomine mactant.* Et pag. 184. *Illi qui Pardum in spectaculo vicerat*, dixit Rex: *Sum clementissimus tuus herus, & tu meus servus.* 2

N°. LXII. De clamore supplicum literas supplices scribere nescientium] Quæ de hac re in Historia mea retuli, ea ex *Gregorio* meo intellexi. Postea eadem reperi in relatione *P. Hieronymi Lupi* (u), sed malè expressa, ignorantiâ vel linguæ vel pronunciationis. Ut cum Arabicū *Acid* ponit pro يا سيدي *Ia-siddi* ô Domine mi. *Adaric* pro Tigrensium ሃደሪ፡ Hadarie seu *Hadarye* Amharicum ጃን፡ሆይ፡ *Ian-coy*, pro *Ian ehoi*, & ita porro. Edidit eam Thevenotius, ut in Commentar. ad Procem. diximus §. 6t. I 2

N°. LXIII. Supplices peculiaribus vocibus Regem inclamando in Æthiopia uti in Historia nostra diximus. I

Amha-

(s) *Itinerarium Persicum Olearii Lib. V. c. 35.* (t) In descriptione Indiæ propriè dictæ p. 189.
(u) Quam Thevenotius edidit inter alia Itinera curiosa. Voyages curieux. pag. 5.

Amharenses suum ሀገ: ኪዳ: hoc pacto canunt: L. II. c. 18. N. LXIII. & LXIV.

Idque tamdiu ad nauseam usque iterant, donec se exaudiri putent.

Gongai suum ዶዞ፡

Tigrenses suum ሃዳሪየ፡

Et ita alii aliter partim canentes: partim ululantes.

N°. LXIV. Mos Turcarum supplicum ignem in capitibus
1 suis accendendi] De hoc more epistolam vidi Constantinopoli anno 1645. scriptam à *Levino Warnero postea Ordd. Fœderati Belgii apud Turcarum Sultanum Oratore* natione Germano, qui de multis querelis tum temporis per universum Imperium Turcicum gliscentibus scribens: *ardentia capita noctu ante palatium & fenestras Imperatoris crebrò conspecta fuisse* dicit. Solent autem vel ex stramine vel ex charta, aut alia materia arida, quasdam velut vittas capiti imponere, atque ita è regione palatii procul stare. Ignes isti nocturno tempore per fenestras Sultanum advertunt, ut nisi planè stupidus & immisericors esse velit, afflictos respicere, iisque remedium afferre cogatur. Idem confirmatur recentioribus relationibus impressis *de moribus Turcarum*.

2 Quæ de Indiæ Regis campana in extrema palatii parte à calamitosis trahi solita scripsi, ea mihi retulit *Wilhelmus Leyel* (x), qui aliquot annos in India vixerat, atque Indorum mores probè noverat. Attamen in recentioribus hujus aulæ descriptionibus mihi non occurrit.

COMMENTARIUS

Ad Lib. II. Cap. XIX.

1 N°. LXV. De judiciis & pœnis Habessinorum] Crimina in Æthio-

(x) De quo supra L. I. c. 10. n. 77. § 2.

L.II.c.19. Æthiopia certi temporis præscriptione tolli posse, apparet ex clausula, quæ *edicto*
N. LXV. regio *de abrogatione sabbati* inserta fuit, ut qui hoc crimen (scil. *feriationem Sabbati*)
committeret, accusari posset intra septem annos. Eam vero non adjungi solere
nisi in gravissimis criminibus, *B. Tellezius* testatur.

Notatu dignum est, custodiam captivorum Romanis olim usitatam, apud Ha- 2
bessinos adhuc in usu esse: Sic enim *P.P. Societatis* (y): *Captivitas in Æthiopia* (*ob ca-*
pitalia delicta, etiam in crimine læsæ majestatis) *tantùm consistit in una catena, quæ capt-*
vi manum dextram & custodis etiam adolescentis manum sinistram [sic lege] *ligat, ita*
ut non prohibeatur deambulare & ire quocunque voluerit. Hucusque Patres Soc. Rati-
est quòd turres & carceres non habeant, & in tentoriis semper versentur. *Ioh.*
Bermudes utrumque brachium *Tzagazabi* catena vinxit more Æthiopico, ut ipse
II.n.58.§.4 scribit *in rel. sua* §. 1. Est ergo modus iste vinciendi captivos castrensis, in 3
castris à Romanis olim repertus, & postea etiam in urbe retentus. *Seneca* (z): *Eadem*
cap. X. *catena & custodiam* [i.e. captivum] *& militem copulat.* Et de tranquillitate animi:
Omnes cum fortuna copulati sumus, aliorum aurea catena est & laxa, aliorum arcta &
sordida, &c. *alligatique sunt etiam qui alligaverunt, nisi tu forte leviorem in sinistra cate-*
nam putas. Igitur dextra captivi manus cum sinistra militis catenâ satis longâ, ut
Act.12,6. uterque commodè incedere posset, ligabatur. De *S. Petro* legimus: *In ipsa nocte*
erat Petrus dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus. Eo pacto sæpe illustres
etiam captivi retinebantur, uti accidit *Agrippæ Regi*, de quo *Iosephus* (a): *Quòd Ca-*
jus Caligula amicus ejus, post mortem Tiberii commutaverit τῇ σιδηρᾷ ἁλύσει χρυσῆν ἰσοστάθμον
ferream catenam aureâ ejusdem ponderis.

[Plura de hoc more vide apud *Lipsium Comm. ad Tacit. Annal.* 3. 22. 5.]

Nobilium pœna in Habassia est *deportatio in insulam* lacus Tzanici, quæ ፎቅ: 4
Dek vocatur. Expertus illam est *Za-Denghelus* regii generis juvenis, postea *Rex.*
Talis apud multas gentes est usitata; in Japonia habent insulam *Fatsinchina* dictam,
quatuordecim milliaribus *Iedo* distantem, de qua legere est in Legationibus Japoni-
cis *ab Arnoldo Montano* editis (b).

Vindictam læsis concedere, quod in plerisque Orientis regionibus usitatum, con- 5
tra bonum & æquum pugnat, ob rationes in historia nostra positas. Nihilominus
in Persia id vulgare est. Exemplum habes apud *Olearium* (c) Item apud *Ioh. Iohan-*
son Straus in itinerario (d). Ita apud *Iaponenses* privata vindicta permittitur. *In dicto*
legationum libro p. 35. a.

cap.70. in *Ius talionis* in Habessinia frequens esse colligere licet ex *Alvarezii itinerario.* 6
fine. De quo multa cùm apud Theologos, tùm apud JCtos reperiuntur, quæ hic exscri-
bere non vacat. Sufficiant quæ in Historia nostra diximus, plura qui volet, consu-
lat *Commentatores ad Exod. 21. 23. & Deut. 19. 21. atque ibi Rabbinos*, qui censent, verba
illa: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*, propriè accipienda non esse, sed limitationem
hanc admittere: *nisi quis pecuniâ damnum datum redimere velit.* Sed eam glossam
fundamento carere puto; etenim membra corporis humani æstimari nequeunt.

ADDITIO.

De præsenti Æthiopiæ statu. Cum amplissima *Batavorum Societas* 7
Indica rogatu meo quæstiones quasdam pro cognoscendo præsente Æthiopiæ statu
ad suos Directores in Indiam misisset, *Hubertus Klock* procurator illius *Moccha* Ara-
biæ emporio *d. 19. Augusti ann. 1685.* sequentem responsionem ad me misit, quæ sum-
matim sic se habet:

I. *Habessinorum res nunc florentissimæ sunt, & pace satis bonâ gaudent, nisi quòd* 8
Barbari Gallai regni fines incursionibus suis ab utraque parte adhuc vexent, ut semper
parati atque intenti esse cogantur.

II. Iam.

(y) *In epistolis annuis* 1624. & 1625. p. 27. (z) *Epist. V. in fine.* (a) *Antiq. Iudaic. Lib. XVIII.*
cap. 8. (b) *In Germ. vers. p. m. 85.* (c) *Itin. Pers. Lib. IV. c. 41.* (d) *p. 149. d. 25. April An. 1671.*

9 II. Iam tres anni ſunt, ex quo Rex Jaſſok-adyam Sagghed ad regnum pervenit.
Succeſſit autem Johanni, iſte Baſilidi, Susnei filio. Prudentiſſimus eſt Princeps & valdè L. II. c. 19.
pius, adhuc ſtrenuus miles, annos habens triginta & unum. N. LXV.

10 III. Quod ad ſtatum Eccleſiaſticum attinet, paſt exilium Patrum Societatis Alexandrinam Religionem, ſub Patriarcha Alexandrino, Coptorum Ægypti conſtanter ſequuntur. Creduntur tamen aliqui religioſi fratres adhuc ibi latere, qui Rege haud inſcio exercitio religionis ſua privatim fruantur.

11 IV. Aliàs jam ab anno 1640. nulla mutationes memoratu digna in hoc regno nobis innotuerunt.

V. Gallai quidem latrocinia & populationes ſuas conſuetas continuant; nec quisquam finem illarum pravidere poteſt. Etenim immanes iſti Leſtrygones magis quàm unquam alias inter ſe conſpirarunt. Negus [Rex] contrà exercitus ſuos auxit & undique conduxit, ut eos aliquando debellet. Fama fert, illum res magnas moliri, ita ut brevi notabile quid ex illis oris audituri ſimus.

VI. Portus Habeſſinicus Arkiko cum adjacente inſula Matzûa adhuc ſub jugo Turcarum gemit, nec ulla mutationis ſpes affulget.

12 VII. Perdifficile eſt peregrinis, Turcarum ac Muhammedanorum, Habeſſinis ſubjectorum, ditionem pervadere, & in interiora Regni penetrare, niſi quis bene linguam calleat, & more regionis veſtitus ſit. Nihilominus magnâ circumſpectione opus eſt, niſi quis graves injurias, ipſiusque vita periculum incurrere velit.

13 VIII. Vix alia nationes, prater Arabes aliosque Muhammedanos, mercimonia cum Habeſſinis exercent. Iſti autem Matzuam & Suaquenam veniunt, quo Habeſſini merces ſuas deferunt, qua navibus in alias regiones portantur. Armenii tamen nonnunquam modum introeundi reperiunt, qui ibi bene excipiuntur.

14 IX. Portus Bailur [regni Dancalè] non frequentatur niſi ab Arabibus, qui navibus ſuis, Gelvas dictis, ſemel in anno eo proficiſcuntur ac veſtes lineas ovibus, butyro, ac ſimilibus mercibus vilibus permutant.

15 X. Portus, ex quibus Arabes aliique Muhammedani in oram Habeſſinicam tendunt, ſunt Moccha, Hededa, Cameron & Jedda: A Septembri in Majum usque Euri continui ſpirant: reliquo anni tempore Zephyri; qui à navigantibus ſedulò obſervari ſolent.

16 XI. Habeſſini Chriſtiani patriâ ſua rariſſimè egrediuntur, & ſi forte mercandi causâ Moccham vel Ieddam veniant, religionem ſuam diſſimulant, Muſulmannorum habitu incedentes.

XII. Mancipia Habeſſinica praſtantiſſima ſunt: & optima indolis, ut ſupra pluribus retulimus. l. 14. n. 98. §. 11.

Alia relatio

De hodierno Habaſſiæ ſtatu.

17 Præterea lectores meos celare nolo, quæ ſub finem anni 1683. Lutetiæ Pariſio-
rum, ex Armenico quodam mercatore cognovi, ad quem Dn. Thevenotius initio Pr. I, 3.
laudatus me duxit. Is nobis narrabat: Epiſcopum quendam Armenium, familia-
rem ſuum, ultra annum in Habaſſia vixiſſe. Ex ea ante quatuor circiter annos reducem
nunciaviſſe; Regi tunc temporis nomen fuiſſe Johannes, ſeque magnâ gratia apud illum
18 valuiſſe. Nam permiſiſſe ſibi contrectare cubitum, qui uno tantum oſſe ſolido conſtiterit.
Cùm enim cateri homines duo oſſa cubiti habeant, quorum alterum ulna: alterum radius ab Anatomicis vocatur; Reges Habesſinorum id præ cateris peculiare habere, ut radio iſto careant. Magna potentia pollere Monarcham hunc, pecunia ſatis habere, terram enim auri feracem eſſe, idque in aprico ſape reperiri. Sennâra Regulum illi nunc ſubjectum ſibi tranſeunti dixiſſe: Imperatorem ſuum Turcarum Sultano opulentiorem eſſe.

L.II.c.19. *Religionem Alexandrinam ibi adhuc prapollere, nisi quod Rex crebris sermonibus* 19
N.LXV. *tractaverit*, quòd Abbunam *seu* Metropolitam *ex Armenia accersere vellet, ob crassam Coptorum inscitiam & ruditatem, seque propterea suspectum fuisse monachis Habesfinis, tanquam ipse hanc dignitatem affectaret, atque Romana Religioni addictus esset. Quippe eos* Catholicis Romanis *adhuc valde infensos esse. Quamobrem periculi evitandi causâ maturè ex Regno excessisse.*

Neguçum Armenium quendam penes se habere rei tormentaria magistrum, qui Habesfinos pulverem pyrium facere, & bombardas atque sclopeta fabricari docuisset. Regem Legatum in Persiam misisse, qui inter alia dona Onagrum *pulcherrimum discolorem secum habuerit.* Hæc Armenius ille. 20

Cum ista Tavernerio, celebri illi peregrinatori, narravissem, simulque percunctatus essem, quid in itineribus suis Orientalibus de hoc Monarchâ cognovisset. *Vera esse* respondit, *qua Armenius de ubertate auri illius regionis retulisset; se enim vidisse & novisse Legatum quem* Negus Habessinorum *ad* magnum Mogolem *miserit. Illum pro munere regio secum attulisse* arbusculam auream *ramulis praditam, qua instar vegetabilis in metallo quodam creverit; seque manibus suis illam tractavisse, & duobus pedibus altam reperisse, digiti fere crassitie.* F. Bernierium *de isto Legato quadam sine causâ sinistrè scripsisse, quia simultates cum illo exercuerit, quarum causas ignoraret.* Hæc Tavernerius. 21

Memini me in Bernierii Libro (cui titulus: *Histoire de la derniere revolution des Estats du grand Mogol par le S. F. Bernier.* Tomo. II.) de hac legatione ad Regem Indiæ, *Orang Sebee* quædam obiter legisse, de quibus, quia liber ad manus non est, judicare nunc non possum. Tantum excerpsi, quæ de destinatione sua in Habassiam proficiscendi scripsit his verbis: 22

Je faisois état de passer de la à l'Isle de Masowa *& l'* Arkiko *pour donner jusques a* Gonder *ville capitale du pais de* Habech, *au Royaume d'* Etiopie; *mais on m' assura, que depuis que les Portugais y avoient esté tuez par l'intrigue de la Reine mere, ou chassez avec* le Patriarche Jesuite *qu' ils y avoient amené de Goa*, les Catholiques *n' y estoiens point en sureté, jusques là qu' un pauvre* Capucin *avoit laissé sa teste à* Suaken, *pour avoir voulu entrer dans le Royaume. Que veritablement en me disant* Grec *ou* Armenien *je ne courrais pas tans de risque, & que meme, quand le Roy auroit reconnu, que je luy pourrois servir en quelque chose, il me donneroit des terres que je ferois cultiver par des esclaves, que j' acheterois si j' avois de l' argent, mais qu' infailliblement on m' obligeroit incontinent de me marier comme l' on avoit fait depuis peu, un certain* Religieux, *qui y avoit passé sous le nom de Medicin Grec, & que jamais on ne me laisseroit sortir du pais.* 23

Summa & sensus est, quod voluerit in *Matzuam* & *Arkikum* proficisci, & sic porro *Guendram* caput Regni pergere. Sed certiorem factum fuisse *Catholicos* post ejectum *Patriarcham Iesuitam* ibi non amplius tutos esse. Quod quidem tanquam *Gracus* aut *Armenius* introire potuerit, sed uxorem ducere coactus fuisset, (quod cuidam *Monacho* [fortassis lubenti] acciderit) sine spe veniæ rursus exeundi. 24

Quæ ita prout accepi cum lectoribus communicare volui; quoniam pleraque vera esse, & historiæ nostræ congruentia deprehendi. Regulum *Sennara* (quæ pars antiquæ Nubiæ est) à *Basilide* subactum Gregorius quoque mihi retulit. Solummodo unicum & solidum cubiti regii os fabulosum mihi videtur.

FINIS LIBRI SECUNDI.

COM-

COMMENTARIUS AD HISTORIÆ ÆTHIOPICÆ LIBRUM III. CAP. I.

L.III.c.I. N.I.

De rebus Ecclesiasticis.

N°. I. DE Matthæi Armenii primi Habessinici ad Lusitanos Legati relatione, quoad res Ecclesia-
1 sticas] De hoc viro ejusque narrationibus, à Damiano Goëzio editis, satis diximus in Proœm. I. §. 9. & seq. Ecclesiastica, quæ hucusque distulimus, nunc referre operæ pretium videtur, quia historiæ ecclesiasticæ Scriptores superioris seculi multa ex illo sumserunt à veritate alienissima. Præcipua quædam capita ex illo delibabimus.

Parte primâ *de ceremoniarum & religionis ritu* sic loquitur:

2 §. 14. *Symbolum Apostolicæ fidei Habessinis probari.* Hoc de Nicæno verum, de eo quod nos Apostolicum vocamus id dici nequit; illud enim non habent.

3 §. 16. *Angelicam salutationem in celebri usu esse.* Tam ambiguè loquitur. Nam inter preces quotidianas usurpari minimè verum est.

4 §. 18. *Cunctum populum quotannis in festo Epiphaniorum solenniter rebaptizari.* Id quod verba sonant, falsum. Baptismus enim propriè dictus in Habassia non iteratur. Videatur *historia nostra L. III. c. 6. §. 43.*

5 § 21. *Sacri olei & chrismatis sacramenta Habessinos agnoscere.* Hoc planè falsum, testibus P. P. Societatis; *Godigno* Lib. I. c. 35. p. 215. *Tellezio* L. I. c. 37. *Alph. Mendezio in epist. Calend. Iunii 1626. data, & Romæ impressa.*

§. 37. *Concionatores passim esse, qui Christi fidem populo prædicent.*

6 Hæc fortassis de conversione gentilium intelligi voluit, nullas enim conciones nec Homilias è suggestu habent, ut apud nos diebus Dominicis fieri consuevit. Primas conciones Habessini à PP. Societatis memoriter recitari audiverunt, & mirati sunt.

§. 41. *Sanctos vitâ functos facto examine canonizari*, id est *inter Divos referri*
7 falsissimum.

§. 50. *Romanum Pontificem apud eos agnosci pro primo Patriarchâ* æqualis potesta-
8 tis cum cæteris Orbis Christiani Patriarchis verum: at pro capite Ecclesiæ universalis cum potestate jubendi & prohibendi falsum, idque P.P. Societatis cum magno suo dolore experti sunt.

§. 51. *S. Bartholomæum primum Evangelium Habessinis prædicasse.* Hinc appa-
9 ret quod relator neque Historiam Ecclesiasticam Æthiopum, nec vitam Bartholomæi, nec aliud quid memoratu dignum de rebus sacris Habessinorum sciverit. Quamobrem plura referre piget. Quilibet diligens lector Matthæi dicta cum Historiâ nostra conferens vera à falsis facilè discernere poterit.

N°. II. De Tzagazaabi absurdâ fidei Confessione] Elogium
1 hujus viri, quô illum Gregorius meus crebrò decorabat, አንበሳ፡ ገዳም፡ *Bestia campi*, erat; causam in Historia nostra exposuimus. Sed ne solo nostro aut Gregorii judicio stemus, En verba Tellezii. L. 4. c. 12.

L. III. c. 1. N. III. *E acabarà o mundo de entender o pouco credito, que se deve dar a os que o contrario escreveram: & em particular ao seu Embayxador Zaga-Zaab, que veyo a Portugal com o Padre Francisco Alvarez, dizendo & escrevendo* que os Abexins eram finos Catholicos, *sendo elles finissimos hereges; por mays que quis disfarçar seus disbarates na quella* protestaçam *de sua fe, que fez em Lisboa em vinto & quatro de Abril, no anno de mil & quinhentos & trinta & quatro, na qual* obscuris vera involvit, *como se pode ver em Damiam de Goys.*

Tandem aliquando mundus cognoscet, quàm parum fidei tribuendum sit iis, qui contrarium scripserunt [scil. Habessinos esse bonos Catholicos] speciatim illorum Legato Zaga-Zaabo, qui cum Patre Francisco Alvarezio in Lusitaniam venit, dicenti & scribenti, quòd Habessini sint optimæ notæ Catholici, cum sint pessimæ notæ Hæretici; quantum etiam annisus fuerit colorare sua deliramenta in sua *Protestatione* [confessione] *Fidei*, quam fecit Ulissiponæ d. 24. Aprilis Anno 1534. in qua obscura veris involvit, ut videre licet in Damiano de Goys. 2

Intelligit libellum ejus de religione & moribus Æthiopum, qui extat in *Hispania illustratâ* Tom II. p. 1302.

Similia ante ipsum Nicolaus Godignus tradit: *Iam monui ab illo* [Zaga-Zabo] *Damianum Goez & alios per idem tempus historicos fuisse deceptos, multaque ex ejus narratione mandasse literis, quæ falsa fuisse deprehensum postea est.* 3

Quæ Patrum Societatis verba sufficere possunt ad demendam omnem autoritatem, quam scriptor iste apud nostrates habuit, & dictis suis omnes libros nostratium scriptorum superiori, & partim hoc seculo contaminavit: simul ad tollendam fidem illis omnibus quæ pro Romanâ religione, in gratiam Lusitanorum, apud quos tum temporis versabatur, opusculo suo immiscuit. Plura huc facientia diximus supra in Procem. I §. 4. 5. & 13. 4

N. III. De circumcisione Habessinorum] Quæ differentia sit inter circumcisionem Judæorum & Habessinorum in Historia nostra explanavimus. Habessinos autem eam à Judæis non didicisse, & multas alias gentes jam à multis seculis eam usurpavisse sine scientia originis, clarius est quàm ut ullâ probatione egeat. 1

Præter gentes, quas in Historia nostra nominavimus, *insulani Socotoræ*, tametsi Christiani, eam quoque adhibent. De illis *Maffejus* (a): *Ex Iacobitarum hæresi propter vicinitatem Æthiopiæ multa vitia traxere. Nam & à Pontificis Romani auctoritate sejuncti sunt, & circumcisionem aliosque ritus Iudaica superstitionis usurpant.* Sic loquitur *Maffejus*, eosdem fortasse ritus intelligens, qui Habessinis imputantur. 2

Habitatores etiam insulæ *Madagascar* certo anni tempore circumcisionem peragunt (b). De *Najais* gente Æthiopica (Historia Æth. 3, 1. 21.) *Eutychius in Alexandrinis annalibus Tom. I. p. m. 111.* sic scribit: 3

وجنس من الحبشة يقال لها النجاه يفعلون هذا الي هذه الغاية ☼

Est gens inter Æthiopes, quæ dicitur Elnajah, faciens istud [scil. circumcisionem cultris lapideis, sicut Josua] *usque ad hoc tempus.*

Itaque non soli Judæi cum Mahumedanis nunc circumcisionem retinent, ut vir doctus scribit (c), sed & Christiani, quos supra nominavimus, cum Ethnicis nonnullis.

L. II. c. 104. *Colchos* circumcisione olim usos *Herodotus in Thalia* autor est, simulque multis argumentis docet, quòd Ægyptiacæ originis fuerint, ut planè mirum sit, quòd Josephus Scaliger (d) & ex eo Lucas Holstenius (e) Colchos Hebraicæ originis fuisse scribat, ex decem videlicet tribubus à Rege Assyriorum in illa loca translatis, quasi nullæ aliæ gentes quàm Israelitæ circumcisionem habuissent. 4

Caussas circumcisionis quas Muhamedani proferunt, ex Thevenotii itinerario 5
P. I. c. 32. Orientali in Historia nostrâ retulimus. Locum integrum exscribemus, quia rem totam planam facit; simul Judæorum circumcidendi ritum plenè declarat. Sic autem loquitur: *Mahomet choisit la Circoncision (plutost que le Baptême) comme la plus anci-*

(a) Histor. Indic. L. III. p. m. 127. (b) Teste *Ioh. Iac. Straus Lib. I. Itiner. c. 2. p. 12. b* (c) Le Moine in not. & observ. ad Barnabæ Epist p. 761. (d) In Propert. Lib. I. (e) Epistola ad Nihusium de Sabbatio flumine, quæ inter Leonis Allatii *συμμικτα* extat.

ancienne, & mesme la plus commode. Car les Mahometans croyent, qu' un homme ayant le prepuce coupé est plus propre à la generation, & veritablement les Arabes ont le prepuce si long, que s' ils ne le coupoient, ils les incommoderoit fort, & on voit chez eux de petits enfans, a qui il pend fort long, outre que s' ils ne coupoient leur prepu- L. III. c. 1. N. III.
6 *ee, en urinant ils en retiendroient tousjours quelque goutte, qui les pollueroit Et toutesfois pour avoir quelque distinction d' avec les Iuifs, il ne volut pas, que la circoncision des Turcs fut comme celle des Iuifs, car les Iuifs circoncisent leurs enfans des qu' ils ont huit jours, & apres avoir coupé le prepuce, coupent encore en deux avec les ongles la peau, qui couvre le reste du gland, & la roulent avec les doigts, à fin de decouvrir entierement le gland, au lieu que les Turcs ne circoncisent leurs enfans qu' à onze ou douze ans.* Sensus est; *Muhammedem pro charactere sectæ suæ circumcisionem Baptismo prætulisse: Et Muhammedanos eam sibi utilem putare, & generationis & munditiæ causa, quia putant se urinâ pollui. Differre multum à Iudæorum circumcisione* &c. quod etiam nos in historia no-
7 stra docuimus. Sed in hoc fallitur Thevenotius, quòd existimet: *Muhammedem illam sectatoribus suis injunxisse*, & quidem cum differentia à Judæorum circumcisione. Siquidem eam non reperit nec injunxit, sed repertam reliquit. Nam ex sola majorum traditione & exemplo Pseudoprophetæ sui, non ex Alcorani scripto Musulmanni circumcisionem retinent. Arabes enim diu ante illius tempora eam exercuerunt, ut ex *Philostorgio* liquet; *qui circa annum Christi 342. Homeritas* seu Arabiæ felicis incolas (quos ille ex Kethura Abrahami secundâ uxore ortos putat) sic describit: L. III. §. 4.

Ἐκπερίτεμνον δὲ τὸ ἔθνος κατὰ τὴν ὀγδόην περιτεμνόμενον ἡμέραν, καὶ θύουσιν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ δαίμοσιν ἐπιχωρίοις.	*Circumciditur ista gens octavo die. Sacrificant autem Soli & Lunæ & Dæmonibus provincialibus.*

8 Quæ cùm ita se habeant, quid mirum, *Habessinos* nostros, quos *Homeritarum colonos* diximus, eundem circumcidendi ritum à majoribus suis, non à Judæis, per manus traditum adhuc observare. Quin & Troglodytæ illorum vicini jam olim Ægyptiorum more genitalia circumciderunt (f), Diodorus:

Τὰ δ' αἰδοῖα πάντες οἱ Τρωγλοδύται παραπλησίως τοῖς Αἰγυπτίοις περιτέμνονται.	*Genitalia omnes Troglodytæ pariter ac Ægyptii circumcidunt.*

9 Dum hæc scribo incidi in quæstionem inter quosdam viros doctos agitatam, *Num circumcisio apud Iudæos an apud Ægyptios primùm cœperit? Vel utra gens eam ab alterâ didicerit?* Qui prius asserunt, pro se habent textum Scripturæ: *Hoc est pactum meum quod observabitis inter me & vos* &c. *Circumcidetur ex vobis omne masculinum.* Quæ verba inferunt originem rei per pactum quoddam novum, à Deo cum Abrahamo initum: Qui posterius, nituntur testimoniis profanorum autorum, qui de antiquitate hujus ritus apud Ægyptios testantur. Cumprimis Herodoti qui scribit: L. II. c. 104. Gen. 17, 10.

Φοίνικες δὲ καὶ Σύριοι οἱ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καὶ αὐτοὶ ὁμολογέουσι παρ' Αἰγυπτίων μεμαθηκέναι.	*Quod Phœnices & Syri Palæstinæ ipsi fateantur, quod circumcisionem ab Ægyptiis didicerint;*

Qui tamen scire poterant, Abrahamum cum sua familiâ initium circumcidendi fecisse.

10 Deinde parùm verisimile illis videtur nationem jam Abrahami temporibus potentem voluisse à gente pastoritia sibi invisa (quia detestantur Ægyptii omnes pastores ovium. Gen. 46. 34.) assumere morem absurdum sordidumque (ut *Tacitus* loquitur) & dolorificum valde; quem nemo adultus, nisi rationibus divinis (quæ apud Ægy- H. V. 5, 10.
11 ptios cessaverunt) permotus, sibi in loco tam pudendo inferre velit. Ad locum Scripturæ respondent: Deum circumcisionem Abrahamo dedisse, ut iridem Noacho, (g) ubi similia verba reperiuntur: *Hoc signum fœderis, quod do inter me & vos* &c. *Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram*; Non quod tunc primùm iridem creaverit Deus, nullum enim dubium esse, ut causæ iridis fuerunt ante diluvium, ita & iridem ipsam. Gen. 9, 12.

12 Verùm enim verò nisi solidè probent circumcisionem Ægyptiorum antiquiorem

 esse

(f) Lib. III. cap. 32. p. m. 165. (g) Spencerus ista habet Lib. I. c. 4. p. 33.

L.III.c.I. esse Abrahamo, quia Herodotus nullum tempus determinat, vana sunt cætera argu-
N. IV. menta: nam contingere potuit, non quòd tota Ægyptiorum natio simul & semel circumcidendi ritum assumserit, sed forte unus & alter ex plebe primùm circumcisione usus fuit, eamque mox aliis persuasit, donec in omnes propagaretur. Deinde alia est ratio iridis, illiusque pacti omnibus viventibus communis, quàm circumcisionis ad solam Judæorum gentem spectantis, neque enim Nota dici potuisset fœderis inter Deum & Abrahami posteros, quam etiam aliæ gentes jam tum usurparent. Nisi forte פריעה *denudationem* pro differentia specificâ tum primum introductâ, eamque pro distinctione ab aliis gentibus circumcidentibus accipere velis.

N°. IV. De præputio rursus superinducendo] Locus Apostoli 1
1. Cor. 7. 18. de hac re sic se habet:

18. Περιτετμημένος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀκροβυστίᾳ τις ἐκλήθη, μὴ περιτεμνέσθω.	18. *Circumcisus aliquis vocatus est, ne supertrahatur. In præputio aliquis vocatus est, ne circumcidatur.*
19. Ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ.	19. *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio præceptorum* DEI.
20. Ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω.	20. *Quilibet in vocatione, qua vocatus est, maneat.*

Locus hic interpretes plerosque, supertractionis istius ignaros, torsit. 2
Græci & Latini veteres, ut & recentiorum plerique abscissum semel præputium rectè negant ulla arte, multominus naturâ restitui posse. *Hippocrates* id disertè asserit *Aphoris.* 19. Sect. VI.

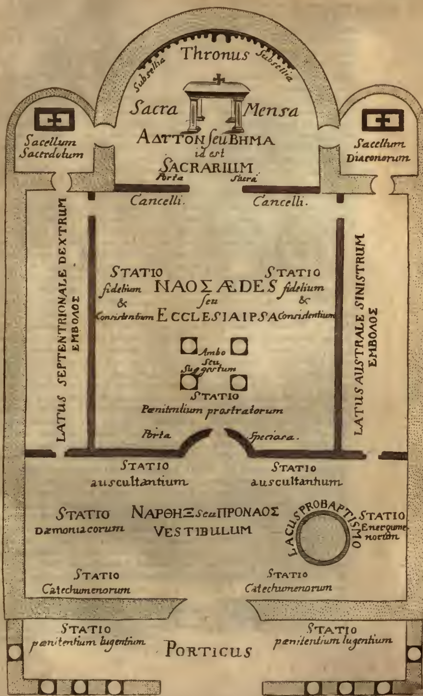
Ἐπὴν διακοπῇ ὀστέον, ἢ χόνδρος, ἢ νεῦρον, ἢ γνάθου τὸ λεπτὸν, ἢ ἀκροποσθίη (h), οὔτε αὔξεται οὔτε συμφύεται.	*Si dissectum fuerit os, aut cartilago, aut nervus, aut* genæ tenue (i), *aut præputium neque augescit (recrescit) neque coalescit.*

Neque putandum est, quod vir doctus opinatur (k), Hippocratem hîc loqui 3
tantùm de naturali non de artificiali restitutione, hanc enim fieri posse. Quis verò Chirurgus tantus artifex est, ut dissectum os, cartilaginem, aut nervum ruptum resarcire possit. Igitur una eadem mens Hippocratis, idem sensus est de præputio, ac de aliis illis particulis ibi enarratis, quod nulla arte restitui possint. Assentiun- 4
tur Medici præstantissimi. *Rhodius Danus dissertat. de Aciac.* 6. *pag. m.* 91. & seqq. qui & *Aristotelem* allegat, *Hist. Anim. Lib. I. c.* 13. *Iohann. Heurnium Lib.* 6. *aphor.* 13. merito scribere ait: *Præcisum præputium neque augescere iterum, neque coalescere posse.*
Quamobrem Theologi veteres & inter eos *S. Hieronymus in cap.* 52. *Esaia*, & qui 5
illum sequuntur, *Lyranus* & alii dictum hoc Paulinum propriè accipi non posse putantes (l), mysticè accipiunt, ut *qui semel se devoverit cœlibatui, non redeat ad conjugium*, quasi Apostolus dixisset: Qui cœlebs vocatus est, ne ducat uxorem: & qui uxoratus vocatus est, ne dissolvat matrimonium. Sed expositionem hanc 6
minimè quadrare ex toto contextu liquet. Non enim sufficit partem aliquam textus allegoricè explicare; sed continuare te oportet & dicere, & *qui in conjugio vocatus est, non redeat ad cœlibatum, quia cœlibatus nihil est, & conjugium nihil est.* Quæ oppidò absona sunt.
Verum enim verò ubi proprius & naturalis sensus datur, allegoriâ opus planè 7
non est, quia Rabbini & Talmudistæ communiter omnes agnoscunt, præputium restitui

(h) Alibi vocat τὸ ἐπὶ τοῦ αἰδοίου δέρμα. (i) Quid hoc sit interpretes parum expediunt, quare nos id Anatomicis relinquimus. Nos quidem Germanicè dicimus das dünne Ende. Sed tenue hoc non constituit peculiare quoddam membrum, neque partem aliquam seminalem quæ tantum in gena, & non æquè in aliis corporis partibus reperiatur, ut hîc peculiari expressione opus fuerit. Jacobus Hollerius Stempanus in Commentario suo ad hunc locum intelligi ait: Abnervationes illas lati musculi ad oculos & palpebras & labra. Quid hoc sit alii videant, & an non in alia corporis parte æque reperiatur ac in genis. (k) St. le Moine in not. & observ. ad var. sacr. p. 766. (l) Hieronymus enim ad 1. Macc. 1, 15. ais: *Non est potestatis nostræ præputium adducere post circumcisionem.* Quod de Patre hoc mireris, cui Judæorum mores non ignoti fuêre. Igitur merito ab eo dissentiunt Bellarminus 2. de N. D. c. 5. Corn. à Lap. Comm. ad h. loc. Spondan. A. C. 57. §. 21. pag. 82. Reprehenditur etiam à P. Cunæo de Rep. Hebr. Lib. III. cap. 5. Alphonsus Salmero Toletanus Tom. XIV. Disp. 14. p. 98.

ICHNOGRAPHIA SYNAGOGÆ AMSTELODAMENSIS
IUDÆORUM LUSITANORUM
Arca ארון foedr
representans
היכל
Seu.
ÆDES IPSA.
מימר
Suggestum
Seu
בימה
Ambo
Porta.
אולם
VESTIBULUM
LATUS SEPTENTRIONALE
LATUS AUSTRALE

Thronus
Subsellia
Subsellia
Sacra Mensa
Sacellum Sacerdotum
ΑΔΥΤΟΝ seu ΒΗΜΑ id est SACRARIUM
Sacellum Diaconorum
Porta Sacra
Cancelli.
Cancelli.
LATUS SEPTENTRIONALE DEXTRUM ΕΜΒΟΛΟΣ
LATUS AUSTRALE SINISTRUM ΕΜΒΟΛΟΣ
STATIO fidelium & Consistentium
ΝΑΟΣ ÆDES seu ECCLESIA IPSA
STATIO fidelium & Consistentium
Ambo seu Suggestum
STATIO Pœnitentium prostratorum
Porta Speciosa.
STATIO auscultantium
STATIO auscultantium
STATIO Dæmoniacorum
ΝΑΡΘΗΞ seu ΠΡΟΝΑΟΣ VESTIBULUM
LACUS PROBAPTISMO
STATIO Energumenorum
STATIO Catechumenorum
STATIO Catechumenorum
STATIO pœnitentium lugentium
PORTICUS
STATIO pœnitentium lugentium

tui poſſe, atque talem virum ſuperinductum præputium habentem illi משוך, *attra-* L. III. c. I.
ctum vel rectiùs (quia ſimplicia apud Hebræos vim compoſitorum omnium admit- N. IV.
tunt) *ſupertractum* vocant, doctrinæ causâ Latinè non obſcure repræputiatum dixeris; In plur. משוכים *attracti*, non מושכים *attractores*, ut vir doctus reddidit (m).

8 Quod autem iſtud revera factum & præputium reſtitutum fuerit, exempla paſſim docent. I. Maccab. c. 15. *Qui fœdus ſacrum deſeruerunt*, ἐποίησαν ἑαυτοῖς ἀκροβυστίας. *Fecerunt ſibi præputia.* Quamvis & iſtum locum quidam de moribus & ritibus gentilibus allegoricè accipiant (n), ſed malè & ſine cauſa *Ioſephus* (o) *Menelaum, & Tobiæ filios* nominat, qui adulantes Antiocho Gymnaſium Ethnicum Hieroſolymis extruxere, atque τῶν αἰδοίων περιτομὴν ἐπεκάλυψαν *genitalium circumciſionem obtexerunt.*

9 Pleni de hac re ſunt Rabbinorum libri, ut pluribus teſtimoniis opus non ſit. Quin & talis *attractus* ſeu *repræputiatus* denuò eſt circumcidendus משוך צריך למול *Attractus opus habet, ut circumcidatur* [denuo] ajunt Rabbini; idque factum tempore *Coziba.* Imò quater vel quinquies attractus toties rurſus eſt circumcidendus, uti dicitur in *Bereſchith Rabba*, quod veri modi ſupertrahendi ignarus nemo crediderit. P. 46.

10 Buxtorfius *in Lexico Rabbinico* ad vocem משוך: & in epiſtola doctiſſima ad Joh. Caſp. Bauhinum (p). Ad quæſtionem: *Num abſciſſum præputium iterum recreſcere vel reduci queat?* ex Talmude Hieroſolymitano tract. יבמות c. 8. Item in tract. de Synedr. fol. 44. 1. id quidem affirmat; quomodo autem fieri poſſit, fatetur ſe ignorare, niſi quòd R. Salomon Jarchi in Gloſſâ Talmudis de Achane, quem repræputiatum putat, modum valdè flagitioſum & impoſſibilem fingit, משך את עור אמתו תמיד quod hìc exponere pudet & credere piget. Operationem aliquam Chirurgicam habet Corn. Celſus (q) & poſt eum *Æginета* (r) & *Fallopius* (s). Sed ut cuilibet legenti apparet, incertam, periculoſam planè, & dolorificam, quam nemo unquam experiri voluerit, nec quiſquam unquam, ut puto, expertus fuit.

11 Quomodo verò naturaliter recreſcere poſſit præputium, nemo quod ſciam hucusque docuit. Ut mihi videtur, diſtinctione expedienda res eſt. Duplex operatio in circumciſione Judaica peragitur, quarum utraque eſſentialis eſt, nempe *abſciſſio partis præputii*, quâ brevius redditur: deinde פריעה *denudatio glandis*, quâ ſuperior pars præputii dilaceratur, ita ut glans planè detegatur. Prior reſtitui nullo modo poteſt, atque de hac accipiendus eſt Hippocrates, & qui illum ſequuntur:

12 Poſteriorem vero & arte & naturâ reparari poſſe putamus, ut mox dicetur. Denudatio autem iſta tam eſſentialis eſt, ut circumciſor, qui eam omittit, nihil egiſſe videatur. Eſt enim Axioma recutitorũ notiſſimum, מל ולא פרע את המילה כאלו לא מל *Qui circumcidit & non denudat circumciſionem, perinde eſt ac ſi non circumcideret.* Modum hujus denudationis *Buxtorffius* (t) deſcribit: quod *circumciſor unguibus*

13 *pollicis pelliculam glandis in duo diſcerpat, ut glans omnimodè retegatur.* Hanc ob cauſam Turcæ, Habesſini, & aliæ nationes (apud quos epiſpaſmus locum non habet, quia abſciſſione præputii tantùm utuntur) à Judæis pro ערלים *præputiatis* habentur, ut ſi Judæi fieri velint, denudationem admittere cogantur. Atque iſta eſt *ſecunda circumciſio*, cùm Iſraelitæ שנית *ſecundò* circumcidi jubentur, ut doctiſſimi Rabbinorum cenſent, aſſumtâ in auxilium Gematriâ Cabaliſticâ, teſte *Buxtorfio* (u). Hinc exponi poteſt locus Epiphanii (x), de Symmacho Samarita, quem Judæum factum ſecundò circumciſum fuiſſe ſcribit, id enim fieri Samaritis ad Judæos accedentibus. Quòd autem idem Judæis à Samaritis viceversâ contingere putet, in eo graviter fallitur. Nam abſciſſio præputii & dēnudatio ritè facta repeti nequit.

14 De abſciſſo præputio tàm Judæorum quàm gentilium res clara eſt, quod neque natura recreſcere, neque arte Chirurgicâ rurſus extendi & produci poſſit. At mul-

(m) Le Moine not. & obſ. in var. ſacra. pag. 761. (n) Auguſt. Marloratus Expoſ. Eccleſ. p. 135. & Hieron loco paulo ante citato. (o) *Antiquit. Iud. Lib.* XX. c. 6. (p) Quam nobis exhibet celeberrimos Bartholinos de morbis Biblicis c. 26. (q) Lib. VII. cap. 25. (r) *Lib. VI. R. M. c.* 53. (s) *Libr. de decorat. c.* 9. (t) *In Synagoga Iudaica* cap. IV. p m 98. (u) In dicta *Syn. Iud.* cap. 4. p. 102. (x) De menſur. & pond. p. 538.

L. III. c. 1. N. IV. V. multo aliter se res habet quoad rupturam illam, quam soli Judæi denudatione faciunt, & de essentiâ circumcisionis esse putant; quam Medici supra nominati ignoraverunt, & plerique philologorum adhuc ignorant. De hac aliud dicendum. Eam enim arte, vel etiam naturâ restitui posse verisimile est. Arte; *si utraque pars cuticula rupta parumper refricetur, & vulneretur*, Chirurgi omnes fatebuntur, & multi egregii mihi fassi sunt, quòd talis vulneratio tantùm bene obligata, etiam sine emplastro, multò magis adhibito eo, rursus consolidari possit, eodem modo, uti fissura labiorum curatur. Naturâ; *si propter cuticula illius diuturnam contiguitatem sua sponte connascatur*, (ut medici loquuntur) quod membranis in corpore humano eâ-su cohærentibus, contingere potest, & sæpe contingit; veluti eum pulmo connascitur costis. Sicuti ergo ערל *præputiatus* habetur, qui פריעה *denudationem* non 15
passus est: ita rursus talis censebitur, si denudationem istam arte resarciverit, & glandem denudatam rursus obtexerit, vel cuticula rupta suâ sponte concreverit. Utrumque fieri posse Judæi firmiter credunt; Sic enim loquuntur: אם משך לו אחר ערלה או שנמשכה מאליה *Sive induxerit ei alius præputium, sive inductum fuerit à se ipso.* Itaque locum habere potest id quod supra ex *Bereshith Rabba* protulimus, *quòd denudatio præputii glandem tegentis facta quater vel quinquies consolidari*, totiesque rursus rumpi, & sic Judæus in verum circumcisionis statum restitui possit, ne ערל vocetur.

Huc facit propria vocis ἐπισπᾶν significatio, quæ non significat *protrahere, pro-* 16
ducere, vel præputium abscissione brevius factum rursus in longum diducere, (quod de Achane Salomon Jarchi finxit, ut paulo ante meminimus) sed *superinducere* seu supertrahere. Deinde glossa משוך *Attractum* apertè definit: מהול שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה *Circumcisum* [ante hac] *cui supertractum est præputium, ut rursus tegat coronam*, id est, caput seu glandem membri illius; ut *Buxtorfius* exponit in voce משך. Igitur talis משוך ἐπισπασθεὶς perinde æstimatur, ac si fœdus DEI in se irritum reddiderit, ac ob id nullam partem habeat in vita æterna. Verba sunt R. Mosis Majmon (y).

כל המפר ברית אברהם אבינו והניח ערלתו או משכה אף על פי ש יש בו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.	*Omnis qui irritum reddit fœdus Abrahami Patris nostri, & retinet præputium suum: aut supertrahit illud, quamvis habeat Legem, & bona opera faciat, non est ei pars in seculo venturo.*

Dignum relatu est, quod mihi Rabbinus Manheimensis Moses Grathwohl 17
narravit. Is auditâ mea sententiâ, assensum illi præbuit, referens: *Iudæo cuidam seni & diu viduo præputium dilaceratum, ita ut dixi, suâ sponte concrevisse, id eum familiaribus amicis aperuisse, qui quòd nemo præputiatus* גן עדן *Paradisum ingredi posset, autores illi fuerint, ut id sibi denuo dilacerari pateretur. Factum id præsentibus senioribus, non ut rursus aliquid abscinderetur, hoc enim non opus erat, nec fieri poterat, sed tantùm ut connatum* [seu potius consolidatum] *præputium rursus dirumperetur.* Hac distinctione controversiam inter eruditos hucusque agitatam sopiri, & Rabbinorum dicta vulgò non intellecta conciliari posse putamus. Sed ista nos propter dictum Pauli, simulque ad differentiam inter Judæorum, aliarumque gentium præsertim Habessinorum circumcisionem explanandam, paulo prolixiùs disseruimus.

[De Epispasmo Judaico disputationem edidit M. Jeremias Loffius, qui loca nonnulla autorum nobis suppeditavit in notis allegata. Eruditam quoque dissertationem de eadem materia D. Wedelium Lib. I. n. 51. 4. à nobis laudatum in lucem edidisse audio, à me nondum visam.]

N°. V. De Circumcisione, vel exsectione potiùs, fœmellarum in Africâ, partim etiam in Asiâ usitata] Ineptè circumcisio vo- I
catur, quæ in fœminis Africanis peragitur. Propudiosa res est, nec de ea loqui voluerint viri graves illarum regionum, ubi ea est in usu. *Gregorius*, cùm illius, tanquam

(y) In הלכות מילה cap. 3. n. 3.

quam alicujus rei notabilis, mentionem facerem, pudibundus exclamabat, *Phy,* L. III. c. 1.
phy, ut ad res turpes solemus; nec quidquam respondere volebat. Interpreta- N. V.
bar illi, quæ *Tzaga-zaabus* in confessione suâ Fidei hac de re scripserat, *quasi jussu &* §. 1. 7.
decreto Reginæ Maquedæ etiam mulieres circumciderentur. Sed aliud responsum non Com. Pr. I.
2 retuli, quam ኦንስሳ፡ ገዳም፡ ነት፡ *Bestia campi fuit.* Interim data hâc occa- §. 17.
sione, quoniam tot autores hujus rei mentionem faciunt, præter mentem de ea, tan- ibid. §. 21.
quam de materia aliqua anatomica, disserere cogor. Nam Anatomici, præsertim
ii qui in Oriente fuerunt, rectè sciunt quid fœminis Africanis abscindi possit, ex qui-
bus in gratiam curiosorum quædam exscribemus; sed absit, ut figuram æri inci-
sam demus.

2 Thomas Bartholinus *in anatomia suâ reformatâ* (z) de clitoride scribit: *In hac*
verò parte Æthiopibus usitatam fœminarum circumcisionem Bellonius & Jovius *factam*
putarunt. Modum amputandi tradunt Ætius & Ægineta, *qui cum nymphâ confun-*
dunt (a). *Etiam nunc ob insignem magnitudinem Orientales urunt, ne amplius crescat,*
conductis ad id provectioris ætatis fœminis, quam operationem impropriè الختانة *circum-*
cisionem [quæ marium est] *appellant* (b). *Estque illis tam necessaria ob excrescentis clito-*
ridis deformitatem, quàm decora. Nudæ enim in Ægypti Alcairo puellæ sine velamine
post hanc circumcisionem demum aut matrimonium, indusio vestiuntur. De quibus ut
& circumcisione nos fusius in antiquitatibus puerperii. Hæc rectissimè Bartholinus.

4 *Iohannes Weslingius*, qui quinquennium Cairi vixit, in *Syntagmate Anatomico*: pag. 108.
Clitoridis enorme atque inutile incrementum, endemium Arabibus Ægyptiisque malum est.
Itaque vel in puellis, quicquid hujus vel immodestiùs prominulum conspicitur, abscindere
protinus & inurere coguntur. Plura habes apud Regnerum de Graaf de mulierum organis
c. 3. p. 174. Quibus continentur omnia, quæ de hac re dici vel scribi possunt. Ex
5 quibus refellere poteris secus loquentes, ut mox audiemus. Habes hîc nationes
quarum fœminæ hoc dedecore laborant, quod benè *Endemium* vocat *Weslingius*,
modo extendatur ad omnes Æthiopum fœminas, de quibus rectè loquitur Bartho-
linus. In Persia quoque usitatam scribit Bellonius (c), ac ob id in templa admitti, secus
ac Turcarum fœminas, quæ ceu incircumcisæ templis excludantur. Sed vereor ne
falsus sit Bellonius. Etenim Olearius recens scriptor tradit: Persarum fœminas &
6 conviviis & templis arceri. Quòd autem in Septentrionalibus Europæ & Asiæ
regionibus, etiam apud Turcas, ista superfluitas in fœminis non reperiatur, nemo
mirabitur, qui reputaverit homines sub Zona torrida incolentes, ut vultu, colore,
capillis, ita & aliis corporis partibus & qualitatibus plurimum à cæteris mortalibus
differre.

7 Valdè autem vetustum morem esse vel ex eo colligunt Rabbini, quòd, ubicun-
que circumcisionis in S. Scriptura mentio fit, semper additum reperiatur זכר *mascu-*
li nomen, ne quid tale in *fœminis* tentetur (d). Primus scriptorum insignis *Strabo* Lib. 17.
hujus rei meminit, distinctè, ut solet, scribens: Καὶ τὰ παιδία περιτέμνειν, καὶ τὰ θήλεα ἐκτέ-
μνειν. *Mares circumcidere, & fœminas excidere solent.* Propriissimè *excisionem* vel
exsectionem vocat, & sic optimè distinguit à circumcisione.

8 Porro *S. Ambrosius in suo Abrahamo* de circumcisione differens addit: *Ægyptii* Lib. 2. c. 11.
quarto decimo anno circumcidunt mares: & fœminæ eodem anno circumcidi feruntur. Ad-
dit rationes, ut bonus Pater plerumque solet, longè petitas: Sed eæ non sunt hujus
loci. *Paulus Iovius Episcopus Nucerinus* scribit: *E pudendis etiam mulierum ca-* Lib. 18.
runculam præcidere solent. Tecla Marjam Habessinus *in responsionibus suis ad Examen*
Cardinalium apud Thomam à Jesu ait: *Propter quandam antiquam consuetudinem in*

(z) Lugd. Bat. An. 1651. impressâ Lib. I. c. 34. (a) Quod horum exemplo etiam alii eruditissimi Viri faciunt. *Huetius* in Observat. ad Orig. Comment. p. 5. a. de hac excisione: *Ea fit resectione τῶν νυμφῶν, &c.* ἀποκοπὴ τοῦ κλειτορίδος, rectiùs dixisset. *Ætii* locum idem allegat Tetrabl. 4. Serm. 4. c. 103. *Paul. Ægineta.* Lib. VI. c. 70. Errat & *Bellonius* qui particulam hanc pudendi muliebris Græcis *Hymenæa* Latinis *Alas* dictas putat. Observat. Lib. III. cap. 28. (b) Nescio quis sic appellet; nam Arabes peculiare & proprium vocabulum pro fœmellis habent, ut in fine hujus numeri dicetur. (c) *Lib. Observat. III. cap. 28.* (d) Gen. XVII. 10. 12. XXXIV. 15. 22. 24. Exod. XII. 48.

L. III. c. 1. *maribus præputium, in fœminis verò nympham circumcidentes:* Ineptè satis, quasi utro-
N.V.&VI. bique eadem ratio esset & modus. Adhuc pejùs Origenes (e): *Ut in viro præputium circumciditur, sic in fœminâ umbilicus amputatur. Duretus de l'origine des langues:* pag. 575. *une petite carnosité*, inquit, *appellée par les Grecs* Νύμφη. *Parvam carnositatem* vocat, Græcis *Nympham* dictam.

Thevenot. (f) *de la circoncision des filles des Mores, qui sont Mahometans*, ait; *Mais ils ont quelques superstitions, que les Turcs n'ont pas; car les Mores circoncisent leurs filles, leur coupant un petit morceau de ce qu'on appelle Nymphe, & ce sont des femmes, qui font cette circoncision des filles. Les Turcs ne font point cela, ils circoncisent seulement les garçons.* Sensus est: *Æthiopes Muhammedanos superstitione quadam uti, secus ac Turcas, quia & fœmellas circumcidant.* Ita putavit Thevenotius superstitionis esse, quod vitii cujusdam tollendi causa fit, quo Turcarum fœminæ carent. 9

pag. 201. Johann. Henr. Hottingerus in Append. Gramm. Harmonicæ scribit: *Talis circumcisio cumprimis in Ægypto fit, ubi anteriore naturæ muliebris parte superflua quædam excrescunt, quæ in tenera ætate auferri solent, non tamen ex lege aliqua vel religione, sed duntaxat ad tollendum naturæ vitium, quod conceptui partuique obesse volunt.* Sic quidem dicunt; at aliæ pudendæ causæ subsunt, de quibus hic loqui nolumus. 10

Lib. 8. Graviter autem fallitur Leo Africanus, qui de Alcairi civium ritibus narrat: *Circumire vetulas clamitantes, quæ mulieres juxta Muhammedis præscriptum incidant.* Id dubio procul in *Alcorano* non reperir, nec etiam in *Suna* seu traditionibus Musulmannorum. Falsum quoque est, quod sequitur: *tantùm in Ægypto & Syria hunc ritum observari*, quia, ut diximus, per totam Æthiopiam & partim Asiam fit. Nisi locum hunc Leonis tantùm de vetulis illis in Ægypto & Syria clamitantibus accipere velis; quamvis nec id mihi lectum sit unquam. 11

Dapperus (g) fœdum hunc fœminas exsecandi morem satis crudè & planè describit. *Georgius Andreas Sleswicensis*, hujus rei ignarus (h), in turpissimis promontorii Bonæ spei fœminis aliquid propendere vidit, nesciens, *an cuticula illa naturalis, an scissura quadam cutis facta esset*, quia barbaræ illæ moribus fœdissimæ hac excisione non utuntur. Hæc dicenda fuerunt, ne quis imposterum putet, circumcisionem marium cum turpi hoc actu comparari posse. 12

Postremo notandum Arabes peculiaribus vocabulis marium circumcisionem à fœminarum exsectione distinguere. Nam de maribus dicunt ختن *Chatana:* de fœminis, خفض *Chafadha.* Magistra verò talis artificii vocatur خافضة *Chafidhaton*; de quibus vide Golium in Lexico. 13

N°. VI. De appellatione fœminæ inexcisæ apud Arabes probrosâ]

Diximus in historia nostra talem fœminam inexcisam valdè pudendo vocabulo Arabibus *Bandaron* vocari, corruptè pro *Badaron* (i). Nam in omnibus linguis obscœna vocabula pudoris causâ insertis vel mutatis literis in pronunciando plerumque alterantur (k). Imò honesta sæpè vox talis κακοφωνίας causâ ejusmodi corruptionem pati cogitur (l). 1

Hîc quoque notandum, sicut probrum Judæo est ערל *Arêl* vocari, ita in hunc usque diem Habessinis ቈላፍ: *Kuelaf Præputiatus* seu *incircumcisus* probrosum est, & sic per contemptum convitiati sunt Patribus Societatis (m); quasi incircumcisum esse etiam Christianis magno opprobrio duceretur. 2

N°. VII. De Baneanorum, gentilium Indorum, moribus profanis]

Hollandi *Benjanen* vocant; Gregorius meus *Banean.* De gentis hujus abominabili idololatriâ, fœdis atque horribilibus idolis nunc agere instituti nostri ratio 1

(e) Hom. 6. in Ezech. (f) *In Itiner. suo Orient. P. II. c. 74. p. 497.* (g) *In Africa sua titulo* Quoja *p. 417.* (h) *In itinerario suo c. 4. p. 5.* (i) Quin & alio infami κακεμφάτῳ nomine متكا *Metca* vocatur. (k) Exempla ex Germanica lingua afferre nolo. Itali modestiores, vel fœminæ pro *Catto Cape* dicunt. (l) Galli pro *Conuent* dicunt *Couuent.* Hollandi nomen regni *Calecut* scribant *Calechut*: In Saxonia inferiori pro Kalekutische dicunt Calicutische Hanen vel Kalekunen. (m) Anonymi Epist. ad Suineum: Part. 4. 5. & 9. infra cap. 10. n. 121.

ratio non permittit. Dolendum autem est, gentem aliàs mirem atque probam, & L. III. c. r.
effusionem sanguinis abhorrentem, tam fœdâ idololatriâ laborare. Vetustissimam N. VIII.
Pythagoræ doctrinam de *Metempsychosi* etiamnum retinent, nec ullum animalculum, & IX.
ne insectum quidem necant. An verò illi doctrinam hanc insanam à Pythagora, an
Pythagoras ab illis hauserit, valde incertum est, quamvis sint qui utrumque scribant.
3 *Diogenes Laërtius in vita Pythagoræ* non meminit, quòd unquam in India fuerit. In-
di certè apud Pythagoram non fuerunt. Igitur vel ex auditu habuit Pythagoras:
vel stulta ista opinio à diversis fuit excogitata. Sacerdotes eorum, & docti inter il-
los viri *Brachmanes* jam antiquis noti fuerunt, hodiè *Brachminen* dicuntur; quorum
sectas plurimas recenset *Dapperus in descriptione Indiæ supra allegatâ p. 48. b. Ioh. Alber-
tus de Mandelslo in itin. Oriental. c. 35.* & seq. *Georgius Andreæ* L. IV, *itiner. Orient. In-
dia.* Cap. XII.

N°. VIII. De cibis Tartarorum Orientalium insolitis]

1 *M. Paulus Venetus de cibis Tartarorum memorat: Equos & canes & insecta quadam* [in Lib. I. c. 57
2 Mss. nominantur. sed vox legi nequit, teste Andr. Mullero] *comedere solent.* Georgius
Andreæ (n) de iis scribit: *Omnis generis carnem edunt, eamque semicrudam, modò
caro sit, veluti equos, camelos, vulpes* &c. atque ille inter alias causas, quare ex Tartaria
3 fugitivus factus fuerit, hanc ciborum insuetudinem refert. *Neuhofius* (o) idem testatur.
Barbaros populos in Africa dari *Pamphagos*, id est: *Omnia comedentes* quicquid oc-
currit, diximus in Historia nostra l. 14. 52.

N°. IX. Sabbatum simul cum die Dominica in primitiva

1 Ecclesia celebratum fuisse] Autores, qui hoc verè asserunt, in Historia no-
stra allegavimus; plures reperiuntur apud *Gabrielem Albaspinæum Aurelianensem Epi-
scopum* (p) ut mirum sit Theologos quosdam recentiores id in dubium vocare.
2 *Constitutiones Clementis & Canones Apostolorum nominatim trigesimum tertium* non in
hunc finem in historia nostra allegavimus, ut argumentum aliquod ex ἐπιγραφῇ
[inscriptione] pro autoritate illorum adstrueremus; sed tantùm in testimonium an-
tiquitatis, cui sufficientissimi sunt. Id enim validè fieri posse rectissimè *Scaliger* do-
cet (q) his verbis: *Quòd autem Habessini Sabbatum æque ac Dominicam ab opere im-
mune habent, id non est argumentum Iudaismi, sed veteris Christianismi. Quot enim
Canones sunt, qui vetant Sabbato opus facere?*
3 Fuerunt inter antiquos hæretici Sabbatarii, ideò fortè sic dicti, quòd Domini-
cam planè spreverint: vel quòd Sabbati celebrationem, tanquam Christianis neces-
sariam & quidem Judæorum more rigidissimè exegerint; non quòd eos, qui spon-
te illud observarent, condemnaverint. *Concilium Laodicenum* expresse docet: Can. 16.
quod μετὰ ἑτέρων γραφῶν *cum reliquis scripturis etiam Evangelium sit legendum die Sabbati.*
Quem canonem non satis explicant Interpretes; quoniam non meminerant *Para-
schas* Legis Mosaicæ & *Haphtaras* (r) tantùm more Judaico antea lectas fuisse; omis-
sis lectionibus evangelicis. Volunt ergo Patres Laodiceni, ut etiam legatur *Novum
Testamentum.* Rectè *Aristenus:* εὐαγγέλιον καὶ ἀπόστολος &c. *Balsamon enim & Zonaras*
preces tantùm antea habitas fuisse putaverunt.
4 Dubium ergo nullum est, quòd tum temporis conventus Christianorum sacri
in Sabbato habiti fuerint, aliàs supervacaneum fuisset, lectiones publicas illo die or-
dinare. Idem porro colligitur ex eo, quòd ubique in hoc concilio in actibus sa-
cris (qui non nisi publicè fiebant) σάββατον καὶ κυριακὴ *Sabbatum & Dominica* conjun-
gantur, veluti can. XLIX. & canone LI. *Quod oportet* τῶν ἁγίων μαρτύρων μνήμας ποιεῖν ἐν τοῖς
σαββάτοις καὶ κυριακαῖς, *sanctorum martyrum commemorationes facere in Sabbatis & Domi-
nicis*, quæ omnia frustra sic dicerentur, nisi etiam sacra die Sabbati in Ecclesia habita
fuissent. Quomodo verò intelligendus sit canon XXIX. dicti concilii, sequenti nu-
mero dicemus.

(n) In dict. Itiner. Orient. Lib. III. c. 8. & cap. 10. (o) *In itiner. Sinico c. 18. p. 395.* (p) Obser-
vat. de veter. Eccles. ritibus. Lib. I. cap. 15. (q) *Dissertatione ad Comput. Æthiop.* Lib. VII. pag. m. 683.
(r) Sectiones Librorum Biblicorum sunt, à Judæis sic dictæ, eruditis notæ.

L. III. c. 1. N°. X. De Feriatione Sabbati apud Habeſſinos uſitata]

N. X. In *Confeſſione Fidei Claudii Regis Æthiopiæ*, quam ſupra Lectoribus dedimus, ſatis ap- 1
II.6. n.29. paret, quo pacto Habesſini Sabbatum: & quo pacto Dominicam obſervent, & quam differentiam inter utramque diem faciant. Ruralia opera die Sabbati intermittunt, fortè ob verba expreſſa Legis: በሰንበት፡ ዕለት፡ ታዐርፍ፡ ዘርእ፡ ወታዐርፍ፡ ዐፀደ፡ *Septimo die ceſſare facies ſementem & ceſſare facies meſſem.* Ut habet Æthiopica verſio *Exod. 34, 21.* Res acerrimè agitata fuit tempore PP. Societatis, qui plane nolebant, ut opera ruſtica intermitterentur. Hinc ſevera illa edicta Suſnei contra feriatores, *de quibus infra num. XI.* hujus libri. Nec ſacros conventus illo die permittebant, & graves pœnæ ſanciebantur in transgreſſores, ut in *Hiſtoria noſtra* dictum. III. 10.64.

Gregorius meus indignabatur, cùm audiret Judaiſmi inſimulari populares 2
ſuos ob Sabbati obſervationem, me quaſi interrogans: *An non liceat orare & Deum colere die Sabbati, ſi id ex priſca conſuetudine ſine obligatione ad Legem Moſaicam fiat, cum libertate laborandi & opus faciendi? Nonne Apoſtolos ipſos Sabbatum cum Iudæis celebraviſſe*, Act. 13. 14. &c. *Se ſatis ſcire celebrationem diei Dominicæ jam tum tempore Apoſtolorum cœpiſſe, ſed dicat ſibi aliquis, quando ſabbatum fuerit abrogatum? Nam unius conſtitutionem non eſſe alterius abrogationem. Statum quæſtionis in eo conſiſtere* (1.) quoad jus, *an liceret abrogare id quod DEVS ipſe certo die in memoriam creationis ſtatuiſſet?* (2.) quoad factum, *an Apoſtoli reverâ illud abrogaverint, cùm potius veriſimile ſit, illos tenerâ adhuc Eccleſiâ Iudæos ſcandalizare noluiſſe, adeoque Sabbatum ſimul cum die Dominica retinuiſſe. Id liquere ex Hiſtoria Eccleſiaſtica. Non enim ſequi, diem Dominicam Apoſtoli inſtituerunt, ergo Sabbatum abrogaverunt. Potuiſſe enim naſcente Eccleſiâ & diris illis temporibus, ubi plebs frequentiori admonitione opus habuerit, binos imò plures dies ſacros ſingulis hebdomadibus haberi. Quòd autem ſequentibus temporibus in Eccleſia Græca & Latina ſenſim in deſuetudinem venerit, id aliis Eccleſiis Orientalibus officere minimè debere, nec illas propterea damnandas eſſe.* Hæc ex mente Gregorii. *P. Rich. Simon* (s) cenſet: *que le Ieſuite Roderic ne devoit pas tant preſſer les Cophtes dans la Conference.* h. e. *Ieſuitam Rodericum non debuiſſe Coptis in hoc articulo* [ſcil. feriationis Sabbati] *tam acriter inſtare.* 3

Verùm Habeſſini non tantum ab opere rurali in Sabbato ceſſant, ſed etiam 4
nullum iter faciunt. Narrant PP. Societatis (t): *Proregem Tigræ uxori mandaſſe, ut proficiſceretur Fremonam ad audiendam Patrum Soc. Miſſam, ſed noluiſſe famulos illius ſimul proficiſci, quòd dies Sabbati eſſet, quia neque Sabbato, neque die Dominica iter facere liceret.* At Proregem illis dixiſſe: *Ne cunctemini iter aggredi iſto die, neque exiſtimetis eſſe peccatum*, en Concilium Laodicenſe, *quod jubet, ne Sabbatum obſervetur.* Hæc Patres. *Canon XXIX.* illius concilii intelligitur; in quo explicando æſtu- 5
ant eruditi, quòd videatur aliis de Sabbati ſanctitate pridem traditis repugnare.

L. 8. c. 33. Nam in Conſtitutionibus, quæ dicuntur Apoſtolorum, legitur: Σάββατον καὶ κυριακὴν σχολαζέτωσαν οἱ δοῦλοι, &c. *Sabbato & dominica otiantor ſervi*; & tamen dicto canone XXIX. dicitur: ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς ἰουδαΐζειν, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ; τὴν δὲ κυριακὴν προτιμῶντες, εἴγε δύναιντο, σχολάζειν. *Quod non deceat Chriſtianos Iudaizare, & in Sabbato feriari, ſed operari illo ipſo die: Dominicam verò magis honorantes, ſi poterint, otiari.* Antinomiam hanc tollere conatur *Alba-* 6
ſpinæus (u) hoc modo:

Primò reſpondet: *Canonem in eos factum eſſe, qui Iudaico more Sabbata obſervarent*; hoc eſt: quòd non tantùm ab agreſti, ſed ab omni alio domeſtico labore ceſſarent: & etiam animalia ſua domi continerent, & hoc ipſum eſſe Judaizare, quod hoc Canone improbetur.

Secundò: *Chriſtianos feſta ſua ita nunquam obſervaviſſe, ut ab omni prorſus labore abſti-*

(s) *Hiſtoire critique de la creance & des coutumes des Nations du Levant* 1684. pag 135. (t) In epiſtolis de annis 1608. & 1609. (u) Obſervationum Lib. I. c. 13. pag. 56. reperiuntur poſt Opera Optati Milevitani, Paris. 1631.

abstinerent, sed quantùm commodè fieri posset. Nimirum in hoc Canone dicitur: L. III. c. 1.
εἴγε δύναιντο, si modo possint. Nam si ab omni omnino labore in diebus festis Christia- N. X.
nis abstinendum esse putassent, ita Patres locuti non fuissent.

7 Ad me quod attinet, expositionem conjecturalem Albaspinæi admitto, ea enim confirmatur *observantiâ*, quæ (ut Jure Consulti loquuntur) *optima est legum interpres.* Ista autem apud Æthiopes, prisci moris tenaces, doceri potest ex sæpius allegatâ *Claudii Regis Æthiop. Confessione*, dum scribit: *Non celebramus Sabbatum sicut Iudæi, qui neque aquam hauriunt, neque ignem accendunt, neque panem pinsunt, neque de domo in domum migrant* (x). Hactenus Habessini dictum *canonem XXIX. Concilii Laodiceni* observant. Judæos enim ista & multo plura observare, *Buxtorfius in Synagoga Iudaica cap. 16. ex tract. Talmud. de Sabbato* refert, & in specie notat, *quod* p. 372.
Sabbato ne minimum quidem liceat efferre מרשות לרשות *ex dominio vel potestate in potestatem*, i. e. *ex uno conclavi in alterum: ex uno domicilio in aliud domicilium.*

8 Graves autem altercationes inter Doctores eorum de ejusmodi minutiis dantur; ex gr. Exod. 35. 3.

לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת. | *Ne accendatis ignem in omnibus habitationibus vestris in die Sabbati.*

Rigidiores, & inter eos Karræi hunc locum sic intelligunt, *ut ne ullum quidem ignem habere liceat*, prout *Iacob Levi* Judæus Hebronensis, in Europam eleemosynarum causa missus, mihi narravit. At cæteri Judæi putant: *ignem sibi habere licere, modò ipsi illum non accendant, & neque focum neque titionem attingant, sed ministerium hoc per pauperes Christianos efficiant*, ut supra indicavimus. I. n. 68. 3.

9 *Samaritani* in literis *Sichemo die 13. mensis septimi anno Mundi 6125.* ad me datis, differentiam inter se & Judæos enarrantes inter alia scribunt: ࠅࠋࠀ · ࠍࠁࠏࠓ · ࠀࠔ · ࠁࠔࠁࠕ · *& non accendimus ignem in Sabbato*, quo satis indicant, quòd etiam ab aliis non accendi curent, aliàs nulla differentia esset à Judæis.

10 Sed ego multa de hac re legens observare mihi videor, non quoad cultum divinum, quin utroque die rite haberi possit & debeat, apud veteres dubitatum vel disputatum fuisse, sed quoad labores & opera, quatenus nimirum agenda vel intermittenda, quid quantumvè laborandum esset. Canones enim prisci de hac re generaliter loquebantur, nullum certum laboris genus definientes, propterea variam apud Doctores admittebant expositionem. Præter illum quem in historia nostra adduximus, primus ex XVII. illis qui Petro & Paulo adscribuntur ex Alexii Aristeni Epistolis apud Beveregium Tom. II. eodem modo sic se habet: Πέντε ἡμέρας οἱ λαοὶ ἐργαζέσθωσαν, σαββάτῳ δὲ καὶ Κυριακῇ τῇ ἐκκλησίᾳ σχολαζέτωσαν, &c. *Quinque dies populi opus faciunto, Sabbato autem & Dominicâ Ecclesiæ vacanto.* Quidam igitur patres familias cum uxoribus & liberis ista sibi tantùm dicta putabant, servos autem suos ad labores adstringebant, supervenit igitur alius Canon (y), quem
11 supra allegavimus, quô *servi quoque feriari* jubentur. Alii nihil prorsus neque per servos, neque per jumenta sua Judæorum more operabantur: contrà die Dominicâ omnem laborem, utpote nuspiam prohibitum, licitum esse rebantur. Cui rei temperamentum afferre voluit concilium Laodicænum, antiquiores Canones quasi explicans, & prohibens die Sabbati ἰουδαΐζειν, id est: *Iudaico more feriari: die Dominicâ verò, quantum fieri possit, quiescere jubens.* Paucis: *Feriâ septimâ non omne opus intermittere more Iudaico: primâ verò non omne opus facere.* Idque modò strictius modò laxius in Ecclesiis acceptum & observatum fuit; donec feriæ Sabbati in Eccle-
12 sia Occidentali, ut alii ritus Judaici, planè in desuetudinem venirent. De qua materia plura dicemus infra Num. XLIX. hujus libri. Hæc sufficiant ad demonstrandum, quod feriatio Sabbati in Ecclesia primitiva certo modo fuerit in usu, nominatim in Ecclesia Alexandrina, in qua etiam retenta, & in Æthiopicam derivata fuit.

Mm 3 Confe-

(x) *Cap. 16. ex tract. Talmud de Sabbato.* Hinc satis intelligitur falsò imputari Habessinis quod Sabbatum more Judaico celebrent; prout scribit Brerevvood in scrutin. relig. c. 16. & 23. & alii.

(y) In Constitut. Apost. Lib. 8. cap. 33.

L.III.c.1. Conferatur epistola Jacobitæ cujusdam Anonymi ad Regem Susneum, quam infra
N. XI. cum lectore communicabimus. Cap. X. n. CXI.
& XII. N°. XI. De jure Leviratus, an apud Habessinos sit in usu] *Alvarezius* quidem affirmat ; at *cap. XXI.* itinerarii sui exempla affert planè non 1
convenientia Hebræorum juri. Nam *jus Leviratus Deut. 25. 5.* constitutum præcisè vult, ut frater superstes fratris sine liberis mortui viduam ducat. At in casibus ab Alvarezio allatis planè alia res est, ibi enim divortio facto, & liberis existentibus, frater repudiatam duxerat, & etiam liberos ex ea genuerat, quod certè, ut scandalum magnum, à Gregorio meo valdè improbabatur.

N°. XII. De Confessione Fidei Regis Claudii an sit legitima?]
II. 6. 29. Hanc supra denuò totam additis annotationibus nostris imprimi curavimus. Di- 1
spiciemus hoc loco, num vera & genuina censenda sit? Cum illa primùm in Anglia cum Lexico & Grammatica mea Æthiopica imprimeretur, *Brianus Waltonus, Edm. Castellus*, aliique amici *Angli*, qui editionem promoverant, nullum unquam de ea
Joh. Henricus Hottingerus. dubium moverunt, quò minus pro genuina haberetur. *Ioh. Henricus Hottingerus* in dissertatione, Etymologico Orientali sive Lexico Harmonico præmissa, de ea sic loquitur: *Scriptum est non usque adeò antiquum, raritate tamen & usu suo maximi æstimandum. Ioh. Mich. Dilherrus* in tractatu suo Germanico de vita Christi eam Germanicâ linguâ donavit. *Eberhardus Ankelmann* S. S. Th. Licentiatus eam Lusitanicè expressit, ac simul Germanicè sub titulo Lusitanico & Germanico edidit: **Etliche merckwürdige Sachen/rc.** *I. Vlricus Wildius S. S. Th. D.* in dissertatione sua *de Ecclesia Æthiopica*, illa Confessione passim nititur, quod etiam facit *M. Dietericus Luders* Stadensis in quinque disputationibus pereruditis de Historia Imperii Abissini, neque quisquam horum doctissimorum virorum fungum pro cerebro habuit.

p. 2. b. Solus *Andreas Mullerus* Greiffenhagius in Dissertatione prima de *Mose Mardeno* 2
postquam de fictis Legationibus, atque epistolis, incertisque confessionibus dixisset, subjungit hæc verba: *Iudicet qui potest de Gabrielis epistolis* &c. *de Claudii Abissini Regis confessione.* Quibus verbis scrupulum, quem solus fortè habuit, injicit lectori, ut & hanc inter incertas confessiones numerandam esse censeat. Æquum omninò erat, ut dubium suum promeret, quo & lectores de eo judicare quivissent. Sed ille simpliciter eam aliis scriptis fictis admiscuit. Operæ pretium nobis videtur Historiam 3
integram hujus Confessionis Lectoribus ob oculos ponere, ut expendant, an suspicio aliqua νοθείας [suppositionis] locum habere possit. Cum anno hujus seculi quinquagesimo nono Hamburgi apud *Dn. Ezram Edzardũ* (ob officia in convertendis Judæis, iisque sustentandis celeberrimum) agerem, protulit mihi librum membranaceum Æthiopicum in Æthiopia Mistum, operimento spoliatum, quod, ut ex reliquiis exiguis apparebat, è Holoserico rubro factum fuerat. Deauratum quoque fuisse vestigia auri in extremis foliis ostendebant ; unde colligebam, librum in Magnatis alicujus manibus fuisse. Inspexi librum, statimque deprehendi *Organum B. Mariæ* 4
Virginis esse, quod ipse possideo, ejusque mentionem in Historia mea Æthiopica facio. In calce libri reperi *Confessionem istam Fidei Claudii Regis Habessinorum*, quâ perlectâ nihil de veritate ejus suspensum me habuit, *quàm quòd occasio non exprimeretur*, quæ Regem ad scribendam illam impulisset: deinde quòd in clausula finali legeretur : ከመ: ታእምር: ጽድቀ: ሃይማኖትየ: *ut scias veritatem religionis meæ*, & tamen nemo nominaretur, ad quem directa esset. Dies quoque & mensis *non* erat *Æthiopico* sed *nostro more* ab annis Christi designatus.

Cùm autem doctrinam ipsam & stylum verè genuina deprehenderem, du- 5
biis meis ipse facile respondebam, defectus illos à simplicitate Æthiopica profectos agnoscens. Dum nihil opus esse putaverunt Regis librarii occasionem istius scriptionis exponere, ut quæ tunc temporis omnibus esset notissima: nec nominare eum, ad quem dirigeretur, utpote cui in manus tradebatur. In tempore vero scriptionis scriba regius sese accommodare voluit Lusitanis, qui annos gratiæ Æthiopum aut

æram

6 ætam Martyrum non intellexissent. Occasionem autem talem fuisse, post editam demum primâ vice Confessionem cognovi. Destinabatur in Æthiopiam à Lusitanis cum splendido apparatu Patriarcha *Iohannes Nunnius Barretus* è Soc. Jesu, & Bulla Pontificis pro eo expediebatur d. 17. Februarii Anno 1554 Cum igitur prudentes quidam (ut Tellezius loquitur) vererentur, ne, dum ista in Europa agitabantur, Habessini sententiam suam mutarent, jussit Rex *Petrum Mascaregnam* Proregem Indiæ, qui sub finem Martii Ao. 1554. Ulissipona solvit, præmittere aliquos L. III. c. 2. N. XIII.
7 explorandæ Regis voluntati (z). Is *Iacobum Diaz* & *Gonzalum Rodrighesium* Patrem Societatis cum Fr. Fulgentio Freyre in Abassiam misit, qui die 7. Februarii Ao. 1555. Goâ solventes mensis spatio portum Æthiopiæ *Arkiko* tenuere. Atque *iste Gonzalus* est, cujus Epistolam infra n. 102. referemus; ex qua constat, quòd 17. Maij Anni 1555. in castra venerit, & postridie statim Claudium adierit, qui triduo post ad visendam aviam, tunc decem ferè dierum itinere absentem, profectus est, ibique ultra mensem hæsit. Inde reversus disputationem cum *Gonzalo Rodrighesio* habuit, quam ipse in Epistola modo dicta fusè describit.

8 Porro tenendum est, diu ante, cùm *Iohannes Bermudes* Patriarchæ nomine adhuc in Æthiopia versaretur, crebras habitas fuisse disputationes, in quibus Habessinis assiduè objectum fuit, quod *observatione Sabbati*, *circumcisione*, *& ciborum distinctione* judaizarent.

[Videatur modo censura ab Episcopo Pontificio in Æthiopes fulminata; infra h. Lib. c. 9. n. 103. §. 36. tradita.]

His ergo respondere voluit *Claudius* hâc suâ Fidei Confessione. Tempus nempe XXIII. Junij. 1555. quo confessio hæc exarata est, examussim congruit ad intervallum
9 illud quo Claudius apud aviam in Damota fuit. Finitis igitur disceptationibus *Iacobo Dias*, cum *Gonzalo Rodrighezio* discedenti, confessionem istam, libro supra dicto inscriptam, ad Proregem Indiæ deferendam tradidisse credibile est. Qui liber postea in Lusitaniam delatus in privatorum, & denique Judæorum manus venit, qui eum *Esdræ Edzardo* vendiderunt.

10 Si quis ergo de veritate hujus Confessionis dubitare volet, eum suspicari oportet, à quo & ob quam causam falsò concinnata fuerit, quæ si dari non possit, iniquum profectò fuerit, eam sine ulla causa suspectam reddere velle.

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. II.

N°. XIII. De Apostolo per quem conversio Habessinorum
1 **facta fuit**] Rejecimus in Historia nostra traditionem eorum; qui putant Habessinos veri Dei cognitionem simul cum ritibus Judaicis à *Regina Sabaa Makedâ* dictâ accepisse, & usque ad tempora Reginæ *Candaces* retinuisse. Attamen Habessini, cùm religionem Christianam susciperent, Ethnici erant, & veri Dei cultum ignorabant, sicuti mox clarè demonstrabimus. Ut igitur traditionem suam tueantur, aliam comminiscuntur fabulam de *Menilebeki* filio, *Makedæ* nepote, Josue, qui post mortem Patris desertâ verâ religione ad cultum Idolorum transierit (a), quæ ut vana, nec ullo idoneo autore tradita, transmittimus; hac vice tantùm memoraturi, quo
2 pacto Habessini ad religionem Christianam conversi fuerint. Sunt, qui sanctis Apostolis *Bartholomæo* (b) & *Matthæo* conversionẽ Habessinorum nostrorum attribuerunt; quod ex malè acceptis *Indiæ* atque *Æthiopiæ vocabulis* latissimis profluxit. Nam iti

(z) De qua re egimus in Hist. Æthiop. Lib. III. & Comm. n. 102.

(a) Nicolaus Godignus ista refert, eaque se apud non neminem repetisse prædicat. De Abas. reb. Lib. 1. cap. 18. pag. 116. (b) Hoc fecit Matthæus Armenius; supra h. lib. n. 1. §. 9.

L.III c.2. N. XIII. in sortitione provinciarum ab Apostolis facta, *Matthæus Æthiopiam: Bartholomæus con tiguam illi Indiam sorte nactus fuisse dicitur:*

[Secundum *Socrat.* Lib. I. c. 19. *Origenem* in Genes. L. 3. Thomas Parthis & Indis Evangelium prædicavit. *Niceph.* P. III. c. 1.]

Quæ indistinctè imò malè ita dicta Historiæ Ecclesiasticæ scriptores nostri simpliciter rransscripserunt, & prout unicuique visum fuit, applicaverunt; etenim Æthiopia Matthæi minimè fuit contigua Indiæ Bartholomæi. Confer quæ de hac materia disseruimus L. I. n. 23. §. 15. & seqq.

Paulus Jovius falsò scribit, Æthiopes asserere, *quòd docentibus Bartholomæo Apostolo & Philippo Diacono Christianis sacris initiati fuerint Æthiopes nostri.* Indocti 3
c.38.al.39 fortassis quidam monachi hoc illi dixerunt: & quæ *Alvarezius de Conversione per*
Act. 8. 27 *Candacis Eunuchum facta habet*, ex persuasione imperitiorum Habessinorum provenere. Ista enim non ad Habessinos sed ad Æthiopes propriè dictos spectant.

Alii malè crediderunt *Matthiam* Apostolum Habessinorum fuisse, quod & ille 4
in Æthiopiam profectus esse tradatur. Quæ traditio si vera est, Æthiopiam Matthiæ haud facilè determinaveris. Quamobrem *Baronius ad annum Christi* XLIV. §. 41. scribit: *De divisione & profectione Apostolorum ad prædicandum Evangelium gentibus, hactenus res sanè est perdifficilis investigatu.* Nos sententiam nostram exposuimus supra *Lib. I. cap. I. n. 23. in fine.*

L.I.c.28. Sed audiamus *B. Tellezium* qui accuratissimè sic scribit: *Quòd nonnulli dicunt,* 5
pag. 72. *S. Matthæum prædicasse Evangelium in Æthiopia, res inter Habessinos nova est, & fundamento caret. Cùm religiosi nostri illis ex historiis nostris id narrarent, responderunt* [& quidem rectè] *hoc intelligendum esse de Æthiopia inferiori,* [scil. propriè dicta] *quæ extenditur à Suaquena usque in Ægyptum. Quandoquidem nullam unquam notitiam habent, quòd S. Matthæus, aut ullus Apostolus alius Habessiniam intraverit* [ante S. Frumentium] *uti certò docent libri illorum atque viri illorum docti, qui maximè gnari sibi videntur esse antiquitatis.* Proximè igitur ad veritatem accedere videntur ii, qui Nubiæ conversio- 6
nem Matthæo Apostolo assignaverunt, quæ indubiè Æthiopiæ antiquæ & propriè dictæ pars est.

N°. XIV. De genuina historiâ conversionis Habessinorum

rum] Nullam aliam prædicationem Evangelii quàm Frumentii in Habessinia factam 1
esse ex modò dictis & Historia nostra satis liquere putamus. Præcipuum fundamentum, cui innitimur, sunt clara verba scriptorum Historiæ Ecclesiasticæ: *Rufini*
L.I.c.9. qui dicit: *Terram hanc,* [in qua Frumentius prædicavit] nullo Apostolicæ doctri-
I.I.c.19. næ vomere *proscissam. Socrates*, cum dixisset Bartholomæo Indiam Æthiopiæ vicinam sorte obvenisse, porro scribit:

Τὴν μὲν τοι ἐνδοτέρω Ἰνδίαν ἣ προσοικεῖ βαρβάρων ἔθνη πολλὰ διαφόροις χρώμενα γλώσσαις οὐδέπω πρὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ὁ τοῦ χριστιανισμοῦ λόγος ἐφώτιζε.	*Interiorem Indiam, quam accolunt Barbaræ gentes plurimæ, diversis utentes linguis* nondum ante Constantini tempora *verbum Christianismi illuminaverat.*

Nec obstant historicæ veritati, quæ autores isti ignorantiâ veræ Geographiæ de con- 2
tiguitate vel vicinitate Indiæ cum Æthiopia commemorant. Itaque sic cadunt omnia, quæ pro conciliandis Scriptoribus Ecclesiasticis de primordio quodam Christianismi apud Habessinos tempore Apostolorum facto, sed valdè imperfecto, quidam commenti fuerunt.

Nec locum habet conciliatio *Hottingeri* (c) *tanquam Lacasa* [rectiùs Candace] 3
initium: Abrahamo & Azba [corrige Abrehæ & Atzbehæ] *fratribus incrementum: & Naleko κορυφὴ tribuenda sit.* Quæ ignoratione veræ Frumentii historiæ gratis ita dicuntur. Quo verò tempore conversio Habessinorum facta fuerit, Num. XVII. expendemus.

N°. XV.

(c) *In Topographia Ecclesiastica Cap. III. §. 7.*

1 N°. XV. De Rufino in designatione Indiæ ambiguo] In libro L. III. c. 1.
primo hujus Commentarii docuimus, à veteribus in designatione Indiæ & Æthio- N. XV.
piæ plurimum à scopo aberratum fuisse. Inter alios *Rufinum*, de interiore & ulte- & XVI.
riore Indiâ imperitissimè loquentem, notavimus. Destituebantur enim prisci tabu- c. 1, n. 17.
lis Geographicis, nec peregrinationes tam frequentes erant, ut situs terrarum & genui- & 23.
na regionum nomina distinguere potuerint. Hinc factum, ut ecclesiastica primo-
rum seculorum historia confusissimè etiam à recentioribus scriptoribus traderetur.
2 Quapropter iterum atque iterum inculcamus, ne ea quæ de *Æthiopia* vel *India Arabi-
ca* (ut ita loquar) literis olim mandata fuerunt, statim *Axumitis* seu *Habessinis* tribu-
antur. Exempli gratia *Eusebius* (d) de Pantæno Philosopho refert, quòd fuerit *Præ-
dicator* τοῖς ἀπ' ἀνατολῆς ἐθνῶν *Orientis nationum, usque ad Indorum terram progressus*: &
mox Πάνταινος καὶ εἰς Ἰνδοὺς ἐλθεῖν λέγεται *Pantænum ad Indos venisse, ibique Evangelium*
3 *Matthæi reperisse, quod illis Bartholomæus reliquerit*; inde *Henricus Valesius*, vir alio-
quin judiciosus, ad verba Sozomeni (e) τοὺς Ἰνδοὺς τῶν καθ' ἡμᾶς Ἰνδῶν, inconsideratè nimis
scribit: *Pantænum ante Frumentium Indis istis verbum Dei prædicavisse, sed nullos ibi re-
liquisse Episcopos*. Tam incautè hic confundit *Arabes*, *Indos* quoque olim dictos, cum
Æthiopibus, cùm tamen ipse in annotationibus ad Lib. I. c. 19. Socratis optimè mo-
4 neat: *Æthiopes ab antiquis confundi solere cum Indis*. Nos autem loco supra citato l. n. 23. §. 6.
docuimus, *Indiam* istam *Eusebii de Arabia felici* accipiendam, in qua Bartholomæus & 15.
Evangelium prædicavit, Philostorgio teste Lib. II. §. 6. p. m. 13.

N°. XVI. Frumentium unum tantùm esse, non duos hujus
1 nominis, ut Baronius censuit] Diximus in historia nostra *Baronium* (f)
in ea opinione fuisse, *quasi duo Frumentii extitissent, unus Indorum, alter Axumitarum
Apostolus*. Deceptus fuit in eo quòd non meminisset, Indorum vocabulum latissimè l. n. 23.
accipi, *At Henricus Valesius* unum tantùm Frumentium fuisse rectissimè conjecit (g).
Cui adstipulatur *Lucas Holstenius* (h). Agnoverunt id quoque Patres Societatis in
2 Æthiopia teste Tellezio. Quod verè planum nunc est, & extra omnem contro-
versiæ aleam positum, secus ac Clarissimus Vir (i) putat. Non enim possumus contro-
versum amplius vocare id quod inter veteres autores obscurè dictum à recentioribus
declaratur, nemine ampliùs contradicente.

N°. XVII. De tempore conversionis Axumitarum, qui alii
1 non sunt, quàm Habessini nostri] Cedrenum & Nicephorum Callisti con-
versionem Axumitarum in annum XV. Justiniani referre, in historia nostra dixi-
mus ac refutavimus. Facta enim est tempore *Constantini M.* Athanasio in sede
Alexandrina constituto. Quô verò annô contigerit, præcisè dici nequit. *Henri-* ad c. 19.
cus Valesius in annotationibus ad verba *Socratis* historiam *Frumentii* referentis: p. 12.
τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι: *Episcopo Athanasio tunc nuper Epi-
2 scopatu ornato*, ista vera esse non posse opinatur, sequentibus argumentis fretus: *A-
thanasius*, inquit, *anno Christi CCCXXVI. Patriarcha Alexandrinus factus fuit: Mero-
pius Philosophus in Indiam profectus esse dicitur exemplo Metrodori Philosophi, qui ante il-
lum Indiam perlustraverat; iste autem Metrodorus ante annum Christi CCCXXV. ex In-
dica peregrinatione reversus non est; nam quòd Constantino Imperatori munera Indica ob-
tulerit, id post debellatum Licinium contigisse necesse est, ut qui debellatus fuit anno Christi
CCCXXIV. exeunte. Si ergo Meropius exemplò Metrodori circa annum trecentesimum
vigesimum quintum reversi, in Indiam profectus; Frumentium adolescentem secum
duxit, atque is usque ad Regis pupilli majorennitatem regiis rationibus præfectus fuit, & tan-
dem ad Athanasium Alexandriam venit; sequitur: id non factum fuisse Athanasio nuper
constituto, sed multò post, anno plus minus Christi trecentesimo quadragesimo primo.* Hæc
Valesius.

Nn Equi-

(d) *Hist. Eccles. L. 5. c. 10.* (e) Lib. II. Histor. Eccles. c. 24. (f) *In Annot. ad martyrol. Rom. d. 27. Octobr.* (g) *In annotationibus ad d. cap. 19. L. I. Hist. Eccles. Socratis in fine.* (h) *In notis ad martyrologium Baronii Romæ editis.* (i) *Introduct. ad Hist. N. T. secul 4. p. 359. num. 9.*

L. III. c. 2. N. XVII. Equidem fateor hypotheses hasce probabiles esse, sed non absolutè necessarias. 3
Fortassis *Metrodorus*, cujus exemplum *Meropius* secutus est, bis in India fuit: Vel
maturè quidem rediit, munera tamen sua Constantino offerre distulit, donec victo
Licinio Oriente potiretur. Interim Meropius iter suum aggressus: Vel eo ipso anno
ac ille alter rediit, profectus est: Vel Frumentius tutelam pupilli regii tempestivè
resignavit. Socrates Rufinum exscripsit, qui cum Ædesio Frumentii socio Tyri
locutus est; Is verò idem scribit: *Tum verò Athanasius, nam is* NUPER *sacerdotium*
susceperat. Ipse tamen libenter crediderim Rufini NUPER, & Socratis νεωστὶ paulo 4
laxius accipiendum esse, ita ut post annum à nato Christo trecentesimum trigesimum
(quem B. Tellezius designat) & sic vivente adhuc Constantino (nam id Socrates
disertis verbis asserit) ante Imperium Constantii, quod anno trecentesimo trige-
simo septimo cœpit, conversio Habessinorum: vel potius ordinatio Frumentii in E-
piscopum facta fuerit.

Alia fortè commodior conciliatio hujus dubii dabitur, si Meropium ἁμιλλησάμενον 5
πρὸς τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον æmulantem Metrodorum ante istius reversionem in Indiam
profectum statuas; nimirum Meropium, audito Metrodorum in Indiam profe-
ctum, æmulatione illius idem iter suscepisse, assumtis duobus pueris, &c. Sic o-
mnes res gestæ Valesii temporibus congruere poterunt, ut verè dicere possis, Frumen-
tium in Ægyptum venisse, cum Athanasius νεωστὶ recenter dignitate episcopali de-
coratus fuisset, scilicet paulò ante annum à Christo nato trecentesimum trigesimum.
Quæ aliquando ex Patriarcharum Ægypti: vel ipsorum Habessinorum historiis
lumen accipient.

Utcunque se ea res habeat, cùm certum atque indubitatum sit, aliquot an- 6
nis post collatum Athanasio Alexandrinum Archiepiscopatum, Æthiopiæ Episco-
pum Frumentium ordinatum fuisse, falsus deprehenditur Canon XXXVI. al. XLII.
qui reperitur inter Canones Nicænos Arabicos, hoc primùm seculo in Europam
invectos, sed planè apocryphos; qui sic se habet: *Ut non possint Æthiopes creare nec*
eligere Patriarcham; quin potius eorum Prælatus sub potestate ejus sit, qui tenet sedem A-
lexandriæ. Sit tamen apud eos loco Patriarchæ & appelletur Catholicus. Quod si acciderit,
ut Concilium in Græcia habeatur, fueritque præsens hic Prælatus Æthiopum, habeat septimum
locum post Prælatum Seleuciæ. Quomodo enim in Concilio Nicæno anno Christi 7
CCCXXV. habito agi potuit de Prælato Æthiopum, quem Athanasius anno
CCCXXVI. Episcopus Alexandrinus factus quatuor vel quinque circiter annis post
primo loco creavit? Allegavi quidem hunc Canonem in Historia mea Æthiopica
pro uberiore refutatione Cedreni, qui conversionem Axumitarum in tempora Ju-
stiniani rejecerat; secutus autoritatem clarissimi Seldeni (k) eundem Canonem pro
sua sententia allegantis, non æstimatâ inter alias occupationes temporis circumstan-
tiâ. Sed monitu D. Joh. Ludov. Fabritii eruditione & prudentiâ clarissimi viri me-
tachronismum statim agnovi, idque hîc merito prædicare volui.

COMMENTARIUS

AD LIB. III. CAP. III.

N°. XVIII. De novem viris sanctis Fidei Christianæ in Æ-
thiopia propagatoribus] Patres Societatis, cùm ex Habessinis intelligerent, 1
novem viros sanctos propagandi Evangelii causâ post S. Frumentium Româ venisse;
primò arbitrati sunt Romam suam, summi Pontificis sedem, intelligi. Sic enim scri-
bunt *in Epistolis* suis: (l) *Traditionem in Æthiopia esse, novem Religiosos Româ missos ad*
instru-

(k) In uxore Hebr, Lib. 3. c. 26. (l) 1607. & 1608. *Lib. I. c. 15. p. 58.*

instruendam & convertendam istam gentem. Idem reperunt *in additionibus* (m) ac L. III. c. 3.
ob id eos pro veris & genuinis sanctis habent. Sed facilè animadvertit doctissi- N. XVIII.
mus illorū Patriarcha *Alph. Mendezius* (n) vocabulum Æthiopicum ሮም፡ *Romja*
Roma Arabicè الروم *Errum*, *Græcos* & quidem Ægypti denotare, tunc temporis
Imperio Romano potientes; prout in Historia nostra hoc loco docuimus (o).

2 Obiter hîc monemus, *Saladobam* & *Amiamidam* Reges, quos hoc capite no- §. 3.
minamus, eosdem esse quos supra cap. 4. hujus libri *Aladobam* & *Alamidam* vocavimus; §. 20.
diversimodè enim scribi testatur modò dictus Patriarcha. Tempus autem quan-
do hi viri sancti in Æthiopiam venerint, incertum est æque ac tempus regiminis di-
ctorum Regum. Patriarcha *Mendezius* putat: *illos venisse intra annos quadringente-
simum sexagesimum vel octogesimum* (p). *Nam post* Abreham & Atzbeham, *quorum
tempore Frumentius Episcopus ordinatus fuerit, sex Imperatores in Æthiopia regnavisse*
Atzfam, Ardedum & Ameyum *fratres*, [de quibus in historia nostra] *deinde* Aradum
& Aladobam & Alamidam, *sub cujus imperio novem isti Sancti cum multis aliis mona-*
3 *chis intraverint.* Verba *Chronici Axumensis*, quæ ille habet, merentur hîc referri:
Tempore [Regis] *Amiamidi multi monachi Româ venerunt, qui totum imperium imple-
verunt*, Novem *ex illis substiterunt in Tigra; unusquisque ex illis erexit ædem sacram
de suo nomine appellatam.* Si igitur computatio Mendezii vera est, incidit adven-
tus istorum monachorum post tempus Concilii Chalcedonensis, & sic fortè perse-
cutio, ex Schismate illius temporis orta, tam multos monachos Ægyptios solum verte-
re coëgit. Nomina istorum novem non omnia Æthiopicè scripta vidimus, sed se-
cundum Latinam scripturam â Tellezio relatam in Historia nostra expressimus.

4 In Poëta nostro quinque laudantur.

አረጋዊ፡ Aragawi, aliàs *Michael* dictus.

ጰንጠሌዎን፡ Pantaleon, nomen suum retinuit; &

Licanus, quorum encomia in Historia nostra hoc capite produximus. Sequitur

አባ፡ ገሪማ፡ Abba Garima, qui tali Oda à Poëta laudatur (q).

ሰላም፡ ለአባ፡ ገሪማ፡ ዘአስተርአየ፡ ለምሊቀ፤
በደብረ፡ ድኅናን፡ ደብረ፡ ቀናንዊ፤
ሶበ፡ ንጽሐ፡ ለቡ፡ አፍቀሮ፡ ወኅርወናሁ፡ አደቀ፤
ለዑለ፡ መዓርገ፡ እምሀሬገ፡ ዲያቆን፡ ያቀቀ፤
እግዚአብሔር፡ ቀሲሰ፡ በኅቡእ፡ ሠቀ።

Salutem *Abba* Garimæ! qui visus est adolescere [instar plantæ]
In Monasterio Servatorum, monasterio Cinnamomi.
Puritatem cordis ejus amans & bonitatem ejus probans
A gradu Diaconi ad superiorem promovit
Deus O.M. presbyterum eum occultè constituens.

5 [Abba Garima, qui in monasterio Servatorum [dicto] adolevit, quod Monasterium Cinnamomi dici meretur [Rhythmi causa] à Deo, qui bonitatem & puritatem cordis ejus probaverat, Presbyter constitutus est, cùm prius Diaconi munere fungeretur.]

Rursus die XVII. Junii, Oda 3.

ሰ፨ ለአባ፡ ገሪማ፡ ለአርአዮ፡ ሀዚዝ፡ ኀይሉ፤
ዘአስተራክበ፡ ዘርአ፡ ወአስተላጸቀ፡ ምስለ፡ ሰብሉ፤
ኄኑ፡ ጻድቅ፡ እምነበ፡ ይሃሉ፡
እምገጸ፡ ዕበዩ፡ ወእምድምፀ፡ ገሬሞ፡ ቃሉ፤
አእባን፡ ተገሕሡ፡ ወዕፀው፡ ሰሰሉ፨

Salutem *Abba* Garimæ! *qui, ut ostenderet virtutem suam,*
Convenire fecit & conjunxit semina cum spicis suis.
Hic justus, quocunque in loco esset,

(m) *Lib. V. c. 2. p. 279.* (n) in relatione suâ quam Tellezius tradit L. 1. c. 31. (o) ex Georg. Elmacino. l. 3. p. 29. (p) referente Tellezio d. l. pag. 79. a. (q) Enc. XVII. Mart. Od. 4.

L. III. c. 3. *A facie magnitudinis ejus & à ſono venerandæ vocis ejus*
N. XVIII. *Amota fuerunt ſaxa, & arbores abſceſſerunt.*

[Alludit Poeta ad miracula ſtupenda hujus ſancti, quòd ſemen illico fructus tulit; illique ſaxa & arbores ceſſerunt.]

Iſtius ædes haud procul Fremonâ ædificata fuit, magna atque opulenta, ſed à Turcis ſuperiori ſeculo vaſtata; ut *P P. Societatis* ſcribunt, dicta *epiſtolâ* annua c. 15. p. 58.

De Abba ALEFO ſequentem Odam habet Poeta (r). 6

ሰ፨ ለአሌፋ፡ እንተ፡ ቀደሳ፡ በኪደቱ፤
ለብሔረ፡ አግዓዚ፡ ብሔረ፡ ፍልሰቱ፤
አመ፡ ሀረፍትየ፡ ይምጻእ፡ ምስለ፡ ቅዱሳን፡ ፱፤
ከመ፡ ያጽንዐኒ፡ በሀዚዝ፡ ረድኤቱ፤
እስመ፡ ጸዋግ፡ ውእቱ፡ ለኃጥእ፡ ሞቱ፨

Salutem ALEFO! *qui ſanctificavit inceſſu ſuo*
Regionem Æthiopiæ; regionem emigrationis ſuæ.
Tempore obitus mei veniat cum reliquis novem *ſanctis,*
Ut corroboret me valido auxilio ſuo.
Quoniam tetrica eſt mors peccatoris.

[Refert Poeta, quòd Æthiopiam præſentia ſua honoraverit, atque in ea fato functus ſit. Deinde eum, cæteroſque novem Sanctos invocat, ut in hora mortis ſibi aſſiſtere velint.]

De reliquis quatuor *Atzham, Afe, Adimata* & *Oz* vel *Guba* nihil reperi, forſan quia 7 duplex nomen mihi ignotum geſſerunt, nec enim crediderim Poëtam meum illorum oblitum eſſe.

[Nomina iſta mirè corrumpit & pejus adhuc exponit *Lud. Urreta*, citante *Nic. Godigno*. L. I. c. 34. p 208. Ex *Adimata* facit *Imata*, fœminam fuiſſe ſcribens, atque ſignificare *Servam Domini*. Præceptor ejus noverat vocabulum አመት፡ Amet *Ancilla*, ex quo ille formavit ſuum *Imata*.]

De novem iſtis Sanctis ſcribit *P. Alphonſ. Mendez*: (s) *Eſtes fizeram grandez* 8 *milagrez*. Hoc eſt: *Hi fecerunt magna miracula, quibus converterunt magnā partē Æthiopiæ*, atque inter illa refertur, *quòd magnus draco, qui morabatur prope Axumam, & devorabat multos homines & pecudes, diſruptus fuerit illorum orationibus.* Hoc loco propriè accipitur vocabulum *Draconis* ſive *magni ſerpentis*. Num huc alludat Poeta de *Michaele* ſive *Aragavvao* canens, quòd eum ſoeiis deſtruxerit regnum ſerpentis: an aliaſit hiſtoria illa, quam nos in Hiſtoria noſtra allegoricè intelligendam putavimus, 3.3.7. ulteriori indagationi relinquendum eſt.

Additio.

De duratione religionis Chriſtianæ in Æthiopia.

Vidimus hucusque ortum atque progreſſum Religionis Chriſtianæ in Æthiopiâ. De duratione illius nunc diſpiciendum eſt. Continuam fuiſſe nemo dubitavit, donec *Ioh. Seldenus ex Muhammede Abdelbakide*, autore Arabe Mſſ. locum produceret, quaſi Atzhamus Habeſſinorum Nagashius Muhammedi ad Islamiſmum ſe invitanti, nomen dederit. Etenim Colomeſius (t), poſtquam dixerat: *Habeſſinos Religionem Chriſtianam conſtanter coluiſſe*, addit: *Si infauſtum illud intervallum excipias, quo Atzhamus à religione Chriſtiana defecit.* 1

At nos de Imperatore Habeſſinorum Africano id minimè accipi poſſe putamus, tanta enim tamque gravis mutatio alias utique mutationes poſt ſe traxiſſet, aliosque effectus pernicioſos peperiſſet, quos hiſtoriæ Patriarcharum Alexandriæ, Georgius Elmacinus, & alii ſcriptores Hiſtoriæ Saracenicæ non ſiluiſſent. De quibus tamen nihil prorſus in libris editis legitur, ut ipſe Seldenus agnoſcit. Cum autem liquidò 2 3

(r) Encom. XI. Martii, Od. 1. (s) referente P. Tellezio L. I. c. 31. p. 79. a.
(t) In Obſervationibus ſacris.

liquidò demonstraverimus, nomen Arabicum حبشة *Habessinorum* non solis L.|III. c. 3.
Axumitis seu Habessinis propriè dictis: ipsumque dignitatis vocabulum نجاشي N. XVIII.
Nagashi non soli Imperatori Habessinorum summo, sed & aliis gentibus & Regibus II. 6. n. 29.
commune fuisse, ideò ad conjecturas confugiendum nobis fuit, de quibus Habessinis: vel de quo Nagashio defectio hæc à Religione Christiana intelligenda sit.

4 Primam dedimus supra Lib. II. c. 4. n. 22. §. 13. de *Bazeno* ultimo Homeritarum Christianorum in Arabia Rege Christiano, cujus populares ratione clientelæ حبشة *Habessini* dicti fuerunt. Generalissimo nomine Æthiopes eos vocat *Pocokius* (u). At Bochartus rectiùs eos *Habessinos* nominat: *Abreha el-ashram Areta Homerita, S. Areta F. successor* ملك الحبشة *Rex Abassiæ seu Abessinorum in Arabia felici intima vocatur* (x). De hoc Bazeno Rege Habessinorum, veriùs Homeritarum in Arabiâ constat, quòd Muhammedi nomen dederit. Ad hunc etiam omnia qua-

5 drant, quæ Seldenus de hac Apostasia ex Abdelbakide suo refert. Hæc conjectura nostra confirmatur etiam ex circumstantia temporis. Anno enim Hegiræ quinto Rex ille *Giafaris* suasu *de recipiendo Islamismo* consilium iniit, & anno sequente Pseudopropheta literas ad eum dedit. Quo tempore potentia Muhammedis nondum ita coaluerat, ut de Imperio Habessinorum in Africâ, trans mare procul remoto, cogitare posset. Nec Habessini futilem istam sectam nulla neque spe neque metu urgente tam facilè sibi persuaderi passi fuissent. At longè alia ratio erat vicinorum Homeritarum, quos quovis modo allicere *Ratio status* (ut vocant) tunc poscebat, & ipsi pro ratione illorum temporum vel spe vel metu in transversum agi poterant.

6 Abdelbakides porro scribit: وهو اول ملك ارسل اليه رسول الله
بكتب &c. وهو اول من اسلم من الملوك ✡
Et hic est primus Rex, ad quem misit Apostolus DEI epistolam &c. & mox: *Iste primus fuit qui ad Islamismum defecit è Regibus* &c. Ad nullum autem alium Muhammedem primò scripsisse credibile est, quàm ad sibi proximum: & primus Musulmannus factus fuisse videtur proximior Rex in Arabia, quàm multò remotior transmarinus in Africa.

7 Aliam conjecturam lectoribus proposuimus supra Lib. II. cap. 15. n. 55. §. 4. de *Rege Adela* jam diu Muhammedano, cujus majores etiam imperatoria Habessinorum stirpe oriundi fuerunt, atque imperium Habessinorum propriè dictorum sibi vindicaverunt, ut dubium non sit, illos etiam titulum *Nagashii* usurpavisse. Quem fortassis Muhamedes etiam in suas partes pertrahere tentavit. Sed longè validior nobis videtur prior conjectura, circumstantiis loci & temporis firmata, quæ ad hanc posteriorem quadrare non videntur.

8 Tertia conjectura dari potest ex eo quod non solus Imperator Habessinorum, sed etiam quidam Provinciarum Rectores & præsides nomen ነጋሺ: نجاشي *Nagashi Habessinorum* gesserint, veluti *Bahr-Nagash*, *Gojam-Nagash*, *Walaka-Nagash*, de quibus in historia nostra egimus. Igitur, si verus Habessinus fuit ille *Atzhamus*, 2. 17. 3.
esse potuit *Bahr-Nagashius* maritimæ provinciæ præfectus, qui ad Muhammedem defecit, mari rubro tantùm inter utrumque medio. Quomodo autem illi cesserit, vel quid exinde secutum fuerit, Seldenus ex Abdel Bakide non retulit, nec nos, quia liber ineditus est, dicere, conjecturasque nostras aliis forte argumentis stabilire possumus. Interim primæ conjecturæ, donec aliud nobis demonstretur, inhæremus.

1 **N°. XIX. De Miraculis Sanctorum Æthiopiæ]** Miracula sine sana doctrina veritatem religionis, vel Ecclesiæ alicujus non probare, saniores Ecclesiæ Romanæ doctores agnoscunt: & ipsi *Patres Societatis* id fatentur in egregiâ dissertatione *contra Ludovicum Urretam*, qui ex miraculis probare voluit, *Habessinos à verâ*

(u) *In Specimine Hist. Arab. pag. 63. & seqq.* (x) *Hieroz. P. I. Lib. II. c. 26. p. 262. & P. II. Lib. I. c. 10. p. 61. v. 55. & Lib. VI. c. 14. p. 850.*

I.III.c.3. N. XIX. *Catholicâ Eccleſia nunquam deſciviſſe.* Eam habes infra hoc libro num. XXII. Etenim inter Habesſinos, ſi non plura & majora, eadem tamen & Latinorum miraculis æquipollentia reperiuntur. Confer quæ paulo inferius num. XXIII. docemus.

§. 30. *Euſtathium montes potuiſſe transferre* ex Poëta noſtro tradidimus hoc capite 2
Hiſtoriæ noſtræ, qui etiam *procelloſum mare tranquillavit*, & ſecundum tradita Æthiopum, *in tunica ſua tanquam in navi trajecit.* Præter Odam in Hiſtoria noſtra allegatam hic addimus aliam. *d. XVIII. Septembr. Od. 5.* Qua ſignificatur, quòd *infantem reſuſcitaverit.*

ሰ፤ እብለ፡ እንተ፡ ረከብከ፡ ሞገሰ፤
ምስለ፡ ፈጣሪ፡ ትትናገር፡ ሱባኤያተ፡ ሠለሰ፤
ኤዎስጣቴዎስ፤ ዘሠዋከ፡ ዲበ፡ በድኑ፡ ሕፃን፡ ነፍሰ፤
ጊዜ፡ ዐደከ፡ ማዕበላተ፡ ዘአልቦ፡ አርማሰ፤
በዘባኑ፡ ባሕር፡ እንዘ፡ ትሰፍሕ፡ ልብሰ፡፡

Salutem *Dico* [tibi] *qui reperiſti gratiam*
Vt per tres heptades cum creatore loquereris.
Euſtathi ! *qui infudiſti in cadaver infantis animam.*
Cùm tranſiviſſes fluctus [maris] *ſine ratibus,*
In ſuperficie maris expandendo veſtimentum tuum.

Sed non ſolus Euſtathius tanto miraculo claruit. Idem etiam præſtitit 3
Jacobus. Enc. XIV. Febr. Od. 1.

ሰ፤ ለያዕቆብ፡ ለእግዚአብሔር፡ ቅዱሱ፤
ዘአድባረ፡ ገዳም፡ ኵሉ፡ በመዋዕሊሁ፡ ተሐደሱ፤
እስከ፡ አቡሁ፡ ገነየ፡ ለብዕለ፡ ጸጋሁ፡ ወዕበየ፡ ሞገሱ፤
በገሰተ፡ እዴ፡ ወበጸላሎቱ፡ ለርእሱ፤
ውስተ፡ በድኑ፡ ሕፃን፡ ገብአት፡ ዘወፅአት፡ መንፈሱ፡፡

Salutem Jacobo *ſancto Domini*
Cujus tempore monaſteria eremi omnia reſtaurata fuerunt. (*lebraret.*
Ita ut pater illius divitias gratiæ & magnitudinem decoris [tanti viri] *ce-*
Tactu manus & umbrâ capitis ejus
In cadaver infantis reverſus eſt qui exierat ſpiritus.

[Poëta extollit Jacobum, quòd infantem à morte reſuſcitaverit; ita ut ipſe Pater excellentiam illius prædicaret.]

Et Horus quoque. Encom. II. Decemb. Od. 2. 4

ሰ፤ ለሆሩ፡ በመንሐበ፡ ጸማ፡ ፈቲን፤
እስከ፡ ተለዐለ፡ ጥቀ፡ ላዕለ፡ ብዙኃን፤
ሶበ፡ ተንሥኡ፡ ላዕሌሁ፡ በምክረ፡ ሰይጣን፤
ከመ፡ ኢቀተሉ፡ እስከ፡ አእምሩ፡ አብዳን፤
በኃይለ፡ ጸሎቱ፡ አንሥአ፡ ለመዉት፡ ሕፃን፡፡

Salutem Horo *in uſtrina afflictionis probato.*
Ita ut ſuper multos plurimùm exaltaretur.
Cùm inſurrexiſſent contra eum conſilio Satanæ
Vt cognoſcerent ſtulti quod infantem non occidiſſet;
Virtute precis ſuæ illum reſuſcitavit.

Hoc eſt:

[Horus accuſatus fuit ab adverſariis inſtinctu Satanæ, quaſi infantem occidiſſet; Ille verò precibus ſuis illum reſuſcitavit, & ſic ſtultos illos pudefecit. Nugator Urreta Lib. 3. c. 4. Horum deſcribit; ſed nihil de hoc miraculo.]

Simeon

5 Simeon resuscitavit presbyterum jam pollinctum. Enc. XXIV. Jul. Od. 4. L. III. c. 3. N. XIX.

ሰ፤ ለስምዖን፡ ዘአርአየ፡ ኃይለ፡ ሀዚዝ፤
በአንሥኦ፡ ምውት፡ ቀሲስ፡ እምድኅረ፡ ተገንዘ።
በእንቲአሁ፡ ይቅትሎ፡ ሶበ፡ ንጉሥ፡ አዘዘ፤
አስተስረየ፡ ለካህናት፡ እለ፡ አሕከዩ፡ ገዐዘ፤
ከመ፡ ያስተይዎ፡ ዘይቀትል፡ ፋምዘ።

Salutem Simeoni *Qui ostendit virtutem efficacem.*
Resuscitatione presbyteri mortui, jam pollincti.
Quos ejus causa Rex occidi jusserat
Intercessit pro sacerdotibus malorum morum.
Eò quod propinaverant ei lethale venenum.

Hoc est:

[Simeon laudatur, quòd virtute sua miraculosa resuscitaverit presbyterum jam pollinctum: & quòd intercesserit pro improbis sacerdotibus, qui propinaverant ei venenum, & propterea à Rege occidi jubebantur.]

6 Idem præstitit Martianus Enc. XIV. Nov. Od. 1.

ሰ፤ ለማርትያኖስ፡ ምሉአ፡ ጸጋ፡ ወኂሩት፤
ከመ፡ ይስብክ፡ በጠራክያ፡ እንተ፡ ተውህቦ፡ ሢመት፤
እምአርዮሳውያን፡ ሕዝብ፡ አመ፡ ረከቦ፡ ስደት፡
ኀበ፡ ፈለሰ፡ ወሖረ፡ ውስተ፡ ምድር፡ ርሕቅት፤
በኀይለ፡ ጸሎቱ፡ ተንሥአ፡ ወነቅሀ፡ ምውት።

Salutem Martiano *pleno gratia & bonitatis.*
Cui demandatus erat Episcopatus, ut prædicaret [Evangelium] *in Thracia.*
Ab Arrianis cum actus fuisset in exilium
Migravit & abiit in terram longinquam,
Ubi virtute precum ejus resurrexit & evigilavit mortuus.

Hoc est:

[Martianus Episcopus Thraciæ ab Arrianis in exilium actus, precibus suis mortuo vitam reddidit.]

7 Abba Libanus è petra percussa tanquam alter Moyses aquam elicuit. Enc. III. Jan. Od. 3.

ሰ፤ ለአባ፡ ሊባኖስ፡ እምቤተ፡ አቡሁ፡ ዘወፅአ፤
አመ፡ ቃለ፡ መልአክ፡ ሰምዐ፤
ኰኵሐ፡ ዘቢጦ፡ ማየ፡ አንቅዐ።
ሰላም፡ ለኢዮናኒ፡ ወሀዴ፡ አስተዐ፤
በውስተ፡ ገዳም፡ ምስሌሁ፡ ዘነበሩ፡ ስንአ።

Salutem Abba Libano *qui egressus est è domo patris sui*
Cum vocem Angeli audivisset.
Petram percutiens aquam [ex ea] *scaturire fecit.*
Salutem *Adhanio atque etiam Astea.*
Qui cum illo in eremo concorditer vixerunt.

8 Michael saxum, quod hæretici rivo opposuerant, ne in monasterium flueret, baculo suo percussit & rupit, Enc. IX. Septemb. Od 2.

ሰ፤ ሖብለ፡ ለሀጊይ፡ መንክረ፤
ዘተከሥተ፡ ዮም፡ በውስተ፡ ደብረ፤
ፈለገ፡ ማዩ፡ ይባጡ፡ እንዘ፡ ይመክረ፤
ተሠጥቀ፡ ኰኵሕ፡ እንተ፡ ሜላውያን፡ አንበረ፤
ሶበ፡ ቢካኤል፡ ዘበጣ፡ በበትረ።

Salutem

L. III. c. 3. N. XX. Salutem *Dico magno miraculo* [Michaelis]
Quod in monasterio ejus hodie manifestatum est.
Cum tentassent hæretici avertere rivum aquæ,
Saxum, quod posuerant, disruptum est,
Cum Michael *baculo suo illud percussisset.*

Bessarion sicco pede per flumen ivit. Enc. XXV. August. Od. 1. 9

ሰ፤ ለቢጸርዮን፡ እምሐውዘ፡ ዓለም፡ ዘተገሕሠ፤
እንዘ፡ ኢየጠሪ፡ ሉቱ፡ መንጸፈ፡ ወልብሰ፤
እምኀበ፡ አምላክ፡ አድምዐ፡ ወተጸገወ፡ ሞገሰ፤
በመድረ፡ መቅዋም፡ ዘሰከበ፡ እስከ፡ ድውይ፡ ፈወሰ፤
ወእስከ፡ ሖየ፡ ባሕር፡ ኪደ፡ ከመ፡ ይከይድ፡ የብሰ።

Salutem Bessationi *quia deliciis Mundi recessit*
Neque stragulum neque vestem sibi retinens.
A DEO gratiam quasi dono accepit
Ut ægrum sanaverit qui in terra stationis ejus cubabat.
Utque aquam maris calcaverit, quasi calcaret terram.

Confer & ea quæ infra prædicantur de mirabili quodam Sancto *Gabra-Mensfes-Keddus* dicto. Num. XXIII.

N°. XX. De Sancto Martino aliisque liberalitate erga pauperes claris viris.] Habemus in ejus vitâ, quòd talaris suæ pannum abscidit, & pauperi dedit; at hîc, qui tunicam integram dedit, est Lucianus, de quo Poeta Enc. XVII. May. Od. 2. 1

ሰ፤ ለአባ፡ ሉኪያኖስ፡ ኤጲፋንዮስ፡ ዘዴገኖ፤
ሕገ፡ ትይህድና፡ መኒኖ፤
ሶበ፡ ነጸረ፡ ገሀደ፡ እምኀበ፡ ልዑል፡ አምላክ፡ አድኅኖ፤
ልብሰ፡ ክቡር፡ ፀዐዳ፡ እንዘ፡ ላዕሌሁ፡ ይትፌኖ፤
ህየንተ፡ ወሀበ፡ ለዕሩቅ፡ ክዳኖ።

Salutem Luciano, *quem Epiphanius sectatus est,*
Religionem Iudaicam spernens.
Conspexit manifestè ab excelso DEO salutis
Vestem pretiosam albam super se demitti,
Pro tunicâ suâ quam nudo dederat.

Hoc est:

[Tunicam suam nudo dedit, pro quâ aliam pretiosam candidam de cœlo accepit.]

Verùm de liberalitate piorum virorum erga pauperes plena sunt Synaxaria Æthiopum, ita ut reperti fuerint, qui usque ad paupertatem & nuditatem bona & vestes suas egentibus largiti fuerint. Est autem apud eos quidam Esdras, qui quæstum lanificio quæsitum omnem pauperibus dedit. Enc. XVIII. Mart. Od. 1. 2

ሰ፤ ለእስድርስ፡ እምሢጠ፡ ፀመር፡ ገብረ፡ እዴ፤
ዘይሁብ፡ ምጽዋተ፡ ለእለ፡ ይፈቅዱ፤
ምንዳቤያተ፡ ፈጺሞ፡ ወኵነኔያተ፡ ለለ፡ እሒዴ፤
በዕለተ፡ ውዕየ፡ ለእቶነ፡ እሳት፡ በነዴ፤
መላእክት፡ ነፍሶ፡ በስብሐት፡ ወሰዱ።

Salutem Esdræ *qui de pretio lanificii, quod confecerat,*
Eleemosynam dedit illis qui eâ opus habebant.
Afflictiones varias perpessus & tandem condemnatus fuit.
Quô die in flamma clibani ignis combustus fuit
Angeli animam ejus cum gloriâ deduxerunt [in cœlum.]

3 Enc. XI. Jan. 7. L.III.c.3. N. XX.

ሰ፡ እብለ፡ ለዮሐንስ፡ ለሊቅ፤
በላህበ፡ ሃይማኖት፡ ርሱን፡ ወበመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ምውቅ፤
ለነዳያን፡ ዘረወ፡ ወለምስኪናን፡ በጽድቅ፤
እምዕሥሬ፡ አእላፍ፡ ዲናሬት፡ ብሩር፡ ወወርቅ፤
እስከነ፡ ኢተርፈት፡ሉቱ፡ አሐቲ፡ ጸሪቅ።

Salutem Dico Johanni Seniori.
Æstu fidei candescenti, & Spiritu Sancto ferventi.
Qui pauperibus & inopibus eleemosynas erogavit.
Ut de viginti millibus denariorum argenti & auri
Non residuus esset ei obolus unicus.

4 Alius Johannes ne vestibus quidem suis pepercit; nudus mansit, ut alios vestiret. Enc. VII. May. Od. 2.

ሰ፡ ለዮሐንስ፡ ከመ፡ አብርሃም፡ በጽድቁ፤
እምኍለቈ፡ ከዋክብት፡ በዝኁ፡ ወከመ፡ኆጻ፡ባሕር፡ ደቂቁ፤
እንዘ፡ ይጸጉ፡ ምጽዋተ፡ ለእለ፡ ይጽሕቁ፤
አሕለቀ፡ ለብሶ፡ ወኢያትረፈ፡ ለሠቁ፤
እስከ፡ ተረክበ፡ ውስተ፡ ግብ፡ ዕሩቁ።

Salutem Johanni *simili* Abrahamo (*cui ob justitiam suam*
Præ numero stellarum & instar arenæ maris multiplicati fuerunt liberi.)
Erogando stipem poscentibus
Consumsit vestimenta sua omnia, nec reliqui fecit cilicium suum;
Ita ut in spelunca nudus repertus fuerit.

5 Habemus etiam inter Ethnicos egregia erga pauperes munificentiæ exempla. *Cornel. Nepos* de Cimone. *Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut si quis opis* 5. 4. 2. *ejus indigeret, haberet quod statim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe cùm aliquem offensum fortunâ videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit.* Sed ubique considerandum, quo animo quove modô eleemosynæ dentur; nam monitum Salvatoris nostri ob oculos habendum: *Attendite ne eleemosynam* Matt. 6. 1.

[Interpres Vulgatæ habet *justitiam*, nimirum in vetustissimo quodam Codice legerat δικαιοσύνην Hebr. צדקה, quæ vox *justitiam* & *eleemosynam* significat. Hæc lectio antiquior est altera quæ ἐλεημοσύνην habet, quia alterius difficilioris explicatio est, & propterea recentior; difficiliores enim lectiones semper sunt vetustiores.]

faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cælis est; & paulo post: *Te autem faciente eleemosynam, nesciat* v. 3. 4. *sinistra quid faciat dextra tua; ut sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.*

1 N°. XXI. Exempla Sanctorum Æthiopiæ, qui Leones tanquam jumenta frenaverunt.] Plures hoc artificio insignes apud Habessinos reperiuntur, nisi forte pluribus idem nomen sit አባ፡ አንበሳ፡ *Abba* Anbaça i. e. *Pater Leo*, nomen à re fortassis adeptus, commendatur à Poeta Enc. III. Sept. Od. 2.

ሰ፡ ለአባ፡ አንበሳ፡ በፍኖተ፡ ጻማ፡ ወስራሕ፤
ዘይጼዓን፡ ወትረ፡ በዲበ፡ አንበሳ፡ መፍርሀ፤
በዘይጽድቅ፡ ብእሲ፡እስከ፡ ያገብእ፡ፋትሖ፤
ማይ፡ ኢያጠፍኦ፡ ወርደተ፡ ዝናም፡ ብዙኅ፤
ለአሰረ፡ ደሙ፡ ቀይሕ፡ ዘሀሉ፡ በኵኵሕ።

Salutem *Abba* Anbaçæ! *in viâ afflictionis & molestiæ* [i. e. in eremo]
Equitanti semper in Leone terribili.

L.III. c.3. *Vt extaret quoddam velut teftimonium, quo vir ifte juftificaretur.*
N. XXI. *Nec aqua nec defcenfus pluviæ multa extinguit*
Veftigium fanguinis ejus rubri, quod extat in rupe.

[Hoc eft: Veftigium feu nota fanguinis ejus, quæ in rupe adhuc apparet, teftimonium perhibet de innocentia hujus viri.]

Similia narrantur de Abba Samuele in Encomio d. xxvi. Jul. Od. 4. 2

ሰ፤ ለሳሙኤል፡ ለዘካርያስ፡ ሱታፊ፤
ዘይጼዕን፡ ወትረ፡ ለአንበሳ፡ ገዳም፡ በመታክፊ፤
ለእግዚአብሔር፡ ተቀንየ፡ እንበለ፡ ሐጽርዎ፡ ለዝሉፊ፤
እስከ፡ ውኅዘ፡ በስጊድ፡ ከመ፡ ነጠብጣብ፡ ሐፊ፤
ወእስከ፡ ተክዕወ፡ ናላሁ፡ በአንፊ።

Salutem Samueli *Zachariæ focio,*
Qui infedit femper in leonis feri humeris. [tergori]
Domino O. M. fervivit fine intermiffione indefinenter;
Ita ut inter orandum fudor ejus inftar guttarum deflueret,
Et cerebrum ejus tandem per nares ejus effunderetur.

Et in cantico ejus habentur fequentia; Oda 14. 3

ሰ፡ ለእንገድዓከ፡ ማኅደረ፡ ጥበብ፡ ወለባዌ፤
ወለሕፅንከ፡ ሰላም፡ ምስለ፡ አእዳው፡ ምንታዌ፤
ንስረ፡ ፋርስ፡ ሳሙኤል፡ እንተ፡ ትትሐደስ፡ ውርዛዌ፤
ነዩ፡ አርአይከ፡ እግዚእየ፡ ኀበ፡ ሀሎከ፡ ሀላዌ፤
እንዘ፡ አንበሳ፡ ትጼዕን፡ ወትከይድ፡ አርዌ።

Salutem *pectori tuo, domicilio fapientiæ & prudentiæ,*
Et finui tuo falutem, *manibusque ambabus.*
Ps.103.5. *Aquila Perfiæ* Samuel *cujus innovatur juventus.*
Age, monftrafti Domine mi! ubicunque effes,
Quod Leonem equitares & conculcares ferpentem.

De *Gebra-Menfes-Keddus*, qui & ipfe Leonem fubegit, mox dicemus N°. XXIII.

N°. XXII. De afcetis rigidiffimis apud Æthiopes] Vix puto alibi 1
inter Chriftianos reperiri, qui ita emacient atque excrucient corpus ac *Monachi* Habesfinorum. Fruftra prætexitur fervor orandi; quomodo enim attentè orare poteft, qui corporis cruciatibus affligitur? Ipfi *PP. Societatis* carnificinam hanc corporis proprii pasfim teftantur & deteftantur. Rectisfimè enim refpondent *Ludovico Vrreta Dominicano*, qui fanctitatis argumentum pro Habesfinis tanquam bonis Catholicis inde adftruere conatus eft. Verba illorum (y) exfcribi merentur: 2

Nam he argumento verdadeyro de fantidade os grandiffimos rigores de penitencia, que em muytos fe viram, & vem hoje em dia, porque como diz Sam Epiphanio *& o toca tambem o Evangelho, eftes fe viram antiguamente nos* Pharifeus, *& hoje em dia fe vem nos* Jogues *da India, & com tudo nam avia naquelles, nem ha neftoutros a verdadeyra juftiça & fantidade. Nos* Pharifeus, *porque o faziam por vangloria & reputaçaon do mundo, como lhe diffe* Chrifto noffo Senhor: *Nos* Jogues *porque alem de o fazerem pello mef-*

Non eft verum argumentum fanctitatis, quòd [Habeffinorum monachi] pœnitentiam rigidisfimè exerceant, qualis vifa fuit olim in multis, & adhuc hodiè cernitur apud illos. Quia ficut dicit S. Epiphanius, & Evangelium quoque indicat, talis rigor olim obfervabatur in Pharifæis: & hodiè in *Jogues* (z) [Monachis vel Eremitis Ethnicis] *Indiæ*, & tamen neque in illis data fuit, neque in iftis datur vera juftitia & fanctitas. Non in Pharifæis; quia id faciebant per vanam gloriam & jactantiam coram mundo, ficut illis dicebat *Chriftus Dominus nofter*: Neque in *monachis paganis* Indiæ, qui præter id, quod

mo

(y) *Ex addition: ad Relat. Æthiop. c. 2. p. m. 276. b.* (z) Jogues (Giogi *Dapperus* fcribit in *fua Afia Tit. Indus*, p. 35. Dervvish *Perf.* Fakir. *Pauper. Arab.*) Eft genus monachorum mendicantium, aufteram, imò infanam & vecordem vitam degentium; & regiones Indicas afpectu horribili pervagantium. De quibus vide *Itineraria*. Pro *Gymnofophiftis* veterum à quibusdam habentur; certè reliquiæ illorum funt,

mo respeit [illegible] jam insfieys. : *& alem disso todos esses rigores de penitencia, que em muytos Abexins se vem pressupposto estarem apartados da Igreja, se devem julgar por illusam do Demonio, que se transfigura em Anjo de Luz, pera por estas apparencias de santitade & milagres falsos, que lhe faz fazer (como tambem per sua operaçam os ha de fazer o Ante-Christo) mais os enganar, & ter seguros em seus erros a elles, & a o misero povo, que os segue, fazendolhe cuidar, que tem verdadeyra fe.*

ob eandem causam hoc faciunt, infideles sunt. L. III. c. 3.
Adhæc omnis iste rigor pœnitentiæ, qui in mul- N. XXII.
tis Habessinis cernitur, posito *quòd separati sint ab Ecclesiâ, habendus est pro illusione Diaboli*, qui se transfigurat in Angelum lucis, ut sanctitate hac apparente, & falsis miraculis, quæ per illos fieri curat, (qualia etiam operaturus est *Anti-Christus*) ut eos eo magis seducat, & in erroribus suis confirmet tam ipsos, quàm miseram plebem, quæ illos sequitur, ita, ut sibi imaginentur, quòd veram fidem habeant.

3 Sed non opus est verbis, ubi ipsius Christi testimonium in promptu est: *Multi* Matth. 7.
dicent mihi ait, *in illa die: Domine, Domine! nonné in nomine tuo prophetavimus: & in no-* 22.
mine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis; Quia nunquam novi vos &c. Proinde contingere potest, ut reverentia Sacratissimi Jesu nominis Cacodæmones fugiant, & tamen pronunciantes illud sint falsi Prophetæ.

4 Exemplum unum tantùm atque alterum incredibilis abstinentiæ hîc dabimus, de quodam *Luca*. Encom. XV. Decembr. Od. 3.

ሰ፡ ለሉቃስ፡ ዘጻመወ፡ ጻማ፡
በለብሰ፡ ኀጺን፡ ይትጋደል፡ ወይትቃተል፡ ምስለ፡ መስቴማ።
መዋዕለ፡ ጾሙ፡ ሰዱስ፡ ለለ፡ ተፈጸማ፡
ለሀርቃት፡ ከርሡ፡ እንዘ፡ ይሰርዕ፡ አቅማ፡
በዕለተ፡ ሰንበት፡ ይበልዕ፡ ፩ ጸኰስማ።

Salutem Lucæ *qui afflictione semet afflixit*
In veste ferrea [lorica] *luctans, & dimicans cum Diabolo.*
Sextâ quâque feriâ dies jejunii ejus completi fuerunt,
Vacuo ventri suo statuens hunc terminum:
Ut die sabbati (demum) *ederet unicum paximatium* (a).

Hoc est:

[Sex dies jejunavit, & septimo demum exiguum panem edit.]

5 Zacharias quidam palmulis ternis in alimentum diurnum contentus fuit. Enc. XXX. Decemb. Oda 4.

Latatzunus aliquot folia olerum parcè comedit, unde corpus ejus leve factum est instar venti. Enc. XVII. Jun. Odâ 1.

1 N°. XXIII. Gabra-Menfes-Keddus] Vir præcipuæ sanctitatis apud Æthiopes. Non est *Tecla-haimanotus* ut *Godignus* putat (b), nec reddi oportet hoc nomen ገብር፡ Gebr, *Opus*; sed ገብር፡ Gabr *servus spiritus sancti.* De eo *Poeta meus Encom. V. Mart. Odâ 4.*

ሰ፤ ለከ፡ ገብረ፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፡ ረቢኒ፤
ዘአናብስተ፡ ተገኒ፡ ወአራዊተ፡ ተቀኒ፤
እንዘ፡ ኢተኀሥሥ፡ መፍቅደ፡ ሥጋ፡ ወኢተመከኒ፤
ትሴሰይ፡ ሀሰረ፡ ወትልበስ፡ ቈጽለ፡ ዕፀው፡ ምንተኒ፤
አናኅሲዮ፡ ለዓለም፡ ማኅኒ፤

Salutem *tibi* Gabra-Menfes Keddus *Rabbuni* [magister mi]
Qui leones subigis & dracones domas.
Non quæsivisti voluptates corporales, nec tergiversatus es ullo modo
Vesci oleribus, aut indui foliis arborum;
Adeoque pro nihilo sprevisti mundum corruptorem.

 In

(a) Παξαμάτιον vel παξαμᾶς est panis subcinericius. Repetitur hoc vocabulum, cùm apud Græcos, tum apud Latinos sequioris ævi scriptores. (b) *De Abass. rebus Lib. I. c. 22. p. 135.*

L. III. c. 3. In hunc ſanctum *PP. Societatis* maximè invehuntur, ejusque vitam *decempeda-*
N. XXIII. *libus fabulis* refertam ſcribunt, quarum aliquas verè blaſphemas refert Sandovallus: (c) *quod colloquia cum SS. Trinitate & Salvatore noſtro habuerit.* Superba reſponſa hujus Sancti, quæ dictus autor narrat, referre horreſco, nec putaverim id apud Æthiopes ipſos ullam fidem invenire.

ADDITIO & COMPARATIO
Sanctorum Æthiopiæ cum nonnullis Sanctis Eccleſiæ Romanæ.

PRæter iſtos ſanctos Poëta noſter in faſtis ſuis metricis multo plures recenſet; 3
variis miraculis inſignes. Cujusmodi ſunt:

JEMRAHI' ſanguis ubi effuſus fuit, ibi progerminavit præſtantiſſima vitis. Encom. 19. Octob. 2.

ASCENAFER paralyticum è lecto excitavit. 13. Novemb. 2.

ZACHARIAM Patriarcham, quamvis ſanguine illitum, leones devorare nequiverunt. 13. Nov. 4.

SAMUEL, SIMEON, GABRIEL ignem de cœlo deſcendere fecerunt. 23. Decembr. 4.

JOHANNIS CAMÆ digiti & ungues apparuerunt inter precandum ardentes inſtar lucernæ. 15. Decembr. 2.

EUSEBIUS à tyranno cremandus ab *Vriele Archangelo* in cœlum ſublatus fuit, ubi XIV. annos permanſit. 13. Februar. 4.

BEBNUDA in palma ſuſpenſus fuit, quæ illa ipſa hora fructus tulit. 20. 4
April. 1.

ARSINOE enecta & excoriata cute mariti ſui *Thomæ* tecta reſurrexit. 26. Maji. 2.

JOHANNES quidam ſerpentem ex utero filiæ Regis extraxit. 11. Jul. 1.

DIMADIUS cœcum & paralyticum ſanavit. 25. Jul. 14.

MATTHÆUS quidam corpus Saræ à lepra mundavit. 4. Aug. Oda 3.

JUSTA non potuit comburi. 6. Aug. 1.

HERODAM nec pardi nec leones lædere potuerunt. 6. Aug. 4.

JACOBUS Epiſcopus ex Æthiopia in Ægyptum reverſus poſt ſex annos reperit adhuc ignem ſuum ardentem. 19. Aug. 4.

An ſimiles vel majores Thaumaturgi in Eccleſia Romana reperiantur, Hagio- 5
N. XIX. graphi noverint. Equidem ſupra retulimus exempla nonnullorum Æthiopiæ Sanctorum, quorum ſinguli ſingulos mortuos expergefecerunt: at de *Nicolao de Tolentino narrant M. Ambroſius Frigerus, & Ægidius Albertinus*, quòd ille ſolus viginti quinque vitâ functos à mortuis reſuſcitaverit. Sed neque nominant illos, neque teſtimonia magis fide digna afferunt, ac noſter Poeta. Sed & de Petro (d) quodam ſcribunt, quòd infantem cujusdam Flandri ter in vitam revocaverit.

In paſſionali Sanctorum (e) modò dictus Nicolaus à ſingulari abſtinentiâ lau- 6
datur. Nam cùm aliquando graviter ægrotaret, vix adduci potuit, ut carnes deguſtaret. *In morbum relapſus, perdix aſſata, quæ ipſi pro reficiendis viribus appoſita fuerat, ducto ſuper eam crucis ſigno, reſumtis illico pennis rediviva per feneſtram avolavit.*

[Iſta reperiuntur in libro, cui titulus: *Officia propria Sanctorum ordinis Eremitarum S. Auguſtini authore* Frid. Hieronymo Valvaſorio *Mediolanenſi. Denuò edita à Fr.* Nicolao Oliva *Senenſi. pag. 156. & 163.*]

Alii ſcribunt, *duas fuiſſe perdices aſſatas, ex quarum una fruſtulum decerpſerit* Nicolaus, *nihilominus illam facto crucis ſigno remigio alarum ſeſe cum ſociâ proripuiſſe.* Hæc ſunt verba iſtorum autorum. At

(c) *De inſtauranda Æthiopum ſalute*, c. 36. §. 8. (d) Qui fuit Ordinis Prædicatorum; in vita ejus. (e) Part. æſtiva p. 14. 6. in dicti Sancti vita.

7 At apud Æthiopes multò felicior fuit Aaron quidam, qui pullos columbarum assatos ad se advolare fecit. Enc. XXI. Maji. 2. L. III. c. 3. N. XXIII.

ሰ፡ ለአሮን፡ እጉላተ፡ ርግብ፡ ዘአሠረረ፤
ድኅረ፡ በእሳት፡ ተበስሉ፡ ከመ፡ ይኩኑ፡ ድራረ፤ &c.

Salutem Aaroni *qui pullos columbarum advolare* [ad se] *fecit:*
Postquam igne assati fuissent, ut [sibi] *essent pro cœna,* &c.

De *Archita Tarentino* quidem legimus, quòd columbam ligneam fecerit volatilem, sed nunquam assatam.

8 Menas resuscitasse fertur cadaver porci. Enc. XVI. Junii. 1.

ሰ፤ ለቅድሴ፡ ቤትከ፡ እንተ፡ ተሐንጸት፡ በመርጽጥ፤
በትእዛዘ፡ ንጉሥ፡ ክሉጥ፤
ሚናስ፡ አንቃሕከ፡ በድነ፡ ሐረውያ፤ - - - -

Salutem *Dedicationi domus tuæ, quæ exstructa fuit in Merjut,*
Mandato Regis potentis,
Mena! (qui) *resuscitasti cadaver porci,* &c.

At de nonnullis bonis Capucinis testatur Valerianus Magnus (f) *quòd bruta quædam animalia* [quorum animæ fortassis cum corporibus non simul perierant] *in levamen pauperum ad vitam revocaverint, inter quæ etiam asinus fuit, qui repentino casu in via interierat;* ut modo dictus Valerianus scribit.

9 Sed nihil hoc est, si *Germanum* spectes, qui *vitulo occiso, & cute ossibusque exceptis jam devorato: nec non asino mortuo vitam restituit, prout legitur in Passionali Sanctorum* (g).

10 *S. Dionysius* capite truncatus aliquantulum temporis ambulavit; quod & Æthiopes de eo tradunt. At præter hunc apud istos Pi-stauri corpus amputato capite visum fuit in urbe Harkel. [Heraclea] Enc. XXVIII. Apr. 2.

11 *S. Xaverii* corpus post mortem suavem odorem spiravit, testibus PP. Societatis in ejus vita. Idem fecit corpus *S. Sergii* apud Æthiopes. Encom. XIX. Nov. 2.

ሰ፡ እብል፡ ለኤጲስ፡ ቆጶሳት፡ ዘተሀየኡ፤
ከመ፡ ይቀድስዋ፡ ለመኳኑ፡
ሰርጊስ፡ አማሃ፡ ዘአርአየ፡ በሥለጣኑ፤
ቅብአ፡ ዕፍረት፡ ጥዑመ፡ ለአንፈ፡ ኵሉ፡ ዘይጼኑ፤
እስከ፡ ዮም፡ ሀሉ፡ ይውኅዝ፡ እምበድኑ።

Salutem *Dico Episcopis, qui catervatim convenerunt,*
Ut inaugurarent ædem
Sergii; *qui tunc ostendit per virtutem suam*
Oleum [instar] *unguenti suaviter naribus omnium olens,*
Quod usque in hodiernum diem è cadavere ejus profluit.

12 Exemplum quidem habemus apud Saracenos, sed viri minime sancti *Abdallæ Filii Zubeiri Muhammedani*, cujus cadaver suspensum per multos dies è patibulo bonum odorem spiravit, sed improbus ille musci librâ sese priùs ingurgitaverat. *De quo Georgius Elmacinus* sic scribit:

وقيل انه شرب رطل مسك وخرج يقاتل وقتل وصلب فكان الناس يشمون رايحة المسك من بدنه اياما كثيرة ۞	*Et dicitur, quòd hausta librâ musci, egressus fuerit ad pugnam. Cùm igitur occisus & suspensus fuisset, olfecerunt homines odorem musci è cadavere ejus dies plurimos.*

(f) *In judicio de Catholicorum regula credendi pag. 198. 199. & 100.* (g) *Parte æstiva Reutlingæ Ao. 1482. impresso. in dicti Sancti vita.* (h) *Hist. Saracen. Lib. 1. c. 12. anno Hej. LXXI.*

L. III. c. 3. N.XXIV. N°. XXIV. De S. Antonio Eremitarum Coryphæo] *Paulus* 1
equidem præcessit *Antonium* vitæ solitariæ instituto, persecutionis Decianæ metu, ut in *Hieronymo de vita Pauli, & Baronio* (i) pluribus legi potest. Memoria istius *Pauli* habetur in vitis Sanctorum tam Græcis quam Latinis d. XV. *Januarii*. *Antonius* autem formam & leges huic vitæ generi addidit, ob quod non solùm toto vitæ suæ tempore à Constantino M. (k) in summo honore habitus fuit, verùm etiam apud Æthiopes, ut vitæ monasticæ institutor, summopere laudatur. De eo Poëta sicca- 2
nit. Enc. XXII. Jan 1.

ሰ፡ ለብሕታዊሁ፡ እንበለ፡ ሕጸጽ፡ ወንትጋ፤
ውስተ፡ ናሕስ፡ ከመ፡ ዖፍ፡ ወበቤት፡ አምሳለ፡ ጉጋ፤
ብእሴ፡ ሰማይ፡ አንጦንስ፡ ወመልአከ፡ ምድር፡ በጸጋ፤
ለቤተ፡ ብሉይ፡ እንዘ፡ ይስተሬክዮስ፡ ሕጋ፤
መዋዕለ፡ ሕይወቱ፡ በማይ፡ ኢተሐፅበ፡ ሥጋ።

Salutem *Solitariæ tuæ vitæ sine decremento*, [perpetuæ]
Ps. 102. 7. 8. *Dum habitasti in tecto sicut avis, & in domo instar nycticoracis.*
Vir cælestis Antoni! *& Angele terrestris secundum gratiam:*
Balneorum impurum damnans morem
[Per] *dies vitæ suæ aquâ non lavit corpus.*

Similia de eo tradit *Sozomenus* dicto capite XIII.

Ἐλαίου τε τὴν ἀλοιφὴν, καὶ λουτρῶν καὶ τῶν παραπλησίων τὴν χρῆσιν παρῃτεῖτο.	*Unguentorum & balneorum similiumque rerum usum aversatus est.*

Vixit tempore Diocletiani & Maximiani. Celebratur memoria ejus d. XVII. 3
Januarii in fastis Græcis & Romanis. Plura de eo habentur apud Baronium (l) ex quibus apparet, quòd Constantini M. tempore (ut diximus) floruerit; adeoque consistere non possunt, quæ Eutychius Patriarcha (m) habet, quasi Juliani Apostatæ tempore vixerit.

Successores ejus አስኬም፡ *Schema* (per quod habitum Angelicum intelligunt) 4
gerunt; quo & Coptitarum Antistites utuntur, اسكيم *Askem* vocant. De quo novus autor memorat: (n) *Religiosos seu Monachos, qui habitu isto utantur, longe austeriore vita uti, neque cum fœminis conversari, aut earum confessiones audire, aut tempore Missæ thuris suffitum illis facere licere; seque misisse exemplum istius panni* [nam revera nihil aliud est] *in Bibliothecam Regiam Lutetiam Parisiorum.*

N°. XXV. Æthiopes qui Novum Testamentum Romæ 1
impresserunt, malè à quibusdam eruditis pro MARONITIS habiti fuerunt] Ludovicus de Dieu in Appendice ad Evangel. Matthæi Novi Testamenti Æthiopici reperiens, quòd impressor illius Tesfa-Sion, Christianos lectores his verbis obtestetur:

ዝክሩኒ፡ በጸሎትክሙ፡ ቅዱሳት፡ ለአኃዊክሙ፡ ተስፋ፡ ጽዮን፡ ማለሒዞ። ለተንሣእ፡ ወልዱ። ወለዘሥላሴ፡ ለጴጥሮስ፡ ጳውሎስ፡ ወለበርናርዱን፡ እስመ፡ ኵሉነ፡ ደቂቀ፡ ለአቡነ፤ ተክለ፡ ሃይማኖት፡ ዘደብረ፡ ሊባኖስ።	*Memores estote nostrum in orationibus vestris sanctis scil. fratrum vestrorum* Tesfa Sionis Malhesini: *Tensea-VValdi: & Zaslasai: Petri Pauli, & Bernardini, quoniam omnes nos filii* [sumus] *patris nostri* Tecla-Haimanoti *monasterii* Mons Libani [dicti].

Nescivit ተስፋ፡ ጽዮን። ተንሣእ፡ ወልዱ። ዘሥላሴ። ተክለ፡ ሃይማኖት። esse nomina propria virorum: ደብረ፡ ሊባኖስ፡ *Mons Libani* verò monaste- 2
rium Æthiopiæ præcipuum; & propterea illa tanquam appellativa plane ἀκύρως ita vertit: *Memores estote nostri in precibus vestris sanctis fratrum vestrorum exspectantium* spem resurrectionis filii *& ternarii* Petri, Pauli, & Bernardini; *nam omnes nos filii* Abu-

na

(i) *Ad ann. Christi 253. n. 113.* (k) *Teste Sozomeno lib. 1. c. 13.* (l) Anno Christi 328. num. 7. & seqq. (m) In Annal Alexandr. p. 485. (n) Wansleb in Historia Ecclesiæ Alexandrinæ cap. XVIII.

na *sumus plantæ fidei* montis Libanon. Ex his conclusit doctiss. ille vir, *quòd Maronitæ fuerint de monte Libano.* L. III. c. 4. N. XXVI.

3 Paulò meliùs hic locus redditur à *Waltono* (o) quamvis & ipsi nomen ዘሥላሴ *Zaslasaus* & monasterium *Libanos* ignotum fuerit: *Memores estote*, inquit, Tespha-zion *Melzazo*: [sic malè legit] Tansavvald: *& ternarii* Petri, Pauli & Bernardini; *sumus enim nos omnes filii* Tecla-Haimanot *montis Libani.* Idem contigit doctissimo *Hottingero*, qui (p) ad hunc ipsum locum incongruè scribit: *In fine Evangelii Matthæi Æthiopicè Romæ impressi* Plantas fidei montis Libanon sese appellant; *Maronitæ ergo vocari possunt.* Confer quæ de nominibus propriis Habessinorum significativis non fine causa scripsimus in Historia nostra Lib. IV. c. 3. §. 2

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. IV.

N°. XXVI. Versio S. Scripturæ Æthiopica unde facta sit]

1 Scribunt *PP. Societatis in epistolis annuis* (q) *quod novem illi Sancti, quorum supra mentio facta est, S. Scripturam ex Arabica in Chaldaicam* [i. e. Æthiopicam linguam] *transtulerint.* Reperiuntur etiam carmina, quæ de versione librorum, [ut puto] sacrorum ex Arabica in Æthiopicam linguam factâ testantur. Sic enim Poeta meus de *Abba-Salama* Encom. XXIX. August. Odâ 5. N. XVIII.

ሰ፤ ለከ፡ ለዐመ፡ ሃይማኖት፡ ሥርዌ፤
ትእዛዘ፡ ኦሪት፡ ወወንጌል፡ እንተ፡ ደቢከ፡ ተክዕዎ፤
ሰላማ፡ ዝክርከ፡ ከመ፡ በኀቤነ፡ ነዋ፤
በከናፍሪከ፡ መዐዛተ፡ እመዐዛ፡ ከርቤ፡ ወዐልዋ፡
እምነ፡ ዐረቢ፡ ለግዕዝ፡ መጻሕፍት፡ ተዐልዋ ።
Salutem *tibi O Arboris fidei radix!*
In te præcepta Legis & Evangelii effusa fuerunt;
Salama! *Ecce memoria tua apud nos adhuc viget.*
Quia per labia tua suavitate myrrhæ & aloës suaviora
Ex Arabica in Æthiopicam linguam libri translati fuerunt.

2 Idem reperitur in *Martyrologio Æthiop. Msto. Bibliotheca Seguieriana* his versibus.

ሰ፤ ለአባ፡ ሰላማ፡ ለመጽሐፍ፡ መተርጕማ፤
እምዐረቢ፡ ለግዕዝ፡ ዘይፈክር፡ እንዘ፡ ይቀስማ፤
ጳጳስ፡ ዘኢትዮጵያ፡ ወአዋኪየ አ.ዶ.ያማ፡
በመንፈስ፡ ቅዱስ፡ በእዴሁ፡ ሐተማ ። (r)
Salutem Abba-Salamæ Codicis interpreti!
Quem ex Arabica in Æthiopicam [linguam] compilando exposuit.
Metropolita fuit *Æthiopiæ*, cujus fines illuminavit,
Per Spiritum Sanctum manu suâ cruce signans eam.

Fateor me hîc non parùm hærere; equidem Sacram Scripturam hic intelligi verisimile est, quia መጽሐፍ፡ vel መጻሕፍት፡ *Libri* κατ' ἐξοχὴν de libris Sacris accipi
3 solent; sicuti Βίβλια *Biblia* Græco vocabulo eodem sensu vocantur. Attamen Æthiopica tam veteris quàm Novi Testamenti versio, quæ in Europa habetur, ex Arabica linguà nullo modo facta dici potest. Pentateuchus Mst. Psalterium, & quotcunque libri Biblici impressi extant, contrarium planè evincunt. Omnes enim Græcam maximè

(o) *In Proleg. Biblior. Polyglott. Anglicorum n. XV. §. 12.* (p) *In Topogr. Ecclef. c. 5. §. 4. p. 129.*
(q) *De annis 1607. & 1608. c. 15. p. 58.* (r) ህተበ aliàs propriè significat benedictionem signo crucis,

L. III. c. 4. N. XXVI. mè *Codicis Alexandrini* versionem (cujus variantes lectiones in Bibliis Polyglottis Anglicis reperiuntur) pressè & κατὰ πόδα sequuntur. Ordo capitum Exodi XXXVI. & seq. eodem modo observatur. Numeror. Cap. XXVI. versus 15. 16. 17. 18. æque ac in Alexandrino exemplari, suo loco omissi, post versum 27. reperiuntur. Quæ 4
omnia in Arabica versione se aliter habent. Græca animalium Lev. XI. & Deut. XIV. plantarum, gemmarum, aliarumque rerum difficiliorum vocabula præcisè retinentur: Hebraica autem in Græca lingua non exposita, & hic ἀνερμήνευτα reperiuntur;
4. Reg. 12. ex. gr. ቢድቅ: ex Hebr. בדק *Bedek* Ruptura; ምስፋቲም: משפתים *Caulæ, septa*
7, 12. *pecudum*, quæ in versione Græca Βεδὲκ, Μασφαθαίμ (s) deprehenduntur, (t) mi-
Jud. 5, 16. nimè in Arabica. Hinc firmiter inferri potest, quòd translatio Æthiopica non ex ista, sed ex Græca potiùs concinnata fuerit. Neque verisimile mihi videtur, autores supra citatos per prolepsin quandam ita locutos fuisse, quòd scirent ex Ægypto ad se venisse Biblia, ubi, Græcâ diu obsoletâ, Arabica lingua, cum illi id scriberent, obtinebat. Quibus omnibus bene consideratis asserendum censeo, per libros sa- 5
cros ex Arabica lingua in Æthiopicam translatos non *Biblia*, sed *Constitutiones* & *Canones*, qui *Apostolorum* nomine apud Æthiopes æque ac apud nos veniunt, intelligi debere. Nam & hos S. Scripturæ, speciatim Novo Testamento accenseri diximus
§. 27. in historia nostra hoc capite. Etenim in his Canonibus vestigia quædam Arabismi observare mihi videor; ut cùm in libro Conciliorum legitur አውግስርያ: ዘአፍሪቂያ: *Auxaria Afrikia* i. e. *Africa*; nam افريقية *Afrikia* dicunt Arabes non Græci.
N. 30. Porro titulus octoginta & unius Canonum (quem infra Arabicè referemus) ita se habet, ut translatio Æthiopica ex Arabica lingua facta videatur, id enim vocabulum አብጥሊስ: *Abtelis*, totusque contextus arguit.

Sed hac ratione incertissimum manet; Primò: *Quis verus autor fuerit Æthiopicæ* 6
Bibliorum versionis? Poëta *Salamam* habet: alii *novem* illos sanctos (u) viros alibi à nobis
N. 18. memoratos. Deinde, *quis ille Salama fuerit?* Metropolita Æthiopiæ vocatur, & tanquã Christianæ Religionis instaurator describitur; quod soli *Frumentio* competit, qui alio nomine *Salama* dictus fuit. Num verò iste, (cui soli moles, & instruendæ & ordinandæ Ecclesiæ Æthiopicæ incumbebat) in primordio prædicationis suæ tantum otii habuerit, ut ipse sacros Scripturæ libros Æthiopicè redderet, meritò dubitaveris. *Vlphilam* quidem *Gothorum Apostolum* in sua lingua id præstitisse legimus, unde rursus probabile evadit, Frumentium inter primas Episcopatus sui curas hanc quoque habuisse, ut Neophytis suis *Biblia* vernaculè traderet, cum Ecclesia sine scripturis esse non possit. Sed de Arabica lingua vanũ esset id asserere, quia S. Frumentii tempore *Arabica S. Scripturæ versio* nondum extabat (x), nec lingua ipsa ante Muhammedis tempora ullius pretii erat.

Multò magis consentaneũ arbitror *Novem* illos *sanctos*, Christianismi in Æthiopia 7
propagatores, Biblia Græca Æthiopicè reddidisse, idque distributâ inter se operâ; diversos enim Bibliorum interpretes fuisse in historia nostra ex gemmarum nominibus (y) demonstravimus. Plura talia exempla dantur, ubi S. Scripturæ vocabula difficiliora in diversis libris non uno modo redduntur, ut Μῆλα μανδραγορῶν *Mandragoræ* in Genesi c. 30. 14. 15. exponuntur ኮል: ሐቅል: *Poma agrestia*, at Cant. 7. 14.
ሀንጉጓት: incertæ significationis vocabulum ponitur. Ex quo cognoscimus non 8
unum istius versionis autorem esse. In tantis igitur difficultatibus, priusquam ipsos Æthiopum libros inspiciamus, & autorum ætatem atque autoritatem cognoscamus, nihil certi definire poterimus. Multis sine dubio distinctionibus ad concilianda ista dubia opus erit; nimirum quòd *Frumentius* solum *Novum Testamentum* vel saltem *Evangelia*: *Novem* verò *Sancti reliquos libros Biblicos* ex Græca lingua: Alii recentiores autem *Collectionem Canonum*, quos illi ሲኖዶስ: *Synodos* vocant, ex Arabica lingua

(s) In Aldina & Complutensi editione reperitur hoc vocabulum non in Romanâ. (t) Plura exempla habes supra l. n. 106. §. 3. & n. 110. ubi Græca, neutiquam verò Arabica vocabula in Æthiopica versione retinentur. (u) Testibus Pp. Societatis in Epist. supra allegata cap. 13. p. 58. (x) Videlicet circa annum trecentesimum quadragesimum vel quinquagesimum. Id clarè demonstrat *Br. Waltonus* in Prolegom. Biblior. Polyglottorum, cap. XIV. §. 17. p. 96. b. (y) Hoc cap. §. 6. Confer Lib. I. n. 109.

gua transtulerint, inter quos fortassis alius quidam *Salama* fuit, qui causam errori dedit. L.III.c. 4.

Postremò non negamus *diversas Bibliorum versiones* in Æthiopia extare, ut mox N.XXVII. N. XXVIII. dicemus; nullo tamen modo nobis persuadere possumus, aliquam re- & XXVIII. centiorem ex Arabica lingua factam fuisse.

1 N°. XXVII. De novi Testamenti Æthiopici editione Romana] Diximus in Historia nostra editionem hanc ex manco & mutilo exemplari Romæ Anno 1548. factam esse. Ipsi Æthiopes hoc fatentur in Epilogo Actorum Apostolicorum. Verba eorum in historia nostra allegata hîc repetere necesse habemus; ut de eorum genuino intellectu differamus:

ዝንቱ፡ ግብረ፡ ሐዋርያት፡ ዘይበዝኍ፡ ተተርጕሙ፡ በርዎሜ፡ እምልሳኒ፡ ሮማይስጢ፡ ወጽርእ፡ ለግእዝ፡ በእንተ፡ ሀጸበ፡ አብ።	Ista acta Apostolorum (*ajunt*) maximam partem translata sunt Romæ è lingua Latina & Græca in Æthiopicam, propter defectus protographi.

Ex quo scilicet impressionem fecerunt. Æthiopes enim *protographum* vocant አብ፡ *patrem: Apographum* verò ወልድ፡ *Filium*, tanquam ex priori genitum; quæ Scaliger non intellexit. Hæsitationem ejus ex manu propria inter Mssta. illius vi-
2 di. Itaque putavit totum novum Testamentum Æthiopicum Romæ noviter translatum fuisse, ac eam ob rem iniquissimum de eo judicium tulit (z). *Acta sanè Apostolorum*, inquit, *quæ Romæ edita sunt, ex vulgari Italico in linguam* ግዕዝ፡ *conversa esse, tametsi is, qui edidit, non testatus esset, tamen ex innumeris locis id & puero colligere haud difficile fuerit.* Sed propterea rectè reprehenditur à Doctiss. Waltono, qui (a) scribit: *Temeraria & injusta videtur Iosephi Scaligeri de hac versione, quam vix satis in-*
3 *tellexit, censura*, cum scribit: *pessimâ fide eorum libros traductos esse* &c. Neque tamen Waltonus sensum eorum verborum assecutus est; sic enim § XI. ea incongruè reddit: *Iste actus Apostolorum*, [sic legitur] *cujus Romæ multæ sunt translationes, Latinæ Græcæque conformem fecimus* (*vel contulimus*) *exemplari Æthiopico patris causa.* Alioquin vir iste doctissimus de editione hac satis bene differit, quem consulere potes. d. l.

4 Gregorio meo editio illa minimè placebat, propter innumera, quibus scatet, menda. Ea agnovit editor ipse *Tesfa-Sionus*, sed excusavit se pluribus (b), *quòd typographiæ imperitus, typothetæ autem linguæ ignari fuerint, & quòd se invicem juverint*
5 *sicut cæcus cæcum.* Inter alia Gregorius notabat: quòd Matth.I 18 pro ዮሴፍ፡ ምታ፡ *Ioseph maritus ejus* [scil. Mariæ] in Mss. Patriæ suæ extet ዮሴፍ፡ ፈኀሪሃ፡ *Ioseph sponsus ejus.* Planè sic reperi in Mss Bibliot. Regiæ, at in Mss. Seguieriano ምታ፡ erasum, & pro eo ፈኀሪሃ፡ ascriptum erat; ex quo collegi correctionem novam: illam verò lectio-
6 nem verè antiquam esse. Deinde verba Christi in cruce ex Ps. 22. in impresso codice sic leguntur ኤሎሄ፡ ኤሎሄ፡ ለማ፡ ሰበቅታኒ፡ Elohe, Elohe, lamma Sabakatani. Matth. 27. 46. Quod in Msstis Bibliothecæ Seguierianæ etiam sic legitur. At in alio Mssto ejusdem Bibliothecæ, ut & in Biblioth. Regia in Mss. Matth. & Marci legitur ኤሎሄ፡ ኤሎሄ፡ ኤልማስ፡ አብቅታኒ፡ Elohe, Elohe, Elmâs abektani. Quæ eodem planè modo reperiuntur in Mssto Precationum Æthiopicarum; ex quo tutò asserere possumus duas diversas versiones Novi Testamenti in Æthiopia extare. Vide infra Num. XXXV. in fine.

N°. XXVIII. Quod Æthiopes S. Scripturam integram ha-
1 beant: & quinam Libri Biblici in Europa extent] Libros Biblicos Æthiopum eorumque divisiones & nomina in Historia nostra hoc capite descripsimus. Quæ etiam olim cum Hottingero communicavimus, qui ea Bibliothecæ suæ Orientali inseruit. Habessinos Biblia integra habere testantur etiam *PP. Societatis* (c) de uterino Regis fratre *Rassela-Christo* narrantes:

 Folgou

(z) In different. ad Comput. Æthiop. L. 7. p. m. 682. (a) Proleg. Biblior. Polyglott. Num. XV. §. 10. Num. 3. (b) Statim in titulo Novi Testamenti Æthiopici. (c) In sæpè allegatis epistolis cap 12. p. 46.

L. III. c. 4. XXVIII. *Folgou muito ſaber, que noſſas Escrituras ſam em tudo as ſuas.* Et paulo poſt: *Elle as vai lendo cada dia.* | Lætabatur multum, intelligens noſtra Biblia eadem prorſus eſſe cum ſuis; quæ quotidie legebat.

2 Diximus etiam hoc capite: quòd Æthiopes primum Bibliorum ſuorum tomum vocent *Octateuchum*. Id à Græcis veteribus habent, qui eodem modo illum vocaverunt. *Photius* (d) de Theodoreto, *qui ſcripſit* ἐξήγησιν εἰς τὴν Ὀκτάτευχον; &c. *Exegeſin in Octateuchum*; & de Procopio: (e) *Scholas Exegeticas edidit in Octateuchum*, &c.

Ut autem lectores ſciant, quinam libri Æthiopici in Europa extent cùm impreſſi tùm Manuſcripti; Catalogum eorum hîc damus:

Impreſſi Libri Biblici. 3

1. *Quatuor priora Capita Geneſeos*: duo priora cum verſione Latina: & duo ſequentia ſine eâ. Annexa reperiuntur ad *Prophetam Ionam*, quem Theodorus Petræus edidit; de quo infra.

2. *Liber Ruth* Æthiopicè & Latinè. Lugd. Bat. 1660.

3. *Pſalterium* primò Æthiopicè tantùm Romæ Ao. 1513. deinde Coloniæ Ao. 1518. cum Ebraica, Græca & Latina linguâ à *Ioh. Potkenio* editum, qui Æthiopicam linguam ibi malè vocavit Chaldaicam.

4. *Canticum Canticorum cum aliquot hymnis Biblicis.* Romæ cum Pſalterio. Nam 4 in codicibus manuſcriptis ſemper conjuncta reperiuntur; quod in omnibus, quos in Europa vidi, obſervavi. Idem Canticum Lugduni Bat. additâ Arabicâ linguâ, cum indocta Niſſelii verſione impreſſum extat, Lugd. Bat. 1656.

5. *Prophetia Ioelis* cum Harmonia vocum Hebraicarum & Arabicarum in margine. Th. Petræi. Ao. 1661.

6. *Prophetia Ionæ* cum *adagiis* & *ſententiis* nonnullis Æthiopicis Ejuſdem Ao. 1660.

7. *Prophetia Sophoniæ*; Niſſelii Ao. 1660.

8. *Vaticinium Malachiæ* cum verſione Latina interlineari, & ſeptem prioribus commatibus cap. LVI. Eſaiæ per Th. Petræum. Lugd. Bat. 1661.

9. *Novum Teſtamentum* Æthiopicè tantùm. Romæ 1548. & 1549. Idem denuò im- 5 preſſum fuit *Londini* in Opere Polyglotto, retentis mendis veteribus, & novis ſuperadditis, multis etiam in locis interpolatum, quia hiante & mutilo exemplari uſi fuerunt editores. Ar de ordine librorum Novi Teſtamenti ſciendum, alium apud Æthiopes obſervari quàm apud nos. Poſt Evangelium S. Johannis ſtatim reperitur *Apocalypſis* ejuſdem, cum *Epiſtolis Canonicis Iacobi, Petri, Iohannis* & *Iudæ*. *Acta Apoſtolica* ſeorſim habentur. *Epiſtolæ Paulinæ quatuordecim*, computata ſimul *epiſtola ad Hebræos* uno plerumque tomo, ut apud alios Orientis Chriſtianos ſeparatim comprehenduntur, ut viris doctis, qui antiquiſſimas membranas viderunt, notum eſt. Quam ob cauſam etiam Æthiopes Epiſtolas Paulinas ſeorſim impreſſerunt, ideoque in paucis exemplaribus Novi Teſtamenti Æthiopici reperiuntur.

Manuſcripti in Europâ habentur 6

1. *Pentateuchus*, cujus Apographum ex benevolentia Ludovici Piques D. & Socii Sorbonæ poſſideo. Protographum autem vidi Romæ in ædibus Habeſſinorum.

2. *Ioſua*, quem & ego poſſideo.
3. *Liber Iudicum*.
4. *Ruth*.
5. *I. & II. Samuelis*; aliàs I. & II. Regum.
6. *I. & II. Regum*; aliàs III. & IV. Regum.
7. *Eſaias* Propheta.

Quatuor magnis voluminibus continentur, quæ, referente Gregorio, à Regibus Æthiopiæ olim Hieroſolymam miſſa fuerunt, quique nomina ſua inſcripſerunt, nempe *Gebra-Meskel*, *Iſaacus*, & *Zer-a-jacobus*. Inde Romam in hoſpitium Habeſſinorum, iſtis

(d) In Biblioth. Cod. 204. (e) Idem num. 206.

iſtis autem fato functis, ut audivi, in *Bibliothecam Vaticanam* tranſlati fuerunt. In L. III. c. 4.
qua multi alii Codices Mſſ. habentur, quorum Catalogum amicus quidam mihi XXVIII.
miſit; Et ſunt ſequentes:

7 *7. Pſalterium cum annexis ſupra dictis.*

8. Novum Teſtamentum.

9. Quatuor Evangelia ſeorſim.

10. Epiſtola S. Pauli & Petri.

11. Duæ Epiſtolæ Petri, duæ Iohannis, una *Iudæ*, una *Pauli ad Hebræos.*

12. Apocalypſis & *officium B. Virginis.*

Cæterum Æthiopes varias habere verſiones Bibliorum ſupra innuimus. h. c. n. 16.
Nam *Pentateuchum*, cujus modo mentionem feci, in aliquot locis diſcrepare ani- §. 9.
madverti à Codice Mſſ. Bibliothecæ Seguierianæ. Quin & *Evangelia Matthæi & Marci* in Bibliotheca Regis Galliæ extantia plurimùm differunt ab impreſſis, ut vix verſus unus cum altero conveniat; nam paraphraſis magis eſt quam verſio.

13. Opuſcula aliquot Clementis Romani cum Conciliis quibusdam generalibus.

14. Synodus Nicæna.

8 *15. Liturgia quamplurima variis codicibus comprehenſa.*

16. Homiliæ nonnullæ.

17. Devotiones diurnæ & nocturnæ.

18. Computus temporum Eccleſiaſticus, cum homilia Iſaaci de excitando amore divino & contemtu mundi.

19. Alius Computus Eccleſiaſticus.

20. Inſtitutiones monaſticæ.

21. Catechismus ſive inſtructio fidei Chriſtianæ.

Hiſtoria Euſtathii monachi Æthiopis. Hic fortaſſis eſt notiſſimus ille apud Habeſſinos Ordinis monaſtici reſtaurator, miraculis clarus, de quo ſupra hoc libro c. 3. n. 19. §. 2.

22. Doctrina ſecreta. Fortaſſis eſt መጽሐፈ: ምሥጢር: cujus in hiſtoria noſtra mentionem fecimus h. cap. §. 46.

23. Martyrium S. Sebaſtiani cum aliis ſimilibus.

9 *24. Encomium & laus omnium Sanctorum* metricè. Poema hoc eſſe puto à nobis ſæpius allegatum, cujus titulus genuinus eſt: *Encomium cæleſtium & terreſtrium incerti autoris*; quod ipſe poſſideo.

25. Varii codices precum.

26. Precationes quas Gregorius ጸሎት: ርቁት: vocabat. Eſt libellus iſte ſuperſtitioſus toties in Europa repertus, portentoſa illa nomina continens, de quibus in Hiſtoria noſtra Lib. III. c. 4. §. 51.

Non quidem mihi nominatus fuit ab amico Codex ille conciliorum magnus in membrana pulchrè ſcriptus, cujus N. XXX. mentionem faciemus. Extare autem in Bibliotheca Pontificia nullus dubito.

10 Poſt Bibliothecam Vaticanam in Bibliotheca Seguierianâ Lutetiæ Pariſiorum plures quam uſpiam alibi Libri Æthiopici reperiuntur. Catalogum eorum rogantibus hæredibus ipſe feci, ſed loco gratiarum actionis ne quidem apographum ejus mihi concedere voluerunt, inſolitâ aliàs apud Gallos inurbanitate. Igitur quorum recordari poſſum, ſequentes ſunt:

1. Geneſis in 4to.

2. Fragmenta Iobi & Danielis in uno codice. Jobus incipiebat c. 2. v. 1. *Et venit quoque Satan inter eos.* Sed liber hic confusè erat compactus; poſt fragmenta enim Danielis à cap. X. his verbis: *Anno tertio Cyri* incipientia, rurſus ſequebatur pars quædam ex Jobo & Daniele.

3. Sex vel ſeptem Codices Pſalterii. In omnibus *Canticum Canticorum cum hymnis Veteris Teſtamenti* inveniebatur, ut ſupra indicavimus. Uni additus erat *Computus Eccleſiæ Æthiopicæ.*

L.III.c.4. 4. *Quatuor Evangelia bis, unum in folio & alterum in 4to. majori* (ut vocant) *varia* 11
N. XXIX. *versionis.* Majus enim exemplar conveniebat cum Codice impresso: minus vero cum Manuscripto Matthæi & Marci Bibliothecæ regiæ. Notabile erat, quod in majori vox ምት፡ Matth. I. 18. *Maritus* [Mariæ] deleta, neque tamen in ejus locum alia substituta esset. Uni exemplari addita erat *Tabula Concordantiarum Orientalibus consueta, cum epistola Eusebii ad Cyprianum.*

5. *Acta Apostolorum.*
6. *Quatuordecim Epistolæ Pauli bis, atque cum illis Epistola ad Hebræos.*
7. *Septem Epistolæ Canonicæ bis.*

h. c. §. 27. Diximus in historia nostra, Æthiopes suum Codicem ሲኖዶስ፡ *Synodus* di- 12
ctum, qui Constitutiones & Canones supra dictos continet, Novo Testamento tanquam novellas quasdam accensere. Id verò non ex suo ingenio fecerunt, sed unum & alterum antiquorum Patrum præeuntem habuere. Sic enim *Iohannes Damascenus* (f) scribit:

Παύλου Ἀποστόλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες: Ἀποκάλυψις Ἰωάννου Εὐαγγελιστοῦ; Κανόνες τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος.

Pauli Apostoli Epistolæ quatuordecim: Apocalypsis Johannis Evangelistæ: Canones SS. Apostolorum per Clementem. &c.

Quapropter rectè à Baronio reprehenditur (g), *quòd recensendo Libros Canonicos post Apocalypsin inconsultè nimis addiderit Canones*; ut modo retulimus. Fortassis etiam in corrupto Codice Athanasii repererunt Æthiopes, quòd eos inter Hagiographa referat. Hoc enim affirmat *Sixtus Senensis* (h). Cùm tamen in Synopsi ab illo citata, quam nos habemus, nulla istorum canonum fiat mentio, fortè à prudentioribus jam expuncta. 13

N°. XXIX De Canonibus Apostolorum in Æthiopia receptis

hoc numero acturi eramus; cùm autem reperiantur in Codice Conciliorum Æthiopico, de quo numero sequente dicturi sumus, eò tractationem omnem differimus; nunc tantùm acturi de *Canonibus Nicænis supernumerariis*, apud Coptitas Arabicè & apud Habessinos Æthiopicè extantibus, quos *apocryphos* esse diximus, 1
3.2.n.17. & uno exemplo de *Prælato Æthiopiæ* falsos demonstravimus. Ante *Alphonsum Pi-*
§. 6. *sanum* & *Franciscum Turrianum* nemo eorum mentionem fecit. Nec in Europa visi fuerunt, antequam eos *P. Baptista Romanus* ex Ægypto Romam afferret. Si acta Concilii Nicæni adhuc extarent, facilè detecta fuisset istorum Canonum suppositio. Sed ea deperdita esse Baronius meritò conqueritur (i), nam ex quatuor Conciliis generalibus solius Chalcedonensis acta integra superesse, & *somnia putat ea omnia, quæ Turrianus de iis in Ægypto adhuc superstitibus asseveraverit.* Quæ eum à Baronio verè & prudenter ita dicantur, incauta & vana prorsus deprehenditur provocatio anonymi (k) ad hos Canones pro *primatu* Pontificis Romani. Sic enim loquitur: *Illud omninò tacendum non est, Æthiopum beneficio conservatos fuisse S. Synodi Nicænæ Canones, quos Romana Ecclesia tanta diligentia perquisivit, in quibus de primatu Ecclesiæ Romanæ etiam ex decreto Sanctorum Apostolorum ab illis doctissimis & optimis Patribus clarissimè & apertissimè disponitur.* Canon est trigesimus septimus, qui de Patriarchis Orbis Christiani agens primum locum assignat Romano, de quo nemo dubitat; simulque Patriarchæ Alexandrino *parilem potestatem tribuit in Diœcesi Alexandrina, quam habet Romanus in Romana*; & tamen Wanslebius hoc vocat *un excellent temoignage de la primauté de l'Eglise Romaine*, hoc est: *Excellens* scilicet *testimonium primatus Ecclesiæ Romanæ.* Quæ si non majus neque præstantius haberet quàm Coptitarum & Æthiopum, de autoritate & primatu suo non multum gloriari posset. Sed Ecclesia Latina hos Canones nunquam agnovit. Repeririuntur Tom. II. Concil. pag. 318. Ex Arabica lingua Latine redditi fuerunt ab Abrahamo Ecchelensi. Edit. Paris. Labbæi & Gabr. Cossartii. Ao. 1671.

No. XXX.

(f) De Fide Orthodoxa Lib. IV. cap. 18. (g) Anno Christi 102. num. 10. (h) In Biblioth. sancta Lib. 2. in Clemente. (i) Ad ann. Christi 325. num. 26. & 57. (k) Præfatione Latina Nov. Testamenti Æthiopici.

1 N°. XXX. De Codice Conciliorum & Canonum Æthiopico] L. III. c. 4. N. XXX.
Magnus iste Codex, cujus in Historia mea & Num. XXVIII. mentionem feci, quem h. c. §. 31.
ipse Romæ in hospitio Habessinorum vidi, & manibus meis tractavi, nunc in Bibliotheca Vaticana sine dubio asservatur. Quanquam eum in Catalogo supra memorato non repererim, ut ibi monui. Certissimum Ecclesiæ Æthiopicæ monumentum est, à Rege Zera-Jacobo approbatum; qui epistolam suam ad Monachos Æthiopicos Hierosolymis degentes præfixit, cujus tenor sequens est: §. 9.

በስመ፡ አብ፡ ወወልድ፡ ወመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ፩ አምላክ።
በኵሉ፡ ልብየ፡ ዘኪያሁ፡ አመልክ ። (አሰምክ ።
በኵሉ ፡ ኀይልየ ፡ ወበኵሉ ፡ ነፍስየ ፡ ወበኵሉ፡ ሕሊናየ፡ ዘቦቱ፡
ዘእኄዝ፡ በሐብለ፡ አምልኮቱ፡ ዘኢይትበተክ ።
ዘቦቱ፡ እሐዩ፡ ለዝሉፉ፡ ወኢይትሀወክ። (1)

In nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti unius Dei,
Quem ex toto corde meo adoro:
Cui ex totis viribus meis, & ex tota anima mea & ex tota mente mea innitor:
Cui devinctus sum vinculo sacri cultus ejus quod non rumpitur:
In quo vivo, & in æternum non commovebor.

ተጽሕፈት፡ ዛቲ፡ መለእክት፡ ው
2 ስተ፡ ዛቲ፡መጽሐፈ፡ሲኖዶስ(m)፡ አ
ምንቤነ፡ ዘርአ ፡ ያዕቆብ ፡ ወስመ፡
መንግሥትነ፡ ቈስጠንጢኖስ ።
እምአመ፡ አንበረነ፡ አምላክ፡ እ
ስራኤል፡ በብዝኃ፡ ምሕረቱ፡ ዲበ፡
መንበረ፡መንግሥተ፡ኢትዮጵያ፡በ፰
ዓመት፡ እንዘ ፡ ሀሎነ፡ ውስተ፡ ሀ
ገረ፡ ሴዋ፡እንተ፡ትሰመይ ፡ ተጕለት፡
ትብጻሕ፡ ኀበ፡ ፍቁራኒየ፡ ማኅበረ፡
ቅዱሳን ፡ እለ ፡ ይነብሩ፡ ውስተ፡ ኢ
የሩሳሌም፡ ሀገር፡ ቅድስት፡ በሰላ
መ፡ እግዚአብሔር፡ አሜን።
አስተበፁዐክሙ ፡ ፈድፋደ፡ ቀደ
3 ሚ፡ ኮንክሙ፡ ፂዉዋነ፡ ለቃለ፡ ወ
ንጌል፡ ዘይቤ፡ ዘኢኀደገ፡ አባሁ፡ ወ
እሞ፡ ወብእሲቶ፡ ወውሉዶ፡ ወገራ
ውሂሁ፡ ወኵሎ፡ ዘቦ ። ወበእንተ
ዝ፡ ኀደግሙ፡ ዓለመ፡ ወቦእክሙ፡ ው
ስቴ፡ አርዑተ፡ ምንኵስና። ወዩገመ፡
ፂወወክሙ፡ቃለ፡ ነቢይ፡ ዘይቤ። ኢ
ይበውእ፡ ውስተ፡ ጽላሎተ፡ ቤትየ፡
ወኢየዐርግ፡ ውስተ፡ ዐራተ፡ ምስ
ካብየ ። ኢይሁቦን፡ ንዋመ፡ ለአዕ
ይንትየ፡ወኢድቃሰ፡ ለቀራንብትየ።
እስከ፡ እረክብ፡ መካነ፡ ለእግዚአ
4 ብሔር፡ ወማኅደረ፡ ለአምላክ፡ ያዕ
ቆብ። ወበእንተዝ፡ አጥባዕክሙ፡
ለነጊድ፡ ኢየሩሳሌም፡ ሀገረ፡ ለንጉ
ሥ፡ ዐቢይ። እንዘ፡ ኢትፈርሁ፡ ም
ንዳቤ፡ ፍኖት፡ ሐሩረ፡ መዐልት፡ ወ

Inscripta est hæc epistola huic libro Canonum per nos ZERA-JACOBUM, & nomen regni nostri (*est*) CONSTANTINUS.

Ex quo posuit me (n) DEUS Israelis secundum multitudinem misericordiæ suæ in solio regni ÆTHIOPIÆ octavo anno, cum essem in provincia *Sevva* [Shoæ regni] quæ cognominatur *Teglet*, [ut] perveniat ad dilectos meos, *Collegium Sanctorum*, qui commorantur Hierosolymis urbe sanctâ, in pace Domini Amen.

Beatos vos prædico valdè; primò enim devincti estis verbo Evangelii, quod dicit: *Qui non dereliquerit patrem suum,* Luc. 14. 26.
aut matrem suam, aut uxorem suam, aut liberos suos, aut agros suos, aut omne quod est ei. Quapropter reliquistis mundum & subiistis jugum *monachatus*. Et iterum devinxit vos verbum Prophetæ dicentis: Ps. 131. 3.
Non intrabo in tabernaculum domus meæ, neque ascendam in lectum cubilis mei: Non dabo somnum oculis meis, neque soporem palpebris meis: donec reperiam ædem Domini & habitaculum Dei Iacob. Ideoque decrevistis proficisci *Hierosolymam* urbem Regis magni, non timentes incommoda itineris: æstum diei, & frigus

(1) *Rhythmi* sunt planè ἄῤῥυθμοι, quales epistolis suis tanquam insigne ornamentum præmittere solent, ut monuimus supra Lib. II. N. XIII. §. 3. (m) Græcum vocabulum est Σύνοδος. *Synodus*. Quo pacto illi *Collectiones Canonum* vocare solent. (n) Modò in *singulari*, modò in *plurali* de se loquitur Rex iste in hac Epistola.

L. III. c. 4. N. XXX. ቍረ፡ ሌሊት፤ ወቀትለ፡ ፈያት ፡፡ ወሶ
በ፡ በጻሕክሙ፡ ህየ፡ ተፈጸመ፡ ላ
ዕሌክሙ፡ ዘተብህለ፡ በነቢይ ፡፡ ንበ
ibid. v. 7. ውኦ፡ እንከሰ፡ ውስተ፡ አብያቲሁ፡
ወንሰግድ፤ ውስተ፡ መካን፡ ኀበ፡ ቀ
መ፡ እግረ፡ እግዚእነ፡፡ ወከፈለክሙ፡
ከመ፡ ተአምኑ፡ መካናቲሁ፡ ቅዱ
ሳተ፤ እመካነ፡ ቍጽረቱ፡ እስከ፡ መ
ካነ፡ ዕርገቱ ፡፡ ወበእንተዝ፡ አነሂ፡
እትአመን፡ በጸሎትክሙ፡ ወበኵ
ሉ፡ መንደቤክሙ፡ በእንተ፡ ፍቅረ፡
አምላክ፡ ዘበጽሐክሙ ፡፡ እምሠ
ርወ፡ ልብየ፡ እኤምኀክሙ፡ እንዘ፡
እብል፡ ሰላም፡ ለክሙ፡ ደቂቀ፡ ኢ
ትዮጵያ፡ ዘፄወወተክሙ፡ ኢየሩሳ
ሌም፡ ምድራዊት፡ ከመ፡ ታብጽሕ
ክሙ፡ ኀበ፡ ኢየሩሳሌም፡ ሰማያ
ዊት ፡፡

ሰላም፡ ለሃይማኖትክሙ፡ እንተ፡
በሠላሴ፡ ፍጽምት፡ ወለምንኵስ
ናክሙ፡ አምሳለ፡ መላእክት ፡፡

ሰላም፡ ለአእጋሪክሙ፡ እለ፡ ኈ
ዶ፤ ወለአእዳዊክሙ፡ እለ፡ ጐድጐ
ዱ፡ ወለከናፍሪክሙ፡ እለ፡ ሰዐማ፡
በከመ፡ ፈቀዱ፤ ወለአዕይንቲክሙ፡
ነጽሮ፡ እለ፡ አገሀዱ፡ ገሊላሃ፡ ኀበ፡
ተሰብአ፤ ወቤተ፡ ልሔምሃ፡ ኀበ፡ ተ
ወልደ፡ አምላክ፡ ነሢኦ፡ ዘዚአነ፡
ጠባይዐ፤ ወጎልሃ፡ ኀበ፡ ሰከበ፡ ወተፀ
ንገዐ፤ ናዝሬትሃ፡ ኀበ፡ ተሐፅነ፡ ወዮር
ዳኖስሃ፡ ኀበ፡ ተጠምቀ፡ ከመ፡ ያን
ጽሕነ፤ ቆሮንቶስሃ፡ ኀበ፡ ጾመ፡ በእ
Luc. 23. 33. ንቲአነ፤ ቀራንዮሃ፡ ኀበ፡ ተሰቅለ፤ ከ
መ፡ ይቤዝወነ፤ ወጎልጎታሃ፡ ኀበ፡ ተ
ቀብረ፡ ወተንሥአ፡ ከመ፡ የሕይወነ፤
ደብረ፡ ዘይትሃ፡ ኀበ፡ ዐርገ፡ እ
ምህየ፡ ኀበ፡ አቡሁ፡ አምላክነ፡
ከመ፡ ያብአነ፡ ውስተ፡ ውሳጤ፡
መንጦላዕት፡ አርያማዊ፡ ኀበ፡ ቦ
አ፡ ለሊሁ፡ ወአብአ፡ ሐዋርያተ፡ ዘ
እምቅድሜነ፤ ጽርሐ፡ ጽዮንሃ፡ ኀ
በ፡ ወረደ፡ ጰራቅሊጦስ፡ ኀበ፡ ሐዋ
ርያት፡ አበዊነ ፡፡

ወሰላም፡ ካዕበ፡ ለአዕይንቲክ
ሙ፡ እለ፡ ነጸራ፡ ብርሃነ፡ ዘይወፅእ፡

noctis: neque cædes latronum. Et cum
pervenissetis eò, impletum fuit in vobis,
quod dictum fuit per Prophetam: *Ingrediemur igitur in domum ejus, & adorabimus*
in loco, ubi steterunt pedes Domini nostri; &
contigit vobis, ut salutaretis [osculo] loca
ejus sancta à loco nativitatis ejus, usque ad
locum ascensionis ejus. Quocirca ego 5
quoque confido precibus vestris, & omni
afflictioni vestræ, quæ propter amorem
DEI contigit vobis. Ex imo pectore
meo saluto vos, dicens: *Salutem vobis O*
Filii Æthiopiæ, quos devinxit sibi *Hierosolyma terrestris*, ut perducat vos *in Hierosolymam cælestem*.

Salutem dico fidei vestræ, quæ in Trini- 6
tate perfecta est, & Monachatui vestro
[quiest] instar angelorum.

Salutem pedibus vestris, qui ambulant: 7
& manibus vestris, quæ pulsant: *& labiis vestris*, quæ osculantur, prout desiderant: *& oculis vestris*, qui liberè aspiciunt *Galilæam*, ubi incarnatus fuit: *& Bethlehemum*, ubi natus fuit *DEVS* assumens nostram naturam, *& antrum* ubi jacuit, & parieti accubuit: *Nazaretham*, ubi educatus fuit: & *Iordanem*, ubi baptizatus fuit, ut mundaret nos: *Corontum* (o), ubi jejunavit pro nobis: *Cranium*, [locum] ubi crucifixus fuit, ut redimeret nos: & *Golgatham*, ubi sepultus fuit, & resurrexit, ut vivificaret nos: *Montem olivarum*, ubi ascendit hinc ad Patrem suum DEUM nostrum, ut introduceret nos in interius velum supremi cœli, ubi ingressus est ipse & introduxit *Apostolos*, qui ante nos [fuerunt]: *Oratorium* (p) *Sionis*, ubi descendit Paracletus ad Apostolos Patres nostros.

Et salutem quoque oculis vestris, qui 8
conspiciunt lumen (q) egrediens ex se-

እም

(o) Sic dici putant Æthiopes desertum, ubi Christus à Satana tentatus fuit Matth 4. (p) Vel si malis *cœnaculum Sionis*. Hoc illud conclave est, quòd Copti vocant علية صهيون ὑπερῷον. Conclave superius (der Saal) ubi Apostolos congregatos fuisse credunt. Vide quæ notavimus supra ad Confess. Fid. Claud. Reg. Comm. II. 6. 29. 8. lit. O. (q) نور *Lucem* vel *Lumen* vocant Orientales; Latini *ignem sanctum* vulgò appellant, quem Orientales omnes, *Græci, Armenii, Syri, Coptitæ & Abessini* de cœlo descendere credunt, eumque per aliquot horas in Vigilia Paschatos circa sanctum sepulchrum insano strepitu discursantes expectant. Cùm igitur Monachus quidam, plerumque *Habessinus*, qui solus in sanctum sepulchrum immittitur, accensa lampade sua descendisse illum testatus fuerit, tunc omnes catervatim accurrunt, lampades suas accendunt, iisque tam viri quàm fœminæ detestabili superstitione abutuntur. Deridentur propterea à *Latinis & Turcis* qui tumultum hunc cum risu spectant, quem flere oporteret. Fusè de eo scribit *Thevenot. voyage Or. Lib. II. c. 43. & Roger. In Terra Sancta Lib. III. de* Græcis *c. 7. p. 391.*

እምቅብሪሁ፡ ለእግዚእነ፡ በቀዳሚ
ት፡ ሰንበት፡ ዘውእቱ፡ መንትወ
ፋሲካነ፡፡ ሰላምክሙ፡ወፍቅርክ
ሙ፡ጸሎትክሙ፡ ወበረከትክሙ፡
የሀሉ፡ ምስሌየ፡ ለዓለመ፡ዓለም፡
አሜን፡፡
9 ናሁ፡ ፈነውኩ፡ ለክሙ፡ ዘንተ፡
መጽሐፈ፡ ሲኖዶስ፡ ከመ፡ ትትናዘ
ዙ፡ ባቲ፡ በቀዳሚት፡ ሰንበት፡ ወበ
እሑድ፡ ከመ፡ ይኩነኒ፡ ተዝካረ፡ በ
ኀቤክሙ፡ ለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን፡፡
10 ይእዜኒ፡ ሠራዕነ፡ ለክሙ፡ንሕነ፡ዘ
ርአ፡ያዕቆብ፡ወስመ፡መንግሥትነ፡ቈ
ስጠንጢኖስ፡ እምአመ፡ አንበረነ፡እ
ግዚአብሔር፡ ዲበ፡መንበረ፡መንግሥ
ት፡ እምአመ፡ ንግሥየ፡ በ፰ዓመት፡ም
ድረ፡ ዘብላ፡ ወእመንፈቆ፡ ዘየወፅ
እ፡ግብረ፡ በ፪ዓመት፡፻ ሐለቀ፡ወርቀ፡
ከመ፡ ይኩኖሙ፡ሲሳዮሙ፡ ወአራዘ
ሙ፡፡ ወሀብኩ፡ ለማኅበረ፡ ኢየሩሳ
ሌም፡ከመ፡ ይኩን፡ ለተዝካርየ፡ ወ
ለተዝካረ፡እግዝእትየ፡ማርያም፡፡
ወገብረ፡ በዓለ፡ ለባሕቲትየ፡ አመ፡፩
ለግንቦት፡ ልደታ፡፡ አመ፡፳ወ፩ ለ
ጥር፡ ዕረፍታ፡፡ አመ፡፲ወ፮ ለነሐሴ፡
ፍልሰታ፡፡ ወበዓለ፡ ወልዳ፡ እግዚ
እነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ አመ፡
፳ወ፱ ለታኅሣሥ፡ በዘተወልደ፡ ወ
ገበረ፡ በቤተ፡ ልሔም፡፡ ወበዓለ፡
ፋሲካ፡ ዘውእቱ፡ ትንሣኤ፡ ሞቱ፡
ማሕየዊት፡፡ ወካዕበ፡ አክብሩ፡ኵ
ሉ፡በዓላቲሃ፡ ለእግዝእትነ፡ ማርያ
ም፡ ዘሀሉ፡ውስተ፡ መጽሐፈ፡ ተአ
ምሪሃ፡፴ወ፪፡፡
11 ወዓዲ፡ ከመ፡ ታኅትዉ፡ ሊተ፡ቀ
ናዲለ፡ ውስተ፡ መቃብረ፡ እግዚእነ፡
፩፡ ወበውስተ፡ አናቅጽ፡ ዲዲሁ፡፩፡
በየማኑ፡፩፡ ወበፀጋሙ፡፩፡ ወበኀበ፡
ግንዘቱ፡፫፡ ወበኀበሂ፡ርእዮቶ፡ መግደ
ላዊት፡፩ ኀበ፡ ሀይክል፡ ዘዚአነ፡ ፫፡
ወካዕበ፡ኀበ፡ ዝኅሬ፡ለእግዚእትነ፡
ማርያም፡ በጌቴሴማን፡ ፫፡ ኀበ፡ ተወ
ልደ፡ እግዚእነ፡ በቤተ፡ ልሔም፡ ፩
ወበኀበ፡ ዓርገ፡እግዚእነ፡ ውስተ፡ ደ
ብረ፡ ዘይት፡ ፩፡፡ ከመዝ፡ አኅትዉ፡
በንዋየ፡ ዘአየ፡ ወትረ፡ ወኢታብጥ
ሉ፡ ወኢትደምሩ፡ ንዋየ፡ ካልእ፡፡
እስመ፡ አነ፡እኑዝ፡ በንብለ፡ ፍቅር
ክሙ፡ጸሎትክሙ፡ወበረከትክሙ፡

pulchro Domini noſtri priſco Sabbato [i.e. Judæorum] ſcil. in Paraſceve *Paſchatis* noſtri. *Pax veſtra & dilectio veſtra, & oratio veſtra & benedictio veſtra ſit mecum in ſecula ſeculorum, Amen.* L. III. c. 4. N. XXX.

Ecce miſi vobis hunc *librum Synodorum*, ut conſolationem percipiatis ex eo in priſco Sabbato (r) & die dominica, ut fiat mei mentio apud vos in ſecula ſeculorum, *Amen.*

Nunc igitur deſtinavi vobis Ego ZERA-JACOB (& nomen regni mei CONSTANTINUS ex quo poſuit me DEUS in throno regni à tempore regiminis mei *octavo anno*) terram *Zebla*, & dimidium ejus quicquid ex ea proveniet tributi in duobus annis, nempe centum uncias auri, ut ſit illis victus & amictus. Dedi *conventui Hieroſolymitano* ut ſit in memoriam mei, & in memoriam *Dominæ meæ Mariæ*, & celebrate feſtum unicæ [cariſſimæ] meæ ſcil. *Nativitatis ejus* primo die Maji; *Obitus ejus* die 21. Januarii. *Translationis ejus* [in cœlum] die 16. Auguſti (s). Feſtum autem filii ejus *Domini noſtri IESU Chriſti* d. 29. Decemb. (†) quo *natus fuit* & [quidem] celebrate *Bethlehemi.* Et Feſtum *Paſchatis*, nimirum vivificæ reſurrectionis ejus à morte. Porro etiam celebrate omnia *feſta Dominæ noſtræ Mariæ*, quæ ſunt in libro *miraculorum ejus* [numero] *triginta duo.*

Præterea, ut accendatis mihi lampades; in *ſepulchro* Domini noſtri unam: & in *veſtibulo* ejus unam, & in *dextra* ejus unam, & in *ſiniſtra* ejus unam, & apud *Cenotaphium* ejus tres, & ubi vidit eum *Magdalena* unam, & in *ſacello* noſtro tres. Atque etiam apud monumentum Dominæ noſtræ *Mariæ in Gethſemane* tres; ubi natus fuit Dominus noſter *Bethlehemi* unam, & ubi aſcendit Dominus noſter in *Monte olivarum* unam. Hoc modo accendite [eas] ſumtibus meis ſemper, nec interire ſinite, nec admiſcete opes alterius, quia ego innexus ſum vinculo amoris veſtri. *Oratio veſtra & benedictio veſtra*

PUA:

(r) i. e. Sabbato Vet. Teſtam. quod ſimul cum die dominica obſervant, ut ſupra docuimus Lib. III. c. 1. n. 9. & 10. (s) Hi dies ita reperiuntur in *Menologio Æthiopico*, ſed diſcrepant cum traditione Eccleſiæ Romanæ, ut infra in Calendario notabimus, Lib. III. c. 6. num. 66. (†) Coincidit cum noſtro XXV. Decemb.

L. III. c. 4. N. XXX. የሀሉ፡ ዘለፈ፡ ምስሌየ፡ ለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን፡

አፍቁረንየ፡ ኢትበሉ፡ ለበሕቲቱ፡ ይወርድ፡ ብርሃን፡ ከመ፡ ኢይኩን፡ ተመክሖ፡ ላዕሌክሙ። እስመ፡ አንትሙ፡ ታአምሩ፡ ተመክሖ፡ ዘያመጽእ፡ እኩያተ፡ ወትሕትና፡ ዘያመጽእ፡ ሠናያተ፡ ሰላም፡ ለክሙ፡ ወሰላመ፡ እግዚአብሔር፡ የሀሉ፡ ምስሌክሙ፡ አሜን።

sit semper mecum in secula seculorum Amen.

13 *O dilecti mei! ne dicatis: ad nos tantùm descendit lux*, ne sit gloriatio vana in vobis. Quoniam vos ipsi nostis, *gloriationem afferre mala: humilitatem verò afferre bona.* Pax vobis & pax Domini sit vobiscum, *Amen.* (t)

Sequitur nunc contextus ipse & Exordium magni illius Codicis.

በስመ፡ አብ፡ ወወልድ፡ ወመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ፩ አምላክ።	14 In nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti unici Dei.
ዩሙሬን፡ ሲኖዶሳት፡ ዘሀሉ፡ ውስተ፡ ዝንቱ፡ መጽሐፍ።	Canones summatim computati, qui reperiuntur in hoc libro, sunt:
ሲኖዶስ፡ ዘዐሠርቱ፡ ወ፪ ሐዋርያት፡ - - - - ፻፳ወ፯።	*Canones duodecim Apostolorum numero.* - - - - - - *CXXVII.* (u)
ሲኖዶስ፡ ዘአቡሊዲስ፡ ሊቀ፡ ጳጳሳት፡ ዘሮሜ፡ - - - ፴፰።	*Canones Abulidis i. e.* Hippolyti (x) Patriarchæ Romani - - *XXXVIII.*
ሲኖዶስ፡ - - - ዘ፫፻፲ወ፰።	*Canones CCCXVIII.* [Episcoporum](y).....
ሲኖዶስ፡ ዘጉባኤ፡ እንቆራ፡ ፳፭።	*Canones* Concilii Ancyrani - - - *XXV.*
ሲኖዶስ፡ ዘጉባኤ፡ ቂሳርያ፡ ፲ወ፭።	*Canones* Concilii Neo-Cæsariensis *XV.*
ሲኖዶስ፡ ዘጉባኤ፡ ገንገራ፡ - ፳።	*Canones* Concil. Gangrensis *XX. nobis XXI.*
ሲኖዶስ፡ ዘጉባኤ፡ ቂሳርያ፡ ፹ወ፬።	*Canones* Concilii Cæsareensis *XXCIV.*

[Istud procul dubio corrigendum & scribendum ኒቅያ: Nicæni; ut intelligantur LXXXIV. Canones illi apocryphi, de quibus paulò ante disseruimus N. XXIX.]

ሲኖዶስ፡ ዘቅዱስ፡ ባስልዮስ፡ ፻ወ፮።	*Canones* Sancti Basilii - - - - *CVI.*
ሲኖዶስ፡ ዘቅዱስ፡ ዮሐንስ፡ አፈ፡ ወርቅ፡ - - - - ፲ወ፯።	*Canones* Sancti Johannis Chrysostomi - - - - *XVII.*
ሲኖዶስ፡ ዘጉባኤ፡ ቍስጥንጥንያ፡ - - - - - ፹ወ፫።	*Canones* Concilii Constantinopolitani - - - - *XXCIII.*
ወኍልቆሙ፡ - - - - ፬፻፸።	*& summa* eorum - - - *CCCCLXX.*
በከመ፡ ኍልቈ፡ አናቅጽ።	Juxta numerum capitum seu summariorũ.
ስብሐት፡ ለእግዚአብሔር፡ ለዝሉፉ፡ ለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን።	Gloria [sit] DEO O. M. semper, & in secula seculorum Amen.

Ista ex descriptione Wanslebil planè vitiosa & imperfecta, quia Concilia *Ephesinum Oecumenicum*, deinde *Antiochenum*; *Laodicenum*, & *Sardicense*, quæ tamen Æthio- 15

(t) Epistolam hanc manu *Gregorii*: sequentia verò manu W*anslebii* descripta accepi, quæ cum alicubi ab excerptis meis è *Magno Codice* factis discrepare animadvertam, dubito quodammodo, num ille ex eodem vel ex alio quodam Codice, ni fallor, *Florentino* descriptionem suam fecerit, vel negligentior in scribendo fuerit. (u) Nimirum primò 71. deinde 56. faciunt. 127. (x) Sic solent Æthiopes nomina peregrina secundum suas formas corrumpere. Hippolytus iste diem suum habet in Fastis Æthiopicis quinto Februarii, qui est XXX. in Calendario Romano; Canones ejus infra referemus, & de eo pluribus differemus. (y) Scil. Niceæ in Concilio Oecumenico congregatorum, sed summa Canonum in Apographo meo non repentur.

Æthiopes habent, & in Codice illo reperiuntur (z) omissa sunt. Deinde *numeros Canonum* oportet esse mendosos, cum iis enim summa *quadringentorum* & *septuaginta Canonum* non concordat. L. III. c. 4. N. XXX.

Recensentur nunc *Constitutionum Apostolicarum* capita sive summaria, parùm artificiosè concepta, ut brevi dicetur.

16 በስመ: አብ: ወወልድ: ወመንፈስ: ቅዱስ።

ንቅድም: በረድኤተ: እግዚአብሔር: በሠናይ: ኅብረት: በጽሒፈተ: ሲኖዶስ: ዘአበው: ሐዋርያት: ቅዱሳን: ዘሠርዑ: ለአርትዖ: ቤተ: ክርስቲያን: ቅድስት።

አኀብርተ: ሲኖዶስ: ዘአበው: ሐዋርያት: ኅሩያን: ላዕለ: መርሐ: ግብር: አናቅጽ: ወላዕሌሃ: ኍልቍ: ከመ: ይቀለል: አውፅኦ: ትእዛዝ: ወፍትሕ: በውእቱ: ፍጡነ: ወላዕለ: ኵሉ: ምቅዋመ: ኍልቍ: አናቅጽ: ወይእቲ: ፻፳ ወ፯ አናቅጽ: በኍልቍ።

17 ወበሲኖዶስ: እምነሃ: ዘቤተ: ክርስቲያን: ዘወሀቡ: ሐዋርያት: በእደ: ቀሌምንጦስ: ዘለአኩ: ቀዳሚ: ወይእቲ: ፶ ወ፮ አናቅጽ።

ቀዳሚ: ክሥተታት: ሲኖዶስ: ዘሐዋርያት: ቅዱሳን: ፸ ወ፩ አናቅጽ።

18 ፩: ቀዳሚ: ዘክር: አስማቲሆሙ።

፪: በእንተ: ተዛልፎቶ: ዘይነብብ: ዘኢመፍትው። በእንተ: አፍቅሮተ: እግዚአብሔር: ወአፍቅሮተ: ቢጽ።

፫: በእንተ: ዘትጸልእ: ለርእስከ: ኢትግበር: ለካልእከ።

፬: በእንተ: ትእዛዛት።

፭: በእንተ: ገሥጾ: ወምህር: እመ ዐት: ወቅንአት: ወቍጥዐ: ይትዐቀቡ።

19 ፮: በእንተ: ከመ: ኢትኩን: ፈታዌ።

፯: በእንተ: ከመ: ኢትኩን: ነባቤ: እኩይ።

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

Exordiamur auxilio DEI omnipotentis bono ordine descriptionem *Canonum Patrum Apostolorum* sanctorum, quos constituerunt ad ordinandam *Ecclesiam* sanctam.

Collectio Canonum (a) *Patrum Apostolorum* electorum secundum indicem capitum supra [seu juxta] quem numeri [positi sunt] ut eò facilius & celerius reperiatur *Statutum*, seu *decretum* ipsum. Etenim dispositio numerorum illorum eadem est, quæ capitum; sunt autem *CXXVII.* (b) *capita* numero.

Deinde sequuntur *Canones Ecclesiastici*, quos tradiderunt *Apostoli* per *Clementem*, eosque miserunt primo, & sunt *LVI. capita.*

Initio autem quasi prolegomena *Canonum Apostolorum* sanctorum sunt *LXXI.* (c) *capita.*

1. *Primum* [est] Commemoratio nominum illorum. [*scil.* Apostolorum].

2. De correctione ejus, qui loquitur id quod non decet. De amore DEI, & dilectione proximi.

3. De eo quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

4. De præceptis [*scil.* Decalogi & affinibus]

5. De dehortatione & doctrina [ut fideles] ab ira & invidia & indignatione sibi caveant.

6. Ne sis concupiscens.

7. Ne sis locutor pravi.

(z) Ex relatione *Gregorii* in Hist. Æth. 3. 4. 32. id docuimus, nisi planè ex alio exemplari, quàm quod Gregorius habuit, descriptionem suam fecerit *Wanslebius*, quod omnino suspicor. (a) Ad imitationem Græcorum, qui vocant *συναγωγὴν τῶν κανόνων*, sic appellantur. (b) Nimirum LXXI. qui hic recensentur: & LVI. qui sequuntur, faciunt CXXVII. (c) Sic nos correximus pro LXXII. quod erat in apographo; nam 56. & 71. faciunt CXXVII. *Summa* horum capitum *bis* reperitur in antecedentibus.

L. III. c. 4 N. XXX.

፰፡ በእንተ፡ከመ፡ኢትበል፡በትእምርት፡ወበሬእየ፡ኮከብ፡ወበመሀንስግን፡ወበዘይመስሎሙ፡፡	8. Ne prædicas [futura] ex *portentis*: nec per *Astrologiam*: nec per *hariolos*: nec per *ea*, quæ his sunt similia.
፱፡ በእንተ፡ከመ፡ኢትኩን፡ሐሳዌ፡ወኢመፍቀሬ፡ወርቅ፡ወኢትወድሶ፡በከንቱ፡፡	9. Ne sis mendax, nec cupidus auri, neque gloriæ vanæ.
፲፡ በእንተ፡ዘይሜህር፡ቃለ፡እግዚአብሔር፡ወኮነከ፡ሕይወተ፡ታክብር፡ወትሴስዮ፡እምጻማከ፡፡	10. De eo, qui docet verbum Dei, & est tibi [occasio] vitæ (d) ut honores eum & sustentes eum de labore tuo (e).
፲፩፡ በእንተ፡ከመ፡ኢትገበር፡ፍልጣን፡አላ፡አስተሳልም፡ምስለ፡እለ፡ይትባአሱ፡፡	11. Ne facias dissidium, sed potius pacem fac inter illos, qui inter se dissident. 20
፲፪፡ በእንተ፡ከመ፡ኢትኅሥሥ፡ምጽዋተ፡፡	12. Ne quæras [petas] *eleemosynam* (f).
፲፫፡ በእንተ፡ሢመተ፡ኤጲስ፡ቆጶሳት፡፡	13. De Ordinatione *Episcoporum* (g).
፲፬፡ በእንተ፡ሢመተ፡አናጕንስጢስ፡፡	14. De Ordinatione *Anagnostarum* [*i. e.* Lectorum].
፲፭፡ በእንተ፡ሢመተ፡ዲያቆናት፡፡	15. De ordinatione *Diaconorum*.
፲፮፡ በእንተ፡መዓስብ፡፡	16. De *viduis* (h). 21
፲፯፡ በእንተ፡ዲያቆናት፡ከመ፡ይኩኑ፡ገባርያነ፡ምክር፡ሠናይ፡፡	17. De *Diaconis*, ut sint executores boni consilii.
፲፰፡ በእንተ፡ትእዛዘ፡ሕዝባውያን፡፡	18. De præcepto [pro] *Laicis*.
፲፱፡ በእንተ፡ተዘክሮ፡ከመ፡ቍርባን፡ሥጋሁ፡ለክርስቶስ፡ወዘመትሉሁ፡፡	19. De commemoratione quòd *panis Eucharisticus* [sit] corpus Christi, & quæ sequuntur.
፳፡ በእንተ፡ከመ፡ኢመፍትው፡ለአንስት፡ይትመካሓ፡እንዘ፡ይቀውማ፡እስመ፡አልቦን፡መልእክት፡[ዘእንበለ፡] ለነዳያን፡ወ[በእንተ]ፍቅር፡ወዘይመስሉ፡፡	20. Quod non deceat *mulieres* gloriari [in Ecclesia] stantes, quia illis non est ministerium [nisi pro] pauperibus. Item, de Charitate Christiana, & similia.
፳፩ በእንተ፡ሢመተ፡ኤጲስ፡ቆጶሳት፡ወሥርዐተ፡ቍርባን፡፡	21. De ordinatione *Episcoporum*, & ritu *Eucharistiæ*. 22
፳፪ በእንተ፡ሢመተ፡ቀሳውስት፡፡	22. De ordinatione *Presbyterorum*.
፳፫፡ በእንተ፡ሢመተ፡ዲያቆናት፡፡	23. De ordinatione *Diaconorum* (i).

[Hucusque possidemus statuta ipsa, quæ mox Lectori dabimus. Sequentia capita additionibus nostris supplebimus, ut sensus eorum eò magis elucescat; idque ex recensione Gallica Wanslebii Hist. Ecclesiæ Alexand. Lib. V. c. 1. cujus signum est litera W.]

፳፬ በእንተ፡እለ፡አምኑ፡ወይትኴነኑ፡በእንተ፡ስመ፡ክርስቶስ፡ይኩኖሙ፡ሢመተ፡ዲያቆን፡፡	24. De *Confessoribus*, qui condemnantur propter nomen Christi [ut] contingat illis ordinatio Diaconi (k).
፳፭፡ በእንተ፡አቅሞ፡መዓስብ፡፡	25. De constitutione [seu ordinatione] *viduarum*.
፳፮፡ በእንተ፡አናጕንስጢስ፡ወደናግል፡ወንፍቀ፡ዲያቆናት፡ወበእንተ፡ጸጋ፡ወፈውስ፡፡	26. De *lectoribus* & virginibus, & *Subdiaconis*. Item de gratia vel dono sanandi; [si quis dicat, quòd istud habeat]. 23

፳፯

(d) i. e. cui vitam spiritualem debes. (e) i. e. de fructu laboris tui. (f) Hoc caput malè conceptum est; etenim nihil tale de *Eleemosyna* in textu reperitur, tantùm hortatur ad benefaciendum. (g) Eadem capita infra recurrunt in Canonibus 21. 22. 23. & n. 53. quorum alii de ordinationis ritu, alii de moribus Ordinandorum agunt, tam parùm accuratè ista tractatio & dispositio se habet. (h) *Fœminis* in Ecclesia ministrantibus. (i) Confer supra Can. 21. 22. 23. & infra 53. (k) h. e. ut ordinentur Diaconi vel presbyteri sine impositione manuum.

፳፯፡ በእንተ፡ ሐዲሳን፡ ሕዝብ፡ እለ፡ ወጠኑ፡ ይባኡ፡ ውስተ፡ ሃይማኖት፡ ወምግባር፡ ዘይደሉ፡ ይትገሐሡ፡ እምኔሃ።

፳፰፡ በእንተ፡ ካልእ፡ ሕዝብ፡ አው፡ ዘይከውን፡ ሐራዌ፡ እምእመናን፡ አው፡ ረአዬ፡ ኮከብ፡ አው፡ መሠርይ፡ ወዘይመስሉ፡ ይሰደዱ።

፳፱፡ በእንተ፡ ዕቅብት፡ ወእመቦ፡ ዘአስተደንገፅ፡ ፍትሐ፡ ለዘይደሉ።

፴፡ በእንተ፡ ጊዜ፡ ሰሚዐ፡ ነገር፡ እምድኅረ፡ ምግባር።

24 ፴፩፡ በእንተ፡ ጸሎቱ፡ ለዘ፡ ይሰምዕ፡ ወተአምኆ።

፴፪፡ በእንተ፡ አንብሮ፡ እድ፡ ላዕለ፡ ንኡስ፡ ክርስቲያን።

፴፫፡ በእንተ፡ እለ፡ ይጠመቁ።

፴፬፡ በእንተ፡ ሥርዐተ፡ ጥምቀት፡ ወትምህርተ፡ ሃይማኖት፡ ወተአምኖ፡ ኀጢአቶሙ፡ በኀበ፡ ጥምቀት፡ ወሥርዐተ፡ ጥምቀት፡ ወቍርባን።

፴፭፡ በእንተ፡ መዓስብ፡ ወደናግል፡ ወአይ፡ ጊዜ፡ ይጸውም፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ።

፴፮፡ በእንተ፡ ጊዜ፡ ዘይደሉ፡ ይብ
25 ልዑ፡ ባቲ፡ ወኢመፍትው፡ ንኡስ፡ ክርስቲያን፡ ይብልዑ፡ ምስለ፡ ምእመናን።

፴፯፡ በእንተ፡ ከመ፡ ያርምሙ፡ ሶበ፡ ይትናገር፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ያርምሙ፡ ኵሉ፡ ወለእመሰ፡ ኢሀሎ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ይንሥኡ፡ ኅብስተ፡ በረከት፡ እምእደ፡ ቀሲስ፡ አው፡ እምእደ፡ ዲያቆናት።

፴፰፡ በእንተ፡ ምሳሐ፡ መዓስብ።

፴፱፡ በእንተ፡ በኵር፡ ወፍሬያት፡ ወቀዳምያት፡ ዘያበውኡ፡ ለኤጲስ፡ ቆጶሳት፡ ወአስማቲሆሙ።

፵፡ በእንተ፡ ዘኢመፍትው፡ ይጥዐሙ፡ ወኢምንተኒ፡ ኵሉ፡ ሰብእ፡ በአጽዋመ፡ ፋሲካ።

27. De *Neophytis*, qui nuper accesserunt ad religionem Christianam [*i. e.* de Catechumenis] & de operibus, à quibus decet eos abstinere (l). L. III. c. 4. N. XXX.

28. De aliis hominibus (m) aut si quis è fidelibus *miles* factus fuerit, aut *Astrologus*, aut *Magus*, aut similis istis, pellatur [Ecclesiâ].

29. De *Concubinâ* (n). Item si cuipiam retardaverimus judicium [præmium] quòd ei competebat.

30. De tempore audiendi verbum [Dei] post opus factum (o).

31. De oratione ejus, qui audit [Catechismum] & de salutatione mutua [per oscula] (p).

32. De impositione manuum [χειροτονία] super novos Christianos [*i. e.* Catechumenos] (q).

33. De illis, qui baptizandi sunt (r).

34. De ritu *baptismi*, & doctrina fidei: & *Confessione peccatorum* apud baptismum: & de ritu baptismi, & *Eucharistia*.

35. De *viduis* & *virginibus*, & quo tempore jejunandum sit Episcopo.

36. De tempore, quo decet comedere; & quod non conveniat *Catechumenis* comedere cum fidelibus (s).

37. Ut sileant. Cùm loquitur Episcopus, sileant omnes. Et si non præsto fuerit Episcopus, sumant *Panem benedictionis* de manu presbyteri, aut de manu Diaconorum.

38. De *Agapis* viduarum (t).

39. De *primogenitis* & fructibus & *primitiis* [fructuum] quas offerre solent Episcopis, eorundemque nominibus (u).

40. Quod non deceat gustare quicquam ulli hominum in *jejunio Paschatis* (x).

(l) i. e. antequam ad Baptismum admittantur. (m) Qui *rubras vestes* gerunt. W. (n) Ancilla heri sui *concubina*, si Christiana fieri velit. W. (o) *Catechumenos* instruendos esse *tres annos* continuos. W. (p) *Catechumenos* seorsim orare debere, neque tempore Eucharistiæ *mutuo amplexu* uti instar fidelium. W. (q) Si *Catechumenus* ante baptismum martyrium passus fuerit, istud ei esse pro baptismo. W. (r) Ut prius sedulò inquiratur in vitam & mores eorum. W. (s) De *Agapis* agit hoc caput, & de modestia in illis observanda. W. (t) Quis ordo in *Agapis*, quæ viduis dantur, sit observandus. W. (u) Quales sunt *uva, fici*, *mala punica*, *oliva*, *mala* in genere, *cerasa*. Et de iis, quibus benedictionem non impertitur Episcopus, utpote *ficus Pharaonis*, *Cepe*, *allium*, *cucumeres* & *legumina*. Hæc Wansleb. De *cerasis* dubito, etenim in Ægypto & Æthiopia non gignuntur. (x) In *hebdomade sancta* ante horam diei constitutam. W.

L. III. c. 4. N. XXX. ፵፩፡ በእንተ፡ ዘመፍትው፡ ዲያቆናት፡ ይስምዑ፡ ትእዛዘ፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳት።

፵፪፡ በእንተ፡ ጊዜያት፡ ዘመፍትው፡ ይጸልዩ፡ ባቲ።

፵፫፡ በእንተ፡ ከመ፡ ኢመፍትው፡ ይትመጠው፡ እምስጢር፡ ቀዲመ፡ በጊዜ፡ ያዐርጉ፡ እምቅድመ፡ ይጥዐሙ፡ ወኢምንተኒ።

፵፬፡ በእንተ፡ ከመ፡ መፍትው፡ ይትዐቀቡ፡ በአስተሐምሞ፡ እምስጢር፡ ወኢመፍትው፡ ይትክዐው፡ ወኢምንትኒ፡ እምጽዋዕ።

፵፭፡ በእንተ፡ ቀሳውስት፡ ወዲያቆናት፡ ይትጋብኡ፡ ኵሉ፡ ዕለተ፡ ውስተ፡ መካን፡ ኀበ፡ ሀሎ፡ ባቲ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ።

፵፮፡ በእንተ፡ መቃብር።

፵፯፡ በእንተ፡ ጊዜያት፡ ዘመፍትው፡ ይጸልዩ፡ ባቲ፡ ወሰሚዐ፡ ተግሣጽ፡ ወተዐትቦ፡ ፍጽም፡ በትእምርተ፡ መስቀል።

፵፰፡ በእንተ፡ ሀብት፡ ወመክፈልት፡ ወለእመቦ፡ ዘረከቦ፡ ኢይትመካሕ፡ ላዕለ፡ መኑሂ።

፵፱፡ በእንት፡ ከመ፡ ኢያቅልልዎሙ፡ መኳንንት፡ ለእለ፡ እምታሕቴሆሙ።

፶፡ በእንተ፡ ዘአኮ፡ ኵሉ፡ ዘይትነበይ፡ ይከውን፡ ላእከ፡ እግዚአብሔር።

፶፩፡ በእንተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ዘይከውን፡ ወይፈቱ፡ ውሑደ፡ ጥበብ፡ ወአብድ፡ ወቂም፡ ኢኮነ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ።

፶፪፡ በእንተ፡ ሢመተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳት፡ ወሥርዐተ፡ ቍርባን።

፶፫፡ በእንተ፡ ሢመተ፡ ቀሳውስት፡ ወዲያቆናት፡ ወሀዲ፡ በእንተ፡ ዲያቆናዊት፡ ወንፍቀ፡ ዲያቆናዊት፡ ወአናጕንስጢስ።

፶፬፡ በእንተ፡ እለ፡ ይትአመኑ፡ ኃጢአቶሙ።

፶፭፡ በእንተ፡ ደናግል፡ ወመዓስብ፡ ወበእንተ፡ አክስርጊስ።

፶፮፡ በእንተ፡ ከመ፡ መፍትው፡ ዘይሠይምዎ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ እምሰፋን፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳት።

41. Quod deceat Diaconos obtemperare præcepto Episcoporum. 26

42. De temporibus quibus decet orare (y).

43. Quod non deceat præsumere aliquid de Eucharistia, priusquam [à Presbyteris] peragatur. Prius enim nihil quicquam gustant (z).

44. Quod deceat sollicitè tractare *Eucharisticum panem* (a): & quod non deceat effundere quicquam ex *calice*.

45. Ut *Presbyteri* & *Diaconi* conveniant quotidie in loco, ubi existit Episcopus.

46. De *sepulchris* (b). 27

47. De temporibus quibus oportet orare, & audire [*sacram*] adhortationem, & signare frontem signo crucis (c).

48. De *donis* & *charismatibus* [dotibus animi] si cui contigerint, ne quis glorietur contra quenquam.

49. Ne *Principes*, aut *Magistratus* superbè vilipendant illos, qui sibi subditi sunt.

50. Quod non omnis, qui Prophetam agit, sit minister Dei (d). 28

51. Si quis fuerit Episcopus aut cupiverit [esse], exiguus sapientiâ: sive stultus & vindictæ cupidus; ille non est [verus] Episcopus.

52. De ordinatione *Episcoporum* & ritu *Eucharistiæ*.

53. De ordinatione *Presbyterorum* & *Diaconorum* (e); Item de *Diaconissis*, *Sub-Diaconissis*, & *Lectoribus* (f).

54. De illis qui confitentur peccata sua.

55. De *virginibus* & *viduis*, & de *Exorcistis* (g).

56. Quod deceat ordinari *Episcopum* ab aliquot Episcopis (h). 29

፶፯፡ በእ

(y) Statim ac Christianis expergefactus fuerit, Deo se commendet, & homiliam aliquam audiat. W. (z) i. e. Jejunè sumendam Eucharistiam. (a) Ne quis alius præter fideles eum accipiat. W. (b) Ne cogantur pauperes *mortuos* sepelire. W. (c) Congruit cum capite XLII. sed *hora* hic magis specialiter exprimuntur. W. (d) Non omnes *vaticinantes* esse probos, nec omnes qui *Dæmones* ejiciunt [Exorcistas] esse sanctos. W. (e) Confer supra numeros 13. 14. 15. nec non 21. 22. & 23. & ibi notam nostram. (f) De *Lectricibus* exponit Wansl. malè ut puto. (g) Quod non opus habeant manuum impositione. (h) De numero Episcoporum, qui requiruntur ad ordinationem Episcopi. W.

፶፯:በእንተ:ኤጲስ:ቆጶስ:ይባርኽ:
ወኢይባርክዎ:ላዕሌሁ:ወይስ
ድዱ:ለዘይደልው:ስደት።

57. Ut Episcopus benedicat, non verò ut benedictio dicatur super eo: & ut expellat [Ecclesia] eum, qui meretur expulsionem (i). L. III. c. 4. N. XXX.

፶፰:በእንተ:ኤጲስ:ቆጶስ:ኢ
ይደልዎ:ይሲዱዱ:ባሕቲቱ።
ወሥርዐተ:ቡራኬ።

58. Quod Episcopus non possit depellere (aliquem) solus. Item, de ritu *benedictionis*.

[Istud caput omisit Wanslebius, ita ut sequens illi sit caput 58. Contra divisit ultimum caput, ut redeat Summa LXXI.]

፶፱:በእንተ:ከመ:ኢመፍትው:ይ
ባኡ:ካህናት:ውስተ:ሥርዐ
ተ:ዲያቆናት።

59. Quod non deceat intrare clericos in ordinem Diaconorum (k).

30 ፷:በእንተ:በኵር:ወዕሥራት።

60. De primogenitis & decimis (l).

፷፩:በእንተ:ዘተረፈ:እምነ:ቍር
ባን:ዘኢመጠው:በጊዜ:ምስ
ጢር።

61. De eo quod *residuum* est de *Eucharistia*, quod non tradiderunt [communicantibus] tempore S. Synaxis (m).

፷፪:በእንተ:ዘይፈቅዱ:ይሳተፉ:
ቍርባነ።

62. De eo qui voluerit participare de S. Cœna (n).

፷፫:በእንተ:ኪን:ወተግባር።

63. De *artificiis* & *opificiis*.

፷፬:በእንተ:ዕቅብት:ዘኢካነ:
ምእመነ:አው:ምእመነ:ወካ
ልእ:እምብዙኃ:ግብር።

64. De *Concubina* [illius] qui non fuerit fidelis, aut fidelis, & alius (o).....

፷፭:በእንተ:ኵሉ:ምእመናን:ወ
ምእመናት:ነቂሆሙ:ነግሀ:ወ
ይትኃፀቡ:እደዊሆሙ:ወይጸ
ልዩ።

65. De omnibus fidelibus viris fœminisque evigilantibus manè, [ut] lavent manus suas & orent.

31 ፷፮:በእንተ:ኵሉ:ምእመናን:
ወምእመናት:ይትመየጥዎሙ:
ለአግብርቲሆሙ:ወያዕርፍዎ
ሙ:በሰንበት:ወበእሑድ:
ሰንበት።

66. De omnibus fidelibus viris fœminisque [ut] convertant servos suos, & quietem à laboribus concedant illis die *Sabbati* & *Dominicâ*.

፷፯:በእንተ:ከመ:ኢይገበሩ:ሠ
ራሐ:በሳብዐ:እጽዋመ:ፋሲ
ካ:ወተዝካረ:በዓላት።

67. Ne etiam faciant opus domesticum *die septimo hebdomadis sanctæ*, nec in solennitate festorum.

፷፰:በእንተ:ጊዜ:ጸሎታት።

68. De tempore precum (p).

፷፱:በእንተ:ለእመ:ኢትክሉ:ት
ሖሩ:ኀበ:ቤተ:ክርስቲያን:
ኤጲስ:ቆጶስ:ይገበር:ቍርባ
ነ:በቤቱ። ብእሲ:ንጹሕ:ያ
ነጽሓ:ለቤተ:ክርስቲያን:ወ
ብእሲ:ርኩስ:ያረኵሳ:ለቤ
ተ:ክርስቲያን።

69. Si non possitis accedere ad Ecclesiam [tempore persecutionis] Episcopus administret S. Cœnam in domo sua. *Vir mundus mundam reddit Ecclesiam, & vir profanus profanat Ecclesiam.*

፸:በእንተ:ዕለታት:ዘመፍትው:
ይገበሩ:ባቲ:ተዝካሮሙ:ለ
እለ:ኖሙ።

70. De diebus, in quibus decet facere commemorationem eorum, qui obdormiverunt (q).

፸፩:በእንተ:እለ:ይሰደዱ:በእን
ተ:ሃይማኖት። ወበእንተ:

71. De illis qui in exilium pelluntur *religionis* causa: & de illis qui fugiunt è

(i) Episcopum clericis benedictionem impertiri, neque eam accipere ab inferiore. W. (k) Qui Diaconis inferiores sunt, ne faciant ea, quæ Diaconorum sunt. W. (l) Ut & primitiis clericis offerendis. W. (m) Quid de eo faciendum sit. W. (n) Ut vita & mores ejus prius explorentur. (o) *Præ multo opere*; sine sensu. (p) Horas indicat orationis tàm diurnas quàm nocturnas. W. (q) Item de exequiis. pro *defunctis*.

L. III. c. 4 N. XXX.

እለ፡ ይትዮ፡ እምሀገር፡ ለሀገር፡ በእንተ፡ ሃይማኖት፤ እስከ፡ ይረድእዎሙ፡ ኅቡረ። በእንተ፡ ሥርዐተ፡ ለካህናት፡ [corrige ክህነት] ወወሰና ።

civitate in civitatem religionis causa, ut juvent eos conjunctim. De ritu *Sacerdotii* ejusque limitibus.

Ista sunt capita seu *summaria Canonum* sive potius *statutorum* Æthiopibus usitatorum, quæ ipsa mox integra partim exhibebimus. Quæ si studiosus Lector contulerit, facilè cognoscet, quòd capita ista satis inconcinnè & imperfectè compilata sint. Sed ut retineamus Ordinem in magno illo Codice observatum, priùs exponemus Capita *quinquaginta sex Canonum*, quos de Ecclesia ordinanda ab Apostolis rogatos fuisse volunt. Sunt autem velut epitome *octogintaquinque Canonum*, qui in Europa Græcè & Latinè *Apostolorum nomine* circumferuntur, quorum etiam numeros, ut eò faciliùs conferri possint, in margine apposuimus; eosdem mox prolixiùs sub nomine ኣብጥሊሳት፡ *Abtelisât* tradituri. 32

ወእምዝ፡ ሲኖዶስ፡ ዘቤተ፡ ክርስቲያን፡ ዘወሀብዋ፡ ሐዋርያት፡ በእደ፡ ቀሌምንጦስ፡ ዘለአኩ፡ ቀዲሙ፡ ወይእቲ፡ ፶ ወ ፮ አናቅጽ፡ ኍለቊ ።

Post hæc [i.e. sequuntur jam] *Canones Ecclesiæ Christianæ* [ordinandæ], quos tradiderunt Apostoli per manum *Clementis*, quem legaverunt primò. Sunt autē *quinquaginta sex* capita numero: (Num. Can. Græc. & Lat.) 33

ቀዳሚ፤ ስፍን፡ እምኔ፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳት፡ ያሀልዉ፡ ኀበ፡ ሢመተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ ።

Primus (r). *Quot ex Episcopis interesse debeant ordinationi Episcopi* [Scil. tres W.] 1. 2.

፩፡ በእንተ፡ ዘይደሉ፡ ከመ፡ ያብኡ፡ ውስተ፡ መሥዋዕ ።

1. *Quid oporteat afferre in Sanctuarium* [*seu* adytum] 3. 4.

፪፡ በእንተ፡ ከመ፡ ኢመፍትው፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳት፡ አው፡ ቀሲስ፡ ከመ፡ ይስድዱ፡ ብእሲቶ ።

2. *Quod non liceat Episcopis aut Presbyteris domo pellere uxores* (s). 5.

፫፡ በእንተ፡ ጊዜ፡ ዘመፍትው፡ በዘ፡ ይደልዎ፡ ገቢረ፡ ፋሲካ ።

3. *De tempore convenienti, quò oporteat* [celebrare] *Pascha.* 7.

፬፡ በእንተ፡ ካህን፡ ዘይገብር፡ ተግባረ፡ ዝንቱ፡ ዓለም፡ ይትመተር ።

4. *De Sacerdote, qui tractat negotia hujus mundi, ut deponatur.* 6.

፭፡ በእንተ ዘተደንገፀ፡ አሐዱ፡ እምኔ፡ ቍርባን፡ ተመጥወ፡ ይንግር፡ ምክንያተ፡ ባቲ ።

5. *Si quis* [ex ordine Ecclesiastico] *cunctetur Eucharistiam sumere, indicet causam ejus.* 8.

፮፡ በእንተ፡ እለ፡ ቦኡ፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ ወሰምዑ፡ ጸሎተ፡ ተመጠወ፡ እምስጢር ። (t)

6. *De illis qui intraverunt Ecclesiam & audiverunt preces* [publicas] *ut Sacra Synaxi utantur.* 9. 34

፯፡ በእንተ፡ ከመ፡ ኢይጸሊ፡ ምእመን፡ ምስለ፡ ዘኢኮነ፡ ምእመን ።

7. *Ne oret fidelis cum infideli.* 10

፰፡ በእንተ፡ ከመ፡ ኢይጸሊ፡ ምስለ፡ ዘተመትረ ።

8. *Ne oret cum excommunicato* [vel deposito]. 11.

፱፡ በእንተ ፡ ከመ ፡ ኢይትወከፉ፡ መኑሂ፡ ዘእንበለ፡ መጽሐፈ፡ መባሕት ።

9. *Ne recipiant quenquam sine libello licentia* (u). 12. 13.

፲፡ በእንተ፡ ከመ፡ ኢመፍትው፡ ኤጲስ፡ቆጶስ፡ ይኅድግ፡ ሢመቶ ።

10. *Quod non liceat Episcopo relinquere Episcopatum suum* (x) 14.

፲፩፡ በእንተ፡ ዘየሐውር፡ ኀበ፡ ዘኢኮነ፡ ሢመቱ፡ እመሂ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ አው፡ ቀሲስ፡ አው፡ ኵሉ፡ ካህናት፡ ይትመተሩ ።

11. *De eo qui migrat ad alium locum, ubi non est vocatus, sive sit Episcopus sive Presbyter, sive quivis alius clericus* (y), *deponuntor.* 15. 35

(r) Sic reperio in Apographo meo Æthiopico; nec causam scio, cur mox numerus primus denuo ponatur; Wansleb. in versione sua Gallica mutavit, & sequentem Canonem secundum fecit, & ita porro. (s) Divortium facere prætextu officii divini. W. (t) Vitiosissimè descriptus est hic Canon & constructione caret; sensus tamen is est, quem Latinè dedimus. (u) Nec ordinent Clericum sine permissione Episcopi. W. (x) Sine maxima necessitate. W. (y) Et quidem isti sine permissione Episcopi. W.

፲፪፡ በእንተ፡ ዘይወስብ፡ ክልኤተ፡ አው፡ ዕቤስብ፡ አው፡ ዘማዊተ፡ አው፡ አመተ፡ አው፡ እንተ፡ ተሐዘብዋ፡ አው፡ ዘትቀርብ፡ ኀበ፡ መካነ፡ ሰገል፡ አው፡ ዘአውሰበ፡ ክልኤ፡ አኃተ፡ አው፡ ወለተ፡ እኁሁ፡ ይትመተር።

12. *De eo* [Presbytero] *qui duas du-* 17. L. III. c. 4.
cit [uxores]: (z) *aut viduam: aut mere-* 18. N. XXX.
tricem: aut ancillam: aut suspectam: aut 19.
quæ accedit ad habitationem Magorum:
aut qui duxit duas sorores: aut filiam fra-
tris sui, Sacerdotio movetor.

፲፫፡ በእንተ፡ ዘይከውን፡ ሐቤ፡ ይትመተር።

13. [Clericus] *Qui fuerit fidejussor* 20.
[pro alio] *deponitor.*

፲፬፡ በእንተ፡ ኅጽዋን።

14. *De Eunuchis* (a). 21. 22. 23. 24.

፲፭፡ በእንተ፡ ዘዘመወ፡ አው፡ መሐለ፡ በሐሰት፡ አው፡ ሰረቀ።

15. *De eo* [clerico] *qui scortatus fu-* 25.
erit, aut pejeraverit, aut furatus fuerit
[quomodo puniendus sit].

36 ፲፮፡ በእንተ፡ አውስቦ፡ አናጕንስጢስ፡ ወመዘምራን።

16. *De matrimonio Anagnostarum* 26.
[Lectorum] *& Cantorum.*

፲፯፡ በእንተ፡ ካህን፡ ዘይዘብጥ፡ አው፡ ዘይረግም።

17. *De sacerdote plagoso aut impre-* 27.
cante [rixoso] (b).

፲፰ በእንተ፡ ዘይሰደድ፡ በርትዕ፡ እምካህናት።

18. *Si quis è Sacerdotibus justè deposi-* 28.
tus fuerit (c).

፲፱፡ በእንተ፡ ዘይሠይም፡ በሕልያን፡ ይሰዐር።

19. *Qui ad ministerium sacrum pro-* 29.
motus fuerit ob munera, [per Simoniam]
removeatur ab officio.

፳፡ በእንተ፡ ዘይትራዳእ፡ በመኳንንት፡ ዝዓለም፡ ከመ፡ ይምልክ፡ ቤተ፡ ክርስቲያን።

20. *De eo qui auxilio utitur Princi-* 30.
pum hujus seculi, ut [despoticè] *regat*
Ecclesiam.

37 ፳፩፡ በእንተ፡ ቀሲስ፡ ዘይዐልዎ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ።

21. *De Presbytero spernente Episco-* 31.
pum.

፳፪፡ በእንተ፡ ከመ፡ ኢይትወከፍ፡ ካህን፡ ነኪር፡ ዘእንበለ፡ መጽሐፈ፡ መባሕት።

22. *Ne recipiatur Sacerdos alienus* 32
sine libello facultatis, [aut dimissionis à suo
Episcopo].

፳፫፡ በእንተ፡ ቀሲስ፡ አው፡ ዲያቆን፡ ዘተሰደ።

23. *De Presbytero aut Diacono expul-* 33.
so. (d).

፳፬፡ በእንተ፡ ከመ፡ ያእምሩ፡ ርእሰ፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳት።

24. *Quod nosse deceat* [Episcopos uni- 34.
uscujusque provinciæ] *caput Episcoporum.*
[*i. e.* Metropolitam suum]

፳፭፡ በእንተ፡ ዘይሠይም፡ ኀበ፡ ዘኢኮነ፡ ሢመቱ።

25. *De eo qui ordinationes peragit ex-* 35.
tra Episcopatum suum.

38 ፳፮፡ በእንተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ አው፡ ቀሲስ፡ አው፡ ዲያቆን፡ ዘይጌሥጽ።

26. *De Episcopo, aut Presbytero, aut* 36.
Diacono catechizante (e).

፳፯፡

(z) Vel qui post baptismum ad secunda vota transiit. W.

(a) Qui ordinari possint vel non. W. Nota: Quatuor Canones Græcorum hîc unô comprehenduntur; Vigesimus primus apud Græcos agit de veris Eunuchis. At sequentes tres agunt de eo ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, *De eo qui sibimet amputat* τὸ ἀκρωτήρια, sive τὸ ἄκρον *Extremitatem* scil. *membri virilis*, i. e. βάλανον *glandem*, quam definit *Pollux Lib.* 2. *Onom. c.* 4. *tit.* 36. τὸ δὲ καυλοῦ ἄκρον; Eam enim quilibet sibi facilè amputare potest. Dubito num sic intellexerint, qui insufficienter reddunt: *Qui mutilavit se ipsum.* Malè: *Qui sibi ipsi virilia amputavit.* Nam quæ de *extremitate* dicuntur, de toto accipienda non sunt. Nec exemplum dari puto aut causam, cur quis sibimet integra virilia cum vitæ periculo & dolore maximo abscindere voluerit. Igitur ἀκρωτηριάζειν, ut verbum sonat, de *sola glande* accipiendum. Id cùm apud glossatores Canonum apostolicorum non reperissem, addendum hic esse censui. (b) Qui percusserit fideles delinquentes. W. (c) Et tamen officio pristino fungi velit, quomodo puniendus. W. (d) Non recipiendo sine epistola Episcopi sui. W. (e) Vel potius qui catechizationem seu instructionem populi sui intermittit, quomodo puniendus sit. W.

L. III. c. 4 N. XXX.

፳፯ : በእንተ : ጉባኤ : ኤጲስ : ቆጶሳት : ክልኤተ : ጊዜ : በበ : ዓመት ።	27. *De Synodo Episcoporum duabus vicibus quotannis habenda.* 37.
፳፰ : በእንተ : ከመ : የሐሊ : ኤጲስ : ቆጶስ : ለንዋየ : ቤተ : ክርስቲያን :	28. *Vt curam habeat Episcopus bonorum Ecclesiæ* [suæ]. 38.
፳፱ : በእንተ : ተማክሮ : ምስለ : ኤጲስ : ቆጶስ ።	29. *De consultatione cum Episcopo habenda* (f). 39.
፴ : በእንተ : ከመ : ይትፈለጥ : ንዋየ : ኤጲስ : ቆጶስ : ወንዋየ : ቤተ : ክርስቲያን ።	30. *Vt separatim habeantur bona Episcopi à bonis Ecclesiæ.* 40.
፴፩ : በእንተ : ከመ : ይኩን : ምእመን : ኤጲስ : ቆጶስ : ከመ : ይንሣእ : ሎቱ : ለመፍቅዱ : ወለካህናት ።	31. *Vt sit fidelis* [in administratione] *Episcopus, & ut tantum sumat* [de bonis Ecclesiæ] *quantum sibi & Clericis necesse fuerit* (g). 41. 39
፴፪ : በእንተ : ዘየሐውር : ኀበ : ተውኔት : ወይበዝኁ : ስካረ : አው : ዘማዌ : እመኒ : ኤጲስ : ቆጶስ : አው : ዲያቆን : ወእለ : ተረፉ : ካህናት ።	32. *De eo qui ingreditur in scenam* [vel ludos publicos] *& sæpius inebriatur: aut scortatur: sive sit Episcopus sive Presbyter, sive Diaconus, reliquive Clerici.* [quomodo puniendi] 42. 43.
፴፫ : በእንተ : ዘየሐውር : ኀበ : ጥምቀተ : ዐላውያን ።	33. *De eo qui iverit ad baptismum* [aut communionem] *hæreticorum.* 46.
፴፬ : በእንተ : ዘይትመተር : ዘየስተሬኩስ : አውስቦ : አው : ስታየ : ወይን : ወሥጋ ።	34. *De eo qui propterea deponitur, quod immundum pronunciat conjugium* (h), *nec non vini potum aut carnem.* 51.
፴፭ : በእንተ : ዘይትመተር : ዘኢይትዌከፎሙ : ለእለ : ይኔስሑ ።	35. *De eo qui propterea segregatur, quòd non recipit pænitentes.* 52.
፴፮ : በእንተ : ዘይትመተር : ዘኢይጥዕም : ኅዳጠ : እምሥጋ : ወወይን : በመዋዕለ : በዓላት ።	36. *De eo qui propterea segregatur, quòd non gustat parum carnis, nec vini in diebus festis.* 53. 40
፴፯ : በእንተ : ዘይበልዕ : ወይሰቲ : እማውታ : እምካህናት : አው : ዘይጸአሎሙ : ወዘይሳለቅ : ጽውሱ : እመሂ : ካህን : አው : ሕዝባዊ ።	37. *De eo* [Clerico] *qui comederit & biberit de orphanorum* [bonis]: *aut odio habuerit* (i): *aut illuserit mutilum* [membris] *sive clericus* [fuerit] *sive Laicus.* 54. 57.
፴፰ : በእንተ : ዘይትመተር : ኤጲስ : ቆጶስ : አው : ቀሲስ : ዘኢይሜህሮሙ : ለሕዝብ : መልእክተ : እግዚአብሔር ።	38. *Quod segregandus sit Episcopus aut Presbyter, qui non erudit populum ministerium Domini* [i. e. cultum sacrum]. 58.
፴፱ : በእንተ : ዘይትመተር : ኤጲስ : ቆጶስ : አው : ቀሲስ : ዘኢይዔሩ : ሲሲተ : ለፅኑሳን : ውሉደ : ቤተ : ክርስቲያን ።	39. *De segregando Episcopo aut Presbytero, qui non æqualiter distribuit alimenta inopibus filiis Ecclesiæ* [i. e. Clericis]. 59.
፵ : በእንተ : ዘያርኢ : መጻሕፍተ : ዐላውያን ።	40. *De eo qui monstrat* [producit] *libros hæreticorum* [in Ecclesia]. 60.
፵፩ : በእንተ : ቀሲስ : ዘይዛለፍዎ : በአድልዎ : ወዘይመስሉ ።	41. *De Presbytero quem arguunt hypocriseos & similium* [criminum]. 61. 41
፵፪ : በእንተ : ክሕደተ : ክርስቶስ : ወካህናት : [ክህነት : corrigendum puto.]	42. *De abnegatione Christi, vel Sacerdotii.* 62.
፵፫ : በእንተ : ዘይበልዕ : ሥጋ : ምስለ : ደሙ ።	43. *De comedente carnem cum sanguine suo* (k). 63.

(f) Sine qua Clerici nihil novi peragere intendant. W. (g) Confer Can. 28. (h) Vel quod illud damnat tanquam profanum. W. (i) Planè corruptus & perplexus hic est textus Æthiopicus, ægre restituendus. Wansleb. habet: *De iis* [Clericis] *qui in cauponis comedunt*; quod etiam convenit cum textu Græco. (k) Aut à bestiis dilaniatam pecudem. W.

፵፬: በእንተ፡ ዘይጸውም፡ በሰንበት፡ወእሑድ፡ሰንበት፡፡
፵፭: በእንተ፡ዘየሐውር፡ኀበ፡ጉባኤ፡ አይሁድ፡ ወአረሚ፡፡
42 ፵፮: በእንተ፡ ዘይዘብጥ፡መኑሂ፡ወይመውት፡ አው፡ ዘየማስን፡ ድንግለ፡፡
፵፯: በእንተ፡ ዘይሠየም፡ ዳግመ፡፡
፵፰: በእንተ፡ዘኢይጸውም፡ ጾመ፡ አርብዐ፡ ወጾመ፡ ረቡዕ፡ ወዐርብ፡፡
፵፱: በእንተ፡ ዘይጸውም፡ምስለ፡ አይሁድ፡ ወይገብር፡ በዐለ፡ ምስሌሆሙ፡ ወዘይትሜጠው፡ እምናእቶሙ፡ ወዘየበውእ፡ ቅብአ፡ማኅቶት፡ውስተ፡ምኵራበ፡ አይሁድ፡ወአሕዛብ፡፡
፶: በእንተ፡ ዘይሰርቅ፡ቅብአ፡አው፡ ሰምዐ፡ አው፡ ንዋየ፡ ብሩር፡ አው፡ልብሰ፡ ቤተ፡ክርስቲያን፡፡
43 ፶፩: በእንተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ሶበ፡ ያስተዋድይዎ፡፡
፶፪: በእንት፡ከመ፡ ኢይትወከፉ፡ስምዐ፡ ዐለው፡ላዕለ፡ ኤጲስ፡ቆጶስ፡ ወኢይትዋረሱ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስና፡ ወዘቦ፡ጋኔን፡ኢይሠየም፡ ካህነ፡እስከ፡ይነጽሕ፡ወለእመ፡ቦ፡ውስተ፡ ሥጋሁ፡ ነውረ፡ ለእመ፡ ይደልዎ፡ ክህነት፡ይሠየም፡ ዕውር፡ ወጽሙም፡ ኤጲስ፡ቆጶስ፡ ኢይሠየም፡፡
፶፫: በእንተ፡ ከመ፡ ኢይሠየም፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ሐዲስ፡ ጥምቀት፡ ወኢይሠየም፡ዘየኀብእ፡እከየ፡ ወኢይሠየም፡ገብር፡ ዘእንበለ፡ በምክረ፡ አጋእዝቲሁ፡ ወያግዕዝዎ፡፡
44 ፶፬: በእንተ፡ ከመ፡ ኢመፍትው፡ ኤጲስ፡ቆጶስ፡ አው፡ ቀሲስ፡ አው፡ዲያቆን፡ ይኩን፡ ሐራ፡ ወኢይጽርፉ፡ላዕለ፡ ንጉሥ፡፡
፶፭: በእንተ፡ዘከመ፡ ይትመጠዉ፡ እመጻሕፍት፡ዘቀዳሚ፡ ወዘደኃሪ፡ ኀበ፡ቤተ፡ ክርስቲያን፡፡
፶፮: በእንተ፡ ትእዛዝ፡ ሐዋርያት፡ ለኤጲስ፡ ቆጶሳት፡፡

በረከቶሙ፡ &c.

44. De eo qui jejunat Sabbato, vel 64. L. III. c. 4.
die dominicâ. N.XXX.

45. De eo qui frequentat Synagogam 65.
Iudaeorum, aut [delubra] *Ethnicorum,*
[aut hæreticorum].

46. De eo qui verberat quempiam 66.
[ut] *moriatur: aut qui vitiat virgi-* 67.
nem.

47. De eo qui ordinatur secunda vice. 68.

48. De eo qui non jejunat jejunium 69.
quadragesimale : *& jejunium feria*
quarta & sexta.

49. De eo qui jejunat cum Iudaeis, 70.
aut celebrat festum cum illis: aut qui 71.
accipiunt de azymis illorum: aut qui attu-
lerit oleum lampadum in Synagogam Iu-
daeorum, vel gentilium.

50. De eo qui furatur oleum aut ceram, 72.
aut vasa argentea, aut vestes Ecclesiae. 73.

51. De Episcopo qui [criminis alicujus] 74.
accusatur.

52. Ne recipiant testimonium haeretici 75.
contra Episcopum: (l) *neque haereditа-* 76.
rium faciant Episcopatum. Ne daemonia- 77.
cus ordinetur clericus, donec mundus fiat. 78.
Quamvis [etiam aliquis] *habeat in cor-* 79.
pore suo naevum, modò [aliàs] *dignus sit*
sacerdotio, ordinari potest. Caecus verò
surdusvè Episcopus non ordinator.

53. Ne constituatur Episcopus novus 80.
baptismo, [i. e. recens baptizatus] *nec* 81.
qui occultat malitiam (m). *Nec ordine-* 82.
tur servus *sine praescitu Dominorum suo-*
rum, ut ipsum manumittant.

54. Quod non deceat Episcopum, aut 83.
Presbyterum, aut Diaconum esse mili- 84.
tem: *Nec maledicendum esse Regi.*

55. Qui recipiendi sint ex libris
[scripturis] *prioribus & posteriori-*
bus (n) *in Ecclesia.* 85.
56. De mandato Apostolorum ad
Episcopos [pro observatione istorum Ca-
nonum].

Benedictio eorum, &c. [sit nobiscum].

[Numeros canonum Graecorum apud Æthiopes deficientium omisimus.]

(l) Nec etiam unius Episcopi contra alium. W. (m) Qui vitam male egit. W. (n) i. e. Veteris & Novi Testamenti. W.

L. III. c. 4 Ista sunt *quinquaginta sex Canonum* apud Æthiopes receptorum *capita*, crudè
N. XXX. & imperfectè satis composita, de quibus postea differemus, cum prius *Constitutiones* ipsas, quas Æthiopes ትእዛዛት፡ *Præcepta*, sive *Statuta*: Græci Διαταγὰς vel Διατάξεις vocant, exposuerimus. Ea enim in magno Codice nunc sequuntur.

በስመ፡ አብ፡ ወወልድ፡ ወመንፈስ፡ ቅዱስ።

ዝንቱ፡ ሲኖዶስ፡ ዘአበው፡ ሐዋርያት፡ ዘሠርዑ፡ ለአርትዖ፡ ቤተ፡ ክርስቲያን። ተፈሥሑ፡ ውሉድየ፡ ወአዋልድየ፡ በስመ፡ እግዚእነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ።

ይቤሉ፡ ዮሐንስ፡ ወማቴዎስ፡ ወጴጥሮስ፡ ወፊልጶስ፡ ወስምዖን፡ ወያዕቆብ፡ ወናትናኤል፡ ወቶማስ፡ ወቄፋስ፡ ወእንድርያስ፡ ወበርተሎሜዎስ፡ ወይሁዳ፡ ወያዕቆብ፡ እኁሁ፡ ለእግዚእነ።

በአእምሮቱ፡ ለእግዚእነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ መድኃኒነ፡ ሶበ፡ ተጋባእነ፡ በበይናቲነ፡ አዘዘነ፡ ወይቤ።

ተካፈሉ፡ ምድረ፡ ለርእስክሙ፡ ከመ፡ ይንሣእ፡ ኵሉ፡ ለለ፡ አሐዱ፡ አሐዱ፡ እምኔክሙ፡ መካነ፡ በከመ፡ ኍልቍክሙ፡ ንሥኡ፡ ሢመተ፡ ኤጲስ፡(p) ቆጶሳት፡ ወመንበረ፡ ቀሳውስት፡ ወዲያቆናት፡ ወግብረ፡ ዲያቆን፡ ወለብወ፡ አናጕንስጢስ፡ ወመዓስብ፡ ዘእንበለ፡ ስሕተት፡ ወምግባር፡ ዘይደሉ፡ ከመ፡ ይጽናዕ፡ መሠረታ፡ ለቤተ፡ ክርስቲያን፡ ላዕሌሁ፡ ወቦቱ፡ ከመ፡ ይግበሩ፡ አምሳለ፡ ዘሀሉ፡ ውስተ፡ ሰማያት፡ ከመ፡ ይትዓቀቡ፡ እምኔ፡ ኵሉ፡ ርስሐት፡ ወያእምሩ፡ አስመ፡ ሀለዎሙ፡ ያውሥኡ፡ በዕለተ፡ ደይን፡ በእንተ፡ ዘሰምዑ፡ ወኢዐቀቡ።

ወአዘዘነ፡ ከመ፡ ንፈኑ፡ ዘንተ፡ ነገረ፡ ውስተ፡ ኵሉ፡ ዓለም፡ ወይደልወነ፡ ከመ፡ ንኩን፡ ኵሉ፡ ለለ፡ አሐዱ፡ አሐዱ፡ እምኔነ፡ በከመ፡ አግሀደ፡ ለነ፡ እግዚእ፡ በፈቃደ፡ እግዚአብሔር፡ አብ፡ እምነ፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፡ ወንዘክር፡ ቃሎ፡ ከመ፡ ናአዝዝክሙ፡ ቦቱ፡ ተዝካረ፡ ወትምህርተ፡ አኃው።

In nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti. 45

Isti [sunt] *Canones Patrum Apostolorum*, quos constituerunt ad ordinandam Ecclesiam Christianam. Lætamini Filii nostri & Filiæ nostræ in nomine Domini nostri Jesu Christi.

Dixerunt *Iohannes* & *Matthæus* & *Petrus* & *Philippus* & *Simeon* [Cananæus *sive* Zelotes] & *Iacobus* [Alphæi] & *Nathanael* & *Thomas* & *Cephas* & *Andreas* & *Bartholomæus* & *Iudas* [Jacobi] & *Iacobus frater Domini* (o):

Cum sciente Domino nostro JESU CHRISTO, Salvatore nostro, congregati essemus inter nos, præcepit nobis & dixit:

Dividite orbem terrarum inter vosmet ipsos, ut unusquisque vestrum accipias locum suum secundum numerum vestrum. Assumite Ordinationem Episcoporum, *& munus Presbyterorum & Diaconorum, & ministerium Diaconi: & peritiam lectorum, & viduarum sine errore:* [reprehensione] *& instituta, super quæ stabilire decet fundamenta* Ecclesiæ Christianæ: *Vtque ita agant* [in Ecclesia] *prout fit in cælis: ut caveant sibi ab omni impuritate: & sciant, quòd oporteat eos respondere in die judicii de iis, quæ audiverunt, & non observaverunt.* 46

Et jussit nos mittere hoc opus in totum mundum. Igitur decet nos, ut simus [comparati] unusquisque nostrum, quemadmodum manifestè significavit nobis *Dominus* per voluntatem *Dei Patris à Spiritu Sancto:* & recordemur verbi ejus, ut præcipiamus vobis per illud memoriam, & doctrinam fratrum. 47

ይቤ፡

(o) Siccine *tredecim* computant, & aliter nominant, & collocant *Apostolos*, ac ipsi Evangelistæ, Matth. 10. 2. Marc. 3. 17. & Luc. 6. 13. Act. 1. 13. *Nathanaelem* distinguunt à *Bartholomæo*, qui tamen hoc prænomen gessisse videtur, ut colligere est ex Johanne 1. 46. & *Cepham* à *Petro*, quem tamen Christus sic vocavit. Joh. 1. 43. *Matthiam* planè omittunt. Jacobi *duo*, *Zebedæi* nimirum & *Alphæi* filii ponuntur, unus tantùm in sequenti colloquio occurrit. Aliter quoque recensentur in *Diptycho*, qui extat *in Oratione Eucharist. infra Comment. num.* 31. tam parùm sibi constant Æthiopes. (p) Sic sejungere solent voces peregrinas *Epis-copos*.

48 ትእዛዝ ፡ ፪ ፡

ይቤ ፡ ዮሐንስ ፡ ኦአኃው ፡ ንሕነ ፡ ናአ
ምር ፡ ከመ ፡ ንትሐተት ፡ በእንተ ፡ ኵ
ሉ ፡ ዘተውህበነ ፤ ወኢንንሣእ ፡ ገጸ ፡
ወኢመኑሂ ፡ ዘሀሎ ፡ ኀቤነ ፤ ወለእመ ፡
ቦነ ፡ ለአሐዱ ፡ ዘሀሎ ፡ ኀቤሁ ፡ ዘይብ
ል ፡ ዘኢመፍትው ፡ ይዛለፉ ፡ እስመ ፡
ዘይብል ፡ ኢኮነ ፡ ሠናየ ፤ ወገብረ ፡ ለ
ዮሐንስ ፡ ይትናገር ፡ ቀዲመ ።

ይቤ ፡ ዮሐንስ ፡ እስመ ፡ ክልኤ ፡ መ
ካናት ፡ አሐቲ ፡ ለሕይወት ፡ ወአሐቲ ፡
ለሞት ፡ ውስተ ፡ ዛቲ ፡ ክልኤ ፡ መካና
ት ፡ ፍልጠት ፤ ወመካነ ፡ ሕይወት ፡
ዝውእቱ ፡ ከመ ፡ ታፍቅር ፡ ለእግዚአ
ብሔር ፡ አምላክከ ፡ ዘፈጠረከ ፡ በ
ኵሉ ፡ ልብከ ፤ ወትሰብሖ ፡ ዘውእቱ ፡
አድኀነከ ፡ እሞት ፤ ዛቲ ፡ ይእቲ ፡ ቀዳ
ሚት ፡ ትእዛዝ ። ወካልእታ ፡ ዛቲ ፡
ይእቲ ፡ ከመ ፡ ታፍቅር ፡ ቢጸከ ፡ ከመ ፡
ነፍስከ ፡ በዝንቱ ፡ ኵሉ ፡ ሕግ ፡ ወነቢ
ያት ፡ ፍቁራን ፡ ቦቱ ። (s)

Statutum Secundum.

Infit JOHANNES: O fratres! Novimus quòd interrogabimur in judicio de omnibus, quæ data nobis sunt. Ne itaque respiciamus personam ullius, qui est apud nos. Et si quis id dixerit, quod non decet [dicere], (q) objurget eum eò, quòd dixit id, quod bonum non est; Et servus (r) Johannis primo loco loquatur. L. III. c. 4. N. XXX.

Infit JOHANNES: *Duo sunt loci*: unus *vitæ*, alter *mortis*, in istos duos locos [fit omnis] separatio. *Locus vitæ* hic est, ut diligas Dominum Deum tuum, qui creavit te, ex toto corde, & laudes eum, quia ille liberavit te à morte. Hoc est *primum præceptum*: *Secundum* autem hoc est, ut diligas proximum tuum sicut te ipsum, in hoc tota Lex & Prophetæ dilecti sunt (s). Matth. 22. 38.

49 ትእዛዝ ፡ ሣልስ ።

ይቤ ፡ ማቴዎስ ፡ ኵሉ ፡ ዘኢትፈቅ
ዱ ፡ ይርከብከ ፡ ወአንተሂ ፡ ኢትገበር ፡
ለካልእከ ፤ ዝንቱ ፡ ውእቱ ፡ ከመ ፡ ኵ
ሉ ፡ ዘትጸልእ ፡ ለርእስከ ፡ ኢትገበር ፡
ለባዕድ ። ወአንተኒ ፡ ኦጴጥሮስ ፡ እኁ
የ ፡ መሀሮሙ ፡ በዝንቱ ፡ ነገር ።

Statutum Tertium.

Infit MATTHÆUS: *Quicquid non volueris*, [quod] *tibi contingat, id neque alteri feceris.* Hoc est: *Omne id quod aversaris in temetipso, alii ne facias.* Et tu quoque *Petre*, frater mi! Doce eos hoc caput. Matth. 7. 12. Luc. 6. 31.

50 ትእዛዝ ፡ ራብዕ ፡

ይቤ ፡ ጴጥሮስ ፡ ኢትቅትል ።
ኢትዘሙ ።
ኢታማስን ፡ ሕፃነ ፡ ንኡሰ ።
ኢትስርቅ ።
ወኢትኩን ፡ ማእምረ ፡ ትእምርታት ፤
ወኢትኩን ፡ ረአዬ ፡ ኮከብ ።
ወኢትኩን ፡ መሠርየ ።
ወኢትቅትል ፡ ፅእፅአ ፡ ንኡሰ ፡ በውስ
ተ ፡ ከርሠ ፡ እሙ ፡ ወኢእምድኅረ ፡
ተወልደ ፡ ኢትቅትሉ ፡
ወኢትፍቶ ፡ ወኢመንተኒ ፡ ንዋየ ፡ ካ
ልእከ ።
ኢትጽላእ ፡ መኑሂ ፡ እምሰብእ ፡ ወኢ
ትኩን ፡ ስምዐ ፡ በሐሰት ፡ ወኢት
ንብብ ፡ እኩየ ፡ ላዕለ ፡ መኑሂ ።
ወኢትሐሊ ፡ ከመ ፡ ትገብር ፡ እ
ኩየ ።

Statutum Quartum.

Infit PETRUS: *Ne occidas.*
Ne mæcheris.
Ne corrumpas infantem parvum.
Ne furtum facias.
Ne sis interpres prodigiorum.
Neque sis Astrologus.
Neque sis incantator.
Neque occidas embryonem in utero materno: neque occidas infantem postquam natus est.
Neque concupiscas quicquam è bonis alterius.
Nullum hominem oderis: neque feras testimonium falsum, neque loquaris malum contra quemcunque.
Neque etiam cogites quomodo malum facere velis.

(q) Paulò obscurior hic est textus Æthiopicus, reddidimus, prout sensus poscere videbatur. (r) Quid sibi velit servus iste, & quid Saul iste inter Prophetas, conjectura assequi non possum. (s) Planè aliter sonant hæc verba, ac in impresso, & quidem satis incommodè.

l. III. c. 4 N. XXX. ወኢትኩን፡ ዘክልኤ፡ ልቡ፤ ወዘክልኤ፡ ልሳኑ፡ እስመ፡ ዘክልኤ፡ ልሳኑ፡ መሥገርት፡ ውእቱ፡ ለሞት።
ወኢይኩን፡ ነገርከ፡ ከንቶ፡ ወኢሐሳዌ፤
ወኢትኩን፡ መፍቀሬ፡ ንዋይ፡ ብዙኅ።
ወኢትአጋሊ፡ ወኢመድልዌ፡ ወኢዘእኩይ፡ ልቡ፡ ወኢዕቡየ፡
ወኢትምክር፡ ምክረ፡ እኩየ፡ ላዕለ፡ ቢጽከ።
ወኢትጽላእ፡ መኑሂ፡ እምሰብእ፡ አላ፡ ገሥጽ፤
ወለባዕዳን፡ ትጼሊ፡ ወለባዕዳን፡ ትምሕሮሙ፡ ወለባዕዳን፡ ታፈቅሮሙ፡ ፈድፋደ፡ እምነፍስከ።

Neque sis duplex corde, & duplex lingua; quia duplex lingua laqueus est ad mortem.
Neque sit sermo tuus vanus, aut mendax.
Neque sis amator divitiarum multarum.
Neque avarus, neque hypocrita, neque malignus corde: neque superbus.
Neque machinator consilii mali contra proximum tuum.
Neque oderis quenquam mortalium, sed corrige [eum].
Pro aliis ora: Aliorum miserere: alios dilige magis quàm temetipsum.

ትእዛዝ፡ ኃምስ፤

ይቤ፡ እንድርያስ፡ ኦወልድየ፡ ጕየይ፡ እምኵሉ፡ እኩይ፡ ወጽላእ፡ ኵሉ፡ እኩየ፤ ወኢትኩን፡ መዐትመ፡ እስመ፡ መዐት፡ ይስሕብ፡ ውስተ፡ ቀትል፤ እስመ፡ መዐት፡ ጋኔን፡ እኩይ፡ ውእቱ፤ ወኢትኩን፡ ቀናኤ፡ ወኢቀሥቡሁ፡ ወኢመፍቀሬ፡ ቀትል፡ እስመ፡ ዝንቱ፡ ያወርስ፡ እከየ።

Statutum Quintum.

Infit ANDREAS: O fili mi! fuge ab 51
omni malo, & odio habe omne malum; neque sis iracundus, quoniam ira trahit [hominem] ad cædem: quia ira instar cacodæmonis est. Neque etiam sis invidus aut morosus, neque amator belli, quoniam hoc malum affert exitum.

ትእዛዝ፡ ሳድስ፤

ይቤ፡ ፊልጶስ፡ ኦወልድየ፡ ኢትኩን፡ ፈታዌ፡ እስመ፡ ፍትወት፡ ትስሕብ፡ ኀበ፡ ዝሙት፡ ወእምድኅሬሁ፡ ትሬስዮ፡ ለብእሲ፡ ሠሐቀ፡ ወስላቀ፡ ለኵሉ፤ እስመ፡ ፍትወት፡ ጋኔን፡ መስሕት፡ ይእቲ፤ እስመ፡ ሶበ፡ የሐብር፡ ጋኔን፡ መዓተ፡ ምስለ፡ ፍትወት፤ እስመ፡ ውእቱ፡ ሐጕል፡ ለዘ፡ ይገብር፤ ወኀበ፡ ሀሉ፡ መንፈስ፡ ርኩስ፡ ኃጢአት፡ ውእቱ፡ ለነፍስ፡ ለእመ፡ ረከበ፡ ኀበ፡ ይበውእ፡ ንስቲተ፡ እስመ፡ ያርኅቦ፡ ለውእቱ፡ መካን፡ ወይነሥእ፡ ምስሌሁ፡ ኵሉ፡ መናፍስተ፡ ርኩሳነ፤ ወይበውእ፡ ላዕለ፡ ይእቲ፡ ነፍስ፤ ወኢየኀድጎ፡ ለውእቱ፡ ብእሲ፡ ይትሌዐል፡ ግሙራ፡ ከመ፡ ይርአይ፡ ጽድቀ፤ ለንደገ፡ መዐትክሙ፡ ቦቱ፡ ዐቅመ፡ ወከመ፡ ታቍርሩ፡ ወታስተዳኅሩ፡ መዐትክሙ፡ ከመ፡ ኢያውድቅሙ፡ ውስተ፡ መሥገርት፡ እኩይ፡ ፈድፋደ። መዐት፡ ወፍትወት፡ እኩይ፡ ውእቱ፡ ሶበ፡ ይነብሩ፡ ጕንደየ፡ መዋዕለ፤ ዘእንበለ፡ ታቍርሩ፡ መዐትክሙ፡ ይከውኑ፡ አጋንንት፤ ሶበ፡ ይቀንይዎሙ፡ ለሰብእ፡ አጋንንት፡ ያውዕዩ፡ ነፍሶሙ፤ ወሶበ፡ ያበጽሕዎ፡ ለገቢረ፡ ሀመፃ፡ ይሳለቅዎ፡ ወይትፌሥሑ፡ በሕጕለተ፡ ነፍሱ።

Statutum Sextum.

Infit PHILIPPUS: O Fili mi! Ne 52
sis *libidinosus*, quoniam libido ducit ad scortationem; & tandem exponit hominem irrisui & illusioni omnibus; quoniam concupiscentia Caeodæmon seductor est. Nam cùm Diabolus iram cum libidine conjungit, interitus æternus sequitur eum, qui illud admittit. Et ubicunque est spiritus impurus, peccatum est animæ, modò repererit locum introëundi minimum, tunc dilatat locum illum, & adducit secum omnes spiritus impuros, & ingreditur in illam animam, & non deserit illum hominem, ut nunquam sese elevare possit ad videndum verum & bonum. Ad deponendam *iram vestram* [est] illi terminus, ut mitigetis & cohibeatis iram vestram, ne incidere faciat vos in rete pravum nimis. *Ira & concupiscentia* prava est, cum insident animo per multos dies. Nisi mitigetis iram vestram, erunt [tanquam] cacodæmones. Cùm subigunt diaboli homines, adurunt animas eorum, & cùm hominem ad faciendum malum impellunt, illudunt ei, & lætantur interitu animæ ejus.

ትእዛዝ፡ ሳብዕ፡

ይቤ፡ ስምዖን፡ ኦወልድየ፡ ኢትኩን፡

Statutum Septimum.

Infit SIMEON: O Fili mi! ne sis 53

ነባቢ፡

ፉጎበ፡ እኩይ፡ ወኢለዐለ፡ ዐይን፡ እስ
ም፡ በዝንቱ፡ ይከውን፡ ዝሙት።

54 ትእዛዝ፡ ሳምን።

ይቤ፡ ያዕቆብ፡ ኦወልድየ፡ ኢትኩን፡
ዘትነብል፡ በትእምርታት፡ ወኢተጠ
ያሪ፡ በዖፍ፡ እስመ፡ ዝንቱ፡ ኵሉ፡
ይመርሕ፡ ኀበ፡ አምልኮ፡ ጣዖት፡ ወ
ኢመሠንስበ፡ ወኢረቃዪ፡ ወኢሐሬ
ዪ፡ ሰዓታት፡ ወኢረአዪ፡ ኮከብ፡ ወ
መሠርይ፡ ወኢእም፡ ሰብአ፡ ፋላት፡
ወኢትፍቱ፡ ከመ፡ ታእምርሙ፡ እስ
ም፡ ለዝንቱ፡ ኵሉ፡ ይከውን፡ አም
ልኮ፡ ጣዖት።

55 ትእዛዝ፡ ታስዕ።

ይቤ፡ ናትናኤል፡ ኦወልድየ፡ ኢትኩ
ን፡ ሐሳዌ፡ እስመ፡ ሐሰት፡ ይወስድ፡
ኀበ፡ ሰርቅ፡ ወኢትኩን፡ መፍቀሬ፡
ወርቅ፡ ወኢመፍቀሬ፡ ተወድሶ፡ በከ
ንቱ፡ እስመ፡ በዝንቱ፡ ኵሉ፡ ይከው
ን፡ ዘይስሕብ፡ ኀበ፡ ሰርቅ።

ይቤ፡ ይሁዳ፡ ኦወልድየ፡ ኢትኩን፡
መንጐርጓሬ፡ እስመ፡ ንጕርጓር፡ ይስሕ
ብ፡ ለሰብእ፡ ኀበ፡ ጽርፈት፡ ወኢት
ኩን፡ ኅያለ፡ ወኢሐላዪ፡ እኩይ፡ እ
ስመ፡ በዝንቱ፡ ኵሉ፡ ይከውን፡ ክሕ
ደት።

56 ኩን፡ የዋሀ፡ እስመ፡ የዋሃን፡ ይወር
ሱ፡ መንግሥተ፡ ሰማያት። ኩን፡ መ
ስተሠሃለ፡ ወመሓሬ፡ ሰላማዌ፡ በ
ንጹሕ፡ ልብ፡ እምኵሉ፡ እኩይ፡ ዘእ
ንበለ፡ ኀጢአት፡ ትሑተ፡ ወኄረ፡ ወ
ተዓቀብ፡ በረዓድ፡ እምቃለ፡ ዘሰማ
ዕካሁ፡ ኢትትዐበይ፡ ወኢትረሲ፡ ነ
ፍሰከ፡ ምስለ፡ ዐቢያን፡ አላ፡ ምስለ፡
ሰብእ፡ ጻድቃን፡ ወትሑታን፡ ወኵ
ሎ፡ ዘይረክበከ፡ ተወከፍ፡ በአኰቴ
ት፡ ወአእምር፡ ከመ፡ አልቦ፡ ዘይከ
ውን፡ ወኢምንትኒ፡ ዘእንበለ፡ እም
ኀበ፡ እግዚአብሔር።

57 ትእዛዝ፡ ዓሥር።

ይቤ፡ ቶማስ፡ ኦወልድየ፡ ዘይነግረከ፡
ቃለ፡ እግዚአብሔር፡ ዘኮነ፡ ለከ፡ ም
ክንያተ፡ ለሕይወት፡ ወወሀበከ፡ ሕ
ለቀተ፡ ክብር፡ አፍቅሮ፡ ከመ፡ ብን
ተ፡ ዐይንከ፡ ተዘከሮ፡ መዓልተ፡ ወሌ
ሊተ፡ ወአክብሮ፡ ከመ፡ እግዚአብ
ሔር።

እስመ፡ መካን፡ ኀበ፡ ይዜከሩ፡ መ
ለኮት፡ እግዚአብሔር፡ ሀሎ፡ ህየ፡ ሐ
ውጾ፡ ኵሎ፡ አሚረ፡ ወእለ፡ ተረፉ፡

locutor mali, neque elatus oculis, quoniam ex hoc oritur scortatio. L. III. c. 4. N. XXX.

Statutum Octavum.

Inquit JACOBUS; O Fili mi! ne sis qui prædicit [futura] per prodigia: neque qui auspicia per aves exercet; quia istud omne ducit ad idololatriam. Neque sis hariolus, neque incantator, neque elector horarum: neq; Astrologus: neque Magus: neque Sortilegus: neque etiam cupias [esse] familiaris cum illis, quoniam in istis omnibus consistit *idololatria*.

Statutum Nonum.

Inquit NATHANAEL: O Fili mi! Ne sis *mendax*, quia mendacium deducit ad furtum: Neque sis amator pecuniæ: neque amator laudis vanæ; quia omne istud deducit ad furtum.

Inquit JUDAS: O Fili mi! ne sis *querulus* (t), quoniam murmuratio trahit hominem ad blasphemiam. Neque sis *gloriosus*, neque cogitans malum; quia in istis omnibus consistit *abnegatio* agnitæ veritatis.

Esto mitis, nam mites hereditate quasi possidebunt Regnum cœlorum. Matth. 5, 5. Esto clemens & misericors, & pacificus in puro corde ab omni malo sine peccato. Humilis & bonus: & cave tibi in tremore à verbo, quod audivisti †. Ne efferas te, neque associes te superbis, sed potius hominibus justis, & humilibus. Et omne quod acciderit tibi suscipe [tolera] cum gratiarum actione. Et sciro, quod nihil quidquam fiat nisi à Domino.

† Sic est in Æthiopico texto.

Statutum Decimum.

Inquit THOMAS, O Fili mi! Qui tibi prædicaverit verbum Domini, quod factum est tibi occasio vitæ: & dedit tibi annulum honoris, dilige illum tanquam pupillam oculi tui. Memor esto illius diu noctuque, & honora illum tanquam Dominum.

Quia eo in loco, ubi memorant divinitatem [ibi] existit DEUS; cum visita omni die, ubi consident

(t) Propriè *murmurans*; & intelligitur Μεμψίμοιρος, qui sua forte contentus non est.

L.III. c. 4. ቅዱሳን ፡ ከመ ፡ ታዐርፍ ፡ ፡ በቃሎሙ ፤
N.XXX. ወዘይቀርብ ፡ ኀበ ፡ ቅዱሳን ፡ ይከውን ፡
ቅዱሰ ።

ወአክብር ፡ በአምጣነ ፡ ኀይልከ ፡ ወ
እምፃማከ ፡ ወግብረ ፡ እደዊከ ፡ እ
ንዘ ፡ እግዚአብሔር ፡ ረሰየከ ፡ ድልወ ፡
ትርከብ ፡ በኀቤሁ ፡ ሲሳየ ፡ መንፈሳዊ
ተ ፡ ወዘሥጋ ፤ ወሕይወተ ፡ ዘለዓለም ፤
ወይደልወከ ፡ ፈድፋደ ፡ ከመ ፡ ተሀብ ፡
መብልዐ ፡ ኀላፊ ፡ ዘዝንቱ ፡ ዓለም ፤ ለ
ዘይትቀነይ ፡ ይደልው ፡ ዐስቡ ፤ ኢትፈ
1.Cor.9. ጽሞ ፡ አፉሁ ፡ ለብዕራይ ፡ በኀበ ፡ ምክ
9. ያድ ፤ መኑ ፡ ዘይተክል ፡ ወይነ ፡ ወኢ
በልዐ ፡ ፍሬሁ ፡፡

sancti, ut acquiescas verbis eorum; Qui enim appropinquat sanctis, sanctus quoque evadit.

Et honora eum pro viribus tuis, & de labore tuo, & operibus manuum tuarum, quatenus Deus te effecit dignum, ut reperias apud eum cibum spiritualem, & corporalem, & [tandem] vitam æternam. Et maximè decet te, ut des illi cibum transitorium hujus mundi. Ei qui servit, debetur merces [ejus]. Ne obstruas os bovis in area trituratoria; Quis enim est qui plantat vineam, & non comedat fructum ejus?

ትእዛዝ ፡ ፲ወ፩ ፤

ይቤ ፡ ኬፋስ ፡ ኢትግበር ፡ ፍልጠተ ፡
አላ ፡ አስተዓርቅ ፡ ለእለ ፡ ተባአሱ ፡
በሰላም ፤ ወፍታሕ ፡ በርትዕ ፡ ወኢት
ንሣእ ፡ በገጸ ፡ ኃጥእ ፡ ላዕለ ፡ ኀጢአ
ቱ ፤ እስመ ፡ ብዕል ፡ ኢይጸንዕ ፡ በኀበ ፡
እግዚአብሔር ፡ ወኢታክብር ፡ ዕቡየ ፤
ወኢትስአል ፡ ሎቱ ፡ መጽሐፈ ፤ አላ ፡
በኀቤሁ ፡ ዕሩይ ፡ ዘበኵሉ ፤ ወኢት
ኩን ፡ ኑፋቀ ፡ እንዘ ፡ ትጼሊ ፡ ወሐሊ ፡
ዘተመነይከ ፡ ወይፈጽም ፡ ለከ ፤ ወ
ኢትኩን ፡ ዘትሐሊ ፡ ሶበ ፡ ትሰፍሕ ፡
እደከ ፡ ወሶበ ፡ ትፈጽም ፡ ታገብእ ፡
ኀቤከ ፤ ለእመ ፡ ብከ ፡ ውስተ ፡ እዴ
ከ ፡ ምንተኒ ፡ ዘወሀበከ ፤ ወተንሥ
ሥ ፡ መድኃኒተ ፡ ኀጢአትከ ፤ ኢትኩ
ን ፡ ዘክልኤ ፡ ልቡ ፡ ሶበ ፡ ትሁብ ፡ ወ
ትረክብ ፡ ወአእምር ፡ መኑ ፡ ውእቱ ፡
ዘየዐስየከ ፤ ኢታስተኀፍር ፡ ለዘ ፡ ሰ
አለከ ፡ አላ ፡ ተካፈል ፡ ምስለ ፡ ፅኑ
ሳን ፡ በኵሉ ፤ ወኢመንተኒ ፡ ወኢትበ
ል ፤ ሊተ ፡ ለባሕቲትየ ፡ ንዋይየ ፤ ለእ
መ ፡ ኮንክሙ ፡ ሱቱፋነ ፡ በበይናቲክ
ሙ ፡ በዘኢይማስን ፡ ወእፎኑ ፡ በዘ ፡
ይማስን ፡፡

Statutum Undecimum. 58

Infit CEPHAS. Ne facias dissidium, sed concilia illos, qui contendunt inter se, in pace. Et judica in rectitudine, & ne respicias vultum peccatoris in peccato ejus. Nam divitiæ nihil valent apud Dominum. Neque honore afficias superbum, neq; petas ab eo epistolam (u); quia apud eum æqualis est in omnibus. Neque sis hæsitans dum oras, sed cogita quid optes, ut impleat illud tibi. Neque sis cogitabundus, dum expandis [ad dandum] manum tuam, neque id quod dederis, redire facias ad te; si quid fuerit in manu tua, quod dederit tibi. Et quæras remedium pro peccatis tuis. Ne sis duplex corde cum dederis aliquid, tunc enim acquires, & scito quis sit ille, qui retribuit tibi. Ne pudefacias eum, qui petierit aliquid à te, sed divide cum egenis in omnibus. Neque unquam [quidquam] dicas: *Mei solius sunt istæ opes.* Si enim participes facti estis inter vos rerum incorruptibilium, quare non potius corruptibilium.

ትእዛዝ ፡ ፲ወ፪ ፤

ይቤ ፡ በርተሎሜዎስ ፡ አስተበቍ
ዐክሙ ፡ ኦአኀዊየ ፡ እንዘ ፡ ብክሙ ፡
መዋዕለ ፤ ወአንትሙኒ ፡ ትክሉ ፡ ገቢ
ረ ፡ ሠናየ ፡ ምስሌሆሙ ፤ ወኢታስተ
ቱ ፡ ውሂበ ፡ እንዘ ፡ ብክሙ ፡ ዘትሁ
ቡ ፤ እስመ ፡ ዕለተ ፡ እግዚአብሔር ፡
ቅሩብ ፤ ወየኀልፍ ፡ ኵሉ ፡ ዘያስተር
ኢ ፡ ወዘኅቡእ ፤ ወይመጽእ ፡ እግዚ
አብሔር ፡ በዐሴቱ ፡ ምስሌሁ ፤ ኩ
ኑ ፡ ገባርያነ ፡ ሕግ ፡ ለርእስክሙ ፡ ወ

Statutum Duodecimum. 59

Infit BARTHOLOMÆUS. Suppliciter rogo vos, *O Fratres nostri*, dum adhuc tempus vobis est, & dum adhuc præstare potestis bonum illis. Ne cunctemini dare, dum habetis quod detis. Nam dies Domini propinquus est, & transibit omne tam visibile quàm occultum: & veniet Dominus cum retributione sua. Estote operatores legis in vobis ipsis: &

ኩኑ ፡

(u) Quid sibi velit ista epistola vel libellus non liquet.

ኩኑ፡ መምህራነ፡ ለርእስክሙ፡ ከ
መ፡ ዘእግዚአብሔር፡ መሀረክሙ፤
ወዕቀብ፡ ዘተመሀርከ፡ ወኢትወስ
ክ፡ ላዕሌሁ፤

ይቤ፡ ጴጥሮስ፡
አኃውየ፡ መጻሕፍት፡ ትሜህረክሙ፡
በእንተ፡ ዘተረፈ፡ ትእዛዛት፤ ወን
ሕነ፡ ንነግረክሙ፡ ዘተአዘዝነ፤ ወይ
ቤሉ፡ ኵሎሙ፤ ይትናገር፡ ጴጥሮስ፡፡

60 ትእዛዝ፡ ፲ወ፫፤

በእንተ፡ ሢመተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳት፤

ለእመ፡ ኮነ፡ ውእቱ፡ ብሔር፡ ዘሀ
ብአ፡ ሕዳጠ፡ መሀይምናን፤ ለእመ፡
ኢበዝኃ፡ ሕዝብ፡ ከመ፡ ይገበሩ፡ ማ
ኅበረ፡ ለኤጲስ፡ ቆጶሳት፡ መጠነ፡
ዐሠርቱ፡ ወክልኤቱ፡ ዕደው፡ ወይልአ
ኩ፡ ኀበ፡ አብያተ፡ ክርስቲያናት፡ ቅ
ሩባት፡ ብሔር፡ ኀበ፡ ሀለው፡ ምእመ
ናን፡ ብዙኃን፤ ከመ፡ ያምጽኡ፡ ሠለ
ስተ፡ እምእመናን፡ ንጹሓን፡ ወኅሩያ
ን፡ እምውእቱ፡ ብሔር፡ ወያመክር
ዎሙ፡ በአስተሐምሞ፡ በእንተ፡ ዘይ
ደልዎ፡ ለገቢረ፡ ሠናይ፤ ወለእመ፡ ኮ
ነ፡ ውእቱ፡ ብእሲ፡ ዘኮ፡ ገዐዘ፡ ሠና
የ፡ እምሕዝብ፡ ዘአንበለ፡ ነጢአት፤
ወዘእንበለ፡ መዓት፡ ወመፍቀሬ፡ ነዳ
ያን፤ መስተሣህል፤ ዘኢሰካሬ፡ ወኢ
ዘማዊ፡ ወኢመፍቀሬ፡ አፈድፍዶ፡ ክ
ፋል፤ ወዘኢፀረፈ፡ ወኢመድሎዌ፡ ወ
ዘይመስሎ፡ ለዝንቱ፡፡ ወሠናይ፡ ዘ
እንበለ፡ ብእሲት፤ ወለእመ፡ አውሰ
በ፡ አሐተ፡ ዘእንበለ፡ ይሠየም፡ ኤጲ
ስ፡ ቆጶስ፡ ወይንበር፡ ምስሌሃ፡፡ ወ
ይኩን፡ ዘተካፈለ፡ ትምህርተ፡ ሠና
የ፤ ወይኩን፡ ዘይክል፡ ተርጕሞ፡ መ
ጻሕፍት፤ ወእመ፡ ካነ፡ ዘኢያአምር፡
መጻሕፍተ፤ ይኩን፡ ትሑተ፤ ወያበ
ዝኅ፡ ፍቅረ፡ ለኵሉ፡ ሰብእ፤ ከመ፡
ኢይትከሠሥ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ወኢበ
ምንትኒ፡ ወኢይኩን፡ ዘሉፈ፡፡

ይቤ፡ ዮሐንስ፤ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ዘ
ይሠየም፡ ለእመ፡ አእመረ፡ ተዐቅቦ፡
ወፈቀረ፡ እግዚአብሔር፡ ዘሀለው፡
ምስሌሁ፤ ይሠየሙ፡ ክልኤቱ፡ ቀሳው
ስት፡ እለ፡ አመክሮሙ፤ ወይቤሉ፡
ኵሎሙ፡ አኮ፡ ክልኤቱ፡ አላ፡ ሠለስ
ቱ፡ እስመ፡ ዕሥራ፡ ወአርባዕቱ፡ ቀሳ
ውስት፡ እሙንቱ፤ ዐሠርቱ፡ ወክልኤ
ቱ፡ በየማን፡ ወዐሠርቱ፡ ወክልኤቱ፡
በፀጋም፡፡

ይቤ፡ ዮሐንስ፤ ሠናይ፤ ነሁ፡ ዘነገር
ክሙኒ፡ አኃውየ፡ ይንሥኡ፡ ጽዋዓተ፡

estote doctores vobis ipsis, sicut Dominus docuit vos; Custodi id, quod didicisti, neque superaddas quidquam super illud. L. III. c. 4. N. XXX.

PETRUS *infit:* O Fratres! Scriptura docet vos reliqua præcepta. Nos verò narrabimus vobis, quæ in mandatis accepimus. Et dixerunt omnes: Loquatur Petrus.

Statutum XIII.

De Officio Episcoporum.

Si fuerit quædam regio in qua pauci credentium [*existant*], neque fuerit populus multus, ut faciant conventum Episcoporũ circiter duodecim virorum; tunc mittant ad Ecclesias vicinæ regionis, ubi sunt Fideles multi, ut adducant tres ex Fidelibus sinceris & selectis ex illa regione, & explorent eos sollicitè de iis quæ [eos] rectè facere oportet. Et si ille vir è populo bonis moribus præditus fuerit sine ullo probro, sine iracundiâ, amator pauperum, clemens; qui non sit bibax, neque scortator, neque accumulator opum; neque blasphemator, neque hypocrita, & quæ his similia sunt. Bonum quidem [esset] si sine uxore ageret: Si vero uxorem duxisset unam, priusquam constitueretur Episcopus, maneat cum illa. Sit particeps factus doctrinæ bonæ, qui possit interpretari Scripturas; si verò nesciat Scripturas, sit humilis, & multiplicet charitatem omnibus hominibus, ne redarguatur Episcopus in ulla re: neque sit reprehensione dignus.

Infit JOHANNES. Episcopo constituto, si noverit continere se, & dilectio Domini fuerit cum eo, constituantur duo presbyteri, quos [prius] exploraverunt (x). Et dixerunt omnes; *non duo sed tres, quoniam Viginti quatuor presbyteri sunt. Duodecim à dextra, & duodecim à sinistra.*

Ait JOHANNES: Bene! Ecce monuistis me O Fratres! Sumant calices

እምአ

(x) Periodus est planè corrupta, omni sensu carens; nec sequentia cohærent. Damus prout accepimus.

L. III. c. 4. N. XXX. እምአርእስተ ፡ መላእክት ፡ ወያቅርቡ ፡ ለእግዚእ ፡ ወእለ ፡ በፀጋም ፡ ይኩኑ ፡ ላዕለ ፡ ኵሉ ፡ መላእክት ፤ ወይደልወሙ ፡ ለቀሳውስት ፤ ይኩኑ ፡ በአምሳለ ፡ ሊቃውንት ፡ እለ ፡ አኃለፉ ፡ እምጊዜ ፡ ተቃርቦ ፡ ብእሲት ፡ ወይሳተፉ ፡ ምስጢረ ፡ ምስለ ፡ ኤጲስ ፡ ቆጶስ ፡ ወይትረድኡ ፡ በኵሉ ፡ ዘኮነ ፤ ወይትጋብኡ ፡ በፋቅር ፡ [ምስለ ፡] ኖላዊሆሙ ፤ ወቀሳውስት ፡ እለ ፤ በየማን ፡ ይጽህቁ ፡ በረድኤት ፡ ለምሥዋዕ ፡ ከመ ፡ ይኩኑ ፡ ድልዋነ ፡ ለክብር ። ወይስድድዎ ፡ ለዘይደልዎ ፡ ስደት ፤ ወቀሳውስት ፡ እለ ፡ በፀጋም ፡ የሐልዩ ፡ በእንተ ፡ ኵሉ ፡ ሕዝብ ፡ ከመ ፡ ይኩኑ ፡ ህዱኣነ ፡ ወኢይትሀወኩ ፤ ተገሢጾሙ ፡ በኵሉ ፡ ተግሣጽ ፡ ወይትአዘዙ ፡ በኵሉ ፡ ትእዛዝ ።

ab Archangelis, & offerant Domino. Et qui in ſiniſtra [exiſtunt] ſint ſuper omnes Angelos. Et decet Presbyteros eſſe inſtar ſeniorum, qui transmiſerunt tempus cohabitandi cum uxoribus, & participes fiant myſterii [Euchariſtiæ] cum Epiſcopo: & mutuo ſe juvent in quacunque re id fuerit, & congregentur amanter [cum] paſtore ſuo. Et Presbyteri qui ad dextram [ſunt], curam gerant auxilii ad altare, ut ſint digni honore. At [Eccleſiâ] pellant eum, qui meretur expulſionem. Et Presbyteri, qui ad ſiniſtram [ſunt], curam habeant omnis populi, ut ſint quieti, & nullas turbas cieant; Inſtructi in omni inſtructione [catecheſi], & obtemperantes omnibus præceptis.

ትእዛዝ ፡ ፲ወ፬ ፡

በእንተ ፡ ሢመተ ፡ አናጕንስጢስ ፡

ይቤ ፡ ያዕቆብ ፤ ዘይሠየም ፡ አናጕንስጢስ ፡ እምድኅረ ፡ አመክሮ ፡ ቀዲሙ ፤ ኢይኩን ፡ ብዙኀ ፡ ነገር ፡ ወኢሰካሬ ፡ ወኢተሳላቂ ፡ ወይኩን ፡ ሎቱ ፡ ግዕዝ ፡ ሠናይ ፤ መፍቀሬ ፡ ሠናይ ፡ ዘየፈጥን ፡ ሐዊረ ፡ ኀበ ፡ ማኅበር ፤ ዘይዜክር ፡ በህየ ፡ ኵነኔ ፤ ወይኩን ፡ ተአዛዜ ፤ ወዘያነብብ ፡ ሠናየ ፤ ወዘያአምር ፡ መካነ ፡ ዘያነብብ ፡ ከመ ፡ ይግበር ፡ በዘ ፡ አንበበ ፡ ዘይመልእ ፡ እዝነ ፡ ካልአን ፤ አኮኑ ፡ መፍትው ፡ ያእምር ፡ በዘይብል ፤ አኮኑ ፡ ጽሑፍ ፤ ዝንቱ ፡ ኃጢአት ፡ በቅድሜሁ ፡ እግዚአብሔር ።

Statutum XIV. 62

De Officio Anagnoſtarum ſeu Lectorum.

Inſit Jacobus. Qui *Lector* conſtituitur, poſtquàm exploraverint illum priùs, ne ſit loquax, neque ebrioſus, neque irriſor, & ſint ei mores boni, amator boni, qui feſtinat ire ad congregationem. Qui recordatur ibi judicii & ſit obediens: & qui bene legere ſciat, & qui noverit locum quem legere oportet, ut faciat id quod legit, quod impleat aures aliorum. Nonne decet [ut] cognoſcat id, quod dicit? Nonne ſcriptum eſt? *Hoc eſt peccatum coram Domino.*

ትእዛዝ ፡ ፲ወ፭ ፡

ይቤ ፡ ማቴዎስ ። ዲያቆናት ፡ ይሠየሙ ፡ በከመ ፡ ጽሑፍ ፤ በስምዐ ፡ ክልኤቱ ፡ ወሠለስቱ ፡ ይቀውም ፡ ኵሉ ፡ ነገር ፤ ወይትመከሩ ፡ በኵሉ ፡ መልእክት ፤ እንዘ ፡ ይነሥኡ ፡ ሎሙ ፡ ስምዐ ፡ ኵሉ ፡ ሕዝብ ፡ ከመ ፡ ነበሩ ፡ በአሐቲ ፡ ብእሲት ፤ ወአልሀቁ ፡ ውሉዶሙ ፡ በንጽሕ ። ይኩኑ ፡ መሐርያነ ፡ ወትሑታነ ፡ ወኢይኩኑ ፡ መንጐርጓሬ ፡ ወኢዘክልኤ ፡ ልሳኑ ፤ ወኢመዐትመ ፡ እስመ ፡ መዐት ፡ ያማስን ፡ ብእሴ ፡ ጠቢብ ፤ ወኢያድሉ ፡ ለገጸ ፡ አብዕልት ፡ ወኢየሀምዕዎሙ ፡ ለነዳያን ፡ ወኢይስተዩ ፡ ወይነ ፡ ብዙኀ ፤ ወይጻምዉ ፡ በእንተ ፡ ምስጢር ፡

Matth. 18, 16.

Statutum XV. 63

Inſit Matthæus. Diaconi conſtituantur ſicut ſcriptum eſt: *teſtimonio duorum vel trium ſtabit omne verbum.* Explorentur autem in omni miniſterio, ita ut accipiant teſtimonium univerſi populi, quòd habitaverint cum una tantùm uxore; & educaverint liberos ſuos in probitate. Sint miſericordes & humiles, neque ſint queruli, neque duplicis linguæ, neque iracundi; Nam ira corrumpit virum ſapientem. Neque reſpiciant faciem divitum, neque injuriis afficiant pauperes, neque bibant vinum multum; laborent autem propter myſterium

ንጹሕ፡

ኅቡእ፡ ወሠና፡ ኑዛዜ፤ ወያአዝዝዎ
ሙ፡ ለእለ፡ ቦሙ፡ እምአኃው፡ ከመ፡
የሀቡ፡ ለዘአልቦ፤ ወይኩኑ፡ ካዕበ፡
ይሳተፉ፡ በሀብት፤ ወያክብሩ፡ በ
ኵሉ፡ ክብር፡ - - - - - ወበ
ዕበይ፡ ወፍርሀት፤ ወይትዐቀቡ፡ በ
ኵሉ፡ ጽንዕ፤ ወቦ፡ እምውስቴ
ቶሙ፡ ዘይሜህርዎሙ፤ ወቦ፡ እ
ምውስቴቶሙ፡ ዘይሴአልዎሙ፡ ወ
ቦ፡ እምውስቴቶሙ፡ በዘይገሥጽዎ
ሙ፡ ወእለ፡ ስዱዳን፡ ያውፅእዎ
ሙ፡ አሐተ፡ ጊዜ፡ ወያእምሩ፡ ከመ፡
እለ፡ ይትቃወሙ፡ ስዱዳን፡ ፀረፋያ
ን፡ ይትቃረኑ፡ ከመ፡፡

occultum, & præſtantiam conſolationis. Et præcipiant illis, qui ex fratribus aliquid habent, ut dent illis qui nihil habent; & ipſi quoque participes fiant munerum. Et afficiant omni honore (y) - - - & amplitudine, & timore. Et caveant ſibi, quantum poſſunt. Sunt enim inter eos, qui doceant eos: Sunt qui interrogent eos? Sunt inter illos, qui inſtruant eos. Ecclefia pulſos exire faciant ſemel. Et ſciant, quòd illi, qui relegatos ab Eccleſia [&] blaſphematores protegunt, etiam pro adverſariis habendi ſint. L. III. c. 4. N. XXX.

64 ትእዛዝ፡ ፲ወ፮፡

በእንተ፡ መዓስብ፡

ይቤ፡ ኬፋ፤ ይሠየማ፡ ሠለስቱ፡ መ
ዓስብ፤ ክልኤቱ፡ እምኔሆን፡ ያስተር
ክባ፡ ለጸሎት፡ በእንተ፡ ኵሉ፡ ዘሀ
ሉ፡ ውስተ፡ መንሱት፤ ወይወስኩ፡
ሲሳየ፡ ሎቶን፡ ዘኮነ፤ ወአሐቲ፡ ት
ንበር፡ ኀበ፡ አንስት፡ እለ፡ የሐዝና፡ በ
ሕማም፡ ከመ፡ ታንሥአን፡ በሠናይ፤
ወትትዓቀብ፡ ወታእምር፡ ወተከሰ
እ፡ - - - - ለቀሳውስት፤ ወኢ
ትኩን፡ መፍቀሪተ፡ ረባሕ፡ ወኢትኩ
ን፡ ሰካሪ፡ ከመ፡ ኢታጽርዕ፡ ትጋሀ፡ ወ
ጸሎተ፡ በሌሊት፤ ወለእመ፡ ፈቀደት፡
አሐቲ፡ ትግበር፡ ምግባረ፡ ሠናየ፤
ለትግበር፡ ከመ፡ ትትናዘዝ፡ ልባ፤ እ
ስመ፡ ኄረቶ፡ ለእግዚአብሔር፡ አቀ
ሙ፡ ዜንዎ፡፡

Statutum XVI.

De fœminis viduis.

Inſit CEPHAS: Conſtituantur tres viduæ; duæ ex illis vacent orationibus pro omnibus, qui ſunt in afflictionibus; & addatur pro alimento earum quidquid ad manus eſt: Una verò maneat apud fœminas, quæ affliguntur morbis, ut eas rurſus rectè reſurgere faciat [à morbo] & contineat ſe & ſciat (z) - - - - presbyteros. Neque ſit amatrix lucri, neque ſit bibax, ne ceſſare faciat vigilias [ſuas], & preces nocturnas: & ſi quædam voluerit facere opus bonum; faciat id, quò conſolationem percipiat cor ejus. Nam bonitatem Domini ſtatuerunt annunciare.

65 ትእዛዝ፡ ፲ወ፯፡

በእንተ፡ ዲያቆናት፡ ከመ፡ ይኩ
ኑ፡ ገባርያነ፡ ምግባር፡
ሠናይ፡

ይቤ፡ እንድርያስ፤ ዲያቆናት፡ ይኩ
ኑ፡ ገባርያነ፡ ምግባር፡ ሠናይ፡ በሌሊ
ት፡ ወበመዐልት፡ በውስተ፡ ኵሉ፡
መካን፤ ወኢይትዐበዩ፡ ላዕለ፡ ምስ
ኪናን፤ ወኢይንሥኡ፡ ገጸ፡ ለአብዕል
ት፡ ወይሁቅዎሙ፡ ለእለ፡ አልቦሙ፤
ወየሀብዎሙ፡ እምኔሁ፡ ዘተረፈ፤ ወያ
አዝዝዎሙ፡ ለእለ፡ ቦሙ፡ ከመ፡ ያ
ስተዋፅኡ፡ ሎሙ፡ ምጽዋተ፤ ከመ፡
ይግበሩ፡ ዘይቤ፡ እግዚእነ፤ እስመ፡ ር
ኀብኩ፡ ወአብላዕክሙኒ፡ እስመ፡

Statutum XVII.

De Diaconis, ut ſint operatores operum bonorum.

Inſit ANDREAS: Diaconi ſint operatores bonorum operum noctu diuque, in omnibus locis; neque ſe efferant ſuper pauperes: neque reſpiciant perſonas divitum, ſed proſpiciant illis qui nihil habent: & dent illis de eo, quod ſupereſt: & hortentur eos qui aliquid habent, ut expendant illis eleemoſynam; ut faciant, quod dixit Dominus noſter: *Quoniam eſurivi & cibaviſtis me.* Nam Matth. 25.

(y) Locus mutilus, deficit enim perſona ſeu ſubjectum. (z) Rurſus mutilus & mendoſus locus.

L.III.c.4. ዘተለአከ፡ ሠናየ፡ መልእክተ፡ ዘ
N.XXX. እንበለ፡ ኃጢአት፡ ይወርስ፡ መካነ፡
ዕረፍት ።

qui miniſtravit miniſterium bonum ſine peccato, acquiret tanquam hereditate locum quietis.

ትእዛዝ፡ ፲ወ፰፡

ትእዛዝ፡ ሕዝባውያን፡

ይቤ፡ ፊልጶስ ፡፡ ሕዝባዊ፡ ይግበር፡
ትእዛዘ፡ ዘይቤልዎ፡ በተሰጥዎ፤
ወይትአዘዙ፡ ለእለ፡ ያስተሬእዩ፡
ለምሥዋዕ፤ ወያሥምርዎ፡ ለእግዚአ
ብሔር፡ ኵሎሙ፡ በዘ፡ ወሀብዎሙ፡
ወሠርዕዎሙ ። ወኢትትመሀሩ፡
ተጻልኦ፡ በበይናቲክሙ፡ በእንተ፡
ዘተአዘዝክሙ፡ አላ፡ ይሬድ፡ ኵ
ሉ፡ አሐዱ፡ አሐዱ፡ በከመ፡ ተወ
ህበ፡ ሎቱ፡ እምኀበ፡ እግዚአብሔ
ር ። ወኢይጽላእ፡ አሐዱ፡ ካልኦ፡
በውዴት፤ ወመላእክትኒ፡ ኢተሀ
ደሙ፡ እምዘ፡ ወሰኑ፡ ሎሙ ።

Statutum XVIII. 66

Statutum Laicorum.

Inſit PHILIPPUS: Laicus faciat præceptum quod dixerint ei benevolè: & obtemperent iis, qui vacant altari; ut omnes Domino placeant per id, quod dederunt & ordinaverunt eis. Neque audeatis odiſſe vos invicem ſuper iis, quæ injuncta fuerunt vobis, ſed curtat unusquisque prout datum eſt ei à Domino. Neque odio habeat quisquam alterum ex criminatione calumnioſa. Principes quoque ne transgrediantur fines ſibi præſcriptos.

ትእዛዝ፡ ፲ወ፱፡

ተዘክሮ፡ ከመ፡ ቍርባን፡ ሥጋሁ፡
ለክርስቶስ፡ ወዘይመጽ
እ፡ እምድኅሬ ።

ይቤ፡ እንድርያስ፤ አቅደምነ፡
ወሠራዕነ፡ ዘንተ፡ በእንተ፡ ቍርባን፡
ዘውእቱ፡ ሥጋሁ፡ ለክርስቶስ፡ ወደ
ሙ፡ ወነሐነ፡ ናጤይቅ፡ በአማን፤
ይቤ፡ ዮሐንስ፤ ረሳዕክሙኑ፡ አአ
ኃው፡ ከመ፡ ውእተ፡ ዕለተ፡ አመ፡ አቅ
ረበ፡ እግዚእነ፡ ኅብስተ፡ ወወይነ፡
Matth.26. ይቤ፡ ዝንቱ፡ ውእቱ፡ ሥጋየ፡ ወዝን
26. ቱ፡ ውእቱ፡ ደምየ፤ እስመ፡ ኢአዘዘ፡
ያስተሬኵሱ፡ ለእሉ ።
ትቤ፡ ማርታ፡ በእንተ፡ ማርያም፤
ርእይዋ፡ ዘትስሕቅ፤ ወትቤ፡ ማርያ
ም፡ አኮ፡ በእንተ፡ ዘሰሐቁ፡ እስ
መ፡ ዘይቤለነ፡ እግዚእነ፡ ሠናይ፡ እ
ስመ፡ ድዉይ፡ የሐዩ፡ በጽኑዕ ።

Statutum XIX. 67

Commemoratio, quòd Euchariſtia ſit Corpus Chriſti, & quæ ſequuntur.

Inſit ANDREAS: Jam antea ordinavimus iſtud *de Euchariſtia*, quæ eſt corpus & ſangvis Chriſti, idque nos certò aſſerimus in veritate.

JOHANNES *inquit*: Oblitine eſtis O Fratres! quòd in illo die, quô obtulit Dominus noſter panem & vinum, dixit: *Hoc eſt Corpus meum, & hic eſt ſangvis meus.* Quia non præcepit ut profana judicatent iſta.

Dixit *Martha* de *Maria*: *aſpicite eam quomodo* (a) *rideat*: Et dixit *Maria*: *Non ideò riſi, quòd dixerit nobis Dominus noſter*: Bonum eſt; nam infirmus convaleſcet firmiter.

ትእዛዝ፡ ፳፡

ይቤ፡ ኬፋ፡ ቦ፡ እለ፡ ይብሉ፡ ኢመ
ፍትው፡ ለአንስት፡ ያልዕላ፡ ቃሎን፡
እንዘ፡ ይቀውማ፡ በቤተ፡ ክርስቲያ
ን፡ አላ፡ ያስግዳ፡ ዲበ፡ ምድር ።
ይቤ፡ ያዕቆብ፡ እፎ፡ ይትከሀል፡
ይሥርዑ፡ ለአንስት፡ መልእክተ፡ ዘ
እንበለ፡ ዝንቱ፡ መልእክት፡ ባሕቲቶ፡
ከመ፡ ይርድኣሆሙ፡ ለጽኑሳን ።

Statutum XX. 68

Inſit CEPHAS: Sunt qui dicant: *Non decet fœminas attollere vocem ſuam dum ſtant in Eccleſia; ſed faciant eas procumbere humi.*

JACOBUS *inquit*: Quomodo poteſt injungi fœminis miniſterium in Eccleſia, excepto hoc ſolo, ut opem ferant infirmis.

ይቤ፡

(a) Quid hæc aſſumptio ſibi velit, unde nata vel cur intruſa ſit, nemo facile dixerit. Alludit ad hiſtoriam *Lazari* Joh. XI. ſed planè extra oleas.

ይቤ ፡ ፊሊጶስ፤ አኢኃው፡ በእንተ፡ ፋ
ቅር፡ ዘይገብር፡ ሰብእ፤ እስመ፡ ያስ
ተጋብእ፡ሎቱ፡መዝገበ፡ሠናየ፡ወዘ
ያስተጋብእ፡ሎቱ፡በመንግሥተ፡ሰማ
ያት፤ እስመ፡ይትኌለቍ፡ሎቱ፡ ምግ
ባር፡ ሠናይ፡ በኀበ፡ እግዚአብሔር፡
እስከ፡ ለዓለም፤፤
69 ይቤ፡ጴጥሮስ፤አኢኃው፡ኢኮነ፡ንሕ
ነ፡ላዕለ፡መኑሂ፡ በአገብሮ፡ አላ፡ ንኤ
ዝዝ፡ እምኀበ፡ እግዚአብሔር፤ ና
ስተበቍዐክሙ፡ከመ፡ትስምዑ፡ወ
ትዕቀቡ፡ትእዛዛተ፡ወኢትወስኩ፡
ላዕሌሁ፡ወኢታንትጉ፡እምኔሁ፤ በስ
ሙ፡ ለእግዚእነ፤ ኢየሱስ ፡ ክርስቶ
ስ፡ ዘሎቱ፡ ስብሐት፡ ይእዜ፡ ወእስ
ከ፡ለዓለመ፡ዓለም ፡አሜን፤

70 ትእዛዝ፡ ፳ወ፩፤

በእንተ፡ ሢመተ፡ ኤጲስ ፡ ቆጶ
ሳት ፡ ወሥርዐተ፡ ቍ
ርባን ፤

ይሠየም፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ ፡ በከመ፡
አቅደምነ፡ ነገሪ፤ ዘተኀርየ፡ እምኵ
ሉ፡ ሕዝብ፡ኅቡረ፡ምስለ፡ ቀሳውስ
ት፡ ወዲያቆናት፡ በዕለተ፡ ሰንበት፤
ወኵሉ፡ ኤጲስ፡ቆጶሳት፡ ይኅረ፡በ
ቢይናቲሆሙ፡ በኅብረት፡ ወያንብ
ሩ፡እደዊሆሙ፡ላዕሌሁ፤ወቀሳውስ
ት፡እንዘ፡ ይቀውሙ፡ ጽሙወ፤ወኣ
ቶሙ፡ ኵሎሙ፡ እንዘ፡ ያረምሙ፡ኅ
ቡረ፡ ወይጸልዩ፡ በልቦሙ፡ ከመ፡ ይ
ረድ፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፡ ላዕሌሁ፡ ወይ
ጸልዩ፡ ፩፩፡ እምኤጲስ፡ ቆጶሳት፡ ወ
ኵሉ፡ለለ፡ ፩፡እንዘ፡ ይቀውሙ፡ ያን
ብሩ፡እደ፡ላዕሌሁ፡ለዘ፡ ይሠየም፡ኤ
ጲስ፡ቆጶስ፡ይጸሊ፡ላዕሌሁ፡ከመዝ፤
71 እግዚአብሔር፡ አቡሁ፡ ለእግዚአ
ነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡መድኀኒነ፤አ
በ፡ምሕረታት፡ ወእግዚአ፡ ኵሉ፡ በ
ቍዔት፤ ዘየኀድር፡ በልሁላን፡ ወት
ሑታን፤ ዘየአምር፡ ኵሉ፡ ዘእንበ
ለ፡ ይኩን፤፤ አንተ፡ ወሀብከ፡ ሥር
ዐተ፡ ዘቤተ፡ ክርስቲያን፡ በቃለ፡ ጸ
ጋከ፡ ዘአቅደምከ፡ ሠሪዐ፡ እምቅ
ድመ፡ ትዝምደ፡ ጻድቃን፡ እምአብር
ሃም ፡ መኳንንተ፡ ወካህናተ፡ ሠም
ከ፤ ወቅድሳቲከ፡ ኢኀደገ፡ ዘእንበ
ለ፡ ላእክ፤ እምቅድመ ፡ ፍጥረተ፡
ዓለም፡ [በከመ፡] ፈቀድከ፡ በዘ፡ኀረ
ይከ፡ ተሰብሐከ፤፤ ወይእዜኒ፡ ከዐ
ው፡ዘላዕሌከ፡ኀይለ፡ዘመኰንን፡መን
ፈስ፡ (b) ዘወሀብኮ፡ ለፍቁር፡ወልድ
ከ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፤ ዘጸገውከ፡
ለቅዱሳን፡ሐዋርያቲከ፡ ዘቤተ፡ ክር

Infit PHILIPPUS : *O Fratres!* charitate quam exercet homo, [certum est] quòd colligat sibi thesaurum bonum, quem colligit sibi in regno cœlorum. Quia imputatur ei opus bonum apud Dominum usque in æternum. de L.III. c. 4. N.XXX.

Dixit PETRUS : *O Fratres!* Nos non cogimus quenquam, sed præcipimus in nomine Domini. Obtestamur vos, ut audiatis & custodiatis præcepta; neque addatis ad illud, nec dematis ab eo quidquam. *In nomine Domini nostri IESV CHRISTI, cui sit laus & nunc & usque in secula seculorum: Amen.*

Statutum XXI.

De ordinatione Episcoporum & ritu Eucharistiæ.

Constituatur *Episcopus* sicuti antea diximus; qui eligatur ab omni populo conjunctim cum presbyteris & diaconis in die Sabbati. Et omnes Episcopi conveniant inter se in congregatione, & imponant manus suas super eum. Et Presbyteri stantes tranquillè, omnesque silentes pariter orent in cordibus suis, ut descendat Spiritus sanctus super illum, & oret unusquisque ex Episcopis, & unusquisque stans imponat manum super illum, qui constituitur Episcopus; orantes super eum hoc modo:

Omnipotens DEUS! Pater Domini nostri JESU Christi Salvatoris nostri, Pater misericordiarum, & Dominus omnis beneficii; qui habitat inter supremos & infimos, qui scit omnia antequam fiant. Tu dedisti ordinationem Ecclesiæ per vocem gratiæ tuæ, quam prius ordinavisti ante generationes justorum, sc. à [tempore] *Abrahami Indices & Sacerdotes* constituisti illi: & sanctuarium tuum nunquam reliquisti sine ministris. Ante creationem mundi [prout] voluisti [in loco] quem elegeras, celebratus fuisti. Nunc autem effunde desuper virtutem Spiritus principalis, quem dedisti dilecto filio tuo JESU Christo: quem largitus es sanctis Apostolis tuis, ut

(b) Πνεῦμα ἡγεμονικόν. መንፈስ፡ ዐዚዝ፡ legitur Pf. 50.13. Alia versione usus videtur autor horum statutorum.

L. III. c. 4 N. XXX.

ክቲያን፡በዕርፈ፡መስቀልከ፡በበ፡መ
ካን፡ ቅዱሱ፡ ዘእለቦ፡ ዕረፍተ፡በስ
ም፡ ዚአከ፤ ሀብ፡ ማእምረ፡ ልብ፡
አብ፡ ዲበ፡ ገብርከ፡ ዘኅረይኮ፡ ለ
ኤጲስ፡ ቆጶስና፡ ይርዐይ፡ መርዔተ
ከ፡ ወይትክሀን፡ ለከ፡ ዘእንበለ፡
ሐሲ፡ እንዘ፡ ይትቀነይ፡ ሌሊተ፡ ወ
መዐልተ፡ ያስተበቍዕ፡ ወይርአይ፡ገ
ጽከ፤ ዶለወ፡ ያቅርብ፡ ቍርባንከ፡
ዘቅድስት፡ ቤተ፡ ክርስቲያንከ፤ ወ
በመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ዘክህነት፡ እንዘ፡
ቦ፡ ስልጣነ፡ ይስረይ፡ ኃጢአተ፡ በ
ከመ፡ ትእዛዝከ፤ የሀብ፡ ሢመታ
ተ፡ ሥርዐትከ፤ ወይፍታሕ፡ ኵሉ፡
መአስረ፡ ሀመፃ፡ በከመ፡ስልጣን፡ዘ
ወሀብከ፡ ለሐዋርያቲከ፤ ወያሥ
ምርከ፡ በየዋሃት፡ ወበንጹሕ፡ ል
ብ፡ እንዘ፡ ያቀርብ፡ ለከ፡ መዐዛ፡ ጥ
ዑም፤፤ በወልድከ፡ ኢየሱስ፡ ክርስ
ቶስ፡ ዘቦቱ፡ ለከ፡ ስብሐት፡ ወኃ
ይል፤ ወክብር፡ ለአብ፡ ወወልድ፡
ወመንፈስ፡ ቅዱስ፡ በቅድስት፡ ቤ
ተ፡ ክርስቲያን፡ ይእዜኒ፡ ወዘልፈኒ፡
ወለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን።

እምድኅረ፡ ተሠይመ፡ ኤጲስ፡ ቆ
ጶስ፡ ይትኣምኅዎ፡ ኵሉ፡ ለለ፡ ፩ በ
አፉ፡ እንዘ፡ ይኤምኅዎ፡ ለዘ፡ ኮነ፡
ኤጲስ፡ቆጶስ፤ ወለዘ፡ ከረሎ፡ ዘን
ተ፡ ፀጋ፤ ወዲያቆን፡ ያብእ፡ሎቱ፡ ቍ
ርባነ፤ ወአንብሮ፡ እንከ፡ እዴሁ፡ ዲ
በ፡ ቍርባን፡ ምስለ፡ ኵሎሙ፡ ቀሳ
ውስት፡ ወይብል፡ እንዘ፡ ያአኵት፡
ከመዝ ።

እግዚአብሔር፡ ምስለ፡ኵልክሙ፡
ወይብሉ፡ ሕዝብ፤
ፋጹም፡ምስለ፡ መንፈስከ፡ ይኩን፤
ወይብል፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፤
አልዕሉ፡ ልበክሙ፡
ወይብሉ፡ ኵሉ፡ ሕዝብ፡
ብነ፡ንበ፡ እግዚአብሔር፡ አምላክነ፡
ወይብል፡ ኤጲስ፡ቆጶስ፤
ናአኵቶ፡ለእግዚአብሔር፤
ሕዝብ፤
ርቱዕ፡ ወጸድቅ፤

ወእምዝ፡ ይብሉ፡ [ቅዱሱ፡] ዘ
ቍርባን፡ ትለወተ፡ ኤጲስ፡ቆጶስ፤
ናአኵተከ፡ እግዚአብሔር፡ በፋ
ቁር፡ ወልድከ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፤
ዘበደኃሪ፡መዋዕል፡ ፈነውኮ፡ ለነ፡መድ
ኅነ፡ወመበዝወ፡መልአከ፡ምክርከ፤
ዝቃል፡እንዘ፡እምኅቤከ፡ውእቱ፡ዘቦቱ፡
ኵሉ፡ገበርከ፡ፈቂደከ፤ ወፈነውኮ፡እ
ምሰማይ፡ውስተ፡ማኅፀነ፡ ድንግል፤

Eccleſiam [colerent] aratro crucis tuæ in omnibus locis, ſanctitatis tuæ prædicatione, ſine ceſſatione in nomine tuo. Da ô gnare cordium, Pater! ut ſervus tuus, quem elegiſti ad Epiſcopatum, paſcat gregem tuum, & ſacerdotio fungatur coram te abſque reprehenſione, ut miniſtrans noctu diuque ſuppliciter oret, videatque faciem tuam, ut digne offerat oblationem tuam (c) ſanctæ Eccleſiæ tuæ, & in Spiritu ſacerdotii Sancto, habens facultatem remittendi peccata ſecundum mandatum tuum: & dandi ordines [ſecundum] inſtitutionem tuam: atque ſolvendi omne vinculum iniquitatis ſecundum poteſtatem, quam dediſti Apoſtolis tuis: ut acceptus tibi ſit in ſinceritate & puro corde, offerendo tibi odorem ſuavem. Per Filium tuum JESUM Chriſtum, in quo tibi [ſit] laus & potentia. Gloria Patri, & Filio & Spiritui Sancto in Sancta Eccleſia nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum Amen.

Poſteaquàm conſtitutus eſt Epiſcopus, gratulantur ei omnes & ſinguli, ore oſculantes eum, qui factus eſt Epiſcopus: Et cui contigerit iſtud munus, Diaconus præbeat illi Euchariſtiam. Adhuc ponens manum ſuam ſuper panem euchariſticum cum omnibus presbyteris gratias agit Domino, dicens hoc modo: 72

Dominus vobiſcum omnibus.
Reſpondet Populus:
Totus cum Spiritu tuo ſit.
Dicit Epiſcopus:
Elevate [ſurſum] corda.
Reſpondet omnis populus:
Sunt apud Dominum Deum noſtrum.
Dicit Epiſcopus:
Gratias agamus Domino.
Populus:
Rectus & juſtus eſt.

Deinde dicunt orationem euchariſticam, Epiſcopum praeuntem ſequendo.

Gratias agimus tibi Domine per dilectum Filium tuum *IESUM Chriſtum*, quem in ultimis diebus miſiſti nobis Salvatorem & redemtorem, nuncium conſilii tui. Iſte [eſt] verbum quod ex te eſt, per quod omnia feciſti voluntate tuâ. Et miſiſti eum de cœlo in uterum 73

ሥጋ፡

(c) Sic loquuntur de adminiſtratione S. Cœnæ.

ሥጋ፡ ኮነ፤ ወተጸውረ፡ በከርሠ፤ ወወለድከ፡ ተሀውቀ፡ እመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ከመ፡ ይፈጽም፡ ፈቃደከ፤ ወሕዝበከ፡ ለከ፡ ይገብር፡ ሰፊሖ፡ እደዊሁ፤ ሐመ፡ ከመ፡ ለሕሙማን፡ ይፍታሕ፡ ለእለ፡ ተወከሉ፡ ላዕሌከ፤ ዘተውህበ፡በፈቃዱ፡ለሕማም፤ከመ፡ ሞተ፡ ይፍታሕ፤ ወመአስረ፡ሰይጣን፡ ይብትክ፤ ወይኪይድ፡ ሲኦለ፤ ወቅዱሳነ፡ ይምራሕ፤ ወሥርዐተ፡ ይትክል፡ ወትንሣኤ፡ ያዕቅ፤ ነሢኦ፡ እንከ፡ ኅብስተ፡ አእኰተ፡ ወይቤ፤ ንሥኡ፡ ብልዑ፡ ዝውእቱ፡ ሥጋየ፡ ዘበእንቲአክሙ፡ ይትፌተት፤ ወከማሁ፡ ጽዋዐኒ፡ ይቤ፤ ዝውእቱ፡ ደምየ፡ ዘበእንቲአክሙ፡ ይትከዐው፡ ሶበ፡ ትገብርዎ፡ ለዝ፡ ለተዝካረ፡ ዚአየ፡ ትገብሩ።

እንዘ፡ ንዜክር፡ እንከ፡ ሞቶ፡ ወትንሣኤሁ፡ ናቄርብ፡ ለከ፡ዘንተ፡ ኅብስተ፡ ወጽዋዐ፡ እንዘ፡ ናአኵተከ፡ ዘቦቱ፡ ረሰይከነ፡ ንትደላው፡ ከመ፡ ንቁም፡ ቅድሜከ፡ ወለከ፡ ንትክሀን። ወናስተበቍዐከ፡ ከመ ትፈኑ፡ መንፈስከ፡ ቅዱሰ፡ ዲበ፡ ቍርባን፡ ዘቤተ፡ ክርስቲያን፤ ደሚረከ፡ ተሀብ፡ ለኵሉ፡ ለእለ፡ ይነሥኡ፡[እምኔሁ፡ ይኩኖሙ፡ ለ](d) ቅድሳት፡ ወለምልአተ፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፤ ወለአጽንዖ፡ ሃይማኖት፡ በአማን፤ ከመ፡ኪያከ፡ ይሰብሑ፡ ወይወድሱ፡ በወልድከ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ዘቦቱ፡ ለከ፡ ስብሐት፡ ወኃይል፡ በቅድስት፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ ወይእዜኒ፡ ወዘለፈኒ ፡ ወለዓለመ ፡ ዓለም፡ አሜን።

74 በእንተ፡ ቍርባን፡ ዘቅብእ፤

ቅብእ፡ ዘያቄርብ ፡ በቍርባን፡ ኅብስት፡ ወወይን፡ ከማሁ፡ እንዘ፡ ያአኵት፡ በዝ፡ ሥርዓት፤ለእመኒ፡ በውእቱ፡ነገር፡ ኢይቤ፡ በዘ፡ ዚአሁ፡ ኃይል፡ ያአኵት፡ ወበካልእኒ፡ ነገር፡ እንከ፡ እንዘ፡ ይብል፤ ከመ፡ ዝቅብእ፡ ቀደስከ፡ ተሀብ፡ ለእለ፡ ይትቀብእ፡ ወይነሥኡ፤ ዘቦቱ፡ ቀባእከ፡ ካህናተ፡ ወነቢያተ፡ ከማሁ፡ ለእሉ፡ ወለኵሉ፡ ዘይጥዕሞ፡ አጽንዖ፡ ወቀድሶ፡ ለእለ፡ ይነሥእዎ።

ሕዝብ፡ ይብሉ፤

በከመ፡ ሀሎ፡ ህለው፡ ወይሄሉ፡ ለትውልደ፡ ትውልድ፡ ወለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን።

virginis. Caro factus est, & gestatus fuit L. III. c. 4.
in ventre ejus: Et filius tuus manifestatus N. XXX.
fuit à Spiritu Sancto, ut impleret voluntatem tuam: & populum tibi efficeret, expandendo manus suas: passus est, ut patientes [afflictos] liberaret, qui confidunt in te. Qui traditus est voluntate sua ad passionem: ut mortem dissolveret; vincula Satanæ rumperet: & conculcaret infernum, & sanctos educeret, & statuta conderet, & resurrectionem patefaceret. Accipiens ergo panem gratias egit, & dixit: *Accipite, comedite, Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* Et similiter calicem quoque & dixit: *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur, cùm facitis hoc, in commemorationem mei id facietis.*

Recordantes igitur mortis ejus & resurrectionis ejus offerimus tibi hunc panem & calicem, gratias agentes tibi, quòd nos reddidisti dignos, ut stemus coram te, & sacerdotio tibi fungamur. Suppliciter oramus te, ut mittas spiritũ tuum sanctum super oblationes hujus Ecclesiæ. Pariterque largiaris omnibus, qui sumunt de iis [ut profit eis ad] sanctitatem: ut repleantur Spiritu Sancto, & ad confirmationem fidei in veritate, ut te celebrent & laudent in filio tuo *IESV Christo*, in quo tibi [sit] laus & potentia in sancta Ecclesia, & nunc & semper & in secula seculorum: Amen.

De oblatione olei.

Qui oleum offert tempore Eucharistiæ, ut & panem & vinum, gratias agit eodem modo. Quamvis autem iisdem verbis non fuerit usus, pro facultate suâ propriâ etiam aliis verbis gratias agat, dicens: Sanctificans oleum hoc, [gratiam] tribue illis qui unguntur, & accipiunt [*panem & vinum*]. Sicuti unxisti sacerdotes & Prophetas. Similiter & illos, & omnemquemque qui gustat [illud] corrobora: & sanctifica illos, qui accipiunt illud.

Populus dicit:

Sicut erat, est, & erit in generationes generationum, & in secula seculorum, Amen.

(d) Hæc reperiuntur in Oratione Eucharistica Romæ impressa, quæ vocatur Apostolorum, pag. 165. d. hoc in loco supplenda.

L. III. c. 4.
N. XXX.

ኤጲስ፡ ቆጶስ፤

ወካዕበ፡ናስተበቍዕ፡ ዘኵሉ፡ ይእኀዝ፡ እግዚአብሔር፡ አብ፡ ለእግዚእ፡ ወመድኀኒነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ከመ፡ የሀበነ፡ በበረከት፡ ንንሣእ፡ ዝቅዱስ፡ ምስጢር፡ ወኢመነሂ፡ እምውስቴትነ፡ ኢይርስሕ፤ ለኵሉ፡ ተድላሆሙ፡ ይረሲ፡ ለእለ፡ ይትሜጠው፡ ንሥአተ፡ ቅዱስ፡ ምስጢር፡ ዘሥጋ፡ ወደሙ፡ ለክርስቶስ፡ ዘኵሉ፡ ይእኀዝ፡ እግዚአብሔር፡ አምላክነ፡፡

Episcopus [*ait.*]

Iterum supplicamus, qui omnia continet (e), Domino omnipotenti, Patri Domini & Salvatoris nostri JESU Christi, ut concedat nobis in benedictione accipere hoc sanctum sacramentum, utque neminem ex nobis reum faciat, [sed potiùs] omnes dignos reddat, qui sumunt & accipiunt sanctum sacramentum corporis & sanguinis Christi παντοκράτορος Domini Dei nostri. 75

ዲያቆን፡ ይብል፤ ጸልዩ፤

እግዚአብሔር፡ ዘኵሉ፡ ትእኅዝ፡ [በ] ንሥአተ፡ ዝቅዱስ፡ ምስጢር፡ ጽንዐ፡ ሀበነ፡ ወኢመነሂ፡ እምውስቴትነ፡ ኢታርስሕ፡ አላ፡ ኵሉ፡ ባርክ፡ በክርስቶስ፤ ዘቦቱ፡ ለከ፡ ምስሌሁ፡ ወምስለ፡ ቅዱስ፡ መንፈስ፡ ስብሐት፡ ወእኂዝ፡ [ይእዜ፡] ወለዝሉፉ፡ ወለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን፡፡

Diaconus dicit: Orate.

Domine omnipotens! Dum accipimus hoc sanctum mysterium, robur nobis tribue, neque quemquam ex nobis reum age, sed omnibus benedic in Christo; in quo tibi cum illo, & cum Spiritu Sancto [sit] laus & potentia [nunc] & semper, & in secula seculorum, Amen.

ዲያቆን፡ ይብል፡

እንዘ፡ ትቀውሙ፡ አትሕቱ፡ ርእሰክሙ፡

እግዚአብሔር፡ ዘለዓለም፤ ማእምር፡ ዘኅቡእ፤ ለከ፡ አትሐቱ፡ ርእሶሙ፡ ሕዝብከ፡ ወለከ፡ አግረረ፡ ቀፈተ፡ ልብ፡ ወሥጋ፤ ርኢ፡ እምድልው፡ ማኅደርከ፡ ወባርኮ፡ ኪያሆሙ፡ ወኪያሆን፤ አጽምእ፡ ሎሙ፡ እዝኒከ፡ ወስምዖሙ፡ ጸሎቶሙ፤ አጽንዖ፡ በኀይለ፡ የማንከ፡ ወክድን፡ እምሕማም፡ እኩይ፤ ዐቃቢ፡ ሎሙ፡ ኩን፡ ለሥጋ፡ ወለነፍስ፡፡ ወስክ፡ ሎሙሂ፡ ወለነሂ፡ ሃይማኖተ፡ ወፈሪሀተ፤ በአሐዱ፡ ወልድከ፡ ዘቦቱ፡ ለከ፡ ምስሌሁ፡ ወምስለ፡ ቅዱስ፡ መንፈስ፡ ስብሐት፡ ወእኂዝ፡ ለዝሉፉ፡ ወለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን፡፡

Diaconus dicit:

Vos qui statis, demittite capita vestra. 76

Pſ. 92. 3. Domine æterne, gnarus occultorum! declinaverunt tibi capita sua populus tuus, & tibi subjecerunt duritiem cordis & carnis. Respice de parata habitatione tua, & benedic illos & illas. Inclina illis aures tuas & exaudi preces eorum. Corrobora [eos] virtute dextræ tuæ, & protege [eos] à passione mala. Custos eorum esto, tam corporis quam animæ. Auge & illis & nobis fidem & timorem. Per unicum filium tuum, in quo tibi cum illo & cum Spiritu Sancto [sit] laus & potentia in perpetuum, & in secula seculorum, Amen.

ዲያቆን፡ ይብል፡ ንነጽር፡

ወኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ቅድሳት፡ ለቅዱሳን፤ - - - .

ሕዝብ፡ ይብል፡

አሐዱ፡ አብ፡ ቅዱስ፡ አሐዱ፡ ወልድ፡ ቅዱስ፡ አሐዱ፡ ውእቱ፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፡፡

Diaconus ait: Respiciamus &c.

Et Episcopus: Sanctuarium Sanctis - - - (f)

Populus respondet:

Unus Pater Sanctus: Unus Filius Sanctus; Unus est Spiritus Sanctus.

ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ይብል፡

እግዚአብሔር፡ ምስለ፡ ኵልክሙ፡

ሕዝብ፡ ይብሉ፡

ወምስለ፡ መንፈስከ፡፡

Episcopus dicit:

Dominus vobiscum omnibus.

Populus respondet:

Et cum Spiritu tuo.

ወእምዝ፡

(e) Græcum παντοκράτωρ hoc pacto etiam exponunt *Syri* ܐܚܝܕ ܟܠ *Arab.* ضابط الكل *Æth.* ዐጋጢ፡ ኵሉ፡ *qui omnia tenet* vel *continet.* Κρατεῖν tenendi significationem magis respicientes quàm *gubernandi* vel *imperandi.* (f) Hiatus hoc loco est in Apographo meo.

ወእምዝ: ያነሥኡ: ስብሐተ: ወ.ይ
በውእ: ሕዝብ: መድኃኒተ: ነፍሱ:
በዘይትኀደግ: ኀጢአት: ይነሥእ:

Deinde attollunt hymnum laudis, & intrat populus, remedium animæ ſuæ, quo peccatum remittitur, accipiens. [*i.e.* Communione utitur]. L. III. c. 4. N. XXX.

77 ጸሎት: እምድኅረ: መጠወ፤

እግዚአብሔር: ዘኵሉ: ትእኅዝ:
አብ: ለእግዚእ: ወመድኃኒነ: ኢየሱ
ስ: ክርስቶስ፤ ናአኵተከ: እስመ:
ከፈልከ: ንንሣእ: እምቅድሳትከ: ም
ስጢር: ኢይኩን: ለርስሐት: ወኢለ
ኵነኔ: አላ: ለሐድሶ: ነፍስ: ወሥጋ:
ወመንፈስ፤ በአሐዱ: ወልድከ: ዘቦ
ቱ: ለከ: ምስሌሁ: ወምስለ: ቅዱስ:
መንፈስ: ስብሐት: ወእሒዝ: ለዝ
ሉፉ: ወይእዜኒ: ወዘለፈኒ: ወለዓለ
መ: ዓለም: አሜን፡፡
ሕዝብ: ይብሉ: አሜን፤
ቀሲስ: ይብል፤
እግዚአብሔር: ምስለ: ኵልክሙ:

Oratio poſtquam tradidit [Euchariſtiam].

Domine παντοκράτωρ! (g) Pater Domini & Salvatoris noſtri JESU Chriſti; gratias agimus tibi, quòd conceſſiſti nobis [ut] acciperemus de ſancto tuo myſterio; ne ſit nobis in reatum neque in damnationem, ſed ad renovationem animæ, corporis, & animi. Per unicum Filium tuum, in quo tibi cum illo, & cum Spiritu Sancto ſit laus & potentia in perpetuum, & nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum Amen.

Populus dicit: Amen.

Presbyter dicit:

Dominus ſit cum vobis omnibus.

78 አንብሮ: እድ: እምድኅረ:
ነሥኡ፤

እግዚአብሔር: ዘለዓለም: ዘኵ
ሉ: ትእኅዝ: አብ: ለእግዚእ: ወመ
ድኃኒነ: ኢየሱስ: ክርስቶስ፤ ባርክ:
አግብርቲከ: ወአእማቲከ: ክድን:
ወርድእ: ወሠርዓ: በኀይለ: መላእክ
ቲከ፡፡ ዕቀብ: ወአጽንዕ: ላዕለ: ፈር
ሃትከ: በዘዚአከ: ዕበይ: አሰርጎ፤
ዘዚአከ: የሐልዩ: ወዘዚአከ: ይእ
መኑ: ጸጉ፤ ወዘዚአከ: ይፈቅዱ፤ሱ
ላማ: ዘአንበለ: አበሳ: ወመዐት: ጸ
ጉ፤ በአሐዱ: ወልድከ: ዘቦቱ: ለከ:
ምስሌሁ: ወምስለ: ቅዱስ: መንፈስ:
ስብሐት: ወይእዜኒ: &c.
ሕዝብ: ይብሉ፤ አሜን:
ኤጲስ: ቆጶስ: ይብል፤
እግዚእብሔር: ምስለ: ኵልክሙ፤
ሕዝብ፤ ወምስለ: &c.
ዲያቆን: ይብል፤
እትዉ: በሰላም:
ወእምድኅረ: ተፈጸመ: ቍርባን፡፡

Impoſitio manuum poſtquam acceperunt [Sacramentum]

Domine æterne, qui omnia regis! Pater Domini & Salvatoris noſtri JESU Chriſti, Benedic ſervis tuis, & ancillis tuis. Protege & adjuva & ſoſpita [eos] virtute Angelorum tuorum. Cuſtodi & corrobora [eos] in timore tuo per Majeſtatem tuam: Exorna [eos] ut quæ tua ſunt, cogitent: & largire [eis], ut quæ tua ſunt, credant, & ut quæ tua ſunt velint: Concordiam ſine peccato & ira gratificare illis. Per unicum Filium tuum, in quo tibi cum illo & cum Spiritu Sancto ſit laus, & nunc &c.

Populus reſpondet: Amen.

Epiſcopus dicit:

Dominus vobiſcum omnibus.

Populus; & cum ſpiritu tuo.

Diaconus dicit:

Abite in pace.

Et poſt hæc abſoluta eſt Euchariſtia.

79 ትእዛዝ: ፳ወ፪:

በእንተ: ሢመተ: ቀሳው
ስት:

ለእመ: ፈቀደ: ኤጲስ: ቆጶስ: ከመ:
ይሢም: ቀሲስ: ያንብር: እዴሁ: ላ
ዕለ: ርእሱ፡፡ ቀሳውስት: ኵሎሙ:

Statutum XXII.

De ordinatione Presbyterorum.

Cum voluerit Epiſcopus ordinare Presbyterum, imponat manum ſuam ſuper caput ejus. Presbyteri vero univer-

ይለክ

(g) Vide quæ paulo ante notavimus. §. 75. lit. e.

L. III. c. 4. N. XXX.
ይለክፎሙ። ወይጸሊ፡ ላዕሌሁ፡ በአ
ምሳለ፡ ዘንቤ፡ ይጸሊ፡ እንዘ፡ ይብል።
አምላክየ፡ አቡሁ፡ ለእግዚእን፡ ወ
መድኅኒነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፤ ነጽ
ር፡ ዲበ፡ ዝንቱ፡ ገብርከ፡ ወክፍሎ፡
መንፈሰ፡ ጸጋ፡ ወምክረ፡ ቅድስና፡ ከ
መ፡ ይክሀል፡ ይሕድጋ፡ ሕዝበከ፡ በን
ጽሐ፡ ልብ፡ በከመ፡ ርኢከ፡ ውስተ፡
ሕዝብ፡ ኅሩይ፤ ወአዘዝኮ፡ ለሙሴ፡
Num. 11. 16. ይኅረይ፡ ቀሳውስተ፡ ለእለ፡ መላእክ
ሙ፡ መንፈሰ፡ ለዘ፡ አንተ፡ ጸጎኮ፡ ለገ
ብርከ፡ ወቀልዒከ፡ ሙሴ። ወይእ
ዜኒ፡ እግዚእየ፡ ሀብ፡ ለዝንቱ፡ ገብር
ከ፡ ጸጋ፡ ዘኢየኃልቅ፤ እንዘ፡ ተዐቅብ፡
ለነ፡ ሞገሰ፡ መንፈስከ፡ ወክፍለነ፤ መ
ሊኦከ፡ ለነ፡ አምልኮ፡ በውስተ፡ ልብ፡
በየዋሃት፡ እንዘ፡ ንሴብሐከ። በወ
ልድከ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ዘቦቱ፡
ለከ፡ ስብሐት፡ ወኃይል፡ ለአብ፡ ወ
ወልድ፡ ወመንፈስ፡ ቅዱስ፡ በቅድስ
ት፡ ቤተ፡ ክርስቲያንከ፡ ወይእዜኒ፡ ወ
ዘለፈኒ፡ ወለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን።
ወይብል፡ ኵሉ፡ ሕዝብ፤ አሜን፡ ወ
አሜን።
ወይደልዎ፡ &c.

si attingant illum. Ille autem oret super illum, quemadmodum diximus. Oret autem dicens: *Deus mi, Pater Domini & Salvatoris nostri* JESU Christi: *Respice hunc servum tuum & largire illi Spiritum gratiæ, & consilium sanctitatis, ut possit regere populum tuum in integritate cordis. Sicut respexisti populum electum,* [Israelitas] *& mandasti Moysi, ut eligeret seniores, quos replevisti eodem spiritu, quò donaveras servū tuum & famulum tuum* Moysen. *Nunc autem Domine mi: da isti servo tuo gratiam quæ nunquam deficit: conservans nobis gratiam spiritus tui & competentem portionem nostram; supplens in nobis cultum tuum in corde, ut celebremus te sincerè. Per Filium tuum IESVM Christum, in quo tibi sit laus; & potentia Patri & Filio & Spiritui Sancto in sancta Ecclesia tua, & nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.*

Et respondet omnis populus, *Amen & Amen.*

Et decet [vel oportet] eum &c.

ትእዛዝ፡ ፳ወ፫፤

በእንተ፡ ሢመተ፡ ዲያቆ
ናት፤

ወእመ፡ ፈቀደ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ይሢ
ም፡ ዲያቆነ፤ ይኅረይ፡ በከመ፡ አቅደ
ምነ፡ ነገረ፡ ወያንብር፡ ኤጲስ፡ ቆጶ
ስ፡ እዴሁ፡ ላዕሌሁ፡ ባሕቲቱ።
በእንተ፡ ምንት፡ ዘንቤ፡ ከመ፡ ኤጲ
ስ፡ ቆጶስ፡ ባሕቲቱ፡ ዘያንብር፡ እደ፡
ላዕሌሁ፡ በእንተ፡ ትእምርት፡ ውስ
ተ፡ ዝንቱ፡ ግብር፤ እስመ፡ ኢተሢየ
መ፡ ለክህነት፡ ዘእንበለ፡ ለመልእክ
ተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ከመ፡ ይግበር፡ ት
እዛዛተ፡ ዘተአዘዘ፡ ባቲ፡ ዘእምኀ
ቤሁ። ወኢተሢየመ፡ ከመ፡ ይኩን፡
መምህረ፡ ለኵሉ፡ ሢዩማን፡ አላ፡ ይ
ኩን፡ ዘይሔሊ፡ በዘ፡ ይደሉ፡ ወይን
ግር፡ ለኤጲስ፡ ቆጶስ። ወአኮ፡ ዘተ
ሢየመ፡ ከመ፡ ይርከብ፡ መንፈሰ፡ ዐ
ቢየ፡ ዘንተ፡ ዘይሳተፉ፡ ቀሳውስት፤
አላ፡ ይጽሀቅ፡ ለዘ፡ ይደሉ፡ ከመ፡ ይአ
ምር፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ወያለብዎ፡ በ
ዘ፡ መፍትው፤ እስመ፡ ኤጲስ፡ ቆጶ
ስ፡ ባሕቲቱ፡ ዘያንብር፡ እዴ፡ ላዕሌሁ፡
ወለቀሳውስትሰ፡ እስመ፤ &c.

Statutum XXIII. 80

De ordinatione Diaconorum.

Si voluerit Episcopus *ordinare Diaconum*, eligat talem, qualem antea diximus, & imponat Episcopus manum suam super eum solus. Quod autem diximus, Episcopum solum imponere debere manum super eum, [id sit] in signum istius negotii. Non enim constituitur ad sacerdotium, sed tantùm ad ministrandum Episcopo, ut faciat jussa, quæ illi præcepta sunt ab eo. Neque etiam constituitur, ut sit doctor omnium ordinatorum, sed ut intentus sit in id quod sibi incumbit, & de eo referat Episcopo. Neque constituitur, ut acquirat Spiritum magnum illum, de quo participant [seniores] Presbyteri, sed follicitè curet, quæ officii sui sunt, ut fidere illi possit Episcopus; eumque commonefaciat de iis quæ requiruntur. Etenim Episcopus solus imponit manum super eum, Presbyteros enim. &c.

Hæc

81 Hæc pro specimine *Apocryphi* hujus *libelli* sufficiant, neque etiam plura habemus. Hic enim substitit exscriptor satis negligens, qui nobis ista descripsit mendosissimè & corruptissimè, adeò ut quædam supplenda, multa etiam corrigenda fuerint, ut linguæ peritus Lector facilè animadvertet. Ad literam Latinè reddidi, ipse tamen dubius in multis locis hæsi, quæ aliquando ex Msso. Codice emendari & suppleri poterunt. Damus ea sicut accepimus. Judicabunt de iis periti, num fortè veterum Διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων Constitutiones Apostolorum ex iis lucem acquirere possint. L. III. c. 4. N. XXX.

82 Sequuntur nunc Canones octoginta & unus, quos vocant ሐብጥሊሳት : ዘቅዱሳን : ሐዋርያት : *Abtelisat* seu *Canones Sanctorum Apostolorum.*] Mentionem eorum fecit *Franc. Alvarezius* in itinerario suo Æthiopico, dicens: *Regem interrogasse, num haberent Lusitani librum in octo partes divisum, compositum ab Apostolis, quem Æthiopes vocent* MANDA & ABTELIS. Cui ille respondit: *Quod eum non nosset, neque in nostris regionibus reperiretur.* Paulò aliter Zaga-Zaabus in Confessione sua Fidei: *Iam his enumeratis, erit nobis explicanda disciplina & doctrina, quam Apostoli in Sanctis Synodorum libris & Canonibus* (quos Manda *atque* Abtelis *vocamus*) *nobis præceperunt. Sunt enim ii Sanctæ Ecclesiæ Legum libri octo.* Addit: *se neminem in Lusitania reperisse, qui horum memoriam teneret.* Cap. 81.

83 Putaverunt quidam viri docti per libros illos intelligi octo *Constitutionum Apostolicarum* libros, à Turriano primùm Græcè in Europa editos; sed eos Æthiopes ignorant. Alios ቀኖናት : *Canones* (ሐብጥሊሳት : *Abtelisat* vocant,) & alia ትእዛዛት : *Statuta*, in octo partes dispertita, pro Canonicis habent, ut paulò inferius dicetur. Verùm enim verò modo boni illi viri Constitutiones Turriani & Canones Apostolorum passim obvios, & Græcis Latinisque notissimos, cum Æthiopum Abtelisât [canonibus] conferre voluissent, ex serie materiarum, & Canonum ordine eosdem esse facilè cognovissent; licet nostris multò prolixiores, numeris verò parumper differentes sint, ut mox liquebit, cum prius de vocabulis *Manda* & *Abtelis* disseruerimus.

84 De vocabulo *Manda* equidem nihil habeo quod dicam, num fortè octo illi libri hoc nomine appellentur, id enim me latet. Nec Gregorius Æthiops, utut (ipso Tellezio teste) in libris patriæ suæ versatissimus, dicere poterat, quid vocabulum hoc sibi vellet. *Abtelis* autem benè interpretabatur *Canonem*, ut mox dicemus. Guido Boderianus Faber *in præfatione ad Nov. Testamentum Syriacum* fingit: Æthiopes octo illa volumina patrio Idiomate vocare מנדע *Mandea*, hoc est *Scientiam* κατ' ἐξοχὴν. Scilicet vocem *Manda* ab Ebraico מדע *Madda Scientia* derivare voluit, tanquam pro *Madda* diceretur *Manda* ob Dages in Nun resolutum, ut *Sanbat* pro *Sabbat*. *Anba* pro *Abba*. Sed nec vox hæc in lingua Æthiopica occurrit, nec uspiam reperitur, quòd Canones Apostolorum Hebraico vocabulo *Madda* dicti fuerint, idque Æthiopes corruperint in *Manda*. Causa ergo talis conjecturæ cessat. L. 6. c. 36. p. 650.

85 Multum quoque fallitur Doctissimus *Stephanus Le Moine* (h) qui multiplici correctione, expunctione, combinatione per paragogen & prosthesin [cujuscemodi emendationes bonum criticum vitare decet] *Manda & Abtelis*, expunctâ copula ET quamvis bis repertâ, legendum putat *Madab-abtelis* & exponendum, *Doctrinam Apostolicam*. *Madab* enim ait esse Arabicum مأدبة *Madabaton*, cui significationem affingit *Doctrina* à radice أدب cùm tamen non à secunda sed à prima conjugatione Arabica derivetur, & significet *Convivium seu cibum ad quem quis invitatur*, teste Golio in Lexico. Deinde ሐብጥሊስ : corruptum putat ex ἀπόστολος, cùm tamen non soleant Æthiopes corrumpere voces tritas, & optimè notas, qualis hæc est. Cur denique pro plurali in singulari retinerent peregrinam vocem benè intellectam? cum habeant aliam sc. ሐዋርያ : usitatissimam; quæ & in Arabica lingua occurrit.

Tt Dein-

(h) In Notis & observationibus suis ad Hippolyti sermonem. pag. 1074.

L. III. c. 4. N. XXX. Deinde vel ex hoc colligere poterat doctissimus vir, conjecturam suam nihil valere, 86
quòd immediatè adjectum reperiret ዘቅዱሳን ፡ ሐዋርያት ፡ Sanctorũ Apostolorũ,
hoc modo, ut ille ipse Hebraicis literis expressit, מארב אבטליסאת זקדושאן חוריארת
quod aliter secundùm ejus mentem reddi non potest, quam *Doctrina Apostolorum, Sanctorum Apostolorum.* Abusivè *separatim adhiberi* ait. Cùm tamen in scriptis meis (i) constanter & aliquoties nudum አብጥሊስ ፡ *Abtelis* in plur. አብጥሊሳት ፡ *Abtelisât* cum sua expositione repererit hoc pacto:

አብጥሊስ ፡ ብሂል ፡ ቀኖና ፡ በልሳነ ፡ ጽርእ ፡፡
Abtelis significat Canonem *Linguâ Græcâ:*

ፍካሬ ፡ አብጥሊስ ፡ አው ፡ በጥለሳት ፡ ቀኖና ፡ ውእቱ ፡ በልሳነ ፡ ጽርእ ፡፡
Expositio Abtelis seu Betelsât Canon *est in Lingua Græca.* አብጥሊስ ፡ ወቀኖና ፡ በእንተ ፡ ንስሓ ፡ *Canones de Pœnitentia.* Tractatus ita dictus. Et sic passim alibi sine additione ignotæ vocis *Manda.*

Sed misso hoc, olim quidem scripsimus videri nobis (scil. dubitabamus) vo- 87
cem hanc *Abtelis* per Apocopen factam esse è Græco ἀποτέλεσμα, quod significat *Compendium, Opusculum*, vel tale quid. At nunc postquam cognovi istos Canones apud Coptitas Arabicè vocari التطلسات *Attelisât*, amplius non dubito Æthiopes per Antistœchon suum *Abtelisat* exinde formavisse, sive εὐφωνίας gratia, sive quod ب pro ت Arabice legerint hoc modo ابطلسات facili in peregrinis lapsu.

[Ejuscemodi corruptionis exempla in exoticis vocabulis passim dantur, ut cum pro كثالكة *Catbolica* dicitur جاثاليق, *Giathalika.* ياجوج *Jagog* pro ماجوج *Magog.* Sed multo plura in lingua Æthiopica in propriis hominum & urbium nominibus reperiuntur].

Resposcere videtur, ut Titulum eorum, quem insignis vir *Guil. Beveregius* 88
è MSS. Bibliothecæ Bodleianæ (k) descripsit, hoc loco tradamus, quia nostris lumen afferre potest, additâ versione nostra:

هذا القوانين التي وضعتها الرسل القديسين والتلاميذ الاطهار تدعى التطلسات التي اجتمعت عليها الحواريان ورتبوها بتاييد الروح القدس بعلية صهيون التي اخبر بها اكليمنطس تلميذ بطرس الرسل وعدتها احد وثمانون قانونا ☆	*Isti* [sunt] Canones *quos constituerunt Apostoli Sancti & discipuli puri, qui vocantur* TITULI. *Super quibus congregati fuerunt Apostoli, & ordinaverunt* [eos] *ope Spiritus Sancti in* cœnaculo Sionis, *quos collegit* (l) [vel compilavit] CLEMENS *discipulus* Petri *Apostoli; & numero sunt* Unus & octoginta *Canones.*

Titulos ergo vocant, à Græcis (nescio ubi) acceptâ appellatione. Apud 89
Æthiopes autem sequentem habent ἐπιγραφήν:

ገጸው ፡ ወሥርዐት ፡ አብስለጥስ ፡ ቀኖና ፡ ዘእግዚእነ ፡ ኖቀ ፡ እሉ ፡፡	*Repræsentatio & ordinatio* Abseltis (m) [seu] Canonum *Domini nostri, qui sunt isti.*

Summam tantùm eorum dare possumus lectoribus, præter XI. XII. & XIII. quos ex descriptione Gregorii possidemus; additis in margine numeris Canonum nobis usitatorum, ut lectores eosdem esse agnoscant.

	Num. Can. Græc. & Lat.	
Canon 1. Quod tres Episcopi *ad ordinationem unius Episcopi præsentes esse debeant.*	1.	90
2. De eodem negotio agit.	2.	
3. De eo, quod offerendum est ad altare.	3.	

4. Quod

(i) In Epist. de libris Habessinorum, in Bibliotheca Orientali Hottingeri pag. 325. & in Lexico meo Æthiopico. (k) In annotationibus suis in Canones Apostolorum §. V. p. 2. b. (l) Sic reddo ex Æthiopismo አኃበረ ፡ *Collegit.* Nam *Collectiones Canonum* vulgò vocantur. (m) Pro Abtelis, sic enim solent peregrina variare.

4. *Quod Christiani* primitias *ad altare afferre debeant.* 4. L.III. c.4.
5. *De castigatione* Clericorum, *qui uxores suas religionis prætextu repudiant.* 5. N.XXX.
6. *Quod* Clericos *à negotiis secularibus abstinere deceat.* 6.
7. *De castigatione Clericorum, qui* Festum Paschatis *cum Iudæis celebrant.* 7.
8. *Et qui post* Eucharistiam *dictam S. cœnâ non utuntur.* 8.
9. *De* Secularibus, *qui non expectant usque ad finem Eucharistiæ, sed ante finitam eam Ecclesiâ exeunt.* 9.
10. *De* Castigatione *illius, qui S. cœnâ cum Seculari excommunicato utitur.* 10.

91 ፲ወ፩ በእንተ ፡ ዘተወግዘ ፤

እመቦ ፡ ብእሲ ፡ ዘተደመረ ፡ ምስለ ፡
ካህን ፡ ዘተወግዘ ፡ አው ፡ ዲያቆን ፡ ዘ
ተሰደ ፡ በእንተ ፡ ጽርፈት ፡ ዘነበበ ፤
አው ፡ ካልእ ፡ አበሳ ፡ ወጸለየ ፡ ምስ
ሌሁ ፡ በከመ ፡ ይጼሊ ፡ ምስለ ፡ ካህና
ት ፡ በኅቡእ ፤ ሊይሰደድ ፡ እምቤተ ፡
ክርስቲያን ፡ ወይክልእዎ ፡ ተመጥዎ ፡
ቍርባን ፡፡

11. De eo qui excommunicatus est. 11.

Si fuerit aliquis, qui communionem habuerit cum sacerdote excommunicato: aut Diacono relegato propter blasphemiam, quam protulit, aut aliud quodpiam maleficium; & oraverit cum eo, sicuti orare solemus cum sacerdotibus, idque occultè. Expellatur ex Ecclesia, & arceatur à participatione Eucharistiæ.

92 ፲ወ፪ ፡ በእንተ ፡ ፈለሰተ ፡ ካህ
ናት ፡፡

እመቦ ፡ ካህን ፡ ዘሖረ ፡ እምብሔረ ፡
ኀበ ፡ ካልእ ፡ ብሔር ፡ ዘአንበለ ፡ በመ
ባሕተ ፡ ኤጲስ ፡ ቆጶስ ፡ ዘሠዎ ፡ ካህ
ነ ፤ ኢይትወከፍዎ ፡ ውስተ ፡ ኍልቈ ፡
ካህናት ፤ ወለእመ ፡ ተወክፍዎ ፡ ይሰ
ደድ ፡ ውእቱ ፡ ዘተወክፈ ፤ ወለእመ ፡
ኮነ ፡ ስዱደ ፡ አው ፡ ውጉዘ ፡ ወውፁአ ፡
በውእቱ ፡ ግብር ፡ ዘተሰደ ፡ ቦቱ ፡ በፍ
ኖት ፡ ስሕተቱ ፡ ሊይኑኅ ፡ ተሰዶቱ ፤ እ
ስመ ፡ ሐሳዊ ፡ ውእቱ ፡ ወመስሐቲ ፡
ለቤተ ፡ ክርስቲያን ፡ እግዚአብሔር ፤
ወውሑድ ፡ ሃይማኖት ፡፡

12. De migratione sacerdotum. 12. 13.

Si Sacerdos ex una regione in aliam migraverit sine licentia Episcopi, qui eum sacerdotem constituit, ne recipiant eum in numerũ sacerdotum. Si verò receperint eum, ejiciatur ille [Ecclesia] *qui eum recepit. Et si fuerit relegatus, aut excommunicatus, aut fugitivus, ob eandẽ causã, ob quã relegatus fuit, in via reatus existens, prolongetur exilium ejus, quoniam mendax est, & seductor Ecclesiæ Dei, & deficiens in fide.*

93 ፲ወ፫ ፡ በእንተ ፡ ኀደገ ፡ ኤጲስ ፡ ቆጶ
ስ ፡ መካኖ ፡፡

እመቦ ፡ ኤጲስ ፡ ቆጶስ ፡ ዘየኀድግ ፡ መ
ንበር ፡ ወግብር ፡ ወትእዛዝ ፡ ዘይደ
ልዎ ፡ ሠናየ ፡ ሠሪዐ ፡ ሕዝቡ ፤ ወየሐ
ውር ፡ ኀበ ፡ ካልእ ፡ ብሔር ፡ ወእመሂ ፡
በምንዳቤ ፡ ወበዕፁብ ፡ ወበእኪይ ፡
ሊይሰደድ ፡ ወይትገደፍ ፡ እምሢመ
ቱ ፤ አላ ፡ ለእመ ፡ አስተብቍዕዎ ፡ ኤ
ጲስ ፡ ቆጶሳት ፡ ከመ ፡ ይንበር ፡ ኀቤ
ሆሙ ፡ ለመፍቅዱ ፡ አው ፡ ለዘ ፡ ይክ
ውኖሙ ፡ በቍሜተ ፡ ለሰብአ ፡ ሀገር ፡ እ
ንተ ፡ ተተክለ ፡ ሎሙ ፡ ይንበር ፡ በንብ
ረቱ ፡ ህየ ፡ እስከ ፡ ይትፌጸም ፡ መፍ
ቅዱ ፡፡

13. De Episcopo, qui diœcesin suam reliquerit. 14.

Si fuerit Episcopus, qui deseruerit sedem suam, & munus suum, & officium suum, quò eum decet benè instituere populum suum; & abierit in aliam regionem, etiamsi id fiat propter calamitatem, aut rem aliquam malam, ejiciatur & moveatur de ordine suo. Si verò enixè rogaverint eum Episcopi, ut maneat secum pro necessitate aliqua: vel propter utilitatem aliquam civium illius urbis, in qua constitutus erat, maneat in statione suâ ibi, donec absolvat id, quod desiderant ab eo.

Num. Can. Græc. & Lat.

L. III. c. 4. 14. Prohibet Clericis mutare Ecclesias suas sine legitima causa. 15. 94
N. XXX. 15. De castigatione Episcopi, qui excommunicatum suscipit. 16.
16. De Clericis, qui secundum matrimonium ineunt, vel in concubinatu vivunt, vel eam, quæ virgo non est, ducunt. 17.
17. De iisdem, qui cum muliere inaequalis conditionis matrimonium ineunt. 18.
18. De Seculari, qui uxorem duxerit in gradu illicito. 19
19. Clerici prohibentur pro aliis fidejubere. 20.
20. De Eunuchis, quibus conferri possunt Ordines. 21.
21. De iis quibus conferri non possunt. 22.
22. De castigatione illius, qui se ipsum post Ordinationem mutilaverit. 23.
23. De fidelibus qui se ipsos mutilant. 24.
24. De Clericis, qui in aliquo crimine deprehensi fuerint. 25.
25. Ut Clericis liberum sit uxores ducere vel non. 26.
26. Quòd Clerici neminem propter peccata verberibus afficere possint (n). 27. 95
27. De Clericis, qui excommunicationem ludibrio habent. 28.
28. Ne ordinatio conferatur pro pretio. 29.
29. De castigatione ejus, qui Ordinationem vi obtinet. 30.
30. Eadem continet, quæ Canon XXVII. 31.
31. Ne Episcopus recipiat eum, qui ab alio Episcopo excommunicatus est. 32.
32. Neque illum, qui nullas literas commendatitias de suo Episcopo habet. 33.
33. De humilitate Episcoporum. 34.
34. Quòd Episcopus non possit conferre Ordines extra suam diœcesin. 35.
35. De castigatione Episcopi, qui non satisfacit officio suo. 36.
36. Ut Episcopi singulis annis bis conveniant ad componenda negotia Ecclesiarum suarum. 37. 96
37. Quòd administratio bonorum Ecclesiæ ad Episcopum spectet. 38.
38. Eandem causam tractat. 39.
39. Ut bona Episcopi separata sint à bonis Ecclesiæ. 40.
40. De eadem re ac trigesimus septimus canon agit. 41.
41. Ut Clerici abstineant ab omni genere malefactorum. - - - - 42. 43.
42. De castigatione Clericorum fœneratorum. 44.
43. De iis qui S. Synaxi cum hæreticis utuntur. 45.
44. Vel qui hæreticorum baptismum recipiunt. - - - - - 46. 47.
45. De castigatione Laicorum, qui uxores suas repudiant sine legitima causa. 48.
[Hîc in libris nostris rursus reditur ad materiam baptismi non ritè perfecti Can. 49. & 50. ita ut temerè interpositus videatur Canon. 48. Æthiopes ergo divisione hac omissâ pergunt]. 49. 50.
46. De pœnitentia Clericorum, qui impurum censent matrimonium, & abominantur carnem & vinum. 51. 97
47. Et qui non recipiunt peccatores, qui pœnitentiam agunt. 52.
48. Et qui diebus festis carnem non edunt. 53.
49. Et qui edunt ac bibunt in cauponis. 54.
50. De castigatione illius, qui calumniatur Episcopum. 55.
51. Vel qui calumniatur Clericos. 56.
52. De castigatione Clericorum, qui aliquo defectu corporis laborantes irrident. 57.
53. De Episcopo, qui non erudit populum suum. 58.
54. Vel qui non succurrit Clericis egenis. 59.
55. De iis qui in Ecclesia producunt libros hæreticorum. 60.

56. De

(n) Istum Canonem parum observant Habessini, si vera sunt quæ de iis scribit Tellezius Lib. I. c. 38. p. 94. quòd dent pœnitenti trinta ou quarenta açoutes triginta vel quadraginta plagas mastigis.

98 56. De eo, qui in continua fornicatione vivit. 61. L.III. c. 4.
57. De eo, qui fidem suam abnegat. 62. N.XXX.
58. De Clericis qui cibo interdicto vescuntur. 63.
59. De eo qui die Sabbati & die dominica jejunat. (*) 64.
60. De eo, qui intrat Synagogam Iudæorum. 65.
61. De eo, qui casu occidit hominem. 66.
62. Qui virginem vitiat. 67.
63. De iis, qui ad secunda vota transierunt, priusquam ordinarentur. 68.

[Canon Græcorum 68. qui hîc sequitur, differt à sexagesimo tertio Æthiopum; Agit enim tantùm de secundâ ordinatione presbyteri.]

64. De pœnitentia ejus, qui non observat quadragesimam, & alios jejuniorum dies. 69.
65. De eo, qui à Iudæis Xenia accipit. 70.
99 66. De eo, qui donaria vovet pro templis Ethnicorum. 71.
67. De eo, qui aliquid ex Ecclesia furatur. 72.
68. De eo, qui rebus Ecclesiæ ad usum profanum abutitur. 73.
69. De Episcopis, qui maleficium aliquod commiserunt. 74.
70. De testimonio contra Episcopum. 75.
71. Quòd Episcopatus non sint hæreditarii. 76.
72. De vitiis corporis quæ haud impediunt, ut aliquis Episcopus fiat, si id mereatur. 77.
73. De iis, [vitiis] quæ id impediunt. 78.
74. Quòd non possit ordinari mente captus. 79.
75. Quod non statim Episcopus creari debeat ille, qui antea malam egit vitam. 80.
76. Quòd Episcopi non debeant servire Principibus. 81.
77. Quòd non ordinari debeant servi absque Dominorum suorum consensu. 82.
78. De castigatione Clericorum, qui arma gerunt. 83.
79. De eo, qui Regi suo maledicit. 84.
80. 81. } De libris Vet. & Novi Testamenti, qui nobis præscripti sunt. 85.

100 Operæ pretium arbitramur, capita Canonum Hippolyti (o) cum lectoribus communicare, ex Gallica Wanslebii translatione à nobis Latinè reddita;

1. De sancta Fide Iesu Christi.
2. De Episcopis.
3. De orationibus, quæ dicuntur super Episcopis ordinandis; & de ordine Missæ.
4. De Ordinatione Presbyterorum.
5. De Ordinatione Diaconorum.
6. De iis qui persecutionem propter fidem patiuntur.
7. De electione Anagnostæ, & Subdiaconi.
8. De dono sanandi.
9. De Presbytero qui in loco muneri suo non convenienti manet.
10. De iis qui se ad Religionem Christianam convertunt.

101 11. De eo, qui Idola fabricat.
12. Studia varia enumerantur, quorum cultores ad Religionem Christianam, ante pœnitentiam factam, admittendi non sunt.
13. De loco quem summi Reges aut Principes tenebunt in templo.
14. Quòd Christianis non conveniat arma ferre.
15. De opificiis quæ Christianis illicita sunt.

(*) Hic Canon ordine sequitur in exemplaribus plerisque, cum his ergo faciunt Æthiopes; in Beveregii editione est Can. 66.

(o) Huic nomini Æthiopes formam suam induerunt, አቡሊዲስ፡ Abulides vocando. Quis vel qualis fuerit iste Abulides conjecturâ assequi non potuit Wansleb. ut ipse fatetur in Hist. Eccl. Alexand. V. 2. 3. p. 280. in marg.

L.III.c.4. N.XXX. *16. De Christiano qui* servam *matrimonio sibi jungit.*
17. De fœmina libera.
18. De obstetrice; *& quòd fœminæ debeant esse separatæ ab hominibus in oratione.*
19. De Catechumeno, *qui martyrium ante baptismum patitur.*
20. De jejunio *feriæ quartæ & sextæ: & de* Quadragesima.
21. Presbyteros *unà cum populo quotidie in Ecclesia convenire debere.* 102
22. De hebdomade Paschatos *Iudæorum, & de eo qui Pascha non novit.*
23. Vnumquemque teneri doctrinam addiscere.
24. De cura Episcopi in ægrotos.
25. De eo cui injuncta est cura ægrotorum: *& de tempore, quô orationes peragendæ.*
26. De tempore, quô [παρακλήσεις,] exhortationes *audiendæ.*
27. De eo qui singulis diebus templum *frequentat.*
28. Fideles nihil comedere oportere ante sanctam communionem.
29. Bene observandum esse ne quidquam de Calice *in terram cadat.*
30. De Catechumenis.
31. Diaconum Eucharistiam *cum permissione Episcopi aut Presbyteri populo administrare* 103 *posse.*
32. Viduas *atque* virgines *assiduè orare oportere.*
33. Mortuorum *fidelium* commemorationem *singulis diebus faciendam, exceptâ die dominicâ.*
34. De modestia *Secularium in Ecclesia.*
35. Diaconos benedictionem & gratias dicere posse in Agapis, *cùm Episcopus præsens non est.*
36. De primitiis *terræ: & de votis.*
37. Cùm Episcopus S. Synaxin *celebrat, Presbyteri illi assistentes* Albâ *vestiti esse debent.*
38. Neminem dormire debere nocte resurrectionis *Domini nostri Iesu Christi.*

Propter hos Canones *Hippolytus* vocatur ሊቅ፡ i. e. *Doctor Ecclesiæ* ab Æthiopibus: & tam ab ipsis quàm à reliquis Orientalibus appellatur *Papa Romanus*, cùm tamen in Catalogo Pontificum non reperiatur. Attamen invenitur in Synaxariis Græcorum die xxx. *Ianuarii*, qui est v. *Februarii* apud Æthiopes. De quo infra in *Fastis Æthiopum* sacris pluribus disseremus.

Porro in pretio habent Canones xxxviii. qui Græco vocabulo vocantur 104 ዲድስቅልያ፡ Διδασκαλία. *Doctrina*, quam cum Coptitis communem habent. Istius mentio facta est supra in *Confessione Fidei Claudii Regis Æthiopiæ*, quam Lib. II. c. 6. n. 29. Lectori denuò dedimus. (p)

Sunt autem sequentes:

Primus Canon jubet ditiores & non planè inopes Sacram Scripturam *legere.*
2. Uxores *ad obedientiam mariti præstandam hortatur, atque modestè incedant.*
3. Tractat de Episcopis, Presbyteris, *&* Diaconis.
4. Oportere Episcopos pœnitentes *lubenti animo recipere.*
5. Neminem à communione Ecclesiæ excludendum, cujus crimen *sufficienter non sit probatum.*
6. Iubet seculares eleemosynas *dare Ecclesiæ pro uniuscujusque facultate.*
7. Diaconos *vetat quicquam facere sine permissione Episcoporum suorum.*
8. Necessarium esse, ut Episcopi benè examinent omnia, antequam condemnent *aliquem.*
9. Boni Christiani esse peccata *sibi invicem* condonare *quovis tempore.*
10. Necessarium esse, ut Episcopi ament & promoveant pacem.
11. Non decere Christianos nuptiis *atque aliis festivitatibus* Infidelium *interesse.* 105
12. De viduis *atque* virginibus.

13. Fæ-

(p) Ubi vide notam lit. n. quam de *Didascalia* hac addidimus. *Wanslebius Hist. Eccl. Alex.* (ex qua ista desumsimus) de Confessione Claudii loquens, *p.* 259. *dicit*: que j'ay fait imprimer à Londres, *quam imprimi feci Londini.* Nimirum *typographiæ corrector mercenarius* tunc temporis erat.

13. *Fœminis* baptiſmum *adminiſtrare interdicit.* L.III.c.4. N.XXX.
14. *Seculares* munera Eccleſiaſtica *exercere prohibet.*
15. *De viduis,quæ non more* viduarum *genuinarum vivunt.*
16. *De* Epiſcopis.
17. Viduas *atque* Orphanos *grato animo eleemoſynas accipere decet.*
18. Parentum officium *eſſe inſtruere liberos.*
19. Virginibus *ante pubertatem votum facere interdicit.*
20. *De diebus feſtis & Paſchate agit.*
106 21. *De* Martyribus.
22. *Chriſtianos decere* ſcandalum *verbaq; inhoneſta vitare.*
23. *Indignum eſſe Chriſtiano* jurare *per nomina Idolorum.*
24. *Vetat feſtum* Paſchatos *in alia hebdomade celebrare, quàm in ea in quam 14. dies lunæ incidit.*
25. *De Structura Templi *& ejusdem* Heikel. (q)
26. - - - - - [deeſt apud Wanslebium.]
27. *De* Ordinatione *Epiſcoporum.*
28. *De* Oratione *Epiſcoporum cum Eccleſiaſticis.*
29. *De* jejunio Epiſcopi.
30. *Continet* Myſtagogiam *, ſeu doctrinam occultam, quam Apoſtoli docuerunt.* (r)
107 31. *De* Orphanis.
32. *Epiſcopis* orphanos *curæ eſſe debere.*
33. *Epiſcoporum eſſe, ſcire quæ* oblationes *Deo grata, quæve minus ſint.*
34. *Epiſcopum à fidelibus* collecta *accipere debere in ſuſtentationem pauperum.*
35. *Iubet ſervos obtemperare heris ſuis, quamvis infideles ſint.*
36. *Omnes homines ultimo die judicii reſurrecturos.*
37. *Dies feſtos hilaritate animi ſpirituali celebrandos eſſe.*
38. *In exſequiis mortuorum fidelium cantum cum precibus conjungendum eſſe.*

108 Præter iſta nihil habeo, quod cum lectoribus talium ſtudioſis communicare poſſim, præter unum & alterum Canonem Gregorii manu è magno illo Conciliorum Codice deſcriptum, veluti:

ቀዳሚ፡ ቀኖና፡ ዘእንቀራ፤

፩፡ በእንተ፡ ቀሳውስት፡ እለ፡ ሦዑ፡ ለአማልክት፤

እምቀሳውስት፡ ዘሦዐ፡ ለአማልክት፡ በፈቃዱ፡ ዘእንበለ፡ ያገብርዎ፤ ወእምዝ፡ ይገብኡ፡ ወየአብዱ፡ በምክር፡ ከመ፡ ይምስሉ፡ ለሰብእ፡ ዘአገበርዎሙ፡ በእንቲአሁ፡ በዐቢይ፡ ኵነኔ፡ እስከ፡ ገብርዎ፤ ወሰአሉ፡ አስተብቍዖሙ፡ ከመ፡ ይገብኡ፡ ውስተ፡ ማዕርጊሆሙ፡ ተነሲሖሙ፤ አዘዝነ፡ ያክብርዎሙ፡ በስም፡ ቅስና፡ ወይንበሩ፡ ውስተ፡ መንበረ፡ ካህናት፤ ባሕቱ፡ ወዘሰ፡ ይቀድሱ፡ አው፡ ይቀርቡ፡ ቍርባነ፡ አው፡ ይገብሩ፡ ዘይገብሩ፡ ካህናት፡ አው፡ ቀሲሳን፡ ዘኢኮኑ፤

Primus Canon Ancyranus.

1. De Presbyteris, qui ſacrificarunt Idolis.

Si qui è Presbyteris ſacrificaverint Idolis *ſponte ſuâ ſine coactione; poſtea verò reverſi fuerint, & inſanierint conſultò, ut videatur hominibus, quòd coegerint eos ad id magno cruciatu, donec facerent illud. Atque ſupplices rogaverint, petendo,* ut reverti ſibi liceat in ordinem ſuum tanquam pœnitentibus. *Statuimus, ut honorentur* [quidem] *nomine presbyteratus, & maneant in cathedra clericorum. Veruntamen ſacra facere: aut ſacrâ Cœnâ uti: aut facere id, quod faciunt Clerici, aut Presbyteri, non licebit eis.*

Porro alium miſit, non addens cujus concilii vel autoris.

እመቦ፡ ሕዝባዊ፡ ዘይሜህር፡ ሰብአ፡ በሠናይ፤ ይኩን፡ ጽምው፡ በቃሉ፡

Si fuerit [quidam] *Laicus, qui docere velit populum bene, ſit modeſtus ſermone &*

ወኄረ

(q) Hebraicum eſt היכל *Hecal* quod Coptitæ & Æthiopes vocant ሀይከል፡ *Heikel Sacrarium. Adytum* eſt in illorum templis, in quod nemini niſi Clericis intrare licet. (r) Num hic intelligatur *diſciplina arcani*, ſuo tempore videant eruditi.

L. III. c. 4. ወኄረ፡ በሥጋሁ። ወኢይዘሀር፡ ወ
N. XXX. ይኩን፡ ሬትዐ፡ በልሳኑ። ወእምዝ፡
Matth. 7. ይምሀር፡ለሰብእ። እስመ፡ እግዚእነ፡
5. ይቤ፡ በወንጌል፡ ቅዱስ፡ ቅድመ፡ አ
Luc. 6. 42. ውፅእ፡ ሠርዌ፡ እምዐይንከ፡ ወእም
ዝ፡ አውፅእ፡ ሐሠረ፡ እምዐይነ፡ ቢጽ
ከ። ወበእንተ፡ ኄረት፡ ይብል፡ ወይ
Joh. 6. 45. ከውኑ፡ምሁራነ፡ እምኀበ፡ እግዚአ
ብሔር።

integer moribus. Ne jactet se, sed sit verax linguâ suâ; deinceps doceat populum. Quoniam Dominus noster in S. Evangelio dixit: Prius extrahe trabem ex oculo tuo, & deinde extrahe festucam ex oculo proximi tui. *At de bonitate animi ait:* Et erunt docti à Domino.

Item sequens præceptum. 110

ገበሩ፡ በዐለ፡ በመዋዕለ፡ ሕማማቲ
ሁ፡ ለክርስቶስ፡ ወሐዘኑ፡ በስቅለቱ፡
ወደምሩ፡ በይእቲ፡ መዋዕል፡ ሐዘነ፡
ወፍሥሓ፡ ኅቡረ፡ ሐዘንሰ፡ ይኩውን፡
በእንተ፡ትዕግሥቱ፡ በመንደቤ፡ ወፍ
ሥሓሰ፡ እስመ፡ መድኃኒትክሙ፡ በ
ሕማማቲሁ፡ ለክርስቶስ።

Agite festum in diebus passionum Christi, *& contristamini propter crucifixionem ejus. Miscete* [igitur] *in illis diebus tristitiam cum lætitia conjunctim. Tristitiam quidem propter patientiam ejus in afflictione; Gaudium verò, quoniam salus vestra in passionibus Christi* [sita est.]

Optandum foret, ut Codex iste Æthiopicus integer Orbi erudito publicaretur, 111 sic enim, omnium linguarum exemplaribus collatis, editiones variæ *Constitutionum Apostolicarum* emendari & conciliari inter se possent. Videmus enim editionem *Turriani*, & capitum divisione & textu ipso in multis differre ab iis, quæ *Abraham Ecchelensis* edidit, ut pro diversis exemplaribus haberi possint: quod cuilibet conferenti statim patebit; atque ista variatio satis arguit aliorum quàm Apostolorum esse Canones istos.

Etenim Apostolorum scripta Canonica per universam Catholicam Eccle- 112 siam sarta tecta mansisse videmus; & si paucas & exigui momenti varias lectiones excipias, in nullo prorsus discrepare: at hos Canones & Constitutiones, quæ Apostolorum vocantur, & numero & dispositione atq; materiatū contextu inter se plurimū differre liquet. Nimirum Patres primorum seculorum bene sciebant ista scripta Apostolos autores non habere, propterea licere sibi putabant illa interpolare, supplere, vel ita disponere, prout sibi Ecclesiisque suis commodum rebantur. Quin & heterodoxi Constitutiones illas pro suis opinionibus adulteraverunt, & spuria multa inferserunt (s); quod facinus in scriptis genuinè Apostolicis admittere nunquam ausi fuerunt; nec Ecclesiæ passæ fuissent.

Porrò priscorum Patrum libros legens observabit, Canones illos sæpius anti- 113 quos & Ecclesiasticos nuncupari, rariùs Apostolicos; &, si quidpiam ex illis allegetur, Sanctorum Patrum Ordinationem vel præceptum vocari. Quod non fit
Act. 15. 20. in scriptis ipsorum Apostolorum; quis enim Decretum *de abstinentia à suffocato & sanguine* Sanctorum Patrum dixerit? Ipsi Patres Trullani (t), dum Canones illos octoginta quinque servandos recipiunt & confirmant, ita de iis loquuntur, ut satis appareat, Ecclesiam Catholicam eos pro genuinis Apostolicis nunquam habuisse; ajunt enim:

Τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων, καὶ μακαρίων πατέρων δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων ὀγδοήκοντα καὶ πέντε κανόνας. &c.

Canones à Sanctis & beatis ante nos patribus receptos & confirmatos atque adeò Sanctorum & gloriosorum Apostolorum nomine nobis traditos, octoginta quinque numero, stabiles manere decrevimus.

Quis obsecro unquam de Petri vel Pauli Epistolis, aliisq; scriptis Canonicis sic locutus est, ut illa à beatis patribus recepta & confirmata, & eorum nomine tradita fuisse dicat, ac propterea stabilia manere decernat? Quasi verò ulla confirmatione aut decreto stabilitatis opus habeant. Rectissimè id ante me observavit etiam Guil. Beveregius 114

(s) Hoc agnoscunt & testantur Patres Trullani Canone 2. Concil. VI. (t) Modo dicto Can. 2. Conc. VI. in Trullo.

gius in notis ad hunc locũ: *Trullanos hos canones à se confirmatos neq; ἀποστολικοὺς neque τοὺς τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανόνας appellare, sed tantùm παραδοθέντας ὀνόματι τῶν ἁγίων ἀποστόλων*, sub nomine Sanctorum Apostolorum traditos. Quæ doctissimum Dallæum non observavisse mirum; Etenim verba Patrum illorum ita refert (†), quasi ab ipsis Apostolis traditos fuisse LXXXV. illos Canones directè dicant; quod tamen non ita est, ut ex illorum verbis modò relatis apparet. Ut frivolissima hîc sit Balsamonis glossa, qui de hoc Canone quasi exclamans scribit: ‡ L. III. c. 4. N. XXX.

Ἐπιστομίσεις δὲ αὐτοῦ τοὺς λέγοντας: μὴ ἐκδοθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανόνας ΠΕ.	*Os obstrues per hunc* [Canonem] *dicentibus:* non editos esse à Sanctis Apostolis LXXXV. Canones.

115 Contrarium potiùs inferrem ego: *Aperiri os illis, qui negant Canones istos opus Apostolorum esse.* Non enim declarantur eorum esse, neque æquiparantur illorum libris canonicis, sed *illorum nomine traditi*, retineri tantùm & observari jubentur. Non multò meliùs Zonaras ad hunc Canonem scribit: *Ante omnia servanda præcipi ea, quæ ab Apostolis profecta sint*, quod utique in textu non habetur, imò supervacaneum & vanum foret id præcipere, quod quilibet intelligit.

Iidem Trullani Patres, cùm *annuas Synodos in singulis provinciis habendas* statuunt, sic loquuntur (u):

Ἐν πᾶσι τὰ ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν θεσπισθέντα, καὶ ἡμεῖς κρατεῖν βουλόμεθα, ἀνανεοῦμεν καὶ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα καθ' ἕκαστον ἔτος συνόδους τῆς ἑκάστης ἐπαρχίας γίνεσθαι ἐπισκόπων.	*In omnibus ea, quæ à sanctis Patribus nostris constituta sunt, & nos servare volumus. Ideoque renovamus canonem, qui præcipit singulis annis Synodos ab Episcopis uniuscujusque provinciæ habendas esse.*

Trigesimum septimum Canonem intelligunt, qui apud Æthiopes est *vigesimus septimus:* inter Abtelisât verò XXXVI. quem non Apostolos, sed sanctos Patres statuisse tradunt. Neque quisquam sanus de Apostolico scripto vel præcepto dixerit, *quòd tanquam obsoletum quid renovandum sit, & ante omnia servandum.* Longè aliter loquimur, cùm Apostolorum dicta & facta hominibus in memoriam revocare & inculcare volumus. f. pag. 312. f. pag. 332.

116 Latina certè Ecclesia hos Canones pro veris & genuinis Apostolicis nunquam agnovit. Quippe mutavit & alteravit passim ritus & statuta, prout voluit, ut res ipsa docet. Gratianus in compilatione Corporis Canonici hanc causam negligentissimè tractavit. Etenim d. Dist. XVI. c. 1. in rubrica, *Non recipiendos Canones qui dicuntur Apostolorum:* rursus Can. 2. ex Epistola, quæ Zepherino tribuitur, *sexaginta recipiendos* docet. Ibidem in notis legitur: *Sed in textu Septuaginta.* Polycarpus *Quinquaginta.* Qui posterior numerus c. 3. approbatur. At Gelasius Papa (x) eos simpliciter rejicit his verbis: *Liber Canonum Apostolorum apocryphus.* Quamobrem inter Doctores Juris Canonici tàm de numero, quàm de autoritate eorum: & quænam illa *quinquaginta capitula* recepta sint, variæ sunt sententiæ & di-
117 sceptationes. Non enim constat, an alicubi separatim extent ista quinquaginta capitula: an verò ex octoginta quinque Canonib⁹ excerpenda & seligenda sint? An tantùm quinquaginta priores pro genuinis & legitimis habendi, ut Bellarminus putat? An aliter tantùm numerentur? Sicuti videmus apud Franciscum Turrianum eosdem planè Canones septuaginta quinque capitibus comprehendi (y). Apud Æthiopes modo LVI. modò LXXXI. Canonibus absolvuntur, manentibus ubique iisdem materiis atque verbis. Mirum autem est *Turrianum Libro singulari*, quem de his *Canonibus* edidit, contra mentem Romanæ Ecclesiæ asserere ausum *Apostolos eorum autores: Clementem verò Romanum descriptorem & concinnatorem fuisse.* Assentitur illi *Lorinus* (z) & Onuphrius in Catalogo Platinæ præmisso. At hoc as-

(†) De Pseudepigraphis Apost. Lib. 3. c. 2. p. m. 423.
(u) Can. 8. d. concil. VI. in Trullo. (x) In Concilio Romæ cum LXX. Episcopis habito c. 3. dist. XV. (y) Octavo Constitut. Apostol. libro in fine post numerum 46. pag. 157. b. edit. Græcæ. Venet. 1563. (z) In cap. XV. Actor. Apost. Conferatur prolixa disputatio Baronii de his Canonibus ad annum Christi 102. n. 10.

L.III.c.4. ferto ſugillantur Pontifices illi, qui tot canones ex illorum numero abrogaverunt, ut N.XXX. cuivis legenti obvium eſt. Igitur Gratianus, quod iſta ſine judicio cumulaverit, nec melius diſtinxerit, rectiſſimè reprehenditur *ab Antonio Auguſtino Archiepiſcopo Tarraconenſi* (a) qui de eo ſic loquitur: *Neque diſtinxit varietatem horum ſcriptorum, ut debuit, cum contraria dicerent; hic enim* [ſcil. d. diſtinct. cap. IV. Placuit.] *Mercator hos Canones probat, quos Iſidorus rejecerat.* Media via placet Archiepiſcopo illi, nimirum, *ut quinquaginta capita* [quænam illa ſint non dicit] *ex ſententia* Humberti Silvæ candidæ Epiſcopi Cardinalis, *tunc temporis* Leonis IX. Legati, *admittantur* (b). 118

At boni Æthiopes, Libros Apocryphos à Canonicis diſcernere neſcientes, Canones illos promiſcuè non recipiunt modò, ſed & pro veris Apoſtolicis ſanctionibus, ab ipſis Apoſtolis per Clementem miſſis, habent (c); ut ſupra ex Regis Davidis, & Tzaga-zaabi teſtimonio audivimus. Etiam Poeta noſter d. 29. Novemb. Oda 3. ſic canit: 119

ሰ፡ ለከ፡ ቀሌምንጦስ አቡነ፡
አፈ፡ መንፈስነ፤
ከመ፡ ናውጽእ፡ ዘለፈ፡ በትምህርትከ፡ አሚነ፡
ጽሒፎሙ፡ ሐዋርያት፡ ኀደጉ፡ ለነ፡
ምስለ፡ ቀሌምንጦስ፡ እንዘ፡ ይብሉ፡ መለእክነ፡ ፈነነ፡፡

Salutem tibi Clemens Pater noſter,
Os Spiritus noſtri!
Ut per doctrinam tuam fidem ſemper proferamus,
Scripto Apoſtoli reliquerunt nobis,
Dicentes: Cum Clemente epiſtolam miſimus vobis.

Et tamen Canonem illum de Synodis annuatim ab Epiſcopis habendis, non ab Apoſtolis, ſed à Doctoribus [ſcil. Eccleſiæ] profectum docet idem Poeta: d. 18. April. 1. 120

ሰ፡ እብል፡ ዛቲ፡ በዓል፡
እንተ፡ ፋሲካ፡ ዘኮነት፡ ወጰንጠቈስጤ፡ ማእከለ፡
ውስተ፡ እዝነ፡ ሕዝብ፡ ኵሉ፡ ከመ፡ ያንብቡ፡ ወንጌለ፡
ባቲ፡ አዘዙ፡ መምህራን፡ ይገብሩ፡ ምድበለ፡
ወባቲ፡ እምላክ፡ ይመጽእ፡ ተብህለ፡

Salutem dico huic feſto,
Quod eſt in medio Paſchatos & [feſti] *Pentecoſtes;*
In aures Populi univerſi [ut] *legerent Evangelium;*
In eo præceperunt Doctores, [ut] *celebrarent conventum* (d):
Et in eo Deus veniet, uti prædictum eſt.

Diverſos autem omnium iſtorum Canonum & ſtatutorum compilatores apud Æthiopes fuiſſe ex eo apparet, quòd eædem res, eædemque ſententiæ diverſo ordine, diverſiſque numeris, reperiantur, quod uni cordato collectori contingere non potuiſſet. Sed credo etiam olim tam in Græca quàm in Latina Eccleſia numerum eorum diverſum fuiſſe, ut conjicere licet ex iis, quæ ſupra è Jure Canonico de quinquaginta, ſexaginta, ſeptuaginta & ſeptuaginta quinque capitulis retulimus, donec Trullani Patres numerum LXXXV. Canonum tanquam genuinum determinarent, cum quibus ii apud Æthiopes maximè conveniunt, quos *Abtelisât* vocant, ut ſupra demonſtravimus. 121

Quamvis autem omnes illi Canones & Conſtitutiones opera Apoſtolorum non ſint, vetuſtiſſimos tamen eſſe ex tenore eorum, & materia ipsâ cognoſcitur; Omnesque 122

(a) Lib. de Emendatione Gratiani Lib. I. Dial. VI. p. m. 75. *De Gratiani majoribus erratis*, circa fin. (b) Can. Clementis 3. Diſt. XVI. In textu eſt, *Quinquaginta capitula, quæ decreverunt Orthodoxa fidei adjungenda*; Varia lectio hîc habetur: al. *Regulis Orthodoxis* al. *regulis Orthodoxia*; at mihi legendum videtur *Regulis Orthodoxa Fidei.* (c) Imo ipſi Novo Teſtamento tanquam Novellas aliquas annumerant, ut in Hiſtoria noſtra hoc capite §. 27. diximus. (d) Can. Æth. 27. pag. 312. & in Abtel. 36. pag. 332.

que Ecclesiasticæ antiquitatis periti id agnoscunt. Doctissimus *Albaspinæus Episcopus Aurelianensis* de iis ita differit: (e) *Si Canones isti ab Apostolis sanciti & probati fuissent, capita nonnulla in iis contenta, veluti* Sabbatorum jejunia, pœnitentium receptio, baptizatio hæreticorum &c. *seculo tertio & quarto non fuissent disputata. Quia ætatis illius Patres, si pro Apostolicis habuissent, eos continuò produxissent. Sunt tamen illi* Canones constitutionesque *antiquissima, multaque in illis excellentissima & magni ponderis continentur. Nec dubito, quin olim Græca Ecclesia pro legibus,* manuali Pontificali, rituali, *ut vocant, ac Codice fuerint; satis enim constat, nihil quicquam in iis reperiri, quod Ecclesiastica quatuor primorum seculorum disciplinæ consentaneum non sit.* L. III. c. 4. N. XXX.

123 Georgii Calixti judicium (f) de his canonibus tale est: *Sunt sanè* Canones, *qui* Apostolici *dicuntur, oppido antiqui: ab ipsis autem Apostolis conscriptos & editos esse, nemo, qui sanum sinciput gerat, affirmabit. Videntur Canones quidā, juxta quos primitiva Ecclesia, quoad ritus & disciplinā gubernata esset, in memoria & ore piorum fuisse. Qui cùm aliquando in chartas conjicerentur, aucti sunt deinceps ab iis, qui se quoq; qua ratione vetus Ecclesia regi consuevisset, novisse existimarent, dictique* Apostolici, *non quòd ab Apostolis editi, sed quòd Apostolicam gubernandæ Ecclesiæ formulā tradere crederentur. In auctoritatem demum, & quidē sub ipso Apostolorum nomine numero LXXXV.* à Trullanis Patribus *recepti sunt* (g). *Neque vero inutiles ad disciplinam Ecclesiæ pro istorum temporum ratione tuendam censeri merentur; neque quicquam incommodi continent, si quod est de baptismo hæreticorum non probando, de hæreticis, baptismi substantiam evertentibus, intelligas. Atque utinam pleraque ibi constituta, accuratiùs quàm hodiè fit, observarentur. Inter cætera hoc quoque*: Can. Græc. 17.

Παλλακὴν κτησάμενος οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.	*Qui concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, nec presbyter, nec Diaconus, nec omnino ex ordine clericorum.*

Illa verò ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου; sicut *Simon Magus* à me Petro (h); item: οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, qualis & noster *Onesimus* apparuit. *Et similia, assumenta videntur hominis inepti, qui Apostolis aptare, & ab ipsis omnia profecta fuisse, persuadere voluit.* Hæc rectissimè Calixtus. Can. Græc. 29. Can. Græc. 82.

124 Insignis & in antiquitate Ecclesiastica versatissimus vir *Guilielmus Beveregius in Annotationibus suis ad Canones istos* de numero & autoritate eorum eruditè disputat; & sicuti autoritatem Apostolicam contra Turrianum illis meritò demit, ita eos vicissim à novitate, quam doctissimus *Dallæus* (i) illis imputavit, vindicat. In annotationes illas vir quidam doctus (k) (qui in tali re nomen suum celandi causam non habuit) defendendo *Dallæo, observationes contra Beveregium* scripsit, quibus ille respondit in libro, cui titulus *Codex Canonum primitivæ Ecclesiæ vindicatus & illustratus* (l); in quo pereruditè docet, Canones illos ex Synodis ante Concilium Nicænum habitis, quarum acta in temporibus illis afflictissimis perierunt, profluxisse, & à diversis viris collectos fuisse. Inter quos *Clementis Presbyteri Alexandrini* sub initium seculi tertii non minimas partes fuisse, valdè probabiliter suspicatur (m). Ejus nomine §. VI.

(e) In tract. supra alleg. Lib. I. c. 13. (f) Libro *de conjugio Clericorum* p. m. 324. (g) *Canonem secundum Concilii VI. in Trullo*, paulo ante allegatum, intelligit, sed verba textus sensum istum non habent: Quasi Patres Trullani *illos sub ipso Apostolorum nomine in autoritatem receperint*: sed tantùm (ut de Balsamone monuimus) *quòd Apostolorum nomine traditos observare jusserint*; Qui hoc modo loquitur, autorem in medio relinquit. Eadem ratio est verborum Photii, cum de *Constitutionibus Apostolorum* vulgò ita dictis dicit: τῶν ἀποστόλων κανόνες ἐπιγραφόμενοι. *Canones qui Apostolorum inscribuntur.* Qui, si putasset Apostolorum esse, aliter locutus fuisset. (h) Non totum hoc comma intrusum, sed antiquitùs lectum fuit ὑπὸ τοῦ Πέτρου *à Petro.* Sequens ætas pro τοῦ malè substituit ἐμοῦ. ut præclarè docet *Beveregius Annotat. ad hunc Can. XXIX.* (i) Lib. III. de Pseudepigraphis Apost. (k) Matthæus Larroquanus, vir in antiquitate Ecclesiastica haud vulgariter versatus, uti patet ex ejusdem Adversariis Sacris à filio editis, qui Patris vitam præfixit, & in ea de illis observationibus quædam commemoravit. (l) Lib. 1. c. 2. §. 5. impressus Londini in 4. Ao. 1678. lectione dignissimus. (m) In annot. ad Can. ult. in verbis δι' ἐμοῦ Κλήμεντος &c. In Procem. ad modo dict. Lib. ai: *quòd hoc tanquam probabilem solummodo conjecturam proposuerit.*

L.III.c.4. mine abusus est, qui *Clementem Romanum Apostolorum discipulum* in locum ejus substituit.

N. XXX. & XXXI.

Πολύγραφος enim fuit vir ille, atque de se ipso fassus est (teste Eusebio (n).) quòd coactus fuerit à familiaribus suis: 125

ἃς ἔτυχε παρὰ τῶν ἀρχαίων πρεσβυτέρων ἀκηκοὼς παραδόσεις γραφῇ τοῖς μετ' ταῦτα παραδοῦναι.	*Quas ille à Senioribus Presbyteris audiverit traditiones scripto posteris consignare.*

Propterea à Cassiodoro *Contextor* appellatur. Igitur assentior Beveregio, qui censet *Constitutiones Apostolorum ex traditionibus tam* ἀγράφοις *quàm* ἐγγράφοις *post Ignatii tempora ab illo collectas fuisse*. Non igitur *Clemens Episcopus Romanus*, sed *Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter*, Pantæni discipulus & Origenis præceptor, pro *Compilatore Canonum* & *Constitutionum Apostolicarum* habendus est.

Argumentum, quod nos è penuario nostro pro antiquitate eorum proferre possumus, est, quòd Ecclesia Æthiopica nihil eorum recepit, quæ post Concilium Chalcedonense in Græcia reperta fuerunt: ante illud verò penè omnia cum Ecclesia Græca habet communia; ut si (ex mente *Dallai*) ante quintum seculum adultum Ecclesiæ Christianæ primùm innotuissent Canones illi, ad Æthiopes non pervenissent. Deinde advertendum est, quod ሲኖዶስ: ዘቤተ: ክርስቲያን: *Canones Ecclesiastici* ab Æthiopibus vocentur; quod nomen in antiquitate notius ferè fuit, quàm Apostolorum; modò non adjecissent: *quos Apostoli tradiderunt per manus Clementis*.

Habessini igitur seriò credentes ab ipsis Apostolis canones illos profectos fuisse, à Patribus Societatis nullo modo persuaderi potuerunt, ut ritus Romanos istis Canonibus contrarios admitterent; autoritatem enim Apostolicam Pontificiæ semper opposuerunt, nec unquam moveri potuerunt argumento Patrum Societatis: *Pontificem Romanum tanquam universalem Christi in terris Vicarium ista bene mutare & aliter ordinare potuisse*. Ut satis constet frustra cum illis de *Ecclesiâ ordinandâ* fore omnia colloquia, priusquam de autoritate talium Canonum meliùs informentur. Sed nec hoc fieri poterit, priusquam statum Ecclesiæ primitivæ, scripta antiquorum patrum, & contentiones de ritibus olim habitas, & non nisi in Canonibus istis decisas, benè percipiant, & planè comperta habeant. Id verò quatuor vel quinque annis, quibus Patres Societatis eos ad Ecclesiam Romanam *Alphonsi Mendezii Patriarchæ Lusitanici* ope traducere voluerunt, effici non potuit. 126

N°. XXXI. De Liturgiis Æthiopum, quæ tempore Eucharistiæ leguntur.] Generalis vocatur ቀኖና: ቅዳሴ: (quasi *Canonem Eucharistiæ* dixeris) Liturgia omnibus indifferenter Festis usurpanda. (o) At speciales dantur plurimæ, & communiter vocantur አኰቴተ: ቍርባን: *Orationes Eucharisticæ*. Veluti:

፩: አኰቴተ: ቍርባን: ዘቅዱስ: ዮሐንስ: ወንጌላዊ።	*1. Oratio Eucharistica Sancti* Johannis *Evangelistæ.*
፪: አኰቴተ: ቍርባን: ዘ፫፻: ፲ወ፰ ርቱዓነ: ሃይማኖት።	*2. Oratio Eucharistica CCC. & XVIII. Orthodoxorum* [Nicææ scil. congregatorum.]
፫: አኰቴተ: ቍርባን: ዘቅዱስ: ኤጲፋንዮስ: ኦርቶዶክሳዊ:	*3. Oratio Eucharistica Sancti* Epiphanii *Orthodoxi.*
፬: አኰቴተ: ቍርባን: ዘቅዱስ: ያዕቆብ: ዘሥሩግ።	*4. Oratio Eucharistica Sancti* Jacobi *Serugensis.*

[Celebris est Doctor iste inter Orientales ሀቢይ: መምህር: ዘሀገረ: ስሩግ: *Magnus Doctor urbis Seruga* vocatur in Hom. Jacobi MSſ. Est autem سروج Seruga Urbs Mesopotamiæ prope *Harran* sive *Carras*. Abul Farajius يعقوب السروجي *Jacobum Serugensem* eum nominat *in Dynastia VII. sub Anastasio Imperatore pag.* 148.]

፳: አ

(n) Hist. Eccles. Lib. VI, c. 25. (o) Ista extat impressa in N. Testamento Æthiopico p. 158. usque 164.

፭: አኰቴተ: ቍርባን: ዘቅዱስ: ዮሐንስ: አፈ: ወርቅ ።
5. *Oratio Euchariſtica Sancti* Johannis *oris aurei.* (p) L. III. c. 4. N. XXXI.

፮: ቅዳሴ: ዘእግዚእነ: ወመድኃኒነ: ኢየሱስ: ክርስቶስ ።
6. *Oratio ſanctificatoria*, i. e. Euchariſtica *Domini noſtri & Salvatoris noſtri* Jeſu Chriſti (q)

፯: ቅዳሴ: ዘሐዋርያት ።
7. *Oratio Euchariſtica* Apoſtolorum.(r)

፰ ቅዳሴ: ዘእግዚእትነ: ማርያም: ዘደረሰ: አባ: ሕርያቆስ ።
8. *Oratio Euchariſtica Dominæ noſtræ* Mariæ *quam compoſuit Aba Hyriacus* i. e. Cyriacus. (s)

፱: አኰቴተ: ቍርባን: ዘቅዱስ: ጎርጎርዮስ ።
9. *Oratio Euchariſtica* Sancti Gregorii.

፲: አኰቴተ: ቍርባን: ዘቅዱስ: ዲዮስቆሮስ ።
10. *Oratio Euchariſtica* Sancti Dioſcori (t).

Num iſte ſit *Patriarcha* ille *Alexandrinus* Æthiopibus Sanctus: Latinis verò hæreſiarcha, non conſtat.

2 Habent porrò Æthiopes etiam *Liturgias S. Baſilii* & *S. Cyrilli.* Eæque omnes tam *Coptitis* quàm *Habeſſinis* communes ſunt: Sed Coptitæ tres præcipuè adhibent, nominatim *S. Baſilii*, quæ communis eſt omnibus diebus. *S. Gregorii Nyſſeni* Liturgia in Salvatoris aliisque ſolennibus feſtis legitur. *S. Cyrilli* magni, legitur tempore Quadrageſimæ.

3 Unam hic dabimus titulo *Domini noſtri Ieſu Chriſti*, de qua inſcriptione numero ſequente pluribus agemus, ſimul ut oſtendamus, quantum hæc ſcripta inter ſe differant, uti ex hac ipſa Oratione Euchariſtica videre eſt, quæ mendoſiſſimè impreſſa, multumque variata reperitur loco infra citato.

4 ቅዳሴ: ዘእግዚእነ: ወመድኃኒነ: ኢየሱስ: ክርስቶስ ።

ናአኵተከ: አምላክ: ቅዱስ፤ ፈጻሜ: ነፍስነ፤ ወሀቤ: ሕይወትነ፤ ዘኢይማስን: መዝገብ ። አቡሁ: ለዋሕድ: ወልድከ: መድኃኒነ፤ ዘይዜኑ: ዘዚአከ: ፈቃደ ። እስመ: ፈቀድከ: ከመ: ንድኅን: ብከ፤ ያአኵተከ: ልብነ: እግዚኦ፤ አንተ: ኃይሉ: ለአብ፤ ወጸጋ: ለአሕዛብ፤ አእምሮ: ርትዕ፤ ጥበበ: ስሑታን፤ መፈውሴ: ነፍስ፤ ዐቢየ: ትሑታን፤ ሀገሪትነ: አንተ: ውእቱ፤ ምርጕዝ: ጻድቃን: ተስፋሆሙ: ለስዱዳን፤ መርሶሆሙ: ለእለ: ይትሀወኩ፤ ብርሃኖሙ: ፍጹማን፤ ወልደ: አምላክ: ሕያው ። አብርህ: ላዕሌነ: እምዘኢይትአተት: ፀጋከ: ትክለት: ወጽንዐት: ተአምኖ፤ ወጥበበ: ወኃይለ: ሃይማኖት: ዘኢይጸንን፤ ወዘኢይትመየጥ: ተስፋ ። አእምሮ: መንፈስ: ሀብ: ለትሕትናነ:

Oratio Euchariſtica *Domini & Salvatoris noſtri IESV Chriſti.*

Gratias agimus tibi *DEVS* Sanctè! Finis [ſcopus] animarum noſtrarum. Dator vitæ noſtræ, theſaurus incorruptibilis. Pater unigeniti *Filii Tui Salvatoris noſtri*, qui annunciavit voluntatem tuam. Quoniam voluiſti ut ſalvaremur per te: gratias devotas agit tibi cor noſtrum Domine! Tu es virtus Patris, & gratia gentium: Scientia rectitudinis: Sapientia errantium: Sanator animarum: Magnitudo humilium: Arx noſtra [aſylum] tu es; Scipio juſtorum; Spes exulum: Portus tutus eorum qui jactantur tanquam in mari: Lumen perfectorum: Filius DEI vivi. Irradia ſuper nos gratiâ tua immobili, ſtaturninatione & corroboratione fiduciæ: Sapientiâ & efficacia fidei inflexibilis, & ſpei immutabilis. Intelligentiam Spiritus largire humilitati

(p) Diu hæſerunt PP. Societatis, quid ſibi vellet hoc *Os aureum*, donec Patriarcha eorum *Mendezius* Græcè doctus *Chryſoſtomum* intelligi doceret. (q) Iſta extat in Nov. Teſtam. Æth. pag. 168. (r) Reperitur d. loc. pag. 164. (s) Iſte vocatur Metropolita Urbis Ægypti Behneſe, in Liturgia impreſſa pag. 170. Incipit hæc oratio ጐሥዐ: ልብየ: *Eructavit cor meum*; quamobrem in Titulo Novi Teſtam. Æth. ſic vocatur. (t) Hanc affricuit opuſculis meis Æthiopicis Londini An. 1661. impreſſis, inconſultò me, Wanslebius, multis vitiis in verſione Latina contaminatam.

L. III. c. 4. N. XXXI. ከመ፡ ዘለፈ፡ በርቱዕ፡ ንጹሓን፡ ንኩን፡
አግብርቲከ፡ እግዚኦ፡ ወኵሉ፡ ሕዝ
ብ፡ ኪያከ፡ ይወድሱ፡፡

nostræ, ut semper in rectitudine simus servi tui puri, O Domine! & omnes populi te laudent.

[Hucusque Liturgia impressa pag. 170. Sequentia reperiuntur ibidem in Liturgia generali. p. 164. ipsi vocant Græco vocabulo ዲፕቲቅን፡ *Dypticum*, ex quo Diaconus *nomina tam mortuorum quam vivorum* memoriâ dignorum prælegere solebat; ut docemus infra Num. 43. & 59.]

ይብል፡ ዲያቆን፡

በእንተ፡ ብፁዕ፡ ወቅዱስ፡ ሊቀ፡ ጳ
ጳሳት፡ አባ፡ አገሌ፡ ወአቡነ፡ ክቡር፡
ጳጳስ፡ አባ፡ አገሌ፡ እንዘ፡ ያአኵቱ
ከ፡ በጸሎቶሙ፡ ወበትንብልናሆ
ሙ፡፡ እስጢፋኖስ፡ ቀዳሜ፡ ሰማዕ
ት፡፡ ዘካርያስ፡ ካህን፡ ወዮሐንስ፡
መጥምቅ፡፡ በእንተ፡ ኵሎሙ፡ ቅዱ
ሳን፡ ወሰማዕት፡ እለ፡ አዕረፉ፡ በሃይ
ማኖተ፡ ክርስቶስ፡፡ ማቴዎስ፡ ወማ
ርቆስ፡ ሉቃስ፡ ወ ዮሐንስ፡ ፬ ወንጌላ
ውያን፡ ማርያም፡ ወላዲተ፡ አም
ላክ፡ ስምዖን፡ ጴጥሮስ፡ ወእንድር
ያስ፡ ያዕቆብ፡ ወዮሐንስ፡ ፊልጶስ፡
ወበርተሎሜዎስ፡ ቶማስ፡ ወማቴዎ
ስ፡ ታዴዎስ፡ ወናትናኤል፡ ያዕቆብ፡ ወ
ልደ፡ እልፍዮስ፡ ወማትያስ፡ ፲ ወ ፪
ሐዋርያት፡፡ ወያዕቆብ፡ ሐዋርያ፡
እኁሁ፡ ለእግዚእነ፡ ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ ዘ
ኢየሩሳሌም፡ ቤተ፡ መቅደስ፡፡ ወ
ጳውሎስ፡ ወጢሞቴዎስ፡ ሲላስ፡ ወ
በርናባስ፡ ቲቶ፡ ፊልሞና፡ ቀሌምንጦ
1. Cor. 15. 6. ስ፡ ፸ ወ ፪ አርድእት፡ ወ፭፻ ቢጸ
ሙ፡ ፫፻ ፲ ወ ፰ ርቱዓን፡ ሃይማኖት፡፡
ጸሎተ፡ ኵሎሙ፡ ይበጽሐነ፡፡

ምስሌሆሙ፡ ኪያነ፡ ሐውጽ፡ ወ
ተዘከር፡ እንተ፡ ላዕለ፡ ኵሉ፡ ጉባኤ፡
ዘሐዋርያት፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ በሰ
ላም፡ በክቡር፡ ደም፡ እንተ፡ በክርስ
ቶስ፡ ተገብረ፡፡ ወተዘከር፡ ኵሉ፡ ሊ
ቃነ፡ ጳጳሳት፡ ጳጳሳተ፡ ኤጲስ፡ ቆጶሳ
ተ፡ ቀሳውስት፡ ወዲያቆናት፡ እለ፡ ያ
ረትዑ፡ ፍኖተ፡ ቃል፡ ዘበአማን፡፡

Dicit Diaconus.

Pro Beatissimo & Sanctissimo *Patriarcha Abba N. N. & Abbuna* Reverendissimo 5
Metropolita nostro Abba *N. N.* qui laudant te orationibus suis & intercessionibus suis. *Stephanus protomartyr. Zacharias Sacerdos*, & *Johannes Baptista*. Pro omnibus sanctis & martyribus qui obdormiverunt in fide Christi. *Matthæus* & *Marcus*: *Lucas* & *Johannes*, quatuor Evangelistæ. *Maria* Dei genitrix. *Simon Petrus*, & *Andreas*. *Jacobus* & *Johannes*. *Philippus* & *Bartholomæus*. *Thomas* & *Matthæus*. *Taddæus* & *Nathanael*. *Jacobus Filius Alphæi*; & *Matthias*, duodecim Apostoli (u). *Et Jacobus Apostolus* frater Domini nostri, Episcopus Hierosolymæ domus sanctuarii. *Paulus & Timotheus*. *Silas & Barnabas*. *Titus*. *Philemon*. *Clemens*. *Septuaginta & duo discipuli*, *& quingenti eorum socii*. *Trecenti & octodecim orthodoxi Patres*. Orationes eorum omnium impleantur [in] nobis.

Cum illis nos visita; & memento Ecclesiæ Apostolicæ, quæ super omnes congregationes est (x) in pace, quæ per pretiosum sanguinem Christi parta est. Et memento omnium Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Presbyterorum & Diaconorum, qui dirigunt viam verbi in veritate. 6

ወይብል፡ ሕዝብ፡

ምሕሮሙ፡ እግዚኦ፡ ነፍሳተ፡ አግብር
ቲከ፡ ወአእማቲከ፡ እለ፡ በልዑ፡ ሥጋ
ከ፡ ወሰትዩ፡ ደመከ፡ እለ፡ አዕረፉ፡ በ
ሃይማኖት፡ ዚአከ፡፡

Respondet Populus.

Miserere Domine animarum servorum tuorum & ancillarum tuarum, qui comederunt corpus tuum & biberunt sanguinem tuum, qui obdormiverunt in fide tua. 7

[Hic rursus convenit cum Codice impresso p. 168. b.]

Dicit

(u) Negligentissimè hæc nomina tractant Æthiopes. Duos Jacobos recensent inter duodecim Apostolos & quidem rectè; & tamen mox superaddunt *Jacobum Fratrem Domini*, quasi nescirent, quòd idem esset ille *Filius Alphæi*. Vide quæ supra notavimus N. xxx. §. 45. lit. O.

(x) Sic reddunt vocabulum *Catholicam*. Vide infra cap. 5. Num. xxxvii. §. 4. & ibi notam.

8 ይብል፡ ካህን፨
እወ፡ እግዚኦ፡ ኪያከ፡ ናአኵት፤ ወ
ኪያከ፡ ንባርክ፡ ወዘልፈ፡ ንስእለከ፡
እግዚኦ፡ አበ፡ ለዑላን፡ ዘይነግሥ፡ ለ
መዛግብተ፡ ብርሃን፨ ሐውጽ፡ ለኢ
የሩሳሌም፨ እምሰማያት፤ እግዚአ
ሙ፡ ለሥልጣናት፤ ኦርኦስተ፡ መላእ
ክት፡ ወኀይለ፡ አጋዕዝት፤ ስብሐተ፡
መናብርት፤ ሶዕፋተ፡ ብርሃናት፤ ተ
9 ፈሥሕተ፡ ፈግዖ፤ ንጉሠ፡ ነገሥት፡
አብ፡ ዘይእኅዝ፡ ኵሉ፡ በእዴ፡ ወይ
መልክ፤ ወበምክረ፡ ዚአከ፡ ወልድ
ከ፡ ኢየሱስ፡ ዋሕድ፤ ዘተሰቅለ፡ በ
እንተ፡ ኃጢአትነ፤ ዘበቃለ፡ ኪዳንከ፡
ገበርከ፡ ኵሎ፡ ሠምረከ፡ ቦቱ፨ ወ
ፈነውኮ፡ ውስተ፡ ማኅፀነ፡ ድንግል፤ ተ
ፀንሰ፡ በከርሥ፤ ሥጋ፡ ኮነ፤ ወልደቱ፡
ተዐውቀ፡ እመንፈስ፡ ቅዱስ፤ እምድ
ንግል፡ ተወልደ፡ ከመ፡ ፈቃደከ፡ ይፈ
ጽም፤ ወሕዝበ፡ ለከ፡ ይስሬዕ፡ ቅ
ዱሰ፤ ሰፍሐ፡ እደዊሁ፡ ለሕማም፤ ሐ
መ፡ ከመ፡ ሕሙማነ፡ ያድኅን፡ እለ፡ ተ
ወከሉ፡ በላዕሌከ፨ ዘተውህበ፡ በ
ፈቃዱ፡ ለሕማም፡ ከመ፡ ሕሙማነ፡
ያድኅን፤ ወያጽንዖሙ፡ ለእለ፡ ተንተ
ኑ፤ ግዱፋነ፡ ይርከብ፤ ወሙታነ፡ ያሕዩ፤
ወሞተ፡ ይስዐር፤ ወማእሰረ፡ ሰይጣ
ን፡ ይብትክ፤ ወፈቃደ፡ አቡሁ፡ ይፈጽ
ም፤ ወይኪድ፡ ሲኦለ፤ ወያርኁ፡ አና
ቅጸ፡ ሕይወት፤ ለጻድቃን፡ ያብርህ፤
ሥርዐተ፡ ይትክል፡ ጽልመተ፡ ያእት
ት፤ ወሕፃናተ፡ ያልህቅ፤ ወትንሣኤ
ሁ፡ ያግህድ፨

10 በይእቲ፡ ሌሊት፡ እንተ፡ ባቲ፡ አ
መ፡ ያገብእዎ፡ ነሥአ፡ ኅብስተ፡ በእ
ደዊሁ፡ ቅዱሳት፡ ወብፁዓት፡ እለ፡ አ
ንበለ፡ ርስሐት፤ አእኰተ፡ ባረከ፡
ወፈተተ፡ ወመጠወ፡ ለአርዳኢሁ፡
(ነጊሮ፡) እንዘ፡ ይብል፤ ንሥኡ፡ ብላ
ዑ፡ ዝኅብስት፡ ሥጋየ፡ ውእቱ፡ ዘበእ
ንቲአክሙ፡ ይትፌተት፡ ለኅድገተ፡ ኃ
ጢአት፤ ወሶበ፡ ዘንተ፡ ትገብሩ፡ ተዝ
ካረ፡ ዚአየ፡ ግበሩ፨ ወከማሁ፡ ጽ
ዋዐ፡ ወይን፡ እምድኅረ፡ ተደረ፡ ቶሰ
ሐከ፡ አእኰተከ፡ ባረክከ፡ ወቀደስ
ከ፡ ወሀብኮሙ፡ በአማን፡ ደመከ፡
ዝንቱ፡ ዘተክዕወ፡ በእንተ፡ ኃጢአ
ትነ፨
11 ይእዜኒ፡ እግዚኦ፡ እንዘ፡ ንዜክር፡
ሞተከ፡ ወትንሣኤከ፡ ንትአመነከ፡
ወናቀርብ፡ ለከ፡ ኅብስተ፡ ወጽዋዐ፡

Dicit Sacerdos.

Utique Domine! tibi gratias agimus. & tibi benedicimus, & semper rogamus te O Deus: Pater excelsorum: qui regis thesauros lucis [*i. e.* sidera]. Visita Hierosolymam de cœlis. Domine Potestatum, Archangelorum, & virtus dominantium, gloria thronorum (y), amiculum luminatium, gaudium deliciarum, Rex Regum, Pater qui comprehendit cuncta [tanquam] manu & gubernat. Et consilio tuo filius tuus JESUS unigenitus crucifixus est pro peccatis nostris. Qui verbo fœderis tui fecisti omnia, in quo beneplacitum est tibi: & misisti ipsum in uterum virginis; conceptus est in ventre: caro factus est: & nativitas ejus cognita fuit [quod esset] à Spiritu Sancto; dum nasceretur ex Virgine, ut voluntatem tuam perficeret, & populum tibi constitueret sanctum. Expandit manus suas ad passionem, passus est, ut patientes salvaret, [illos nempe] qui fiduciam suam ponunt in te. Traditus est sponte sua in cruciatus ut cruciatibus affectos salvaret, & confirmaret nutantes [vacillantes] perditos reperiret, & mortuos vivificaret: & mortem tolleret, & vincula Satanæ disrumperet: & voluntatem Patris sui perficeret. Infernum conculcaret, & portas vitæ reseraret; Justos illuminaret: fœdus sanciret: tenebras removeret: infantes educaret, & resurrectionem suam manifestaret.

In illa nocte, qua prodiderunt eum, accepit panem in manus suas sanctas, & beatas, ac immaculatas; gratias egit, benedixit, fregit & dedit discipulis suis [narrans] dicendo: *Accipite, comedite, hic panis corpus meum est, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum; & cùm hoc feceritis, commemorationem mei facitote. Similiter quoque calicem vini postquam cœnati essent, miscens, gratias agens, benedicens & sanctificans, dedisti illis verum sanguinem tuum, qui effusus est pro peccatis nostris.*

Nunc igitur, ô Domine! memores sumus, mortis & resurrectionis tuæ, confidimus tibi & offerimus tibi panem & ca-

እንዘ፡

(y) Ista sunt *nomina Angelorum* κυριότητες, ἀρχαὶ, θρόνοι, ἐξουσίαι, ex Epist. *Pauli ad Coloss.* 1, 16. De quibus vide Hist. Æthiop. 3, 5, 85.

L.III.c.4. N. XXXI.

እንዘ፡ ናአኵተከ። ለከ፡ ለባሕቲ
ትከ፡ ዘእምዓለም፡ መድኅን፡ አም
ላክ። እስመ፡ አዘዝከነ፡ ንቁ
ም፡ ቅድሜከ፡ ወለከ፡ ንትክሀን።
በእንተ፡ ዝንቱ፡ ንሕነኒ፡ አግብርቲከ፡
እግዚኦ፡ ንስእለከ፡ እግዚኦ። ወና
ስተበቍዐከ፡ ከመ፡ ትፈኑ፡ ቅዱስ፡
መንፈሰ፡ ወኀይለ፡ ዲበ፡ ዝንቱ፡ ኅብ
ስት፡ ወላዕለ፡ ዝጽዋዕ፡ ይረስዮ፡ ሥ
ጋሁ፡ ወደመ፡ ለእግዚእነ፡ ወመድኃኒ
ነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ለዓለመ፡ ዓ
ለም።

licem, gratias agentes tibi. Tibi soli qui à seculo (es) Salvator Deus. Quoniam tu jussisti nos, ut stemus eoram te, *& tibi* instar Sacerdotum ministremus. Propter hoc nos quoque servi tui, Domine: rogamus te Domine: Et supplicamus tibi, ut mittas Spiritum Sanctum, & virtutem super hunc panem, & super hunc calicem [ut] efficiat corpus & sangvinem Domini & Salvatoris nostri JESU Christi in secula seculorum.

[In impresso pag. 168. d. habentur sequentia: ይብል፡ ሕዝብ። *Dicit populus:* እግዚኦ፡ መሐረነ፤ እግዚኦ፡ መሐረነ፤ እግዚኦ፡ ተሣሀለነ። *Domine miserere nostri: Domine miserere nostri: Domine propitius esto nobis.* ይብል፡ ካህን፡ *Dicit sacerdos.* Et sic pergitur in contextu.]

ዓዲ፡ ናቄርብ፡ ለከ፡ ዘንተ፡ አኰቴተ፤
ዘለዓለም፡ ሥላሴ፤ እግዚኦ፡ አብ፡
ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፤ ዘኵሉ፡ ፍጥረ
ት፡ ወነፍስ፡ ትርዕድ። ወይሠውጥ፡
ባቲ፡ ለከ፡ ዝንቱ፡ አምኃ፡ አኮ፡ መ
ብለዓ፡ ወመስቴ፡ ዘአቅረብነ፡ ለቅድ
ሳቲከ። ግበር፡ ለነ፡ ኢይኩነነ፡ ለኰ
ነኔ፡ ወኢለዘርኅዎ፡ ጸላኢ፤ ወኢለሐ
ጕል፡ አላ፡ ፈውስ፡ ለሥጋነ፡ ወለጽንዐ፡
መንፈስነ። እወ፡ አምላክነ፡ ሀበነ፡ በ
እንተ፡ ስምከ፡ ንጕየይ፡ እምኵሉ፡
ሕሊና፡ ዘኢያሠምረከ። እግዚኦ፡
ሀበነ፡ ይሰደድ፡ እምኔነ፡ ኵሉ፡ ምክ
ረ፡ ሞት፡ ለዘ፡ በስምከ፡ ተጽሕፈ፡
በውሣጢተ፡ መንጦላዕት፡ ዘመቅደስ
ከ፡ ዘአርያም። ስመ፡ ዚአከ፡ ይስ
ማዕ፡ ሞት፡ ወይደንግፅ፤ ወቀላያት፡
ይሠጠቁ፤ ወጸላኢ፡ ይትከየድ፤ መ
ንፈሰ፡ ሐጕል፡ ይርዐድ፤ ወኑደት፡ ይ
ትገሐስ፤ ወኢአሚን፡ ይርሐቅ፤ ወዐ
ላዊ፤ ይትመነደብ፤ መዐት፡ ይሕሣእ፤
ቅንአት፡ ኢይብቋዕ፡ ዝሉፋ፡ ለይት
ገሠፅ፤ ወይሠረው፡ መፍቀርያነ፡ ወር
ቅ፤ ጸማ፡ ሊይሰስል፡ ሐባሊ፡ ሊይትነ
ጻሕ፤ ወይዘርዘር፡ ኵሉ፡ ዘፍጥረታ
ተ፡ ሕምዝ። ሀብ፡ እግዚኦ፡ ለአዕይ
ንተ፡ ለብነ፡ ውሣጥያት፡ ከመ፡ ኪያ
ከ፡ ይርአዩ፡ ወይሴብሑከ፡ ወይወድ
ሱከ፡ እንዘ፡ ይዘክሩከ፡ ወይትቀነዩ፡
ለከ፡ እስመ፡ አንተ፡ ባሕቲትከ፡ መ
ክፈልቶን፤ ወልዱ፡ ወቃሉ፡ ለእግዚአ
ብሔር፡ ዘኵሉ፡ ለከ፡ ይትቀነዩ። ለ
እለ፡ በጸጋ፡ ከሠትከ፡ ፈጽም፡ ወአ
ጽንዕ፤ እለ፡ በጸጋ፡ ፈውስ፤ ዕቀብ፡ እ
ለ፡ በኀይለ፡ ልሳን፡ ይሴብሑ፡ አሚነ፤

Porro offerimus tibi hanc gratiarum 12
actionem, O æterna Trinitas, Domine:
Pater Jesu Christi, quem omnis creatura
& anima veneratur (z)..... Tibi damus
istud donum; non cibum nec potum
offerimus Sanctitati tuæ. Fac, ne cedat
nobis in condemnationem & obtrecta-
tionem inimici; nec in perditionem.
Sed [in] medicamen corporum nostro-
rum, & in robur Spiritus nostri. Utique
Deus noster largire nobis propter no-
men tuum, ut fugiamus omnes cogita-
tiones quæ displicent tibi. Domine da 13
nobis ut depellatur à nobis omne consi-
lium mortis, qui in nomine tuo inscri-
pti sumus in interiori velo Sanctuarii tui
excelsissimi. Nomen tuum audiat mors,
& consternetur: Abyssi rumpantur; Ini-
micus conculcetur: Spiritus malignus
contremiscat. Draco recedat: & infi-
delitas elongetur: & apostata affligatur:
ira languescat, invidia nil efficiat, obsti-
natus redarguatur, & exstirpentur omnes
amatores pecuniæ [avari]. Molestia
recedat: fraudulentus prosternatur: &
hebescant omnes species veneficiorum.
Da Domine oculis interioribus cordis 14
nostri, ut te contueantur, celebrent &
laudent te memores tui, & serviant tibi,
quoniam tu solus portio eorum es: Filius
& verbum Domini cui cuncta subjecta
sunt. Quibus [te] per gratiam revela-
sti, [eos] perfice & corrobora: illos qui
in gratia sunt, sana: Custodi eos qui
virtute linguæ celebrant fidem: & qui vo-

HΩ

(z) Mutilus hic videtur locus & sensus imperfectus.

ዘበቃለ፡ ልሳን፡ ተምህረ፡ አርትዖ፤ አለ፡ ይገብሩ፡ ፈቃደከ፡ ለዝሉፉ፡ አድኅኖሙ፡ መዓስበ፡ ሐውጽ፤ እጓለ፡ ማውታ፡ ተወከፍ፡፡ እለ፡ በሃይማኖት፡ አዕረፉ፡ ተወከፍ፡፡

ce linguæ edocti fuerunt, dirige. Illos qui faciunt voluntatem tuam, æternùm salva. Viduas visita. Orphanos suscipe. Illos qui in fide obdormiverunt, suscipe. L. III. c. 4. N. XXXI. & XXXII.

15 ሀበነ፡ ለነኒ፡ ክፍለ፡ እግዚኦ፡ ምስለ፡ ኵሎሙ፡ ቅዱሳኒከ፤ ሀበነ፡ ኀይለ፡ ናሥምርከ፡ በከመ፡ እሙንቱ፡ አሥመሩከ፡፡ ሕዝበከ፡ ረዐይ፡ በርትዕ፡ ወቅድሳት፤ እግዚኦ፡ ሀበነ፡ ለኵልነ፡ ድማሬ፡ ለእለ፡ ንትሜጦ፡ ቅድሳቲከ፤ ንጽገብ፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፡ ወጽንዐ፡ ሃይማኖት፡ ዘሰጽድቅ፤ ከመ፡ ለዝሉፉ፡ ኪያከ፡ ናእኵት፡ ወለወልድከ፡ ፍቁርከ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፤ እስመ፡ ለከ፡ ክብር፡ ወስብሐት፡ ለዓለመ፡ ዓለም፡፡

Da nobis quoque portionem Domine! cum omnibus sanctis tuis; Da nobis vires ut placeamus tibi, quemadmodum illi placuerunt tibi. Populum tuum pasce in rectitudine & sanctitate. Domine da nobis omnibus conjunctionem animorum, qui accipimus sacra tua, satiemur Spiritu S. & robore fidei veræ; ut in perpetuum tibi gratias agamus, & dilecto filio tuo Jesu Christo, quia tuus est honor & gloria in secula seculorum.

16 ሐዳፌ፡ ነፍስ፡ ለጻድቃን፡ መርሕ፤ ወለቅዱሳን፡ ምክሕ፤ ሀበነ፡ እግዚኦ፡ ሖዐይንተ፡ አእምሮ፡ ወትረ፡ ኪያከ፡ ይርአያ፤ ወእእዛነኒ፡ ቃለ፡ ዘባሕቲትከ፡ ይስማዓ፤ እምከመ፡ ጸገበ፡ ነፍስነ፡ እምጸጋከ፡፡ ልበ፡ ንጹሐ፡ ፍጥር፡ ለነ፡ እግዚኦ፡ ከመ፡ ዘልፈ፡ ዕበይከ፡ ንለቡ፡ ለኄር፡ ወለመፍቀሬ፡ ሰብእ፡ አምላክነ፤ ሠምሬ፡ ለነፍሳዚአነ፤ ወሕሊና፡ ዘኢይጸንን፡ ጸገወነ፡ ዘተመጦነ፡ ዚአከ፡ ሥጋ፡ ወእንቲአከ፡ ደም፤ ንሕነ፡ አገብርቲከ፡ ትሑታን፡ እስመ፡ መንግሥት፡ ዚአከ፡ እግዚኦ፡ እኩት፡ ወስቡሕ፤ አብ፡ ወወልድ፡ ወመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ይእዜኒ፡ ወዘልፈኒ፡ ወለዓለመ፡ ዓለም፡ አሜን፡፡

Gubernator animarum, ductor justorum & gloria sanctorum. Da nobis Domine oculos scientiæ, qui semper te respiciant: & aures quoque quæ tantùm tuum verbum audiant, postquam nunc saturata est anima nostra gratiâ tuâ. Cor mundum crea nobis Domine, ut semper magnitudinem tuam consideremus, qui bonus es & φιλάνθρωπος, Deus noster! gratam habe animam nostram, & mentem constantem largire nobis, qui accepimus corpus tuum & proprium tuum sanguinem. Nos servi tui humiles, quoniam regnum tuum, Domine, inclytum & gloriosum, Pater, Filius & Spiritus S. nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

1 N°. XXXII. De Pseudepigraphis Apostolicis.] Quandoquidem Statuta seu Constitutiones, & *Canones* supradicti, ut & *Liturgiæ* nonnullæ titulum Apostolicum præ se ferunt, multi viri docti, ut demonstrarent illa Apostolorum non esse, magno labore desudarunt; (a) quô nunc supersedere possumus, postquam omnia tam clara facta sunt, ut nemo amplius id defendere velit, nisi fortassis simpliciores Habessini cum reliquis Orientalibus, qui ex solis titulis judicant.
2 Num temeritate vel simplicitate descriptorum, vel casu impositi fuerint tituli isti, nunc non anquiremus. Certum est, etiam primitivis Ecclesiæ temporibus talia scripta inter fideles oberravisse. Huc enim respicit *Canon LX. vulgò Apostolorum*: Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία, ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει, &c. qui sic reddendus est: *Si quis libros ab impiis hominibus falsis titulis* [Apostolorum *nempe* vel patrum Orthodoxorum] *inscriptos tanquam sacros in Ecclesiis vulgaverit,&c.* Videatur *Zonaræ Commentarius in hunc Canonem*, qui inter tales libros expressè refert *Constitutiones Apostolorum per Clementem* scriptas, (b) de quibus sententiam Patrum in Trullo congregatorum N. XXX.
3 supra adduximus. Potuit tamen alia subesse causa, cur ita inscriberentur, non quòd §. 114. &
autorum nomina designarent, sed ut in eorum festis recitarentur: vel aliàs in eorum, seqq.

(a) Inter alios Joannes Dallæus in tractatu supra allegato, in quo Constitutiones à Turriano, viro parum judicioso, editas, graviter & meritò impugnat, simul Canones Apostolorum illis annexos omni autoritate privat. Quamvis eruditi omnes agnoscant, opusculum illud seorsim compilatum, ab impostore quodam illic agglutinatum fuisse. (b) Et tamen Canones Apostolorum ab ipsis Apostolis profectos putat. hoc cap. N. 30. §. 114.

L. III. c. 4. quorum nomen præ se ferunt, honorem denominati fuerint. (c) Igitur quamvis 4
N. XXXIII. veram rationem talium inscriptionum ignoremus, eas propterea non statim mendacii vel fraudis arguemus. Exemplo sint *Liturgia* sexta *Domini nostri*, quam numero præcedente Lectori dedimus: & octava *Domina nostra*, quas nemo sanus Domini nostri & Dominæ nostræ opuscula dixerit; is enim ex textu ipso statim redargueretur. (d) Ex quo etiam sequitur, quòd inscriptores neminem fallere voluerint, aliàs totum opus tali inscriptioni accommodassent. Idem censeo de *Liturgiis*, quæ *D. Marci* & *D. Jacobi* nominibus circumferuntur, quæ maximam censuram passæ sunt, 5 resectis iis, quæ tantis autoribus convenire non videbantur. Quis verò credat *M. Basilium*, nec non *Chrysostomum* ausum fuisse, Prototypo sublato, Liturgiam ab Apostolo compositam contrahere, uti *Menologium Basilianum de Jacobo Domini fratre* nimis audacter agit, his verbis: *Primus divinam Liturgiam scripsit, quam à Christo didicerat, sed postea compendiosiorem eam fecit M.* Basilius: *deinde* Chrysostomus *propter hominum imbecillitatem.* Egregia scilicet ratio contrahendi & imminuendi Apostoli alicujus scriptum. Cur non abbreviarunt etiam *Epistolam Pauli ad Romanos*, omissis iis, quæ infirma nostra ingenia transcendunt. Absit, ut viris sanctis tale quid imputemus. Non vacat eas conferre cum Liturgiis quæ in Oriente reperiuntur, si conveniant, utique *ante Concilium Chalcedonense* Habessini eas acceperunt, quia post illud nullum cum Ecclesia Græca vel Latina commercium ampliùs habuerunt. 6

N°. XXXIII. De libro Æthiopico ORGANON DENGHEL dicto.] Liber Æthiopicus ኦርጋኖን፡ድንግል፡ *Organon Musicum B. Virginis* dictus, 1
3, 5, 82. in laudem *B. Mariæ* effusissimus est, nam ut alibi diximus: *Habessini sanctissimæ Virginis cultores sunt nimii.* Igitur magni faciunt librum istum, similitudinibus allegoriisque refertum, nec non Rhetorico verborum fastu ornatum. Recens est, ab *Abba* 2 *Georgio* Doctore quodam Æthiopiæ compositus, qui & alios tractatus scripsit, referente *Gregorio meo*, ex cujus dono illum possideo, in Æthiopia scriptum & ligatum. Dictio Æthiopica istius tractatus genuina est; ideoque pro Lexico meo, nec non Grammatica concinnanda utilis fuit.

Lectiones in singulas hebdomadis ferias continet, sed, quod mirum est, incipit 3 à secunda, hoc modo:

በሰኑይ፡	Lectio feriæ secundæ.
በስመ፡እግዚአብሔር፡ሥሉስ፡ዘ እንበለ፡ፍልጠት፡ ወአሐዱ፡በጽም ረት፤ ኅቡረ፡ህላዌ፡ዕሩይ፡መለኮት፤ ዘአሐተ፡ይሰገድ፡እምነበ፡ሰብእ፡ ወመላእክት፨ እጼሊ፡እንከ፡ዘን ተ፡ጸሎተ፡ዘይሰመይ፡ኦርጋኖን፡ውዳ ሴ፤ ወመሰንቆ፡መዝሙር፡ ወዕንዚ ራ፡ስብሐት፤ ዘአስተብፅዖ፡ድንግ ልናሃ፡ ወዘረረ፡ዕበያ፤ ወአክብሮ፡ስ ማ፡ወሰብሖ፡ቅድስናሃ፡ ወገነየ፡ለ ንግሥ፡ ለቅድስት፡ወንጽሕት፡ወቡ ርክት፡ማርያም፡ ዘበዕብራይስጢ፡ ማሪሃም፡ ድንግል፡ ወላዲተ፡ አም ላክ፨	In nomine Dei omnipotentis, qui trinus est sine divisione, & unus conjunctione: par essentia & æqualis divinitate: qui pariter adoratur & ab hominibus & ab Angelis. Orabo igitur hanc orationem, quæ vocatur ORGANON ENCOMII, *& cithara psalterii & lyra laudis*, quâ beata prædicatur virginitas; celebratur magnitudo, honoratur nomen, & laudatur sanctitas, & extollitur regia dignitas sanctæ, castæ & benedictæ MARIÆ, (*Ebraicè Mariham*) (e) Virginis, genitricis Dei, &c.

Repetitur liber hic aliàs bis in Europa, in *Bibliotheca Oxoniensi, & Hamburgi*, apud Lt. *Ezram Ezardi.*

N°. XXXIV.

(c) Veluti si quis *Inventum* suum vocet *Brandeburgicum*, non quòd *Elector Brandeburgicus* id excogitaverit, sed quòd autor in honorem Serenifs. Electoris id evulgare in animo habeat. (d) Wanslebius tamen in insana hac opinione fuisse videtur. Nam Liturgias istas in conspectu Operum Æthiopicorum recensens, cùm ad hanc nostram venisset, *Sexta,* ait, *quæ Domino nostro Jesu Christo adscribitur*, scil. tanquam autori. (e) Tam parum Hebraicè callent, ut & nomen *Mirjam* ignorent.

N°. XXXIV. De Prophetia Enochi an extet Æthiopicè ?] L. III. c. 4. XXXIV. pag. 395.

1 *Gassendus* in vita Peireskii *de Ægidio Lochtensi Capucino*, qui in Ægypto septennium egerat, inter alia scribit : *Quandoquidem inter cætera animadvertisse se dixit* Mazapha Einok (f) *seu* Prophetiam Enochi, *declarantem ea, quæ ad finem usque seculi eventura sunt; librum Europæ pridem invisum, illic autem charactere ac Idiomate Æthiopico seu Abyssinorum, apud quos is fuerat servatus, conscriptum, ideò* Peireskius *sic fuit accensus ejus quoque pretio comparandi studio, ut nullis parcens sumptibus, ipsum denique sui*
2 *fecerit juris.* Emanavit hinc fama de hoc libro ad eruditos, qui me hortati sunt, ut omnem operam impenderem, adipiscendi specimen saltem istius libri, de quo à tot seculis, an unquam extitisset, vel cujus momenti & autoritatis esset, apud scriptores disquisitum fuerit.

[Videantur è Veteribus *Origenes contra Celsum lib. 5. & in Num. c. 34.* ubi dicit : *apud Hebræos in nulla autoritate haberi.* Tertullianus *de idolol. c. 4. de cultu fœminarum cap. 1. nec non de habitu mulierum c. 3.* August. de civitate Dei. Lib. 15. c. 23. Inter recentiores Drusius in suo *Henoch. Bangius in cœlo Orientis. Exercit. 1.* quæst. 5. & 6. omnium latissimè exponit, quæ de hoc libro sciri possunt.]

3 Igitur & ego nullis neque sumtibus neque laboribus peperci, donec specimen istius libri adipiscerer. Primò eum quæsivi *Aquis Sextiis*, ubi noveram *Peireskium* vixisse : mox audito Bibliothecam ejus à *Card. Mazarino* emtam, & *Lutetiam Parisiorum* translatam, initium & finem libri depingi curavi, perversè depictum enucleavi, atque cum *Hottingero* communicavi, qui ea occasione *dissertationem* inte-
4 gram de hoc libro edidit. Tandem sub finem anni 1683. ipse Lutetiam Parisiorum veni, atque librum hunc in *Bibliotheca Regia*, quò ex Mazariniana translatus fuerat, reperi, deaurato involucro, tanquam egregius aliquis liber esset, obtectum, cum titulo : *Revelationes Enochi Æthiopicè.* Sed *Henochi* non esse ex ipso statim titulo apparet, in quo autor libri በኃይለ፡ ሚካኤል፡ *Bahaila-Michael*, disertè nominatur; qui ex veteribus fragmentis has quisquilias compilavit, quales nobis *Iosephus Scaliger de Egregoris è libro Georgii Syncelli*, qui etiam titulum *Enochi* habuit, publicavit. Contuli locum illius, & ibi multo plures artes, quas Angeli homines docuisse dicuntur, quàm in fragmento Scaligeri reperi. Henochus passim citatur. Continet etiam peculiarem tractatum de *nativitate Henochi*, unde fortassis libro nomen. Verùm tam crassas ac putidas fabulas continet, ut vix legere sustinuerim.

Exordium Libri paucis hic damus :

በስመ፡ አብ፡ ወወልድ፡ ወመንፈስ፡
5 ቅዱስ፡ ፩ አምላክ፡፡
ወዝውእቱ፡ መጽሐፈ፡ ምሥጢ
ረ፡ ሰማይ፡ ወምድር፡ ዘይነግር፡ ም
ሥጢረ፡ ደብተራ፡ ቀዳሚት፡ ወደኃ
ሪት፡ ዘይዩድዕ፡ ምሥጢረ፡ ኵሉ፡
ፍጥረት፡ ዘከመ፡ ተፈጥረ፡ በበ፡
ጾታሁ፡ ዘተምህረ፡ አባ፡ በኃይለ፡
ሚካኤል፡ ወለበወ፡ እምንበ፡ ተ
ምሃኑ፡ ሰማይ፡፡
ወመልአክኒ፡ ዘተፈነወ፡ ኀቤሁ፡
ብርሃናዊ፡ ይቤሎ፡ ስማዕ፡ እንገር
ከ፡ እምቀድሙ፡ ወአጤይቀከ፡ ኵ
ሎ፡ በበ፡ መትለው፡ ነገር፡ በእን
ተ፡ ምሥጢረ፡ መለኮት፡ ኢሀሎ፡
አብ፡ እምቅድመ፡ ወልድ፡ ወኢሀ
ሎ፡ ወልድ፡ እምቅድመ፡ አብ፡ ወኢ
ሀሎ፡ መንፈስ፡ ቅዱስ፡ ቅድመ፡ አብ፡

In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti unici Dei.

Hic est liber mysteriorum cœli & terræ. Qui enarrat mysterium tabernaculi primi & postremi : qui recenset mysterium omnium creaturarum, quo pacto creatæ fuerint quæque suo ordine. Quæ didicit *Abba Bahaila-Michael, & intellexit ex Tambana-Samai.*

Angelus autem qui missus fuit ad eum lucidus, dixit ei : *Ausculta* [ut] *narrem tibi ab initio, & certiorem te faciam omnium rerum secundum ordinem earum. De mysterio divinitatis : Non est Pater ante Filium, neque est Filius ante Patrem, neque est Spiri-*

(f) Æthiopicè est መጽሐፈ፡ ሄኖክ፡ *Liber Henochi.* Hottingerus hæc exscripsit in sua Bibliotheca Orient. L. 3. p. 2. c. 6. p. 319.

L.III.c.4. N.xxxiv. ወወልድ፤ ሀለውቶሙ፡ እምቅድመ፡ ፍጥረት፡ ዓለም፡ ወአሐዱ፡ ውእቱ፡ ሀለውቶሙ፤

tus Sanctus ante Patrem & Filium, sed existentia eorum [est] *ante creationem mundi: & una est essentia eorum.* &c.

Hæc sufficiant ad demonstrandum non esse Librum Henochi.

Sed paulo post sequuntur futiles & absurdissimæ narrationes, ex quibus unam tantùm dabimus de bello ስጥናኤል፡ *Setnaelis* [sic vocat Diabolum] cum *Michaele Archangelo*, ubi prolixè refert copias innumerabiles equitum, *peltariorum, cataphractorum, funditorum, hastatorum* & nescio quorum amplius. Garrit, exercitum Michaelis bis fusum fuisse ab exercitu Setnaelis; at tertio conflictu Michaelem, acceptâ à Deo cruce splendidâ, in qua scriptum erat: *In nomine Dei Patris, Filii & Spiritus S. unici Dei* &c. victoriam reportavisse. 6

Putidissima *Setnaelis* descriptio poterit referri ad Talmudistarum *Behemotum* & *Leviathanem*, nec non ad Judæorum בר יוכני *Bar-juchne* seu immensum illum Gallum cœlestem, & Arabum *avem Ruch.* Ea se habet prout sequitur: 7

ወኮነ፡ ፍጥረቱ፡ ለስጥናኤል፡ ፻ወ፯፻ በእመት፡ መላእክ፡ ቆሙ፤ ወርእሱ፡ መጠነ፡ ደብር፡ ዐቢይ፤ ወአፉሁ፡ መጠነ፡ ፵ በእመት፤ ወቀራንብቱ፡ ዐይኑ፡ ምሕዋረ፡ ሠለስ፡ ዕለት፤ ወሶበ፡ ፈቀደ፡ ያስተጋብእ፡ ብንተ፡ ዐይኑ፡ በ፯ ዕለት፡ አምዕፁብ፡ ያስተጋብእ፤ ወእደዊ፡ ፸፡ በእመት፡ ወእገሪሁ፡ ፸፻ በእመት፡ ወገጹ፡ መጠነ፡ ምሕዋረ፡ ዕለት፡ ወነፋስቱሂ፡ ፻፡ በእመት፤ ወከመስ፡ ሶሙ፡ ነፋስተ፡ ለመላእክት፡ ስሞ፡ ለሕዝቅኤል፡ ነቢይ፡ እንዘ፡ ይብል፤ በ፪ ክነፊሆሙ፡ ይከድኑ፡ ገጾሙ፤ ወበ፪ ይከድኑ፡ እገሪሆሙ፤ ወበ፪ ይከድኑ፡ እደዊሆሙ፤ ወበ፪ ይከድኑ፡ ነፋስቶሙ፤ አእምርኬ፡ ከመ፡ ሶሙ፡ ነፋስተ፡ ለመላእክት፤ ወአለቦ፡ እምውስቴቶሙ፡ ከመ፡ ተባዕት፡ ወአንስት፡ ወኢይወልዱ፡ ወኢይትወለዱ፤ ወስጥናኤልሰ፡ ዘይትሌሣዕ፡ ክምረ፡ እምአፉሁ፡ መጠነ፡ ደብር፡ ዘየውዕል፡ እምነገሀ፡ እስከ፡ ፯ ሰዐት፡ ምሕዋረ፤ ወምራቅ፡ ዘይወፅእ፡ እምአፉሁ፡ መጠነ፡ ዮርዳኖስ፤

Talis autem erat creatura Setnaelis; Centenorum millium & septingentorum cubitorum Angelicorum [erat] statura ejus. *Caput* ejus [erat] instar maximi montis. Et *os* ejus erat ferè quadraginta cubitorum. *Supercilia oculorum* ejus trium dierum itinere [distabant]. Cùm vellet convertere *pupillas oculorum* suorum, vix septem dierum spatio id peragebat. *Manus* habebat LXX. cubitorum: *pedes* verò Septem millium. Et *facies* ejus unius diei itinere lata erat.

Quanta fuerint reliqua membra omnia portione tanti corporis atque capitis, lectoris arbitrio æstimanda non relinquere voluit vecordissimus autor, sed ipse ineptissimè mensuravit, etiam turpissimum, quod centum cubitis longum fuisse fabulatur. Latinè reddere nolui. Æthiopicus lector intelliget, & multùm ridebit; multò magis verò indignabitur, cùm Ezechielem allegari cognoverit, quasi ille testetur: *Esse angelis octo alas* [non sex ut Seraphinis apud Esaiam] *quibus non tantummodò faciem, & manus pedesque, sed & verenda contegant.* Tam effrenis mentiendi impudentia illi est. Mox tamen subjungit non dari inter Angelos mares & fœminas. Dimensionum corporis humani gnari monstrum sibi describi putabunt, dum ista legent. Latitudinem faciei unius diei itinere facit: superciliorum verò distantiam trium. Sputum oris ejus Jordani simile dicit. Judicent jam lectores, quàm pulchræ hæ sint revelationes Enochi, tam pulchro involucro, tantisque sumtibus dignæ. Libentiùs de stultissimo hoc libro tacuissemus, nisi jam apud tot claros viros hic illic mentio illius facta fuisset. 8

9 (Di-mensionum...)

Cæterùm an Patriarcha Enoch librum, prædictionem futurorum continentem, scripserit, ex Epistola Judæ probari nequit. Apostolus enim nullum talem librum citat, sed duntaxat προεφήτευσε Ἐνὼχ *Prophetavit Enoch* inquit; Prophetia ista 10

vel

vel traditione inter pios Iſraelitas conſervari: vel poſt diluvium in piorum libris conſignati potuit, ut memoria ejus conſervaretur. L. III. c. 4. N. x x x v.

1 N°. XXXV. De Libellis quibusdam ſuperſtitioſis apud Æthiopes repertis] Alius & à priori diverſus eſt liber non minus abſurdus, quem ſub nomine ጸሎት፡ ርቅት፡ *Orationis Magicæ*, in Hiſtoria noſtra hoc capite deſcripſimus. Quod monendum fuit, quia vir doctus Hiſtoriam noſtram allegans, eundem cum præcedente libro eſſe putavit. §. 51.

2 Plures ejus farinæ dantur, qui, quoniam toties in Europa, & aliquoties in Bibliotheca Vaticana reperiuntur, ſpecimina quædam ex illis hîc proferemus, ut eruditi libellos fortè oblatos cognoſcere, & diſcernere poſſint. Gallicum ut & Altorfinum, nec non Viennenſe exemplar ſic incipit:

በስመ፡ አብ፡ ወወልድ፡
ዛቲ፡ ጸሎት፡ ዘእግዚእትነ፡ ማርያም፡ ዘጸለየት፡ ባቲ፡ በውስተ፡ ሀገረ፡ በርቶስ ። ወተፈትሐ፡ ኵሉ፡ ንጻውንት፡ ዘውስተ፡ ሀገር፤ ወአድኀነቶ፡ ለማትያስ፡ ረድእ፡ ወአምኑ፡ ሰብአ፡ ሀገር ።

In nomine Patris & Filii &c.
Hæc eſt oratio *Dominæ noſtræ Mariæ*, quam oravit in ipſa urbe *Berytho* (g). Et ſoluta fuerunt omnia vincula ferrea, quæ erant in urbe; & liberavit *Matthiam* diſcipulum, & crediderunt cives illius urbis.

3 [De hoc diſcipulo Matthia, quare carceri incluſus, vel quomodo liberatus fuerit, non dicitur. Extare talem aliquam Hiſtoriam Apocrypham apud Æthiopes colligo etiam ex Poëta meo, qui de hoc miraculo ſic ſcribit: Enc. 21. Octob. 2.

እማእሰረ፡ ጌጋይ፡ ፍትሕኒ፤ ወላዲተ፡ ክርስቶስ፡ አምላክ፤
እምነ፡ ሞቅሕ፡ ጽኑዕ፡ ወእምነ፡ ማእሰር፡ ድሩክ፡
ከመ፡ ፈታሕክዮ፡ ዮም፡ ለማትያስ፡ ላእክ ።

E vinculis erroris exſolve me, O genitrix Chriſti Dei!
E compede valido, & vinculis atrocibus,
Sicut exſolviſti hodie Matthiam *miniſtrum.*]

Mox ex abrupto incipit:

4 ይቤ፡ እግዚእነ፡ ወመድኀኒነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ለመላእክቲሁ፡ ንጹሓን፤ ወለአርዳኢሁ፡ ቅዱሳን፡ ወኄሬን፡ በእንተ፡ ዛቲ፡ ጸሎት፤ ከመ፡ አልቦ፡ ዘያአምራ፡ ኢመላእክተ፡ ሰማይ፤ ወኢሊቃነ፡ መላእክት፤ ወኢሱራፌል፡ ወኢኪሩቤል፡ ወኢአሐዱ፡ እምሰራዊተ፡ ሰማያት፡ አላ፡ አብ፡ ወወልድ፡ ወመንፈስ፡ ቅዱስ፡ አሐዱ፡ አምላክ ።

Ait Dominus noſter & Salvator noſter *IESVS CHRISTVS* angelis ſuis puris, & diſcipulis ſuis ſanctis & bonis, de hac oratione: *Neminem eſſe, qui noverit eam, neque Angelos cæleſtes, neque Archangelos, neque Seraphim, neque Cherubim, neque quenquam ex copiis cæleſtibus, niſi Patrem & Filium & Spiritum Sanctum unicum Deum.*

5 Paulo poſt ad matrem converſus ait:

ወካዕበ፡ አነ፡ አጤይቀኪ፡ ኦማርያም፡ ወላዲትየ፡ ከመ፡ ትትወከፊ፡ ዘንተ፡ ንብረ፡ ዐቢየ፤ ወትትኃሠሢ፡ ውስተ፡ ዝንቱ፡ ጸሎት ። ወኮነ፡ ሶበ፡ ሰምዐት፡ እግዚእትነ፡ ዘንተ፡ እምወልዳ፡ ፍቁር፡ ቀመት፡ በእገሪሃ፡ ወነሠሠት፡ ኀበ፡ እግዚእነ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፤ እስከ፡ ኢድኅኖ፡ ለማትያስ፡ ረድእ፡ እሞቅሕ፡ ወተፈትሐ፡ ኵሉ፡ ንጻውንት፡ ዘውስተ፡ ሀገር፡ በይእቲ፡ ጊዜ ። ወሰፍሐት፡ እደዊሃ፡ መንገለ፡ ምሥራቅ፡ ወ

Rurſus ego ſignifico tibi, *O Maria genetrix mea: ut ſuſcipias hoc opus magnum, ac petitionem tuam facias hac oratione.* Et factum eſt, cum audiſſet Domina noſtra hoc ex filio ſuo dilecto, erexit ſe in pedes ſuos, ac rogavit tamdiu Dominum noſtrum *IESVM CHRISTVM*, donec liberaret *Matthiam diſcipulum* è compedibus; Et aperta ſunt omnia vincula, quæ erant illo tempore in urbe. Et extendit manus ſuas verſus Orientem & reſpexit

(g) Phœniciæ urbs eſt, in littore Maris mediterranei ſita.

L.III.c.4. N.XXXV.

እንቀዕደወት፡መንገለ፡ፋቁር፡ወልዳ፡
ኢየሱስ፡ክርስቶስ፡ወወጠነት፡በዝ
ንቱ፡ጸሎት፡እንዘ፡ትብል፡፡ እጸርኅ፡
ኀቤከ፡እግዚእየ፡ወአምላክየ፡ወወ
ልድየ፡ወንጉሥየ፡ ወመድኅንየ፡ኢየ
ሱስ፡ክርስቶስ፡፡
አነ፡እምከ፡ማርያም፡ አነ፡ማሪሃ
ም፡አነ፡ወላዲተ፡ሕይወተ፡ኵሉ፡ዓ
ለም፡፡ አስተበቍዐከ፡ዮም፡ወእስ
እለከ፡ ወአንሠሥሥ፡እምኔከ፡ከመ፡
ትስማዕ፡ቃለ፡ስእለትየ፡ ወትፈኑ፡ሊ
ተ፡ኀይለ፡ መላእክት፡ ሱራፌል፡ ወ
ኪሩቤል፡ ወኵሉ፡ ኀይለ፡ ሰማያት፡
ከመ፡ ይፈጽሙ፡ ዘውስተ፡ ልብየ፡
ወኵሉ፡ ስእለትየ፡ ወኵሉ፡ ዘአፈ
ቀድኩ፡ እምኔሆሙ፡ እመሠናያት፡ እ
ስመ፡ አንተ፡ ረዳኢየ፡ ወተስፋየ፡ ወላ
ዕሌከ፡ ትውክልትየ፡ አደናይ፡ አደና
ይ፡ ወልድየ፡ ፋቁር፡፡

dilectum filium suum *IESUM CHRISTUM*. Et cœpit hac oratione, dicens: *Invoco te Domine mi! & Deus mi! Fili mi! & Rex mi & Salvator mi IESU CHRISTE!*

Ego mater tua Maria, *ego* Mariham (h) 6
ego genitrix vitæ universi mundi. *Supplex oro te hodiè, & precor te, ac peto à te, ut audias vocem precum mearum, ac mittas mihi robur angelorum, Seraphim & Cherubim, & omne robur cælorum, ut efficiant quod est in corde meo, & omnem petitionem meam, & quidquid bonarum rerum desideravero ab ipsis. Quia tu es adjutor meus, & spes mea, & in te fiducia mea,* Adonai, Adonai, *Fili mi dilecte*, &c.

Deinde digreditur ad varias salutationes, ut mos Æthiopibus; & salutat mon- 7
strosa illa nomina, quorum in Historia nostra meminimus, hoc modo:

ሰላም፡ለአስማት፡ዐቢይት፡፷፡አ
ስማቲሁ፡ለአብ፡ ኄር፡ ወውእቶሙ፡
ኣሉ፡፡ አልፋ፡፡ ኢየስዮንሮዴች፡፡ ሄ
ድራ፡፡ ዮዳርፋወአፋሉጸሎማስ፡፡
ኡኡስኖኛየክክሎወስ፡፡ ሄሴወንደን
ፌስ፡፡ አሮንዮስ፡፡ ዴህዲ፡፡ ኬንኤሎ፡፡
ገክጴንለዴካን፡፡ ህሀዴዲ፡፡ መታሮ
ደዱለማጢስ፡፡ ዴዓኤል፡፡ ሬሔባሩ
ስ፡ ዴዮስ፡ ክኤል፡

Pax nominibus magnis, LX. nominibus Patris boni. Illa autem sunt: Alfa. Ijasjonrodech. Hedra. Jodarfvvoaflopalomes. Uussenojaccavvós. Hesevvondenses. Aronjos. Dehdi. Kenelo. Ghecpeneldecan. Hehededi. Matarodadulamatis. Deael. Rehebarus. Dejös [forte Deus] Keel.

Ista nomina aliquoties repetuntur ut numerum sexagenarium absolvant. 8

Plura addere tædet, & tantum addidisse piget. Animo fastidioso ista scribere coactus fui, quia animadverti, absurdissimorum istorum libellorum apud eruditos, argumenti illorum ignaros, passim mentionem factam esse, cùm illius, qui in Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi asservatur: tum alterius, quem D. Johannes Ernestus Gerhardus p. m. in Bibliotheca Altdorfina descripsit; cum neuter ulla mentione dignus esset. Alioquin sciendum est, Muhammedanos etiam plurima talia superstitiosa nomina habere, quibus certas virtutes adscribunt.

Sed tota ista detestabilis scientia à Judæis originem habet, qui *Cabalam* quandam *practicam* quam קבלה מעשית vocant, se habere tradunt, sed valdè secre- 9
tam & paucis notam. Istam doctrinam Cabalisticam consistere nugantur in scientia genuinorum nominum Angelicorum. Fingunt enim unicuique rei, etiam minimæ, Angelum præfectum esse, cujus nomen si quis sciat, eumque provocare possit, eum mirabilia quævis ope angeli istius, quem מלאך משביע *Angelum adjuratum* vocant, præstare posse. Quam *quiritationem* illi non בשפנות cum *Magica arte*, vulgo *Kischuf*, dicta: neque cum שדים *Dæmonibus* aut רוחות *spiritibus* quicquam commune habere; ea propter nec incantationem Diabolicam, sed *Magiam* quandam *naturalem* & quasi Angelicam esse prædicant. Scilicet proximus est ad præstigias Diabolicas gradus. Narraverunt mihi Judæi: *Fuisse hic* Franco- 10
furti [ubi hæc scribo] Judæum ר׳ אליה בעל שם R. Eliam nominum *talis* Cabalæ *peritum, qui præsentibus multis Iudæis, cultro in parietem infixo, rursumque extracto, vinum tanquam per siphunculum ex dolio Iudæi vicini, elicuerit, ejusque*

(h) Sic ineptè putant *Mariam* Hebraicè vocari; ut supra Num. XXXIII. 5. lit. d. observare est.

ejusque pretium illi postea solverit; fuisse autem vinum bonum & כושר Colcher, ut *aje-* L. III. c. 4.
bant. Hoc arcano posse homines brevi tempore maxima itinera conficere, literas celerri- N. xxxv.
mè mittere, & similia. Cum dixissem illis: *Cur non docerent hanc artem tabellarios suos, ut ultra Sabbaticum flumen populares suos visitatum proficiscerentur*, responderunt mihi המלאכים הקדושים *Sanctos angelos sine extrema necessitate quiritandos non esse.* Hoc solum effugium supererat.

11 Unum tantùm addemus, quinque illa nomina cancrina S A T O R, A R E P O, T E N E T, O P E R A, R O T A S. etiam in magicos istos libellos irrepsisse, nam impiè scribunt, ፭ ቅንዋት፡ ዘቀነውዎ፡ ሥጋሁ፡ ዘውእቶሙ፡ እሉ፡ *hæc esse nomina quinque vulnerum* Christi. Sed aliter efferuntur, nimirum ሳዶር፡ አሮዳ፡ ዳናድ፡ አዴራ፡ ሮዳስ። SADOR, ARODA, DANAD, ADERA, RODAS. Id denique mirum mihi visum fuit, quòd in oratione septima Msti. exemplaris, quod nunc Dn. *Thevenot. Bibliotheca Regiæ Præfectus Lutet. Parisiorum* possidet, voces, quas Christus in cruce protulit ኤሎሄ፡ ኤሎሄ፡ ለማ፡ ሰበቅታኒ፡ *Elohe, Elohe, lamma sabaktani*, hoc modo scriptas repererim: ኤሎሄ፡ ኤሎኤ፡ ኤልማስ፡ አዋክታኒ። *Elohe, Eloe, Elmas avvactani.* De quibus supra N. xxvii. §. 6. hujus libri egi. Matth. 27. v. 46.

12 Gregorius meus, cùm illi apographum Msti. Altdorfini ostenderem, respondit: ዝንቱ፡ መጽሐፍ፡ ኢውኩፍ፡ አላ፡ ገዱፍ፡ ውእቱ፡ በኢትዮጵያ። *Iste liber non receptus, sed rejectus est in Æthiopia.* Porro retulit: Tales libellos olim ex Ægypto [superstitionum scilicet patriâ] allatos, & ab imperitâ plebe descriptos & lectos fuisse; sed à viris cordatus sperni, & improbari.

A D D I T I O.

De aliis Æthiopum Libris.

13 Habent Æthiopes & alios libros, & quidem sacri argumenti plures, quàm profani. Præter eos quos in Historia nostra nominavimus, reperi adhuc inter Schedas meas sequentes.

ገብረ፡ ሕማማት፡ *Acta passionum* [sc. Christi] leguntur à Dominica Palmarum usque ad diem Sabbati.

አስተጉቡእ፡ q. d. *Congregatio Sanctorum.* Vitas Sanctorum continet.

መጽሐፈ፡ ሐዊ፡ *Liber Havvi.* Et hic de vitis Sanctorum agit; aliisque variis argumentis. Liber est magnæ molis.

ትምህርተ፡ ኅቡኣት፡ *Doctrina arcanorum* incerti autoris. Agit de Christo, & solet cantari in Ecclesia.

14 Referunt Patres Societatis (*in Additionibus à nobis sæpè allegatis pag. 282.*) epistolam *P. Gonçali Rodrighesii*, quam Latinè expressit *Nic. Godignus*; in qua dicitur: *quòd Gonçalus à* Claudio Rege *petierit duos monachos doctos transferendo in Æthiopicam linguam libro suo, quem composuerat*

Pera lhe mostrar à pouca rezaõ, que todos os dos seus reinos tinhaõ, pera nos chamarem a os que seguimos a Igreja Romana hereges, & peores que Mouros. E porque sabia, que tem elles hum livro, a quem chamaõ *Adulterio de Frangues*, feito pollos Sismaticos e hereges de Alexandria, no qual livro reprovaõ o *Concilio Calcedonense*; dizendo: que fez *quatro pessoas na sanctissima Trindade*, com outros muitos erros, que falsamente nos impoem a nos: Este livro pedi tambem a el Rey. &c.	*ad ostendendum illi quàm inquè omnes illius subjecti nos, qui sequimur Ecclesiam Romanam, vocent hæreticos &* [quidem] *pejores Muhammedanis. Et quia sciebam, quòd haberent librum, titulò* ADULTERIUM FRANCORUM, *compositum à Schismaticis & hæreticis Alexandrinis, in quo rejiciunt* Concilium Chalcedonense; *prætexentes: quòd statuerit* quatuor personas in Sanctissima Trinitate, *cum multis aliis erroribus, quos nobis imponunt. Hunc librum quoque à Rege petii. &c.*

15 Sed Claudius illum dare noluit. Ut ex titulo hujus libri conjicere licet, *Apostasiam* denotare volunt *Latinorum ab Ecclesia Catholica*, multas falsas hypotheses de

L. III. c. 5. de Concilio Chalcedonensi comminiscentes; quem si haberemus, de Schismate
N. xxxvi. Jacobitarum exactiùs & pleniùs judicare possemus.

Adhæc plerosque libros Græcos primitivæ Ecclesiæ versos habent; Veluti

ኣፈ፡ ወርቅ፡ ዮሐንስ፡	*Iohannis Chrysostomi opera.*
ዮሴፍ፡ ጸሐፊ፡ ዜናት፡አይሁድ፡	*Iosephum scriptorẽ Historiarum Iudaicarum.*

& complures alios, quos in *Epistola de libris Habessinorum* ad Hottinger. nominavimus.

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. V.

N°. XXXVI. Habessinos Scripturam Sacram valdè amare, atque ex illa textus integros recitare] Quæ de Habessinorum studio 1
erga sacras Literas supra (i) retulimus, ea eodem modo versa reperiuntur *Hispanicè* (k). Quæ majoris confirmationis causâ hic exscribere voluimus. *En especial los Señores, que no se contentam con que sepan los Varones los libros sagrados, si no procuram tambien no los ignoren las hijas, y assi no ay Señora, que dexe de saber de memoria las epistolas de S. Pablo, y los Psalmos de David* (l). Porro *in epistolis Lusitanicis supe citatis* sequentia habentur 2
verba pag. 36. b.

Todos estes Christaõs tem muita Fe, devaçaõ as palauras do santo Evangelho; & o trazem escrito muitos delles em nominas de couro nos buchos dos braços.	*Omnes isti Christiani in magnâ fide & devotione habent verba sancti Evangelii, scriptum enim gerunt in pannis coriaceis circa lacertos brachiorum.*

p. 41. Ibidem de adolescente quodam, regii stemmatis Principe, scribunt: *Sabia de cor todo o Psalterio, & quasi todas as Epistolas de S. Paulo.* Hoc est: *Memoriter tenebat totum Psalterium & ferè omnes Epistolas S. Pauli.* De Reg. Susneo scribunt *PP. So-* 3
p. 11. *cietatis Anno 1621. Tempus quod antecessores illius vanitatibus & voluptatibus tribuerunt,*
p. 92. *lectioni scripturarum impendit.* Epistola annua Ao. 1624. de matrona quadam Regis cognata Italicè hæc habet:

Dopo cena molti giorni della settimana le legge un servitore ad alta voce quattro Evangelii e l'Epistole di San Paolo: finito che è, ricomincia da capo.	*Post cœnam multis diebus Hebdomadis illi famulus alta voce prælegit quatuor Evangelia, & Epistolas S. Pauli; quibus finitis denuò incipit.*

N°. XXXVII. De Symbolo Fidei quô Habessini utuntur.] Diximus in Historia nostra Æthiopes ignorare *Symbolum Apostolicum* quo nos uti- 1
mur, & pro eo adhibere *Symbolũ Nicænum*, vel potiùs *Constantinopolitanum* (m). Quamvis hoc ipsum Symbolum communiter Nicænum vocetur, etiam ab ipso Concilio
c. n. 31. 1. Ephesino (n). Reperitur autem in *Liturgia Æthiopica generali*, quam ቅዳሴ ፡ ቀ.ዶስ፡
p. 165. vocari diximus, hoc modo:

ንአምን፡ በአሐዱ፡ አምላክ ፤ እግዚአብሔር፡ አብ፡ አኃዜ፡ ኵሉ፤ ገባሬ፡ ሰማያት፡ ወምድር ፤ ዘይሬኢ፡ ወዘኢያስተርኢ ።	Credimus in unum Deum Dominum, Optimum, Maximum, Patrem Omnipotentem, factorem cœli & terræ; qui videt [omnia] & non videri potest. (o)
ወንአምን፡ በ ፩ እግዚእ፡ ኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ ወልደ፡ አብ፡ ዋሕድ፤ ዘሀሎ፡ ምስሌሁ፡ እምቅድመ፡ ይትፈ	Et credimus in unum Dominum Je- 2 sum Christum filium Patris unicum, existentem cum eo antequam crearetur

ጠር፡

(i) Lib. 1. cap. 14. n. 46. 6. 7. ex epistolis annuis PP. Societatis de anno 1607. & 1608. cap. 12. p. 41. (k) Madriti 1614. e Typographia Regia Lib. 1 p. 70. (l) Lusitanicè supra extant Versionem habes d. n. 98. 6. (m) Secundum Ioh. Gerh. Vossium de tribus symbolis dissert. 3. 4. 9. & seq. (n) Teste eodem, dicta dissert. 3. 4. & seq. (o) Sic incongruè reddiderunt ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

ጠር፡ዓለም፤ብርሃን፡ ዘእምብርሃን፡ አምላክ፡ ዘእምአምላክ፡ ዘበአማን፤ ዘተወልደ፡ ወአኮ፡ ዘተገብረ፡ዘዕሩይ፡ምስለ፡ አብ፡ በመለኮቱ፤ ዘቦቱ፡ኵሉ፡ኮነ፡ወዘእንበሌሁ፡አልቦ፡ዘኮነ፡ወኢምንትኒ፡ ዘበሰማይኒ፡ ወዘበምድርኒ። ዘበእንቲአነ፡ለሰብእ፡ ወበእንተ፡ መድኀኒትነ፡ ወረደ፡ እምሰማያት፤ ወተሰብአ፡ እመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ወእማርያም፡ እምቅድስት፡ ድንግል። ኮነ፡ ብእሴ፡ ወተሰቀለ፡ በመዋዕለ፡ ጲላጦስ፡ ጶንጤናዊ፤ ሐመ፡ ወሞተ፤ ወተቀብረ፤ ወተንሥአ፡ እሙታን፡ በሣልስት፡ ዕለት፤ በከመ፡ ጽሑፍ፡ ውስተ፡ ቅዱሳት፡ መጻሕፍት፤ ዐርገ፡ በስብሐት፡ ውስተ፡ ሰማያት፤ ወነበረ፡ በየማኑ፡ አቡሁ። ካዕበ፡ ይመጽእ፡ በስብሐት፡ ይኰንን፡ ሕያዋነ፡ ወሙታነ፡ ወአልቦ፡ ማሕለቅት፡ ለመንግሥቱ።

mundus: lumen quod ex lumine: Deum ex Deo vero. Qui genitus est non factus, qui æqualis est Patri in divinitate: per quem omnia facta sunt, sine eo verò nihil quidquam factum est neque in cœlo neque in terra. Qui propter nos homines, & propter salutem nostram descendit de cœlis: & homo factus est à Spiritu Sancto & ex Maria sancta Virgine. In virum evasit: & crucifixus fuit in diebus Pilati Pontii; passus, mortuus & sepultus fuit: & resurrexit à mortuis tertio die, sicut scriptum est in Scriptura Sacra. Ascendit cum gloria in cœlos: & sedit ad dextram Patris sui. Rursus veniet in gloriâ ad judicandum vivos & mortuos; & non erit finis regno ejus. L. III. c. 5. N.XXXVII.

3 ወነአምን፡ በመንፈስ፡ ቅዱስ፡ እግዚእ፡ ማሕየዊ፡ ዘሠረፀ፡ እምአብ፡ [ወወልድ፡] ንሰግድ፡ ሎቱ፤ ወንሰብሖ፡ ምስለ፡ አብ፡ ወወልድ፡ ዘነበበ፡ በነቢያት።

Et credimus in Spiritum Sanctum, Dominum vivificantem, qui procesit à Patre [& Filio] (p). Adoramus eum, glorificamus eum cum Patre & Filio, qui locutus est per Prophetas.

4 ወነአምን፡ በአሐቲ፡ ቅድስት፡ ቤተ፡ክርስቲያን፡ እንተ፡ ላዕለ፡ ኵሉ፡ ጉባኤ፡ ዘሐዋርያት።

Et credimus in unam sanctam Ecclesiam Apostolicam, quæ super omnes congregationes est. (q)

5 ወነአምን፡ በአሐቲ፡ ጥምቀት፡ ለስረየ፡ ኀጢአት፤ ወንሴፎ፡ ትንሣኤ፡ ሙታን፡ ወሕይወት፡ ዘይመጽእ፡ ለዓለም፡ አሜን።

Et credimus in unum baptisma ad remissionem peccatorum; & speramus resurrectionem mortuorum, & vitam quæ veniet in æternum, Amen.

6 De antiquitate *Symboli Apostolici*, quo nos utimur, disceptare solent viri docti nonnulli acriùs quàm par est; *Genebrardus* enim *L. 3. de Trinit.* ait: *præfractam esse temeritatem vertere in quæstionem, num Apostoli verè sint autores symboli, quod eorum nomine circumfertur.* Verùm si præfracta temeritas est, omne id vertere in quæstionem, quod Apostolorum nomen præ se fert, quamvis primis tribus vel quatuor seculis Ecclesiæ ignotum fuerit, quid dicemus de *Patribus in Trullo* congregatis, qui non tantum in quæstionem verterunt *Constitutiones* Apostolorum vulgò dictas, sed eas planè legere prohibuerunt? (r) Quid dicemus de Pontificibus Romanis, aliisque claris doctisque viris, qui *Canones Apostolorum*, utique vetustissimos, & per aliquot se-
7 cula sic cognominatos, pro illorum doctrina non agnoverunt? Liceat mihi Doctiss. *Albaspinæi verbis* uti, qui (s) sic loquitur: *Certe si quis esset, qui Canones Apostolorum, & D. Clementis Constitutiones Apostolorum autoritate sancitas publicatasque certo affirmaret, imperitus censeretur.* Adeoque conjungit Canones cum Constitutionibus multùm tamen inter se differentibus. *Quia* (eodem rectissimè argumentante) *in sequentibus Conciliis sine ullo dubio producti fuissent in rebus postea controversis.* Ita & nos censemus cum Vossio, si talis quædam succincta fidei professio ab Apostolis ipsis conscripta fuisset, Pp. Concilii Nicæni eam utique non tacuissent, sed pro norma fidei suæ habuissent, adeò ut præfractæ potiùs temeritatis dicendum sit, Symbolum nostrum Apostolorum opus vocare velle; quamvis doctrinæ ratione Apostolicum rectè vocetur.

Yy N.XXXVIII.

(p) Hoc Romæ insertum & adscititium est, non enim reperitur in Codicibus Æthiopicis MSS. nec in Græcis. (q) Sic satis incommodè reddunt Græca καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. (r) De qua re supra latè tractavimus Lib. III. cap. 4. n. 30. §. 113. & seqq. (s) *Lib. I. observat. 13. p. m. 37.*

L. III. c. 5. N. xxxiix.

N°. XXXVIII. Æthiopum iniqua censura Concilii Chalcedonensis] De schismate deplorabili ex Concilio Chalcedonensi orto, *cap. VIII.* 1
hujus libri in Historia nostra multa diximus, & cum ad numerum XCI. venerimus, plura dicturi sumus. Hoc loco solummodò Æthiopum malè prorsus informatorum iniquissima dicta de hoc concilio afferemus. Poëta noster de *Acacio Patriarcha* 2
Constantinopolitano, post Gennadium Anatolii successore, temporibus Leonis M. Imperatoris, ita scribit: Encom. 30. Nov. 1.

ሰ፡ ለአካክዮስ፡ ለአንጦልዮስ፡ ዋርሱ፡
ዘሀቢይ፡ ሦና፡ ሞገሱ፡
ማኅበረ፡ ከለቄዶን፡ አብዳን፡ አመ፡ ሰደደው፡ እምአትርኖሱ፡
እንበለ፡ ይክሀድ፡ ሀይማኖቶ፡ ወዘእንበለ፡ ጽድቀ፡ የኀሱ፡
በኢየሱስ፡ ክርስቶስ፡ አዕረፈት፡ ነፍሱ፡፡

Salutem Acacio Anatolii *successori* :
Gratiâ pulcherrimâ prædito ;
Cum enim conventiculum Chalcedonis *stultorum cum de sede sua depelleret*,
Non abnegans fidem suam, neque veritatem ejus mentiens
In Iesu Christo obdormivit.

Alibi (t) vocant ማኅበረ፡ ዐለዊን፡ *Conventum hæreticorum*, ut: 3

ውጉዝ፡ ውእቱ፡ ማኅበር፡ ርኩስ፡ ዘኮነ፡ በከለቄዶን፡፡ ወጉዝ፡ ኵሉ፡ ዘይትኃበር፡ምስሌሆሙ፡ ወኵሉ፡ ዘይነብር፡ በሀይማኖቶሙ፡ ወንሕነሰ፡ ኢንሰምዖሙ፡ ለማኅበረ፡ ዐለዊን፡ ለዓለም፡፡

Anathema sit conventus *impurus, qui habitus fuit* Chalcedone: *Anathema sit omnis qui participat cum illis*; *& omnis qui manet in religione illorum. Nos autem nunquam obtemperabimus conciliabulo hæreticorum in æternum.*

Tantum potest odium studio partium semel animis infixum, quamvis iniquissimum.

N°. XXXIX. De processione Spiritus S. à Filio.] Causam hic 1
Æthiopes cum Græcis communem habent contra Ecclesiam Latinam. De eâ vide latam disputationem in *Concilio Florentino* cum istis habitam, ubi Latini pariter & Græci vocabulum *procedere* acceperunt pro *produci, provenire, seu ortum suum accipere, vel habere*; *ut sicuti filius genitus fuit à Patre, ita Spiritus Sanctus ex eodem tanquam è fonte divinitatis processerit*; *& sicuti generatio filii dicitur à Patre: eodem modò dicenda sit processio Spiritus S. ab eodem Patre facta, adeoq; tam Filius quàm Spiritus S. esse suum à Patre ab æterno habeant.* Hactenus Græci cum Latinis de acceptione vocabuli ἐκπορεύεσθαι, 2
Exire, procedere convenerunt; teste Baronio (u). Eam nescivisse videtur Gregorius Nazianzenus; (x) quia quasi interroganti: Τίς οὖν ἡ ἐκπόρευσις; *quid Processio sit?* respondet:

Εἰπὲ σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ πατρὸς, κἀγὼ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ φυσιολογήσω· καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος· καὶ παραπληκτίσομεν ἄμφω εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακύπτοντες.

Dic tu mihi quid sit non generatum *esse patris?* *Ego tibi narrabo naturam* generationis *Filii*, *&* processionem *Spiritus S. ut insaniamus ambo, Dei mysteria rimando.* Hæc ironicè *Nazianzenus.*

Gregorii mei sententiam in Historiâ mea narravi; cujus summa erat: *In mysterio* 3
SS. Trinitatis non licere quæ de relatione unius personæ ad alteram in Scriptura Sacra dicantur, ad tertiam referre; ut cùm dicitur, Pater genuit Filium, Spiritus S. procedit à Patre & sumit de Filio, ea esse attributa personalia, quæ cum attributis essentialibus minimè sint confundenda. Etenim in mysteriis divinitatis nullam valere argumentationem, rationem enim nostram in iis planè cæcutire, adeò ut quamvis Æthiopes ex decretis Concilii Constantinopolitani contra Photinianos afferant: Spiritum S. esse reverâ personam à Patre & Filio distin-

(t) In vita Samuelis Eremitæ MS. (u) Anno Christi 1439. die 2. Martii. Sess. XVIII. Num. XLIII. pag. 510. (x) Orat. XXXVII. de Spiritu S. quæ quinta est de Theolog. p. m. 597.

distinctam, & æquè esse Spiritum Patris ac Filii, *non tamen dicere oportere, quòd procedat à Filio; Sicuti non dicere liceat, quòd Filius genitus sit à Spiritu Sancto, ideo quòd Pater & Filius ὁμοούσιοι sint. Quia sicuti filius à Patre ab æterno genitus sit, ita Spiritum S. à Patre ab æterno* ሠረጸ: *propullulavisse, exivisse, seu processisse; Quod sine autoritate Scripturæ expressa de Filio minimè dicendum.* Ista Gregorius. L. III. c. 4. N. XXXIX. & XL.

4 In hac causa Æthiopes planè conveniunt cum Græcis, qui sic loquuntur:

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ὡς πηγῆς καὶ ἀρχῆς τῆς Θεότητος.	*Spiritum sanctum procedere ex solo Patre, tanquam fonte & principio Divinitatis.*

Neutiquam verò negant, *quòd Spiritus S. sit etiam Filii Spiritus, persona per se cum Patre & Filio ab æterno subsistens*, & propterea damnant *Macedonium*, omnesque alios
5 πνευματομάχους. Olim quidem admodum acerbè dogma suum Græci defenderunt: si quis de Spiritu S. diceret: ὡς ἐξ υἱοῦ ἢ διὰ υἱοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχων, ὡς βλάσφημον τοῦτο καὶ ὡς δυσσεβῆ ἀποβαλλόμεθα. Πιστεύομεν γὰρ τοῦ κυρίου λέγοντος τὸ πνεῦμα ὃ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, *quòd existentiam suam à filio haberet, eum blasphemiæ reum esse.* Propterea in Romanos Episcopos acriter invehuntur, quòd illi proprio ausu in Symbolum Constantinopolitanum inseruerint verba Et Filio: quæ tamen in protographis authenticis nullatenus reperiantur. Ita etiam factum Romæ in Symbolo Fidei Æthiopum *de quo supra n. 37. § 3. lit. p.*

6 Hæc historicè ita referre voluimus. Si igitur Orthodoxi consentiant, & Orientalibus concedant, *Procedere* idem esse ac *existentiam vel originem suam habere*, ut verba Christi: ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, *qui à Patre procedit*, æternitatis ratione in præsenti prolata, secundum captum nostrum in præterito efferenda sint, *qui à Patre processit, vel egressus est*, sicuti de Filio dicimus, *qui à Patre genitus est*; videbunt Theologi, num Orientales convinci possint hoc medio termino: *Quia Spiritus S. per æquè Spiritus Filii est ac Patris*; nam illi hoc admittunt, & omnia loca id demonstrantia agnoscunt.

7 De hac controversia in actis Græcorum cum Latinis passim; & apud Theologos sparsim diversæ reperiuntur dissertationes & tractatus. Alii extollunt, alii elevant sequelam hujus controversiæ. Ecclesia certè Romana eam non tanti æstimat, ut Græcos propterea censeat Hæreticos, sed schismaticos tantùm, ex aliis causis. Plura de ea videri possunt in *descriptione Ecclesiæ Græcæ Thomæ Smith. Londini An. 1680. Anglicè impressa; & apud Leonem Allatium de Ecclesiæ Occidentalis & Orient. perpetuâ Consensione* Lib. II. per totum.

N°. XL. Sententia Habessinorum de statu animarum post

1 mortem] Duas diversas de hac quæstione apud Habessinos dari sententias in Historia nostra diximus, à Gregorio edocti, cujus verba erant:

ቦ፡ ዘይብል፡ ነፍሳት፡ ምእመናን፡ እምድኅረ፡ ሞት፡ ፍጡነ፡ ይበውኡ፡ ውስተ፡ መንግሥተ፡ ሰማያት፤ በከመ፡ ነፍሱ፡ ዝኩ፡ ፈያታዊ፡ ዘነስሐ፡ በመስቀል፤ ለዘ፡ ይቤሎ፡ እግዚእነ፤ ዮም፡ ትሄሉ፡ ምስሌየ፡ ውስተ፡ ገነት፤ ወቦ፡ ዘይብል፡ ኢይበውኡ፡ ነፍሳት፡ ብፁዓት፡ ውስተ፡ መንግሥተ፡ ሰማያት፡ እምቅድመ፡ ምጽአቱ፡ ክርስቶስ፡ በትንሣኤ፡ ዘምውታን፤	*Equidem sunt qui asserunt animas fidelium post mortem illicò ingredi in regnum cælorum, sicut anima illius latronis pœnitentis in cruce. Cui dixit Dominus noster:* Hodie eris mecum in Paradiso: *Alii sunt, qui dicunt, non intrant animæ beatorum in regnum cælorum ante adventum Christi in resurrectione mortuorum.* Luc. 23. 43.

2 Verùm enim verò cùm ex eorum scriptis, tùm PP. Societatis testimoniis observo, primam sententiam esse privatam & particularem: alteram verò communem, imò publicam. Qui hanc amplectuntur, textum modò allegatum accipiunt de *Paradiso terrestri.* Sic enim *Gonçalus Rodriguesius* (y): *Asserunt*, inquit, *justorum hominum ex hac vita decedentium animas, etsi nihil purgandum habeant, non tamen ideò statim in cælo recipi, ut Deum videant, sed ad terrestrem duci Paradisum, mundi finem expecta-*

(y) *In Epistolis sæpius allegatis* in Add. p. 284. apud *Nic. Godignum* Lib. II. c. 18. p. 325.

L. III. c. 5. *spectaturas.* Idem Lib. I. c. 28. p. 171. *Animas justorum ab omni labe & pœna delicto*
N. XLI. *exolutas nolunt in cœlum recipi ad conspectum Dei ante mundi finem.* Ex hypothesi hac Æthiopicus interpres locum Gen. 5, 24. Καὶ μετέθηκεν ὁ Θεὸς, *Et transposuit Deus* [Henochum] supplevit, addendo ውስተ፡ ገነት፡ *in Paradisum.* (†)

Attulimus in Historia nostra loca aliquot è precibus publicis, ex quibus con- 3
cludi posse putamus, sententiam istam publicè receptam esse apud Æthiopes. E Judaismo originem suam traxisse videtur. Illi enim in tractatu Talmudico שבת sic
fol. 152. scribunt: *Animam non illicò cœlum, unde orta est, repetere, sed in hoc mundo per duodecim menses errare: iterum in sepulchrum redire: multa in pyrcatharterio* (z) *interim pati, & demum post duodecim menses in cœlum venire, ibique quiescere.* Apud eosdem *in libro* qui 4
vocatur שבט יהודה Tribus Juda inepta disputatio inter Christianũ & Judæum reperitur, ubi Christianus interrogat, *Cur mortui omnia norint, quæ hîc in terra fiant?* Respondetur, tanquam ad quæstionem rei certissimæ: *Animam in cœlum non venire, donec corpus sepultum, & in pulverem denuò redactum fuerit; tamdiu igitur manere in terra, & omnia quæ hîc fiant scire, argumento dicti Eccles. 12. 7.*

וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל־ האלהים אשר נתנה׃	*Et revertatur pulvis in terram sicut* [antea] *erat, & Spiritus redeat ad Deum, qui dedit eum.*

Addunt hîc Rabbini ex ingenio suo; *Donec corpus putrefactum sit.* Quæ reperiuntur apud Buxtorfium loco infra citato.

N°. XLI. Multos veterum Latinorum in eâdem, quammodò retulimus, sententiâ fuisse] Pro ea allegant viri docti *Justinum, & Ire-* 1
næum, cujus verba sunt (a): *Animæ abibunt in invisibilem locum definitum eis à Deo, & ibi usque ad resurrectionem commorabuntur:* Nec non *Cyprianum, & Ambrosium*, quàmvis non omnes adæque clarè loquantur. Apud Græcos *Origenes* & *Gregorius Nyssenus* eandem opinionem fovent. *Tertullianus* omnium clarissimè scribit (b): *Nulli patet cœlum terrâ adhuc salvâ. Sinum Abrahæ regionem, etsi non cœlestem, sublimiorē tamen inferis, refrigerium præbituram animabus justorum, usque ad consummationem rerum.* Alibi ait: *Defunctorum animas ad præsentiam Dei non admitti, sed exspectare in candida diem judicii.* Ut planè communis opinio priscorum seculorum censeri 2
possit. Nec diffitetur id *Feu-ardentius*, insolens Irenæi commentator, ad locum paulo ante allegatum, Augustini autoritate illum excusans, cujus multa loca huc facientia in margine citat, simulque addit: *apud eundem alia inveniri testimonia, quibus perfecta sanctorum beatitudo etiam ante resurrectionem comprobetur.* Hinc apparet titubasse veteres; inter opinionem popularem à Judæis acceptam: & clara Scripturæ loca dubitantes.

[Videatur *Blondellus* de Sibyllis. Parisiis 1648. tractatu de resurrectione carnis Lib. II. cap. 15. & *Joh. Dallæus* de objecto cultus religiosi Lib. III. cap. 22. ubi de hac opinione latè disserit.]

Vir apprimè doctus (c) in sua *Theologia Christiana nuper editâ* de hac quæstione 3
differens, non tam locum quàm statum tertium, seu mediam quandam conditionem defunctorum asserit his verbis: *Animas piorum non plenè triumphare in cœlo, nec frui beata visione Dei: uti nec impiorum animas propriè igne infernali torqueri ante ultimum judicii diem.* Et paulo post: *Cum DEO & CHRISTO, & in Paradiso esse non necessariò significare plenâ illa gloriâ ac beata DEI visione frui in cœlis, sed esse in statu quodam sereno, & pro ratione conditionis suæ beato, in eoque à DEO conservari.* Hæc ille. Non incongrua hæc videntur, conciliandis veterum nonnullorum Patrum 4
hac de re sententiis; modò non separatus à beatorum sede locus asseratur. Nam *cum Christo esse statim post mortem*, quod dictum fuit illi Latroni: & cùm Paulus optat
Phil. I. 23. *dissolvi, & esse cùm Christo* necessariò significat esse in eodem loco ubi est Christus, nempe in beatorum cœlo. Quamvis plenus triumphus, & plena gloria in extremo demum

(†) In qua sententia Irenæum fuisse infra dicemus. (z) Vocabulum hoc *Buxtorfius* habet in *Synagog. Jud.* c. 49. p. 713. Græcum est πυρκαθαρτήριον. q. d. *Igneum purgatorium.* (a) Lib. V. cap. 31. (b) Lib. de An. C. p. 555. C. (c) Philippus à Limborch Amster. 1686. Lib. 6. cap. 10.

5 demum judicii die post conjunctionem corporum cum animabus eventura sit. : Similé de somno, quod ille affert, *quo anima, tanquam dormiente interea corpore, speculatione futuræ beatitudinis securè fruatur: vel contra terrores inferni sentiat*, mihi non tam bene congruere videtur, quam istud quod mihimet formavi; Videlicet, *si quis in regionem amœnam vehatur, atque Regis palatio excipiatur, & semper apud regem ejusque magnates versetur, separatus tamen ab uxore, liberis & amicis maneat; gaudium talis viri utique non erit completum, donec etiam isti omnes sequantur.* Sic tandem in extremo judicio, cùm animæ cum corporibus conjungentur, & victoriâ à diabolo, morte & mundo plenariè reportatâ, ex Ecclesia militante in triumphantem convenerint, per- L. III. c. 5. N. XLII.
6 fectus erit triumphus & gaudium absolutissimum. Gradus igitur æternæ beatitudinis asserere, uti contra Scripturam & sanam rationem non pugnat: *alii enim fulgebunt quasi splendor firmamenti, alii quasi stellæ*; ita nec gradus gaudii & felicitatis æternæ ante corporum resurrectionem. Dan. 12. 3.

1 N°. XLII. Num Habessini Purgatorium credant?] Id negavit *Gregorius* meus; & *PP. Societatis* tot annos in Æthiopia versati, & doctrinæ Romanæ de *Purgatorio* probè gnari, omnes uno ore dicunt: *Habessinos Purgatorium non agnoscere*, P. Petrus Paes Superior totius missionis Æthiopicæ in Epistola 24. Julii. Ao. 1604. data (d) ait: *Tem, que naõ ha Purgatorio*: Nullum purgatorium dari credunt. Antonius *Fernandez* in Epistola quæ reperitur apud *Godignum* (e): *Purgatorium* negant. *B. Tellez*, (f) cùm narrasset Habessinos sepelire mortuos suos in templis, recitare certas preces cum Psalmis suis, clericis munera & pauperibus eleemosynas dare, subjungit: *Com tudo isto negavam haver Purgatorio* &c. h. e. *Et nihilominus negabant dari purgatorium. Si enim ista mortuos nihil juvarent, vana & frustranea esse omnia.* Sic argumentatur *Tellezius*, qui acta Patrum Societatis omnia inspexit & legit. Atque sic liquidò constat, neque purgatorii nomen, neque rem Habessinos habere.

2 Sententiam de purgatorio, & preces pro defunctis è Judæorum doctrina ortum habuisse, si eorum scripta expendamus, valde probabile est. *Manhemii* id primum cognovi. Stabat in *Judæorum Synagoga*, discedentibus cæteris, juvenis coram sanctuario eorum, quod vocant ארון *Arcam* scil. fœderis, & orabat. Interrogavi Rabbinum, *quid iste solus oraret?* Respondit: *pro* (נשמה) *anima patris sui.* Mirabar Judæos etiam locum tertium pro animabus defunctorum agnoscere; igitur institi, ut orationem indicaret; respondit: Eam vocari קדיש *Kadisch*: *Nam animas defunctorum per integros duodecim menses in hoc mundo vagari, etiam in sepulchris & inferioribus terræ partibus cruciari: si verò filius pro patre: vel uxor pro marito diligenter oraret, vel etiam jejunaret, eò citiùs animas illas afflictas liberari. Quin & cereos accendi, & eleemosynas distribui pro solatio illarum animarum.* Interrogavi porro, *quem nuntium hæc de re ab inferis habuissent? & unde hæc scirent?* Ille: *Ex antiquissimâ & continuatâ traditione.* Quo certior autem fides esset loca Talmudis mihi significavit, ubi hæc exstarent, nimirum ראש השנה p. 17. col. 1. & librum תענית.

3 Precatio illa קדיש in libro precum quotidianarum (g) diversimodè reperitur, ac sic dicitur, quòd incipiat יתגדל ויתקדש *Magnificetur & sanctificetur* &c. Alia קדיש יתום i. e. Oratio pupillorum. p. m. 30. sic se habet:

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה לחשיב אפו ולא יעיר כל חמתו.	*Ipse autem misericors* [est], *remittit iniquitatem, neque exitium admittet, sæpissimè avertet iram suam, neque excitabit omnem indignationem suam.*

4 Plures preces habent Judæi de hac re, cumprimis eam quæ vocatur זכרון הנשמות i.e. *Recordatio animarum*, cujus exemplum infra afferemus. Ut & alias inter precationes matutinas; Quarum prior hæc est:

(d) In addit. ad relat. Æth. de Annis 1607. & 1608. pag. 171. apud N. Godig. p. 171. & 172.
(e) Lib. I. c. 28. p. 175. (f) Lib. I. c. 16. p. 43. (g) בספר תפילות מכל השנה: In libro orationum totius anni.

L. III. c. 5. N. XLII.	אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות.	*Pater misericordiarũ, ipse misereatur populi onerati [afflicti] & recordetur fœderis fortium, & liberet animas nostras ab horis malis.*

Hæc doctrina de loco quodam tertio animarum è Synagoga in ipsa Ecclesiæ incu- 5
nabula influxit, & diversimodè modò strictiùs modò laxius accepta fuit. Quid Æ-
thiopes & Græci, nec non Latini Patres plerique de ea sentiant, numeris præce-
dentibus 40. & 41. indicavimus. Quid autem agant animæ illæ, vel ubi mane-
ant, ægre determinare possunt. Judæi dicunt modò תחת כסא הכבוד *sub throno*
gloriæ: modò בגן ערן *In horto Eden*, i. e. *in Paradiso*. Ad horum imitationem ple-
rique veterum statuunt *Paradisum*; forsan cum Habessinis credentes, *Paradisum*
terrestrem adhuc extare; qui si terrestris esset uspiam in terra reperiretur; quia loca
illa omnia, in & per quæ flumina à Moyse in Paradiso descripta fluunt, hodiè sunt
notissima. Hanc objectionem ut effugerent veteres, locum commenti sunt 6
subcælestem, inter cælum ac terram medium, à notitia orbis communis segregatum (h);
ergo non terrestrem sed aërium, non visibilem sed invisibilem, diversissimum à Pa-
radiso in quem Deus Adamum collocavit; & tamen Irenæus (i) scribit: *Heno-*
chum & Eliam illuc translatos, & Paulum Apostolum in istum asportatum fuisse; ut mi-
rum sit bonos illos patres sine autoritate idonea, sine patefactione certa talia finxis-
se, vel fingentibus credidisse.

Luc. 23. 43. Profectò verba Christi in cruce ad latronem credentem tali sententiæ de Pa- 7
radiso quodam subcœlesti suffragari non poterunt. Cùm enim dixisset illi: *Hodiè*
eris mecum in Paradiso; non solitaria, sed cum Christo postea fuit latronis anima.
Itaque necesse est, ut fuerit in cœlo, quia Christi anima erat in cœlo. Enimvero
commendaverat animam suam in manus Patris sui; at per manus Dei intelligitur
cap. 3. 1. beatitudo æterna. Sic enim in *libro Sapientiæ* legitur: *Iustorum animæ in manu* 8
Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis. Si itaque illas non tangit tormen-
tum; quid opus habent Orientales cum Judæis precari: Ut quietem largiatur
eis Deus. Judæi enim in Sabbatis suis pro defunctis orantes ajunt: *Recordetur*
Deus in bonum animæ N. N. quæ ivit ad vitam æternam cum anima Abrahami, Isaaci &
Iacobi, qui vivunt in horto Eden; quia daturus est filius ejus aut propinquus ejus, quantum
sponte animus ejus ipsi dictaturus est, in eleemosynam, vel pro oleo lucernæ &c. in expia-
tionem animæ ejus, & ut Deus ejus recordetur in bonum; largiatur Deus ei requiem, ut
benè ipsi sit, & anima ejus ligata sit in fasciculo viventium in vita æterna, in paradiso, sub
solio gloriæ. Eodem planè modo orditur Æthiopes preces suas pro defunctis 9
(k): ተዘከሮሙ : እግዚኦ : ለነፍሳተ : አግብርቲከ : አቡነ : እገሌ : Hoc est:
Recordare Domine animarum servorum tuorum Abbuna N. N. &c &c. Hic recensent
ordine, pro quibus orare volunt, viros utique sanctissimos, plerosque, secundum
ipsos Æthiopes, miraculis insignes. Plerumque addunt አዕርፎሙ : *requiescere*
fac eos: vel ፍትሖሙ : *Solve eos*. Item pag. 161. c. 2.

ተዘከር : እግዚኦ : አበዊነ : ወአኃ ዊነ : እለ : ኖሙ : ወአዕረፉ : በሃይ ማኖት ; ርትዕት ::	*Memento Domine Patrum nostrorum & fratrum nostrorum, qui obdormiverunt & requieverunt in recta fide.*

Rursus pag. 164. d.

እግዚኦ: አዕርፍ : አበዊነ: ወአኃዊነ: እለ: ኖሙ : ወአዕረፉ ; በሃይማኖ ት: ርትዕት ::	*Domine quietem da Patribus nostris, & fratribus nostris, qui obdormiverunt & requieverunt in orthodoxa fide.*

Et in Liturgia Apostolorum pag. 165.

ጸሎቶሙ : ወበረከቶሙ : ወትንብ ልናሆሙ: ወሰላሞሙ: ወፍቅረ: እ ምላኮሙ : የሀሉ : ምስሌነ: ለዓለ ም : ዓለም: አሜን::	*Oratio eorum & benedictio eorum & intercessio eorum, & pax eorum, & amor Dei eorum sit nobiscum in secula seculorum, Amen.*

ይባል :

(h) Autores habes apud Dallæum Lib. 3 cap. 22. pag. 477. (i) Lib. V. cap. 5. Vide ibi Feuardentii notas. (k) Lit. Æthiop. general. p. 160. c. 3.

ይብል: ካህን: | Sacerdos ait: L. III. c. 5. N. XLII.

ለእሎንቱ: ወለኵሎሙ: አዕርፍ: ነፍ ሶሙ: ወተሣሀሎሙ: | *Et illorum & omnium reliquorum animas quieſcere fac, & propitius eſto illis.*

Græci in Liturgiis ſuis paſſim orant:

10 Περὶ πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αἰωνίου. Καὶ ἀνάπαυσον αὐτοὺς ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. | *Pro omnibus qui obdormiverunt in ſpe reſurrectionis, & vita æterna.* Et quietem largire *eis* [refice eos] *ubi lucet lux faciei tua.*

Et mox: *Κύριε, ἀνάπαυσον τὴν ψυχὴν τοῦ κεκοιμημένου δούλου. Domine! recrea animam defuncti ſervi tui* &c.

11 Quibus conciliandis potis ego non ſum, ſi enim iſti Patres & Fratres obdormiverunt & requieverunt in rectâ fide, quid opus eſt precibus indeſinenter fatigare Deum, ut illis quietem largiatur? Quomodo interceſſionem eorum petere poſſumus, ſi ipſi opus habent noſtrâ apud Deum interceſſione? ut eos ſolvat [neſcio à quibus vinculis] & requieſcere faciat. Et ſi non ſunt in conſpectu Dei, quomodo poſſunt orare & intercedere pro nobis, quod tamen in Orientali Eccleſia toties dicitur? *ἀσύστατα* hæc ſunt, & ſecum pugnantia.

12 Romanæ Eccleſiæ Doctores hoc conſiderantes, à Patrum Latinorum, quos ſupra recenſuimus, ſententia pridem receſſerunt, ſanctos è loco illo tertio in ipſum cœlum ad beatam Dei viſionem transferendo, quò & invocationes terreſtrium audire, & pro illis intercedere queant.

13 Sed ut ad ſcopum noſtrum redeamus, ex ſupradictis ſatis liquere puto, PP. Societatis verè ſcribere, Habeſſinos purgatorium non agnoſcere. Nam in Romana Eccleſia viri ſancti, & à labe peccatorũ puri non intrant in purgatorium, ſed ſtatim cœlo recipiuntur. Apud Æthiopes contrà omniũ etiã ſanctiſſimorum animæ extra

14 cœlum extremũ judicii diem exſpectant. In Eccleſia Romana qui peccata ſua ante mortem non ſatis expiaverunt, id per cruciatus graviſſimos in purgatorio facere coguntur. Non tamen usque ad extremum judicium in eo detinentur, ſed ſacrificiis, orationibus, jejuniis & eleemoſynis (l) fidelium juvantur, & tandem liberantur. Atque ſic morientes in Eccleſia Romana in triplici reperiuntur differentia: *Verè pii & ſancti* rectà cœlum ingrediuntur: *verè impii* detruduntur in infernum: tertiò *ſemipii & ſemicredentes* purgatorium priùs intrare neceſſe habent antequam ſal-

15 ventur. At Æthiopes fato functos in duplici tantùm conſtituunt differentia, *ut qui crediderint, ſalventur*; qui verò *non crediderint, condemnentur*, ut Chriſtus ait. Mat. 16. 16. Joh. 3. 18. 36 Etenim reperiunt in ſtatutis ſuis Apoſtolorum, (ut putant) Canonicis, ubi *Johannes Apoſtolus* dicit: *Quòd ſeparatio animarum in duo tantum loca fiat: nempe Vitæ & mortis.* Stat. 2. p. 315. Mediam viam ignorant; tantùm fruitionem veræ beatitudinis ſu-

16 ſpendunt usque ad reſurrectionem mortuorum. Ad Judæorum verò mentem c. n. 42. 2. Latini magis accedunt, qui animas poſt exceſſum vagantes, & cruciatus ſentientes jejuniis & eleemoſynis propinquorum ſublevari poſſe docent; hâc tantum differentiâ, quod illi annum: hi verò tempus indefinitum ad liberationem earum præſtituerint. Nam abſurdum videbatur idem tempus patiendi definire iis, qui non eundem peccandi modum obſervaviſſent.

17 Vetuſtiſſimæ illius ſententiæ, quam etiam Ethnici nonnulli amplexi ſunt (m), Muhammedes gnarus, eam ad rationem ſuperſtitionis ſuæ accommodavit. Conſiderans enim quosdam verè bonos, quosdam verè malos, quosdam autem medios eſſe, pro his etiam medium quendam locum excogitavit, in quo nihil neque boni neque mali paterentur. الاعراف *El-Araf* (n) vocavit, atque Suratam VII. Alcorani ſui hoc titulo inſcripſit, in qua hoc modo loquitur:

وبينهم

(l) Vide *Anton Suquet* Viam vitæ æternæ. Lib. II. c. 16. (m) Videatur ſententia *Platonis apud Euſebium* de præparat. Evangel. Lib. I. c. fin. & Lib. XII. *ex Plat. Gorgia* & ibi nota *ſpatium anni*. (n) Vocabulum hoc in lingua Æthiopica originem ſuam habere diximus ſupra Lib. I. 15. 106. 36.

L. III. c. 5. N. XLII. & XLIII.

وبينهم حجاب وعلي الاعراف رجال يعرفون كلا بسيماهم ونادوا اصحاب الجنة ان سلام عليكم ۞ لم يدخلوها وهم يطمعون ۞ واذا صرفت ابصارهم تلقاء اصحاب النار قالوا ربنا لا تجعلنا مع القوم الظالمين ۞ ونادي اصحاب الاعراف رجالا يعرفونهم بسيماهم قالوا ۞	*Et inter illos* [beatos scil. & damnatos] *datur interstitium, idque est* [Aarâf] Limbus. [Ibi] *homines cognoscunt omnes ex signis suis. Et vocant socios Paradisi* [beatos] *dicentes:* Pax vobiscum. *Non quidem ingrediuntur illum, & tamen* [id] *valde concupiscunt. Et cum converterentur oculi eorum versus socios ignis* [i. e. damnatos] *dixerunt:* O Domine noster! ne nos colloces cum injustis. *Et vocaverunt socii* Limbi *viros quos norunt ex notis suis, & dixerunt,* &c.

Sequitur hic colloquium cum damnatis, quod non meretur exscribi. Nimirum 8
audiverat Muhammedes (nam ipse erat امي λαϊκὸς *Idiota*, & neque legere neque scribere poterat) (o) *Abrahamum* cum divite in inferno collocutum esse, ergo non absurdum putavit, si *Limbani* isti cum utrisque colloquerentur. Igitur non attento magnum illud Chaos inter hos & illos firmatum, Limbum suum in tantum dilatavit, ut istius incolæ cum utrisque confabulari possent.

Luc. 16. 24.

Limbum Patrum tamen apud Æthiopes reperisse mihi videor. Sic enim autor *Organi*, postquam disseruisset de verbis legis: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea*, sic concludit:

Deut. 27. 26. Gal. 3. 10.

በእንተዝ፡ ቃል፡ ተዐፅዉ፡ ኵሎሙ፡ ነቢያት፡ በእንቀጸ፡ ደይን፡	*Propter hoc verbum conclusi fuerunt omnes prophetæ in vestibulo inferni.*

N. 34. §. 5. Sic modestiùs quàm autor libri Mysteriorum, de quo supra, qui bonos illos Patres in infernum ipsum descendisse putat: Sic enim col. 98. dicit:

ወረዱ፡ ውስተ፡ ሲኦል፡ አበው፡ ቀደምያት፡ ወነቢያት፡	*Descenderunt in infernum Patres antiquiores & Prophetæ.* Et sic alibi.

An vero hæc doctrina publica sit Ecclesiæ Æthiopicæ, ambigo, nihil enim de ea in Liturgiis eorum reperio.

N°. XLIII. De Nomenclatione Martyrum ex Diptychis] Æthiopicum, ዶቢዶቅን: vocabulum Græcum est Διπτυχῶν; à *duplici plicatura* sic dictum. 1
Nam πτυκτὸς, vel etiam πτυκτὸς πίναξ, erat *tabula quæ complicabatur*, ut libri nostri, non convolvebatur sicut *volumina* veterum solebant: & Δίπτυχος est *codex geminus plicatilis*. Ideo *Augustinus* Lib. IV. c. 15. *contra Faustum* tabulas Moysis *Diptychum lapideum* vocavit. Erant autem tabellæ, quæ mortuorum & vivorum nomina contine- 2
bant. Exemplum habes supra in Oratione Eucharistica. Hinc *Chrysostomus in Liturgia*:

N. 31. §. 5. pag. 342.

ὁ διάκονος θυμιᾷ γύρωθεν τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ τὰ δίπτυχα τῶν τε κεκοιμημένων καὶ ζώντων, ὧν βούλεται, μνημονεύει.	*Diaconus circumcirca sacram mensam suffitum facit, & diptycha tam mortuorum, quàm vivorum, quorum voluerit, memorat.*

Rectè dicit, *quorum voluerit*, quia Diptycha Æthiopum valdè variare in enarratione nominum reperio. De quibus plura vide apud *Meursium in Glossario Græco* Barbaro. Nota quoque, Diaconum prælegisse nomina illa. Formulam ex *Liturgia Æthiopum* retulimus supra n. 31. §. 15. Plura tradimus infra num. 59.

N°. XLIV. De Origine invocationis Sanctorum] Invocatio 1
Sanctorum ab honore illis præstito in Ecclesia Christiana primùm cœpit. Judæi quidem etiam *piè defunctos multo afficiendos esse honore* docent; *siquidem omnia norunt, quæ in hoc mundo fiunt*, ut illi *opinantur*; (p) Unde autem hoc habeant, & quis illis id mani-

(o) Illo ipso teste in Alcorano, & quidem in hac ipsa Surata VII. (p) *Talmud, tract.* ברכות cap. 3.

manifestaverit, non dicunt. Scriptura utique disertè contrarium dicit. Nam L. III. c. 5.
Esaias Propheta auxilium divinum impensè invocans, cap. 63. 16. subjungit: N. XLIV.

כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו.	*Tu enim es Pater noster, quia Abraham nescit nos, & Israel non novit nos; Tu* [verò] *Domine* [es] *pater noster* [&] *redemtor noster.*

Bis repetit אתה אבינו tanquam paternæ ejus curæ satis confisus sanctorum suorum ma-
2 jorum ope non indigeret. Nihilominus Philo, qui secundum Hieronymum passim πλατωνίζει opinionem Platonicam de Dœmonibus applicat ad animas Patriarcharum, quas indesinenter pro gente sua orare scribit, è diametro oppositam dictis Prophetæ. Non tamen eousque processerunt Judæi, ut sanctos invocarent,
3 quod etiam sat longo tempore in Ecclesiâ Christianâ factum non est. Nam *Tertullianus in Apologetico cap. X.* ait: *SOLUM DEUM invocamus æternum, verum, vivum* &c. Athanasius Orat. 2. contra Arrianos: *Sancti non postulant à creato aliquo, ut sit auxiliator*; & Orat. 3. *Creatura non adorat CREATURAM* sed *DEUM.* Origenes (q) τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν μόνον δεῖν σέβειν. *DEUM, qui est super omnia, SOLUM*
4 *oportere colere.* Nihilominus de sanctis defunctis ita disserit, tanquam curam gerant vivorum in mundo, eosque precibus atque patrocinio suo juvent, inde sensim facta conclusio ab iis qui idem credebant: *ut istud libenter continuarent, invocandos*
5 *esse.* Quin & *S. Basilius*, *Gregorius Nyssensis*, & alii Patres rhetoricâ Christianâ usi, per prosopopœiam quandam beatas animas tanquam præsentes compellabant: Sic enim *Gregorius Nazianzenus* (r).

Σὺ δὲ ἡμῖν οὐρανὸς ἐμβατεύοις ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή, καὶ ἐν κόλποις Ἀβραὰμ, οἵ τινές δὴ οὗτοί εἰσιν, ἀναπαύοιο.	*Tu verò nobis cœlos penetres; O divinum & sanctum caput! in finibus Abraha, quicunque illi demum sint,* (s) *requiescas,* &c.

Deinde *oratione 48.* in laudem martyrum: *Euge! O martyres, vestrum hoc quoque certamen est, vos ingens bellum confecistis sat scio. Vos trophæum pace erexistis. Vos Dei Sacerdotes ad vos ipsos attraxistis. Vos Spiritus S. tripudiatores huic conventui præstitistis.* pag. 725.

6 Id etiam veteres Ethnici fecerunt, per figuram Rhetoribus notissimam. Sic enim *Germanicus apud Tacitum: Tua* Dive Auguste, *cælo recepta mens, tua* Pater Druse *imago, tui memoria iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant.* Annal. I. 44. 5.

7 Ita sensim crevit in Ecclesia cultus sanctorum, ut ab honorifica (ut par erat) memoria, & compellatione simplici ad invocationem, non pro intercessione tantùm, sed pro auxilio in spiritualibus & temporalibus obtinendo: ab invocatione ad imagines & adorationem, & ita porro ad altaria, templa, aliosque divinos honores progressio fieret. Idem apud Æthiopes contigisse verisimile est; tantummodò solennes sanctorum dies non በዓላት: *Festa*, sed ተዝካራት: *Recordationes* vocaverunt.

N°. XLV. De cultu S. Mariæ Virginis apud Æthiopes ni-
1 mio] De cultu Sanctorum nunc diximus. Sed omnes longè superat Sanctissima *Mater Domini*, quæ tanquam *Regina cæli*, & omnium Sanctorum *Antistes summa*, ab Habessinis in maxima veneratione habetur; ut etiam *triginta duo festa* annuatim in memoriam ejus celebrent (t) & vicesimum primum uniuscujusque mensis
2 diem illi sacrum esse voluerint. Quam ob causam cum Patre Provinciali *B. Tellezio* valdè miratus sum, unde Habessinis tanta suspicio contra PP. Societatis venisset, *quasi illi cum Lusitanis suis Sacratissimam Virginem non satis colerent, imò planè inimici ejus essent.* Nam (Patre illo referente) cum sævirent in aliquem Lusitanæ confessionis hominem, vociferabantur: *qui non est inimicus Mariæ, lapides conjiciat in*

 istum

(q) Lib. I. contra Celsum. (r) *In Oratione funebri X. in honorem Cæsarii fratris dicta p. m. 170.*
(s) Nota hic dubitationem hujus Patris de statu beatarum animarum post mortem. (t) *Epist. Zara-Iacobi sup. c. 4. 30. § 10.*

L. III. c. 5. N. XLV. *istum ejus inimicum.*

Causam quam *Tellezius* refert, ejus verbis hic referre ope- 3
ræ pretium videtur (u):

Com esta voz se custumam amotinar estes barbaros & scismaticos hereges contra os Catholicos Romanos, porque como nam distinguem em Christo Senhor nosso as duas naturezas divina & humana, nem entendem, como a Virgem santissima produzindo so a humanidade se possa chamar verdadeyramente May de Deos : *& dizem que por nos nam dizermos, que tambem produzio a divindade, lhe tiramos a dignidade de ser may de Deos* & que somos inimigos seus, *sendo elles com tam rrusticas & grosseyras ignorancias os verdadeyros inimigos de Deos & de sua May Santissima, poys lhe dam o que a Senhora nam pode ter, & tiram de Deos, o que sempre teve.*

His verbis [quæ modo retulimus] solent tumultuari barbari isti & schismatici hæretici contra Catholicos Romanos. Quia sicuti non distinguunt in Christo Domino nostro duas naturas, divinam & humanam, nec intelligunt quô pactô Virgo sanctissima, humanitatem solummodò enixa, revera vocari possit *Deipara*, ita putant, quia nos non dicimus, quòd etiam divinitatem pepererit, nos detrahere illi hanc dignitatem, quòd sit *Mater Dei*, & quòd propterea simus *illius inimici*; cùm potiùs illi in tam rustica & crassa ignorantia sint veri inimici Dei, & matris ejus sanctissimæ, quia tribuunt illi, quæ Domina habere nequit, & adimunt Deo id quod semper habuit.

Idem (x) de regio Consiliario *Tino*, cùm ad lapidationem condemnatus fuisset, 4
scribit:

Levanta se neste meyo tempo hũa grande grita dos Monges Scismaticos dizendo: Acudi todos os que nam soys inimigos de Maria, *ajuntay pedras, & morra com ellas este inimigo de nossa Fé.*

Oritur interim magnus clamor monachorum Schismaticorum, dicentium: Accurrite omnes qui non estis inimici *Mariæ*, ingerite saxa, & moriatur iste fidei nostræ inimicus.

Valde miratus sum, inquam, putans PP. Societatis fortasse Habessinis non 5
omnia publicavisse, quæ Ecclesia Romana in Europa pro S. Virginis cultu maximo libertimè admittit; quòd statuæ illi erigantur & adorentur: quòd templa & altaria ædificentur: quòd publicè in compitis depingatur Sanctissima Θεοτόκος, *S. Christophoro* non minor, expandens late tunicam suam cœruleam, quam subeunt Papa, Imperator, Reges, Cardinales, omnium denique Ordinum homines, cum his verbis:

Marien Rock sein Himmelblau
Ist unser Schutz wie ich vertrau:
Wer sich nur fleissig drunter stellt/
Von keinem Feind wird er gefällt. &c.

Ipse vidi talem picturam, & legi hos versus Ao. 1653. in pago Regenstauf haud procul Ratisbonâ, in pariete domus pistoris juxta pontem publicè inscriptos.
Quæ sanè non minora sunt, quàm quæ Habessini in honorem ejus excogitaverunt, 6
qui imaginibus tantummodò pictis eam colunt. Non plura habentur in *Encomio Virginis* (Organo) supra allegato, quàm in *cursu horarum B. Mariæ Virginis: in breviario Romano: in speculo rosariorum:* in *Litania* illius, & alibi passim. Ubi non solùm intercessio ejus, sed *protectio & per ejus merita salus & auxilium* rogatur: ubi *mulier virtutis* appellatur, *quæ contrivit caput serpentis: Reparatrix & Salvatrix desperantis animæ; Mundi spes & gloria.* Illi *omnis consolatio in angustiis ac* 7
miseriis, & ipse vitæ finis committitur; & qui districti judicis iram timent, dum graviter deliquisse sibi sunt conscii, & ipsum videre non audent, ad illam, utpote ejus matrem, confugiunt, quæ jure matris filio imperare possit.

Carmen *Caroli Scribanii* Patris Soc. Jesu Antuerpiensis extat in Amphiteatro 8
Honor. Lib. 3. c. 8. fol. 357. his verbis:

Hæreo lac inter meditans, interque cruorem
Inter delicias uberis & lateris.

Et

(u) Lib. 6. c. 26. p. 608. (x) Lib. 6. c. 27. p. 612.

Et dico (si fortè oculos super ubera tendo): L.III. c. 5.
Diva Parens, mammæ gaudia *posco tua.* N. XLV.
Sed dico (si deinde oculos in vulnera verto):
O IESV! lateris gaudia malo tui.
Rem scio; prensabo, *si fas erit,* ubera *dextrâ,*
Lævâ prensabo Vulnera, *si dabitur.*
Lac Matris *miscere volo cum* Sangvine Nati,
Non possem antidoto nobiliore frui.

9 Quod Carmen, ut insignem pietatem laudant *Adamus Conzen* in Jubilo Jubilorum, & *Sandaus* in Oratione de *Patrocinio Deiparæ.*

10 [Nec minus memorabilia sunt, quæ Fr. Mendoza habet Lib. 2. Virid. Probl. 2. Elucid. ecclesiast. f. 235. *Maria par Christo ubere, vulnere, lacte, sanguine.* Christ. de Viega in Theologia Mariana. *Lac Marianum apud Filium idem præstat quod sanguis Christi apud Patrem.* It. *Maria ubere utroque interposito, tanquam aggere fortissimo Iudicis ira coercetur.* It. *Sanguis Marianus per genas diffusus, per verecundiam partandus cum sanguine in cruce à Christo fuso,* &c. Quæ totidem verbis in libris citatis reperiuntur, atque censuris consuetis approbantur.]

Hæc atque alia talia, ut puto, Æthiopibus non vulgata fuerunt, aliàs tam gravi injuria PP. Societatis non affecissent.

11 Sed Habessini nullum librum Biblicum, nec ullas precationes sacras in laudem & gloriam Omnipotentis Dei conscriptas, in honorem sanctissimæ Virginis converterunt, sicuti factum *Psalterio Mariæ virginis,* quod Ecclesia Romana approbat,
12 nec uspiam in indicibus librorum expurgatoriis reperitur. In hoc autem Æthiopes *Salomonis Canticum Canticorum* imitantur, quòd beatissimam Virginem ab omnibus corporis sui membris laudant, idque oratione ligata. Carmina enim & cantica Æthiopica mihi de hac re in promtu sunt. At in Ecclesia Latina oratio de omnibus membris beatissimæ Virginis in prosa tantùm reperitur, hâc tamen differentiâ, quòd Habessini omnia sanctissimi & immaculati corporis ejus membra à capillis usque ad soleam pedum duntaxat salutent, ex. gr.

ሰላም፡ለሠዐርት፡ርእስኪ፡	*Pax capillis capitis tui.*
ሰላም፡ለርእስኪ፡	*Pax capiti tuo.*
ሰላም፡ለገጽኪ፨	*Pax faciei tuæ;* & ita porro.

Latini verò ea etiam adorent: ut: *Adoro & benedico pedes tuos beatissimos, quibus antiqui serpentis caput calcasti, &c. Adoro & benedico carissimum uterum tuum, acervo tritici, liliis candidissimis vallato, comparatum, &c.*

13 Hieronymus Emser *in Divi Bennonis, Misnensis quondam Episcopi, vitâ & miraculis,* ut titulus Libri fert, *Anno M. D. XII. Dresdæ* impressi & quidem in præfatione [paginæ numeris carent] incrementum divini cultus Ecclesiæ Misnensis prædicat his verbis: *Hodie nulla hora, nullum tempus sive diurnum sive nocturnum, neque aliquod diei aut noctis spatium à cantu & Deorum* [sic expressè habet] *vacat hymnis & laudibus.* Et paulò post: *His rursum subeunt principum Capellani, matutinas ac reliquas* (NB.) Magnæ Deæ *horas, tum primam de ea Missam* (id est, summum Christiani sacrificii genus) *& item alteram pro mortuis ordine suo quotidie celebrantes.* Ista omnia in Ecclesia Romana dici ac scribi Habessini certissimè ignoraverunt.

14 Alii tamen inter Romanos sunt, quibus *divini isti honores* soli Deo debiti displicent. Itaq; Bonaventura (y) *cavendum esse,* scribit, *ne dum matris excellentia ampliatur, filii gloria minuatur, & sic in illo mater provocetur, quæ magis vult extolli filium, quàm se ipsam, utpote creatorem creatura.*

1 N°. XLVI. Angelos quoque invocare solent] Hoc etiam commune habent Æthiopes cum Ecclesia Latina & Græca, ut *Angelos* invocent Etenim à Judæis didicerant, ut supra narravimus, omnibus rebus, etiam minimis Angelos N. 35. §. 9.

 præpo-

(y) *Distinct. 3 quæst. 2. in 15. Sentent.*

L. III. c. 5. præpositos esse: & unumquemque mortalium angelum custodem habere, quem
N.XLVII. prisci Ethnici *Genium tutelarem* vocant, (z) ideò eos invocare cœperunt, contra pro-
Apoc. 19, hibitionem Johanni ab ipso Angelo factam, qui eum à se ad Deum ablegabat, τῷ Θεῷ
10. & 22, 9. προσκύνησον *Deum adora*, inquiens: contra priscum Ecclesiæ morem; etenim supra è
N. 44. §. 3. priscis Patribus docuimus, primævos Christianos solum Deum, ut decebat, invocavisse. *Irenæus*, de Domino vero & uno Deo disserens, illi soli serviendum aliquoties inculcat. Imò ille ipse invocationes angelicas (a) opponit orationibus directis ad Dominum qui omnia fecit, & invocationi nominis Jesu Christi.

In præcipua veneratione Æthiopes habent *S. Michaelem Archangelum*. Nam 2
duodecimus cujusque mensis dies illi sacer est, ut ex Fastis Æthiopum sacris liquet.
Multas habemus cùm Judæorum tùm Christianorum quorundam scriptorum sen-
tentias de *Classibus & ordinibus angelorum*. Sunt qui ex *Dionysio Areopagita* tres eo- 3
rum classes præcipuas asserant: Ἐπαρχίαν, Μεσαρχίαν, & Ὑπαρχίαν, *Principatum summum, medium*, & *infimum*, quarum unaquæque tres habeat ordines, quibus certæ adscribuntur virtutes; e. g. de illis, qui vocantur ኃይላት: *Potentiæ, Virtutes*, dicunt: ዘይወፅኦሙ: ለአጋንንት: *quòd expellant dæmonia*, & ita porro. Hinc prodeunt *novem* omnino *Angelorum ordines*, quos Æthiopes agnoscunt, ut *in Historia nostra* hoc loco docuimus. Cùm autem nesciamus, quis talia scribentibus manifestaverit: aut unde illis tanta cum angelis familiaritas nata fuerit, ut ordines eorum describere potuerint, prolixiores hac de re esse nolumus.

N°. XLVII. De similitudine SS. Trinitatem adumbrante]
Nullam in tota natura similitudinem adæquatam dari, quâ SS. Trinitas saltem ad- 1
umbrari possit, in confesso est. Simile enim de *Sole*, quod *Gregorius Æthiops in Institut. sua Catechetica* (b) tradidit, jam olim antiquitati notum fuit, sed teste *Epiphanio*
Hæres. 45. *Sabelliani* abstrusissimum hoc fidei nostræ mysterium hoc ipso simili destruere voluerunt; ut cùm in una οὐσίᾳ [*essentia*] tres ὑποστάσεις [*substantiæ* seu] *personæ* credendæ essent, illi ἐν μιᾷ ὑποστάσει τρεῖς ὀνομασίας [*tria nomina*] τὸ πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα τὸ αὐτὸ εἶναι as-
seruerint. Obiter notandum Habessinos interdum etiam sic loqui; ሠለስቱ: ስ 2
ም: አሐዱ: እግዚአብሔር: *Tria nomina, unus Deus æternus*; qui tamen in hoc articulo fidei orthodoxi sunt.

Aliud simile *Gelasius* (c) olim adhibitum esse refert de *igne* qui lucem & calorem 3
habet. Sed eodem recidit ac illud de Sole; qualia pueris & idiotis, non verò cordatis viris proponenda sunt.

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. VI.

N°. XLVIII. De esu sanguinis & suffocatorum] Ex quo Apo- 1
stoli decretum fecerunt ut Proselyti Ethnicorum abstinerent ἀπὸ πνικτοῦ καὶ αἵματος à
Act. 15, 20. *suffocato & sanguine*, ne scilicet scandalo essent teneris Judæorum conversorum vel
29. convertendorum conscientiis, id diu in Ecclesia Catholica observatum fuit. Repetitur in *Canonibus Apostolorum Canon. 63. al. 62.* sub pœna depositionis & excommuni-
cationis. Imperator *Leo Constitutione LVIII.* prohibitionem intendit, & eum 2
qui

(z) Imò Judæi & *bonum & malum genium* יצר הרע & יצר הטוב Κακοδαίμονα & εὐδαίμονα unicuique mortalium attribuunt. (a) Futilem hic glossam habet *Feu-ardentius*, quasi hoc loco *de malis angelis* ageretur, de quibus tamen nec dubium nec quæstio erat: & incongruè prorsus opponerentur orationibus ad Deum omnipotentem & Jesum Christum dirigendis. *De modo invocandi* hic non dicam, num forsan Irenæi temporibus illa *quiritatio Iudaica* per Cabalam practicam ab hæreticis nonnullis facta fuerit; quæ non ad malos sed *ad bonos angelos* dirigitur qui vocantibus utique obtemperaturi non sunt. (b) Hanc habes in Histor. nostra Æthiop. III. c. 5. §. 81. (c) *In Historia Concilii Nicæni tit. 2. Concil. p. 221.*

qui sanguinem intestinis tanquam tunicis infartum, velut consuetum aliquem cibum ventri praebeat,&c. bonorum publicationi subjiciendum, & ubi acerbum in modum flagris caesus, fuerit, L. III. c. 6. N. XLIX. *ac cute tenus foedè tonsus fuerit,perpetuò patria exilio mulctandum esse* decrevit. Itaque hic mos in Ecclesia Graeca & Æthiopica, caeterisque Orientalibus Ecclesiis retentus fuit.

3 At Occidentalis Ecclesia considerans verba Christi: *quòd omne in os intrans hominem contaminare non possit*, adeoque Christianos omnes ab externis istis & ceremonialibus,quibus neque gloria Dei promovetur, nec salus hominum augetur aut minuitur,planè immunes esse, idque neque fidem neque bonos mores lædere, prudenter judicavit: *Apostolicum illud decretum temporarium fuisse, primis Ecclesiæ temporibus accommodatum*: postea verò ratione legis cessante, legem ipsam cessavisse.

4 Sed instant: *prima post diluvium praecepta Noachidis data omnes homines obligare*: Per verba: *Omne quod movetur & vivit,erit vobis in cibum,excepto quòd carnem cum sanguine non comedetis.* Gen. 9. 3. At verba Christi modò allegata pro omni responsione sufficere possunt. Enimverò nisi ratio aliqua moralis talis praecepti primae vi dari possit, nec hoc argumentum stringit. Sacrificia enim,ab Adami & Noachi liberis usurpata, minimè pro ἐθελοθρησκείᾳ ab hominibus repetta, sed pro cultu à Deo ipso injuncto habenda sunt; quamvis id expressè non reperiatur, & tamen temporalia fuerunt,atque typo impleto cessaverunt.

5 Caeteroquin Praecepta Apostolica, etiam ceremonialia, observanda sunt inter Orientales, aliosque qui illa observanda censent. *Noli propter escam destruere opus Dei*, Apostolus inquit. Rom. 14. 20. Quapropter *si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum,ne fratrem meum scandalizem*, adeoque nec sanguinem, si inter abstinentes verseris. 1. Cor. 8. 13.

N°. XLIX. De ritibus antiquis Christianorum à Judaeis derivatis

1] Diximus in Historia nostra, *antiquissima Christianorum instituta pleraque nullam aliam originem quàm è Iudaismo habere.* 3. 6. 10. Rationem addidimus, quia Ecclesia tanquam propago quaedam è Synagoga egressa,ea retinuit quae salvâ conscientiâ teneri poterant. Apostoli ,Judaicae originis ipsi, ad Judaeos divertebant, & cum iis conversabantur: eaque omnia vitabant, quae iis scandalum aliquod praebere potuissent. Igitur in primo statim concilio decretum *de suffocatis & esu sanguinis*, in favorem Judaeorum recens conversorum, tunc temporis vulgaverunt, ut numero antecedente diximus. Act. 15. 29.

2 Festum Christianorum maximum *Pascha*, à quo tota Christiana religio caeteraque festa omnia pendebant, quo die celebrandum esset, Apostoli indecisum reliquerunt; ita ut id Concilio demum Nicaeno determinandum fuerit,ut suo loco dicemus. Ex quo solo sequi puto , Apostolos de conversione duntaxat gentium, non verò de ritibus ordinandis sollicitos fuisse. § 19. Imò illos ipsos initiò usurpasse ritus quosdam , qui sequentibus seculis vel in desuetudinem abierunt : vel prorsus improbati fuerunt; ut exemplum circumcisionis Timothei ostendit, & quae numero praecedente de esu sanguinis & suffocatorum fusiùs explanavimus. De talibus accipiendum est dictum Pauli 1. Cor. 9. 20. *Factus sum Iudaeis tanquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrarer.*

3 Antiquissimi isti ritus communiter Apostolici vocari solent; non quòd Apostoli eos repererint, sed quòd ab illorum temporibus ad nostra usque secula derivati fuerint. Quandoquidem certò certius est, nullum unquam morem sacrum, neque dogma ullum Judaeos à Christianis mutuatos esse; id enim odium illorum plus quàm Vatinianum contra nos nullatenus permisisset: nec, si una vel altera Synagoga id fecisset, omnes sequi voluissent. Ideò indubitanter asserendum arbitror, si tales aliqui ritus antiqui vel Judaeorum ritibus similes, vel illis affines reperiantur, non Judaeos à Christianis, sed Christianos à Judaeis illos accepisse. Consultus à me Rabbinus primarius: *An non Iudaei saltem aliquid è doctrina vel ritibus Christianorum hausissent? Ne tantillum quidem*, respondit; *Se enim praecepto Dei obstrictos, ne secundum*

L. III.c. 5. *cundum mores & ſtatuta gentium viverent, quos DEVS coram illis ejecerit, id ſe genera-*
N. XLIX. *liter de omnibus peregrinis gentibus accipere, ne in ulla rè illas imitarentur.*
Lev. 18, 3.
26. Non autem omnes illi ritus ab omnibus æqualiter aſſumti fuerunt. Orientales Ec- 4
cleſiæ, utpote viciniores, plures & integriores retinuerunt: multos etiam pedetentim
immutarunt, & ad Chriſtiana ſacra accomodaverunt, quò magis à Judæis diſtingue-
rentur, uti tactum videmus in *Jejuniis, Feſto Paſchatis, Sabbati feriatione*, & ſimilibus.
Vide Canonem Apoſt. LXX. apud Æthiopes XLIX. & Concil. Laodic. Can.
ſ n.X. §. 5. XXIX. De quibus alibi. Eruditiſſimus Cardinalis *Bona* eadem iſta ſentiens egre-
giè ſic loquitur (d): *In Chriſtiana Eccleſia ſenſim magisque ſeparationem à Judæis fa-*
ctam fuiſſe, donec Synagoga honorificè ſepulta fuerit. Modò planè ſepulta fuiſſet, nec
dogmata quædam, ritusque nonnulli tanquam ab Apoſtolis certò traditi, hic illic in
Eccleſiis mordicùs defenderentur.

Cùm igitur res tanti momenti ſit, operæ pretium nobis videtur, ritus illos, 5
qui vel primis ſeculis in Eccleſia viguerunt, vel adhuc vigent, ὡς ἐν περιωπῇ ob
oculos ponere, cum brevi repetitione eorum, quæ vel in hiſtoria noſtrâ, vel in an-
tecedentibus dicta fuerunt. *Judæorum templum Hieroſolymitanum tribus conſtabat*
partibus: אולם *Veſtibulo ſpatioſiſſimo*, in quo Judæi ante fores ædis ſtabant: היכל
ναῷ *ſive æde ipſa*, quæ ſolis Sacerdotibus patebat, ut in ea ſine tumultu populi tran-
quillè ſacris operari poſſent: דביר *Adyto*, ſeu *Sancto Sanctorum*, in quod ſummus
Sacerdos ſemel tantùm in anno ingrediebatur.

Ita etiam veterum Chriſtianorum *ædes Dominicæ triplicem* talem diviſionem 6
habebant, quæ apud Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Scriptores paſſim obſervatur. Rectiſ-
ſime *Beveregius* (e): *Veteres Eccleſiæ ſive templa à Chriſtianis antiquitus exſtructa in*
tres præcipuas partes diviſa ſunt, quarum prima *ab ingreſſu vocata fuit* Νάρθηξ: Media
Ναὸς *ſive Eccleſia propriè dicta: Et* Tertia *omnium ſacerrima* Βῆμα & Θυσιαστήριον. At
in eo falli videtur, quòd loco ſupra citato triplex genus hominum templa viſitantium
occaſionem triplici huic ſtructuræ putat dediſſe, cùm potius vice verſa iſta à Judæis
accepta forma Chriſtianos tripliciter diſtinguere docuerit.

Simeon Theſſalonicenſis de Templo:

Ὁ θεῖος ἅπας ναὸς τριαδικῶς διαιρεῖται, τοῖς πρὸ τοῦ ναοῦ φημὶ, καὶ τῷ ναῷ, καὶ τῷ βήματι.	*Totum divinum templum tripliciter exſtructum cernitur, in loca* ante templum, *inquam*, in templum *ipſum*: *& in* Bema *ſive ſacrarium*.

1. Πρόναος, q. d. ANTE TEMPLUM, ſeu Νάρθηξ *Ferula* ideò dicebatur, quòd pecca- 7
tores pœnitentes in eo ſtantes, tanquam ſub ferula eſſent cenſuræ Eccleſiaſticæ, ut
Meurſius putat (f), VESTIBULUM *erat muro circumdatum, in quo Catechumeni, nondum*
videlicet baptizati, nec non ob crimina excommunicati, id eſt, ex communione Sanctorum
excluſi, Leproſi, Energumeni ſeu *Dæmoniaci*, χειμαζόμενοι, *ſive in reatu aliquo conſti-*
tuti, & ob id pœnitentes ſtare cogebantur. Quin & ante baptiſmum nemo in Eccle-
ſiam intromittebatur; propterea lacus ante fores templi effoſſus erat, in quem con-
vertendi baptiſmi cauſa deſcendebant, ut mox dicetur.

2. Ναὸς, vulgò ſed malè NAVIS, *la nef de l'Egliſe*, ædes ipſa ſeu Eccleſia propriè dicta, 8
[Imperitè prorſus *Abraham Ecchellenſis* in Epiſt. ad *Joh. Morinum* ait: *Eccleſia tribus con-*
ſtans navibus &c. In antiquit. Eccleſ. Orient. pag. 532. quid enim naves in terra ſicca?]
in quam baptizati ipſique fideles nullâ labe externâ polluti, intrabant: hymnos atque
preces ſacras peragebant, & ſicuti olim ſoli Sacerdotes, ita hic verè fideles Chriſtiani,
1.Pet. 2. 9. ut *genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis* in Eccleſiam ad-
mittebantur.

3. Tertia pars PENETRALE ſeu ADYTUM varia nomina apud Græcos Hiſtoriæ 9
Eccleſiaſticæ ſcriptores ſortiebatur. Vocatur enim ἱερατεῖον *Sacrarium*; ἄδυτον vel
τὰ

(d) Lib I. cap. 20. de rebus Liturgicis. (e) *In Annotat. ad Can.* Conc. Nic. 1. p. 71. (f) Gloſſ. Græc. Barb. verbo Ἀπροάμυνος.

τὸ ἄδυτον, *Locum in quem cuivis ingredi non licet.* Θυσιαστήριον *Altare*, quaſi diceres *ſacrificatorium* ſed impropriè ; nam olim in היכל *æde* non in דביר *Sancto ſanctorum* ſacrificia fiebant. Denique Βῆμα. *Tribunal. Suggeſtum.* De quo paulo interius N. LI. fuſiùs diſſeremus. L. III. c. 6. M. XLIX.

Optimè ſupra laudatus Card. Bona (g) ſcribit : *Chriſtianorum templa ſic olim erant diſpoſita, ut veteris Templi Hieroſolymitani, quantum fieri poterat, ſimilitudinem quandam præ ſe ferrent, & ad illius formam proximè accederent.*

10 Sed accipienda hæc ſunt de *Baſilicis* & *Cathedralibus eccleſiis*, quæ Epiſcopos atque Presbyteros ſuos habebant. Minores enim *Synagogis* Judæorum ſimiliores erant, in quarum medio verum Βῆμα id eſt *excelſior locus inſtar ſuggeſti* viſitur, quo per gradus aſcenditur, idque Habeſſini & Copticæ Hebraico vocabulo היכל ሀይክል: *Heikel*: adhuc vocant, atque in eo ſacram cœnam celebrant, & ad fores ſtantibus adminiſtrant. Sed velo diſtincti ſunt Sacerdotes, ut Miſſam nemo è populo videre poſſit, ſicuti Patres Societatis loquuntur. Situs etiam ſtructuræ ab Oriente in Occidentem antiquitus obſervatus adhuc retinetur, quò orationes facie ad orientem versâ fieri poſſint.

11 Templis itaque hunc in modum exſtructis *Encænia* ſeu *dedicationes* ſequebantur; idque exemplo & imitatione Eccleſiæ Judaicæ fieri, docet ipſe Papa Felix IV. (h) his verbis : *Tabernaculum Moyſen Domino præcipiente feciſſe, & ſacraſſe, & cum menſa & altari ejus, & æreis vaſis & utenſilibus, ad divinum cultum explendum legimus : & non ſolùm divinis precibus ea ſacraſſe, ſed etiam ſancti olei unctione, Domino jubente, perliniſſe novimus.* Eadem Græci tradunt: Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι παλαιὸς νόμος. *Encænia celebrare vetus Lex eſt &c.* (I) Ita Æthiopes noſtri ſtatis diebus habent ſua *Encænia* ſeu Dedicationes Eccleſiarum, ex. gr. *Abunafri*, id eſt. S. *Onuphrii.* De qua Poëta Encom. XVI. Novemb. Oda. 6.

ሰ: ለቅዳሴ : ቤትከ: በአፍኦ: ሀገር : ዘምስር:
እንተ: ሐነጽዋ: ኪነት: ወጠቢባት ; ምክር:
ገዳማዊ: አቡናፌር: &c.

Salutem dico Dedicationi ædis tuæ extra urbem Memphim,
Quam exſtruxerunt Opifices & prudentes conſilio;
O Eremita Abunafer ! &c. (k)

12 Apud Judæos olim fœminæ à viris diſcretæ erant, (l) & etiam nunc in eorum ſynagogis ſunt : Ita apud veteres Chriſtianos antiquitus ſuum proprium introitum in Eccleſiam habebant, cui janitrices præfectæ erant, quod adhuc apud Coptitas & Habeſſinos obſervatur. Sic enim Patres Societatis ſcribunt : (m) *Mulieribus non licet intrare in ædem virorum : nec viris in ædem fœminarum, ſeparatas enim ædes habent.*

[Confer quæ infra N. 81. de *Diaconiſſis* docemus. Vide etiam Cardinalem Bonam de *rebus Liturgicis* Lib. I. c. 20. §. 6. qui allegat *Conſtitutiones Apoſtolicas* Lib. II. c. 61.]

13 Si apparatum ſacrum ſpectemus, imprimis *veſtes*, Judæorum Sacerdotes & Levitæ habitu à reliquo populo erant diſtincti; ita & hoc paſſim adhuc in Eccleſiis videmus. *Candelas* accendebant olim Judæi, quod & nunc faciunt, & *thus* adolebant. Iſto more primi Chriſtiani eò magis opus habebant, quod in ſpeluncis & cryptis ob metum Ethnicorum ſacra ſua obire cogerentur ; ubi tenebræ & gravis odor lumina & ſuffimenta requirebant, ideò adhuc hodiè, ſed ſine neceſſitate ullâ retinentur.

14 *Ornatum imaginum* ſi conſideres, Judæi picturas olim admittebant, ſculpturas averſabantur; eandem differentiam Habeſſini, cæterique Orientales adhuc hodiè obſervant, ut paulò inferius N. 52. *de imaginum cultu* dicemus.

15 Judæi munera i. e. ſacrificia ad altare offerebant ex præcepto Legis : *Non apparebis in conſpectu meo vacuus*, de quo more Chriſtus Matth. 5, 23. *Si ergo offers munus tuum* Exod. 23. 15. & 34. 20.

(g) Rer. Liturg. I. 20. §. 4. (h) De Conſecrat. diſt. 1. c. 2. (i) In Ὡρολογ. III. Septembr. allegante Seldeno de Synedr. Vet. Ebræor. L. III. c. XV. (k) Alia habetur S. Petri 1. *Februar.* Oda 2. (l) Philo de vita ſupplic. (m) Rel. Ann. 1607. & 1608. Lib. 1. c. 10. p. 39. b.

L. III. c. 6. *tuum ad altare*, & vers. 24. *Relinque ibi munus tuum ante altare*, &c. *& tunc veniens of-*
N. XLIX. *feres munus tuum*. Mansit is mos quoque in Ecclesia Christiana, sed cessantibus sa-
crificiis non pecudes, aut oves, sed alia ad Ecclesiæ usum necessaria allata fuerunt;
quod apud Æthiopes adhuc in viridi observantia est, ut N. LX. dicetur.

Sed nec Occidentalis Ecclesia hujus moris expers mansit. In nonnullis Ger- 16
maniæ regionibus parochiani nummos suos certo anni tempore ad sacram mensam
deponunt, Opffern vocant; Galli: *aller à l'offrande*, qui relinquuntur Parocho.
Mox degeneravit iste mos apud plerosque Augustanæ Confessioni addictos, eò quòd
statim post confessionem à confitentibus Presbytero offerantur, quos propterea
odioso vocabulo Beichtpfennige vocant. Iidem si alio tempore, alioque modo da-
rentur, nihil novi neque insoliti in Ecclesia haberent. Et manuum impositio ab 17
Num. 27. Israelitis originem traxit. Moyses enim jussu Dei *manum posuit super Iosuam*, ita ad-
18.23. huc Judæi, cum Doctorem vel Rabbinum aliquem creare volunt, סמיכה χειροθεσία
Deu. 34. 9. utuntur. Eodem isto modo Apostoli usi, illum ad nostra usque tempora deri-
Act. 6. 6. vaverunt.

Ad cultum ipsum quod attinet, sicut in veteri Ecclesia *canticis & hymnis* lauda- 18
tus fuit Deus; ita & in nova; etiam *instrumentis musicis*, postquam cultus Christia-
norum liberè haberi potuit. Idque Æthiopes, quà possunt, retinent, ut infra Num.
61. & 62. de *crotalis & sistris* tympanisque eorum dicemus.

Festa Judæorum præcipua retinuimus, sed ad usum nostrum applicata. Maxi- 19
mum inter ea *Pascha*, aliquamdiu eodem cum Judæis tempore fuit celebratum, quod
ex Historia Ecclesiastica notissimum. Testatur id Eutychius Patriarcha Alexandri-
nus; (n) *Christiani cùm esset Pascha Iudæorum, celebrabant & ipsi Pascha*. At cum
alii id aliter observarent, & utrique Apostolicâ traditione niterentur, Orientalibus
quidem ad S. Johannem: Occidentalibus verò ad S. Petrum provocantibus, lis tan-
dem in Concilio Nicæno sopita fuit.

Quin & *Sabbatum* primis temporibus cum Judæis observaverunt Christiani, 20
additâ simul die dominicâ; in illo lectiones Veteris Testamenti prælegerunt, ut latè
supra docuimus N. 9. §. 3. quod etiamnum faciunt Habessini.

Judæi, in quotidiana oratione matutina τρισάγιον ק׳ ק׳ ק׳ יהוה צבאות מלא 21
כל־הארץ כבודו *Sanctus, Sanctus, Sanctus est Deus exercituum, plena est terra gloriâ ejus*,
audientes ter sese de terra attollere & quasi exultare solent tam manè quam vesperi;
idque Hebræis est גיל ἀγαλλιᾶσθαι. *Exultare*, cujus in sacris sæpe admonentur pii: ut:
Joel. 2. 23. *Filii Sion* גילו ושמחו ביהוה אלהיכם. *Exultate, & lætamini in Domino Deo vestro*. שמחו
Ps. 32. 11. ביהוה וגילו צדיקים. *Lætamini in Domino, & exultate justi*. Ista exultatio propriè
dicta in Æthiopum templis adhuc usitata est, de qua nos infra N. LXI.

Ipse baptismus apud Judæos in receptione proselytorum necessarius, & à Jo- 22
hanne Baptista in signum novi fœderis adhibitus, à Christo servatore nostro pro ini-
tiatione Christianismi novâ formâ introductus fuit. Sicuti autem apud Judæos
totius corporis nudi immersio necessaria erat, ita & in primitiva Ecclesia observaba-
tur, & adhuc in omnibus Orientalibus Ecclesiis in usu est. Quia verò pudor partim,
partim incommoditas summa, tempore hyemis maximè, aliud suadere videbatur, in
Occidente id paulatim mutatum, atque mos iste essentiam baptismi non afficiens,
in conspersionem vel superfusionem aquæ conversus fuit, præsertim cùm immersio il-
la à Christo specialiter non præscripta, sed à Judæis tradita fuisset; quo casu, ut in
aliis permultis factum, ita & hîc autoritate publicâ mutationem aliquam introdu-
cere Christianis licuit. At *pædobaptismus* novitatis immeritò taxatur ab *Anaba-* 23
ptistis. Nam Judæi & olim familias proselytorum integras cum infantibus baptiza-
runt, & etiam nunc baptizant, si occasio sese offerat. Quod doctores eorum uno ore
fatentur. (o) Id cum Apostolorum temporibus retentum, & omni ævo, ubique &
semper in Catholicâ Ecclesiâ observatum sit, proterviæ fuerit sacramentum istud in-
fanti-

(n) In Annalibus suis p. 165. & 449. (o) De quibus vide Horas Hebraicas & Talm. Lightfooti § 5. Matthæi 3. 6.

fantibus denegare velle. *Sacramenta* autem *Novi Fœderis* imaginem esse Sacramentorum antiqui, nemo inficias iverit; sed alia forma à Christo illis indita est, ut modò de baptismo diximus: & In Eucharistia pro *agno paschali* Christus corpus & sanguinem suum per panem & vinum nobis repræsentavit. L. III. c. 6. N. XLIX.

24 Etiam *confessio peccatorum* inter Judæos olim obtinuit, & adhuc obtinet; argumento dicti Scripturæ Num. 5. 6. והתודו את חטאתם אשר עשו *Et confitebuntur peccata sua quæ fecerunt.* Ideò necessum esse ajunt, in festo expiationis peccatorum suorum confessionem edere. Ad quam rem etiam habent Confessionum certas formulas, modò breviores, modò prolixiores, quarum unam וידוי גדול *Confessionem magnam* edidit

25 Seldenus (p). In quam inserunt maximè pœnitentes peccata, quorum sibi conscii sunt. Docent autem benè facere eum, qui omnia peccata, quorum meminerit, recenseat; de qua re Buxtorfius in Synagoga Judaica (q). Vestigia hujus moris extant in Epistola Jacobi 5. 16. Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα. *Confitemini alter alteri peccata* i. e. *offensiones mutuas.* Ex quo satis constare putamus, unde *confessio peccatorum* in Ecclesia Christiana ortum suum habuerit, inprimis specialissima illa omnium & singulorum peccatorum, quæ in Ecclesia Romana exigitur; de qua infra N. 55.

26 Confessionem apud Judæos sequitur *flagellatio* מלקות *Malkuth* dicta, in signum pœnitentiæ, tanquam *satisfactio operis*, quæ & ipsa adhuc in Ecclesia Romana obtinet Equidem in Synagoga alter ab altero vapulat, & loris cæditur: at in Ecclesia Romana quilibet sibi ipsi officium hoc sumit, eoque ictus magis in potestate sua habet. De ea vide *Buxtorfium* modò citatum. pag. 521.

27 Quin & jejunia Christianorum ab initio cum Judæis iisdem diebus observata fuisse, ex prohibitione secuta apparet; qua de re fusè egimus in Histor. nostra L. III. c. 6. §. 90. & infra n. 64. pluribus agemus. Buxtorf. *in Synagog. Iud.* c 30. per tot.

28 Initiatio novorum sponsorum etiam ex Judaismo derivata est, illi vocant ברכת ארוסין *benedictionem desponsatorum*, & ברכת נשואין *benedictionem conjugatorum* & adhuc in usu habent; sed nunquam in Synagoga, verùm ante fores ejus, vel sub dio, aut in horto aliquo eam peragunt, quod antiquissimis Christianorum in more positum fuit, & Habessini adhuc usurpant, ut n. 71. docebimus. Hinc apud nos benedictio sacerdotalis, à qua validitas matrimoniorum dependet.

29 Verùm non ritus tantummodò, sed & dogmata quædam è Synagoga in Ecclesiam irrepserunt, apud plebem primò usitata, deinde autoritate publica recepta & confirmata.

Fundamentum invocationis tam angelorum quàm Sanctorum, quod mireris, apud ipsos Judæos reperitur, ut supra XLIV. & XLVI. ostendimus. Nisi enim supponatur, defunctos omnia nosse quæ hic in mundo fiant, vana est omnis illorum invocatio.

30 Animas fidelium & verè credentium non statim post mortem cœlo recipi, Judæi docent, ut ostendimus ex ipsorum scriptis N. XL. & XLII. Quæ sententia olim in Ecclesia Occidentali obtinuit, & hodiè adhuc in Orientali viget.

31 Orationes pro defunctis è Judaismo quoque profluxisse supra N. XLII. clarè docuimus. Hinc doctrina de purgatorio nata fuit, ut ibidem ostendimus. Plura referre nihil attinet, ut *de principio anni*, quod Orientales cum Judæis in autumno incipiunt: de solitaria vita à *Philone Iudæo laudata, in libello de vita contemplativa, & similia*, quæ Christiani ab Ægyptiis, vel Ethnicis Philosophis discere potuerunt.

32 Cæterum, si studiosus lector ea quæ hic proposuimus, pro diversitate temporum & Ecclesiarum paulò accuratiùs considerare voluerit, deprehendet multa in ritibus atque dogmatibus illis antiquis mutata, multa abrogata, multa etiam retenta fuisse, quamvis nullum ampliùs usum haberent, nec alia quàm traditionis & consuetudinis antiquæ ratione defendi possent. Qua in re Ecclesias totius Orbis sæpe multùm inter se discrepare videmus. Id ipsum arguit ritus illos Apostolicos non esse, non

(p) Part. I. de Synedriis. c. 11. (q) Cap. XXV. pag. 519. & seqq.

enim de primis Christianis, zelo pietatis ferventibus existimandum est, quod ea quæ
L. III. c. 6. N. XLIX. ab Apostolis verè tradita acceperant, neglectui habere, aut perfunctoriè tractare
voluerint. Quippe videmus scripta Apostolica, baptismum infantium, Communio-
nem sub utraque, aliaque tunc temporis publicè exercita apud omnes orbis Ecclesi-
as olim æqualiter recepta & usurpata fuisse. At in Ecclesia Romana, cujus sum- 33
mus arbiter Papa, multa planè abrogata, multa retenta, & amplificata deprehendun-
tur. Orientales verò, cumprimis Æthiopes in simplicitate sua ritus antiquos ple-
rosque uti acceperunt, ita retinuerunt; ut in Historia nostra III. 6. 12. clariùs diximus.
Ea verò, quæ hic à nobis dicta sunt, nequaquam sic accipi volumus, quasi anti- 34
quis illis ritibus autoritatem aliquam addere velimus, eò quod antiquissimi sint, &
Apostolorum tempora non æquent modò, sed interdum præcedant; vel contra de-
mere, quòd à primordio Judaici fuerint. Quamvis inficias ire non possimus,
primis Ecclesiæ temporibus turbatissimis cerimonias illas ac partim doctrinas & tra-
ditiones non nimis rigidè examinatas fuisse; cùm inter tot persecutiones & exilia, quæ
modo tolerari possent, per conniventiam transmitterentur & tolerarentur; inde fa-
ctum, ut etiam pacatâ Ecclesiâ in usu manerent. Sed in his omnibus analogia fi- 35
dei, & ratio sanctissimæ religionis nostræ in canonicis S. Scripturæ libris expressa an-
te oculos habenda est, ut ea, quæ honorem soli Deo debitum: & meritum Christi pro
totius mundi peccatis sufficientissimum, non infringunt; neque substantiam Sacra-
mentorum lædunt, adeoque prorsus ἀδιάφορα sunt, antiquitatis reverentiâ, vitandiq;
apud imperitiores scandali caussâ, retineantur & observentur; quamvis illorum neq;
ratio certa, neque utilitas aliqua dari possit: Si verò mutandum quid videatur, id
non privato novitatis studio, sed publicâ fiat autoritate. Deinde traditiones & opi- 36
niones omnes, utut antiquissimæ & è primis seculis petitæ, nisi à Christo & Apostolis
expressè approbatæ, vel à viris Apostolicis ubiq; receptæ & publicè propositæ demon-
strentur, pro Ecclesiæ Catholicæ dogmatibus neutiquam accipiendæ, neque nolenti-
bus obtrudendæ sunt. Nam valdè probabile est, Judæos innumeros, post Hierosoly-
mam eversam & destructum templum ad fidem Christianam conversos, retinuisse
ejuscemodi ritus: privatasque opiniones atque traditiones suas *de honore mortuorum*
& orationibus pro iis: de purgatorio animarum & similibus non deposuisse; sed inter su-
os propagasse, quin & inter gentiles conversos disseminasse, ut aliquàm multæ ex iis
pro Apostolicis haberentur, & publica autoritate & usu confirmarentur.
Viri docti ista pridem observaverunt, præter ea quæ ex eruditissimo *Cardinali* 37
Bona retulimus, *Hildebrandus* (r) allegat *Anton. Margaritam de Iudaicis ritibus*, atque
subjungit: *quos observasse multùm juvat, cùm è majoribus descendant* (licet sint hodie in-
fideles) *qui olim in summa apud Deum gratia & fœdere fuerunt, unde probabile fit, nonnul-*
los adhuc ritus ex Israelitica Ecclesia V. Testam. more traductos penes ipsos superesse, quos
inter *consecrationem novorum conjugum referre* non dubito.
Cùm hæc elaborassem, in manus mihi venit liber Gallicus Simonvillii (s), qui 38
instituit comparationem cerimoniarum Judaicarum cum disciplina seu ritibus Ec-
clesiæ. Lectione dignissimus est; nam multò plura observavit, quæ Christiani cum
Judæis habent communia. Primò rectè docet:

c. 2. in fin. Il est hors de doute, que le Christianisme tire son origine de la Religion des Juifs, qui en est comme le base & le fondement.	*Dubiò caret, Religionem Christianam originem suam ducere è Judaica, quæ illius quasi basis & fundamentum est.*

d. cap. Paulò ante refert dubia quædam Doctorum Judaicorum, quæ mereri dicit, ut
referantur: *Parce qu'ils peuuent seruir à l'éclaircissement de la Religion Chrestienne.*
Ibid. Hoc est: *Quòd declarandæ religioni Christianæ utiles esse possint.* Narrat: *quod Iudæi* 39
cap. 5. *dirigant preces suas ad Angelos, quos invocent in necessitatibus suis.* Dicit: *Episcopum*
Romanum, verum Petri successorem, successisse Iudæorum Nasci [נשיא] *qui erat caput*
Eccle-

(r) *In tract. de Nupt. §. Hodierni Iudæi, &c.* (s) Titulus est: Ceremonies & coutumes, qui s'observent aujourduy parmi les Juifs; h. e. Ritus & consuetudines Judæorum.

Ecclesia Iudaica, & conciliis respondere synedrio [Sanhedrin] *Iudaeorum veteri.* Hierar- L. III. c 6.
chiam quoque Ecclesi-sticam inde derivat, & docet *traditiones de Regimine & mini-* N. XLIX.
stris Ecclesiae ortum suum debere Iudaeorum institutis. Agnoscit *Iudaeos orare pro mortuis,* (t) refert tria Judæorum loca (u) *Paradisum, Infernum & Purgatorium.*

40 Porrò ostendit *Orationum, benedictionum & Festorum* convenientiam, quæ est inter Judæos & Christianos. Sed ante omnia prudentissimè monet: (x)

Il ne faut pas tous jours ajouter foy à ce grand axiome des Juifs: Halaca le Mosce mi Sinai, *C'est une decision, que Moyse a receue sur la montagne Sinai*: non plus qu'a cet autre principe de nos Theologiens, *cela est de Tradition Apostolique*; puis qu'il est certain, que l'un & l'autre ne sont pas infallibles, & que des les premiers siecles du Christianisme, il s'est trouvé de sçauans hommes, qui ont donné le nom de Tradition Apostolique a des sentimens qui leur estoient singuliers, & qui n'estoient pas mesme orthodoxes.

Non semper fides adhibenda est magno huic Judaeorum axiomati: הלכה למשה מסיני *Decisio est, quam Moyses accepit in monte Sinai:* non magis quam alteri illi Theologorum nostrorum principio: *Traditionis Apostolicae.* Certum enim est, quòd utrumque infallibile non sit; & quòd à primis Christianismi seculis reperti fuerint docti quidam viri, qui nomen *Traditionis Apostolicae* imposuerunt opinionibus, quæ illis singulares, & ne quidem orthodoxæ erant.

41 Multa alia notabilia continet; at longè gratius fuisset doctissimum istud scriptum eruditis, si autor vocabula peregrina Hebraica & Græca genuinis suis characteribus exprimere; & vulgò minus nota allegatis firmare voluisset.

N°. L. De Ichnographia templi Æthiopici] Ichnographiam *Templi Æthiopici* supra Lectoribus æri insculptam conspiciendam dedimus. Hic 2, §. n. 23.
exhibetur *Ichnographia Ecclesiae Graecae* ex Beveregio (y) cum *Synagoga Iudaica Lusitanorum Amstelodamensium*, lectoribus contemplanda.

1 N°. LI. De adyto veterum] *Adytum seu Sanctuarium* veterum Christianorum (de quo paulo ante egimus) peculiarem & circumseptum in templis lo- n. 49. §. 9.
cum, nonnisi Clerici intrabant: Laici verò non aliter nisi cum dona sua ad sacram
2 mensam afferrent. Notabilem historiam de *Ambrosio*, Imperatorem *Theodosium* è penetrali exire jubente, in Historia nostra paucis attigimus. De qua Theodoretus (z) sic scribit:

Ἐπειδὴ δὲ ὁ καιρὸς ἐκάλει τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκεῖν, ἀναστὰς μετὰ τῶν ἴσων δακρύων τῶν ἀνακτόρων ἐπέβη. Προσενεγκὼν δὲ, ὥσπερ εἰώθει, ἔνδον πρὸς τὰς κιγκλίδας μεμένηκεν, ἀλλὰ πάλιν ὁ μέγας Ἀμβρόσιος οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐξεπαίδευσε τὴν τῶν τόπων διαφοράν.

Ubi autem tempus postulavit, ut dona sacra mensa offerret, surgit, atque non minorem lacrymarum vim quam antea effundens, in sanctuarium ingressus est. Cum verò dona, uti solebat, obtulisset, intus propè cancellos mansit. At rursus magnus ille Ambrosius non tacuit, sed locorum differentiam eum docuit.

[Hæc Baronius ita reddidit ad ann. 390. num. 28. qui sic pergit:]

3 *Ac primum sciscitatur:* Ecquâ re egeret? *Et cum Imperator respondisset:* se exspectare divinorum mysteriorum perceptionē, *significavit illi per primarium Diaconum, qui ei ministrabat,* ad loca inferiora solis sacerdotibus aditum patere, eademque aliis omnibus inaccessa esse, nec debere tangi. *Iubet igitur ut exeat, & cum reliquis Laicis consistat:* Nam purpura, inquit, Imperatores non Sacerdotes efficit. *Quam admonitionem itidem excepit lubens Imperator fidelissimus, respondit que:* se non animi confidentia inductum mansisse intra cancellos, sed hanc consuetudinem Constantinopoli didicisse.

4 In hac *Ambrosii* sententia bonus Imperator etiam *Constantinopolim* reversus acquievit. Nam referente *Nicephoro* cum donum suum in sanctuarium tulisset, confestim regressus, & *Nectario* Episcopo cum indignatione quadam interrogante, *cur id faceret*, respondit: *Se tandem differentiam inter Imperatorem & Sacrorum antistitem didicisse.* Secuti sunt hoc exemplum Successores ejus; sic

(t) Part. V. c. 9 (u) Ibid. cap. 10. (x) d. Compar. cap. 1. §. Mais a dire, &c. (y) *In annot. ad Concilia* p. 70. (z) *Lib. V. Hist. Eccles. c.* 17.

L.III c. 6. sic enim *Theodosius II. sive junior* in actis Concilii Ephesini magni de se loquitur: *Nos*
Num. L I. *DEI templum ingressuri foris arma relinquimus, & ipsum etiam diadema, regiæ majestatis insigne, deponimus, & Sanctuaria* [θυσιαστήρια Ecclesiarum ita dicta] *munerum tantùm offerendorum causa ingredimur, quibus quoque oblatis ad extimum communeque atrium mox nos recipimus.* Sed hoc Ambrosii factum sugillaverunt Græci, Orthodoxis Impe- 5
ratoribus in adyta sua non solùm ingredi, sed etiam ibi manere permittentes, hac potissimum ratione: *quòd persona Regis Christiani sacra sit.* Hinc *Balsamon* (a) ait: χρισοὶ ὄντες κυρίου, ἀκωλύτως ὅτε καὶ βούλονται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον εἰσέρχονται. *Cum sint uncti Domini, liberè, cum volunt, in sanctum penetrale ingrediuntur.* Nec Ambrosii ratio hodie apud Latinos valet.

Quandoquidem verò *Sanctuarii* mentionem fecimus, quòd Græci θυσιαστήριον 6
Sacrificatorium, ἱλαστήριον *Propitiatorium*, & ἄδυτον *Adytum* i. e. *inaccessibile*, item βῆμα *suggestum*, quòd olim gradibus nonnullis elatum esset, vocant, ad imitationem templi Hierosolymitani exstructum, necessarium putamus monere, incongruè Latinè reddi *Altare*, cujus ea forma nunquam fuit, ut quis illud vel conscenderet vel ingrederetur. Nam θυσιαστήριον continet ἁγίαν τράπεζαν *sanctam mensam*, quod de *ara* dici non potest, ipsa verò mensa *altare* veterum repræsentat.

N°. LII. De imaginum cultu] Cultus imaginum sæpe maximas in 1
Ecclesiâ turbas dedit. *Iconomachorum* historia notior est quàm ut hîc referenda sit. Differentia autem inter imagines solidas atque cælatas, seu ex quacunque materia sculptas: & inter pictas vel vestibus intextas, aut alio modo planas, cujuscemodi Orientales Christiani habent, jam olim apud Judæos fuit observata. Hi enim formam hominis coloribus expressam admittunt, sculptam vero minimè. Sic 2
enim Maimonides lib: הלכות עבודת כוכבים scribit: c. 3. n. 12.

והוא שתהיה הצורה בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין (b) וכיוצא בהן ואם צר לוקה: אבל אם היתה הצורה משוקעת או צורה של סמנים כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות או צורות שרוקמין בארג הרי אלו מותרות.	*Sed hoc capiendum de imagine, quæ protuberat, quales sunt figuræ ac sculpturæ in palatiis, & his similes. Talem igitur si quis fecerit, vapulat. Sin autem figura sit depressa, vel coloribus expressa, uti illa, quæ in tabulis mensisve fiunt, aut quæ intexta operi textorio, pro licitis habentur.*

Sic *Dionysius Vossius* reddidit. Hanc differentiam Æthiopes exactissimè 3
observant, tantoque odio feruntur erga imagines solidas, ex metallo, ligno, saxo, cera, argillâ, vel quavis alia materia factas, ut ea expressè *Idola* nominent. Nam in exilium proficiscentibus PP. Societatis, omnia signa etiam venerandissimæ suæ *S. Mariæ* (tanti illius cultores!) confregerunt, atque contriverunt. Planè Græcorum more, qui magna invectiva utuntur in Latinorum imagines, ac dicta *Psal.* 113. 4. ad eas applicant, & de iis haud secus ac de simulachris gentium sermocinantur: *Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.* Nihilominus pro- 4
fundam reverentiam pictis suis imaginibus exhibent, quam vocant προσκύνησιν, & sic non curant verba Dei, Exod. 20. 5.

Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ζηλωτής.	*Non te prosternes* [coram] *illis, nec coles eos cultu sacro. Ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus Zelotes.*

Leo Allatius (c) contra *Nicolaum Hydruntinum* Græcum, Latinos frustra insi- 5
mulantem quasi imagines non colerent, ingenuè fatetur quod res est, his verbis: *Hæc tamen rem ipsam considerantibus mera calumnia sunt. An non credendum oculis est in hoc negotio? vident Latinos in adorationem imaginum pronissimos, & negare audent? Diu multumque adversus oppugnatores imaginum* [Latini] *certant, & opere scriptoque colluctantur, & commentariis integris eorum cultum defendunt ac stabiliunt: & Græci eos de neglectu imaginum accusant.* Hæc *Leo Allatius* tanquam Græcos non intel- 6
lexis-

(a) *Ad Canon 69. Concil. VI. in Trullo.* (b) Latina vox est triclinium. (c) *de Eccles. Orient. & Occid. consensione L. III. c. 15. §. 12. & 13.*

lexiſſet, quales illi imagines coli & in honore haberi velint. De forma enim & figura, non de cultu, Græci contra Latinos diſputant. Quaſi verò differentia eſſet, cui imagini talis veneratio præſtaretur. L.III.c.6. N. LIII.

7 At ſignum crucis non depictum tantùm, ſed etiam ex quavis materia ſolidum, in uſu habent Æthiopes, & venerantur. Sic enim *PP. Societatis* ſcribunt: (d) *Magnam devotionem exhibent S. Cruci, & quamvis eam non erigant in montibus & viis publicis, multi tamen eam gerunt in pectore, in catenis aureis. Proceres etiam eam ponunt in capite vel pectore equorum.* Cæterum ſignatio cruce facta veteribus Chriſtianis uſitatiſſima fuit, nullâ ſuperſtitione, ſeu propter nudum opus operatum, ſed recordatione crucifixi, ut ex uno & altero Patre probari poteſt.

N°. LIII. De Euchariſtia infantium apud Æthiopes uſitatâ]

1 *Euchariſtiam apud Græcos & Armenios infantibus* (de quibus in Hiſtoria noſtra) *dari*, docent omnes, qui de eorum ritibus ſcripſere, idque defendunt dicto Joh. 6, 54. *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Sic æque neceſſariam eſſe opinantur infantibus cœnam Domini ac
2 baptiſmum. At non illi tantùm, ſed & reliqui Orientales Chriſtiani *Maronitæ, Neſtoriani, Iacobitæ, Georgiani* id in more poſitum habent; Teſte *Gabriele Sionita Maronita* apud *Berth. Nihuſium* (e). De *Coptitis* idem teſtatur *Wansleb.* (f) Cauſam diximus in *Hiſtoria noſtra.* Quia adultis antiquitus ſtatim poſt baptiſmum daba- §.37. h.c.
3 tur Euchariſtia, ergò infantibus quoq; eam dandam cenſuerunt. Veteres Latini eundem modum uſurpaverunt, teſte *Bartholdo Nihuſio* allegante *Hugonem Victorinum*, qui ante quingentos annos communionem infantium probavit (g). d loc.
4 Diſcrepant autores, & fortaſſis ipſæ Eccleſiæ ratione utriusq; ſpeciei. Scriptores Romani pleriq; referunt, exiguo tantùm vino linguam infantium tingi; quòd nimirum facile vinum exſugant, panem verò abſorbere nequeant; Verba ſunt Gabrielis Sionitæ d. l. Num. 2. Unde quidam inferunt, Orientales credere ſub alterutra ſpe-
5 cie integram præberi Euchariſtiã, ſed illi ſic minimè argumentantur. Alii ſcribunt ſub utraque ſpecie id fieri. De *Græcis* id teſtatur *Thom. Smith* (h). De *Æthiopibus* verò habes teſtimonium *Alvarezii* qui dicit: *cum ſtupore aſpici magnum periculum infantium, qui ægrè deglutiant panem ſatis craſſum, ut non niſi aqua per fauces defluere faciant.* Hoc teſtimonium cæteris præferendum puto. cap. 97.

1 N°. LIV. De tempore baptiſmi Chriſti]

Feſtum *Epiphaniorum* magna feſtivitate celebratur non ſolùm apud *Æthiopes & Coptitas*, ſed & in reliquis Orientis Eccleſiis. Etenim anniverſarium diem eſſe baptiſmi Chriſti pro certo credunt, ex communi & antiqua Orientalium Eccleſiarum traditione, ut *Baronius* loquitur ex *Euſebio ad Marinum.* Concordat *Hieronymus* (i) aliique omnes Scriptores Eccleſiaſtici, uno duntaxat excepto *Epiphanio*, de quibus videri poterit dictus
2 *Baronius* (k). Græci vocant τὰ ἅγια Θεοφάνια, & *die ſexto Ianuarii* ea celebrant, ut in Synaxariis eorum legitur, nec non in Menologio illorum metrico:

Βάπτιζεν ἐν ποταμῷ Χριστὸν πρόδρομος τῇ ἕκτῃ.

Prodromus [Johannes] *in ſextâ baptizat flumine Chriſtum*,

referente doctiſſimo & ſolertiſſimo *P. Daniele Papebrochio in Actis Sanctorum Tomo I. Maji*, ubi docet Latinam Eccleſiam *triplicem manifeſtationem Chriſti* hoc die celebrare, &c. ſed ſolum *baptiſmum Chriſti* ad hunc diem propriè pertinere, propterea
3 quòd totus *Oriens, penes quem diſtinctior fuit hiſtoriæ Evangelicæ cognitio*, nihil aliud hoc die factum agnoſcat. Ex ſententia hâc antiquitùs recepta factum, ut poſtridie hujus feſti *Quadrageſimale jejunium* in univerſa Eccleſia ſtatim cœperit, in memoriam jejunii Chriſti, illicò poſt baptiſmum inchoati (l): de quo mox pluribus agemus. Magna autem ſolennitate olim celebratum fuit feſtum iſtud. Eſt enim

 ini-

(d) In ſæpius allegata *relat. annua Lib. I. c. 10. p. 308. b.* (e) *De Commun. Orient. ſub ſpecie una n. 2. p. 1667.* (f) *L'hiſtoire de l'Egliſe d'Alexandrie. Lib. II. c. 21. n. 2.* (g) *Lib. I. de ſacram. c. 20.* (h) *De Eccleſia Græca p. 161.* (i) *In Ezech. cap. I.* (k) *Ad ann. Chriſti 31. n. 18.* & plenius in apparatu illius. (l) Matth. 4, 1. Marc. 1, 12. Luc. 4, 1.

l. III. c. 6. N. LIV. initiationis Christianæ exemplum maximum, & primordium officiorum Christi, nec non testimonium Patris de eo ex cœlo. Quam ob causam etiam *Theophania* à Græcis, ut diximus, appellantur, quòd *Deitas Christi* hic primum manifestata fuerit.

Igitur non (ut hodiè docetur) *Epihania* vocantur eò quòd Christus se Magis, 4
hoc est Ethnicis, primum ostenderit, nam lectio de Magis in Occidente post aliquot secula demum huic diei imperitè attributa fuit, cùm festum hoc in Oriente ex alia causa diu ante viguisset. Apud *Æthiopes* celebratur *d. XI. Ian.* qui *sextus* 5
apud nos est. De eo Poeta canit hoc modo. Enc. XI. Jan. Oda 2, 3. 4.

ሰ ፡ ለማየ ፡ ዮርዳኖስ ፡ በዘቦቱ ፡ ይነጽሑ ፡
ኀጣውእ ፡ ሰብእ ፡ ዘዘዚአሁ ፡
አመ ፡ ላዕሌከ ፡ እግዚኦ ፡ ኦእደው ፡ ዮሐንስ ፡ ሰፉሑ ፡
ሶበ ፡ ርእዩከ ፡ ቀላያት ፡ ደንገፁ ፡ ወፈርሁ ፡
ወማያትኒ ፡ በርእስከ ፡ ፈልሑ ፡፡

Salutem *Aquæ* Jordanis *quâ munda facta sunt*
Peccata hominum quorumcunque,
Cùm super te Domine! manus Iohannis sese extenderent,
Cùm viderent te abyssi, obstupefactæ sunt & trepidarunt:
Et aquæ in capite tuo bulliverunt, [qs. præ veneratione]

ሰ ፡ ለጥምቀትከ ፡ በኍለቈ ፡ ክረምት ፡ ሠላሳ ፡
እምዘ ፡ ወለደተከ ፡ ድንግል ፡ &c.

Salutem *Baptismo tuo in numero annorum triginta*
Ex eo [*scil.* tempore] *quo genuit te Virgo* &c.

ሰ ፡ ለስብሐት ፡ ገዝንቱ ፡ በዓል ፡ ዘኢየማንን ፡ ወይነ ፡ 6
እንዘ ፡ ንሐውስ ፡ ልሳነ ፡
ንዑ ፡ ንትፌሣሕ ፡ ወናስተፌሥሕ ፡ ነፍስነ ፡
ዘኢያስተርኢ ፡ አስተርአየ ፡ ለነ ፡
እሳት ፡ በላዒ ፡ አምላክነ ፡፡

Salutem *Solennitati hujus festi, quod non admittit vinum.* (m)
Moventes linguam [dicemus]:
Agite lætemur & lætificemus animam nostram,
Invisibilis visibilis factus est nobis
Ignis edax Deus noster.

N°. LV. De lapsis post baptismum & confessione peccatorum publicâ]

Novatus putavit lapsos post baptismum non posse redire in gratiam cum Deo. Quam ob causam ab Orthodoxis hæreseos notatur; à qua immunes sunt Æthiopes nostri. Faciunt enim cum Ecclesiâ Catholica, quæ semper in contraria fuit opinione, ob generalitatem verborum S. Scripturæ, quæ pœnitentibus gratiam Dei pollicetur, quotiescunque ad frugem redierit peccator. *DEVS enim non vult mortem impii, sed ut convertatur impius à via sua & vivat. Ezech. 33. 11. Petrus* post abnegationem Christi: & *Thomas* post incredulitatem suam, cùm jam essent baptizati, actâ pœnitentia in gratiam cum Christo redierunt. 1

Quo verò pacto pœnitentia significanda sit in Christiana Ecclesiâ, non unô 2
modò receptum fuit. Confessionem faciendam Catholica Ecclesia semper docuit, quo pacto autem hoc fieri debeat, Ecclesiæ particulares in partes iverunt. *Iudæi* ab antiquo *Confessionem peccatorum* à pœnitentibus exegerunt, ut supra docuimus. Habent enim יום סליחה וכפרה *Diem remissionis & expiationis* peccatorum, 3
in qua *Confessionem* edunt. De qua re nos supra egimus N. XLIX.

PP. So-

(m) Hinc colligo quòd vinum in hoc festo non bibant Habessini.

4 *PP. Societatis* neminem in Æthiopia ad S. Synaxin admiſerunt, qui non parti- L. III. c. 6.
culariter confiteretur peccata ſua (n). Ad quam ægerrimè compelli potuerunt N. LVI.
Habeſſini, non tantùm quia inſolitum planè apud illos erat, ſed etiam quòd nullum
eſſet confeſſionis ſecretum, quia per Interpretem fieri oportebat. Quam ob rem
laudatur *P. Lud. Caldeira*, quòd brevi tempore tantum in lingua vulgari profecerit, p. 72.
ut confitentes ſine interprete audire potuerit.

N°. LVI. De more abſolvendi peccatores ictu vitis olea-
1 gineæ] Vetuſtiſſimus apud Romanos mos fuit, ferulâ capiti impoſitâ, ſeu potius levi ferulæ ictu ſervum manumittendum ferire, in ſignum manumiſſionis publicè factæ; quod coram Prætore plerumque fieri ſolebat, idque manumiſſionem vindictâ factam vocabant, quæ juſtam libertatem tribuebat (o). *Feſtuca* (Plutarcho κάρφος) quoque vocabatur. Quod nomen *Plautus* habet (p).

Quid? ea ingenuáne an feſtucâ factâ è ſerva libera eſt.

[De hac manumiſſione agitur in *Inſtit. tit.* de Libertinis §. 1. & *Inſtit. Ulpiani* de libertis §. 2. Videatur *Livius l. 2. c. 4. & 5.*]

2 Huc reſpicit *Claudianus Panegyr. de 4.* Conſulatu Honorii v. 614.

- - - *Famulusque jugo laxatus herili*
Ducitur, & grato remeat ſecurior ictu.

Et Juvenal. Sat. V.

- - - *pulſandum vertice raſo*
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati.

Et Perſius Sat. V.

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi.

3 Igitur Habeſſini abſolvendum vite feriunt, tanquam è captivitate peccati & poteſtate Satanæ more antiquo manumittendum. Lepide *Tellezius* (q):

E o peyor he, que os confeſſores nam abſolvem com a forma dos Catholicos, mas ſó lhes dizem certas palavras, & lhes tocam as coſtas com hũas varinhas de oliveyra. E por eſta cauſa as cuſtumam ſempre ter nas portas das Igrejas, pera que nam faltem abſolviçoens por falta de varas, com as quays no primeyro lugar mereciam ſer bem varejados os confeſſores, por nam ſaberem abſolver: & os penitentes por ſe nam ſaberem confeſſar.

Et peſſimum eſt, quòd confeſſarii [Habeſſinorum] *abſolutionem non tribuunt more Catholicorum, ſed tantùm illis dicant certa verba, & tergum feriant virgulis quibusdam oleagineis, quarum ſemper copia datur ad portas Eccleſiarum, ne deficiant abſolutiones ob defectum virgarum, quibus primo loco benè cadi mererentur confeſſarii, quòd rectè abſolvere neſciant: deinde etiam pœnitentes, quòd modum verum confeſſionum ignorent.*

1 N°. LVII. De ſacra menſa] In Hiſtoria noſtra ſatis explanavimus, non *altare* ſed *menſam* dici, in qua *myſteria S. Cœnæ* peraguntur; idque ad imitationem Græcorum; qui variis epithetis illam condecorant. Vocatur enim ἐπουράνιος τράπεζα, *Cœleſtis menſa*, in Liturgia Jacobi. Item λογικὴ τράπεζα *Rationalis menſa* Chryſoſtomo: (r) ἁγία vel μυστικὴ τράπεζα, *Sancta & myſtica menſa*.

2 De ea ſic Organon:

ብፁዓን፡ ንሕነ፡ እለ፡ ርኢነ፡ ምስ
ጢረ፡ ወልድከ፡ ወተሳተፍነ፡ ቍ
ርባነ፡ ሥጋሁ፡ ወደሙ፡ በዲበ፡ ቅዱ
ስት፡ ጠረጴዛ፡

O nos beatos, qui vidimus myſterium Filii tui, & participes facti ſumus oblationis corporis, [ejus] *& ſanguinis ejus ſuper ſacra* menſâ.

3 Differt autem ጠረጴዛ፡ *Menſa* à መንበር፡ *throno*, ſecus ac in Hiſtoria noſtra poſitum eſt; *Menſa* enim, prout eam deſcripſimus, in medio βήματος ſive *Sanctuarii* collocata apparet; at *thronus* መንበር፡ eſt in extrema illius Num. L. parte, Orientem verſus, prout in *Ichnographia* templorum Græcorum, ſupra à nobis depicta, conſpicitur. ADDI-

(n) *Lit. Ann. in Anno 1624. & 1625. p. 53.* (o) *Lipſ. Comment. ad Tac. 13. 27. 4.* (p) *In Milit. Glor. Act. IV. Scen. 1. v. 15.* (q) *Lib. 1. c. 37. p. 92.* (r) *Homil. 6. ad populum Antiochenum.*

L. III. c. 6.
N. LVII.

ADDITIO.

De mensis (ut Aringus putat) lunaribus, quas in Roma sua subterranea descripsit.

CUr Æthiopes tabellam suam oblongam, planam, (quâ loco sacrati Latinorum 4
lapidis in Eucharistiâ suâ utuntur) ታቦት : ARCAM vocitent, rationem
in historia nostra (s) indagare, & dare annisi sumus; ex vetustissimorum Christianorum usu id originem duxisse censentes, cùm persecutionum tempore, in cryptis
mensa destituti, in *arca lignea*, quæ ut *sandapila* eum instrumento omni Eucharistico,
sub specie alicujus mortui illuc delata fuerat, sacrum facerent: mox libero & licito sacrorum cultu tabulam, cui vasa sacra imponerent, quamvis mutatâ formâ, arcam vocare pergerent. Stabilivimus hanc nostram conjecturam descriptione altarium vete- 5
rum, quæ formam ARCÆ habuerunt, idque testimonio Thuani, qui *altaria veterum Augustæ Ausciorum in templo S. Orentii adhuc extantia, non ut mensas, plana, sed* dorsi gibbo *assurgentia*, veluti ARCAS describit. Gabriel Biel vetus autor ait: *Episcopos primævos in cryptis, sive aliis quibuscunque locis, missam celebrasse super altare ligneum in modum* ARCÆ *concavum.* Balthasar Tellezius expressè dicit: *In principio Ecclesiæ Catholicæ altaria erant ex ligno ad formam* ARCULARUM, &c.

Cum igitur marmoreum monumentum in *Aringhi Româ subterranea* (t) reperis- 6
sem, in quo tabula quædam arcuata, linteamine constrata, sed sine ullis ferculis apparebat, panes verò decussatâ cruce notati juxta positi, & unus è populo bibens conspiceretur, in mentem mihi venit, à piis Christianis in memoriam notabilis istius facti, eam sculpturam adornatam fuisse: & nobis talem aram repræsentare, qualem autores paulò ante citati ut *loculum* seu *arcam* nobis descripserunt. Quæ res cùm multis valdè dubia videretur, consentaneum putavi rationes hîc apponere, quæ me ad conjecturam hanc induxerunt; refutatis dubitantium objectionibus.

1. In genere nemo negaverit, *oportere esse rem aliquam momentosam, quæ meruerit* 7
monumento marmoreo incidi. Hoc concesso, cadit omne, quidquid de *Cœna* aliquâ *Platonica*, & quidem valdè macilentâ: vel de servili aliqua compotatione afferri posset. Nec enim ministrantis, aut accumbentium habitus merè servilis est: nec, si Christiani, illis temporibus despectissimi, tali habitu incesserint, miraculum esset. Imò crediderim, Diaconum vel presbyteros sacerdotalem habitum in diris illis persecutionibus depositutos, & eum servili commutaturos fuisse, ne agnoscerentur.

2. Non esse *convivium* quodpiam *voluptuosum*, quia tabula ferculis vacua con- 8
spicitur, nec nisi panes cum calice apparent. Nec verisimile mihi videtur Ethnicos *in sarcophago convivium* exprimere voluisse, quid enim hilaritas convivalis commune apud eos habuit cum cogitatione mortis?

3. Neque etiam esse *convivium* quoddam *charitativum* (ut Aringus putat) vel 9
ex eo colligo, quòd nulli alii cibi appositi sint, qui tamen in agapis adhibebantur. Aliam habet figuram Aringus, quæ istas repræsentare videtur. (u)

4. Neque credibile est, *frugalitatem alicujus hominis singularis*, qui pane tantùm 10
& aquâ in tota sua vita contentus vixerit tali monumento significari; tunc enim unum illum frugalem hominem, non quinque exsculpere par fuisset: neque tot panes, sed unum tantùm & alterum paximatium depingere opus habuissent.

5. Non magis comprehendimus, quomodo figura ista ad unum aliquem *servum* 11
fidelem applicari possit, quod amico nostro visum fuit, referenti: *Heros sapius servus suis fidelibus marmora posuisse*; cùm nullum fidelitatis symbolum hic appareat, & aliquot hic sint convivæ.

6. Nec ex *gestibus assidentium* quidquam inferri potest, videlicet, quòd secundus 12
poculum totum evacuet, tertius & quartus *confabulentur*, & quintus *rideat*. Nam tam parvum poculum evacuare, quid in eo indecens? alios verò confabulari, & alium ridere, ego quidem oculis meis videre potis non sum; profectò quenquam id audire non putaverim, multò minùs quòd profanæ confabulationes, & non potiùs sacri sermones fuerint, si colloquium indicari putemus. *Praxiteles* utique autor istius sculpturæ non fuit, ut gestus ex ea accuratè cognosci possint. Quarti & quinti effigies ferè una eademque est, quod boni sculptores evitare solent. Idcirco liceat mihi Ciceronis (x) verbis uti: *Non in omni marmore necesse est inesse Praxitelia capita.* Sed rem spectemus in veteri & semexeso monumento, non gestus.

7. Sar-

(s) Lib. III. 6. 26. & seqq. (t) Tom. II. Lib. IV. c. 37. (u) Lib. VI. c. 27. pag. 607. & alibi. (x) De divinitate,

13 7. Sarcophagos, in quibus istæ sculpturæ reperiuntur, *Christianorum* esse non *Ethnicorum*, cùm ex loco, ubi effossi fuerunt, concluditur, tùm ut memoriam relinquerent & sacratissimi Eucharistiæ actus: & in Agapis arctissimi charitatis vinculi, *ex quo cognoscerent omnes, quid discipuli Christi essent.* Nec sententiæ nostræ obstat, sed eam multò magis confirmat, quod *Burnetus* (y) docet: *Sepulchreta illa servorum* quondam fuisse. Etenim servis contemtibiliores erant Christiani veteres, ut credibile sit, illis haud alium sepeliendi mortuos suos locum concessum, illumque irreligiosum potiùs quàm religiosum habitum fuisse. Nec examinare adhuc nobis licuit, *An locus, ubi Sarcophagus noster repertus fuit, idem ille sit*, de quo *Burnetus* loquitur. L. III. c. 6. N. LVII. Joh. 13, 35.

14 8. Ad figuram nostram in specie ut veniamus, *mappam stratam cerni in aliqua tabula*, nemo, (ut puto) inficiabitur. Quæ qualisve illa tabula fuerit, ambigitur. Quadratam vel oblongam non esse, ipsa figura docet. Igitur Aringus putat, mensas figurâ lunari esse; *Sigmata* vocabantur ab elementi Græci antiqui C, hodiè Σ. similitudine, quum lautè hospites exciperentur; sed quid sigma hic faceret sine ferculis in sepulchro?

15 9. Aliter delineare oportuisset sculptorem, si *Sigma* repræsentare voluisset, *plicæ* aliter cecidissent in tabula arcuata erecta & plana quàm hîc, ubi per contos, quibus feretrum gestatur, sensim descendunt, ita ut à corbe apposito partim tegantur.

16 10. Deinde *Sigmati* assidere solebant sex vel septem convivæ: hîc quinque tantùm visuntur, qui numerus exactissimè convenit *longitudini sandapilæ* quinque plus minus cubitorum, plures enim assidere non potuisse declinatio loculi, utrimque declivis, ostendit. Nec obstat, quòd tertio quartoque Seculo Christiani stantes Eucharistiam sumserint. Nullum enim hîc tempus designatur; nec negari poterit, præcedentibus seculis etiam accumbentes vel sedentes sacrâ cœnâ usos fuisse communicantes, cùm sit res *ἀδιάφορος*.

17 11. Porro *non latiorem fuisse arcam* hanc loculo solito, ex eo apparet, quòd tertius extremitatem illius manu contingat, quod in alia quadam tabula fieri non potuisset.

18 12. Quid denique sibi volunt *pro quinque convivis tot panes* sine aliis ferculis, non in ipsa mensa sed juxtà positi, nisi ut succedentibus in locum istorum aliis, com-

19 municantibus successivè frangerentur, & distribuerentur. Neque enim quenquam satis sanum de *panibus* dubitare putaverim, ut *poma* vel *pyra* decussi notata esse putet, quæ, scilicet umbilicis atque pediculis utrimque latentibus, exiguo numero separatim humi jacerent, & non in mensam apponerentur, sed sigillatim à ministro uni convivarum bellariorum loco porrigerentur. Apage tales ineptias.

13. Ex decussatione sola non argumentamur, quippe non ignotum nobis est, Romanos panes vel placentas suas incisione quadam decussatâ signavisse, quò faciliùs in quatuor partes vel scinderentur vel frangerentur. Id in usum sacrum converterunt Christiani, quibus solenne erat seque resque suas crebrò cruce signare. Quod etiam observavit Baronius in annalibus suis, (z) & ejus rei aliquot exempla affert, peculiariter in Sarcophago operis Christiani *in cœmeterio Callisti*; quamvis & ipse arcam illam sepulchralem *Sigma* esse putet.

20 14. De *tempore*, quando talis sculptura facta sit, disserere nihil attinet. Mihi quidem videtur *pace Ecclesiæ partâ*. Nam persecutionis tempore sculpturas facere, & in Sarcophagis lapideis corpora condere, Christiani non libertatem, & vix sumtus habebant. Potuit igitur longo tempore pòst, quarto vel quinto seculo, cùm jam splendida altaria in usum venissent, in memoriam diversitatis, & designationem prisci moris, ab iis, qui adhuc meminerant, tale quid curatum fuisse. Nihil enim prohibet, quo minùs vetustissimæ historiæ longo tempore post, quàm contigère, insculpantur, vel depingantur.

21 15. Ista sunt conjecturæ nostræ fundamenta, quæ, relicto unicuique conjiciendi arbitrio, hîc apponere voluimus, lectorem rogantes, ut dicti antiqui memor: *Quæ non prosunt singula, juncta juvant*; non unum vel alterum hujus tractationis articulum singulariter consideraret, sed omnes in universum perpendere velit. Ne tantùm dicat quid non sit, sed potius quid sit, ut si melius quid protulerit, gratias illi agendi causam habeamus, tandemque certam aliquam rationem discamus, quare Æthiopes tabellam suam sacram, planam ac solidam, quæ illis loco altaris sacrati est, ARCAM appellent.

Videant jam antiquitatis ecclesiasticæ studiosi, quibus Manuscripta tractare datur, an non alicubi reperiatur Arca, ubi in impressis legitur ARA vel AREA: & an non in altaria veterum arcuata, quæ Thuanus, Biel & Tellezius describunt, quadret.

Bbb N°. LVIII.

(y) In itinerar. P. II. p. 149. & 164. (z) Anno Christi LVIII, n. 65. & 66.

L.III.c.6. N. LIIX. N°. LIIX. Vini defectus in Euchariſtia, quo pacto in Auſtralibus regionibus reſarciatur] Non tantùm *Habeſſini*, ſed & *Coptitæ* in 1
Ægypto, & *Chriſtiani S. Thomæ* in India, uvam paſſam aqua maceratam exprimunt, & talem liquorem pro vino in Euchariſtia adhibent, hoc pacto vini defectum ſupplere conantes.

[*Volaterr. Geograph. l. 12. tit. loca nuper reperta p.* 139. *Aloyſius Cadamuſtus c.* 134. *de modo conſecrandi* &c. *Edoardus Barboſa*, qui addit, quòd uvæ paſſæ *Mecca* & *Ormuzo* advehantur.]

Id autem valdè improbarunt PP. Societatis, quòd iſtum ſuccum pro vero vi- 2
no non haberent; Habeſſinis autem unam tantùm ſpeciem renuentibus, reſponderunt: *Illos ipſos ſub una tantùm hucusque communicaviſſe, quandoquidem non vero vino, ſed aquâ tantummodo uſi fuerint.* Attamen *Iulius Papa* (a) in caſu ne- 3
ceſſitatis admittit ſuccum botri expreſſi, his verbis: *Sed ſi neceſſe ſit, botrus in calice comprimatur, & aquâ miſceatur.* At ſi verum dicere velimus, botrus compreſſus, propriè non vinum ſed muſtum reddit, quod niſi defæcatum fuerit, vinum dici non poteſt. Et tamen Pontifex caſum neceſſitatis hic admittit.

ADDITIO

De communione Æthiopum ſub utraque.

Diximus in Hiſtoria noſtra Æthiopica Habeſſinos ſine differentia Clerico- 4
rum aut Laicorum ſub utraque communicare. Id teſtantur omnes omnino autores; *Alvarez cap. XI & ipſi PP. Societatis in Epiſtolis & relationibus ſuis. Tellezius* Provincialis Luſitaniæ (b) qui acta Patrum evolvit, irridet eos, quòd de utraque ſpecie glorientur, & tamen non vero vino utantur, ob modum paulo ante à nobis deſcriptum. *Recebem*, ait, *eſte ſacramento ſub utraque ſpecie.* h. e. *Sumunt iſtud ſacramentum ſub utraque ſpecie.* Et mox: *Ordinariamente nam conſagram em vinho mas em agoa*, i. e. *Ordinariè conſecrationem non peragunt vino, ſed aquâ.* Sic vocat liquorem ex uvis paſſis expreſſum. *Et cap. 39. p. 97. a.*

Todos commungam *ſub utraque ſpecie*, & o mays certo he, que *ſub neutra*, porque evidentiſſimo he, que a materia aqui nam he vinho, ſe nam agoa.	*Omnes communicant* ſub utraque ſpecie, *vel quod certius eſt* ſub neutra; *evidentiſſimum enim eſt, quòd materia, quâ utuntur, non vinum ſit ſed aqua.*

Quæ cùm ita ſint, mirari ſatis non poſſum quòd *Lucas Holſtenius ad Berthol-* 5
dum Nihuſium ſcripſerit: (c) *ſe ex Habeſſinis Romæ degentibus audiviſſe*, Abaſſinos Chriſtianos, *neque nunc dubitare, neque dubitaſſe unquam, quin Dominici corporis Sacramentum æquali perceptione & fructu, tàm ſub una ſola, quàm ſub utraque ſpecie ſumatur.* Captiosè loquitur, tanquam de jure non de facto quæſtio eſſet. Idem eſt ac ſi diceret, *Habeſſinos cenſere, Euchariſtiam tàm ſub una quàm ſub duabus ſpeciebus communicantibus prodeſſe*; reticens, quonam pacto illi ipſi eâ uterentur. Sed ſive de ſententia Habeſſinorum, ſive de uſu dicta illa accipias, utroque modo falſiſſima ſunt. Quoad factum; modò demonſtratum dedimus, Habeſſinos ſemper 6
utraque ſpecie uſos eſſe. Quod autem non probent, ſed damnent aliter facientes, ex
3. 13. 25. Epiſtola ipſius Regis Baſilidis liquet, cujus ſummam dedimus in Hiſtoria noſtra; integram verò damus infra N. 133. Ubi nota verba Regis à Tellezio prolata:

Nem eſta foy a cauſa de o mundo peleyjar comnoſco, ſe nam por ſelhe nam dar o ſangue na Comunham.	*Non iſta* [Controverſia de duabus naturis in Chriſto] *fuit cauſa quòd populus prœliaretur nobiſcum, ſed quòd illis negaretur ſanguis in euchariſtia.*

Et

(a) *De Conſecrat. diſtinct. II. c. Cum omne crimen.* (b) *L. 1. c. 18. p. 92. in fin.* (c) Epiſtola ſupra ſtatim in Proœmio Num. 1. 5. 6. e allegata. *De uſitata etiam Abaſſinis communione ſub una ſpecie,*

7 Ettamen pergit *Holſtenius* ſcribendo de ſuis Habeſſinis: *Nec video cur verum* L.III c. 6.
affirmare dubitem, quibus nulla mentiendi cauſa eſt. Si modo dictas *PP. Societatis epi-* N. LIX.
ſtolas, ſpeciatim ipſius *Patriarchæ Alphonſi Mendezii* An. 1626. ſcriptam & *Romæ* im- & LX.
preſſam inſpexiſſet, facilè cognoviſſet, quantum fidei huic reſponſioni fuiſſet tri- pag. 158.
buendum.

8 Nam ſicut in prooemio narravimus, Monachi Habeſſini Romæ degen- ſ. N.I.§.4.
tes in gratiam interrogantium multoties mentiti fuerunt. Cauſa mendacii ſatis evi- & ſeq.
dens erat, *ne ſcil. pro hæreticis haberentur, ſi communionem ſub utraque ex Chriſti inſtitu-*
to omnino neceſſariam defenderent, eademque proferrent, quæ paulo ante ex Telle-
zio & epiſtola regia protulimus, ac ob id *in maxima ſua paupertate favorem aulæ Roma-*
næ, ſimulque ſtipem ſuam perderent. Quin & ego eos, qui tunc temporis Romæ
fuerunt, de facie novi (d), nullus exiis, neque Italicè neque Latinè loqui poterat,
niſi *Antonius d' Andrade*, qui Luſitano patre in Romana religione natus atque altus
fuerat, ideoque aliter pro ſe ſociiſque ſuis non poterat nec audebat reſpondere.

1 N°. LIX. De diptychis veterum] Vocabulum hoc Græcum & ab
Arabibus & ab Æthiopibus civitate fuit donatum. Diximus ſupra, diptychis in- N. 43. §. 2.
ſcripta fuiſſe virorum *tam vivorum quàm mortuorum nomina*, neque tantùm ſancto-
rum, ſed & aliorum qui de Eccleſia Chriſti quovis modo bene meriti eſſent, veluti
Patriarcharum celebriorum, Martyrum & Confeſſorum, nec non Imperatorum &
2 Regum, quorum publica mentio cum voto perpetuò fiebat. De his accipienda
ſunt verba *Nicolai Pontificis* ad Michaelem Imperatorem: *Quanta Dei cultorum Au-*
guſtorum, qui Eccleſiam DEI exaltaverunt, & præcipuè Romanam, Conſtantini vi-
delicet & Conſtantis, Theodoſii quoque majoris, & Valentiniani, *& cæterorum*
laus in univerſali Eccleſia polleat, & eorum præconia ubique perſonent, & nomen eorum
inter ſacra myſteria imprætermiſſe commemoratur, attentiùs & ſedulo recordamini, ſic-
que nos illos audire imitantes ſatagite (e).

1 N°. LX. De muneribus quæ ad penetrale ab Æthiopibus
afferuntur] Munera in Æthiopia ad ſanctuarium afferri ſolita in Liturg. Æthio-
pica (f) reperiuntur ſequentia:

ባርክ ፡ ዲበ ፡ እለ ፡ ያስተፌሥሑ ፡ በዕ
ጣን ፡ ወቍርባን ፡ ወወይን ፡ ወዘይት ፡
ወቅብእ ፡ ወመንጦላዕት ፡ ወመጻሕ
ፍት ፡ ምንባብ ፡ ወንዋየ ፡ ቤተ ፡ መቅ
ደስ ፡ ከመ ፡ ክርስቶስ ፡ አምላክነ ፡ ይ
ዕስዮሙ ፡ በኢየሩሳሌም ፡ ሰማያ
ዊት ፡፡

Benedic illis qui liberaliter munera ſacra of-
ferunt, thus & panem euchariſticum (g),
& vinum & oleum, & balſamum & vela,
& libros lecturæ & inſtrumenta ſanctuarii,
ut Chriſtus Deus noſter illis retribuat in Hie-
roſolyma cæleſti.

2 Atque in hoc Æthiopes omnes tam pauperes quam divites valde ſolliciti ſunt,
memores præcepti divini erga Iſraelitas de quo ſupra n. 49. §. 15.
Accidit ergo lepidũ factum fœminæ cujusdã pauperis, quæ vacua ante ſanctua-
rium comparere nolens, felem parvum obtulit. Id verbis *PP. Societatis* (h) referemus.

E nunca vem a igreja de ordinario, que nam tragam ſuas offertasinhas como encenſo, cera, trigo pera as hoſtias, & algũas outras couſas que a terra da, & raramente ſe entra na igreja, que a o pé dos altares ſe nam ache algũa couſa de offerta; & ate hum gatinho pera matar os ratos, que nam faltam na terra, deixou hũa vez hũa pobre molher Abexim dizendo: *Que nam tinha outra couſa que offerecer, ſenam aquelle gatinho, que era de boa caſta.*

Nunquam veniunt ad Eccleſias ordinariè quin afferant ſua munuſcula, veluti thus, ceram, triticum ad hoſtias faciendas, *& alias quaſdam res, quas terra fert. Rarò intrant* [Clerici] *in templum, ut non ad baſin ſanctuarii reperiant res aliquas pro oblatione, ita ut aliquando pauper mulier Habeſſina* parvum felem *attulerit capiendis muribus, quibus illa regio non caret, dicens:* Se nihil aliud habere quod offerat, niſi catulum iſtum, qui valdè boni generis eſſet.

(d) Procem. N. XIII. §. 11. (e) De *diptychis* plura vide apud Goarum p. 143. & Hiſtor. Eutych. Matth. Zimmermanni p. 144. (f) Quæ vocatur Apoſtolorum, reperitur inter impreſſas poſt N. Teſt. p. 164. col. 4. (g) *Korban*, propriè eſt panis Euchariſticus; at Patres Societatis declarant non panem coctum, ſed Triticum vel farinam ad pinſendum illum, afferri; itaque hic materiatum ponitur pro materia.
(h) In ſæpe dicta relatione annua pag. 39. b.

L.III.c.6. N.LXI. De hoc ritu, in Ecclesiis particularibus adhuc usitato, confer quæ supra dicta sunt Num. XLIX. & LI.

N°. LXI. De veterum Ægyptiorum ritu crepitacula inter sacra pulsandi] *Crotala & sistra erant crepitacula ænea*, quibus Ægyptiorum sacer- 1
dotes in sacris *Isidis* utebantur; *Ovid.* Lib. 3. Amor. Eleg. 8.

> *Quid nos sacra juvant? quid nos Ægyptia prosunt*
> *Sistra?* - - - - -

Unde verisimile mihi videtur, hunc morem sistra quatiendi ab Ægyptiis ad Coptitas, & ab his ad Æthiopes transiisse.

Christophorus Fuhrerus in itinerario suo (i) de hoc more sequentia habet: Ge- 2
gen über unter den Armeniern haben die Abissiner ihren Ort/ welche gar seltzame Cerimonien halten. Wann sie Meß singen / brauchen sie wunderbarliche Instrumenta, als zwo Trummeln / wie die Heerpaucken/ darauff sie unter dem Singen schlagen/ einer hat ein Schlötterlein/ welches voll Schellen hängt/ daran er mit der andern Hand schlägt / daß es klinget: ein anderer hat ein Instrument, wie es die Moren gebrauchen/ einer halben Trummel gleich/ auch mit Schellen behängt / die stehen beyeinander/ hüpffen und tantzen zugleich miteinander/ singen viel Alleluja / welches lächerlich zusehen und zu hören ist/ seynd aber dabey fromme und Gottsförchtige Leute. Sensus est: Habessinos in cultu suo sacro peregrinis uti cerimoniis, habere duo tympana, æneis similia, tintinnabulis plena, quæ pulsent, simulque exiliant & saltent, Halleluja crebertimè concinentes. Nihilominus incondita hæc musica Habessinis mirè placet.

De ea Tellezius sic scribit: Lib. I. c. 39. p. 96. a.

Prezam se tanto d' isto, que o mesmo irmam do Emperador *Raz-Selá-Christos* se prezaua muyto de lhe fazer o compasso, sendo que os dansantes bem o escuzauam. E seu primo *Melca-Christos* Mordomo mór do Emperador folgaua muyto, quando lhe cahia a boa sorte de tocar o tamboril.

Atque musicam istam tanti faciunt, ut ipse frater Imperatoris Ras-Seelaxus *multùm sibi placeret modis temperandis, quos tamen saltantes parùm observarent. Quin & patruelis ejus* Melcaxus *supremus Imperatoris aulæ magister, sibi valde gratulabatur, cum illius vices essent tympana illa rustica pulsandi.*

N°. LXII. De tripudiis in Habessinorum cultu sacro usitatis] 1
In templis *tripudiare*, h. e. *pedibus terram pulsare* instar exilientium & saltantium, ac simul manus complodere inter psallendum, mos est nostratibus valde peregrinus; ea propter notatur in omnibus itinerariis atque descriptionibus Terræ sanctæ, ubi *Habessinorum* Hierosolymis quondam degentium mentio fit.

Alvarez Cap XI. *ex edit. Ramusii Italica: Comminciano a cantare in modo di prosa,* 2
e vanno tutti gridando & ballando, come se fussero in un ballo di villa. Hoc est: Clamant & saltant, tanquam in chorea quadam rustica.

Joh. Cotovicus in itinerario suo scribit: *In publicis precibus* tympanis *utuntur* 3
Turcicis, & instrumentis æneis, *quæ manuum quodam motu percussa sonum edunt suis hymnis & psalmodiis mirè congruentem. Psallentes assiduo* corporis motu *sese exagitant, utrumque per vices flectentes genu.* Et paulo post: *Ipsa verò Dominica resurrectionis nocte viri ac fœminæ simul conveniunt*, tympanis, citharis aliisque instrumentis musicis *personant, clamoribus cantuque dissono perstrepunt, ad* plausum manuum *choreas ducunt, & usque dum illucescat, summo cum jubilo ac corporis fatigatione tripudiant.*

pag. 221. Jacob Wormser Reiß-Beschreibung: Sie haben zwo Heertrum- 4
men / und zwey Höltzer mit eisern Ringen/ und schlagen die Trummen/ und mit den Höltzern raspeln sie die gantze Nacht/ und singen und tantzen darzu. Hoc est: Duo tympana ænea habent, & crepitacula, quibus totam noctem perstrepunt canentes & saltantes.

Æthio-

(i) *Ann. 1646. Norimbergæ impresso.*

5 Æthiopes *plaudere manibus* vocant ጠፍዐ፡ & *tripudiare pedibus* ኦጸሐሰ፡ L. III. c. 6. N. LXII.
De S. Maria Virgine *autor Organi* ad morem hunc alludens ait:

ትዌድሰኪ፡ ቅድስት፡ ቤተ፡ ክርስ ቲያን፡ ጠፊዓ፡ በእደዊሃ፡ ወአጸ ሒሳ፡ በእጊር፡	*Laudat te S. Ecclesia* plaudens *manibus*: & tripudians *pedibus*.

Hoc ipsum est quod Johannes Comes Solmensis in itinerario suo (k) observavit: Sie springen mit den Füssen/und klappern mit den Händen. *Pedibus exiliunt & manibus plaudunt.* Idem autor Æthiopicus alibi:

እጠፍዕ፡ በእደውየ፡ ለነሊዮትኪ፡ ወአጸሕስ፡ በእገርየ፡ ለየብቦትኪ፡	Plaudo *manibus meis ad psallendum tibi*: & tripudio *pedibus meis ad celebrandum te veluti jubilo.*

6 Cum *Gregorius* meus animadverteret, me summopere talem morem mirari, tanquam à dignitate cultus sacri alienum, respondit mihi; *Annon etiam mirarer Davidem?* De quo 2. Sam. 6. 5. *David autem & omnis Israel ludebat coram Domino, in omnibus lignis fabrefactis, & citharis & lyris, & tympanis & sistris, & cymbalis*: & v. 14. *& David saltabat totis viribus ante Dominum*: & v. 16. *Michol filia Saul vidit Regem David subsilientem atque saltantem coram Domino, & despexit eum in corde suo.* Credibile verò non est Davidem solum ita saltitasse; vel novum morem introduxisse, sed plures cum
7 illo, moremque gentis ab antiquo talem fuisse. Non memineram tunc temporis Canonis LIII. Concilii Laodiceni, qui sic habet:

Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾶν, ὡς πρέπει χριστιανοῖς.	*Quod non oporteat Christianos euntes ad nuptias tripudiare vel saltare, sed honestè cœnare vel prandere, sicut Christianos decet.*

ut audivissem quid Gregorius dicturus fuisset: si Christianos non decet in nuptiis tri-
8 pudiare, quantò minùs in Ecclesia. Obiter nota vocabulum *βαλλίζειν* apud Balsamonem & Zonaram sic explicari: *τὰ κύμβαλα κτυπεῖν καὶ πρὸς ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι. Cymbala pulsare, & secundum modulos eorum saltare.* A verbo *βαλλίζειν* est Italicum *ballare*, & Gallicum *Bal.*

9 Morem hunc exultandi atque saltandi à Judæis profectum credibile est, non solùm cùm ad *τεπίγειν* exiliunt, ut supra diximus, sed etiam cùm certis diebus festis in Synagogis suis apertè saltant, id enim in festo שמחת תורה faciunt, quod celebrant ob absolutam legis lectionem. De quo in illorum מנהגים seu Libro rituali Germanico, (l) de prælectore, librum legis extollente, sic loquuntur: N. 49. 21.

מאַן גיט הרום מוקדמן אלמימר מוט טלט איט דער ספר תורה מיט מריק Und geht herümb ümb den Lese stuhl [scil. בימה suggestum quod est in medio Synagogæ] und tanzet mit dem Gesetz im Arm.

1 N°. LXIII. De rigidissimis Habessinorum jejuniis] Nulla in re tenaciores sunt Æthiopes prisci moris, nec ullibi rigidiores, quàm in causâ jejuniorum, quasi ipso Deo imperante nullus dispensationi locus esset. Equidem Judæi, ut olim ita & nunc jejunantes, ab omni cibo & potu prorsus abstinent usque ad Solis occasum, sic enim R. Chasda: *Iejunium super quo Sol non occidit, non dicendum est*
2 *jejunium.* Id quod etiam primitiva Ecclesia observavit, & Orientales Christiani etiamnum observant. Ad hæc multi veterum, disciplinæ causâ, tam vino quàm carnibus omnis generis abstinebant. Quæ cuncta Romana Ecclesia multùm mitigavit; nam inediam totius diei sustulit, & jejunia in abstinentiam à certis cibis convertit, vinum, lautasque ex piscibus epulas indulsit, adhæc infirmos excepit. (m)
3 Æthiopes è contrario vetera illa omnia adhuc strictissimè observant, ut potius aliud quodpiam peccatum committerent, quàm jejunium suum violarent. Id *PP. Societatis* testantur & reprehendunt, in relatione Ann. 1614. & 1625. (n) scribentes:

4 E il digiuno in questo paese in tanta osservanza, rigore & credito, che commetterebbono ogni gran peccato, più tosto che violarlo.	*Jejunia in hac regione in tanta observantia, rigore & æstimatione sunt, ut potius committerent quodvis grande peccatum quàm illud violarent. Qua-*

Bbb 3 Onde

(k) *Anni* 1483. titulo von den Abassinern oder Indianern. (l) Amstelodami impresso p. m. 57. Incidit hoc Festum semper in XXIII. diem Septembris. (m) *Greg. VII. de Consecr. distinct. V. c. 32.* (n) *p. 59.*

L. III. c. 6. N. LXIV. Onde si sono ritrovati alcuni, li quali anzi hanno voluto morire, che bever un mezzo bicchiere d'aqua in dì di digiuno. Perloche ha bisognato a i nostri Padri molto travagliare ad introdurre l'osservanza del digiuno conforme al corso e rito della Chiesa Romana, tanto nel tempo, come nelle ceremonie.

re reperti fuerunt nonnulli qui etiam mori maluerunt, quam semipoculum aquæ bibere in die jejunii. Quamob causam multum negotii habuerunt Patres nostri, ut introducerent observationem jejunii secundum morem & ritum Ecclesiæ Romanæ, tam temporis quàm modi ratione.

Iidem in *epistola anni* 1626. tradunt: *Duo quasi jejunii extrema in hac gente repe-* 5
riri, nam qui jejunant, potius præceptum ex Decalogo violare, quàm haustum unum potus ca-
pere voluerint: contrà juventutis prætextu multos planè non jejunare, quamvis uxorem & li-
beros habeant. Iidem *in epistola annua 1607. & 1608. cap. 10. p. 38. b.* inter alia scri- 6
bunt. *Et in hoc excedunt limites prudentiæ, quia ne quidem ægrotos, nec iter facientes*
excipiunt: adhæc cœna in diebus jejunii est placenta nigra cum paucis lentibus, vel herbis
coctis sine oleo vel butyro; quod nullo modo edunt in diebus jejuniorum. Hæc de forma 7
jejunii apud Æthiopes. Nuspiam profectò jejunosiores magisque effertos fame re-
perias, ita enim jejunitati student, ut corpora emaciata vix ossibus hæreant. Exem-
pla dedimus supra hoc lib. n. 22. §. 4. Idque tantâ superstitione, ut in jejuniorum diebus
ne quidem Sacra Synaxi utantur, usque ad horam diei nonam, quæ jejunio finem
afferti teste Alvarezio cap XIII.

N°. LXIV. De tempore jejunii & in specie de jejunio qua-

N. 49. 27. dragesimali sive magno] Jejunia è Synagoga in Ecclesiam antiquitus de- 1
rivata fuisse supra docuimus. Crebra jejunia in Veteri Testamento indicta legi-
mus. Diximus autem in Historia nostra, feriam secundam & quintam singularum
hebdomadum à Judæis austerioris vitæ jejunio destinatas fuisse. *Maimonides* (o)
jejunia בשני & בחמישי *feriis secunda & quinta usitata* dicit, quod etiam in tractatu
fol. 12. 1. *Talmudico Taanith reperitur.* At isti jejunii dies promoti fuerunt in quartam & 2
sextam feriam, depositione vel excommunicatione statuta (p) in eos, qui cum
Judæis jejunare præsumerent. Hoc autem ita sancitum fuit ad separationem & di-
stinctionem majorem à Judæis magis magisque faciendam; ut vanissimum sit ratio-
nes alias comminisci, cur in hos duos hebdomadis dies jejunia collocata fuerint.

Clemens, ut videtur, *Alexandrinus*, insipidarum rationum inventor, in Consti- 3
tutionibus suis Apostolicis (q) scribit: *statutum ita fuisse feriâ quartâ propter decretum*
Judæorum de occidendo Christo factum: feriâ quintâ verò ob ipsam Christi crucifixionem.
Explosimus rationes istas in Historia nostra, tanquam parum congruas. Si enim ad
historiam passionis Christi in ordinando jejunio veteres respexisse dicas, potiùs in
eum diem collocandum fuisset, quô captus est Christus, quàm quô consilium de eo
capiendo sumtum. Frivola sunt ista non minus ac ea, quæ Thomas Aquinas de 4
jejunio veterum usque ad horam diei nonam finxit: *Morem veterum*, ait, *ad horam*
usque nonam jejunandi, ideò institutum fuisse, quòd usque ad illam horam Christus
in passionibus perduraverit, quibus morte finitis, etiam jejunium finiri æquum
fuisset. Cùm tamen Ecclesia vetus mortem & quietem corporis in sepulchro
majori luctu dignam putaverit, quàm ipsam passionem. Diem enim aliàs
læturâ, Sabbatum videlicet istius hebdomadis, jejunio tristem esse voluit.
Idque Innocentius Papa in tantum probavit, ut per totum annum jejunium 5
hoc continuandum putaret, addita ratione: *Apostolos biduo isto in mœrore fuisse,*
adeoque etiam jejunasse, in tantum, ut traditione Ecclesiæ isto biduo sacramenta penitus non
celebrentur. Sed apud veteres ratio ista in unum tantùm Sabbatum, magnum 6
d. lib. & dictum, valuit; ut in Constitutionibus Apostolicis legere est; ita ut cætera totius
capite. anni Sabbata ab omni jejunio immunia manerent, indictâ gravi depositionis vel
excommunicationis pœnâ in eos, qui secus faxint (r).

At

(o) In תעניות Cap. 1 §. 5. (p) Can. Apostol. LXX. Æthiop. 49. in Abtelis. 64. & 65. (q) Lib. VII. cap. 22. Plures tales elenchi causæ passim in his constitutionibus dantur; veluti de *oleo, aqua & unguento* in baptismo cap. præcedente. (r) Can. Apost. 66. al. 64. Æth. 44. Abtelis. 59.

7 At aliud placuit Innocentio Papæ, qui novi moris autor, posthabitis Canonibus & Constitutionibus illis, feriæ quartæ jejunium in diem Sabbati transtulit. Ægerrimè id tulerunt Habessini, neque Patres Societatis illis persuadere potuerunt, id à Pontificibus Romanis benè factum, aut sine Ecclesiæ Catholicæ consensu jure fieri potuisse. Illi enim totius anni Sabbata & Dominicas ob memoriam creationis & resurrectionis JESU Christi à jejuniis excipiunt, unicô Sabbatô magnô demto secundum tenorem Canonum & Constitutionum modò allegatarum. Græci eundem morem observant, omnesque populi illorum Ecclesiæ addicti, inprimis Russi seu Moscovitæ vulgò dicti, idem faciunt. L.III.c.6. N. LXIV.

8 Quod autem jejunium magnum quadraginta dierum spectat, vulgò quadragesimale dictum, id exemplo Christi postridie festi Θεοφανίων in Ecclesia prisca illico cœpisse diximus. Nam quia Christus, statim à baptismo à Spiritu S. in desertum ductus, XL. dies ac totidem noctes jejunavit, ideò consentaneū visum fuit, statim post festum baptismi Christi etiam memoriam jejunii illius ordiri & celebrare, idque in Oriente factum testatur *Eutychius in annal. Alexandrinis*, cujus verba sunt *Tom. I.* p.m.364. N. 54. §.3. Matth.4.1. Marc.1.12.

9 النصري اذا عيدوا عيد الحميم (s) من الغد يبدوا يصومون اربعين يوما ويفطرون كما فعل سيدنا المسيح لما اعتمد في الاردن ✻

النصري اذا ما عيدوا عيد الحميم صاموا اربعين يوما من الغد ويفطرون ✻

Christiani cum celebrassent festum baptismi, [Christi] *postridie cœperunt jejunare quadraginta dies: dein solverunt jejunium; sicuti fecit Dominus noster Christus, cùm baptizatus esset in Iordane.* Et pag. 449.

Christiani cum celebrassent festum baptismi, jejunaverunt quadraginta dies [incipientes] *postero die, &* [deinde] *jejunium solverunt.*

10 At *Demetrio Alexandrino Patriarcha XII.* (ut *Abulbaracat* Arabs in vita ejus narrat) satius visum fuit jejunium istud magnum ulterius promovere, idque cum jejunio Septimanæ Sanctæ, dudum recepto, conjungere. Fortassis, quia jejunium illud exceptis Sabbatis & Dominicis peragebatur, ut exiguo nonnunquam intervallo jejunium sacræ hebdomadis sequeretur, convenientius esse putavit, jejunium magnum proximè anteponere Festo magno, quò tristitiam magnam lætitia major exciperet.

11 Idem de *Demetrio* prædicant Æthiopes. Sic enim de illo Poeta noster canit Ene. 12. Octob. 3.

ሰ ፤ ለድሜጥርስ ፡ ሐጋጌ ፡ አጽዋም ፡ እምስቴ ፡
ወሠራዒ ፡ መብልዕ ፡ በጰንጠቆስጤ ፡፡ &c.

Salutem *Demetrio, institutori jejuniorum à potu,*
Et constitutori ciborum in Pentecoste.

Id est:

Qui stata jejunia ordinavit, quibus non tantùm à cibo sed & à potu abstineretur, *ea autem tempore Pentecostes cessare jussit.* (t)

12 Obtemperaverunt huic novo instituto primò Ecclesiæ sedi Alexandrinæ subjectæ, deinde viciniores Orientales, tandē & remotiores Occidentales, qui in hoc antea variarunt, de primatu & autoritate institutoris minimè solliciti; ambitione calamitosa illa tempestate cessante. Attamen in temporis computatione & modo variatum fuit. Cùm enim olim jejunium Septidui magni, (quæ vulgò Septimana Sancta appellatur,) apud omnes Ecclesias observatum fuisset, quidam id quadragesimali incluserunt: quidam separatim retinuerunt, computo diversimodè instituto.

Eccle-

(s) Vox حميم significat *aquam calidam, Thermas* vel etiam *æstatem*, in Lex. Golii; neque alibi significatione *baptismi* occurrit. (t) Plura de eodem Demetrio dicemus infra N. 67. hujus libri.

L. III. c. 6. Ecclesia Romana feriâ quartâ, quæ cinerum dicitur, incipiens, usque ad Pa- 13
N. LXIV. schatos festum quadraginta sex dies computat; demtis igitur sex diebus intercurrentibus dominicis, (quibus tamen vulgò etiam à carnibus abstinent) remanent quadraginta dies huic jejunio magno destinati. De dominicis autem ἀνηστεύτοις testatur Epiphanius (u):

Τὰς δὲ κυριακὰς ἁπάσας τρυφερὰς ἡγεῖται ἡ ἁγία αὕτη καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ συνάξεις ἀφ' ἑωθινοῦ ἐπιτελεῖ, καὶ οὐ νηστεύει.	Dominicas omnes lautas ducit Sancta Ecclesia Catholica, & Synaxes manè peragit, neque jejunat.

Habessini verò Canonibus priscis strictè inhærentes, ne diebus Sabbati æque 14
§. 6. ac Dominicis jejunarent, (quod olim severè prohibitum fuisse diximus) & nihilominus quadraginta dies præcisè implerent, postridie Sexagesimæ initio facto, decimo nimirum ante carnisprivium Romanum die jejunium suum magnum inchoarunt. Sic à feria secundâ illius hebdomadis usque ad Paschatos festum reperiuntur quinquaginta quinque dies: demto autem & seorsim æstimato Sabbato magno, in quo solo antiqui singulariter jejunabant, remanent quinquaginta quatuor: rursus detractis septem Sabbatis & septem Dominicis, in quibus nunquam jejunare solent, supersunt quadraginta dies jejunio magno antiquitus destinati (x). Quæ 15
Cap. 13. explicatiùs hic dicere voluimus, quòd nec à Scaligero nec ab Alvarezio, nec etiam in ipsa nostra Historia id factum esset. Etenim ex isto descripseram, *quinquagesimale jejunium Æthiopes observare*; quod planè erroneum est, nam si à feria secundâ post Sexagesimam putare incipias, quinquaginta quinque dies, atque in his septem dominicas & totidem Sabbata reperies, ita ut nullo modo consentaneum sit, quod Alvarezius dicit, illos pro quatuordecim vel quindecim diebus decem compensare, ut quinquaginta dies magni jejunii conficiant.

Eodem tempore incipiunt & finiunt Coptitæ Quadragesimam. Eandem die- 16
rum summam observant Græci, & eorum sequaces Russi, sed alia ratione & modô. Etenim Dominicas jejunio comprehendunt, nec vesperam expectant, interdum etiam vinum cum piscibus adhibent: rursus certo tempore pisces excipiunt, ut nesciam quomodo τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν τεσσαρακοστὴν *magnam & sanctam quadragesimam* computare velint. Nota obiter sive errorem sive sphalma in *Olearii Itinerario Moscovitico*,
Lib. 3. c. 29. ubi Russos *Dominica Estomihi* Jejunium magnum inchoare dicit; id enim est præter morem Ecclesiæ Græcæ: contrà disertè *Sexagesimam* nominat *August. à Mayersberg. in Itiner. Moscovitico* p. 25.

Sunt inter eos æque ac inter Æthiopes, qui piscibus, quòd sanguinem habe- 17
ant, abstinere solent, eosque carnem esse dicunt ex doctrinâ Apostoli *1. Cor. 15. 39. Non omnis caro eadem caro, sed alia quidem hominum, alia verò pecorum, alia volucrum, alia autem* PISCIUM.

Supra memoravimus multùm desudasse PP. Societatis in introducendo apud 18
Æthiopes jejunio Romano, sed id illis minimè persuasisse, eò quòd repugnaret Canonibus & Constitutionibus Apostolorum. At Patres gnari devotionis eorum erga Sanctissimam virginem, oraverunt, *ut id in honorem illius facere vellent, quæ ob mortem & sepulturam Filii dilectissimi Sabbatum magnum maximâ tristitiâ & jejunio peregisset*. Responderunt: *Se propterea observare illud Sabbatum, sed nullum alind.* Itaque nihil effecerunt rationibus suis, donec Prorex *Bacus* Tribunos & præfectos suos Damotenses autoritate & exemplo suo ad id faciendū compelleret. Quibus auditis Patrum Societatis Patronus *Ras-Selaxus*, cùm eodem tempore Patriarcham Lusitanum in Æthiopiam venisse audivisset, renunciavit: *Æquè miraculosum sibi videri hunc Damotensium assensum, quàm adventum Patriarchæ.*

N°. LXV. De Pentecoste] *A Festo Paschatos usque ad festum Pentecostes* in specie ita dictum, nullum planè in Ecclesia primitiva fuit jejunium. Cujus rei 1
ista

(u) Allegante Scaligero in notis ad Comp. Æthiop. p. m. 694. (x) Epist. Ann. PP. Soc. Ann. 1624. & 25. p. 42. & Ann. 1626. p. 199.

ista vera ratio dari potest, quòd toto illo tempore non solum Apostoli, verùm etiam L. III. c. 6.
primi eorum discipuli, ob resurrectionem & præsentiam Christi usque ad ascensum N. LXVI.
2 ejus in cœlos, lætitiam maximam conceperint, cui jejunia sunt contraria. *Pentecoste* autem non solum festum, ut hodie sed totum temporis spatium inter *Pascha* & illud *Festum* vocabatur. Quamobrem *Synodus illa annua* (y) *τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς quarta Pentecostes hebdomade haberi jubetur* : & Basilius de Spiritu S.
3 dicit (z): *Τὰς ἑπτὰ τῆς ἱερᾶς πεντηκοστῆς ἑβδομάδας, septem sanctæ Pentecostes hebdomadas.* Nec tantùm apud Patres Græcos, sed & Latinos frequentissima Pentecostes hoc sensu fit mentio. *Tertullianus* (a): *Excerpe singulas solennitates nationum Pentecosten implere non poterunt.* Hieronymus (b): *Die Dominico & per omnem Pentecosten*; & alibi passim. Verba *S. Ambrosii* (c) notatu dignissima in Historia nostra adduximus: *ob Domini no-*
4 *stri præsentiam non jejunandum.* Hanc rationem Judæi quoque admittunt, docentes: *Tempore futuri Messiæ omnia jejunia cessatura.* Quæ ratio Pontifices Romanos forte permovit, quod jejunia vera & propriè dicta in Ecclesia quasi triumphante abrogaverint, & modicam aliquam *ἄσκησιν* vel *disciplinam* pro pauperibus inprimis, qui vino & piscibus ut plurimùm destituuntur, reliquerint; ut supra diximus. Ne- n. 63. §. 2. que enim summam totius Catholicæ Ecclesiæ lætitiam quinquaginta dierum Pentecostalium tempore jejunio aliquo turbare voluissent, si carnibus quadrupedum aut volatilium unum atque alterum diem abstinere pro re molesta habuissent.

1 N°. LXVI. De Calendario & fastis sacris Æthiopum] *Computum Ecclesiæ Æthiopicæ* intricatissimum *Iosephus Scaliger* primùm erudito Orbi dedit in opere suo de *Emendatione temporum*, atque notis illustravit. Nos breviorem quen- Lib. VII. dam ex manuscripto nostro hic cum Lectoribus communicamus, ex quo ratio anni Æthiopici Epactarum, festorumque mobilium, nec non Epocharum diversarum cognosci poterit.

C O M P U T U S
Ecclesiæ Æthiopicæ.

፸፩፻ ፯ ዓመተ፡ምሕረት፤ ወ ዐ፡ዘበ፡ በ፷፮፻ወ፶ዓ፤ ወበ፡ዘ በ፡በ፪፻፡ ፷ወ፯፡፡	Anno *gratiæ* 7107. (d) secundum alios 6650. (e) & secundum alios 267. (f)

(y) *Can. 37. Apostol.* (z) Cap. 27. circa med. (a) *De Idolol. c. 14. in fin.* (b) Dial. adversus Lucif. (c) *Lib. 5. Comment. in Luc. cap. 5.* (d) Statim hic initio sese dubium offert, quid hi *anni gratiæ* sibi velint. ምሕረት: aliàs *misericordiam* significat; Scaliger in notis in Computum Æthiopicum *annos gratiæ* reddidit, quem nos secuti sumus. Ille per annos istos intelligi putat *æram Martyrum Diocletianeam*, addens: *cum potius annus gratiæ intelligatur periodus Dionysiana à natali Christi putata. Notum est enim Dionysium periodos suas ab anno gratiæ putare*; Simul fatetur (in prima editione) se æstuasse aliquamdiu in inveniendis illis annis gratiæ. Sed valdè vereor, illum nec dum invenisse eos. Quid enim magnus iste numerus 7106. commune habet cum æra martyrum? quam Æthiopes vocant ዓመተ : ሰማዕታት:: Nulla utique alia æra quàm à mundo condito, si annos Christi Dionysianos comprehendas, intelligi potest; & videtur esse annus, quô Eclogarius Æthiops istud scripsit, qui illi fuit annus Mundi 7099. ut infra §. 18. dicit; Jam si addas VIII. annos, qui Græcorum 5500. annos Mundi excedunt, apud Æthiopes verò deficiunt, (ut in historia nostra hoc capite §. 97. docuimus) prodit Summa proposita nempe annus gratiæ 7107. Nimirum 5500. Æthiopes à Mundo condito usque ad Christum numerant, quibus accedunt 1607. secundùm Computum Dionysianum; qui est annus quo Eclogarius ista scripsit; ita ut Æthiopes per suos annos gratiæ periodum Dionysianam intelligere videantur. (e) Discrepant igitur ipsi Æthiopes in annis Mundi. Editor Novi Testamenti Æthiopici Tesfa-Sion, qui Ao. 1548. post finem Liturgiarum à condito Mundo putat 5500. annos, quos etiam Eclogarius hic noster habet. In altera verò parte ejusdem Codicis in Epist. finali, & in versione La- p. 225. b. tina Annum Christi 1549. disertis verbis dicit esse ኮነ : ፻ወ፭ምእት: ፻ ሰማንያ : ወስ p. 226. b. ድስት: ዓመት: እምፈጠረ: ዓለም: *Sexies millesimum quingentesimum octogesimum sextum à creatione Mundi.* Quomodo verò hic computatio fieri debeat, dictu difficile est. Etenim si ponas illos annos Christi 1549. sequitur pro annis Mundi usque ad Christum requiri tantum annos 5037. Vel si octo annos minus putes, secundum Æthiop. erunt Anni Christi 1541. Mundi verò 5045. Neutram æræ Mundi summam alibi legisse me memini. (f) Hic notæ numericæ centuriarum vel falsæ sunt: vel numerus minor intelligitur, quomodo verò millenarius supplendus sit, incertum.

L.III.c.6. N.LXVI.

በዘ፡ታእምር፡ አበቅቴ፡እምነበ፡ ዘይመጽእ፡ ዓመተ፡ምሕረት፤ በበ፡ ፲ወ፱ ገድፍ፤ እምዘተረፈከ፡ ፩፡አትትት፤ ወለዘተረፈ፡ ትዔሥር፡ ወታማህሬ፤ ወበበ፡፴፡ ትገድፍ፡ ወዘተረፈከ፡ እም፴፡ውእቱኬ፡አበቅቴ፡፡ ወለመጥቅዕሂ፡ ከማሁ፡ ትዌስክ፡በበ፡፲ወ፱፡ ወገድፍ፡ በበ፡፴፡ ወዘተረፈከ፡ ውእቱኬ፡ መጥቅዕ፡፡ ለዘኃለፈ፡ አበቅቴ፡ ፲ወ፩፡ ወስክ፡ ለለዓመት፤ ወለመጥቅዕሂ፡ ወስክ፡፲ወ፱፡ ለለ፡ዓመት፡በዘኃለፈ፡፡

መጥቅዕ፡ አመ፡ ፲ወ፭ ለመስከረም፡ ኢይወሕድ፤ ወአመ ፲ወ፬፡ለጥቅምት፡ ኢይበዝኅ፡፡

መጥቅዕ፡ ለእመ፡ኮነ፡ በቀዳሚት፡ ሰንበት ፡ ፰ ወስክ ፡ ነነዌ፡ ትረክብ፡

በእሑድ፡ ለእመ፡ኮነ ፡ ፯፡
በሰኑይ፡ለእመ፡ኮነ፡ ፮፡
በሠሉስ፡ ለእመ፡ኮነ፡፭፡
በረቡዕ፡ ፬፡
በኃሙስ፡ ፫፡
በዐርብ፡ ፪፡

በላዕለ፡ መጥቅዕ፡ ፱፡ ወስክ፡ ጾመ፡ ኢይሁድ፡ ትረክብ፡፡

ታኅሣሥ፡ ለእመ፡ ሠረቀ፡ በሠሉስ፡ በ፲ወ፫፡ ይከውን፡ ስብከት፤ በበ፡ ፩፡ታዋሕድ፡ እስከ፡ ሰኑይ፤ ለእመ፡ረከብከ፡ ነነዌ፡ ፲ወ፬፡ ወስክ፡ በዋተ፡ ጾም፡ ትረክብ፡፡ ፲ወ፩፡ ወስክ፡ ደብረ፡ ዘይት፡ ትረክብ፤ ፪፡ ወስክ፡ ሆሣዕና፡ ትረክብ፡፡ በላዕለ፡መጥቅዕ፡፲ ወስክ፡ ፋሥሕ፡ ትረክብ፡፡ በነነዌ፡፱፡ወስክ፡ፋሲካ፡ትረክብ፡፡ ፫፡ወስክ፡ረክብ፡ትረክብ፡፡ ፲ወ፰፡ ወስክ ፡ ዕርገተ ፡ ትረክብ ፤ ፳ወ፰ ፡ ወስክ ፡ በዓለ፡ ፶፡ ትረክብ፤ ፯፡ ወስክ፡ጾመ፡ ሐዋርያት፡ ትረክብ፡፡

በ፲ወ፱፡ ዓመት፡ ይከውን፡ አለቦ፡ አበቅቴ፤ እምዘ፡ኮነ፡ አለቦ፡ አበቅቴ፡፡ ወበውእቱ፡ መዋዕል፡ ይከውን፡ መጥቅዕ፡ ፴ወ፩፡ ለባሕቲቱ፤ ወአበቅቴሂ፡

Ut scias *epactas* illius qui venit *anni* 3
gratiæ, novena dena abjice: [cursus] *a summa* quæ remansit tibi unum deme & residuum decima [i.e. per decem multiplica] & peræqua: Dein tricena abjice, & quod remansit tibi de XXX illud ipsũ sunt *Epactæ*.

Ad *Matque* (g) similiter adde *nove-* 4
na dena, & abjice tricena, & id quod remanet tibi, istud ipsum [est] *Matque*. Præteritis Epactis XI adde singulis annis: & ad *Matque* quoque adde *novendecim* cuivis anno qui præteriit.

Matque die XV Septembris minor 5
non est; & die XIV (h) Octobris non est major.

Matque si Inciderit in antiquum Sab- 6
batum [Judæorum] VIII adde [&] *Ninive* invenies.

In die Dominica si fuerit VII.
Feria secunda si fuerit VI.
Tertia feriâ si fuerit V.
Quarta IV.
Quinta III.
Feria sexta [parasceve] II. (i)

Ad *Matque* IX adde, *Iejunium Iudæorum* invenies.

Calendæ Decembris si inciderint in feriam 7
tertiam, die 13. erit *prædicatio* [scil. pœnitentiæ] per unitatem conjunge usque ad feriam secundam. Si reperisti *Ninive*, XIV adde, *introitum jejunii* invenies. Undecim adde, *Montem Olrveti* invenies. Duo adde, *Dominicam Palmarum* reperies. (k) Ad Matque X adde, *Septimanam Sanctam* reperies.

Ad *Ninive* IX. adde, *Festum Paschatis* re- 8
peries. Tres [hebdomadas] adde, ረክብ፡ *Rekeb* (l) invenies. XVIII dies adde, *ascensionem* (Christi) invenies. XXVIII adde (m) *Festum Pentecostes* invenies. VII adde, *jejunium Apostolorum* invenies.

Decimo nono anno nullæ erunt *Epactæ*, 9
& ex eo quòd nullæ dentur *Epactæ*, in illis diebus erit *Matque* triginta unum seorsim: ቅቴሂ፡

(g) Matque *aureum numerum* denotat, ut Scaliger fuse docet ad hanc vocem, *dict. not. p. m.* 690. (h) Manifesta hic reperitur differentia à Computo Scaligeri, is enim pro XIV habet XIII. & in notis ait: *Matque non ascendit supra XV. Mascaram* [Septembris] *non descendit infra XIII. Tekemt* [Octobris] *pag. m.* 703. (i) Eadem repetis in Computo Scaligeri p. m. 676. cujus notas consule pag. 699. (k) Apud eundem reperitur dictâ pag. at in notis pag. 700. (l) ረክብ፡ Solenne inter Pascha & Festum Pentecostes medium. Μεσοπεντηκοστή Græcis. Nobis *Jubilate*. Quarta post festum Paschatis septimana, qua Episcopi quotannis Synodos habere jubentur. Can. Apost. XXXVII. Vide not. Scal. pag. 697. (m) Nimirum ad Rekeb seu Jubilate.

ቅቴሂ፡፳ወ፱፡ ለእመ፡ ደመርከ፡ክልኤሆሙ፡ ይከውን፡ ፷፡ ወገድፎሙ፡ ወአመ፡ ፴ሁ፡ ለመስከረም፡ ገበር፡ መጥቅዐ፡ ወኢትገበር፡ አመ ፩ ለጥቅምት፡ አእሚረከ፡ ለእመ፡ ኮነ፡ አመ፡ ፴ሁ፡ ለመስከረም፡ በአልቦ፡ አበቅቴ፡ ጊዜ።

10 በቀደሚት፡ ሰንበት፡ ለእመ፡ ኮነ፡ ትነሥእ፡ ፰፡ ወትሐውር፡ እንዘ፡ ታውሕድ፡ እስከ፡ ዐርብ፡ ትረክብ፡ ነነዌ፡ ፲ወ፬፡ ወስክ፡ በላዕለ፡ ነነዌ፡ በአተ፡ ጾም፡ ትረክብ፡ ወእምዝ፡ እምድኅረ፡ ፍጻሜ፡ ዓመት፡ ዘአልቦ፡ አበቅቴ፡ ገቢአከ፡ ንሣእ፡ ፲ወ፩፡ አበቅቴ፡ ወለመጥቀዕሂ፡ ፲ወ፱፡ ንሣእ፡ ፩ጊዜ፡ ፩ይወግድ፡ ወ፩ጊዜ፡ ፩ይ በዝኅ።

& *Epactæ* quoque XXIX. *si addideris* ista duo fient LX. & abjice illos: & die 30. *Septembris* fac *Matque*; sed non fac *Calendis* Octobris; Sciens, si fuerit 30. *Septembris*, tunc nullæ sunt Epactæ. L.III.c.6. N.LXVI.

Judæorum Sabbatum si fuerit, sumes VIII. & progredieris detrahendo usque ad feriam sextam, invenies *Ninive*. XIV adde *ad Ninive*, *Introitum jejunii* reperies; Et postea post finem anni non habentis *Epactas*, rediens sume XI. quæ sunt *Epactæ*, *& Matque* quoque XIX. Sume semel, unitas subtrahitur, & semel unitate augetur.

Sequuntur epochæ variæ;

11 Quarum numeri & intervalla cum Chronologia nostra conveniunt, modo ex Æthiopum hypothesi *quinquies mille & quingentos annos à condito Mundo usque ad Christum* statuas: deinde annis Christi Æthiopum *octo annos* addas, ut cum vulgatis Dionysianis congruant. Rationes habes in historia nostra hoc capite §. 97. Si interdum uno anno differant, id fit ob diversum anni principium, quod olim Romani & nunc Europæi Latini à Januario: Æthiopes verò cum reliquis Orientalibus à Septembri incipiunt (†). Scaliger *septem annos* tantùm abesse dicit à computo Dionysiano, nimirum si cum Ecclesia Antiochena annos Mundi usque ad Christum constituas 5501. & annos Æthiopum à nato Christo huic numero addas, exempli gratia 5818. usque ad concilium Nicænum, VII tantum deerunt ad supplendum numerum 325. quo anno Christi nos dictum concilium habitum fuisse dicimus. At si simpliciter sumas annos Christi Æthiopum, semper addendi sunt octo anni, si cum nostris annis vulgaribus componere velis, ut sequentia exempla docebunt:

12 እምዓመተ፡ ዓለም፡ እስከ፡ ጉባኤ፡ ኒቅያ፡ - - ፶፻ወ፰፻፡ ፲ወ፯።	*Ab anno Mundi usque ad* Concilium Nicænum (*sunt*) - - 5817.
ወእምሥጋዌሁ፡ ለእግዚእነ፡ እስከ፡ ዝየ፡ - - ፫፻፡ ፲ወ፯።	*Ab anno* incarnationis Domini nostri *eousque* (n) - - - 317.
13 ጉባኤ፡ ቍስጥንጥንያ፡ ኮነ፡ እምዓመተ፡ ዓለም፡ ፶፻ወ፰፻፡ ወ፸፫።	Concilium Constantinop. *habitum fuit anno Mundi* - - 5873.
ወእምጉባኤ፡ ኒቅያ፡ እስከ፡ ዝየ፡ - - - - - ፶ወ፮።	A Concilio Nicæno *eousque* - - 56.
ወእምዓመተ፡ ሥጋዌሁ፡ ለእግዚእነ፡ - - - - - ፫፻፡፸ወ፫፡	*Ab anno* incarnationis (o) Domini nostri - - - - 373.
14 ወጉባኤ፡ ኤፌሶን፡ እምዓመተ፡ ዓለም፡ - - ፶፻፡ወ፱፻፡፳ወ፫።	Concilium Ephesinum *habitum fuit anno mundi* - - - 5923.
ወእምዓመተ፡ ሥጋዌ፡ እስከ፡ ዝየ፡ - - - - ፬፻፳ወ፫።	Ab anno incarnationis *eousque* - 423.
ወእምጉባኤ፡ ኒቅያ፡ እስከ፡ ዝየ፡ ፻ - - - - - - ወ፮።	A Concilio Nicæno *eousque* - - 106.
ወእምቍስጥንጥንያሂ፡ - - ፶።	Et à Constantinopolitano - - 50.

(†) Exempli gratia Jacobus Rex Æthiopiæ Anno Christi 1589. secundum Æthiopes: secundum nos Anno 1596. ad Regnum pervenit; id factum est mense Septembri sub initium anni Æthiopici, cum annus 1588. apud nos adhuc duraret, quo respectu VIII anni: si verò annum vertentem Æthiopum respicias, VII tantum addendi sunt, ut cum nostris concordent. (n) Adde octo, prodibunt anni 325. quos nostrates huic Concilio assignant. (o) Adde rursus octo & habebis 381. & sic deinceps numeros concordare deprehendes cum annis Dionysianis vulgaribus.

L. III. c. 6. N. LXVI.

ወዓዲ፡ኮነ፡ራብዕ፡ጉባኤ፡ በኬልቄዶን፡እምዓመተ፡ዓለም፡ ፶፱፻፵፬።	*Praterea habitum fuit quartum* Concilium Chalcedone *anno Mundi* - - 5944.	15
እምኤፌሶን፡ - - - ፳፩።	Ab Ephefino - - - - 21.	
ወእምቍስጥንጥንያ፡ - - ፸፩።	*Et à* Conftantinopolitano - 71.	
ወእምኒቅያ፡ - - - ፻፲፯።	*Et à* Nicæno - - - 117.	
ወእምዓመተ፡ሥጋዌ፡እስከ፡ኬልቄዶን፡ - - ፬፻፵፬።	*Et ab anno* incarnationis *usque ad* Chalcedonenfe[concilium] - - 444.	
ወእምዓመተ፡እስክንድር፡እስከ፡ሥጋዌሁ፡ለእግዚእነ፡ ፫፻፲፱።	*Et ab anno* Alexandri *usque ad* incarnationem Domini noftri - - - 319.	16
ወእስከ፡ጉባኤ፡ኒቅያኒ፡ ፮፻፴፮።	*Et usque ad* Concil. Nicænum *quoq.* 636.	
እምዓመተ፡ዓለም፡እስከ፡እስክንድር፡ - - ፶፩፻፹፩።	*Ab anno Mundi usque* ad Alexandrum - - - - - - 5181.	
እምዓመተ፡ሥጋዌ፡እስከ፡ዓመተ፡ሰማዕታት፡ንጹሐን፡ ፪፻፸፮።	*Ab anno incarnationis usque ad* æram Martyrum *purorum* [*i.e.* Sanctorum] - 276.	17
ወእምዓመተ፡ሰማዕታት፡እስከ፡ኒቅያ፡ - - - ፵፩።	*Ab anno* martyrum *usque ad* [Concilium] Nicænum - - - 41.	
ወእስከ፡ቍስጥንጥንያሂ፡ - ፺፯።	*Et usque ad* Conftantinopolitanum 97.	
ወእስከ፡ኤፌሶን፡ - - ፻፵፯።	*Et usque ad* Ephefinum - 147.	
ወእስከ፡ኬልቄዶን፡ - - ፻፷፰።	*Et usque ad* Chalcedonenfe - - 168.	
ወእምዓመተ፡ዓለምሂ፡እስከ፡ዓመ፡ሰማዕታት፡ - - ፶፯፻፸፮።	*Ab anno mundi usque ad* æram martyrum - - - - - - 5776.	
ወእምሰማዕታት፡እስከ፡ተንባላት፡ - - - ፫፻፴፰።	Et à martyribus *usque ad* Chalifas (p) - - - - - - 338.	18
ወእምሥጋዌ፡እስከ፡ተንባላት፡ - - - - - ፮፻፲፬።	*Et ab* incarnatione *usque ad* Chalifas - - - - - - 614.	
ወእምዓመተ፡ዓለም፡እስከ፡ተንበላት፡ - - ፷፩፻፲፬።	*Et ab* anno mundi *usque ad* Chalifas - - - - - - 6114.	
እም እስክንድር፡እስከ፡ተንባላት፡ - - - - - ፱፻፴፫።	*Ab* Alexandro *usque ad* Chalifas - 933.	
እምተንባላት፡እስከ ፲ ዓመተ፡መንግሥቱ፡ለንጉሥ፡ያዕቆብ፡ወልደ፡ንጉሥ፡ሠርጸ፡ድንግል፡ ፱፻፹፭።	*A* Chalifis *usque ad X. annum regni* Regis Jacobi, (q) *filii Regis* Serza Dinghili *anni* - - - 985.	19
በዓመተ፡ጸሐይ፤ በዓመትሰ፡ወርኃዊ፡ - - - ፲፻፲፭።	*fecundum annos folares: fecundum annos verò Lunares* - - 1015.	
ወእም ዓመተ፡ሰማዕታት፡እስከ፡ዝዮ፡ - - - ፲፫፻፳፫።	*Et ab* æra martyrum *huc usque* 1323.	
ወእምዓመተ፡ሥጋዌኒ፡፲፭፻፺፱።	*Et ab* anno incarnationis (r) - 1599.	20
ወእምዓመተ፡ዓለምኒ፡ ፸፻፺፱	*Et ab anno* Mundi - - 7099.	
እምዓመ፡እስክንድርኒ፡፲፱፻፲፰።	*A tempore* Alexandri - - - 1918.	
ስብሐት፡ለእግዚአብ.ወሃቤ፡ለቡና።	*LAUS DEO DATORI Intellectus.*	

Damus hunc computum Lectoribus prout eum in Encomio Sanctorum Poetæ noftri reperimus. *Scaliger*, ut fupra diximus, in eo exponendo multùm defudavit, fed dubia omnia non folvit. Nam negligentia, & imperitia exfcriptorum in defignandis notis numericis omnia reddit incerta & imperfecta. Neque nobis, Linguæ & Hiftoriæ Æthiopicæ traditione defunctis, datum fuit etiam hanc partem ftudiorum plenè cognofcere. Examinabunt & elaborabunt eam petitiores, nobis in hac arte chronica fucceffuri. 21

FASTI

(p) Id eft: *Saracenos* five ab æra martyrum ad epocham *Hegira* ተንባላት፡ propriè funt *fucceffores Mohammedis*, hoc enim vocabulum *Chalifa* denotat. ተንባል፡ Æthiopicè *Legatus* eft vel *Internuncius*, quia ille femet vocabat رسول الله *Legatum* vel *Apoftolum Dei*; igitur ተንባላት፡ vocant Æthiopes illius fequaces. (q) Ifte eft Jacobus Rex Iofans dictus, de quo in Hiftoria noftra Lib. II. c. 6. §. 43. & 57. Ad regnum pervenit Ao. Chrifti ineunte 1589. fecundum Æthiopes, at fecundum nos Ao. 1596. fub initium Septembris. (r) Adde *Octo* habebis an. 1607. quo fcil. Rex ifte 10. d. Martii in prælio contra Sufneum occubuit.

FASTI SACRI
ECCLESIÆ ÆTHIOPICÆ,

Quæ annum cum Coptitis Ægypti in autumno orditur.

Primus Habesſinorum menſis eſt

መስከረም፡ SEPTEMBER, COPTITIS. توت ቶት፡ TOT.

Calendarium Æthiop. Septemb.	Julian. Auguſt.	Æthiopum.	Coptitarum.	Verſio Latina.
I.	29	- - -	- (†) النو روز	*Novus Annus.*
		ሚሊዮስ፧	- - -	*Melius* (a) ſeu *Milius.* (a)
		ዮሐንስ፡ መጥምቅ፧	- - -	*S. Iohannes* Baptiſta. (b)
		በርተሎሜዎስ፧	- - برتلموس	*Bartholomæus.* (c)
		ኢዮብ፧	- - -	Jobus. (d)
		ራጉኤል፧	- - -	*Raguel* angelus.
		አባ፡ መልኪ፧	- - -	Abba *Malki.* (e)
		- - -	(f) اليشا النبي	*Eliſæus* Propheta.
II	30	ዳስያ፧	- - -	*Daſias.*
		ዮሐንስ፡ ካህን፧	- - -	*Iohannes* Sacerdos. (g)
		ዮሐንስ፡ ምትረተ፡ ርእሱ፧	يوحنا المعمدان	Decollatio *S. Iohannis* Baptiſtæ.
III	31	አባ፡ ሙሴ፧	- - -	Ab. *Moſes* Eremita.
		አባ፡ አንበሳ፧	- - -	Abba *Anbaſa.* (h)
	Septēb.			
IV.	1	መቃሪስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፧	- - -	*Macarius* Patr. Alex. (i)
		ተክላ፡ ቴዎጎሎስ፧	- - -	*Tecla* Theologus.
		- - -	(k) سمعان الحبيس	*Simeon* devotus.
		- - -	- - يوسع بن نون	*Ioſua* F. Nun.
V	2	ሶፊያ፡ ምስለ፡ አዋልዲሃ፡ ፪ በርናባ፧ ወአክሶስያ፧	- - -	*Sophia* (l) cum filiabus duabus *Barnaba* & *Axoſia.*
		ማማስ፧	القديس ماما الشهيد	*S. Mamas* Martyr.
		ቴዎዶጦስ፡ ምስለ፡ ብእሲቱ፡ ቴዎፋና፧	- - -	*Theodotus* cum uxore ſua *Theophana.*
VI	3	ኢሳይያስ፡ ነቢይ፧	- اسعيا النبي	*Eſaias* Propheta. (m)
		አብኖዴ፧	- -	*Abnodius.*

(†) Perſicum hoc eſt vocabulum Neurus.

Beſintia.

(a) Vocatur & *Abilius.* Tertius fuit poſt S. *Marcum* Patriarcha Alexandrinus. (b) Hoc die celebratur *decollatio* ejus in Eccleſia Græca & Latina, at apud Æthiopes & Coptitas ſimpliciter ejus mentio fit; *Decollatione* in ſequentem diem translatâ. (c) Sacco inditus in mare projectus fuit. (d) A patientia commendatus *Jac.* 5. 11. (e) Unus è proceribus *Cliſma* fuit. (f) *Eliſæus* Eliæ ſucceſſor, alibi ſcribitur اليسع. (g) *Jejunator* aliàs dictus; abſtinuit enim à carne & vino. (h) Id eſt *Leo*, ſic dictus, quòd in Leone equitaret. (i) Patriarcha Alexandrinus LIX. (k) *Stylites* vocatur iſte à Græcis, & in columna pingitur à Ruthenis. Arabicum حبيس ſignificat *Deo devotum* vel *dicatum.* Cur *detentum* reddiderit Seldenus, miror. (l) *Gemma Urbis Romæ* vocatur ab Encomiaſte noſtro. (m) Comparatur cum *Abnodio* hoc die apud Encomiaſten noſtrum.

L. III. c 6. N. LXVI. ወዓዲ፡ኮነ፡ራብዕ፡ጉባኤ፡በከልቄዶን፡እምዓመተ፡ዓለም፡፶፻ወ፱፻ ፵ወ፬።	*Praeterea habitum fuit quartum* Concilium Chalcedone *anno Mundi* - - 5944.	15
እምኤፌሶን፡ - - - ፳ወ፩።	Ab Ephesino - - - 21.	
ወእምቍስጥንጥንያ፡ - - ፸፩።	*Et à* Constantinopolitano - 71.	
ወእምኒቅያ፡ - - - ፻፳፯።	*Et à* Nicæno - - - 127.	
ወእምዓመተ፡ሥጋዌ፡እስከ፡ከልቄዶን፡ - - ፬፻፵፬።	*Et ab anno* incarnationis *usque ad* Chalcedonense [concilium] - - 444.	
ወእምዓመተ፡እስክንድር፡እስከ፡ሥጋዌሁ፡ለእግዚእነ፡ ፫፻፲ወ፱።	*Et ab anno* Alexandri *usque ad* incarnationem Domini nostri - - - 319.	16
ወእስከ፡ጉባኤ፡ኒቅያኒ፡ ፮፻፴፮።	*Et usque ad* Concil. Nicænum *quoq.* 636.	
እምዓመተ፡ዓለም፡እስከ፡እስክንድር፡ - - ፶፻ወ፩፻፡፹፩።	*Ab anno Mundi usque* ad Alexandrum - - - - - - 5181.	
እምዓመተ፡ሥጋዌ፡እስከ፡ዓመተ፡ሰማዕታት፡ንጹሓን፡ ፪፻፸፮።	*Ab anno incarnationis usque ad* æram Martyrum *purorum* [*i.e.* Sanctorum] - 276.	17
ወእምዓመተ፡ሰማዕታት፡እስከ፡ኒቅያ፡ - - - ፵፩።	*Ab anno* martyrum *usque ad* [Concilium] Nicænum - - - 41.	
ወእስከ፡ቍስጥንጥንያኒ፡ - ፺፯።	*Et usque ad* Constantinopolitanum 97.	
ወእስከ፡ኤፌሶን፡ - - ፻፵፯።	*Et usque ad* Ephesinum - 147.	
ወእስከ፡ከልቄዶን፡ - - ፻፷፰።	*Et usque ad* Chalcedonense - - 168.	
ወእምዓመተ፡ዓለምኒ፡እስከ፡ዓመ፡ሰማዕታት፡ - - ፶፻ወ፯፻፸፮።	*Ab anno mundi usque ad* æram martyrum - - - - - - 5776.	
ወእምሰማዕታት፡እስከ፡ተንበላት፡ - - - ፫፻፴፰።	Et à martyribus *usque ad* Chalifas (p) - - - - - - 338.	18
ወእምሥጋዌ፡እስከ፡ተንበላት፡ - - - - - ፮፻፲፬።	*Et ab* incarnatione *usque ad* Chalifas - - - - - - 614.	
ወእምዓመተ፡ዓለም፡እስከ፡ተንበላት፡ - - ፷፻ወ፩፻፲፬።	*Et ab* anno mundi *usque ad* Chalifas - - - - - - 6114.	
እምእስክንድር፡እስከ፡ተንበላት፡ - - - - - ፱፻፴፫።	*Ab* Alexandro *usque ad* Chalifas - 933.	
እምተንበላት፡እስከ፲ዓመተ፡መንግሥቱ፡ለንጉሥ፡ያዕቆብ፡ወልደ፡ንጉሥ፡ሠርጸ፡ድንግል፡ ፱፻፹፭። በዓመተ፡ጸሐይ፡ በዓመትሰ፡ወርኃዊ፡ - - - ፲፻፲፭።	*A* Chalifis *usque ad X. annum regni* Regis Jacobi, (q) *filii Regis* Serza Denghel *anni* - - - 985. *secundum annos solares: secundum annos verò Lunares* - - 1015.	19
ወእምዓመተ፡ሰማዕታት፡እስከ፡ዝየ፡ - - - ፲፻ወ፫፻፳፫።	*Et ab* æra martyrum *huc usque* - - - - - - 1323.	
ወእምዓመተ፡ሥጋዌኒ፡፲፻፭፻፺፱።	*Et ab* anno incarnationis (r) - 1599.	20
ወእምዓመተ፡ዓለምኒ፡ ፸፻፺፱	*Et ab anno* Mundi - - 7099.	
እምዓመ፡እስክንድርኒ፡፲፻፱፻፲፰።	*A tempore* Alexandri - - - 1918.	
ስብሐት፡ለእግዚአብሔር፡ወሃቤ፡ለበና።	*LAUS DEO DATORI Intellectus.*	

Damus hunc computum Lectoribus prout eum in Encomio Sanctorum Poetæ nostri reperimus. *Scaliger*, ut supra diximus, in eo exponendo multùm desudavit, sed dubia omnia non solvit. Nam negligentia, & imperitia exscriptorum in designandis notis numericis omnia reddit incerta & imperfecta. Neque nobis, Linguæ & Historiæ Æthiopicæ traditione defunctis, datum fuit etiam hanc partem studiorum plenè cognoscere. Examinabunt & elaborabunt eam peritiores, nobis in hac arte chronica successuri. 21

FASTI

(p) Id est: *Saracenos* sive ab æra martyrum ad epocham *Hegira* ተንበላት፡ propriè sunt *successores Muhammedis*, hoc enim vocabulum *Chalifa* denotat. ተንበለ፡ Æthiopicè *Legatus* est vel *intercessor*, quia ille semet vocabat رسول الله *Legatum* vel *Apostolum Dei*; igitur ተንበላት፡ vocant Æthiopes illius sequaces. (q) Iste est Jacobus Rex infans dictus, de quo in Historia nostra Lib. II. c. 6. §. 43. & 57. Ad regnum pervenit Ao. Christi ineunte 1589. secundum Æthiopes, at secundum nos Ao. 1596. sub initium Septembris. (r) Adde *Octo* habebis an. 1607. quo scil. Rex iste 10. d. Martii in prælio contra Susneum occubuit.

FASTI SACRI
ECCLESIÆ ÆTHIOPICÆ,

Quæ annum cum Coptitis Ægypti in autumno orditur.

Primus Habessinorum mensis est

መስከረም ፡ SEPTEMBER, COPTITIS. توت ቶት ፡ TOT.

Calendarium Æthiop. Septemb.	Julian. August.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
I.	29	- - -	- (†) النو روز	*Novus Annus.*
		ሚለዮስ ፡	- -	*Melius* (a) seu *Milius.* (a)
		ዮሐንስ ፡ መጥምቅ ፡	- -	*S. Iohannes* Baptista. (b)
		በርተሎሜዎስ ፡	- - برتلموس	*Bartholomæus.* (c)
		ኢዮብ ፡	- - -	JOBUS. (d)
		ራጉኤል ፡	- - -	*Raguel* angelus.
		አባ ፡ መልኪ ፡	- - -	Abba *Malki.* (e)
		- - -	(f) اليشا النبي	*Elisæus* Propheta.
II	30	ዳስዮ ፡	- -	*Dasias.*
		ዮሐንስ ፡ ካህን ፡	- -	*Iohannes* Sacerdos. (g)
		ዮሐንስ ፡ ምትረተ ፡ ርእሱ ፡	يوحنا المعمدان	Decollatio *S. Iohannis* Baptistæ.
III	31	አባ ፡ ሙሴ ፡	- - -	Ab. *Moses* Eremita.
		አባ ፡ አንበሳ ፡	- - -	Abba *Anbasa.* (h)
	Septemb.			
IV.	1	መቃርስ ፡ ሊቀ ፡ ጳጳስ ፡	- - -	*Macarius* Patr. Alex. (i)
		ተክላ ፡ ቴዎሎጉስ ፡	- - -	*Tecla* Theologus.
		- - -	(k) سمعان الحبيس	*Simeon* devotus.
		- - -	- - يوسع بن نون	*Iosua* F. Nun.
V	2	ሶፊያ ፡ ምስለ ፡ አዋልዲሃ ፡ ፪ በርናባ ፡ ወአክስስያ ፡	-	*Sophia* (l) cum filiabus duabus *Barnaba* & *Axosia.*
		ማማስ ፡	القديس ماما الشهيد	*S. Mamas* Martyr.
		ቴዎዶጦስ ፡ ምስለ ፡ ብእሲቱ ፡ ቴዎፋና ፡	- - -	*Theodotus* cum uxore sua *Theophana.*
VI	3	ኢሳይያስ ፡ ነቢይ ፡	- اشعيا النبي	*Isaias* Propheta. (m)
		አብኖዴ ፡	- -	*Abnodius.*

(†) Persicum hoc est vocabulum NEURUS.

(a) Vocatur & *Abilius.* Tertius fuit post S. *Marcum* Patriarcha Alexandrinus. (b) Hoc die celebratur *decollatio* ejus in Ecclesia Græca & Latina, at apud Æthiopes & Coptitas simpliciter ejus mentio fit; *Decollatione* in sequentem diem translatâ. (c) Sacco inditus in mare projectus fuit. (d) A patientia commendatus *Jac.* 5. 11. (e) Unus è proceribus *Clisma* fuit. (f) *Elisæus* Eliæ successor, alibi scribitur اليسع. (g) *Jejunator* aliàs dictus; abstinuit enim à carne & vino. (h) Id est *Leo*, sic dictus, quòd in Leone equitaret. (i) Patriarcha Alexandrinus LIX. (k) *Stylites* vocatur iste à Græcis, & in columna pingitur à Ruthenis. Arabicum حبيس significat *Deo devotum* vel *dicatum.* Cur *detentum* reddiderit Seldenus, miror. (l) *Gemma Urbis Romæ* vocatur ab Encomiaste nostro. (m) Comparatur cum *Abnodio* hoc die apud Encomiasten nostrum.

Calendarium Æthiop.	Julian. September.	Æthiopum.	Copititarum.	Versio Latina.
		ብስንትያ፤	- - -	*Besintia* Martyr.
		ያዕቆብ፡ መነኮስ፡	- - -	*Iacobus* Monachus.
		አንቲሞስ፡ ኤጲስቆ·	- - -	*Antimus* Episcopus. (*n*)
		ኦሮንጦስ፡ ሬውሬዋ፤ ሰውላስ፡ ወሳዋ፤	- - -	*Orontes, Rauravva, Saulas & Savva*, Martyres.
VII	4	ፋሲሊደስ፤	- - -	*Basilides.*
		ሳዊርያኖስ፤	(o) ساويرس	*Severianus.*
		አጋቶን፡ ወአሞን፡ ወአሞናስ፡ ጴጥሮስ፡ ወዮሐንስ፡ ወእሞሙ፡ ረፈቃ፤	انبا اغتون	*Agaton & Ammon & Amonius, Petrus & Iohannes*, V. Martyres. cum Matre *Rafika.*
		ኤልሳቤጥ፡ ወለቱ፡ ለሶፍያ፤	- - -	*Elisabetha* Sophiæ Filia.
		ማርያም፡ እኅቱ፤	- - -	*Maria* Soror ejus
		ዲዮስቆሮስ፤	* ديسقرس المطريرك	*Dioscorus* Patr. Alex. (*p*)
VIII	5	ዲማድዮስ፤	- - -	*Dimadius.*
		ሙሴ፡	موسى النبي	*Moyses* Propheta.
		ዘካርያስ፡	زكاريا الكاهن	*Zacharias* sacerdos (*q*).
		ዘካርያስ ፡ ወዮሴፍ፤	- - -	Alius *Zacharias* & *Iosephus.*
		- - -	ارميا النبي	*Ieremias* Propheta.
IX	6	አባ፡ ቢሶራ፡ ኤጲስቆጶስ፡ ቢሳካር፡ ወፋናቢኮስ፡ ወቴዎዶሮስ፤	- - -	Ab. *Bissora.* Episc. Matzil. cum sociis *Bisacar*, *Fanabico* & *Theodoro.*
		ሚካኤል፤	- - -	*Michael.* (*r*)
		ያሳይ፤	- - -	*Iassai* Rex.
		- - -	اثناسيوس البطريرك الثني	*Athanasius* Patriarcha secundus (*s*)
X	7	ልደተ፡ ማርያም፤	(t) ميلاد السيدة مرت مريم	*Nativitas* Dominæ nostræ MARIÆ.
		ዮዲት፤	- - -	*Juditha.* (*u*)
		መጥሮና፤	- - -	*Matrona.*
		አትናስያ፤	- - -	*Athanasia.*
		ዳዊት፡ ንጉሥ፤	- - -	*David* Rex. (*x*)
		ሥእል፡ እንተ፡ ሠአለ፡ ሉቃስ፤	- - -	*Imago quam pinxit Lucas.* (*y*)
XI	8	በነፍዝዝ፤	- - -	*Panephysis.* (*z*)
		ቴአዶራ፤	(a) القديس بايسيلوس	*Theodora* beata.
		ፋሲሊደስ፤	وتادرس اسقف نسي	*Basilides.*

Tres

(*n*) *Nicomediæ*; sub Maximiano (secundum Græcos) *martyrium* passus. (*o*) *Severus* habent Copititæ, sed videtur legendum ساويرينوس *Sevverjanos* ut Æthiopes efferunt. (p) Hic est *Patriarcha Alexandrinus* vigesimus quintus, spreto concilio Chalcedonensi *Schismaticus* factus, & ob id ab Habessinis pro *Sancto* habitus. (q) *Zachariam* hunc putant Græci *patrem Johannis Baptistæ*: Poeta noster illum confundere videtur cum *Filio Barachiæ* de quo Christus Matth. 23, 25. (*r*) *Archangelus* intelligitur, qui secundum Græcos *Colossis Phrygiæ* saxum virga percussit, quod hæretici avertendo flumini posuerant, idque reduxit. (*s*) Iste fuit vigesimus octavus *Patriarcha Alexandrinus*. (*t*) مرتا Syriacum ܡܪܬܐ *Martha* i.e. *Domina* Honoris titulus est fœminarum sanctarum & illustrium, à masculino ܡܪܐ مار מר De quo mox. (*u*) Quæ *Holofernem* occidit. (*x*) Qui festum Crucis in Æthiopia instituit. (*y*) De Imagine Sanctiss. Virginis loquitur Poeta. (*z*) *Panephysis* alias urbs est *Alexandriæ* vicina; at hic est nomen *fœminæ martyris*. (*a*) Hic pro *Theodora* & *Basilide* Copititæ habent *Basilium* & *Theodorum* Episcopum Nissenum.

Calendarium Æthiop.	Julian. September.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		፲ዐደው፡ ለገራህተ፡ እስና፡	- - -	*Tres viri agri Asnensis.*
XII.	9	ሚካኤል፡ ሊቀ፡ መላእ.	- - -	Michael Archang. (b)
		፪፻፡ ጳጳሳት፡ በኤፌሶን፡ (ሁ፡	- - -	CC. *Episcopi Ephesi congregati.*
		አፍላሖስ፡ ወአብያጺ	- - -	*Aflachus & socii.*
		- - -	ثوما التلميذ	*Thomas* discipulus.
XIII	10	ባስለዮስ፡	- - -	*Basilius.*
		ይስሐቅ፡	اسحق البدسي الحبيس	*Isaac* Badasæus Deo devotus.
XIV	11	አባ፡ አጋቶን፡	- - -	*Abba Agathon.*
		ደገና፡ ካህን፡	- - -	*Degana* Sacerdos.
		- - -	ماري ماما الشهيد	Mar-*Mamas* martyr. (c)
XV	12	ጴጥሮስ፡	- - -	*Petrus* Eremita.
		እስጢፋኖስ፡	شهادة استفانوس	Martyrium *Stephani.* (d)
XVI	13	ሕንጸተ፡ ኢየሩሳሌም፡	- - -	Ædificatio Hierosolymæ. (e)
		- - -	عيد الصليب الحمد	Festum crucis gloriosæ. [primum]
		- - -	(f) هلانة	*Helena.*
		ጦቢት፡	- - -	*Tobias.*
		አባ፡ አጋቶን፡	- - -	*Abba Agaton.*
		- - -	ارقلة	*Heraclia.*
XVII	14	ታአግንስጣ፡ ሮማዊት፡	- - -	*Theognosta* Romana. (g)
		ዲዮናስዮስ፡ ሊቀ፡ ጳጳ.	- - -	*Dionysius Patr.* Al. (h)
		አውዶክስ፡ ቀሲስ፡	- - -	*Endoxius* Presbyter.
		በዓል፡ መስቀል፡	ثاني عيد الصليب الحمد	Secundum *Festum Crucis* gloriosæ. (i)
XVIII	18	ያዕቆብ፡ ተጋዳሊ፡	- - -	*Iacobus* Asceta.
		መርቆሬዎስ ኃያል፡	- - -	*Mercurius* potens.
		ኒቂጣ፡	- - -	*Nicetas* Martyr.
		ቶማስ፡	- - -	*Thomas.*
		እሌኒ፡ እመ፡ ንጉሥ፡	- - -	*Helena* mater Imperatoris.
		- - -	ثالث عيد الصليب الحمد	Tertium *Festum Crucis* gloriosæ.
		አውስጣቴዎስ፡	- - -	*Eustathius.*
		እንድራዎስ፡	- - -	*Anoreus.*
XIX	16	ቂርቆስ፡	- - -	*Quiricus.*
		ጎርጎርዮስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Gregorius* Patriarcha.
		አትናቴዎስ፡ ሊቀ፡ ጳጳ	- - -	*Athanasius Patr.* Alex. (k)

(b) Duodecimus cujusvis mensis dies huic *Archangelo* sacer est. (c) ماري Syriacum est ܡܪܝ מרי Mâri. *Dominus meus.* Mâr. *Dominus* præmittitur honoris ergo nominibus sanctorum & illustrium virorum; ut: *Mar-Ephrem,* Syrus. VII. Decemb. Sed iste *Mar-Mamas* jam supra adfuit V. hujus. (d) Sic habent Coptitæ; sed tantum inventio & translatio *ossium Protomartyris* hoc die indicatus æquè ac apud Græcos عيد استفانوس *Festum Stephani* legendum puto in Festis Calcasendii apud Seldenum. pag. 212. (e) Restauratio per *Constantinum* & *Helenam* facta hic comemoratur. (f) Hoc loco *hiatus* est in Calendario Coptitàrum apud Seldenum قيامة ...... حديد ni fallor, جديد legendum, & de nova exstructione *templi resurrectionis* accipiendum. (g) *Græca* ut videtur, in *India* Evangelium prædicavit. (h) Decimus quartus *Patriarcha Alexandrinus* sub Decio Imperatore. (i) *Exaltatio Crucis* vulgò, quod festum apud Coptitas triduò celebratur. Semel tantùm reperio apud Æthiopes, *Constantini* tamen & *Helenæ* his tribus diebus mentio fit in Encomiaste. (k) Plures istius nominis dantur. Secundus fortassis est, quem Coptitæ habent supra die IX. hujus.

Calendarium Æthiop. September.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
XX	17	መዲላማ፡	مديليا (l) الشهيدة القديسة العذري	*Madilama.* Sancta Virgo Martyr. (*l*)
XXI	18	ቅ፡ ማርያም፡ ድንግል፡	- - -	S. MARIA VIRGO. (*m*)
		ጢባርዮስ፡	طيباريوس التلميذ	*Tiberius* discipulus. (*n*)
		፫፻፲ወ፰ ኤጲስቆጶሳት፡	- - -	*CCCXVIII. Episcopi.* (*o*)
		ማቴዎስ፡	- - -	*Matthaeus* Asceta.
XXII	19	ኮቶላስ፡እኁወ፡አክሱ፡	كوتلس واكسوا اخوه & Acsu frater ejus.	*Cotolas* frater *Acsui.*
		ዮልዮስ፡አቅፋሐስ፡	يوليوس الاكفهسي (p)	*Iulius* Akfahasensis.
		ዮንዮስ፡ እኁሁ፡		*Iunius* Frater ejus.
		ቴዎድሮስ፡ ወልዱ፡	- - -	*Theodorus* Fil. ejus.
		አርስጦስ፡	- - -	*Aristus.*
XXIII	20	ሰላማ፡	- - -	*Salama* (*q*)
		አውናብዮስ፡	- - -	*Eunobius.*
		እንድርያስ፡ ወልዱ፡	- - -	*Andreas* Fil. ejus.
		ቴክላ፡	تكلة الشهيدة	*Tecla* Martyr Sancta.
		ኢዎስጣቴዎስ፡ምስለ፡ብእሲቱ፡ወውሉዱ፡	- - -	*Eustathius* cum uxore sua & Filiis suis. (*r*)
XXIV	21	ጎርጎርዮስ፡ ወ	غريغريوس	*Gregorius* &
		ኮድራጦስ፡ ሐዋ፡	المنطيقي (t)	*Codratus* (*s*) socius.
XXV	22	ዮናስ፡	- - -	*Ionas* Propheta.
		ኬፋ፡ ወ ሳውል፡	- - -	*Cephas* & *Saulus.*
		ባርባራ፡ ወ ዩልያና፡	- - -	*Barbara* & *Iuliana.*
XXVI	23	አቦሊ፡ ወልደ፡ ዮስጦስ፡	- - -	*Obolius* Filius *Iusti.*
		ፅንሰት፡ ዮሐንስ፡ በከርሠ፡ ኤልሳቤጥ፡	حبل اليصابات يوحانا (u)	*Conceptio Iohannis* in utero Elisabethae.
XXVII	24	ኢዎስጣቴዎስ፡	اوسطاتيوس وولده وزوجه	*Eustathius.* (*x*)
		ጤቅላ፡		*Thecla,* Θέκλα.
XXVIII	25	አባዲር፡	اباديى	*Abadirus* (*y*) &
		ኢራኢ፡ እኅቱ፡	ايراي اخته الشهدا	*Iraja* soror ejus; Martyres.
		አብርሃም፡ ይስሐቅ፡ ወያዕቆብ፡	- - -	ABRAHAM, ISAAC & JACOB. (z)
		ሶስና፡	- - -	*Susanna* casta.
		ዕንቍ፡ ማርያም፡	- - -	*Enkua-Marjamus.* (*a*)
		እስጢፋኖስ፡ ወልዱ፡	- - -	*Stephanus* Fil. ejus.

NATI-

(*l*) Ista prave scripta & reddita apud Seldenum sic restituimus, ut Arabismi periti agnoscent. (*m*) Singulis mensibus memoria *B. Mariæ Virginis* hoc die celebratur, etiam apud Coptitas, quamvis mense Octobri primùm indicetur. (*n*) Unus ex *Septuaginta duobus* discipulis Christi. (*o*) In primo scilicet concilio *Nicææ* congregati. (*p*) Sic corrigendum putavi, quia *sicut martyres* apud Seldenum sensum nullum habet. (*q*) Vide XVIII. *Decembris* & quæ ibi notavimus. (*r*) Hic à Græcis & Latinis [Eustachius nonnullis] commemoratur, uxor ejus *Theopiste*: filii verò *Agapius* & *Theopistus* dicti. (*s*) Κόδρατος scribunt Græci, & Apostolum vocant. *Quadratus* Latinè sonat. (*t*) *Inclusi* reddidit Seldenus, radicem Arabicam طبق respiciens, cùm tamen scribatur per ظ. Sed aliud quid significat, fortè nomen proprium patriæ. (*u*) عيد اليصابات *Festum Elisabethæ* vocatur in festis *Calcasendi* apud Seldenum. pag. 212. (*x*) Idem est qui supra. Coptitæ hic incongruè addunt: *cum filio & uxore ejus.* (*y*) Non est legendum *Abba Dir*, ut Seldenus habet, est enim nomen *Veteris Testamenti* Ἀβεδδαρά quod Græcè legitur pro *Obed-Edom.* 2. Sam, 6. 12. de quo nos in Procem. 13. §2. 2. (*z*) Hi *Patriarchæ* singulis mensibus hoc die reperiuntur apud Æthiopes, apud Coptitas tantùm semel die XVIII. Augusti. (*a*) Nomen viri Æthiopicum est *Gemma Mariæ* [Virginis] cujuscemodi plura habent, ut *Etana-Dinghil* Thus virginis, & similia.

Calendarium Æthiop. September.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
XXIX	26	ልደት፡ ክርስቶስ።	- - -	NATIVITAS CHRISTI. (b)
		ፍልሰተ፡ ሥጋ፡ ዘዮሐ ንስ፡ ንጹሕ።	(c) اسل يوحنا الانجلي	Translatio corporis Iohannis puri. [Evangelistæ.]
		አርሲማ፡ ወእማ፡ አጋ ታ፡ ምስለ፡ ደናግል።	ارسيما (d) [واغثا] ومن معهما من العذري	Arsima & mater ejus Agatha cum virginibus.
XXX	27	አባ፡ ሳሉሲ።	- - -	Abba Salusius.
		ያዕቆብ፡ ወዮሐንስ።	- - -	Iacobus & Iohannes. (e)
		አብሳዲ፡ ወአሮን።	- - -	Absadius & Aron.
		አትናቴዎስ።	- - -	Athanasius.
		- - -	غريغريوس الارمني	Gregorius Armenius.
		- - -	وابو بوله الشهيد	& Abu-Baula Martyr.

OCTOBER SECUNDUS ÆTHIOPUM MENSIS,

ጥቅምት፡ TEKEMT COPTITIS بابه ባባ፡ BABA.

Calendarium Æthiop. Octob.	Julian. Sept.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
I	28	አንስጣስያ።	- - -	Anastasia.
		ሶስና፡ ድንግል።	سوسنة العذري	Susanna virgo.
			عيد سوسنة Festum Susannæ [apud Calcasendium.]	
		ማርታ።		Martha. Soror Lazari.
II	29	ሰዌርስ።	دخول سويرس مصر ingressus ejus in Ægyptum.	Severus.
		- - -	خريطن القديس	Chariton Sanctus.
III	30	ቴኦዶራ።	- - -	Theodora Arcadii. R. Fil.
		ስምዖን።	- - -	Simeon Monachus.
	Octob.	- - -	اغريغوريوس اسقف ارمني	Gregorius Ep. Armeniæ.
IV	1	ሐናንያ፡ መጥምቁ፡ ለጳውሎስ።	(f) حننيا الرسول	Ananias Baptista Pauli Apostoli.
		ባኮስ።	- - -	Bacus.
		ባባ፡ ወማማ።	- - -	Papa & Mama
		አብርሃ፡ ወአጽብሃ።	- - -	ABREHA & ATZBEHA. (g)
		ገብረ፡ ክርስቶስ።	- - -	Gabra-Christus. (h)
V	2	ኪሪኮስ፡ ወ	- - -	Cyriacus &
		ሐና፡ እሙ።	- - -	Hanna mater ejus.
		አድሞኒ፡	- - -	Admonius.
		- - -	يعقوب بن حلفا	Iacob Fil. Alphæi.
VI	3	ዲዮናስዮስ።	- - -	Dionysius Areopagita.
		ኡሲፊስ፡ ወ	- - -	Usifos &
		ኡርያኖስ።	- - -	Urianos.

(b) Et hujus festi memoria *duodecies* in anno celebratur apud Æthiopes pariter ac apud Coptitas, sed apud hos mense Octobri primum monetur; ex quo apparet negligentia compilatoris. (c) Quid اسل sit, nescio. Seldenus malè *Prehensio*; fortassis à radice نشل in Festis Calcasendii pag. 212. n. 27. lege انتقال *Deportatio*. Græci habent Μετάθεσιν. (d) Hæc quidem in Calendario Copto non extat, sed necessariò supplenda fuit, ut sequenti duali congrueret. (e) Apostoli *Filii Zebedæi*, Poeta alludit ad locum Matth. 4. 21.

(f) *Apostolus* vocatur æquè ac apud Græcos, & *Episcopus Damasci* factus dicitur. (g) Hi duo Fratres primi *Æthiopiæ Reges Christiani* fuere à S. *Frumentio* conversi, de quibus in Histor. Æthiop. 2. 4. 11. (h) i. e. *Servus Christi*. Nomen in Oriente valde usitatum χριστόδουλος. عبد المسيح. *Servus Messiæ*.

Calendarium Æthiop.	Julian. October.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		አንጦንዮስ፡ ወ ረዋቅ	رواق وانطونيوس الشهدا	*Antonius* & *Ravvak* Martyres.
		ጰንጠሌዎን፡	- - -	*Pantaleon.* (*i*)
		ሄርሞላዎስ፡ ቀሲስ፡	- - -	*Hermolaus* Presbyter.
		ሄርሞቅሊጦስ፡ ወ	- - -	*Hermacletus* &
		ሄኖሚ፡ አኀዊሁ፡	- - -	*Anamaus* Fratres ejus.
		ጳውሎስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Paulus* Patr. Constant.
		በጸሎተ፡ ሚካኤል፡	- - -	*Batzalota-Michael.*
		ሐና፡	- - -	*Hanna* mater Samuelis
VII	4	ቆጵርያኖስ፡	- - -	*Cyprianus.*
		ዮስጢና፡	- - -	*Iustina.*
		ባውላ፡ ጻድቅ፡	انبا بولا من طماو	*Baula* Justus.
		ሚናስ፡ ወሐሲና፡	Abba Baula ex [urbe] Tamoi	*Menas* & *Hasina.*
VIII	5	ሖር፡ ወአጋቶን፡ ደቂቀ፡ ሶስና፡	(*k*) vel Temmi.	*Horus* & *Agatho* Susannæ liberi.
		ሜጥራ፡		*Metras.*
		- -	بلافية ووحاس الشهدا	*Belaphius* & *Wachasius*, Martyres.
IX	6	ቶማስ፡	- - -	THOMAS INDIÆ Apost.
		እስጢፋኖስ፡ ወልደ፡ ፋሲለደስ፡	- - -	*Stephanus* Basilidis F.
		ሊቤርዮስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Liberius* P. Romanus.
		ዳዊት፡ ንጉሥ፡	- - -	*David* Rex.
X	7	ሰርጊስ፡	سرجس واخوته واخس الشهدا	*Sergius* & *Wachasius.*
		አውማንዮስ፡ ሊቀ፡ ጳጳ፡	& fratres ejus Wachis. Martyr.	*Eumenius* Patr. Alex. (*l*)
		ዮሐንስ፡		*Johannes.*
XI	8	ጴላጊያ፡		*Pelagia.* (*m*)
		ያዕቆብ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	يعقوب بطريرك	*Iacob* Patr. Antiochenus.
XII	9	ሚካኤል፡ ሊቀ፡ መላ.	الاسكندرية	MICHAEL Archangel.
		ማቴዎስ፡ ወንጌላዊ፡	متي الانجلي الرسول	*Matthæus* Evang. & Ap.
		ድሜጥሮስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	ديمتريوس البطريرك	*Demetrius* Patr. Alex (*n*)
XIII	10	አብጥልማዎስ፡ ወአኀዊሁ፡ ሰማዕታት፡	ابطلامن واخوته الشهدا (*o*)	*Ptolemachus* & fratres ejus martyres.
		ጳውሎስ፡ ወ	- - -	*Paulus* &
		ዘካርያስ፡	- - -	*Zacharias* Ascetæ.
XIV	11	ፊልጶስ፡ ሐዋርያ፡	فلبس من السبع الشماس	*Philippus* Apostolus (*p*)
		ሙሴ፡		*Moses* Monachus.
		ገብረ፡ ክርስቶስ፡	- - -	*Gabra-Christus.* (*q*)
		ሚካኤል፡ ዘተሰምየ፡ አረጋዊ፡	- - -	MICHAEL cognomento Aragawi i. e. Senex. (*r*)

Azkirus

(*i*) Unus hîc est è *novem Sanctis*; de quo in Histor. Æthiop. 3. 3. 8. (*k*) Iste aliàs vocatur أبو بولا *Abu-Baula* apud Calcasendium (*l*) *Septimus* fuit Patriarcha Alexandrinus. (*m*) *Jacobum* hunc *Alexandrinum* Patriarcham faciunt Coptitæ, qui fuit *quinquagesimus* numero. Differt ergo à Poëta meo, qui eum facit *Antiochenum*. (*n*) *Duodecimus* fuit Patriarcha Alexandrinus sanctitate & sapientia insignis, Ecclesiam suam rexit quadraginta duos annos & undecim menses. *Computatio sacrorum temporum, inventio Epactarum & termini Paschalis* à quo festa mobilia omnia dependent, *ordinatio jejuniorum & quadragesimæ*, illi tanquam autori ab omnibus Ægypti & Æthiopiæ scriptoribus cum maximâ laude attribuitur. (*o*) *Abtolamon* pro *Ptolemacho* Coptitæ hoc loco habent. (*p*) *Cæsareensis* intelligitur de quo Act. 6. 5. & 21. 8. Coptitæ addunt: Unus ex septem Diaconis. (*q*) Idem vel alius supra die V. hujus commemoratus fuit. (*r*) Unus ex *novem Sanctis*, cujus in Histor. Æthiopica mentionem fecimus. 3. 3. 5.

Calendarium Æthiop.	Julian. October.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
XV	12	አዝቂር፡ ወኪርያቆ፡	- - -	*Azkirus* & *Cyriacus.*
		ሲላስ፡	- - -	*Silas.*
XVI	13	አባ፡ አጋቶን፡	انبا اغاثو القس القديس	*Abba Agathus.* (s)
		መቅረፋዮስ፡		*Macrobius.*
		ጴጥሮስ፡	- - -	*Petrus.*
XVII	14	ዲዮስቆሮስ፡	- - -	DIOSCORUS. (t)
		ፊልያስ፡	- - -	*Filjas.*
		ልደተ፡ ሐና፡	- - -	Nativitas *Hanna.* (u)
		እስጢፋኖስ፡	- - -	*Stephanus* Protomar. (x)
		- - -	غريغريوس اسقف نوس	*Gregorius* Episcopus Nyss.
XVIII	15	ቴዎፊሎስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡		*Theophilus* Patr. Alex. (y)
		ሮማኖስ፡		*Romanus* Martyr.
		- - -	ارقلس البطريرك	*Heraclas* Patriarcha. (z)
XIX	16	ዮሐንስ፡ ወ	- - -	*Iohannes* &
		ቅዱው፡ መዓዛ፡ ረድኡ፡	- - -	*Kidwa Maaza* Discip. ejus.
		ይምራሕ፡	- - -	*Imrah.* (a)
		በርተሎሜዎስ፡	برتلموس الشهيد	*Bartholomaeus* Martyr.
		፲ወ፫ ኤጲስቆጶሳት፡	- - -	*XIII. Episcopi.* (b)
		ስምዖን፡	- - -	*Simeon.*
		ኤልሳዕ፡	- - -	*Elisaeus* Propheta. (c)
XX	17	ዮሐንስ፡ ሐጺር፡	القديس ابو يوحنس	*S. Iohannes* parvus.
XXI	18	ቅ፡ ማርያም፡ ድንግል፡	العيد العذري	S. MARIA VIRGO.
		ማትያስ፡	في كل شهر Festum virg. singulis mensib.	*Matthias.* (d)
		ኢዩኤል፡	يويل النبي	*Ioel* Propheta.
		አልዓዛር፡	- - -	*Lazarus.*
XXII	19	ሉቃስ፡ ወንጌላዊ	لوقا الانجيلي	*Lucas* Evangelista.
XXIII	20	ዮሴፍ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Iosephus* Patr. Alex. (e)
		ዲዮናስዮስ፡	ديونيسيوس	*Dionysius* Episcopus.
XXIV	21	ኢላርዮን፡	- - -	*Hilario.*
		ጳውሎስ፡ ወቢጹ፡	- - -	*Paulus* & Socius ejus.
		ዘይና፡	- - -	Sancta *Zaina* Martyr.
		ፀበለ፡ ማርያም፡	- - -	*Tzabala-Mariam.*
		- - -	مرثة القديسة الشهيدة	*Martha* sancta martyr.
XXV	22	አባ፡ አቢብ፡	ابا ابيب الراهب	Abba *Abibus* monachus.
		ዮልዮስ፡	- - -	*Iulius.*
XXVI	23	ጢሞና፡	- - -	*Timonas.*
		ሑራስ፡ ሰማዕት፡	- - -	*Huras* Martyr.
		- - -	يعقوب اخو الرب	*Iacobus* Frater Domini.
		- - -	ووارس (f) الشهيد	*Waris* Martyr.

Abu

(s) *Presbyter Sanctus* hic à Coptitis cognominatur. (t) *Patriarcha Alexandrinus*, idem procul dubio, qui supra die 7. Sept. comemoratus fuit. (u) Quæ mater fuit *Samuelis* Judicis Israelitarum & prophetæ. (x) Aliquoties à Poëta meo refertur, occasio non indicatur. (y) *Vigesimus tertius* Patriarcha Alexandrinus, *cycli Paschalis compositor* ut Kircherus ait *in Supplem. Prodromi Copt.* p. 520. at nihil de hoc Wanslebius, in recensione Patriarcharũ Alexandriæ. (z) Rectiùs يارقلاس Æth. ያሮቅላ፡ *Jaroclas* Patriarcha Alexandrinus XIII. de quo infra die VIII. Decembris. Latinè modò *Heraclas*, modò *Hieroclas* effertur. (a) Hujus mentionem fecimus in Commentario hoc supra cap. 3. n. 23. §. 3. (b) Antiochiæ contra *Paulum Samosatenum* congregati. (c) De hoc supra die Septembris. 1. (d) De hoc *discipulo*, quomodo precibus *S. Mariæ Virginis* liberatus fuerit è vinculis Historiam apocrypham retulimus supra c. 4. n. 35. §. 3. (e) *Quinquagesimus secundus* Patriarcha Alexandr. (f) *Waris* habent Coptitæ, nisi malis scribere حوراس *Huras* secundum Æthiopem meum.

Calendarium Æthiop.	Julian. October.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
XXVII	24	መቃርስ ፡	(g) ابو مقار الشهيد اسقف قاو *	*Abu Macarius* Martyr. Episcopus Kawi.
		- - -		
XXVIII	25	አብርሃም ፡ ይስሐቅ ፡ ወያዕቆብ ፡፡	- - -	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
		አባ ፡ ይምአታ ፡	- - -	Abba *Imata.*
		መርቂያኖስ ፡ ወ	- - -	*Marcianus* &
		መርቆሬዎስ ፡	- - -	*Mercurius.* (h)
XXIX	26	ልደተ ፡ ክርስቶስ ፡	ميلاد المسيح بكل شهر Singulis mensibus.	NATIVITAS CHRISTI.
		ደሜትርዮስ ፡ ሰማዕት ፡		*Demetrius* Martyr. (i)
		ስቅጣር ፡	- - -	*Siktâr.* (k)
XXX	27	ይስሐቅ ፡ ንጉሥ ፡	- - -	*Isaacus* Rex.
		አብርሃም ፡ ነዳይ ፡፡	- - -	*Abraham* pauper. (nis.
		- - - -	وضع راس يوحنا *	Depositio capitis Johan-

NOVEMBER TERTIUS ÆTHIOPUM MENSIS

ኅዳር ፡ HEDAR ÆTHIOP. ኅቱር ፡ هتور HATUR COPTITIS.

Calendarium Æthiop. Novemb.	Julian. Octob.	Æthiopum.	Coptitarum	Versio Latina.
I	28	ማክሲሞስ ፡	- - -	*Maximus.*
II	29	ሰንትዩ ፡ ሊቀ ፡ ጳጳስ ፡	- - -	*Sanitius* Patr. Alex. (l)
		ጴጥሮስ ፡ ሊቀ ፡ ጳጳስ ፡	بطرس البطريرك	*Petrus* Patr. Alex. (m)
		ናአኵቶ ፡ ለአብ ፡	- - -	*Nascueto-la-abus.* (n)
III	30	እንባቆም ፡	- - -	*Habacuc* Propheta.
		ኪራኮስ ፡	- - -	*Cyriacus.* (o)
		አትናቴዎስ ፡ ወ	- - -	*Athanasius* &
		ኢራኢ ፡	- - -	*Iraeus* Martyres.
IV	31	ያዕቆብ ፡ ወዮሐንስ ፡ ኤጲስቆጶሳት ፡ ፋርስ ፡	- - -	*Iacobus* & *Iohannes* Episcopi Persiæ.
		ቶማስ ፡ ቢጸ ፡ ዘካርያስ ፡ ኤጲስ ፡ ቆጶስ ፡	- - -	*Thomas* Socius Zachariæ Episcopi Damasci.
		አቢማኮስ ፡ ወ	ابيمخس الشهيد القديس	*Epimachus* &
		አዝርያኖስ ፡		*Azirianus.*
		ዮሐንስ ፡ ወአቢደይ ፡	Epimachus martyr sanctus.	*Iohannes* & *Abaidus* disci- pulus ejus.
	Novemb.	- -	- - -	
V	1	ጢሞቴዎስ ፡ ሰማዕት ፡	- - -	*Timotheus* Martyr.

Longi-

(g) Sic utique corrigendum fuit vitiosum معار, quin & in Calcasendianis rectè scribitur مقار. *Macarius* Martyr & Episcopus fuit Urbis *Kau* in Ægypto superiore ad Orientem Nili sitæ. (h) Hi duo discipuli dicuntur *Pauli Patriarchæ Constantinop.* de quo supra die VI. hujus. (i) Iste μεγαλομάρτυς & Μυροβλύτης à Græcis vocatur. (k) Dubito an non potius ፊቅጦር ፡ *Victor* scribendum, vel potiùs ንስጦር ፡ *Nestor.* iste enim hoc die tanquam *Megalomartyr* à Græcis celebratur.

(l) Quinquagesimus quintus Patriarcha Alexandrinus, *Senodius* aliàs dictus. (m) Plures hujus nominis Patriarchæ Alexandrini fuerunt, vigesimus primus successor *Athanasii* intelligi videtur. (n) Rex fuit Æthiopiæ ultimus stirpis *Zagea*, de quo nos in Historia nostra Lib. II. c. 5. n. 13. (o) Cujus cadaver diu incorruptum mansit.

Calendarium Æthiop. November.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ሉንጊኖስ፡	- - -	*Longinus.*
		ፍልሰተ፡ ሥጋ፡ ቴዎዶርስ፡ ማር፡	مجي جسد مار تادرس الي شطب (p)	Translatio corporis *Mar-Theodori.*
VI	2	ጕየተ፡ ክርስቶስ፡ እምሕጓ፡ ለቍስቋም፡	- - -	*Fuga Christi*, è Mehsa Koskuamam. (q)
		ዮሳ፡ ወልደ፡ ዮሴፍ፡	- - -	*Iosa* Fil. Josephi.
		ፊልክስ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Felix* Archiepiscopus.
VII	3	ጊዮርጊስ፡ ሊቀ፡ ሰማዕት፡	القديس ابو جرجس	*Georgius* Archimartyr. (r)
		አባ፡ ርህርው፡	- - -	Abba *Rebru.*
		ሚናስ፡ ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Menas* Episcopus. (s)
		መርቆሬዎስ፡ ወ	- - -	*Mercurius* &
		ዮሐንስ፡	- - -	*Iohannes.*
		ዘኖቢስ፡ ወ	- - -	*Zenobius* &
		ዘኖብያ፡	- - -	*Zenobia.* (t)
VIII	4	አባ፡ ቅፍሪ፡	- - -	Abba *Kefri.*
		ኪሩቤውያን፡ አፍራስ፡	الاربع حيوانات الملايكة	*Cherubini* equi (u)
		እግዚእ፡ ክብራ፡		*Egzie-Kebrâ.*
		አፍንን፡ መልአክ፡	- - -	*Afmn* Angelus.
		ቈስጠንጢኖስ፡ ርእየ፡ ጸሊበ፡	- - -	*Constantinus* vidit crucem. (x)
IX	5	ይስሐቅ፡ ጻድቅ፡	اسحق بطريرك الاسكندرية	*Isaac* justus. Patriarcha Alexandrin (y)
		ጳጳሳት፡ ፫፻፲ወ፰፡	الثلثمايه وثمانيه عشر المجتمعين نيقية	Patres CCCXVIII. Nicææ congregati.
X	6	ደናግል፡ እንተ፡ ቀተሎን፡ ዮልያኖስ፡	- - -	*Virgines*, quas occidit Julianus.
		ማኅበረ፡ ካህናት፡ በእንተ፡ ሐሳበ፡ አብቅቴ፡	- - -	*Conventus Sacerdotum* ob computū Epactarū. (z)
		ገብረ፡ ማርያም፡	- - -	*Gabra-Mariamus.*
XI	7	ሐና፡ እመሒወቱ፡ ክርስቶስ፡	- - -	*Hanna* avia Christi. (a)
		አርኬላዎስ፡ ወ	- - -	*Archelaus* &
		ኤልሳዕ፡	- - -	*Elisæus.*

(p) Arabica verba significant, ni fallor, *Adventus corporis Mar-Theodori* (ad) *Shatabam*; Locum fortassis ita dictum. (q) Loca sunt in Ægypto secundum traditionem Coptitarum. *Koskuam* olim opulentissimum, nunc pauperrimum monasterium Ægypti, in memoriam fugæ Christi hoc in loco ædificatum, quem ibi cum sanctissima matre diu mansisse ferunt. Vocatur etiam *Moharrak*, in media Ægypto in deserto situm est. *Wansl. Hist. Eccl. Alex.* Lib. I. c. 6. p. 22. (r) Æthiopicum ሊቀ፡ሰማዕት፡ hoc significat; Græcis est Μεγαλομάρτυς. Vide mense præc. d. 29. lit. i. (s) Episcopus fuit *Tamos* Urbis Ægypti, quæ & *Temos* & *Temmi* vocatur. (t) Istorum commemoratio apud Græcos fit die XXX *Octobris*. Frater & Soror sub Diocletiano passi sunt. (u) Id est: *Quatuor animalia angelica*; de quibus in Apocalypsi. c. 4. 6. Festum eorum etiam *Calcasendius* habet. Mirum est Æthiopes ista propriè & simpliciter non mysticè accipere, quasi thronum Dei in cœlo gestarent. Igitur precibus suis illa sæpè admiscent, ut in Liturgia Apostolorum post Nov. Testamentum p. 165. col. 1. ፬፡ እንስሳ፡ እለ፡ እንበለ፡ ሥጋ፡ *Quatuor animalia corpora non habentia.* Alibi additur ጾዋርያን፡ መንበረ፡ ዕበይከ፡ *Gestantia thronum magnitudinis tuæ.* Poëta noster eos tanquam ኪሩቤውያን፡ አፍራስ፡ *Cherubinicos equos* Poëticè salutat, addens: እንዘ፡ ትጸውርዎ፡ ለአትሮንሱ፡ *dum gestatis thronum ejus* [Dei]. Quare non dubito quatuor illa animalia apocalyptica intelligi. (x) In qua verba notissima: *in hoc signo vinces.* (y) Quadragesimus primus Patriarcha Alexandrinus cognomento *Justus*, secundū Encomiasten meum. (z) Tempore *Demetrii* Patriarchæ Alexandrini, de quo supra 12. Octobr. lit. n. (a) Maritus ejus fuit ኢያቄም፡ ቀለዮጳ፡ *Joachimus Calliops*, vel *Calliopaus* vel *Cleophas* secundum Æthiopes *in vita B. Mariæ Virginis.* Quod cognomentum non invenio apud Græcos, qui utriusque memoriam celebrant IX. die Septembris.

Calendarium Æthiop.	Julian. November.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ሚናስ፡ወእሙ፡ አውሬንያ፡	- - -	*Menas* & mater ejus *Vrania.*
XII	8	ሚካኤል፡ሊቀ፡መላእ	ميكايل رايس الملايكة	MICHAEL Archangelus
		ፊላታዎስ፡ሊቀ፡ጳጳስ፡		*Philotheus* Patr. Alex. (b)
		አዳማስ፡	- - -	*Adamas.*
XIII	9	ሱራፌል፡ወኪሩቤል፡	- - -	*Seraphim & Cherubim.*
		አስቀናፍር፡	- - -	*Ascanafrus.* (c)
		ጢሞቴዎስ፡	- - -	*Timotheus.*
		ዘካርያስ፡ሊቀ፡ጳጳስ፡	- - -	*Zacharias* Patr. Alex. (d)
		ዮሐንስ፡ካህን፡	- - -	*Iohannes* Sacerdos. (e)
		- - -	ثاني عيد ميكايل	Secundum Festum Michaelis.
XIV	10	መርቲያኖስ፡ኤጲስቆ፡	- - -	*Martianus* Episcopus. (f)
		ዳንኤል፡መነኮስ፡	- - -	*Daniel* Monachus. (g)
		- - -	ثالث عيد ميكايل	Tertium festum Michaelis.
XV	11	መቃብያ፡	- - -	*Maccabai.*
		ሚናስ፡	شهادة ابو مينا	*Menas* martyr.
		ሚናስ፡ዳግም፡	- - -	*Menas* II. eremita.
		ቅዳሴ፡ቤተ፡ጳኩሚስ	- - -	Dedicatio ædis *Pachomii.*
		ፊቅጦር፡	- - -	*Victor.*
		ጣጥያስ፡	- - -	*Tatia* Martyr Sancta
XVI	12	አኖሬዎስ፡ወ	- - -	*Anoreus* Rex & [socius ejus]
		ዳንኤል፡	- - -	*Daniel* antistes. (h)
		አውላኪጦስ፡	- - -	*Aulacetus.*
		ኪራ፡ዘተሰምየ፡	- - -	*Cerius*, cognomento
		ዮሐንስ፡መሓሪ፡	- - -	*Iohannes* misericors. (i)
		ኪስጦስ፡ሰማዕት፡	- - -	*Cistus* Martyr.
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ አቡናፍር፡፡	وسبت فيه كنيسة ابونفر بمصر	Dedicatio ædis *Abunafri* in Ægypto. (k)
		አብርሃም፡ወብእሲቱ፡	- - -	*Abraham* & Uxor ejus.
XVII	13	ሐሪካ፡ወቅዱሳ፡ አምላክ፡ ወልዶሙ፡፡	- - -	*Harica* & *Kedusa-Amlac* Filius eorum.
		፻እለ፡ደዌል፡በገዳም፡ ወጸፋ፡	- - -	*Centum Anachoreta* in deserto *Watzif.*
		ሲኖዳ፡	- - -	*Sinodius* Abbas.
		ዮሐንስ፡ አፈ፡ ወርቅ፡	يوحنا فم الذهب	*Iohannes Chrysostomus.* (l)

Ioan

(b) Sexagesimus tertius Patriarcha Alexandrinus. (c) *Onesiphorum* Græci hoc die habent; sed is inf. d. 15. Martii occurrit. Quanquam mire peregrina nomina immutare solent Æthiopes. *Paralyticum sanasse fertur.* (d) Sexagesimus quartus Patriarcha Alexandrinus, *Leonibus objectus*, quamvis sanguine tinctus, illæsus mansit. (e) Comparatur *Eliæ*: monasterium verò ejus ቢዛን፡ *Bizan* in Midra-Bahr situm *Thisbe* unde *Elias Thisbites.* (f) Episcopus *Thraciæ* ab Arianis sede pulsus, & in regionem longinquam profectus, mortuum resuscitavit. (g) Baptizavit Regem Persiæ. (h) አስኬማ፡መላእክት፡ ዘለብሰ፡ *Habitum angelicum qui induit*, ait Poëta; fuit igitur *Antonii M.* successor, Ordinis monastici antistes. (i) Tempore Heraclii Patriarcha Alexandrinus fuit quadragesimus primus, Græcis quoque notus; à quibus vocatur Ἐλεήμων Misericors seu *Eleemosynarius* ob liberalitatem erga pauperes maximam. (k) Iste *Abunafer* est Græcorum Ὀνούφριος *Onuphrius Ægyptius* Eremita. Commemoratur in Græcorum Synaxariis XII. Junii. Quo mense etiam infra reperitur. Ædes ejus extra *Memphim* sita secundum Poetam meum. (l) Translatio corporis seu potius reliquiarum ejus *Constantinopolin* facta hoc die narratur. Confer XII. diem Maji.

Calendarium Æthiop.	Julian. November.	Æthiopum	Coptitarum.	Versio Latina.
XVIII	14	ዮና፡ ወአፍሬስስ፡	- - -	*Jona*, & *Afrasessa*. (m)
		ፊልጶስ፡ ሐዋርያ፡	فيلبس الرسول	PHILIPPUS Apostolus.
		ኤላውትርስ፡ ወ	- - -	*Eleutherus* &
		እንትያ፡	- - -	*Entia*.
		አትናቴዎስ፡	- - -	*Athanasius*.
XIX	15	ቴዎፍሎስ፡ ወብእሲ ቱ፡ ጳጥሪቃ፡ ወ	- - -	*Theophilus* & Uxor ejus. *Patritia* &
		ደማሊስ፡ ወልዶሙ፡	- - -	*Damalius* Filius eorum.
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ ሰርጊስ፡	- - -	Dedicatio ædis *Sergis*.
		በርተሎሜዎስ፡ ሐዋርያ	برتلموس الرسول	BARTHOLOM. Apostol.
XX	16	አንያኖስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Anianus* Patr. Alex (n)
		ቴዎድሮስ፡ ሰማዕት፡	تادرس	*Theodorus* Martyr.
		- - -	متي الانجيلي	*Matthaus* Evangelista &
		- - -	واثناسيوس البطريرك	*Athanasius* Patriarcha.
XXI	17	ቅ. ማርያም፡ ድንግል፡	- - -	S. MARIA VIRGO.
		ጎርጎርዮስ፡	غرغوريوس العجايبي (o) Mirabilis vel miraculis clarus.	*Gregorius* Thaumaturgus.
		ቆስሞስ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Cosmus* Metropolita. (p)
		ዮሐንስ፡ አምአስዩጥ፡	- - -	*Iohannes* Syenensis.
XXII	18	አልፋዮስ፡ ሮማኖስ፡ ወ	- - -	*Alphaus*, *Romanus* &
		ዘኬዎስ፡	- - -	*Zacchaus* Afmunajenses cum sociis. (q)
		ደቂቀ፡ ቴዎዳዳ፡	- - -	Liberi *Theodata*.
		፪፻፺፪፡ እለ፡ ቆስሞስ፡	- - -	CCXCII. Socii *Cosmi*.
XXIII	19	አብድዩ፡	- - -	*Obadias*. (r)
		ቆርኔሌዎስ፡	- - -	*Cornelius*. (s)
		- - -	يوييل النبي	*Ioel* Propheta.
XXIV	20	ሱራፌል፡	الاربعة وعشرون	*Seraphim*.
		አዝቂር፡ ወኪርያቆስ፡	قسيس الملايكة XXIV. Seniores angelici. (t)	*Azkirus* & *Cyriacus*.
XXV	21	መርቆሬዎስ፡ ዘሮም፡	مرقوريوس الشهيد القديس	*Mercurius* Romanus.
XXVI	22	ሰማዕታት፡ ናግራን፡		*Negrani* Martyres.
		በላርያኖስ፡ ምስለ፡ እኅቱ፡ ተቱስባያ፡	Martyr sanctus.	*Pelarianus* cum sorore sua *Tatusbaja*.
		-	- - -	
		ጎርጎርዮስ፡ ኤጲስቆጶስ፡ ዘንሲስ፡	غرغوريوس اسقف نوس	*Gregorius* Episcopus Nyssenus.
		ኢያሱስ፡ ሞአ፡	- - -	*Iesus-Moa*. (u)
XXVII	23	ያዕቆብ፡ ሰማዕት፡	يعقوب المقطع	*Iacobus* mart. dissectus. (x)
		ፊልሞና፡	فيلمون الرسول Apostolus.	*Philemon*.

(m) Has ut sanctas martyres celebrat Encomiastes. (n) Secundus Patriarcha Alexandrinus *S. Marci* successor. (o) Hoc est: *Gregorius miraculosus*, sic corrigendum & exponendum est apud Seldenum; & vox marginalis توماتورج الشهيد legenda & exponenda est *Thaumaturgus, martyr*; sed istud vocabulum imperitus quidam librarius apposuit. (p) Num Patriarcham Alexandrinum an alium quendam Archiepiscopum intelligat (duo enim fuerunt hoc nomine) non constat; *Imago Maria* flevisse dicitur, cum tot ærumnas & afflictiones pateretur. (q) Hi martyres cum aliis pluribus *Johanne, Thomâ, Victore*, & *Isaaco conjunguntur*, tanquam populares & socii, at apud Græcos tres ex iis *Romanus, Zachaus*, & *Alphaus* diversæ originis memorantur. (r) *Abdias*, qui aluit Prophetas in spelunca tempore *Achabi*. 3. Reg. 18. 13. (s) Unus ex LXXII. discipulis. (t) Intelliguntur illi quorum mentio fit. Apoc. IV. 4. (u) *Iesus vicit*. Nom. proprium viri Æthiopicum. (x) In duas partes discissum cum canit Poeta meus, media tamen corporis sui parte adhuc oravit.

Calendarium Æthiop November.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ተክለ፡ ሐዋርያት፡	- - -	*Tecla-havvarjât.*
		ገብረ፡ ዮሐንስ፡	- - -	*Gabra-Iohannes.*
		ጢሞቴዎስ፡ ወሞራ፡	- - -	*Timotheus,* & [Uxor] Mora.
		ሰራባሞን፡	سرابمون اسقف ابساد (y)	*Sarabamon.*
XXVIII	24	አባ፡ ሊቃኖስ፡	Serapio Episcopus Absadæ.	Abba *Likanus.* (z)
		አብርሃም፡ ይስሐቅ፡ ወያዕቆብ፡፡	- - -	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
XXIX	25	ልደተ፡ ክርስቶስ፡	- - -	NATIVITAS CHRISTI.
		ጴጥሮስ፡	بطرس بطريرك الاسكن.	*Petrus.* (a)
		ቀሌምንጦስ፡	اقليمنطس الرسول Apostolus.	*Clemens* Discip. Petri.
		ገብረ፡ መስቀል፡		*Gabra-maskal.*
XXX	26	አካክዮስ፡ ዋርሱ፡ ለአንጦልዮስ፡	- - -	*Acacius* successor *Anatolii.*
		ገብረ፡ መስቀል፡ ንጉሥ፡	- - -	*Gabra-maskal* Rex Æth. (b)

DECEMBER QUARTUS ÆTHIOPUM MENSIS

ታኅሣሥ፡ TACHSAS. COPTITIS كيهك ኪያሀክ፡ CHIAHAC.

Calendarium Æthiop. Decemb.	Julian. Novēb.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
I	27	ኤልያስ፡	- - -	Elias Thisbites Proph.
		ጴጥሮስ፡	بطرس الحبديل	*Petrus.*
		ዮሐንስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	اسقف بهواش	Johannes Patr. Alex. (c)
		አውክትያኖስ፡	Elhabdil Episcopus.	*Auctianus.*
II	28	ሲድራቅ፡ ሚሳቅ፡ ወ አብደናጎ፡	- - -	*Sidrach. Misach* & *Abdenago.*
		አባ፡ ሆር፡	ابونا هور الراهب الجديد monachus	*Abba Horus.* (d)
III	29	በአተ፡ ማርያም፡ ብሀ ይክለ፡	دخول السيدة الهيكل	Introitus MARIÆ in templum. (e)
		ፋኑኤል፡	- - -	*Phanuel.*
IV	30	እንድርያስ፡	اندراوس الرسول	*Andreas Apostolus.*
	Decēb.			
V	1	ናሆም፡	ناحوم النبي	*Nahum Propheta.*
		ኤሉቴርዮስ፡ ሰማዕት፡	- - -	*Eleutherus* Martyr.
		አውጋንያ፡ ወለተ፡ ፊልጶስ፡ ንጉሥ፡	- - -	*Eugenia* Filia Philippi Regis.
		አርሲማ፡	- - -	*Arsima.* (f)
		ዮሐንስ፡	- - -	*Iohannes.* (g)
		ቴዎድሮስ፡	- - -	*Theodorus.*
		ፊቅጦር፡	- - -	*Victor* Episcopus.
		- - -	ايسيدرس الشهيد	*Isidorus* Martyr.

Trans-

(y) *Serapio* habent Coptitæ. (z) Unus ex novem Sanctis, Evangelii in Æthopia propagatoribus, de quibus in Hist. Æth. 3.3.9. (a) Coptitæ hunc Patriarcham Alexandriæ vocant; nullã illi dignitatem tribuit Encomiastes, tantùm quod *Mermonkenses* ab hæresi (Ariana ut videtur) *defenderit.* (b) *Rex* fuit *Æthiopiæ*, cujus in Historia nostra mentionem fecimus Lib. II. c. 4. 41.

(c) Quadragesimus Patriarcha Alexandrinus templum *S. Marci* ædificavit Alexandriæ. (d) Mentionem hujus Sancti fecimus in *Commentario nostro* supra cap. 3. num. 19. §. 4. Describitur à *Ludovico Urreta* Lib. 3. c. 4. pag. 697. tit. *De San Her Abbad.* (e) Vide annotationes meas in fine hujus Calendarii N. I. (f) Cujus supra mentio facta d. 29. Septembris. (g) Cognomento *Senex Spiritualis.*

Calendarium Æthiop.	Julian. December.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
VI	2	ፍልሰተ፡ሥጋ፡ዘአርሲማ፤	- - -	Translatio corporis *Arsimæ*.
		አንጠልዮስ፡ቀሲስ፡ወሰማዕት፤	انطليوس القس لشهيد	*Anatolius* Presbyter & Martyr.
		አብርሃም፡ሊቀ፡ጳጳ.	- - -	*Abraham* Patriarcha.
		ስምዖን፤	- - -	*Simeon* aliàs *Afa-Mariam*.
		ኤልዮብ፤	- - -	*Eliabus*.
VII	3	ማቴዎስ፡ነዳይ፤	ماتوس الفقير	*Matthæus* pauper.
		ዳንኤል፡መነኮስ፤	- - -	*Daniel* Monachus.
		አውሎጊስ፤	- - -	*Eulogius*.
		ዮዮንጥርስ፤	- - -	*Diontyras*.
VIII	4	ዮሐንስ፡ዘደማስቆ፤	- - -	*Iohannes* Damascenus.
		ኤሲ፡ወቴክላ፡እኅቱ፤	تكلا	*Esi* & *Tecla* soror ejus.
		ሄርቅላ፡ሊቀ፡ጳጳስ፤	- - -	*Heraclas* Patr. Alex. (b)
		በርባራ፤		*Barbara*.
		አንባ፡መሪና፤	- - -	*Anba* i.e. Abba *Marina*. (i)
IX	5	ሳባ፡ሰማዕት፤	- - -	*Saba* Martyr. (k)
X	6	ታኦፋንዮስ፡ሊቀ፡ጳጳስ፡ወሰዊሮስ፡አብ፤	- - -	*Theophanius* Patr. & (l) *Severus* Pater.
		ኒቆላዎስ፡ ኤጲስቆጶስ፡ሚራ፤	مار نيقولا الاسقف ميرة	*Nicolaus* Episcopus Myrensis.
		ተላስስ፡ወ	- - -	*Thalassius* &
		አልዓዛር፤	- - -	*Eleazarus*.
		ብጽሐተ፡ሥጋ፡ ዘሳዊሮስ፤	- - -	Adventus corporis *Severi*.
		ሱርሲት፤	- - -	*Sursita* Constantinop.
		ጳውሎስ፡መናኒ፤	- - -	*Paulus* contemtor opum.
XI	7	በኪሞስ፡ወ	ابونا بخوميوس	Pachomius &
		በርተሎሜዎስ፡ኤጲ.	وبرتلموس الاسقف	*Bartholomæus* Episcopus.
		ቴዎድሮስ፤	- - -	*Theodorus*.
XII	8	ሚካኤል፡ሊቀ፡መላእ	- - -	MICHAEL Archangelus
		አንቂጦስ፡ወ	- - -	*Anicetus* &
		ፎጢኖስ፡ሰማዕት፤	- - -	*Photinus* Martyres.
		ሃድራ፤	- - -	*Hydra* Syenensis.
		፷ ኤጲስ፡ቆጶሳት፡በላዕለ፡ብናጥስ፤	- - -	*LX. Episcopi* contra Benatum.
		ሳሙኤል፤	- - -	*Samuel*.
		. . .	. . . القديس بولص	*S. Paulus*. . . .
XIII	9	ሩፋኤል፡ሊቀ፡መላእ.	- - -	*Raphael* Archangelus.
		መቃርዮስ፤	- - -	*Macarius*.
		በርሱፋዮስ፤	- - -	*Barsufius*.
		አብሬኪዮስ፤	- - -	*Abracius*.
		ሚካኤል፡ዲያቆን፤	- - -	*Michael* Diaconus. (m)
XIV	10	መርመህና፤	- - -	*Mermehna*.
		ስምዖን፡ብሆር፡ወ	الراهب سماون استشهد	*Simeon Behor* &
		ሚናስ፤	في ايام المسلمين (n)	*Menas*.

(b) Decimus tertius Patriarcha Alexandrinus. (i) Fœmina reperta fuit post mortem. (k) In clibanum ignis conjectus. Historiam habet Encomiastes non nomen Σάβα, quod ego supplevi è Synaxariis Græcorum. (l) Sexagesimus Patriarcha Alexandrinus. (m) Anachoreta monasterii *Kelmon*. (n) Hoc est: *Monachus Simeon Martyrio affectus tempore Muslimorum*, i. e. Saracenorum seu *Muhammedanorum*.

Calendarium Æthiop.	Julian. December	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ገብረ፡ክርስቶስ፡	- - -	*Gabra-Christus.* (o)
		አሞንዮስ፡	- - -	*Ammonius.*
		ናሣሒት፡ወለተ፡ንጉ·	- - -	*Nasahita* Filia Regis.
		አርያኖስ፡ቀሲስ፡	- - -	*Arianus* Presbyter.
		አርሳሌዶስ፡እኁሁ፡	- - -	*Arshaledes* Frater ejus.
XV	11	ጎርጎርዮስ፡	غرغريوس الارمني (p)	*Gregorius.*
		ሉቃስ፡		*Lucas* stylites. (q)
		አባ፡ዩምሳሕ፡	- - -	Abba *Iumsah.*
		ኢዎስጣቴዎስ፡	- - -	*Eustathius.* (r)
XVI	12	ፅንሰት፡ማርያም፡	- - -	Conceptio MARIÆ.
		ሐናንያ፡ወካዚ፡	- - -	*Ananias* & *Cazius.*
		አባ፡ሕርዋገ፡	ابو هرواج الشهيد	Abba *Hervvag* Martyr.
		ጌዴዎን፡	- -	*Gideon* Dux Israelit.
XVII	13	ፍልሰተ፡ ሥጋ፡ ዘሉቃስ፡ዘሀምድ፡	- - -	Translatio corporis *Lucæ* stylitæ.
		- - -	انبا سرابامون وغيره	*Ab. Sarabamon* & socii. (s)
XVIII	14	አርቃላ፡ሰማዕት፡	ارقلا الشهيد وغيره & socii ejus.	*Heraclas* Martyr. (t)
		ፊልሞና፡ባሕታዊ፡		*Philemon* Eremita.
		ቲቶ፡ረድእ፡ጳውሎስ፡	- - -	*Titus* Discipulus Pauli.
		ሰላማ፡ SALAMA.	- - -	FRUMENTIUS Æthiop Apostol. (u)
XIX	15	ገብርኤል፡	غبريال الملاك البشري Angelus annunciator.	GABRIEL Archang.
		ዮሐንስ፡ካህን፡		*Iohannes* Sacerdos. (x)
XX	16	ሐጌ፡ነቢይ፡	- - -	*Haggeus* Proph.
XXI	17	ቅ. ማርያም፡ድንግል፡	- - -	S. MARIA Virgo.
		በርናባስ፡	- - -	*Barnabas.*
XXII	18	ደቅስዮስ፡	- - -	*Dekisius.*
		አንስጣስዮስ፡	- - -	*Anastasius.*
		አርኬላዎስ፡ ኤጲስቆ.	- - -	*Archelaus* Episcopus.
XXIII	19	ዳዊት፡ንጉሥ፡	- - -	*David* Rex Israel.
		ጢሞቴዎስ፡	- - -	*Timotheus.*
		ይስሐቅ፡	- - -	*Isaacus.*
		ሳሙኤል፡ወ	- - -	*Samuel* &
		ስምዖን፡ወልዱ፡ወ	- - -	*Simeon* Filius ejus, &
		ገብርኤል፡	- - -	*Gabriel.*
XXIV	20	ጳውሊ፡	- - -	*Paulius.*
		አቦሊ፡	- - -	*Obolius.*
		አግናጥዮስ፡	اغناطيوس القديس الشهيد	*Ignatius* Martyr.
		ፈልገስዮስ፡		*Fulgosius.*
		ተክለ፡ሀይማኖት፡	- - -	TECLA-HAIMANOT (y)
		አስቴር፡	- - -	*Esther* Regina Pers.

Macca-

(o) Idem reperitur supra d. IV. Octobris. (p) *Armenius* addunt Coptitæ, at is supra aliquoties nominatus fuit d. 30. Septembr. & 3. Octobris. Quindecim annos in fovea jacuit, cibatus ab *Aragavvita*, id est vetula. (q) *Stylites* Græcis, ab incredibili abstinentia commendatur. Vide *Comment. supra* c. 3. n. 22. §. 4. (r) Et hoc nomen supra aliquoties occurrit. die 24. & 27. Septembris. (s) ሰረባሞን፡ *Sarabamôn* occurrit apud Æthiopes die 28. Novembr. (t) Varie effertur hoc nomen, supra erat ያርቃላ፡ Patriarcha d. 8. Decembr. Latinè *Heroclas* vel *Hieroclas* vel *Heraclius*. (u) Vide Annotationes nostras in fine hujus Calendarii N. II. (x) Hujus quoque mentio facta supra d. 13. Novembr. (y) *Monasticæ vitæ* in Æthiopia *instaurator*, maximis laudibus ubique extollitur. *Videsis de eo Historiam nostram* 3. 3. 15. Annotat. N. III.

Calendarium Æthiop. December	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
XXV	21	መቃብያን:	- - -	*Maccabæi* Martyres.
		ዮሐንስ: ካማ፤	بوحنس كما بوادي(z) in deserto.	*Iohannes* Cama.
		አባ: ዳረዲ፤		Abba *Darudi*.
XXVI	22	አናስጣስያ፤	انسطاسية الشهيدة	*Anastasia* Martyr.
		ዮልያና፤	القديسة	*Iuliana*.
XXVII	23	አባ: አባሳዲ፤	انبا ابشادة الشهيد	Ab. *Abashadi* Martyr.
		አላኒቆስ፤	- - -	*Hellanicus* Episc. Ægypt.
		አባ: በገዐ፤	- - -	Abba *Bege*.
		ፊልጶስ: መነኮስ፤	- - -	*Philippus* Monachus.
XXVIII	24	በዐለ: ገና፤	سراج الميلاد المقدس	Solenne *Gena*. (†)
			Parasceve Nativitatis sanctæ.	Id est: Vigilia Nativitatis
		- - -	صوم الي العرب	Jejunium usque ad vesperam.
		አብርሃም: ይስሐቅ: ወያዕቆብ፤	- - -	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
		ጳውሎስ: ሰማዕት፤	- - -	*Paulus* Martyr.
XXIX	25	ልደተ: እግዚእነ: ኢየሱስ: ክርስቶስ፤	ميلاد ربنا يسوع المسيح	NATIVITAS Domini nostri JESU CHRISTI.
		ነገሥተ: ሳባ፤	- - -	*Reges Sabæ*.
		ሰማዕታተ: አክሚም፤	- - -	*Martyres* Akmimenses (*)
		ቀሬሎ: ወ	- - -	*Korilus* &
		አባ: ጊዜ፤	- - -	Abba *Gize*.
		አቃርዮስ፤	- - -	*Acarius*.
XXX	26	ሕፃናት: ንጹሓን፤	- - -	*Infantes innocentes*.
		ዮሐንስ: ሊቅ፤	- - -	*Iohannes* Magister.
		ዮሐንስ፤	- - -	*Iohannes* Μαρτυρ.
		ዘካርያስ፤	- - -	*Zacharias* Eremita.
		- - -	ثاني الميلاد	Secundũ nativitat. festũ.
		- - -	داود النبي	*David* Propheta.
		- - -	يعقوب اسقف ياروشليم	*Iacob* Episcopus Hierosolymæ.

JANUARIUS QUINTUS ÆTHIOPUM MENSIS.

ጥር: TER COPTITIS طوبه ⲧⲱⲃⲓ: TUBA.

Calendarium Æthiop. Januar.	Julian. Dec.	Æthiopum,	Coptitarum,	Versio Latina.
I	27	እስጢፋኖስ፤	وجود عظام استيفانوس	*Stephanus* Protomartyr (a)
		ዲዮስቆሮስ: ወ	Inventio ossium Stephani.	*Dioscorus* &
		ስኩላብዮስ፤		*Æsculapius* socii.
		ሊዎንጸዮስ: ሰ	لاونتيوس البطريرك (b)	*Leontius* Martyr.
		መቃርዮስ: ሊቀ: ጳጳስ:	وفيه رسمت كنيسة	*Macarius* Patriarcha. (c)
II	28	አቤል፤	السيد بو سيفين	*Abel*.

Sabelæ

(z) واد alias *Vallem* significat; hic verò *Eremum*, ut constat 26. Januarii. (†) *Vigilia Nativitatis Domini* sic vocatur, in qua *Jejunium* solenne observatur الي العرب *usque ad vesperam*, seu *occasum solis*. Vide diem X. Januarii. (*) اخميم *Achmim*. Urbs est Episcopalis in Thebaide seu Ægypto superiore sita; Olim Ὀξυρυγχος *Oxyringus* à Ptolemæo dictam fuisse putat Kircherus in supplem. Copt. pag. 611.

(a) Vide Annotationes nostras in fine hujus Calendarii. N. III. (b) Coptitæ ex *Leontio* Patriarcham faciunt, & in secundum diem Januarii referunt. Arabica sic exponenda sunt: *Leontius Patriarcha*: *& eodem die Dedicatio ædis Domini Abu-Senodii*. At memoria *dedicationis* istius secundo hujus reperitur apud Æthiopes. (c) *Duo* dantur *hujus nominis*, sexagesimus nonus hic intelligendus.

Calendarium Æthiop. Januar.	Julian. Dec.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ሳቤላ፡	- - -	*Sabela.* (d)
		ኣላኒቆስ፡	- - -	*Hellanicus.*
		ቴዎናስ፡ሊቀ፡ጳጳስ፡	- - -	*Theonas* Patr. Alex. (e)
		አባ፡ ሲኖዳ፡ ቅዳሴ፡ ቤቱ፡፡	- - -	Ab. *Sinoda* al. *Senodius*: dedicatio ædis ejus
III	29	ኢሳይያስ፡ ነቢይ፡	فتل الاطفال	*Esaias* Propheta. (f)
		ሕፃናት፡	Cædes infantium.	*Infantes* innocentes. (†)
		አባ፡ ሊባኖስ፡	- - -	Abba *Libanus.*
		አድኅኒ፡ ወአስትዋ፡	- - -	*Adhanius* & *Astea.*
		አሞን፡	- - -	*Ammon.* (g)
IV	30	ዮሐንስ	يوحنا الرسول والانجيلي	JOHANNES Apostolus & Evangelista.
V	31	አውስግንዮስ፡	اوسغنيوس	*Ausgenius* Martyr. (h)
		ማቴዎስ፡	- - -	*Matthaus.*
		አውስያ፡	- - -	*Ausia.*
	Januar.			
VI	1	ኖኅ፡	- - -	*Noah.*
		ባስልዮስ፡	بسيليوس	*Basilius.*
		አባ፡ሙሴ፡	- - -	Abba *Moyses.*
		መርቅያኖስ፡	- - -	*Marcianus.*
		ግዝረት፡ ክርስቶስ፡	ختانة (*) المسيح	Circumcisio CHRISTI.
VII	2	ጴጥሮስ፡ዘሶላ፡	- - -	*Petrus* Solensis.
		ኤፍሬም፡	القديس مار افرام	*S. Ephrem* Syrus.
VIII	3	አድሮኒቆስ፡	- - -	*Adranicus.*
		ብንያሚን፡ሊቀ፡ጳጳስ፡	بنيامين البطريرك	*Benjamin.* Patr. Alex. (i)
		ቅዳሴ፡ ቤት፡ ዘመቃርዮስ፡	ومكرير كنيسة ابو مقار	Dedicatio ædis *S. Macarii.*
		ሚልክያስ፡ነቢይ፡	Vide inf. d. 14. & ibi lit. o.	*Malachias* Propheta.
IX	4	አብርሃም፡	ابرهيم	*Abraham.*
X	5	ጾመ፡ ዘስሙ፡ ገሀድ፡	صوم الغطاس الي العرب	*Iejuniũ* nomine *Babed.* (k)
XI	6	አባ፡ መቃርስ፡	- - -	Abba *Macarius.*
		ጥምቀት፡ክርስቶስ፡	يوم الغطاس المقدس Dies immersionis sanctæ.	BAPTISMUS CHRISTI. (l)
		ዮስጦስ፡ ወጉድብ፡		*Iustus* & *Guedebus.*
		አንጦልዮስ፡	- - -	*Anatolius.*
		ዮሐንስ፡ለሂቅ፡	- - -	*Iohannes* Senior. (m)
XII	7	ከብካብ፡ዘቃና፡ዘገሊ	عرس قانا	*Nuptiæ* Canæ in Galilæa.
		ሚካኤል፡ሊቀ፡መላእ	- - -	MICHAEL Archangelus.
		- - -	ثاني الغطاس	Secundũ *fest. immersionis.*
		ቴዎድሮስ፡ዘምሥራቅ	وتاذرس المشرقي	*Theodorus* Orientalis.
		ለውንድዮስ፡ ወ	- - -	*Leontius* & (n)
		በኒቃርስ፡	- - -	*Benikarus.*

Tertia

(d) Fœmina hæc ut *somniorum interpres* commendatur. (e) XVI. Patriarcha Alexandrinus; *Columen Ecclesiæ* vocatur. (f) Etiam reperitur supra VI. Septembr. (†) Repetitur hic memoria sftorum sine addita causa. (g) *Ammonium* habes supra d. XVI. Decemb. (h) Vide annotationes nostras in fine Cal. N. IV. (*) In Seldeni Calendario hoc loco legendum الختان & in Calcasendianis عيد الختان Festum Circumcisionis. (i) Vide annot. nostras hic in fin. N. V. (k) Vide Annotationes Num. VI. (l) Vide Annotationes Num. VII. (m) Ad differentiam *Johannis parvi* seu *junioris* de quo supra d. XX. Octobr. (n) Idem supra nominatur die I. hujus.

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Januatius.				
XIII	8	ሠለስቱ:ለኤጲፋንያ:	ثالث الغطاس	Tertia dies *Epiphaniorum.*
		፯ ደቂቅ:	- - -	*Septem pueri dormientes.*
		ናቀር:	- - -	*Nacaro.*
XIV	9	መኅራኤል:	مهرايل الشهيدة	*Mehraela* Martyr sancta.
		አብሆር: እኁሁ:		*Abhor* frater ejus.
		እምራይስ:	- - -	*Emraisa sancta.*
		መክሲሞስ:	مكسيمس	*Maximus.*
		አርሳሊዶስ:	ارشليدس	*Arshaledes.* (o)
		ቂርቆስ: ወእሙ:	- - -	*Cyriacus* & mater ejus.
XV	10	አብድዩ:	- - -	*Abdias.* (p)
		ቂርቆስ:	- - -	*Cyriacus.*
		ጎርጎርዮስ:	عيد غريغريوس	*Gregorius.*
XVI	11	ዳንኤል:	Festum Gregorii. [sic lege in	*Daniel* Μοναχὸς. (q)
		ኢየሉጣ:እመ:ቂርቆስ:	Calcasendianis.]	*Ijasluta* mater Cyriaci. (r)
		ፊላቴዎስ:	فيلاتاوس الشهيد	*Philotheus* Martyr.
		ጳላዲዮን:	Eodem modo lege in Calca-	*Palladius.*
		ዮሐንስ: ሊቀ : ጳጳስ:	sendianis.	*Iohannes* Patriarcha. (s)
XVII	12	ዱማቴዎስ:እኁወ:	دوماديوس اخو	*Dumatheus* Frater
		መክሲሞስ::	مكسيمس	Maximi. (t)
XVIII	13	ያዕቆብ:ዘንጺቢን:	- - -	*Iacobus* Nisibensis.
		ጊዮርጊስ:	- - -	*Georgius.*
		- - -	مرتا ومريم اخوات العازر	*Martha & Maria* Sorores Lazari.
		- - -		
XIX	14	እለ:ብሑራ: ወ	- - -	*Behurai* cum
		ኔራ: እሞሙ:	- - -	*Nerá* matre eorum.
		ያፍቀረነ: እግዚእ:	- - -	*Iafkerana-Egzie.*
		ቅዳሴ: ቤተ : ዘ	- - -	Dedicatio ædis Marty-
		ሰማዕታት : እስና:	- - -	rum *Asnæ.* (u)
XX	15	አብሮኮሮስ :ኤጲስቆ.	- - -	*Prochorus* Episcopus. (x)
		አብኵሉስ:	- - -	*Abcluzius.*
		ብሁኑ :ሰማዕት :	بهنوا الشهيدة	*Behnu* Martyr sancta.
		አባ: ናብድ:	- - -	Abba *Nabjud.*
XXI	16	ዕረፍታ: ለእግዝእትነ: ማርያም: alias	- - -	*Obitus Dominæ nostræ* Mariæ. (y)
		ላሐ:ሞታ:ለማርያም:	نياحة السيدة مرتمريم	*Planctus mortis* Mariæ.
		ኢላርዮ:	- - -	*Hilaria* Eremita.
		ጎርጎርዮስ:	- - -	*Gregorius.*
		ኤርምያስ: ነቢይ:	- - -	*Ieremias* Propheta. (z)
		ጳውሎስ: ወ	- - -	*Paulus* &
		ሲላስ: ሰማዕታት:	- - -	*Silas* Martyres.

(o) Hi duo octavo hujus mensis die in Calendario Copto ponuntur sed mendoso numero; Dies enim ille jam in primo Ordine extat; & in Calcasendianis pag. 214. manifestè habetur عيد مكسيموس Festum Maximi die XIV. hujus mensis. *Arshaledes* alioquin supra reperitur d. 14. Decemb. (p) Idem qui supra d. 25. Nov. *Sectator Eliæ* hoc loco vocatur. (q) Votum vovit *ne ullam mulierem aspiceret*; æquè ac *Johannes* de quo d. 30. Decemb. (r) Cujus d. 14. hujus mentio facta. (s) *Alexandriæ* quadragesimus ut videtur; is enim hoc mense obiit; & diem mortis suæ prædixit. (t) Coptitæ habent *Dumadius*, prout etiam alibi in Encomiaste legitur, ut d. 8. Septemb. & 25. Julii. describitur hîc ut *antistes Ordinis monastici.* (u) Urbs est Ægypti *Latona* seu *Latonopolis* olim dicta, secundum *Kircherum in Supplem. Copt.* pag. 613. Non est *Syene*, ut quidam putant, ea enim dicitur أسوان *Asuan.* (x) Nicomediæ. (y) Vide Annotationes N. VIII. (z) Hunc Coptitæ habent 8. die Septembris.

Calendarium Æthiop. Januarius.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ዮሐንስ፤	- - -	*Iohannes.*
		ቀውስጦስ፤	القديس العظيم	*Caustus.*
XXII	17	እንጦንስ፤	Sanctus & انطونيوس	*Antonius.* (a)
XXIII	18	ጢሞቴዎስ፤	Magnus تاوبسيوس	*Timotheus.* (b)
		ቴዎዶስዮስ፡ንጉሥ፤	- - -	*Theodosius* Imperator.
		ጊዮርጊስ፡ ወመርቆሬ፤	- - -	*Georgius* & *Mercora.*
XXIV	19	አብሻዲ፡ ቀሲስ፤	القديس ابو ابشاده القس	*Abshadius* Presbyter.
		ቢሳ፡ ዘስፍጥ፤		*Bisa* Softensis.
XXV	20	ጴጥሮስ፤	- - -	*Petrus.*
		ስብስትያኖስ፤	- - -	*Sebastianus.*
		አስከላ፤	انبا اسكيلا الشهيد	*Ascelas* Martyr. (c)
XXVI	21	፵ወ፱እዕረጋውያን፤	التسعة واربعين دوادي	*XLIX. Seniores Eremi.* (d)
		ዮሴፍ፤	- - -	*Iosephus* liberalis erga pauperes. (e)
XXVII	22	አባ፡ቢፋሞን፤	- - -	Abba *Bifamon.*
		ሰራብዮን፤	سرابيون	*Serapio.*
		ፍልሰተ፡ሥጋ፡ዘጢሞቴዎስ፤	طيماثاوس الرسول	Translatio corporis *Timothei.* (f)
		ሄኖክ፡	- - -	*Henochus.*
		ሱርኤል፤	- - -	*Suriel* Archangelus.
XXVIII	23	አብርሃም፡ ይስሐቅ ወያዕቆብ፡	- - -	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
		አባ፡ አካውሕ፤	- - -	Abba *Acauhus.* (g)
		አምአት፡፰ቢጹ፤	- - -	Octingenti socii ejus.
		ዮሴፍ፤		*Iosephus.* (h)
		ቀሌምንጦስ፡	اقليمنطس الاسقف الشهيد	*Clemens* Episcop. & Mart.
XXIX	24	ልደተ፡ክርስቶስ፤	الميلاد في كل شهر Singulis mensibus.	NATIVITAS CHRISTI
		አክሴና፤		*Xena.* (i)
		እስጢፋኖስ፡		*Stephanus.*
		ኪርያኮስ፤	- - -	*Cyriacus.*
		መነኮሳት፡ ዘደብረ፡ ጽጋ፡ መእላድ፤	- - -	*Monachi* Monasterii *Tzega-Meelâd.*
		ገብረ፡ናዝራዊ፤	- - -	*Gabra-Nazravvi.*
XXX	25	ሚናስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፤	- - -	*Menas* Patriarcha. (k)
		ክርስጦስ፤	- - -	*Chrestus.*
		ማርያ፡ወማርታ፤	- - -	*Maria* & *Martha* Virgin.
		ጤቅላ፡ወአብያ፤	- - -	*Thecla* & *Abja.*
		አርኒ፤	- - -	*Irene.*

Patres

(a) *Monastici Ordinis fundator*, de hoc vide Comment nostrum Lib. 3. c. 3. n. 24. (b) *Pauli Apostoli discipulus* & sectator, Episcopus Ephesinus. (c) Abba *Ascela* habent Alexandrini. *Æschylum* significare putat Seldenus. Sed Ἀκύλας *Acyla* seu *Aquila* reperitur hoc die in Synaxariis Græcorum, ex quo አስከላ፡ fortassis corruptum fuit. (d) Hinc colligitur بوادي *in Eremo* exponendum esse, ut supra ind. xxv mus d. 25. Decemb. lit. z. (e) A liberalitate erga pauperes commendatur. (f) *Reliquias ejus* Constantinopolin *in ædem Sanctorum Apostolorum* delatas Alexandrini cum Græcis asserunt. (g) *Cum illo socius* memoratur hoc die. (h) E clibano ignis servatus fuit. (i) Apud Græcos reperitur die *XVIII*. hujus mensis. (k) Quadragesimus septimus Patriarcha Alexandrinus.

Nota: In Ordine altero ante *XXVII*. diem hujus mensis reperitur *Gregorius* sine numero. Is pertinere videtur ad *XV*. diem, qui plane desideratur, extat autem *apud Calcasendium* & in nostro Calendario illo die. Ibidem logo العذاري القديسات *Sanctæ Virgines*, reliqua mendosa sunt.

FEBRUARIUS SEXTUS ÆTHIOPUM MENSIS.

የካቲት፡ JACATIT. COPTITIS امشير አምሺር ፡ AMSCHIR VEL MECHIR (l) POTIUS.

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Febr.	Januar.			
I	26	ጉባኤን፡ በቍስጥንጥንያ፡	- - -	Patres *Concilii Constantinopol.* Oecumenici.
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ ዘጴጥሮ.	- - -	Dedicatio ædis *Petri.*
		- - -	يهوذا الرسول	*Iudas* Apostolus.
II	27	ቶማስ፡	- - -	*Thomas.*
		ጳውሊ፡	ابو بولا الكبير Abu-Baula Major.	*Paulus* Eremita.
		- - -	انبا يحنس	Abba *Iohannes.*
		ሎንጊኖስ፡	- - -	*Longinus.*
III	28	ያዕቆብ፡	- - -	*Iacobus.*
		ዘይኖን፡ ገባሬ፡ መንክራት፡	- - -	*Zeno Thaumaturgus.*
		ፍልሰተ፡ ሥጋ፡ ዘአፍሬም፡ ሶርያዊ፡	ماري افرام Mari Ephrem.	Translatio corporis *Ephrem Syri.* (m)
IV	29	ጾመ፡ ክርስቶስ፡	- - -	*Iejunium CHRISTI.* (n)
		አጋቦስ፡	- - -	*Agabus.*
		ዘካርያስ፡	- - -	*Zacharias.*
V	30	አግሪጳኖ፡ ሊቀ፡ጳጳስ፡	- - -	*Agrippinus* Patr. Alex (o)
		ብሶይ፡	- - -	*Bessoi* cognom. Petrus.
		ኖብ፡	- - -	*Nobus.*
		አቡሊዲስ፡	- - -	*Hippolytus.* (p)
		ፍልሰተ፡ ፱ጽዋም፡ ለ ፵ ወ ፱ ሰማዕታት፡	- - -	Translatio ossium *XLIX.* martyrum.
		አባ፡ እብሎይ፡	- - -	Abba *Ebloi,* } (q)
		አባ፡ እብሎ፡	- - -	Abba *Eblo.*
		አሞን፡ ወእሲያ፡	- - -	*Ammon & Esia.*
		- - -	استفنوس الشهيد	*Stephanus* Martyr.
VI	31	ዕርገተ፡ ሥጋሁ፡ ለአቡሊዲስ፡ እምባሕር፡	- - -	Emersio corporis *Hippolyti* è mari.
		አቡቂር፡ ወዮሐንስ፡	ابوقير ويوحنا الشهدا	*Abukir* & *Iohannes,*
		አሞጊ፡ ወአትናስያ፡		*Amogi* & *Athanasia.*
		ማርያም፡	- - -	*Maria.* (r)
VII	Febr. 1	እለስክንድሮስ፡ ጳጳ.	- - -	*Alexander* Metropolita.
		ቴዎድሮስ፡ ሊቀ፡ ጳጳ.	القديس تاودرس	*Theodorus* Patr. Alex. (s)
VIII	2	በአተ፡ ክርስቶስ፡ ቤተ፡ መቅደስ፡	سمعان الكاهن وحمله السيد	Introitus Christi in templum; *alias*

Festum

(l) Μεχὶρ *Mechir* scribunt Coptitæ. Arabes verò χ *ch* Græcum æque ac Galli pronunciant ut *Sch.* Angl. *Sh.* Itaque præposito Elif legunt Amschir, ficuti pro Εὐτύχιος dicunt اوتشيوس *Eutyschius*; quod planè mirum. (m) Supra quoque d. 7. Januar. mentio illius fit. (n) *Jejunium Christi* in deserto, sive *initium quadragesimæ* hoc tempore intelligitur. (o) Decimus Patriarcha Alexandrinus fuit. (p) Vide annotationes nostras Num. IX. (q) Hi duo pro eodem haberi possent ob nominum affinitatem, verùm ut diversos Poëta describit. (r) Quæ lavit pedes *Christi* prout legitur apud Matth. 26. 11. (s) Quadragesimus quintus Patriarcha fuit, atque hic est dies obitus ejus. نياحة تاودرس *Luctum Theodori* vocat Calcasendius.

Calendarium Æthiop. Februarius.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum,	Versio Latina.
		alias በዓለ፡ አርብዓ፡ (t)	وهو دخول السيد الهيكل	Festum purificationis Mariæ.
		ስምዖን፡ ነቢይ፡	Introitus Domini in templū.	*Simeon* Propheta.
		ሐና፡	- - -	*Hanna* Prophetissa.
		ኤልያስ፡	- - -	*Elias.*
		ሠለስ፡ አንስት፡	- - -	Tres fœminæ *Eremitæ.*
IX	3	ፍልሰተ፡ ሥጋ፡ ዘዮሴፍ፡	- - -	Translatio corporis *Josephi.*
		በርሱማ፡	نياحة برصوما	*Barsuma* obitus.
		ጳውሎስ፡ ምስለ፡ ኤሲ፡ ወተክላ፡	- - -	*Paulus* cum *Esi* & *Thecla.*
X	4	ያዕቆብ፡ ሐዋርያ፡ ወሰማዕት፡	- - -	*Jacobus* Apostolus & martyr.
		ዮስጦስ፡	القديس يسطس الاسقف	*S. Justus.* (u)
		እስድርስ፡	Episcopus.	*Esdras* librorum sacrorum editor. (x)
		ፊሎ፡ ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Felo* Episcopus.
XI	5	በላጥያኖስ፡	- - -	*Belatianus.*
		አንበሳዊ፡ አውሎግ፡	- - -	*Leoninus Eulogius.*
		አባ፡ ቢጥሮ፡ ረድአ፡ ስልዋኖስ፡	- - -	Abba *Betra*, Sylvani discipulus.
XII	6	ሚካኤል፡	- - -	MICHAEL Archangelus.
		ጋልዮስ፡	- - -	*Gallius.*
XIII	7	ሰርጊስ፡	سرجس	*Sergius* Asceta.
		ጢሞቴዎስ፡ ሊቀ፡ ጳጳ	طيماتاوس البطريرك	*Timotheus* Patriarcha. (y)
		ፊቅጦር፡	- - -	*Victor.*
		አውሳብዮስ፡	- - -	*Eusebius.*
XIV	8	ያዕቆብ፡	- - -	*Jacobus.*
		ቄርሎስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Cyrillus* Patr. Alex. (z)
		ሰዌሮስ፡	سويرس بطريرك انطاكيه وزكريا	*Severus* Patriarcha Antiochenus.
		ዮሐንስ፡	- - -	*Johannes.*
XV	9	ዘካርያስ፡	- - -	*Zacharias.*
		በብኑዳ፡	القديس انبا ابنوده	*Bebnuda.*
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ ዘ ፵ ሐራ፡	Abnuda.	Inauguratio ædis *XL. militum.*
XVI	10	ቅ፡ ማርያም፡ ድንግል፡	- - -	S. MARIA VIRGO.
		ኤልሳቤጥ፡	- - -	*Elisabetha* Mater S. Joh. Baptistæ.
		ዕረፍተ፡ ሙሴ፡ ሊቀ፡ አበው፡	- - -	Obitus *Moysis* Patriarchæ Legislatoris.
XVII	11	ሚናስ፡ ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Menas* Episcop. Aemim.
		- - -	انبا ابرهيم القديس	Abba *Abraham* sanctus.
XVIII	12	ሜላንዮስ፡	- - -	*Melanius.*
		- - -	يعقوب الرسول	*Jacobus* Apostolus.

Trans-

(t) *Festum quadraginta dierum* vocant Æthiopes, quod nobis est *Purificationis Mariæ*, quo tempore *Simeon* & *Hanna* hîc sequentes in Templo fuerunt. (u) In ordine altero apud Seldenum *Justus Episcopus* quoque extat. Ego conjunxi. Apud Calcasendium lege عيد يسطس وشهادة يعقوب *Festum Justi & martyrium Jacobi.* (x) Vide Annotationes nostras. N. X. (y) Vide annotationes nostras. N. XI. (z) *Cyrillus* vulgo *Magnus* dictus, scriptis contra *Nestorium* editis clarus, vigesimus quartus Patriarcha.

Calendarium		Æthiopum.	Copticarum.	Versio Latina.
Æthiop.	Julian.			
Februarius.				
XIX	13	ፍልሰተ:ሥጋ:ዘመርቲ ያኖስ፡	In Calend. Copt. pro XIX. fac XXIX.	Translatio corporis *Martiani.* (a)
		ጴጥሮስ:ሊቀ:ጳጳስ፡	بطرس البطريرك	*Petrus* Patr. Alexand, (b)
XX	14	ባስልዮስ:ወ	- - -	*Basilius* &
		ቴዎዶስዮስ: ወ	- - -	*Theodosius*, &
		ጢሞቴዎስ፡	- - -	*Timotheus* socii.
		ፊልሞን፡	- - -	*Philemon* Citharœdus.
XXI	15	ቅ:ማርያም:ድንግል፡	- - -	S. MARIA Virgo.
		ገብርኤል:ሊቀ:ጳጳስ፡	- - -	*Gabriel* Patr. Alex. (c)
		ዘካርያስ: ወ	- - -	*Zacharias* &
		ቴዎዶስዮስ:ወ	- - -	*Theodosius* &
		ጢሞቴዎስ:ቢጹ፡	- - -	*Timotheus* collega ejus.
		አነስሞስ፡	- - -	*Onesimus* Pauli Discipul.
		- - -	بطرس مطران دمسق	*Petrus* Metropolita Damasci.
XXII	16	ማሬና:ኤጲስ:ቆጶስ፡		*Marana* Episcopus.
XXIII	17	አውስብዮስ: ወልደ: ፋሲለደስ፡	- - -	*Eusebius* Basilidis Filius Martyr.
XXIV	18	ማትያስ: ወ	- - -	*Matthias* &
		ጢሞቴዎስ፡		*Timotheus.*
		አጋቢጦስ፡	- - -	*Agapetus.*
XXV	19	አውሳንዮስ፡	- - -	*Ausanius*,
		ፊልሞና: ወ	- - -	*Philemon* &
		ድንግል: ሉክያ፡	- - -	Virgo *Lucia.*
		ቆና: ዲያቆን:	- - -	*Konas* Diaconus.
		ሚናስ: ወ	- - -	*Menas* &
		ኤልማዴዎስ፡		*Elmadius.*
XXVI	20	ፋና፡	القديس مع غيره cum sociis.	*Phanas.*
		እንጦንስ: ረውሕ፡	- -	*Antonius Ravveh.*
XXVII	21	ሆሴዕ፡	- - -	*Hoseas* Propheta,
		ሳዶቅ: ሰማዕት፡	- - -	*Sadok* Martyr. (d)
XXVIII	22	አንስጣቴዎስ፡	- - -	*Anastasius.*
		አብርሃም: ይስሐቅ ወያዕቆብ፡	- - -	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
		ቴዎዶሮስ፡	القديس انبا تادرس الرومي	*Theodorus* Romanus.
XXIX	23	ልደተ: ክርስቶስ፡		NATIVITAS CHRISTI.
		ቡሊቃርጶስ:ካህን፡	بوليقربوس الاسقف Episcopus.	*Polycarpus* Sacerdos. (e)
XXX	24	ርክበተ:ርእስ:ዘዮሐ ንስ፡	وجود راس يوحنا	*Inventio capitis S. Johannis.* (f)

(a) *Athenis* Antiochiam translatum scribit Encomiastes. (b) *S. Athanasii* successor fuit vigesimus primus Patriarcha, hoc mense obiit. (c) Quinquagesimus septimus Patriarcha, hoc die obiit. (d) Hunc *Sadokum* cum aliis *bis mille & octo martyribus* à Rege Persiæ occisum fuisse tradit Encomiastes. (e) Sic legendum & exponendum, simulque XXIX. pro XIX. in Calendario Coptico faciendum censeo. In Armenia passum fuisse tradit Encomiastes meus. *Episcopum* fuisse dicunt Coptitæ, & procul dubio intelligunt *Polycarpum ἱερομάρτυρα Episcopum Smyrnæ*, cujus memoria hoc die apud Græcos celebratur; Romani in suo martyrologio habent Romæ Polycarpum Presbyterum. (f) *Baptista* intelligitur, atque idem hoc die reperiri in Calendario Copto docet *Kircherus in supplem. Copto* pag. 547. Nos ex *Calcasendio* supplevimus.

MARTIUS SEPTIMUS ÆTHIOPUM MENSIS.

መጋቢት፡ MAGABIT. COPTITIS برمهات በርመሀት፡ BERMAHAT.

Calendarium		Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Æthiop. Mart.	Julian. Febr.			
I	25	በርኪሶስ፤	- - -	*Barkisus.* (g)
		መርቆሬዎስ፡ ወ	مرقوريوس	*Mercurius* &
		እስክንድርስ፡ ቢጹ፤	- - -	*Alexander* socius ejus.
		- - -	تكلا الشهيدة	*Thecla* Martyr sancta.
II	26	መካሬዊ፤	انبا مكاريه الشهيد	*Macareus.* (h)
III	27	ጎርጎርዮስ፡ ዘሮሐ፡	Martyr & Episc. الاسقف	*Gregorius* Rohensis.
		ቆስማ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፤	- - -	*Cosmus* Patr. Alex. (i)
		በርሬንዮስ፡ አብ፤	- - -	*Bersonius* Pater.
IV	28	ኤጲስቆጶሳት፡ገቡአን	- - -	*Episcopi congregati* propter
		በእንተ፡ ፋሲካ፤	- - -	Pascha. (k)
		ሐኑልዮስ፡ ዘተርሕ፤	- - -	*Hanulius* Terhensis.
	Mart.			
V	1	ሰረበሞን፤	- - -	*Sarabamon* Martyr, (l)
		አውዶክስያ፤	- - -	*Eudoxia.*
		አባ፡ ገርማኖስ፤	- - -	Abba *Germanus.*
		ገብረ፡መንፈስ፡ቅዱስ፤	- - -	*Gabra-Menfes-Keddus* (m)
VI	2	ዲዮስቆሮስ፤	- - -	*Dioscorus* Martyr.
		ቴዎዶስዮስ፤	تاوداسيوس الملكي	*Theodosius* Imperator.
		ሩፋኤል፤	- - -	*Raphael.*
VII	3	አብሉንዮስ፤	- - -	*Apollonius.*
		ቴዎዶጦስ፤	- - -	*Theodotus* Martyr. (n)
VIII	4	ማትያስ፤	- - -	*Matthias* Apostolus.
		አርያኖስ፤	عيد اريانوس	*Arrianus.*
		ዮልዮስ፡ሊቀ፡ጳጳስ፤	- - -	*Julianus* Patr. Alex. (o)
		ደቂቅ፡ ስብዑ፤	- - -	*Septem dormitores.* (p)
IX	5	አንድርያኖስ፤	- - -	*Andrianus.*
		አውሰብዮስ፡ ወአርማ፡	- - -	*Eusebius* & *Arma.*
		ኵትን፤	- - -	*Cuetenus.*
X	6	መስቀል፡ ተረክበ፤	وجود الصليب المقدس	Inventio sanctæ crucis (q)
XI	7	አሌፍ፤	- - -	*Alefus.* (r)
		ባሲልዮስ፡ ኤጲስቆ.	- - -	*Basilius* Episcopus. (s)
		ቴዎጢቂያኖስ፤	- - -	*Theodicianus.*
XII	8	ሚካኤል፡ ሊቀ፡መላእ	- - -	MICHAEL Archangelus
		ዲሜጥሮስ፡ሊቀ፡ጳጳስ	- - -	*Demetrius.* Patr. Alex. (t)

Melagius.

(g) *Barachisius* Martyr Persiæ d. 29. Martii reperitur in *Martyrologio Romano.* Hic noster in bona senectute cursum suum absolvisse dicitur. (h) Æthiopica terminatio in *avvi* denotat derivata possessiva, ut reddendum fuerit *Macareus*; cùm aliàs Græcum Μακάριος *Macarius* reddatur መቃርስ፡ *d.* 27. *Octobr.* vel መቃርዮስ፡ *infr. d.* 13. *hujus.* (i) Quadragesimus quartus Patriarcha fuit, cujus tempore pacem in Ecclesia floruisse canit Poeta. قسما *Kosma* hoc nomen efferunt Coptitæ. ቆስሞስ፡ *Cosmus* d. 21. & 22. *Novemb* idem esse puto. Variè enim peregrina nomina efferunt Æthiopes. (k) *Nicænos Patres* intelligere videtur Encomiastes, qui controversiam de tempore Paschatis sopiverunt; quorum tamen etiam supra mentio fit *die* 9. *Novembris.* (l) Supra adfuit d. 28. *Nov.* (in hunc enim diem referendus). Idem ni fallor. (m) Unus ex præcipuis Æthiopum Sanctis, de quo nos in *Comm.* Lib. 3. c. 3. n. 23. (n) Ab Athenienfibus flagellatus. Alius, ut videtur, supra *d.* 5 *Sept.* (o) Undecimus Patriarcha Alexandrinus *Demetrii* decessor. (p) Hi memorantur à Coptitis *die* 25. *April.* (q) Miraculò primùm *Hierosolymæ*: deinde *in Persia* demonstrata. (r) Unus ex *novem Sanctis* fuit, de quibus in Historia nostra 3. 3. §. 4. (s) Supra quoque memoratur *d.* 13. *Sept.* & *d.* 6. *Jan.* (t) Patriarcha celeberrimus, *sacrorum temporum Rationarius.* De quo supra *die* 12. *Octobr.* lit. n.

Calendarium Æthiopum. Coptitarum. Versio Latina.

Æthiop.	Julian. Martius.	Æthiopum	Coptitarum	Versio Latina
		መላዚ፡ሰማዕት፡	القديس ملاجي الشهيد	*Melagius* Martyr. (u)
		ዮሴፍ፡		*Iosephus* Jacobi Fil.
XIII	9	ዲዮናጥዮስ፡	- - -	*Dionatheus.*
		ሰማዕታት፡አርብዓ፡	الاربعون شهدا	*Quadraginta martyres.* (x)
		መቃሬ፡ዘየዐቢ፡ወ	Sebastiæ. بسبسطية	*Makaras* major &
		መቃርዮስ፡ እኁሁ፡፡	- - -	*Macarius* Frater ejus.
XIV	10	ቶማስ፡	- - -	*Thomas.*
		ሲኖዲ፡		*Senodius.* (y)
		አውጋንዮስ፡ወ	- - -	*Eugenius* &
		አውጋንድሮስ፡ወ	- - -	*Eugander*, &
		አቢላንዲዮስ፡፡	- - -	*Abilandius.*
		አባ፡ ባጥል፡	- - -	Abba *Batlus.*
XV	11	ሳራ፡	- - -	*Sara.*
		ሔልያስ፡ሰማዕት፡ዘሀገረ፡ አህናስ፡	هلياس الشهيد من اهناس	*Heljas* Martyr urbis Ahnas. (z)
		ሰላፍክስ፡ወ	- - -	*Selaphicus* &
		አስጥራጦኒቃ፡ፍኅርቱ፡	- - -	*Stratonica* sponsa ejus.
XVI	12	ሚካኤል፡ሊቀ፡ጳጳስ፡	- - -	MICHAEL Patriarcha (a)
XVII	13	ቴዎቅሪጦስ፡	- - -	*Theocritus.*
		አልዓዛር፡	- - -	*Lazarus* amicus Christi.
		ጊዮርጊስ፡ወ	- - -	*Georgius* &
		ተላስስ፡ወ	- - -	*Thalassius* &
		ዮሴፍ፡ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Iosephus* Episcopus.
		አባ፡ገሪማ፡	- - -	Abba *Garima.* (b)
XVIII	14	ኢሲዶሮስ፡	ايسيدورس الشهيد	*Isidorus* Martyr.
XIX	15	አሪስጦቡሉስ፡	& sororejus. واختة	*Aristobulus.*
		እስክንድሮስ፡ወ	- - -	*Alexander* &
		አጋብዮስ፡	- - -	*Agapius.*
		ኔሜልዮስ፡ወ	- - -	*Nemelius* &
		ዴናስዮስ፡	- - -	*Denasius.*
		ሮሜልዮስ፡ወ	- - -	*Romelius* &
		ተላስዮስ፡፡	- - -	*Thalassius.*
		- - -	فيه اعطي المخلص الحل والربط للتلاميذه (c)	*Ligandi atque solvendi potestas discipulis data.*
XX	16	አስጥራጦኒቃ፡	- - -	*Stratonica.*
		ሚካኤል፡ሊቀ፡ጳጳስ፡	- - -	*Michael* Patr. Alexand (d)
		አስቃሬን፡	- - -	*Askaranus.*
		አንሥኦ፡ አልዓዛር፡	(e) عيد العازر	Resuscitatio *Lazari.*
XXI	17	ቅ፡ማርያም፡ድንግል፡	السيدة العذراء	S. MARIA VIRGO.
		ቴዎድሮስ፡ወ	- - -	*Theodorus* &
		ጢሞቴዎስ፡ሰማዕት፡	- - -	*Timotheus* Martyres.
XXII	18	በአተ፡ክርስቶስ፡በኢየሩሳሌም፡	(f) عيد الشعانين Festum Palmarum	*Adventus Christi* Hierosolymam.

Cyrillus

(u) Vide *Annotat.* N. XII. (x) *Sebastiæ* passos esse istos, Græci cum Coptitis testantur. (y) Hoc nomen aliquoties & diversimodè occurrit, veluti 2. *Nov.* 2. *januar.*&c. (z) Non est *Elias* ut Seldenus legit, is enim scribitur الياس : Urbs verò *Ahnâs* reperitur cùm apud Poetam meum: tùm apud Kircherum *Porta VI.c.*21. *de Region.& Urb.* p. 210. (a) Vid. *Annotat. N.XIII.* (b) Vid. *Annot. N. XIV.* (c) Id est: *In hac* [die] *dedit Salvator solutionem & ligationem* [i. e. solvendi & ligandi potestatem] *discipulis suis.* (d) Quinquagesimus sextus Patriarcha, qui hoc die mortem obiit. (e) *Festum Lazari* Calcasendius d. 23. hujus mensis habet. (f) Vide *Annotat. N. XV.*

Calendarium Æthiop.	Julian. Martius.	Æthiopum.	Copticarum.	Versio Latina.
		ቄርሎስ ፡	-	*Cyrillus*, Episc. Hierosf.
		- -	طيطس تلميذ الرسول بولس	*Titus* discipulus Pauli.
XXIII	19	ዳንኤል ፡		*Daniel* Propheta.
XXIV	20	መቃርስ ፡ ሊቀ ፡ ጳጳስ	- - -	*Macarius* Patr. Alex. (h)
XXV	21	አውኔሲፎርስ ፡	- - -	*Onesiphorus.*
XXVI	22	ፋርዮስ ፡	فريوس القديس	*Farius* Sanctus.
		ኢዮጰራቅስያ ፡	- - -	*Eupraxia.*
XXVII	23	አመተ ፡ ሐና ፡ ወ	- - -	*Amata-Hanna* &
		አመተ ፡ ዋሕድ ፡፡	- - -	*Amata-Wahed.* (i)
		ሕማማተ ፡ ክርስቶስ ፡	- - -	*Passiones Christi.*
		እስጢፋኖስ ፡ ሰማዕት ፡	- - -	*Stephanus* Martyr.
		መቃርስ ፡	ابو مقار القديس الكمر (k) بشيهات	*S. Macarius* antistes monachorum in Shihât.
		ሰማዕታት ፡ አሽላ ፡	- - -	Martyres *Eshla.*
XXVIII	24	አብርሃም ፡ ይስሐቅ ፡	- - -	ABRAHAM ISAAC
		ወያዕቆብ ፡፡	- - -	& JACOB.
		ቍስጣንጢኖስ ፡	- - -	*Constantinus.*
		እሌኒ ፡	-	*Helena.*
XXIX	25	ፅንሰት ፡ ክርስቶስ ፡	(l) بشارة الملاك	Conceptus Christi.
		በዓል ፡ ትንሣኤ ፡፡	غمريال للسيدة	Festum resurrectionis.
XXX	26	ገብርኤል ፡ ሊቀ ፡ መላእ		*Gabriel* Archangelus. (m)
		ስምሶን ፡ ናዝራዊ ፡ (n)	- - -	*Simson* Nazaræus.
		ያዕቆብ ፡ ሰማዕት ፡	- - -	*Jacobus* Martyr.
		ዮሐንስ ፡	- - -	*Johannes.*
		- - -	اوجانيوس الشهيد	*Eugenius* Martyr.

APRILIS OCTAVUS ÆTHIOPUM MENSIS.

ሚያዝያ ፡ MIJAZIA. COPTITIS برموده በርሞዳ ፡ BERMODA.

Calendarium Æthiop. Aprilis.	Julian. Martius	Æthiopum.	Copticarum.	Versio Latina.
I	27	አሮን ፡	هرون الكاهن	*Aaron* summus Sacerdos
		ስልዋኖስ ፡	- - -	*Silvanus.*
		መቃርዮስ ፡ ወውሉዱ ፡፡	- - -	*Macarius* & Filii ejus.
II	28	ስምዖን ፡	- - -	*Simeon.*
		ክርስቶፎሮስ ፡	- - -	*Christophorus.*
III	29	ዮሐንስ ፡	- - -	*Johannes.*
		መርቆ ፡ ወፋቍር ፡	- - -	*Marcaus* & *Fekurus.*
		ሚካኤል ፡ ሊቀ ፡ ጳጳስ ፡	- - -	*Michael* Patr. Alex. (o)
		ሠምረተ ፡ ጽዮን ፡	- - -	*Semrata-Tzijon.* (p)

Victor

(g) Laudatur, quòd *Ario* in Concilio Sardicensi fortiter obstiterit. (h) Quinquagesimus nonus Patriarcha ሽብራ ፡ *Schobrá* oriundus. Idem vel alius hujus nominis supra die I. Januarii. (i) Nomina fœminarum Æthiopica significativa sunt አመት ፡ *Amat* est *Ancilla* አመተ ፡ ዋሕድ ፡ *Ancilla unici*, sc. *Filii Dei*. Martyres fuerunt propter Christum combustæ. (k) كمر Per Apocopen pro Κόμης dici Golius in Lexico suo ait. Si bene memini *Abbatem Monasterii* denotat. Hic ut talis laudatur apud Encomiasten meum. Vitæ sanctimoniâ clarus, in monasterio, cui nomen መዳልው ፡ አልባብ ፡ *Statera cordium*, in Æthiopia. (l) Vide annotat. N. XVI. (m) Hoc die festum illi à Doctoribus constitutum prædicat Poeta meus. (n) ናዝራዊ ፡ aliàs *Nazarenum* denotat, male ergo confundit Æthiops cum *Nazaræo*.

(o) Amba seu Abba *Michael* Septuagesimus primus Patriarcha Alexandrinus obiit hoc die. (p) Id est : *Beneplacitum Sionis* Nomen viri Æthiopicum significativum.

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum	Versio Latina.
Aprilis.	Martius.			
IV	30	ፊቅጦር፡ ወ ዳኬዎስ፡ ወኤርሞ፡	- - -	*Victor* & *Dacius* & *Ermo.* (q)
V	31	ሕዝቅኤል፡ ነቢይ፡	(†) حزقيال النبي	*Ezechiel* Propheta.
		ዲዮስቆርስ፡	- - -	*Dioscorus* silens.
VI	Aprilis. 1	አዳም፡ ወሔዋን፡	- - -	*Adam* & *Eva.*
		በአተ፡ ክርስቶስ፡ ውስተ፡ ጽርሕ፡ ዕፁው፡	- - -	*Introitus Christi* in cœnaculum clausum. (r)
		ማርያም፡ እንተ፡ ቀበራ፡ ዞሲማስ፡	يوحنا البطريرك Johannes Patriarcha.	*Maria* Ægyptiaca, quã sepelivit *Zosimus.* (s)
VII	2	ኢያቄም፡ እምሔው፡ ክርስቶስ፡	- - -	*Joachimus avus Christi.* (t)
		አጋቦስ፡ ወቴዎዶሮስ፡	- - -	*Agabus* & *Theodorus,* &
		ወመቅሬፋ፡ ወልደ፡ ሙሴ፡	- - -	*Macrobius* F. Moysis. (*)
VIII	3	ጢሞቴዎስ፡ አብ፡	- - -	*Timotheus* Pater.
		አጋቢስ፡ አርያና፡ ወ አስናንያ፡	- - -	*Agapis, Ariana,* & *Asnonia* Virgines.
		ለበ፡ አረጋት፡	- - -	*Leba-aragât.*
		ደወ፻ሰማዕታት፡ ፋርስ፡	- - -	CL. *Martyres* Persiæ.
IX	4	ሰኒቲዮ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Sanitius* Patr. Alex. (u)
		ዞሲማስ፡	- - -	*Zosimus.*
X	5	ይስሐቅ፡	- - -	*Isaac* Asceta.
		ገብርኤል፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Gabriel* Patr. Alex. (x)
XI	6	ቴኦዶራ፡	- - -	*Theodora* munifica.
		ዮሐንስ፡ ዘጋዛ፡	يوحنا الاسقف غزه	*Iohannes* Episc. Gazæus.
XII	7	አጋይዮስ፡ ወእስድሮስ፡	- - -	*Gajus* & *Esdras.*
		ሚካኤል፡ ሊቀ፡ መላእ	- - -	MICHAEL Archangelus.
		እለእስክንድሮስ፡	- - -	*Alexander* cum
		ምስለ፡ አንጦንዮስ፡ ወ ሉቃስ፡	انطونيوس اسقف طموية Anton. Episc. Tamoiensis.	*Antonio* & *Luca.*
XIII	8	ያሶ፡ ወዮሴፍ፡	- - -	*Iaso* & *Iosephus.* (†)
		ዲዮኒስ፡ ወ	- - -	*Dionysia* Diaconissa, &
		ገለዋስ፡ ሰማዕት፡	- - -	*Gelvvás* Martyr.
XIV	9	ማክሲሞስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ	- - -	*Maximus* Patr. Alex. (y)
		- - -	اسحق وغرمنس	*Isaacus* & *Germanus.*
XV	10	አቢብ፡	- - -	*Abibus.*
		ዮሐንስ፡	- - -	*Iohannes Baptista.* (z)
		እስክንድርያ፡	- - -	*Alexandra.*

(q) *Victoris & Sociorum* hoc die fit commemoratio in *Martyrologio Romano.* (†) Aut valdè fallor, aut apud *Calcasendium* hoc loco legendum عيد حزقيال النبي Male in *XV.* locatur in Calendario Copto. Antiquitus hæc lectio obtinet in Ecclesia Catholica. (r) Octavo à Paschate die, qui nobis est *Dominica Quasi modò geniti.* (s) Ista in martyrologio Romano *peccatrix* appellatur. (t) Joachimi memoria in Ecclesia Romana die 20. Martii celebratur. (*) *Macrufa* supra *XVI.* Octob. *Macrufius* scribunt & legunt Æthiopes. *Macrobium* denotari puto. (u) Ejusdem nominis adfuit Patriarcha *Senodius* die 2. Novemb. Ille ut ex die mortis colligo, fuit sexagesimus quintus, *Taranensis* origine: hic verò quinquagesimus quintus. (x) Vide *Annotat. N. XVII.* (†) Discipuli *Melii.* (y) Decimus quintus Patriarcha Alexandrinus hoc die obiit. Istius tempore vixit *Antonius M.* monastici Ordinis auctor. (z) *Encomium Christi* de eo Matth. 11, 11. profert Encomiastes, & mentionem rursus facit *decollationis* ejus, Calendis Septembris memoratæ.

Calendarium Æthiop.	Julian. Aprilis.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ቅዳሴ:ቤተ:ኒቆላዎስ፡	- - -	Dedicatio ædis Nicolai.
		አጋቦስ፡	- - -	*Agabus.* (a)
XVI	11	አንቲጳስ፡	- - -	*Antippas* Discip. Johan.
		- - -	مرقس اخو يوحنا	*Marcus* Frater Johannis.
XVII	12	ያዕቆብ:ሐዋርያ፡	يعقوب بن زبدي	*Jacobus* Apostolus.
		ዘርአ:ማርያም፡	Filius Zebedæi. الرسول	*Zera-Mariamus.*
		መልከ:ጼዴቅ፡	- - -	*Melchi-Zedekus.*
XVIII	13	በዓለ:ረካብ፡	- - -	Festum *Racab.* (b)
		አውሳብዮስ፡	- - -	Eusebius servus Susnei.
		ጴጥሮስ:ሰማዕት፡	- - -	*Petrus* Martyr.
XIX	14	ስምዖን:ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Simeon* Armenius Episc.
XX	15	በብኑዳ:ሰማዕት፡	- - -	*Bebnuda* Martyr. (c)
		ቄርሎስ: ወብእሲቱ:	- - -	*Cyrillus* cum uxore & li-
		ወደቂቁ፡	- - -	beris.
XXI	16	ቅ. ማርያም : ድንግል፡	- - -	S. MARIA VIRGO.
		አብረሃዎስ:	- - -	*Abrataus.*
XXII	17	ይስሐቅ፡ [ጳጳስ፡	- - -	*Isaacus.*
		እለስክንድሮስ: ሊቀ:	- - -	*Alexander* Patr. Alex. (d)
		ማርቆስ፡	مرقس الجديد البطرير	*Marcus* dives. (e)
		ሚካኤል:	(ك) - - -	*Michael.*
XXIII	18	ጊዮርጊስ፡	ابو جرجس	*Georgius.*
		ቆሮ፡	Martyres. وكور الشهدا	*Korus.*
		ፃና፡	- - -	*Tzanas.*
XXIV	19	...ንትዮ፡	- - -	*S.mitius* Patr. Alex. (f)
XXV	20	ሳራ፡	- - -	*Sara.*
		በብኑዳ:ወ	- - -	*Bebnudas* &
		ቴዎድሮስ፡	- - -	*Theodorus.*
		- -	الفتية بافسس	*Pueri Ephesini.* (g)
XXVI	21	ሱስንዮስ፡	سوسنيوس الشهيد	*Susneus* Martyr. (h)
		ዮሐንስ፡		*Iohannes* Ninivita.
XXVII	22	ፊቅጦር፡	ابونا فيقطر الشهيد	*Abbuna Victor* Martyr.
		አባ:ኖዳ:ወ	- - -	Abba *Noda* &
		ዞሲማስ : ወእስጢ	- - -	*Zosimus* & *Stephana*
		ፋና : ማርታ:እመ:	- - -	*Martha* Victoris Ma-
		ለፊቅጦር፡		ter.
XXVIII	23	አብርሃም : ይስሐቅ:	- - -	ABRAHAM, ISAAC
		ወያዕቆብ፡	- - -	& JACOB.
		ብስጣውሮስ፡	- - -	*Pistaurus* Asceta.
		ሜልዮስ፡	- - -	*Melius* Martyr.
XXIX	24	ልደተ:ክርስቶስ፡	- - -	NATIVITAS CHRISTI.
		አርስጦስ: ኤጲስቆ.	- - -	*Aristus* Episcopus Berythi.
		አባ:አኪዮስ፡		*Ab. Acius* Episc. Hierosol.
XXX	25	ማርቆስ፡	عبد مرقس الانجيلي	*Marcus Maria F.* (i)

NATI-

(a) Cujus mentio fit Actor. 21. 11. (b) Festum est inter *Pascha* & *Pentecosten* medium, *Synodo Episcoporum* annuæ destinatum, cujus mentionem fecimus supra in Comp. Æthiopico pag 386. lit. l. (c) *Palma*, cui appensus fuit martyr iste, illâ ipsâ horâ fructus tulit. *Socii* ejus duodecim fuerunt, cum *Cyrillo* quodam ejusque sorore & liberis. (d) Decimus nonus Patriarcha Alexandrinus ሊቀ: ማኅበር: *Præses Concilii Nicæni* Oecumenici ab Encomiaste vocatur cui adstipulantur Historici Orientales. Obiit hoc ipso die. (e) *Redemtor captivorum* vocatur ab Encomiaste. Cui rei insumsit tres myriades denariorum aureorum. A Coptitis vocatur *Marcus Felix* seu *Fortunatus*. Patriarcha, at cujus Ecclesiæ non dicitur. (f) Idem qui supra d. 9. hujus commemoratus fuit, *quòd signo crucis Saracenos abegerit, & ægrotum sanaverit, & pluviam cœlo impetraverit.* (g) افسس Ephesus procul dubio extat in MSS. scribitur & افسوس sed rariùs. Intelliguntur Pueri Ephesini seu septem dormitores, de quibus infra die 20. Augusti. (h) Petri Susensis filius fuit. (i) Vide *Annotat. N. XVIII.*

MAJUS NONUS ÆTHIOPUM MENSIS.

ግንቦት፡ GINBOT. COPTITIS بشنس በሽንስ፡ BASHANSH.

Calendarium		Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Æthiop. Maji.	Julian. Aprilis.			
I	26	ልደት፡ቅ.ማርያም፡	ميلاد السيدة	NATIVIT. S. MARIÆ. (k)
			العذري Virginis	
II.	27	በርተለሜዎስ፡ጳጳስ፡		Bartholomæus Metropol.
		ኢዮብ፡	ايوب	Iobus patiens.
III	28	ቴዎድሮስ፡	تادرس ابن بحوميس	Theodorus Antistes.
		አባ፡ብሶይ፡	(l) - - -	Abba Bessoius.
IV	29	ያሶን፡	يسون الشهيد القديس	Iason Martyr.
		ዮሐንስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	(m) يوحنا البطريرك	Iohannes Patriarcha. (n)
		ሶሲማ፡ ወ ኑዳ፡	- - -	Sosimas? an Zosimus & Nudas.
V	30	ኤርምያስ፡ ነቢይ፡	ارميا النبي	Ieremias Propheta. (o)
			يعقوب بن زبدي	Iacobus Fil. Zebedæi. (p)
	Majus.	. . .		
VI	1	ይስሐቅ፡	اسحق بدفري	Isaacus. (q)
		መቃሪስ፡	Presbyter. ابو مقار القس	Abu-Macarius.
		ጲላጊ፡	- - -	Pelagia.
		ሰሎሜ፡	- - -	Salome, ascetria.
		ዲናስዮስ፡	- - -	Dionysius. (r)
		ሲኖዳ፡	- - -	Senodius Anachoreta.
VII	2	አትናቴዎስ፡ሊቀ፡ጳጳ.	القديس اثناسيوس	S. Athanasius Patr. Al. (s)
		ዮሐንስ፡	الرسول	Iohannes liberalis. (t)
VIII	3	ዕርገተ፡ ክርስቶስ፡	صعود المسيح	ASCENSIO CHRISTI
		ዳንኤል፡	- - -	Daniel.
		ዮሐንስ፡	يحنس السنهوتي	Iohannes Eleemosynarius.
		ዲናስዮስ፡ምስለ፡ብእሲቱ፡ ወደቂቁ፡	يسبرا	Dionysius cum uxore & liberis suis.
IX	4	እሌኒ፡ ረከበት፡ መስቀለ፡	- - -	Helena reperit crucem (u)
		. . .	تادرس الشماس في ايام المسلمين	Theodorus Diaconus tempore Musulmannorũ.
X	5	ሠለስቱ፡ ደቂቅ፡	الثلثة فتية القديسين وندله	Trium puerorum sanctorũ.
		አብርሃም፡ሰማዕት፡		Abraham Martyr.
		ዮሐንስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	Iohannes Patriarcha. (x)
		አባ፡ሚካኤል፡	- - -	Abba Michael.
XI	6	በፍኑትዮስ፡	- - -	Paphnutius.
		አፎምያ፡	- - -	Euphemia.
		ስስጤንስ፡ወይቅጥራ፡	- - -	Sosthenes & Iektras.
		ያሬድ፡	- - -	Iaredus.

(k) Vide *Annotat. N. XIX.* (l) Vide *Annotat. N. XX.* (m) عيد سمعون *Festum Simeonis* habet Calcasendius, sed vereor ne corrigendum sit عيد ياسون *Festum Jasonis*, prout correximus in Calendario Coptico. (n) Vide *Annotat. N. XXI.* (o) Vide *Annotat. N. XXII.* (p) Hoc die نياحة يعقوب *Obitum Jacobi* habet Calcasendius. Ideò numerus V. in Calendario Copto ponendus. Cum fratre *Johanne* conjunctim reperitur supra d. 30. Septembr. (q) Cujus capiti præter alia atrocia tormenta *clavi ardentes* infixi fuerunt. Coptitæ cognominatum tradunt عين شمس (r) *Denasius* scribunt & legunt Æthiopes; repetitur supra 19. Mart. & infr. d. 8. hujus. (s) Vide *Annotat. N. XXIII.* (t) Idem, ut videtur, *d. 16 Novembr.* commemoratur. Profusè liberalis fuit erga pauperes, ut in *Comment.* supra diximus Lib. 3. n. 20. (u) Vide *Annotat. N. XXIV.* (x) Plures hujus nominis fuerunt Patriarchæ *d. 16. Nov.* & 1. *Decembr.* unus & alter reperitur,

Calendarium Æthiop.	Julian. Majus.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ታወክልያ፡ምስለ፡ወልዱ፡	- - -	*Tavvacelia*, cum filio suo
		አቦሊ፡ወ	- - -	*Obolio*, &
		ዮስጦስ፡ቢጹ፡	- - -	*Justo* socio ejus.
XII	7	አስተርእዮ፡ ዘመስቀል፡በጎልጎታ፡	- - -	*Apparitio Crucis* in Golgotha.
		ሚካኤል፡ሊቀ፡መላእ.	- - -	MICHAEL Archangelus.
		ዮሐንስ፡አፈ፡ወርቅ፡	يوحنا فم الذهب	*Johannes Chrysostomus.* (y)
		ኢስኮስ፡	- - -	*Isicus.*
		ፍልሰተ፡ዐጽሙ፡ዘተክለ፡ሃይማኖት፡	- - -	Translatio ossium *Tecla-Haimanoti.* (z)
XIII	8	አርሳንዮስ፡ዘመሀረ፡ደቂቀ፡ንጉሥ፡፪፡	ارساني معلّم الملوك على راي الروم	*Arsenius* qui duos regios adolescentes erudivit. (a)
		ሲማኮስ፡	- - -	*Symmachus.*
XIV	9	አባ፡ጳኩሚስ፡	ابو نحوم اب الشركة (b) pater Sodalitatis.	Abba *Pachomius.*
XV	10	፬፻፡ሐራ፡ምስለ፡ሚናስ፡ዲያቆን፡	- - -	CCCC. *Milites* cum *Mena* Diacono.
		ንዋየ፡ክርስቶስ፡ንጉ.	- - -	*Nevvaja-Christos.* (c)
		ናትናኤል፡	- - -	*Nathanael.*
		- -	يهوذا التلميذ الرسول	*Judas* Discipulus & Apost.
XVI	11	ሲራክ፡	- - -	*Sirach* Ecclesiasticus.
		ፍልሰተ፡ሥጋ፡ዘዮሐንስ፡	يوحنا الانجيلي	Translatio corporis *Johannis Evangelistæ.*
XVII	12	ኤጲፋንዮስ፡	(d) استفانوس	*Epiphanius* Antistes.
		ሉክያኖስ፡	- - -	*Lucianus.* (e)
XVIII	13	ርደተ፡ጰራቅሊጦስ፡	Festum Pentecostes.	*Descensus Paracleti.* (f)
		አባ፡ገርጋ፡ምስለ፡	انبا جرجا الراهب Monachus.	Abba *Garga* cum
		አብርሃም፡	وشنوده (g) & Senodius.	*Abrahamo.*
XIX	14	ኢሲዶሮስ፡ወልደ፡		*Isidorus* Filius
		ብላንድዮስ፡	- - -	*Belandii.*
		ይስሐቅ፡	- - -	*Isaacus* Monach. & Presb.
		ዮሴፍ፡	- - -	*Josephus.* (h)
XX	15	ካሌብ፡ንጉሥ፡	- - -	CALEBUS Græcis *Elesbaas.* (i)
		አሞኒ፡ዘቶና፡	القديس امونيوس المتوحد	*Ammonius* Tonensis. (k)
		ሴዴዛ፡		*Sedeza* discipula *Ammon.*
		ብሖር፡	- - -	*Behorus* ejusdem assecla.
		አባ፡ደርማ፡	- - -	Abba *Derma Anachoreta.*
XXI	16	ቅ፡ማርያም፡ድንግል፡	السيدة العذراء	S. MARIA Virgo.

Aron

(y) Vide *Annotat. N. XXV.* (z) Commemorationem ejus habes supra die 24. Decembr. (a) *Theodosii Magni* liberos instruxit. Coptitæ addunt *secundum doctrinam Romanorum*, intellige *Græcorum*, in quorum Synaxariis plura de eo referuntur. (b) Vid. *Annot. N. XXVI.* (c) Id est: *Opes Christi.* Nomen est significativum Regis Æthiopiæ; Encomium ejus dedimus in Historia nostra. 2. 5. 7. (d) Stephanus legitur apud Coptitas, sed mallem corrigere ابيفانيوس Epiphanius, ut conveniat cum Æthiopibus. (e) E Judaismo conversus. (f) Festa mobilia, ut supra *Paschatis Ascensionis Christi* & hic *Pentecostes* Encomiastes meus pro lubitu metris suis inseruit, nè planè omitterentur. (g) Apud Coptitas monachus est, & conjungitur cum *Sinoda* vel *Senodio* quo nomine plures Sancti apud Coptitas dantur. (h) Instar *Josephi Patriarchæ* laudibus prædicatur ab Encomiaste. (i) Vid. *Annotat. N. XXVII.* (k) Coptitæ habent *S. Ammonius solitarius.* i. e. *Eremita.* Sic enim legendum, & exponendum arbitror.

Calendarium Æthiop.	Julian. Majus.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		አሮን፡	- - -	*Aron.* (l)
		አባ፡መርደሌ፡	- - -	Abba *Mardalaus.*
XXII	17	አንድሮኒቆስ፡	- - -	*Andronicus.*
XXIII	18	ዮልያኖስ፡	- - -	*Iulianus.*
		ዮልዮስ፡ወእሙ፡	- - -	*Iulius* & mater ejus.
XXIV	19	በአተ፡ክርስቶስ፡ በግብጽ፡	دخول السيد ارض مصر	*Introitus Christi* in Ægyptum.
		እንባቆም፡	- - -	*Habacuc* Propheta.
XXV	20	ሰሎሜ፡	- - -	*Salome,* socia Mariæ V. (m)
		አባ፡ሄርዱ፡	- - -	Abba *Herodas.*
		አኮሉጦስ	- - -	*Acolytus.*
XXVI	21	ቶማስ፡ሐዋርያ፡	توما الرسول التلميذ	THOMAS APOSTOLUS.
		አርሲኖ፡	- - -	*Arsinoe.*
XXVII	22	ዮሐንስ፡ጳጳስ፡	- - -	*Iohannes* Metropolita.
		አልዓዛር፡ኤጲስቆጶስ ቆጵሮስ፡ዳግም፡ሞተ፡	القديس العازر موت الثاني	*Lazarus* Episc. Cypri secundò mortuus. (n)
XXVIII	23	አመተ፡ክርስቶስ፡	- - -	*Amata-Christosa.*
		ገርሎስ፡	- - -	*Gerilos* fortè Cyrillus.
		አብርሃም፡ይስሐቅ፡ ወያዕቆብ፡	- - -	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
		ፍልሰተ፡ሥጋ፡ዘኤጲ ፋንዮስ፡	- - -	Translatio corporis *Epiphanii* in Cyprum.
XXIX	24	ልደተ፡ክርስቶስ፡	- - -	NATIVITAS CHRISTI.
		ስምዖን፡	القديس سمعون الكبير	*Simeon.*
XXX	25	ሚካኤል፡	S. Simeon Magnus.	*Michael.*
		ቆሮስ፡	- - -	*Korus.*
		ኦርዋ፡	- - -	*Arvva* fæm.
		- - -	دماديوس الشهيد	*Demadius* Martyr. (o)
		- - -	سمعون الصغير	*Simeon* parvus.

JUNIUS DECIMUS ÆTHIOPUM MENSIS,

ሰኔ፡ SENE. COPTITIS بووونة ⲠⲀⲰⲚⲒ: BAUNE.

Calendarium Æthiop. Junius.	Julian. Majus.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
I	26	ዮሴፍ፡	- - -	*Josephus.*
		አስኔት፡	- - -	*Asneta.*
		ቆዝማን፡		*Kozman* seu *Cosmas.*
		ቢፋሞን፡	الشهيد ابو بيفاموون	*Bifamon* Martyr. (p)
		ሌዎንትዮስ፡	لاونديوس الشهيد في الايام المسلمين	*Leontius* Martyr *in diebus Musulmannorum.*
		- - -		
II	27	አስተርእዮቶሙ፡ለሥጋ፡ዮሐንስ፡መጥምቅ፡	وجود اعظام يوحنا المعمد لله (q)	Apparitio corporis *Iohannis Baptistæ,* &

(l) Est ille felix Sanctus, *qui ægrotantes volucribus assatas ad se advolare fecit*; Comment. nostro Lib. 3. c. 5. N. 23. §. 7. (m) Vide *Annotat.* N. *XXVIII.* (n) Sancti *Lazari mors secunda* Coptitæ habent; quia primâ Christus eum resuscitavit. (o) *Demadius* supra reperitur d. 17. *Januarii.*

(p) Hic supra reperitur d. 17. Januarii. (q) *Inventio ossium Johannis Baptistæ* habent Coptitæ; quod differt ab Æthiopum traditione.

Calendarium Æthiop. Junius.	Julian. Majus.	Æthiopum.	Coptitatum.	Versio Latina.
		ወሥጋ ፡ ኤልሳዕ ፡፡	- - -	corporis Elisæi.
III	28	ማርታ ፡	- - -	Martha.
		ኢላርዮስ ፡	- - -	Hilarius.
IV	29	ዮሐንስ ፡	- - -	Iohannes Heracleæ decus.
		ሳኑሲ ፡ ወማርያም ፡	- - -	Sanusius & Maria.
		አሞን ፡ ወሶፊያ ፡	امون الشهيد	Ammon & Sophia.
		አቅርንዮስ ፡ ወ	- - -	Acronius &
		ዴሞናስያ ፡	- - -	Demonasia.
		አሞኒ ፡ ወሚናስ ፡፡	- - -	Amonius & Menas.
V	30	አባ ፡ እብሶይ ፡	ابونح وغيره من شهداء	Abba Ebsojus.
		ያዕቆብ ፡	Abu-Noh & reliqui Mart.	Iacobus Orientalis.
		ማርቆስ ፡	- - -	Marcus submersus.
VI	31	ቴዎድሮስ ፡ መነኮስ ፡	Martyr. تادرس الشهيد	Theodorus Monachus.
		፬ መኳንንት ፡ ዘእስና ፡	- - -	IV. Principes Asna. (r)
	Junius.			
VII	1	አስኪሮን ፡ ወ ፭ ፡ (ት ፡ ሐራ ፡	اشخرون الشهيد	Aschiron martyr & V. milites.
		ቤተ ፡ ማርያም ፡ ተርኅወ	- - -	Ædes Mariæ aperta fuit.
VIII	2	ቅዳሴ ፡ ቤተ ፡ ማርያም ፡		Dedicatio ædis Mariæ.
		ትእማደ ፡ ወውሉዳ ፡	تامده واولادها	Teemada & Filii ejus.
		አርማንዮስ ፡ ወእሙ ፡፡	Martyres. الشهداء	Armenius & mater ejus.
IX	3	ሳሙኤል ፡ ነቢይ ፡	- - -	Samuel Propheta,
		ሉክያኖስ ፡	- - -	Lucianus. (s)
X	4	ሶፊያ ፡ ወአዋልዲሃ ፡	- - -	Sophia & filiæ ejus.
		ዲባሞን ፡ ወ	- - -	Dibamona, &
		ብስጣሞን ፡ ወ		Bistamona, &
		ወርሰኖፋ ፡	- - -	Warsenopha.
XI	5	ገላውዴዎስ ፡ ሰማዕት ፡	اكلوديوس الشهيد	Claudius Martyr. (t)
		ቅዳሴ ፡ ቤተ ፡ ኢየሱስ ፡ በእለስክንድርያ ፡	- - -	Dedicatio templi Iesu in Alexandria.
XII	6	ሚካኤል ፡ ሊቀ ፡ መላእ·	Princeps ميكايل ريس	Michael Archangelus.
		ኤፌምያ ፡	Angelorum. الملايكة	Euphemia.
		ዮስጦስ ፡		Iustus à Marco baptizatus.
		ቄርሎስ ፡ ሊቀ ፡ ጳጳስ		Cyrillus Patriarcha. (u)
		በጸሎተ ፡ ሚካኤል ፡	- - -	Bazalota-Michael.
		ላሊባላ ፡ ንጉሥ ፡	- - -	Lalibala Rex Æthiop. (x)
XIII	7	ገብርኤል ፡ ሊቀ ፡ መላእ·	ثاني عيد ميكايل	Gabriel Archangelus.
		ዮሐንስ ፡ ኤጲስቆጶስ ፡ ዘኢየሩሳሌም ፡	Secundum Festum Michaelis.	Iohannes Episcopus Hierosolymitanus.
XIV	8	አብጥለማ ፡ ወፊለጶስ ፡	ثالث عيد ميكايل Tertium Festum Michaelis.	Ptolemæus & Philippus.
		ዮሐንስ ፡ ወአክራ ፡፡		Iohannes & Acra.
XV	9	ቅዳሴ ፡ ቤተ ፡ ሚናስ ፡ በመርዩጥ ፡	تكرير كنيسة الشهيد ابو مينا	Encænia ædis Menæ in Marjût.

Abuna-

(r) Ideſt *Latonopolis*, ut ſupra indicavimus d. 19. Januar. lit. u. (s) *Lucillianum* habent Græci in Synaxariis ſuis. Reperitur etiam in *Martyrologio Romano*. (t) Cum ſociis *LXXXVIII*. (u) *Cyrillus Magnus* Patriarcha Alexandrinus vigeſimus quartus ob inſignem doctrinam, cumprimis contra *Neſtorium*, ሊቅ፡ i.e. *Doctor* vocatur. Ejus memoria eodem die à Græcis celebratur. (x) De Rege iſto *admiranda templorum ſtructurâ* magnifico, egimus in Hiſt. noſtra, 2. 5. 8.

Calendarium		Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Æthiop.	Julian.			
	Junius.			
XVI	10	አቡናፈር፡ ወዕረፍቱ፡	مكرير كنيسة ابو	Abunafer & obitus ejus (y)
		ዘኢየሱስ፡ ምስለ፡	(z) نغر بمصر ونياحته	Zajesus cum
		ይኩኖ፡ አምላክ፡	- - -	Iecuno-Amlaco.
XVII	11	አባ፡ በተጹን፡	انبا بطسان	Abba Batatzun. (a)
		አባ፡ ጰላሞን፡	- - -	Abba Palemon.
		አባ፡ ገሪማ፡	- - -	Abba Garima (b)
		- - -	برتلماوس الرسول	Bartholomæus Apostolus.
XVIII	12	ሰንትዮ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	Sanitius Patr. Alex. (c)
XIX	13	አኑብ፡ ብሶይ፡	- - -	Anub Bissojus. (d)
		ተስፋ፡ ሚካኤል፡	- - -	Tesfa-Michael.
		ጊዮርጊስ፡ ወብእሲቱ፡	ابو جرجس من لعم	Georgius & uxor ejus Bas-
		በስጄላ፡	Laamensis.	jela.
		አርኖብስ፡ ወጴጥሮስ፡	- - -	Arnobius & Petrus.
		አስኪርዮን፡ ወአርጌንስ፡	- - -	Aschirion & Argenis.
		ወቢልፋዮስ፡ ሰማዕ	- - -	& Belsijus Martyres.
.XX	14	ኤልሳዕ፡ [ተት፡	اليسع النبي	Elisæus Propheta. (e)
XXI	15	ቅ፡ ማርያም፡ ድንግል፡	مكرير كنيسة السيدة	S. Maria Virgo.
		ቅዳሴ፡ ቤታ፡	(f) in Atribi بأتريب	Encænia ædis ejus.
		ጢሞቴዎስ፡ ሰማዕት፡	- - -	Timotheus Martyr.
		ቶማስ፡	- - -	Thomas. (g)
		ክድርያኖስ፡	- - -	Cedrianus vel Cedrenus.
XXII	16	ውሉደ፡ ተውደደ፡	- - -	Filii Teudada,
		እለ፡ ቆስሞስ፡፡	قزمان (h) واخوته	Socii Cosmi Martyris.
		ጳውሎስ፡	& fratres ejus.	Paulus Eremita.
XXIII	17	ሰሎሞን፡ ንጉሥ፡	- - -	Salomo Rex.
		ኖብ፡	القديس انبا نوب	S. Abba Nobus.
XXIV	18	ሙሴ፡ ጸሊም፡	انبا موسي الاسود	Abba Moyses niger. (i)
		ኣኃው፡ ሰባዕቱ፡	- - -	VII. Fratres Moysis nigri.
XXV	19	ጴጥሮስ፡ ወጳውሎስ፡	بطرس البطريرك	Petrus & Paulus.
		ይሁዳ፡	Patriarcha.	Judas Martyr.
		ጴጥሮስ፡ ሊቀ፡	- - -	Petrus Doctor.
		ጥንቱ፡ ለክረምት፡	- - -	Hyemis initium. (k)
		ጲላጦስ፡ ወብእሲቱ፡	- - -	Pilatus & Uxor ejus
		አብሮቅላ፡፡ (ኤል፡	- - -	Procla. (l)
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ ዘገብር	Statio solis وقوف الشمس	Encænia ædis Gabrielis.
		ኢያሱ፡	ايوسع بن نون	Josua Ben Nun.
XXVI	20	ቶማስ፡	- - -	Thomas Martyr. cum soc.
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ ዘጢሞቴ	- - -	Dedicatio ædis Timo-
		ዎስ፡	- - -	thei Benhorensis. (m)

Ananias

(y) *Onuphrius* intelligitur *Ægyptius*, de quo Græci & Latini in Menologiis suis d. 12. Jun. (z) Hoc est: *Renovatio seu Encænia ædis Abunafri in Ægypto & obitus ejus.* (a) De incredibili istius abstinentia diximus in *Commentario nostro* 3. 3. N. 22. 6. 5. Sed ibi corrige *Batatzunus.* (b) Idem supra habetur d. 17. Mart. de eo plura dicemus in *annotationibus* nostris *N. XIV.* (c) Et hic aliquoties adfuit d. 2. Nov. & alibi. (d) Vid. *Annotat. N. XXIX.* (e) Hoc die apud Græcos & Latinos celebratur. Reperitur aliquoties in hoc Calendario, ut supra 19. *Octobr.* 18. *Novemb.* & apud Coptitas 1. Sept. Plura de eo habet Baronius in *martyrologio Romano* ad hunc diem. (f) *Atribus* aliàs *Jatreb* vel *Jatrippa* Urbs est Ægypti. Coptitis ⲑⲉⲣⲱⲃ *Threbs.* Composita vox est ex antiquo Ægyptiaco ⲕⲑ vel ⲕⲑ *Cor* & ⲣⲱⲃ *Pyrum.* q. d. Cor pyri. Habetur apud *Kircherum* in Ling. Ægypt restituta pag. 209. (g) Fœminam in hydromelipolio occisam vivificavit. (h) ቀዝማን፡ *Kazmán* Æthiopicè d. 1. Junii, quod idem est ac *Cosmas.* adeo peregrina nomina secundum terminationes casuum Græcorum variant. (i) *Moyses Æthiops* in menologiis Græcorum & Latinorum die *XXVIII.* Augusti appellatur; ex insigni latrone insignis anachoreta factus. (k) De *temporibus anni* in Æthiopia consule Historiam nostram 1. 3. 26. & seqq. (l) Vid. *Annot. N. XXX.* (m) Urbis nomen est በንሖር፡ seu ብንሁር፡ *Benhúr.* Cujus munimentum fuisse dicitur iste *Timotheus* d. 27. Novemb. 5. 1.

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Junius.				
XXVIII	22	ሐናንያ፡ ሰማዕት፡	Discipul. اننيا التلميذ	*Ananias* Martyr.
		አብርሃም፡ ይስሐቅ ወያዕቆብ፡	وعبره من القديسين & socii ejus sancti.	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
		ቴዎዶስዮስ፡	ثاوذوسيوس	*Theodosius* Patr. Alex. (n)
XXIX	23	ልደተ፡ ክርስቶስ፡	بطريرك الاسكندرية	NATIVITAS CHRISTI
		ማርቆስ፡	- - -	*Marcus.*
		ቴዎድሮስ፡ ወልደ፡ አንበሳ፡ ንጉሥ፡	- - -	*Theodorus* Fil. *Leonis, Rex* Æthiopiæ. (o)
		ብላዲ፡ ወኮቶላስ፡ ወ አድራማ፡	- - -	*Palladius*, & *Cotylas*, & *Adramas* & socii.
		ብሶይ፡ ሐራ፡	- - -	*Besoi* miles
		ምስለ፡ እኁሁ፡ ኖር፡	- - -	cum fratre ejus *Nôr*,
		ወእሙ፡ ዲዳራ፡	- - -	& matre ejus *Didarâ.*
XXX	24	ልደተ፡ ዮሐንስ፡	ميلاد يوحنا	Nativitas *Johan. Baptistæ.*
		አባ፡ ገሬን፡	Sic lege. المعمداني	Abba *Geranus.*
		- - -	✡ الشهيدة مرثا	*Martha*, Martyr.

JULIUS UNDECIMUS ÆTHIOPUM MENSIS,
ሐምሌ፡ HAMLE. COPTITIS ابيب አቢብ፡. ABIB.

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Julius. I	Junius. 25	ቅፍሮንያ፡ ሰማዕት፡ ብንያሚን፡ ወ	القديسة افرنية العذراء	*Cefronia* Martyr. (p)
			- - -	*Benjaminus* &
		ብዮክ፡	- - -	*Bejocus.*
II	26	ታዴዎስ፡	تذكار تداوس	*Thaddæus.* (q)
III	27	ማርያም፡	Recordatio Thaddæi.	*Maria* ascetria.
		ሱራፌል፡ ወኪሩቤል፡	- - -	*Seraphim* & *Cherubim.*
		ቄርሎስ፡ ሊቀ፡ ማኅበር፡ ለዕለ፡ ንስጥሮስ	القديس الحكيم كيرلس (r) رييس	*Cyrillus* Præses *Concilii Ephesini* cōtra Nestoriū.
		ክርስቲያኖስ፡	- - -	*Christianus.*
IV	28	ሶፎንያስ፡	- - -	*Sophonias* Propheta.
		ዮሐንስ፡ ወ	وجود عظام ابوقير	*Johannes* &
		አቡቂር፡	(s) ويوحنا	*Abukir.*
V	29	ጴጥሮስ፡ ወጳውሎስ፡	شهادة بطرس وبولس	*Petrus* & *Paulus* Apostoli.
		ቀውስጦስ፡ ወ	Martyrium.	*Caustus.* (t)
		አክሮስያ፡	- - -	*Acrosia.*
		አንስትያ፡ ለአቅርጳስ፡	- - -	Uxores *Agrippæ.*
		ደውርስ፡	- - -	*Deuris* &c.

Sakuel.

(n) Vide *Annotat. N. XXXI.* (o) Istius in Historia nostra mentionem fecimus 2. 6. 4.

(p) Variè appellatur hæc virgo martyr; *Afrania* Coptitis ut hic: Φεβρώνια, vel ut in Synaxariis vulgaribus legitur: Φεβρώνια Græcis. *Febronia* Latinis. (q) Strangulatus fuit, quòd divitem ob fastum suum reprehendisset. (r) *Cyrillus* legendum in Calendario Coptico non *Kirlesius*. Arabica hæc sunt mendosissima; *Sanctus & sapiens.* Cyrillus *Princeps* seu *Præses* [Concilii contra Nestorium &] *Patriarcha.* (s) Coptitæ ajunt hoc die: *Inventio ossium Abukiri & Johannis.* (t) Hujus quoque mentio fit d. 21. Januarii.

Calendarium Æthiop. Julius.	Julian. Junius.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ሳቍኤል፡	- - -	*Sakuel.*
		ምርቀሉስ፡	- - -	*Marcellus.*
		አርድእት፡ ሰብዓ፡	- - -	*LXX. Discipuli.*
		አበው፡ ደብረ፡ አሠ፡	- - -	*Patres Monasterii Assa.*
		መስቀል፡ክብራ፡	- - -	*Meskel-Kebra* Fœm.
VI	30	ሱቱኤል፡	- - -	*Sutuel.* i.e. Ezra. (u)
		አለሚናስ፡	- - -	*Almenas* cognom. *Paulus.*
		ቴዎዶስያ፡ ሰማዕት፡	- - -	*Theodosia* Martyr.
		ስጥርኒና፡	- - -	*Saturnina Ascetria.*
		- - -	برتلموس الشهيد في راشد	*Bartholomaus* Martyr in Rashid. i.e. Rosetto.
	Julius.			
VII	1	አባ፡ ሲኖዳ፡	ابوسنوده الاب الكبير(x)	Abba *Synoda.*
		አግናጥዮስ፡	- - -	*Ignatius.* (y)
		ጊዮርጊስ፡ ካህን፡	- - -	*Georgius* Sacerdos.
VIII	2	አባ፡ ብሶይ፡	ابو بساي بواني	Abba *Bessoi* Eremita. (z)
		ኪርስ፡	In deserto Hanib. هنيب	*Cyrus.*
		አቡሮም፡ ወእኁሁ፡	- - -	*Aburom* & Frater ejus.
		አቶም፡ ወአንያኖስ፡	- - -	*Atom & Anianus.*
		ሚሳኤል፡	- - -	*Misael.*
		ብላና፡ ቀሲስ፡	- - -	*Belana* Presbyter.
		ቢይማ፡	- - -	*Beimas.*
		ፋውሊ፡ ዘጣሚ፡	- - -	*Phaulius* Tamensis.
IX	3	ክላድያኖስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Claudianus* Patr. Alex. (a)
		- - -	هرون الشهيد	*Aron* Martyr.
X	4	ናትናኤል፡ ዘቃና፡	- - -	*Nathanael* Cananæus.
		ታኦድሮስ፡ ወ	عيد تادرس	*Theodoras* &
		ቴዎድሮስ፡	- - -	*Theodorus.*
		ጎልያን፡	- - -	*Golianus.*
XI	5	ዮሐንስ፡ ወ	- - -	*Iohannes,* &
		ስምዖን፡ ሰማዕታት፡	- - -	*Simeon* Martyres.
		ገብርኤል፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Gabriel* Patr. Alex. (b)
		ኢሳይያስ፡ ቀሲስ፡	- - -	*Esaias* Presbyter.
XII	6	ሚካኤል፡ ሊቀ፡ መላእ	- - -	MICHAEL Archangelus.
		ሆር፡	انبا هور الشهيد	Abba *Hôr* Martyr. (c)
XIII	7	በስንዳ፡	ابوبسنده اسقف	Abu *Basenda* Episcopus.
		አሞን፡	امونيوس الشهيد	*Ammon* Martyr.
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ ብሶይ፡	- - -	Dedicatio ædis *Bessoi.*
		- - -	ابو مقار الكبير	Abu *Macarius* Abbas.
XIV	8	አብሮኮሮስ፡	- - -	*Prochorus.*
		ይስሐቅ፡	- - -	*Isaacus.*
		ጴጥሮስ፡ ወጳውሎስ፡	- - -	*Petrus & Paulus.*

(u) *Sutuel* alibi ሡቱኤል፡ *Sutael*, unde hoc cognomen *Esdra* (quem *ultimum Prophetarum* vocant Æthiopes) venerit, ignoro. Alibi ዑዝራ፡ alibi ኢስድሮስ፡ vocatur. (x) عيد أبي سنوده *Festum Patris Synoda* habet Calcasendius. Coptitæ vocant *Patrem* & *Abbatem*, nisi pro كبير malis scribere كبير *Magnus*; quia magna de eo prædicantur miracula. (y) Vide annotat. N. XXXII. (z) Hoc nomine diversi occurrunt, veluti d. 5. *Februarii*, d. 3. *Maji*. & alibi. *Dedicatio ædis* ejus inf. d. 13. hujus notatur. (a) Æthiopes legunt *Celadianus*. Coptitarum alii pronunciant *Celadion*, alii *Celadian*. Nonus fuit Patriarcha Alexandrinus hoc mense mortuus. (b) Plures dantur hujus nominis Patriarchæ Alexandrini. Quotus hic intelligatur non constat; ut *Asceta* laudatur ab Encomiaste. Nomen istud habuimus supra d. 21. *Februar.* (c) Hic vel alius adfuit d. 2. *Decembr.*

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Julius.				
		ኤፍሬም፡	انبا افرام السرياني	Abba *Ephrem* Syrus. (d)
XVI	10	ዮሐንስ፡	يوحنا صاحب الانجيل الذهب (e)	*Iohannes* Possessor Evangelii aurei.
		ሠርጸ፡ ሐዋርያት፡	- - -	*Sertza-Havvarjât.*
		- - -	يسيدرس الشهيد بعين الشمس	*Isidorus* Martyr (in) Heliopoli. (f)
XVII	11	ኤፊምያ፡	اوفمية الشهيدة	*Euphemia.* (g)
		እንድርያስ፡ መነኮስ፡ ዘደብረ፡ ሊባኖስ፡ ወ	- - -	*Andreas* monachus monasterii *Libanus,* (h) &
		ባኮስ፡	- - -	*Bacus.*
XVIII	12	ያዕቆብ፡	Disc. عيد يعقوب التلميذ	*Iacob* frater Domini. (i)
		አትናቴዎስ፡ ዘቀለዝም፡	ابا اطناتيوس الاسقف	*Athanatheus* Clysmæ Episcopus. (k)
XIX	13	በጠላን፡ ሰማዕት፡	عيد بطلان	*Batalanus* Martyr.
		ቂርቆስ፡	- - -	*Cyriacus* Martyr.
		ሰማዕታተ፡ እስና፡	- - -	Martyres Latonopolis. (l)
		አቤል፡ ወልዱ፡ ለተክለ፡ ሀይማኖት፡	انطونيوس الاسقف	*Abel* è sodalitate *Tecla-haimanoti.* (m)
		- - -	- - -	*Antonius* Episcopus.
XX	14	በአተ፡ መቅደስ፡ ዘሐና፡	- - -	*Introitus seu Purificatio Hanna* (n)
		ቴዎድሮስ፡ ሊቀ፡ ሰራዊት፡	Martyr. تادرس الشهيد القايد Dux.	*Theodorus* Dux exercitus. (o)
		ገብረ፡ ኢየሱስ፡	- - -	*Gabra-Iesus.*
		ቴክላ፡	- - -	*Tecala.*
XXI	15	ቅ፡ ማርያም፡ ድንግል፡	السيدة العذراء	S. MARIA VIRGO.
		ኡርኤል፡ ሊቀ፡ መላእክት፡	- - -	*Vriel* Archangelus.
			- - -	*Eustathius* Antistes. (p)
		ሱስንዮስ፡	- - -	*Susneus.*
		በጸሎተ፡ ሚካኤል፡	- - -	*Batzalota Michael.* (q)
		አው፡ ክርስቶስ፡	- - -	*Au-Christos.*
XXII	16	መቃርዮስ፡	- - -	*Macarius.*
		ጠራብዮን፡	- - -	*Therapio.*
XXIII	17	ሎንጊኖስ፡	- - -	*Longinus.*
		ማሪና፡	- - -	*Marina.*
		- - -	سنوده الشهيد	*Sinoda* Martyr.
XXIV	18	ኖቡ፡	- - -	*Nobus.*
		ስምዖን፡	سمعان البطريرك	*Simeon* Patr. Alex. (r)
		ተክለ፡ አዶናይ፡	- - -	*Tecla-Adonai.* (s)
XXV	19	ማርያም፡ ክብራ፡	- - -	*Mariam-Kebra.*

Za-

(d) Idem extat d. 7. *Januar.* عيد *Festum* habet Calcasendius, ubi Arabica corrige secundum nostram lectionem. (e) Vide *Annotat. N. XXXIII.* (f) De hac urbe dicemus infra in *Annotat.* nostris *N. XXIX.* (g) Hæc supra adfuit d. 11. *Maji.* & 12. *Junii.* (h) Vide *Annotat. N. XXXIV.* (i) Idem supra commemoratur à Coptitis d. 26. *Octobris.* (k) Vide *Annotat. N. XXXV.* (l) De hac urbe Ægypti supra dictum d. 19. *Januarii* lit. u. (m) Et hunc quoque memoravimus d. 24. *Decembr.* & 12. *Maji.* Infra d. 14. *Aug.* plura de eo dicturi. (n) Vide *Annotat. N. XXXVI.* (o) Vide *Annotat. N. XXXVII.* (p) Vide *Annotat. N. XXXVIII.* (q) Idem extat supra d. 12. *Junii.* (r) Quadragesimus secundus Patriarcha Alexandrinus fuit cognomento *Syrus*; veneno sublatus fertur hoc die. (s) Vide *Annotat. N. XXXIX.*

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Julius.				
		ዘኢየሱስ፡	- - -	*Za-Iesus.*
		አባ፡ ከረዚን፡	- - -	Abba *Carazûn.*
		አጥሮብዮስ፡	- - -	*Eutropius.*
		- - -	عروج الخنوخ الي السماء (t)	Ascensio Henochi in cœlum.
		፪እእላፍ፡ ወ፭ፕ፡ ሰማዕታት፡ በሀገረ፡ አትሪብ፡	الخمس والعشرون الذين استشهدوا باتريب	Duæ myriades & V. mille martyres in Urbe Atribi.
		ተክላ፡	تكلا	*Thecla* Apostolica.
		ቅዳሴ፡ ቤተ፡ መርቆሬዎስ፡ በምስር፡	تكريز كنيسة ابو مرقوريوس بمصر	Encænia ædis Mercurii in Ægypto. (u)
		አንቶኒኖስ፡	- - -	*Antoninus.*
		ኤጲማኮስ፡	- - -	*Epimachus.*
		ይስሐቅ፡	- - -	*Isaacus.*
		ኢላርያ፡	- - -	*Hilaria.*
		ተክላ፡ ወአሞጊ፡	- - -	*Tecla* & *Amogia* Martyres.
		ዲማድዮስ፡	- - -	*Dimadius.* (x)
XXVI	20	ዮሴፍ፡	يوسف النجار	*Ioseph* Sponsus Mariæ.
		ጢሞቴዎስ፡	Faber lignarius.	*Timotheus* Frater Petri.
		ሰላማ፡ Salâma.	- - -	*Frumentius* Æth. Apost. (y)
		ሳሙኤል፡	- - -	*Samuel.* (*)
		- - -	يوسف الصديق	*Ioseph* justus. (z)
XXVII	21	አሞኒ፡ ወ	القديس امون	*Ammonius* &
		ትዮጲላ፡	- ⊦ -	*Theophila.*
		ፒፋሞን፡	- - -	*Pisamon.* (a)
		ስምዖን፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Simeon* Patr. Alexand. (b)
		ሕዝቅኤል፡ ነቢይ፡	حزقيال النبي	*Ezechiel* Propheta.
XXVIII	22	አብርሃም፡ ይስሐቅ፡ ወይስራኤል፡	- - -	ABRAHAM, ISAAC & ISRAEL.
		መስቀል፡ ክብራ፡	- - -	*Mascal-gebra* fœm.
		አድሮኒቆስ፡ ወ	- - -	*Adronicus* &
		አትናስያ፡	- - -	*Athanasia.*
		ፊልጶስ፡	- - -	*Philippus.* (c)
		- - -	مريم المجدلية	*Maria Magdalena.*
XXIX	23	ልደተ፡ ክርስቶስ፡	- - -	NATIVITAS CHRISTI
		ፍልሰተ፡ ሥጋ፡ ዘታዴዎስ፡ ሐዋርያ፡	Discip. & Apostol. تداوس التلميذ الرسول	*Translatio corporis Thaddai* Apostoli.
		ወርሰኖፋ፡	- - -	*Wersanofa.* (d)
XXX	24	መርቆሬ፡ ወ	- - -	*Mercurius* &
		ኤፍሬም፡ አኀው፡	- - -	*Ephrem* Fratres.

(t) Vide *Annotat.* N.XL.

(u) *Martyr sagittis confixus* in urbe *Bana*, quæ in Thebaide seu superiore Ægypto sita, Πανόπολις Ptolemæo dicta fuit, sede Episcopali clara. *A. Kircher. Ling. Ægyp. restit.* pag. 208. & 614. (x) Hic variè scribitur & effertur, *Dimadius* d. 8. Sept. ut hîc, Apud Coptitas *Demadius* d. 30. Maji *Dumadius* vel *Dumatheus* d. 17. Januar. ut peregrina solent. (y) Hic supra occurrit d. 23. Sept. & d. 18. Decembr. De eo vide annotationes nostras N. II. & N. XLI. (*) *Equitator Leonis*, de quo egimus supra in Comment. Lib. 3. N. 21. §. 2. (z) *Josephum* hunc Latini habent hoc ipso die unum è septuaginta duobus discipulis, atque illum esse ferunt, qui simul cum *Matthia* in locum Judæ proditoris propositus fuerit Apostolis, Actor. 1. 23. (a) Vide Annotat. N. XLII. (b) Supra die 24. hujus *Simonem* Patriarcham Alexandrinum habuimus; hic de *translatione ossium* ejus agitur, aliàs hoc nomine quinquagesimus primus inter Patriarchas reperitur. (c) *Tecla-Haimanoti* sodalis, ut *asceta insignis* laudatur. (d) Hæc supra occurrit d. o. Junii.

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Julius.				
		ቅዳሴ:ቤት:ዘሱርያል፡	- - -	Dedicatio ædis *Surielis*.
		ጳውሎስ፡	- - -	*Paulus*.
		እንድርያስ: ወማትያስ፡	- - -	*Andreas* & *Matthias*.
		- - -	طيماناوس البطريرك	*Timotheus* Patriarcha. (e)

AUGUSTUS DUODECIMUS ÆTHIOPUM MENSIS

ነሐሴ፡ NAHASSE. COPTIT. مسري ⲙⲉⲥⲱⲣⲏ: MASSARI.

Calendarium Æthiop.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
August.	Julius.			
I	25	ዮሴፍ፡	- - -	*Iosephus* Arimathæus.
		ኒቆዲሞስ፡	- - -	*Nicodemus*.
		አቦሊ፡	ابالي الشهيد	*Obolius* Martyr. (f)
		ጲስጢስ : ኤልጲስ: ወአጋጲስ፡	- - -	Πίςις. Ελπὶς ϗ ἀγάπη tres Virgines. (g)
II	26	አትናስያ፡	- - -	*Athanasia*.
		ኢዮጰራቅስያ፡	- - -	*Eupraxia*.
		- - -	مينا الشهيد	*Menas* Martyr.
III	27	ሶፍያ:ንግሥት፡	- - -	*Sophia* Regina.
		ስምዖን፡	سمعان العمودي	*Simeon* Stylites. (h)
IV	28	መርቆሬዎስ፡	- - -	*Mercurius* Asceta.
		ሕዝቅያስ፡	- - -	*Hizkias*.
		ማቴዎስ፡	- - -	*Matthæus* Eremita.
V	29	ዳዊት : ወአኀዊሁ : በምድረ: ስንጋር፡	انبا داود السنجاري Singariensis.	*David* & fratres ejus in terra Singar. (i)
		አብርሃም፡	- - -	*Abraham* Asceta.
		ተክለ:ሚካኤል፡	- - -	*Tecla-Michael* cantor.
		ፊልጶስ፡	- - -	*Philippus*.
		ዮሐንስ: ሐራዊ፡	- - -	*Iohannes* præf. militum.
		ኢዮልያ፡	- - -	*Iulia* Eupraxiæ socia.
		ተክለ፡ኢየሱስ፡	- - -	*Tecla-Iesus*.
VI	30	አባ: ዊፃ : ረድእ: ሲኖዳ፡	انبا ويصا تلميذ انبا شنوده	Abba *Witza* discipulus Shinodæ.
		ኢዩስጣ፡	- - -	*Iusta*.
		ማርያም:መግደላዊት፡	- - -	*Maria Magdalena*. (k)
		ቅዳሴ: ቤት : ዘሄሮድ፡	- - -	Dedicatio ædis *Heroda*. (l)
VII	31	ፅንሰት: ማርያም፡	- - -	*Conceptio Mariæ*. (m)
		አሮን: እኁሁ:ሙሴ፡	- - -	*Aaron* Frater *Moysis*.
		ጴጥሮስ: ሐዋርያ፡	- - -	*Petrus* Apostolus.

Timo-

(e) *Timotheum* Patriarcham Coptitæ hoc die habent, quo nomine plures dantur, ut in Annotat. N. XI. dicemus.

(f) Istud nomen reperitur die 24. Decembr. & 11. Maji. Martyr cum CCLX. sociis. (g) Vid. *Annotat. N. XLIII.* (h) De hoc supra egimus d. 4. Sept. quo die à Græcis celebratur. Ibi vide lit. k. (i) سنجار *Singar*. Copticè *Shingers* urbs est Ægypti, quam habet A. Kitcherus in *lingua Ægypt. restitut.* Porta 6. c. 11. p. 209. (k) Hanc Coptitæ paulo ante habent die 28. Julii, qui Romanis & Græcis est XXII. ejusd. (l) *Herodas* iste supra memoratus fuit die 25. Maji. (m) Vide Annotat. N. XLIV.

Calendarium		Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
Æthiop. Augustus.	Julian. Julius.			
		ጢሞቴዎስ፡ ቢጸ፡ ዲዮስቆርስ፡	طيماناوس البطريرك	*Timotheus* Socius Dioscori. (n)
		ናእድ፡	- - -	*Naodus* i.e. Aod. (o)
	August.			
VIII	1	አልዓዛር፡ወመክብያ፡ወ ደቂቆሙ፡ ሰብዐቱ፡	- - - السبعة الفتية بانطاكية	*Eleazarus* & *Machabaea* & Liberi eorum septem. (p)
IX	2	ኦሪ፡ እምሰጥኑፍ፡	انبا اري (q) بسطنوف	*Ori* è *Setnuf*.
X	3	መጥረ፡	- - -	*Metra*.
		አባ፡ ቢካቦስ፡	Fest. Cabi. عيد الكباس	Abba *Bicabus*. (r)
		ክርስጥፎሮስ፡	- - -	*Christophorus*.
XI	4	ሞይሲስ፡ ኤጲስ ቆጶስ፡ አውሲም፡	- - -	*Moisis* Episcopus *Ausimi*.
		አብጥሎሜዎስ፡ እመኑፍ፡፡	ابطلماوس الشهيد بمنوف العلية	*Ptolemaus* martyr è Memphi superiore. (s)
XII	5	ሚካኤል፡ሊቀ፡መላእ፡	تذكار رييس الملايكة	MICHAEL Archangelus.
		ቈስጠንጢኖስ፡ ነገሠ፡	Memoria Princ. Angelorum.	*Constantinus* regnavit.
XIII	6	ተወልጦ፡ ራእዩ፡ ለእየሱስ፡ በታቦር፡	تجلي (t) الرب بطور تابور	*Transfiguratio* aspectus Jesu in monte *Thabor*.
		ብንያሚን፡	- - -	*Benjaminus*.
		አባ፡ ጋለዮን፡	- - -	Abba *Gallio*.
XIV	7	ባስሊቆስ፡	- - -	*Basilicus*.
		ድምያጥ፡	- - -	*Damiates*.
		ስምዖን፡ ወዮሐንስ፡	- - -	*Simeon* & *Iohannes*.
XV	8	ገንዘተ፡ ድንግል፡	- - -	*Pollinctura Virginis*. (u)
		ክርስቲና፡	- - -	*Christina*.
		ላውረንትዮስ፡	- - -	*Laurentius*. (x)
		መረና፡	- - -	*Marina*.
XVI	9	ዕርገተ፡ሥጋ፡ማርያም፡	صعود جسد السيدة	*Ascensio corporis Mariæ*. (y)
		ጊዮርጊስ፡	Festum Assumtionis Mariæ.	*Georgii ossium* translatio.
		ጌጋር፡ መስፍነ፡ ሶርያ፡	- - -	*Gegar* Dux Syriæ.
XVII	10	እንጣዎስ፡	- - -	*Entheus*.
		አክራጥስ፡	- - -	*Acrates*.
		ያዕቆብ፡ምስለ፡	يعقوب الشهيد	*Iacob* Martyr, cum
		ዮሐንስ፡ወ	- - -	*Iohanne* &
		አብርሃም፡	- - -	*Abrahamo* sociis.
		አረጋዊ፡ [ጳጳስ፡	- - -	*Aragavvans*.
XVIII	11	እለስክንድሮስ፡ ሊቀ	- - -	*Alexander* Patr. Alex. (z)
		ዮስጢኖስ፡	- - -	*Iustinus*.
XIX	12	ፊንሐስ፡	- - -	*Phinehas*.
		ፈለሰተ፡ ሥጋ፡ ለመቃርዮስ፡	حمل جسد ابو مقار الي الدير in Monasterium.	Translatio corporis *Macarii*.

(n) Vide *Annotat. N. XLV.* (o) Quomodo ex Græco Ἀὼδ *Ebud.* Jud. 3.15. ናእድ፡ *Naod* factum sit, docuimus supra in *Comment.* Lib. I. c. 8. n. 52. 8. (p) Hoc ipso die tam Græci quàm Latini *septem fratrum Machabaeorum* mentionem faciunt, qui sub *Antiocho* Epiphane cum matre sua Antiochiæ passi sunt. Vide 2. Machab. 7. 3. (q) Vide *Annotat. N. XLVI.* (r) Nomen hoc articulum Ægyptiacum *m Pi* præfixum habet; quæ Syllaba Arabicè abjecta est, ne duplex præfigatur articulus; sine quo simpliciter dicitur *Cabus.* (s) *Memphim superiorem* habent Coptitæ ad differentiam منوف السفلي *Memphis inferioris.* (t) Vide *Annotat. N. XLVII.* (u) *Annotat. N. XLVIII.* (x) Æthiops meus habet ለወርንጥዮስ፡ *Lavernius.* Sed procul dubio scribendum *Laurentius.* Etenim circa hoc tempus die videlicet X. *Augusti* memoria ejus apud Latinos & Græcos celebratur. (y) Vide *Annotat. N. XLIX.* (z) Jam supra mentio ejus facta d. 22. Aprilis lit. d.

Calendarium Æthiop. Augustus.	Julian.	Æthiopum.	Coptitarum.	Versio Latina.
		ያዕቆብ፡ ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Iacobus* Episcopus.
XX	13	ኅባዕቱ፡ ዐደው፡	السبعة الفتية بافسوس Septem pueri in Ephefo.	*Septem dormientes.* (a)
XXI	14	ፋ.ማርያም፡ ድንግል፡		S. MARIA Virgo.
		ኢሬኒ፡	هراني الشهيدة	*Irene* Martyr.
XX I	15	ሚክያስ፡	ميخا النبي	*Michaas* Propheta.
XXIII	16	ሠላስ ፻፻፡	- - -	*Tres myriades* Martyres (b)
		ድምያኖስ ፡ ሰማዕት፡	- - -	*Damianus* Martyr *Antiochenus.*
		ወለቱ፡ አብርሃም፡	- - -	*Filia Abrahami.*
		አብርሃም፡	- - -	*Abrahamus.* (c)
XXIV	17	ይስሐቅ፡	- - -	*Isaac* F. Abrahami.
		ቶማስ፡	- - -	*Thomas* Martyr.
		ተክለ፡ ሃይማኖት፡	- - -	*Tecla-Haimanotus.* (d)
XXV	18	ቢጻርዮን፡	- - -	*Bessarion.*
		ያዕቆብ፡	- - -	*Iacob.* (e)
		እንድርያኖስ፡ ወ	- - -	*Adrianus*, &
		አንጦልያ፡	- - -	*Anatolia.*
XXVI	19	ሳራ፡ ወሞይስስ፡	- - -	*Sara* & *Moisis.*
		ተክለ፡ሰላም፡ወ	- - -	*Tecla-Salâm*, &
		አጋቦስ፡	- - -	*Agabus.*
		ሳራ፡	- - -	*Sara* Abrahami uxor.
XXVII	20	በአሚን፡ወእኅቱ፡	- - -	*Baaminus* & soror ejus
		አውዶክስያ፡	- - -	*Eudoxia.*
		ሳሙኤል፡	صموىل النبي	*Samuel* Propheta.
XXVIII	21	አብርሃም፡ ይስሐቅ ወያዕቆብ፡	الابا ابرهيم واسحق ويعقوب	ABRAHAM, ISAAC & JACOB.
		አባ፡ በርስቡ፡	- - -	Abba *Bersabaus.*
XXIX	22	ልደት፡ ክርስቶስ፡	تذكار الميلاد المجيد Memoria nativitatis gloriosæ.	NATIVITAS CHRISTI
		አትናቴዎስ፡		*Athanasius.*
		ገርሲሞስ፡ ወ	- - -	*Gersimus*, &
		ቴዎዶሮስ፡፡	- - -	*Theodotus* Ascetæ.
	•	ሄሬኔዎስ፡ ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Irenæus* Episcopus.
		ፍልሰተ፡ ሥጋ፡ ዘ	- - -	Translatio corporis
		ዮሐንስ፡ ሐጺር፡	- - -	*Iohannis parvi.* (f)
		ሰላማ፡	- - -	*Salamas* translator librorum. (g)
XXX	23	ሙሴ፡ ዘፌርማ፡	(h) موسي اسقف الفرمة	*Moyses* Episc. *Fermensis.*
	•	እንድርያስ፡፡	- - •	*Andreas.*

ΕΠΑΓΟ-

(a) Vide Annotat. N. L. (b) Ab Arianis occisos prædicat Æthiops noster. (c) *Patriarcha populi Israelitici.* Pater credentium commendatur hic ab Encomiaste, quod singulari honore affectus, & *amicus Dei* vocatus fuerit Esa. 41. 8. (d) Vide Annotat. N. LI. (e) *Patriarcha & stirps Israelitarum*; de scala cœlesti in somnio visa, Gen. 28 18. hic canit Poëta. (f) Hunc *Johannem Juniorem* habuimus supra die 20. Octobr. *Majorem* verò seu *Seniorem* die XI. Januarii. (g) *Translator librorum* (scil. sanctorum) vocatur ab Encomiaste. Quis fuerit, & quales libros verterit, de eo differimus latè *in Commentar.* Lib. 3 c. 4. N. 26. (h) Hoc die *Calcasendius* habet عيد موسي الشهيد *Festum Mosis* martyris.

ΕΠΑΓΟΜΕΝΑΙ DIES DVODECIM MENSIBVS SVPERADDITI.

ÆTHIOP. ጳጕሜን፡ PAGUEMEN. COPTITIS نسي ንሲስ፡ NISSI. (i)

Calendarium Æthiop. Epagom.	Julian. August	Æthiopum	Coptitarum	Versio Latina
I	24	ውቱክስ፡	Sancti Coptitarum his diebus apud Seldenum non reperiuntur.	*Wetukis.*
		አውሴብዮስ፡ ወ		*Eusebius,* &
		ጳኮሚስ፡		*Pachomius.*
		ሞቃሔ፡ ዮሐንስ፡	- - -	Carceratio *Iohannis Bapt.*
		አባ፡ ብሶይ፡	- - -	Abba *Bessoius.* (k)
II	25	ቲቶ፡	- - -	*Titus* Pauli Discipul. (l)
III	26	ራፋኤል፡	- - -	*Raphael.* (m)
		ሰራጵዮን፡	- - -	*Serapio.* (n)
		መልከ፡ ጼዴቅ፡	- - -	*Melchi-zedek.* (o)
		ዘርአ፡ ያዕቆብ፡	- - -	*Zer-a-Iacobus.* (p)
IV	27	ዐምደ፡ ማርያም	- - -	*Amda-Mariam.*
		፯ አኃው፡ ኅዱራን፡ በ ዐት፡ አሐቲ፡	- - -	*VII. Fratres habitantes in una spelunca.* (q)
		ለባርዮስ፡ ሊቀ፡ ጳጳስ፡	- - -	*Liberius* Patr. Roman. (r)
V	28	ያዕቆብ፡ ኤጲስቆጶስ፡	- - -	*Iacobus* Episc. Ægypti.
		በርሱማ፡	- - -	*Barsuma.* (s)
		አሞጽ፡ ነቢይ፡	- - -	*Amos* Propheta.
		አባ፡ መገድር፡	- - -	Abba *Magder.*

ስብሐት፡ ለእግዚአብሔር፡ ለዓለም፡ ዓለም፡ አሜን፡፡

DEO sit gloria in secula seculorum Amen.

(i) Quandoquidem Æthiopes & Coptitæ, secundum priscorum Ægyptiorum usum, duodenis anni mensibus tricenos tantum dies tribuunt, ad supplendum *annum solarem* necessariò quotannis *quini*, quaternis verò *seni* dies superaddendi erant, ut docemus infra *in Comment. nostro* hoc lib. Num. 67. Has *Epagomenas* الشهر الصغير *mensem parvum* à Coptitis vocari docet Seldenus pag. 247. (k) Hoc nomen aliquoties adfuit supra d. 5. *Febr.* 3. *Maji* & 29. *Junii.* (l) Idem occurrit d. 18. *Decembr.* & apud Coptitas die 22. *Martii.* (m) *Sanator morborum* exponitur à Poëta, & procul dubio *Archangelus* intelligitur, qui supra memoratur d. 13. *Decembr.* (n) Supra extat ሰራብዮን፡ d. 27. Jan. Alibi ሰራፍዮን፡ adeò variant in peregrinis vocabulis. De eo scribit hoc loco Encomiastes: *quòd vendiderit semetipsum, & pretium distribuerit pauperibus proselytis.* (o) Reperitur quoque supra d. 17. Aprilis. (p) *Regis Æthiopiæ* hoc nomen fuit, sed hic memoratur *prædicator Fidei Evangelicæ.* (q) *Septem fratres S. Felicitatis* Romæ sub Antonino Imperatore passi memorantur in *Martyrologio Romano* die X. Julii. Num iidem sint dubito. De *Spelunca* enim ibi nihil legitur. (r) Λιβέριος Πάπας Ῥώμης *Liberius Papa Romanus* habetur eodem die in Synaxariis Græcorum. *In martyrologio Romano* non reperiri miror. Trigesimus septimus fuit numero; Vixit circa annum Christi 352. Æthiopes *Patriarcham* vocant, quia nomen Patriarchâ majus in Hierarchia Ecclesiastica non habent. (s) Obiit die 9. Febr.

Hæc sunt, quæ pro instituti nostri ratione de *Sanctis Ecclesiæ Alexandrinæ* dicere voluimus & potuimus. Plura aliquando dicturi, ubi Menologii alicujus Æthiopici copiam nacti fuerimus. Etenim Æthiopica desumsimus ex *Encomio metrico* Anonymi cujusdam, qui laudes omnium Sanctorum secundùm festa, in Æthiopia usitata, paucis versibus persequitur. Coptica verò ex fastis *Joannis Seldeni*, illius tractatui de *Synedriis Veterum Ebræorum* annexis, Lib. III. c. 15. pag. 221. mutuati sumus; idque non exiguo nobis constitit labore. Arabica enim mendosissimè impressa, & pejus adhuc versa erant, ut *Oedipum* prius quàm *interpretem* agere cogeremur. Immortuus fuit eruditissimus *Seldenus* huic operi, aliàs procul dubio multa emendasset, & melius reddidisset. Depravatissimum fuisse oportet exemplar, ex quo impressio facta fuit. Editor quoque imperitiam suam sæpe in tritissimis ostendit; ex. gr. pag. 222. die XXI. mensis secundi, ubi pro عيد *Festum* legitur سيد *Dominus*, itaque السيد العذري pro *Festo virginis* reddidit *Dominus Virginus*. Quæ viro illi summo tribuenda non sunt. Omittimus infinita alia, ubi ر à د distinguere non potuit, ut cum p. 243. pro دهب *Aurum* legit رهب [corr. راهب] *Monachum*. Ut taceamus errores in nominibus propriis. Non enim peregrina tantùm nobisque ignota malè expressit, sed & notiora; ut cum pro مكسيمس *Maximus* legit ملسيمس *Milesimus* & d. 22. Martii pro قرقس *Cyriacus* legit *Cercesius*, quod tamen legendum erat مرقس *Marcus*: pro كريلس *Cyrillus* d. 3. Julii *Kerlesius*, & alia talia innumera, quæ studiosus lector comparatione nostri laboris facilè deprehendet. Hæsimus tamen, fortassis etiam allucinati sumus in non paucis, quæ lectores talium peritos æqui bonique consulere rogamus.

ANNO-

ANNOTATIONES
Ad
Dies nonnullos præcedentis Calendarii, qui prolixiorem expoſitionem requirere videbantur.

N°. I. Die 3. Decembr. Introitus Mariæ in Templum] Præſentatio beatæ Dei genitricis *Virginis Mariæ* in templo, tertio ætatis anno à parentibus facta, hic intelligitur; quæ *die 21.Novembr.* in menologiis Latinorum & Græcorum celebratur, & in vita ejus, quam Æthiopicè MSſam. poſſideo, pluribus commemoratur. ቦሀ.ዶኀለ: In *templum interius, ſeu ædem ipſam ingreſſam fuiſſe Mariam* imperitè tradunt Alexandrini; cùm tamen ſciant nemini niſi Sacerdotibus illud intrare licuiſſe. Addunt: *ſollicitè educatam & magnâ virtutum famâ per univerſam regionem Iſraelitarum celebratam: denique conſilio ſacerdotum decimo quinto ætatis anno Ioſepho deſponſatam fuiſſe.* Sed nullam addunt cauſam, cur tam clara, tot tantisque virtutibus ornata, & formæ excellentis Virgo non alicui ex filiis præcipuorum Sacerdotum, ſed pauperi opifici, fabro ſcilicet lignario, ſine ulla dote deſponſata; & poſtea adeò ſine omni cura relicta fuerit, ut quid ageret, quando vel ubi paritura eſſet, nemo quæreret: nec etiam Hieroſolymis in loco quodam commodo,
Luc. 2. 7. ſed ut paupercula Bethlehemi pareret, atque *infantem reclinaret in præſepio, quia non erat locus in diverſorio*: tandem, *cum dies purgationis ejus impleti eſſent, ut ſiſterent Ieſulum Domino*, à Sacerdotibus in templo non exciperetur, nec ullo inſigni honore afficeretur, ſed tanquam ignota non niſi à *Simeone* & *Anna* Propheteiſſa ſalutare-
d. c. v. 27. tur. Et ille quidem non famâ adventus ejus permotus, ſed in ſpiritu [h. e. inſtinctu Spiritus S.] in templum venerat. Plura qui de celebritate hac ſcire volet, conſulat *notas Baronii* ad dictum diem, & allegatos ab eo autores, & videat, quomodo dubiis iſtis reſpondeant.

N°. II. Die 18. Decembr. S. FRUMENTIUS] *Æthiopiæ* verus hic eſt *Apoſtolus*, cui ſoli converſionem ſuam Habeſſini debent; qui illum mutato nomine SALAMAM vocaverunt, ut in Hiſtoria noſtra docuimus L. 1. c. 2. §. 14. Baronius in Martyrologio Romano *S. Frumentium à S. Athanaſio apud Indos Epiſcopum ordinatum* reperiens, in notis ait: *Vixiſſe iisdem temporibus alium Frumentium Auxumeos in Ægypto Epiſcopum* &c. Ignorans ſcilicet *Auxumin* [rectius Axumam] *Metropolin Æthiopum* eſſe, iſtosque à veteribus cum Indis ſæpiſſimè confundi; prout luculenter demonſtravimus cùm in Hiſtoria noſtra dict. loc. & Lib. 1. c. 1. §. 9. & ſeqq. tùm in Commentario Lib. 1. c. 1. n. 23.

N°. 3. Die 24. Decembr. Tecla-haimanot] De celeberrimo hoc Æthiopum Sancto commodius nobis viſum fuit infra Num. XXXVIII. tractare.

N°. III. Die 1. Januar. Stephanus protomartyr] Diſcrepant hîc Alexandrini & ab Eccleſia Latina atque Græca: & à ſe invicem. Nam Coptitæ *inventionem oſſium ejus* in hunc diem: *martyrium* verò in XV. Septembris tranſferunt: Æthiops autem meus dubitat, fatetur tamen diſcrepantiam hîc dari; alios enim *martyrium*: alios *inventionem reliquiarum* in hunc diem collocare.

N°. IV. Die 5. Januar. Ausgenius martyr] Hoc modo tam in Coptitarum quàm Æthiopum faſtis legitur. Hi ſcribunt: *quòd ſignum ſtellarum, quas Conſtantinus M. viderat, interpretatus fuerit, & centeſimo decimo ætatis anno martyrium gladio truncatus conſummaverit.* Corruptum mihi videtur vocabulum ex Græco Εὐγένιος *Eugenius*. Nam niſi valdè fallor, ille eſt, *qui cum Macario à Iuliano Apoſtata tormenta varia paſſus; & tandem gladio cæſus fuit.* In Arabia eum collocat

Marty-

Martyrologium Romanum die XX. Decembr. Illius ergò notitiam satis habere potuerunt Alexandrini. Et cùm iste martyr *centum & decem* annos vixerit, Constantinum & sequentes Imperatores usque ad impium illum Julianum bene nosse poterat.

N°. V. Die 8. Januar. Benjaminus] Patriarcha Alexandrinus XXXVIII. fuit, sectæ Jacobitarum. Hujus tempore *Saraceni Ægyptum occupaverunt*, dedente se illis Præside Heraclii Imperatoris, nomine *Mekaukes* & ipso Jacobitâ. Nam persecutionum pertæsus, quas sectæ suæ homines à Melchitis perpetuò experiebantur, maluit Muhammedanorum, tunc temporis Christianos variis promissis pellicientium, ditionem subire, quàm perpetuas vexationes Græcorum pati. Interim latuit *Benjaminus*, donec jussu Omari, tertii à Muhammede Saracenorum Principis, ab *Amro Ibn-el-Ass* i. e. *Filio Assi* occupata Ægyptô, securitas & protectio illi promitteretur. Deplorando exemplo; *Si Christiani ob dissensiones circa sacra alii alios ita exagitent & persequantur, ut tutelam & securitatem apud Christiani nominis hostes quærere cogantur.* Magna tunc mutatio incessit, Græcis expulsis, & Melchitis cum Patriarcha suo Georgio fugientibus, Jacobitæ sub imperio Mulsulmannorum prævaluerunt. De persecutione ipsa, quam Jacobitæ à Melchitis antea passi erant, sic scribunt Æthiopes in vita Samuelis Manuscriptâ:

ወእምዝ፡ ኮነ፡ ዐቢይ፡ ስደት፡ አ ምንበ፡ ንጉሠ፡ ሮም፡ በእንተ፡ ሀይ ማኖት፡ ርትዕት፡፡ ወሰደደዎ፡ ለአ ባ፡ ብንያሚን፡ ሊቀ፡ ጳጳሳት፡ ዘእ ለስክንድርያ፤ እስመ፡ ፈቀደ፡ ይቅ ትሎ፡ ብእሲ፡ ዘተፈነወ፡ እምንጉ ሠ፡ ሮም፤ ወአምጽኡ፡ መጽሐፈ፡ ኬልቄዶን፡ ወአዘዙ፡ ይጽሐፉ፡ ኵሎ ሙ፡ አበው፡ በሀይማኖት፡ ኬልቄዶን፡፡ ወተሠይመ፡ ካልእ፡ ህየንተ፡ አባ፡ ብን ያሚን ፡፡ &c.	*Postea facta est magna persecutio jussu Imperatoris Romani propter Orthodoxam Fidem. Et expulerunt* [sede sua] Abba Benjaminum Patriarcham Alexandrinum. *Quem occidere volebat homo quidam missus ab Imperatore Romano. Et attulerunt librum Chalcedonensem* (a): *& jusserunt ut omnes presbyteri subscriberent* Fidei Chalcedonensi. *Et constitutus fuit alius in locum Abba Benjamini.*

Sequitur deinceps persecutio *Benjamini*, ejusque asseclarum manu militari per sylvas & saltus, per invia & avia usque in desertum. Frater *Mekaukis* odio sectæ in Nilum præceps datus occasionem isti dedit ad Saracenos deficiendi. De qua re *Georg. Elmacinus in Historia Saracenica* Lib. I. c. 3. p. 29.

وكان المقوقس عاملا علي مصر من جهة هرقل فاجتمع هو واكابر القبط وصالحوا عمرا بن العاص علي ان يودوا الجزية *&c.*	Erat autem *Mekaukes* Præses Ægypti nomine *Heraclii*: Et convenerunt ipse & primores Coptitarum, & pacem fecerunt cum *Amro Assi F.* eo pacto ut tributum solverent.

Duas enim conditiones Muhammedis successores victis proponebant; *ut vel Islamismum amplecterentur : vel tributa solverent*, ut ibidem dicitur. De *Patriarcha Benjamino* verò idem sic scribit pag. seq.

في سنة عشرين للهجرة كتب عمرو بن العاص لبنيامين بطريرك الاسكندرية لليعاقبة امانا فحضر بفرح عظيم بعد ان غاب عن كرسيه ثلث عشرة سنة منها عشر في مملكة هرقل وثلاث في مملكة المسلمين ☼	Anno vigesimo Hegiræ scripsit *Amrus Alassi F. Benjamino* Patriarchæ Alexandrino Jacobitæ libellum securitatis. Itaque reversus est gaudio magno, cùm à sede sua abfuisset *tredecim annos*. Decem sub imperio Heraclii: & tres sub imperio Muslimorum.

Iii *Benja-*

(a) Symbolum *Concilii Chalcedonensis* tunc temporis inter Melchitas & Jacobitas controversum.

Benjaminus quoque occurrit die 13. Augusti, qui à sanctitate & integritate vitæ commendatur; Idemne an alius sit, non liquet.

No. VI. Die 10. Januarii. Jejunium Æthiopibus ገሀደ: dictum] Vigilia *Baptismi Christi* seu *Epiphaniorum* intelligitur. Coptitæ vocant صوم الغطاس (b) *Iejunium immersionis*; (de qua die sequente) idque strictissimè observant الى العرب *usque ad vesperam*, id est: *usque ad occasum Solis*, ut ne tantillum quidem degustent; imò testibus PP. Societatis mori malint, quàm semipoculum aquæ ebibere in die jejunii, ut supra diximus in Commentar. Lib. 3. c. 6. N. 63. Duas tales vigilias scil. hanc & *Nativitatis* hoc pacto rigidè observant, teste *Wansleb. Histor. Eccl. Alexandrinæ Lib. 2. c. 18. p. 75.* Aliàs tantùm usque ad horam tertiam pomeridianam jejunant.

No. VII. Die 11. Januarii. Epiphania seu Theophania] Non memoria *Magorum*, vulgò *trium Regum*: sed Baptismi Christi in toto Oriente, & in Alexandrinâ Ecclesia hoc die celebratur, ut amplè docuimus in Commentario nostro Lib. 3. c. 6. n. 54. Coptitæ diem *immersionis sanctæ* vocant, ut die præcedente diximus. Item عيد الحميم *Festum Balneationis* d. cap. 6. n. 64. §. 9. lit. f. quia se aquâ mergunt, quod & Habessini hac die magnâ hilaritate peragunt; quamobrem illis reiteratio baptismi immeritò exprobratur, ut diximus in Historia nostra Lib. 3. c. 6. §. 43. Alexandrini triduô illud celebrant. Nobis Septentrionalibus oppidò incommodum foret istos dies in fluminibus gelu rigentibus festos agere, ut, nisi in thermis nostris, nimium tristis ista festivitas nobis futura esset. Quam ob causam in Occidente in desuetudinem venisse censeo.

N°. VIII. Die 21. Januarii. Obdormitio S. Mariæ Virginis] Diximus in notis ad *Epistolam Zara-Iacobi* Regis Æthiopiæ pag. 303. lit. f. diem *obitus S. Mariæ Virginis* non convenire cum traditione Ecclesiæ Romanæ; etenim Latini pariter ac Græci *mortem* ejus non distinguunt ab *assumtione* ejus. At Alexandrini differentiam faciunt inter Κοίμησιν *Obdormitionem* & Μετάστασιν *Translationem*; illam hoc die XXI. *Ianuarii*, qui nobis 16. est, celebrant; ejusque animam à choro Angelorum solemniter in cœlum sublatam, & corpus ab Apostolis in *Gethsemane* sepultum, die verò XVI. *Augusti* in cœlum asportatum, ac ibi animæ redditum fuisse tradunt.

N°. IX. Die 15. Feb. Hippolytus] አቡሊዮጦስ: Æthiopibus *Papa Romanus* vocatur; sicuti indicavimus in *Comment.* N. XXX. § 103. ubi etiam Canones ejus recensuimus. A *Græcis* & *Ruthenis* hoc ipso die, qui illis est Januarii trigesimus, cum multis aliis sanctis Sociis commemoratur, nec non Πάπας Ῥώμης *Papa* [urbis] *Romæ* in Synaxariis illorum appellatur. Sub *Claudio* passus dicitur, non illo vitrico & antecessore Neronis, quia tunc temporis persecutio Christianorum nondum cœperat, sed *Gallieni* successore, circa Annum Christi 267. qui strenuus miles, at Christianorum infensissimus hostis fuit. *Episcopum Portus Romani* eum fuisse censet doctissimus *P. Papebrochius* in notis ad Januarium Græcorum metricum dicto die trigesimo, ac pollicetur illustrationem historiæ illius ad diem XXII. Augusti, quô à Latinis colitur. Miraculum de eo refert Encomiastes; *quòd corpus ejus, quamvis saxo pedibus appenso, mari innataverit, nec submergi potuerit*; ut hoc & sequenti die narratur.

No. X. Die 10. Februar. Esdras] ኢስድሮስ: hoc loco vocatur, alibi rectiùs secundum Hebraicam enunciationem עזרא. ዕዝራ : *Ezra*. Quin & ሱቱኤል: *Sutuel* apud nostrum Poetam appellatur die 6. Julii. Ibi vide lit. u. Hunc *restauratorem Bibliorum* vocat Encomiastes. In qua re traditionem multorum Patrum sequuntur Æthiopes: *quasi libros sacros Vet. Testamenti in captivitate Babylonica omnino deperditos reparaverit, & inspirante Spiritu Sancto rursus è memoria sua quasi de novo descripserit.*

Sic

(b) Sic etiam lege in *Calcasendianis* die X. hujus mensis.

Sic enim de eo autor Organi :

ዕዝራ፡ ፵ ጽባሐ፡ ኢይትገባእ፡ እስከ፡ ይፈጽም፡ አጽሕፈ፡ ቃለ፡ ኦሪት፡ ወነቢያት፡ ዘአውዓየ፡ ናቡክደነጾር፡ ንጉሠ፡ ባቢሎን፡፡	*Ezra quadraginta dies non requievit, donec absolveret descriptionem Librorum Legis & Prophetarum, quos comburi jusserat* Nebucadnezar *Rex Babylonis.*

Quæ desumta sunt ex IV. Lib. Ezræ apocrypho cap. 14. 21. & seqq. speciatim v. 40.

N°. XI. Die 13. Februar. Timotheus] Plures dantur hujus nominis Patriarchæ Alexandrini, quos non distinguunt autores quibus ego utor, nisi quod Encomiastes Jacobita hunc *Timotheum* laudet, quod *Eutychem* cum sequacibus suis igne verbi sui quasi cremaverit; sic enim loquitur :

ወዕየ፡ በነደ፡ ቃሉ፡ እለ፡ ተአምኑ፡ በትምህርቱ፡ ለዐለው፡ አውጣኪ፡፡	*Arserunt flammâ prædicationis ejus, qui crediderunt doctrinæ hæretici Eutychis.*

Ex quo simul constat Jacobitas Eutychianos non esse. Nam, *Timotheus* qui hoc mense mortuus est, trigesimus secundus Patriarcha Jacobita sine dubio fuit, *Asterio* Melchitarum Patriarchâ tunc existente.

N°. XII. Die 12. Martii. Melagius Martyr] Arabicum ملاجي *Melagi.* Æthiopes scribunt መላዚ፡ *Melazi.* Inde apparet, quòd Æthiopes à Coptitis: non verò hi ab illis Synaxaria sua acceperint. Quippe ዘ፡ *Æthiopicum* Arabicè per ز benè exprimi potest; at viceversa ج *Arabicum* exprimere non possunt Æthiopes nisi per ዘ፡ *Z.* vel rectius per suum ዠ፡ Amharicum.

N°. XIII. Die 16. Martii. Michael Patriarcha Alexandrinus] De hoc scribit Encomiastes, quòd pax in terra fuerit, & cœlum pluviam dederit illius tempore. Χαιλ خاييل *Chael* per Aphæresin scribunt Coptitæ. Obiit hac die. *Quadragesimus sextus* Patriarcha Alexandrinus fuit; alius sequitur die 20. hujus.

N°. XIV. Die 17. Martii. Abba Garima] Unus è novem Sanctis Fidei propagatoribus in Æthiopia fuit; de quibus in *Histor.* nostra, 3. 3. 4. & in *Commentar.* 3. 3. N. 18. § 4. & 5. De æde & monasterio ejus in Tigra scribunt Patres Societ. quod ibi fuerit sepultus ; *In addit. ad relat. Æthiop.* alibi sæpe allegatis Lib. V. c. 2. pag. 279.

N°. XV. Die 22 Mart. Festum Palmarum] seu احد الشعانين *Dominicam Palmarum* Philip. 4. tit. vocant Coptitæ. *Calcasendius* die 24. hujus illud habet. Æthiopes ሆሣዕና፡ *Hosanna* appellant; Arabicum vocabulum (quod in Golio non repetitur) corruptum videtur ex Syriaco ܐܘܫܥܢܐ Græcè ὡσαννά *Hosanna.*

N°. XVI. Die 29. vel *secundum Calendar. Vulgatum* die 25. Martii. Festum Conceptus Christi] Vulgò *Festum Annunciationis.* Eodem die ac in Ecclesia Latina & Græca celebratur. Coptitis dicitur : *Annunciatio Angeli Gabrielis Domina facta.* Calcasendius hoc die habet جمعة الصلبوت *Feriam sextam crucifixionis.* Ital. *Venerdi santo.* Nobis Charfreytag.

N°. XVII. Die 10. Aprilis. Gabriel Patriarcha Alexandrinus] Septuagesimus fuit numero. ወልደ፡ ቱሬይክ፡ Filius *Toraik.* Laudatur ab Encomiaste, quòd precibus & adhortationibus suis Æthiopiæ motus sedaverit. Literatus fuit : Canones & alios nonnullos rituales libros composuit. Alius adfuit die 21. *Febr.* & XI. Julii.

N°. XVIII. Die 30. Aprilis. Marcus Evangelista] Mariæ filium eum vocat Encomiastes, ejusque martyrium hoc loco describit, *quòd funibus tractus fuerit tanquam taurus in bovile : cùm tandem comburere voluerint eum, pluvia superveniens ignem extinxerit.*

N°. XIX. Die I. Maji. Nativitas Mariæ.] Æthiopes cum Coptitis diem nativitatis beatissimæ Virginis *Calendas Maji* esse firmiter persuasum sibi habent.

Sic enim notatum in Calendariis eorum reperitur. Idem tradit Rex Æthiopiæ *Zera-Jacobus* in epistola sua; suprà Lib. 3. c. 3. n. 30. §. 10. Idem bis extat *in vita S. Mariæ*, quam Æthiopicè manuscriptam possideo. Ne tamen traditionem Ecclesiæ Latinæ & Græcæ negligerent, etiam *X. die Septembr.* secundum computum suum, eam commemoraverunt; & ne S. Virgo bis nata videretur, encomiastes meus ad illum diem addit: *prout Macarius scripsit.* Id est, *secundùm Macarii traditionem.*

No. XX. Die 2. Maji. Theodorus] *Filium Pachomii* habent Coptitæ, scilicet *spiritualem*, id est, discipulum & sectatorem. Fuit enim ejus in præsulatu Successor, seu *Antistes Ordinis monastici.* A Græcis die post Pachomium, decima sexta hujus, colitur: à Latinis verò die XVIII. Decembr. Seldenus in Calcasendianis ait: *Græcos Theodoræ virginis martyrium huic diei tribuere*; quod ego in Synaxariis eorum non reperio, nisi d. 2. Aprilis, ubi τῆς Παρθενομάρτυρος Θεοδώρας *Virginis martyris Theodoræ* mentio fit, quæ huc non spectat.

No. XXI. Die 4. Maji. Johannes Patriarcha Alexandrinus] Istius mentio fit supra d. 1. *Decembr.* & ibi not. c. Laudatur ab *ædificatione Ecclesiarum*, quâ in re annonâ adjutus dicitur ab Imperatore *Zenone.* عيد يحنس *Festum Iohannis* in Calcasendianis legendum opinor.

No. XXII. Die 5. Maji. Jeremias] Hæc genuina sedes est istius Prophetæ. Etenim *Calendis Maji*, die scil. proximâ in menologiis non tantùm Græcorum, sed & Latinorum omnium reperitur, teste *Baronio* in notis ad h. locum. Coptitæ memoriam ejus bis celebrant, hîc & VIII. d. *Septembris.* Æthiopes verò die 21. Januarii.

No. XXIII. Die 7. Maji. Athanasius] *Magnus* intelligitur, Orthodoxæ Fidei ὑπερασπιστής. Vigesimus Patriarcha Alexandrinus. *Apostolum* vocant Coptitæ: rectiùs رسولي ሐዋርያዊ: *Apostolicum virum* Æthiopes. In Calcasendianis lege اثناسيوس *Athanasius.* Fuerunt etiam alii hoc nomine Patriarchæ. Secundum habuimus supra d. 9. & 19. Septembris. Coptitæ unum habent die 20. Novembr.

No. XXIV. Die 9. Maji, qui nobis vulgò quartus est. Inventio Crucis] Latini die proximè antecedente, die videlicet 3. hujus mensis, eandem commemorationem in Martyrologio Romano habent. Græci hoc quidem loco de ea silent. Eandem tamen narrant die 14. *Septembris*, quo die *Exaltatio Crucis* in Ecclesia Latina celebratur. Encomiastes noster dicto die *Crucem inventam & indicio mortui resuscitati cognitam* tradit. *Funus enim*, ut Sulpitius Severus loquitur, (c) *attactu patibuli Christi redivivum inter spectatores suos adstitit.* Quæ hodie communis Ecclesiarum Orientis atque Occidentis est traditio; at olim alii autores plurimi (d) tradunt: *Fœminam tantùm quandam illustrem, gravi morbo laborantem, admotâ verâ Christi cruce convaluisse.* Sunt tamen qui de re gesta planè dubitent, non tantùm ob variantes circumstantias, sed maximè ob *Eusebii* silentium, qui Helenæ tunc temporis Hierosolymis acta accuratissimè perscribens, imò aream templo ædificando repurgatam narrans, nihil prorsus neq; de cruce inventâ, neque de miraculis editis refert: præsertim quòd & *Gelasius Papa* cum LXX. Episcopis in Concilio Romano congregatis (e) generatim loquendo, *Scripta de inventione S. Crucis Dominicæ, si ad Catholicorum manus pervenerint*, cum cautela legere jubeat. Quam sententiam &
1. Thes. 5. nos secundum verba Apostoli ab ipso allegata: *Omnia probate, quod bonum est tenete,*
20. amplectimur. Aliàs memoria S. Crucis apud Alexandrinos sæpius recurrit, videlicet d. 16. 17. & 18. Septembr. *Cyriacus*, cujus d. 5. Octobr. mentio fit, *locum S. Crucis Helenæ ostendisse* fertur. *Apparitionem ejus in Golgotha* die 12. Maji; denique d. 10. Martii *Inventionem* illius rursus narrant; eo ipso fatentes, quòd tempus hujus facti incertissimum sit.

No. XXV. Die 12. Maji. Johannes Chrysostomus] Coptitæ & Æthiopes

(c) Histor. Eccles. Lib. II. c. 48. 33. (d) Theodoretus, Socrates & Sozomenus. (e) Dist. XV. cap. Sancta Rom. Eccles. 3. 5. Item Scripta.

thiopes Græcum χρυσόστομος suâ linguâ reddiderunt *Os aureum*. Homilias ejus Æthiopicè versas habent Æthiopes, sed qualis autor esset iste *Os aureum* diu hæserunt Patres Societ. in Æthiopia, donec Patriarcha eorum *Alphonsus Mendez* Græce doctus, illis significaret *Chrysostomum* intelligi.

N°. XXVI. Die 14. Maji. Pachomius pater Sodalitatis] Coptitarum vocabulum الشرك *Communionem* seu *Consociationem* denotat. Nam Pachomius quia regulas vitæ solitariæ conscripsit, quasi alter Pater seu Institutor Sodalitatis monasticæ haberi potest; hinc Κοινόβια *Cœnobia* Græcis à communi vivendi ratione appellata. De discipulo & successore ejus Theodoro supra die 2. hujus dictum. Sed vereor, ne proprium σύμμαχος *Symmachus* Coptitæ pro appellativo *Commilito* acceperint; ita ut ابو الشرك dicatur quasi *consors militia*, *Contubernalis*; quod ex Commentariis eorum aliquando pleniùs cognoscemus.

N°. XXVII. Die 20. Maji. Elesbaas] Aliàs *Caleb* Æthiopibus dictus, Rex fuit Æthiopiæ nostræ, *S. Areta* ejusque sociorum martyrum *Negranensium*, quos impius *Dunavvas* (*f*) Rex Homeritarum sectâ Judæus crudelissimè occiderat, acerrimus ultor & vindex, ac ob id tam à Græcis quàm à Latinis in Sanctorum numerum relatus die 27. Octobris. Laudatur ab Encomiaste meo quòd *coronam suam Hierosolymam miserit, ut ibi in signum depositæ potentiæ suæ suspenderetur* (*g*). Prout diximus in Historia nostra Lib. 2. c. 4. §. 22. & in Commentar. d. lib. n. XXI.

Plura de eo reperiuntur apud *Nicephorum* Lib. 17. c. 6. apud *Metaphrasten* de S. Areta d. 24. Octobris, & apud *Cedrenum* anno quinto Imperatoris Justini. *Martyrum* autem *Negranensium* CCCXL. mentio fit apud Æthiopes die 26. *Novembr.* In Martyrologio verò Romano die 24. *Octobris*.

N°. XXVIII. Die 25. Maji. Salome Mariæ socia] Hoc die in Calcasendianis legendum conjicio عيد سلومة *Festum Salomes*. Describitur in homilia Theophili manuscripta tanquam *obstetrix, & individua S. Mariæ comes, & socia itineris in Ægyptum*. Inter Apocryphos à *Gelasio* refertur (*h*) *Liber de nativitate & obstetrice Salvatoris*. An adhuc reperiatur, & an ibi de Salome agatur, me latet.

N°. XXIX. Die 19. Junii. Anub-Bissojus] Hoc nomen Ægyptiacum ወርቅ፡ ጽሩይ፡ *Aurum purum* exponit Poeta meus; πινουβ enim Copticè *aurum* est. Martyrium perfecit in urbe ሀገረ፡ ፀሐይ፡ Arab. عين الشمس *Oculus* sive *fons Solis*. *Heliopolis* Græcis Hebraicum כהן און Gen. 41. 45. 50. Vulgata reddit: *Sacerdotem Heliopoleos*. *Regia Pharaonis* olim, secundum Abulfedam, nunc destructa. Plura de hac urbe habet Seldenus in annotat. ad d. XVII. Junii. pag. 244. ብሶይ፡ & ኖብ፡ die V. Febr. tanquam diversi Sancti ponuntur; Verùm ኖብ፡ & አኖብ፡ non differunt. Ille paulò inferiùs d. 23. Junii reperitur.

N°. XXX. Die 25. Junii. Pilatus & Procla conjuges] Et Pilatum salutat Poeta noster & Uxorem ejus. Illum, quòd laverit manus in signum innocentiæ Christi: hanc, quòd dehortata fuerit maritum. Græci in Synaxariis suis istam habent die XXVII. Octobris, his verbis τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ [μνήμη] τῆς ἁγίας Πρόκλης Συζύγου τοῦ Πιλάτου. *Hoc ipso die memoria S. Proclæ conjugis Pilati.* At Latini eam ignorant.

N°. XXXI. Die 28. Junii. Theodosius Patriarcha Alexandrinus] Duo hujus nominis in Catalogo Patriarcharum apud Ath. Kircherum reperiuntur; trigesimus tertius, & septuagesimus nonus. Primus laudatur à Poeta meo Jacobitâ ob fidem Orthodoxam, ob quam multas ærumnas & exilium perpessus fuerit. Vereor ergo ne idem ille sit, quem Kircherus Archihæreticum vocat, à quo Theodosiani acephali dicti.

N°. XXXII. Die 7. Julii. S. Ignatius] Iste *Sedem Petri* obtinuisse dicitur ab Encomiaste, non quidem Romanam, sed *Antiochenam*. Quia *tertius post beatum Apostolum Petrum Antiochenam rexisse* dicitur *Ecclesiam* in Martyrologio Romano

 d. 1.

(f) Dunaas aliis, aliis malè Damianus. (g) Hic genuinus sensus est carminis in Histor. nostra dict. luc. §. 39. allegati. (h) Dist. XV. c. *Sancta Rom. Eccles.* supra allegato.

d. 1. Februarii. At Græci in Synaxariis suis illum *secundum* dicunt *Antiochiæ Episcopum* τῶν ἀποστόλων διαδοχον *Apostolorum successorem.* De qua re videsis *Baronium* in notis ad dictum Martyrologium illo die.

N°. XXXIII. Die 16. Julii. Iohannes possessor Evangelii aurei] Arabica Coptirarum verba sic legenda & exponenda censemus. Encomiastes meus dicit, quòd Pater istius Johannis, vir magnificus, sibi fieri curaverit *Codicem Evangeliorum aureum.* Res notatu digna, exemplò in Europa carens. *Argenteum* quidem *Codicem* habemus Evangeliorum ab *Vlphila* Gothorum in Mœsia Episcopo circa annum Christi 360. Gothicè translatorum; quæ cum Islandica, Suecica & Latina lingua *Stokholmiæ* Anno 1671. impressa sunt. Monumentum antiquitatis haud spernendum, à *tegumento argenteo* ita dicitur, & nunc in Bibliotheca Upsaliensi asservatur. Quomodo comparatus fuerit aureus ille Codex ex Synaxariis Australium Ecclesiarum, scilicet Æthiopum & Coptitarum, aliquando discemus, fortassis etiam quonam evaserit. Cæterôquin iste Dominus Johannes ab abstinentia & emaciatione corporis sui nimiâ à Poeta impensè laudatur.

N°. XXXIV. Die 17. Julii. Dabra-Libanus] Nomen est Monasterii totius Æthiopiæ præcipui in Shewa siti; de quo egimus *in Histor.* nostra 3. 3. 27. & in *Commentario* hoc libro Num. XXV. *Corruptè* in veteribus tabulis Geographicis *Bilibranos.*, & pejùs adhuc in addit. PP. Societ. ad Relat. Æthiop. pag. 285. *Plurimanos.*

N°. XXXV. Die 18. Julii. Clysma.] قلزم *Kulzum* scribunt & pronunciant Arabes, quos sequuntur Æthiopes. Est autem *Clysma* urbs Episcopalis Ægypti non ad montem Sinai, ut Golius in Lexico habet, sed ad occidentale maris rubri littus sita, unde totū mare nomen suum ab Arabibus accepit, qui id بحر قلزم *Mare Kulzum* vocant. Episcopus hujus urbis inter alios Episcopos Ægyptiacos subscripsit Epistolæ ad Leonem Imperatorem, occasione Concilii Chalcedonensis.

N°. XXXVI. Die 20. Julii. Introitus Hannæ] nimirum in templum Hierosolymitanum cum infante Maria intelligitur; Ergo dicendum nobis esset *Festum purificationis Hannæ*, prout supra d. 8. nobis d. 2. *Februarii* de S. Maria loquimur. Sicuti autem festum illud ab Æthiopibus በዐለ: አርብዓ: *Festum quadraginta dierum* vocatur, quia quadragesimo demum die post partum masculi mulieribus templum ingredi licebat; ita hoc festum Hannæ dicendum esset *Festum sexaginta dierum*, quibus expletis puerperæ fœmellarum oblationem à Deo injunctam offerebant. Posita igitur Calendis Maji *S. Mariæ Nativitate* sexaginta dies pridie 20. diei Julii absolvuntur. Igitur in hunc diem commemoratio ista ab Alexandrinis constituta fuit.

Lev. 12.

N°. XXXVII. Die eodem. Theodorus Dux] ኧለስፋሕስር: *Elesphechser* à patria, ut puto, cognominatur. De eo scribit Encomiastes, quòd auxilio divino exercitum Barbarorum fuderit. In Synaxariis Græcorum d. 8. *Junii* sub Licinio Imperatore reperio ducem hujus nominis apud Euchaitas natum. Num idem sit, è menologiis Æthiopum aliquando cognoscemus.

N°. XXXVIII. Die 21. Julii. Eustathius Antistes] Hoc die celebris iste sodalitatis monasticæ in Æthiopia fundator natus dicitur, matre *Sena-Hivvata.* Tunica ejus miraculosa, quâ mare tanquam rate aliqua trajecit, passim commendatur. Diximus de eo in *Historia* nostra 3. 3. 30. & in *Comment.* d. cap. n. XIX. §. 2. Ille ipse est, qui XVIII. *Septembr.* & XV. *Decembr.* à miraculis prædicatur.

N°. XXXIX. Die 24. Julii. Tecla-Adonai] Hic (ni fallor) Sodalitatis monasticæ præsul fuit, & antistes summus, cum Barbari Gallæi sedem illius præcipuam *Dabra-Libanos* (de quo paulo ante *Num. XXXIV.*) destruerent, illô prius interfectô.

N°. XL. Die 25. Julii. Ascensio Henochi in cœlum.] رفعة ادريس *Exal-*

Exaltationem Idrisii habet Calcasendius. *Henochum* enim sic vocant Muhammedani. Sequentia perverssissimè descripta, divulsa & reddita sunt in Calendario Copti-co Seldeni. Arabismi peritus lector nostram emendationem cum Seldenianis conferet, & judicabit, num disturbatam hanc periodum bene restituerimus. De *Atribi* urbe Ægypti diximus supra d. 21. Junii lit. f.

N°. XLI. Die 26. Julii. S. Frumentius] De hoc sancto, *primo Fidei Christianæ in Æthiopia prædicatore*, cùm in *Historia* nostra supra N. II. allegata: tùm in *Commentario* Lib. 3. cap. 2. Num. XVI. satis diximus. Hîc tantùm cum *Balth. Tellezio* Hist. Æth. Lib. I. c. 29. pag 74. rursus inculcamus, ne quis ob variantes circumstantias historiæ substantiam in dubium vocet. Nam Scriptores nostri tradunt, quòd Frumentius *sua sponte* ad S. Athanasium profectus fuerit. At Alexandrini ajunt, id factum fuisse *sponte Regis*. Meminit Tellezius *Vita Tecla haimanoti*, in qua reperiatur: *S. Athanasium fuisse Patriarcham illum Alexandrinum, qui ordinaverit S. Frumentium Æthiopiæ Episcopum*. Codex extat Arabicus in Bibliotheca regia Parisiensi Num. 796. qui vitam illam continet. In illo leguntur sequentia; Post cætera:

واعطاه الملك ذهبا وفضة فمضي
المذكور الي الاب البطريرك انبا
اطناسيوس الرسولي واخبره الجميع
احوال الحبشة وسكانها ولما سمع الاب
البطريرك فرح فرحا عظيما هو وجميع
الشعب المسيحي وكرزه اسقفا علي
الحبشة واسماه سلامة الذي تفسيره
المسالم بين الله والناس ✡ فوصل
انبا سلامة الي الحبشة في مايتي
خمسة واربعين من ميلاد ربنا يسوع
المسيح ✡

Et dedit Rex [Habessinorum Frumentio] aurum & argentum, & profectus est supradictus [Frumentius] ad Patrem Patriarcham *Abba Athanasium Apostolicum*, & nunciavit ei universum statum *Habassiæ* & incolarum ejus. Cum [ea] audivisset Pater Patriarcha, gavisus est gaudium magnum, ipse & universus populus Christianorum, & ordinavit eum Episcopum Habassiæ: & appellavit eum *Salamam*, cujus interpretatio est: *Pacificator inter Deum & homines*. Et sic pervenit Abba Salama in Habassiam *ducentesimo quadragesimo quinto* [anno] *à nativitate Domini nostri* JESU CHRISTI.

Sed fallitur autor iste, quòd putet Athanasium imposuisse *Salama* nomen *Frumentio*, cùm tamen ille neque Æthiopicè neque Arabicè calluerit. Deinde falsissimum est, quod anno Christi ducentesimo quadragesimo quinto contigerit. *Trecentesimo* &c. veritati convenientius fuisset. De quo disseruimus in Comment. Lib. 3. c. 2. N. XVII.

N°. XLII. Die 27. Julii. Pisamon] Et hoc quoque nomen diversimodè scribitur & enunciatur, ut videre est die 27. Januarii, & 1. Junii, ubi pro *Pisamon* legitur *Bisamon*. ⲡⲓ *Pi*. enim articulus Ægyptiacus effertur lingua Æthiopica & Arabica (quæ litera ⲡ. *P*. carent) per *Bi*. Itaque pro ⲡⲓⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ *Pistaurus* dicunt ቢስጣውሮስ፡ *Bistaurus*, pro ⲡⲁⲩⲗⲟⲥ بولس *Baulus* & ita porrò; donec novæ literæ ጰ: & ፐ: P. apud Æthiopes reperirentur. Recentior ergo scriptura est, quæ per ፐ: scribitur, ut hîc fit.

N°. XLIII. Die 1. Aug. Πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη. Tres virgines] *Fides, Spes, Charitas* τὰ τρία ταῦτα 1. Cor. 13. 13. Pius quidam Christianus filiabus suis ista nomina imposuit, quæ martyrii coronam sub Imperatore *Hadriano* Romæ adeptæ sunt, ut in Martyrologio Romano narratur. Græci matris earum nomen *Sophiæ* memoriæ prodiderunt die 17. *Septembr*. Æthiopes rhythmi causâ scribunt & legunt, *Pistis, Elpis & Agapis*.

No. XLIV.

No. XLIV. Die 7. Augusti. Conceptus S. Mariæ.] Conceptionem gloriosæ semper Virginis Ecclesia Romana d. 8. *Decembris* celebrat; computatione videlicet novem mensium factâ usque ad d. 8 *Septembris* nativitatis scilicet diem. Græci uno die tardius illam prædicant. Error librarii videtur, quòd hîc in diem 7. Augusti collocata fuerit. Nam si *nativitas B. Mariæ* in Calendas Maji refertur, conceptio in Calendas Augusti referenda erit.

No. XLV. Die eodem. Timotheus Patriarcha Alexandrinus] Successor iste fuit *Dioscori*, quamvis *Proterio* intermedio, *Ælurus* dictus. A Melchitis *Pseudepiscopus* vocatur, quia Dioscori sectator fuit, vigesimus sextus numero, hoc mense mortuus.

No. XLVI. Die 9. Augusti. Ori Setnufensis] بارة *Bara* extat in Calendario Coptico Seldeni. Dubito utrum Æthiopicum fortè ኖረ: *Nura* sit legendum, & secundum hoc ex Arabico نارة *Nara* faciendum. Atlectionem ኦረ: præfero, quia ϩⲱⲣ *Orus* Ægyptiacum viri nomen est, *Setnuf* verò urbis.

No. XLVII. Die 13. Augusti. Transfiguratio Christi] Arabica vox تخلى non *transfigurationem*, sed *secessum* mihi significare videtur, à radice خلا *Secessit cum alio in locum separatum.*
Matt. 17. 1. Secesserat enim Salvator noster, tres Apostolos *Petrum, Jacobum & Johannem* secum ducens *εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν in montem excelsum seorsim*, splendorem majestatis suæ illis ostendens.

No. XLVIII. Die 15. Augusti. Pollinctura B. Virginis.] Æthiopicum vocabulum ገነዘት: nihil aliud quàm *pollincturam* significat. Poeta canit: *Conventum Apostolorum hoc die ad pollincturam perficiendam factum.* Accipitur quidem etiam pro sepultura, quam ex mente Alexandrinorum die 21. Ianuarii factam diximus supra N. VIII. Non igitur video, quomodo post tot menses demum curationem sanctissimi funeris lavando & ungendo instituere voluerint Apostoli.

No. XLIX. Die 16. Augusti. Assumtio B Mariæ Virginis.] Discrepant Æthiopes à Latinis & Græcis non solùm in tempore hujus festi, (hi enim die XV. hujus illud celebrant, qui Alexandrinis est XXII. Augusti) sed & in ipsâ historiâ; quia distinguunt *obdormitionem* ab *assumtione*, uti diximus supra in Annotat N. VIII. Quanquam etiam inter Latinos reperiantur, qui quadraginta dies inter mortem & assumtionem sanctissimi corporis ejus asserant. Notabilia sunt, quæ *P. Daniel Papebrochius* alibi laudatus, in Ephemeridibus Græcorum metricis ad diem XV. Augusti narrat, verba *Usuardi & Adonis* hagiographorum referens sequentia: *Dormitio sanctæ* DEI *genitricis* Mariæ, *cujus sacratissimum corpus, etsi non invenitur super terram, tamen pia mater Ecclesia ejus venerabilem memoriam sic festivè agit, ut pro conditione carnis eam migrasse non dubitet. Quò autem illud venerabile Spiritus sancti templum nutu & consilio divino occultatum sit, plùs elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quàm aliquid frivolum vel apocryphum inde tenendo docere.* Addit: *Hæc verba Parisiis magna animorum contentione exagitata fuisse, aliis abolenda: aliis retinenda censentibus. Extare enim libellos Anno MDCLXX. utrimque editos de hac re.* Fatendum certè est, in primitivâ Ecclesia rem controversam fuisse, aliàs Epiphanius, hæreticos *B. Virginis divinitatem & immortalitatem tribuentes*, refutans, non dubitasset affirmare, *quòd reverà mortua sit.* De quo hodie in Ecclesia nullum prorsus est dubium. Mosci *obdormitionem B. Virginis ab assumtione* non distinguentes in picturâ sua *Epigraphen* habent, quæ verbotenus sic sonat: *Uspienie prezvvetia vladitzi naschea Bogoroditzi:* Hoc est: *Obdormitio sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ.*

No. L. Die 20. Augusti. Septem dormientes] Horum jam aliquoties in Calendario nostro mentio facta est, nempe die 13. *Januar.* d. 8. *Martii.* & apud Copritas d. 25. *Februarii*, causam repetitionis non addunt. Relationem de iis Æthiopicè Manuscriptam possideo, cujus summa est: *In magna illa persecutione* Decii Imperatoris *septem illos pueros Ephesinos in speluncam semet abdidisse, id metu tormentorum prodidisse parentes eorum Decio minitanti, ni indicarent ubi essent. Igitur cognito, quòd in spelunca laterent, saxis ingentibus eam obstruere jussit tyrannus. Cùm igitur ab amicis pro mortuis haberentur,* Theodorum *&* Macedonium *rem gestam tanquam martyrum acta literis consignavisse. At illi interim usque ad tempora ultima* Theodosii junioris *per ducentos circiter annos placidè dormiverunt. Quo tempore elapso, excitante Deo expergefacti, cùm se noctem tantùm unam dormivisse crederent,* Diomedem *clam in urbem cibariis emendis miserunt, ubi ex* antiquata jam moneta *cognitus, totumque exinde negotium detectum fuit.* In nominibus illorum mirè variant Scriptores; Æthiops meus habet: *Arshaledes, Diomedes, Eugenius, Dimatheus, Bronatheus,* [nomi-
N. 253. na in Græcia nunquam audita] *Stephanus & Cyriacus.* Græci verò apud Photium: *Maximilianus, Jamblichus, Martinus, Dionysius, Exacustadianus, Antoninus & Joannes. In Martyrolog. Rom.* d. 27. Julii reperiuntur. Ubi *Baronius* verba in notis benè notanda sunt: *Nullus illorum* scriptorũ qui illis *vixère temporibus rem tam insignem, miraculum adeò grande scriptorum monumentis commendarunt; quæ omnia illos latuisse verisimile non est: puta* Sanctum Prosperum, *qui illorum temporum res gestas per annos singulos digessit; aut* Marcellinum, *vel alium ex illorum temporum Scriptoribus.*

No. LI. Die 24. Aug. *Tecla-Haimanot*] Inter omnes Æthiopiæ Sanctos vir iste miraculorum, apparitionum, & sanctitatis fama eminet. Vixit circa *annum Christi sexcentesimum trigesimum.* Infans irreunis locutus est, & puer miracula edidit, secundum tradita Æthiopum. Decimoquinto ætatis anno à *Cyrillo* Æthiopiæ Metropolitâ Diaconus creatus fuit, *Benjaminô Jacobitâ Alexandriæ Patriarchâ* tunc existente. Sodales ejus semet vocant ጾቀቀ: ለሰፍ: ተንበለ: ሀይማኖት::

N. LXVII.

1 No. LXVII. De Epagomenis, nec non de Epactis] Anni Æthiopici, L. III. c. 6 N. LXVII
& sacrorum temporum rationem in antecedentibus tradidimus, ab *Ecclesia Alexandrina* in Æthiopicam derivatam; nam Religio computationem solennium secum affert. Sola *mensium nomina* antiqua manserunt, à priscis Æthiopibus propriè dictis, ut videtur, desumta; quia nec Ægyptiaca sunt, nec formã Habessinicorum
2 vocabulorum habent, nec quidquam significant (*a*). Graviter enim falluntur qui *Septembrem* መስከረም፡ à መስቀል፡ *Cruce* dictum putant, quòd festum *Exaltationis Crucis* in eo celebretur. Alexandrini autem sive Coptitæ patriæ suæ antiquissimam
3 anni solaris rationem retinuerunt. *Ægyptii* enim (teste *Diodoro Siculo* Lib. I. p. m. 46. al. 32.)

Τὰς ἡμέρας οὐκ ἄγουσι κατὰ σελήνην, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἥλιον, τριακονθημέρους μὲν τιθέμενοι τοὺς μῆνας: πέντε δὲ ἡμέρας καὶ τέταρτον τοῖς δώδεκα μησὶν ἐπάγουσι, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν ἐνιαύσιον κύκλον ἀναπληροῦσιν.	Dies non putant secundùm Lunam, sed secundùm Solem; *triginta dierum* constituentes menses: *quinque* verò *dies*, & quartam [scil. partem diei] duodecim mensibus superaddunt, & hoc modo annuum circulum complent.

4 Quandoquidem annus solaris *trecentis & sexaginta quinque* diebus & ferè *sex horis* absolvitur, duodecim mensibus τριακονθημέροις necessariò dies illi superaddendi erant, qui *Epagomenæ* ἀπὸ τοῦ ἐπάγεσθαι *superinducti* vel *adjectitii* dicuntur: Ægyptiis NICI *Nisi*; ut *Scaliger* rectè observavit (*b*).
5 *Kircherus in supplem. Lexici* Copti ex *autore scalæ magnæ Arabe de anno Ægyptiaco* c. 4. p. 537. hæc affert:

الشهور القبطية اثنا عشر، سنتهم ثلثماية وخمسة وستين يوما، خمس النسي ويوم الكبيس في كل اربع سنين ✡	*Menses Coptitarum* [sunt] *duodecim. Annus eorum* [constat] *trecentis sexaginta quinque diebus,: & quinque* [diebus] *Nisi* [i. e. Epagomenis] *& die* ἐμβολιμαίῳ [intercalari] *in omni quarto anno* [quaternis annis.]

6 Quæ negligenter admodum impressit & vertit *Ath. Kircherus*. (*c*) *Quinque* igitur *Epagomena Nisi* dicti fuerunt veteribus Ægyptiis. In Coptico textu valdè imperfecto, quem *Kircherus dicto loco habet, hoc vocabulum* non invenio; sic enim ibi legendum:

ⲛⲓⲁⲃⲟⲧ ⲙ̀ⲙⲉⲧ ⲣⲙ̀ⲛⲭⲏⲙⲓ ⲓ̅ⲃ̅ ⲛⲉ ⲉ̅ ⲛ̀ ⲧⲉⲛⲓⲧⲟⲩⲉⲣⲟⲛ
ⲛⲉ ⲉ̅ ⲛ̀ⲉϩⲟⲟⲩ ⲛ̀ⲧⲉⲛⲓⲃⲉⲥⲓⲥ ⲕⲁⲧⲁ ⲇ̅ ⲛ̀ⲣⲟⲙⲡⲓ ·:·

Id est. *Menses Ægyptiorum* [sunt] *XII. & V. sunt epagomenæ* [quæ est] *quinque dierum* ἐπίθεσις [additio] *singulis quatuor annis.* Non intelligo Coptica, video tamen verba ista pessimè corrupta & distracta reperiri in ejusdem *Kircheri Lexico Copto-Arab.* & rursus aliter scripta & exposita in *Primitiis Ling. Copta*, ut talia legens & examinans de peritia vel diligentia *Kircheri* in linguis peregrinis tradendis dubitare cogatur. c. IV. p. 63. pag. 329.
7 Cæterum de *Epactarum inventore* & tempore, cùm autores nostri ambigant, paucis disserere operæ pretium putamus. *Scaliger* in supra laudato opere *de cyclo Paschali Alexandrinorum* meritò scribit: *Primi omnium Alexandrini, & cyclum decènnovennalem instituerunt, & Epactas docuerunt, quæ in primo aut secundo mense* h. e. in p. 155.
8 Thot & Paophi novilunium *indicarent.* Ipse *Leo Magnus Papa* fatetur peritiam sacrorum temporum Alexandrino Episcopo deberi. Sic enim ad Martianum Imperatorem scribit c. 64. *Studuerunt itaque Sancti Patres occasionem hujus erroris auferre, omnem hanc curam* Alexandrino Episcopo *delegantes, quoniam apud* Ægyptios *hujus supputationis antiquitus tradita esse videbatur peritia, per quam, quando singuli dies prædictæ solemnitatis evenirent,* Sedi Apostolicæ *indicaretur, ut hujus scriptis ad longin-*
9 *quiores Ecclesias judicium generaliter percurreret.* Quis autem & quando invenerit, *Scaliger* dicere non potuit, tantùm *originem Epactarum temporibus Diocletiani antiquiorem non esse* censet. In quo fallitur, nam centum ferè annis citiùs tempore Imperatoris Severi cyclus ille à *Demetrio Alexandrino* repertus fuit, communicato cum a-

(a) Ut supra diximus Lib. I. c. I. Num. XIX. §. 20. (b) *De anno Ægypt. p. m. 238. & 239. & de anno veterum Persarum p. 294.* (c) *Prodr. Copt cap. 5. p. 141.*

L.III. c.6. liis primæ dignitatis Episcopis consilio. Arabes enim & nostri Æthiopes, qui hi- 10
N.LXVII. storiam Patriarcharum Alexandrinorum posteris tradiderunt, peculiariter Abulba- racatus rem nobis claram faciunt. *Eutychius Alexandrinus* (*d*) de eo tradit sequentia:

وفي ذلك العصر كتب ديمتريوس
بطريرك الاسكندرية الي غبيوس
اسقف بيت المقدس والي مقسيموس
بطريرك انطاكية والي بقطر بطريرك
رومية في سبب حساب فصح النصاري
وصومهم وكيف يستخرج من فصح
اليهود ووضعوا في هذا كتبا كثيرة
ورسايل حتي ثبتوا ما عليه اليوم من
حساب فصح النصاري ❁

In illo *tempore scripsit Demetrius Patriarcha Alexandrinus ad Gabium Episcopum Hierosolymitanum, ad* Maximum *Patriarcham Antiochenum, & ad* Victorem *Patriarcham Romanum de ratione* computi Paschalis, & jejunii Christianorum, *& quomodo à Paschate Iudæorum deducatur; de qua re multos exararunt libellos & epistolas, donec eò qui jam observatur modò* Christianorum Pascha constituerent.

Scio *Pearsonium* (*e*) Eutychio, *Demetrium* laudanti, fidem derogare, eò quòd 11 non illi Patriarchæ, quos nominat, sed alii *Hierosolymis* & *Antiochiæ* sederint: quòd etiam Episcopi Palæstinæ in Epistola sua ad Victorem Episcopum Romanum nullam *Demetrii* mentionem fecerint. Quibus accedit, quòd Eusebius (*f*) Episcopos recensens, qui tempore certaminis Paschalis sederunt, alios quàm Eutychius nominat. Verùm inprimis hic tenendum, *Eutychium non loqui de controversiâ Paschali*, an Dominicâ vel Decima quartâ lunæ festum hoc, in Ecclesia Christiana maximum, celebrari debeat, in qua causâ nullæ Demetrii partes fuerunt, sed *de Cyclo & computo Paschali* pro die Dominica per Epactas investigando, cujus inventionem, cùm ipse Papa Leo *Episcopo Alexandrino* tribuat, id etiam Scaliger agnoscat, autoribus Alexandrinis tam Copritis quàm Æthiopibus, *Demetrium* nominatim & consensu tradentibus, fidem derogare minimè decet, quamvis fortè Eutychius in narrandis Patriarchis coævis, ad quos Demetrius inventionem epactarum scripsit, erraverit: Vel jejunandi ratio quam Demetrius præscripsit, in remotioribus regionibus tardiùs introducta fuerit.

Fuit *Demetrius duodecimus Patriarcha Alexandrinus*, qui circa annum Christi 12 centesimum nonagesimum Episcopus Alexandriæ electus fuit, atque Ecclesiam suam quadraginta tres annos (uno mense minùs) rexit, (ut *Abulbaracatus* scribit) ætate & autoritate tunc temporis in Ecclesia clarissimus. Huic igitur *Demetrio* ea, quæ Eutychius tàm de computo Paschali, quàm de tempore jejunii quadragesimalis narrat, *Poëta* noster attribuit, admiratus valdè, unde illi tanta sapientia Epactas constituendi venisset; *Encom. 12. Octobr. Od. 3.*

ሰ፡ ለዲሜጥርስ፡ ሕጋጌ፡ አጽዋም፡ እምስቴ፡ 13
ወሠሬዒ፡ መብልዕ፡ በጰንጠቆስቴ፡
ሶበ፡ ኢኮነ፡ ለሊሁ፡ በመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ከሠቴ፡
እፎ፡ እምተከሥተ፡ ወእምተረክበ፡ በአይቴ፡
ሐሳበ፡ አዝማን፡ ዘስሙ፡ አባቅቴ።

Salutem! Demetrio *institutori jejuniorum à potu,*
Et constitutori ciborum in Pentecoste.
Nisi extitisset ille ipse per Spiritum S. revelator;
Quomodo quæso revelatus fuisset, & ubi repertus fuisset
Computus temporum, cujus nomen Epacta?

Veti-

(d) *Tom. I. Annal. Alexandr. p. m. 363.*
(e) *Part. I. Vindic. Ignat. Cap. X pag. 173.*
(f) *Histor. Eccles. Lib. V. cap. 22.*

14 Verisimile autem est istam constitutionem sine conventu & concilio reliquorum Episcoporum factam non fuisse/ De qua re *Poëta* rursus sic canit *Encom. 10. Nov. 2.* L.III.c.6. N.LXVIII. & LXIX.

ሰ፡ ለክሙ፡ ካህናት፡ ስቡሐ፡ ወዘምር፡
ዘአፍጠንክሙ፡ ረዊጸ፡ እንበለ፡ ተዶጎር፡፡
ውስተ፡ አሐዱ፡ መካን፡ ለተጋብኦ፡ ወለአስተጋብር፡፡
ሐሳበ፡ አባቅቴ፡ ዘመንፈስ፡ ቅዱስ፡ መሀር፡
እምነ፡ ድሜጥሮስ፡ አብ፡ ትንሥኡ፡ አእምሮ፡፡

Salutem! *Vobis* Sacerdotibus *laude & encomio dignis,*
Qui citò cucurristis sine cunctatione
In unum locum ad congregationem & conventum.
Computi Epactarum, *quem Spiritus S. docuerat,*
A Demetrio *patre,* (ut) *acciperetis notitiam.*

1 N°. LXVIII. De diebus Evangelistarum, quos Æthiopes in annorum designatione addere solent] *Quaternos annos*, quibus supplendis *Epagomenas* suas adhibent, à quatuor Evangelistis denominare solent Æthiopes, ut in Historia nostra docuimus. *In Novo Testamento Romæ Anno 1548. impresso* legitur:

ዘንተ፡ መጽሐፈ፡ ተንትመ፡ በሀገረ፡
ሮማ፡ በመዋዕለ፡ ዮሐንስ፡ ወንጌላዊ፡
በ፪፻ ዓመት፡ ምሕረት፡፡

Hic liber impressus est in urbe Roma, in diebus Iohannis Evangelistæ, anno gratiæ ducentesimo.

2 Plinthion Evangelistarum *Scaliger* tradit in *Computo* sæpius allegato *in notis ad dictum Computum*, cui nos nihil addere possumus. pag. 687. & 689.

1 N°. LXIX. De ritibus Nuptialibus Habessinorum] *Alvarezius* (g) refert, se vidisse *Dobarua* copulationem novorum sponsorum modo sequente peractam. *Collocatus fuit lectus in vestibulo adium, in quo sederunt sponsus & sponsa: tres Sacerdotes, magnâ voce* Hallelujah *concinentes, lectum circumiverunt, mox cincinnos è capillis tam sponsi quàm sponsa absciderunt, & inter se in capitibus sponsorum permutaverunt, inspersâ aquâ benedictâ, inde ad festivitatem nuptialem discessum fuit.* Ita hîc copulatio peracta fuit in vestibulo privatæ domus, sed frequentior est ante fores templi, de quo ritu, ut & precibus & benedictione sacerdotali num. 71. Addit *Alvarezius*, novam nuptam, si honoratior fuerit, quinque vel sex men-
2 sibus domo non egredi, nisi gravidam se factam sentiat. *Gregorius meus* de permutatione cincinnorum interrogatus respondit:

በእንተ፡ መቲረ፡ ወወሊጠ፡ ቍንዘሉ፡
ዘመርዓዊ፡ ወዘመርዓት፡ አኮ፡ ለምዶ
ዱ፡ በኢትዮጵያ፡፡ እንደኢ፡ በ፩ ሀገ
ረት፡ ዘኢያአምር፡፡ ምሳሕ፡ ሀሎ፡
ወዘፈንት፡፡ መርዓት፡ ወመርዓዊ፡
ኢይወፅኡ፡ እምቤት፡ እስከ፡ ፲ ዕለ
ት፡ እንዘ፡ ይትፌሥሑ፡ ምስለ፡ አዝ
ማዲሆሙ፡፡

Abscissio & permutatio cincinnorum *sponsi atque sponsæ in Æthiopia in usu non est; specialis fortassis alicujus provinciæ mos esse poterit, quod ego non novi. Epulæ verò nuptiales habentur, ut & saltationes. Sponsus & sponsa intra decem dies domo non egrediuntur, lætantes cum propinquis suis.*

De *benedictione sacerdotali* à Judæis profecta supra disseruimus. No. 49. §. 28.

1 N°. LXX. De Polygamia Habessinorum] Retulimus in Historia nostrâ, (h) magistratum secularem, legesque civiles *Polygamiam* non prohibere, nec impedire. At ab *Ecclesia* damnatur, atque Polygami à S. cœna arcentur.
2 Hæc confirmavit Gregorius de hac re interrogatus, his verbis:

አውስቦ፡ ክልኤቲ፡ ንቡረ፡ ሕረም፡
ውእቱ፡ በኢትዮጵያ፡ ወለእለሰ፡ ይ
ገብረ፡ ዛተ፡ ኃጢአተ፡ ይከለእወሙ፡
እምነ፡ ቍርባን፡፡

Polygamia simultanea illicita est in Æthiopia [scilicet legibus Ecclesiasticis] *si quis autem hoc peccatum commiserit, arcetur à S. Synaxi.*

(g) Itinerar. Æthiop. c. 20, al. 21. (h) Hoc lib. & cap. §. 100. ex Alvarezio cap. 20, al. 21.

L.III.c.6. N.LXXI. **N°. LXXI. De copulatione conjugum ante fores templi.** 1

Alvarezius Itin: c. 21. al. 22. refert, *vidisse sese* Metropolitam Marcum *copulationem novorum sponsorum* ante portam templi principalem hoc pacto peragentem. Lectus positus fuit, in quo sponsus cum sponsa sedit, illum circumivit Patriarcha cum Clericis suis thuribula & cruces gestantibus, postea manu capitibus eorum imposita, dixit: *Curate, ut diligenter observetis quæ Deus præcepit in S. Evangelio, & cogitate quòd sitis caro una, quare etiam animo & corde conjuncti maneatis.* Sic substiterunt usque ad finem Eucharistiæ, quâ finitâ dedit illis benedictionem.

Mos iste *ante fores Ecclesiæ* benedictionem sacerdotalem impertiendi, vetustis- 2
simus est, & à Judæis derivatus, ut supra n.4. §.28. monuimus. *Seldenus* (i) id etiam olim in Britannia inter Christianos in usu fuisse docet, producto veteri rhythmo *Galfredi Chauceri*, qui sub *Eduardo tertio* floruit, de uxore sua Bathoniensi ante fores templi quinquies maritata, Anglicè sic cecinit:

She was a worthy woman all her live
Husbands at the Church dore had she five.

Id est:

Sie war ein würdig Weib in allem ihrem Leben/
Der Männer fünff bekam sie für der Kirch-Thür eben.

[Id si hodiè adhuc in usu esset, multò pauciores Ecclesiam accipiendæ benedictioni sacerdotali publicè frequentaturi essent, pluviam & alia incommoda causaturi.]

At Diaconi tanquam Ecclesiastici viri apud Æthiopes intra parietes ædis sa- 3
cræ connubio junguntur, quòd his verbis testatur Gregorius:

ለመርዓዊ፡ ወለመርዓት፡ ኢያስተፀምርዎሙ፡ በቤተ፡ ክርስቲያን፡ ዘእንበለ፡ ለዲያቆናት፡ ባሕቲቶሙ፡ እንዘ፡ ይዜምሩ፡ ሀሌሉያ።

Sponsum & sponsam non copulant in Ecclesia, nisi Diaconos *tantùm, quibus* Halleluja *concinitur.*

N°. LXXII. De divortiis inter Habessinos creberrimis. Nul- 1
lam partem morum acrius reprehendit *Tellezius*, quàm facilitatem divortiorum apud
L.5.c.39. Habessinos, idque refert inter causas dissidii & *exilii PP. Societatis*, scribens: *Coarctationem causarum matrimonialium secundum doctrinam Ecclesiæ Catholicæ nunquam intrare voluisse in pectora Habessinorum. Etenim fidem Alexandrinam licentiam dedisse omnibus uxores ducendi & repudiandi, quot & quando, sive benè sive malè illis visum fuerit.* Excipiendi tamen hic veniunt *Clerici*, quibus prohibita sunt Jure sacro divortia: & *Rustici*, quibus talis separatio & mutatio uxorum multùm detrimenti allatura esset, teste Alvarezio c. 21. al. 22.

Gregorius hac de re interrogatus ita respondit: 2

እመሰ፡ ቢእሲ፡ ዘይፈቅድ፡ ኅዲጋ፡ ለብእሲቱ፡ መቅድመ፡ ኵሉ፡ ይመዐዱ፡ ይንበሩ፡ ምስሌሃ፡ በፍቅር፡ ወለእመሰ፡ ተስእኖሙ፡ ይትፈለጡ፡ አኮ፡ በእደ፡ ቀሳውስት፡ ዘእንበለ፡ በእደ፡ ፈታሕት፡ ንጉሥ። ቀሳውስትሰ፡ ይፈትሑ፡ ነገረ፡ ቤተ፡ ክርስቲያን። ለቀሳውስትሰ፡ ኢያበውሕዎሙ፡ ኅደገ፡ አንስቲያሆሙ። ዘበእንተ፡ ንዋዮሙ፡ ለእለ፡ ይትኀደጉ፡ ዘገፍዐ፡ ለካልኡ፡ ይሁብ፡ ንዋዮ። ለእመሰ፡ ሠምረ፡ ክልኤሆሙ፡ ተኀድጎ፡ ይትካፈሉ፡ ንዋዮሙ፡ በበንፍቂሆሙ፡ በዕሪይ።

Si maritus aliquis voluerit repudiare uxorem suam, ante omnia admonetur ut maneat cum ea concors. Id si fieri non possit, separantur à se invicem; non per Judices Ecclesiasticos, sed per Judices Regios; quia Judices Ecclesiastici tantùm judicant res ecclesiasticas. Presbyteris *verò non permittunt dimittere uxores suas. Quod bona eorum spectat, qui divortium inter se faciunt, pars lædens alteri dat bona sua. Si verò mutuo consensu à se invicem separentur, tunc æqualiter bona sua dividunt.*

Quam-

(i) In Uxore Hebraicâ L.2.c.27.p.m.202.

Quamvis autem jura divortiorum inter gentes ſatis ſint familiaria, ut apud *Seldenum in Vxore Hebr.* videre eſt: & etiam apud Chriſtianos diu in uſu fuerint; veriſimile tamen eſt, Habeſſinos è moribus Hebræorum hac in parte multa traxiſſe. L.III.c.7. N.LXXIII. N.LXXIV.

N°. LXXIII. De ſepulturâ Æthiopum] Quæ de ritibus ſepulturæ
1 in Hiſtoria noſtra tradidimus, ea ex Alvarezio deſumta fuerunt, qui quidem dicit, cap. 22. al. 23.
quòd integrum *S. Johannis Evangelium* legant, dum mortuos ſepeliunt: alii de initio tantùm loquuntur. Addit in fine: d.c. *Nullum Officium, nullamque Miſſam pro defunctis celebrari, neque etiam quenquam iſtud petere.*

2 Gregorius ea de re interrogatus, reſpondit:

ለዘሞቱ፡ይቀብርዎሙ፡ ውስተ፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ አው፡ በአውደ፡በዝማሬ፡ ወበጸሎት። ኢያንበቡ፡ባሕቲቱ፡ጥንቱ፡ለወንጌለ፡ዮሐንስ፡ዘእንበለ፡ ካልኣተ፡ ምንባባተ፡ ኪዳሁ፡፡ ወሶበ፡ ይጸውርዎ፡ ለምውት፡ መስቀል፡ ይቀድም፡ አላ፡ ኢይተክልዎ፡ በላዕለ፡ መቃብር። ዓዲ፡ ምጽዋተ፡ ይሁቡ፡በእንተ፡እለ፡ሞቱ።

Mortuos vel in æde ſacra: vel in ambitu illius ſepeliunt cum hymnis & orationibus. Neque ſolum initium Evangelii Johannis, ſed & alias lectiones legunt. Et cum effertur mortuus, crux præcedit, ſed nullam ſupra ſepulchrum collocare ſolent. Adhæc eleemoſynas dant propter eos qui defuncti ſunt.

Quomodo hoc accipiendum ſit ex P. Balth. Tellezio ſupra N°. 42. §. 1. retulimus.

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. VII.

1 N° LXXIV. Quod nullam fori immunitatem habeant Clerici Æthiopum] *Tellezius de Clericis* Æthiopiæ agens, illos non ritè ordinatos fuiſſe ſcribit, inde factum, ut omnes Clerici à Patribus Societatis denuò fuerint ordinandi, ut *Lib. III. Hiſtoriæ noſtræ* diximus. Ille ergo *lib. I. c. 39.* c.11. §.25.
notat, illos nullo privilegio fori frui, neque defendi capite. *Si quis* &c. quod *Innocentius Papa ſecundus in Concilio Lateranenſi* c. 15 ſanxit, quò *gravi anathematis vinculo ſubjiciuntur, qui Clericum vel Monachum pulſaverint.* p. 96. b.
Propterea clericos Æthiopum à Judicibus merè Laicis judicari atque puniri. Facetè ſuo more ſubjungit *Tellezius: E certo que tays Ordens bem merecem tais desordens.* Quod Gallicè reddi poteſt; *tels ordres meritent bien tels deſordres.* d. loc.
2 Gregorius ſuper hac re interrogatus, dicebat: *Iurisdictionalia, ſive quæcunque eſſent jurisdictionis contentioſæ, præſertim cognitionem ſeu jus criminum & pœnarum, ſemper ad* Judices ſeculares *ſpectaviſſe, neque unquam Regem, quamvis Patribus Societatis addictiſſimum, vel latum unguem de hoc jure cedere voluiſſe. Atque iſtud inter præcipuas diſcordiæ cauſas fuiſſe; Habeſſinos enim pro ſe allegare dictum Pauli Rom. 13. 1.* Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit &c. Cùm igitur nulla *Clericorum* exceptio hîc fiat, ideò nullo jure eos excipi poſſe cenſent Habeſſini.

1 N°. LXXV. De electione Metropolitæ Habeſſinorum] MetropolitamHabeſſinorum *Abuna* i. e. *Pater noſter*, ab Æthiopibus vocari diximus. *Scaliger in notis ad Comp. Æth.* eum vocat ርእስ፡ አህጉር፡ *caput urbium*, quod valdè mirabile videbatur Gregorio; hanc enim appellationem Æthiopes ignorant. p. 684.
2 Falſiſſima ſunt, quæ *de electione ejus à Monachis Habeſſinis Hieroſolymæ degentibus* Tzaga-Zaabus ſcribit, ut in prooemio diximus, quod plerique viri docti transſcripſerunt: ipſe etiam nugator *Vrreta* id fecit: quem *Nicolaus Godignus* (k) pro- N.I.§.21.

(k) De rebus Abaſſinor. Lib. I. c. 32. p. 199.

L.III.c.7. pterea prolixè refutavit. Certiora tradit *Tellezius*, *qui S. Frumentium à S. Athanasio* 3
N. LXXVI. *omnium primò illuc missum fuisse* scribit, *& quamdiu Patriarchæ Alexandrini fuerint Ca-*
L.I.c.38. *tholici, Habessinos accepisse Metropolitas Catholicos: postquam schismatici facti essent, illos*
misisse Abunas hæreticos. Atque ista quidem ex sententia Tellezii, quæ recidunt ad 4
notas cum Ecclesia Romana controversias, dum alteri alteros ab Ecclesia Catholi-
câ secessionem fecisse dicunt. Habessini id faciunt in libro dicto *Adulterium Fran-*
corum, per quos Latinos, sive Romanos intelligunt ab Ecclesia Catholica tanquam
divortio aliquo spirituali avulsos. Quod *P. Soc. Nic. Godignus* ex literis *Gonzali Rodri-*
An.1688. *guesii* refert (l). Hoc ipso tempore quô hæc scribo, literas ab amico Parisiensi ac-
cipio, qui memorat: *Superiorem missionis Ægypti ad se scripsisse, quòd novus* Abuna
Cairo in Æthiopiam missus fuerit.

N°. LXXVI. Quid de Metropolitâ Æthiopum in priscis Ca-
nonibus reperiatur] Equidem nos in Historia nostra è *Canonibus Nicænis A-* 1
3,2,41. *rabicis & hoc ipso capite* §.*6.* memoravimus, *Canone 36. al 37. al. 42.* Æthiopibus in-
terdictum esse: *ne ipsi creent vel eligant Patriarcham* &c. sed nunc cum viris nostri
ævi clarissimis agnoscimus, nullam esse istorum Canonum fidem, ut supra cap. 2.
N°. XVII. & cap. 4. N°. XXIX. hujus libri demonstravimus.

Ipsa *Baronii* verba, cujus autoritate innixi sumus, hîc referre operæ pretium pu- 2
tamus, *qui ad ann. 325. §. 62. de actis Synodi Nicæna ita* scribit: *Ea deperdita esse noscuntur.*
Et mox: *Integra quidem extiterunt, verùm injuriâ temporis, & Arrianorum conatibus*
passa esse naufragia certum est. Postea nominat aliquos veterum, qui *ea se in Græcia*
vidisse scribant, addit: Franciscum Turrianum asseverare: *eadem hodie reperiri Ale-*
xandriæ in Ægypto; & alios affirmasse: *eadem acta apud Arabes adhuc asservari.* At
concludit his verbis: *Sed ut liberè dicam, SOMNIA puto hæc omnia* &c. idque ratio-
nibus confirmat.

Rebus ita comparatis, si pro *SOMNIIS* habenda, quæ de illis Canonibus di- 3
cuntur, quod quæso argumentum idoneum pro *Primatu Pontificis Romani* aut *consti-*
tutione Metropolitæ in Æthiopia inde extrui poterit? Interim negari nequit, apud Æ-
thiopes extare eadem illa *acta Nicæna*, quæ *Coptitæ Arabicè* possident, à quibus ex Ægy-
pto in Europam translata, & ab *Abrahamo Ecchellensi* Latinè versa edita fuerunt.

Abulbaracatus Arabs describit nobis tria volumina talium actorum Nicænorum, 4
quorum *primum* continet XX. Canones, eos videlicet quos etiam in Europa adhuc
habemus: *secundum* LXXXIV. Canones, inter quos est ille supra citatus de *Prima-*
tu Papæ. Ista ergo cum sequenti volumine *tertio*, quod continet *Constitutiones*
Imperatorum, *Baronius*, ut audivimus, pro authenticis minimè agnoscit. Operæ
pretium tamen foret ea habere, & cum impressis exemplaribus antiquitatis causâ
conferre. Apud Æthiopes certè in autoritate adhuc esse ex eo colligo, quòd 5
tam pertinaciter illis inhæreant, nec, quamvis summa necessitas postulet, aliquem è
suis popularibus Patriarcham eligant, quem *Primatem Regni* esse, & sub illo *Archiepi-*
scopos, & *Episcopos* constituere velint. Ita illi, nullâ temporum personarumque in
tanta omnium rerum conversione & mutatione ratione habitâ, antiqua omnia mor-
dicùs servant, & nullum Metropolitam arcessunt, nisi rudem & inertem aliquem
Monachum Coptitam; ut rectissime Scaliger dicat (m): *Omnino imperitia eorum fecit,*
ut & nihil in ritibus innovarent, & ut multa perperam interpretarentur.

N°. LXXVII. De antiqua Æpyptiaca lingua] De hac lingua 1
ita differit *Ath. Kircherus* in Prodromo Copto: *Sicuti Copta ad antiquam Ægyptiacam,*
ita utraque ad nullam majorem deprehenditur affinitatem habere, quàm ad Græcam. His
manifestè distinguit *Coptam hodiernam* ab *antiqua Ægyptiaca*, & tamen *cap. 7.* utramque
tanquam eandem rursus conjungit, *Coptam, sive antiquam Ægyptiacam, proprietatem*
ad linguam Græcam obtinere, inquiens. In qua re ab eruditis multùm repreben- 2
ditur, nec immeritò. Si enim linguam alteri affinem dicere velimus, necesse est,
non

(l) d. tract. Lib. II c. 18. p. 316. (m) de Emendat. temp. in notis ad Comp. Æth. p. 684.

non rantùm, ut ea contineat nonnulla alterius cujuſdam linguæ vocabula, ſed etiam ut Gramaticæ ratio maxima ſui parte eadē ſit, qualis convenientia cernitur in Orientalibus, Ebræa, Syriaca, Arabica, & Æthiopica: nec non *in Italica, Hiſpanica & Gallica* Occidentalibus linguis, quæ rectè affines inter ſe dicuntur. At ego Latinam Linguā Italicæ affinem non dixerim, ſed *Italicam ex Latina* corruptam. Atque ita ſe habet hodiè lingua *Copta* erga *veterem Ægyptiacam, ut Gallica & Hiſpanica* erga *veterem Latinam Linguam.* L. III. c. 7. N. LXXVII.

3 Deinde ſi linguas aliquas inter ſe affines aſſerere velimus, *vocabulorum rebus naturalibus competentium convenientia* quædam docenda eſt, ut cœli, terræ, partium humani corporis, animalium domeſticorum, &c. iſta enim vocabula facillimè retinentur; propterea ex illis communis quædam origo & antiqua cognatio & derivatio deprehenditur: artificialia ſeu technica verò, ut & ſcientiarum, ſacrorum, & actionum humanarum nomina non linguæ, ſed profeſſionis vel artis, vel nationis alicujus derivationem arguunt. Ita hîc in Coptica & Græca lingua naturalium rerum & vocabulorum exiguam: artificialium verò & ſacrorum maximam convenientiam reperies, ut ſatis appareat, vocabula Græca primò cùm Græcis Regibus,
4 deinde cum ritibus Eccleſiæ Græcæ invecta fuiſſe. Rationes quas *Kircherus* affert, exigui ſunt ponderis. Id verò prorſus vanum eſt, *Ægyptiacam linguam unà cum cæteris à Cadmo in Græciam primò tranſportatam, & Græcos rationem per literas numerandi ab Ægyptiis accepiſſe: Idque oſtendere literam Coptam* ϛ. Quaſi verò iſte character Coptus, & non Græcorum ἐπίσημον ſit, loco ו *Vau* Hebraici, ut numerorum ratio ſibi conſtaret, inſertum. Literam ipſam ו *Vau* Græci in ſuo Alphabeto omiſerunt, quia illa opus non habebant. Talia virum doctum ſine autoribus probatis temerè aſ-
5 ſerere non decet. Porro errat Kircherus, quandò *Alphabetum Græcum* contra omnium veterum teſtimonia *Copticum* eſſe dicit. Si enim Ægyptii Alphabetum ſuum ipſi primum excogitarunt, quî fit, quòd ſervato Græcorum ordine in fine demum adjunxerint novos characteres? exprimendis valoribus in Alphabeto Græco non repertis. Affines potius valores unicuique literæ ſtatim addidiſſent, ex. gr. C. Cima ϭ. Scima *s.* & ϣ Scei vel Sch. Item Phi ⲫ cum ϥ F. conjunxiſſent: non verò in fine Alphabeti peregrini poſt Omega locaſſent. Id enim facere ſolent illi, qui Alphabeta ſua ab aliis mutuantur; ut apud Ruſſos factum videmus.

6 Deinde nomina literarum indicant, non ab Ægyptiis ſed ab Hebræis profluxiſſe Græcum Alphabetum, idque veteres autores omnes uno ore teſtantur, qui *Cadmum Phœnicias, non Ægyptiacas literas* in Græciam invexiſſe ſcribunt; de quo Lib. IV. c. 1. n. 2. pluribus agetur.

7 In ſententiam Kircheri graviter & quidem meritò invehitur *Bochartus* (n). *In Ægypto nulla Græci ſermonis veſtigia ad Regem Pſammetichum usque extitiſſe* docens; *deinceps ſub Ptolemæis* [ſcil. Græcis Regibus] *Græcum ſermonem in Ægypto profundas radices egiſſe, atque inde Coptorum dialectum multò plura habere Græca vocabula quàm Ægyptiaca.* Quæ veritati congruunt. Addo ego. *Eccleſiam Græcam*, ex qua vocabula Eccleſiaſtica plurima promanarunt.

8 Nunc *Lingua Copta* in uſu loquendi planè eſſe deſiit. Veteres libri qui adhuc in Ægypto ſuperſunt, legi quidem, ſed intelligi ampliùs non poſſunt. Attamen in cultu ſacro Liturgiæ à Sacerdotibus Copticè leguntur ſine intellectu ex mera conſuetudine. Prævalente enim linguâ Arabicâ, cùm Coptica ſenſim in deſuetudinem veniret, nec à plebe amplius intelligeretur, iſta quidem in cultu ſacro retenta, ſed nova communior adjuncta fuit; ita ut textus Sacræ Scripturæ plerumque in duabus
9 legatur linguis. Si *Wanslebio* fides (o), vidit ille An. 1673. in Ægypto ſuperiore quendam *Muallim* [Doctorem] *Athanaſium* LXXX. annos natum, qui ſolus adhuc ſciverit Linguam Coptam, cum quo illam prorſus intermorituram ſcribit. En factum tantæ nationis tantique regni, quod olim cum opulentiſſimis Orbis imperiis certavit, nunc oppreſſum dejectumque jacet, ſolis Pyramidibus antiquæ potentiæ indicibus remanentibus. N. LXXVIII.

(n) In ſuo Phaleg. Lib. 1, c. 15. (o) *In Relation. Ægypt. Gall. p. 363.*

L. III. c. 7. N. LXXIII. & LXXIX. N°. LXXVIII. Nullum dari Archiepiscopum in Æthiopia præter Metropolitam, & nullos planè Episcopos.] Etsi Habessini *Hierarchiam Ecclesiasticam* admittant, & ordines sacros in Ecclesia Alexandrina agnoscant, & venerentur, quales sunt: 1

ሊቀ፡ ጳጳስ፡ *Patriarcha* sc. Alexandrinus Ecclesiæ Æthiopicæ caput.
ጳጳስ፡ *Metropolita* sive *Archiepiscopus*; qualis est Æthiopum Abbuna.
ኤጲስ፡ ቆጶስ፡ *Episcopus.*
ቀሲስ፡ vel ካህን፡ *Presbyter* vel *Sacerdos.*
ንፍቀ፡ ቀሲስ፡ *Subpresbyter.*
ዲያቆን፡ *Diaconus.*
ንፍቀ፡ ዲያቆን፡ *Subdiaconus.*
አናጕንስጢስ፡ *Anagnostes* seu *Lector.*

Tamen certum est illos præter አቡን፡ *Abbunam* seu *Metropolitam suum* nullos 2
Episcopos neque Archiepiscopos in regno suo habere. Et tamen id asseruit *Matthæus Armenius*, quem alibi (p) perstrinximus. Manavit ex eo error iste non tantum in Urretam, aliosque ei similes, sed etiam in gravissimos Historicos nostros, qui de rebus Habessinorum scripserunt.

[Idem habet apud Lusitanos *Gonçalus de Ilhescas in Hist. Pontificali P. II. c. 6. p. 173.* 3
Quos omnes rectè refellit *Godignus de reb. Abass. Lib. I. c. 32.* & *PP. Societatis in addit. ad relat. annuam Æthiopiæ cap. 1.* ubi allegant *P. Johannem de Santos.* Nec non *Tellezius Lib. I. cap. 38* & *Patriarcha Lusitanicus Alphonsus Mendez* in epistola sua *Calendis Junii* 1626. data.]

N°. LXXIX. De quatuor Patriarchis Oecumenicis.] Habessini *quatuor* tantùm *Patriarchas Oecumenicos* agnoscunt. Claudius Rex Gonzalo Roderico P. Societatis, qui illi Ecclesiæ Romanæ subjectionem suadebat, die 17 Maji An. 1555. respondit: *In quatuor sedes Ecclesia Christi secta est. Nos uni ex his* [scil. Alexandrinæ] *sumus ab initio subditi, ab ea nunc separari fas & jura vetant.* (q) Respicit 1
Canonē 6. Concil. Nicani, quô cautum est, ut eadem potestas sit Metropolitanis, *Alexandrino & Antiocheno* [nondum enim tunc vocabantur Patriarchæ] *in suis Diœcesibus, ac Episcopo Romano in sua Diœcesi.* De quo Canone cum varia variorum extent scripta, unoquoque sensum illius in suas partes trahente, ideo Lectores eò remittimus. 2

[Videatur *Baronius ad ann. 325. num. 124.* *Henric. Valesius latè in Observat. Ecclesiast. in Socratem & Sozomenum Lib. III.* ubi rectè refellit *Johan. Launojum de recta interpret. sexti Canonis Nicani*, indoctè admodum scribentem: *Canonem illum de summis Ecclesiarum Præsulibus, Patriarchis postea dictis, non agere.* Confer. annotation. *Gulielmi Beveregii sanè doctissimas ad h. l.*] 3

Quòd autem Habessini *quintum Patriarcham* nempe *Hierosolymitanum* non agnoscant, ideò factum, quòd iste ante schisma Chalcedonense pro tali non fuit habitus. 4
Nam olim urbs *Cæsarea metropolis erat Palæstinæ*, adeoque Hierosolymitanus Episcopus neque Patriarcha, neque etiam Metropolitanus esse poterat. Postea sub Imperatoribus Christianis cùm dignitas ejus ob dignitatem S. Sepulchri, & loci frequentiam magis magisque cresceret, *Cæsareensi* Metropolitæ amplius subesse noluit, quin potiùs *Iuvenalis Episcopus Hierosolymitanus in Concilio Ephesino*, primatum Palæstinæ sibi palàm arrogavit. Tandem etiam cum ipso Antiocheno Patriarchâ de prin- 5
cipatu contendit, quæ controversia transactione composita fuit, *Antiocheno duæ Phœnicia & Arabia; Hierosolymitano verò tres Palæstinæ cesserunt.* Idque in Concilio *Chalcedonensi* Actione 7. confirmatum, his verbis: ὥστε τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν ἔχειν. Ut planè 6
erret *Eutychius* (r) scribens: *quòd in Concilio Constantinopolitano primo Patriarchæ titulum Episcopo Hierosolymitano tribuerint*; quòd actis sequentium temporum prorsus repugnat, & *Seldenus* rectè refellit (s). Posset etiam argumentum à nostris Æthiopibus 7
deduci, qui certissimè quinque Patriarchas Oecumenicos habituri essent, si id tunc temporis factum fuisset. Tandem *Can. 36. Concilii Constantinopolitani secundi*, ubi

sedi

(p) Procem. I. §. 9. & 3, 1 N. 1. §. 1. (q) Godign. Lib. II. c. 18. p. 320. (r) *In Annal. Alexand. Tom. I. p. 513.* (s) *In Comment. ad Eutychii Orig. Alexand. Num. 8.*

sedi Constantinopolitanæ eorundem privilegiorum jus ac sedi Romanæ tribuitur, Hierosolymitano quintus & ultimus locus assignatur. L.III. c. 7. N.LXXX.

8 De voce *Oecumenicus* nota, quòd hîc non universalem totius Mundi Episcopum denotet, prout inter *Romanum & Constantinopolitanum Patriarcham* olim disputatum fuit; sed quòd Orbis Christianus & universa Christi Ecclesia olim inter quatuor primùm, dein quinque Patriarchas fuerit divisa, qui omnes *Oecumenici* dicti fuerunt.

1 N°. LXXX. De nomine Patriarcharum, & unde nomen Papæ ortum habuerit?] Diximus in *Historia nostra*, Æthiopes pro summo & universali Pontifice, nullum nomen majus aut excellentius quàm *Patriarchæ* habere, quamobrem Romanum æquè ac Alexandrinum vocant ሊቀ: ጳጳሳት: *Principem Metropolitarum*, h. e. *Metropolitam summum* Vox autem πάππας *Pappas, Papa*, Græca est, quæ apud Homerum & alios antiquos reperitur, & *Patrem* significat. Igitur Episcopus, qui in Orientalibus linguis vocabatur אַבָּא *Abba* Pater, à Græcis πάππας dicebatur.

2 Verùm enim verò ut est inter miseros mortales frequens de titulis certamen, quibus alii alios antecellere volunt: ita etiam in Ecclesia contigit, ut qui initio *Episcopi*, i.e. *Inspectoris* & *Papæ* seu Patris nomine contenti erant, postea quatuor ex iis, & tandem quinque Patriarcharum nomen sibi solis vendicaverint, ut numero præcedente diximus.

3 Hoc autem Patriarchæ nomen, (ut *Beveregius*(r) eruditè disserit) primævis patribus, tanquam familiarum suarum Principibus olim competens, Judæi post excidium Hierosolymæ Præfectis Synagogarum suarum tribuerunt. At *circa annum Christi* quadringentesimum id nominis ad summos Christianorum Metropolitas
4 translatum fuit. Socrates *in Histor. Ecclesiast. Lib. V. c. 8.* scribit: *Imperatorem Theodosium Synodum Episcoporum convocavisse ad ordinandum* [non Patriarcham, sed] *Episcopum Constantinopoleos.* Eodem modo de Romano loquitur; *decretum* enim *ibi fuisse, ut* Constantinopolitanus Episcopus *eò quòd esset junior, in dignitatis prærogativâ sequeretur* Episcopum Romanum. Subjungit πατριάρχας κατέστησαν διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας. *Patriarchas constituerunt distribuentes inter eos provincias.* Pergit Socrates: Ὀτρήϊος, ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτινῆς τὴν πατριαρχίαν ἐκληρώσατο. Otreius, *qui Melitina in Armenia* Patriarchatum *quasi sorte accepit*; cùm tamen *Archiepiscopus* tantum esset. adeo primis illis seculis Patriarchæ & Archiepiscopi nomina non distinguebantur.

5 Eutychius cum *in Originibus Ecclesiæ Alexandrinæ* narraret: *S. Marcum Hannaniam Patriarcham Alexandriæ creavisse, atque hunc primum ibi fuisse Patriarcham.* pag. 29. Seldenus in notis ad hunc locum num. 8. ait: *Non dubitavit igitur Eutychius, quin sub ipsis Ecclesiæ Christianæ natales Patriarchæ nomen & dignitas Christianis esset in usu.* At ego non putaverim ex errore & ignorantia Eutychium ita loqui, sed *per prolepsin* quandam nomen dignitatis antecessoribus tribuere, quod successores longo tempore pòst adepti sunt. Ita alibi: *Linum Petri successorem vocat Patriarcham Romanum:* Ipse Seldenus in *Chronologia Eutychianæ Synopsi* successionem habet *Patriarcharũ Alexandriæ*, quem titulum tamen primorum quatuor seculorum Episcopi Alexandrini non gesserunt: & nos passim antiquos illos Præsules *Alexandrinos Patriarchas* vocamus, quamvis sciamus, eos, cùm viverent, ita non vocatos fuisse.

6 Sed tenendum est Pontificem Romanum Patriarchæ nomen nunquam agnoscere voluisse, eò quòd superior illis haberi vellet, qui eos creare posset. At apud *Orientales Arabes* nec non *Coptitas* & *Æthiopes*, & in Eutychii Annalibus Alexandrinis passim بطريرك علي رومية *Patriarcha super Romam* vel بطريرك رومية ሊቀ: ጳጳስ: ዘሮምያ: *Patriarcha Romanus* vocitatur.

(r) *In annot. ad Can. 6. Concilii Nicæni primi.* num. 1. §. 8.

L. III. c. 7. N. LXXXI. Cæterum cum veritate non congruunt, quæ Eutychius in Annalibus Alexandrin. scribit. Tom. I. p. 334. 7

فسمعت العامة ، الاساقفة وهم يسمون البطريرك ابا فتغالوا في انفسهم اذا كان نحن نسمي الاسقف ابا والاسقف يسمي البطريرك ابا ، فيجب علينا نحن ان نسمي البطريرك بابا اي جدا ، اذ كان اب الاباء ، فسمي بطريرك الاسكندرية من ايام هرقل بابا اي جد ☸	*Cùm autem homines audirent, quòd Episcopi compellarent* Patriarcham Abba seu Patrem, *dixerunt inter se, si nos solemus Episcopum appellare* Abba seu Patrem, *Episcopi verò & ipsi* Patriarcham Abba *appellant, utique decet nos, ut vocemus Patriarcham* Papam, i.e. Avum, *cum sit Pater Patrum. Itaque appellatus fuit* Patriarcha Alexandrinus *à tempore Heraclii* PAPA i.e. AVUS.

Sed hæc ratiocinatio nobis vana videtur. Quippe Arabicum بابا nihil a- 8
liud est, quàm Græcum πάππας *Pater*, quod Arabes ob defectum lit. *P.* aliter pro-
nunciare non possunt, ac *Baba*, quam vocem Eutychius exponit جد *Avum*, πάππος
& πάππας idem fortassis esse putans. Apud Habessinos vox ጳጳስ፡ primo ni- 9
hil aliud, quàm Episcopum denotavit, ut Act. 20. 28. 1. Tim. 3. 2. & ፪፻ ጳጳሳት፡
ducenti Episcopi Ephesi congregati fuisse dicuntur; postea usu obtinuit, ut cum di-
gnitate rei etiam dignitas vocabuli cresceret, & ጳጳስ፡ *Pappas*, Habessinis *Archi-
episcopum* seu *Metropolitam* denotaret.

[Porro si quis ordinem & nomina *Patriarcharum Alexandriæ* scire volet, consulat 10
Synopsin *Seldeni* supra allegatam: nec non *Kircheri Supplementum Lexici Copti
Cap. II. pag.* 518. & cumprimis *Wanslebii Historiam Ecclesiæ Alexandrinæ* P. VI. pag. 301.
Sed hi duo posteriores Jacobitas tantùm tradunt, omissis Melchitis, quos simul narrat
Georg. Elmacinus in sua Historia Saracenica]

N° LXXXI. De Diaconissis] ዲያቆናዊት፡ & ንፍቀ፡ ዲያቆናዊት፡ *Diaconissæ & Subdiaconissæ* Æthiopicè vocantur. Earum in *Canonibus Æthiopũ*
mentio fit & quidem in Statutis Apostolicis Can. 53. cujus summam habes suprac.
4. N. XXX. pag 308. Gregorius tamen eas in Æthiopia dari negabat. Antiquissimis
autem Ecclesiæ temporibus in usu fuerunt, non quidem in Occidentali, attamen in
Orientali Ecclesia, ut mirũ sit, earũ usũ in Ecclesia Æthiopica in desuetudinẽ venisse. 2
Etenim piæ mulieres in primitiva Ecclesia, ministeria mulieribus convenientia obi-
bant. Nec salvator noster Christus officia earum aspernatus est, *aliquot enim Iesum à*
Matth 27. 55. *Galilæa usque secutæ fuerunt,* διακονοῦσαι αὐτῷ *ministrantes ei*, quæ tempore passionis cruci-
fixionem ejus è longinquo spectaverunt. Originem igitur suam *Diaconissæ* habent 3
ab ipsis Apostolorum temporibus. *Paulus ad Rom. 16. 1. Phœben sororem* οὖσαν διάκονον τῆς
ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς *diaconissam Ecclesiæ, quæ est in Cenchris*, commendat. Idem de his
agens *1. Tim. V. 9.* scripsit: *Vidua eligatur non minor sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri
uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sancto-
rum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subse-
cuta est.*

§. 6. At sequentibus temporibus quadraginta anni sufficere visi, ut mox dicetur. 4
Quin & innuptæ seu cælibes ætate provectiores assumebantur. *Præcipuum* earum
officium olim erat *suscipere mulieres è sacro lavacro, quæ tunc temporis prorsus nudæ ba-
ptizabantur*, De quo vetus *Canon extat* (u) τὸν μὲν ἄνδρα ὑποδεχέσθω ὁ Διάκονος· τὴν δὲ γυναῖκα
ἡ διάκονος. *Virum suscipiat Diaconus: fœminam verò Diaconissa.* Et *Epiphanius Hæres.*
79. dicit: *cum illuminantur* [i.e. baptizantur] *mulieres, Episcopus ungit frontes illarum
oleo sacro, quod Diaconissa abstergit. Ianitrices* etiam erant apud portas per quas 5
mulieres in templa intrabant. Separatum enim à viris locum olim obtinebant, ut
supra

(u) In Constitut. Clementis lib. 3. c. 15. & 16.

ſupra n. 49. §. 12. monuimus ; Et ſi quæ alia officia fœminilia tunc temporis occurrerent, apud ægrotas, vel alibi per tales miniſtras peragenda, de quibus videatur *Baronius ad An. Chriſti 34. §. 288.* Imò inſtar Diaconorum ordinabantur, *Concil. Chalced. Can. XV.* Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα. *Diaconiſſa ne ordinetur ante XL. annos.* L. III. c. 7. N. LXXXII.

[Confer. *Beveregium in annot. ad hunc Canonem* ; ut & *Can. 19. Concil. Nicæni. Canon. 6. & 47. Concil. Carthag. & alibi alios.*]

1 N°. LXXXII. De Conjugio Clericorum] *Epiſcopos & Sacerdotes* in primordio Religionis Chriſtianæ *uxores ducere* potuiſſe certius eſt quàm quòd certiſſimum. Verba Apoſtoli Δεῖ τὸν Ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. *decet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, unius mulieris virum.* Eccleſia Catholica ſemper de uxore propriè dicta accepit, nullatenus *de uxore aliqua ſpirituali*, veluti Ec- 1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 6.
2 cleſia. Obſervantia, quæ optima eſt legum interpres, ita, ut diximus, hunc locum in ſe ſat clarum, accipiendum docet. Nam pleroſque Epiſcopos alioſque ſacri ordinis viros olim uxoratos fuiſſe, clariſſimis autorum teſtimoniis non tantùm in
3 *Eccleſia Catholica* in genere, ſed & in *Latina in ſpecie* demonſtrari poteſt. De qua re ſi quis dubitari velit, is conſulat veteres Canones, vulgo Apoſtolorum dictos, certiſſimos antiqui moris teſtes. Talis eſt *Canon. 6. al. 5.*

Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας, ἐὰν δὲ ἐκβάλῃ, ἀφοριζέσθω.

Epiſcopus aut Presbyter aut Diaconus uxorem ſuam ne repudiet, vel ejiciat ſanctitatis [al. religionis] *prætextu. Si verò eam repudiaverit, ſegregetur.*

Datusne fuit unquam aliquis Epiſcopus, qui ſanctitatis aut religionis prætextu Eccleſiam mulierem ſuam myſticam repudiaverit? poſſumusne verbum ἐκβάλλειν
4 *ejicere, domo pellere*, accipere de Eccleſia? Deinde *Can. 17. & 18.* dicitur: *quòd is qui poſt baptiſmum ad ſecunda vota tranſierit: item qui viduam aut repudiatam aut meretricem duxerit, non poſſit eſſe Epiſcopus nec Presbyter*: ergo argumento à contrario ſenſu ducto, qui non talem ſed aliam uxorem habuerit, *Epiſcopus & Presbyter* fieri potuit. Sed cum multi paſſim hac de re ſcripſerint, actum agere nolumus.

[*Vide Comment. ad illos Canones Balſam. Zonar. & noviſſimè Beveregium. Calixtum de Conjug. Clericorum* latè & alios plurimos.]

5 Tantum de voce Μιᾶς UNIUS *uxoris* quæſtio in Eccleſia orta eſt. Eam enim Orientales reſtrinxerunt *ad unum matrimonium*, ita ut *Polygamia* non tantùm *Simultanea*, ſed etiam *ſucceſſiva*, ut loquuntur, Clericis interdiceretur. Habeſſini noſtri priſci moris tenaciſſimi, teſte Gregorio meo, Presbytero ordinando ſuadent, *ut uxorem prius ducat*; Apoſtolicum effatum, intuitu Polygamiæ Judaicæ prolatum, ſi non pro præcepto, ſaltem pro conſilio habentes: ſi verò ſemel cælebs conſtitutus ſit, aut uxorem morte amiſerit, cælebs vel viduus manere tenetur, (x) quò non niſi Lectoribus & Cantoribus id privilegii conceditur, ut ad officium promoti uxores ducere poſſint.

6 Eutychii Alexandrini locum, alibi haud facilè obvium exſcribere libet: p 449.

الاساقفة منذ وقت الحواريين الي مجمع
الثلثماية والثمانية عشر كان لهم نساء
لانه كان اذا صير احد اسقفا وكانت
له زوجة بقيت معه ولم تتنحا عنه ما
خلا البطاركة , فانه لم يكن لهم
نساء ولا كانوا ايضا يصيرون
بطريركا من له زوجة ✡

Epiſcopi à tempore Apoſtolorum uſque ad Concilium CCCXVIII. [i. e. Nicænum] *habebant uxores. Solebat enim, cum fieret aliquis Epiſcopus, & eſſet illi uxor, manere cum eo, & non divellebatur ab eo, exceptis* Patriarchis. *Non enim erant illis uxores, neque etiam ſolebant aliquem facere* Patriarcham, *qui haberet uxorem.*

Lll 2 Sed

(x) Secundum Canon, Apoſt, 26. Abtelis, 25,

L. III. c. 7. Sed duo ad hunc locum sunt monenda: *Primò* Patriarchas illo tempore solum- 7
N. LXXX. 1. modò Episcopos dictos fuisse, ergo & illis (secundum Eutychium) usque ab Apo-
stolis uxores habere licuit, uti reapse S. Petrus habuit: Deinde non absolute rejecti
fuerunt à summa illa dignitate Ecclesiasticâ uxorati, quamvis cœlibes tempore perse-
cutionum prælatos fuisse agnoscamus. Exemplum insigne habemus in *Demetrio
XII. Metropolitâ Alexandriæ Catholico*, seu *Patriarchâ*, (ut postea dicti fuerunt) qui uxo-
ratus electus fuit. *Abulbaracatus*, vitam ejus describens, *Angeli prædictione Iuliano suc-
cessorem designatum, & à populo* [more scilicet prisco] *Episcopum constitutum* refert:
*mox populum murmuravisse, quòd conjugatus esset, ideòque monitu angeli permotum, suam
uxorisque virginitatem miraculo demonstrare* (y). Idem de eo tradunt Æthiopes no- 8
stri. Sic enim canit Poëta Encom. 12. Matt. Od. 2.

ሰላም ፡ ለዲሜጥሮስ ፡ እንተ ፡ በእዴሁ ፡ ተጽሕፈ ፡
ሐሳበ ፡ አዝማን ፡ ዘዮፋር ፡ ወእለ ፡ ኀለፈ ፡
አርአየ ፡ የም ፡ ንጺሐ ፡ ድንጋሌሁ ፡ በሃምረተ ፡ አለፈ ፡
ሀቀር ፡ እሳተ ፡ በኰፋሬ ፡ ወለብእሲቱ ፡ በአጽፈ ፡
ተናፍቁ ፡ ሰብእ ፡ ከመ ፡ ይኩን ፡ ተስፈ ።

Salutem Demetrio: *qui manu sua descripsit
Computum annorum & præteritorum & futurorum.
Hodie virginitatis suæ virtutem per gratiam Christi ostendit,
Ignem in sinu suo & in uxoris suæ tunicâ involvens.
De ea enim homines dubitaverant.*

Nimirum prunas candentes in succinctorium uxoris publicè posuerat, illoque 9
illæso, suffitum injecto thure in Ecclesia fecerat. In quo boni illi viri *Historicus* æquè
ac *Poeta* parum sibi constant. Si enim Angelus, decessori ejus apparens, illum virum
uxoratum successorem certô indiciô demonstravit, quomodo Deo & Ecclesiæ di-
splicere poterat? & si ipsi Alexandrini virum cum uxore copulatum Patriarcham
elegerunt, & stabiliverunt, quô animo vel jure postea potuerunt murmurare?

Baronius aliique Romanæ Ecclesiæ Scriptores, qui matrimonia clericorum im- 10
pugnant, atque Sacerdotibus ordinatis cohabitationem conjugalem interdicunt,
Apostolicam traditionem prætexunt, quam, si certa fuisset, Papa Innocentius I. prisci
moris corrector, utique non tacuisset. Verùm ille (z) tali argumento usus non est,
sed potius ex lege Mosaica argumentum ducit, *quòd sacerdotes anno vicis suæ de templo
non discesserint*, sicut de Zacharia legimus; exinde concludit: *Sacerdotes Romanos à
conjugibus planè abstinere debere, quia nec dies prætereat, quâ vel à sacrificiis divinis*, vel *à
baptismatis officio vacent*; sed hoc est sapere ultra Apostolicam doctrinam, de
qua supra.

Præterea argumentum desumit Pontifex à sanctitate populi Israelitici, ut cum 11
Lev. XI. &c. illis dicitur: *Sancti estote quoniam ego sum sanctus Dominus Deus vester.*
Sed nuspiam in tota lege sanctitas in cœlibatu ponitur, multò minus conjugium san-
ctitati opponitur. Certô tantùm tempore conjuges à se invicem abstinere jubeban-
tur, non quòd cohabitatio conjugalis Deo creatori, institutori conjugii & naturæ au-
tori videatur parum sancta & impura, sed quòd animum hominis nimiùm occu-
pet, quò minùs animo plenè devoto sacris vacare possit. Hæc ipsa causa est, quòd 12
1. Cor. 7. 5. *S. Paulus* suadeat: *Nolite fraudare invicem*, nisi forte ex consensu ad tempus,
ut vacetis orationi; *& iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos Satanas pro-
pter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum im-
perium.* Quæ cuncta ipsius conjugii sanctitatem, actuumque conjugalium pu-
ritatem non tollunt, sicuti nec alia naturæ opera necessaria, præsertim cùm matrimo-
nium sit Romanæ Ecclesiæ sacramentum: monachatus verò & cœlibatus non æque.

Illud

(y) Wansleb, Histor. Eccl. Alex. P. VI. n. 22. (z) In Epist. ad Victricium Rothom. Episc. Dist. 31. cap. 4.

13 Illud Deum, iste hominem autorem habet. Nec obstitit conjugium multis sanctitate conspicuis conjugibus, quò minus in Fastos Sanctorum fuerint recepti. Cur autem primis Ecclesiæ temporibus cœlibatus tantoperè fuerit commendatus, num. 84. fusiùs dicemus; nunc Orientalium mores in hac causa exponemus. L. III. c. 7. N. LXXXIII.

N°. LXXXIII. Coptitæ, Armenii, Græci, Russi, sive Moscovitæ Clericis matrimonium permittunt] Clericorum conjugia, ab omnibus retrò seculis in Ecclesiis Orientalibus retenta, certissimum sunt Apostolic & Catholici moris indicium. De Habessinis diximus, (a) quòd sacerdotes uxoratos non solum admittant, sed etiam illis, priusquam ordinentur, conjugium suadeant.

1

2 De *Coptis* idem testatur Wansleb. in *sua relatione Italica de statu Ægypti, & in histor. Ecclesiæ Alexandr. Lib. I. c. 14.* solummodò dicit: *quod sacerdos moveatur officio, si divortium ab uxore faciat per Can. Apost. 6. al. 5. supra allegatum.* Quod nec apud Habessinos licet, ut *capite præcedente num. 72.* docuimus. p. 31. p. 36.

3 De *Armeniis*, ejusdem Ecclesiæ & sectæ Coptitarum consortibus, scribit Petrus Bellonius *Lib. 3. Observat. c. 12. Illorum sacerdotes conjugati sunt perinde atque Græci.*

4 De *Græcis* notior res est, quàm ut longâ probatione egeat.

[Videatur *Christoph. Angelistatus Ecclesia Græca cap. 47. Thomas Smith Anglus de Ecclesia Græca p. m. 91.*]

5 De *Ruthenorum* Sacerdotibus Ecclesiæ Græcæ subjectis, *Augustinus Baro de Mayerberg Cæsareus Legatus* (b) sic loquitur: *Archipresbyteri, Presbyteri & Diaconi, antequam consecrentur, uxorem virginem duxisse, & consecrati cum ea maritorum lege convivere necessariò debent, modò illâ quæ concubitus sui noctem subsequitur die, Sacerdotes sacris obeundis abstineant. Quod ut præstare possint, plures* (sacerdotes) *in singulis templis, ubi unicum tantùm erectum altare: unicumque singulis diebus sacrum peragitur, constituuntur. Mortuâ autem primâ uxore, aliam Clericis ducere non licet, nisi seculares fieri velint.* Quæ etiam confirmantur ab *Oleario in Itiner. Moscovit. L 3. c. 28. p 303.*

6 *Baro de Herberstein* (c) epistolam *Iohannis Russorum Metropolitæ* refert *ad Pontificē Romanum* his verbis: *Maximus est error & peccatum de conjugio Sacerdotum, quòd ab illis qui uxores habent, sumere corpus Christi renuitis. Cùm sancta Synodus, quæ fuit in Gangra, scribat in 4. Canone:* Qui spernit Sacerdotem secundum legem uxorem habentem, & dicit: quod non liceat è manibus illius accipere Sacramentum, sit anathema. *Canon iste Græcè sic habet:*

Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαβεῖν· ἀνάθεμα ἔστω.	*Si quis contendat de Presbytero conjugato, non oportere, eo sacra celebrante, de oblatione participare, anathema sit.*

7 Imperitè prorsus, ne pejus dicam, *Dionysius exiguus* verbum γεγαμηκότος accipit & vertit: (de Presbytero) *qui uxorem habuit*, id enim non tantùm contra usum vocabuli, ipsamque Grammaticam, sed & contra historiam & acta Concilii pugnat. Cui enim unquam tale dubium venit in mentem, quis quæso controversiam hanc movit, *quòd de Presbytero viduo Eucharistia sumi non possit?* de quo nec hodie in Ecclesia Romana dubitatur. Nam ut *Socrates* scripsit (d): *Synodus Gangrensis in Paphlagonia contra Eustathium Sebastiæ in Armenia Episcopum convocata erat; is enim inter alia heterodoxa & absurda:*

ἐν οἴκοις τῶν γεγαμηκότων εὐχὰς ἐκώλυε γίνεσθαι· καὶ πρεσβυτέρου γυναῖκα ἔχοντος, ἣν νόμῳ λαϊκὸς ὤν, ἠγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κοινωνίαν ὡς μύσος ἐκκλίνειν, ἐκέλευσε.	In ædibus conjugatorum precationes fieri vetuit, & Presbyteri uxorem habentis, quam legitimo matrimonio, dum esset laicus, sibi copulaverat, benedictionem & communionem instar piaculi declinandam docebat.

(a) Num præced. § 5. (b) In itinerar. suo Anni 1661. (c) In Comment. rerum Moscovit. p. 22. & 23. (d) In Hist. Eccles. L. 2. c. 43.

L. III. c. 7. Quid quæso pro expositione *Canonis Gangrensis* clarius? de Viduo ne γϱ̀ 8
LXXXIV. quidem. Sensus igitur antiquorum interpretum, totiusque Orientalis Ecclesiæ
praxis docet, non de viduis, sed de clericis conjugatis in canone illo tractari.

N°. LXXXIV. De secundis nuptiis Orientalibus invisis]

In Orientali Ecclesiâ *Laici post secundas nuptias* quamvis legitimas, ad S. Commu- 1
nionem non admittebantur, nisi aliqualem pœnitentiam egissent (e). Clerici autem
Sacerdotio planè privabantur, nullo habito respectu ad subitam uxoris mortem, li-
beros parvos, rem familiarem, juvenilem ætatem, corporis constitutionem, & simi-
n. 82. §. 5. les circumstantias. Rationem minimè solidam, qua utuntur, supra indicavimus.

Vera autem causa quòd in primitiva Ecclesia matrimonia Clericorum adeò fu- 2
erint restricta, nequaquam purioris & sanctioris vitæ studium, sed *tempora illa erant
afflictissima, & persecutiones atrocissimæ, quæ Episcopos & Presbyteros maximè feriebant,*
Matth. 26. tyranni enim cogitabant illud: *Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis*; ideò
31. minimè consultum erat uxorem ducere. Quippe in tantis periculis magis anima-
bus quàm liberis operam dare decebat. Qui enim posset Episcopus aut Pres- 3
2. Cor. XI. byter in cryptis, in exilio, in continuo mortis vel fugæ metu, in *laboribus plurimis, in
23. carceribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortibus frequenter,* (ut Paulus lo-
quitur) Ecclesiasticis muneribus vacare, afflictos consolari, exules sequi, si uxorem
& liberos haberet? quorum amore ob fragilitatem humanam facilè retrotrahi, at-
que tardior ad pericula fieri potuisset. Milites uxoratos strenui Duces certè non
amant, ne amore conjugali à fortibus factis absterreantur. Quomodò milites Chri-
sti, Pastores Ecclesiarum, contra lupos rapaces pugnaturi, vitam suam intrepidè
exponere potuissent, si carissimorum pignorum memoria illos à fortitudine
Christiana retraxisset?

Igitur cælibatus, Ecclesiâ pressâ, necessarius, quamvis nullibi præceptus, pa- 4
catâ mansit, sed ex aliâ causâ, nimirum ut bona Ecclesiarum salva manerent, quæ
periclitari videbantur, si Episcopis & Sacerdotibus uxores ducere liceret. Quæ
ratio plus valitura videtur, si etiam nepotes habere interdictum esset. Hinc veteres
Canones *Episcopos bona sua separatim à bonis Ecclesiæ habere* jubent (f). Ita cœlibatus
hodiè utilis habetur, non tantùm conservandis Ecclesiarum, sed etiam illustrium
familiarum opibus, vano plerumque sanctioris vitæ prætextu.

N°. LXXXV. De sententia Patrum Græcorum & Latinorum contra secundas nuptias]

Græci Patres plerique ex Ecclesiæ suæ usu, (de 1
quo modò diximus) secunda vota, etiam in Laicis, iniquiùs traduxerunt. *Grego-
rius Nazianzenus* à similitudine conjugii ad desponsationẽ Christi & Ecclesiæ, quam
Ephes. V. *Paulus* proponit, iniquam & incongruam conclusionem facit, quasi secundæ nu-
ptiæ ideò sint improbandæ. Τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία.
Prima sunt Lex, inquit, *Secunda venia, tertia transgressio.* Tam immemor fuit man-
1. Cor. V. dati Apostolici: Volo juniores [viduas] nubere: & libertatis nubendi post
14.
1. Cor. VII. mortem mariti indefinitè datæ. *Quod si dormiverit vir ejus, liberata est,* cui vult
39. nubat, *tantùm in Domino.* Similia habent & alii Patres Græci. 2

[*Basilius M. in epistola ad Amphilochium Can. IV. Clemens Alexandrinus,* (quem Canones Apostol. & Clementinos compilasse tradidimus) *Stromatum l. 3.*]

Chrysostomus in Matth. Homil. 32. agnoscit præceptum Apostoli. Sic enim loquitur: *Secundam quidem accipere secundum præceptum Apostoli est, secundum veritatis autem rationem fornicatio est.* Quæ sine admiratione nemo facilè legerit; pugnatne præceptum Apostoli cum veritatis ratione! Itane præcepit Apostolus fornicationem? nubere jubens juniores viduas, cum volunt, non secundâ sed tertia imò quarta vice, si voluerint. Illata est Pericopa hæc in Corpus Juris Canonici *C. 31. qu. 1.*

(e) *Concil. Laod. Can. I. Concil. Neo Cæs. Can. 3.* (f) Can. Apost. 40. Aurel. Æth. 39.
(g) *Orat. XXXII. p. m. 504.*

qu. 1. c. Hac ratione. 9. additâ glossâ necessariâ : *Longè cautiùs loquitur Iohannes Chry-* L. III. c. 7.
sostomus, cùm alibi, tùm potissimum in Epistola ad viduam Iuniorem, de non iterando conju- LXXXVI
gio, negatq; secundum matrimonium fornicationem esse. Hæc glossa. Multo æquius LXXXVII.
sentiunt *Origenes* (h). Et *Epiphanius hæres. XLVIII.*

3 Inter Patres Latinos *S. Hieronymus* secundis nuptiis minus æquus, injuriosis vocabulis eas immeritò infamavit; allegavimus loca *in Hist. nostra* (i). Sed omnium iniquissimè & in conjugii institutionē injuriosè loquitur *Tertullianus* (k) perversâ Montani doctrinâ deceptus, quasi interrogatus: *Ergo* inquis, *jam & primas*, i. e. *unas nuptias destruis ?* planè immeritò respondet : *Nec immeritò, quoniam & ipsa ex eo constant, ex quo & stuprum :* & paulo ante*: nec per aliud sit marita, nisi per quod & adultera.* Quo nihil unquam absurdius aut falsius à tali viro dici potuisset. Damnanturne divinis humanisque legibus stupra & adulteria ob solam concubitus impuritatem ? Meminisse debebat quæ dixerat epistolâ ad Uxorem : *Non abnuimus*
4 *conjunctionem viri ac fæminæ benedictam à Domino* &c. Quapropter jure meritò reprehenditur à S. Augustino *Libro de hæresibus : Ideo factus est hæreticus Tertullianus, quia transiens ad Cataphrygas, quos antea destruxerat, cœpit etiam secundas nuptias* contra Apostolicam doctrinam *tanquam stupra damnare.* Quæ verba in Chrysostomum quoque sunt notanda. S. Ambrosius (l) *de Clericis agens*, ratione utitur, certè Apostolicæ doctrinæ, Augustino, & ipsi rationi adversa, dum scribit: *In ipso conjugio Lex est, non iterare conjugium.* Quæ quæso sequela ? Itane Apostolus hujus non meminerat, cùm iterationem conjugii non permitteret tantùm, sed & juberet, locis supra citatis.

N°. LXXXVI. De fœmina quæ virum vigesimo secundo
1 matrimonio vicit] Hoc Romæ contigisse in Historia nostra retulimus ex S. Hieronymi epistola ad Gerontium. *Rem, inquit, dicturus sum incredibilem, sed multorum testimoniis approbatam. Ante annos plurimos cum in chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum Romanū Episcopū, & Orientis atq; Occidentis Synodicis consultationibus responderē,*
2 *vidi duo inter se paria vilissimorum è plebe hominum comparata. Unum, qui uxores viginti sepelisset, alteram, quæ maritum vigesimum secundum habuisset, extremo sibi, ut putabant, matrimonio copulatos. Summa omnium expectatio, virorum pariter ac fœminarum, post tantas vicissitudines* (m) *quis quem primus efferret. Vicit maritus, & totius urbis populo confluente coronatus, & palmam tenens, & adoream, per singulos sibi acclamantes uxoris multinubæ feretrum præcedebant.*

3 Simile quid testatur *Augustinus* (n) quòd *mulier in urbe Roma maritos undecim, & vir alius duodecim uxores habuerit* ; adeò Episcopi Romani tunc temporis vota non numeraverunt, neque etiam dubitaverunt de licentiâ Christianâ ex verô Apostolicæ doctrinæ sensu.

N°. LXXXVII. Bis mariti sacris ordinibus apud Orientales indigni censentur] Hac de re in præcedentibus numeris satis actum, nititur ista consuetudo *Canone* vulgò *Apostolico* 17. Æth. 16. ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα, *duabus nuptiis copulatus post baptismum, Episcopus aut Presbyter, aut omnino Clericus esse non potest.* De Æthiopibus nostris *Alvarezius* eadem habet c. 26. al. 27. eaque plane veritati & antiquitati convenientia sunt.

COMMENTARIUS
Ad Lib. III. Cap. VIII.

N°. LXXXVIII. De schismate concilii Chalcedonensis] Notabilia sunt, quæ in Historia nostrâ hoc capite ex ore Gregorii Æthiopis de *Concilio*

(h) *In Epist. ad Rom. lib. VII.* (i) *Contra Iovian. lib. 1. c. 4. & 5.* (k) *Lib. de exhort. ad cast. c. 9.*
(l) *Lib. I. de Officiis cap. ult.* (m) In textu *rudes* fine sensu. (n) Quæst. ex V. & N. Test. c. 115.

L. III. c. 8. *cilio Chalcedonensi* diximus. Deplorabile dissidium, tunc temporis in Ecclesia Chri-
LXXXVIII. stiana ortum, non tantùm magna sanguinis effusio in Ægypto consecuta est, sed & Muhammedicæ religionis incrementum, cum amissione tot provinciarum, quæ olim sedi Alexandrinæ patebant; idque Melchitæ *Iacobitis*: hi *Melchitis* imputant (o). Nec aliàs facilè quæstio inter tot magnos & doctos Viros, ipsosque Ecclesiæ 2
Patriarchas, contrariis inter se argumentis tam acriter fuit disceptata. Nam *Flavianus Patriarcha* Constantinopolitanus, regnante *Theodosio Iuniore*, Synodo Constantinopolim convocatâ, *Eutychetem*, ab *Eusebio* Dorilæi Episcopo hæresis accusatum, impugnavit, & anathemate percussit. Nihilominus *Theodosius Impera-* 3
tor idem *cum Eutychete* sensit, & mox aliud Concilium Ephesi habuit, in quo Eutychetis sententia à *Dioscoro Patriarcha Alexandrino* ejusque asseclis, centum & viginti octo Episcopis (inter quos etiam *Iuvenalis* Hierosolymitanus & *Stephanus Ephesinus*) confirmata fuit; vicissim excommunicato Flaviano Eutychetis condemnatore (p). tàm faciles tunc temporis erant excommunicationes. Sed paulò post 4
habitum fuit Concilium contrarium, nempe *Chalcedonense*, Oecumenicum quartum, in quo antecedentia omnia fuerunt retractata. *Dioscorus*, quiter canonicè citatus non comparuerat, *per contumaciam* (ut ICti. loquuntur) *damnatus* (q), & ab Imperatore *Marciano* ejusque uxore *Pulcheria* malè habitus fuit; ut Num. 92. dicetur.

Quandoquidem verò Æthiopes nostri Eutychianismi vulgò suspecti haben- 5
tur, quia *unam naturam in Christo asserunt, & concilium Chalcedonense spernunt, & damnant*, operæ pretium nobis videtur, Eutychetis dicta hoc loco proponere, & expendere: & cum Jacobitarum dictis conferre, ut lectores cognoscant, an meritò tales hæretici censeantur. Extant quidem *Synodi Constantinopolitanæ, & concilii Oecumenici Chalcedonensis* acta, sed eo in loco, unde sententia, quæ vulgò de Eutychete circumfertur, petenda erat, non satis cohærent, ut infra dicemus: nec Flavianus in prima sua epistola ad Leonem meminit, quod Eutyches dixerit: *Confiteor ex* duabus *naturis fuisse Dominum nostrum* ante *adunationem: post verò adunationem* unam *naturam confiteor.* Istud nihilominus simpliciter & sine ulla epi- 6
crisi transscripserunt Historiæ Ecclesiasticæ scriptores unus ex alio, tam Orientales quàm Occidentales omnes. Evagrius Lib. I. cap. 9.

Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἑνώσεως· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μίαν φύσιν ὁμολογῶ.	*Confiteor ex duabus naturis genitum fuisse Dominum nostrum* ante *unitionem: post unitionem verò unam naturam confiteor.*

Nicephorus Lib. 18 cap. 52. 7

Ὁ Εὐτυχὴς δύο μὲν καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς ἑνώσεως ἔλεγε φύσεις, τὰς ὕστερον ἑνωθείσας· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν εἰς μίαν κραθείσας ταύτας φύσιν, καὶ συγχυθείσας καὶ φυρμὸν παθεῖν ἐδογμάτιζεν. ὥς τι καὶ τὴν θεότητα τὰ τῆς ἀνθρωπότητος πάσχειν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. διὸ καὶ τοὺς ταῦτα δογματίζοντας καὶ Μονοφυσίτας καὶ Θεοπασχίτας οἱ θεῖοι πατέρες ἡμῶν κατωνόμασαν.	*Eutyches duas quidem & ipse* ante *unitionem naturas dixit, postremò unitas: post unitionem autem in* unam *eas naturam coaluisse; confusasque esse, & mixtionem subiisse docuit; adeò ut & divinitas ea, quæ humanitatis fuere, passa sit, & viceversa. Proinde hæc ita prædicantes Monophysitas & Theopaschitas divi Patres nostri cognominaverunt.*

Eutychius in Annal. Alexand. Tomo II. Annal. p. 85. 8

ان جسد المسيح ليس مع اجسادنا في الطبيعة وان المسيح قبل التجسد من طبيعتين وبعد التجسد طبيعة واحدة ۞	*Quòd corpus Christi non ejusdem sit cum corporibus nostris naturæ: & quòd Christus* ante *incarnationem* [constiterit] *ex duabus naturis, post incarnationem verò ex natura unica.* Idem repetit pag. 87.

Et

(o) Confer. infra Num. XCV. Agnoscit etiam Baronius, occasione hujus discordiæ *Orientale imperium* penitus collapsum, atque funditus dirutum fuisse. *Ad Ann. Christi 448. n. 47. in fin.* (p) Eutychius in Annal. Alex. P. II. p. 88. (q) Edmund, Richerius Historia Concil. General. Col. 1683.

Et Joſephus Ægyptius præfatione ad Conc. Chalcedonenſe allegante Guil. L. III. c. 8.
Beveregio Annot. in Can. dicti Concilii. LXXXVIII.

كان يقول من طبيعتين قبل التجسد
ثم صار طبيعة واحدة بعد التجسد

Dicebat: [Eutyches] *E duabus naturis* ante *incarnationem, deinde facta eſt una natura poſt incarnationem.*

9 Atque hanc ipſiſſimam fuiſſe Eutycheris opinionem putat *Guil. Beveregius* dicto loco pag. 108. Et ſic alii autores, quotquot de Concilio Chalcedonenſi & Eutycheris hæreſi agunt, ad unum omnes. Adduntnonnulli: *illum naturam utramque confudiſſe atque commiſcuiſſe ſicut miſcetur vinum & aqua:* Alii, *quòd humana natura a divina quaſi abſorpta fuerit, veluti ſi guttulam vini in immenſum mare deſtillares.*

10 Equidem reperio hæreticum illum aſſeruiſſe, *unam tantùm poſt incarnationem Salvatoris noſtri naturam: humanam autem, quam ex S. Virgine aſſumſerit, noſtra conſubſtantialem non fuiſſe.* An autem diſertis verbis dixerit: *Chriſtum* ANTE *incarnationem ex duabus naturis extitiſſe*, vel, *Eas poſt incarnationem confuſas fuiſſe*, de eo gravia mihi ſuborta ſunt dubia, poſtquam ipſa acta, & Jacobitarum libros legi; ea igitur
11 cordatis lectoribus dijudicanda proponam. Amiſſæ quidem vel abolitæ ſunt Eutycheris epiſtolæ, quas magnâ copiâ ad clariores tunc temporis Epiſcopos ſcripſit: neque amplius extant Synodi Epheſinæ acta, ut ſciremus, quid ibi pro Eutychete à tot Epiſcopis actum fuerit: & quibus ex cauſis Flavianus & Euſebius Dorilæi Epiſcopus, primi Eutychetis adverſarii, condemnati fuerint. Sed ſumemus verba prout jacent, & à Baronio in Annalibus Eccleſiaſticis Anno 448. N. XXXI. narrantur.

12 Joannes Presbyter à Synodo Conſtantinopoli hujus controverſiæ cauſa congregatâ, cui Flavianus præerat, ad Eutychetem miſſus, refert illum dixiſſe: POST *incarnationem DEI verbi*, hoc eſt: *Nativitatem Domini noſtri IESV CHRISTI ſe unam naturam adorare, & hanc DEI incarnati & hominis facti.* Et paulò poſt: EX DUABUS NATURIS *unitis ſecundum ſubſiſtentiam factum eſſe Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM.* Item: *Et hoc dicens, confitebatur perfectum DEVM eſſe* & *perfectum hominem, qui natus eſt de Maria virgine, non habentem conſubſtantialem nobis carnem.*

13 Rurſus N. XLI. die 22. *Novembris.* Theophilus, ex diſputatione cum Eutychete habita, illum dixiſſe refert: *In qua ſcriptura jacent duæ naturæ? Quis ſanctorum Patrum expoſuit Deum verbum duas habere naturas?* Paulo poſt Eutyches interrogatus: *perfectus eſt Deus Verbum, An non?* dixit: *perfectus. Perfectus eſt homo incarnatus, an non?* dixit: *perfectus.* Mox concludit: *Abſit a me dicere, ex duabus naturis eſſe Chriſtum, aut de natura loqui ſeu diſputare Dei mei.*

14 No. XLVIII. Mox ipſe in Synodum introductus, & à Flaviano præſide monitus: *Edicito nunc; Si ex duabus naturis unitionem confiteris.* Eutyches dixit: *Etiam ex duabus naturis.* Porrò ab Euſebio interrogatus: *Confiteriſne duas naturas poſt incarnationem, & conſubſtantialem nobis eſſe Chriſtum ſecundum carnem, an non?* Reſpondit: *Ego non veni diſputare, ſed veni ſatisfacere Sanctitati V. quomodo ſapiam. Scriptum eſt autem* IN HAC CHARTULA QUOMODO SENTIO, *& jubete eam legi.* Non ſequitur an lecta fuerit, nec extat tenor hujus chartulæ, ſed reperitur tantùm iſta nota: &C.

15 Non puto fore quenquam, qui non deſideret ſcire contenta iſtius chartulæ; nam in illâ ſitum eſt ipſum Κρινόμενον, totiusque cauſæ momentum. Subjungit quidem Baronius No. XLIX. *Cogitur tandem prodere, quid ſentiret, cùm dixit:* CONFITEOR EX DUABUS NATURIS FUISSE DOMINUM NOSTRUM ANTE ADUNATIONEM, POST VERÒ ADUNATIONEM UNAM NATURAM CONFITEOR. Quomodo verò coactus fuerit prodere quid ſentiret, cùm paulo ante dixerit: *Scriptum eſt in hac chartula, quomodo ſentio*, aſſequi non poſſum. Si enim idem fuit, quod modò

L. III. c. 8. LXXXVIII. illi imputatur, cur coactus fuit prodere id quod ipse jam scripserat: Sin aliud, quomodo sententiam suam tam subitò mutavit? Cur id reticetur? & quomodo, quibusve mediis coactus fuit illam prodere? Si denique ista fuit finalis ejus declaratio, prout hodiè ab omnibus Ecclesiasticæ Historiæ scriptoribus pro tali habetur; quare interrogando pergit *Florentius Patricius*, referente eodem Baronio: *Confiteris ne duas naturas post adunationem?* ad postremum Eutychetem dixisse: *Qui non dicit ex duabus naturis, & duas naturas, non credit rectè*. Hic est locus iste, quem supra innui, ubi Protocollum (ut vocant) lectori non satisfacit. Pergit Baronius:

N°. L. Decretum à Flaviano factum: *Eutychetem Valentini & Apollinaris perversitate ægrotare, & eorum blasphemias immobiliter sequi*. Eadem mox scripsit ad Leonem Papam, addito: (N°. LII.) Illum in Synodo dixisse: *Dominum nostrum Iesum Christum non oportere confiteri de duabus naturis post humanam susceptionem, cum à nobis unius substantiæ & unius personæ cognoscatur, neque carnem Domini consubstantialem nobis subsistere, tanquam ex nobis susceptam, & coadunatam Dei verbo secundum substantiam* &c. Et paulo post: *Ipsum verò Dominum non suscepisse ex ea* [S. Maria Virgine] *carnem consubstantialem nobis, & corpus Domini non esse quidem corpus hominis* &c. Nullam hic mentionem facit Flavianus illius sententiæ, quam tandem prodere coactus fuit Eutyches, ut paulo superius ex Baronio retulimus. 16

Ast in secunda epistola ad dictum Papam, cujus initium: *Pietate & rectâ prædicatione verbi* &c. (r) Flavianus Eutychetem dixisse scribit: Ante inhumanationem quidem Salvatoris nostri Jesu Christi duas naturas esse divinitatis & humanitatis, *post unitionem verò unam naturam factam* &c. Mox: *Corpus Domini, quod ex Maria factum est, non esse nostræ substantiæ, humanum quidem esse, non tamen nobis consubstantiale, neque genitrici ejus secundum carnem*. 17

Leo, accepta hac epistola eum actis quæ petierat, cùm prius in epistola, octavo Calendas Jun. ad Imperatorem Theodosium datâ, impietatem eorum damnasset, *qui veritatem carnis nostræ à Christo susceptam negarent*, Epistolam circularem edidit valdè piam & eruditam, cujus exordium est: *Lectis dilectionis tuæ literis* &c. In qua id unicè agit, ut solidis S. Scripturæ testimoniis & argumentis demonstret: *Christum habuisse verum & nobis consubstantiale corpus humanum*. Nam inter alia multa Veteris Novique Testamenti dicta illi potissimum objecit dictum Johannis Evangelistæ: *Verbum caro factum est* &c. *quæ non frustratoriè ita prolaturus fuisset*, inquit, *si Christus ex Virgine natus habuisset tantùm formam hominis, & non etiam materni corporis veritatem*. Et paulo post: *Nec ideò, quia nativitas ejus est mirabilis, natura nobis est dissimilis* &c. *Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate* &c. *operatur enim utraque forma cum alterius communione*. 18

Circa finem istius epistolæ graviter addit hæc verba: *Cùm autem ad interlocutionem examinis vestri Eutyches responderit dicens*: Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem verò unam naturam confiteor. *Miror tam absurdam, tamque perversam ejus professionem, nulla judicantium increpatione reprehensam, & sermonem nimis insipientem, nimisque blasphemum, ita omissum; quasi nihil, quod offenderet, esset auditum: cùm tam impiè duarum naturarum ante incarnationem unigenitus Dei filius fuisse dicatur, quàm nefariè, postquam verbum caro factum est, natura in eo singularis adseritur*. 19

Fateor & me quoque cum sancto hoc Pontifice summoperè miratum fuisse, cùm in colloquio supra relato ad Eutychetis confessionem, quam sine cohærentia utrimque dictorum prodere coactum fuisse narrat Baronius; *Ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum* ante *adunationem* &c. nihil prorsus responsum deprehenderem; nec etiam in Eutychii Annalibus Alexandrinis, qui disputationem Flaviani cum Eutychete pluribus refert, ullam responsionem reperirem. Cùm factu facillimum 20

Tom. 2. p. 87.

(r) Quæ reperitur ante *nonam Leonis Epistolam*. sed eam non integram inseruit Baronius An. 449. N. VIII. quod tamen necessarium erat. Epistolæ hæ aliàs passim extant apud Binium & alibi.

mum fuisset non impietatem tantùm istius hæresiarchæ refellere: sed & absurdita- L.III.c.8.
21 Item & contradictionem manifestam talis dicti ad oculum demonstrare. Nam si LXXXVIII.
ante incarnationem ex duabus naturis (nescio quibus, quia humana nondum aderat) fuit Dominus noster, accedente humanâ naturâ, factæ fuissent tres, ex quibus ille tandem fecerit unam. Quæ nimium impia & absurdè dicta sunt. Vel si Eutyches *duas* ante *incarnationem naturas, divinam videlicet & humanam intellexit*, & confessus est; unde tunc habuit Christus corpus suũ? imò nondùm erat Christus priusquàm carnem nostram assumeret, quia Christus seu Unctus dicitur respectu humanæ naturæ: Idem est, ac si quis diceret: *Christum fuisse Christum, antequam Christus fieret: habuisse duas naturas, antequam illas haberet: humanitatem extitisse, antequam extiterit.* Quæ tam stulta tamque futilia sunt, ut in hominem sanæ
22 mentis cadere non possint. Miratus sum, inquam, cum primùm id legerem, quòd talem confessionem non statim omnes exsibilaverint atque exploserint; sed putabam Historicos per incuriam id omisisse. At postquam ex epistola egregii Pontificis Leonis, ad quem documenta & Acta Synodi omnia transmissa fuerant, cognovi, primam hanc confessionis Eutychianæ partem à collocutoribus reverâ silentiò transmissam fuisse, dubitare cœpi: Num Eutyches totidem verbis elocutus esset? *Christum* ante *incarnationem ex duabus naturis fuisse*: an quasi per bonam consequentiam id illi fuerit imputatum? tanquam is, qui *post* adunationem unam naturam confiteretur, necessariò *ante* adunationem duas assereret, *post* enim & *ante* sibi immediatè opposita esse.

23 Rationes dubitandi ex antecedentibus collectæ sunt sequentes:

1. Quòd Johannes atque Theophilus, omnium primò à Synodo Constantinopolitana ad Eutychetem missi, *de adunatione* ante *incarnationem*, vel etiam *de confusione post adunationem* nihil quicquam retulerunt.

24 2. Quòd contradictio ejuscemodi manifesta, qualem supra retulimus, in hominem sanæ mentis, ut modò diximus, cadere non possit; quamvis enim pleraque hæreticorum dogmata sint absurda, nullus tamen sibimet manifestè contradicere voluerit. §. 21.

25 3. Nullius viri plebeji, nedum Imperatoris Theodosii, aliorumque clarorum virorum, nempe Dioscori Alexandrini, Juvenalis, atque Stephani, summorum in Ecclesia virorum, & cæterorum in Pseudosynodo Ephesina congregatorum assensum talis propositio contradictoria merita fuisset.

26 4. Cum Florentius Patricius Eutychetem post modò dictam confessionem editam urgeret; *Confiteris ne duas naturas post adunationem? Dic, si non dixeris, damnaberis*; (ut habet Baronius dicto anno n. 49.) Non tantùm omisit primum confessionis membrum *de duabus naturis ante incarnationem*: sed plane [illegible] eum rursus interrogatde eo, quod modò apertè confessus fuerat.

27 5. In sententia condemnatoria Flaviani tunc statim secuta, nihil de duabus naturis ante adunationem dicitur, sed tantùm, *quod Valentini & Apollinaris hæresi laboraverit.* At hæretici isti humanitatem Christi prorsus impugnabant, dum *alter Dominum nostrum nudum hominem: alter non verum neque perfectum* diceret, nullâ duarum ante incarnationem naturarũ mentione factâ. Cum illis igitur consentire visus fuit Eutyches, dum unam tantùm naturam confiteretur, eamque vel humanam, si Christus non esset verus Deus: vel divinam, si non verus homo. Quanquam, si dicta Eutychetis cuncta rectè perpendantur, aliâ, quàm insani illi, hæresi laborasse videatur: illi enim *duas veras naturas* negaverunt; hic verò *Christum perfectum Deum & perfectum hominem* agnovit, ut supra retulimus; tantùm *conjunctione utriusque unam naturam factam* affirmavit. Quam qualemve, non indicavit, nec interrogatus fuisse reperitur. §. 11.

28 6. Ipse Flavianus in prima sua epistola ad Leonem data, omittit primum illud

L. III. c. 8. illi imputatur, cur coactus fuit prodere id quod ipse jam scripserat: Sin aliud, quo-
LXXXVIII. modo sententiam suam tam subitò mutavit? Cur id reticetur? & quomodo, quibusve mediis coactus fuit illam prodere? Si denique ista fuit finalis ejus declaratio, prout hodiè ab omnibus Ecclesiasticæ Historiæ scriptoribus pro tali habetur; quare interrogando pergit *Florentius Patricius*, referente eodem Baronio: *Confiterisne duas naturas post adunationem?* ad postremum Eutychetem dixisse: *Qui non dicit ex duabus naturis, & duas naturas, non credit rectè.* Hic est locus iste, quem supra innui, ubi Protocollum (ut vocant) lectori non satisfacit. Pergit Baronius:

No. L. Decretum à Flaviano factum: *Eutychetem Valentini & Apollinaris perversitate ægrotare, & eorum blasphemias immobiliter sequi.* Eadem mox scripsit ad Leonem Papam, addito: (No. LII.) Illum in Synodo dixisse: *Dominum nostrum Iesum Christum non oportere confiteri de duabus naturis post humanam susceptionem, cum à nobis unius substantia & unius personæ cognoscatur, neque carnem Domini consubstantialem nobis subsistere, tanquam ex nobis susceptam, & coadunatam Dei verbo secundum substantiam* &c. Et paulo post: *Ipsum verò Dominum non suscepisse ex ea* [S. Maria Virgine] *carnem consubstantialem nobis, & corpus Domini non esse quidem corpus hominis* &c. Nullam hic mentionem facit Flavianus illius sententiæ, quam tandem prodere coactus fuit Eutyches, ut paulo superius ex Baronio retulimus. Ast in secunda epistola ad dictum Papam, cujus initium: *Pietate & rectâ prædicatione verbi* &c. (r) Flavianus Eutychetem dixisse scribit: Ante inhumanationem quidem Salvatoris nostri Jesu Christi duas naturas esse divinitatis & humanitatis, *post unitionem verò unam naturam factam* &c. Mox: *Corpus Domini, quod ex Maria factum est, non esse nostræ substantiæ, humanum quidem esse, non tamen nobis consubstantiale, neque genitrici ejus secundum carnem.* 16 17

Leo, accepta hac epistola cum actis quæ petierat, cùm priùs in epistola, octavo Calendas Jun. ad Imperatorem Theodosium datâ, impietatem eorum damnasset, *qui veritatem carnis nostræ à Christo susceptam negarent*, Epistolam circularem edidit valdè piam & eruditam, cujus exordium est: *Lectis dilectionis tuæ literis* &c. In qua id unicè agit, ut solidis S. Scripturæ testimoniis & argumentis demonstret: *Christum habuisse verum & nobis consubstantiale corpus humanum.* Nam inter alia multa Veteris Novique Testamenti dicta illi potissimum objecit dictum Johannis Evangelistæ: *Verbum caro factum est* &c. *quæ non frustratoriè ita prolatura fuisset*, inquit, *si Christus ex Virgine natus habuisset tantùm formam hominis, & non etiam materni corporis veritatem.* Et paulo post: *Nec ideò, quia nativitas ejus est mirabilis, natura nobis est dissimilis* &c. *Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate* &c. *operatur enim utraque forma cum alterius communione.* Circa finem istius epistolæ graviter addit hæc verba: *Cùm autem ad interlocutionem examinis vestri Eutyches responderit dicens:* Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem verò unam naturam confiteor. *Miror tam absurdam, tamque perversam ejus professionem, nulla judicantium increpatione reprehensam, & sermonem nimis insipientem, nimisque blasphemum, ita omissum; quasi nihil, quod offenderet, esset auditum: cùm tam impiè duarum naturarum ante incarnationem unigenitus Dei filius fuisse dicatur, quàm nefariè, postquam verbum caro factum est, natura in eo singularis adseritur.* 18 19

Fateor & me quoque cum sancto hoc Pontifice summoperè miratum fuisse, cùm in colloquio supra relato ad Eutychetis confessionem, quam sine cohærentia utrimque dictorum prodere coactum fuisse narrat Baronius; *Ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum* ante *adunationem* &c. nihil prorsus responsum deprehenderem; nec etiam in Eutychii Annalibus Alexandrinis, qui disputationem Flaviani cum Etychete pluribus refert, ullam responsionem reperirem. Cùm factu facillimum 20

Tom. 2. p. 87.

(r) Quæ repetitur ante nonam Leonis Epistolam, sed eam non integram inseruit Baronius An. 449. N. VIII, quod tamen necessarium erat. Epistolæ hæ aliàs passim extant apud Binium & alibi.

mum fuisset non impietatem tantùm istius hæresiarchæ refellere; sed & absurdita- L.III.c.8.
21 Item & contradictionem manifestam talis dicti ad oculum demonstrare. Nam si LXXXVIII.
ante incarnationem ex duabus naturis (nescio quibus, quia humana nondum aderat) fuit Dominus noster, accedente humanâ naturâ, factæ fuissent tres, ex quibus ille tandem fecerit unam. Quæ nimium impia & absurdè dicta sunt. Vel si Eutyches *duas* ante *incarnationem naturas, divinam videlicet & humanam intellexit*, & confessus est; unde tunc habuit Christus corpus suũ? imò nondùm erat Christus priusquàm carnem nostram assumeret, quia Christus seu Unctus dicitur respectu humanæ naturæ: Idem est, ac si quis diceret: *Christum fuisse Christum, antequam Christus fieret: habuisse duas naturas, antequam illas haberet: humanitatem extitisse, antequam extiterit.* Quæ tam stulta tamque futilia sunt, ut in hominem sanæ
22 mentis cadere non possint. Miratus sum, inquam, cum primùm id legerem, quòd talem confessionem non statim omnes exsibilaverint atque explosetint; sed putabam Histotieos per incuriam id omisisse. At postquam ex epistola egregii Pontificis Leonis, ad quem documenta & Acta Synodi omnia transmissa fuerant, cognovi, primam hanc confessionis Eutychianæ pattem à collocutoribus reverá silentiô transmissam fuisse, dubitare cœpi: Num Eutyches totidem verbis elocutus esset? *Christum* ante *incarnationem ex duabus naturis fuisse*: an quasi per bonam consequentiam id illi fuerit imputatum? tanquam is, qui *post* adunationem unam naturam confiteretur, necessariò *ante* adunationem duas assereret, *post* enim & *ante* sibi immediatè opposita esse.

23 Rationes dubitandi ex antecedentibus collectæ sunt sequentes:

1. Quòd Johannes atque Theophilus, omnium primò à Synodo Constantinopolitana ad Eutychetem missi, *de adunatione* ante *incarnationem*, vel etiam *de confusione post adunationem* nihil quicquam retulerunt.

24 2. Quòd contradictio ejuscemodi manifesta, qualem supra retulimus, in hominem sanæ mentis, ut modò diximus, cadere non possit; quamvis enim pleraque hæreticorum dogmata sint absurda, nullus tamen sibimet manifestè contradicere voluerit. §. 28.

25 3. Nullius viri plebeji, nedum Imperatoris Theodosii, aliorumque clarorum virorum, nempe Dioscori Alexandrini, Juvenalis, atque Stephani, summorum in Ecclesia virorum, & cæterorum in Pseudosynodo Ephesina congregatorum assensum talis propositio contradictoria merita fuisset.

26 4. Cum Florentius Patricius Eutychetem post modò dictam confessionem editam urgeret; *Confiterisne duas naturas post adunationem? Dic, si non dixeris, damnaberis*; (ut habet Baronius dicto anno n. 49.) Non tantùm omisit primum confessionis membrum *de duabus naturis ante incarnationem*: sed plane [illegible] eum rursus interrogat de eo, quod modò apertè confessus fuerat,

27 5. In sententia condemnatoria Flaviani tunc statim secuta, nihil de duabus naturis ante adunationem dicitur, sed tantùm, *quod Valentini & Apollinaris heresi laboraverit.* At hæretici isti humanitatem Christi prorsus impugnabant, dum *alter Dominum nostrum nudum hominem: alter non verum neque perfectum* diceret, nullâ duarum ante incarnationem naturarũ mentione factâ. Cum illis igitur consentiri visus fuit Eutyches, dum unam tantùm naturam confiteretur, eamque vel humanam, si Christus non esset verus Deus: vel divinam, si non verus homo. Quanquam, si dicta Eutychetis cuncta rectè perpendantur, aliâ, quàm insani illi, hæresi laborasse videatur; illi enim *duas veras naturas* negaverunt; hic verò *Christum perfectum Deum & perfectum hominem* agnovit, ut supra retulimus; tantùm *conjunctione utriusque unam naturam factam* affirmavit. Quam qualemve, non indicavit, neque interrogatus fuisse reperitur. §. 12.

28 6. Ipse Flavianus in prima sua epistola ad Leonem data, omittit primum

L. III. c. 8. LXXXVIII. illud confeſſionis Eutychianæ membrum *de duabus* ante *incarnationem naturis*, & genuinè refert ejus hæreſin verbis ſupra allatis: *Non oportere Chriſtum confiteri de duabus naturis poſt humanitatem ſuſceptam, neque illum carnem conſubſtantialem nobis aſſumſiſſe* Quæ vera Eutychetis hæreſis fuit, ut otioſis illis & nugatoriis verbis, de *duabus naturis* ante *incarnationem* planè non opus habuerit.

7. Leo Papa in celebri ſuâ Epiſtola circulari, quæ à nonnullis *Columna fidei* vocatur, totus eſt in refellenda iſta hæreſi, validiſsè Vet. & Novo Teſtamento petitis argumentis *veritatem naturæ humanæ in Chriſto adſtruens*, cumque de divinitate ejus nullum dubium fuerit, concludit, *non unam ſed duas in Chriſto naturas durare*. Unde ſatis apparet, de veritate humanæ Chriſti naturæ præcipuam tunc temporis fuiſſe quæſtionem. 29

8. At cùm in ſecundâ demum epiſtolâ Flavianus verba illa de *duabus naturis* ante *incarnationem* tanquam confeſſionem Eutycheris retuliſſet Papæ, regeſſit 30
§. 19. quæ ſupra retulimus, quòd ad ea plane nihil reſponſum fuiſſet.

9. Quòd *hodierni Iacobitæ* nempe *Æthiopes, Armenii, & Coptitæ*, qui Eutychetis ſectatores cenſentur, & *Dioſcori* doctrinam approbant, nullo modo ſic loquantur: nec quidquam de duabus naturis ante incarnationem prædicent: nec eas poſt adunationem commixtas aut confuſas ſtatuant; quamvis unam naturam mordicus defendant, ut mox dicetur; unde nec veriſimile fit, Hæreſiarcham illa verba hoc modò diſertè protuliſſe. 31

Igitur, ut dixi, ex ſequelâ magis, quàm ex ipſis Eutychetis verbis propoſitionem illam *de duabus* ante *incarnationem naturis* promanaſſe putaverim: ſicut & id, quòd *utramque naturam in ipſa incarnatione commixtam atque confuſam fuiſſe* aſſeruerit; quia id inter Eutychetis dicta non reperitur, neque ullus Jacobitarum id hodie dicit. Sed quoniam ex duabus naturis unam factâ aſſeruit, neceſſario conſectaneum fuiſſe crediderunt Patres: *ambas commixtas fuiſſe*; etenim è duobus, niſi permiſceantur & confundantur, unum fieri non poſſe. 32

Hoc ipſum tanquam ſequelam neceſſariam oppoſitum fuiſſe deprehendo *Iacobitis* in omnibus colloquiis, quæ *Melchitæ* cum illis habuerunt. Colloquium *Theoriani* Legati Imperatoris Manuelis Comneni cum *Armeniorum Catholico*, ſive Patriarchâ Jacobitâ habitum (s); nec non Æthiopum noſtrorum diſputationes cum Patribus Societatis nunc referemus, ut lectores intelligant, eandem hujus controverſiæ rationem & olim fuiſſe, & adhuc hodie eſſe. Dixerat Catholicus ſeu Patriarcha Armenius: pag. 78. 33

Ἐγὼ μίαν φύσιν κατὰ τὴν ἀδιάσπαστον λέγω ἕνωσιν ἵνα μὴ εἰς δύο μερισθῇ χριςὺς ὁ χριςός.	*Ego unam naturam dico ſecundum indiviſibilem unitionem, ne in* duos Chriſtos *dividatur Chriſtus.*

Ad hæc Theorianus rectiſſimè illum interrogat, quod ſupra in colloquio cum Eutychete deſiderabatur: 34

Ποταπὴν φύσιν τίνα λέγεις; Θείαν ἢ ἀνθρωπίνην: ἢ ἑτέραν παρὰ ταύτας; μήτε θείαν, μήτε ἀνθρωπίνην;	*Utram ergo naturam intelligis, divinam an humanam, aut* aliam quandam *præter has? quæ nec divina ſit nec humana.*

Patriarcha Armenius: 35

Μίαν φύσιν σύνθετον λέγω ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.	Unam *naturam compoſitam dico ex* divinitate ac humanitate.

Theorianus: 36

Εἰ μίαν φύσιν σύνθετον λέγεις, τροπὴν καὶ σύγχυσιν εἰσάγεις τῶν φύσεων, ἐξ ὧν ἡ μία σύνθετος ἐγένετο φύσις.	*Si* unam naturam compoſitam *dicis, converſionem & confuſionem naturarum inducis, ex quibus* una illa compoſita natura *facta eſt.*

Tranſit

(s) Impreſſus extat Libellus Baſileæ Ao. 1578. Tit. *Legatio Imp. Cæſaris Manuelis Comneni ad Armenios* cum verſione Latina *Leunclavii.*

37 Transit dehinc ad simile de ligno è quatuor elementis composito, cujus quidem *una* esset *natura*, sed conversione & alteratione è diversis natuis facta. In Christo verò nullam talem conversionem nec alterationem esse factam, ideoque utramque naturam impermixtam subsistere. Catholicus contrà urget simile à patribus usurpatum de *anima & corpore*, quod paulo ante attulerat, ut ostenderet nihil absurdi in eo contineri, quod divinitatem & humanitatem in uno individuo unitas *unam naturam* diceret; verba ejus sunt ex *S. Cyrillo*. p. 71. L. III. c. 8. In LXXXVIII.

38 Ὁποῖόν τι χρῆμα ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἑτεροειδῆ μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια· ἑνωθέντα γε μὴν, μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσεν. Ἰδοὺ δύο φύσεις εἰσὶν ἐνταῦθα, ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ οὔτε ἡ ψυχὴ εἰς σώματος μετετράπη φύσιν: οὔτε τὸ σῶμα εἰς φύσιν ψυχῆς μετεχώρησεν: ἀλλ' ἑκατέρων ἐν τοῖς ἰδίοις μενόντων ὅροις, μία ἐκ τούτων φύσις ἀπετελέσθη. Οὐκ ἔστιν οὖν τῶν ἀνεφίκτων ἐκ δύο φύσεων μίαν φύσιν γενέσθαι.

Quale quiddam est homo ex anima & corpore constans. *Nam & ista sunt diversi generis, nec ejusdem inter se essentia; cùm verò uniuntur*, unam *hominis* naturam *efficiunt. Ecce & hic quoque duæ sunt naturæ*, anima *nimirum* & corpus. *Et tamen neque anima in corporis naturam transmutatur, neque corpus in naturam animæ transit. Sed ambobus intra proprios fines manentibus* una *ex iis* natura *conficitur. Non igitur est e genere impossibilium è* duabus naturis unam naturam *fieri*.

39 Similem prorsus disputationem reperio cum docto quodam monacho Æthiope, præsente Prorege habitam, de qua scribunt Patres Societatis (t) his verbis: Quòd *quidam contumax, pestifer, & obstinatus hæreticus, asseruerit* unam tantùm *in Christo* naturam, *& tamen tàm separationem quàm confusionem duarum naturarum* negaverit. Inseram ipsa verba Italica ex eorum Epistolis.

Interrogante Patre Societatis:

40 Prima che il verbo s'incarnasse, haveva una natura; e dopo prese carne da Maria Vergine; hora dove gittate voi questa seconda natura?

Rispose il Frate: che di due se ne fece una; senza divisione, ne mescolanza.

E come (*disse il Padre*) puo farsi di due una senza mescolamento; se non vi fu mestura, dunque ambe se ne stanno senza meschiarsi.

No (*disse il Frate*) che non stanno, ma se ne fece una.

Mescolate dunque le nature (*soggiunse il Vice-Re,*) come dice Eutychio; il quale se bene disse, che non si meschiavano, non dimeno ognuno intendea, *che non era possibile, di due farsene una senza mescuglio.*

Priusquam verbum incarnatum fuisset, habebat unam naturam; postea assumsit carnem ex Maria Virgine. Jam quonam reponis istam secundam naturam.

Respondit Monachus: *ex duabus facta est una*; (*u*) sine divisione & confusione.

P. Quomodo verò fieri potest una ex duabus sine confusione? si non fuit confusio, utique ambæ naturæ subsistunt, & non commixtæ fuerunt.

M. Non subsistunt, sed ex iis facta est una.

Miscete igitur naturas (interlocutus est Prorex) *sicut dixit Eutyches: qui quamvis dixerit,* (*x*), *quod non commixtæ essent, nihilominus quilibet intelligebat* (*y*) quod non esset possibile, ex duabus unam facere sine confusione.

41 Consideret hic quæso Philosophus Christianus, an alter alterum intellexerit, & num vocabulum naturæ ab omni homonymia priùs liberaverint; quod tamen ante omnia faciendum, si utiliter disputare velimus. Prorex Habessinus à parte Patrum Societatis stans, confusionem naturarum coactè obtrudere voluit Monacho isti Jacobitæ, quam ille constanter negabat, ex consequentiis (*ut loquuntur*) illum ceu contumacem hæreticum damnans, *quòd non possibile esset, ex duabus naturis unam facere sine mixtura.* Id quòd hodiè in disputationibus Theologicis frequentissimè usu venire solet, ut alii alios ob sequelas damnent, quas tamen alteri non faciunt, nec admittunt.

42 Audiamus ipsa Æthiopum verba Æthiopica, quæ reperiuntur in Anthentica illorum liturgia eucharistica Romæ impressa post Nov. Testamentum Æthiopicum. p. 166. col. 4.

 Quia

(t) *In literis de A° 1624. & 1625. impressionis Romana p. 25.* (u) Vide quæ mox notabimus §. 44. (x) Nota hic *Proregis Æthiopis* Testimonium *de Eutychete* sed contradictorium in uno commate, quòd *dixerit, & non dixerit.* (y) Ecce hic sequelam, de qua supra locuti sumus. §. 33.

L. III. c. 8. LXXXVIII. እስመ፡ ዝንቱ፡ውእቱ፡ ሥጋሁ፡ ወደ
ሙ፡ለእግዚእነ፡ ወመድኅኒነ፡ ኢየሱ
ስ፡ ክርስቶስ፡ ዘነሥአ፡ እምእግዝ
እተ፡ ኵልነ፡ ቅድስት፡ ወንጽሕት፡
ማርያም፡ ድንግል። ወረሰዮ፡ አሐደ፡
ምስለ፡ መለኮቱ፡ ዘእንበለ፡ ቱስሕ፡
ወኢትድምርት፡ ዘእንበለ፡ ፍልጠ
ት፡ ወኢውላጤ፡ መለኮት።

Quia hoc eſt corpus & ſanguis Domini & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti, quod ſumſit ex Domina omnium noſtrum ſancta & pura Maria Virgine; & fecit illud unum *cum divinitate ſuâ* ſine mixtura, neque permiſtione, ſine ſeparatione, neque diſtinctione divinitatis.

Eodem modo loquuntur Æthiopes in ſcriptis ſuis. Autor Organi Jacobita 43
S. Mariam Virginem ſic alloquitur (z).

ኀበ፡ ተለዐለ፡ ዋሕድኪ፡ ወነበረ፡
በየማነ፡ ዘወለደ፤ ሀየ፡ ሀሉ፡ ትስ
ብእት፡ ፍጹም፡ ዘተነሥአ፡ እም
ኔኪ፡ ከዊኖ፡ አሐደ፡ ምስለ፡ መ
ለኮት።

[In cœlo] *quo exaltatus eſt unicus tuus, & ſedet ad dextram ejus qui genuit eum, ibi eſt* humanitas perfecta, *quæ deſumta fuit ex te, & facta eſt* unum [quid] *cum divinitate.*

Non dicit mixta, vel confuſa cum divinitate, ſed quæ facta eſt unum cum ea, & diſtinctè nominat utrumque abſtractum.

Quod autem Habeſſini *duas re ipſa naturas* in Chriſto Domino noſtro agno- 44
ſcant, etiam ex ſequenti loco Organi apparet:

አመንኩ፡ ብከ፡ እግዚኦ፡ ከመ፡ አን
ተ፡ውእቱ፡ በኵረ፡ አምላክ፡ በህ
ላዌከ፤ ወበኵረ፡ ድንግል፡ በሥጋ
ዌከ። አመንኩ፡ ብከ፡ እግዚኦ፡
ከመ፡ አንተ፡ ውእቱ፡ ወልደ፡ አብ፡
በመለኮትከ፤ ወወልደ፡ እጓለ፡ እመ
ሕያው፡ በትስብእትከ።

Credo in te Domine, quòd tu es primogenitus Dei quoad eſſentiam tuam: & primogenitus Virginis quoad incarnationem tuam. Credo in te Domine, quòd tu es filius Patris ſecundùm divinitatem *tuam: & filius hominis ſecundùm* humanitatem *tuam.*

Videmus, Æthiopes ubique vocabulum naturæ evitare, dum ſimpliciter di- 45
cunt ከዊኖ፡ አሐደ፡ *cum factus eſſet* unus *vel* unum [quid]. Italus optimè
redderet: *Eſſendo* uno *con la divinità*, non *ſe ne fece una, fatta eſt una*; ut in diſputa-
§. 40. tione præcedente cum monacho habita redditur. At eodem modo loquitur
Gregorius Nazianzenus, Orthodoxus utique ſcriptor:

οὐ δύο γενόμενος, ἀλλ' ἓν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἀνασχόμενος.

Non duo factus, inquit, *ſed* [NB.] unum ex duobus *fieri ſuſtinens.*

Si ergo unum hoc ὑφιστάμενον de *uno individuo*, ſive unâ perſonâ (ut nos loquimur) accipias, nihil abſurdi talis oratio continebit.

Gregorius meus referebat, populares ſuos, intellectâ ex creberrimis diſputa- 46
tionibus orthodoxâ Patrũ Societatis de duabus naturis in Chriſto ſententiâ, ceſſiſſe;
& cùm perciperent, ſummam diſſidii in acceptione vocabuli ጠባይዕ፡ *natura* con-
ſiſtere, neque illud per aliud minus æquivocum facilè reddi poſſe; (etenim ህላዌ፡
§. 6. *Eſſentia*, & ባሕርይ፡ *ſubſtantia* alium ſenſum admittere videbantur) tandem
vocabulum አካል፡ quod pro *hypoſtaſi* in Pſal. 138. 14. ponitur, pro perſona uſurpaſſe,
atque hanc confeſſionem edidiſſe:

ኢየሱስ፡ክርስቶስ፡ እምድኅረ፡ ሥ
ጋዌሁ፡ በአሐዱ፡ አካል፡ ፍጹም፡ እ
ግዚአብሔር፡ ወፍጹም፡ ሰብእ፡ ሀ
ሎ፡ ወይሄሉ፡ ለዓለመ፡ ዓለም፤ ወዝ
ሰ፡ ዘእንበለ፡ ፍልጠት፡ ዘእንበለ፡
ውላጤ፡ ወዘእንበለ፡ ቱስሕት።

IESVS CHRISTVS poſt incarnationem ſuam in una perſona *perfectus DEVS & perfectus homo eſt, & erit in ſecula ſeculorum; idque ſine ſeparatione, ſine alteratione, & ſine confuſione.*

(z) Lect. 1. in med. col. m. 119.

Pruden-

47 Prudentiùs, ut mihi videtur, fecissent Patres Societatis, si, agnitâ ab Ha- L.III.c.8.
bessinis መለኮት: *divinitate* ወትስብእት: *humanitate*, omissis personæ & natu- LXXXVIII.
ræ vocabulis, interrogassent: *An non divinitas & humanitas post incarnationem in uno*
Christo sine divisione & confusione realiter distincta manserint, & in æternum mansura
sint? Id procul dubio libenter confessuri fuissent Æthiopes; ut planè persuasum mihi
habeam, si decretum Concilii Chalcedonensis, vitatis φύσεως καὶ προσώπου vocabulis,
Æthiopicè concipias, idque Chalcedonense esse reticeas, Æthiopes illud sine ulla
48 dubitatione subscripturos esse. Illud autem sic se habet: (a)

Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής, Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος. Πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνάρχως γεννηθεὶς κατὰ τὴν θεότητα, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ ἐν ὑστέροις καιροῖς ὁ αὐτὸς δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου γεννηθεὶς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ γὰρ ἐκ δύο φύσεων ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν εἶναι μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ ἑνὶ προσώπῳ: ἕνα Χριστὸν, ἕνα υἱὸν ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν.

Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei unigenitus, Deus perfectus, & homo perfectus ex anima rationali, & corpore. Ante secula quidem ex Patre sine principio genitus secundum Deitatem: in fine verò, & in ultimis temporibus ille ipse propter nos, & propter nostram salutem ex Maria Virgine natus secundùm humanitatem. Nam ex duabus naturis confitemur Christum esse post incarnationem in una substantia, & una persona; Unum Christum, unum filium, unum Dominum confitemur.

49 Itaque si pro duabus naturis dixeris: *nam ex Deitate & humanitate confitemur*
Christum esse post incarnationem: deinde *substantiam* reddas ባሕርይ: جوهر vel
አካል: & omisso vocabulo *persona* simpliciter dicas *unum Christum* &c. Æthiopes
consentientes habebis.
50 Hæc pro defensione Æthiopum nostrorum sufficiant, ut lectores certi possint
esse, illos neque de duabus naturis ante incarnationem, neque de confusione earum
post incarnationem loqui: neque Valentini aut Apollinaris erroribus laborare,
adeoque, quamvis Jacobitæ sint, ab Eutychetis hæresi immunes esse, idque No. 89. &
51 94. mox pluribus stabiliemus. Audivimus jam *Armenios*: audivimus *Æthiopes*, de una
Christi naturâ, tam divinitate quàm humanitate salvâ, differentes. Audiamus &
52 *Coptitas*, nam & hi Monophysitæ sunt, & unâ Ecclesiâ cum illis nationibus constituunt.
De his testatur *Wanslebius* in Historia Ecclesiæ Alexandrinæ Lib. III. c. 2. his verbis:

Ils croyent, que dans le verbe divin, apres qu' il a pris la nature humaine, il n' y a plus qu' une seule nature, une substance, une operation, & une volonté; reconnoissans pourtant cette union *sans aucune confusion, sans aucune commixtion, & sans aucune alteration.*

Credunt, quòd in verbo divino, postquam assumsit naturam humanam, non detur nisi una natura, una substantia, una operatio, & una voluntas, agnoscentes nihilominus adunationem istam sine ulla confusione, commixtione, aut alteratione.

Quæ ipsissima Armeniorum & Æthiopum est sententia. Producit Wans-
53 lebius *Dissertationem Abulbaracati, natione Coptita*, at sectâ Jacobitæ, Arabicè conscri- dict. loc.
ptam, sed ineditam, cum testimoniis Patrum, quibus ille nititur. Verùm bonus ille
vir, dum contra Melchitas disputat, miserè confundit naturarum proprietates, & ve-
rum Theopaschitam se nobis sistit; ignarus vel immemor, diversum respectum tol-
lere omnem contradictionem. Plura de Coptitarum Ægypti sententia habes infra
54 in epistolâ *Petri Heylingi* N. 95. E contrario Melchitarum sententiam prolixè recen-
set Eutychius in Annalibus Alexandrinis; (b) ubi optima *Saidi Patricidis* argumenta
profert contra Jacobitas, quibus istos ad absurdum redigere conatur; *quòd dicere non*
possint unam istam naturam, quam Christo tribuant, esse vel solam divinam, vel solam hu-
manam vel neutrā: nec etiam esse humanā & divinam simul, &c. Responsiones Jacobi-
tarum non addit, sed certum est, illos nihil tale concessuros, sed isti sententiæ ad-
hæsuros, *ex divina & humana natura factum esse compositum quoddam, quod unam na-*
turam vocent, sine confusione tamen, & commixtione, æquè ac anima & corporis in ho-
55 *mine.* Quâ assertione tamen ipsi fatebuntur, aliter ab ipsis accipi vocabulum na-
turæ

(a) Integrum *in Actis Concilii Chalcedon.* reperitur, nec non apud *Nicephorum* Lib. XV. cap. 6. Nos summam ejus hic damus. (b) Tom. II. pag. 5. & pag. 147. & 331. & seqq.

L. III. c. 8. LXXXVIII. turæ in *abstracto*: aliter in *concreto*. Nam si divinitatem & humanitatem in abstracto naturas dici posse fateantur, easque per conjunctionem in uno Christo nec confusas, nec commixtas fuisse asseverent, sed divinitatem atque humanitatem distinctè perstare concedant, utique etiam duas naturas in uno subjecto nempe Christo in perpetuum agnoscere tenebuntur. Quin & cessisse tandem videntur 56
Æthiopes, auditis nostris rationibus, ut ex Gregorii narratione supra allegata liquet: & ex epistola Basilidis Æthiopiæ Regis Jacobitæ (*c*) amplius demonstrabitur. Monotheletas tamen & Monergitas Æthiopes esse suspicor. De qua secta Photius in Bibliotheca sua Cod. XIX. ait: Ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν τολμῶντες. *Unam voluntatem, & unam operationem in Christo dicere audentes.* Sed an sectarii isti nostratium mentem rectè assequantur, vel quomodo suam exponant, non compertum habeo. Ipsi fortassis Æthiopes ex hoc mysterio se parum extricant, uti colligo ex Epistola Æthiopica (*d*) Anonymi, qui parum explicatè de una voluntate & una operatione differit.

Quæ dum scribo, atque veterum scripta mecum perpendo, video illos in 57
summo incarnationis duarumque naturarum mysterio quoad communicationem idiomatum non usque quaque cautè satis locutos esse. Non dubitaverunt Patres beatissimam Mariam Virginem Θεοτόκον i. e. Deiparam appellare, quòd Christus Deus ex ea natus esset: & propterea Nestorium condemnaverunt, quòd *Deum natum, crucifixum, & mortuum esse negasset.* Dixerat enim: *Ne glorieris Iudae, Deum non crucifixisti*; perinde ac si *Dominus gloriæ* crucifixus non esset (*e*). Rursus *Theopaschitas* vocaverunt, & tanquam hæreticos traduxerunt eos, qui 58
Deum passum & mortuum dixerant. Quamvis & nos in hymno vernaculo intrepidè canamus Gott selbst ist todt ꝛc. *Deus ipse mortuus est.* Sed videndum, quo animo, quove respectu talia dicantur; quia Deus qua talis neque pati neque nasci potest: & Christus secundum divinam naturam neque nasci neque pati potuit. Aliàs si veterum mentem de Virgine Deipara sinistre accipere vellemus, uti Ne- 59
storius fecit, possemus eos eodem sensu Theodocitas, ac illos alteros Theopaschitas appellare. Etenim & nativitas & passio Christi pari passu ambulant, & à sanctis Patribus tanquam humanæ naturæ propria plerumque conjunguntur. Hilarius Lib. IX. de Trinitate: *Tametsi IESUS CHRISTUS in partu ac passione & morte natura nostra rem perageret.* &c. Nam si distinguere vellemus conditionem na- 60
scendi à conditione patiendi & moriendi, Nestorius quoad primum fuisset hæreticus, quòd noluisset dicere *Deum natum esse*; quoad secundum verò fuisset Orthodoxus, quòd noluerit cum Theopaschitis hæreticis dicere *Deum passum esse*. Igitur, (ut modò dixi) non quibus verbis, sed quo sensu unum quidque dicatur, num ἁπλῶς vel κατά τι (ut Philosophi loquuntur) accipiatur, spectandum est, verbis autem secundum usum Ecclesiæ Catholicæ utendum. Patres Societatis exprobraverunt Ha- 61
bessinis, quod nullam differentiam fecerint inter abstractum & concretum, & aversati fuerint negantes: *Beatam Virginem divinitatem peperisse; quandoquidem humanitatem solummodò enixa fuerit.* De qua causa sic loquuntur: (*f*) *Proprius error est Habessinorum, quòd dicant* B. Mariam *virginem matrem fuisse divinitatis: cùm contrarium illis demonstraretur, Monachi modò asseruerunt, modo negaverunt, planè extra oleas. Sunt enim Philosophiæ ignari, nullam differentiam facientes inter abstractum & concretum* &c. Quid quæso clarius pro excusandis miseris Habessinis dici posset? 62
Scribunt *eos nullam facere differentiam inter abstractum & concretum*; nimirum indoles linguæ illorum hoc ita fert, nec ulla frequentior apud illos figura, quàm *abstracti pro concreto* ex. gr. በኵረ፡ ፈርዖን፡ *Exod. XI. 5. Primogenitura* i. e. *primogenitus Pharaonis.* Protoplastus Adamus Liturg. MSS. 37. col. 3. vocatur: በኵረ፡ አበው፡ ቀደምት፡ *Primogenitura patrum primorum*, i. e. *primogenitus patriarcharum.* ምስኪንትየ፡ አነ፡ ገብርከ፡ ንዋኢ፡ወአባሁ፡ *Paupertas mea ego*, (i. e. pauper ego) *Servum*

(c) Quam integram habes infra num. 113. Pericopam verò num. 94. (d) Et quidem Part. IV. ipsam epistolam habes infra cap. X. N. 111. (e) Ait Niceph. ex Socrate L. XIV. c. 32. (f) In epist. supra citata pag. 56.

Servus tuus, peccator & delinquens dicit Sacerdos Lit.160.col.4. Cujusmodi exempla L.III. c. 8.
63 etiā in aliis linguis utut rariusculè dantur. Sed redeamus ad verba Patrum Societatis, Lxxxix.
quæ etiam supra retulimus, ea Orthodoxum hunc sensum habent: *S. Mariam Virgi-* n. 45. §. 3.
nem peperisse Christum κατ' ἀνθρωπότητα *respectu humanitatis, & non respectu divinitatis.* Attamen hæc thesis tanquam heterodoxa Nestorio imputatur ab Eutychio Patriarcha Alexandrino in Annalibus suis Tom. II. ان مريم ولدت المسيح p. 15.
من جهة ناسوته لا من جهة لاهوته ✡ *Quod Maria pepererit Christum respectu humanitatis suæ, & non respectu divinitatis suæ*: Et mox ان كان الامر علي ما تقولون فالمسيح مسيحان وابنان ✡ *Si ita se res habet, prout vos* [Nestoriani] *dicitis, utique* Christus [erit] *duo Christi, & duo Filii.* Hæc proponit Eutychius tanquam sequelam antecedentium; cùm tamen Nestorium disertis verbis ista dixisse prædicet, (statim initio dicti To- pag. 5.
64 mi II.) in quo illi facit injuriam. Extant enim adhuc *Nestorii epistolæ ad Cyrillum* ante Concilium Ephesinum scriptæ, in quibus fatetur ἐν προσώπῳ *unam personam* ἢ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ θεότητος εἰς ἓν πρόσωπον συνάφειαν, *& humanitatis & divinitatis in una persona conjunctionem.* Adeò veteres sæpè confundunt thesin cum eo, quod illi conse-
65 quens esse putant. Verùm enim verò quidquid autores scribant, quomodóve hæreticorum dicta nobis proponant, decretis Conciliorum Oecumenicorum standum est, quibus homines illi nasuti doctrinâ suâ perplexâ, atque perversis loquendi modis occasionem dedere.

N°. LXXXIX. De Jacobo Syro, unde Jacobitæ dicti fu-
1 erunt] Hunc *Syrum genere* fuisse scribit Nicephorus, (g) *Tzanzalum* cognominatum. البرادعي Baradæum vel *Baradiensem* dictum memorat Eutychius Alexandrinus (h). *Omnium ferè hæresium illum reum facit* Nicephorus; quippe non tantùm *Eutychetis & Dioscori*, sed & *Cnaphæi Petri* atque *Severi* dogma recepisse, & apud Syros maximè divulgasse scribit. Eutychius, per *Mesopotamiam, Tacritum, Hara-*
2 *num & Armeniam* illud latè disseminasse, memorat. Cum igitur Severi Patriarchæ Antiocheni discipulus fuerit, qui tempore Anastasii Imperatoris sub finem seculi quinti vixit, operæ pretium videtur illius doctrinam ex *Abulpharagio* referre, qui de eo sic scribit: (i)

ساوارس (k) بطرك انطاكية وضع كتبا كثيرة في تصحيح القول بالطبيعة الواحدة من طبيعتي اللاهوت والناسوت بغير امتزاج ولا اختلاط وفساد بل مع بقايهما علي ما كانتا عليه ، ككون طبيعة الانسان من طبيعتي النفس والبدن وطبيعة الجسم من طبيعتي الهيولي والصورة من غير انقلاب النفس بدنا ولا الهيولي صورة وبالعكس ✡	*Severus Patriarcha Antiochenus libros multos composuit ad adstruendam scientiam de natura unâ è naturis duabus divinâ & humanâ, sine mixtione, confusione, aut corruptione; verùm ita ut eo modo, quô fuerunt, manerent; sicut natura hominis duabus naturis animæ & corporis constat, & corpus duabus naturis materiæ & formæ; ita ut nec anima in corpus mutetur, nec materia in formam, vel è contra.*

3 Quæ ipsissima hodiernorum Jacobitarum est sententia, quam alibi apud scriptores nostros tam dilucidè non memini me legisse, cùm tamen fundamentum sit sectæ Jacobitarum, quæ ceu eadem cum Eutychianismo a veteribus & recentioribus Historiæ Ecclesiasticæ scriptoribus proponitur; quod stare nequit, si Eutyches naturas in Christo confudit & commiscuit.

Nnn Hoc

(g) Lib.XVIII.c.52. (h) In Annalibus suis Tom II. p.147. (i) Sub Dynast. VII. pag. 148. in versione Lat. Pocokii pag. 93. (k) Rectiùs سويرس apud Eutych. Alexandrinum.

L.III.c.8. Hoc enim ſuppoſito, ſequitur *Severum* Eutychetis hæreſin ex parte correxiſſe, 4
N. XC. & unâ naturâ conceſſa, confuſionem tamen & commixtionem divinitatis atque hu-
manitatis negaviſſe, quod mihi veriſimillimum videtur; quia, ut ante hac monui-
mus, *Æthiopes Eutychetem propter confuſionem naturarum damnant*, quod non fieret,
ſi idem cum illo ſentirent.

Agnoſcunt Jacobitarum nomen qui Alexandrinam Religionem profitentur, 5
ipſique Æthiopes noſtri ſemet ያዕቆብውያን፡ *Iacobitas* vocitant, ut ex epiſtola Re-
gis *Af-Seguedi* ad Gubernatorem Generalem Hollandorum Indiæ (l), nec non ex
epiſtola anonymi ad Regem *Suſneum* (quam num. præcedente allegavimus) aliiſ-
que eorum ſcriptis conſtat. *Negus Æthiopiæ* in hiſtoriis Arabum ſæpiſſimè *Rex* 6
pag. 179. *Iacobitarum* appellatur, ut Eduardus Brerevvod benè obſervavit in ſcrutinio Religi-
onum. Quem immeritò ſugillat clariſſimus Hottingerus, (m) incautè ni-
mis ſcribens: *Regem Æthiopum Iacobitarum Regem appellari, non tam ratione dogma-
tum Iacobiticorum, quàm familiæ ſeu ſanguinis Iſraelitici ſeu Iacobæi, à quo ortum ex li-
nea fœminea ipſi deducant.* Quæ vaniſſima ſunt. In hoc tamen fallitur Brere 7
dict. loc. wood, memorans *Iacobitas, & nominatim Habeſſinos ſententiam ſuam mutaviſſe.* Re-
ctius dixiſſet, *eos* (ut ego quidem puto) *ſententiam, quæ Iacobitis vulgò imputatur,
nunquam habuiſſe.* Deinde ſectas cum nationibus confundit ibidem cap. 6.

Incongruè ſæpe loquuntur ſcriptores Arabes, cùm per prolepſin *Dioſcorum* 8
Iacobitam vocant (n); cùm tamen illius tempore Jacobitarum nomen in Eccleſia
ignotum eſſet.

N°. XC. De ſtatu Coptitarum in Ægypto] Qui ho- 1
die *Copti* vel *Coptitæ* vocantur, religione *Iacobitæ* ſunt. Olim etiam vocati fue-
runt *Chriſtiani della Cintura* h. e. *Chriſtiani cinguli.* Joſephus Abudaeni
Ægyptius (o), qui compendium hiſtoriæ eorum deſcripſit, eos ſic dici ait:
quòd Sacerdos eum, qui ſacramenta recipit, cingere ſoleat, atque hoc illos voca-
cap. 10. *re* cingulum caſtitatis. Idem dicit: *Sacerdos infantem baptizatum cingulo cingit, quod
à nemine poſt triduum, niſi à Sacerdote ſolvi poteſt.* De quibus valdè dubito, cùm nul-
lam talis ritus rationem videam, nec in recentioribus Ægypti deſcriptionibus quic-
quam tale reperiam. Cæterum ſtatus horum Chriſtianorum ſub tyrannide 2
Turcarum miſerrimus eſt, ut parum à ruina abſit, ſicuti ex noviſſimis relationibus
& itinerariis Ægypti conſtat; ex quibus *Lib. III. cap. VII. hiſtoriæ noſtræ* nonnulla
retulimus.

N°. XCI. De calamitatibus ob reprobationem decreti Chalce- 1
donenſis in Ægypto ortis.] *Dioſcoro* depoſito & in exilium acto, ſedem Ale-
xandrinam vacaviſſe Jacobitæ ſcribunt. Scilicet agnoſcere noluerunt *Proterium* ab
Imperatore Romano in locum ejus ſuffectum. Quieverunt quidem, quamdiu
Marcianus Imperator vixit, at poſt mortem ejus Proterium deteſtabili ſævitia in æde
S. Quirini necaverunt, corpuſque ejus in Hippodromo magno Ptolemæi Lagi cre-
maverunt. (p)

Ex illo tempore maximis calamitatibus conflictata fuit Ægyptus, ſpe- 2
ciatim Alexandrina ſedes. Patriarchæ modò inſtituti, modò deſtituti: mo-
dò exules, modò reſtituti: & Chriſtiani veluti oves ſine paſtore diſper-
ſi, lupis Muhammedicis, prædæ huic inhiantibus, in roſtrum quaſi acti
fuerunt. Dehinc *bini Patriarchæ* creati *Melchitarum* alii, alii *Iacobitarum*,
qui adverſæ factioni addictos acerbiſſimè ulti ſunt, nullâ Chriſtiana charitate, nec
animi lenitate; prout quiſque potentior erat, alterum vi perſequebatur. Mel- 3
chitæ autem, dum Imperatores Conſtantinopolitani rerum potirentur, tantâ crude-
litate perſequebantur Jacobitas, ut hi tandem Saracenis Ægyptum invadentibus
ſeſe dederent; ſicuti memoravimus ſupra de *Benjamino Patriarcha Alexandrino Iaco-*
bita

(l) Quam dedimus ſupra Lib. II. N. 36. (m) In Topographia Eccleſ. Cap. V. §. 2. p. 217. (n) Eu-
tych. in Annal. Alexandr. Tom. II. p. 85. (o) Oxonii 1675. editus cap. 1. in fine. (p) Eutych. Annal.
Tom. II. p. 103.

bita in annotationibus ad Calendarium Æthiop. N. V. In Mſſ. ibi allegato de Maxiriano Imperatoris præfecto ſequentia leguntur: L. III. c. 8. N. XCI.

4 ወፈነወ፡ ክልኤተ፡ ምእተ፡ ሐራ፡ ከመ፡ ይኅሥሥዎሙ፡ ለኵሎሙ፡ አበው፡ ወጕየ፡ አባ፡ ጳውሊ፡ ገዳመ፡ ወረከብዎ፡ ሐቃል፡ ወሞቅሕዎ፡ ወወሰድዎ፡ ብሔሮሙ፡ እሙንቱሰ፡ ክልኤቱ፡ ምእት፡ ሐራ፡ አስተጋብኡ፡ ኵሎ፡ ዐበይተ፡ ወመነኮሳተ፡ ኀበ፡ መክስርያኖስ፡ ወአዘዞሙ፡ ወይቤሎሙ፡ አምኑ፡ በዘ፡ ተጽሕፈ፡ ውስተ፡ ዝንቱ፡ መጽሐፍ፡፡ ከመ፡ ያስሕቶሙ፡ በመጽሐፉ፡ ዘምሉእ፡ ጽርፈተ፡ ወአርመሙ፡ ኵሎሙ፡ ወከልሐ፡

5 ካዕበ፡ ወሣልሰ፡ ወአልቦ፡ ዘአውሥኦ፡ ቃለ። ወተምዐ፡ ወአዘዘ፡ ይቅሥፍዎሙ፡ ወይቤ፡ አመነኮሳት፡ ዐማፅያን፡ ኢይምሰልክሙ፡ ዘእምሕክክሙ፡ ወኢይክዑ፡ ደምክሙ፡ ለምንት፡ ኢትትናገሩኒ፡ ወሶቤሃ፡ ተንሥአ፡ አባ፡ ሳሙኤል፡ ወአጥብዐ፡ ይሙጡ፡ ነፍሶ፡ ለሞት፡ ወይቤሎ፡ ለመክስርያኖስ፡ ንሕነሰ፡ ኢንትወከፍ፡ ለውእቱ፡ ክርታስ፡ ርኩስ፡፡ ወኢንሰምዕ፡ ማኅበረ፡ ከልቄዶን፡ ወአልብነ፡ ሊቀ፡ ጳጳሳት፡ ዘእንበለ፡ አባ፡ ብንያሚን፡ መምህርነ፡ ወኖላዊነ፡፡

Miſit autem ducentos milites, ut inveſtigarent omnes Epiſcopos [Jacobitas] *& fugit* Abba Pauli *in deſertum, & repererunt eum agreſtes, & vinxerunt eum, & duxerunt eum in regionem ſuam. Illi autē ducenti milites congregaverunt omnes proceres* [regionis] *& monachos ad* Maxirianum. *Qui præcepit eis & dixit:* Credite in id quod ſcriptum eſt in hoc codice; *ut* [ſcilicet] *ſeduceret eos per codicem illum, qui plenus erat blaſphemiis. Sed ſiluerunt omnes. Clamavit ergo iterum & tertiā vice, ſed nemo erat qui reſponderet illi verbulum. Sic irâ accenſus juſſit, ut flagellarentur.* O Monachi rebelles *inquiens*, Ne videatur vobis, quod parcere velim vobis, nec effundere ſanguinem veſtrum. Quare mecum non loquimini? *Illicò ſurrexit* Abba Samuel, *& paratus exponere vitam ſuam morti, dixit Maxiriano:* Nos utique non recipimus chartam impuram: Neque obtemperamus conventui Chalcedonenſi: Neque admittimus alium Patriarcham quàm Abba Benjaminum, Doctorem & Paſtorem noſtrum.

Et paulo poſt:

6 ወይቤ፡ ውጉዝ፡ መጽሐፉ፡ ለንጉሠ፡ ሮሜ፡ ዐላዊ፡፡ ወውጉዝ፡ ክልቄዶን፡ ወኵሉ፡ ዘየአምን፡ ቦቱ፡ ወሰጠጦ፡ ለይእቲ፡ መጽሐፍ፡ ወገደፋ፡ ኀበ፡ አንቀጸ፡ ቤተ ክርስቲያን ።

Et dixit [Abba Samuel]*:* Anathema ſit liber Imperatoris Romani hæretici: Et anathema ſit Chalcedonica fides, & omnes qui credunt in eam! *& ſic dilaceravit illum librum, & projecit eum ante januam Eccleſiæ* &c.

7 Igitur certò certius eſt, Æthiopes & Jacobitas omnes concilium Chalcedonenſe aſpernari. Teſtantur id unanimiter Pp. Societatis in ſuis relationibus. Nic. Godignus (q): *Reprobant Chalcedonenſe concilium, quod Dioſcorum condemnavit.* Porro (r) ex P. Ioh. dos Santos (s) referunt: *Quòd Æthiopes maledictum Dioſcorum Patriarcham Alexandriæ venerentur tanquam Sanctum, & ſequantur illius errores:* Et viciſſim

8 S. Leonem Papam damnent. *Antonius Fernandez (t)* ſcribit: *Inprimis in Leonem Magnum, ſanctiſſimum Pontificem, quòd Dioſcorum, quem Sanctum prædicant, cum Concilio* [*ſcil:* Epheſino II.] *damnaverit, multa conferunt maledicta; graviaque etiam circa Chriſti naturas & operationes imponunt mendacia.* Mox c. 29. *At quo pacto in Chalcedonenſe* pag. 177. *fuerunt affecti? Quo illud hodie loco habent, cùm & erraſſe ſentiant, & multa decreviſſe veræ fidei contraria, ac Leonem M. quem ſanctiſſimum Romana prædicat Eccleſia, inter nequiſſimos homines reponant.*

9 Propter deplorandum hoc diſſidium amiſſa Ægyptus in Chriſtianorum poteſtatem nunquam reverſa eſt.

Nnn 2 N. XCII.

(q) De Abaſſin. reb. Lib. I. c. 28. p. 171.

(r) In ſæpe allegatis *additionibus ad relat. Æthiop.*

(s) *In ſua Æthiopia Orientali part. 1. l. 4. c. 8.*

(t) In epiſtola quam Nic. Godignus habet Lib. I. c. 28. p. 174.

L. II. c. 8. N. XCII. N°. XCII. De contentione cum Dioſcoro tempore Concilii Chalcedonenſis habita] Orientales Hiſtorici, nominatim *Abulbaracatus*, I ſcribunt: *Dioſcorum cùm decretis concilii Chalcedonenſis acquieſcere nollet*, ad *Imperatorem* Marcianum, *aſſidente uxore* Pulcheria, *vocatum fuiſſe*. *Cum verò perſuaſionibus Cæſaris cedere noluiſſet*, Pulcheriam *dixiſſe*: Dioſcore: noſti quod tempore matris meæ etiam extitit talis vir obſtinatus, ut tu, ſed fuit excommunicatus, & de ſede ſua depulſus; S. Chryſoſtomum intelligens, *Dioſcorum illi reſpondiſſe*: Nonne 2 & tu bene noſti, quid acciderit matri tuæ, quæ gravi morbo percuſſa, ſanata non fuit niſi poſtquam iviſſet ad ſepulchrum S. Johannis ejuſque veniam petiiſſet. *Imperatricem, hoc reſponſo graviter irritatam, tam fortem alapam illi dediſſe, ut duo dentes exciderint, atque ſic ex cœnaculo raptatum, omnes barbæ pilos ei evulſos fuiſſe.* Relata refero. Quòd illi dentes excuſſi, & pili barbæ evulſi fuerint, Habeſſini quoque credunt,
3. 8. 20. atque ea de re *Odam ex Poeta in Hiſtoria noſtra* allegavimus.

Cæterum Dioſcorus in Concilio Chalcedonenſi damnatus, ut N. 88. diximus, 3 depoſitus & gravi anathemate notatus, in exilium miſſus fuit; in quo mortuus eſt die VII. Septembris, anno Patriarchatus ſui decimo quarto. Reperitur dicto die in faſtis Jacobitarum, tanquam inſignis aliquis ſanctus, ut ibi notavimus.

N°. XCIII. De Timotheo Patriarcha Alexandrino] Plures I hujus nominis dantur inter Patriarchas Alexandrinos. Iſte vigeſimus ſextus fuit, Proterii ſucceſſor, Anatolii Frater, cognomento *Ælurus*. Eutychio [male ut puto]
pag. 103. *Ianuarius* audit circa annum Chriſti 500. Idem *Iacobitam* eum vocat. Sed poſt tres annos pulſus, & alius *Timotheus*, cognomento *Surus* in locum ejus creatus, mox rurſus dejectus, & prior reſtitutus fuit. Quamobrem iſte *Surus* in numero Patriarchatum non computatur.

Rurſus alius hoc nomine III. Circa annum Chriſti 540. Sedem Alexandri- 2 nam tenuit, qui omnes *Iacobitæ* ab Hiſtoricis vocantur, & tamen *Poeta* meus de *Timotheo*] *Alexandrino*, quod Eutychetem condemnaverit, ſic canit Enc. 13. Februar. 2.

ሰላም፡ እብል፡ ጢሞቴዎስሃ፡ ሰባኬ፡
ወሊቀ፡ ጳጳሳት፡ ዝኬ፤
በመዋዕሊሁ፡ ተውህበ፡ ለመሃይምናን፡ ቡራኬ፡
ወውዕዩ፡ በነደ፡ ቃሉ፡ ከመ፡ ዕበረተ፡ ሐምል፡ መሉኬ፡
እለ፡ ተአምኑ፡ በትምህርቱ፡ ለዕልው፡ አውጣኬ።

Salutem *Dico Timotheo concionatori,*
Et Patriarchæ quoque!
In diebus ejus data fuit fidelibus benedictio
Et exuſti fuerunt flammâ verbi ejus ſicut ariditas plantæ Meloke
Qui crediderunt doctrinæ hæretici Eutychetis.

Iſta confirmant, quæ ſupra ſtatuimus, *Iacobitas Eutychianos non eſſe*. Quam ob 3 rem conciliare non poſſum quæ Patriarcha *Alphonſus Mendezius* (u) *in hiſtoria* Calebi ſcribit, quòd Imperator *Iuſtinus junior* ſcripſerit ad *Aſterium Patriarcham Alexandriæ*, ut incitaret Regem Æthiopiæ *Elesbaan* ſive *Calebum* ad vindictam de *Dunaa* Homeritarum Rege ſumendam. Siquidem hiſtoria Habeſſinorum nominat *Timotheum*. 4 Id eò pertinere putat Alphonſus Mendez, quòd alter fuerit Melchita & Orthodoxus; alter vero Jacobita & Hæreticus. Verùm *Aſterium* illum, quem Simeon Metaphraſtes habet, neque apud Eutychium; neque in Catalogo Patriarcharum Alexandriæ apud Athanaſium Kircherum reperio, ut neſciam quem Aſterium Metaphraſtes hîc intelligat. tam incerta eſt Patriarcharum Alexandriæ hiſtoria.

No. XCIV.

(u) Apud *Tellezium lib. I. c. 32. p. 81.*

1 N°. XCIV. Quid Habeſſini de utraque Chriſti natura ſentiant] Hac de re ſupra N: 88. & 89. prolixè egimus. Summa huc redit, quòd Æthiopes divinitatem & humanitatem in Chriſto realiter diſtinctam quidem agnoſcant, unam tamen naturam aſſerant, quam illi ſibi imaginantur unum quod- L. III. c. 8. N. XCIV.
2 dam e divinitate & humanitate compoſitum, haut aliter ac homo ex animâ & corpore, realiter diſtinctis, compoſitus eſt. Nos cum Græcis ἄτομον vel ὑφιστάμενον *Individuum*, denique *perſonam* vulgò vocamus, illi oppidò incongruè *naturam*.

Denique totum negotium abſolvit epiſtola Baſilidis de hoc articulo, quæ ut à Rege Æthiopiæ Jacobitâ prolata, & à Patribus Societatis relata plenam fidem meretur.

3 Operæ pretium nobis videtur pericopâ illius epiſtolæ, quam infra N.CXXXIII. integram lectoribus dabimus, Tellezii (x) verbis Luſitanicis referre, quæ ſic habent:

Se os de Roma dizem, em Chriſto ha duas naturezas, convem a ſaber Divindade; & Humanidade; tambem jà nos ſabiamos iſſo deſdo principio de noſſo entendimento, atè hoje. Cremos, que o meſmo Chriſto ſenhor noſſo he perfeyto Deos, & perfeyto homem; perfeyto homem na Humanidade; & perfeyto
4 Deos em ſua Divindade. Mas por eſtas ſuas naturezas nam eſtarem por ſy, & apartadas (porque ſua divindade eſta unida com a carne & nam por ſy: & ſua carne eſta junto a Divindade, & nam por ſy ſem Divindade;) nam diſſemos que ſâm dous; porque he hum, que ſe fez huma couſa de duas, nam ſe confundindo, nem miſturando ſuas naturezas em ſeu ſer: & por ſerem a meſma couſa, as chamamos com nome da uniâm; Et a contenda, que ha ſobre eſto nâm he couſa de muyta importancia. &c.

Cùm Romani dicunt, in Chriſto dari duas naturas, nimirum divinitatem & humanitatem; id ipſum etiam nos ſciebamus, ſtatim ab initio uſque in hodiernum diem. Credimus enim, quòd idem Chriſtus Dominus noſter ſit perfectus Deus, & perfectus homo; perfectus homo in humanitate, & perfectus Deus in ſua divinitate. Quandoquidem verò ha illius naturæ non ſeparatim neque diſcreta a ſe invicem extant; (divinitas enim ejus cum carne unita eſt, neque ſeparatim conſiſtit: Et caro ejus conjuncta eſt cum divinitate, neque per ſe ſubſiſtit ſine divinitate) propterea non dicimus, quòd ſint duo, eſt enim unum, quia facta eſt una res ex duabus, ita tamen, ut non confunderentur, neque miſcerentur naturæ in ſuo eſſe, & quoniam eadem res eſt, nos utimur nomine unitatis. Diſceptatio autem ſuper hoc articulo non eſt res magni momenti. &c.

5 Ex hac epiſtola liquet, veritate niti, quæ PP. Societatis hic illic de hac cauſa ſcribunt: *utramque naturam reperiri in Habeſſinorum libris*, ſic enim *B. Tellezius* (y) ſcribit:

E eſſes poucos livros que tem os ſeus Monges, nam querem que venham as maos dos Catholicos, em rezam dos fortes & efficaciſſimos argumentos, que d'elles tiramos pera confundir os erros de Dioſcoro & Entyches.

Et iſtos paucos libros, quos habent monachi illorum, nolunt venire in manus Catholicorum, ob fortia & efficaciſſima argumenta, quæ ex illis deſumimus, ad confundendos errores Dioſcori & Entychetis.

6 Iidem in *literis annuis* (z) *referunt: Suſneum Regem in manibus habuiſſe librum* ሃይማኖተ፡ አበው፡ *Haimanota Abavv* [quem librum Habeſſinorum ſymbolicum eſſe diximus.] *ac præſente fratre* ſuo Afaxo & P. Petro Pays, *legiſſe locum de duabus naturis Ieſu Chriſti, ac rogaſſe Patrem, ut diceret, quid Eccleſia Romana de hoc articulo ſentiret; id cum pater expoſuiſſet, dixiſſe:* Eandem doctrinam expreſſè habemus in libris noſtris, *ac juſſiſſe eundem locum legi, quo intellecto* Afaxum *dixiſſe: Si Eccleſia Romana non diſcrepat à libris noſtris, Deum teſtor, me vitam & ſanguinem pro illâ expoſiturum.* 3. 5. 1.

7 Sic in colloquio Theoriani cum Catholico Armeniorum (de quo ſupra) Epiſcopus quidam Armenius, auditâ orthodoxorum ſententiâ, exclamavit; N.88.§.33.

Ἐγὼ Ῥωμαῖος εἰμί, ἀνάθεμα τῷ μὴ λέγοντι δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ.

Ego cum Romanis facio, Anathema [dicatur] illi qui non confitetur duas *in Chriſto* naturas.

8 Cùm igitur alii alios olim non rectè intellexiſſe: vel non intelligere voluiſſe videantur; dixeritne aliquis cum Tellezio: *Habeſſinos ex mera contumaciâ hæreticâ*

(x) Reperitur Lib. 6. c. 2. pag. 519. 2. (y) Lib. I. c. 25. confer pag. 306. & 310. (z) De anno 1621. E provincia Goana, Tit. Miſſio Æthiopiæ pag. 220.

L. III. c. 8. N. XCV. *negare duas naturas, & propterea libros ſuos Catholicis concedere nolle*, imò hanc ob cauſam bella, cædes & perſecutiones libenter paſſos fuiſſe?

Profectò in colloquiis ſacris plerumque uſu venire ſolet, niſi charitate Chri- 9
ſtiana dirigantur, ſed gloriæ (ne hucuſque erraviſſe videamur) aut invidiæ magis
quàm veritati aut concordiæ vel ſaltem tolerantiæ velificemur, ut nec benedictio
divina, nec ullus unquam fructus ex iis ſequatur. Nam ſi ignominioſum putamus, opinionem conceptam deſerere, & ſententiam alterius partis, licet veram, amplecti: Si ſequelas, quas adverſarius manifeſtò improbat & negat, illi affricare, &
nolenti etiam impingere velimus: Si autoritatis Eccleſiaſticæ intereſſe ereda- 10
tur, ne à ſententia recepta, quamvis melior demonſtretur, recedamus, & alterius
partis dicta vel facta ſemper in pejus interpretemur, errores quoslibet mendacia vocemus: Et tandem loco concluſionis rationabilis vim adhibeamus, ſchiſmata & diſſenſiones in Eccleſia nunquam ceſſabunt, & de amicabili controverſiarum compoſitione omnis ſpes erit deponenda.

Nº. XCV. De diſſidio Melchitarum & Jacobitarum in Ægypto adhuc hodie durante] Ferale iſtud *diſſidium inter Iacobitas & Mel-* 1
chitas jam ultra mille & ducentos annos durat. Hinc *gemini Patriarcha Alexandrini* in Hiſtoriis illorum reperiuntur, Melchitæ & Jacobitæ. Utroſque recenſet Georgius Elmacinus in Hiſtoria ſua Saracenica per totum.

Petrus Heyling *Germanus*, cujus alibi mentionem fecimus, *Memphi*, (quam nunc Alcairum vocant) *die 20. Auguſti 1634.* ſequentia ad Hugonem Grotium ſcripſit: *Inveterata diſcordia inter* Patriarcham Alexandrinum Græcorum: & Patriarcham Alexandrinum Ægyptiorum *ſive Coptitarum adhuc conſtans perſeverat; quòd neuter ſedem S. Marci, jurisdictionemque diviſam, ſed uterque integram ſibi ſuisque reſervare velit. Populi Graci atque Ægyptii neuter alterius templa, per magnam
Memphim antiquitus conſtructa ingreditur. Articulorum, quibus differunt, praci-* 3
puus eſt ille, qui ab Ægyptiis tam Clericis quam laicis, Arabicis hiſce vulgò profertur verbis: مشية واحدة طبيعة واحدة *Mashiah vvahid, tabiah vvahid:* Voluntas una, natura una; *quibus à Melchitis reſpondetur* مشيتاب طبيعتان Voluntates duæ,
naturæ duæ. *Memini me aliquando cum Archiepiſcopo Gracorum ſupra nominato* 4
locutum fuiſſe, an pacis ac unionis ſpes nulla eſſet reliqua; me fateri equidem, quòd in bibliothecarum Arabicarum (quas in Ægyptiorum monaſteriis, per deſertum martyrum adificatis, à priſcis temporibus conſervari noſſet) nonnullis codicibus talis habeatur doctrina, qua humanitatem Christi in quibusdam idiomatibus imminuere videatur, in cateris tamen S. Patrum, aliorumque Eccleſiaſticorum codicibus, praſertim verò in Confeſſionum libris, apertè ſæpe dici: Chriſtum non ſolùm eſſe verum & perfectum Deum, ſed &
verum & perfectum hominem, *modernos quoque Epiſcopos, Abbates ac cateros Eccleſiaſticos Ægyptios, cum quibus converſatus eſſem, idem profiteri. Addebam: Graco-* 5
rum pariter ac Ægyptiorum finem, quatenus mihi perſpicere liceret, bonum eſſe, Gracos dicere voluntates duas, naturas duas, *eum in finem, ut varias hareticas opiniones, qua Christi Deitatem aut humanitatem imminuerent, hac ratione tollant. Eum finem Ægyptiis vel Coptitis non contrarium eſſe, neque meritò eſſe debere. Ægyptios credere* naturam unam, voluntatem unam; *non ut Deitatem ac humanitatem imminuant, vel confundant, ſed ut ſeparent ſe ab iis, qui incomprehenſibili* Deitatis ac Humanitatis unioni, tanquam ſalutis humanæ fundamento, *reſiſtere cupiant. Si forſan verbis ad finem
iſtum conſequendum minus commodis uſi fuiſſent, finem tamen per ſe à Gracis probari, nec
jure improbari poſſe. Tum Archiepiſcopus:* Sane, inquiebat, ſi ea eſſet Coptitarum 6
ratio, haud in numero ſchiſmaticorum à nobis habendi eſſent. *Pergebam ergo:* odium ſpirituale tam longo tempore exercitatum forſan ex politica vel civili, ut plerumque
fieri ſolet, causâ ortum, vel auctum fuiſſe. *Me etenim inter codices ſupra dictos reperiſſe Hiſtoricum, qui affirmaret*, ab initio inter Græcos & Ægyptios æmulationem fuiſ- 7

ſe, &

ſe, & (*quod pace illius dictum eſſe vellem*) Græcos ad capiendam Ægyptum Saracenis L.III. c.9.
conſilium olim dediſſe, ut hac ratione Ægyptii, adverſarii Græcorum, unà preme- N.XCVI.
rentur. *Quibus nil reſpondebat Archiepiſcopus, niſi*: Græcorum ſcriptis Ægyptio ſ. n. 91.
populo imputari, quod ego de Græcis ſcriptum eſſe retuliſſem. *Hæc Heylingus.*

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. IX.

N°. XCVI. De epiſtola Alexandri III. Pontificis Romani
1 ad Regem Indorum ſui temporis] Diximus in Hiſtoria noſtra, *Baronium* hoc. cap.
ex Rogerii Annalibus Anglicanis epiſtolam Alexandri III. ad *Magnificum Indorum*
Regem Sacerdotum ſanctiſſimum, (ſic habet titulus) protuliſſe, atque falsò putaviſſe,
eam ad *Pretejannum* Æthiopiæ Regem directam fuiſſe. Eadem transſcripſit *Bri-*
anus Waltonus (a) epiſtolâ procul dubio non inſpectâ; nam planè nihil de Æthio-
pibus habet, & nomen *Pretejani* â Luſitanis poſt trecentos annos Africano Ha-
beſſinorum Regi primùm impoſitum fuit, ut omnes eruditi jam agnoſcunt. *Ath.*
Kircherus etiam in Prodromo ſuo Copto ſcribit: *Id nominis nullo modo Africano Regi, ſed* c.4. p.103.
2 *Aſiatico olim competiiſſe.* Reperitur epiſtola illa apud *Rogerium de Hoveden in*
præfatis annalibus (b). Autor nihil aliud habet quam: *Eodem anno* [1177] *Alexander*
Papa in hac forma ſcripſit Iohanni Indorum Regi. Epiſtola Alexandri Papæ ad
Joannem Regem Indorum miſſa. *Alexander Epiſcopus* &c. Prout in Ba-
3 ronio extat. Legat eam qui volet, nihil de Æthiopibus neque Habeſſinis
noſtris reperiet, nec etiam quicquam de Eccleſia *S. Stephani poſt Baſilicam S. Petri*
in Vaticano, ubi Habeſſinos ipſe viſitavi. Dicit quidem Papa: Magiſter Philippus
[qui erat profeſſione Medicus] *ſe à tuis aſſerit audiviſſe, quòd fervente deſiderio cuperes*
in Vrbe habere Eccleſiam, & Hieroſolymitanum altare aliquod, ubi viri prudentes de re-
gno tuo manere poſſint. Ex quibus verbis valdè generalibus Baronius conjicit, Eccle-
ſiam illam Habeſſinis conceſſam fuiſſe. Hoc tempore alii Clerici eam poſſident,
ex quo nulli Habeſſini ampliùs Romam venerunt.

N°. XCVII. De Legationibus Æthiopum ad Pontificem
1 Romanum] Doctores Eccleſiæ Romanæ communiter ſcribunt; *Legatos Regis*
Æthiopiæ Avenionem in Galliam ad Clementem V. & *Florentiam ad Eugenium IV. finito*
jam concilio veniſſe. Nicol. Godignus (c) *id certum eſſe dicit*: Barthol. Caſſanæus
(d) *de Legatis ad Clement. V.* Idem affirmat *Aubertus Miræus de ſtatu religionis Chri-*
ſtianæ, ibique addit: ad CLEMENTEM VII. *Bononiam in Italia*: *ad* PAU- l. 3. c. 5.
LUM III. PIUM V. GREGORIUM XIII. PAULUM V. *aliosque*
2 *Pontifices, Romam ex Æthiopia Abaſſinos veniſſe, ex Hiſtoriis certo conſtare.* Quod
ad Legationem Zera-Jacobi ad Eugenium IV. attinet, *Ludovicus Vrreta* (e) *Confeſ-*
ſionem fidei [quæ nulla alia eſt, quam Tzaga-zabi Æthiopiæ Legati, quam ille nonaginta quinque
annis poſt in *Luſitania* compoſuit] *à Legatis Æthiopiæ Eugenio IV. expoſitam fuiſſe* ſtultè
ſcribit. Habuit *Damianum Goezium* de moribus Æthiopum, eumque in margine
p. 398. allegat, atque inde exſcripſit primam Confeſſionis partem, cujus *Tzaga-za-*
bus autor eſt, ille verò *Zera-Iacobo* attribuit, & Catholicam, ſanctam, atque
devotam vocat, ſed ne mentiri videatur, eam corrumpit & adulterat. Etenim
dictâ paginâ 398. in fine, cùm Tzaga-Zabus dicit, *Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, ubi*
erat anima Adæ & filiorum ejus, omittit ſequentia verba: *atque anima ipſius Chriſti,*
quæ eſt ab Adam, quam animam Adæ ipſe Chriſtus accepit ex Sancta Maria Virgine. De-
inde

(a) *In Proleg. Bibl. Polygl. N. XV. §. 4.* (b) *Part. II. ſub Henrico II. Angliæ Rege p. 581. edit. Francof.* 1601. cui titulus: *Rerum Anglicarum ſcriptores.* (c) De Abaſſin. reb. *L. I. c. 29 p. 177.* (d) *Catalog. Gloriæ mundi p. 12.* (e) *In Hiſtoria ſua fabuloſa l. 2. c. 2. p. 397.*

L. III. c. 8. inde in fine: Ubi Tzaga-Zaabus dicit: *Hæc est fides populi Æthiopiæ, qui est sub ditione*
N. XCVIII. *Pretiosi Iohannis*, ille, ut mendacio suo fidem faciat, ponit, *qui est sub ditione mea.* tam
impudens falsarius est. Quæ supra in prooemio §. 13. de Tzaga-Zaabo, nec non de
hoc Urreta §. 34. diximus, hîc repetere nolumus. Nihil autem tale in Conci- 3
lio Florentino actum, sed potius Zera-Jacobum ab Ecclesia Romana alienum fuis-
se, testantur ipsi Patres Societatis, qui sic introducunt ipsum Regem Susneum, Ro-
manis faventissimum, loquentem: (f)

O mal aya el Rey Zera-Jacob, que elle nos fez estarmos hoje fora da Fè dos Portugueses, elle o pagarà muy bem lâ no inferno onde esta.	*O male vertat Regi Zera-Jacobo, qui fecit, ut hodie constituti simus extra religionem Lusitanorum, quod ille satis luet in inferno, ubi nunc existit.*

Ita Susneus Zera-Jacobum manifestè schismatis autorem facit.

Post illa tempora nulla Æthiopica legatio Romam venit, nam ut diximus 4
2. 16. 13. *in hist. nostra, Tzaga-zabus* Regis Æthiopiæ ad Regem Lusitaniæ Legatus, Romam
non venit, sed Ulyssipone substitit. Epistolas quidem ad Pontificem habuit,
sed illas Alvarezio dedit, qui eas demum Pontifici, tanquam solennis Lusitani-
cæ Legationis Adjunctus obtulit. Causas fuisse suspicor, sive quod non sufficien-
tibus mandatis fuerit instructus: vel quòd splendore Principi tanto (qualis Presbyter
Johannes tunc temporis credebatur) conveniente destitueretur: Vel denique quòd
aulæ Romanæ cerimonias veluti oscula pedum & similia sine mandato exhibe-
re nollet. Neque etiã ad *Paulum III.* ulla solennis legatio venit; *Iohannes Bermudez* 5
literas tantùm instar alicujus cursoris attulit, nullo charactere Legati præditus.
Tempore *Pii V. Gregorii XIII.* & *Pauli V.* Habessinos Romam venisse, ut Miræus
scribit, certum quidem est, sed minimè fuerunt Legati, sed tantùm Monachi, qui
Romam diversis ex causis privati venerunt.

N°. XCVIII. Unde spes ista magna Habessinos ad religi-
onem Romanam reducendi primùm orta fuerit?] *Franciscus Alvare-* 1
zius Lusitanus, sacerdos Legationis quæ in Æthiopia fuerat, ipsique Æthiopes, qui
Romam venerunt, cumprimis *Ioh. Bermudez* tantam propensionem Æthiopum
erga sedem Romanam jactaverunt, ut *Summus Pontifex, Cardinales,* ipseque *So-*
cietatis Iesu fundator Ignatius Loyola planè sibi persuasum habuerint, nihil sibi factu
facilius esse, quàm Habessinos Sedi Romanæ subjicere. Igitur sine ulla dubita- 2
tione, aut Habessinorum petitione dictum *Iohannem Bermudezium Patriarcham &*
Episcopum creaverunt, quasi Habessinos ad recipiendum illum promtissimos fore,
bene scirent.

Damianus à Goez, in epistola ad Paulum III. Lovanii Anno 1544. da- 3
ta, nimis inconsideratè, & falsò planè scripsit sequentia: *Is Æthiopiæ Imperator*
cum omnibus suis regnis, ut ex nostra narratione apparebit, sub tua disciplina vivere cu-
pit, nec quicquam magis optat. Nec etiam ignorat ex Apostolorum doctrina, quam in
octo libris (g) digestam habet, Episcopo Romano omnium Episcoporum totius orbis princi-
patum deberi, cui planè sanctèque parere vult, ab eoque in Christi Ecclesiæ institutis benè
& sanctè instrui, & ad id insuper viros doctos sibi dari orat, atque exorare avidè affe-
ctat. adeò alia adulandi materia illi deerat. Dein Autor præfationis Latinæ, No- 4
vo Test. Æthiop. præmissæ, inter alia ait: *Sed nos dum quatuor obstinatos & insanos*
hæreticos, qui se à nobis ob petulantiam segregarunt, blanditiis, præmiis, minis redu-
cere studemus, numerosam nationem brachia ad nos tollentem, nostramque opem implo-
rantem negligimus.

Tesfa-Zion ob bella Adelensia regno profugus, editor Novi Testamenti Æthi- 5
opici *in Epilogo, Epistolis Paulinis annexo*, sic loquitur:

Non

(f) *In annuis Relat. de anno 1607. & 1608. l. 1. c. 10. p. 35.* (g) De his vide sententiam no-
stram supra N. XXX. hujus libri §. 82.

ኢረክብኩ ፡ ምዕራፈ ፡ ሥጋ ፡ ወነፍ
ስ ፡ ዘእንበለ ፡ በሮምያ ፡ ምዕራፈ ፡
ነፍስ ፡ ሃይማኖት ፡ ጴጥሮስ ፡ ርቱዕት ።
ወዘሥጋ ፡ ካልኡ ፡ ለጴጥሮስ ፡ ጳውሎ
ስ ፡ ሣልሳይ ፡ ምሉእ ፡ ርኅራኄ ፡ ወጥ
በብ ፡ ምስለ ፡ ኵሎሙ ፡ ደቂቁ ፡ ወወ
ለቱ ፡ ዜርኒማ ፡ ኮስተሬተ ፡ ቤተ ፡ ክር
ስቲያን ፡ ወመስመሬተ ፡ ቅዱሳን ። ዘ
ክርዎሙ ፡ በጸሎትክሙ ። እግዚአ
ብሔር ፡ ይዘክርክሙ ፡ አሜን ።

Non inveni requiem neque corporis ne- L. III. c. 9.
que animæ nisi *Romæ*. Requies autem XCVIII.
animæ est fides Petri orthodoxa; corporis verò est successor *Petri Paulus III.* plenus mansuetudine & sapientia; cum omnibus filiis [i. e. subjectis] suis. Et filia ejus Hieronyma everrens ædem sacram [q. d. ancilla Ecclesiæ] deliciæ sanctorum. Recordamini eorum in oratione vestra Deus recordetur vestrum. Amen.

6 Et PP. Societatis (h) sic scribunt:

Persevera ainda agora nelles huã tam pia affeiçaõ a Christo nosso Senhor, & a sua sacratissima May & a os Principes dos Apostolos S. Pedro & S. Paulo, que entre todos os hereges & scismaticos do mundo, nam parece que pode aver gente de que milhores esperanças de sua reduçam se possam conceber, que desta nacam, como no discurso desta relaçaõ se verá.

Durat adhuc hodie in illis tam pius affectus erga Christum *Dominum nostrum, & sacratissimam* Matrem *ejus, & erga Principes Apostolorum* Petrum & Paulum, *ut inter omnes hæreticos & schismaticos totius mundi non videatur dari gens aliqua, de qua meliorem spem reductionis concipere possimus, quàm de hac ipsa natione, sicut ex contentis hujus relationis apparebit.*

7 Quàm vera ista omnia fuerint, eventus docuit. At Romani his atque aliis talibus narrationibus plenè & planè persuasi, summâque spe pleni Patriarcham cum duodecim sociis miserunt, ut apud Joh. Petr. Maffejum Histor. Indicarum (i) latè describitur.

8 Operæ pretium nobis videtur, *de Epistola Pii V. Ao. 1571.* post victoriam apud Echinadas à Turcis reportatam ad *Menam*, cognomento *Adamas Saghedum* Æthiopiæ Regem datâ, paulisper disserere. Patres enim Societatis (k) (ut mox dicetur) eam prorsus in dubium vocaverunt, *quod Rex ille Catholicis Romanis non modò valde adversus, sed etiam septem annos ante epistolam illam mortuus fuisset.* Emanuel
9 Fernandez & socii de hoc *Mena ad generalem suum Laynes Romam epistolam (l) dederant,* referentes, *quòd Episcopus Andreas Oviedus cum sociis suis in Æthiopia pessimè haberetur.* 1. Febr. An.
Quâ re permotus Pius V. *ad instantiam Regis Lusitaniæ Breve Apostolicum ad illum* 1566.
scripsit; eumque ex Æthiopia avocavit. Hac ratione inducti P P. Societatis, pro
10 figmentis habent ea omnia, quæ *Lud. Vrreta* de rebus gestis inter *Menam & Pium* p. 616.
V. refert: Sic enim scribunt: (m)

A contradição, que isto tem he, que o Papa Pio V. foy eleito no mes de Janeiro do anno de 1566. El Rey Menas ou Adamas era morto avia tres annos, no mes de Fevreiro de 63. Por onde fica tambem encontrando a verdade da carta, que diz que o mesmo Pio V. escreveo a este Rey Mena, dandólhe conta da victoria naval, que foy no anno de 70. em que avia sete annos, que era morto el Rey Mena.

Contradictio, quæ hic datur, in eo consistit, quòd Papa Pius V. electus fuerit mense Januario An. 1566 Rex Menas autem sive Adamas *jam ante tres annos mortuus erat* mense Februario A. 1566. *Hinc colligitur, quàm vera sit epistola* [sic ironicè loquuntur] *quam ille* à Pio V. *ad Regem* Menam *de victoria navali Ao.* 1570. [sæ 71] *datam fuisse scribit, cùm jam ante septem annos Rex* Menas *mortuus fuisset.*

Fateor rationes istas dubitandi esse gravissimas, & verissimas; epistola ta-
11 men illa minime fuit conficta, habent enim eam non tantùm *Hieron. Catena in vita Pii V.* & *Franciscus Goubau* inter alias *Pii V.* epistolas sed etiam stylus & convenientia cum aliis epistolis eodem tempore ad Mahumedanos Principes, Turcarum vicinos, datis, veram esse indicant. Forte tunc temporis Romæ de morte Menæ non constabat: vel incuria scribarum, qui ejusdem tenoris plures epistolas mutatis mutandis expedire jubentur (ut in Consistoriis Principum moris) non habitâ diligenti inquisitione, *vivusne an mortuus esset ille Menas: Amicus an inimicus sedis Romanæ,* epistolam illam expediverunt certè prorsus inutilem.

(h) *In sæpe alleg. relat. de Ann.* 1607. *& 8. c. 9. p. 28.* (i) Lib. XVI. p. m 719. (k) *In addit. ad relat. annuas p. 301. b.* (l) Quæ extat apud *Tellezium l.* 2. c. 30. die 29. Julii An. 1562. data. (m) *Dict. Add. Cap. 6, in fin. p.* 301.

L.III. c. 9. N.XCIX. & C. N°. XCIX. Num Habessini olim fuerint optimæ notæ Catholici?] Habessinos semper fuisse bonos Catholicos Romanos, nunquam Hæreticos neque schismaticos, ut qui nunquam negaverint obedientiam Pontifici Romano, *vesanus ille Ludovicus Vrreta* Lib. 2. per diversa capita asserere satagit. 1
Sed merito exploditur & deridetur *à PP. Societatis* (n) *& à Nicolao Godigno*, per totum librum *de rebus Habessinorum*; peculiariter à Tellezio cujus verba supra allegavimus in Prœmio I. §. 41. 2

N°. C. De epistola P. Ignatii Loyolæ ad Claudium Habessinorum Regem] Diximus paulo ante ob bonam reductionis spem de Habessinis conceptam, Patriarchâ cum duodecim sociis à Pontifice in Æthiopiam missum fuisse, qua de re sic loquitur *Vrreta*: (†) *Maximè verò indignabatur Claudius, quòd Rex Lusitaniæ sine significatione præcedente, sine petitione licentiæ, neque etiam antè monito Rege Æthiopiæ, Patriarcham & Episcopum in regnum suum mitteret, quasi hoc fieret in partibus infidelium, aut ipse esset schismaticus, cùm tamen collegium suum haberet Romæ.* Quibus verbis suggillat Lusitaniæ Regis consilium, & P. Ignatii Loyolæ conatus, adeòque ipsius Pontificis decretum. N. 98. §. 7. 1
Non quidem de nihilo sunt rationes sanæ, hominis alioquin insani. Claudius tamen indignationem suam tali modo nunquam exposuit, ignarus præsentationis & denominationis apud Christianos Europæ Reges usitatæ. 2

At *Ignatius* summo studio missionem hanc ursit, & epistolam dedit ad *Claudium Æthiopiæ Imperatorem*, quæ *Nonio Barreto* deferenda dabatur. 3
Hispanicè scripta fuisse videtur, hac enim lingua eam habet Tellez Latinè eam expressit, non ad literam, sed ad sensum *Ioh. Petr. Maffejus Histor. Ind. lib. XVI.* cujus exemplum verbotenus hic exscribemus, ut lectores videant, quô fundamento missio ista Æthiopica instituta fuerit. L.II. c.22.

Domine mi in Domino nostro Iesu Christo: Gratia Tuæ Celsitudini, & salus & affluentia donorum spiritualium à Domino nostro Jesu Christo. Serenissimus Lusitaniæ Rex, *pro ea solicitudine ac zelo, quem illi Deus creator noster ac Dominus dedit ad sancti sui nominis gloriam, & salutem animarum, quæ pretioso unigeniti ejus Filii sanguine & morte redemptæ sunt, non semel ostendit mihi per literas*: pergratum sibi fore, si è religiosis nostræ minimæ Societatis, quam vocant Jesu, duodecim viros designarem, è quibus ille Patriarchâ unum, duos coadjutores pariter & successores eligeret, iisdemq; a summo Christi Domini nostri Vicario suppliciter peteret auctoritatem & jus, quo jure ad suas quisque partes tiré obeundas ipsi cum sacerdotibus aliis in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. 4
Ego pro eximiis inter cæteros Christianos principes, ejusdem Serenissimi Regis Lusitaniæ meritis erga Societatem nostram universam, nostraque vicissim omnium in illum observantiâ & pietate, feci quod jusserat: consultoque secutus numerum, qui Christi Domini nostri, Apostolorumque ejus collegium referret: præter ipsum Patriarcham Sacerdotes duodecim *supplementi, ac velut seminarii causâ, è corpore nostro cunctos excerpsi: qui ad sublevandas juvandasque animas*, tuæ Celsitudinis *imperio atque ditioni subjectas, sese vitamque suam in omnem laborem atque discrimen offerrent.* 5
Atque hoc libentiùs parui, quòd præcipuâ quadam alacritate sentio me socios que meos omnes ferri ad obsequium & cultum Celsitudinis tuæ, *haud immeritò, quippe quæ inter tot circumfusas undique nationes infidelium & hostium nominis Christiani, vestigiis majorum suorum insistens, ad conservandam ac promovendam Christi Domini ac Dei nostri religionem & gloriam diligenter incumbit.* 6
Quam ipsam ob causam optandum fuerat, ut ad hac tam recta tuæ Celsitudinis *studia conatusque, subsidium accederet spiritualium patrum, quibus & legitima potestas ab hoc sanctæ sedis Apostolicæ fastigio derivata; & fidei Christianæ pura & sincera doctrina suppeteret. Quæ nimirum duæ sunt claves illæ regni cœlorum, quas Christus Dominus noster* S. Petro, & omnibus qui deinceps in ejus erant solio sessuri, *promisit prius, dein ipsâ re tradidit.* 7
Promisit tantummodo 8

(n) *In additionibus ad relat. Æth. sæpius allegatis.* (†) In sua fabulosa historia Lib. I. c. 21. p. 207.

modo cum ad eum dixit: (ut legimus apud Divum Matthæum Evangelistam) Ego dico tibi, quia tu es Petrus,& super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam,& tibi dabo claves regni cœlorum, & quicquid ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: L. III. c. 9. Num. C. cap. 16.18.
9 & quicquid solveris super terram, erit solutum & in cœlis. *Tradidit ac promissa patravit; cùm post resurrectionem, antequam in cœlū ascenderet, sciscitatus ex eo ter: (quemadmodum affirmat Divus Iohannes Evangelista)* Simon Joannis diligis me plus his? cap. 21. 15. *Subjunxit in singula responsa:* Pasce oves meas: *committens illi non partem aliquam ovium suarum, sed totum prorsus gregem, universà cum plenitudine potestatis, ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos ubique fideles, eosdemque ad cœlestia sempiter-*
10 *næ beatitudinis pascua perducendi. Ac cæteris quidem Apostolis autoritatem Christus Dominus noster impertiit delegatam, ac veluti extra ordinem; at S. Petro ejusque successoribus ordinariam dedit ac plenam, ut ab hoc summo Pastore, tanquam à fonte reliqui animarum pastores peterent, eidemque acceptum ferrent, quicquid omnino juris ad suum quisque munus ac regimen obtinerent.*
11 *Quod olim adumbrasse per* Esaiam *Dominus videtur, cùm de* Eliachim *Pontifice Maximo loquens:* Et dabo, *inquit*, clavem domus David super humerum ejus,& aperiet & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat. cap. 22. 22. *Quo videlicet typo figuratus est Petrus, ejusque successores, quibus datam integram potestatem declarant* claves, *consuetum utique Symbolum, & insigne pleni atque absoluti dominii.*
12 *Quæ cum ita sint;* Celsitudo tua *gratias debet ingentes Domino Deo nostro, quòd ipsa regnante potissimum, dignatus fuerit istis nationibus mittere veros animarum pastores, qui à summo pendeant pastore ac Vicario, quē reliquit in terris Iesus Christus Dominus noster, & quantamcunq; habent potestatem, quæ sane perampla est, hanc ab eodem illo Vicario*
13 *totam acceperint. Nec sine causa, patri avoque* Tuæ Celsitudinis *displicebat, sumi ab urbe Alexandria Patriarcham. Quippe sicuti divulsum à corpore membrum, neque motum neque sensum, neque omnino vitam à corpore accipit suo: ita* Ægyptius Patriarcha, *sive ille Alexandriæ sive Memphi degat, cùm schismaticus sit, ac disjunctus ab hac sacrosancta sede Apostolica, & ab Ecclesiæ totius capite Pontifice summo; videlicet vitam gratiæ, & pastoralem autoritatem, nec sibi recipit ipse, nec alteri cuipiam valet legitimam*
14 *impertire. Ecclesia namque Catholica* una *tantùm est in Orbe terrarum; neque fieri potest, ut alia Romano Pontifici, alia pareat Alexandrino. Vti sponsus ejus Christus unus est, sic sponsa illius unica, de qua* Salomon *ait in Canticis ex persona Christi Domini nostri:* Una est columba mea. *Et Oseas Propheta:* Congregabuntur filii Israël, & filii Juda pariter, & ponent sibi caput unum. *Et in eandem sententiam multò deinde post S. Iohannes:* Fiet *inquit*, unum ovile, & unus pastor. *Vna erat (quemadmodum in Genesi legimus)* arca Noë; *extra quam nulla omnino salus.* Unum *tabernaculum, quod fabricatus est Moyses.* Unum *Hierosolymæ templum à Salomone conditum, quo in*
15 *templo sacrificare & adorare oportebat.* Una, *cujus staretur judicio, Synagoga. Hæc nimirum omnia Ecclesiam denotabant, quæ* Una *est.* Item; *extra quam nihil boni. Etenim, qui cum ejus corpore conjunctus non fuerit, nempe nullum à Christo capite recipiet influxum gratiæ vivificantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Hujusce unitatis declarandæ causa, contra quosdam hæreticos in symbolo canitur:* Credo unam sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam: *damnatusque à sacris conciliis error est, privatas Ecclesias, seu* Alexandrinam, Constantinopolitanam *aut similes dari; quæ*
16 *communi omnium capiti subjunctæ non sint* Pontifici Romano. *Ex quo perpetua serie ab* Sancto usque Petro *(qui Christi Domini jussu, uti à D. Marcello martyre traditum est;* Romanam elegit sedem, eamque suo cruore sancivit) *perducti* Romani Pontifices; Vicarii Christi *citra controversiam à tot ac tanta sanctitate Doctoribus Latinis, Græcis omniumque nationum habiti; ab sanctis* Anachoretis, Episcopis & aliis confessoribus *adorati, tot signis atque miraculis, tot denique martyrum, qui in hac fide &*
17 *unione Sanctæ Romanæ Ecclesiæ vitam profudère, testimonio comprobati sunt. Meritò igitur, consentiente Episcoporum omnium voce, qui ad Chalcedonensem convenerant Synodum,* Papæ Leoni *pariter acclamatum,* Sanctissimus, Apostolicus, Universalis. *Et in*

L.III.c.9. Num. C. *in* Constantiensi *damnata est hæresis negantium, super omnes & singulas omnium terrarum Ecclesias* Primatum Romani Pontificis *eminere.* *Ad quas tam disertas firmasque Patrum sanctiones atque decreta*, concilii quoque Florentini, *quod sub* Eugenio IV. *præter alias nationes à* Græcis *etiam*, Armeniis & Jacobitis *tanto studio celebratum est, in hac verba accessit auctoritas*: Definimus, Sanctam Apostolicam sedem, & Pontificem Romanum, in universum orbem tenere primatum, ac successorem esse Petri, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum Patrem & Doctorem existere: & ipsi in B. Petro pascendi, regendi, gubernandi universalem Ecclesiam, à Domino Jesu Christo potestatem plenam esse traditam. *Iure igitur Serenissimus Rex* David, *tua Celsitudinis* 18 19 *genitor, misso ad obsequium* Romano Pontifici *deferendum* Legato, *Sanctam hanc sedem omnium matrem ac principem agnovit. Cumque alia multa & præclara ipsius pariter &* Celsitudinis Tuæ *acta numerentur, tum duo hæc ejusmodi sunt, ut eorum præstantiam nulla unquam obscuratura videatur oblivio:* *Ac proinde ab omnibus, qui* 20 *sub isto vivunt imperio, immortales auctori bonorum omnium Deo debentur gratiæ pro tam singulari in eos beneficio, vestra duorum operâ, industriâ, virtute collato: cum alter omnium primus se in illius potestate, qui Christi vices gerit in terris, perpetuò fore professus sit: alter item primus dictum ab eodem* Christi Vicario *Patriarcham, verum ac legitimum Sacrosanctæ Sedis hujusce Filium in sua regna perduxerit. Etenim si in magni cujusdam beneficii loco habendum est, (ut profectò est) insitos esse corpori mystico Ecclesiæ Catholicæ, quod à Spiritu S. vivificatur ac regitur, quam (teste Evangelista) idem spiritus docet omnem veritatem; si eximium est munus, lucem sanæ doctrinæ intueri, & Ecclesiæ fundamentis insistere, quam Apostolus* Paulus ad Timotheum *scribens*, domum Dei, columnam & firmamentum veritatis appellat; *cui se promisit in æternum affore Christus Dominus*, Ecce, *inquiens*: ego vobiscum sum usq; ad consummationem seculi, *ut legimus apud Matthæum Evangelistam*; *Est sanè, cur sine fine* 21 22 *gratulentur istæ nationes Deo Domino & Conditori nostro, cujus providentiâ, per tuam, parentisque tui Celsitudinem tanto illos bono dignata est. Præsertim cùm jure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione consensuque fore, Christo Domino moderante, ut cum spiritualibus temporalia quoque incrementa, non sine amplificatione imperii tui & hostium abjectione proveniant.*

Sacerdotes qui mittuntur isthuc, omnes quidem, sed *præcipuè* Patriarcha, coadjutoresque & successores ejus duo, *spectatâ admodum virtute sunt*, & *nostrâ in societate probati per omnia*: ac propter *illustrem charitatem, & exquisitam rectamque doctrinam ad hoc tanti momenti opus adsciti.* *Neque vero illis animus in id ipsum, aut* 23 24 *alacritas deest, haud levi conceptâ fiduciâ, labores suos, ad Christi Domini gloriam*, tuæ Celsitudinis *rem, animarum auxilium, pari cum opera pretio collocandi. Humana quippe salutis amor illos, & Christi Domini aliquâ saltem ex parte imitandi, exstimulat studium; qui cruciatus ac necem subiit volens ac libens, ut mortales ab æterna calamitate re-*

Joh.10.11. *dimeret, atque sic dicit per Evangelistam*: Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. *Hoc exemplo incitati Patriarcha & cæteri parati* 25 *veniunt, non verbo duntaxat, consilioque & spiritualibus adjumentis; sed ipsa morte si res ferat, periclitantibus animis opitulari.* Tua Celsitudo *quo interiorem illos ad consuetudinem ac familiaritatem admiserit, eò majorem ut spero, capiet in Domino voluptatem.* *Iam verò, quod pertinet ad fidem ac pondus eorum, quæ ab ipsis vel pu-* 26 *blicè vel privatim exponentur, non ignorat* Celsitudo tua, *omnium (quatenus ritè legati sunt) sed Patriarchæ præcipuè dictis Apostolicæ fidei pondus & auctoritatem inesse: ac proinde illis æque ac Ecclesiæ credi oportere; cujus ab ipsis interpretanda sunt verba & sententia.* *Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, ejusque decre-* 27 *tis obtemperare, & si quid exstat ambiguum aut obscurum, eandem consulere necesse est; non dubito quin* tua excellens pietas probitasque *publico edicto curatura sit in suis regnis, ut omnes omniũ ordinum homines tum Patriarchæ ipsius, tùm eorum quos ille sibi substituet; dicta, præcepta, responsa, citra ullam dubitationem sequantur.* *Constat ex Deute-* 28

rono-

ronomio de controversiis omnibus ac nodis ad Synagogam Ecclesiæ prænunciam referri so- L.III.c.9.
litum: hinc illa quoque Christi Domini verba: super cathedram Moysis sede- Num. CI.
runt Scribæ & Pharisæi, *Id ipsum in* Proverbiis *docet Sapientia Salomonis, cum ait:* Matt. 23.2.
Ne dimittas præcepta matris tuæ (*ea est Ecclesia*) *& alibi:* Ne transgrediaris termi- c.1, 8.
29 nos, quos posuerunt Patres tui. *Ii sunt ejusdem antistites. Denique tantum Ecclesiæ* Prov. 22, 28.
fua tribui ac deferri vult Christus Dominus; ut per Sanctum Evangelistam Lucam *aperte* c.10, 16.
denuntiet: Qui vos audit, me audit, qui vos spernit me spernit: *& per S. Matthaeum:* c.18, 17.
Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. *Ex quo apparet, ne*
aures quidem prabendas iis qui alienum quippiam à sensu & interpretatione Catholicæ
Ecclesiæ attulerint. Sancto quoque Paulo *in epistola ad* Galatas *id ipsum præmonen-* c.1, 9.
te, cum ait: Si aliud vobis angelus de cœlo evangelizaverit: præter id quod evan-
30 gelizavimus vobis, anathema sit. *Ad summam, hoc idem Sancti Doctores, concili-*
orum Canones, fidelium omnium consensus, & consuetudo planè demonstrant. Ac vi-
cissim Patriarcha ac sociis pariter omnibus certum est, fixumque, tuam Celsitudinem
assiduo cultu, submissione, atque etiam, quoad fas plurimque ferat, indulgentiâ prosequi:
nos verò quotquot in hisce terris è minima nostra Societate retinemur, tua Celsitudo
ad omne obsequium in Domino paratissimos habeat.

31 *Nostris quidem certe precibus & sacrificiis, ut jam instituimus, Deo supplicare pergemus, ut* regiam Celsitudinem tuam, regnumque istud amplissimum *in Sancto Christi famulatu conservet; deque illis ita transire per bona temporalia, ut non amittat æterna. Ipse idem Deus ac Dominus noster, omnibus ad sanctissimam ipsius voluntatem, & clarè cernendam & ritè exsequendam, perpetuum lumen ac vires pro sua infinita bonitate suppeditet.* Romæ VII. Kalend. Martias, M. D. L V.

N°. CI. De Johanne Bermude, quem Pontifex Patriarcham

1 Alexandriæ, & simul Æthiopiæ creaverat] De relatione *Johannis Bermudis* & PP. Societatis judicio de hoc viro in proœmio disseruimus. Historia hujus viri dubiis sat gravibus laborat. Nam ut *Tellezius scribit*: (o) primò in Æthiopiam venit cum *Roderico Limao Lusitanico Legato* Anno 1520. ibique remansit, *Magister* N.1.§.31.
2 *Johannes* dictus; Imperatori gratus & familiaris. Gliscente igitur Adelensi bello Rex *David* omnibus fere provinciis exutus, rogaverat senem Æthiopiæ Metropolitam *Abbunam Marcum* [Joh. Bermudes id de seipso refert] *ut vivus adhuc illum successorem suum* [scil. Metropolitam Æthiopiæ] *constitueret, idque Marcum fecisse, illumque omnibus sacris ordinibus sacravisse, quod ille acceptaverit hac conditione, ut à summo Pontifice confirmaretur. Itaque se*, Romam *profectum*, à Paulo III. *omni clementiâ & favore receptum fuisse, qui omnia Marci acta confirmaverit atque ratihabuerit.* Hæc Bermudes.

3 Verùm hîc intelligi non potest, quare Rex Æthiopiæ contra morem priscum peregrinum hominé in Metropolitam elegerit? aut qui Abbuna Marcus, qui se Alexandriâ accitum noverat, illum sacris ordinibus initiare, & successorem constituere ausus fuerit? cùm facilè prævidere potuerint, nulla atque irrita apud gentem suam futura ista omnia. Nisi dicere velimus, summam desperationem, in qua res Habessinorum tunc versabantur, hæc illis suasisse, ut auxilium aliquod à Romanæ Religionis Regibus obtinerent.

4 Aliud adhuc dubium hîc suboritur, cùm uno ore scribant PP. Societatis ordines Æthiopiæ nullos esse, adeoque omnes eorum sacerdotes reordinandos fuisse, prout *Tecla-Mariamo*, (de quo alibi) Romæ accidit; Qui Pontifex potuerit ordines schismatici præsulis, ipso jure nullos, confirmare & ratihabere? Tertiò, quare vivente adhuc *Johanne Bermude XIV.* annis pòst, alius Patriarcha Æthiopiæ, *Johannes Nonius Barretus* à Pontifice ordinatus, & à Rege Lusitaniæ in Abassiam missus fuerit? cùm ille adhuc in Æthiopia esset, planè quasi hoc ipso indicare voluerit

 Ponti-

(o) Lib. 2. c. 6. p. 114 b.

L. III. c. 9. Pontifex, primam constitutionem Johannis Bermudis sub & obreptitiam, ac proin-
N. CII. de irritam fuisse. Quæ omnia nos aliis examinanda & dijudicanda relinquimus.

. N°. CII. Gonçali Roderici Patris Societatis epistola d. 13. Sept.
1556. scripta] Diximus in Historia nostra, quòd *Iacobus Dias* cum *P. Gonçalo Ro-* 1
driguesio in Æthiopiam præmissus fuerit, ad explorandum *Claudii Regis* animum su-
per receptione Patriarchæ Lusitanici *Nonii Barreti*, qui in Lusitania remanserat usque
in annum sequentem. Illi *7. Febr. 1555.* Goâ solverunt, atque 17. *Maji* in aulam 2
Regis venerunt, postero die ad Regis præsentiam admissi sunt. Habito collo-
quio post triduum [h. e. 21 die Maij] ille ad visitandam aviam suam profectus fuit,
ibique per mensem substitit. Interea temporis, nimirum *die XXIII. Iunii Ao.
M. D. LV.* Confessio illa fidei, quam supra (p) exposuimus, in gratiam Lusi-
tanorum conscripta fuit.

Gonçali [Rodriguez] *Roderici epistola* de actis hujus temporis ad socios in Lusita- 3
niam scripta hîc rursus imprimi meretur; eam habet *Nicolaus Godignus Lib. II. cap.
XVIII. p. 316.* & *B. Tellezius l. 2. c. 23. p. 161.* ex quo Godigni versionem nonnul-
lis in locis supplevimus & emendavimus. Illius tenor sequens est:

Decimo sexto Calendas Junias ad Æthiopiæ Regem pervenimus. Is in ca- 4
stris erat, plurimis undequaque circumdatus papilionibus. De nostro factus certi-
or adventu, præparari jussit hospitium, quô reciperemur. Altero statim die il-
lum adiimus. Intra tentorium, nobili stratum tapete & serico peristromate elegan-
ter exornatum, thoro sedebat cortinâ aperto. Eò Jacobus accedens, quas porta-
bat regias literas sedenti porrexit. Jussit ut coram omnibus Lusitanis, qui in ca-
stris erant, alta voce legerentur. Ita factum. In iis præter alia scribebat *Rex* 5
*Iohannes: Anno insequente missurum se ad illum ex domesticis suis unum, & aliquot insu-
per viros religiosos, qui multis animi & naturæ dotibus essent praditi, vitaque & doctrinâ
probatos.* Ut ista Claudius audivit, animo perturbatus, & multum hæsitans, ni-
hil respondit, quod ad rem faceret. Hoc modo ab eo dimissi, ad assignatum redii-
mus hospitium: Biduo vel triduo post ad invisendam aviam suam, quæ octo 6
vel decem propè dierum itinere aberat, profectus est. Nos patente in campo reli-
cti, ne hominem quidem unum habuimus, qui Imperatoris nomine quidquam egen-
tibus offerret. Sed in hac necessitate Lusitani generis homo curam nostri suscepit.
Ille nos ad loca quædam duxit, quorum ipse Dominus erat, tres circiter leucas dissi-
ta, domique suæ exceptos, ac suorum curæ commendatos cum reliquisset, Impera-
torem insecutus est. Mensem verò unum hoc in loco traduximus. Quo tem- 7
pore de Abassinorum erroribus, & Romanæ fidei veritate libellum composui, quem
redeunti Claudio offerrem. Is enim, ut à Lusitano quodam, valdè ipsi accepto, co-
gnovi, apertè dicebat: *Neque indigere se doctrinâ nostrâ, neque in animo habere Ro-
mana Ecclesia obedire.* Vulgò etiam affirmabatur: *Optimates quosdam palàm dixisse,
faciliùs se jugo Saracenorum supposituros colla, quàm mores proprios cùm nostris commuta-
turos.* Qua etiam ex parte in ea magis firmabar sententia, ut, quæ vellem, à no- 8
bis Imperator agnosceret, ea scripto potius quàm ore traderem. Sic enim fore, ut ex
ejus responsione elicerem, quid in animo haberet, & consilium detegerem tanto no-
bis tempore callidè opertum.

Cum primùm igitur ad hæc loca rediit, ad castra nos contulimus. Ibi à Lu- 9
sitanis militibus fuimus excepti. Imperator enim memoriam nostri penitùs depo-
suerat, nec quo essemus loco, aut quid ageremus, scire amplius curavit. Quo-
niam verò libellum composueram idiomate Lusitano, vertique in *Chaldaeum* (q)
oportebat, ab ipso per literas petii: *ut assignari mihi juberet monachos duos peritio-
res, ut possent aliqua fidei nostræ dogmata in Chaldaicum sermonem aptè vertere: velle enim
me scripto ostendere, quàm immerito Abassini Romanæ doctrinæ sectatores hæreticos voca-
rent,*

(p) Lib. 2. c. 9. N. 29. Confer quæ de ingenuitate ejus diximus hôc lib. c. 3. N XII.

(q) Æthiopicam *linguam literalem* intelligit, quæ, nescio quo fato, superiore seculo *Chaldaica* di-
cta fuit. De qua re egimus Lib. I. c. 15. N. CIV.

rent, imò pejores asserant Muhammedanis. Hoc enim ipsos palam dicere & præd care. L.III. c. 9.
10 Quoniã verò sciebã, esse apud eos librũ, quem Francorum vocant adulterium N. CII.
ab Alexandrinis schismaticis & hæreticis compositum, (suos enim Abbunas Ale-
xandriâ accipiunt, & propterea Turcæ tributum (r) pendunt) in quo Chalcedonen-
se reprobatur Concilium, quasi in eo quatuor personæ in SS. Trinitate assertæ fu-
erint, cum multis aliis erroribus, quos falsò nobis affingunt. Ab Imperatore etiam
petii, *ut juberet illius mihi copiam fieri* Librum negavit, valdè indignatus quòd nos
jam sciremus quid in illo contineretur; Monachos tamen concessit, qui autem,
cùm vertere opusculum cœpissent, sive quòd ita secretò haberent in mandatis:
sive quòd aliquid timerent: sive quâ aliâ occultâ causâ, manum operi admovere
11 omninò recusabant. Igitur necesse fuit ut Lusitanorum militum Præfectus semel
& iterum ea de re cum *Pretejanne* ageret, cujus tandem jussu effectum, ut à Mona-
chis opus absolueretur. Versionem juvante Lusitano quodam honesto viro &
Chaldaicæ linguæ non mediocriter gnaro. Cum rursus operâ indigerem alicu-
jus qui traducta in mundum transcriberet, & elegantibus characteribus exararet,
is ab eodem Imperatore & petitus & concessus fuit. Mox tamen aliud mandatum
dedit valde severum, *ut Monachum suum sibi statim remitteremus, utque compositum li-
bellum, utcunque scriptum, sibi ex templo mitteremus: vel talibus negotiis prorsus super-*
12 *sederemus.* Quare necessarium fuit, ne Imperator ullam postea excusationem
haberet, libellum, sicuti erat malè exaratus, & lituris infectus, illi ostendere. Ita-
que ad id assignavit nobis diem, qui fuit *Augusti vigesimus*. Ubi dies hic advenit,
cum Lusitanorum præfecto, & septem aliis octóve Lusitanis adfuimus. Salute
Regi dictâ *brevi quodam sermone adventus mei causam incipio exponere.* Ille me inter-
rupit, & aliò sermonem transferens, instar armati cujusdam, ictus omnes quibus
se impeti sentiebat, callide declinavit. Ego libellum meum offero linguâ Chal-
daicâ, quem legere incipiens, tantum paulatim concepit furorem, ut occultatum ani-
mo virus ulterius continere nequiret.

13 *Facultatem*, inquit, *à me petiisti, ut libellum conficeres, in quo fidei tuæ declarares veritatem, & monachos etiam, qui illum in Chaldaicam Linguam transferrent. Sed aliud actum à te, neque enim Fidei explicas veritatem, sed errores illis impingis, qui longè absunt ab erroribus. Præterea, quod tu aggressus es opus, à conditione tua, qui simplex sacerdos es, alienum est. Nescis ista spectare ad Episcopos & magnos Antistites?* (& ad Papam) (s). *Quid ausus es in alienam messem immittere falcem?*

14 Fassus sum *hominem me quidem esse exigui momenti, sed quòd scripserim esse veritatem Evangelicam, sacris conciliis firmatam. Par esse, ut* Celsitudo ejus *illis crederet, & non mihi.*

15 *Multos*, inquit, *nobis errores objicis, quibus nullo modo implicamur.*

16 Respondi: *Quid de tua fide sentiendum sit*, Imperator! *non decerno; tuos certè Abassinos à vera Religione aberrare dubium mihi non est. Nihil enim illis falsò impono. Si placeret, rem experiri*, inquam, *literatos suos juberet coram se venire, me illis demonstraturum, eos erroribus iis, quos in opusculo notaverim, irretitos esse.*

17 Ille ad hæc: *disputationes se nolle, eas cum Ethnicis instituendas esse. Annos jam transiisse plùs quam mille, ex quo illam profiterentur fidem, si quid in ea inesset à vero abhorrens, quam ob causam nemo tot per annos fuerit, qui tales ipsis exprobraret errores, & id faceret, quod ego modò auderem facere?*

18 Ad hoc ego: *Deum propter peccata hominum sæpe permittere talia fieri. Ageret propterea & haberet eidem Deo immensas gratias, quòd illius tempore in Æthiopiam mitterentur, qui veritatem Evangelicam docerent.*

19 Tunc ille: *In quatuor*, inquit, *Christi Ecclesia partita sedes est. Nos uni ex his ab initio subditi fuimus; ab ea nunc separari, fas & jura vetant.*

20 Respondi: *Verum hoc esse, sed omnes antiquitùs obedire Romano Pontifici, qui superior*

(r) Verba hæc *Godignus* non habet Num *Tellezius* in Protographo hujus epistolæ repererit dubito, crassus enim est error. (s) Hæc verba *Tellezius* habet p. 162. b, in fine, sed ea apud *P. Godignum* non reperio, nec Rex ea dixisse videtur.

L.III.c.9. Num.CII. *perior omnibus esset, ut* Celsitudo ejus *in suo regno. At cum defecerint illa tres à sede Romana, quicunque illis obedirent, esse schismaticos. Aspiceret modo* Celsitudo ejus *opusculum meum, in eo dubiorum omnium, qua proposuerit, solutionem reperturum. Caveret interim, ne incideret in Propheticum illud:* Noluit intelligere, ut bene ageret.

Denique verbis multis ultrò citroque prolatis, Lusitanis præsentibus, & Præfecto interprete, ad extremum addidi: *me eo consilio libellum illum composuisse, ut scirem, velletne erroribus depositis obedientiam Romanæ sedi præstare, & religiosos illos doctosque viros recipere, quos ad ipsum missurus esset Rex Lusitanus; si enim eos admittere nollet, haud ullam esse causam, cur adire Æthiopiam deberent.* 21

Respondit: *suis se in regnu viros habere religiosos ac literatos, non indigere proinde Lusitanis, neque se unquam Romano Pontifici obedientiam præstiturum. Quam enim* Gaspar Magalanius *Regi Lusitaniæ nomine sua detulisset, se non jussisse, sed Monachum quendam Arabem, qui literas suas ad* Regem Lusitaniæ *verterit, erravisse: neque eas recte intellexisse.* Tandem conclusit: *se nemini prorsus in sacris obtemperaturum nisi Alexandrino Patriarchæ, cui semper obedierit.* 22

Quapropter cum pertinaciam atq; obstinationem ejus viderem, acceptâ veniâ, discessi. Ille solus eum Lusitanorum præfecto manens, *me ut virum summè eruditum* laudavit, *valdè miratus, quomodo possem tam juvenis tantâ pollere scientiâ.* Cognovi postea illum libellum meum Chaldaicè versum integrum perlegisse, semperque illum in manibus habuisse, & sæpe matri, sæpe fratribus, aliisque imperii principibus ostendisse. 23

Et quia Abbuna, cum satis intellexisset, quid illo libello contineretur, ejus lectionem gravi anathemate prohibuerat; dictum mihi fuit postridie, missum ad eum nuncium, *qui legendi facultatem nomine Regis postularet.* Cum Abbuna negasset, multa in illum probra congessit, *hæreticum & Mohammedanum* vocans, *qui legeret Alcoranum Mohammedis, & tam sanctum libellum à tam excellentibus Christianis compositum legi vetaret.* Adhæc ei nunciari jussit: *quandoquidem in hasce venisset Abassiæ terras* ut Abbunæ & Antistitis supremi *munere fungeretur, quàm primum responderet ad ea, quæ simplex sacerdos, & nulla praditus dignitate opposuisset.* Negavit Abbuna, *ullam se suscepturum adversum me disputationem; eùm non ad disputandum sed ad conferendos ordines in Abassiam venisset.* 24 25

Interim cum tota in aula de re nullâ magis quàm de hac homines vulgò loquerentur, atque ex aulicis nonnulli nobis: nonnulli adversæ parti faverent, inprimis domestici Reginæ, decrevit Imperator eum suis, *convocare quosdam monachos eruditos, & sanctâ vitâ* (ut illi rebantur) *praditos, ut super hoc negotio religionis consultarent.* Itaque præcepit, *ut libellum meum rursus transcriberent.* 26

Sed timui, ne omitterent aliqua loca, quæ sciebam ab Imperatore ægrè admitti: ex. gr. *qua de Leone Romano Pontifice, & de Dioscoro Alexandrino Patriarchâ inserueram. Hunc* enim pro *sancto, illum* verò *pro maledicto & excommunicato* habent, tantoque prosequuntur odio, ut ne quidem de illo absque horrore loqui sustineant. Etenim *Chalcedonense concilium* reprobant, dicentes, *quod à verâ fide aberraverit, atque injustè S. Dioscorum* (ut illi vocant) *condemnaverit.* Ab hujus ergo concilij tempore, cujus sanctiones decretaque omnia rejiciunt, jam à mille sexaginta & septem annis à Romanæ Ecclesiæ obedientia separati fuerunt. Sequuntur etiam *Sergii Pauli* & *Pyrrhi* hæresin, à sexta synodo Constantinopolitana improbatam: nec non *Eutychetis* sententiam, (r) qui *unam tantùm voluntatem & naturam* in Christo docuit & permultos alios errores. Ubi tempus advenit, quô Imperator mihi promiserat responsum, cum illi libellum meum offerrem, misique ad illum qui illud peterent. Ad hoc ille: *Patris*, inquit, *mei Legatus decem in Lusitania annos hæsit, nec potuit tam longa tempore negotium suum conficere, aequum igitur est, ut Lusitania Regis Legatus* 27 28 29

(r) Vide quæ de hac causa diximus supra hoc libro N. 88. §. 39. & N. 94.

30 *gatus responsum meum patienter expectet.* Intellexi quo ista tenderent, & quòd ægre ferret, me ad nostros reverti, quibus vites illius manifestare possem: Ubi tempus venisset proficiscendi Dobaroam, facultatem petii discedendi, sed jussit mihi renunciari: *non me decere, ut qui tantus essem vir, tantâ abirem celeritate; præsertim cùm illuc venissem de summis rebus acturus: neque interim posse me fructuosiùs, quam audiendis illic Lusitanorum confessionibus operam impendere: Si tamen omnino discedere statuerem, mensis adhuc unius spatium ipsi concederem ad respondendum; eo finito, quamvis nihil responderet, datam putarem responsionem, &, quo luberet, abirem.* L. III. c. 9. Num. CII.

31 Post hæc quarto Nonas Octobris misit ad me *Imperatoris mater* famulum quendam, qui diceret: *optare se mecum loqui, & calicem videre, quem Goâ portaveram. Valde enim extolli inter suos, ut rem præclaram & dignam visu.* Accepto nuncio, profectus illicò sum cum aliquot Lusitanis, quos ipsa voluit unà mecum ingredi ad se omnes. Paucis præmissis, ubi ad Religionis negotium ventum est, ita dixit: *Cùm vestra nostraque fides nihil prorsus differant, sed una atque eadem sit, quid quæso oportuit, hac de re quidquam scribere, & quietos animos sine causa solicitare?*

32 Ad hoc sic ego breviter: *Num Abassini tui rectam teneant veritatis viam, ex iis quæ scripsi, poteris agnoscere. Hoc tibi* Augusta, *verissimè affirmo, quamvis errore alio non teneremini, unus ille*, quòd à Romano Pontifice Christi in terris Vicario separati estis, *satis vobis superque esset ad sempiternum interitum.*

33 Respondit mihi: *seque & gentem suam non inobedientem esse, ipsique* Petro ac Paulo *Apostolis: ipsique inprimus* Christo *in cælo existenti obtemperare.* Negavi *Christo subjici qui ejus Vicario scilicet* Pontifici Romano *non subjiceretur, cum idem Christus dicat:* Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit. *Quod si verum est, quòd ex ore Domini Evangelista Iohannes refert:* unum fore ovile, & unum pastorem, *quemnam crederet eum pastorem?* Luc. 10. 16.

34 Respondit: *S. Petrum: Si hic*, inquam, *unus ille pastor est, oportet ut tale munus iis quoque competat, qui eidem Petro ordine succedunt.* Iterum illa; *Neque ego*, inquit, *neque mei populares sancto Petro obedientiam negamus. In eadem nunc sumus fide, in qua fuimus ab initio; ea si recta non erat, cur per tot ætates ac secula nemo repertus est, qui nos errantes commoneret?*

35 Hîc ego: *non potuisse* Romanum Pontificem, *qui totius Ecclesiæ Christi pastor est,
præteritis retrò annis Doctores in Abassiam mittere, eò quòd Mahommedani omnia circumdarent, nec ullum ad illos aditum relinquerent. Nunc verò apertâ jam maritima ad Æthiopiam viâ, id præstare quod nequiverit prius. Sciret, Christi Rempublicam ubicumque terrarum sit, unicum esse mysticum corpus, quod in cælo habeat* Christum *pro capite, in terra verò* Christi Vicarium, *qui Christianorum omnium caput sit. Dubitari non posse, quin membra capiti debeant subjici, atque ab eo dirigi, & gubernari. A condita Christi Ecclesia usque ad annum* quadringentesimum octogesimum octavum *apud Habessinos, & in toto Alexandriæ Patriarchatu rectè rem habuisse, exinde cœpisse in interitum ruere. Si assequi salutem vellent, iterum se cum suo legitimo capite conjungerent, & unum cum eo corpus efficerent: ipsum enim Christum voce sua as-*
36 *seruisse*, unum tantùm in Ecclesia esse ovile, & unum tantùm pastorem. *At corpus multa habens capita monstrosum esse, id verò minimè convenire corpori Christi, quod sit perfectissimum.*

37 Tunc illa: *Tantum*, inquit, *opus in concilio quodam perficiendum esse, nimirum ut quatuor Patriarchæ Oecumenici convenirent cum Pontifice Romano, atque de tanta re deliberarent, & quid faciendum sit, autoritate sua decernerent. Veteres enim mores ac ritus privato consilio deserere, novosque suscipere, rem esse periculi atque offensionis plenam, quantum enim scandalum hoc daturum esset populo?* Ego contra: *Veritates Fidei non esse res novas sed valdè antiquas, neque res Fidei scandalum dare posse cum reciperentur, sed potius istud tollere:*

L. III. c. 9.
N. CII.

[Hæc partim ex Godigno partim ex Tellezio commodo sensu exponere voluimus. At quæ sequuntur Godignus plane omisit. Igitur ex Tellezio supplenda fuerunt. Pergit ergo Gonçalus Rodericus:]

Porrò dixit mihi: *Vt ad scapum arboris ipsum nos conferremus, & ramos intactos fi-* 38
neremus; tractaremusque negotium hoc cum Patriarcha Alexandrino *secundum consti-*
tutionem concilii Nicæni, *seque relinqueremus in eo, quo essent, statu.*

Respondi: *ægrotos decere Medicum cum remediis & medicamentis quærere, &* 39
non benevalentes. Quandoquidem verò illi malè valerent, ideoque oportere infirmitatis
suæ remedia quærere, atque à summo Pontifice Romano petere, vel potiùs acceptare medica-
menta atque medicos, quos ille mitteret.

Respondebat: *Se minimè infirmos esse, propterea nec talibus medicinis opus habere.* 40
Se enim unitos esse cum Christo in cœlis.

Respondi: *non esse unitos cum Christo in cœlis, qui non uniti sint charitate, obe-* 41
dientia, & fide cum illius Vicario in terra.

Interrogabat me: *Quo pacto id fieri oporteret?* 42

Respondi: *Vt scriberet Regina cum filio suo ad Patriarcham Alexandrinum, num vel-*
let obedire summo Pontifici Romano? prout illi olim obedîverit: & persistere cum eo
in eadem fide, qua unitus fuerit cum illo usque ad annum Christi 488. Id si nollet facere
missum facerent eum tanquam hæreticum, & sic acceptarent Patriarcham atque doctrinam
quam Pontifex Romanus illis missurus esset.

Ad ea dixit mihi: *Ne plus loqueremur de hac re, id enim sibi prohibitum esse ob ex-* 43
communicationem sui Patriarchæ.

Respondi: *Talem excommunicationem injustam esse, neque ligare. Excommuni-* 44
cationem Romani Pontificis potius metueret, qui feria quintâ hebdomadis sanctæ singulis an-
nis excommunicaret *maledictione Dei & S. Petri & S. Pauli*, omnes eos, qui separati
essent à sua obedientia. *Vt bene sibi caveret Regina, ne* S. Petrus *illi clauderet portas*
cæli, cujus claves in sua manu haberet, propter inobedientiam erga se. Atque sic illi va-
ledixi.

[Pergit jam rursus Godignus;]

Paucos post dies castra movit Imperator, ad locum bidui itinere distantem. 45
Secuti sumus eundem. Sabbatum cum Dominica feriantes in campo quodam ubi tres ad me monachi venere, ex iis unus literatus habebatur, mei videndi & alloquendi desiderio, ut de religione mecum ageret; *In ipso* sermonis exordio fassus est: *Omnia nostra sibi mirificè placere, probare tamen non posse quòd neque sabbatum servaremus, neque à porcina carne & leporina abstineremus.* Cumque ad hæc adderet alia, magnam evomuit errorum copiam.

Asseruit enim: *Iustorum hominum ex hac vita decedentium animas, etsi nihil pur-* 46
gandum habeant, beata Dei visione non statim frui, sed in terrestrem abire paradisum, Mundi finem exspectaturas (u):

Spiritum Sanctum à solo Patre, non à Filio *procedere* (x):

Filium etiam quoad humanitatem *æqualem esse Patri.*

Mohammedanos *tantùm* & Ethnicos *post mortem in inferno æternùm mansures.*

Animas vero improborum Christianorum ibi non diutius substituras, quàm donec omnia peccata sua purgaverint.

Et quod tandem omnes baptizati salvi fierent (y). Id quod probari putabat ver- 47
bis Christi Domini nostri, *qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit.* Verùm hos ego errores tum argumentis, tum S. Scripturæ testimoniis ita redargui, ut, propius accedens, in aurem mihi dixerit, *factum sibi satis: ne socii idiotæ hoc audirent: esse vera, quæ dixissem, seque in corde suo servaturum.*

Venit postea tempus, quod Imperator ad parandam responsionem petierat. 48
Igitur eum adii, simulque facultatem abeundi petii. *Felix id tibi sit*, inquit. *& quod attinet*

(u) De qua causâ egimus supra N. XL. & XLI. bujus libri. (x) Vide supra N. 39. (y) Isti particulares bujus Monachi fuerunt errores, de quibus nihil in probatis Æthiopum libris reperi.

attinet ad religiosos, quos Johannes Rex *tuus ad me missurus est*, *cum* Matzuam *pervene-* L. III. c. 9.
rint, præsto ibi eris, qui venientes excipiat, & ad me conducat, *illos enim auditurus sum.* N. CII.
49 Tum ab eo discessi, & in itinere aliqua invisi Lusitanorum loca, quorum excepi confessiones. Quosdam etiam à concubinatu ad legitima traduxi conjugia, mulieribus primùm, quæ genere & sectâ Abassinæ erant, Romana doctrinâ instructis, inter quas una erat Regi genere valde propinqua.

50 Quoniam hujus regionis fana Schismaticorum sacris dicata sunt, neque aras habent nostris usibus accommodatas, altare nobiscum portabamus ad rem divinam faciendam. Cùm in uno essem ex his oppidis, quidam illuc me salutatum venit. Missus hic erat ab insigni quodam Archimandritâ, qui ad sex circiter milliaria duobus magnis præerat cœnobiis, quorum in uno monachi, in altero moniales moraban-
51 tur. Illi *Belibanos* seu *Plurimanos* (z) nomen, per ea loca satis celebre. Ab eo enim exit quidquid est in tota Abassia credendum. Quoniam ibi putatur esse *Regula fidei*, & ob hanc causam Cœnobiarcha ipse summo apud omnes in honore est. Congruum judicavi, hæc invisere cœnobia. Profectus ad ea sum simul cum Lusi-
52 tanis itineris sociis. Aberat *Archimandrita*. Cœnobia breviter lustravi. Tam ipsa quàm monachi longe à nostris differunt. Suam quisque habet ædiculam ab aliis sejunctam. Suam habet agri partem quam sibi colit. Sic omnes & habitatione & occupatione divisi sunt, ut non cœnobium unum, sed pagum exiguum te videre credas, tuguriis straminеis constantem. Quanquam verò ex parte una *Monachi*, ex alia habitent *Moniales*, non adeò tamen separati sunt, quin *multi inter eos*
53 *filii dicantur gigni*. Horum familia nec *Franciscana* est, nec *Dominicana*. *Teclaaymanot* (a) vocatur. Hoc *institutoris* nomen fuit, quod apud eam gentem *Fidei columnam* sonat. Magnam hic habet inter Abassinos sanctitatis opinionem. Multa dicitur patrasse miracula. Illud præ cæteris celebratur, quòd occiderit serpentem ab *Ethnicis habitum pro Deo: atque ipsos deinde Ethnicos ad Christi primùm fidem, ad hanc deinde vivendi formam multos eorum converterit*. Hæc omnia in suis literis *Gonçalus*.
54 Ista habet Nicolaus Godignus; sed nos partim ex Tellezio, partim ex Additionibus ad relationem Patrum Soc. de Æthiopia, (b) supplevimus. Nam epistola hæc, prout in his *Additionibus Lusitanicè extat*, pro authentica, ex protographo descripta, habenda est.

N°. CIII. Epistola Andreæ Oviedi Episcopi Lusitanici ad Claudium Regem Æthiopiæ

1 [Claudium Regem Æthiopiæ] Hæc quoque digna nobis visa fuit, ut tota insereretur. Audiverat Episcopus Regem de causa sacrorum eum matre, aliisque propinquis à religione Romana alienissimis, sermones sociare; eam ob rem commonefecit eum, ne hoc faceret; exemplo Salvatoris nostri, *qui ne quidem eum sanctissima matre, Maria virgine, de rebus divinis consultaverit, cum sine illius præscitu in templo ma-*
2 *neret*. Appositè etiam afferre potuisset exemplum *de nuptiis Canæ in Galilæa habitis*, ubi Christus in causâ divinæ suæ omnipotentiæ miraculo demonstrandæ, ma- Luc. 2.
trisuæ respondit: *Quid mihi & tibi est mulier*. Adeò ut *ne matris quidem nomine* eam Joh. 2.
dignaretur. tantum abest, ut consilium, de rebus ad officium suum spectantibus, cum
3 illa habere voluerit. Desumta & versa est sequens epistola *ex Tellezio Lib. II. c. 27.*
Celsissime & Potentissime Imperator. (c) *Qui in muneribus & officiis publicis constituti sunt, dupliciter loqui possunt*: Primò *de rebus suis privatis*: secundò *de rebus ad officium suum spectantibus*. *In suis quidem privatis negotiis humiles, & in rebus adversis patientes esse decet, sicuti Dominus noster in vita & morte sua: in iis verò quæ muneris & officii eorum sunt, veritas, nullo personarum respectu habito, liberè profitenda est: sicuti*

 Chri-

(z) Sic nomen præcipui in Æthiopia monasterii ደብረ፡ ሊባኖስ፡ *Dabra-Libanos* corrumpitur, Ibi summus monachorum antistes *Itegus* degit; de quo in Hist. Æ. 3. 3. 26. in Comment. hoc libro N. 25. & in Annotat. ad Calendar. N. 34. (a) ተክለ፡ ሃይማኖት፡ non *columnam* sed *plantam Fidei* significat. Cum igitur tam trita & vulgaria malè exponantur: quid de aliis expectandum? De hoc Sancto egimus in Hist. nostra 3, 3, 15. & Annotat. ad Calendar. N. LI. (b) repetitur *in fin. lit. ann.* 1607. & 1608. (c) Hisp. *Muy alto y poderoso Emperador* idque est Æthiopicum ጥቀ፡ ልዑል፡ ወኃያል፡ ንጉሠ፡ ነገሥት፡፡ *Serenissimi titulum ignorant*,

L.III. c. 9. Christus *pro honore patris sui, qui eum miserat, respondit.* *Impræsentiarum quæ ad* 4
N. CIII. Celsitudinem tuam *de munere meo loqui paro, veritatem de eo quod intelligo, dicturus*
sum. *Licet autem* Celsitudini tuæ *per literas & informationes alias adventus noster sa-*
tis cognitus sit. Videlicet *quòd ego* Româ *veniam, missus* à Summo Pontifice, *ut*
Coadjutor Patriarchæ, qui in India subsistit, cujus vices & autoritatem nunc gero: præter
eam, quam Sanctitas ejus *ad juvandum eum mihi ipsi impertivit, prout* Celsitudo tua
ex Bulla, quam penes me habeo, videre poterit. *Attamen visum mihi fuit, rati-* 5
onem adventus mei, sponte Summi Pontificis *facti, nunc exponere, declarando intentio-*
nem, quæ eum permovit, ad Patriarcham, duos Episcopos *coadjutores, & reliquos*
è Societate Jesu *eruditos, ac probatæ vitæ religiosos, mittendum.* *Quando Sancti-* 6
tas ejus Patriarcham vel Legatum *in regna quædam mittit, non terras nec ditiones ex il-*
lis desiderat, neque etiam tales dignitates vendere potest, ne Simonia committatur; sed tan-
c. 21. 16. *tùm salutem animarum quærit.* *Sicut Christus per S. Iohannem jussit:* Pasce oves meas.
Istud autem nunc factum est, cùm pro cultu Dei Domini nostri: & pro bono spirituali ho- 7
rum regnorum, Summus Pontifex *hocce beneficium sine alio respectu temporali in* Cel-
situdinem tuam *contulit, præter amorem, quem cum multis Regibus & Principibus Chri-*
stianis illarum partium, Celsitudinem tuam tuumque imperium *magni æstimantibus*
eique faventibus, erga te gerit; etiã ad id impulsus famâ, quòd audiverit idem desiderari
in hoc regno: & cuncta ad id disposita & parata esse. *Itaque probè consideret* Celsitudo 8
tua, *quod rationes hic allatæ magni ponderis sint, & inter Principum personas minimè*
negligendæ. *Nam primò* Rex, Pater vester *epistolam (cujus versionem Romæ vidi)*
ad Papam *exaravit*, (d) *in qua* Papam Romanum *pro* Vicario Christi *agnovit, eru-*
ditosque ab eo petiit. *Præterea* Rex Lusitaniæ, *Princeps indubitatæ veritatis*, *di-* 9
xit: (sicut ego ex ore ejus intellexi) quod Celsitudo tua ad se scripserit, Patrem tuum ti-
bi in mandatis dedisse, ne Abbunam vel Patriarcham aliunde, quàm Româ accer-
seres (e). *Et præter hoc, ibi vulgatum & in his regnis notorium est, quòd* Celsitudo tua 10
publicè sedi Romanæ obedientiam pollicita sit.

[Quam mirabiliter agitatum fuerit hoc negotium, ex relatione *Johannis Bermudis*, ad Regem Lusitaniæ *Sebastianum* Ulyssipone An. 1565. impressa constat. In primo statim alloquio, cum *Claudium* hortaretur, ut patris sui exemplo agnosceret Papam pro Christi *Vicario Ecclesiæ universalis*, &c. Ille animosè respondit: *Tu non es noster Pater neque Antistes, sed Francorum Patriarcha: & Arianus quatuor Deos credens; propterea te non amplius appellabo patrem.* Hinc ad rixam ventum, quæ à Regina matre multò prudentiore composita fuit. Calamitosissima erant tunc tempora, & *Claudius* octodecim annorum juvenis. Igitur cùm abitum minaretur *Bermudes* cum suis Lusitanis, Claudius, matris lachrymis inductus, rogavit Bermudem, (sicut quidem ipse scribit) *ut sibi ignosceret; de cætero, obedientiam à Patre suo Pontifici Romano præstitam sufficientem esse* dixit. *Non sufficientem esse*, respondit Bermudes, *illum ipsum oportere eam profiteri, id enim in Europa moris esse, ut Rege defuncto successor per Legatos suos obedientiam summo Pontifici, ceu Christi per universum orbem Vicario polliceatur. Igitur necesse esse, ut id publicè fieret.* Annuisse tandem Claudium, idque solenni pompâ & tubarum cantu publicavisse. Illum verò exceptiones suas contra talem actum planè crudum & immaturum posteà habuisse, quilibet prudens lector ex sequentibus facilè colligere poterit.]

Et quanquam hoc tempore belli factum fuerit, Dn. Johannes Bermudes *tamen per*
tres annos post victoriam [ab Adelensibus reportatam] *in Patriarchatu perseveravit, ac-*
ceptis à Celsitudine tua *prædiis ad hanc dignitatem pertinentibus.* *Quamobrem licet* 11
Summus Pontifex *aliquid* à Celsitudine tua *de his rebus peteret, habito respectu ad bo-*
nam intentionem, & multas occupationes, quibus ad missionem hanc, cum tanto labore &
periculo nostro conjunctam inductus est, id ei negandum non esset: quantò magis, cùm ni-
hil de

(d) Habetur inter epistolas à Damiano Goësio editas, & Anno 1524. scriptas, & quidem in secunda ejusdem anni; in qua hæc verba reperiuntur: *Nam procul dubio Sanctitas vestra Dei est Vicarius.* At idem asserunt Æthiopes de suo Patriarcha Alexandrino. (e) Ista cùm *Claudio Regi* a Gonçalo Roderico objicerentur, respondit: *Arabicum Monachum literas suas malè vertisse, nec mentem suam intellexisse*: ut supra habes. N. 102. §. 22.

hil de tuis bonis concupiſcat, ſed ſine ulla utilitate ſua maximas facultates & gratias ſpiri- L. III. c. 9.
tuales in regna tua transmittat, quantas quis in toto Chriſtianorum orbe hodiè habere poſſit: N. CIII.
& in bullis ſuis, quas dedit, Celſitudinem tuam, filium ſuum valde dilectum, & Impera-
torem illuſtrem Æthjopiæ *vocat.*
12 *Iam itaque* Celſitudo tua *reſponſum quod* Sum̄i Pontificis *nomine poſtulo, mihi imper-*
tiatur, quò ea quæ mihi facienda ſunt, decernere poſſim. Et ſi forſan Celſitudo tua *in rebus fi-*
dei dubitet, eruditos regni ſui convocet, & ego nomine Domini noſtri ad dubia reſpondebo.
Cùm enim fides Chriſti una ſola *ſit, ſicut dicit Paulus.* Unus Deus, una fides, unum Bapti- Epheſ. 4.
ſma, *ideò minimè decet, ut inter Chriſtianos diſſenſus de ea reperiatur; ſed potiùs ut om-*
nes de rebus fidei unum idemque inter ſe ſentiant, neque quicquam admittatur contra
13 *Evangelium Chriſti. Et ſi in aliquo errare videamur, ſi id nobis demonſtretur ſecun-*
dum veritatem Evangelicam, & concilia Eccleſiæ univerſalia, parati ſumus veritatem
ſequi: Si verò nos non errare perſpexerint, veritatem religionis nobiſcum conformiter illos
amplecti oportet, ſicut Paulus ſcribit: Ut id ipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis 1. Cor. 1. 10.
ſchiſmata; *neque imitari ritus veterum, ſi veritati contrarii fuerint.*
14 *Cùm* Chriſtus *Dominus noſter doctrinam veritatis ſuæ prædicaret, Gentiles &*
Pagani converſi non averſabantur eam, ſub prætextu, quòd contraria eſſet legibus majo-
rum ſuorum. Hac enim ratione Chriſtum nunquam accepturi fuiſſent, id verò in exiti-
15 *um eorum ceſſiſſet. Porrò ob timorem vel pudorem mundanum veritas cognita nun-*
quam deſerenda eſt, quoniam per Evangeliſtam Lucam Chriſtus *dicit:* Qui me erubue- c. 9. 26.
rit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cùm venerit in majeſtate ſua.
Et David: Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra ſicut in ex- Pſ. 94. 8.
acerbatione, ſecundum diem tentationis in deſerto, in quibus me tentaverunt Patres
veſtri, quibus juravi in ira mea: ſi introibunt in regnum meum.
16 *Conſideret itaque* Celſitudo tua, *quantum referat in re tanti momenti conſilium*
bonum capere; & quòd à Celſitudine tua *omnes populi tui dependeant, quarum anima-*
rum Dominus noſter rationem exiget; & quantū detrimenti mala conſilia ſecum ferre ſole-
17 *ant, cujuſmodi exemplum nobis præbet* Roboam 3. Reg. 12. *Quare dixit Iacob ad Simeo-* Gen. 49. 5.
nem & Iudam: [corrige Levi] vaſa iniquitatis bellantia in conſilium eorum non ve-
niat anima mea. *Et David in Pſalmo:* Super populum tuum malignaverunt conſi- 82. 4.
lium. *Et Eſaias dicit:* Sapientes conſiliarii Pharaonis dederunt conſilium inſipiens. c. 19.
Vnde Salomo cap. 6. Ecclef. ſuadet: Multi pacifici ſint tibi; Conſiliatius ſit tibi unus
18 ex millibus. *Et David:* Beatus vir qui non abiit in conſilia impiorum. *Parentes &* Pſ. 1.
amici in rebus ſpiritualibus boni Conſiliarii non ſolent eſſe, ſicut dixit Chriſtus Dominus no-
ſter ad Petrum: Caro & ſanguis non revelavit tibi. *Et Propheta Mich. 7. 6. dicit:* Inimici Matth. 16. 17.
hominis domeſtici ejus. *Et Chriſtus:* Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere, in
terram, non veni pacem mittere, ſed gladium; veni enim ſeparare hominem adverſus Matth. 10. 34.
patrem ſuum, & filiam adverſus matrem ſuam, & nurum adverſus ſocrum ſuam, & ini-
mici hominis domeſtici ejus. *Et apud Lucam:* Putatis quòd pacē veni dare in terram? c. 12. 51
Non dico vobis, ſed ſeparationem; erunt enim ex hoc quinque in domo una diviſi;
tres in duos, & duo in tres dividentur: Pater in filium, & filius in patrem ſuum: ma-
ter in filiam & filia in matrem: ſocrus in nurum ſuam, & nurus in ſocrum ſuam.
19 *Et c. 14. 26.* Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, &
filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſci-
pulus; *Vnde intelligi poteſt, quantum parentes & amici rebus ſpiritualibus adverſari ſole-*
ant, quoniam Chriſtus dicit: Inimicos hominis eſſe domeſticos ejus: & ſe veniſſe ut
unum ab altero ſeparet: & qui non oderit patrem & matrem ſuam in talibus caſibus,
20 non poſſe diſcipulum ſuum eſſe. *Et hoc, quod ita docuit, etiam ante exemplo declaravit,*
dum inconſultâ matre (*à qua tamen certiſſimè malum conſilium non expectandum erat*)
in templo diſputans remanſit, *benè ſciens* matrem ſuam, tribus illis diebus, quibus eum
quærebat, magno dolore affectam. *Poſtquam autem eum invenit, ſolicitudinemque ſu-*
am expoſuit, reſpondit: Quid eſt quod me quærebatis? neſciebatis, quia in his quæ Pa-
tris mei ſunt, oportet me eſſe. *Hoc exemplo nobis declarans, quòd in cauſa Dei obli-*
 gati

L.III. c. 9. *gati non simus cum amicis nostris propinquis vel parentibus consultare, multò minùs quando*
N. CIII. *bonum nostrum impediunt, tum enim eos odisse nos jubet.*

Dominus noster in omnibus probum & verum consilium Celsitudini tuæ *inspiret,* 22
gratiamque præstet, ut semper voluntatem suam sanctissimam faciat, & tandem sanctâ illius gloriâ fruatur. Amen. Die XXII. Iunii 1557.

Secuta post hæc sunt colloquia & disputationes super articulis Fidei cum Ec-
3.9.47. clesia Romana controversis, ut in historia nostra docuimus. Quibus cùm Episco-
pus nihil efficeret, ad vim Ecclesiasticam conversus, censuram (ut *Tellezius* loquitur) 23
contra Æthiopes fulminavit, simul Lusitanos suos ab erroribus illorum dehortatus est; ut sequitur:

Andreas de Oviedo, Dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus 24
Hierapolensis, ac Coadjutor Reverendissimi in Christo Patris & Domini JOANNIS NONII BARRETI Patriarchæ Æthiopiæ.

Sicuti Reipubl. interest, bona facta imitationis causâ publicare & laudare: ita & mala vulgare & detestari prodest, ut evitentur. Igitur cùm hucusque in Æthiopia res Religionis Romanæ & ore & scripto professi fuerimus, ita ut in omnium, vel saltem plurimorum, qui id modo voluerint, notitiam pervenerint, ad hoc tempus tamen nostram doctrinam, sive Religionem Romanam suscipere noluerunt, quin potius anno præterito in regno Ogge (f) *interdictum promulgarunt:* ne quis in Ecclesiam nostram intraret, sub pœna mortis. *Et sic in majorum suorum moribus perseverant: & quidem, ut nobis videtur, non errans per ignorantiam: & multa improbanda contra verum Domini Dei nostri cultum observant. Idcircò* decernimus, & in vim sententiæ declaramus.

Quòd gens Æthiopum in genere, tam summi quàm infimi, eruditi & plebeji 25
obedientiam S. Ecclesiæ Romanæ denegent; cùm tamen eam uti omnes reliqui Christiani ei debeant; quandoquidem Ecclesia Romana caput est omnium Ecclesiarum, & Pontifex Romanus Papa, Pastor & superior omnium Christianorum:

Et quòd multoties & multis de causis baptismum iterent, (g) quod veritati fidei 26
adversatur.

Item quòd publicè Sabbata Judæorum celebrent, secus ac primitùs in Æthiopia observatum fuit: (h)

Et quod se circumcidant, ut & servos, aliosque quos Christianos faciunt. (i)

Adhæc multi detestentur & peccatum reputent, edere carnem suillam, lepori- 27
nam & alias res, quod tamen lege tantùm Mosaicâ, morte Christi sublatâ obtinebat. (k)

Dein contra rationem & mandatum Christi Evangelium pro lubitu, coram judicibus secularibus matrimonia dirimunt. (l)

Et pro peccato habent, si mariti cum uxoribus concumbentes postridie tem- 28
pla ingrediantur (m); cum tamen hoc neque à Christo neque ab Ecclesia ullibi sit prohibitum.

Porro multi literati pertinaciter defendunt, *unam tantum naturam & unam operationem* in Christo dari, (n) humanitatemque divinitati ejus æqualẽ esse, quod tamen est contra Fidem & Evangelium & concilia, quæ statuunt, *quòd Christus in una sola persona habeat duas naturas, duas operationes & duas voluntates, ac quòd Christus secundum divinam naturam patri æqualis: secundum humanam verò illi inferior sit.*

Et quòd communiter Dioscorum Eutychetis hæretici defensorem venerentur, 29
cùm

(f) Hoc regnum habes supra Comm. Lib. 1. N. 29. §. 7. (g) De hoc more latè egimus in Hist. nostra 3. 6. 43. in Comment. hoc lib N. LIV. & in Annotat ad Calend. d 31. Januar. n. VII (h In hoc fallitur bonus Episcopus antiquitatis Ecclesiasticæ ignorantiâ, prout demonstravimus in Histor nostra in Comment. hoc lib N. IX & X. (i) Vide Hist. nostram d. lib. & cap. §. 19 & Comment. N. III. (k) d. loc. §. 41. (l) Vide quæ diximus supra in Comm. N. 72. §. 2. (m) De hoc more mihi alibi nihil lectum. (n) De hac causa ad nauseam actum in antecedentibus, hoc lib. N. 88. §. 39. & N 94.

cùm tamen uterque ab Ecclesia sit damnatus, ac ob id Dioscorus inter Sanctos (o) minime sit referendus. L. III. c. 10. N. CIV.

30 Et denique alias res contra fidem Romanam observant, quod tamen minime facere deberent, siquidem una solùm fides est, Fides autem Romanæ Ecclesiæ ob promissum Christi non potest errare. & CV.

31 *Quam ob rem filios nostros spirituales hortamur & monemus, ut ab his & aliis Æthiopum erroribus sibi caveant, neque incidant in illos : Æthiopes verò ipso judicio Ecclesiæ ejusque Superiorum submittimus,* ut eos vel in personis vel in bonis clam vel palam puniant: *vel etiam misericordiā exerceant, prout illis commodissimum visum fuerit : vel in totum vel pro parte, maximè factâ emendatione, quam Deus pro misericordia sua eis largiri velit. Actum in Docomô Æthiopiæ d. II. Febr. Ao. 1559.*

Andreas, Episcopus Hierapolensis.

Gonçalus Cardozus, *Notarius Apostolicus.*

Publicata eodem die in nostra Ecclesia Docomensi.

(o) Scil. d. VII. Septemb. ut ibi notavimus.

COMMENTARIUS

AD LIB. III. CAP. X.

N°. CIV De Johanne Gabriele Tribuno militum Lusitano] Hujus viri relationibus Lusitani Patres, qui ante Tellezium scripserunt, ferè unicè nituntur, de quo cum in Prolegomenis n. 1. §. 64. satis egerimus, prolixiores hîc esse nolumus.

N°. CV. Sequuntur epistolæ Regum Æthiopiæ ad Pontifi-
1 ces Romanos, & Reges Hispaniæ ac Lusitaniæ] Ex epistolis, quas Reges Æthiopiæ in Europam miserunt, cùm easè Lusitanorum Archivis diu frustra expectavissem, una tandem, amici (p) industriâ, in Bibliotheca *Palatii Hispanici Escurialis* reperta, mihique missa fuit; quæ cùm prima regia Æthiopica sit mihi visa, eam eruditorum nostrorum conspectui hîc proponam.

2 መጽሐፈ፡መለእክት፡እምኀበ፡ንጉሠ፡መለክ፡ሰገድ፡፡ ትብጻሕ፡ኀበ፡ንጉሠ፡ነገሥት፡ፈለጶስ፡፡ እግዚእነ፡ኢየሱስ፡ክርስቶስ፡ዘነሠተ፡አረፍተ፡ማእከለ፡ዘጽልእ፡በመስቀሉ፡ወሰሐበ፡መንግለ፡መንግሥቱ፡ኵሎ፡አማንያነ፡እስከ፡ኮኑ፡ውሉደ፡መንግሥት፡በአሚን፡ዘሀሉት፡ውስተ፡ልባበ፡እለ፡ያአምር ፀ፡ለማእምረ፡ኵሉ፡ዘመለዕልት፡ወዘመትሕት፡፡ዘኮነ፡ወዘይከውን፡፡	Libellus epistolaris à Rege Malac-Saghedo (q). *Perveniat ad* Regem Regum (r) Philippum (s). *Dominus noster Iesus Christus, qui destruxit parietem medium inimicitiæ per crucē suam:* & traxit ad regnum suum omnes credentes, ut fierent Filii Regni per Fidem, quæ existit in cordibus eorum, qui noverunt eum, qui novit omnia tam superna quàm inferna: quidquid est & quidquid futurum est, Eph. 2.14.
3 ያስተጋብእ፡ሰላመ፡ኀበ፡መካን፡ወማኅደር፡ዘንጉሠ፡ነገሥት፡ፈለጶስ፡ወይወስክ፡ፍቅረ፡መንግለ፡ፍቅር፡በግብር፡ዘለኅሩፅ፡ለሀለ፡ጠባይዐ፡	[Ille] congerat omnem prosperitatem super regiam sedem & habitationem *Imperatoris Philippi*: & addat amorem ad amorem, opere quasi insculpto in naturam

(p) Is est solertissimus Joan Gabr. Sparwenfeld/ cujus in fine Prooemii pag. 48. cum laude meminimus. (q) Hic elucet verè nos dixisse, titulum vulgatum regum Habessinorum ab Europæis confictum fuisse uti notavimus in Hist nostra Lib II. c. 1. §. 50. in Comm. N. X. (r) Hoc titulo gaudent Reges Æthiopiæ, quamvis eo Malac-Saghedus hoc loco per modestiam non fuerit usus. Æquum ergo est, ut eundem & aliis Regibus tribuant, ut diximus sup. Lib. II. N. XII. (s) Philippus II. Hispaniæ & tunc temporis etiam Lusitaniæ Rex, hîc intelligitur.

L.III.c.10. N. CV. ኦእምርታዊ፡ ዘውእቱ፡ ልቡና፡ እስ ትጉቡእ፡ እምዝርወት፡ ወእምተ ክፍሉ፡ ኀበ፡ መካነ፡ ህላዌ፡ ዘህል ው፡ ወርኩብ፡ አንጻረ፡ መስቀሉ፡ ለ እግዚእ፡ ክርስቶስ፡ መሰረተ፡ ጽድ ቅነ፡ ወአረቦነ፡ ተስፋነ፤ ሉቱ፡ ሰጊድ፡ ወገናይ፡ እምነ፡ ፍጡራን፡ ለፈጣ ሪ፡ ክቡር፡ መልዓል፡ እምሕሊና፡ እ ጓለ፡እመሕያው። ዝንቱ፡ ሰላም፡ ይ ብዛኅ፡ ወይፈድፋድ፡ ወይትወሰክ፡ በላዕለ፡ ፍቁር፡ ወምእመን፡ ዘዝኩ ር፡ በርእሰ፡ ዛቲ፡ ክታብ።

ንሕነ፡ ናገብእ፡ ለከ፡ ስጣዌ፡ መል እክት፡ እመ፡ ሠምረ፡ እግዚአብሔ ር፡ ለአብጽሖቱ፤ እስመ፡ እምኔሁ፡ ክሂል፡ ወእምኔሁ፡ ፈጺሞ፡ምግባ ራት፡ ዘኵሉ፡ ጠቢባን፡ ልባብ፤ እስመ፡ በጽሐ፡ ኀቤነ፡ መልእክትከ፡ ዘቦቱ፡ ትእምርተ፡ ነገር፡ ዘፍቅር፡ ክ ርስቶሳዊ፡ በእደሁ፡ ለልዊስ፡ ድሜ ንዶሳ፤ ወአብጽሓ፡ ኀቤነ፡ ወተቀበ ልናሃ፡ በትፍሥሕተ፡ ገጽ፡ ወበብ ሩህ፡ ሕሊና፤ ወዝንቱሰ፡ ዘአምጽ አ፡ ክታበ፡ ዘስሙ፡ ዮሐንስ፡ መጥ ምቅ፡ ኢበጽሐ፡ ኀቤነ፤ ወሰማዕነ፡ ዜናሁ፡ ከመ፡ ሞተ፡ በፍኖት፡ ወኀዘ ነ፡ በእንቲአሁ።

ወዓዲ፡ ኮነ፡ምስሌነ፡ በፍቅር፡ ቢዞ ሬይ፡ (u) ዶን፡ዱአርቴ፡ ድምኒዝስ፤ እስመ፡ ውእቱ፡ ኮነ፡ መሠምረ፡ ለፈ ቃድከ፤ ወኀብረ፡ ለገብረ፡ አሠምሮ ተነ፡ ውእቱ። ወእመኒገለ፡ ዝሰ፡ ጸዋትወ፡ ነገራት፡ ድኅረ፡ በጽሐ፡ ኀ ቤነ፡ መልእክትከ፡ ዘእስትጉቡእ፡ ውስቴቱ፡ ሰላም፡ ወፍቅር፤ ወመ ልእክተ፡ ዚአሁ፡ ዘዮነድር፡ ታሕተ፡ ሥለጣንከ፡ አግባእነ፡ ሉቱ፡ ሠጣዌ፡ መልእክት፡ ዘይብል፤

ንኅሥሥ፡ ወንጸህቅ፡ ፈድፋደ፡ ትፈ ኑ፡ ለነ፡ጠቢባነ፡ እለ፡ ያአምሩ፡ገቢረ ሬስ፡ ቍርዕ፡ ወሰሬሐ፡ ነፍጥ፡ ወዘ ይመስሉ፡ ለንዋየ፡ ጸብእ። እመሰ፡ በጽሐ፡ ዝንቱ፡ መልእክት፡ ኀቤከ፡ በ ፈቃደ፡ እግዚአብሔር፡ ክቡር፡ ወልዑ ል፤ አንተኒ፡ ሠምር፡ ቦቱ፡ ለመልእክት ነ፡ ከመ፡ ውእቱ፡ ይገብር፡ ትእዛዘነ፡ ዘንሕነ፡ ንፈቅድ። ወፈድፋደ፡ አገ በርናሁ፡ በፍቅር፡ አምላካዊ፡ ወ በተሰናእወ፡ ዘመንፈስ፡ ቅዱስ፡ ፈ ጺሞ፡ መፍቅድነ።

tam intellectualem, quæ est prudentia
collecta ex dispersione & divisione ad lo-
cum consistentiæ, quæ existit & reperitur
in conspectu crucis *Domini Christi*, [qui
est] fundamentum justitiæ nostræ, & ar-
tabo spei nostræ. (t) Ei [debetur] ado-
ratio & humillima submissio à creaturis
creatori glorioso, & eminenti supra om-
nem cogitationem humanam. Salus &
prosperitas ista multiplicetur, & augea-
tur, & incrementum capiat super dilecto
& fideli, cujus mentio facta in capite hu-
jus epistolæ.

Nos reddimus tibi responsum episto- 4
læ, si Deo placuerit, ut perveniat in
manus tuas. Quia illius est posse, & illius
est implere operationes omniũ pruden-
tum corde. Pervenit enim ad nos epi-
stola tua, continens signum reale amo-
ris Christiani per manus *Ludovici De
Mendoza*; qui attulit eam nobis; & acce-
pimus eam læto vultu & sereno animo.
Ille autem qui [primò] tulerat epistolam
cui nomen Joannes Baptista non venit
ad nos. Audivimus autem de eo, quòd
in itinere mortuus sit, & ob id contrista-
ti fuimus.

Fuit etiam apud nos amantissimè Pro- 5
rex *Don Duarte de Menezes*. Quoniã ille
fuit bene affectus erga voluntatem tuam;
consensumque suum præbuit ad efficien-
dum quæ nobis grata sunt. Quod ve-
rò attinet ad seriem rerum agendarum,
postea accessit epistola tua repleta pluri-
mâ salute, & amicitiâ. Epistolæ au-
tem illius, qui sub ditione tua vivit re-
spondimus per epistolam quæ dicit.

Rogamus & desideramus vehementer, ut 6
*mittas nobis peritos artifices, qui norunt fa-
bricare galeas, & bombardas, & parare
pulverem pyrium & similia instrumenta bel-
lica.* Si igitur hæc epistola pervenerit ad
te (volente Deo glorioso & excelso) Tu
quoque benevolè accipe epistolam no-
stram, ut ille [Prorex] efficiat manda-
ta nostra, quæ nos desideramus. Quin
& adegimus eum charitate divina, &
convenientia Spiritus S. ut impleret de-
sideria [nostra.]

Quod

(t) Omnem ingenii sui subtilitatem exhausit in hoc exordio *Secretarius Æthiopicus*; innuere volens omnem charitatem, omnemque sapientiam, res denique omnes in *Christo* tanquam centro & scopo colligi.
(u) Lusitanicum est *Vizorey*. Literam V. Æthiopicè aliter scribere non possunt, quàm per ቢ።

7 ከመሰ፡ ይትገሀ፡ አፍቅርትከ፡ ወአ
ፍቅርተ፡ ዚአነ፡ ረከብነ፡ እምክታበ፡
ዚአሁ፡ ለቢዞሬይ፡ ዶን፡ ዱአርቴ፡ ዶ
ምኔዝስ፡ ዘበጽሐ፡ ኅቤነ፡ ምስለ፡
ክታብከ፡ ወመልእክትከ፡ ዘእመ
ር፡ አንተ፡ በጽሐ፡ ኅቤነ ።
8 ወንዱዎት፡ ዛቲ፡ መልእክት፡ እ
ስከ፡ ይእዜ፡ በእንተ፡ ምሕላፈ፡ ፍ
ኖት፡ ወኑኀተ፡ ዘመን፡ ዘርኅቀት፡ ባ
ሕር ። ወእመሰ፡ በጽሐት፡ ዛቲ፡
መልእክትነ፡ ናአምር፡ ከመ፡ ይትፌ
ጸም፡ ፈቃድነ፡ ወጻህቅነ፡ በእንተ፡
ዘነሠእነ፡ ወዘፈቀድነ፡ ጠቢባነ፡ ወ
ማእምራነ፡ ዘገብረ፡ እድ፡ (x) እን
ተ፡ ንዋየ፡ ጸብእ ፤ ዘውእቱ፡ ሰረ
ሐ፡ ሬስ፡ ቍርሰ፡ ወነፍጥ፡ ወቀቢ
አ፡ ወርቅ፡ ላዕለ፡ ኀጺን ።
9 እምይእዜሰ፡ ኀተምነ፡ ለከ፡ ነገሬ
ተ፡ በሕፁር ። ወእግዚአብሔር፡ አ
ምላክ፡ ኵሉ፡ ይፈጽም፡ ፈቃደነ፡
ወፈቃዴከ፡ ወለለዊስ፡ ዴማንዶሳ
ነ፡ አክብር፡ በእንቲአነ፡ እስመ፡
ውእቱ፡ ይፈቱ፡ ፍቅረነ፡ ወፍቅረ፡
ዚአከ፡ ጥቡዐ ።
ተጽሕፈ፡ በወርኀ፡ የካቲት፡ አመ፡
፱፡ በ፲፻፭፻፹ወ፱፡ እምልደተ፡ ክ
ርስቶስ፡ ለሐሳበ፡ ሮም፡
ወስብሐት፡ ለእግዚአብሔር ።

Quod autem invigilet amicitiæ tuæ & amicitiæ nostræ intelleximus ex epistola Proregis *Don Duarte de Meneses*, quæ pervenit ad nos cum literis tuis & epistola tua quæ, uti notum, venit ad nos. L. III. c. 9. N. CIII.

Quòd autem epistola hæc cunctata fuerit hucusque, ob transitus viarum [difficiles] & diuturnitatem temporis per longinquum mare factum est. Si verò salva pervenerit hæc epistola, scimus quòd implebitur voluntas nostra & desiderium nostrum, in eo quod petivimus & rogavimus, nempe artifices & peritos opificiorum, [inprimis] Instrumentorum bellicorum, nimirum elaborandi galeas, bombardas & pulverem pytium & ferrum auro obducendi.

Nunc quidem designavimus tibi res istas breviter. Dominus Deus omnipotens impleat voluntatem nostram & desideria tua. *Ludovicum* autem *Mendozam* honora nostri gratia, quoniam amicitiam nostram tuamque constanter optat.

Scripta die nono mensis Februarii Anno à nato Christo M. D. LXXXIX, secundum computum Romanum. (y)

DEO SIT LAUS.

10 Rex iste *Malac-Saghedus* ante inaugurationem *Serza-Denghel* dictus *Mena* F. *Davidis* N. à nobis commemoratur & laudatur in historia nostra. Quod autem eum *Philippo II.* Hispaniæ, & tunc temporis etiam Lusitaniæ Rege ullum commercium literarum habuerit, mihi alibi non lectum; nec quisquam illius epistolæ meminit; genuina tamen est, simplicitate Æthiopica scripta, ut ex tenore & stylo ejus liquet. Sequentes epistolæ regiæ adjuvantibus Pp. Societatis compositæ, Majestatis dignationem & nomen habent, nostrumque stylum magis sapiunt. 2. 6. 36.

11 Sequitur nunc epistola *Atznaf-Saghedi*, qui, privatus adhuc, *Zadenghel* dictus fuit, de quo egimus in historia nostra. Tellezius Lusitanicè eam habet Lib. 3. c. 18. quam hîc ad literam Latinè versam lectoribus exhibemus: 2. 6. 60.

Epistola missa ab Imperatore Æthiopiæ ATZNAF-SAGHEDO, perveniat ad honorandum Patrem, Pastorem humilem virtuosum & sanctum, CLEMENTEM, (z) Papam inclytæ urbis Romæ. *Pax Sanctitati tuæ. Pax Christi Domini nostri, qui de pauperū paupertate, & de honoratorum honore participavit, personam & vitam sanctitatis tuæ tanquam pupillam oculorum custodiat; Amen.* Quomodo valet Sanctitas tua? *Percipe Do-*
12 *mine id quod scribimus.* Cùm nos in imperio nostro existeremus, venit Pater quidam *Petrus Pays* nomine *è Societ. Iesu*, qui jugum legis Christi in collo suo gestabat, atque speciatim nobis retulit, quo pacto *Sanctitas tua* laboraret ad tollenda peccata, ad effusionem sanguinis usque. Deus æternus, qui caput est, ad finem illud perducat

(x) Ad verbum: Manufacturen. (y) Accommodant se Reges Æthiopiæ in literis suis computationi nostræ, sicuti fecit Claudius in Confessione sua Fidei. De qua re egimus supra hoc libro N. XII. §. 3.
(z) Is erat *Clemens VIII.* mortuus priùs quàm epistola in Europam veniret.

L.III.c.10. N. CV. Et cum audiremus ista nova, quòd *Sanctitas tua* semper incederet in via veritatis, lætati nobisque gratulati sumus. *Gloria sit Deo* quòd nobis bonum pastorem dederit, qui gregem in sanctitate custodit, & pauperes in veritate judicat. Similiter nobis exposuit, quòd Christianos in omnibus necessariis adjuvares, vires subministrando & desideria eorum adimplendo, respiciens illud S. Pauli dictum in Epist:
c.6. 10. ad Galatas: *dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.* Et ob hoc *Sanctitas tua* præcipuè Reges Christianos in omni re adjuvat. 13
Quare devoluto in nos majorum nostrorum imperio amicitiam cum *Sanctitate tua* & cum *Fratre nostro Philippo*, (a) *Rege Hispaniæ* colere desideramus. Ut autem illa eò firmior sit, petimus *ut filiam suam ad nubendum filio nostro mittat, simulque cum illa milites*, qui nobis opem ferant, quia in regione nostra habemus hostes quosdam gentiles, qui vocantur *Galla* (b). Si contra eos proficiscimur, non repetimus eos, fugiunt enim: & eùm regredimur, ceu latrones, loca à quibus absumus, invadunt: ideoque ad eos profugandos *milites & varios opifices* petimus. Nec non *Patres*, qui nos doceant, quò simus unius cordis & unius corporis: & ut firma sit fides Christiana, quæ in manibus gentilium periit: pax verò & amor inter nos servetur. Hoc desideraverunt Patres mei olim, sed Deo aliter visum fuit, quoniam *Turcæ* in medium venerunt, qui hoc prohibuerunt. 14
Nunc verò insula, (c) quam illi tenent, facile occupari potest. Quare Sanctitatem tuam rogamus, ut Fratri nostro desideria nostra commendet, quo implere dignetur petitionem nostram, idque quam primum sine mora fiat. Hæc brevibus ad Sanctitatem tuam scribimus, quia eam desideriis nostris favere scimus. De reliquo Patres, qui venturi sunt, virtutibus & doctrinâ polleant, ut in eis quæ animæ necessaria sunt, nos instruere possint. Nil ulterius scribo, *A o bom entendedor poucas palavras.* Bene intelligenti paucis opus est verbis i. e. *Sapienti sat.* Data 26. Junii 1604.

Alia ejusdem

AD

PHILIPPUM III. HISPANIÆ REGEM.

Epistola scripta ab Imperatore Atznaf-Saghedo reddatur Fra- 15
tri nostro Dn. Philippo Imperatori Hispaniæ. Pax Majestati tuæ. Pax & amor Christi Domini nostri & signum sanctæ crucis sit semper cum tua Majestate. Quomodo vales? *Cùm è bello reversus & hyberna ingressus essem, venit huc Pater quidam, nomine* Petrus Pays, *cujus virtutem & sanctitatem omnes mihi prædicaverunt. Is nobis specialia nova de regnis & de salute* Majestatis tuæ *attulit, quibus valdè lætati sumus, & Deo gratias egimus, quòd tantam prosperitatem* Majestati tuæ *largitus sit, ut nullus hostis ei se opponere valeat. Deus Dominus noster multos annos vitæ* Majestati tuæ *addat, & bonum, quod incepit, ad finem perducat.*

Haud ignorat Majestas Tua, *quòd prisci antecessores nostri tempore* Imperatoris 16
Atznaf-Saghedi (d) *amore & juramento obstricti fuerint, cùm Muhammedanus quidam* Gragne *dictus Æthiopiam invasisset, omnia templa destrueret, & imperium nostrum in patria nostra usurparet, & quomodo implorato Regis* Dni. Johannis *auxilio, militibusque Lusitanis cum duce* Christophoro Gamæo *ab eo missis, bellum unitis viribus gessimus, & victoriam Deo omnipotente juvante, qui humiles extollit & superbos deprimit, reportaverimus: & ex eo fractis Muhammedani hujus, Deum non timentis, viribus, pax & quies imperio nostro restituta fuit. Lusitani remanserunt cum multo honore, ita ut nullare, quam vellent, indigerent ad mortem usque. Eorum verò filii jam nobiscum agunt. Itaque eodem amore & juramento, quo Patres nostri, nos illis ut Christiani adhuc* devin-

(a) *Philippus III.* tunc temporis etiam *Lusitaniæ Rex.* (b) ጋላ፡ *Galla* Æthiopicè. In Historia nostra Lib. I. 16. 10. *Gallanos* vocavimus, nunc *Gallas.* (c) Hæc est *Matzua*, à qua haud procul distat portus *Arkiko.* Vide epistolam sequentem §. 19. (d) Qui primò *Claudius* dictus fuit, de quo nos multa cùm in Historia nostra: tum in hoc Commentario.

17 de victi ſumus. Nunc adhuc hoſtes quoſdam habemus qui Galla vocantur, qui terras no- L.III.c.10.
ſtras vaſtant. Cùm contra eos proficiſcimur eos non invenimus, fugiunt enim. Quando N. CVI.
domum redimus, ceu latrones invadunt proximos, citoquè ſe ad ſuos recipiunt. Quare
Majeſtatem tuam rogamus, ut militibus nobis ſubveniat ſimulque filiam ſuam mittat
ad matrimonium cum filio noſtro ineundum, quo amicitia noſtra eò magis firmetur,
& ſimus unum corpus & una anima, quoniã filium ſeptennẽ habemus, tuam filiam ve-
rò tres annos (e) habere audivimus; ut eos lacte ſapientiæ unà educemus, & S. Scri-
pturam doceamus. Ideoque valdè deſidero, ut eam Majeſtas tua multo milite,
multiſque opificibus ſtipatam ad nos quam primum mittat, quo pax & amor inter nos,
ceu unitos in fide Chriſti, coaleſcat: neque terra hac, quæ B. Mariæ Virginis & Chriſti Re-
demtoris noſtri propria eſt, perdatur. Muhammedani zelo ſectæ ſuæ ducuntur, ſuoſque ju-
vant; itaque Majeſtas tua quoque zelum ſuum erga fidem ſuam exhibeat, qua excellit ſu-
18 per omnia. Quòd autem filiam tuam petimus, ne putes, quòd alium ob finem id fiat,
niſi ut firma ſit amicitia noſtra, & pignus pacis in futurum: Deus, qui omnia poteſt,
voluntates noſtras impleat, atque deſideriis noſtris fauſtum exitum largiatur.
19 Audi porro Frater! quoniam res noſtræ in hoc ſunt ſtatu, ut firma manere poſſint,
veniat Prorex, qui in inſula Matzua reſideat, & Præfectus meus manebit in terra con-
tinenti in Docono [i.e. Arkiko] ut potius in noſtra quàm Turcarum poteſtate ſit. Et
poſtquam hunc portum ceperimus, multos mercatores cum mercibus innumeris, & alimen-
tis ſufficientibus mittemus, & reditus iſtius portus æquis portionibus inter nos dividemus.
Quoniam iſta noſtra regio dives eſt, nec quidquam illi deeſt. Attamen mercatores non mitti-
mus, Turcarum cauſâ, neque edulia, neque mel, neque aurum aut ſervos, quò inedia &
20 ſiti perimantur; nullam enim cum illis colimus amicitiam. At ſi venerint Luſitani
cum Prorege, mittemus mercatores qui plurimas merces advehant. Deus Dominus no-
ſter huic bono, quod deſideramus, felicem exitum largiatur, & Majeſtas tua aſſenſum ſuum
præbere dignetur, ut potentiam Turcicam, ceu petram ſcandali, è medio noſtri tollamus
Actum d. XXVI. Junii Ao 1604.

N°. CVI. Epiſtolæ Regis Suſnei cognomento Malac-Sa-
1 ghedi ad Pontificem Romanum & Regem Hiſpaniæ] Notandum hîc
eſt, clandeſtinas fuiſſe has epiſtolas, de quibus PP. Societatis (f) ſic ſcribunt: Por ſi
ſo ſem o communicar com outrẽ o fez: h.e.: Per ſe ſolũ ſine communicatione cum aliis id fecit,
& Patribus epiſtolas cõmiſit, com tanto ſegredo, por não alterar os humores dos ſeus, i. e.
2 cum tanto ſecreto ne offenderet ſuorũ animos. Poſtea dicunt: Re in conſiliũ deducta, diſcre-
pantes ſententias fuiſſe, quibus Rex aliquo modo perturbatus fuerit. A partibus verò illius
ſtetiſſe tres fratres, ſobrinam, Ras-Athanaſium, præcipuum è proceribus regni, Patrum
amicum; qui Regem animô ambiguum confirmavit, his verbis: Ne conſenſum ſen-
tentiarum expectaret in eo, quod ipſe factu opus putaverit, faceret modo quod ſibi con-
ſultum videretur. Si venerint Luſitanorum auxilia deſiderata, Æthiopiam intra anni
ſpatium Romanam religionem amplexuram; & ſic epiſtolas iſtas decretas fuiſſe.

Sequentem habet Tellezius Luſitanicè Lib. III. c. 33. p. 289.

3 Epiſtola ab Imperatore Æthiopiæ Malac-Saghedo (g) miſ-
ſa, perveniat ad manus Papæ Romani cum pace Chriſti Domi-
ni noſtri, qui dilexit nos & lavit nos à peccatis noſtris ſanguine ſuo, & fecit nos
regnum & ſacerdotes Deo & Patri. Hæc pax ſemper ſit cum tua Sanctitate & tota Eccleſia
Chriſtiana, Amen.

Diu eſt, ex quo Chriſtianos veſtrarum regionum magno amore proſequi-
mur, propter beneficia imperio noſtro exhibita, dum primùm Luſitani illud à tyran-
nide Muhammedanorum liberaverunt, atque in priſtinum ſtatum & quietem reſti-

tue-

(e) Hæc eſt Anna Auſtriaca, quæ Regi Galliæ Ludovico XIII. nupſit. (f) In relat: annua de Anno 1607. p. 31 (g Cognomenta Regum repetuntur. Nam idem geſſit Serza-Denghel, cujus epiſtolam dedimus ſupra N. CV. Sic Claudius & Zadenghel Atznaf Saghed cognominati fuerunt.

L.III.c.10. N. CVI. tuerunt. At maxima eorũ pars cum patre meo fato cooceffit, qui præstare volebat id, quod prædeceffores oostri juramento promiserant. Quamobrem statim ac ad 4 imperium per Dei Domini nostri gratiam pervenimus, amicitiam cum fideli hoc Christi populo renovare constituimus. Quoniam ob continua superiorum annorum bella, imperii nostri res tam angustas iovenimus, ut quanquam subactis hostibus quibusdam domesticis, potentiores tamen alii superfiot, *Gentiles* nempe, *Galli* vocati, qui magnam partem imperii nostri occuparunt, multaque templa combusserunt, & quod pejus est, adhuc quotidie novis incursionibus nostrates vexant, immanem sævitiam in viduas, infantes & senes exerceotes. Cui quidem ma- 5 lo nos non possumus mederi, nisi auxiliante fratre nostro, *Rege Lusitaniæ*. Qua propter illum oramus, ut opituletur nobis sicuti olim antecessores ejus majoribus nostris opitulati sunt.

Sed ne vana sit spes nostra, *Sanctitatem tuam* ceu Patrem & Pastorem omnium 6 fidelium Christianorum simul rogare decrevimus, ut Fratri nostro petitum nostrum scripto commendare velit, quò petitioni nostræ ultrò locum det, antequam *Gallæi* majores vires capiant. Introitus in regnum nostrum omni difficultate caret; nam ii, qui mare nunc obsident, nullis viribus instructi sunt. Et quoniam nobis certò persuasum habemus, *Sanctitatem tuam* nobis non defuturam, prout necessitas id exigit, ideò plura scribere supersedemus. At P. *Petro Pays* injunximus, 7 ut *Sanctitati tuæ* statum imperii nostri pleniùs referat, simulque amorem nostrum erga filios Lusitanorum hic viventes restetur, & quâ curâ erga Patrum Soc. Ecclesias affecti simus, cui fidem, ceu epistolæ huic nostræ, *Sanctitas tua* adhibebit. Finimus, Christum Dominum nostrum rogantes, ut *Sanctitatem tuam* multos annos pro bono regimine Ecclesiæ universalis servare velit. *Scripta in Æthiopia die XIV. Octobris Ao. 1607.*

Ejusdem Epistola ad Regem Hispaniæ (h) 8

Epistola missa ab Imperatore Æthiopiæ Malac-Saghedo, perveniat ad Regem Hispaniæ, quæ est terra sancta S. Petri, Principis & capitis Doctorum, & Ecclesiæ Catholicæ Domini nostri, de qua S. Paulus Apostolus dixit:
2.Cor.11.2. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*; cui sit gloria. Et ad imitationem purissimi nuncii S. Gabrielis, qui salutans Virginem Mariam dominam nostram, dixit: *Deus te salvere jubeat*: & Christi Domini nostri, qui vespere diei Dominicæ post resurrectionem suam dixit ad Apostolos suos congregatos: *Pax sit vobiscum*: & sicuti S. Paulus Apostolus in omnibus suis epistolis scripsit. Pax Domini sit cum tua Majestate, Fratre nostro in fide, quam prædicavit S. Petrus illo tempore quo Christus Apostolos suos ablegavit, dicens: *Ite per universum mundum, & prædicate Evangelium omnibus gentibus, baptizantes eos in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti.* Quomodo valet Majestas tua & imperium tuum? Nos 9 per intercessionem S. Petri, Patroni *Majestatis tuæ* & nostri, bene valemus, bonitatem, misericordiam & benevolentiam, quam Christus Dominus noster inter nos incepit, etiam imposterum promoveat, quoniam ille principium & finis est omnium rerum.

Primaria causa ad *Majestatem tuam* scribendi est desiderium amicitiæ, nec non 10 commercii cum ea, tam in temporalibus quàm in spiritualibus, quod antiquis temporibus inter prædecessores *Majestatis tuæ Reges Lusitaniæ, & nostros* intercessit. Quæ amicitia, accedente Spiritus Sancti adoptione nos animavit ad id quod postulamus, nimirum *ut Majestas tua nobis fortes & bellicosos milites mittat, qui hostibus nostris portum hunc tenentibus prævaleant.* Nos sumus parati, arma, commeatum & reli- 11 qua bello necessaria præstare, in nullo, quod penes nos est, defuturi. Siquidem multo justius est, ut Majestas tua ibi fixam sedem habeat, quàm molestissimi sanctæ nostræ

(h) Apud Tellezium pag. 190.

ſtræ Fidei hoſtes Anteceſſores *Majeſtatis tuæ* exercitum ſtrenuorum militum nobis L.III. c. 10. miſerunt, cùm Muhammedani interitum religionis & imperii noſtri molirentur. N. CVII.
12 Poſſemus quidem eos, qui Evangelium detrectant, facilè nunc cum exercitu noſtro profligare, freti virtute potentis Regis, qui animos noſtros memoria rerum cœleſtium erexit. Quoniam filii cœli ſumus, ſicut S. Johannes in Evangelio ſuo teſtatur, Joh. 3. 6. dicens: *Id quod ex carne naſcitur, caro eſt, & quod ex ſpiritu naſcitur, Spiritus eſt.*
13 Sed bello, cum aliis hoſtibus, *Gallis* dictis, diſtinemur, qui propoſitum hoc noſtrum impediunt. Quare celeritate, quantâ fieri poterit maximâ, Majeſtas tua ſtrenuos milites nobis mittat, quibus Religio noſtra Apoſtolica cordi eſt. Quantum ad nos attinet, diu eſt quòd præparati extitimus. Cùm advenerint, non impoſſibile illis erit id quod deſideramus, quoniam nosmet cum illis conjungemus catenâ quadam amoris, tanquam una anima & unum corpus. Quoniam *Chriſtus Dominus noſter eſt, & Doctor & caput tuæ Majeſtatis & noſtri*, & ita nos ejus membra ſumus:
14 & Pater cœleſtis in eodem ventre baptiſmatis nos generavit, & non ex ſemine quod corrumpitur & interit. Quidquid in his literis non ſcripſimus *P. Petrus Pays* plenus Spiritu S. in divinis epiſtolis ſuis ad *Majeſtatem tuam* ſcribet. *Datum in Æthiopia d. X. Decembris Anno 1607.*

N°. CVII. Epiſtola Papæ Pauli V. ad Suſneum Regem Æthiopiæ quæ reſponſoria eſt ad epiſtolam N° CV poſitam.]

1 Cùm Pp. Societatis, inprimis *P. Petrus Pays*, propenſionem *Suſnei Æthiopiæ Regis* ad religionem Romanam, & obedientiam Pontifici præſtandam iteratis literis nunciaſſent, *Papa Paulus V.* ſequentem ad eum dedit epiſtolam Latinè procul dubio, ſed Luſitanicè eam Tellezius habet, quare à nobis Latinè vertenda fuit. p. 509.

Chariſſime noſter in Chriſto Fili, Salutem & Apoſtolicam benedictionem.

Gratias agimus Deo Patri, Domini noſtri Ieſu Chriſti, quòd miſericordiam ſuam tibi exhibuerit, teque in regium thronum repoſuerit, ſicuti nobis ſcripſiſti. Gratulamur Majeſtati tuæ *de felici rerum tuarum ſucceſſu: & valde laudamus ſtudium defendendæ Fidei Chriſtianæ, quò impensè teneris, ceu intelleximus ex literis tuis tam primis quàm ultimis,*
2 *quas miſiſti, & nos rectè accepimus. Prout petiiſti neceſſitates regni tui præſentes, chariſſimo in Chriſto Filio noſtro* Philippo Catholico, potentiſſimo Hiſpaniarum Regi *ſedulò commendavimus, quem pro eximiâ magnanimitate, atque pro zelo ſuo erga fidem Chriſtianam, tibi efficaciter opitulaturum ſperamus: & Nuncio noſtro Apoſtolico, qui apud* Catholicam ejus Majeſtatem *agit, injunximus, ut petita tua ſolicitè urgeat.*
3 *Quod reliquum eſt* Fili chariſſime, *adhortamur te, ut conſtans & immobilis in timore Dei perſeveres, & ut piè & fortiter nomen Chriſtianum propugnes, & ſemper* Sanctam Romanam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam, *amantiſſimam matrem tu-*
4 *am devote colas. Nos verò in votis noſtris, quæ ad Deum coram ſanctiſſimis corporibus Apoſtolorum, profuſis noſtris Regibus Chriſtianis & Principibus Catholicis ſuſcipimus, ſemper tui quoque memores erimus, eum, à quo omnia bona proveniunt, rogantes, ut lumine Spiritus S. animum tuum illuminet, quo voluntatem ejus impleas, & ex intimis charitatis noſtri viſceribus benedictionem noſtram* Majeſtati tuæ *amanter impertimur.* Datum Romæ apud S. Petrum ſub annulo Piſcatoris d. IV. Januarii. Anno 1611. Pontificatus noſtri anno ſexto.

N°. CVIII. Epiſtola Suſnei Regis ad Papam Paulum V.]

1 Acceptâ præcedente epiſtolâ *Suſneus*, qui cognomentum *Sultan-Saghed* aſſumſerat, depoſito priore Malac-Saghedi, reſpondit, ut ſequitur: (i)

Epiſtola Imperatoris Sultan-Saghedi perveniat cum pace boni paſtoris Jeſu ad S. Papam Romanum Paulum V. caput & paſtorem Eccleſiæ univerſalis. Accepimus, *Pater ſancte & dilecte*: epiſtolam Tuam

(i) Apud Tellezium extat pag. 509.

L.III. c.10. N. CIX. Tuam *mense Ianuario Anno 1611. scriptam, plenam amore, quo accensus benignus iste*
Pater, prodigum filium ad se redeuntem in gratiam recepit, sed statim non potuimus respon-
dere, quia naves Indicæ jam discesserant. Attamen decrevimus id facere aliâ viâ, quàm 2
apertam fore à Deo speramus. Propterea mittimus P. Antonium Fernandez è Societ.
Jesu, *qui jam ab aliquo tempore in aula nostra commoratus est. Et* Legatum nostrum
Fecur-Egzy (k) *optantes, ut Sanctitas tua quàm citissimè rescissat, quo pacto per doctri-*
nam PP. Societatis, *qui in Imperio nostro subsistunt, veritatem Fidei cathedræ* B. Pe-
tri *edocti fuerimus; & quòd statuerimus eam recipere, atque* Sanctitati tuæ, ceu totius
Ecclesiæ capiti, *obedientiam præstare, ut nos imposterum per Patriarcham suum guber-*
nare velit. Vt autem hanc obedientiam publice exhibere possimus, Domini Philippi 3
Lusitaniæ Regis *auxilio nobis opus est, quoniam eô destituti nullo modo tali forma* [*scil.* pu-
blicè] *eam præstare poterimus. Quamobrem humiliter* Sanctitatem tuam *rogamus, quan-*
doquidem nobis scripsit, quòd Nuncio suo Apostolico, apud Catholicam Majestatem *sub-*
sistenti in mandatis dederit, petitum nostrum solicitè promovendi, nunc allaboret, ut omni
celeritate effectui detur, quò in diebus nostris, & felicibus regiminis Tui annis, Imperio no-
stro remedium afferatur, neque tam opportuna occasio amittatur. Similiter quia Pater 4
es omnium Regum Catholicorum, *nos quoque eis annumeres, & sicut pro illis preces co-*
ram sanctissimis Apostolorum corporibus ad Deum fundis, ita etiam pro hoc filio tuo humili
orare ne dedigneris. Scripta in aula nostra in *Dembea* die XXXI. Januarii Anno
M.DC.XIII.

N°. CIX. Sequuntur plures epistolæ reciprocæ, inter Susneum & Pontificem Romanum, & Regem Hispaniæ Philippum III.]

Promisimus in Historia nostra integras epistolas, quæ inter Regem Susne- 1
um & Pontificem Romanum, atque Regem Hispaniæ Philippum III. commea-
pag.311. verunt. Eas hîc ex Tellezio Latine versas lectoribus damus; cum pars Actorum
præcipua sint, lumenque historiæ afferant.

Nobilissime & Potentissime Imperator Æthiopiæ.

EGO PHILIPPUS (l) Dei gratia Rex Lusitaniæ & Algarbiæ cis & trans mare in Africa, Dominus Guineæ, & acquisitarum regionum, navigationis & commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persiæ & Indiæ &c. *vobis tanquam fratri, quem valde diligo & æstimo multam salutem nuncio.*

Quoniam semper inter Imperatores antecessores vestros, & Reges hujus re- 2
gni amicitia & bona familiaritas intercessit, æquum & justum mihi visum fuit, hanc
ad vos scribere, vobis significans, quòd multum lætatus fuerim ob nova, quæ de
successione vestra in hoc imperium accepi; & quòd prosperos rerum vestrarum
eventus, non alio animo, quàm si ipsimet mihi contigissent, feram; & omni occa-
sione, quæ sese obtulerit, hanc meam voluntatem demonstraturus sim. Secundum
quam pergratum mihi erit, si vobis in omnibus pro re nata satis facere possim,
cùm ex his meis regnis tum ex provinciis Indiæ, cujus Proregi injunxi, ut idem fa-
ciat; in quo mihi rem facturus est gratissimam. Ut autem hæc amicitia no- 3
stra constans sit & durabilis, enixiùs vos rogo, ut semper nova de rebus vestris mihi
perscribatis. Idem ego faciam. Inprimis autem vobis commendo sedulò reli-
giosos viros qui in regno vestro subsistunt, ob quam rem vobis præcipue obligatus
ero, & speciatim religiosum *Petrum Pays*, ut tam ille quam reliqui Lusitani, sicut par
est, clementer habeantur. Potentissime Imperator, quem tanquam fratrem
multùm diligo & æstimo, Dominus noster regiam vestram personam & imperium
vestrum sanctâ suâ custodiâ conservet. *Scripta Madriti d. XV. Martii Anno M. DC. IX.*

(k) De hac legatione egimus in Histor. nostra Lib. II. c. 16. §. 21. Sed ea frustra fuit, nec Legatus Æthiopiâ excessit. (l) *Eu Dom Philippe*, est in Lusitanico textu, *Philippus III.* Hispanis, & *II. hoc nomi-ne* Lusitanis.

Epistola Ras-Sela-Christi Fratris regii, praecipui Patrum fautoris, & religionis Romanæ promotoris, ad Papam Paulum V. l. III. c. 10. N. CIX.

4 Epistola SEELA-CHRISTI Proregis Gojamæ perveniat cum pace æterni Pastoris ad S. Patrem Paulum V. Pontificem Maximum, Successorem S. Petri & caput Ecclesiæ.

BEATISSIME PATER:

Sicuti dicit S. Scriptura: qui aliquando erant longè, propè facti sunt; Eph. 2. 13.
ita & ego, qui valde longè eram, propè factus sum per doctrinam Patrum Soc. Iesu, qui versantur in hoc imperio. Quoniam ex mandato Imperatoris Sultan-Saguedi Domini & Fratris mei, *præsens fui in multis colloquiis, quæ* Patres Societatis *cum nostris viris doctis habuerunt, & intellexi veritatem Fidei* cathedræ S. Petri, *quòd illa sit* caput totius Ecclesiæ. *Idcirco eam credidi, & feci, ut Imperator Dominus meus eam reciperet, ac obedienti-*
5 *am* Sanctitati tuæ *præstaret. Quandoquidem verò possibile non est, ut Imperator eam publicè præstet, nisi secum habeat minimùm mille Lusitanos, à potentissimo* Rege Hispaniæ Domino Philippo *missos. Intellexi autem ex epistola,* quam Sanctitas tua *dignata est dare ad Dominum meum, quòd* Nuncio suo Apostolico, in aula Regis Catholici residenti *injunxerit, ut omni diligentia negotium hoc effectui dare studeat; ac ob id ausus sum à* tua Sanctitate *humiliter petere, ut mandare velit, quò negotium hoc concludatur, dum Dominus meus vivit, ne omittatur tam insignis occasio reperiendi ovem perditam, eamque restituendi vero suo Pastori. Si venerint milites, ego paratus sum mori in equo meo pro Religione ista, si necessarium fuerit, & procurabo omnibus viribus meis, ut recipiatur, & obedien-*
6 *tia* Sanctitati tuæ *publicè præstetur. Interim operam dabo, quacunque ratione id fieri poterit, ut nostrates inducam ad suscipiendam veram hanc Fidem, prout etiam nunc facio, transferendo in nostram linguam, juvantibus Patribus,* Commentarios P. Joh. Maldonati in quatuor Evangelia. *Spero autem vertere multos adhuc alios. Quapropter,* Beatissime Pater, *Sanctitas tua me pro servo suo suscipiat, defensuro tam armis, quàm doctrinâ jam perceptâ* sedem tuam Apostolicam, *cui rei multùm inservient orationes, quas* Sanctitas tua *fieri curabit pro humili suo servo coram corporibus SS. Apostolorum.* Scripta in *Dembea* d. II. Februarii An. M. DC. XIII.

Epistola Pauli V. ad Regem Æthiopiæ.

7 PAULUS Papa V. charissimo in Christo Filio nostro Sultan-Saghedo, illustri Æthiopiæ Regi Salutem & Apostolicam benedictionem.

Charissime in Christo Fili noster.

Multùm gavisi sumus in Domino, cum vidissemus epistolas, quas *Majestas tua* dedit dilecto Filio, pio & religioso viro *Antonio Fernandezio è Societ. Iesu*, ad nos deferendas. Nam intelleximus id quod valde desiderabamus, omnes res tuas feliciter succedere, & quòd Dominus Te fecerit superiorem omnibus hostibus tuis, atque in manus tuas dederit gentiles *Galla* dictos, Imperii tui infensissimos hostes, quos ali-
8 quoties viceris. Gratias agimus omnipotenti Deo, qui clementissime exaudivit preces nostras pro *tua Majestate*; nam valde optamus, ut quietus & liber ab omnibus perturbationibus vivas, ut eò melius allaborare possis ad propagationem cultus divini, & salutaris doctrinæ *Religionis Catholicæ*. Quam obcausam, pio pastoralis officii nostri zelo & paternâ charitate, in sinu cordis nostri gerimus *Majestatem tuam*, & populos Tibi subjectos.

9 Charissime noster in Christo Fili. Valde nos angit, & ægrè ferimus, quòd nondum appulerit dilectus Filius *Antonius Fernandezius*, ut nobis narraret res quas scite desideramus, simulque exponeret mandata, quæ illi dedisti.

Semper

L. III. c. 10. N. CIX. Semper parati ſumus juvare *Majeſtatem tuam* ubicunque potetimus, & credimus, quòd
iſtud re ipſa jam cognoveris, modò receperis literas noſtras, quibus in principio an-
ni præteriti Tibi ſignificavimus, quòd procuraverimus diligenter, quæ à nobis peti-
iſti, nimirum ut curaremus negotia tua apud Chariſſimum noſtrum in Chriſto Fili-
um *Philippum potentiſſimum Hiſpaniæ Regem.* Quod nunc hìc repetimus, ut hac 10
noſtra promtitudine eò magis ſtabilias fiduciam, quam volumus ut in nobis repoſi-
tam habeas: utque ſcias, quod reſponderimus literis tuis, quas nobis non redditas fu-
iſſe metuis. Oramus, ut continuo ſentias augmentum gratiæ divinæ, & ex imis vi-
ſceribus cordis noſtri apoſtolicam noſtram benedictionem *Majeſtati tuæ* impertimur.
*Datum Romæ apud S. Petrum ſub annulo piſcatoris. d. 1. Febr. Anno M. D C. X IV. Pontifi-
catus noſtri anno ſeptimo.*

Epiſtola Philippi III. ad Imperatorem Æthiopiæ. (m) 11

Nobiliſſime & potentiſſime Imperator Æthiopiæ.

Ego PHILIPPUS gratia Dei Rex Luſitaniæ & Algarbiæ cis &
trans mare in Africa, Dominus Guineæ & acquiſitarum regionum,
navigationis & commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Perſiæ, Indiæ &c.
*Nuncio vobis multam ſalutem, tanquam Fratri quem multùm amo & æſtimo. Paucis ab-
hinc diebus terreſtri itinere accepi epiſtolam veſtram, ex qua ſtatum Regnorum veſtrorum
intellexi; ſimulque cognovi, quod ab annis aliquot vobis non redditæ fuerint illæ, quibus
ego veſtris, diverſis viis nobis exhibitis, reſponderam. Quamvis autem* 12
*credibile ſit, quòd interea aliquam receperitis, tamen mihi viſum fuit præſentibus his vobis
ſignificare, quòd his annis proxime præteritis non deſuerim commercio literarum per om-
nes illas vias, quibus commodiſſimè potuit continuari. At cùm itinera omnia tam impe-
dita ſint, ut ipſi noſtis, & ego ex epiſtola veſtra percepi, facilè contingere poſſet, ut faſci-
culi literarum cadant in manus hoſtium, quæ etiam fortaſſis cauſa fuit, quòd literæ noſtræ
non rectè fuerint curatæ. Valde gaviſus ſum. quòd perceperim bonum imperii atque* 13
perſonæ veſtræ ſtatum, & quòd in animo habeatis regna veſtra S. Eccleſiæ Ca-
tholicæ Romanæ obedientiæ *ſubjicere, qua in re exactè ſatisfacitis bonæ memoriæ Im-
peratorum anteceſſorum veſtrorum, qui id parabant, quod nunc intenditis, & facitis id
quod debetis Domino noſtro, & etiam veſtro.*

Quantum ad auxilium militare *attinet, quod à me petitis, ut vobis mittam, ut eò majore* 14
*felicitate ad hunc ſcopum perveniatis: & adverſarios vi eò cogatis. Certi eſſe poteſtis meæ
voluntatis, ut tam ſanctum opus ad finem perducatis. Etenim in omnibus occaſionibus Impe-
ratores anteceſſores veſtri experti ſunt Dominos Reges iſtorum Regnorum, meos anteceſſores,
pronos fuiſſe auxiliis mittendis, quibus imperium ſuum ad obſequium redegerunt, illudque
è poteſtate* Muhammedanorum *liberaverunt. Quos ego quoque nunc imitari decrevi,
ob peculiare deſiderium quô teneor, ut omnia, quæ vos tangunt, ex voto ſuccedant.*

Niſi India *tot hoſtibus & internis & externis circumdata eſſet, cum quibus bellum ſe-* 15
*riò geritur, ita ut nunc temporis copiæ illarum regionum dividi non poſſint. Attamen Prore-
gi meo mandavi, ut quantum præſens rerum ſtatus permiſerit, vos juvet quantum poſſit in-
fallibiliter. Et certi eſſe poteſtis, quòd id facturus ſit. Interea temporis, (quod Deus brevis-
ſimum eſſe velit) donec id fiat, bonum iſtud propoſitum animo firmo conſervare vos decet, &
quantum fieri poteſt duos illos Proceres,* (n) *qui ab eo alieni ſunt, meliori modo permovere
ſtudebitis; ut de ſua ſententia deſiſtant. Verùm ad ſummam rei plurimum refert, omnem* 16
favorem & adjumentum præbere religioſis Societatis Jeſu, *qui in regnis veſtris degunt,
ut eo honore & dignitate habeantur, quæ decet Dei miniſtros, cujus officium repræſentant:
quamque meretur tantus eorũ animus, quô ad ſalvationem animæ veſtræ, veſtrorumque ſub-
jectorum ſeſe promtos obtulerunt, ad proficiſcendum in illas regiones; non reformidantes in-*
gentia

(m) Apud Tellezium extat. pag. 311. (n) Hi fuerunt *Iamanaxus* Regis frater uterinus: & Ælius Regis gener, quos reconciliari prudentiſſimè ſuaſit Hiſp. Rex, ſed conſilium poſt rem venit. Hiſt. Æth. Lib. 3. c. 10. §. 54.

gentia pericula & longinqua itinera, quæ tam procul à patria ſua ſuſcipiunt, & ſciatis, quòd L.III.c.10.
hac ipſa re maximam gratiam apud me inituri ſitis. Nobiliſſime & Potentiſſime Impe- N.CX.&
rator! *quem ceu Fratrem multum amo & æſtimo. Dominus noſter Vos regnumque veſtrum* CXI.
ſemper ſanctâ cuſtodiâ ſuâ ſervet. Scripta Ulyſſipone d. X. Martii. Anno M.DC.XVII.

1 N°. CX. De oratione dominica & ſalutatione angelica Æthiopicis literis ſatis incongruè ſcripta] Pp. Societatis Habeſſinos orationem dominicam & ſalutationem angelicam Latinè recitare docebant. Sed ægerrimè id faciebant; putabant enim eſſe talia ſuperſtitioſa nomina, qualia ſupra (o) in libris quibusdam ſuperſtitioſis extare diximus. Inimici Patrum ea non aliter vocabant quàm ጸሎተ ፡ ሮቆጥ ፡ *Orationes magicas.*

2 Oratio Dominica.

ፓቴር ፡ ኖሥቴር ፡ ኩ ፡ እሠ ፡ ኢን ፡ ኬሊስ ። ሠንቲፊኬቱር ፡ ኖሜን ፡ ቱኡም ። አድቬኒአት ፡ ሬግኑም ፡ ቱዉም ። ፊአት ፡ ወሉንታስ ፡ ቱአ ፡ ሢቁት ፡ ኢን ፡ ኬሉ ፡ ኤት ፡ ኢን ፡ ቴርሬ ። ፓኔም ፡ ኖሥትሬም ፡ ቁኦቲዲአኑም ፡ ዳ ፡ ኖቢስ ፡ ሆዴአ ። ኤት ፡ ዲሚቴ ፡ ኖቢስ ፡ ዴቢተ ፡ ኖሥትረ ፡ ሢቁት ፡ ኤት ፡ ኖስ ፡ ዲሚቲሙስ ፡ ዴቢቶሬቡሠ ፡ ኖሥትሬሠ ። ኤት ፡ ኔ ፡ ኖሠ ፡ ኢንዱቀሠ ፡ ኢን ፡ ቴንተዚኦኔም ። ሢዱ ፡ ሊቤሬ ፡ ኖሠ ፡ አሙሉ ። አሜን ።

Quæ genuinè prolata ſic ſonant: Patĕr nôſtĕr cui is in kelîs. Sæntifiketûr nomĕn tuum &c.

3 Salutatio Angelica.

አዌ ፡ ማሬአ ፡ ገሬዚአ ፡ ፕሌኔ ፡ ዶሚኑሠ ፡ ቴቁም ፡ በኔዴቀተ ፡ ቱ ፡ ኢን ፡ ሙሊኤሬቡስ ፡ ኤት ፡ በኔዲቀቱሠ ፡ ፍሬቀቱስ ፡ ዌንትሬሠ ፡ ቱኢ ፡ ዪሠሡ ። ሠንቀተ ፡ ማሬአ ፡ ሜቴር ፡ ዴኢ ፡ ኦሬ ፡ ፕሮ ፡ ኖቢስ ፡ ፔቀቶሬቡሠ ፡ ኑንክ ፡ ኤት ፡ ኢን ፡ ሆሬ ፡ ሞርቲስ ፡ ኖሥትሬ ። አሜን ፡

Quæ ab Æthiope lecta, & genuinè pronunciata, vix Latina videntur. (p)

N°. CXI. De Anonymi cujusdam epiſtola ad Regem Suſneum, pro Sabbati feriatione contra Patres Societatis ſcripta.]
1 Cùm ſub finem anni 1683. Lutetiæ Pariſiorum eſſem, in *Bibliotheca Colbertina* mihi oſtendit atque benevolè commodavit, de Republ. literaria meritiſſimus vir *Stephanus Baluzius*, Manuſcriptum quendam Codicem Æthiopicum, qui impoſtoris *Tzaga-Chriſti* fuerat. In calce illius extabat epiſtola ſine die & conſule, & ſine autore, quem in exordio ſtatim animadvertebam Jacobitam fuiſſe. Illam percurrens *pro feriatione Sabbati* ſcriptam deprehendi contra *Patres Societatis*, qui *conſanguinei Pilati* & *incircumciſi* vocabantur. Ex quo cognovi epiſtolam eam eſſe, quam *anonymus ad Suſneum Æthiopiæ Regem* ſcripſerat, cùm ſeveriſſimum edictum de abrogando Sabbato promulgaſſet.

2 P. Balth. Tellezius, cùm narraſſet edictum illud magnos motus dediſſe, de illa L.4.c.20 p.349. ſic loquitur:

Entre outras demonſtraçoens de ſentimento fizeram hũa carta ſem nome, que mandaram a o Emperador, dizendo lhe nella, que lha mandavam huns Chriſtãos, chamados os Jacobitas &c. Logo lhe dizem, que nam dé credito a os Padres, a os quays chamavam ignorantes, parvos de coraçam, parentes de Pilatos (por terem per Romanos, os que tem a Fé de Roma: e por cuydarem, que Pilatos era Romano, por

Inter alias exacerbati animi demonſtrationes fecerunt [Alexandrini] *epiſtolam ſine nomine, eamque miſerunt ad Imperatorem, ſignificantes illi, quòd mitteretur à Chriſtianis, qui Jacobitæ dicerentur, &c. Mox illum monent, ne fidem adhibeat Patribus, quos vocant* ignorantes, puſillanimes, & conſanguineos Pilati (*putant enim Romanos eſſe, qui ſequuntur Fidem Romanam: & opinantur* Pilatum *fuiſſe* Romanum, *quòd eſſet Præſes Impera-*

(o) Hoc lib. cap 4. Comm. N.XXXV. (p) Reperiuntur in *Inſtitutionibus Æthiopicæ linguæ Mariani Victoris* Romæ in typographia Collegii de propaganda Fide. Anno 1631. recuſis, in 8. p. 12.

L.III.c.10. N.CXI. ser Presidente posto pelo Emperador Romano) incircuncisos &c. E logo trazia a carta grande casila de authoridades da Escritura, pera provar estes seus erros, das quays huás provam o contrario, outras nenhum proposito ali tem. E á volta d'estes disbarates, o advertiam, que visse nam perdesse o Imperio que tinha, e dignidade dos Papas do Egypto, que vestem Ephod santo e novo, & trazem o bago da cruz, &c.

toris Romani) & incircumcisos &c. *Denique epistola illa vehebat secum turmam ingentem dictorum scripturæ, probandorum errorum suorum, quorum alia contrarium docebant: alia verò nihil ad rhombum faciebant. Postremò post ista deliramenta hortabantur* [Susneum] *videret: ne regnum perderet, quod obtinebat: aut dignitatem Paparum* Ægypti, *vestitorum superhumerali sancto & novo*, (q) *atque baculum crucis gerentium.*

Eandem Epistolam habent Patres Societatis in literis suis annuis Goâ d. 2. De- 3
cembr. scriptis, (r) sed tantùm summatim, & quasi in compendio. Integram eam nos edere voluimus, ut lectores & morem scribendi Æthiopum hodiernum, eorumq; stylum cognoscant: & simul intelligant, quo pacto Æthiopes celebrationem Sabbati defendere conentur, & quomodo de una natura in Christo loquantur; eam αὐτολεξεὶ Lectori hic dabimus cum versione nostra literali. Titulus ejus est:

ፀወነ፡ ነፍስ፡
መልእክት፡ ዘተፈነወት፡ እምነ፡
ብሔር፡ ርሑቅ፡ ትብጻሕ፡ ኀበ፡ እ
ግዚእየ፡ ንጉሠ፡ ኢትዮጵያ፡ እ
መንገለ፡ ለሀይማኖቶሙ፡ ርትዕ
ት፡ እስመ፡ ቀሙ፡ ምስሌነ፡ ወተ
ሰምዩ፡ ያዕቆባውያን። ወአልቦ
ሙ፡ ካልአ፡ ዘይጼውዕዎ፡ ስመ፡ ዘ
እንበሌክሙ፡ በቅዳሴ፡ ወበስባ
ሔ። ዝኒ፡ አኮ፡ ከመ፡ ትርድእዎ
ሙ፡ በጊዜ፡ ጸብእ፡ አው፡ ከ
መ፡ ትሚጥዎሙ፡ እምፄዋዌ፡ አ
ላ፡ ባሕቱ፡ እስመ፡ ላዕሌሆሙ፡ ት
ኩል፡ ዓምደ፡ ሥርዓት፡ ወቀኖና፡
ዘወረደ፡ እምሰማይ፡ ሕገሙ፡ ለሐ
ዋርያት። ወበእንተዝ፡ ኢየኃድ
ጉ፡ ብሂለ፡ ኢታፋልስ፡ እግዚኦ፡ መ
ንግሥተ፡ ኢትዮጵያ፡ ወጸጸስና፡ ግ
ብጽ፡ እለ፡ ይለብሱ፡ ኤፉደ፡ (s) ቅድ
ሳት፡ ሐዲስ፡ ወይትመረጉዙ፡ መስቀ
ል። ወኢየኃድጉ፡ ለብሂል፡ ዘ
ቲ፡ ቃል፡ ኀበ፡ ተፄወዉ፡ ወለእመ
ኒ፡ ተሠይጡ፡ እስመ፡ ተደፍነ፡ ው
ስተ፡ ምድረ፡ ልቦሙ፡ ወርቀ፡ ሀይ
ማኖታ፡ ፍቁር። ወፈድፋደሰ፡ በእን
ተ፡ ነገሥታቲሃ፡ ርቱዓነ፡ ሀይማኖት፡ ባ
ሕርያውያት፡ ዘኢይሠየጡ፡ በንዋየ፡
ዓለም፡ ወጸሓያት፡ ዘኢይጸልሙ።
ወእምነ፡ እሉኒ፡ ነገሥታት፡ ሠናያነ፡
ዝክር፡ ወኄራያነ፡ ተስፋ፡ ቦ፡ ዘ
መጠወ፡ ክሳዶ፡ ለሰይፍ፡ በእንተ፡
ሀይማኖቱ። ወቦ፡ ዘኆረ፡ እንዘ፡ ይ
ገድፍ፡ መንበሮ፡ ከመ፡ ይትለወ፡ ለ
ክርስቶስ፡ ምሉአ፡ ምልኣና፡ ዘኆረ፡
Matt. 2. 13. እምገጸ፡ ሄሮድስ። እስመ፡ ሰም

Munimentum animæ.

Epistola missa è regione longinqua, 4
perveniat ad Dominum meum *Regem Æthiopiæ*, à parte Orthodoxorum nobiscum consentientium, qui vocantur *Iacobitæ*. Illi nullum aliud, pro quo orent in Liturgiis & hymnis suis, nomen habent, præterquam vestrum. Idque non eam ob causam, ut juvetis eos tempore belli: aut ut liberetis eos è captivitate. Veruntamen, quoniam firmata est apud eos columna constitutionum & canonum, qui descenderunt de cœlo legum Apostolicarum, ideò indesinenter dicunt: *Noli transferre Domine! Regnum Æthiopiæ*, [in aliam dominationem] *neque dignitatem Patriarcharum Ægypti, qui gerunt Ephod sanctum Novi Testamenti: & innituntur baculo crucis tanquam scipione.* Neque cessant proferre eundem sermonem, quocunque captivi abducti, sive etiam venditi fuerint. Quoniam reconditum est in terra cordis eorum aurum Fidei ejus [Æthiopiæ] dilectum. Cum- 5
primis autem [obtestantur] per Reges ejus Orthodoxos: gemmas nullis opibus mundi comparabiles: Soles sine ulla eclipsi: Et [speciatim] per illos Reges (felicis recordationis, & memoriæ optimæ) quorum alius tradidit collum suum gladio propter fidem [Christianam], alius in exilium ivit relicto throno suo, ut imitaretur *Christum* plenum majestate, *qui fugit à facie Herodis.* Nempe obtemperans

(q) Vide textum ipsum §. 4. & ibi versionem atque notam nostram. (r) Tit. La missione di Etiopia. pag. 222. (s) Ἐφὼδ habetur in Græca versione. Origine Hebraicum est אֵפֹד *Ephod*, quòd redditur Ἐπωμὶς *superhumerale*. Hoc loco pro *signo dignitatis sacerdotalis* accipitur, quia *Aaron summus sacerdos* illud gessit. Exod. 28. 4. 6.

ዎ፡ እንዘ፡ ይብል፤ ዘያፈቅረኒ፡ ይ
ትልወኒ። ለሐዋርያኒ፡ ቀርኑ፡ መንፈ
ስ፡ አጽምአ፡ አመ፡ ገዘ፡ ከልሐ፡ እ
ንዘ፡ ይብል፤ ዘሰ፡ አፍቀረ፡ ለዓለ
ም፡ ጸላኢሁ፡ ለእግዚአብሔር።
6 ወበእንተዝ፡ ተንሥአ፡ ፩ ንጉሥ፡
አበ፡ ነገሥታት፡ እዴመ፡ ዜና፡ እምይ
ሰንአው፡ ምስለ፡ መሐመድ፡ ነቢይ፡
ሐሰት፡ ወንጉሠ፡ ሕስዋን፤ እንበለ፡
ይንሣእ፡ ስንቀ፤ ወባሕቱ፡ ረሰየ፡ ስን
ቀ፡ ኅብስተ፡ ሥጋሁ፡ ለክርስቶስ፡
ወስቴሁኒ፡ ደሞ፡ እስከ፡ በጽሐ፡ ኀ
በ፡ ብሔረ፡ ባዕድ፡ ወኢረከቦ፡ እን
ከ፡ ፀሩ፡ ዘይዴግኖ፤ ወሰወሮ፡ እግ
ዚአብሔር፡ ከመ፡ ኢይርአይ፡ ገጾ፤
ወኢትደንገፅ፡ ልቡ፡ ወይኅጣእ፡ ዕ
ድውኒ፡ ትፍሥሕተ፡ በኀጢአ፡ ዚ
አሁ ።
ዝኒ፡ ነገርየ፡ ኢኮነ፡ ሕስወ፡
7 እስመ፡ ያአምርዎ፡ ኵሎሙ፡ እለ፡
ያአምርዎ፡ ለክርስቶስ፡ በአሐቲ፡
ጠባይዕ፡ እስከ፡ ተኑለዉ፡ ሉቱ፡ ስ
ምዕ፡ ዘኢትንእስ፡ እምስምዐ፡ ወል
ድ፡ በግዐ፡ ፋሲካ፡ ዘሦዐ፡ ርእሶ፡
ከመ፡ ለአምላኩ፤ ባሕቱ፡ በእደ፡
ካልእ። ወኮነ፡ መሥዋዕተ፡ ኅሩየ፡
8 ወዕጣነ፡ ሠምር። ዝኩኒ፡ ዘሞተ፡
በሰላም፡ ወተቀብረ፡ ኀበ፡ አሐቲ፡
ደብር፡ መሰረተ፡ ኤስኪጶስ። ክፍ
ል፡ ላዕሌሁ፡ እምክፍለ፡ ገፋዕያን፡
.... ወተገፍአ። ወበእንተ
ዝ፡ እምአመ፡ ሰምዐት፡ ወለት፡ መ
ርዓት፡ ሰቀለት፡ ልባ፡ በአየረ፡ ፍቅር
ሙ፡ ለነገሥታቲነ፡ ርቱዓነ፡ ሃይማኖ
ት፤ እንዘ፡ ትነድድ፡ በፍቅር፡ ትስ
እል፡ ወታስተበቍዕ፡ በእንተ፡ ኢት
ዮጵያ፡ ወንጉሣ፡ ኀበ፡ አርትዑ፡ እግ
ርሙ፡ ቀዊመ፡ በምድረ፡ አሚን፡ ርቱ
ዕ፡ ኢይንስኮሙ፡ አርዌ፡ ጸዋግ፡ አዶ
ማዊ፡ ምሉአ፡ ሕምዝ። ዘነሰኮ፡
ለ፩፡ ሕፃን፡ ዘይነብር፡ በዕለተ፡ ሳ
ብዕ፡ ወኢያብጽሖ፡ ዓቅመ፡ ዘሕ
ገ፡ ሳምንት። ርእዩ፡ በገቢር፡ ወ
9 አስተሐይጹ፡ በአንክሮ፡ ላዕለ፡ ፍ
ቅረ፡ ዛቲ፡ ወለት፡ ብርህት፡ ከመ፡
ጸሐይ፡ ወጽድልት፡ ከመ፡ ወርኅ፡ ወ
መደንግፅት፡ አምጣነ፡ ሥርዐት፡ ......
በከመ፡ ይቤ፡ ነቢይ፡ ጠቢብ፡ ምክ
ር፡ እንተ፡ ትሔውጽ፡ ከመ፡ ጎሕ፡

perans dicenti: *Qui diligis me sequatur me.* L.III. c.10. N. CXI. (t) Apostolum quoque, cornu [illud] spiritus, auscultavit clamantem atque dicentem: *qui diligit mundum inimicus est Domini.* Jac. 4. 4. 1 Joh. 2. 15. Propterea maluit abire regno (u) Rex ille, Pater Regũ jucundæ recordationis, quam assensum præbere *Muhammedi Pseudopropheta*, & Regi mendacissimorum hominũ: ne quidem commeatum ad iter secũ sumens; sed pro commeatu habuit panem corporis Christi, & pro potu sanguinem ejus, donec perveniret in regionem peregrinam. Neque comprehendere potuit eum hostis ejus, qui persequebatur eum. Etenim occultavit eum Dominus, ne videret faciem ejus [sc. hostis] neque conturbaretur cor ejus, sed careret potius adversatius ejus gaudio, carens illius persona [sc. non deprehensa].

Iste verò sermo meus ementitus non est. Agnoscent eum omnes [pro vero] qui agnoscunt Christum *in una natura*, adeò ut nitatur testimonio non minore testimonio Filii, agni Paschalis, qui sacrificavit seipsum tanquam Deo suo, quanquam per manum alterius; & factus est sacrificium electum, & suffitus suavis. Ille autem [Rex exul] obiit in pace, & sepultus fuit in quodam monasterio, fundamento præsulatus [sede præsulum (x)]. Tribue illi [persecutori] sortem violentorum & .... oppressus (y) Igitur cum audivisset [hæc] Filia desponsata (z) extulit cor suum in aerem amoris erga Reges nostros Orthodoxos, ardens quasi amore, rogans & supplex orans pro Æthiopia & Rege ejus, recto pede stantibus (a) in terra fidei orthodoxæ, ne mordeat eos Draco fœdus, rufus, plenus veneno. Apoc. 12. Qui momordit infantem illum in die septimo, neque pervenire sivit eum ad terminum legis diei octavæ (b). Respicite omninò & considerate cum admiratione amorem hujus Filiæ splendentis instar solis, & lucentis instar lunæ, & venerabilis, supra modũ (c)..... Sicut ait Propheta: (d) *sapiens consilio quæ introspicit instar auroræ*

(t) *Qui diligit me diligetur à Patre meo*: Vel *si quis diligit me sermonem meum servabit*, est in textu. Joh. 14. 21. & 23. (u) Historia hujus Regis nobis adhuc est ignota. (x) Monasterium ደብረ፡ ሊባኖስ፡ Montis Libani intelligi crediderim. De eo alibi. (y) Hiatus hîc est in MSSro. (z) Ecclesiam Alexandrinam seu Jacobiticam hîc intelligere videtur. Ecclesia enim sponsa Christi habetur in sacris. (a) In plurali hic loquitur de utroque. (b) De circumcisione loquitur, quo verò respiciat incertum. (c) Locus mancus & obscurus. (d) Qualis Propheta sequentia dicat, me latet.

L.III.c.10. ኀበ፡ መኳክዊነ፡ እንዘ፡ ተኀድጎሙ፡
N. CXL. ለበዓለ፡፩ወለበዐለ፡፩ንግሥታት፡እ
ለ፡ ይኪይድዎ፡ ለወርቅ፡ ከመ፡ እብን፤
ወለደባጋትኒ፡ ወለሐሪሪት፡ ይሬስይ
ዎ፡ ከመ፡ ቈጽለ፡ ገዳም ። ወኀደዮ
ሙ፡ ለእለ፡ ሀለዉ፡ ለፌ፡ ወለፌ፡
ከመ፡ የሀዱ፡ ሐመር፡ በውሣጤ፡ ነፋ
ስ፡ መልዕልተ፡ ባሕር፡ ወኢየሀገቶ፡ ዕ
ሙቀ፡ ጸዋልዕ ። ወኢይመይጣ፡ አረፋ
ተ፡ ሀውሉ፡ እስከ፡ ትበጽሕ፡ ኀቤነ፡
በፍቅር፡ ወተፋቅሮ ። እስመ፡ ባ
ቲ፡ ሕገ፡ ፍቅር፡ ከመ፡ ብእሲት፡ ታ
ፈቅር፡ ብእሴ፡ ድንግልናሃ፡ እምነ፡ ባ
ዕል፡ መዓስብ፡ ምሉአ፡ ቂም፡ ወተስ
ናን ። እስመ፡ ክርስቶስ፡ ርእሰ፡ መ
ሊያሊያት፡ አስተጻመረነ፡ ምስሌሃ፡
እንዘ፡ ይብል፡ ይኩኑ፡ ክልኤሆሙ፡ አ
Matt.19.5. ሐደ፡ ሥጋ ። ዛቲሰ፡ ትትረከብ፡ ነ
በ፡ ነፍስ፡ ምስለ፡ ሀይማኖት ። በእ
ንተዝ፡ ነየ፡ አፍቀረት፡ ንዴተነ፡ ለእለ፡
አልብነ፡ ብሩረ፡ ጸዓዳ፡ ወልብሰ፡ ቀይ
ሐ ። እስመ፡ ሰምዐት፡ ለንጉሣ፡ ዘ
ይቤ፡ ብፁዓን፡ ነዳያን፡ በመንፈስ፤ ዓ
Matt.5.3. ዲ፡ ይቤ፡ ኢይኅድግ፡ ብእሲ፡ ብእሲቶ፡
1. Cor. 7. 10. እንበለ፡ ትዝሙ፡ ወሐዋርያኒ፡ ይቤ፤
ኢትትፈለጥ፡ ብእሲት፡ እምታ፤
ወእመሰ፡ ተፈለጠት፡ ትንበር፡ በከ፤
ወይሰጥቁ፡ ገጻ፡ እስከ፡ ይመጽእ፡
መርዓዊሃ፡ ዘማዊ፡ መልአከ፡ ገሀነ
ም፡ ይሰደ፡ ዘአፍቀረቶ፡ ለፍቁራ፡
ምሉአ፡ ገማነ፡ ወርኵስ ።

እሙንቱሰ፡ ነገሥታት፡ ያገብርዋ፡
ወይብልዋ፤ ኦወለት፡ ንዒ፡ ንሥኢ፡ እ
ምኔነ፡ ወርቀ፡ ወብሩረ፡ ወአልባሰ፡
ብዙኀ፤ ንሕነ፡ ንኄይስኪ፡ እምነ፡ ም
ትኪ፡ ነዳይ፡ እምንዋየ፡ ዓለም ። ወ
ይእቲሰ፡ ሠናይተ፡ ስም፡ ወስን፡ ዘ
ተወልደት፡ እምዛፀነ፡ ሳራ፡ መናኒተ፡
ክብረ፡ ለአቤሜሌክ፡ ትቤ፤ ይኄይሰ
ኒ፡ ምትየ፡ ወልደ፡ አብርሃም፡ ዘብ
ዕለ፡ በተስፋ፡ ወተባረከ፡ እምእግ
ዚአብሔር፡ ብፁዕ፡ ብፁዓን፤ ወበ
ዛቲ፡ ተዓቅቦ፡ ትማነን፡ ነገሮሙ፡ ወ
ትገድፋ፡ ምክሮሙ፤ ትቀንጽ፡ በአ
እጋረ፡ ጸሎት፡ ወትሠርር፡ በአክና
ፈ፡ አሚን፡ ላዕለ፡ ንጉሥነ፡ ወትዕይን
ቱ ። ለእለ፡ ኢወፅኡ፡ እምአንቀ
ጸ፡ ሕጋ፡ ትሰፍሕ፡ ወተሐቅብ፡ ከመ፡
ደርሆ፡ ኀበ፡ እጕላቲሃ፡ ከመ፡ ኢየሐ
ውጾሙ፡ አርዌ፡ ሰባሬ፡ ዘሰበረ፡ ል
በ፡ ይሁዳ፡ በበትረ፡ ወርቅ፡ አመ፡
ጊዜ፡ ሤጠ፡ ለእግዚእነ ። ወባሕቱ፡
ኢፈጸመ፡ ተስፋሁ፡ ወኢርእየ፡ ረባሐ፡
ሤጠ፡ ርደሁ፡ ለክርስቶስ ። እስመ፡

in fenestras nostras, & relinquere facit eos
modò has modò illas epulas Regū, qui pedibus
conculcant aurum tanquam lapides, & vestes
Attalicas atque holosericas spernunt tanquam 10
folia campi. Et transduxit eos qui ab utro-
que latere erant, sicut transit navis per me-
diū ventorum in superficie maris, ut non reti-
neat eam profunditas abyssi, neque avertant
procella, quo minus perveniat ad nos in chari-
tate & mutua dilectione. Quoniam 11
tenetur lege amoris, sicut uxor amat vi-
rum virginitatis suæ magis quàm virum
cælibem, plenum indignatione & con-
tentione. Quoniam Christus caput
membrorum [suorum] conjunxit nos cum
illa dicens: *Erunt duo in carnem u-*
nam. Atque istud accipiendum est
de anima cum fide. Propterea ec- 12
ce dilexit paupertatem nostram qui
non habemus argentum album, nec ve-
stes purpureas. Quoniam audivit illa
Regem suum dicentem: *Beati pauperes*
spiritu: Præterea dixit: *Ne dimittat mari-*
tus uxorem suam nisi ob fornicationem. Et
Apostolus quoque dixit: *ne separetur u-*
xor à marito suo. si verò separata fuerit, ma-
neat innupta. Et discindant faciem ejus,
donec veniat procus ejus mœchus, ange-
lus Gehennæ [ut] ducat eam, quæ amavit
amasium suum plenum impuritate &
spurcitia.

Illi autem Reges urserunt eam & dixe- 13
runt: *O Filia! agedum, accipe à nobis aurū &*
argentum & vestes multas. Nos præstantio-
res sumus tibi marito tuo paupere, & opibus
Mundi destituto. At illa bonæ famæ & for-
mæ fœmina nata ex stirpe *Saræ*, spretricis
gloriæ *Abimeleci* ait: *Præstat mihi maritus*
meus filius Abrahami, qui dives est in spe &
benedictus fuit à Deo Beato beatorum [i.e.
beatissimo]. Sic ergo, sibi cavens, sprevit
sermonem eorum & detrectavit consili-
um illorum. Exultat pedibus orationis, 14
& evolat alis fidei super Regem nostrum
& [super] castra ejus: eos [videlicet]
qui non excesserunt è porta Legis [religio-
nis] suæ. Tegit & fovet sicut gallina pul-
los suos, ne invadat eos serpens vastator,
qui confregit cor Judæ virgâ auri, cum
venderet Dominum nostrum. Verun-
tamen non implevit spem suam, neque
vidit lucrum pretii, quò quasi fœnerari
voluit Christum. Quoniam impletum
fuit

ተፈጸመ፡ ቦቱ፡ ዘይቤ፡ ነቢይ፤ ኃጥእ፡
አስተጋብአ፡ ወርቀ፡ ወነሥእዎ፡ ጻድ
ቃን፡ ወኢኀደገ፡ ስመ፡ ለስሙ ። ዘ
ኮነ፡ ይሁዳ፡ ተኀንቀ፡ ወሞተ፡ በግ
ብት፤ ወነሥእዎ፡ ኃጥአን፡ ወአኮ፡ ጻ
ድቃን፡ ከመ፡ ተብህለ፡ አሜን።

fuit in eo quod dixit Propheta: *Peccator collegit pecuniam, & acceperunt illam justi, & non reliquit famam nomini suo.* Judas ille suspendio vitam finivit, & mortuus est subito, & acceperunt pecuniam ejus impii, non justi, sicut dictum est. Amen. L.III.c.10. N. CXL.

15 ክፍል፡ ፪፡

ወለስምየ፡ ዘመሠረቱ፡ ንዋይ፡
ወጠፈሩ፡ መስቀል፡ በእንተ፡ ዘአር
ኀወት፡ ኆኃዊሁ፡ እስከ፡ ቦኡ፡ ው
ስቴቱ፡ ኀብአ፡ ባቢሎን፡ ርኩሳን፡ በ
እንተዝ፡ አድኃርክዎ፡ እመ፡ ተበኵ
ር፡ ከመ፡ ትትኀባእ፡ በውሣጤ፡ ቀለ
ም ። ከመ፡ ይትኀብኡ፡ ሕሡማነ፡ ገ
ጽ፡ በማእከለ፡ ሰብእ፡ ወልብስ፤
16 ወአምኃ፡ ዘተርፈት፤ ዝኒ፡ በእን
ተ፡ ሕፀፅየ፡ እስመ፡ የሀገትኒ፡ ኀፍ
ረት። ፈድፋደ፡ ከመ፡ እፌኑ፡ ኪታ
በ፡ ኀቤክሙ፡ እመ፡ ኢአከለኩ፡ አጽ
ር፡ ኪታበ፡ እምእዴ፡ ካልአን፡ ለአቅ
ርቦ፡ ኀበ፡ ፩፡ ዘይንእስ፡ እምወዓልየ
ነክሙ፤ ወባሕቱ፡ ነየ፡ አብሐተኒ፡
ፋቅርክሙ፡ ኃጥእተ፡ ሚን፡ ወቅየ
ማ፤ ከመ፡ እአዝዞ፡ ለዝቲ፡ ክርታስ፡ ህ
የንቴየ፡ ከመ፡ ትስዐመ፡ መንጦላዕተ፡
አፍአ፡ ወውሣጤ፡ እስከ፡ ትወርድ፡
ኀበ፡ ገጸ፡ ሰኰና፡ እግዚእየ፡ ሀገ
ነ፡ ሕግ፤ ትዐርግ፡ ዓዲ፡ ኀበ፡ ደብረ፡
አብሬክ፡ ዘይሰግድ፡ ለአምላኩ፡
መስቀላዊ፤ እስመ፡ ተመሀረ፡ እምኔ
ሁ፡ እንዘ፡ ትብል፡ እግዚአብሔር፡
ይዕቀብክሙ፡ እስከ፡ ትብሉ፡ የአክ
ለኒ ። ወየገኒ፡ ጸላእትክሙ ።

Pars secunda.

Et nominis mei fundamentum [sunt] Opes: firmamentum verò crux, quia reseravit portas suas, ut intrare possent Babylonii impuri. Propterea tardavi [epistolam] quo minus instar primitiarum prodiret, sed occultaretur in penetralibus calami scriptorii. Sicuti occultant se deformes facie inter homines & [tegunt se] vestibus. Et salutatio mea quoque tetromansit, propter tenuitatem meam, quia circumdat me pudor. Multò maximè quòd ego mittam epistolam ad vos cum [prorsus] indignus sim, qui pottem epistolam alterius ad tradendum illam alti cuidam, qui minimus est è famulis vestris. Veruntamen [ecce] subegit me amor vestri ab omni fraude & vindictæ studio vacui, ut juberem hanc chartam loco mei osculari velum exterius, & interius, donec descendat ad ipsam plantam pedis Domini mei, depositarii juris & æqui: mox rursus ascendat ad clivum genuum ejus, quibus [positis] adorat Deum suum crucifixum; à quo [nempe] didicit, ut dicat: (e) *Dominus custodiat vos donec dicatis:* Sufficit mihi. *Et subjiciat* [vobis] *hostes vestros.*

17 እፎ፡ ሀሎክሙ ። አንሰ፡ ሀሎኩ፡
እስከ፡ ይእዜ፡ በዝየ፡ እንበለ፡ እ
ሠኒ፡ እመኖላዌ፡ አሕርው፡ ወባሕቱ፡
አትፌሣሕ፡ በእንተ፡ ዘሰማዕኩ፡
ዳኅናክሙ፡ እስከ፡ ይእዜ፤ ባሕቱ፡ ቱ
ኩሕ፡ በኀዘን፡ በእንተ፡ ወለትክሙ፡
ዘትመስለ፡ ኪያክሙ፡ ዘሐወጻ፡ ዕድ፡
ነኪር፤ በእንተዝ፡ እግዚአብሔር፡
ይናዝዝክሙ፡ አሜን ።

Quomodo valetis? Ego autem fui hucusque hoc in loco non melior pastore porcorum. Attamen lætor ideò quòd cognovi prosperam valetudinem vestram usque in hunc diem. At mixtus sum tristitiâ propter filiam vestram [Æthiopiam] quæ similis est vobis, quam visitavit vir alienigena. Propterea Dominus soletur vos. Amen.

18 ክፍል፤ ፫

መክንያት፡ ፈንወትየሰ፡ በእንተ፡
ዘሰማዕኩ፡ ሶበ፡ አገበረክሙ፡ ሰ
ብአ፡ ጽድቅ፡ ወትንሣኤ፡ ከመ፡ ት
ስዐሩ፡ ሕገ፡ ፈጣሪ፡ ወትንስቱ፡ ቀኖና፤

Pars tertia.

Causa verò missionis meæ [est] quòd audiverim coëgisse vos homines improbos [sine spe] resurrectionis, ut abrogaretis legē Creatoris; & destrueretis Canones (f) Aposto-

(e) Hîc demum post prolixum & tædiosum exordium, Epistolæ genuinum initium Æthiopico more sese prodit. (f) Qui jubent Sabbato feriari. Videlicet Canone 66. p. 309. adde quæ congessimus N. IX. & X. hujus libri.

N. CXI. ሐዋርያት ፡፡ እመሰ ፡ ኢኮነ ፡ ከመዝ ፡
እምኢነበቡ ፡ እንዘ ፡ ይብሉ ፡፡ ስ
ዐርዋ ፡ ለሰንበት ፡ ለምንት ፡ ትሰም
ዕዎሙ ፡ ለእሉ ፡ አብዳን ፡፡ ቦኑ ፡ ርኃ
ቡ ፡ ደቂቅክሙ ፡ ወትዕይንቲክሙ ፡
ከመ ፡ ትገብሩ ፡ ዘንተ ፡ ስፍነ ፡ ዘመነ ፡
ጕንደየት ፡ ምስለ ፡ ነገሥታት ፡ ጻድቃ
ን ፡ ወብሩሃን ፡ እንዘ ፡ ይለብሱ ፡ ኪ
ያሃ ፡ ምስለ ፡ ሜላተ ፡ አሚን ፡ ዮር
ዳኖሳዊ ፡ እለ ፡ አብርህዋ ፡ ለኢትዮ
ጵያ ፡ እስከ ፡ አንሥኡ ፡ ሙታነ ፡ ዘኢ
ይትኋለቁ ፡፡ ወዓዲ ፡ ለመንግሥትኒ ፡
ዘሖረት ፡ ኀበ ፡ ቤተ ፡ ካልኣን ፡ አግ
ብእዋ ፡ በጸሎቶሙ ፡ ውስተ ፡ እደዊ
ሆሙ ፡ ለነገሥት ፡ እለ ፡ ነበሩ ፡ በተ
ሰደ ፡ ወበስኢለ ፡ ፍተታት ፡ እስከ ፡
አንበሩ ፡ አክሊለ ፡ ዲበ ፡ ርእሶሙ ፡ ዘ
ትትረአይ ፡ ይእዜ ፡ በላዕሌክሙ ፡፡
ወበእንተዝ ፡ ተማሐሉ ፡ ወተካየ
1.Reg.22. 24. ዱ ፡ ከመ ፡ ዳዊት ፡ ወአብያታር ፡ ከ
መ ፡ ይኩኖሙ ፡ አሐደ ፡ መሥንቅተ ፡
ወርስተ ፡ ባሕቱ ፡ ይእዜሰ ፡ ኢንሬ
ኢ ፡ እስመ ፡ ፈለሰ ፡ ኵሉ ፡ ቃል ፡፡ ዝኒ ፡
ኢኮነ ፡ ሐሰተ ፡ እስመ ፡ ገብረ ፡ ብዙ
ኃ ፡ መንክራተ ፡ ዘይትረአይ ፡ እስከ ፡
ይእዜ ፡ ወይትነበብ ፡ ዘንተ ፡ ዘገብ
ረ ፡ በስዒረ ፡ ሰንበትኑ ፡ አው ፡ በሀ
ቢሮታ ፡፡ በነሢተ ፡ ሕገኑ ፡ አው ፡ በገ
ቢር ፡፡ አንሰ ፡ ይመስለኒ ፡ ስምዕየ ፡
ክርስቶስ ፡ በዐቂበ ፡ ሕግ ፡ ደእ
ሙ ፡፡ ወበእንተዝ ፡ እመሰ ፡ ት
ሁበኒ ፡ ራትዐ ፡ ፈታሒ ፡ ዘኢይትኄ
የጥ ፡ በንዋይ ፡ ወይፈርሃ ፡ ለዕለተ
ፍትሕ ፡ ዘትሰዴድ ፡ ወትመትር ፡ በ
ሰይፈ ፡ ኢገቢእ ፡ እምበጻሕኩ ፡ ፍጡ
ነ ፡ ከመ ፡ እስምዖሙ ፡ ወእትፋትሖ
ሙ ፡ በጽድቅ ፡ እመ ፡ ያመጽኡ ፡ ሊ
Joh. 9.16. ተ ፡ ስምዐ ፡ እምወንጌል ፡ ዘይሔስ
ዎ ፡ ላዕሌሁ ፡ ከመ ፡ አኃዊሆሙ ፡ እ
ለ ፡ ነበቡ ፡ ላዕለ ፡ እግዚእነ ፡ ብሂለ ፡ ይ
ስዐር ፡ ሕገነ ፡ ወሰንበተነ ፡ ወበእንተ
ዝ ፡ ሰቀልዎ ፡ ወእሙንቱኒ ፡ ይብሉ ፡
ይእዜ ፡ ንስዐራ ፡ ለሰንበት ፡ ዘአም
ጽአት ፡ ስቅለተ ፡ ላዕሌሁ ፡ ተመሲ
ሎሙ ፡ ዘይቀንዑ ፡ ሎቱ ፡፡ እመ
ሰ ፡ ፈቀድነ ፡ ወንኅሕድ ፡ ንስምዐ ፡

Apostolorum. Si enim res ita se non
haberet, utique non sic loquerentur
dicendo: Abrogate Sabba-
tum. Quare autem auscultaris
istis stultis: Num fortè famem passi sunt
liberi vestri aut exercitus vestri, ut faciaris
hoc? (g) Quanto tempore perduravit
[Æthiopia in statu hoc] cum Regibus san-
ctis atque illuminatis viris, qui indue-
runt eam purpura Fidei Jordanicæ [Ba-
ptismo] qui illuminaverunt Æthiopiam,
ita ut etiam mortuos resuscitarent innu-
meros. Adhæc regnum quoque 19
quod transierat in domum alieni-
genarum, (h) reduxerunt precibus suis in
potestatem Regum, qui tunc versabantur
in exilio, mendicando panem; ita ut re-
ponerent coronam in caput eorum, quæ
nunc fulget in capite vestro. Propte-
rea juraverunt, & pacti sunt inter se, si-
cut David & Abjathar, ut esset sibi idem
victus eademque hæreditas. Verùm 20
[id] nunc non videmus; quoniam præ-
terita sunt ista omnia. Id utique men-
dacium non est, quòd fecerint multa mi-
racula, quæ cernuntur & leguntur us-
que in hanc diem. Ista autem quæ
præstiterunt, *an per abrogationem vel
per feriationem Sabbati fecerunt? An
tollendo legem vel observando eam?* Ut
quidem mihi videtur, (testor Christum)
servando legem potius. Propterea 21
si dederis mihi sincerum judicem, qui
non corrumpitur divitiis [pecuniâ], sed
potius timet diem extremi judicii (quod
expellit & cædit gladio sine regressu)
utique veniam citissimè, ut audiam eos,
& justâ sententiâ victoriam obtineam,
si proferre mihi possint testimonium ex
Evangelio, cujus autoritatem illi [tamen]
elevant, instar fratrum suorum [Judæo-
rum] qui locuti sunt contra Dominum
nostrum, dicendo: *Dissolvit legem no-
stram, & Sabbatum nostrum, & propterea
crucifixerunt eum.* Sed illi quoque 22
nunc dicunt: *Abrogabimus Sabbatum, cu-
jus violationis prætextu ille crucifixus fuit.*
Tanquam præ se ferrent, quòd zelo
[singulari] ducerentur. Si igitur trans-
gredi & abnegare velimus fidem veram,
audia-

(g) Scilicet: An non agri satis coli possunt, nisi etiam die Sabbati opus ruri fiat? id enim Æthiopes eousque omiserant. (h) Familiam Zagæam procul dubio intelligit, in quam à familia Salomonæa transierat Imperium Æthiopicum.

ለዮሐንስ፡ ዘይቤ፡ ዘነበለው፡ አይ
ሁድ፡ አኮ፡ ዘይስዕር፡ ሰንበተ፡ ባሕ
ቲቶ። ዳዲ፡ አባሁ፡ ይረስዮ፡ ለእ
ግዚአብሔር፡ ወያዔሪ፡ ርእሶ፡ ም
ስለ፡ እግዚአብሔር። ወበእንተ
23 ዝ፡ ሰቀልዎ። ይደልዎኑ፡ ክሒደ፡ አ
ብ፡ በጊዜ፡ ወልድ፡ ሐሰ፡ ይኩን፡
ከመዝ። ኦአምር፡ ከመ፡ ኢይት
መጠወዎ፡ ለሲኖዶስ፡ እስመ፡ ይጸ
ልእዎሙ፡ ለጸሐፍቲሃ፡ አማልክተ፡
ብርሃን፡ እንዘ፡ ያስምኩ፡ በሊቃ
ውንት፡ እለ፡ ይመልኡ፡ ወየሐጽጹ።
አነሂ፡ አስምክ፡ በእለ፡ ወሀበኒ፡ ፈ
ጣሪየ፡ እንዘ፡ ይብል፡ ዘኪያየ፡
ሰምዐ፡ ኪያየ፡ ሰምዐ። በዝኒ፡ ኢ
ይትቃወሞሙ፡ ከመ፡ ኢይበሉኒ፡ ኅ
ፉረ፡ ንገድፍ፡ ክልኤነ፡ ነገረ፡ አግ
ብርቲሁ፡ ዘቀዳሚ፡ ወዘደኃሪ፡ መ
ዋቲያን። ንግባእ፡ ኀበ፡ ወንጌል፡
እስትንፋሰ፡ መለኮት፡ ወሶበ፡ ሞኡ
24 ኒ፡ በዝንቱ፡ አመጥኩ፡ ክሳድየ። ወ
ባሕቱ፡ እስመ፡ ተፈጸመ፡ ዘይቤ፡
መንሱትሰ፡ ኢይረክበክሙ፡ ዘእን
በለ፡ እምሰብእ። ወበእንተዝ፡
ኢትስምዕዎሙ፡ እግዚእየ፡ ለእለ፡
ይሜህሩ፡ በጽሚት። ዝኒ፡ ዘጸ
ሐፍኩ፡ አኮ፡ ከዊንየ፡ ጠቢበ፡ አ
ስመ፡ ላዕላዕ፡ ልሳን፡ አነ። ባሕቱ፡
ሰማዕኩ፡ ዘይቤ፡ እስመ፡ መንፈሰ፡
ነቢያት፡ ይትአዘዝ፡ ለነቢያት፡ ወ
እግዚእነሂ፡ ይቤ፡ ኢታስተሐቅሩ፡
አሐደ፡ እምእሉ፡ ንኡሳን፡ እስመ፡
መላእክቲሆሙ፡ ወትረ፡ ይሬእዩ፡ ገጸ፡
አቡየ። በእንተዝ፡ ፈተውኩ፡ ቀዊ
መ፡ ምስለ፡ እሉ፡ እንዘ፡ ትሰምዑኒ።

25 ክፍል፡ ፬፡

ወበእንተኒ፡ እለ፡ ይነብቡ፡ ላዕለ፡
ክርስቶስ፡ ወይብልዎ፡ ክልኤ፡ ጠባ
ይዕ፡ ወክልኤ፡ ፈቃድ፡ ሶበ፡ አስጠሞ
ሙ፡ ቀላየ፡ እበድ፡ ወአጽለሞሙ፡
ሁሪተ፡ ዝንጋዔ፡ በእንተ፡ ዘይቤላ፡
ለማርታ፡ ወለማርያምኒ፡ አይቴ፡ ቀ
በርክምዎ፡ ለአልዓዛር፡ እንበይነ
26 ዝ፡ ሰመይዎ፡ ትሑተ። እሉሰ፡ ቈ
ላፋን፡ ይረውጹ፡ በአፍራሰ፡ ቀለም፡
እንበለ፡ ልጓም፡ ወኢይሬእዩ፡ ገበ
ተ፡ ወስጥቃታተ፡ ዘሀሉ፡ በምድረ፡
መጻሕፍት፡ እስከ፡ ተሰብረ፡ ወ
ተሐጉሉ። እመሰ፡ ትሰምዐ
ኒ፡ አዘትትቃወመኒ፡ በዝንቱ።

audiamus Johannem, qui refert quid L.III. c.10.
oppoſuerint illi Judæi, non tantùm quòd N. C.XI.
abrogare voluerit Sabbatum, ſed etiã quòd Joh. 5. 18.
dixerit: *Patrem ſuum eſſe Deum, & æqua-*
lem ſe faceret Deo. Propter hoc eſt quòd
crucifixerunt eum. Sed obſecro! *O-*
portebitne nos nunc etiam abnegare Patrem,
eò quòd filius [ob hæc verba] *mortuus eſt.*
Procul abſit à nobis, ut faciamus hoc. No-
vi quòd nõ recipiant ſacros canones, quia
oderunt autores eorum Numina Lucis: &
ſequuntur Seniores [Doctores] qui au-
gent & minuunt [res pro lubitu]. Ego verò
inſiſtam illis [Apoſtolis] quos dedit mihi
creator meus inquiens: *Qui vos audit* Luc.10. 16.
me audit. In hoc verò non [diu]
repugnabo illis, ne dicant mihi impuden-
ter: *Seponamus uterque noſtrum ſermonem*
ſervorum ejus, [Apoſtolorum] *& primum*
& poſtremum, utpote hominum mortalium;
& convertamus nos ad Evangelium, ſpira-
mentum divinitatis. Utique ſi me vice-
rint in hoc, tradam collum meum. Ve-
rùm nunc impleta eſt ſcriptura, quæ di-
cit: *Tentatio autem vos non apprehendit,* 1. Cor. 10.
niſi humana. Propterea noli audire eos 13.
Domine mi! qui docent in obſcuro.
Hoc autem ſcribo, non quod me ſapien-
tem prædicem, quoniam balbus ſum lin-
gua. Verùm audivi dicentem [quendam]
quòd ſpiritus Prophetarum obtemperat
Prophetis. Et Dominus noſter quoque
dixit: *Ne contemnatis unum ex illis puſillis,* Matth. 18.
quoniam angeli eorum ſemper vident faciem 10.
Patris mei. Propterea deſidero ſtare cum
illis modò audiatis me.

Pars quarta.

Quod verò attinet ad id quod prædi-
cant de Chriſto & dicunt: *quòd habeat*
duas naturas & duas voluntates; in eo ſub-
mergit eos abyſſus ſtultitiæ, & obtene-
brat eos cœcitas nugarum. Ideò quod
dixit Marthæ atque Mariæ: *Quonam ſe-* Joh. 11. 34
pelviſtis Lazarum? Propterea vocave-
runt eum humiliatum. (i) Iſti verò
incircumciſi currunt in equis calami ſine
freno (k), & non vident foveas neque foſ-
ſas quæ ſunt in terrâ librorum, donec crura
frangant & pereant. Si verò audive-
ris me, ô tu qui repugnas mihi in hoc.
Audi

(i) Scil. in ſtatu exinanitionis propter naturam humanam. (k) Hoc eſt: inconſiderate ſcribunt.

L. III. c. 10. N. CXI. ስምዐኒ፡ እንከሰ፡ ወአውፅእ፡ እ
ምእዘኒከ፡ ጸብሬ፡ ገማኒ፡ ከመ፡ ተ
ብህለ፤ አርሕብ፡ አፉከ፡ ወእመልኦ፡
ለከ፤ ሶበሰ፡ ኮኑ፡ ይሬእዩ፡ አይ፡
ይረቅቅ፡ ወይርሕቅ፡ እምእገሪ፡ ሥ
ጋ፡ ወነፍስ፤ እምሰምዑወ፡
ዘይቤሎሙ፡ ለአርድእቲሁ፡ ቀ
ዊሞ፡ በገሊላ፡ ዘትርሕቅ፡ እም
Ib. v. 14. ቢታንያ፡ ምሕዋረ፡ አሐቲ፡ ዕለት፡
አው፡ ይበዝኅ፡ አልዐዛር፡ ሞተ፤ መ
ለወ፡ ዝንቱ፤ አንሰ፡ እትፌሣሕ፡ እስ
መ፡ኢሀሎኩ፡ህየ፡ ከመ፡ ትእመኑ። ና
verſ. 33. ሁ፡ ተጠየቀ፡ ከመ፡ የአምር፡ ኵሎ፡
ዘየአምር፡ አቡሁ፤ ወዘይቤኒ፡ አ
ይቴ፡ ቀበርክምዎ፡ ዝኒ፡ በእንተ፡ አ
Luc. 11. 15. ይሁድ፡ እስመ፡ ይብልዎ፡ በብዔል፡
ዜቡል፡ ያወፅኦሙ፡ ለአጋንንት፡ ሶ
በሰ፡ አርትዐ፡ ሐዊረ፡ ኀበ፡ መቃብ
ር፡ እንበለ፡ መራሒ፡ እምብህሉ፡ው
እቱ፡ ቀተሎ፡ በምትሐት፤ በምን
ት፡ አእመረ፡ እንዘ፡ ሀሎ፡ በገሊላ፡
በእንተዝ፡ ገደፈ፡ አእምሮ።

Audi me igitur! & exime ex auribus tuis lutum impuritatis ſicut ſcriptum eſt. *Dilata os tuum & implebo illud tibi.* At 27
modò viderent, quàm ſubtilis res ſit, & quàm remota à ſenſu corporis & animæ; utique intelligerent id quod dixit diſcipulis ſuis, cum exiſteret adhuc in Galilæa, quæ diſtat à Bethania itinere unius diei vel amplius: *Lazarus mortuus eſt.* Et conſequenter: *Ego autem gaudeo* [propter vos] *quoniam non eram ibi, ut credatis.* Ecce clarum eſt, quòd ſciat omnia quæ ſcit Pater ejus. Quòd verò dixit: 28
quônam ſepeliviſtis eum? id factum eſt propter Judæos, quoniam dicebant ei: *Per Beel Zebub ejicit dæmonia* Si rectà perrexiſſet ad ſepulchrum, ita ut illum nemo duceret, fortaſſe dixiſſent: *Ipſe interfecit eum per magicam artem, quomodo alias ſcire potuiſſet* [ſepulchrum] *exiſtens in Galilæa.* Propterea diſſimulavit cognitionem.

ክፍል፤ ፭፤

አንሰ፡ አነክር፡ በእንተ፡ ዘይቤለ
ኒ፡ ፩ እምደቂቀ፡ ለዮን፡ ለባሴ፡ ሰፋ
ድለ፤ ቦኑ፡ ትሰምዮ፡ ለክርስቶስ፡መ
ለኮተ፤ ወእቤ፡ እወ፡ እሰምዮ።
ይቤለኒ፡ በእንተ፡ ምንት፡ ታወፅኦ፡
እምሰብእናሁ፡ ወእቤሎ፡ በእንተ፡
Matth. 17. 2. ዘወፅአ፡እምኅቱም፡ማሕፀን። በደብ
ረ፡ታቦር፡ አርአየ፡ ለአርድእቲሁ፡ ሥ
ነ፡ መለኮቱ፤ ወድኅረኒ፡ ወፅአ፡ እ
ምኅቱም፡ መቃብር፡ ወቦአ፡ውስተ፡
ዕፁው፡ ኆኃው፤ ዘንተ፡ ዘይገብር፡
ሰብእናኑ፡ አው፡ መለኮት። ውእቱ
ኒ፡ አገብአ፡ሊተ፡ እንዘ፡ ይብል፤ ኢ
ብርሀኑ፡ገጹ፡ ለሙሴ፤ ኢወፅአኑ፡ ጴ
Exod. 34. 29. ጥሮስ፡ እምኒ፡ቤት፡ ዝጉሕ፡ ትሰም
Act. 12. 19. ዮሙኑ፡ መለኮተ። አነሂ፡ ተሠጠ
ውክዎ፡ ዘይቤ፤ አኮኑ፡ ሶበ፡ ይቤ
ልዎ፡ ሕዝብ፤ ገልብብ፡ ለነ፡ ገጸ
ከ፡ ወኢይቤልዎ፡ አባለከ፤ ውእቱ
ኒ፡ ያጸለለ፡ በንስቲት፡ ብልባሌ፡ ተ
ዐውቀኤ፡ ከመ፡ ኢወረደ፡ ዲበ፡ ቀር
c. 9. 29. ነቡ፡ አው፡ መለዕለተ፡ርእሱ፤ ወለእ
ግዚእነሰ፡ ይቤ፡ ሉቃስ፤ አብርሀ፡ ገ
ጹ፡ ከመ፡ ጸሐይ፡ ወልብሱኒ፡ ኮነ፡
ከመ፡ መብረቅ። ዝኒ፡ በእንተ፡ ሰ
ማዕያን፤ ውእቱሰ፡ ፈጣሬሁ፡ ለጸ
ሐይ፡ ሐሰ፡ ሎቱ፤ ይትመሰሉ፤ ዓዲ፡
ስምዮ፡ ለዝኩ፡ ረድእ፡ ዘይቤ፡ ጴጥ

Pars quinta

Ego autem obſtupeo ideò quod mihi 29
dicat aliquis *ex Filiis Leonis* (l) veſtitus ſecundinis (m). *Tribuiſné Chriſto divinitatem?* & dixi: *Maxime attribuo illi.* Dixit mihi: *Quare humanitatem illi detrahis?* Et dixi illi: *Ideò quod egreſſus eſt ex clauſo utero.* In monte Tabor oſtendit diſcipulis ſuis pulchritudinem divinitatis ſuæ. Poſtea etiam exivit ex obſignato ſepulchro: & introivit per clauſas portas. *Iſtud quod fecit, humanitaſné fuit an divinitas?* Ipſe autem reſpondit mihi dicens: *An* 30
non ſplenduit facies Moyſis? An non exiit Petrus etiam è domo clauſa? attribuiſné & illis propterea divinitatem? Ego turſus reſpondi illi qui hoc dixit: Nonne cum diceret ei populus: *Obvela nobis faciem tuam,* non dixerunt ei *corpus tuum.* Ipſe quoq; obnubilavit eā parvo velamento. Liquet igitur quòd non deſcenderit ſuper palpebras ejus, nec ſuper caput ejus. Et de Do- 31
mino noſtro ait Lucas: *Splenduit facies ejus inſtar Solis, & veſtitus ejus factus eſt inſtar fulguris.* Et iſtud factū eſt propter teſtes [præſentes]. Ipſe autem creator Solis abſit ut compararetur cum illo. Præterea audi illum diſcipulum, qui dixit: *Petrus*

(l) Scil. ſectatoribus *Leonis Magni Papæ*, quem Romana Eccleſia Sanctum prædicat, Alexandrini verò damnant. (m) Fœdiſſimum & injurioſum hoc eſt opprobrium.

ርስሰ፡ ሶበ፡ ወፅአ፡ መሰሎ፡ ሕለመ፡
ዘየሐልም ፨ ወሶበ፡ ኀደጎ፡ መልአ
ክ፡ በአፍአ፡ ገብአ፡ ለቡ፨ ናሁ፡ ተ
ጠየቀ፡ ከመ፡ አውፅአ፡ መልአክ፡ እ
ግዚእነ፤ እንበይነዝ፡ ተኀፍረ፡ ዝ
ኩ፡ ቈላፍ፡ ወኀጥአ፡ ተሠጥዎ
ትየ፨

32 ክፍል፤ ፮፤

እመሰ፡ ትትሀከዩ፡ ሰሚዖትየ፡ አ
ስመ፡ እትኴነኒ፡ ምስለ፡ እለ፡ በእ
ንተ፡ ዘይቤሉ፡ ነሢኦሙ፡ ቃለ፡ ጳ
ውሎስ፡ ዘይቤ፤ ወልድኒ፡ ይገ
ኒ፡ ለዘ፡ አግነየ፡ ሎቱ፤ ዝኒ፡ በእ
ንተ፡ ትስብእቱ፨ ፍትሑ፡ ማእከ
ሌነ፡ ዘንተሰ፡ ዘይቤ፡ በእንተ፡ ዘተ
ለአኮ፡ ለአቡሁ፡ ቀዲሚ፡ ወይመጽእ
ኒ፡ ዳግመ፨ ዳዕሙሰ፡ ለአቡሁ፡ ለ
አግብርቲሁ፡ ተትሕተ፡ እስከ፡ ኀ
ፀበ፡ እገረ፨ ወይእዜሂ፡ ተሰናአ
33 ሎሙ፡ ለአግብርቲሁ፡ ይቤ፡ አንሰ፡ አ
ሐውር፡ ኀበ፡ አብ፡ የዐቢየኒ፨ ና
ሁ፡ እምይእዜሰ፡ ተመዋዕኩ፡ እ
ስሕት፡ ምስለ፡ ስሑታን፡ ወአሰተ
ፋ፡ መርገሞሙ፡ ወእወርድ፡ ውስ
ተ፡ ገሀነም፡ ምስለ፡ ልዮን፡ ወባ
ሕቱ፡ ሐሰ፡ ሊተ፡ እበሉ፡ ለአምላ
ክየ፡ ይትለአክ፤ መኑ፡ እረክብ፡ ዘ
እምሬ፡ ብሂሎ፡ እንበሌክሙ፨ ባ
ሕቱ፡ ስምዑኒ፡ በአፍቅሮ፡ እንዘ፡ አ
34 ወፅኦሙ፡ ለእሉ፡ እምአብ፡ ወአገ
ብሮሙ፡ ለወልድ፤ ኦአንተ፡ ዘትት
ፋትሐኒ፡ አስተሐይጽ፡ ወለቡ፡ ዘእ
ብለከ፡ ረሲ፡ ልበከ፡ መጽሔተ፤
ወሶበ፡ ክሕድዎ፡ አይሁድ፡ ስባሔ፡
ይቤ፤ ሀሎ፡ አቡየ፡ ዘይሴብሐኒ፨
ነቢይኒ፡ ይቤ፤ ሰብሕዎ፡ ለእግዚአብሔ
35 ር፡ ኵልክሙ፡ አሕዛብ፨ አስተሐይ
ጽ፡ በዝንቱ፡ ተመስሎተ፡ አብ፡ ም
ስለ፡ ሕዝብ፨ ዓዲ፡ አመጽእ፡ ለ
ከ፡ ስምዐ፡ ዘሰምዕዎ፡ አጽራሪ፨
ይቤ፡ አባ፡ ሰብሖ፡ ለወልድከ፡ ወመ
ጽአ፡ አቡሁ፡ እንዘ፡ ይብል፡ ሰባሕ
ኩከኒ፡ ወዓዲ፡ እሴብሐከ፡ ካዕበ፨
ሶበ፡ ነቢይ፡ ሠርዐ፡ ስብሐተ፡ ላዕ
ለ፡ ሕዝብ፡ ያቅርብዎ፡ ለአክብሮተ፡
ፈጣሪ፡ ልዑል፡ አብኒ፡ ይቤ፡ ሰባሕ
36 ኩከ፡ ቅድመ፡ ወዓዲ፡ እሴብሐከ፡
ለዝሉፉ፨ እሢልስ፡ ስምዐ፡ ለፍጻ
ሜ፡ ብሂለ፡ እንዘ፡ እቀውም፡ በአንቀ
ጸ፡ ኒቆዲሞስ፡ ምስለ፡ ጴጥሮስ፡ ድ
ኅረ፡ መጠወ፡ ሥጋሁ፡ ይቤ፡ አባ፡ ሰ
ብሐኒ፡ በስብሐትየ፡ ዘሀሎ፡ ኀቤከ፡
እምቅድመ፡ ይትፈጠር፡ ዓለም፡ እስ

trus autem, cùm egressus esset, visum ei fu- L.III.c.10.
it quasi somnium quod somniaverit. *Et* N. CXI.
cùm reliquisset eum angelus foras, rediit ad d. c. 12. 9.
se. Ecce certum est, quòd eum eduxerit angelus Domini nostri. Propter hoc pudefactus fuit ille *incircumcisus*, neque potuit [quicquam] respondere mihi.

Pars sexta.

Si itaque non detrectaveritis audire me, in judicium descendam cum illis qui utuntur verbis Pauli, dicentes: *Fi-*
lius subjectus est ei qui subjecit illi [omnia.] 1. Cor. 15.
Et hoc quoque dici propter humanita- 27.
tem ejus. Judicate [quæso] inter nos istud quod dicit, quod inservierit Patri suo prius & veniet rursus; quanto magis patri suo, cùm & infra famulos suos se humilia-
verit, ita ut etiã pedes illorũ laverit. Et cũ Joh. 13. 5.
valediceret famulis suis, dixit: *Ego eo ad Pa-* c. 14. 28.
trẽ qui major me est. Ecce nunc victus sum. Erro cũ errantibus, & particeps sum maledictionis eorum. Ergo descensurus sum in infernũ cum *Leone* [Papa]. Verùm procul absit à me ut dicam: *quòd Deus meus famulatus fuerit.* Quem reperire potero meliorem expositorem quàm vos ipsos. Veruntamen audite me benevolè quòd eximam illos à Patre, & subjiciam eos Filio. Tu qui litigas mecum, probè considera, & intellige quæ dico tibi. Fac cor tuum tanquam speculum. Cùm Ju-
dæi illi negarent glorificationem, ait: *Est* Joh. 8. 54.
Pater meus qui glorificat me. Propheta
etiam ait: *Glorificate Dominum omnes gen-* Ps. 117.
tes. Considera quæso in hoc assimilationem Patris cum gentibus. Præterea afferam tibi testimonium, quod audive-
runt inimici ejus [Judæi]. *Pater* inquit, Joh. 17. 1.
glorifica filium tuum. Et venit Pater ejus
dicens: *Glorificavi te, & iterum glorificabo* Joh. 12. 28.
te (n). Tanquam Propheta aliquis injungeret glorificationem populo, quam exhiberent ad prædicandum creatorem celsissimum. Ita pater quoque dixit: *Glorificavi te antea, & porro glorificabo te in æternum.* Tertium addam testimonium pro conclusione disputationis, stans quasi in porta Nicodemi cum Petro. Postquam tradidit corpus suum dixit: *Pa-*
ter! glorifica me gloriâ meâ quæ fuit apud te Joh. 17. 5.
antequam crearetur mundus, ita ut diceret;

(n) Dicta biblica & hîc & alibi secundum sensum Æthiopicæ Linguæ ut plurimum reddidimus.

L.III.c.10. ክ፡ ሶበ፡ ይብል፡ ኵሉ፡ ዘዚአከ፡
N. CXI. ዚአየ፡ውእቱ። በዝቲስ፡ ገጽ፡ ይ
መስል፡ ዘተዋቀሶ፡ ለአብ፡ ከመ፡ ይ
ትዋቀሱ፡ ነገሥት፡ በአውኅዶተ፡ ጸ
ባሕት፡ ወጋዪ። አዝንጉዐ፡ ልቡና፡
ናሁ፡ በአፍቅሮትከ፡ ንጸረ፡ አፍአ፡
ቀለም፡ አምጻእከ፡ ወአውረድከ፡
ለአብ፡ መስለ፡ ሕዝብ፡ ይሰብሖ፡
ለወልዱ። እንከሰ፡ ተዐውቀ፡ ይን
እስ፡ ሰባሒ፡ እምተሰባሒ። ትብ
ሉ፡ ከመዝ፡ አንሣሢ፡ ቀለም፡ ይ
ንእስ፡ አብ፡ እምወልድ፡ ሐሰ፡ ሎ
ቱ። አንሰ፡ ይእዜ፡ እሴብሖሙ፡
ወአአኵቶሙ፡ በተዋሕዶ፡ ወበዕሪ
ና፡ለ፫አስማት፡ ዘይሠለሱ፡በአካላ
ት፡ወይትወሐዱ፡በመለኮት። አአ
ምር፡ አንሰ፡ ለእመ፡ ረከብከ፡ ለዝ
ቲ፡ ቃል፡ ከመ፡ ትክሕዶ፡ ወተዐብ
ዮ፡ ለወልድ፡ እምነ፡ አብ። ለቡ፡
ዘእብለከ፡ ከመ፡ ኢትሖር፡ በአፍ
አ፡ ቀለም፡ እንበለ፡ ታስተሐይጽ፡
ውሣጤሁ፡ ለዓይነ፡ ማእምራን፡ እ
ንበይነ፡ ሠንዮትከ፡ እምሐጕል።

ክፍል፡ ፯፡

ኦዘትረቅድ፡ ትሕንጽ፡ መቃብረ
ከ፡ በውስተ፡ ገሀነም፡ ነሢአከ፡ ሐ
ጺነ፡ እምነ፡ ኬንያ፡ ክርስቶስ፡ በእን
ተ፡ ዘይቤ፡ አምላክየ። ወእምነ፡
ጳውሎስኒ፡ እብነ፡ ከመ፡ ትዕፁ፡ መ
ቃብረከ፡ አርአያ፡ ዘዐፀዉ፡ አይ
ሁድ፡ ዘኢያንኰርኵሮ፡ መልአክ፡
Joh. 20.17. ነፋሒ፡ ቀርን፡ በእንተ፡ ዘይቤ፡ አ
ምላኩ፡ ለክርስቶስ፡ ትፈቅደኑ፡ ት
ጸውዐኒ፡ ከመ፡ እንኵርኵር፡ ለከ፡
ወአዕርገከ፡ እምሐጕልከ፡ ዘኢይ
ትረከብ፡ ፈጽማሁ። ባሕቱ፡ ኢት
ፈቅድ፡ሊድኅን፡በእንተ፡ ጸሊአተከ፡
ጽዋዔየ። አንሰ፡ ኢየኅድግ፡ ሶበ፡ ጸላ
እከኒ፡ እስመ፡ ብየ፡ ቀኖና፡ ዘይቤ፡
አፍቅር፡ ቢጸከ፡ ከመ፡ ነፍሰከ። ና
ሁ፡ አስተዳሉ፡ ሐብለ፡ ምስሐቢ
ከ፡ ለዓረገ፡ ኀበ፡ ሕይወት። ስማዕ፡
ይእዜኒ፡ ከዊነከ፡ ጠቢበ፡ እንዘ፡ ት
ነብር፡ በአንቀጽ፡ ፲ወ፯፡ ዘጢሞቴዎ
ስ፡ ስምዖ፡ ለጳውሎስ፡ ዘይቤ፡ በ
1.Tim. 6. 15. እንተ፡ ክርስቶስ፡ ዘያስተርኢ፡ በዐ
ድማሁ፡ ዘባሕቲቱ፡ ኃያል፡ ወብ
ፁዕ፡ ንጉሠ፡ ነገሥት፡ ወአምላከ፡ አ
ማልክት፡ ወእግዚአ፡ አጋእዝት፡ ዘቦ
ቱ፡ ብርሃን፡ እምቅድመ፡ ዓለም፡ ሀ
ለው። ዘሎቱ፡ ክብር፡ ወስብሐት።
አእምር፡ ወስማዕ፡ ይእዜ፡ እመሰ፡ ክ

Omnia quæ tua sunt, mea sunt. In hoc autē 37 loco videtur quasi contendere cum patre, quemadmodum contendunt Reges propter imminutionem vectigalium aut munerum. O stupide intellectu: Ecce, dum diligis aspectum externum scripturæ, adduxisti & descendere fecisti patrem, [ut] cum populo æqualiter glorificet filium suum. Jam utique certum est, inferiorem esse glorificantem glorificato. Dicesné sic, ô sectator coloris externi? Estné inferior Pater filio? Absit ab eo. 38 Ego autem nunc glorifico & celebro in unitate, & æqualitate illa tria nomina, quæ trina sunt personis, & unum sunt divinitate. Scio ego, si intellexeris hunc sermonem, quòd eum negaturus sis, & majorem dices filium Patre. Cape id quod dico tibi, ne incedas per exteriora literæ, non considerando interiora sensus, oculo peritiorum; quo set veris ab interitu.

Pars Septima. 39

O Tu! qui vis ædificare sepulchrum tuum in Gehenna, sumens asciam ab opifice Christo, ideò quod dixit: *Deus meus:* & à Paulo saxum, ut claudas sepulchrum tuum (sicuti [sepulchrum Christi] clauserunt Judæi) quod non devolvet Angelus Cornicen. Ideò quòd dixit: *Deus Christi.* Visne vocare me, ut devolvam tibi [lapidem], & ascendere faciam te ab interitu nunquam finituro. At [tu] non vis salvari, quia detrectas vocare me. Ego autem non cessabo, 40 quamvis odio habeas me; etenim habeo Canonem (o) qui dicit: *Dilige proximum tuum sicut teipsum.* Ecce præparo funem, ut extraham te, [ex inferno] ut ascendere possis ad vitam. Audi nunc si fueris sapiens, & subsiste in *porta XVII.* (*p*) *epistolæ ad Timotheum.* Audi Paulum quid dicat de Christo: *Qui apparebit in tempore constituto, qui solus potens est & beatus. Rex Regum [& Deus Deorum]* (*q*) *& Dominus Dominorum in quo est lux ante mundum existens, cui sit honor & gloria.* Scito & audito nunc; Si Chri- 41 stus

(o) Canonem allegat anonymus, nempe *secundum ex statutis* vulgò *Apostolorum*; supra pag. 315. cùm aliàs toties extet in scriptura. (p) Sectiones, quas loco capitum Æthiopes habent, *Portas* vocant. (q) In nullis variantibus lectionibus, nec in alia versione hæc verba reperiuntur.

፤ ክርስቶስ ፡ ዕዘዝ ፡ ለስሙ ፡ አም
ላክ፡ አማልክት፡ እንከ፡ ይትረከብ፡
አብ፡ እንበለ፡ እበሉ፡ ምስለ ፡ ትሕ
ቶን፡ አማልክት፡ እንዘ፡ ያመልክ፡ ለ
ክርስቶስ ፡፡ ባሕቱ ፡ ሐሰ፡ ሉቱ፡ በ
እንተዝ ፡፡ ሶበ፡ አገበርከኒ፡ በአበ
ድከ፡ አስመ፡ ፈነብከ. ገሪም፡ እወ
ርድ፡ ኀበ፡ ገሃነም፡ ምስሌከ ፤ እፎ፡
ያመልክ፡ አብ፡ ለወልዱ፡ ወልዱ፡ ለአ
42 ቡሁ፡፡ አእምር፡ ተሠጥዎተከ፡ወ
ትብለ፡ ኢይብሉ፡ ነቢይ፡ አምላክ፡ አ
ማልክት፡ እግዚአብሔር ፡ ነበበ፡ ወጸ
ውዓ፡ ለምድር፡፡ ስማዕ፡ ካዕበ፡ ለ
እመሰ፡ ኢገደፍከኒ፡ ወአነሂ፡ ኢይገ
ድፈከ፡ እስከ፡ እወዲ፡ እብነ፡ ማኅ
ረፀ፡ ዲበ፡ ክሳድከ፡ለአስጥሞ፡፡ ሀ
ለወኑ፡ ለአብ ፡ ዘይነብብ፡ ቦቱ፡ ካለ
እ ፡ ቃለ፡ እንበለ፡ክ..ስቶስ ፡፡ እመ
ሰ ፡ ነባቢ፡ወጸዋኢ፡ ኮነ፡ አምላክ፡ ና
ሁ ፡ ረድአከኒ፡ ወኮንከኒ፡ ኀይለ፡ ከ
መ፡ ይኩን፡ ጽድቀ፡ ነገርየ፤ አመ ይእ
ዜሰ፡ አጽንን ፡ ክሳደከ፡ ለጸዊረ፡ማ
ኅረጽ፡ አስመ፡ብከ፡ዋሳ፡ እምኀበ፡
ፈጣሪ፡ ዘይቤ፡ ይኄይስ፡ ይስቀሉ፡ በ
ክሳዱ፡ማኅረጸ፡ አድግ፡ወያስጥምዎ፡
እምያስሕቶሙ፡ ለንኡሳን ፡፡ አትም
43 ዮጥ፡ ዓዲ፡ ኀበ፡ ስሕተትከ፡ በእን
ተ፡ ዘይቤ፡ ነቢይ፡ እግዚአብሔር፡ ነገ
ሠ፡ስብሐቲሁ፡ ለብሰ፡ ንጉሥየ፡ወ
አምላክየ ፡፡ ወበዝንቱ፡ ትፈቅ
ድ፡ታግብእ፡ ለክርስቶስ፡ ኀበ፡ አቅር
ቦ፡ ጸባሕት፡ወጋዳ፡ምስለ፡ሕዝብ፡፡
በእንተዝ ፡ ስምዐኒ፡ ዘአብለከ፡ ዘ
አንበርክዎ፡ ቅድሜ፡ ኀይለ፡ቃለ፡ ቅድ
መ፡ ገጽከ፡ ዘትቤ፡ ንጉሠ፡ ነገሥት፡
ወእግዚእ፡ አጋእዝት፡ እመሰ፡ ይቤ፡
ጳውሎስ፡ዘትትሜካሕ፡ ቦቱ፡ በመ
ዝ፡ ናሁ፡ አመጻእከ፡ላዕለ፡ እግዚአ
ብሔር፡ አብ፡ ሉቱ፡ስብሐት፤ ቅንየ
ተ፡ ወስዕረተ፡ ክመ፡ ትሕትን፡ ነገ
ሥት፡ ይትኤዘዙ፡ ለዘ፡ የዐቢ፡ እስ
መ፡ሰመዮ፡ንጉሠ፡ነገሥት፡ አንተሰ፡
44 ኢትትዌከፍ፡ለቃልየ፡ እንተ፡ ታሰም
ክ፡ በነቢይ፡ እንበለ፡ቁም፡ቀኒተከ፡ወ
ተወለተው፡ አመጽእ፡ ለከ፡ ነቢየ፡ ዘይ
ጸብአከ፡ ዘነበበ፡ እንዘ፡ ይብላ፡ ለኢ
የሩሳሌም፤ ናሁ፡ ይመጽእ፡ንጉሥኪ፡
እንዘ፡ ይጼእን፡ ዲበ፡ ኢድግ፡፡ ተሀ
ውቀከ፡ እንከሰ፡ መንግሥቱ፡ ዘቀዳ
ሚ፡ወዘደኃሪ፡፡ አብሰ፡ ኢተጽእነ፡
ባሕቱ፡ ወረደ ፡ ኀበ፡ ዮርዳኖስ፡ከመ፡
ያጤይቅ፡መንግሥቶ፡ ወነበበ፡ እንዘ፡
ይብል፡ ዝንቱ፡ውእቱ፡ወልድየ፡ ዘአ
ፈቅር፡ ወሎቱ፡ ስምዕዎ፡፡ ዮሐንስኒ፡
ዘሰሐበ፡ቃለ፡ እምቅድመ፡ዓለም፡

ſtus cum effectu nomen habet *Dei Deo-* L.III.c.10
rum, utique cenſendus eſt Pater (nolo id N.CXL
dicere) inter inferiores Deos, ipſe quaſi
colens Chriſtum. At abſit ab eo hoc;
Sed tu coëgiſti me ſtultitiâ tuâ, ut locu-
tus fuerim blaſphemè, [ut] deſcendam
tecum in infernum. *Quomodo ut Deum
[ſuperiorem] venerabitur Pater Filium ſu-
um: aut Filius Patrem ſuum?* Novi
reſponſionem tuam, ais enim: Nonne
dixit Propheta: *Deus Deorum, Dominus* Pſ. 49.1
omnipotens locutus eſt, & vocavit terram.
Audi rurſus, niſi me averſeris, nec viciſ-
ſim ego averſabor te, donec imponam
lapidem molarem in collum tuum ad
ſubmergendum te. Eſtnè patri aliud
verbum per quod loquatur præter Chri-
ſtum? Si ergo loquens & vocans Deus
eſt, ecce adjuviſti me & confirmaſti me,
ut ſit verus ſermo meus. Nunc ita-
que inclina verticem tuum ad portan-
dum lapidem molarem, quoniam habes
regulam à Creatore, qui ait: *Præſtat ut ap-* Matt. 18.6.
*pendant ad collum ejus molam aſinariam, &
ſubmergant eum potiùs quàm ut ſeducat par-
vulos.* Redeo rurſus ad errorem tuũ ſuper
eo quòd dixit Propheta: *Dominus regnavit,* Pſ. 92.1
gloriam induit Rex meus, & Deus meus. Et
per hoc eò vis reducere Chriſtum; ut of-
ferat tributum & munera cum gentibus.
Propterea audi nunc quod dico tibi, quã
propoſui antea vim verbi ante faciem §. 40.
tuam, quod ait: [de filio] *Rex Regum &
Dominus Dominorum:* Si autem dixit Pau-
lus: *Qui gloriaris in eo.* Ecce ſic prædicas
de Deo Patre (ei ſit gloria) ſubjectionem &
depoſitionem dignitatis, ſicuti inferiores
Reges parent ſuperiori, quoniam vocavit
eum *Regem Regum.* Tu verò non recipis
ſermonem meum; dum inniteris dicto
Prophetæ. Surge igitur cingendo te, §. 42.
defende te tanquam clypeo. Produ-
cam tibi Prophetam, qui dimicabit te-
cum, qui locutus eſt, dicens Hieroſoly-
mæ: *Ecce venit Rex tuus equitans ſuper aſi-* Zach. 9.9.
num. Evidens igitur eſt regnum ejus &
prius & poſterius. Pater enim non equita-
vit; ſed tantùm deſcendit apud Jorda-
nem; ut demonſtraret regnum ejus, &
locutus eſt, dicens: *Hic eſt filius meus di-* Luc. 9.35.
lectus, ipſum audite. Johannes quoque
qui deduxit verbum ante mundum, no-

1 Joh. c. 10. ንበ፡ ክዊን፡ ሥጋ፡ ይቤ፡ ዘሰምዐ፡ እ
N. CXI. ምአፈ፡ ፈጣሪሁ ፤ አብሰ፡ ኢይኴን
ን፡ አሐ፡ ኵሎ፡ ኵነኔሁ፡ አወፈዮ፡ ለ
Joh. 5.22. ወልዱ ። እምይእዜሰ፡ እወፅእ፡
እምቤተ፡ አብ፡ እንበለ፡ እዳእ፡ ዘከ
መ፡ ወፅኡ፡ አግብርተ፡ ዳዊት፡ እም
ቤቱ፡ ከመ፡ ይባኡ፡ ውስተ፡ ቤተ፡ ሰሎ
3. Reg. 1. ሞን ። እስመ፡ ሰምዑ፡ እንዘ፡ ይ
ብል፡ ይኩንክሙ፡ ንጉሠ፡ ሰሎሞን፡
ወልድየ ። ወርእዩ፡ ዳዊ፡ እንዘ፡
ያጸንን፡ ክሳደ፡ ለመሢሕና፡ ወልዱ ።
በእንተዝ፡ አርትዑ፡ ተለውዎ፡ ወዳዊ
ትሰ፡ ተርፈ፡ በተጽናስ፡ ምስለ፡ አ
ሐቲ፡ ወለት፡ ዘለብሶ፡ አስከ፡……
d. loc. እምስላቅ፡ ዘይትወለድ፡ እምሠሐ
ቅ ፤ ወአነሂ፡ አርትዖቦ፡ ሐዊርየ፡ ለአ
ብ፡ እንበለ፡ እኅድጎ፡ እስመ፡ ኢይት
ክሀል፡ ኅዲጎቶ፡ ከመ፡ እፈጽም፡ ት
እዛዘ፡ አብ፡ ብሂለ፡ ዘይቤ፡ ሎቱ፡ ስ
ምዕዎ ። ክርስቶስኒ፡ ይቤ፡ ለረድ
Matt. 17.5. ኡ፡ አንተሰ፡ ትልወኒ ፤ ኢይቤ፡ ትረ
c. 19.21. ፋ፡ ምስለ፡ አቡየ ። ወእምትለወ፡
Joh. 14.23. ዝንቱ፡ ዘያፈቅረኒ፡ ይዕቀብ፡ ቃልየ፡
ወይትልወኒ፡ ወዘየዐቅብ፡ ቃልየ፡ ይቤ፡
አነ፡ ወአብ፡ ንመጽእ፡ ኀቤሁ፡ ወንገ
ብር፡ ምዕራፈ ። ናሁ፡ ዘገደፍክዎ፡
ለአብ፡ ረከብክዎ፡ በትለወተ፡ ወ
ልድ፡ ዓዲ፡ ናዓ፡ ትልወኒ፡ ከመ፡ ኀብ
ሬሁ፡ ጽልመተ፡ ሀይንከ፡ ዘአዐረለየን፡
በሦክ፡ ስሕተት ። ንሣእ፡ ፈቢነ፡
እምኀበ፡ ዘይብል፡ አነ፡ ውእቱ፡ አንቀ
d. c. v. 6. ጽ፡ ወአልቦ፡ ዘይመጽእ፡ ኀበ፡ አብ፡ ዘ
እንበለ፡ እንተ፡ ኀቤየ ። ለእመ፡ ኮነ፡
ከመዝ፡ ትብለኑ፡ እረክብ፡ ካልአ፡ አን
ቀጸ ። ስማዕ፡ ለእመኒ፡ ከደነከ፡ ሰ
ማይ፡ ወለእመኒ፡ አስጠመተከ፡ ም
ድር፡ ይረክበከ፡ ወንበ፡ ኵሉ ፤ እስ
Matth. 28. መ፡ ይቤ፡ ለሊሁ፡ ብውሕ፡ሊተ፡ ስ
18. ልጣን፡ ሰማያት፡ ወምድር፡ ከመ፡
ይትበዋሕ፡ ባዕለ፡ ቤት፡ ላዕለ፡
ቤቱ ።

ክፍል ፤ ፰ ።

ኦሰማዕያን፡ ስምዑ፡ ዘእቤ፡ ከ
መ፡ ትፍትሑ ። ሀለዉ፡ ፫፡ ካህና
ት፡ ዘኢይትናጸርሙ፡ ተቃሀዎ፡ ወ
ቅንአት፡ እንበለ፡ ፋቅር፡ ወሰላም፡
አሐዱ፡ ይቀውም፡ በየማን፡ ወአሐዱ፡
በጸጋም፡ ወሣልሶሙሰ፡ ይትኬህን፡
ወትረ፡ እንዘ፡ ያመጽእ፡ እም
ፍሬ፡ ጻማሁ፡ ዘወጽአ፡ እምሐፈ፡
ገጹ፡ ወያጸግቦሙ፡ ለሕዝብ፡ ወኢ

nec fiere: caro, ait: *Qui audivit* [illud] *ex ore creatoris sui*. Pater quidem non judicat [quenquam] sed omne judicium dedit filio suo. Nunc autem egrediar 45
è domo Patris, ne tamen ita exeam, prout exiverunt servi Davidis è domo ejus, ut ingrederentur in domum Salomonis. Cùm audirent illum dicentem: *Esto vobis Rex Salomon filius meus*; simulque viderunt, quòd [David] se demitteret ad permittendam unctionem filii sui. Eam ob rem rectà perrexerunt ad sequendum eum. David autem remansit in humili statu, cum quadam puella, quæ operuit eũ vestibus, ut (r) procul haberet eum ab illusione, quæ nascitur ex risu. Ego quoque rectà viâ pergo deferendo patrem 46
(ita tamen ut eum non deseram, quoniam non est possibile derelinquere eum;) ut impleam mandatum Patris qui dixit: *Ipsum audite*. Christus quoque dixit discipulo suo: *Tu verò sequere me*. Non dixit: *mane cum patre meo*. Et post hæc: *qui diligit me, servet verbum meum, & sequatur me, & qui servaverit verbum meum*, dixit: *Ego & pater veniemus ad eum & faciemus mansionem*. Ecce nunc reperi patrem quem reliqui, dum sequor filium. Igitur agedum! sequere me, 47
ut illuminetur obscuritas oculi tui, quem excœcavit Leo [Papa] spinis erroris. Recipe medicinam ab eo qui dicit: *Ego sum ostium nemo venit ad Patrem nisi per me*. Cùm igitur res ita se habeat, dicesne? *Reperiam alind ostium*. Audi: Quamvis re contegat cœlum: & quamvis submergat te terra, reperiet te ubique. Quoniam dixit ipse: *Data est mihi potestas cœli & terræ*; quemadmodum potestatem habet Pater familias super domum suam.

Pars octava.

O Auditores! audite quæ dico, ut ju- 48
dicetis. Fuerunt aliquando tres sacerdotes, qui non affecti fuerunt æmulatione malâ, & invidiâ, sed tantùm amore & concordia. Unus stetit à dextris, & unus à sinistris: & tertius semper exercebat sacerdotium, offerens de fructibus laboris sui, qui proficiscebantur à sudore faciei ejus, & saturabat populum & non dicebat eis: *Afferte vos oblationes ex facultа-*

(r) Lacuna hic est in textu Æthiopico, nos reddidimus prout sensus poscebat.

ይቤሎሙ፡ አምጽኡ፡ ቍርባኒ፡ እ
ምንዋይክሙ፡ ከመ፡ ትቅረቡ፡ ወባ
49 ሕቱ፡ ይቤሎሙ፡ ኢትትሀከዩ፡ መጺ
አ። መሥዋዕተሰ፡ አነ፡ እፈዲ፡ በ
እንቲአክሙ፡ እምድኅረ፡ ጕንዱይ፡
ዘመን፡ ተንሥአ፡ ሎቱ፡ ፩፡ ዕልው፡
ከመ፡ ይጸልኦ፡ ወከመ፡ ይትፋቀር፡
ምስለ፡ ዘቆመ፡ በጸጋሙ፡ በሀድኦ
ት፤ ዘኢይትከሀሎ፡ ይትከሀን፡ እ
ስመ፡ አልቦ፡ ዘተምህረ፡ ጸዋትወ፡
ቅዳሴ። ወባዕድ፡ አልቦቱ፡ ፍሬያተ፡
ለአቅርቦ። እምሰ፡ ኮነ፡ ከመዝ፡ እ
ምነበ፡ መኑ፡ ይነሥእ፡ ተመጥወ።
ተሀውዋቤ፡ ከመ፡ ይጸልኦ፡ ለሐዊ
ን፡ ወለጥበብኒ፡ ዘትቤ፡ ዘበልዐ፡ ሥጋ
የ፡ ቦ፡ ሕይወተ፤ ዘለዓለም።

50 ክፍል፡ ፱፡

ለምንትኑ፡ የዐርጉ፡ ቈላፋን፡ ኢየሩሳ
ሌም፡ ከመ፡ ይንሥኡ፡ መሠዋዕተ፤
[lege ምጽዋተ፡] ወየአምኁ፡ መስቀለ፡
ዘኢይበቍዖሙ፡ ለድኅነ፤ አንሰ፡
አነክር፡ እምጻማሆሙ፡ እስመ፡ ይብ
ልዉ፡ ለክርስቶስ፡ ሎቱ፡ ስብሐት፤
ይደክም፡ እመለኮት፡ ወኢይትከሀ
ሎ፡ ይግበር፡ ተአምረ፡ ወመንክረ፡ ወ
ያንሥአ፡ ሞውተ፤ እንዘ፡ ይብሉ፡
መለኮት፡ ይገብር፡ ግብረ፡ መለኮት፡
ወትስብእት፡ ግብረ፡ ትስብእት፤
51 ኦሰማዕያን፡ አስተሐይጹ፡ ነገረ፡ እ
ሎ፡ እስመ፡ ያንእስዎ፡ እምነ፡ ጴጥሮ
ስ፡ ወጳውሎስ፡ ወእምካልኣን፡ አ
ግብርቲሁ፡ እለ፡ ገብሩ፡ በጸዋዕ
ስሙ፡ ተአምራተ፡ ወመንክራተ፡ ብዙ
ኀ፡ እንዘ፡ ይብሉ፡ በስሙ፡ ለኢየሱ
ስ፡ ክርስቶስ፡ ተንሥእ፡ እምውት፤
ይቀንጽ፡ በጊዜሃ፡ ከመ፡ ኃየል፡ ዘከ
ዘርወ፡ ዓፅም፡ እስከ፡ ይከውኖሙ፡
ረድአ፡ ወመሀረ፡ ለካልኣን፡ በስሙ፡
ለእግዚእነ፤ ወለአጋንንትኒ፡ ከመዝ፡
ይሰድድዎሙ፤ እንበለሰ፡ ይቶስሑ፡
52 ስሞ፡ ኢይትከሀሎሙ፤ እመሰ፡ ኢ
ይፈቅዱ፡ ተመጥዎታ፡ ለዛቲ፡ ቃል፡
ምንተ፡ ይበቍዖሙ፡ ተመጥዎተ፡ ሥ
ጋሁ፡ ለክርስቶስ፡ ዘአዕረቅዎ፡ እ
መለኮቱ፡ ሎቱ፡ ስብሐት፡ ዘኢይክ
ል፡ የሀብ፡ ትንሣኤ፡ ወሕይወተ፤ አ
ስተማስሎሙ፡ አንሰ፡ ለእሉ፡ በእለ፡
ያመልኩ፡ ጣዖተ፡ ዘኢይክል፡ የሀብ፡
ተሰጥዎ፡ ወትንሣኤ፡ ወለመሥዋዕ
ቶሙ፡ ርኩስ፡ በሥጋ፡ እንስሳ፡ ዘአ
ልቦ፡ ተስፋ፤ ስምዑኒ፡ አመክ
53 ርክሙ፡ ኦአዝማደ፡ ጲላጦስ፡

cultatibus vestris ut ad S. Cœnam accedatis. L.III.c.10
Sed solùm dixit eis: *Ne cunctemini venire,* N. CXI.
oblationes verò ipse dabo pro vobis. Post longum tempus insurrexit contra eum quidam hæreticus, ut odio persequeretur eum, & ut amicitiam coleret cum eo qui stabat à sinistra tranquillè, qui non poterat sacerdotium obire; quoniam non didicerat rationem celebrandi S. Cœnam: neque etiam habebat fructus quos offerret. Cùm autem res ita se habeat, à quo accipiet aliquid? Constat ergo quòd odio habeat salutem & sapientiam, quæ dixit: *Qui manducaverit carnem meam, habet vitam æternam.* Joh.6.55.

Pars nona.

Quare autem ascendunt *incircumcisi* Hierosolymam, ut accipiant eleemosynam, & osculentur crucem, cùm [tamen] illis non prosit ad salutem. Ego autem miror laborem illorum, quoniam dicunt de Christo (ei sit gloria), deficit in divinitate, neque possibile est ei facere miracula & signa, & resuscitare mortuos, dum dicunt: *Divinitas facit opera divinitatis: & humanitas opera humanitatis.*

O Auditores! Considerate sermones istos. Nam inferiorem faciunt eum Petro & Paulo, & aliis servis ejus, qui fecerunt invocatione nominis ejus signa & miracula multa, dicentes: *In nomine Iesu Christi surge O mortue!* (s) Et exiliebat confestim instar cervi, ille cujus ossa dispersa erant; ita ut fieret eorum discipulus, & doceret alios in nomine Domini nostri. Cacodæmones etiam hoc pacto expulerunt. Nisi autem addidissent nomen ejus, id impossibile fuisset illis. Si verò nolint admittere hunc sermonem, quid juvat eos accipere corpus Christi? dum privant eum divinitate suâ (ei sit gloria); quasi non posset dare resurrectionẽ & vitã. Ego autem illos comparo iis qui colunt idola, quæ nõ possunt dare retributionem, nec resurrectionem; quorum sacrificia sunt impura victimis animalium, sine ulla utilitate. Audite me, ut consulam vobis, O consanguinei Pilati! (t)

(s) Hoc loco mancum & corruptum est Mss. Respicit enim locum Actor. 3. 6. ubi non de mortuo, sed de claudo agitur. (t) Sic vocaverunt *PP. Societatis* (ut supra ex P. Tellezio retulimus) tanquam conterranei essent *Pontii Pilati Romani*, eique sanguine conjuncti.

L.III. c.10. N. CXI. ኢትዕርጉ፡ ኢየሩሳሌም ፡ ይኄይስክ
ሙ፡ ሥጋሁ፡ ለጴጥሮስ፡ ዘየ ዓመቱ፡
ዘሰቀልዎ፡ አኃዊክሙ ፡ ክመ ፡ አም
ላኩ፡ ሎቱ ፡ ስብሐት ፤ ዘ፴ ዓመ
ቱ ፤ ውእቱሰ፡ ይቤ፡ እምቅድመ ፡
Joh. 8. 58. ይትወለድ፡ አብርሃም ፡ ሀሎኩ፤ መ
ስቀለኒ፡ ኢትኅሥሡ፡ ካልአ፡ እንበ
ለ፡ መስቀሉ፡ ለጴጥሮስ፡ ዘተሰቅለ፡
ርቱ፡ ቍልቍሊተ፤ እመሰ፡ ይሠኒ
የክሙ ፡፡

ክፍል ፤ ፲

ናሁ ፡ ትትአነበሱ፡ ላዕሌየ ፡ ክ
መ፡ ታውድቁኒ ፡ እንዘ ፡ ተኀድጉ፡ ተ
ክለሮትነክሙ፡ ኀበ፡ ተአንስርትየ።
ኢታፈቅሩኑ፡ረሲኦትየ፡እስመ፡ታጸ
ሕቡኒ፡ኵሉ፡ጊዜ፡ሶበ፡ታመጽኡ፡ ብ
ሂለ፡ዘይቤ፡ዓጡአ፡መንታዊ፡ክርስ
ቶስ፤ ስብሐ፡ ለስሙ፤ወበእንተሰ፡ለ
Marc. 13. 32. ይእቲ፡ዕለት፡ወለኪያሃ፡ሰዓት፡አለ
ቦ፡ዘየአምራ፡ኢመላእክት፡ሰማይ፡
ወኢወልድ፡ ዘእንበለ ፡ አብ፡ ባሕ
ቲቱ፤ ናሁ ፡ እምይእዜሰ ፡እገብእ፡
ምስሌከ፡ ኀበ ፡ ቤተ ፡ አቡየ፡ ታራ፤
ይኄይሰኒ ፡ ቍለፈትየ፡ክማከ፡ ወለ
ጣዖታቲሁኒ፡እትገነይ፡ሎሙ፤እስከ፡
እሠውዕ፡ ሥብሓ፡ሕፃናት፡ በከመ፡
ይቤ፡ሰሎሞን፡ ነበረ፡ ሕዝብ፡ እንዘ፡
ይበልዑ፡ ሥብሓ፡ ደቂቆሙ፡ ዘተር
ፈ፡እምሠዋዕ፡ከመ፡አንተ፡ይእዜ።
እመሰ፡ ኢያእምር፡ ክርስቶስ፡ኢያእምሮ
መንተኒ፡ዘአእመርዎ፡ነቢያት፡ወአ
ርዳኢሁ ፤ ጠይቅ፡እመሰ፡ትቤለኒ፡
Jud. 14. መንትኑ፡ዘአእመረ። ስማዕ፡ዘይቤ፡
ሄኖክ፤ ይመጽእ፡ እግዚአብሔር፡
በአእላፊሁ፡ቅዱሳን፤ አስተሐይጽ፡
ርኁቀታ፡ ለዘመን፡ ቦኑ፡ኢያእምር፡
ክርስቶስ፤ መኑ፡ አንበቦ፡ ለዝንቱ፡
ወከሠተ፡ ሎቱ፡ምጽአቶ፤ ሀሎኑ፡እ
ንበሌሁ፡ዘይመጽእ፡ካልእ፤ ሀሎኑ
Gen. 1. 1. ሙሴ፡ ሶበ፡ የመጽእ፡ዓለመ፡ ይቤ፡
በቀዳሚ፡ ገብረ፡ እግዚአብሔር፡ ሰ
ማየ፤ ወምድረ፤ ናሁ፡ አንተሰ፡ ታን
እሶ፡ እምፍጡራኒሁ ፤ ይሠኒየከ
Matth. 11. 27. ኑ፡ እበድከ፤ ለቡ፡ ዘይቤ፡ አልቦ፡ዘ
የአምሮ፡ ለወልድ፡ ዘእንበለ፡ አብ፡
ወአልቦ፡ ዘየአምሮ ፡ ለአብ፡ ዘእን
በለ፡ወልድ ፡፡ ወአመ፡ ይመጽእኒ፡
c.25. 34. ይቤ፡ንዑ፡ንቡረ፡ቡሩካኒሁ፡ለአቡ
ዖ፡ወኢይቤ፡ሑሩ፡ኀበ፡አቡየ፡፡ እ

Nolite ascendere Hierosolymam. Præstat vobis corpus Petri, quem centesimo anno crucifixerunt fratres vestri, (u) sicuti Deum ejus (ei sit laus) trigesimo anno suo. Ille verò dixit: *Antequam nasceretur Abraham, sum ego.* Crucem quoque nolite quærere aliam, præter crucem S. Petri, qui crucifixus fuit inverso corpore; si ita placuerit vobis.

Pars decima.

Ecce instar leonum invaditis me, ut 54
me prosternatis; omittentes naturam vestram caninam, respiciendo indolem meam aquilinam. An non amatis senectutem meam, quoniam urgetis me semper; proferentes dictum quod ait: *caret geminatione Christus*, (gloria sit nomini ejus). Quod autem spectat ad diem illum, & horam illam, nemo scit eam, neque angeli cœli, neque Filius, nisi solus Pater. Ecce nunc revertor tecum ad domum Patris mei Thare. (x)
Præstat mihi præputium meum ut tibi, 55
idolis ejus quoque serviam, adeò ut etiam sacrificem (illis) adipem infantium, sicut ait Salomon: *Sedit populus edendo adipem liberorum suorum, quæ residua fuit à sacrificio,* sicuti tu nunc (facis). Si verò Christus nescivit, quid quæso fuit quod sciverunt Prophetæ & discipuli ejus. Perpende [quæso] num dices mihi, quid est quod cognoverunt? Audi quid di-
cit Henoch: *Veniet Dominus cum myriadibus Sanctorum.* 56
Considera longitudinem temporis, annon noverit Christus? Quis legit istud, & manifestavit ei adventum ejus? Estne præter illum alius qui venturus est? Nonne Moyses, eum ortum mundi describeret, dixit: *In principio fecit Deus cælum & terram.* Ecce tu facis eum [Christum] minorem creaturis suis. Num placet tibi stultitia tua? Intellige quid dicat: *Nemo est qui novit Filium nisi Pater: & nemo est qui novit Patrē nisi Filius.* Et cum venturus est, dicet: *Venite ad me benedicti patris mei:* Non di-
xit: *Ite ad patrem meum.* Surgam è 57

somno

(u) Id est *Romani*. Nationem itaque & Religionem non distinguunt. (x) Alludit ad patrem Abrahami Gen. 11. 26. incircumcisum & idololatram, ironiâ parùm appositâ.

ትነሣእ፡ እምንዋምየ፡ ይእዜ፡ ይ
መስለከኑ፡ ዘንጣእኩ፡ ለከ፡ ነገረ፡
ኦዘታመለከ፡ ለጳውሎስ፡ ቀታሊ
ከ፤ ነጽረኒ፡ እንዘ፡ እሠርር፡ ከመ፡
ንስር፡ ለተጻብኦትከ፤ ወአንተኒ፡ አ
ቅም፡ ትዕይንተከ፡ ከመ፡ አንበጣ፡
እመ፡ ትክል፡ ቀዊመ፡ ቅድመ፡ ጽራኅ
የ፡ እምተክዕወ፡ ዓድገስ፡ ቀሪበ፡
ኀበ፡ አጽፋርየ፡፡ ስማዕ፡ ዘይቤ፡
ጳውሎስ፡ ምክሐ፡ ትንሣኤ፡ ክ
ርስቶስ፡ ጥበበ፡ ለአብ፡ ወአእም
58 ሮቱ፡፡ ኢይፈቅድ፡ ተጻልኦተከ፤
እፈጽም፡ ቀኖኖሁ፡ ለነቢይ፡ ዘይቤ፡
ተገሐሥ፡ እምእኩይ፡ ወግበር፡ ሠ
ናየ፡ ወአንተኒ፡ ትረፍ፡ በቤተ፡ አ
ብ፡ ምስሌሁ፡ አንሰ፡ ይእዜ፡ ወጻእ
ኩ፡ እንበለ፡ እጻእ፡ እንዘ፡ እጸውር፡
ለክርስቶስ፤ ሎቱ፡ ስብሐት፤ ወለ
መዝገበ፡ አብኒ፡ ጽኢንየ፡ በሐመ
ረ፡ መስቀል፡ ዘይሤኒ፡ እመስቀለ፡ ጴ
ጥሮስ፡ አሐውር፡ ርሑቀ፡ ፍኖተ፡ ኀበ፡
ኢይረክበኒ፡ አብ፤ ዝኒ፡ ጻማ፡ ወድካ
ም፡ ዘይወልዶ፡ ፍርሀት፡ አቀውም፡ ቅ
ድሜሁ፡ በምንትኑ፡ ያአምረኒ፡ ሶበ፡
ክሓእክዎ፡ ጥበቦ፡ ወአእምሮቶ፤ ዝ
ኒ፡ በእበድከ፡ አበድኩ፡ አንሰ፡ አ
59 ጸውሮሙ፡ በተዋሕዶ፡ ወለመዝገ
ብኒ፡ አዐቅባ፡ እስከ፡ ይሜጥወኒ፡ ለ
ሊሁ፡ አሜን፡፡

ታአምሩ፡ በውስተ፡ ሕግ፡ እምነ፡
አድግ፡ ፀዓዳ፡ ወንጹሕ፡ ይኄይስ፡ ላ
ህም፡ ዘማዊ፡ ወጸሊም፡፡ ናሁ፡ ፈ
ነውክዋ፡ ለዛቲ፡ ባሕርይ፡ ዘታበርህ፡
ዓይነ፡ ዕውራን፡ ትኩነኒ፡ ህየንተ፡ አ
ምኃ፡፡ ወባሕቱ፡ ኢይርአይዋ፡ አ
ሕርው፡ ከመ፡ ኢይኪዱዋ፡ በሰኰና
ሆሙ፡ ርኩስ፡ ከመ፡ ተብህለ፡ ኢት
ደዩ፡ ባሕርየክሙ፡ ቅድመ፡ አሕርው፡፡
አትረፍኩ፡ ነገርየ፡ በእንተ፡ ዘንጣ
እኩ፡ ክርታሰ፡ ወጸሓፌ፡፡ ተዐቀቡ፡
እምሐሳውያን፡ ነቢያት፡ እለ፡ ይመ
ጽኡ፡ ኀቤክሙ፡ በአልባሰ፡ አባግዕ፡
ወእንተ፡ ውስጦሙሰ፡ ተኵላት፡
መሠጥ፡፡ ፡፡

somno meo nunc. Videturne tibi, L.III.c.10.
quòd defuerim tibi in aliqua re? O tu N. CXI.
qui veneraris Paulum, qui [tamen] te enecat. Aspice me, quomodo volem instar aquilæ ad pugnandum tecum: & tu quoque ordina exercitum tuum instar locustarum, num possis consistere coram clamore meo ne inrereas: vel saltem appropinquare ad ungues meos [aquilinos]. Audi quid Paulus gloria resurrectionis (y) dicat: *Christus sapientia Patris & scientia ejus.* 1.Cor.1.24
Nolo odio habere te. Observabo regulam Prophetæ qui dixit: *Diverte à malo & fac bonum.* Ps. 33. 15.
Et tu quoque mane in domo Patris cum eo. Ego vero nunc egressus sum, tametsi non egrediar, gestans Christum (ei sit gloria) & ad thesaurum Patris, conscendens navem crucis, quæ præstantior est cruce Petri, proficiscar longinquam viam, ubi me non reperturus est Pater. Iste labor & lassitudo, quam parit timor, cum stetero ante eum, quo pacto agnoscet me, si negavero *sapientiam & scientiam ejus?* Et hîc quoque propter stultitiam tuam stultus factus sum. Ego autem credam in unitate, & thesaurum quoque custodiam, quem dedit mihi ipse, Amen.

Nostis proverbium: *Asino albo & casto præstas bos impudicus & niger.* Ecce misi hanc margaritam, quæ illuminat oculos cæcorum, ea sit vice muneris. (z) Verum enim verò ne videant eam porci, ne conterant eam pedibus suis immundis, prout dictum est: *Ne mittatis margaritas vestras ante porcos.* Math.7.6.
Subsistere feci sermonem meum propterea quòd destitutus fui charta & scriptore. *Cavete* vers. 15.
vobis à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt hyenæ [lupi] *rapaces.*

(y) Epitheton *S. Pauli*, qui *resurrectionem mortuorum* efficaciter docuit. (z) Epistolam hanc suam intelligit anonymus, & alludit ad morem Orientalium, ubi sine munere coram Regibus comparere non licet.

60 Hæc igitur est epistola illa, an. 1620. scripta, variis rumoribus per Æthiopiã divulgata, quo tempore *Susneus* edicta sua contra *feriationem Sabbati* promulgabat, & disputationes contra *unam in Christo naturam* gliscebant. Incondita satis, multisque locis insulsa, qualem philosophandi imperitus dare potest. Nullum enim quæstionis statum format. Adversariorum mentem non clarè proponit, responsiones plerumque ironicè reddit. in tanta causa. Evagatur etiam quoties lubet, & digressiones facit inamœnas, multoties extra oleas. De verbo ad verbum reddidimus

L.III.c.10. N. CXII. mus, sensus libertatem lectori relinquentes. Nam tropos peregrinos & insolitos loquendi modos exponere nos longius à scopo nostro abduxisset. Loca scripturæ in margine apposuimus, quamvis aliter sæpeà nostratibus reddantur, ipsique Æthiopes aliter ac nos capita, quas portas appellant, distinguere soleant. Autores illius (non enim unius opus videtur) investigari & puniri non potuerunt.

At *Susneus*, suâ Patrumque injuria graviter accensus, aliô modô vindictam de 61 illis cepit (*ut Tellezius loquitur*) edictum multò atrocius contra observatores sabbati promulgando. Sed (ut in historia nostra diximus, & mox pluribus audiemus,) animos suorum magis irritavit. Nam ut PP. Societatis (a) referunt: *Içegus summus Monachorum Antistes miserat ad Regem, qui eum ab hoc acerbo edicto dehortaretur.* Quibus ille respondit: *Neque à Christo, neque ab Apostolis observatum fuisse* Sabbatum: *neque Christianos Ægypti, neque Chaldæos, neque Latinos illud hoc tempore observare: se verò improbare omnia, quæ Catholica improbet Ecclesia.* Quo responso audito, proruperunt voces nonnullorum seditiosæ; *non tolerandum Regem Æthiopiæ, qui, assumtâ falsâ peregrinorum Religione, avitam deseruisset.* Secuta mox est gravis defectio, ut in *Historia nostra* memoravimus.

N°. CXII. Oratio Regis Susnei, quam de religione Lusitanorum ad suos habuit] Cùm *Ionael Prorex Bagemdræ* post promulgatum *de* 1 *non observando Sabbato edictum* defecisset, & magni motus ex eo timerentur, proceres viri atque fœminæ Regem adiverunt, & à *mutatione Religionis* seriò dehortati sunt. Multi enim ex ipsis aulicis defectori favebant. Rex severitate usus nonnullos è complicibus illius comprehensos atque convictos partim morte affecit, partim l. 4.c.20. in exilium egit, reliquos verò oratione compescere studuit. Nam ut *Tellezius* scribit: *Malum jam eo usque excreverat, ut ipsis remediis* [*scil.* severitate] *magis accenderetur: & res ad periculosam rebellionem spectaret.*

Orationem igitur habuit Rex ad Duces exercituum, nobiles aulicos, & 2 monachos præcipuos qui aulam sequebantur, indignatione & exprobratione plenissimam, cujus sequens tenor erat. Ex Lusitanico Tellezii (b) Latinè versam hic Lectori exhibemus.

Vos estis, qui Imperatorem Jacobum *ad imperium evexistis & rursus, ob malefacta illi culpæ data, deposuistis, regnum patrueli meo* Za-Denghelo *conferentes. Mox questi estis, quòd* Za-Denghel *Lusitanorum religionem, relictâ avitâ, secutus esset, & propterea eum occidistis. Paulo post cùm mihi tanquam Imperatori sacramentum dixissetis, atque imperium mihi commisissetis, rursus revocavistis* Jacobum, *quem modo rejeceratis, utque me regno spoliaretis, prælium commisistis, cujus victoriam Deus mihi largitus est. Ab illo tempore usque in hunc diem nemini gravis fui, ignovi potiùs plurimis, omnibus autem multam gratiam exhibui. Nihilominus quotidie seditiones & rebelliones experior, eo prætextu quòd sacra mutaverim; cùm tamen ea non mutaverim, sed tantùm emendaverim.*

Idem dico quòd vos omnes dicitis: Quòd Christus Dominus noster sit verus Deus 3 & verus homo. *Sed etiam dico*: quod non possit esse perfectus Deus, nisi etiam habeat perfectam naturam divinam: neque possit esse perfectus homo, nisi habeat perfectam naturam humanam. *Quia verò etiam naturali lumini evidentissimum est*, quòd natura divina realiter distincta sit à natura humana, sequitur duas naturas in Christo esse, sed minimè confusas; in Deo enim nulla est confusio, verùm unitas in una persona verbi æterni. *Istud non est deserere, sed declarare & emendare* [vulgo Reformare] *religionem. Vlterius dico*: naturam divinam superiorem esse humanâ.

Præterea edixi, ne Sabbatum observaretur. *Stupeo autem dari inter vos qui* 4 *audeant defendere tam magnum errorem, ut velint illud observare. Si enim vosmet prædicatis Christianos, quare vultis observare* Sabbatum Judæorum? *Hoc est claudicare* 3.Reg. 18. 21. *in duas partes, sicuti ajebat Propheta* Elias *ad ipsos Iudæos.*

Ista est Religio mea, quam ego non ideo amplector, quòd sit Religio Lusitanorum, neque 5 *quod sit Religio Romanorum, sed potius quòd ista sit Religio quam approbaverunt sexcenti Patres*

(a) In lit. ann. 1621. scriptis Tit. Missione di Etiopia p. 224. (b) Lib 4.c.21.p.351.

Patres, qui in Concilio Chalcedonensi condemnaverunt Eutycheten & Dioscorum. L.III.c.10.
Veritas ista fundata est in scriptura, à tempore Apostolorum, qui fuerunt Doctores Mun- N.CXIII.
di [ad nos derivata]. *Tandem persuasum vobis habetote, quod pro ista religione, si necessari-*
um fuerit, mori paratus sim; sed primò mori oportebit eos, qui illi contradicere fuerint ausi.

N°. CXIII. De scripto publico SUSNEI REGIS, quod

1 MANIFESTUM vulgò appellatur] *Susneus* Rex desertâ Alexandrinâ ad
religionem Romanam conversus, scripto publico popularibus suis illud manife-
stare voluit. Extat apud B. Tellezium, nec non in relationibus annuis An. 1624. L.4.c.27.
& 1625. (c) sed passim discrepat. Nos Tellezii editionem sequemur; quæ diffe- p. 11.
runt, hoc signo [ ] includemus.

2 Epistola Imperatoris SULTAN SAGHEDI perveniat in notitiam universi populi, nostro imperio subjecti.

Audite quæ vobis dicimus & scribimus de causa sanctæ Religionis, *quæ tota vera*
est, nec ullam ambiguitatem habet, nimirum ea quæ est almæ urbis Romæ, sedis S.
Petri, *quem Dominus noster Iesus Christus Principem fecit omnium fidelium, eique man-*
datum dedit ore suo proprio, & verbo sancto. Vnde nullus error prodire potest, dixitq; illi ser-
mone firmo, quod non defectura esset [fides ejus] *usque ad finem mundi.* Tu es Pe- Matth.
trus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævale- 16, 18.
bunt adversus eam; & tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcunque ligaveris
super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solveris super terram, erit so-
3 lutum & in cœlis. *Præterea cùm jam prope esset ut crucifigeretur, pro redemtione*
totius mundi dixit: Simon Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut tri- Luc. 22. 31.
ticum, ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando con-
versus, confirma fratres tuos. *Et post resurrectionem, antequam in carne ascendisset in*
cœlum, ter illi dixit? Simon Joannis diligis me plus his? *& respondit*: Pasce agnos me-
os, & oves meas, & agniculos meos. *Respectu omnium virorum dixit:* agnos me-
os; *respectu omnium fœminarum dixit:* oves meas; *& respectu omnium parvulorum*
dixit: agniculos meos. *Istud est mandatum S. Petri super omnes Christianos.*
4 *Venerandus iste* Princeps Apostolorum, *cùm jam exiturus esset ex hoc mundo, abi-*
turus ad Creatorem suum ad recipiendum præmium suum, hæreditario quasi jure reliquit
istud mandatum, & primatum successoribus suis Pontificibus Romanis, *hæredibus sedis*
suæ, quæ durat usque ad hunc diem, & durabit usque ad finem mundi: neque est aut erit,
qui vincat hunc primatum & regimen: neque Muhammedani Africæ: neque Turcæ; quia
verbum & mandatum Domini nostri Iesu Christi illam roboravit, dum dixit: Et portæ in-
5 feri non prævalebunt adversus eam. Et sic ortâ inter fideles controversiâ in
concilio primo Nicæno, CCCXVIII. Episcopi Orthodoxi congregati excom-
municaverunt Arium è *sancta Ecclesia, quòd diceret:* filium esse creaturam. *Et in*
concilio secundo centum & quinquaginta Patriarchæ, & Episcopi Constantinopoli congre-
gati, ejecerunt è communione sua Macedonium; *quòd iste dixisset:* Spiritum S. esse
creaturam. *Et in Concilio tertio CC. Episcopi Ephesi congregati excommunicaverunt*
Nestorium, *segregantes eum à Communione fidelium*, quia Christum dividebat in du-
as personas; unam tantùm divinam; & alteram tantùm humanam. *Et in concilio*
quarto sexcenti & triginta Patriarchæ & Episcopi Chalcedone congregati excommuni-
caverunt & ejecerunt rebellem Dioscorum, propterea quòd se conjunxisset cum infidelita-
te Eutychetis, commiscens humanitatem cum divinitate, & faciens unam solam
naturam, *cùm tamen certum sit, quòd in Christo duæ dentur naturæ, divina & huma-*
6 *na. Respectu naturæ divinæ CCCXVIII. Patres Sancti in Symbolo (vulgò* Cre-
do) *posuerunt hæc verba:* Credimus in Dominum nostrum Jesum Christum, uni-
genitum Patris filium, qui fuit cum eo, antequam crearetur mundus: *& respectu*
naturæ humanæ in eodem symbolo posuerunt verba: Et conceptus fuit à Spiritu S. [natus]

(c) Italicè extant Romæ impressæ Ao. 1626. Eas supra quoque allegavimus.

L.III.c.10. ex Maria Virgine, Quòd autem nominaverint hîc Spiritum S. id eò factum, quòd for-
N.CXIII. maverit illi corpus, & creaverit illi animam in utero S. Mariæ virginis, consentientibus
Patre, Filio & ipso Spiritu S. Tres personæ, unus solus Deus. Quòd autem [in hoc
articulo] non nominaverit Patrem & Filium, id non factum quasi non simul operati sint
eum Spiritu Sancto. Sed ut intelligeremus, quòd in sanctissima Trinitate præter opera- 7
tiones ad intra etiam dentur operationes ad extra, prout nos docuerunt Sancti Patres. Quan-
tum ad operationes ad extra, Potentia attribuitur Patri: Scientia Filio: & amor Spi-
ritui S. Quandoquidem autem incarnatio Filii Dei facta est propter amorem filiorum ho-
minis, ideò CCCXVIII. Patres nominaverunt tantùm Spiritum Sanctum, quod ista
esset operatio amoris. Cæterum in virtute, in potentiâ, in creatione rerum Pater, Filius
& Spiritus S. sunt unus solus verus Deus. Dum verò dixerunt ex S. Maria virgine,
id factum est ratione naturæ humanæ, quæ in momento unita fuit cum æterna persona filii,
qui æqualis est divinitate Patri.

Quòd autem in Christo Domino nostro, qui est una sola persona, sint duæ naturæ, 8
istud scriptum extat in omnibus libris per Spiritum S. scriptis. S. Matthæus in principio
Evangelii sui ait: Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham; idque
respectu naturæ humanæ; nam respectu naturæ divinæ S. Johannes ait: In principio erat
verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Natura divina neque
tempus habet, neque horam: at natura humana habet ætatem & terminum. Quam 9
vis autem istud in omnibus libris extet, tamen Eutyches malitiæ magister id negavit, di-
cens: unam tantum in Christo dari naturam, & sic humanitatem cum divinitate com-
miscuit. Rebellem hunc secutus est Dioscorus, eumque juvit verbis & factis, ita ut etiam
Flavianum Patriarcham Constantinopolitanum occidi curaret, eò quòd excommu-
nicasset, & ab officio deposuisset Eutychetem & Dioscorum, & reliquos pertinaces hæ-
reticos, qui ante illum fuerant, videl. Arium, Macedonium, Nestorium, & Sa-
bellium. [Hic hiatus est in Tellezio p. 371.] Subjecitque capiti omnium Ecclesiarum
S. Ecclesiæ Romanæ, ratione imperii sui & primatus, quæ hæreditate adepta est potestatem
S. Petri Principis Apostolorum.

Itaque Patriarchæ successores Dioscori [Hic confunduntur Patriarchæ Ægypti cum me- 10
tropolitis Æthiopiæ] qui venerunt Alexandriâ in Æthiopiam, non prædicaverunt fidem ve-
Invectiva in Metropolitas Æthiopiæ. ram; docebant enim in Christo non dari nisi unam solam naturam. Et cùm carerent ve-
râ fide, incedebant in viis quæ non erant Patriarcharum nec Episcoporum, nec aliorum Ec-
clesiæ præsulum, sed uxores ducebant, & gignebant liberos secundum carnem. Adhuc dan-
tur in nostra patria filii eorum, filiorumque quos genuerunt descendentes. Deprehensi 11
quoque fuerunt in aliis flagitiis, quæ hic manifestare non decorum foret. Vendebant ordi-
nes sacros pecuniâ & lateribus salis. Consecrabant lapides [aræ] sacratos pro mercede o-
pum: & dominabantur crudeliter in illos qui ordinandi erant, cogentes eos prius famulari
per annum, vel anni dimidium, convehendo materiem & cæmenta, construendis cœna-
culis & sepiendis hortis, cùm tales sint excommunicati ipsis Apostolorum verbis, qui dicunt: (d)
Qui emerit aut dederit ordines sacros pro mercede pecuniæ, excommunicatus esto,
& habeat partem cum Simone Mago & Juda.

Abbunam Marcum convicit Imperator Malac-Saghedus multorum criminum 12
Ista non reperiuntur in exemplari Italico. [carnalium, quæ nec aures audire, nec os proferre potest; similia illis, ob quæ Deus
ignem de cœlo pluere fecit.] Quam ob causam illum dignitate sua privavit, demtisque
bonis in insulam Dek relegavit, ubi mala morte decessit, ventre illius instar tympani intu-
mescente.

Abbuna Christo-dulus aluit multas concubinas, contra morem Metropolitarum, 13
quod omnes norunt qui illo tempore vixerunt; quorum aliqui adhuc vivunt.

Abbuna Petrus illius successor, copulavit sibi mulierem cujusdam Malaquai, cui no- 14
men Michael. Re verò cognitâ, mulctam adulterorum, alienas uxores temerantium, sol-
vit. Adsunt adhuc testes, qui istud sciunt, videlicet Iosephus & Marinus, qui non sunt
nostrates, sed extranei & peregrini. Et delicta delictis augens, postquam Jacobus
septem

(d) Procul dubio intelligitur Canon. Apost. 29. qui in Abtelisat Æthiopum est 28.

septem annos regnasset, totum Æthiopiæ populum excommunicatione propositâ permovit, L.III.c.10.
ut illum regno moverent, eoque in Enaream relegato, in ejus locum Za-Denghelum *substi-* N.CXIII.
tuerent. Mox ut eos induceret ad occidendum istum ipsum Za-Denghelum, *excommu-*
nicationem promulgavit; & ita illum quoque interfecerunt. Neque hoc satis erat, cùm
nos cum Iacobo dimicaremus, ille simul in bellum profectus est, atque in prælio occubuit.
15 *Porro* Abuna Simeon *pluribus adhuc delictis & peccatis constrictus fuit*, [capta
uxore Ægyptii cujusdam nomine Mati, qui postquam multas virgines constupras- Neque ista
set, multas aluit concubinas, cum quarum unâ filium genuit. Ne vero cognosce- in Italico
retur ejus peccatum, eum projecit extra domum suam, ubi à lupis devoratus fuit, exemplari
mater enim non tantum habebat, ut eum aleret, idque notum est toti nationi, & o- reperiuntur.
16 mnibus consiliariis nostris, quòd ementitum non sit.] *Eo autem tempore, quò Æ-*
lius, [gener Regis] (e) *defecit, cùm potiùs pacem & reconciliationem tentare debuisset,*
(*ut* Metropolitæ & Monachi *facere consueverunt*) *ille potiùs perduellibus se conjunxit, &*
convocatis omnibus Ælii militibus, illis dixit: Quicunque die & tempore prælii peper-
cerit juvenibus, senibus, infantibus, & demum quibuscunque aliis, qui in castris
regiis reperti fuerint, excommunicatus esto. Et quicunque omnes trucidaverit,
nec quemquam vivum reliquerit, quamvis adulterium commiserit, furtum fecerit,
imò decem præcepta omnia transgressus fuerit, absolutionem habeat ex meo ore.
Qui alios occiderit, sanctus erit: & qui à militibus Imperatoris occisus fuerit, pro
martyre habebitur. *Ista dicens, devovit eos quasi Satanæ, & deduxit in prælium contra*
nos. Deus nobis victoriam largitus est: illum autem in acie consistentem, Nemesis divina
in manus militum detrusit, ubi malâ morte periit.
17 *Sed ut redeamus ad nostrum principale propositum. Quandoquidem* Patriarchæ
Alexandrini, *à tempore Dioscori usque ad præsens, non obediverunt* Pontificibus Roma-
nis, *successoribus S. Petri, cujus sedes fundamentum est Fidei: & quæ caput est S. Ecclesiæ:*
& dixerunt quòd in Christo una tantùm *sit* natura, *cùm tamen sint* duæ, divina & hu-
mana: & *præterea quòd noluerint recipere* Constitutiones & Canones Apostolorum
Domini nostri (f): *& quia converterunt libros omnes pro lubitu suo: & quia nos non*
duxerunt per viam veritatis, propterea illis non amplius obedimus, sunt enim Jacobitæ, *qui*
incedunt per vestigia errorum suorum, & sequuntur tramites Arii, Macedonii, Nesto-
18 rii, Sabellii, Eutychetis & Dioscori. *Sed nos obtemperamus* Pontifici Romano,
qui sedet in cathedra S. Petri Principis venerabilium Apostolorum, neque potest errare in
ulla re ad fidem & bonos mores spectante. Vos autem omnes sequimini in pace istam san-
ctam fidem, quam stabilivit Christus Dominus noster sacro suo sanguine in cruce, qui pas-
sus est pro salute omnium, qui in eum credunt, in secula seculorum Amen.

Compositor hujus edicti fuit Secretarius *Tecla-Selasse*, aliàs *Azaje Tino* dictus; maximus Patrum patronus, qui post aliquod temporis spatium, reductâ religione Alexandrinâ, propterea malè habitus fuit, uti diximus in Hist. nostra Lib. III. 13.10.

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. XI.

No. CXIV. De actu solenni, quo Rex obedientiam Pontifici Romano juravit, cum oratione Patriarchæ Lusitanici tunc
1 habita] Solennitas ista celebrata fuit die XI. Febr. Ao. 1626. cum maxima

(e) Historiam ipsam habes in Hist. nostra III, 10, 60. (f) Quomodo vel de quibus *canonibus & constitutionibus Apostolorum* accipiendum hoc sit, ignoro. Æthiopes enim inculaverunt *Pp. Societatis*, quòd illi canonibus Apostolorum stare noluerint, ut diximus supra N. XXX. §. 126. & CXI. §. 23.

L.III. c.11. aulæ pompa. Relationem cum oratione, quam ipse Patriarcha *Alphonsus Mende-*
N.CXIV. *zius* habuit & edidit, ex illius epistola ad Generalem Soc. Jesu Calendis Junii
p. 119. Ao. 1626. datâ, & Romæ Italicè anno 1629. impressâ, Lectori hic Latinè damus.
Sic autem loquitur:

Die XI. Februarii [dicti anni 1626.] *venerunt in cœnaculum regium capacissimum præter* Imperatorem ejusque fratres & filios, decem Proreges *diversarum provinciarum, tunc temporis in aula præsentes:* Schumi [[illegible]:] id est: *Præfecti regionum gradus inferioris:* Tribuni militares: Magistratus: & Antistites *monachorum innumeri.* Paulo post addit: *Comparebant plerique in togis Damascenis, aut aliis vestibus sericis:* 2
nonnulli pileis contecti, nonnulli mitrâ turbinatâ, rubri coloris plerique: alii verò splendebant bysso albo, cingulis largis aureis cincti, variis mirabilis formæ uncinis & fibulis in pectore: globi atque capuli acinacum opere cælato elaborati eminebant super capita nobilium; quia humi sedebant omnes, quod moris est præsente Imperatore, ubi stare non licet. *Igitur gladii illi erecti repræsentabant quoddam arundinetum auri & argenti. Imperator ipse magnifico apparatu in alto throno sedens, veste argento intextâ indutus, & pallio purpureo nitens, redimitus in fronte fulgente diademate. Ego verò mitratus Pontificali habitu, ab uno latere crucem, ab altero pastorale pedum habens, orationem talem exorsus sum.*

Oratio Patriarchæ. Cum Dominus noster Jesus Christus discipulos suos quondam 3
Matth. 16. 13. interrogasset, (non quod id nesciret, sed ut eos erudiret) *Quem dicerent homines esse Filium hominis?* atque unus hoc, alius aliud ex populi errore, & fortassis etiam respondentium proprio, respondissent, postulavit ab illis, ut ipsi sententiam suam dicerent. Tunc Petrus aliorum responsum non expectans, tanquam fervention & sapi-
Ib. vers. 16. entior in hæc verba prorupit: Tu es, inquiens, Christus Filius Dei Vivi; complectens paucis his verbis, quantum de Christo in mortali hac vita comprehendi potest; subinnuens, quòd in eo reperiatur *una sola persona divina, & duæ naturæ,* 4
divina videlicet & humana. Una sola persona, inquam; loquitur enim tanquam cum supposito individuo & incommunicabili: divina autem, quia dicit: *Tu es, &c.* tan-
Exod. 3. 14 quam dicere vellet: *Tu es ille*, qui olim Moysi dixisti: *Ego sum, qui sum, & qui est misit me ad vos.* Tu es ille, de quo David dixit: *Tu autem idem ipse es.* Quem locum S. Paulus intelligit de Filio in Epistola ad Hebræos. *Duas naturas* intelligit, quia subjungit: *Christus Filius Dei vivi.* Non enim potest filius Dei vivi non esse Deus, & ejusdem substantiæ cum Patre. Quemadmodum filii hominum ejusdem naturæ sunt 5
cum patribus suis, secundum dictum Philosophi: *Generatio venit à principio intrinseco vitæ, ad similitudinem ejusdem naturæ:* neque non potest non esse homo, qui *Christus* appellatur; quod nomen in S. Scriptura tribuitur *Regibus, Prophetis & Sacerdotibus,* qui homines sunt: neque filius Dei, si solùm respiciamus naturam divinam, *Christus,* h. e. *unctus* vocari potest; quandoquidem unctio denotat novam gratiam. Et si in Deo dari posset novitas, etiam mutatio in eo dari posset. Potest tamen Deus ungere
Ps. 44. 8. aliquam creaturam qualis est humanitas Christi, quare dixit Propheta: *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Ex quo satis clarum evadit, quòd Deus 6
ungat: & quòd humana natura Christi ea sit, quæ uncta est. Siquidem ille, qui unctus vocatur, consortes habet, supra quos recipit abundantiorem gratiam. Filius autem Dei secundum divinam suam naturam consortem non habet, cùm alius filius naturalis Dei dari non possit. Propterea secundum eandem naturam vocatur unigenitus, qui est in sinu patris. Sed secundum humanam multos habet consortes, &
Joh. 1. 12. multos fratres, i. e. homines; *quibus potestas data est, ut fierent filii Dei.* Inter quos ille, tanquam qui majorem consecutus est hæreditatem gratiæ, primogenitus vocatur se-
Rom. 8. 29. cundum S. Paulum: *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Ista omnia S. Petrus comprehendit in paucis his verbis: Tu es Christus Filius Dei. Pro 7
quo etiam haud exiguum tetulit præmium. Siquidem cùm adhuc moraretur in hac terra, consecutus est nomen *Beati*; quòd per fidem obscurè in Christo viderit illud,
d. c. 16. 17. quod beati in cœlo clarè vident, dum Christus illi dixit: *Beatus es Simon Bar-Jona*; simulq;

mulque testatus est cognitionem istam superare naturam humani intellectus, tan L.III.c.11.
quam revelatam à Patre; quia inquit: *Caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater me-* N.CXIV.
8 *us qui in cælis est.* Ut etiam S. Petrus intelligeret sermonem hunc ad se solum dire-
ctum esse: utque reliqui Apostoli illum, tanquam sibi longè prælatum, eò magis vene-
rarentur; *Et ego,* inquit, *dico tibi, ego* qui non possum negare meipsum: *ego* qui sum ve-
ritas, quæ neque decipere nec decipi potest, *dico tibi,* non Johanni, non Jacobo, neq;
alicui alii, sed *tibi Petro*; *quia tu es Petrus,* aut (prout vos habetis in vestro Evangelio)
tu es petra, (g) *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præ-
valebunt adversus eam: & tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcunque ligaveris super
terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in
cælis.*

9 Non erat hæc traditio quædam Christi, sed promissio in futurum, per quod
vellet transferre in Petrum potestatem suam, & substituere illum plenè post mortem
suam cum omnibus prærogativis suum *Vicarium* Propterea illi attribuit nomen *Pe-
træ*, ut quemadmodum *Christus est petra* secundum S. Paulum; ita Petrus etiam vo- 1.Cor.10.4
10 caretur *Petra*, ad idem nomen & eandem potestatem exaltatus. Non erat ne-
cessaria ista substitutio ante mortem Christi; Ecclesia enim visibilis congregatio est
hominum visibilium, quamvis anima istius Ecclesiæ, quæ est Fides, sit invisibilis, &
tamen se sensibilem faciat per bona opera. Etenim homines sunt visibiles,
quamvis anima illorum sit invisibilis, quæ nihilominus præsentiam suam ostendit
per operationes. Cùm igitur Ecclesia visibilis sit, semper necessarium fuit, ut in ea
etiam, in quantum est corpus, daretur caput visibile: in quantum est ædificium,
fundamentum visibile: in quantum est grex rationalis, pastor visibilis. Dum ergo
Christus in terra visibilis fuit, atque cum hominibus conversaretur, ille ipse eorum
erat caput, pastor & fundamentum visibile. Ideirco paulò ante mortem suam
dicebat patri suo: *Cùm essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi,* Joh.17.12.
11 *custodivi. Nunc autem ad te venio.* Id verò nihil aliud significar quàm id ipsum quod
olim Moyses dixit, antequam moreretur. *Provideat Dominus Deus spirituum omnis* Num.27.
carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, ut possit exire & intrare ante eos: & 15.
12 *educere eos vel introducere; ne sit populus Domini sicut oves absque pastore.* Itaque
sicut tunc temporis Josua datus fuit pro pastore visibili in locum Moysis (qui adeo in-
visibilis factus est, ut ad hunc diem nullus mortalium sciat ne quidem ejus sepul-
chrum) ita cùm propheticum dictum adimplendum esset: *Percutiam pastorem, &* Zach.13.7.
dispergentur oves; confestim opus erat, ut in ejus locum substitueretur alius pastor, Marc. 14.
qui tempore illo nebuloso & caliginoso in medio ovium perditarum constitutus, eas 27.
colligeret, & in libertatem vindicaret, secundum promissionem ipsi Petro à Domi-
13 no factam: *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Mortuo Christo, Pe- Luc.22.32.
trus factus est pastor Ecclesiæ; & ut ista dignitas ejus eò magis cognosceretur, con-
firmavit eam Dominus post suam resurrectionem dicens: *Tu me sequere*, h. e. susful- Joh.21.19.
tus pedo pastorali cum eadem autoritate & potestate, quæ mihi data est in cœlo & in
terra; mihi quidem naturaliter: tibi autem delegata à meipso, ordinaria tamen in
re tuisque successoribus. Quam ulterius tribus vicibus unà post aliam illi confirma-
vit, bis illi dicens: *Pasce agnos meos*; & denuò mox: *Pasce oves meas.* vers.15.17.
14 Quandoquidem autem ego hoc die pro Sanctissimo Domino nostro URBA-
NO, *divina providentia Papa VIII. Successore Petri legitimo,* à potentissimo *Impera-
tore* SULTAN-SAGHEDO, *& omnibus ordinibus hujus imperii excepturus sum*
juramentum conjunctionis & fidelitatis Ecclesiæ istius Æthiopicæ cum *Romana, capi-
te, matre & magistra omnium Ecclesiarum*; alia verba ad exhortandū vos ad istam con-
junctionem mihi non occurrerunt, quàm illa, quibus Christus in S. Petro ad unita-
tem vocavit totam suam Ecclesiam. Quia una sola est Ecclesia, & ideò dicit Chri-
15 stus: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,* non *Ecclesias.* Neque vos tur- d.c.16.18.

 bet

(g) አንተ፡ ኩኩሕ፡ *Tu es Petra, Rupes* habet versio Æthiopica.

LIII. c. 11. bet, quòd interdum in S. Scriptura nominentur Ecclesiæ; ut quando S. Paulus scri-
N. CXIV. bit *Ecclesiis Galatiæ*: Et S. Johannes in Apocalypsi *septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia*; &
quòd audiamus nonnunquam *nomen Ecclesiæ Græcæ & Latinæ*; Ecclesiæ *Occidentalis & Orientalis*. Quoniam, ut bene Tertullianus (h) dicit: *multæ Ecclesiæ una Ecclesia sunt.* Una intelligitur scilicet *Romana Catholica, & Apostolica.* Nam si non esset una sola, esset nulla, sicut idem autor dicit: *Deum, si unus non sit, nullum omnino esse.* Palatium Imperatoris propterea non est non unum, quia in illo multa sunt conclavia, neque propterea non est unum ovile, quia in eo sunt matres multorum agnorum: neque propterea non est unum corpus, quòd multa in eo sint membra; sed unitas ædificii dependet ab una sola petra angulari: ab uno grege, uno pastore, & uno ovili: uno corpore, & uno capite.

Jam diu est, quòd ædificati fuistis super fundamentum Apostolorum, quia su- 16
Act. 8. 27. xistis lac fidei à S. Matthæo, & ab illo *Eunucho Candaces Reginæ vestræ*, qui baptizatus
fuit à S. Philippo Diacono (i). Verùm quia ex Ægypto & Alexandriâ venerunt non architecti, sed destructores, lapides sanctuarii dispersi fuerunt per omnia loca. Olim multo tempore fuistis corpus in Christo, quia uniti fuistis cum Petro & successoribus Petri, tanquam vero capite. At postquam pro capite assumsistis Alexandriam, habuistis corpus monstrosum, haud aliter ac illi, qui caput habent sub humeris, aut inter genua, aut in pedibus. Longo tempore fuistis oves gregis Domini, 17
neque ideò, quòd gereretis lanam fuscam, bonus ille Pastor vos rejecit, sicuti nec
Exod. 2. 21. *Moyses Sephoram* suam, quòd esset *Æthiopissa.* Sed quoniam intraverunt inter vos
Hab. 1. 8. tales, quos Propheta vocat *velociores lupis vespertinis*, vestimentis quidem ovium contectos, sed dictis sacræ Scripturæ & conciliorum perversè adductis, tanquam pellibus involutos, (ut loquitur Vincentius Lyrinensis) ut tactu mollioris lanæ non metuantur morsus dentium, atque isti vos dispersserunt per omnes montes.

Sed ecce dies nunc venit (quandoquidem vos gloriamini de genere *Davidis* 18
Regis per *Menilehecum*, quem annales vestri *Salomone & Saba Reginâ genitum* prædicant, ex quo longo & nunquam interrupto annorum cursu ortos esse volunt Impe-
c. 9. 11. ratores Æthiopiæ) quò impleri potest prophetia Amosi: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus: & ea, quæ corruerant, instaurabo, & reædificabo illud, sicut in diebus antiquis.* Habetis nunc Architectum, 19
qui quamvis rerum multarum ignorans sit, scit tamen illud quod dicit Apostolus: *ut*
1. Cor. 3. 10 *sapiens Architectus fundamentum posui, quod est Christus Iesus*: & id quod Christus posuit in locum ejus, dum dixit: *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Ha- 20
betis Medicum, qui quamvis ipse medicina egeat, scit nihilominus, qualis *resina re-*
Jer. 8. 22. *periatur in Galaad.* Et quamvis non sit sicuti Lucas, Medicus Pauli charissimus, vos tamen adeò amat, ut intimam sensurus sit afflictionem, si unquam illum dicere oporteat: *Curavimus Æthiopiam, & non est sanata.* (k) At rectè sani evadetis, si mem- 21
bra sparsa rursus conjungantur cum capite visibili Ecclesiæ, ut ille, qui est caput invisibile & vita ejus, vobis suppeditet vitam, quæ communicari potest per solam unitio-
Eph. 4. 15. nem, sicut dicit Apostolus: *Crescatis in illo per omnia, qui est caput Christus; ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit.* Habetis pa- 22
Joh. 10. 11. storem, qui, quamvis gloriari non possit: *Ego sum pastor bonus*, non tamen utitur instrumentis stulti Pastoris, cùm sit missus ab illo pastore, cui Christus dixit: *Pasce oves meas.* Et maximam operam dabit ad eum finem, ut vobis ad pastorem animarum
c. 37. 24. vestrarum conversis, impleatur dictum Ezechielis: *Pastor unus erit omnium eorum:*
d. c. 10. 16. Et dictum Salvatoris nostri. *Eris unum ovile & unus Pastor.*

Nemo negare potest, S. Petrum esse fundamentum, caput & pastorem Ecclesiæ; 23
quia

(h) Lib. adversus Hæres. c. 20. (i) Ista ex veteri traditione: postea cum libros Habessinorum evolveret, meliùs edoctus Mendezius agnovit hanc *Eunuchi & S. Matthæi conversionem* de his nostris Æthiopibus accipiendam non esse, prout nos clarè docuimus supra ex ipsis Patrum relationibus, hoc libro. N. XIII. & seq. (k) De Babylone sic loquitur Jeremias c. 51. 9.

quia reliqui Apostoli illum protali agnoverunt. Quamvis enim inter illos (prius- L.III.c.11.
quam Christus illum fecisset Principem) orta fuerit dissensio super prioritate, nihilo- N.CXIV.
minus, quoniam illi datus erat primatus, nulla dabatur exceptio. In primo illo Luc.22.24
Concilio Hierosolymitano, quod congregatum fuit ob successionem Judæ, ille tanquam Act.1.15.
24 Præses exsurgens in medio fratrum, summam negotii tractavit. *In festo Pentecostes*, cum multi irriderent Apostolos tanquam ebrios, ille tanquam paterfamiliæ pro c.2.14.
omnibus respondit. *Ananiam & Saphiram* morte mulctavit, ecu universalis Ec- c.5.5.
clesiæ judex, quia post factum Evangelicæ paupertatis votum, fraudaverant de pre-
25 tio agri venditi partem. Condemnavit *Simeonem Magum* tanquam sacrilegum, c.8.20.
(quod genus sacrilegii usque in hunc diem nomen *Simoniæ* ab illo accepit) quamvis ibi, ut in plerisq; aliis negotiis præsens fuerit S. Johañes, quem Christus amore singulari prosecutus est, ausus tamen non fuit subtrahere se à submissione Petri: vel æquiparare Ecclesiam Ephesinam cum Antiochena aut Romana, ubi Petrus sedebat: multò minus affectabat præ illa titulum Patriarchatus.

26 Petrus autem ceu pastor universalis, non tantùm destinatus erat pro nonaginta ovibus errantibus de domo Israelis, sed etiam pro perdito gentilismo. Quippe ille primus erat ad convertendum illum. Primus baptizavit Ethnicum, fundans primò Fidem gentilium in persona Centurionis Romani, felici principio & testimonio, c.10.48.
quòd fides Romana inter gentiles futura esset, uti prima & antiquissima, ita etiam
27 celeberrima & firmissima, digna illâ laude, quam S. Paulus illi attribuit: *Fides vestra* Rom.1.8.
annunciatur in universo mundo. Ille, cum diversæ sententiæ inter Apostolos & discipulos Hierosolymis nascerentur; *Num Evangelium liberè divulgandum esset Ethnicis?* tali pacto id faciendum asseruit, ut S. Lucas dicit: *His auditis tacuerunt.* Quemad- Act.11.18.
modum tacere solet discipulus, miles & subjectus, cùm sententiam suam interponit & 15.12.
28 Magister, Dux vel Imperator. Et cùm disputatio Antiochiæ nata esset: *Num Ethnici conversi ad circumcisionem adigendi essent?* quæstione Hierosolymam delatâ, ubi S. Jacobus frater Domini Episcopus erat, is qui dubium decidit, non erat S. Jacobus, qui tum temporis domi & in sua sede erat; neque S. Paulus tunc ibi præsens, sed S. Petrus, cui primatus in omni loco debebatur. Quamobrem cum summo judicio devotus S. Bernhardus dixit: *Jacobus, qui videbatur columna, unâ contentus est Hierosolymâ, Petro universitatem cedens.* Cum ergo frater Domini illi cesserit, quis unquam audebit S. Petri prærogativam in dubium vocare?

29 Ut autem comparationem instituamus Ecclesiæ Romanæ cum reliquis cathedris Patriarchalibus. ECCLESIA HIEROSOLYMITANA tantum abfuit, ut sese voluerit illi æquiparare (quamvis concilium Constantinopolitanum I. habito respectu ad antiquitatem illius, eam vocet matrem omnium Ecclesiarum, *quia de* Esa.2.3.
Sion exivit lex, & verbum Domini de Ierusalem) ut etiam illis primis temporibus postposita fuerit Ecclesiæ Antiochenæ & Cæsareensi, prout bene colligitur ex concilio Niczno & S. Hieronymo. Et S Leo Magnus Ecclesiæ illi honorem primatus (l) confirmare noluit eo tempore, cùm à concilio Chalcedonensi illi esset oblatus.
30 Attamen approbavit illum quinta Synodus circa annum DLIII. conferendo simul illi ipsi sedi Hierosolymitanæ dignitatem & jurisdictionem Patriarchatus super universam Palæstinam, quâ diu caruerat. Nihilominus Episcopi Hierosolymitani semper judicati fuerunt à tribunali Romanorum Pontificum, quemadmodum judicatus fuit ab *Hormisdâ Iohannes*; in locum S. Eliæ ab Eutychianis constitutus, quem illi loco moverant: *Sophronius à Theodoro*, qui Stephanum Dorensem Romam misit ad agendum causam suam Anno 643. Et *Ebremannus à Pasquali* Ao. 1107. *Arnolphus* ab illo ipso Anno. 1115.

31 SEDES CONSTANTINOPOLITANA reliquis recentior, favore Imperatorum sæpius tentavit obtinere primatum super Orientales, uti factum in concilio Constantinopolitano: & in falsa Synodo contra Chrysostomum: & postea in concilio Chalcedonensi. Nunquam tamen apertè illum prætendit super Ecclesiam Roma-

(l) *L'honor del Primato* extat in impresso; sed *Patriarchato* legendum putaverim.

L.III.c.11. Romanam, ita tamen ut *Pelagius II.* & *Gregorius M.* retunderent audaciam *Iohan-*
N.CXIV. *nis* Episcopi illius sedis, qui impudenter sibi arrogabat cognomentum *Oecumenici.*
Semper enim exercuerunt Romani Pontifices jurisdictionem suam super reliquos
Patriarchas. Etenim *Paulus* vexatus à *Macedonio*, & *S. Iohannes Chrysostomus* à *Theo-* 32
philo Alexandrino, Romam appellationem interposuerunt. Neque electio
Anatolii pro legitima habita fuit, donec à *S. Leone* confirmaretur, ille enim procu-
rante Theodosio Imperatore, Flaviano instigatione scelerati Dioscori occiso, sub-
stitutus fuerat. Papa *Adrianus* confirmavit electionem *Tarasii* intuitu Imperato- 33
ris Constantini & Irenes. *Hormisda* graviter reprehendit *Epiphanium*, quòd
nimis tardè promotionem suam significavisset. *Cælestinus* & *Sixtus III.* dejece-
runt de illa sede *Nestorium*, *Felicem*, *Acacium*, *Gelasium*, *Euphemium*, *Agapetum*, *An-*
timum, *Vigilium*, *Menam*, *Theodorum*, *Paulum* & *Pyrrhum*. *Gregorius II.* *Ana-*
stasium electum ab Imperatore Leone Isaurico, in locum Germani Catholici in exi-
lium ejecti, *Nicolaum* & *Photium*, omnes damnatos & excommunicatos.

Antiochena non minus cessit Romanæ sedi, quia S. Petrus Antiochiam 34
cum Româ permutavit, relinquens ibi Ephodium, & Romam secum portans o-
mnem suam dignitatem & jurisdictionem. Quam ob causam *Iuvenalis Episcopus*
Hierosolymitanus in concilio Ephesino meritò argumentatus est contra *Iohannem An-*
tiochenum (qui se omnibus Patribus & legatis Romani Pontificis protervè oppone-
bat) quòd sedes Antiochena ordinatione Apostolica, & antiqua traditione semper
fuerit judicata & ordinata à sede Romana. *Siricius* reprehendit *Flavianum &*
Evagrium, qui contendebant de illa sede. *S. Leo* conciliavit *Domnum* & *Maxi-* 35
mum, qui circa eandem dissidebant, & defendit Maximum contra ambitionem
Anatolii Constantinopolitani. *Simplicius* approbavit electionem *Stephani minoris*,
Constantinopoli à Zenone Imperatore factam, sed non prius quàm ille jurasset ob-
servare in futurum privilegia sedis Antiochenæ, quæ etiam post tres annos, cum
mortuus esset Stephanus, observata fuerunt, cùm ad electionem Calendionis ven-
tum esset. Ille enim confestim Romam misit, commendans Pontifici suam ele-
ctionem. Tempore *Innocentii II.* circa annum 1136. cùm *Rudolphus* quidam vi
armorum in sedem illam intrusus fuisset, is à Concilio Antiochiæ congregato per
Albericum Episcopum Ostiensem, Legatum Pontificium condemnatus & deposi-
tus fuit.

Sed progrediamur ad Sedem Alexandrinam, quæ à concilio Nicæ- 36
no, & primo Constantinopolitano (ubi dicitur quòd à *B. Marco discipulo Petri & Evan-*
gelista nomini ejus fuerit consecrata) obtinuit secundum locum post Romanam; &
propterea semper se præbuit obedientem, prout decet discipulam erga Magistram:
& si interdum officio suo defuisset, non subduxit manum ferulæ. Siquidem cum
Dionysius Episcopus ita locutus esset de SS. Trinitate, ut videretur in illa distinguere
velle non solum personas, sed etiam essentiam ipsam, à *Dionysio Papa* citatus fuit, ut
doctrinæ suæ rationem redderet, quod ita egregiè præstitit, ut ab *Athanasio* meritò
commendaretur, qui etiam ipse refugium suum habuit ad Ecclesiam Romanam, &
ad Julium Pontificem, contra calumnias & violentiam Arianorum. Sicut etiam 37
Petrus ad *Damasum*, à quo restitutus fuit, depulso Lucio hæretico, illius sedis inva-
sore. Judicium *Theophili* primò per *Innocentium* declaratum fuit nullum, quia
injustè condemnaverat *S. Iohannem Chrysostomum*, postmodum ille ipse excommu-
nicatus & depositus fuit. *Simplicius* reconciliavit Timotheum, qui primùm fuerat
fautor hæreticorum, & cùm post mortem ejus electus fuisset *Iohannes Oeconomus*,
optimus Catholicus, Imperator Zeno verò illi anteposuisset Petrum Mogum, in-
famem hæreticum, Papa acribus epistolis Imperatorem reprehendit, & cùm causa
appellationis Johannis ob interventum mortis finiri nequivisset, *Felix III.* succes-
sor illam finivit.

Scitis vos ipsi, quòd *Dioscorus* Alexandrinus à *S. Leone Magno* condemnatus fu- 38
erit, id ipsum quamvis hæretici sinistrè interpretentur, nihilominus à S. Gelasio &
mul-

multis conciliis quasi uno ore approbatum fuit hisce verbis: *Vicit Leo de tribu Juda.* L.III.c.11.
39 At nunc unde tam subito nata est potestas illa primaria sedis Alexandrinæ? Intel- N.CXIV.
ligo quòd in vestro libro conciliorum reperiatur certus quidam falsus Canon, sub no- Apoc. 5, 5.
mine concilii Nicæni, (m) in quo dicitur; quòd prima cathedrarum & ca-
put omnium sit Alexandria, quia est maximè Orientalis. O quàm
pulchra ratio? O lepidum caput, si (ut in proverbio dicitur) modò cerebrum ha-
beret. Quodnam quæso cerebrum unquam affirmavit *Alexandriam esse caput Ec-
clesiarum, quòd sit maximè Orientalis.* Equidem benè scio gemmas atque aromata
Orientalia primum locum habere: de cathedris verò id antea nunquam audivi. Si
verò hoc argumentum valeat, necessarium erit dicere, sedem S. Thomæ Apostoli
in India primatum obtinere super universam Ecclesiam, quia sita est in regionibus,
40 quæ propriè vocantur Orientales. Sed oportebat malos hos Geometras, &
repertores novorum canonum meminisse, quòd licet *Alexandria* Orientalior sit *Ro-
mâ & Constantinopoli*, ad occidentem tamen sita est, si comparetur cum Antiochia
& Hierosolyma. Melius dixissent, quòd vera potestas tribuendi Primatum solum-
modo reperiatur apud illum Orientem, de quo dicit Zacharias: *Ecce vir, Oriens no-* c. 6. 12.
men ejus. Qui cum præsentiâ suâ Hierosolymam & regiones vicinas illuminavis-
set, S. Petrum loco sui in Occidentem misit, cui (teste S. Clemente successore ejus
in epist. I.) mandatum fuit, tanquam bono & probato discipulo, ut illuminaret ob-
scurissimam Occidentis partem, tanquam inter omnes maximè strenuus, & qui præ-
ceptum hoc exactè executioni mandare posset.
41 Sed ut eum ratione progrediamur, si (ut dixit S. Cyprianus) *Ecclesia consistit
in Episcopo, & Episcopus in Ecclesia*, clara res est, quòd in Alexandria *Marcus* nunc
existat in successoribus suis: (modo sint successores Fidei) *Petrus* verò Romæ in suc-
cessoribus suis. Præsidet ergò *Romæ Petrus*, & *Marcus Alexandriæ.* Et si Ecclesia
consistit in Episcopo, certum est, quòd alteram prærogativam non habeat ac eam,
quam Episcopus nunc habet: vel olim habuit. Si quis ergò probaverit Marcum
esse caput Ecclesiæ, & non Petrum, tunc illi concedendum est, quòd Alexandria
42 sit caput Ecclesiarum & non Roma. At Dominus immisit spiritum caliginis in
medium Ægypti, ut non intelligant, quòd discipulus non sit super Magistrum, nec
Marcus super Petrum: & quòd doctrina discipuli non possit esse bona, si discordet ab
illa quæ est Magistri. Quo argumento olim usus fuit S. Leo Magnus contra Di-
oscorum in epistola ad illum exaratâ his verbis: *Unum nos oportet sentire & agere; ut*
43 (sicut legimus) *in nobis quoque unum esse cor & anima comprobetur. Cùm enim Bea-
tissimus* Petrus *Apostolicum à Domino acceperit principatum, & Romana Ecclesia in ejus per-
maneat institutis: nefas est credere*, quòd S. Marcus *discipulus ejus, qui Alexandrinam
Ecclesiam primus gubernavit, aliis regulis traditionum suarum decreta formaverit; cùm
sine dubio de eodem fonte gratiæ unus spiritus fuerit & discipuli & magistri, nec aliud ordi-
natus tradere potuerit, quàm quod ab ordinatore suscepit. Non ergo patimur, ut, cùm unius
nos esse corporis & fidei fateamur, in aliquo discrepemus, & alia Doctoris, alia discipuli in-
stituta videantur.* Hæc S. Leo; cujus monita si Dioscorus non recusasset, nunquam
præcipitatus fuisset in tantum condemnationis barathrum.
44 Quanquam veritas ipsa nunquam testimonio careat, quia in eodem con-
ciliorum vestrorum libro, in quo assuta reperitur falsa illa commenti particula,
etiam reperitur verus Canon concilii Nicæni (n) qui in nonnullis libris
est 36. in aliis 37. & fideliter ex vestra in Linguam Latinam translatus, sic ha-
bet: *Quatuor sunt per totum Orbem præcipuæ sedes, sicut quatuor flumina exeun-
tia de Paradiso, quatuor venti cardinales, quatuor elementa ex quibus homines &
mundus universus constat: sed super omnes est, quæ principatum tenet,* Cathedra S. Petri

(m) De Canonibus istis Nicænis apocryphis supra egimus hoc libro N. XVII. §. 6. & N. XXIX. Pro suppostititiis eos hîc agnoscit Alphonsus, & tamen infra §. 44. se in illis fundat, immemor Regulæ Juris: *Instrumentum simpliciter producens pro se, id debet admittere contra se.* Canonistæ ad c. Cum olim 19 Ext. de censib. & alii passim. (n) Vide quæ paulò ante notavimus ad §. 39. & confer Num. XXIX. hujus libri.

LIII. c 11. Romæ, *sicut Apostoli præceperunt. Post illam est cathedra* D. Marci Alexandriæ: *ter-*
N.CXIV. *tio loco cathedra* D. Johannis Evangelistæ: *quarto loco cathedra* Antiochiæ, *quæ est*
etiam cathedra S. Petri. *Omnes Episcopi ab his procedunt.* Sic scripto consignatum
extat in vestro libro. Jam considerate, an plus fidei mereatur falsarius Glossæ, 45
an verò decretum 318. Patrum? Enim vero concilium Nicænum Ecclesiæ Roma-
næ hanc prærogativam non primùm dedit, sed tantùm declaravit, quòd eam sem-
per habuerit; siquidem in exemplaribus incorruptis Viginti Canonum, qui contra-
dictione carent, principium Canonis Sexti sic habet: *Ecclesia Romana semper habuit*
primatum: mos autem antiquus perdurat in Ægypto vel Libya & Pentapoli, ut Alexandri-
nus Episcopus horum omnium habeat potestatem. Et hoc modo citatur in concilio Chal-
cedonensi Actione 16.

[Hic est vexatissimus ille Canon, in quo exponendo Doctores Ecclesiæ Romanæ valde æstuant; de eo supra egimus N. 79. §. 2. hujus libri. Verba ipsa hæc sunt: Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν; ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. *Antiqui mores serventur, qui* [obtinent] *in Ægypto, Libya & Pentapoli, ut Alexandrinus Episcopus horum omnium potestatem habeat, quandoquidem & Episcopo Romano hoc est consuetum.* Glossatores Græci & Orientales omnes, ut verba sonant, non aliter accipiunt, quàm *quòd Episcopo Alexandrino in sua diœcesi idem jus competat ac Romano in diœcesi Romana*; nullâ de primatu mentione factâ.]

Quare concilium Romanum sub Damaso habitum, ubi de dignitate se- 46
An. 382. dum Patriarchalium agitur, meritò sic loquitur: *Prima Petri Apostoli sedes*
Sancta Romana Ecclesia, non habens maculam neque rugam, neque aliquid ejusmodi. Et
sic prælata fuit omnibus aliis Ecclesiis, non quidem per istas constitutiones synodicas, sed
per vocem Evangelicam Domini salvatoris nostri primatum obtinuit &c. Hucusque
Concilium Romanum. Vox autem illa Domini, quâ concessus fuit Petro il- 47
liusque Ecclesiæ primatus, bis audita fuit. Primò cùm diceret: *Tu es Petrus, &*
super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Etenim petra fundamentalis ædificii pri-
ma est. Secundò cùm diceret: *Pasce oves meas.* Quippe differentia, quæ est in-
ter Pastorem & oves, est etiam inter cathedram S. Petri & reliquas. Sed diligenter
attendere oportet, quòd Petro commendati fuerint & agni & oves, dum Christus
bis dixit: *Pasce agnos meos*; & semel tantùm: *Pasce oves meas.* Quia distinctio- 48
ne agnorum & ovium constituit Dominus Petrum caput, tam singulorum fidelium
quàm omnium Ecclesiæ Antistitum. Quandoquidem *per agnos intelliguntur fideles,*
qui tantummodo curant salutem propriam: *per oves* verò, quæ pariunt, *præsules,*
(o) quorum officium est gignere Deo filios prædicatione Evangelii, & ordinatione
Sacramentorum, quemadmodum oves illæ, de quibus legitur in Cantico Cantico-
c. 4. 2. rum: *Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.* Eam ob rem S. Petrus non
tantùm pastor est uniuscujusque in particulari, i. e. *agnorum*; sed etiam *Pastorum*,
i. e. *Ovium*, sive sint simplices *Sacerdotes* & *Parochi*: sive *Episcopi, Archiepiscopi, Pri-*
mates sive *Patriarchæ*. Qui igitur sese eximit pastorali officio & directione Petri, ille
negat se esse ovem Christi, & à dextra ad sinistram ejus transit.
Cùm igitur sedes ista prima sit, perpendite quanto jure vos exhorter, ut eam 49
sequi velitis: & relictis rivulis properetis ad ipsum fontem. Quia illa est mater
communis, ut osculemini manus aut pedes ejus. Hucusque lac vobis præbuerunt
voraces quædam Sirenes, & vera monstra; atque vos lactaverunt, non sicut homi-
nes, sed sicut proprios suos fœtus. Imposterum verò tanquam infantes modò nati,
prudentes, at sine malitia, curretis ad purum & sincerum lac.

[Tellezius hanc periodum aliter, & (ut mihi videtur) autographo conformem habet
Thren. 3. 4. hoc modo: Hucusque *malæ quædam lamiæ nudaverunt mammam*, & lactaverunt vos
uberibus venenatis. Nunc verò ex quo cognoscitis veram & legitimam matrem *quasi*
1.Pet. 2,2. *modo geniti infantes, rationabile sine dolo lac concupiscite.*]

Quid enim rationi convenientius esse poterit, quam ex illa Ecclesia & urbe
lac

(o) Aliam expositionem attulit supra Rex Susneus, quam vide N. CXIII. §. 3.

lac sugere, quod nunquam adulteratum fuit fallaciâ erroris nec veneno hæresis infectum. N CXIV.

50 Ecclesia Hierosolymitana primò virgo vocata fuit, quòd semper integram sese servaverit ab omni errore. Verùm gloria ista non diu duravit, sed tantùm usque ad annum centesimum nonagesimum nonum, quando post mortem *S. Simeonis, filii Cleophæ*, qui dicebatur frater Domini, intrusus fuit quidam *Tebula*, qui secreto seminare tentavit lolium hæreseos. Omnibus quoque notum est, quanto fervore seculo IV. *Hieronymus* contra *Johannem Episcopum Hierosolymitanum* ejusque errores scripserit.

51 Ecclesia Antiochena habuit *Paulum Samosatenum*, *Eulalium*, *Eusebium*, *Euphronium*, *Flacillum*, *Stephanum*, *Leontium* & *Petrum Fullonem* (Gnapheum) hæreticos famosos.

52 Constantinopolitana habuit *Nestorium*, *Eusebium Nicomediensem*, *Macedonium*, *Eudoxium*, *Demophilum*, *Photium* & alios; de quibus supra diximus, quòd fuerint condemnati, ne dicamus, quòd etiam ex illa egressus fuerit *Eutyches*.

53 Alexandrina emisit ignem illum Arii, qui totum mundum inflammavit, atque in sinu suo fovit *Heraclam Origenistam*, *Lucium*, *Georgium*, *Dioscorum*, *Petrum Mongum*, *Timotheum Ælurum*, & alias pestes. *Sola urbs Roma nullum unquam produxit hæresiarcham:* Sola sedes Romana nunquam suscepit hæreticum aliquem: neque alibi illum toleravit, sed perquisivit eos ubicunque modo essent, eosque judicavit & condemnavit.

54 Vos igitur nunc de novo exhortor, ut quæratis aliquam matrem; matrem illam, inquam, quæ primùm vos peperit, quæ vos minimùm quadringentos quinquaginta annos, usque ad tempora concilii Chalcedonensis nutrivit: illam, ad quam reverti flagrantissimè desideraverunt multi majorum vestrorum & Imperatorum,
55 tàm temporum antiquorum quàm hodiernorum. Siquidem Anno 1177. Imperator illius temporis (p) per Legatum suum *ab Alexandro III.* petiit homines doctos Ecclesiæ Romanæ. Venerunt ab Imperatore & metropolita vestro Oratores ad concilium Florentinum, unde ab Eugenio IV. ad Imperatorem *Zara-Iacobum* (q) literas reportarunt; quas adhuc apud se extare testatus est Imperator *David* Anno XXIV. seculi præteriti, in epistola quam scripsit *ad Clementem VII.* ad quem etiam misit Legatos, qui eum repererunt Bononiæ, cum ibi coronaret *Carolum V.*
56 Anno 1531. (r) Scripsit quoque *Claudius* ad Romanum Pontificem: (s) Scripsit *Za-Dinghelus:* (t) scripsit Jacobus, (u) sed non potuerunt obtinere quod tunc desiderabant ob brevitatem vitæ. Vos etiam sæpius scripsistis ad Paulum V. & ad Catholicum Lusitaniæ Regem. (x)

57 Vos ô Catholice & felicissime Imperator id fecistis per manus P P. Societatis Jesu, qui tunc apud vos erant tanquam Magistri & Interpretes, qui Æthiopiam occupaverunt non aliis artibus, quam Romani mundum, i. e. Consilio & patientia
58 sua, sicuti scriptum est in libris Maccabæorum. Ecce venit hora, quòd vos liberare possitis ab obligatione & debito illo, quô obstricti fuerunt Majores vestri ergà Reges Lusitaniæ, qui in omnibus suis expeditionibus Indicis pro scopo habuerunt Regnũ Æthiopiæ, ejusq; conjunctionem cum Ecclesia Romana, siquidem haud alium acriorem stimulum senserunt, ad expeditionem illam faciendam, quàm famam per Europam sparsam: *in regionibus Orientis dari adhuc aliquem Regem Christianum.* Idcirco ad investigandum illum, jam ab Anno 1486. nuntii multi per terram & fre-

(p) Hoc quidem habet Baronius; at dubia nostra vide supra N. XCVI. hujus libri. (q) & tamen hunc damnatum in inferno pronunciavit Rex Susneus; testibus P p. Societ. supra 3, 97, 3. (r) Hæc de Tzaga-zaabo sunt intelligenda, sed ille Bononiam non venit, ut docuimus Lib. 2. N. 58. & Lib. 3, 97. 4. (s) Non memini me ullam hujus Regis Epistolam ad Pontificem Romanum vidisse. (t) Hujus epistolæ supra extant Num. CIII. §. 11. (u) Istius Regis nulla extat epistola, missam unam sed à Turcis interceptam scribit Vecchietti, ut retulimus supra Lib. 2. 58, 9. (x) Has epistolas retulimus N. CVI. hujus libri.

L.III. c.11. N. CXV. quentes classes per mare missæ fuerunt. *Venit hora* potentissime Imperator 59
Joh.4.23. Sultan-Saghede, *& nunc est*, quâ debitum poscit, ut faciatis subjectos vestros nomini vestro conformes; (*Saghed* enim Latinè exponitur *Adorator*) dum *veri*
Joh.4.24. *adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* Patrem adorabunt, quia ut bene dixit S. Cyprianus (y): *non habet Deum pro Patre, qui non habet Ecclesiam pro matre.* Neque habent Ecclesiam pro matre, qui non habent Romanam: quoniam aliæ, si non sunt filiæ, sunt novercæ & adulterinæ. *In spiritu autem & veritate adorabunt*,
vers. 22. quoniam *salus* non venit amplius *à Judæis*, sed *à Romanis*. Et quicquid subvertit fidem illorum, alienum est à spiritu, h. e. à Deo, quia *Deus est spiritus*: & alienum à veritate, quia *Deus* etiam *est veritas*, *& qui manet in veritate, manet in Deo, & Deus in illo*: qui non amplius descendit de Hermon, neque de Sion; sed de Romanis collibus mittit nobis benedictionem & vitam æternam.

Integram dare voluimus Orationem, cujus summam tantùm tradidit Tellezius. Qua lingua habita fuerit, non legitur, Lusitanicâ procul dubio, quia vix septem menses in Æthiopia degerat Patriarcha, itaque interprete opus fuit, quod in re tam ardua satis incommodum videtur. 60

N°. CXV. Responsio Regis Susnei ad orationem Patriarchæ per Melca-Christum] Finitâ Patriarchæ oratione, quæ magnâ attentione audita fuit, Rex surgere & respondere jussit *Melcaxum*, cognatum suum, & *primum aulæ præfectum*, tunc *Samena Proregem*, qui orationem sequentem habuit, sed non continentem, quia Rex illum sæpius interpellavit, & inspersit ea quæ sibi videbantur omissa. 1

pag. 143. Lib. 5. c. 3. p. 419. [*Italicè* extat *in epistola annua P P. Societatis*, sed planè discrepat ab ea quam *Tellezius edidit*. Cum autem *Romæ* impressa fuerit Anno 1628. procul dubio ex protographo Generali Societatis oblato, quô tempore cuncta adhuc recentia, & bene cognita erant, illam prætulimus, quamvis Tellezii exemplum stylo & moribus Æthiopicis convenientius videretur.]

Non est nobis ignotum, quòd Ecclesia Romana mater & caput sit omnium Ecclesiarum: *neque etiam ignotum mansit majoribus nostris, qui illi sine Fidei maculâ obtemperaverunt usque ad tempus quarti concilii generalis. Quippe illa fuit quæ in primo Concilio CCCXVIII. patrum condemnavit* Arium: *in secundo CL. patrum* Macedonium: *in tertio CC. Patrum*, Nestorium: *Neque quisquam aliter dixerit, quòd in quarto concilio Chalcedonensi DCXXX. patrum non potuerit per os illorum pronunciare judicium contra* Dioscorum & Eutychetem; *quandoquidem Ecclesia semper judicat, & à nemine judicatur. Sed plerumque accidit, ut homines improbi quærant sectatores errorum suorum, quibus nomen suum communicent, iisque tanquam instrumentis ad omnem improbitatem utantur.* *Sic olim plurimi ad* Arium *accesserunt, qui propterea dicti fuerunt* Ariani: *nec non ad* Macedonium *&* Nestorium, *qui dicti fuerunt* Macedoniani & Nestoriani. *Similiter planè sex hominum adhæsit* Eutycheti *&* Dioscoro, *qui appellati fuerunt* Eutychiani *&* Dioscoriani: *postea* Jacobitæ *à quodam* Jacobo, *qui tanquam potu venenato temperavit errores ab ambobus haustos. Illa ipsa nomina indicant, quòd sint nomina factionum extra Ecclesiam. Etenim nomen Ecclesiæ denotat congregationem & conjunctionem, non verò divisionem, quæ ex nominibus istis sequitur.* *Ex his* Jacobitis, Eutychianis & Dioscorianis *venerunt in nostras regiones perversi magistri, quibus difficile non fuit majores nostros in hoc Mundi angulo, tantum spatii à* Roma *dissito, habitantes subvertere: atque per manus filiorum nepotumque illorum pestem doctrinæ suæ disseminare. Verùm enim verò, quantumvis annisi fuerint colore veritatis falsò mendacium deaurare, seque à Fide Romana separare, non tamen id plenè perficere potuerunt, ut non, tanquam per umbram, & certa quadam obscura signa autoritatem illius nobis indicaverint.* *Etenim sive fulmen censurarum contra aliquem jacularentur: sive aliquem absolverent, declarando illum absolutum à peccatis, gloriabantur autoritate* S. Petri & S. Pauli Apostolorū; *ita quamvis una manu destruerent potestatem* Ecclesiæ Romanæ *in S. Petro funda-* 2 3 4 5

(y) Lib. de unitate Ecclesiæ.

fundata: alterâ tamen, id minimè cogitantes, eam apud nos ædificabant. Quamobrem illa L. III.c.11.
semper apud nostros antecessores in magna veneratione fuit. N.CXV.

6 *Incrementum verò maximum cœpit adventu* Lusitanorum, (z) *quos Deus magnis
& vix credibilibus victoriis inclytos reddidit per prærogativam Fidei immaculatæ. Non ex-
cedebant numerum quadringentorum, qui cum* Muhammedanis *comparati (ad quos ex-
pellendos vocati fuerant) quasi nihil reputabantur. Nos igitur, quamvis numero longè su-
periores, prædæ & ludibrio fuimus hostibus, quia veræ fidei inimici eramus. Lusitani verò
tam pauci numero, non solùm conservaverunt nobis imperium, quod Muhammedani jam ferè
deglutiverant, sed etiam illos represserunt, qui audaciâ magnâ* Æthiopiam *totam pervase-*
7 *rant, eorumque ducem trucidaverunt. Nos nihilominus, qui Lusitanorum auxilio victo-
res eramus, victi fuimus, partim perfidiâ contra Deum benedictum: partim invidia erga*
Liberatores. *Nam Imperatores nostri obedientiam Romano Pontifici polliciti, non solùm non
servaverunt promissionem, sed potiùs æmulorum suasu Lusitanos per totam Æthiopiam dis-
sipaverunt, ne inter se uniti nostrorum hominum gloriam obscurarent. Ex quo consilio secu-
tum est, ut divino & humano auxilio privati, exponeremur incursionibus* Gallæorum, *qui*
8 *primò devastarunt imperium, postea etiam devorarunt. Id, quod vos nunc conspicitis vix
est particula gloriæ & finium antiquorum; ut umbra magis, quàm corpus Imperii Æ-
thiopici dici possit. Etenim ex illo tempore perdidimus regna* Dawaroam, Fatagaram,
Ganzam, Hadiam, Wegam, Damotam, Schoam, Walekam, Amharam, Ifatam,
Gedmam, Gagnam, Angotam, *& alias maximas & opulentas provincias: & id quod no-
bis restat, vix defendere potuimus ab illorum vexationibus. Quamvis non negare possimus,
quòd nos Deum semper propitium habuerimus, ex quo in thronum fuimus evecti; quia semper
habuimus inclinationem erga Romanam religionem, quamvis in principio non haberimus*
9 *satis virium ad producendum istum partum. Quia statim ac aliqui istam nostram pro-
pensionem odorati sunt, adeò impediverunt nos, ut expansis vexillis & numerosissimo rebel-
lium exercitu nos aggressi fuerint. Inter quos primus fuit quidam gener* (a) *noster, qui post-
quam quatuor filios cum filia nostra genuerat, obviam nobis profectus est, ut auferret nobis
religionem, regnum & vitam. Hunc secutus est magnus aulæ nostræ præfectus.* (b) *Tertio
loco venit rebellis iste,* (c) *qui à Ras-Sela-Christo sub umbra prosperi adventus Dominatio
nis tuæ, nuper admodum debellatus fuit, pariter ac primi duo, quos Deus Dominus noster ad
pedes nostros prostravit, & extinxit.*
10 *Sed quod ad nos attinet, amore fidei orthodoxæ nihil curavimus, neque expensas, neque
quietem: neque propinquos nostros; & id quidem, cum pauci tantùm & soli* P P. Societatis
Jesu *nobiscum essent, cum quibus decreveramus vivere & mori, in tantâ tamque longa di-
latione adventus Patriarchæ. Cùm itaque tanta fuerit Fides & constantia nostra, quæ illo
tempore conclusa tenebatur in pectore nostro, quantò majorem oportet illam esse nunc tempo-
ris, cùm providentia divina dominationem vestram nobis concesseris pro Patre & Pastore*
11 *nostro? Nos igitur nunc publicè profitemur, non dico ingredi libentissime in maternum*
Ecclesiæ Romanæ *sinum, sed potius illuc reverti, veniam petentes tarditatis, quam com-
miserunt antecessores nostri, simulque promittentes, quòd nunquam nos separare velimus ab*
12 *illa, etiam cum dispendio regni atque vitæ. Confidenter enim dicimus cum Apostolo:*
(d) Quis nos separabit ab Ecclesia Romana? tribulatio? an angustia, an fames, an
nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Certi sumus quia neque mors, neq;
vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura,
neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos
separare *à fide & charitate* Ecclesiæ Romanæ, *quæ est à Christo Iesu in Petro, tanquam
petra immobili, fundata.*

(z) Cùm auxilio venissent tempore belli *Adelensis* de quo in Hist. nost. Lib. II. 15. 19. (a) Hic fuit *Ælius*, de quo in Hist. nostra Lib. III. c. 10. 57. (b) *Ionael* intelligitur, quem Patriarcha Alphonsus vocat *Magg'ordomo ò Capitan generale delle militie.* Io Epistola Cal. Jun. data. Ao. 1626. p 166. (c) *Cabrael* dictus, quem Ras-Seelaxus vicit. Hist. Æth. III. 10. 89. (d) Apostoli verba ad Rom. 8. 35. sunt: *Quis ergo nos separabit à Charitate Christi?* &c. Et in fine: *poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro,* sed hic applicantur ad Ecclesiam Romanam.

L.III.c.11. N.CXVI. & CXVII. Lib.5.c.3.

N°. CXVI. Verba ipsius Regis Susnei, quæ orationi Melcaxi addidit] Vix dicendi finem fecerat Melcaxus, cùm Rex sequentia verba protulit, referente *Tellezio*, Patriarcham sic alloquens: *Ne putes* Vestra Dominatio, *quòd id quòd nunc à me petis, egoque facturus sum, sit res nova; nam jamdiu est, quòd ego hanc obedientiam* suæ Sanctitati *præstiti in manus Patris superioris, qui hic præsens est.*

[Retulit mihi Gregorius meus, quòd Rex Patriarcham planè singulari honore exceperit & habuerit. Non enim tantùm sedere juxta se jussit, quod vix ulli magnatum tribuitur, sed etiam in secunda plurali VOS & VESTRA DOMINATIO compellavit, cùm alios quoscunque, etiam illustrissimos, in singulari TU alloquatur. Nos alibi in versione nostra, Latino more, ut plurimum singulari usi sumus.]

N°. CXVII. Formula juramenti regii] Juramentum Regis, quô I abjuravit religionem Alexandrinam, simulque *Dioscorum & Eutychetem* hæreticos declaravit: Romanæ verò Ecclesiæ obedientiam juravit, ex supra dicta *Epistola Patriarchæ Italica* lectori hic damus. *Tellezius* enim id tantummodò breviter habet, neque
p.148. mentionem facit Dioscori & Eutychetis, quod tamen abjurationis formula requirere videbatur, cujus tenor sequens fuit:

Nos SULTAN SAGHEDUS Dei gratia IMPERATOR ÆTHIOPIÆ credimus & profitemur, quòd S. Petrus factus fuerit Princeps Apostolorum, & caput totius Ecclesiæ. 2

[Hîc addit Tellez: pag.420.b. *E que lhe deu o Principado & Senhorio sobre todo o mondo* i.e *quòd ei dederit Principatum & Dominium super totum mundum*. Quæ verba in Italico exemplari studio omissa videntur.]

Dum illi dictum fuit à Christo Domino nostro: *Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claves regni cœlorum: & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Et rursus cum illi dictum fuit: *Pasce oves meas.* Porro quòd Ro- 3
manus Pontifex sit verus & legitimus successor S. Petri, & quòd ipse habeat eandem potestatem, autoritatem & primatum super totam Ecclesiam universalem per totum mundum sparsam, & quòd non possit errare in rebus fidei, cum illi in persona Petri promissum fuerit: *Et ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Et sic agno- 4
scimus Romanam Ecclesiam pro Matre & Magistra omnium Ecclesiarum, & cum illa omnes errores & hæreses ab illa damnatas, damnamus & anathemate notamus, speciatim omnes & singulos errores *Dioscori* & *Eutychetis.* Et subjicimus devotè 5
& suppliciter in perpetuum nos, & totum nostrum Imperium Ecclesiæ Romanæ, ad pedes sanctissimi Domini nostri URBANI, divinâ providentiâ PAPÆ OCTAVI. Sic nos Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia. Simul librum Evangeliorum attigit corporaliter ambabus manibus.

N°. CXVIII. De insolita Ras-Seelaxi clausula, juramento suo annexa] Postquam in verba *Pontificis Romani* juratum fuisset, Rex voluit, ut etiam I homagium præstaretur filio suo *Basilidi*, tanquam indubitato successori suo, & futuro *regni hæredi*, idque ab omnibus præstitum; Sed *Ras-Seelaxus*, Regis frater uterinus, clausulam nimis insolitam juramento suo addidit, atque in hanc formam juravit; quam Tellezii verbis Lusitanicis hîc cum lectoribus communicabimus.

Eu juro a o Principe por herdeyro de seu pay no Imperio: & de lhe obedecer, como leal vassalo em quanto elle tiver, defender, & favorecer a Santa Fe Catholica; porque fora disto eu hey de ser o primeyro & o major inimigo seu.	*Ego juro quòd Principi ceu patris sui in Imperio hæredi obedire velim, ut fidelis vasallus, modò ille velit defendere & promovere* S. Fidem Catholicam. *Nam extra hoc ego futurus sum primus & maximus ejus inimicus.*

Eandem conditionem adjecerunt omnes *Ras-Selaxo* addicti, tribuni & centu- 2
riones, qui frequentes aderant. Inter alios *Iustus* Ras-Selaxi filius primogenitus ad Patriarcham accessit, atque juramento suo addidit; *se porro jurare, quòd obediens illi futurus sit in omnibus quæ imperaturus esset, etiam si juberet se fieri vile mancipium* Eccle-

Eccleſiæ. Tantus fuit fervor omnium in hoc actu ſolenni, ut ipſe Secretarius Status L.III. c. 11.
Tecla-Selaſſê (e) jaceret: *dolere ſe, quòd ſibi non offeratur occaſio pro defenſione Fidei mori-* N. CXIX.
endi. Voti hujus compos factus eſt, cùm ob religionem Romanam acceptam lapida- S.N.93.18.
retur; ut *infra* dicemus N. 136.

N°. CXIX. De alapa in confirmatione à Patriarchâ Ruſtico
1 impactâ.] Diximus in Hiſtoriâ noſtrâ Patriarcham more Romano *Sacramentum confirmationis* per univerſum Regnum exercuiſſe, & fortè *alapam* paulò pinguiotem ruſtico dederat, ex quo tempore malè ſe habere cœpit, idque ille alapæ huic attribuit, ut in hiſtoria noſtra diximus. Solent enim in Confirmatione Epiſcopi leniter ferire genas confirmatorum, atque ſic eos dimittere.

2 Pontificale Romanum, (f) poſtquam docuit: *Epiſcopum in fronte confirmandi Chriſmate crucē exprimere*; addit: *Deinde leviter eum in maxilla cadit*, dicens: *Pax tecū.* Canoniſtæ de hoc ritu ſic loquuntur: (g) *Epiſcopus confirmato levem alapam infligit, ut ſignificetur, Chriſtianum militem paratum eſſe oportere ad injurias pro Chriſti nomine perferendas: atque etiam ex eo memoria ipſi imprimatur acceptæ confirmationis.*

Quæ rationes mihi parùm idoneæ videntur, quia primò datur quoddam velut injuriæ exemplum, ſecundum quod milites Chriſti alias injurias pati diſcant. Si verò priſci hoc indicare voluiſſent, utique tacitam alapam non dediſſent, ſed admonitione idoneâ, & verbis congruis confirmandos docuiſſent. Deinde ſuperfluum planè fuiſſet, poſt tot ſolemnes ritus & orationes: patrini præſentiam: ſignationem Chriſmatis ab ipſo Epiſcopo factam: alapam pro memoriæ adjumento ſuperadde-
3 re. Mihi potius ex antiquiſſimo manumiſſionis ritu profectum videtur, (h) ut hoc pacto confirmati è Satanæ quaſi poteſtate manumiſſi videantur. Cujus moris imago adhuc in aulis Principum obtinet, cùm pueri nobiles gladio cinguntur, & bene alapati, ac inſuper bene poti è famulatu aulico dimittuntur.

[Id vocant wehrhafft machen/ſed, colapho impacto, alia & quidem ſuperiori contraria ratio ſuperadditur: *Ne ſcilicet idem ab alio patiantur, ſed injurias potius vindicent.*]

N°. CXX. Regis oratio ad fœminas illuſtres aulæ ſuæ, ſu-
1 per ſuſpendio fœminæ cujuſdam nobilis] Cùm *Tecla-Georgius* alter Regis gener, religionis causâ rebellis, captus fuiſſet, qui graviter cum ſorore ſuâ *Adera* in Romana ſacra debacchatus erat, iſta ad ſuſpendium condemnata, maximam commiſerationem in tota aula, apud omnes fœminas illuſtres, quæ illam bene noverant, illiusque familiares fuerant, conciliavit. Inauditum enim in Æthiopia erat, fœminam tantæ nobilitatis infami ſuſpendio puniri. Sed Rex iratus illas inſuper ad ſpectaculum hoc advocavit, atque minacibus his verbis terruit:

2 *Religio Romana non eſt res nova in mundo: neq; nova eſt obligatio Æthiopiæ noſtræ, quâ omnes tenemur illam amplecti. Quia Imperator* Wanag-Saghedus *auxilium à Luſitanis petiit, addito promiſſo, Religionem eorum admittendi, ſi venirent, eorumque auxilio Deus nos liberaret è captivitate Muhammedanorum* Adelæ. *Id quod effectum ſuum habuit; tantummodò pollicitatio noſtra non impleta, ſed ad hunc uſque diem dilata fuit à nobis, non tam propter hanc cauſam, ut ſatisfaceremus obligationi avorum noſtrorum, quàm quòd iſtam veram fidem eſſe agnoſcamus. Quapropter ab hoc die in futurum quilibet ſibi caveat. Si enim qui non maturaverint profiteri, & de toto corde ſequi* Religionem Romanam, *ſed potius erroribus* Dioſcori *adhuc adhærere velint, attentè modò aſpiciant* Tecla Georgium: *& ſecum reputent, eum qui genero ſuo non ignovit, veniam cæteris minime imper-*
3 *titurum.* Deinde ad Reginam & cæteras fœminas illuſtres, quæ magno comitatu in aulam venerant, converſus ait: *Iam ubi de fœmina morte afficiendâ agitur, putatis Mundum interiturum. Reſtis, quâ pedes Abba Iacobi* [Catholici] *conſtricti fuerunt, bona eſt ad ſuſpendendam iſtam porcam* (præpinguis enim erat) *omnesque illi ſimiles.* Tellez. Lib. V. cap. 13.

Quæ

(e) Dicta *Rel. annua Pp. Societatis* p. 149. (f) Tit. *De Confirmandis*, qui primus eſt libri titulus. (g) Paul. Laymann. in *Theolog. morali*, Lib. V. tract. 3. cap. 7. §. 5. (h) De quo videatur Barthius ad Briton. Aremor. p. 406.

L.III.c.11. Quæ Rex hîc de Rege *Wanag-Saghedo* (alias *Davide*) qui ad incitas ab Ade- 4
N.CXXI. lensibus redactus erat, retulit, videlicet quòd promiserit *Religionem Romanam* ample-
cti. De eo apud Johannem Bermudem, qui auxilii petendi causa in Europam pro-
fectus fuit, disertè nihil reperio: neque quando, quo pacto, aut quâ formâ illud fa-
ctum fuerit.

N°. CXXI. De excommunicationis formula, quâ Patriar- 1
cha Lusitanicus, frementibus aulicis, erga præfectum prætorio usus
est] Tellezius scribit: cum *Præfectus prætorio*, unus è magnatibus Æthiopiæ, mo-
nitoriis Patriarchalibus, quibus prædia quædam monachis restituere jubebatur, obe-
dire noluisset, Patriarcham *excommunicationem* illius publicè proponere decrèvisse,
eò quòd publicè in contumacia sua perseveraret; idq; cum consensu Imperatoris, ut
p.446. idem scribit. Factum itaque die Dominica, cùm excommunicandus audivisset 2
Missam, ut sententia excommunicationis ei publicè prælegeretur. Fulmen istud
minimè expectaverat præfectus, neque ei prædictum fuerat; & lis erat de præ-
diis, quæ ad forum Metropolitani jure Æthiopico non spectare sciebat. Igitur
tàm graviter perculsus fuit, ut animo, ceu ictu fulminis vero, deficeret. Quâ for-
mulâ excommunicationis usus fuerit Patriarcha, Tellezius non memorat.
Major, præsuppositis præsupponendis, huic negotio congruere videtur, quæ secun- 3
dum Pontificale Romanum (i) sic habet: *Cum ego N. talem primò, secundò, tertiò,
& quartò ad malitiam convincendam legitimè monuerim, ut* tale quid *faciat*, vel non *fa-
ciat, ipse verò mandatum hujusmodi contemserit adimplere; quia nihil videretur obedien-
tia prodesse humilibus, si contemtus contumacibus non obesset; idcircò auctoritate Dei o-
mnipotentis Patris & Filii, & Spiritus Sancti: & beatorum Apostolorum Petri & Pauli, &
omnium Sanctorum, exigente ipsius contumaciâ, ipsum excommunico in scriptis, & tam
diu ipsum vitandum denuncio, donec adimpleverit, quod mandatur; ut Spiritus ejus in die
judicii salvus fiat.* Verùm ista mihi tam terribilis non videtur, ut reo tantum
terrorem usque ad deliquium animi incutere potuerit. Nam adimpletione man-
datorum statim poterat absolutionem obtinere. Itaque si quid conjicere valeo, ter- 4
tia & quidem *maxima excommunicationis species*, nimirum ipsum *Anathema* gravîori-
bus culpis destinatum, Præfecto publicatum fuit; cujus tenor sequens est: (k) *Quia
N. N. Diabolo suadente* (hîc inseritur causa, & excommunicationis fundamentum è
sacra Scriptura) *nullâ excusatione prolatâ, nec veniâ postulatâ, diabolô cor ejus in-
durante, in incepta malitia perseveravit, idcircò eum cum universis complicibus fau-
toribusque suis, judicio Dei omnipotentis* PATRIS, & FILII, & SPIRITUS SANCTI,
*& beati Petri principis Apostolorum: & omnium Sanctorum: nec nõ & mediocritatis nostræ
auctoritate, & potestate ligandi & solvendi in cælo & in terra, nobis divinitus collatâ, à pre-
tiosi corporis & sanguinis Domini perceptione, & à societate omnium Christianorum separa-
mus, & à liminibus sanctæ matris Ecclesiæ in cælo & in terra excludimus, &* excommu-
nicatum & anathematizatum esse *decernimus*; & damnatum cum diabolo & angelis
ejus, & omnibus reprobis in ignem æternum *judicamus*; *donec à diaboli laqueis resipi-
scat, & ad emendationem, & pænitentiam redeat, & Ecclesiæ Dei, quam læsit, satisfaciat;
tradentes eum* Satanæ in interitum carnis, *ut spiritus ejus salvus fiat in die judicii.* Ta-
libus verbis de improviso auditis summum illum virum graviter perculsum fuisse,
minimè mirum.

N°. CXXII. Habessini censent, nullos hodie in mundo da-
Lib.v.c.18. **ri magos aut veneficos]** Eos sic argumentari *Tellezius* scribit: *Quandoquidem* 1
p.456. *Lusitani credant, quòd venefici artibus supernaturalibus & occultis homines occidere pos-
sint, exinde sequi duas dari potentias divinas; neminem enim nisi Deum solum vitam dare
& auferre posse.* Atque istam sententiam tam profundè infixam esse animis do- 2
ctorum Æthiopiæ, ut cùm maximè exempla antiquitatis in S. Scripura negare non
possint, tamen respondeant, fieri posse, ut aliis in locis venefici dentur; sed non in
Æthio-

(i) Tit. *Ordo excommunicandi & absolvendi.* (k) Pontifical. Roman. dicto tit.

Æthiopiâ, & vociferantes reperere: *hoc asserere, nihil aliud esse quàm duos Deos statue-* L.III. c. 11.
3 *re.* Fuisse aliquem ex optimis illorum literatis, qui aliquando dixerit: *Dolendum* N. CXXIII.
esse istos Patres Societatis, tam doctos viros, versari in tam crasso errore, ut asserant magos & CXXIV.
& lamias dari in Mundo. Cui respondet Tellezius: *dolendum esse, quod bonus iste literatus Lusitanorum Patrum vicem frustra misertus sit.* Simulque graviter invehitur in mirabilem istam opinionem, quæ hodiernæ experientiæ indubitatæ, & actis judicialibus judicum minimè suspectorum repugnet.

1 N°. CXXIII De fanatico quodam, qui se ex Paradiso nuncium contra Religionem Romanam missum ferebat] Hominem istum in ipsum Imperatoris palatium penetravisse scribit Tellezius, clamando: *Se* L. v. c. 19.
afferre mandatum à Deo, & sanctissima virgine Maria. Interrogatus quodnam vel quale? respondit: *Tres dies sunt, quòd de mortuis resuscitatus sum. Fui en min Paradiso, ex quo Deus me legavit cum his mandatis:* Audi Imperator! ait Deus; *multi jam sunt anni, ex quo toleravi te, expectans resipiscentiam tuam à gravi peccato, quod commisisti, deserendo religionem avorum tuorum. Toto isto tempore* Virgo Maria *in genua procumbens coram filio suo benedicto oravit, ut tibi ignoscere velit. Proinde, nisi emendaveris te*
2 *intra duas hebdomadas, gravem castigationem subibis.* Relatione facta, Rex illi respondere jussit: *quomodo possibile esset, quòd à tribus tantùm diebus è sepulchro resurrexerit, cum tam pinguis & corpore bene constituto appareret.* Respondit: *In Paradiso nihil sibi defuisse, neque similam, neque vinum, neque etiam bellaria & similia.* Quibus auditis longè aliis offis, videlicet alapis atque plagis pastus fuit nuncius iste; & Imperator respondit:

3 Ide & dizey a quem cà vos mandou, que nam ouço sua embaixada porque na Fe Romana hey de viver & morrer. Mas pera que o recado chegue logo a o outro mundo, morra logo. Disse pera os Senadores, que estavan presentes: *Morra logo enforcado em huã arbore bem alta.*

I tu, & renuncia illi, qui te huc misit, quòd nihili faciam illius legationem; quia in Fide Romana victurus & moriturus sum. Ut *autem nuncium hoc cito perveniat in alterum mundum, extemplo morieris.* Dixit ergo consiliarius præsentibus, *ut statim suspenderetur in arbore satis alta.*

Sed extremum supplicium in gravem fustigationem commutatum fuit, ut in 3. 11. 25.
historia nostra diximus.

N° CXXIV. De epistolis post Jubilæum Romanum Anno MDCXXV. habitum, à Summo Pontifice in Æthiopiam missis]
1 Diximus in Historia nostra, diplomata *Iubilæi* cum indulgentiis ab *Episcopo, titulo Nicææ, Apollinari d'Almeyda* in Æthiopiam allata, cum epistolis *Summi Pontificis Vrbani VIII.* ad Regem, ejusque primogenitum *Basilidem*, & *Patriarcham Alphonsum*. Istæ hîc sequuntur, ex *Tellezio Lib. V. c. 22. p 466.* verbotenus exscriptæ.

URBANUS PAPA VIII.

Sultano Saghedo Imperatori Æthiopiæ

Salutem & Apostolicam benedictionem.

2 Charissime in Christo Fili noster! Nili fluminis impetus lætificat hoc tempore civitatem Dei, & ex sitientibus Æthiopiæ campis asportantur ad regiam B. Petri fructus digni conviviis Angelorum. Nihil enim tam pretiosum, aut tam mirandum mittere huc potest parens divitiarum Oceanus: & ferax portentorum Africa, quod Romana Christianitatis mater non posthabeat literis Majestatis tuæ. Eas certe scriptas ad felicis recordationis *Gregorium XV.* nos ipsi legimus, quos licet meritis impares in ejus locum Spiritus Sanctus vocavit, lacrymas præ gaudio cohibere non potuimus, audientes, universum ferè imperium,
3 Æthiopico regnatori subjectum, obtemperare legibus Romani Pontificatus. O te felicem, qui dominator nationum, & triumphator hostium, trophæum crucis

L.III. c. 11. Chriſti potuiſti in arcibus tuarum provinciarum extollere! Plantaſti planè cœlos in
N.cxxiv. regnis iſtis; dum tanti Imperatoris gratia quæritur profeſſione Catholicæ veritatis.
Perge chariſſime Fili noſter, favente Domino, & plaudente Româ in eorum Prin-
cipum ſocietatem, quos tanquam propagatores regni cœleſtis colit plauſibus gene-
ris humani immortalis memoria. Quamvis enim ultra Solis vias, in regiones 4
veteri famæ non bene notas, ſeceſſerit regnum Majeſtatis tuæ, intereſt tamen ſpe-
ctaculo regalium facinorum Senatus Apoſtolicus; qui multas Chriſtianæ Reipubli-
cæ nationes complectens, dat in hoc Orbis theatro multiplices plauſus iis, quibus
& exercuiſti perduellium temeritatem, & inferorum cornua confregiſti. Nos 5
in hoc ſolio *Majeſtatis Omnipotentis Vicarii*, quod ſubmiſſis faſcibus, & flexo genu
Chriſtiani Reges adorant, oculos Apoſtolicæ ſolicitudinis convertimus in Majeſtatẽ
tuam, tibique commilitones Angelos, & triumphatores exercitus ab altiſſimo re-
gnantium arbitro precamur. Scimus, quid iſtic conetur Infernus. Vidiſti 6
legiones diabolo addictas pugnare contra ſceptrum crucis, quo dextera Majeſtatis
tuæ communitur. Exacuunt, ut gladium, linguam ſuam, cultores perverſorum
dogmatum, & pabula ſalutis conantur inficere venenis impietatis. Sume ſpiritus
dignos Davidico ſtemmate, de quo genitrix Æthiopiæ domus dicitur gloriari.
Cùm conſiſterent adverſus eum ſanctiſſimum Regem caſtra, ille in Deo ſperabat: &
planè experiri potuit, *nomen Domini eſſe turrim David ædificatam cum propugnaculis*,
quam cœleſtis exercitus cuſtodit, & caſtrenſis victoria concelebrat.

Ita prorſus eſt, ut ſcribis, *chariſſime Fili!* peſtes patriæ, & perturbatores populo- 7
rum iſthic, favente Deo, non dominabuntur. Nos quidem tibi, optimo fratri,
regiæ ſoboli, populisque fidelibus Apoſtolicam benedictionem amantiſſimè imper-
timur, & arma lucis è ſanctuario divinitatis aſſiduè flagitabimus. Jam verò Ponti- 8
ficiis clavibus reſeramus theſauros cæleſtis indulgentiæ, cujus ſalutaribus divitiis vo-
lumus in præſentiâ *Æthiopicam Eccleſiam* ditari. Obnixè autem poſtulabimus à
potentiſſimo *Hiſpaniarum Rege*, ne unquam à re fruſtra peti patiatur Auſtriacæ poten-
tiæ auxilium. Complectimur te brachiis Apoſtolicæ charitatis, *Fili chariſſime!* 9
quem in corde gerimus: quem ſemper Pontificatus noſtri patrocinio decorabimus.
Patriarcham Æthiopiæ, duosque ſocios Epiſcopos, dum regali pietate veneraberis, &
cæteris exemplum præbueris Sacerdotii colendi: & ſacrorum Antiſtitum ad gre-
gem iſtum paſcendum exacues ſolicitudinem. Deniq; ſi omninò Chriſtiana Fi-
des, quæ regnorum tutela eſt, in Æthiopico Imperio triumphabit, poterimus tibi gra-
tulari obſequium populorum, qui numquam à religioſo Principe deſciſcunt, dum mi-
litant ſub vexillo Crucis. *Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris die
1. Februarii M DC XXVII. Pontificatus noſtri anno quarto.*

B. Tellez. Lib. V. c. 23 p. 467.

Epiſtola Papæ ad Patriarcham A. Mendezium.

URBANUS PAPA VIII. 10

Venerabili fratri ALPHONSO Patriarchæ Æthiopiæ:

Venerabilis frater, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem.

Vivit Deus Regum arbiter, & nationum Dominus: regnat
Petrus, cujus auctoritas in Romanis Pontificibus non deficit; & ad omnium jura
regnorum cœleſtem ditionem extendit: triumphat Religio, diſperſiones Iſraelis
congregans, & fores æternitatis generi humano patefaciens. Negotiatio Æ-
thiopiæ, quæ tam diu in viam gentium aberravit, facta eſt hoc tempore theſaurus Ec-
Pſ. 67. 29. cleſiæ: & gaudium cœli. *Manda Deus virtuti tuæ, confirma hoc Deus, quod operatus es
in populis Æthiopum.* Vix dici poteſt, *Venerabilis frater!* quàm uberes Apo-
ſtolicæ conſolationis fructus Roma ceperit ex literis tuis, optatam Æthiopici Re-
gnatoris reconciliationem nunciantibus. Nos certè in hoc Fidei orthodoxæ 11
ſanctua-

sanctuario, sacris potentissimorum Principum obsequiis culti, complectimur brachi- L.III. c. II.
is Pontificiæ charitatis *Sultanum Saghedum*, Romano Sacerdotio remotissima N.CXXIV.
Æthiopiæ regna piè subjicientem. Fœneratus planè est Deo exercituum, qui, cùm dives sit in misericordia, tributum hoc cœlo debitum remunerat divitiis, quibus venales sunt principatus beatitudinis sempiternæ.

12 Quamvis autem terrena felicitas non semper documentum habeatur divinæ benevolentiæ, cui identidem libet aurum Fidei igne calamitatum explorare, speramus tamen fore, ut dum ad Evangelicos Petri pedes procident Æthiopes, sensuri sint in exercituum Catholicorum victoriis, & regiæ stirpis gloriâ misericordem pacati numinis præsentiam. Jam verò in hac Orbis patriâ colitur nationum lætantium plausu nomen *Saghedi imperantis*, & in cœlum rollitur virtus *Sela-Christi fratris*, quem, si Christianæ pietatis cursum constanter consummaverit, fama posteritatis plaudentis consimilem prædicabit beatissimo illi *Reginæ Candacis Eunucho*, Æthiopiæ Apostolo, & Evangelii præconi, quæ vinum compunctionis sitis Pontificiæ charitatis diu potavit, ea nunc, benedicente Domino, colligit *Manna* suavitatis ex
13 Æthiopica vinea, cui dari accipimus gloriam *Libani*, & decorem *Carmeli*. Certè hîc, & fidelium preces, & sacrificia Sacerdotum omnipotentem misericordiam assiduè potent filiæ Nili, olim tenebris infernl nigricantes, & nunc supernivem cœli dealbatæ. Præcipuam verò gloriam flagitabunt *Saghedo Regnatori*, quem charissimum in Christo Filium nostrum sacro triumphantes gaudio nuncupamus. Effundimus super illum ejusque provincias Pontificiæ benedictionis thesauros, patefacimus Æthiopiæ ad Romanam Ecclesiam redeunti cataracthactas cœli, effundentis aquas salutis super sitientem. Porro autem fatebimur aucta esse Pontificatus nostri decora, & gaudia Christianitatis, si Rex & populus Æthiopum per optatos Legatos fuerint hîc, & generis humani redemtorem adoraverint: Beatorumque Apostolorum cineres venerabuntur in hoc monte sancto ejus, ex quo rectæ Fidei, & cœlestis sapientiæ documenta, tamquam ex eodem spiritu, ad cætera mundi membra derivantur.

14 Quod verò attinet ad fraternitatem tuam, & ad *Sacerdotes Societatis Jesu*, venerabilis Frater! triumphatis in benedictione Apostolici Senatus, & plausu Europæ; nec vobis constanter perseverantibus ea perfecti decoris diademata in cœlo deerunt, quæ pollicetur Omnipotens propagatoribus regni cœlestis. Benedicimus sacris vestris laboribus: petimus vobis Angelorum auxilia: pollicemur Pontificiæ auctoritatis patrocinium. Dilectus filius, *Societatis vestræ Præpositus Generalis*, qui tuis consignatum monumentis *regale jus jurandum* ad nos detulit, prolixè testari poterit, quâ te laude & charitate prosequamur plantantem cœlos in Æthiopicis agris. Cætera ad cœleste hoc negotium spectantia ex iis literis accipies, quas congregatio Cardinalium fidei propagationem curantium, scribet Fraternitati tuæ; cui iterum peramanter benedicimus. *Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die IV. Martii M.DC. XXVIII. Anno Pontificatus nostri quinto.*

Epistola Papæ ad BASILIDEM filium Imperatoris primogenitum.

15 URBANUS PAPA VIII.

Dilectissime in Christo Fili noster, Salutem & Apostolicam benedictionem.

Opulentia Nili fluit ad gloriam nominis tui, & filius Æthiopici Imperatoris *adolescis in spem potentissimi Principatus. Intellexisti tamen, Deo docente, te miserrimum fore, nisi fluenta Evangelii è Catholicæ Ecclesiæ fonte potares: nisi* Beatum Petrum in Romano Pontificatu *colens, nuncupareris & esses filius Dei, cujus patrimonium atque opificium est universa cœli, terrarumque compages. Plaudit* in Romana Ecclesia *pius regnantium Sacerdotum, & obsequentium nationum chorus*

 Christia-

L.III. c.11. *Chriſtianis virtutibus ſoboli in Æthiopia imperatura. Porro autem gaudet tibi regnum* 16
N. cxxv. *parari, è quo triumphalis pater volens ſceptrum imperii haberi virgam directionis, & framear Dei, profligat* Synagogas Satanæ. *Domeſtica tantæ virtutis imitatione eruditus, in ea ſtatione excubas, in quam convertuntur oculi cœli & terræ, exigentes à tuo ingenio conſilia, quæ habeantur lumina Spiritus Sancti, & fulmina cœleſtis ultionis.*

Ita eſt, dilectiſſime Fili, *conquieſcere in paterna regia non debes, donec Æthiopia univerſa ad pedes* Beati Petri *procumbat, & in* Vaticano *inveniat cælum. Doctrina enim Pontificum fiet iſthic non modò ſpes ſalutis, ſed etiam anchora tranquillitatis, & tutela principatus. Complectimur te brachiis Apoſtolicæ dilectionis coronatum ſcuto bonæ voluntatis*, dilectiſſime Fili: *cui obſequentes populos, & faventes cœlites inter armorum trophæa, & gaudia felicitatis precamur; tibique paternam benedictionem noſtram intimo cordis affectu impertimur.* Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſub Annulo Piſcatoris die XXVIII. Decembris M.DC.XXX. Anno Pontificatus noſtri ſeptimo.

N°. CXXV. Epiſtola Patriarchæ Pontificii ad Suſneum Regem ſuper edicto, quod Rex in cauſa religionis inſcio illo promulgaverat] Tot turbæ atque ſeditiones ſuper Romana Religione oriebantur, ut Rex edictum promulgaret, quô libertas rituum ſacrorum concedebatur, quatenus contra fidem non pugnarent. Id Patriarcha ægre ferens, Epiſtolam ad Regem dedit ſequentem (l): *Quanquam* Celſitudini tuæ (m) *dixerim, quòd jejunia quartâ feriâ loco* Sabbati *obſervari*: Miſſæ antiquæ emendatæ, *cum conditionibus à me præfixis, dici: Et* feſta, *uno* Paſchate *& inde dependentibus exceptis, iiſdem diebus, quibus antea conſueverant, celebrari poſſint; ſemper tamen monui* Celſitudinem tuam, *ne hujus rei promulgationem per præconem in caſtris tuis faceres. Quoniam qui rem proclamat, prout lubet id facit: & populus, qui auſcultat, dicta pro arbitrio ſuo accipit, & explicat. Id quod in hoc caſu ita factum eſt. Quanquam enim* Celſitudinem tuam, *ea quæ inter* 1
nos decreta erant, minimè negligere voluiſſe ſatis confidam, perlata tamen ad me eſt fama, per univerſam Æthiopiam ſparſa, quòd juſſu Celſitudinis tuæ *publicè in caſtris proclamatum fuerit*, ut unusquisque ad Religionem priſtinam, quam majores ſui profeſſi eſſent, rediret; *atque aliquos in caſtris ſuper hac re magnopere lætatos fuiſſe: veros autem Catholicos id ægrè admodum*, & *multo mœrore tuliſſe. Cui quidem rei modus, circumſtantiaque debitæ neglectæ unicè anſam præbuerunt, atque iſtius facti accuratam rationē* Celſitudo tua *Deo aliquando reddet. Interim ut ego & Epiſcopus (cui Spiritus S. regimen Eccleſiæ hujus, Chriſti ſanguine redemtæ, ut dicitur in Actis Apoſtolorum, commiſit) omnis culpæ exſortes ſimus, coram* Celſitudine tua *hic proteſtamur, omnem ordinem, qui jure obſervari debuiſſet, in hac promulgatione prorſus neglectum fuiſſe. Quoniam primò* 3
non Celſitudinis tuæ, *ſed noſtro juſſu promulgatio facienda erat; materiam enim purè Eccleſiaſticam continet. Itaque* Celſitudo tua *ſummi Sacerdotis* Azariæ ad Regem Oſiam
2. Par. 26. 18. *dicti memor eſſe debuiſſet*: Non eſt tui officii, *o Oſia!* ut adoleas incenſum Domino, ſed Sacerdotum, hoc eſt filiorum Aaron, qui conſecrati ſunt ad hoc miniſterium; egredere de ſanctuario, ne contemſeris, quia non reputabitur tibi hoc in gloriam à Deo. *Celſitudo tua quoque caſtigationis, quæ paulo poſt hunc Regem manſit, eadem operâ recordari poterit. Si verò fortaſſis non ſuffeciſſet, in Eccleſiâ hac edici, ſed edi-* 4
ctū in caſtris promulgari neceſſe fuiſſet, omnino aliquis è Patribus vel diaconis noſtris nomine noſtro præſtò eſſe debuiſſet, ne iſta tanto cum ſcandalo contigiſſent. Siquidem multi proclamationi iſti tunc præſentes teſtantur, prolatum in ea fuiſſe, ut dicantur Miſſæ ſicuti olim; *nulla ratione habitâ emendationis noſtræ: nec reliquorum monitorum ab initio à nobis præmiſſorum.* Feſtorum *tantùm in genere mentionem factam*, Paſchate reliquisque feſtis, *quæ inde tempus & locum in Calendario ſortiuntur, non exceptis.* Jejunium *denique, num feria quarta, an verò* Sabbato *obſervare quis vellet, id non relictum fuit libero cujusque arbitrio, ſed præciſe injunctum fuit*, ut jejunium quartâ & ſexta feria *haberetur*.

Quare conſentaneū eſt, ut nunc fiat quod in principio factū non eſt; ne ſit noviſſimus error 5
pejor

(l) Reperitur apud B. Tellezium L.V. c. 29. p. 481. (m) Utitur Patriarcha compellatione *Alteza*, quæ ſuperiori ſeculo ipſis Luſitanorum Regibus data fuit, cùm nondum *Majeſtatis* prædicatio in uſu eſſet.

pejor priori, utque repetatur proclamatio additis his declarationibus: & P. Diogo de Mat- L.III.c.11.
tos, *quem in locum meum substituo, præsto adsit. Quia verò hoc fieri non debebat sine* N.CXXVI.
consilio Abeto-Faciladis, (n) *per Deum* Celsitudinem tuam *rogo, ostendat illi hanc meam protestationem. Vtrumque verò admoneo, ut petatis illuminationem à Patre luminis, ne forsan oculos in regnum terrenum, quod transit, ita figatis, ut cœleste, quod durat, cum terreno simul amittatis.*

Alphonsus Mendez. Patriarcha.

N°. CXXVI. Responsum Regis ad præcedentem epistolam] (o)

1 Redditæ nobis sunt literæ *Dominationis tuæ*, ex quibus percepimus quid ad nos scripseris, super iis rebus, quas, ceu fidei non adversantes, ad componendos motus, & deliniendum populum, nobis concessisti. Nimirum *jejunare die Mercurii & non die Sabbati; & dicere Missas antiquas à te emendatas.* Cum adhuc Dancazæ commorarer, omnes qui in castris erant petebant, ut res à te concessas per præconem promulgari curarem. Intermisi id tamen tunc temporis, ne forsan rebelles metu coactum me petitis eorum cessisse sibi persuaderent. Jam verò ubi multùm flexas mentes comperi, proclamari ea, quibus annueras, jussi: & ne minimum
2 quidem, quod his quæ inter nos convenerant adversaretur, constitui. Quòd verò dicis, præcones pro lubitu edicta proclamare, & populum suo arbitrio ea accipere, id profectum est ab hominibus, qui rem, sicuti se habet, minimè compertam habuerunt. Quis enim unquam præconum edicta, quæ jussu regio proclamantur, augere vel imminuere ausit? aut quomodo populus his quæ audivit alium sensum affingere poterit? vel qua ratione aliquis dicere quiret, mutatam religionem, & ægrè id habuisse cordatiores? Cùm probè omnes sciant, ne jota quidem in religione immutatum fuisse. Neque adversarii causam habuerunt lætandi, quoniam perspicuè illis dictum fuit, non dicendas esse *Missas*, nisi quas Patriarcha ordinasset.
3 Sed homines improbi, atque turbarum cupidi, hæc tibi nova significarunt, quæ nunquam contigerunt, sed ab ipsis conficta fuerunt. Nos nihil fecimus præterea, super quibus te prius consuluimus; neque præcones edictis nostris vel minimum
4 quidpiam addiderunt, aut de iis omiserunt. Quæ cum ita sint, quid est quòd *Osiam nos meminisse* jubeas; *& quòd nos cum illo compares?* Leprâ in fronte à Deo punitus fuit, *quòd officio Sacerdotum sibi minimè convenienti se ingessisset, atque thura & sacrificia Deo obtulisset*; quò quidem nos semper abstinuimus, tantummodò jussimus proclamari ea, quibus consensum tuum accommodaveras. 2.Par. 26, 19.
5 Cùm religio Romana in regno nostro cœpisset, *nec precibus Patrum, neque miraculis ab ipsis editis* suffulciebatur, sed quòd eam nostræ doctrinæ conformem; in libris verò nostris erroneos & detortos ab interpretibus sensus deprehenderemus. Statuminavimus eam mandatis atque edictis nostris, non arbitrio populi: nec ad eum deliniendū, sed quoniā existimabamus, illam veritate maximè niti. Liberè autē &
6 proprio instinctu omnia ista fecimus, spernentes visibile, & contra sperantes invisibile regnum. Quid ergo est, *quòd nos oculos in regnū æternū, & non in terrenū breviq; transiturū, dirigere jubes?* quot è popularibus nostris occubuerunt? quot ditiones ab imperio nostro ob hanc causam avulsæ fuerunt? quæ specialiter referre meritò supersedemus,
7 quoniam tibi omnia nota sunt. Nobis non videtur quidpiam factum esse quod Deum offendat; nam si coacti nomen huic religioni dedissemus, aliquam veri speciem nunc haberet, quòd nos sublato metu illam rursus derelinquere, & aliò nos convertere vellemus: at sicuti eam libero nostro arbitrio amplexati sumus, ita ea, quæ semel comprobavimus, irrita reddere, & exstructa destruere non possumus; adeoque *Dominatio tua* nequissimis & mendacissimis istis obtrectationibus aures præbere imposterum cavebit.

 COM.

(n) Hic est filius Regis natu maximus cum honoris titulo, q. d. Gallicè *Monseigneur Basilides*. (o) Tellezius eam habet p. 481. b.

l. III. c. 12.
N. cxxvii.

COMMENTARIUS

Ad Lib. III. Cap. XII.

N°. CXXVII. Oratio Patriarchæ ad Regem, instante novâ
Religionis mutatione] Post ultimum prælium Lastense, cùm Rex tot cædium 1
pertæsus, jam ad restitutionem Religionis Alexandrinæ inclinaret, Patriarcha se-
quentem orationem ad eum habuit: (p)

Vicisse nos, Domine, primò existimabam, sed ecce victos nos esse deprehendo.
Quanquam enim rebelles nullam aliam ob causam pugnent, quàm ut Celsitudinem tuam
solio deturbent, verbis tamen restitutionem Religionis priscæ prætexunt. Id si obtinue-
rint, licet disjecti atque dispersi, non victi sed victores erunt. Sicuti itaque sub pugnæ 2
initium vota concipiendi tempus fuit: ita jam tempus venit ea adimplendi, quo Deus ob-
ligetur ad gratiam suam ulteriùs impertiendam. Quippe præsenti hac victoria præceden-
tibus omnibus quasi colophonem imponere, & Celsitudinem tuam ad propagationem sanctæ
Religionis suæ (cujus auspiciis eam reportavit) devincire velle videtur. Etenim Ca- 3
tholici potissimum exercitus robur fuerunt, eisque revera victoria debêtur, eorum enim tam
exiguus numerus non est, uti Celsitudini tuæ dixerunt. Quòd autem tam pauci appa-
reant, in causa est, quòd omni favore destituantur. At si tua Celsitudo eos ad se vocaret,
munera publica eis tribueret: & aliquam fiduciam in illis ostenderet, numerus eorum facilè
cresceret, atque imperium & religio pariter florerent. Verùm illi aliquo abhinc tempo- 4
ris spatio valde procul: angues contrà in sinu habiti fuerunt, ut feria sexta hic in quodam
hujus aulæ conclavi consilia inierint, non de ritibus, sicuti initio præ se ferebant, tolerandis,
sed quomodo ipsis radicibus securis admovenda, & religio Catholica ex Æthiopia funditus
extirpanda esset. Postea publicâ promulgatione libera electio populo & militibus concessa
fuit. Compertum verò est, si penes hos stet, utrum Christus an Barnabas dimittendus
sit, quòd istum, ejusdem cum ipsis vitæ generis hominem, prælaturi sint.

Res Fidei, Domine, hac ratione non expediuntur. In his si aliquid decernendum 5
sit, convocandi Episcopi, ubi eorum copia est, sin minus, Sacerdotes & Clerici maturioris
judicii. Ne materia quidem Politica cum omnibus communicari solent, sed cum illis tan-
tùm, qui prudentia & rerum experientia pollent. At nunc Muhammedanos, Gallæos
& Gentiles à mulieribus instigatos, tanquam Consiliarios vel Censores, imò veræ vel
falsæ religionis judices conspicimus. Celsitudo Tua innumera beneficia, quæ Deus, 6
postquam fidem Catholicam amplexa est, tibi exhibuit, in animum sibi revocet; quòd Deus
omnes, imperium tuum detrectare ausos, (quod quidem malum Æthiopiam semper afflixit
& afflicturum est, donec vera fides firmas ibi radices egerit) elapso tempore ad pedes tuos
prostraverit, & quòd in ultima hac occasione, ubi ad extrema perventum erat, dextram
suam non infirmatam esse testatus sit. Memento quòd non armis, aut metu à Patribus in- 7
ductus, sed vi veritatis Romanæ convictus, antiquæ falsæ Religioni valedixeris. Me-
mento quoque me non mea sponte huc venisse, sed postquam pluribus literis Patriarcham
& Episcopum efflagitasses, à Pontifice Romano Regeque Lusitaniæ, fratre vestro &
Domino meo, me huc missum esse. Quod autem missionem hanc aliquantisper distule-
rint, inconstantiam, quam jam experimur, metuerunt, quam etiam præcedentes Reges Lu-
2. 15. 19. sitaniæ experti sunt, dum huc misissent duos Patriarchas (q) & cum uno ex his Christo-
phorum Gamæum, cum turma militum Lusitanorum, qui imperium hoc ex servitute Mu-
hammedanorum acerbè illi dominantium, exemerunt, non ut sibi id servarent, sed ut
majoribus tuis restituerent. Neque is unquam animus Regum Lusitaniæ fuit, nec
un-

(p) Extat apud Tellezium Lib. V. c. 13. p. 490. b. (q) Iohannem Bermudem, & Andream Oviedum, de quibus latè supra.

unquam amicitiæ ſuæ, & tantarum impenſarum aliam remunerationem expetiverunt, quàm L.III. c.12.
8 *ut imperium hoc* Eccleſiæ Romanæ *jungeretur, in eaque perſeveraret. Hunc in finem* N. CXXIIX.
me, & poſtea Epiſcopum *qui hic moratur*, Sua Sanctitas & Sua Majeſtas *huc miſerunt*, & CXXIX.
neque nos inopes, ſed multis libris & ornamentis pontificalibus onuſtos; ne tibi oneri aut ſuſtentatione noſtrâ graves eſſemus. Cernis jam Domine! *quàm juſtâ ratione illi nitantur, & quoniam ad ſumendam debitam ſatisfactionem nimis procul abſunt*, Deus, qui ubique præſens eſt, id loco eorum agere non intermittet; *Vides labem, quam* inſignibus Leonis tui de tribu Juda *inuris: æternam maculam, quam gloriæ & genti tuæ imponis: quantis denique peccatis hâc tuâ* apoſtaſiâ *anſam das. Hac utique, ut & pœnas quas ideo Deo dabis, ne oculis meis intueri cogar*, jube me hic in conſpectu tuo capite truncari.

N°. CXXVIII. Reſponſum Regis ad præcedentem Orationem

1 nem] Tellezius ſcribit: Regem quaſi attonitum, & animo prorſus alienatum ad ea L.V. c.33.
tantùm Patriarchæ reſpondiſſe, quæ ſe maximè feriebant, his verbis: p.492.

Quomodo dici poteſt, quod ego non faverim Catholicis? *quibusnam unquam magis favi? At* hæretici *multi ſunt. Omnes qui rebellant, religionem prætexunt. Tot myriades nunc occidi; quot mihi occidendi adhuc reſtant? Cum quanta multitudine mihi pu-*
2 *gnandum adhuc erit? Omnes jam defatigati ſunt. Omnes me deſerunt. Nihil ampliùs poſſum. Neque nunc agitur de mutatione aliqua religionis, ſed tantùm de ritibus nonnullis; ſaltem de his ſolis mecum locuti ſunt. Si præterea aliud quid dixerunt, interrogabo eos, neque quicquam ſtatuam, quod non priùs curem tractari cum tua Dominatione.*

N°. CXXIX. Oratio deputatorum Regis ad *Patriarcham Alphonſum Mendezium*, cum Alexandrinam religionē reſtituere vellet.

1 vellet.] Orator fuit *Za-Mariamus*, qui tanquam regis nomine Patriarcham ita allocutus eſt; ut habet B. Tellez Lib. V, c. 34. p. 493.

Tomamos eſta Fè; trabalhamos primeyro por ella com grande cuydado; mas a gente nam folga com ella. Eliòs ſe levantou por odio que tinha contra Raz Sela-Chriſtós, & tomando a voz de defenſor da Fé, de primeyro ajuntou & morreo com muyta gente. Cabrael fez o meſmo: Tecla Gœrguis lançou o meſmo bando de acudir pela Fé de Alexandria, & morreó com muyta gente. O meſmo fez o anno paſſado Serça-Chriſtós: Eſtes villoens com eſte titulo peleyjam, & he ſem numero a gente, que ſe lhes ajunta: Todos acodem a elles, & me deyxam.

2 A Fe de Roma nam tem mal, mas eſta gente nam a entende, querem a de ſeus antepaſſados. Deyxarey a os que folgarem com eſta Fé, que fiquem nella, aſſim eſtiveram neſta terra os Portugueſes deſdo tempo do Emperador Aſnaf-Segued, & comiam, bebiam & caſavam com as filhas dos Amaras; porem a os que nam quizerem eſta Fé de Roma, darey a Fé de primeyro.

Amplexi ſumus iſtam Religionem [Romanam] *Laboravimus primò pro illâ cum maximâ ſolicitudine, ſed populo non placet.* Ælius *rebellavit ex* 3, 10, 54.
odio, quod conceperat contra Ras-Selaxum, *& aſſumens titulum* defenſoris Fidei, *primus copias contraxit, & cum multis occubuit.* Cabraël *idem* ibid. 89.
fecit. Tecla-Georgius *idem edictum propoſuit pro defenſione fidei Alexandrinæ, & mortuus eſt cum multis hominibus. Idem fecit anno præterito* Serza Chriſtus: *Agreſtes hi* [Laſtenſes] *hoc prætextu pugnant, & innumeri ſunt, qui ſe illis aſſociant. Omnes currunt ad illos, & me deſerunt.*

Fides Romana *nihil mali continet, ſed populus iſte id non intelligit. Religionem majorum ſuorum requirunt. Quam permittam illis, quibus ea placuerit, ut in ea permaneant. Sic enim in regno hoc à tempore* Atznaf-Saghedi [Claudii] *Luſitani extiterunt, ederunt, biberunt & junxerunt connubia cum filiabus* Amharenſium: *iis autem qui* Fidem Romanam *noluerint, permittam religionem antiquam.*

N°. CXXX. Reſponſio Patriarchæ ad præcedentem propoſitionem

1 poſitionem] Audita hac propoſitione, ſtatim miſit Patriarcha *Emanuelem d' Almeyda*, qui Regi reſponſum referret, quem ille reperit oculis demiſſis & triſtibus, eumque allocutus eſt ſequentibus verbis: (r)

Celſitudo tua Patriarchæ nuntiari juſſit, regnum tuum peſſum iturum hac religione

(r) B. Tell. Lib. V. c, 34. p. 493.

L.III.c.12. gione [Romana]: & quod propterea illis, qui id desiderarent, permittere velles ritus
N.CXXXI. Majorum suorum; qui autem Romanos præferrent, eos quoque retinerent. Re- 2
& CXXXII. spondit igitur Patriarcha: *Ego Domine non minus amo* Celsitudinem tuam *quàm Re-
gem Lusitaniæ; & sic paratissimus sum concedere omne id, quod salutare judicatum fuerit
imperio tuo, modo non contrarietur puritati Fidei. Quicquid enim est peccatum coram Deo,
non potest esse salutare regno; neque id ego concedere possum: neque* Celsitudo tua *petere.*
Attamen in hac causa quæ nunc agitur, duo potissimum sunt consideranda. *Pri-* 3
mùm illi, qui nondum S. Religionem [Romanam] receperunt, sicuti agrestes *Lasten-
ses*, eos *Celsitudo tua* hoc tempore dissimulare poterit, permittens illis, ut vivant sicut
olim in erroribus patrum suorum: *Secundò* illi qui jam fidem Catholicam receperunt,
eamque confessione ac sacrâ communione testati sunt, obstringentes se Sacramen-
to publico ad obediendum in omnibus S. Ecclesiæ Romanæ, istis *Celsitudo tua* dice-
re non potest: *Permitto vobis rursus fidem patrum & avorum vestrorum.* Nam si hoc
fecerit, peccat gravissimè contra Deum, & ego peccaturus essem, si id permitterem
aut suaderem. Addo, (si licitum est peregrino in aliena regione de Republica 4
consultare) talem licentiam, ut mihi videtur, si *Celsitudo tua* eam dederit, in manife-
stum exitium regnorum tuorum cessuram esse. Etenim nihil aliud quàm divisio-
nes & bella civilia excitabit, dum alius se *Romanum*, alius *Alexandrinum* prædicabit.
Quid aliud inde secuturum est, quàm extirpare, cædere, occidere? & id quod
omnes facilè agnoscent, *Abbuna pro his: Patriarcha pro illis*, & tandem *duo regna* & *duo
Reges* erunt.

N°. CXXXI. Proclamatio pro restituenda Religione
Alexandrina, voce præconis facta] Hancin historia nostra verbis La- 1
tinis jam dedimus; eam fidei causa nunc quoque Lusitanicè verbis B. Tellezii hîc
damus. L.V.c.34. p.494.

*Ouvi, ouvi, primeyro vos demos esta Fe tendo a por boa, mas morreo muyta gen-
te sem conto com* Elios [Jonael hîc omissus est, de quo in Hist. Æth. 3, 10. 63] Ca-
brael, Tecla Guerguis: Serça Christós, *& agora com estes* Villoens. *Pelo que vos da-
mos a Fè de vossos pays. Entrem em suas Igreyjas os Clerigos de primeyro, metam seus ta-
bores, digam Missas*, & *alegray vos.*

COMMENTARIUS

AD LIB. III. CAP. XIII.

N°. CXXXII. Epistola Patriarchæ ad Basilidem Regem,
Susnei jam defuncti successorem, cùm aulâ atque provincia suâ
exire juberetur] Extat apud Tellezium Lib. 6. p. 516:

Daniel Meherata Christos (s) & Denaceos *retulerunt mihi mandatum* Celsi- 1
tudinis tuæ, *ut cum omnibus Patribus in regnum* Tigre *secederem: exposueruntque simul
rationes, quibus* tua Celsitudo *ad id permota fuerit. Ego tamen non discedere, imò ne qui-
dem dicere possum, quòd hinc discessurus sim, antequam responsum à* Celsitudine tua *ad
ea quæ hic scribo, acceperim.* Domine! *in Æthiopiam non veni meâ sponte, sed missus* 2
sum à Pontifice Romano, capite totius Ecclesiæ, & à Rege Lusitaniæ *fratre tuo, à quo
Pater tuus pluribus literis petierat, ut sibi Patriarcham mitteret. Veni ego*; Pater tu-
us, Tu, & tota Æthiopia *me ceu* Patrem & Pastorem suum *exceperunt, atque* Ecclesiæ
Romanæ sacramentum obedientiæ, *me praeunte, dixerunt. Septem annos, sicuti Iaco-
bus, custodiendo gregi Labanis, secundum acceptum à Deo talentum omnibus inservii, prædi-*
cando

(s) Nomen est Æthiopicum significativum ምሕረት : ክርስቶስ : *Misericordia
Christi.*

cando, docendo, Sacramenta administrando, & Ecclesias visitando. Libris impressis hoc jam L.III.c.23.
2 per universum mundum vulgatum est. Iam me possessione, in quam Deus & vosmet ipsi N.cxxxii.
me immisistis, deturbare atque in regnum Tigra ablegare paratis, inde forsitan in Indiam
& Lusitaniam mihi revertendum erit. Omnium ludibrio exponendus sum, qui dicturi sunt:
me ob grandia scelera in Æthiopia commissa inde ejectum fuisse, ab illis ipsis, qui me tam im-
pensè ut venirem rogavissent. Et licèt in Indiam non redirem, sed Fremonæ ad pedes de-
functi Patriarchæ Dn. Andreæ de Oviedo, sepulchrum meum invenirem, idem nihilomi-
4 nus in India, Europa & universo Orbe dicturi sunt, cùm me expulsum audient. Qua-
re ut toti mundo rationem de me reddere queam, oro & per Deum Celsitudinem tuam ob-
testor, ut cum omnibus proceribus tuis causas, ob quas me dejecisti, & in exilium egisti, scripto
consignatas mihi exhibere velis; An ideò, quòd religio quam prædicavi, & doctrina quam
docui, falsa sit? An ideò quòd vita haud integer, neque sceleris purus, scandalum præbuerim?
An vero quòd officio pastorali meo non ex asse satisfecerim, dum vel superbus in verbis, & se-
verus in pœnis: vel extremè remissus & negligens fuerim, aut aliâ aliquâ re peccaverim?
5 Præterea Celsitudini tuæ in memoriam revoco, quòd Pater tuus aliquando à me petiit,
ut priscos quosdam ritus, qui ante adventum meum in Æthiopia immutati fuerant, restituerē;
tunc omnia, quæ ille designaverat concessi. Et cùm tandem aliorum quoque mentionem in-
jiceret, de quibus in principio non locutus erat, respondi: Me omnia, quæ juri divino non
adversarentur, concessurum esse; unicô tantum, nempe distributione S. Cœnæ Lai-
cis sub utraque specie facienda, exceptô. Quanquam enim hoc jure divino in-
differens sit, istam tamen concessionem Summo Pontifici Romano, Successori Petri & Vi-
cario Christi in terra, reservatam esse: Illi me scripturum, & rationes ex utraque parte
stantes, verè & sincerè expositurum tunc promisi; quò ille, ceu dispensator fidelis &
prudens, quem Dominus familiæ suæ præfecit, quæ ex usu fore judicaret, constituere
6 posset. Quod Patri tuo tunc obtuli, Celsitudini tuæ nunc denuò offero & declaro, si
cum imperio tuo Ecclesiæ Romanæ, ceu capiti reliquarum Ecclesiarum obedire, & fidem
ejus profiteri volueris, me omnia concessurum, quæ salva conscientia modo supradicto concedi
possunt. Tandem à Celsitudine tua peto, idque conveniens & necessarium existimo,
ut omnes Æthiopiæ eruditos, antequam discedam, convoces, quò mecum disputent, atque dubia
sua, quæ in materia religionis occurrunt, coram exponant; de divina misericordia atque bono
eorum ingenio hoc mihi polliceor, me illos ad cognitionem multorum errorum hac in re per-
ducturum; & si in aliquo errare nos credant, veritatem me illis ita demonstraturum, ut con-
fiteri necesse habeant, contra doctrinam cathedræ Petri ne inferni quidem portas prævali-
7 turas. Hoc ad quietem regni Celsitudinis tuæ facere puto, si enim hoc non fiet, plebs
vilis & iners dicet: eruditos Æthiopiæ non ausos fuisse comparere coram luce Magi-
strorum Ecclesiæ Romanæ, sed quod oculis clausis tenebras exteriores prætulerint.
8 Neque sufficit excusatio quam prætendunt, excommunicatione impositâ se à disputationibus
nobiscum instituendis arceri; quoniam non tantam potestatem habet Patriarcha Alexan-
drinus, ut hanc ob rem anathematis fulmen subditis suis intentare queat; sicut ne Papa qui-
dem Romanus id suis injungere valeret, qui sunt omnes Christiani in omnibus mundi par-
tibus constituti; quoniam hoc in destructionem fidei vergeret, quæ disputationibus erudito-
rum declaratur & illustratur. Adversaretur jussui divino & SS. Apostolorum Petri &
Pauli: Iussui divino, inquam, quoniam ille discipulos, & per eos totam Ecclesiam sic alloqui-
tur: Euntes docete omnes gentes, sive sint Iudæi, sive gentiles, sive hæretici; & alibi: Matth. 28,
9 Quærite & invenietis, pulsate & aperietur vobis. Quoniam disputando in veritatem 19.
inquirimus, & portas ipsius pulsamus. Id foret contra mentem S. Petri, quoniam ille omnes Luc. 11, 9.
Christianos hortatur, ut parati sint ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, 1.Pet. 3,15.
quæ in vobis est spe. Paulus verò ad discipulum suum Timotheum hæc dicit: Oportet cap. 3, 2.
Episcopum esse Doctorem. Et ad Titum scribens, in quo officium Doctoris consistat, de- cap. 1, 8.
clarat: Ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.
10 Deinde si quis est, qui veritati nos obniti cogitat, quare convincere nos non sustinet? Dicere
autem: trecentos & octodecim patres excommunicationem in eos decrevisse, qui
cum Lusitanis vel Romanis disputarent, id omni caret fundamento, imò est contra

L.III.c.13. *omnem veritatem, quoniam Episcopi* Hosius, Victor & Vicentius, *Legati Patris* S. Sylve-
N.cxxxiii stri, Constantini M. Magistri, *præsides hujus concilii fuere, qui gladium excommunicatio-
nis non contra semetipsos eduxisse, atque visceribus suis immisisse censeudi sunt. Quare ad
excommunicationem confugere, nil aliud est quàm velum quærere, quod tamen ignorantiam
quærentis obtegere non potest.* Quòd autem Celsitudo tua *sclopeta* mea relinqui jubet, II
concedat quæso, ut servi mei ea Fremonam usque ferant. Dehinc remittentur: vel
milites Lusitanos iis instructos per loca periculosiora me comitari jubeat.

Alph. Mendez, Patriarcha.

No. CXXXIII. Responsum *Basilidis Regis Habessinorum* ad præcedentem *Patriarchæ* epistolam (t)] 1

Audiat Dominatio tua id quod dicimus & scribimus.

Ecce redditæ sunt nobis literæ tuæ; & omnia in iis contenta percepimus.
Quod *Dominatio tua* dicit, ut tibi scribamus causas, *quare officio, quod Dei & Impera-
toris voluntate tibi collatum erat, demovearis.* Bene scis, quòd quamdiu Impera-
toris Patris nostri potestati subjecti fuimus, nunquam voluntatem ejus transgressi,
nec verbis illi oblocuti simus, sed in omnibus quæ nobis diceret, jussibus ejus obtem-
peraverimus. Nec enim liberum nobis erat dicere, hoc faciam illud omittam; hoc
volo, illud nólo. Neque ullius negotii recordamur, quod nostro solo arbitrio fecis-
semus. Igitur quod ad causam Religionis attinet, consilii hujus participes non 2
fuimus: neque Consiliariis nos adjunximus: neque ab initio quando ædificari cœ-
pit: neque in fine quando destructum fuit. Ast scimus, quod Imperator Domina-
tionem tuam ad se vocaverit: & quod Patres quoque illius voluntate venerint: &
quod ante & post adventum eorum in Æthiopiam Imperator multos labores pertu-
lerit: & continuis ferè bellis conflictatus fuerit, quò res sacras ordinaret: pugnans
modò contra filios suos: modò contra servos suos, quos ipse honoraverat, & ex in-
fima paupertate sustulerat: modò contra subjectos suos tributa sibi pendentes.
Nos quoque, ex quo ad ætatem armis idoneam pervenimus, nunquam bellare ces- 3
savimus, quò Imperatoris patris nostri voluntatem adimpleremus: ita ut nullum
planè laborem nec periculum detrectaremus, sed strenue potius & sine pigritia cun-
cta ejus mandata exequeremur. Post pugnam, quæ initio hujus hyemis in Wai- 4
nadega commissa est, omnes literati castrorum, Monachi, & totus populus, tam
parvi quàm magni, ausi sunt Imperatorem alloqui, non verentes illi dicere: *Quo
usque tandem vexabimur, & quamdiu rebus inutilibus defatigabimur? Quamdiu cum
fratribus & parentibus nostris pugnabimus? dextrâ sinistram, & sinistrâ dextram ma-
num nobismet ipsis amputantes; cùm nullum Religio Romana habeat additamentum: ne-
que differentiam ab ea, quam antea professi sumus, sed omnia eadem sint. Etenim cùm
Romani dicunt*, in Christo dari duas naturas, nimirum divinitatem & humanitatem,
id ipsum etiam nos statim ab initio sciebamus, usque in hodiernum diem. Credimus enim 5
quòd idem Christus Dominus noster sit perfectus Deus & perfectus homo; perfectus ho-
mo in humanitate, & perfectus Deus in sua divinitate. *Quandoquidem verò hæ
illius naturæ non separatim, neque discreta à se invicem extant; (quia divinitas ejus cum car-
ne unita est, neque separatim consistit: & caro ejus conjuncta est cum divinitate, neque per
se subsistit sine divinitate,) propterea non dicimus; quòd sint duo, est enim unum;
quoniam facta est una res ex duabus, ita tamen ut non confunderentur, neque misceren-
tur naturæ in suo esse. Et quia eadem res est, nos utimur nomine unitatis.* (u)

Disceptatio autem super hoc articulo non est res magni momenti: neque 6
ista fuit causa quòd populus noster nobiscum belligeraret, sed potiùs *quòd illi sanguis*
Joh. 6, 54. *in S. Cœna denegaretur*; cùm tamen ipse Christus in Evangelio suo nobis dixerit: *Nisi
manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam*

æternam

(t) Tellezius Lib. 6. c. 3. p. 118. b. eam habet Lusitanicè. (u) Notet hîc studiosus Lector quæ supra de hac quæstione retulimus cap. 4. hujus Libri N. 88 §. 19. & seqq. ut & N. 94. & seqq. è quibus sententia *Jacobitarum*, speciatim *Habessinorum de una natura* plene cognosci poterit.

æternam (x). Et cùm ille ipse S. Cœnam instituerct, cùm corpus suum discipulis L.III. c.13.
suis distribuisset, & ipsemet illud degustasset, (y) non dicebat illis: *Sanguis est in* N.cxxxiii.
mea carne, quam modo vobis dedi; sed: *Accipite, bibite & dividite inter vos*; & fece- Luc.22,17.
runt discipuli sicut eis præceperat & indicaverat, dicendo eis: *Hoc facite in meam com-*
7 *memorationem*. Neq. hoc solum fuit, quod populus ægrè tulit, sed etiam *quòd jeju-*
nium feriæ quartæ infringeretur, neglectis excommunicationibus S. Petri & S. Pauli,
qui in octo Synodis (z) excommunicaverunt eos, qui jejunium hoc negligerent.
Neque ob istud solum, sed quoniam nos *in prima quadragesima septimana* quæ *Sancta*
vocatur, edere & bibere viderent; & quòd audirent, nos idem facere in fine qua-
dragesimæ *sextâ feria passionis, manè comedendo*; quo tempore illi sine cibo cubitum
8 ibant, usque ad diem Resurrectionis Dominicæ. Similiter, *quòd diebus jejunii*
manè sacram Eucharistiam præberent: & quòd moribus Romanis dispensatio daretur
istis diebus *lac & butyrum comedendi, & aquam bibendi*: *& quòd omnia festa totius anni*
mutata fuerint, & quòd *tam viri quàm mulieres omnes*(a), *nullo immundorum habito discri-*
9 *mine, templa intraverint.* Potissima autem causa, ob quam nostrates nos maxi-
mè aversarentur, fuit, *quod adhuc semel baptizarentur*, tanquam antea pagani & pu-
blicani fuissent: cùm tamen disputatio de hoc articulo inter nos & Romanos non adeò
magna sit: & *quod Sacerdotes & Diaconos nostros*, tanquam sacris ordinibus minimè ini-
tiatos habuerint; ita ut *Sacerdotium sacerdotio, diaconatū diaconatu cumularent*. *Arcu-*
las nostras *ligneas* (b) *cremaverunt lapideas* verò *denuò sacraverunt*, tanquam antea sa-
10 cræ non fuissent. Inprimis *Monachi* ægre tulerunt, quòd *ritus & leges suæ non*
servarentur, neque liceret illis pro more suo jejunare; & quòd PP. Societatis
eos à se repellerent, neque admitterent ad se secundum morem Monachorum.
11 Ob hæc & alia similia, tam iis qui propè, quàm qui procul erant, exosi eramus,
dixeruntque Imperatori: *Audi consilium nostrum! Aut sine nos abire per Mundum: aut*
nos jube interfici, quoniam indies major moles belli sentitur. Cùm hæc dicerent Im-
peratori, nos illis non accedebamus. Ille verò causam tam urgentem audiens,
atque audaciam & protervi am eorum perspiciens, facilè sensit eos neque deliniri
neque puniri posse; ideoque illis dixit: *Capite vosmet ipsi consilium, quod vobis opti-*
mum visum fuerit. Inierunt ergo consilium redeundi ad prisca sacra, & ritus
suos antiquos. Propterea Imperator id ipsum indulsit, atque edicto promulga-
12 vit. Cùm autem *Dominatio tua* ista omnia sciat, quare petis ut causas tibi expo-
namus, ob quas ab officio depositus fueris, quod Deus & Imperator tibi commise-
rint. Ille ipse Imperator, qui *Dominationem tuam* vocavit, atque mandatum dedit,
hæc omnia fecit. Nunc, quoniam *Metropolita Alexandrinus* jam in itinere est,
(quod non putabamus) & dicit: *Non possum cum Patribus & Patriarchâ in eadem re-*
gione commorari: & ordinationes sacerdotum peragere; ideò *Dominationem tuam* Fre-
monam secedere, ibique manere jussimus.
13 Quod autem dicis: *Si Æthiopiæ populus Ecclesiæ Romanæ obedire velit, te in omnib'*,
quæ fidei non adversantur, dispensaturum; ad eam rem tempus jam tum præterla-
psum est. Quomodo denuò ad id redire possunt, quod deseruerunt, & à quo ab-
horruerunt, postquam rursus gustum legis antiquæ habuerunt? *Potestné homo* Joh.3,4.
secunda vice nasci cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suæ, ex quo egressus
14 *est, iteratò introire.* Porro dicit Dominatio tua: *ut ante discessum tuum omnes vi-*
ros doctos Æthiopiæ, ad disputationem super rebus fidei habendam, convocem. Sed & hoc
quoque in principio resedit. Itane hoc negotium argumentis confectum fuit?
Nonne ad vim conversi sumus, adimendo aliis prædia sua: alios comprehendendo,
eosq; variis pœnis & castigationibus afficiendo, quòd nos sequi nollent. Multos è

 deser-

(x) *In vobis* habet textus, at versu seq. extat *vita æterna.* (y) *Depoys de ella mesmo o provar*, habetur Lusitanicè. (z) Sic quidem extat in Lusitanico ast ego non dubito intelligi *octo libros variorum Canonum*, quos illi vocabulo *Synodus* comprehendunt, & *Novo Testamento* annumerant ut docuimus in Hist. nostra Lib. III. c. 4. 27. (a) Menstruatas enim à templis arcent, præsertim vestibus malè tectas, ut apud pauperes Æthiopissas moris. (b) Æth. ታቦት ; Lusit. *Pedra d'Ara*, *Petra Ara*, aliàs *Lapis sacratus*, seu *Altare portatile*, de cujus consecratione agitur in Pontificali Romano.

L.III.c.13. desertis, ubi herbas comedebant, vi protraximus, ut eos collocaremus ubi esse
N.cxxxiii. nolebant. Ne illi quidem exempti erant, qui in speluncas refugerant; quomodo 15
eos denuò vexare poterimus disputationibus ultra afflictiones, quas in deserto & exi-
lio toleraverunt? Talis justitiæ species nec coram Deo, nec coram hominibus vali-
tura esset. Quod comitatum Lusitanorum spectat, ille concedi non potest. Eli-
gemus tamen, & dabimus hominem fidum, qui multis famulis stipatus, *dominatio-*
nem tuam cum omni sua supellectile securè conducat.

Epistola ista omnium maximè momentosa est, continet enim veras dissidii 16
gentis Æthiopum cum Patribus Societatis causas, à Rege ipso expositas, & ex actis
Pp. Societatis à Patre provinciali B. Tellezio memoratas. Eas hîc velut in compen-
dium redigemus. Primò Rex tractat controversiam de duabus naturis remo-
tivè, quòd non tam momentosa, nec causa pugnarum fuerit; sed potius

1. *Privatio* calleis *in S. Cæna.*
2. *Translatio jejunii* à feria quarta *in septimam.*
3. *Initium* quadragesimæ *decem diebus tardius in Romanâ Ecclesiâ.*
4. *Quod* feria sexta hebdomadis sanctæ *ante vesperam comederint.*
5. *Quod in diebus jejuniorum* Eucharistiâ manè *usi fuerint.*
6. *Quod dispensationem dederint* lacticinia edendi, & aquam bibendi *in diebus jejuniorum.*
7. *Quod* Calendarium *mutatum fuerit.*
8. *Quod* mundi & immundi *viri & fœminæ*, [i.e. pollutæ vel menstruatæ] in templa admissæ *fuerint.*
9. *Quod* rebaptizaverint *Habessinos.*
10. *Quod* ordinaverint de novo *Sacerdotes & Diaconos.*
11. *Quod* arculas Eucharisticas [lapides sacratos Canonistis] *Habessinorum aboleverint: vel de novo sacraverint. sup.* §. 9. *b.*
12. *Quod ritus & leges* Monachorum *spreverint.*

Deinde narrat sacrorum causam violenter tractatam: aliis prædia adempta: alios 17
è desertis & speluncis retractos, qui Romana sacra acceptare nollent. Quomodo vel
cujus jussu vis ista facta fuerit, neque in Tellezio, neque in aliis Patrum Societatis re-
lationibus reperio; & tamen vera à Rege ad Patriarcham scribi nullus dubitandi lo-
cus est.

Judicium de his unicuique liberum erit. At de jejuniis regulam vulgarem non agnoscere videntur Habessini, quæ talis est. *Dissonantia jejunii non tollit consonantiam fidei.*

ADDITIO.

Operæ pretium videtur, addere hîc epistolas Regis Basilidis & Pa- 18
triarchæ Alphonsi Mendezii, sub discessum istius, desperata reconcilia-
tione, scriptas; alteras Æthiopica simplicitate: alteras indignatione & exprobrati-
onibus repletas, quarum exempla lectoribus hîc damus.

Epistola Imperatoris Sultan Saghedi (c) perveniat ad Patriarcham, Episcopum, Patrem Jacobum, (d) & reliquos Patres.

Audi id quod tibi dicimus & scribimus. 19

Ecce Asma-Georgius, Tacà-Christus, & Melca-Christus *referri curaverunt*
nobis res multas quas ipsis dixistis; multasque rationes quas dedistis, cùm jussu nostro nun-
ciatum vobis esset, illique vobis significavissent: Revertimini in terram vestram ex qua
egressi estis. *Primò dixistis:* Nos non venimus nostrâ sponte, sed missi, post
multas Epistolas ad nos vocandos scriptas. *An non nostis, quòd jam tum in pri-* 20
mis

(c) Extat apud Tellezium Lib. VI. c. 24. p. 565. (d) *P. Diogo de Mattos* intelligi puto.

mis nostris epistolis multas causas vobis exposuerimus, propter quas vos constrinximus ad L.III. c. 13.
emigrandum in vestras regiones? quare petitis, ut eas scribamus adhuc una vice? An non N.cxxxiii.
nostis, quæ contigerunt inter vos & inter populum Æthiopiæ: & acres contentiones quæ semper inter vos fuerunt, dum vestra sacra, vestros ritus atque religionem vituperaverunt? adeò ut nisi Dei potentia supernè, & favor Imperatoris infernè vos protexissent, non dico quòd viginti duos annos, sed ne unum quidem, imò ne dimidium anni vobis hic vivere datum fuisset. Non necessarium est scribere nunc vobis, quanta vis hominum propter hanc causam occidioni data fuerit. Quantos labores, quantasq; insectationes Imperator vestri causa perpessus fuerit; quia ista cuncta vos ipsi optimè cognita habetis.

21 *Verùm enim verò Imperator videns & cognoscens, quod negotium istud religionis nullo modo consistere posset, ille ipse sicuti id primo inchoaverat, ita rursus mutavit; revertens ad doctrinam fundamentalem Patrum suorum, quæ est* Petra Fidei Alexandrinæ, *eamque stabilivit edicto publico, ne unquam rursus commoveretur à generatione in generationem* (e).

22 *Quod attinet ad bonam historiam fortissimorum Lusitanorum, quam nobis in memoriam revocare voluistis, qui tempore Imperatoris* Atznaf-Saghedi [Claudii] *in* 2,6,19.
Æthiopiam defendendæ Religionis causâ venerunt, optimè novimus quòd boni finis causâ venerint: & quòd illo anno, quo illi intraverunt, simul pax influxerit instar fluminis, neque populus contra populum insurrexerit. Illi enim neque concionabantur, neque docebant, ut destruerent religionem antiquam traditam à Patribus & Apostolis: neque quenquam cogebant ut observaret alia sacra quàm ista nostra, quæ tunc publicè obtinebant, sed potiùs pro illa defendenda, & è manu prædatoris & latronis, ducis nimirū Muhammedici exercitus liberanda, pugnabant. Digni utique sunt multâ laude.

23 *Receperunt etiam sua præmia à Regibus nostris, ita ut plantarent vineas suas, & colerent agros, in regione ubi nihil prorsus, ne quidem pedem soli hæreditate acceperant. Quicquid autem reliquerunt, id filiis eorum mansit, qui adhuc hodie vivunt, pane illis concesso, atque à patribus suis sibi relicto. Neque quisquam est qui illis dicat;* Quid vobis hîc rei est: vel quid facitis hîc? *Omnes enim norunt, quod propter bonum publicum venerint.*

24 *Quòd autem* tua Dominatio *dicit:* Reservavimus nobis absolutionem ab excommunicatione, quâ excommunicavimus gentem Æthiopiæ, à qua nemo illam absolvere potest nisi nos ipsi &c: *Responsio facillima est. Quum cœpissent* [Patres Societatis] *docere fidem in Æthiopia; Quæritur,* quo pacto permoverint homines ad suscipiendam illam? *Fortassis* excomunicationibus, aut ostentatione alicujus miraculi? *Minimè; neq; uno neq; altero: sed vis mandati regii homines eò adegit. Ille verò ipse vincula, quæ injecerat, rursus solvit: & vos optimè nostis, quòd nemo vestram doctrinam sua sponte receperit.*

25 *Porro quòd* tua Dominatio *dicit:* Æthiopia est nostra sponsa. *Sciendum, quod nusquam scriptum aut decretum sit, quod fœmina subjecta esse debeat marito solummodo voluntate Patris sui, aut matris vel cognatorum, nisi & ipsa in matrimonium consenserit. Propterea sciat* tua Dominatio, *quod Æthiopia non sit vera tua sponsa. Etenim modo diximus:* quòd nemo tuam religionem sponte sua susceperit.

26 *Quod ad* votum *attinet, multis hic distinctionibus opus est. Sunt enim aliqui, qui* votum concipiunt relinquendi bona sua, *& tamen monachi fieri nolint: alii, qui* virginitatem servare velint: *alii deposita virginitate vovent,* quod castitatem custodire velint propter amorem Dei &c. *Omnes isti ad complenda vota sua omnem vim in potestate sua positam habent; & si illa non implent, peccant; habent enim potentiam & assensum voluntatis suæ in potestate sua, quare regere possunt instinctum animalem, id est carnem. Ita se habent vota. Quid sibi vult* tua Dominatio, *dum dicit:* Voto obstrictus sum ne deseram Æthiopiam? *Tua Dominatio non deserit Æthiopiam, sed illa deserit te; neque* tua Dominatio *fugit ab illa, sed illa fugit à te, quemadmodum meticulosus fugit è prælio.*

27 *Quod ad* tuam Dominationem *attinet, nos testari possumus coram Deo, quòd multum amaveris Æthiopiam; sed quod illa te minimè dilexerit, sed potiùs multis acerbitatibus affecerit. Decretum itaque istius nostræ epistolæ hoc est:* Eant modò omnes in su-

(e) Sic loquuntur Æthiopes, pro *in perpetuum.*

L. III. c. 13. am patriam salvi & incolumes, atque etiam in itinere sine ulla molestia. *Deum* 28
N. cxxxIII. *enim testem invocamus, quòd nos non in culpa simus omnium illorum malorum quibus affecti*
fuistis. Quia Imperator Pater noster vos primo vocavit, & ille ipse vos rursus ablegavit.
Nos autem neque primo vos vocavimus, neque nunc amandavimus. Potius vos huc-
usque defendimus, atque vestri causâ cum Schagnensibus pugnavimus, qui vestras res
prædati fuerant, & quicquid receptum fuit, vobis remisimus. Imposterum autem ab
omni culpa liberi erimus, si vel res vestra perdantur: vel homines vos aggrediantur; quia
mandatum dedimus Za-mariamo, & omnibus præfectis Serawæ & Hamazenæ, *ut vos*
comitentur, atque illæsos Matzuam deducant, ubi navem emere, & in vestras terras profi-
ciscí poteritis. Adhac præfecto Turcarum Matzuæ *Arabicè scripsimus, ut vos bene suscipi-*
at, & in pace dimittat.

Præterea audivimus, quòd desideraveritis proficisci per Regnum Dancalæ *ad portum* 29
Baylurensem. *Sed nemo unquam illâ viâ venit præter Patriarcham. Nam omnes Lusi-*
tani & Patres, à primo illorum introitu usque ad hoc tempus, semper venerunt per Matzu-
am. *Portus enim* Baylurensis *subjectus est* Regulo Dancalensi, *& non Turcis.*

Verùm enim verò vanum nunc est rationibus & effugiis uti, quò minùs proficiscamini, 30
quandoquidem res omnis nunc acta & peracta est.

Etenim tale consilium vobis minimè profuturum esset, si moras necteretis; inde enim
secutura esset vestra perditio, & multi motus. Quare resistitis & dicitis: Non profi-
ciscemur? *Num vobis injuriam aliquam fecimus? aut bona vestra, quævé aliàs in hac re-*
gione acquisivistis, abstulimus? Istud minimè procedet. Eant modò, neq; quicquam rege-
rant, aut ullam exceptionem afferant. Atque iste finis est nostra epistola, nostrique sermonis.

RESPONSUM PATRIARCHÆ, 31

cùm jam ex Æthiopia excessisset, & in Turcarum manu versa-
retur, ut iram liberè effundere posset, cujus exemplum sequens est:

Epistola Patriarchæ Æthiopiæ injustè captivi, è sua Ecclesia eje-
cti, & à sponsa sua vi separati, perveniat ad IMPERATOREM SUL-
TAN-SAGHEDUM BASILIDEM, cum agnitione fidei Catho-
licæ, Apostolicæ & Romanæ, in qua sola datur
via veræ pacis.

Zierus attulit nobis epistolam à *Celsitudine tua*, cum essemus in itinere jam
per *Iohannem Akayum* traditi, & *Matzuam* abducti, ubi hospitium reperimus, quale
nobis antea imaginati fueramus. Etenim *Turcæ*, in principio nos lacte bonorum 32
verborum pascentes, mox fel avaritiæ suæ nobis gustandum præbuerunt, spoliando
nos & auferendo quicquid attuleramus, quod quidem parum admodum erat.
Equidem jacturam rerum nostrarum non multùm curabamus; id tantùm urebat
nos, quod pertentaremur, & publicè spoliaremur ab alienigenis. At si verum dice-
re velimus, non alienigenæ, sed nostrates & domestici ipsi nos spoliaverunt, *sicuti*
Gen. 9, 25 *Noë quondam ægerrimè tulit, quòd nudus visus fuerit à Filio suo Cham, patre Canaan.* Ete- 33
nim Turcæ pudore suffusi ob mala quæ nobis fecerunt, & ob exiguum illud quod
apud nos repererant, excusant se dicentes: *se fecisse istud permotos duabus epistolis quas*
è castris regiis acceperint, quibus jussi fuerint Patriarcham & Patres primò deprædari,
tanquam onustos omni auro Æthiopico, deinde illos tanquam hostes suos occidere. Verùm
opprobrio usi, discinxerunt & exuerunt Patriarcham, nihil tamen apud eum repe-
rerunt quàm crucem in pectore, duos annulos & calicem unum, quo Missam dice-
bat. Apud Patres non tantum repererunt ac illis sufficiebat ad emenda alimenta,
ut ipsi Turcæ fatentur, dicentes: *Esse singularem Dei gratiam, quòd cognoverint pau-*
pertatem nostram, & copiam mendaciorum, odiique gentis Æthiopicæ.

Celsitudo tua in epistola scribit: *Imperator Pater noster vos vocavit, & ille ipse* 34
etiam vos amandavit; nos enim vos primò neque vocavimus neque nunc vos ablegavimus.

Quo-

Quomodo hoc Celsitudo tua dicere potest? quando enim amandavit nos Imperator Pater tuus? Vivusné adhuc an mortuus? Certè dum vivus esset amavit atque æstimavit nos valdè, insigni liberalitate semper nos afficiens: & antequam moreretur apprimè nos commendavit *Celsitudini tuæ:* nec non *Reginæ tuæ Matri*; ut & *Fratribus* atque *Sororibus* tuis, *ne ullâ injuria afficerent Patriarcham aut Patres*, etiam juramentô super hac re à *Celsitudine tua* acceptô. Mortuus, sanè contrarium illius, quod vivus jusserat, injungere non potuit; utique non scimus, quòd eum Celsitudine tua L.III. c.13. N.cxxxiii.
35 locutus fuerit, *sicuti Samuel cum Saulo locutus est post mortem suam.* Si autem *Celsitudo tua* fatetur, quòd ille nos vocaverit, Tu autem pro filio & successore te geras, utiq; dicere non potes, quòd nos nō vocaveris; quandoquidem ut filius obligatus eras obsequi voluntati patris tui: ut successor verò satisfacere obligationi illius, à quo regnū acceperas. *Si Celsitudo tua* nos non è regno amandavit, unde venerunt tot ministri regii unus post alium, qui nos excedere jubetent è *Gojama, Dembea, & Tigra?* cujus fuerunt tot epistolæ catervatim missæ ad Proreges & Proceres Tigræ? ut conjunctis 1. Reg. 28, 15.
36 viribus ad expellendos nos concurrerent. Fortassis jam resurrexerat Imperator *Sultan-Saghedus Susneus*, à quo ista proficiscerentur? O si ille resurgeret, & parumper tantùm exspatiaretur per Æthiopiam, & consideraret Dancazæ in cœnaculo suo, atque de throno suo regio interrogaret, *ubi Patriarcha & Patres essent*, quos adeò amaverit? ubi Jacobus & Justus, aliique pueri, quos semper in conspectu suo habuerit? nemo autem illi responderet, partim quòd alii jam terrâ suâ pulsi: partim sub ea conditi essent, planctūrus sine dubio foret eodem modo ac *Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.* Jer. 31.15.
37 Si videret & audiret fœminas illas, ex quibus ille filios genuerat, nunc parere alios è Filio suo: & quòd Basilides quotidie dedecus illud patraret, quod Absolon una sola vice patravit, ingrediens ad concubinas patris sui: & quòd cum uxoribus fratrum suorum, quæ æque sunt sorores illius, eandem turpitudinem committeret, quam Amnon filius Davidis olim committebat cum sorore sua Thamar.

[Tales atroces criminationes inter infensos, odio gliscente, facilè finguntur, quibus nimis faciles aures Patriarcha præbuisse videtur. B. Tellezius distinctè & cum circumstantiis refert: *Susneum, Patrem Basilidis, suasu & doctrina Pp. Societatis omnes suas pellices, retentâ sola prima uxore, dimisisse*; Id factum An. 1622. mortuus est An. 1632. Quis ergo credat Basilidem pellices patris, jam ferè exoletas, amavisse? cum tot juvenes suppeterent, si libidinem suam explere voluisset; nullatenus enim eandem politicam rationem ac Absolon habebat? Et quomodo uxores fratrum adamaret, cui copia tot aliarum erat? Huc accedit, quòd Gregorius Æthiops, qui Regem hunc intimè noverat, & simul cum Pp. Societatis exilium ab eo perpessus fuerat, de ingenio & moribus ejus crebrò interrogatus, nihil tale unquam narraverit. Modò periodus ista non prorsus spuria sit. Quippe à prudentia Patriarchæ alienum videtur, talia nihil ad rem facientia admiscere, & crimina Regi in faciem objicere, cùm adhuc in Matzua (ibi enim scripta est epistola) subsisteret, ubi Rex, pronis Turcis, de illo aut de sociis in Æthiopia relictis, ultionem capere potuisset.] L.IV.c.23. p. 356.

Sine dubio eum pro filio suo habiturus non esset, si sciret, quòd libros, in quibus legerat atque oraverat: nec non sacras imagines, quibus se commendaverat, publicè per præconem, sonantibus tubis atque tympanis, comburi curaverit. Certè è memoria hominum cremari jussisset nomen istius, qui talia fieri præcepisset atque consensisset.

38 Si verò *Celsitudo tua* ideò à patre suo nos ejectos dicere velit, quòd illo adhuc vivo edictum de mutanda religione promulgatum fuerit. Notoria res est, quòd ille nunquam aliud quid, quàm libertatem conscientiæ animo intenderit, ut cuique liberum foret sequi religionem quam vellet: & id nobis sæpius dixit, & illo ipso die promulgationis nobis ultimò id significari curavit per aulæ præfectum Za-marjam, & per alios è proceribus. Quòd si edictum aliter promulgatum fuit, id accidit eò, quod Pater tuus tunc magis mortuus quàm vivus esset, cùm ederetur: & jam omnis potestas in manu tua, vel in manu illorum sita erat, quibus eam vendideras, ut face-

L.III.c.11. facerent omne malum; sicuti Scriptura de Achabo dicit. Qui tuo gladio & no-
N.cxxxIII. mine abutuntur, ad perficienda mala omnia, quæ modò concupiscunt. Ad- 39
2.Reg.21. hæc notorium est, quòd Pater tuus non reversus fuerit ad fundamentum majorum
25. suorum, uti scribis in epistola tua: neque ad errores Alexandrinos; sed potiùs mortuus est in sancta Fide Romana, testatus usque ad ultimum suspirium, quòd in ea sola sit verum sacerdotium & salus. Neque enim unquam opinatus est, ex quo veritatis cognitionem habuit, quòd Alexandriæ existeret petra Fidei, ut tu ais in tua epistola. Bene enim noverat quòd in Ecclesia Dei non detur plus unâ petrâ, in qua sit ædificata. *Fundamentum enim alind nemo potest ponere præter id quod positum est*, 40
quòd est (f) *Petrus*, ejusque sedes Romana, à qua dum Alexandria divulsa est, non mansit ædificata in petra, sed in luto & arena Nili. Idem accidit Æthiopiæ postquam Romam deseruit, seque ad cœnum voraginosum Alexandriæ contulit; quod neque Imperator Pater tuus, nec quisquam mortalium ita firmare potuit, ut
§. 21. non moveretur à generatione in generationem, ut in epistola tua narras. Lutum enim & arena sua natura debilia & mobilia sunt; nec unquam ita stabiliri possunt ut non moveantur. Quilibet enim ventus vel aqua ea disjicit, simulque destruit omne id quod superædificatum fuerit.

Sin minus, dicat mihi *Celsitudo tua*, ubi mansit petra illa electa, petra angularis & fundamentum Religionis tuæ? Ubi est columna illa ignea, Sol ille diurnus, & stella nocturna? Apostolicus ille & venerabilis Vir, magnus ille Doctor, quem tibi in Abbunam [Metropolitam] assumsisti, cùm nos in Tigram ablegasses? Quas quæso conciones ille habuit? Quo libro, quibusvé cerimoniis usus est, cum sacros ordines impertiretur? Velum æterni pudoris operire deberet faciem universi populi Æthiopici, (modò pudor locum habeat apud eum) quotiescunque recordatur, quòd pro suo Pontifice elegerit adolescentulum, nullis ordinibus prædítum, idque sine examine, & sine testimoniis: & qui ampliùs anno integro, dum phantasma Metropolitæ gessit, Missam non dixit, nequeetiam dicere potuit; etenim altare ejus *mensa*: & *Tabacum* thus ejus erat. Dies atque noctes insumebat in comessationibus & ebrietatibus: in cubilibus & impudicitiis; adeò ut etiam ipsius populares venirent, & demonstrare parati essent, quòd mercator & caupo Enareensis esset. Veniebant fœminæ, quæ eum maritum suum compellabant: Mariti eum accusabant corruptarum uxorum: Patres, ob abductas filias: Juvenes, ob ablatas amicas; *& vos inflati*
1.Cor.5.2. *estis*, ut Paulus loquitur *ad Corinthios* in causa simili; *& non magis luctum habuistis, neque lacrymas sanguinis fudistis.* Si autem Fides Alexandrina, quam Celsitudo tua amplexa est, pro petra viva, & electa haberi debet, cur *Celsitudo tua* metuit eam probare acumine disputationum? quas nos toties petivimus, antequam in Tigram ejecti essemus, volentes disputare cum vestris doctoribus, Monachis, aliisque viris doctis, ut illis errores suos ostenderemus. Verùm illi non ausi sunt nobiscum congredi, neque id *Celsitudo tua* permittere voluit, nimirum quòd certus esses omnes succubituros.

41
42
43

Quod autem Celsitudo tua dicit: *multos homines religionis causa periisse*; Istud est 44
in eundem lapidem crebrò impingere, & tamen illum non observare. Notorium enim est, religionem Romanam multas victorias patri tuo peperisse, quamdiu illam coluit, usque ad ultimam in *Waynadega* obtentam: & quòd motus fuerint omni tempore quô ille regnavit, antequam modò dictam religionem recepisset: quòd etiam rebelliones in Æthiopia fuerint ultra centum annos, temporibus *Zadengheli*, *Jacobi*, *Malac-Saghedi*, *Adamantis*, *Atznaf-Saghedi*, & *Wanag-Saghedi*. Neque etiam bella quæ orta sunt post receptam à Patre tuo Religionem Romanam, istam pro causa habuere. Nihil dicam de antiquis. Quæ post meum adventum nata sunt, fuerunt *Tecla-Georgii*, *Melca Christi*, & *Sertza Christi*. *Tecla-Georgius* rebellavit instinctu 45
uxoris suæ, tuæ videlicet sororis. *Lastenses* Melca-Christum in Regem elegerunt, ut liberarent se à violentiâ, quam illis intulerat maritus alterius tuæ sororis. *Ser-*

tza-Chri-

(f) Desumta sunt hæc verba ex Epist. 1.Cor.3.11. sed ibi pro S. Petro habetur Christus Jesus.

tza-Christus rebellis factus est propter boves Damotensium & Gafatensium a se ab- L.III.c.13.
46 actos. Omnes autem ex malo consilio quorundam, quos Celsitudo tua novit, post- N.cxxxiii.
quam rebelles facti sunt prætextu religionis usi fuerunt, ut gentem turbidam colligerent; quæ sicuti fidem non servat Deo, ita nec suo Regi, qui vices Dei in terra gerit. Nam si *Melca-Christus* propter religionem rebellavit, quare non destitit à rebellione: & quare sequaces ejus eum postea non deseruerunt, cùm jam duo anni sint ex quo Fidei Romanæ ædificium destruxistis; atque omnem lapidem movistis, ut extenderetis & stabiliretis errores Alexandrinos? Rebellio ista nunquam vires cœpit tempore patris tui, nisi postquàm nonnulli castrensium inceperant nutare in Fide Romana.

47 Num fortassis *Gallæi* etiam bellum movent propter Fidem Romanam? Ast omnes sciunt, illorum religionem esse occidere & latrocinari. Isti præteritâ hyeme invaserunt *Ambaram*: destruxerunt oppidum *Tedbaba-Mariam*: trucidarunt ultra mille & quingentos homines: & refoderunt ossa quinque Regum, quæ ibi condita erant. Alii deprædati sunt totam *Gojamam* imperii tui ocellum: alii invaserunt *Tigram*, & pervenerunt interdum *Syren* usque, dicentes: *Quamdiu floruerit Fides Romana se fuisse invalidos, & quasi frenatos: nunc autem restitutâ Alexandrinâ se fortiores factos esse leonibus.*

48 Ipsum cœlum & aer pugnant contra Æthiopiam, ex quo deseruit Fidem Romanam. Ipso enim Septembris die, quo scripsisti epistolam tuam, ut extruderent nos è domo nostra Fremonensi: & misisti in hunc finem Consiliarium Decam, Deus pestem immisit in domum tuam, quæ Dancasæ est, ita ut in hunc diem usque non potueris in eam reverti. *In Dembea* & *Wegara* præter magnam famem tanta vis fuit contagii, quanta post hominũ memoriã non fuit. Nihilominus cor Æthiopum adeò induratum est, ut neque vincatur divinâ beneficentiâ: neque superetur illius plagis.

49 Porro scribit Celsitudo tua: *Non meministis omnium quæ contigerunt inter vos & populum Æthiopiæ: & gravis contentionis, quæ semper inter vos fuit, dum abhorrerent à vestris ritibus & institutis?* Bene scimus omnia quæ contigerunt, sed scimus etiam quòd contentio non provenerit à melioribus, nec sapientioribus, sed à pessimis & ignorantissimis. Scimus etiam veram fidem Christi habuisse habituramque semper contradictiones. Statim enim ac ille in templo comparuerat, sanctus Simeon de eo prædixit: *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum,* Luc. 2, 34.
& in signum, cui contradicetur. Et de tota ejus lege dicebant Judæi Romani Sancto Paulo: *de secta hac notum est nobis, quia ubique ei contradicitur,* prout legimus capite ulti-
50 mo Actorum Apostolicorum. Denique quod caput est, etiam hoc scimus, quòd Act. 28, 22.
origo & vis omnis contradictionis & oppositionis debeatur domui matris tuæ, ejusq; filiorum & filiarum: & quòd ibi universalis officina fuerit omnis malignitatis, & fornax unde egressus est ignis, qui combussit cedros Libani, hoc est, Ecclesias Dei. Neque etiam contentio, quæ inter Æthiopes & nos vertit, solos ritus spectabat, sed ipsa præcepta Dei, ejusque sacra. Quia ritus omnes, quos primò sua sponte omiserant, & mox à nobis repetebant, illis concessimus; habentes facultatem dispensandi; veluti *Missas antiquas dicere*, sed à nobis emendatas; *feriâ quartâ jejunare*; *Festa secundum Calendarium antiquum* celebrare, & similia.

51 Verùm enim verò causa omnis contentionis, quam mutatio religionis secuta est, in eo consistebat, quòd nos *circumcisionem* permittere nollemus: neque etiam *observationem Sabbati*: quòd etiam nollemus connivere in *polygamia* Regum: nec maritis, *dimittere uxores*: neque uxoribus, *deserere maritos*: aliasque similes causas, quæ nullam admittunt dispensationem; quandoquidem Antistites Ecclesiæ sub Deo sunt, & non supra illum: nec possunt mutare ejus præcepta & sacramenta.

52 Ast quâ pennâ, quovè atramento scripta est falsitas ista, quæ in Celsitudinis tuæ epistola imputatur Lusitanis, qui tempore Atznaf-Saghedi in Æthiopiam venerunt: atque regnum, quod Celsitudo tua hodie possidet è manu Muhamedanorum liberaverunt? dum dicitur: *quòd hoc fecerint, ut populus Æthiopiæ conservaret Fidem*

L.III.c.13. *Alexandrinam, qua priùs utebatur:* Quis enim est qui nesciat, cùm Imperator 53
N.cxxxiii Wanag Saghedus (g) Lusitanos advócari curavisset, quòd illis promiserit ter-
tiam partem sui regni? & quod simul cum universa gente sua Religionem Roma-
nam admittere voluerit. At cùm Lusitani illo ipso anno, quo mortuus est *Wa-
nag-Saghedus*, in regnum intravissent, & *Gragnum* (*h*) occidissent; simulque cum
illius morte Muhammedanos omnes ejecissent, neque filius ejus *Atznaf-Saghedus*;
neque vidua ejus Regina *Sablo-Wangela* promissis stare voluerunt. Quod si Lu- 54
sitani ideo venerunt, ut genti Æthiopicæ priscam suam religionem conservarent,
quare secum adduxerunt Patriarcham Jōhannem Bermudem? Itané Patriarcha iste
Romanus procuraturus erat sacra Alexandrina suorum oblitus? Itané Christo-
phorus Gamæus gloriosus Christi martyr sanguinem suum in campis Oflæ effudit, ut
Æthiopes priscam suam Fidem Alexandrinam retinerent? Cuinam talia deliria in
mentem venire possunt? Quod Celsitudo tua porro addit: *Lusitanos illos præ-* 55
*mia sua à Regibus reportasse, ita ut vineas plantarent, & agros colerent, quos utique
hæreditate à majoribus suis non acceperint; & quod eos filiis suis reliquerint, qui
adhuc hodie pane illis concesso victitent; ita ut nemo illis dicat, unde possidetis?
vel quid agitis hic?* id planè falsum est. Nam præmium, quod Atznaf-Saghedus
Lusitanis illis dederat, aliud non fuit, quàm dispergere eos per diversas regiones,
consiliô invidorum, qui eos conjunctos videre formidabant, ita ut nullibi radices
egerint, cùm aliquoties hinc illinc transferrentur. Nec admodum diu est, quòd
Lusitani nonnulli, qui prædium cum multis bonis in Dara [provincia] emerant, eje-
cti inde fuerint, Gallæis & Muhammedanis in locum eorum constitutis. Ubi est 56
tertia pars totius Æthiopiæ, panis iste pactitius, de quo Lusitani eorumque filii su-
stentare se debebant? Non solùm multi reperiuntur, qui in tota vita sua ne quidem
pedem terræ obtinuerunt, in regione quam patres eorum sanguine suo liberaverant:
imò omnes illi, ne quidem post mortem palmum terræ occupant, quô corpora sua
tegant: multi enim à canibus & lupis devorati fuerunt, quia Celsitudo tua illis ade-
merat Ecclesias, quas sumtibus suis ædificaverant, easque peregrinis concesserat.
Ubi nunc est honor ille, quem veteres [Habessini] Lusitanis tanquam liberatoribus
suis exhibebant, descendentes de mulis & equis, si forte alicubi obviam venirent.
Nonne nunc ad tantam paupertatem redacti sunt, ut jumenta oneraria è Dembea in 57
Tigram, & è Tigra in Dembeam sequi cogantur: ut nudi, pedibusque intectis,
salem humeris suis bajulent, dum matres & uxores eorum coriis bubulis: filii autem
pellibus ovium & caprarum crudis vestiti incedunt; facti omnes opprobrium homi-
num & abjectio plebis. Et jam diu omnes extincti fuissent, nisi Rex Lusitaniæ,
verus Dominus & Pater eorum, eos juvisset eleemosynis, quas illis quotannis mittit.
Quia Imperatores Æthiopiæ neque agnoscunt neque recordantur officiorum ab
illorum parentibus præstitorum; imò de illis eleemosynis multis in locis exiguntur
vectigalia, contra morem, pacta, privilegia & juramenta Imperatorum antiquorum.
Quòd autem Celsitudo tua ait: *quòd Lusitani illi neque concionati fuerint, neque* 58
docuerint, ut abrogaretur religio antiqua, id fundamento caret; quia Patriarcha *Andreas*
[Oviedus] docuit, & publicè disputavit coram Regibus *Atznaf-Saghedo* & *Adamas-
Saghedo*; librosque multos composuit sparsitque, tanquam Fidei sementem, cujus
fructum nos cepimus; & illo tempore plura erant certamina & contradictiones
quàm nunc. Quia tunc omnes aures suas obturabant, & tantùm pauci quidam
credebant, qui ad vitam æternam prædestinati erant. Postea verò oves fermè omnes
convertebantur ad Episcopum & Pastorem animarum suarum.
Quæ cum ita sint, quomodo dicit Celsitudo tua, *quòd nemo sanctam nostram Reli-* 59
gionem sponte suâ admiserit? Si nemo volens eam suscepit, sequitur quòd omnes vi
& metu coacti illâ coluerint. Primus qui eam admisit, Imperator Pater tuus fuit. Quis
quæso æneo huic pectori vim fecit? Quis quæso cordi huic adamantino vim intulit?
for-

(g) Hic est *David*, aliàs *Etana-Denghel* dictus *Claudii* pater. (h) Lusitanis *Granhe*: nobis *Grai-
nam*, Adelensium Dux.

fortassis Patres cum breviariis suis: aut Patriarcha pedo suo pastorali? Minimè; sola L.III. c. 19.
vis veritatis, quæ omnia vincit, illum subegit. Quis coëgit aut terruit Ras Sela- N.cxxxiii.
Christum? qui semper fuit hujus imperii robur, terror Gallæorum, nec non rebellium
reliquorumque hostium.

60 Si Celsitudo tua de se fatetur, *quòd fidem Romanam metu susceperis*, memor sit,
quòd exceptio metus non conveniat Regi aut Regi novo, eique juveni. A quo
autem metuit? à patrené an à populo suo? Si verò populares religionem non luben-
tes susceperunt, qui potuit Celsitudo tua ab illis sibi timere? Neque etiam oportebat
metuere sibi ab Imperatore Patre tuo; cùm tamen ille in nullius unquam filiorum
suorum necem duraverit, multò minùs in Celsitudinem tuam, quam super omnes
amabat; cui etiam tanquam successori imperii sacramentum dici curavit, cùm no-
bis tanquam Patriarchæ jurarent. Si verò Celsitudo tua timorem erga illum ha-
buit, quem vocamus reverentialem, sciat quòd talis metus nullam vim inferat, nec
voluntatem liberam constringat; sed potius liberat & auget, istum enim filii debent
61 parentibus suis, & homines Deo. Neque etiam Celsitudo tua suscepit fidem hanc,
juravitque quòd in illa vivere & mori vellet solummodò ante oculos & aures Impe-
ratoris patris tui; quia etiam Sereæ in choro Ecclesiæ, coram sancto crucifixo, præ-
sentibus *Ras-Sela-Christo*, *Keba-Christo*, & quinque Patribus illud renovavisti. In
regione Agaworum idem juramentum bis confirmavisti, cùm rebellaret Senza-
Christus, advocans simul *Patrem Franciscum Marquesium*, ut præsens esset. Quo tem-
pore & Celsitudo tua ipsa juravit, & omnes tuos magnates per aliam imaginem sancti
Crucifixi jurare fecisti, quòd nunquam deficere vellent à sancta Fide Romana, neque
ab Imperatore Patre tuo. Idem juramentum bis præstitisti coram Patre Jacobo;
primò cùm Lastam versus pergeres: deinde cum in Wainadegam proficiscereris,
præliaturus cum rebelle Melca-Christo, quo tempore Deus tibi victoriam largitus
est, quia adhuc addictus eras Fidei Romanæ.

62 Si vero reliqui fidem non volentes receperunt, quare tantum fervorem tan-
tumque gaudium ostentaverunt? Nonne, cùm conciones haberemus, implebantur
templa, & multitudo hominum se invicem quasi suffocabat? Nonne innumeri
erant, qui quotidie è manibus nostris accipiebant panem angelorum, cùm visitare-
mus Ecclesias? nonné dies erant, in quibus signum Spiritus Sancti capiti & animabus
mille hominum imponeremus; ita ut sæpe dies deficeret ad finiendum: & vires ad
63 continuandum. Si nemo prorsus nostram sanctam Fidem sua sponte recepit,
quare *Za-Hawarjât* propter eam publicè flagellis cæsus fuit? Quare *Iohannes* tantum
temporis captivus detinetur catenis vinctus in utraque manu? Quare Consiliarius
Tinus aulam deseruit? Quare *Walda Christus* domum suam & liberos suos? Quare
Walata Guerguisa spoliata fuit omnibus suis bonis? Quare tot clerici & monachi pas-
sim occulti hærent in domibus Catholicorum, in speluncis & desertis? Multi vene-
runt ut nos sequerentur, atque è sua patria exirent; adeò ut si transitus liber, & satis
navium daretur, maxima pars optimorum Æthiopum omnis generis nobiscum
64 emigratura esset. Cur adhuc hodie tot famuli salvi supersunt, qui erant dome-
stici patris tui, tuique ipsius? Quare pœnitentiam egerunt, atque miserunt petitum
absolutionem infirmitatis suæ, plurimi eorum qui à nobis defecerant, coacti metu
pœnarum, quas illis infligi jussisti?

Quòd si Pater tuus nonnullos vi gladii coegit ad acceptandam Fidem Roma-
nam, id eò factum, quòd veritas, quam cognoverat & secutus fuerat, illum ad id
obstringeret. Tu verò multò majorem vim infers illis, qui jam veritatem co-
gnoverunt & amplexati sunt, ut eam rursus relinquant, & tu opere ipso dicis id quòd
Roboamus filius Salomonis dicebat verbis: *Pater meus imposuit vobis grave jugum: ego* 3.Reg.12.
autem addam super illud. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. 11.
65 At pater tuus operabatur ceu sapiens & ceu filius sapientiæ, quia sapiens Paulus de
Regibus loquens dicit: *Non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex* Rom. 13.

 4.

L.III. c. 13. *in iram ei, qui malè agit.* Et sapientia Patris dicit in Evangelio de illis qui nolebant
N.cxxxiii. accurrere ad cœnam, quamvis invitati, *compelle eos intrare.* Itaque si Pater tu-
Luc.14.23. us coëgit aliquos venire ad convivium veræ Fidei vi gladii, quem Deus illi in manum
dedit, in eo observavit mandatum Christi, (i) & ostendit, quòd illum sine causa non
portaret, & quòd esset minister Dei. Sed neque ex hoc sequitur quòd illi, qui re- 66
ligionem hanc susceperunt, id fecerint contra suam voluntatem. Nam Regum
pœnæ, quando justè & ad satisfaciendum justitiæ infliguntur, voluntatem hominum
non cogunt, sed adjuvant tantùm, eamque dirigunt ad faciendum bonum, ad quod
erant obligati.

Eodem modo se res habet cum excommunicationibus, quas Ecclesiarum Præ- 67
sules in causis licitis & honestis imponunt; qualem ego imposui populo Æthiopiæ,
ad vivendum & moriendum in fide Romana, adhibitâ reservatione in tali casu debita.
At Celsitudo tua dicit *responsionem hic facillimam esse; ex hac ratione quòd mandatum Re-
gis populum obligaverit ad recipiendam hanc fidem: & quòd ille ipse vincula, quæ impo-
suerit, rursus resolverit.* Quid quæso hoc est? negatne tua Celsitudo quòd ego
pronunciaverim talem excommunicationem & reservationem? vel si hoc negat,
negat etiam quòd Sol existat in ipso meridie? Etenim tua Celsitudo totaque Æthio-
pia præsens erat, cùm ego proferrem talem excommunicationem & reservatio-
nem. Quid deinde porro, si Celsitudo tua concedit, quòd ego talem excom- 68
municationem prodiderim, judicatne quòd ego populum Æthiopiæ non ligave-
rim? si hoc facit, negat potestatem clavium, quam Christus S. Petro ejusque Ec-
clesiæ dedit. Idque Celsitudo tua ita in corde suo sentit, quòd istis catenis vincta
teneatur, ut etiam, antequam me in Tigram in exilium mitteret, Denasium Ga-
brielem e Gojama accerseret, atque per illum me obtestaretur, *ut se ab excommuni-
catione absolverem*; quod ego quidem facere nolui, quia, quamdiu Celsitudo tua ca-
tenis peccati constricta est, ego non possum demere eatenas excommunicationis,
2. Cor. 13. quæ medicinales sunt: quippe facultas Ecclesiæ *in ædificationem* tendit, *& non in*
10. *destructionem.* Eandem absolutionem à me petiit Imperator pater tuus per Ja- 69
cobum, sed à me idem responsum retulit. Eandem absolutionem Fremonæ à
me peti curavit Ras-Za-Christus, & Wezaro-Wangelawita, (†) per famulum
quendam suum Za-Johannes dictum.

Aderat utique mandatum regium, nos id fatemur; sed quod ad causas Fidei 70
attinet, istud præcipuum non est; neque etiam præcedit mandatum Ecclesiæ, sed il-
Luc.22.38. lud sequitur. Quoniam Ecclesia duos gladios habet, sicuti S. Petrus dicit: *Ecce duo
gladii hic.* Unus istorum consistit in ore sacerdotum, atque iste est gladius anceps
excommunicationis: alter consistit in manu Regum, atque ista est potestas pœna-
rum corporalium, atque ipsa mors. Hunc gladium in causa religionis illos e-
vaginare decet, eumque stringere secundum verba & nutum Sacerdotum. (k) Isti
enim sunt, qui revera ligant & solvunt; quia illis & non Regibus Christus dixit:
Matth. 16. *Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælis.*
18. Itane spernit Celsitudo tua, quòd diximus *Æthiopiam sponsam nostram esse*: 71
§. 25. & causam reddis, *quòd non receperit Fidem liberâ sua voluntate; fœminam enim legibus
matrimonii adstrictam non esse, solummodò ob voluntatem patris, matris, aut cognatorum
suorum, nisi & ipsa voluntatem contrahendi matrimonii habuerit.* Verùm enim verò
cùm jam ostenderim, Æthiopiam recepisse Religionem Romanam suâ sponte, unde
sequitur, dictum istud carere fundamento. Imò quamvis Æthiopia non recepisset
fidem lubens: aut eam planè non recepisset, nihilominus obligata erat eam recipe-
re, nec propterea minus erat nostra sponsa. Quia magna differentia est inter 72
matrimonium carnale, & spirituale. Carnale enim non omnes homines obligat, ut
1.Cor.VII. illud ineant, nisi qui voluerit, sicuti S. Paulus ait: *qui matrimonio jungit virginem suam,*
38. *bene facit, & qui non jungit, meliùs facit.* At matrimonium spirituale obligat omnes,
quoniam omnes animæ obligatæ sunt, ut accipiant Deum pro sponso suo; & si eum
non

(i) Allegatum hic desideratur. (k) Hic rursus desideratur allegatum. (†) Vid. inf. §. 91. m.

non acceperint, propterea liberæ non manent ſed adulteræ. Eadem ratione L.III.c.15.
omnes homines præcepto divino obligati ſunt ad recipiendos paſtores, quos Deus N.cxxxiii
73 illis dat, ut regant eos loco ſui. Cùm enim Chriſtus ordinaret Apoſtolos ſuos
in Paſtores totius mundi, dixit eis: *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos*; indicans, Joh.20.21.
quemadmodum homines obligati erant ad recipiendum illum pro ſuo Paſtore, ex
mandato Patris ſui, ita etiam erant obligati recipere & Epiſcopos, & eorum ſucceſ-
ſores, cùm ſit ita ab illo mandatum. Quòd ſi eos non recipiant, ſubjecti ſunt damna-
tioni. Igitur cùm Deus Sanctum Petrum Romam mitteret, ut eſſet caput uni-
verſale totius Eccleſiæ, non liberum reliquit ſingulorum è Romanis voluntati, ut
illum pro Papa haberent, ſi vellent, verùm obligationē impoſuit illis, ut eum accipere
& velle debeant: neq; etiam, cùm ipſe S. Petrus Marcum diſcipulū ſuum Alexandriā
mitteret, in voluntate Alexandrinorum reliquit, num illum recipere vellent an non.
74 Neque Chriſtus, cùm diſcipulos ſuos tanquam Epiſcopos mitteret per univerſum
mundum, dixit: *ut illos pro Epiſcopis acciperet qui vellet, qui verò nollet, à peccato immu-
nis maneret*; ſed potius illis dixit: *Ite, docete omnes gentes, qui crediderit & baptizatus* Marc. 16.
fuerit, ſalvus erit, qui verò non crediderit, condemnabitur. Non dixit: *qui non volue-* 16.
rit credere, liber erit à peccato; Sed: *qui non crediderit condemnabitur.* Pari ratio-
ne: *qui non receperit, aut foras ejecerit Patriarcham, quem Chriſtus Æthiopiæ ſponſum
conſtituit per os Pontificis Romani, Vicarii ſui in terra, ille committit peccatum adulterii ſpi-
ritualis, & patietur condemnationem ſuam, habebitque partem cum adulteris.* Quid
ergo eſt quòd Celſitudo tua dicit: *Æthiopiam non eſſe meam ſponſam.* §. 25.
75 Quòd autem nos diximus: *Nos voto conſtrictos eſſe, ne egrediamur ex Æthiopiâ* §. 26.
& quòd Æthiopia voto obſtricta ſit, ne nos dimittat; Celſitudo tua reſpondet: *Ma etiam
votorum multas admittere diſtinctiones.* Ita quidem eſt, ſed quamvis tuæ Celſitudinis
viri docti aliquas in ſua epiſtola expoſuerint, ſcopum tamen non attigerunt, qui ta-
lis eſt. *Interdum materia voti tantùm eſt conſilium*; & tunc nemo obligatur ad im-
plendum illud: neque peccat, ſi illud non impleat; ſi verò votum ex illo concipiat,
tunc obligatus manet, & omnis obligatio tantùm naſcitur ex voluntate & conſenſu;
huc ergo pertinent exempla à Celſitudine tua allegata, videlicet votum vovere de-
76 ſerendi mundi; & in monachatum ſe conferendi, & ita porro. Etenim in illis om-
nibus non datur obligatio ad implendum, niſi poſt votum factum. Aliàs, ſi ma-
teria voti eſt res præcepti, ſive naturalis, ſive divini, utique homo ad id obſervandum
obligatus eſt, quamvis nullo voto teneatur; ſi verò etiam id ipſum voverit, magis ob-
ligatus manet: quia dupliciter obſtrictus eſt, & præcepto & voto; & niſi id fecerit,
excuſare ſe non poteſt, quòd cùm votum voveret, non habuerit voluntatem id faci-
endi, cum enim oportebat illam habere. Tale eſt votum quod vovit gens
Æthiopiæ ad ſequendum Religionem Romanam, jam ergo dici nequit, quòd vo-
tum fecerit contra ſuam voluntatem; nam licet id non feciſſet, tenebatur tamen ex
præcepto divino eam ſequi, & habere talem voluntatem.
77 Præter iſtum alii duo modi ſunt votorum, contractuum & promiſſorum. Pri-
mò cùm votum, promiſſum, vel pactum fit ſolummodo inter duas perſonas, ſicu-
ti Jacob vovit: *quòd Deo ſolvere vellet decimas*; & David *ædificare templum.* Viciſ- Gen. 28.
ſim promiſſio, quam Deus Jacobo fecit, quòd vellet illum conducere & cuſtodire; & 22.
Davidi continuare regnum. Talis eſt contractus matrimonii inter Adamum & 2. Reg. 7.
Evam; qualis in hodiernum usque diem inter poſteros ejus viros atque fœminas Gen. 2.
contrahitur. Alter modus votorum & contractuum eſt: cùm unus cum multis
contrahit; ut cùm Deus cum Abrahamo pactus eſt, *quòd vellet multiplicare ſemen ejus* Gen.22 17
ſicuti ſtellas cœli & ſicuti arenam maris, ſi ſe circumcideret; & votum quod Abraha- Gen. 17.
78 mus fecit, ſe omneſque ſuos deſcendentes circumcidendi. Talis erat contra-
ctus, quem Rex *Wanag-Saghedus* totumque ejus imperium fecerunt cum *Iohanne III.
Luſitaniæ Rege*, & cum Luſitanis; *quòd vellent recipere Religionem Romanam, & cedere
tertiam partem regni ſui, ſi illis auxilia mitterent contra Muhammedanos.* Cùm
votum aut contractus fit primò modo inter duas tantùm perſonas, neceſſarium eſt

 ut

L.III c.13. ut ambæ expressè consentiant, & una acceptet obligationem alterius: at in secundo
N.cxxxiii modo necessarium non est ad inferendam obligationem, ut omnes & singuli expressum præbeant consensum, sed sufficit voluntas & consensus patrum, Procerum atque Primatum. Ita per consensum quem Abraham præbuit, legi circumcisionis obligati fuerunt omnes ejus posteri, nec quisquam eorum dicere poterat: *Nos non eramus præsentes, cùm votum illud & pactum contraheretur*, sic quoad Æthiopiam, *ut reciperet fidem Romanam, & tertiam partem suarum terrarum concederet Lusitanis*, necessarium non erat, ut omnes Æthiopes in individuo consentirent, sed sufficiebat, quòd Rex Wanag-Segued consensum suum præberet, atque ex hac conventione
bonum commune ad reliquos omnes resultaret. Quamobrem Imperator Pater 80
tuus caput Æthiopiæ, tua Celsitudo, proceres omnes, multi Monachi atque Clerici, voventes se obedire velle Ecclesiæ Romanæ, maximè obligati fuerunt; etiamsi nonnulli deessent vel resisterent, non tamen minùs obligati erant. Et nos vicissim votum, quod in ordinatione nostra concepimus, eundi, vivendi & moriendi in Æthiopia, nos quoque obligavit, quia id voluntariè fecimus propter amorem erga Deum, & obedientiam erga nostros superiores.

Ad hoc respondet Celsitudo tua, *quòd nos non deseramus Æthiopiam sed Æthi-* 81
§. 26. *opia nos deserat.* Fateor rem ita se habere, & quòd Celsitudo tua hoc ipso nos absolvat, illam verò condemnet. Sicuti S. Augustinus & cæteri Theologi condemnant peccatores, & absolvunt Deum, dicentes: *Deum nunquam destituere hominem, nisi prius homo destituat ipsum* Deum. Verùm simul sciat tua Celsitudo, quòd si homo deserat pastorem quem Deus illi dedit, quòd non deserat solum hominem sed ipsum Deum; quemadmodum dixit Samueli, cum populus Israeliticus illum asper-
1.Reg 8.7. naretur. *Non te abjecerunt sed me, ne regnem super eos.* Si verò Celsitudo tua 82
putet, quòd Æthiopia innocens sit ab omni peccato, ideò quòd deserat nos: nec velit servare votum & juramentum præstitum, *quòd nos semper velit habere pro suo Patriarcha & pastore*; utique etiam necesse habet credere, quòd omnes qui voluerint confugere ad rebelles, neque Celsitudinem tuam pro suo Rege & Domino agnoscere, liberi sint ab omni peccato; neque necesse habeant observare votum & juramentum quod præstiterunt, *quòd velint Te habere pro suo Imperatore post mortem Patris tui*; quia Celsitudo tua illos non deserit, sed potius illi deserunt tuam Celsitudinem.

Ultra ista omnia Celsitudo tua hanc nobis proponit quæstionem: *Quare re-* 83
§. 30. *pugnatis, & dicitis non proficiscemur?* Putabam ego me causas sufficientes dixisse Celsitudini tuæ; nempe nos ab Æthiopia ipsa vocatos: à superioribus nostris missos: adhæc voto & juramento ad id obstrictos. Quandoquidem vero Celsitudo tua nos rursus interrogat, sufficit responsio quam S. Chrysostomus dedit, cùm referret: *S. Paulum reversum fuisse Lystram, & Iconium*, atque in alias civitates, in quibus malè
Act.13.21. habitus fuerat, prout legimus in Actis Apostolorum, subjungens: *Nunquam legimus* 84
Apostolos diu substitisse in urbibus, in quibus benè excepti & habiti fuerant: neque etiam quòd ex illis egressi in eas rursus rediissent, sed tantùm in illas civitates, ex quibus fuerant expulsi. Ita & nos, præter omnes rationes supradictas, nos censebamus obligatos ad tentandum omnia, ne egrederemur ex Æthiopia, videntes quàm malam gratiam nobis redderent pro tot tantisque bonis officiis, quæ illis præstitimus.

Magnas autem Celsitudini tuæ agimus gratias, quòd testis noster sis coram 85
Deo & hominibus, *quòd nos amaverimus Æthiopiam; verùm quòd illa nos non amaverit, nobisque multas acerbitates intulerit.* Etiam Deus testis noster est, quòd amaverimus Æthiopiam. Minimè vero propter fructus aut opes Æthiopiæ, sed potius propter ejus salvationem. Semper enim in ea viximus in magna paupertate & incommodis, quæ toleravimus hilari animo, quòd desideraremus salutem ejus, & quod videremus tot animas, atque tot homines tam bonæ indolis & ingenii, ut vix scirent differentiam inter manum sinistram & dextram: & quod ambularent tanquàm oves errantes sine pastore, tempore nebuloso & tempestuoso, cupientes illas in veram viam deducere, & adunare, ut esset *unum ovile & unus pastor.*

86 Celsitudo tua ait: *Nos defendimus vos in hunc usque diem, & vestri causa pugnavi-* L.III. c.14.
mus cum Shagnensibus, qui vestras res prædati fuerant, ita ut etiam vobis mitteremus N.cxxxiii.
quæ recuperari poterant. Ista scilicet defensio ex eo constat, quòd Celsitudo tua
nostras bombardas nobis abstulerit, cùm nos in Tigram relegaret, easque dederit
suis militibus. Nempe non putabat, nostrates nos illis bene defensuros: & quòd
non voluerit, ut Lusitani nos comitarentur in illa via, uti petieramus: & quod jus-
serit militem quendam Lusitanum apud Lamalmonum [montem] retrogredi, quem
87 tamen ex India adduxeramus, atque nobiscum semper habueramus. Quam ve-
ro pugnam commisit Celsitudo tua cum Shagnensibus ob deprædationem nostratū
rerum? Bene quidem scimus quod magna pugna fuerit, sed quod tota ob mille vestes
peracta fuerit, quas pagani solvere cogebantur; ad nos autem ne filum quidem perve-
nit. Verum quid opus erat cum Shagnensibus pugnare, siquidem principalis prædo
Paulus, nempe filius ille benedictus sororis Celsitudinis tuæ tam prope erat? Quî di-
cere potest Celsitudo tua, *quòd nobis miserit id quod recuperaverint*? quare non potius
dicit *quòd nobis miserit id quod sibi nulli usui esset.* Quare, cùm Shagnenses nobis abstu-
lerint ultra quadringentas uncias auri, videlicet in ornamentis Ecclesiæ; vestibus
Pontificalibus: & similibus rebus, Celsitudo tua nihil nobis remisit, quam exiguas
quasdam reculas quæ vix quinque uncias valebant; quas nos accepimus, tantùm
88 ne videremur inciviles esse. Accidit enim *hic Leoni de tribu Iuda,* (l) quod accidit Le-
oni sylvestri, qui devorat ovem aut juvencum, & Domino illius solummodò relin-
quit aures & ungues. Ubi manserunt mitræ Pontificales? Ubi amictus, stolæ,
tunicellæ, dalmaticæ, frontalia serica omnium colorum? Ubi peripetasmata, albæ,
pallia, cathedræ, culcitræ, vela, mappæ, linteamina, superpellicea, denique om-
ne instrumentum sacerdotale omnis generis? Ubi atramentarium illud deaura-
tum, atque reliqua supellex affabrè elaborata, quam reliquimus in domo Raphae-
lis? Sed Esaias Celsitudinem tuam labore respondendi exsolvit his verbis: *Rapina* Esa. 3, 14.
pauperis in domo tua est. Hem, quantus honor contigit vobis ô vestimenta no-
stra! quia à paupere Patriarcha transiistis in humeros Regis opulenti atque poten-
tis: & pallium Patris à Shagnensibus vi ablatum, ab humeris Imperatoris postea trans-
latum fuit in humeros Ducis, & Principis magnatum Æthiopiæ; & ita ornamen-
tum factum est duorum tanti imperii virorum, quod prius pauperis cujusdam religio-
si tegumentum contra frigus erat.
89 Pergit Celsitudo tua in hac materia dicens: *Num vobis abstulimus res vestras,*
aut bona quæ acquisivistis in nostra regione? Si Celsitudo tua nunquã abstulit res nostras,
quis in fiscum retulit omnia bona nostra: & servos Patrum in Gorgora repertos?
quos redimere oportebat quindecim unciis auri, quas Lusitani promittebant, & Pa-
ter Ludovicus solvit; de quibus Celsitudo tua partem cepit: pars verò distributa
90 fuit inter Damum & Za-Mariamum. Quod attinet ad bona, quæ Celsitudo tua
dicit, *quòd acquisiverimus in suâ regione*; Melior pars eorum, quæ latrones Shagnen-
ses rapuerant, ad Celsitudinem tuam pervenit, & ad modò dictos prædones, &
ad Turcas Matzuenses, qui residuas omnes minutias prorsus excusserunt. Eos te-
stes advocamus, & rogamus ut declarent, num inter omnes illas res quas viderunt,
& in manibus suis habuerunt, quidquam repertum fuerit acquisitum in Æthiopia?
Omne enim, quod apud nos repertum nobisque ereptum fuit, ex Lusitania & In-
91 dia allatum est. Etenim in Æthiopia, & ex Æthiopia nihil unquam retulimus,
nisi aliqua alimenta, pro victu nostrorum domesticorum; quicquid superfuit, cum
maxima parte bonorum ex India quotannis nobis allatorum, insumsimus in elee-
mosynas: in pretiosa donaria, quæ Imperatori & castrensibus frequenter danda
erant: nec non in structuras templorum & domus, quæ omnes in manibus fratrum
& sororum Celsitudinis tuæ remanserunt. Illi enim hæredes Patriarchæ & Patrum
universales facti sunt, neutiquam Monachi aut Clerici, ad quos pertinuissent [structu-
ræ illæ] si mutatio ista ex vero zelo religionis profecta fuisset. Quis retinuit do-
mos,

(l) Alludit hîc ad insignia regia.

L.III.c.13. mos, quas exstruximus in *Debsan* & in *Amba-Marjam?* *Abeto-Claudius* frater tuus.
N.cxxxIII. Quis retinuit domum & templum *Nebessa?* *Helena* sororis tuæ filia, quæ toties maritos mutavit. Quis retinuit *Ligue-Negusam?* Soror tua *Walata Nagest.* Quis *Kollelam*, & novissimè *Mai-guaguam?* Domina (m) *Wangelawita* soror tua quæ sem-
Marc. 6. per procuravit perditionem Fidei Patriarchæ & Patrum, sicut *Herodias caput Iohannis*
25. *Baptistæ.* Ego autem manum meam extollo ad Deum altissimum, sicuti Abra- 92
Gen. 14. ham; quòd neque in meo vestitu, neque in meo comitatu abstulerim ne hilum quidem
21. acquisitorum in Æthiopia bonorum, ita ut neque illa neque quisquam ex illa dicere possit: *Ego ditavi Patriarcham.* Qui nunc se ditiorem existimat quam quisquam alius in Æthiopia; quandoquidem egressus sum spoliatus ab illa, & dependens solummodo à Deo, & gratiâ Regis Lusitaniæ, qui in omnibus similis est Deo; quia in nulla parte Mundi manum suam claudit, sed undique spargit radios liberalitatis suæ.

§. 28. Præter ista omnia Celsitudo tua dicit: *In posterum liberi erimus ab omni culpa, si* 93
Matth. 27. *vos res vestras amiseritis.* Ita & nos sentimus, quia sicuti Pilatus innocens mansit ob
24. mortem Christi, quia lavit manus suas coram toto populo, dicens: *Innocens ego sum à sanguine hujus justi*; eodem modo Celsitudo tua innocens est à rapina nostrorum bonorum, dum dicit: *In posterum liberi sumus ab omni culpa, si res vestras amiseritis.*

Porro nobis scribit Celsitudo tua, *ut venientes Matzuam emamus navem, & sic* 94
proficiscamur in patriam nostram. Si tam facilè esset navem emere Matzuæ, quàm facile est parare sibi scaphá ex typha in Metzrahha (n) aut naviculam aliquá pro quinque lateribus salis (o), illicò impleremus voluntatẽ Celsitudinis tuæ. Interim non omittemus implere illam, impendentes scilicet multas illas uncias auri Enareensis, quas Celsitudo tua nobis pendere jussit in subsidium navigationis nostræ. Et quamvis iter maritimum sit valdè longum, non tamen deerit nobis commeatus nauticus de mille illis sarcinis alimentorum, & quingentis bubus, quos toties nobis promisit.

Sic per totum Mundum ambulantes, tam mari quàm terrâ prædicabimus ce- 95
lebres victorias, quas Celsitudo tua reportavit de Lusitanis, solo æquans munimenta
§. 91. m. *Nebessa, Kollela, Serca* & *Mai-guagua.* Simul etiam narrabimus, quòd Æthiopia pro Imperatore habeat Alexandrum M. qui de seipso dicebat, *quòd minùs æquo animo laturus esset, si quis in Mundo foret, qui se vinceret donativis quàm armis:* & quòd habeat alium Titum Imperatorem Romanum, *qui necessarium esse* dicebat, *ne quis tristis à facie Imperatoris discederet.* Si verò diem sine beneficio alicui exhibito transmisisset, amicis suis cum magno affectu dicebat: *O amici, perdidi hunc diem.* Profe- 96
ctò nullum majus dedecus, nec major turpitudo contingere potest homini qui nomen Regis gerit, quàm si Patriarchæ, Episcopo & Patribus, qui illi semper præstò fuerunt & inservierunt, auferat omne id quod Pater ejus illis tribuit: & quòd in sesqui anno, quô eos in regno suo habuit, ne quidem granum unum Tefi (p) dederit, & tandem eos ejecerit famelicos atque mendicos. Recordetur Celsitudo 97
tua, quòd Pater tuus, cum primò pauper miles esset, fugitivus per terras alienas, tandem ad imperium pervenerit magnitudine consilii sui, fortitudine brachii sui, & liberalitate manuum suarum. Quippe *qui dare nescit, nescit regnare.* Si Celsitudo tua censet, quod nos, tanquam homines honoratiores obstricti simus præmia dare illis, qui nos in itinere decem vel viginti dierum comitati sunt: atque hoc pacto expedit eos quibus gratiam exhibere vult: & propterea misit Tecla-Selusum, qui nos ex Dembea in Tigram comitaretur: & Asma-Georgium, suumque dile-
§. 87. ctum Paulum; & jam scribit in sua epistola, quòd mittat Za-Mariamum Proregem Tigræ, omnesque primores Serawæ & Hamazenæ, ut nos deducant & comitentur Matzuam usque; quare non censet dedecus suum esse, quod releget è regno suo Legatos Pontificis Romani, & Regis Lusitaniæ? famelicos, nudos, atque rapinis vexatos.

(m) ቀዘር: *Wezarò* Amharicè, *Regiarum feminarum titulus:* Lusitani scribunt *Oziera.* Cæterum loca hîc nominata *Residentiæ* fuerunt *PP. Societatis* ab ipsis exstructæ; de quibus vide Histor. nostram III, 11, 30. (n) Insula est lacus Tzanici, ubi ex *typha* crassissima *lintres* fieri possunt, ut diximus in Hist. nostrâ I 8, 32. (o) De his vide Hist. nostram, I, 7, 9. (p) Frumenti minutissimi genus, de quo egimus in Historia nostra I, 9, 2.

xatos. Sicuti Hanon Rex Ammonitarum quondam fecit, qui è regno suo ejecit Legatos Regis Davidis; de quo Scriptura dicit: *rasit dimidiam partem barbæ eorum & præscidit vestes eorum medias usque ad nates, & dimisit eos.* Cùm igitur David ignominiam hanc Legatis suis illatam tam graviter tulerit, an non putat Celsitudo tua quod Rex Lusitaniæ pariter indignaturus sit, suos tam indignè habitos fuisse. | Ill. c. 13. N. cxxxiii. 2. Sam. 10. 4.

98

Concludit Celsitudo tua dicens: *Decretum epistolæ nostræ hoc est: abeant omnes in regionem suam incolumes per viam pacis.* Quæ via pacis est hæc? quomodo in pace abire possumus à Celsitudine tua capti, percussi, & instar canum habiti? dum nos tradidit Turcis, ut nostra nobis auferrent: nosque captivos abducerent. Pro solo transitu hîc Matzuæ præfecto Turcico, ejusque officialibus ultra sexcentos nummos (q) dare coacti fuimus. Præfectus [Bascha] verò Suaquensis, qui major est illo, multò plùs petet: & magnam gratiam illis debebimus, si nobis vitam non adimant; quod illis ex Æthiopia per literas mandatum fuit. §. 17.

99 Abimus igitur, cùm aliter facere non possimus. Sicuti autem mater oblivisci non potest filii viscerum suorum: neque virgo fasciæ suæ pectoralis; ita & nos nunquam oblivisci poterimus multorum liberorum, quos in Christo genuimus: quos etiam scimus, si oculos & corda eruere nobisque impertiri possent, id facturos.

100 Neque diu neque noctu intermittemus procurare remedium animarum illarum: & orabimus Patrem luminis, ut illuminare velit intellectum Celsitudinis tuæ, ut cognoscat veritatem, & roboret cor ejus, ut eam sequatur; ne aliquando ejiciatur in tenebras exteriores, & annumeretur Regibus illis, qui persecutores extiterunt Fidei Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ. Datum in Matzua (r) die 19 Junii Anno M.DCXXXIV.

Alphonsus Patriarcha Æthiopiæ.

101 Integram dare voluimus epistolā hanc, quamvis prolixam, & ironicis exprobrationibus atque sarcasmis contra Basilidem Æthiopiæ Regem, ejusq; propinquos regios refertam. Etenim pulverem iracundiæ de animo: quàm ingratitudinis de pedibus suis excutere maluit Patriarcha. Multa tamen continet ad historiā illius temporis pertinentia; simul ut intelligatur, *quàm cautè tractanda sit sacrorum causa: neque congruum remedium Evangelii propagandi esse vim & metum: pœnas atque mulctas*, quas Susneus contra observatores Sabbati, & transgressores jejunii Romani, &c. (suaentibus Pp. Societatis) adhibuit. De reliquis omnibus prudenti lectori judicium atque arbitrium integrum relinquimus.

1 N. CXXXIV. De remedio quod P P. Societatis, imminente exilio, expetiverunt, scilicet auxilium militare Lusitanorum] Patriarcha cum Patribus Soc. Fremonam relegatus, ubi diu morari non poterat, illicò decrevit homines nonnullos in Indiam præmittere, qui Superiores suos, & Proregem Indiæ de statu Religionis in Æthiopia edocerent; & de remedio,

2 quod tantis malis dari posset, agerent. Istud erat (*referente* Tellezio) *qualquer socorro de Portuguezes* i. e. *qualecunque auxilium Lusitanorum*, Id ab initio statim necessarium fuisse ait, simulque exempla literarum Regis Æthiopiæ producit, quibus auxiliares copias petiit | L. 6. c. 3. p. 545. 6. lib. 4 c. 3. p. 321.

pera introduzir & conservar a Fé entre aquelos perfidos hereges; & este foy sempre o parecer, que os nossos Religiosos formaram d' aquellas cousas tocantes a Religiam Catholica a qual nam podia ser de dura em Ethiopia, sem ter authoridade de armas	*ad introducendam & conservandam Fidem inter illos perfidos hæreticos; & istud semper fuit judicium nostrorum Religiosorum de rebus ad Catholicam Religionem spectantibus, quæ non diu duratura erat in Æthiopia sine autoritate armorum.*

 Idem

(q) *Dabos* est in textu; moneta mihi ignota, *Arkiko*, de qua in Hist. nostrâ. 1. 2, 8. (r) Insula Maris rubri, juxta portum Habessinicum

L.II'.c.13. N.cxxxiv. L.6.c.16. p.570.b.

Idem postea refert, quòd supra dictus P. Emanuel d' Almeyda Proregi Indiæ 3
plurimas rationes ob oculos posuerit, ut auxilium ab eo impetraret.

O que se pedia era somente hũa armada de dous pataxos, & até dez ou douze fustas: & nella quatro cento Soldados; & isto somente por hum inverno, em que os navios haviam de estar em estaleyro.

Id quod petebatur erat solummodo classis duarum navium actuariarum, & decem vel duodecim levium biremium, quadringentis militibus instructa; atque istud tantùm pro una hyeme, quâ naves in navali aliàs otiosæ starent.

Pergit scribendo: *Paucos istos milites sufficientes fore ad expugnandam* Suaque- 4
nam *&* Matzuam *insulas parvas, neque muro neque vallo cinctas, ut & ad expugnandum*
fortalitium Arkiko, *tam infirmum, ut supra dictum, & si præsidium tantummodò cen-*
tum & quinquaginta militum in eo relinqueretur, Æthiopiam totam terrore impleri posse:
accessuros Lusitanis Æthiopiæ, & alios multos Catholicos, qui refrenaturi essent impetum,
quô Basil des Fidem Catholicam persequebatur. Addebat etiam *utilitatem temporalem;* 5
quia [ut Tellezius bene loquitur] *ista semper maximè promovet consilia. Siquidem præter*
maritimas prædas, etiam vectigalium Maris rubri Lusitanos dominos futuros; Matzuam
enim singulis mensibus reddere mille Patacas (s). *Modo relinquerentur in illis portubus*
duæ vel tres naves bellicæ, una actuaria & duæ triremes, posse dominium maris illius obti-
neri; Turcas enim hodie neque triremes neque liburnicas ibi ullas habere: Arabes autem
actuariis navigiis Mare illud navigare: denique magnam gloriam Lusitanicæ nationi hac
expeditione accessuram.

Pergit Tellezius: *Consiliarios Indiæ optimè quidem penetrasse rationum vim,* 6
quas Patres attulerint, sed non putasse tantum negotium executioni dari posse, partim pro-
pter multos hostes, quos Lusitani tunc temporis habebant: partim ob inopiam pecuniæ, re-
rum gerendarum nervum Addiderant alii *metum Turcarum; qui licet tunc temporis*
nullas copias in Mari rubro haberent, possent tamen facilè ex Ægypto, & ipsa Constantinopoli
illis portubus succurrere, & facilè Matzuam & Arkikum *recuperare, cum magno famæ*
Lusitanicæ & rerum Indicarum detrimento. Responderunt Patres: *Lucrum ex tali* 7
expeditione capiendum æquaturum expensas, Turcas autem minimè metuendos. Cùm
enim jacturā regni Yemen (t) cum portubus, Moccha, Gidda & Camarana, *veris auri ri-*
vis (nam quadraginta hominum millia ex redditibus harum regionum & urbium aluerant,
præter pecuniam Constantinopolin missam) patienter tolerassent, illos nullo modo laboratu-
ros, ut mercaturam Matzuæ tantis impensis redimerent. Nam qui tantos ictus quietè fer-
re potuissent, non curaturos punctionem aciculæ? Prorex, auditis utrorumque rationi-
bus, medium eligere voluit; nimirum *devastationem insularum Suaquenæ* & *Matzuæ,*
nullo præsidio Arkiki relicto. Verùm Patres id dissuaserunt; id enim Lusitanis &
Christianis in Æthiopia magis nociturum.

Cùm igitur in India nihil efficerent, miserunt *P. Hieronymum Lupum* in Euro- 8
pam, qui post multos errores mense Decembri Ao. 1636. in Lusitaniam pervenit,
quæ illo tempore Regi Hispaniæ parebat. Igitur *Mantuam Carpentanorum* [Madrit]
ablegatus, cùm nihil aliud quàm bona verba retulisset, inde *Romam* profectus est. Ibi
jussu Pontificis congregatio Cardinalium habita fuit; sed nec ab illa aliud reporta-
vit, *quàm desiderium juvandi, multasque laudes atque magnam benedictionum copiam,*
ut Tellezius loquitur. *Cum quibus laudibus & benedictione Suæ Sanctitatis, quam li-* 9
beraliter ei impertivit, videns in aula Romanâ nihil amplius exspectandum esse, in Hispa-
niam reverti statuit; ubi aliud nihil obtinuit, quàm literas ad Proregem Indiæ, cui nego-
tium illud multùm commendabatur, ut si occasio permitteret, operam daret, ut Patribus au-
xilium ferretur. Cum quibus literis Ao. 1640. rursus in Indiam profectus est, sine ullo alio
remedio, quàm quod dicitur:

Una salus victis nullam sperare salutem.

Cùm tamen, (ut Tellezio videtur) *ista occasio fuisset impendendi pretiosissimas Hi-* 10
spaniæ gemmas, & aperiendi sacratissimum thesaurum ærarii Romani. Hucusque Telle-
zius Lib.6.cap.18. cujus dicta ubique Latinè verbotenus expressimus.

COM.

(s) Respondet ferè hæc moneta nostris *Taleris imperialibus.* (t) (اليمن) *Aljemen* Arabicè i.e. *Arabia felix.*

COMMENTARIUS

AD LIB. III. CAP. XIV.

N°. CXXXV. PETRUS Heyling Lubecensis, Germanorum
1 primus in Habessiniam penetravit.] De insigni hoc viro primò referemus, quæ in parvo tractatu Anglicè *Londini Ao. 1679.* impresso (u) reperiuntur, collecta ex manuscripta historia Latina [mihi incognita] Joh. Michaelis Wansleben *a Learned Papist*: ut ibi vocatur : Deinde judicium nostrum, & quæ de illius viri vita & moribus comperta nobis sunt, superaddemus. Summa illius libelli sequens est:
2 *Illo ipso tempore* [Ao.1634.] *Cairi degebat quidam* Petrus Heyling Lubecensis, *Augustanæ Confessioni addictus ; qui, ut eò securiùs inter Romano-Catholicos viveret,* pag. 27.
Petrum Nolingum Hollandum *semet appellavit* (x). *Vir iste (ut à fide dignis relatum) cum decem aliis religionis suæ juvenibus, ad æmulationem diligentiæ Romanorum, consilium cepit disseminandi doctrinam Christianam secundum principia suæ Confessionis per universum orbem; utque distributionem laborum suorum eò melius ordinarent, diversas Orbis provincias inter se diviserunt, & unusquisque ex illis pollicitus est, partem illam, quæ for-*
3 *te sibi eventura esset, curare* (y). *Hoc ergo consilio profectus erat* Cairum, *quia Ægyptus & Æthiopia illi sorte obvenerant. Vir erat, (ut autor meus ipse fatetur) insignis prudentiæ: bene versatus in historiis: expertus in Medicina, & in variis linguis nempe* Græca, Hebraica, Arabica & Æthiopica *nemini secundus.* Cairò *VII dierum itinere* Siyutum, *urbē superioris Ægypti profectus est, sed illinc discedere cogebatur impulsu* Agath-angeli [Capucini]. *Ne igitur tales insultus rursus pati cogeretur,* Armenium Æthiopiæ Metropolitam *recens electum, in provinciam ejus sequi decrevit. In hunc finem, ut Præsulum Coptorum gratiam iniret, non tantùm* (ut quidem autor meus dicit) *publicè professus est religionem eorum ; sed etiam privatim passus est sese circumcidi, atque hac ratione à Patriarcha Alexandrino literas systaticas ad* Imperatorem Æthiopiæ, *simulque licentiam* Armenium *in itinere suo comitandi obtinuit. Is Cairo discessit Ao. 1637.* (z)

4 *At mihi* [sic loquitur Wanslebius] *consideratis omnibus circumstantiis,* Heylingus *minimè opus habuisse videtur mediis tam abjectis & detestabilibus, ad finem suum consequendum. Quin potiùs magnis suis virtutibus & egregiis dotibus* Armenio *sese commendavit, qui, ut defectum eruditionis eò meliùs tegeret, auxilio & societate tanti viri indigebat, adeoque privatim causam habebat obtinendi Patriarchæ gratiam, pro illius protectione & adjunctione.*

5 Heylingus *igitur favore istius Metropolitæ in* Habessiniam *appulsus, habitationem suam in templo quodam haud procul aulâ statuit ; & cùm res suas in novo hoc hospitio ordinasset, Medicinam exercere, simulque adolescentes* Græcam & Hebræam *linguam docere cœpit, ob quam rem brevi clarus factus est, ut præcipui Nobilium pro singulari beneficio haberent, si filios suos sub ejus inspectione educare possent ; ita ut facilè insignem thesaurum colligere potuerit, si munera omnia sibi oblata accipere, & coacervare voluisset. Verùm ille dona omnia magno animo vel recusavit, vel si accipere cogeretur, superfluum inter pauperes liberaliter distribuit, postquā sibi modicè admodum de victu & amictu prospexerat. claro documento* (ut Wanslebius notat) *magnæ abstinentiæ, sive abnegationis sui ipsius.*

6 *Egregiæ istæ virtutes sub tegmine privatæ vitæ diu latere non potuerunt, sed cum fa-*

(u) Tit. *A brief account of the Rebellions and bloud shed in the Empire of Æthiopia &c.* Brevis relatio de rebellionibus & cruentis bellis in Æthiopia. (x) Quæ hæc est ratio ! Eratne *Heylingus* pro hæretico notus ? Vel suntne omnes *Hollandi* Catholici ? (y) Relatio ista mihi parum verisimilis videtur, Vidi enim literas nonnullas istorum juvenum, quæ nihil tale continebant. (z) Numerus iste mendosus est. Possideo epistolam ejus Cairo die 30. Septembr. Ao. 1634. scriptam, in qua dicit, quòd octiduo post cum Metropolita Copto in Æthiopiam profecturus esset.

L.III.c.14. *ma earum paſſim erumperet, etiam ad Imperatoris aures pervenit, tantamque æſtimationem*
N: cxxxv. *in aula illi conciliavit, ut facto etiam in publicis negotiis experimento, ille per gradus brevi*
pervenerit ad ſummam Imperii dignitatem; *in quo officio tam prudenter ſe*
geſſit, ut Dominus ejus eum cogeret accipere familiam & reditus, præcipuæ nobilitatis
viro convenientes, cum amœna habitatione in loco qui Ganeta-Chriſtos (a) dicebatur,
ipſa Regis filia (ut communiter & certò affirmatur) in matrimonium illi deſtinata.

Heylingus *ſe Principis gratiâ validè ſuffultum ſentiens, in memoriam illi revocabat* 7
deplorabiles turbas, quibus regnum ejus tam crebrò fuerat involutum, ſpeciatim tempore
Parentis ejus, & clarè docebat horrendos illos motus à Jeſuitis & Pontificiis emiſſariis
originem unicè habuiſſe: eosque in ſimilibus proditoriis attentatis firmiter adhuc perſiſtere,
(b) proinde ſibi caveret à ſubitaneo acceſſu aliorum, iiſdem mandatis inſtructorum. Mo-
nitum iſtud apud Æthiopiæ Monarcham ejusque Conſiliarios in tantum valuit, ut ſanctio-
nem pœnalem contra omnes Europæos, cujuscunque ditionis vel religionis fuerint, promul-
garet; ne quis colore albus Regnum ingrederetur ſub pœna mortis.

[Sequitur hic relatio de Capucinis quibusdam, qui vigore hujus decreti Ao. 1638.
deprehenſi, & catenis vincti: Denique cùm *Dioſcorum* beatum prædicare, & S. *Leo-*
nem contrà damnare nollent, condemnati & lapidibus obruti fuerint. Qua de re in
3.8.20. hiſtoria noſtra ſatis dictum. Sed ad ſcopum revertamur.]

Heylingus *ſucceſſu temporis opulentus, & dives factus, multos Habeſſinorum ritus* 8
publicè improbare cœpit, ſpeciatim damnans adorationem Sanctorum, & ipſius Mariæ virgi-
nis, tanquam repugnantem veræ Religioni & S. Scripturæ. Quamobrem privatim inter-
dixerat diſcipulis ſuis, ne uterentur formulis conſuetis precum ad eam directis, id quod ma-
gnam illi invidiam & malevolentiam apud Nobiles conflavit. Habeſſini enim omnes ma-
ximo cultu Mariam virginem proſequuntur. Vt igitur indignationem ſuam teſtarentur,
filios ſuos ab inſpectione ejus amoverunt. Deinde, hoc argumento potiſſimum uſi, Impe-
ratori ſuaſerunt, ut eum non tantùm aulâ, ſed etiam regnis ſuis exire juberet, qui primò eum
benevolè admonuit, ut ſaltem ſileret, & connivendo permitteret dogmata iſta, ſi ipſe iis-
dem non aſſentiretur, ſed fruſtra. Igitur Rex juſſit eum ad tempus excedere ditionibus 9
ſuis, ſic enim eum tumultum popularem commodiſſimè evitaturum. Ita magnus iſte vir lu-
bens deſeruit Æthiopiam, ſimulque magnam dignitatem, quam in ea regione per XII. an-
nos poſſederat, moderatione ſolitâ retentâ, opibusque quas acquiſiverat ſecum ablatis. Eæ
enim relinquebantur illi in ſignum favoris regii. Igitur comitatu quodam ſtipatus ad
inſulam Swaquenam feliciter appulit, ſed ibi in manus Baſſæ Turcici incidit, qui explendæ ava-
ritiæ ſuæ, eum divitiis & vitâ ſimul privavit. Hucusque Wanſlebius.

Quam relationem ſi quis ad normam veritatis hiſtoricæ examinare velit, plu- 10
ra falſa quàm vera in ea reperiet. Nos eam ideò verbotenus verſam cum lectoribus
communicare voluimus, ut ſummæ ſaltem rei veritas, quam nos ex fida Gregorii re-
L.3.c,14. latione in *Hiſtoria noſtra* memoriæ prodidimus, ſibi conſtaret. Certum enim eſt
ex epiſtolis ejus tam ad amicos Lubecenſes, quàm ad Hugonem Grotium, quòd
Ao. 1634. cum Metropolitâ, tunc in Æthiopiam tendente, profectus: à Rege be-
nè exceptus: & usque ad *annum 1647.* ubi Gregorius eum adhuc in Æthiopia vidit,
honorificè habitus fuerit. Fama etiam conſtans eſt, quòd ex Æthiopia rurſus 11
exierit, quando verò, & quomodo planè non conſtat. De obitu ejus *Ao. 1652.* Ha-
beſſini tunc Romæ degentes prorſùs nihil ſciverunt; Gregorius enim illo tempore
eum adhuc vivere putabat, & literas à me ad ipſum in Æthiopiam deferendas ſe-
cum ſumebat. Vera etiam ſunt omnia, quæ de eruditione, modeſtia, aliisque 12
virtutibus ejus prædicantur. Sed obſecro: eſtné credibile *quòd Coptorum Reli-*
gionem profeſſus, ſe privatim circumcidi paſſus fuerit? quod tamen Æthiopes à pere-
grinis Armeniis, Maronitis & Græcis minimè exigunt: & Wanſlebius ipſe pro fal-
ſo agnoſcit, ob rationes ſupra allegatas. Vanum etiam eſt, quòd *pueros Habeſſi-* 13
nos Græcè atque Hebraicè docuerit, cùm librorum & typographiæ defectu nullus harum
lingua-

(a) ገነተ፡ክርስቶስ፡ i.e. *Paradiſus Chriſti.* (b) Sic loquitur Wanſlebius doctus Papiſta, ut eum vocant Angli.

linguarum usus apud Habessinos esse possit; nec ullis ad discendas illas linguas adminiculis sint instructi. Quin Latinâ potius erudiendi fuissent, quâ faciliùs cum Europæis conversari potuissent? Quomodo autem ille, quem Armenius Metropolita eruditionis causâ, tanquam auxiliatorem & monitorem officii sui sibi adjun- L.III.c.14. N. cxxxv.
14 xerat, Ludi magistrum in Æthiopia agere voluerit? Neque verisimile mihi videtur, illum ad summam dignitatem Æthiopiæ evectum (quæ, qualisvé fuerit non dicitur) tunc primùm doctrinam *de invocatione sanctorum* impugnare voluisse, atq; hanc ob eausam Nobiles ab institutione ejus filios suos amovisse; quàm pulchrè enim qua-
15 drat ad tantam dignitatem informatio puerorum? Denique mandatum contra homines albos, ut simpliciter & stultè hîc proponitur, non tunc temporis primùm, quò ille magnus factus est, sed statim post Patrum Societatis excessum Anno 1632. promulgatum fuit; non contra omnes albos, sic enim & Coptitæ, Armenii & Græci exclusi fuissent, sed contra Francos tantùm i. e. Latinæ religionis ex Europa homines. Estné probabile, Heylingum voluisse omnes Europæos, & inter eos etiam suæ religionis homines excludere? quibus tamen & ille pro stabilienda doctrina sua, & docendos Æthiopum liberos, (dum ille Cancellarii scilicet munere fungeretur) opus habebat: quique regno, in quo ille florebat, ad varias belli pacisque artes discendas maximè necessarii erant. Deinde XII. tantùm annos Heylingum in Æthiopia vixisse scribit, cum XVII. vel XVIII. annos numerare oporteat, si Anno 1652. adhuc vixit.

16 Post discessum *Heylingi* pergit Wanslebius & refert fabulam, quam etiam Tellezius habet, (c) quasi *Æthiopiæ Rex Basilides in Arabiam miserit, accersitum doctores Muhammedanos.* Quæ ne umbram quidem veritatis, aut speciem levissimam sanæ rationis habent, pellere Pp. Societatis regno, ideò quòd Alexandrinam religionem quodamodo immutare, partim etiam emendare voluerint: & vocare in regnum eos, qui illam planè abolere & destruere nitantur: *Heylingum* relegare, quòd B. Mariæ Virginis Sanctorumque cultum impugnaret: & *Doctores Muhammedanos* advocare, qui omnem honorem illis penitus derogent. Cautius mentiri oportet, qui viris cordatis imponere velint. Sed jam de hac fabula in Historia nostra satis disseruimus Lib. III. c. 14. §. 34. Nunc ad priora redeamus.

17 Petrus Heyling aliàs Hölling Lubecensis, parte gemario sub initium hujus seculi natus, præclaro ingenio præditus fuit. Literis Latinis & liberalibus artibus eruditus, brevi profecit. Erat ei præter docilitatem ingenii bona indoles, ad omnes virtutes prona. Magistris usus est, qui sinceræ pietati impensè dediti erant, ut propterea novæ Enthusiastarum sectæ suspecti haberentur. Pietatis enim studiosi hoc seculo improborum obtrectationibus obnoxii sunt. Illi *Thomam de Kempis, Taulerum, Arndium*, aliosque Theologiæ practicæ Doctores Heylingo commendaverant; quorum doctrinas animo penitus imbibit, ut post hæc *de amore Dei, imitatione Christi, rerum divinarum contemplatione, & abnegatione sui ipsius* crebros sermones fe-
18 reret. Igitur bonis moribus à pueritia imbutus, tantam de se probitatis fiduciam viris quibusdam primariis præbuit, ut adhuc admodum juveni filios suos educandos committerent, quorum aliquos circa annum 1628. in Galliam conduxit, ubi ultra tres annos commoratus est. *Lutetiæ Parisiorum* in celeberrimi viri *Hugonis Grotii*, eo tempore Oratoris Suecici, notitiam pervenit, ejusque favorem virtutibus suis
19 meruit. Dehinc in *Italiam* iter fecit, atque consilium cepit in *Ægyptum*, & *Æthiopiam* proficiscendi. In Malta navem conscendit, & feliciter Alexandriam navigavit. Cum itaque Gallicæ & Italicæ linguæ satis peritus, adhæc comis atque facundus esset, benevolentiam hominum sibi facilè conciliavit; at Ecclesiasticorum, inprimis missionariorum odium atque insidias expertus est. Etenim cognitâ ejus patriâ & religione, verebantur, ne Orientalium animos ab se alienaret: Latinæ verò religionis homines hæresi inficeret. Quos ille vitæ innocentiâ & sermonum sanctitate ac pruden-
20 tiâ facilè superavit. Enimvero dogmata controversa modestissimè tractavit,

Aaaa 3 quibus

(c) Lib. 6. c. 37. & 38. Sed vide Proœm. I. 57.

L. III c. 14 N. cxxxv. quibus rebus Copticis valdè charus factus, ab illis defensus, & paupere monasterio in deserto Macarii receptus, ibique magna vitæ austeritate exercitus fuit. Illic Arabicæ linguæ operam dedit, atque in ea tantum profecit, ut sine interprete cum illis gen-
tibus conversari posset. Tandem cùm Legatus Æthiopicus, accersitum prisco 20
more Metropolitam, advenisset, cum isto, commendante Jacobitarum Patriarcha, profectus est, sub initium Octobris Anni 1634. ut ex epistola ejus ad amicos Lubecenses supra allegata constat. Quam verò ad Hug. Grotium die 20. Augusti ejusdem anni dedit, inter alia sequentis est argumenti:

§. 3. lit. z.

Quæ de Æthiopiæ ac Abissinorum *imperio ad te perscripsi, planè confirmantur.* 21
Imperatore enim Catholico Romano [Susneo] *ante biennium defuncto, filius ipsius*, Basilius [Basilides] *nomine, imperare cœpit; primaque imperii die decretum fuit, ut omnes incolæ Catholico-Romani spatio decem dierum Abissinorum provinciis egrederentur: (d) indigenæ verò Abissini ad pristinam religionem redirent. Prima legatio, quam Imperator Abissinorū ante biennium ferè ad Ecclesiam Alexandrinam* ob electionem Archiepiscopi *ordinaverat, ob infidelitatem Legatorum irrita facta est. Secundùm legatos misit, qui ante duos ferè menses Ægyptum sunt ingressi. Antiquâ igitur consuetudine ac lege per Ægyptiorum vel Copititarum Patriarcham Alexandrinum*, Archiepiscopus Habessinorum *est electus, cum quo, primò (si voluerit Deus) tempore in Æthiopiam concessurus sum.*

Referam nunc, quo pactô primam istius viri cognitionem nactus fuerim. No- 22
verant *Habessini Romæ commorantes*, Petrum Heylingum fuisse Germanum, & monuerant Gregorium in Germaniam proficiscentem, ne quid de ejus prosperi-
tate, & honorificâ in Æthiopia fortuna narraret. Tunc temporis Gregorius 23
nondum sciebat, quòd Italorum *Alemanni* vel *Tedeschi* iidem essent ac Latinorū *Germani*. Igitur inter deambulandum semel atque iterum me interrogabat; *num isti populi planè iidem essent?* affirmabam, & tandem causam istius repetitæ interrogationis sciscitabar; abnuebat aliquoties, eoque curiositatem meam magis accendebat; tandem aliquando, cum bono & hilari esset animo, velut per confidentiam mihi aperiebat, quæ in Historia mea de Heylingo retuli, rogans, ne ea, se in Europa adhuc existente, divulgarem.

Narravit quoque mihi, quod in Historia mea dicere omisi: *Quòd Evangelium* 24
S. Iohannis feliciter in linguam Amharicam transtulerit, ita ut Habessini illud cum magna voluptate legerent. Postea ex Ægypto ad me scripsit, narratum sibi à popularibus, illum opibus valdè ditatum ab Arabibus latrocinantibus in itinere occisum fuisse. Certiora de hujus viri rebus in Æthiopia gestis, ejusque excessu tempus nos docebit.

N°. CXXXVI. De morte Secretarii Status, seu Cancellarii Regii *Tecla-Selassè*, vulgo አዛዠ: ጢኖ: *Azaje Tino* dicti]

Iste 1
Tecla-Selaçaus comuniter *Azaje Tino*, ob pusillam corporis formam dictus fuit. (e) Præcipuum propagandæ religionis Romanæ instrumentum, & edictorum regiorum pro religione Romana compositor. Ideò ferale monachorum Æthiopum odium perpessus est; nam ut Tellezius loquitur: *Durissimum flagellum Monachorum Schismaticorum erat, præcipuus amicorum Susnai.* Cum eo corruit potentia ejus; rectè monente Tellezio: *frequentissimum esse, ut cum morte Principum cadant etiam ejus amici.* [Validos] Sed jam exciderat Principis gratia in senectute Susnei. Maximus fautor Patrum fuit, quos vocavit *Apostolos Æthiopiæ*, obviam profectus ad ve-
Tell. p. 610 a. nientibus prior equo descendit, illisque descendentibus stapedem tenuit. Audita bonorum suorum confiscatione, voluntarius exul factus, per sex annos varia regna, quasi devotus peregrinus [pellegrino] peragravit, inter Romano-Catholicos occultatus, tandem verò deprehensus, & in castra deductus, quindecim diebus minis ac promissis tentatus, ut ad priscam rediret religionem, sed contraria sententia penitus

(d) Ista Heylingus confusè sic audivit, at veræ circumstantiæ in Historia nostra leguntur. (e) B. Tellez, l. 6. c. 27.

nitus animo insederat. Cùm obtemperare nollet, ad mortem condemnatus, atq; magno castrensium concursu lapidatus fuit. L.III.c.14. N.cxxxvi.

3 Causa tanti odii erat, quòd meminissent omnia illa atrocia edicta, & sæva Regis rescripta, quibus Sabbati, priscorumque Alexandrinorum rituum observatores ad necem condemnabantur, & trucidabantur, ab illo conscripta & composita fuisse. Cùm aliquando Patres Societatis inviserent domum ejus, totamque
4 ejus familiam & incolas loci iteratò baptizarent; *Hodie*, inquit, *huic domui salus facta est*, verbis illius par vi Zachæi usus (f). Luc.19, 9. Igitur hoc viro primario, & reliquis Patribus fugatis vel occisis, cùm planè nullus Pater Societatis in Habessinia ampliùs reperiretur, *Patriarcha Alphonsus Mendezius*, alios sive Patres sive nuncios in Æthiopiam mittere tentavit, ut quamvis nihil efficerent, tamen nova ex illo regno referrent. Missus itaque fuit *Ao 1640*. Pater *Damianus Calaça* eum multis muneribus ad Bassam Suaquensem; sed introitus illi planè fuit negatus, ita ut cum muneribus levi-
5 densibus in Indiam redire coactus fuerit. Rursus anno sequente tres Patres *Matzuam* destinati fuerunt; sed audito, Regem Æthiopiæ Bassæ Suaquensi magna dona misisse, ne Patres intromitteret, simul duos *Patres Capucinos* & Habessinos Catho-
6 licos Matzua ejectos fuisse, iter suum prosecuti non sunt. *Anno 1642*. Patriarcha misit *Antonium d'Andrade*, cujus supra in proœmio mentionem fecimus, sperans, quia n. 13. §. 11. in Æthiopia natus erat, Bassam illi aditum concessurum, verùm nihil obtinuit. *Ao. 1634*. iter suscepit alius Pater, *Antonius d' Almeyda*, sed etiam frustra.

(f) *Epist. annua 1624. & 1625. p. 21.*

FINIS LIBRI TERTII.

COMMENTARIUS AD HISTORIÆ ÆTHIOPICÆ

LIBRUM IV. CAP. I.

De Rebus privatis & Oeconomicis.

1 N°. I. DE literis Æthiopicis] Diximus in Historia nostra, Æthiopicas literas cum Samaritanis magis quàm cum Hebraicis hodiernis convenire. Quæ cùm ab amicis nostris legerentur, fuerunt qui putarent, eas commodiùs ab Hebraicis derivari posse, ut ex Hebr. ב, inverso, fieret ∩:
2 & sic ף: deflecti posse ex כ Hebr. &c. Alii ex Græcis derivare maluerunt, verùm ita, ut si volupe fuerit, Æthiopicas à Runicis (†) vel si malis Indicis detorquere possis. Nos illis conciliandis tempus perdere nolumus, cum res meræ conjecturæ sit, donec aliquando autorem & inventorem Æthiopicarum literarum cognosca-
3 mus. Interim mea mihi placet opinio; utique unam & alteram Samaritanam & nomine & formâ ipsa dare possum, videlicet O: *Ain* & ✝: *Tavvi*, ad hæc nomina pleraque cum Hebræis communia Alf, Bet, Geml; ut reliqua taceam. Deinde singulari-

(†) Antiquæ literæ Gothicæ sic vocantur.

L.IV.c.1. Num. II. gularitas literarum, & vocum interstinctio cum Samaritanis, & paucis aliis linguis convenit. Simile quid doceant illi, qui ex aliis characteribus derivationem faciliorem jactant, & sententiam nostram rejiciunt. Fuit, qui ad me scriberet: *Samaritanorum literas, etsi ex variis Alphabetis congestas, Habessinicis originem non magis dedisse videri, quàm Malabaricas aut Philippinas.* Sed is per me poterit abundare suo sensu. 4

N°. II. Cadmum literas Phœnicum Græcis tradidisse]

Phœnices quidem non ipsi fuerunt inventores literarum suarum; sed *Assyrii*, vel potius *Hebræi*; ut apud Eusebium (g) legitur: 1

Εἰσὶ δὲ οἳ Σύρους γράμματα ἐπινοῆσαι λέγουσι πρώτους. Σύροι δ᾽ ἂν εἶεν καὶ Ἑβραῖοι.

Sunt qui primos Syros literas excogitasse dicunt: Syri autem sunt etiam Hebræi.

A Phœnicibus tamen literæ in Græciam à Cadmo delatæ fuerunt, levi aliquâ ductuum mutatione; & fortè priscis temporibus similiores fuerunt, progressu temporis sensim mutationem passæ, sicuti Latinis per universam Europam, & Arabicis per Asiam & Africam accidisse videmus. Græcas autem literas nec recentiores nec antiquiores Cadmo fuisse contra *Iosephum* & *Tzetzem* clarè docet *Bochartus*, (h) qui sententiam suam plurimis autoritatibus stabilivit. 2

Nec audiendus est *A. Kircherus*, qui Ægyptiacam linguam unà cum literis à Cadmo in Græciam primum transportatam: & Græcos ab Ægyptiis per literas numerandi rationem accepisse scribit. Quam ob rem à viris doctis merito refellitur; ut supra indicavimus. Lib. 3. 77.7. 3

(g) Lib. 10 præparat. Evangelica. (h) Lib. 1. de coloniis Phœnicum. cap. 20.

COMMENTARIUS

Ad Lib. IV. Cap. II.

N°. III. De vocabulario Æthiopico ሰውሰው፡ *Sausau* i. e. *Scala* dicto] Specimen hujus libri dedimus hoc capite in Historia nostra, atque de eo fusiùs disseruimus supra Lib. I. N. 109. hujus Commentarii. Ubi gemmarum nomina exposuimus. Pauca reliqua ex Gregorii manuscriptis schedis damus: 1

ፒካ፡ ፀዐዳ፡ እብን፡ ዘውእቱ፡ ማርሞሬ፡ ኤጴሞስሂ፡ ከማሁ ፡፡

ፒካ፡ *est lapis albus*, i. e. *Marmor. Epomis similiter.* Ineptè. 2

ኤጴሚዶር፡ እብን፡ በረድ፡ ውእቱ፡ ዘሀሎ፡ በኢትዮጵያ፡ እስመ፡ ይከውን፡ ጽላት፡ ዘይትነበር፡ ላዕለ፡ መንበር፡ ቦ፡ ኅብረ፡ ፀዐዳ፡ ወቦ፡ ዘቀይሕ፡ ኅብረ፡ ባለቅሂ፡ ለሊሁ፡ ውእቱ ፡፡

Epemedr. *Christallus est, qui datur in Æthiopia. Quoniam est tabula, quæ ponitur in mensa* [sacra]. *Alius est coloris albi: alius coloris rubri.* ባለቅ፡ *Marmor quoque idem est.*

Omnia impetitissimè, quia Græcum est ἐπωμίδα ποδήρη, Vestimenti genus quod aliàs rectiùs scribunt ኤጴሞድ፡ ጴዴር፡ ut est in Organo:

Pergit Gregorius:

Job. 28. 19. እብን፡ ተንበር፡ ዘኢትዮጵያ፡ ዘይቤ፡ ኢዮብ፡ ኅብረ፡ ድርኩና፡ ዘውእቱ፡ Gialo; እስመ፡ ይመስል፡ ብጫ፡ ሰምዕ፡ በከመ፡ ሰማዕኩ፡ እምበትረ፡ ያርክ ፡፡

Lapis ተንበር፡ Topazius Æthiopiæ *ut Iobus ait: Color ejus flavus est*, [*Ital.* Giallo] *quoniam similis est flavæ ceræ, sicut audivi ex Patriarcha.* 3

Nimi-

4 Nimirum *Alphonso Mendezio*, qui scilicet explicare poterat Æthiopibus nomina L.IV.c.2.
gemmarum in Sacris literis reperta. Certè parum auxilii ex tali vocabulario quis Num. IV.
hauserit, ubi *vestes* pro *gemmis* exponuntur. De quibus consule Lexicon nostrum
secundi laboris ad editionem jam paratum.

1 Nº. IV. De systemate Mundi & astrorum motu.] Talium
ignorantissimi sunt, non modò Habessini, sed & omnes alii populi illiterati, Astronomiæ rudes. At non solùm inter Habessinos, verùm etiam apud nostrum vulgus
audiuntur tales absurdæ sententiæ, quales in Historia nostra narravimus, si inter se
liberè de his rebus loquantur. De quibus egregiè *Robertus Hookius*, *Secretarius
Regiæ in Anglia Societatis meritissimus*, Anglicè sic loquitur: (*i*)

2 *For to one, that hath been conversant only with illiterate persons: Or such as
understand not the Principles of Astronomy and Geometry: and have had no true notion
of the vastnesse of the universe, and the exceeding minutenesse of the* Globe of the
Earth *in comparison therewith. Who have confined their imaginations & fancies only within the compass and pale of their own walk and prospect. Who can scarse imagine that the Earth is globous, but rather (like som of old) imagine it to bee a round
plain, covered with the Sky as with a Hemisphere: and the* Sun, Moon *&* Stars *to be
holes through it, by which the ligth of heaven comes down. That suppose themselves in the
center of this plain & that the Sky doth touch that plain round the edges, supported in
part by the mountains: that suppose the Sun as big as a Sieve: and the Moon as a
3 Chedder cheese, and hardly a Mile of. That wonder, why the Sun, Moon and Stars do
not fall down like Hailstones: and that will be martyr'd rather then grant, that there
may be* Antipodes; *beleeving it absolutely impossible, since they must necessarily fall
down into the Abyss bellow them. For how can they goe with their feet towards ours,
and their heads downwards, without making their brains addle. To one, I say, thus
prejudiced with these and a thousand other fancies, and opinions more ridiculous and
4 absurd to knowing men* &c. Egregia & jucunda verba, quorum sensus & summa
est: *Qui nihil amplius credunt, quàm quod palpant & vident; qui sibi imaginari non
possunt, terram globosam esse: qui* Solem cribro *non majorè, aut* lunam caseo Hollandico, *vix milliari a terra distantem: qui mirantur, quòd* Sol, Luna & Stellæ *non decidant
instar grandinis: qui potius martyrium subire, quàm* Antipodes *credere velint, quos nempe
decidere oporteat in abyssum, qua sub illis est; & qui ejuscemodi plures absurdas & ridiculas opiniones animo concipiunt, quis quæso talibus persuadere poterit motum terræ.* Imò
dixerim ego, *quis cum talibus loqui saltem ausus fuerit de motu terræ.*

5 Tanta omnipotentiæ divinæ in constitutione Universi miracula, cur Deus
O.M. neque in descriptione creationis: neque aliis multis occasionibus in S. Scriptura manifestaverit, sed intacta & occulta planè reliquerit, secundum sensus hominum externos, & mentem vulgi locutus; quamvis ex principiis mathematicis in-
6 fallibilibus aliter sese habere deprehendantur, mirum nemini videri debet; quia non
datum fuit verbum Dei privatim Mathematicis & Astronomis, qui stupenda ista
Creatoris opificia sine ullo scandalo percepissent & credidissent; sed generi humano, cujus multò maxima pars constat hominibus rudibus atque inertibus; qui decipi
sese putassent, si tam incredibilia, atque à sensu communi tam remota de vero mun-
7 di systemate, & terræ motu prædicari audivissent. Nam plus negotii habuissent Prophetæ & Apostoli in naturalibus istis tradendis & persuadendis, quàm in ipsis divinitatis mysteriis. Etenim divina, captum omnem humanum superantia, ne ulla ratione comprehensibilia, non nisi per fidem credi posse omnes agnóscunt; idq; ob solā
patefactionē divinam, qua certior alia in toto mundo non datur, quàm quæ in S. Scriptura reperitur. At naturalia credere, quilibet pro captu sensuum suorum in suo arbitrio positum esse putat. Igitur homines terrena insolita audientes, si falli se pu-

 tassent,

(*i*) In tractatu *de motione terræ*, cui titulus: *An attempt to prove the motion of the Earth, London* 1674.

L. IV. c. 2. tassent, multo magis cœlestibus fidem detraxissent, ut maximè Christi dictum ad
Num. IV. Nicodemum huc applicari possit: *Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo si di-*
Joh. 3. 12. *xero vobis cœlestia credetis.*

Mundana itaque reliquit Deus hominibus eruditis per causas & effectus scrutanda, Mathematicarum scientiarum peritis tantùm credibilia, imo infallibilia: cœlestia verò tantùm per fidem credenda patefecit; ut dum agnoscimus hebetudinem ingenii humani in naturalibus, multò minus rationi nostræ tribuamus in supernaturalibus; suspirantes quotidie, ut perveniamus ad eum perfectionis statum, ubi non tantum arcana naturæ finita, sed & divinitatis mysteria infinita, perpetua animi felicitate contemplemur, nec unquam satis miremur. 8

Scio plerosque Theologorum à doctrina hac, de quiete solis & motu terræ, valdè abhorrere, tanquam verbis S. Scripturæ contrariâ. Qui si reputaverint, Spiritum S. se captui humano accomodare, & sermone humano etiam in rebus divinis, ipsam Dei essentiam spectantibus, uti voluisse; dum Deo brachia, manus, iram atq; affectus tribuit, quod ἀνθρωποπαθῶς ita dictum ajunt; non tamen propterea aut corporeitatem Deo tribuendam: aut S. Scripturam ideò falsitatis arguendam esse. 9

10 Imò Scriptura nonnunquam phrasibus vulgaribus, & more loquendi vulgato utitur; quamvis id minimè opus esset, aut æquè facilè aliter loqui potuisset, ut cum Gen. 11. 5. dicitur: *Descendit autem Dominus, ut videret civitatem & turrim* &c. Et vers. 7. *Venite igitur, descendamus* &c. Quo loco rectè *Augustinus ait* de Civit. Dei Lib. XVI. c. 5. *Deus semper ubique est totus, nec loco movetur;* & cap. 6. *Nec sic loquitur Angelis Deus, quomodo nos invicem loquimur nobis* &c. *Sed ineffabili suo modô; nobis autem hoc indicatur nostro modo.* Et quæst. super Genesin Lib. 1. N 39 *More quippe humano Deus in scripturis ad homines loquitur.* Ipse Servator noster in Oratione Dominica: *Pater noster, qui es in cœlis*, ait; cùm non tantùm in cœlis sed etiam in terra sit, quæ cœlo communiter opponitur.

11 *Non esse novum*, tradit Guilb. Genebrardus (k) ex Augustino Lib. II. contr. epist. Parmeniani: *Scripturam loqui ex aliorum sensu & opi-*
Luc. 3. 36. *nione, non rei veritate.* Hoc pacto Lucam locutum putant de *Cainane* nonnulli Theologi, quasi secundum versionem LXX. Interpretum, tunc communiter receptam, nomen hoc, quod in Hebraico textu non reperitur, inseruisset. Nam *sacros scriptores multa dicere juxta sententiam vulgò receptam, non juxta rei veritatem.* Ad quæ verba Matth. Polus allegat *Usserium Episcopum Armacanum in dissertatione de Cainane.* Addit ex aliis autoribus: *Maluit Lucas in re non magni momenti, quaque ad fidem nihil pertinet, piâ συγκαταβάσει errantes sequi, quàm intempestivo dissensu scrupulum injicere: aut etiam Evangelii sui αὐθεντίαν in discrimen adducere apud infirmos, vel pertinaces, quibus persuasum erat hos interpretes fuisse θεοπνεύστους.* Qualia fusè habet *Fridericus Spanhemius* in dubiis suis Evangelicis, eaque in materia subjecta refellit (l).

12 Verum ista cum magno salis grano accipienda sunt, ne extendantur ad res Fidei vel morum, aut alias res divinas, quæ S. Scriptura pro vero doctrinæ suæ objecto habet; quod de Physicis dici nequit. Nam diversissima ratio est rerum naturalium, quæ neque Fidem salvificam; neque hominum salutem aut mores tangunt; in illis enim Spiritus Sanctus captui hominum communi sese accommodare, eaq; in medio relinquere voluit. Etenim sicuti in operationibus divinis rationem nostram transcendentibus ἀνθρωποπαθῶς: ita in naturalibus ἀνθρωποφανῶς loqui voluit, ne simplici plebeculæ aut infirmioribus intempestivè scrupulus moveretur. Præsertim cùm multò minus periculum erroris sit, de naturalibus appa-
Gen. 1. 16. renter, quàm de Deo corporaliter loqui. Veluti cum dicitur: *Fecitque Deus duo luminaria magna*, Solem nimirum & Lunam. Hæc apparenter *magna* vocatur, & soli æquiparatur, cùm revera sit omnium minima. Nec alibi in Scriptura declaratur, quanta revera sit. Sed *nobis hoc indicatur nostro modo*, ut cũ Augustino loquamur.

Hermannus Giffenius in Paradoxo Philosopho enervato (m) vehementissimè invehitur 13
in

(k) Lib. I. Chron. ad annum Mundi 1659. (l) Part. III. Dub. XXIII. §. VII. pag. 543. (m) Groningæ impressus est libellus Ao. 1673.

in Antagonistam suum Eberhardum Swelingium Bremensem, qui motum terræ asseruerat. Quæstionem secundam, si cum responsionibus ejus accomodes ad ea quæ de Deo ἀνθρωποπαθῶς in sacra Scriptura dicuntur; oportebit te asserere corporeitatem in Deo: eadem enim hoc casu stringunt argumenta, si stringunt, ac in altero de motu terræ. L. IV. c. 2 N. V. VI. & VII.

14 Cùm in Anglia essem, sermo fortè incidebat de hac materia apud illustrem *Rob. Boylium* virum pium, cordatum & inprimis Matheseos peritissimum: qui ad dubium, ex verbis S. Scripturæ allatum, respondebat: *Tametsi ea, quæ de Solis motu, & terra quiete incidenter in S. Scriptura dicuntur, peculiari tractatione disertis verbis reperirentur, quamlibet tamen aliam expositionem, & novam aliquam figuram quærendam esse, quàm sensum proprium veritati Mathematicæ adversum admittendum.* Hæc ille.

15 Enimverò Theologos, qui hanc sententiam impugnare volunt, decet priùs Mathematicorum argumenta benè cognita habere, ita ut ipsi de iis judicare possint, num falsa vel vera sint. Si prius, non opus habent recurrere ad autoritatem S. Scripturæ ad refellendam opinionem in se erroneam: si posterius, ipsi conciliationem meliorem nostrâ tenebuntur afferre.

N°. V. De Antipodibus à veteribus quibusdam non creditis] Mirum non est simpliciores Habessinos Antichthones non credere, cùm nonnulli Philosophi, veluti *Plutarchus* (n) & quidam ex S. Patribus eosdem negaverint; videlicet *Lactantius Institut. divin.* Lib. 3. c. 23. quem sequitur *Augustinus Lib. 16.* de Civit. Dei *c. 9.* qui *talem fabulam nulla ratione credendam putavit*, (sic loquitur) periculosas sequelas sibi exinde imaginatus; quales & illi procul dubio metuunt, qui terram, in viam Solis collocatâ, moveri negant. *Theophilus Antioch.* Lib. 2. *ad Autolicum.*

1 N°. VI. De Carminibus Æthiopum] De *Prosodia Æthiopum* multis agere non est hujus loci; ad Gramaticam enim spectat, in cujus secundâ editione ex professo tractabitur. Hîc tantum paucis dicemus, *genus quinarium* apud Æthiopes esse communissimum, sed syllabis rhythmicis inconcinnum, ut ex Odis L. 3. cap. 3. N. 19, 20. & seqq. nec non alibi in hoc nostro Opere editis videre est.

2 Alterum genus vocatur ዕጣነ፡ ሞገር፡ undecim versibus rhythmicis constans, sed sæpius dissonantibus, quia consonans sexti ordinis muta, e.g. syllabæ *às, as, es, ès, ìs, ōs, ùs*, rhythmum minimè rhythmicum nobis repræsentant. Alia genera sunt መወድስ፡ & ሠላሴ፡ planè hypermetra, quoniam eorum metra & pedes observari vix possunt. Denique genus habent, quod *Sapphico* quodammodo respondet. Nec non aliud, solis ternionibus rhythmicis constans, de quibus plura in Prosodia Gramaticæ nostræ supra allegatæ dicemus.

1 N°. VII. De ænigmatibus apud Æthiopes usitatis] Ænigma unum atque alterum hîc solummodo proponemus, reliqua in tempus commodius differentes.

1. ፫ ልደታት፡ እለ፡ ኢኮኑ፡ አሐደ፡
ወራብዖሙ፡ ይትዐደ፡ ለዓዲ፡፡
Tres Nativitates [dantur] *quæ non sunt unius generis,*
Quarta verò transscendit communem modum.

2. ሶበ፡ ይኔቁ፡ ደሮሁ፡ በ፩ጊዜ፡
ኵሉ፡ ፍጥረት፡ ዘሰምዖ፡ ኅቡረ፡ ማእዜ፡፡
Cum cantaret aliquando gallus,
Quando audivit eum universa creatura simul?

3. ሕያው፡ ይወልድ፡ ምዉተ፡ ወምዉት፡ ይወልድ፡ ሕያወ፡፡	*Vivum parit mortuum,* *& mortuum parit vivum.*
4. ምድር፡ እንተ፡ ፀሐየ፡ ኢርእየት፡ ዘእንበለ፡ አሐቲ፡ ዕለት፡፡	*Terra quæ Solem non vidit* *Nisi unico tantùm die.*

(n) In libro de facie in orbe lunæ, & alii plures.

L.IV. c. 2. N. VIII.

5. መቃብር፡ የሐውር፡
ምውት፡ ይትናገር፡
በከርሠ፡ ቀላያት፡ ይፌክር።

Sepulchrum ambulat,
Mortuus loquitur,
& in medio abyssi concionatur.

Adhuc unum reperis in Procemio N. XIII. §. 38.

N°. VIII. Proverbia Æthiopica.] Pleraque à Theodoro Petræo primùm edita fuere. Reperiuntur post Prophetam Jonam *Æthiopicè & Latinè editum Lugduni Batav. Ao. 1660.*

1. ለእመ፡ ሖርከ፡ ብሔረ፡ ባዕድ፡ ኢትኩን፡ ከማከ፡ ኩን፡ ከማሆሙ።

Quum profectus fueris in regionem alienam, ne sis sicut tu, esto sicuti illi.

Hoc est:

Si fueris Romæ, Romano vivito more:
Si fueris alibi, vivito sicut ibi.

2. በ፩ ፍቁር፡ ይስሐብ፡ ካልኡ።
Uno amico attrahitur alter.

3. በኂሩቱ፡ ለኖላዊ፡ ይኄርው፡ መርዔት።
Per bonitatem pastoris bonus redditur grex.

4. ዘርእየ፡ ከይሴ፡ ፈርሀ፡ እምነ፡ ልሕጽ።
Sive, ut Gregorius mihi protulit:
ከይሴ፡ ዘኬደ፡ ልሕጸ፡ ይፈርሀ።
Qui vidit, vel qui conculcavit serpentem, timet sibi à cortice. h. e. Piscator ictus sapit.

5. ፍጡነ፡ ዘየአምን፡ ፍጡነ፡ ይክሕድ።
Qui citò credit, citò negat. i. e. Citò revocat id quod dixit.

6. እምነ፡ ፍቁር፡ አብድ፡ ይኄይስ፡ ጸላኢ፡ ጠቢብ፡
Amico stulto melior est adversarius sapiens.

7. ይበውእኑ፡ አንበሳ፡ ውስተ፡ ግበ፡ ቈንጽል፡ አው፡ ቈንጽል፡ ኀበ፡ አንበሳ።
Intrabitne leo in foveam vulpis? aut vulpes ad leonem.

8. ፍቁር፡ አማናዊ፡ ይትአመር፡ (vel ይትዐወቅ፡) በጊዜ፡ ሀፀግ።
Sir. 9.15. *Amicus fidelis cognoscitur tempore duro, seu calamitatis.* h. e. Amicus certus in re incerta cernitur.

9. ወይን፡ ዘከሬሚ፡ ዐርክ፡ ዘቀዴሚ።
Vinum annotinum, amicus vetus.

10. በሑረተ፡ ጊሜ፡ ኢይሰማዕ፡ ድምፅ፡ ወበነገረ፡ ጠቢብ፡ ኢይትረከብ፡ ድቀፀ።
In progressu nebulæ non auditur sonitus: & in sermone prudentis non invenitur lubricitas.

11. በእንተ፡ ፀብእ፡ ኢትትማከር፡ ምስለ፡ ፈራህ።
በእንተ፡ ምጽዋት፡ ኢትትማከር፡ ምስለ፡ ደንጻዊ።
በእንተ፡ ተግባር፡ ኢትትማከር፡ ምስለ፡ ሀካይ።
በእንተ፡ ንጽሕ፡ ኢትትማከር፡ ምስለ፡ ዘማዊ።
De bello noli consultare cum meticuloso.
De eleemosyna noli deliberare cum avaro.
De opere [faciendo] *ne consultes cum pigro,*
De castitate ne tractes cum scortatore.

Consilium

12. ምክረ፡ አረጋዊ፡ ፀብአ፡ ወሬዛ፡፡ L.IV.c.2. N.VIII.

Consilium senis, bellum juvenis. Vel:

ምክር፡ ምስለ፡ አረጋዊ፡ ፀብእ፡ ምስለ፡ ወሬዛ፡፡

Consilium cum sene, bellum cum juvene [agitato].

13. እንዘ፡ ነዳይ፡ ዕቡይ፡ እንዘ፡ አረጋዊ፡ ዘማዊ፡ እንዘ፡ ብዑል፡ ደንጻዊ፡፡

Quando pauper est superbus: Senex scortator (o): *dives avarus.* [omnia pessimè se habent]. Eccles. 25. 3. 4.

14. ኀጺን፡ ጽኑዕ፡ [scil. ውእቱ፡] እሳት፡ ይመውኦ፡
እሳት፡ ጽኑዕ፡ ማይ፡ ይመውኦ፡
ማይ፡ ጽኑዕ፡ ፀሐይ፡ ይመውኦ፡
ፀሐይ፡ ጽኑዕ፡ ደመና፡ ይመውኦ፡
ደመና፡ ጽኑዕ፡ ነፋስ፡ ይመውኦ፡
ነፋስ፡ ጽኑዕ፡ ምድር፡ ይመውኦ፡
ምድር፡ ጽኑዕ፡ ወልደ፡ አዳም፡ ይመውኦ፡
ወልደ፡ አዳም፡ ጽኑዕ፡ ሐዘን፡ ይመውኦ፡
ሐዘን፡ ጽኑዕ፡ ወይን፡ ይመውኦ፡
ወይን፡ ጽኑዕ፡ ንዋም፡ ይመውኦ፡
እምኵሉሙ፡ ትጸንዕ፡ ብእሲት፡፡

Ferrum forte est, at ignis vincit illud.
Ignis fortis est, at aqua vincit illum.
Aqua fortis est, at Sol vincit eam.
Sol fortis est, at nubes vincit eum.
Nubes fortis est, at terra vincit eam.
Terra fortis est, at homo vincit eam.
Homo fortis est, at mæror vincit eum.
Mæror fortis est, at vinum vincit eum.
Vinum forte est, at somnus vincit illud.
Sed omnibus fortior est fæmina.

Sic ludunt in vocabulo *fortis*, & *vincendi* significatione, qua ratione facilè circulus victoriarum etiam contra fœminas reperiri posset.

15. ዘይቄቅ፡ ለርእሱ፡ ይዘጉብ፡ ለባዕድ፡፡

Qui parcus est sibi ipsi, congregat thesaurum alii.

16. ወልድ፡ ዘኢተገሥጸ፡ ፈረስ፡ ዘኢተረየጸ፡ ይከውን፡ እንድዋሬ፡፡

Puer incastigatus: equus cursu non edoctus, erit planè rudis.

Hucusque Theodorus Petræus. Sequuntur alia quædam proverbia.

17. እምንጉሥ፡ አብድ፡ ይኄይስ፡ ገብር፡ ጠቢብ፡፡

Præ Rege stulto præstat servus sapiens. (p)

18. ሰብእ፡ እለ፡ ያፈቅሩ፡ ሀኬተ፡ በወርኀ፡ ዘርእ፡ ይርኅቡ፡ በማእረር፡ ወይመውቱ፡ በንዳር፡፡

Homines qui amant otium tempore sementis, esuriunt tempore messis, & moriuntur in inopia. (q)

19. ኀበ፡ ሀሉ፡ ትዕቢት፡ ሀለወ፡ ንዳር፡

Ubi est superbia, ibi est contemtus (r) [hominum] Vel:

20. ትዕቢት፡ አቡሁ፡ ወወልዱ፡ ንዳር፡፡

Superbia est Pater, & filius ignominiæ, i. è, Superbia gignit contemtum.

(o) Desumtum est hoc adagium ex Eccles. 25. 3. 4. Πτωχὸν ὑπερήφανον, καὶ πλούσιον ψεύστην. Γέροντα μοιχὸν *Pauperem superbum & divitem mendacem. Senem adulterum* &c. (p) Repetitur in MS. Colb. col. 57. supra allegato. (q) Ibid. col. 68. (r) Eue. 27. Jun. 3. 5.

L.IV.c.1. N. IX. X. & XI. — No. IX. De studiis Æthiopum] Æthiopes Gramatica carere in 1
Historia nostra diximus. Gregorius vocabula technica hujus artis ignorabat, ideo nihil cum illo in lingua Latina agere poteram; nam *declinationes*, *Conjugationes*, *Casus* & similia, quid sibi vellent, impensè mirabatur. (1,15,31.) Cùm post longam descriptionem illorum usum ex me didicisset, manibus complosis, tanquam cognito magno quodam arcano, exclamabat suum ስብሐት፡ ለእግዚአብሔር፡ *Laus Deo.* (Pr. 13,24.) Sunt 2
adhuc penes me schedæ ejus, in quibus laborabat vocabula artis Æthiopicè exprimere, ex.gr. *Polysyllabum* exponebat ዘብዙኃ፡ cui multæ *Syl la-bæ*, & ita porro. Ex hac re cognovi, quamvis pueri nostri in Scholis trivialibus nimis diu in lingua Latina hæreant, illos tamen artem Gramaticam discere, & vocabula artis istius intelligere, ut deinde de aliis linguis cum illis agi possit.

Pictura imperitissimi sunt Habessini, imagines *B. Mariæ Virginis & Sanctorum* 3
Apostolorum, quos in libris eorum depictos vidi, tam informes sunt, ut pueri nostri pejùs vix facere possint. Quam ob causam tantopere æstimatus fuit quidam *Zacharias pictor Gallus*, quem Lusitani adduxerant. Is (referente Gregorio) *S. Georgium* draconem lanceâ interficientem depinxerat, magno Regis & aulicorum applausu. Ejus etiam mentionem fecit *P. Hieron. Lupus*, cujus verba *Thevenottus* Gallicè reddidit (s) *quòd* Zacharias Vermeil *dives factus fuerit in Æthiopia, nunquam tamen permissionem obtinere potuerit, ex ea rursus in patriam revertendi.*

Lib. 3. c. 6. §. 89. — *Musicam* eorum, ut diximus, Pp. Societatis minimè laudant, & *in annua Epistola* (t) scribunt: *quòd quidem instrumenta pulsent, & vociferentur quantum possint, nullo tamen modo auribus auditorum sese accomodent.* Et quòd *à prima pueritia studiis non assuescant, adeoque adultiores ægrè ad illa compelli possint. Hinc fieri, ut impatientes sint, & minimè sedentarii ad labores studiorum.* Id PP. Societatis in dictis literis pigritiam vocant. (p. 68.) 4

Idem Romæ expertus sum, ubi miseri illi, quamvis pauperrimi, ad describenda Manuscripta Æthiopica etiam pro oblata bona pecuniæ summa induci non potuerunt, & ipse Gregorius de iis querebatur: አልቦሙ፡ ትዕግሥት፡ inquiens, *Non habent patientiam. Additionem* vide in fine hujus capitis. 5

No. X. De epistolis Æthiopum] *Epistolas* privati in Æthiopia rarò scribunt; nulli enim ibi sunt nec *tabellarii* nec *hemerodromi*: multo minùs *veredarii* statis locis positi, qui propterea *Postæ* à nobis vocantur. Quamobrem, si quis epistolam scribere velit, à Scriba urbis eam sibi confici curat. Haud secus ac in Gallia, *Les Secretaires des pauvres*, i. e. *Secretarii pauperum*, *Lutetiæ Parisiorum in pergula cœmeterii Innocentium*, pauperibus epistolas pro mercede scribere solent; quæ major est, si eas velint habere *du haut style*, stylo scilicet *alto & gravi*, qualem misellis illi deproperare possunt. 1

Mirati sunt Habessini Romæ degentes, quòd Gregorius tot epistolas ad me 2
scriberet, quæ suo tempore lucem videbunt. Sed nec ipsi Regum *Secretarii* (ut vocant) solertia magnâ pollent, eximio stylo epistolas exarandi; uti ex *Epistolis* regiis ad Pontificem Romanum & Reges Lusitaniæ exaratis, & à nobis supra Lib. 3 c. 10. N. CV. & seqq. propositis, liquet.

No. XI. Quod Habessini præcipuum ornamentum in Exordiis epistolarum suarum ponant] Id supra docuimus L. 2. cap. 1. N. 13. 1
& exemplis in opere nostro demonstravimus. Sed non Habessini tantùm, verùm etiam reliqui Orientales populi in exornandis epistolarum suarum exordiis omnem operam impendunt, uti videre est ex epistolis Turcarum & Persarum ad Imperatorem nostrum, nec non Ruthenorum autocratoris. A quo tali modo scriptam epistolam Legatus illius Minesius ad Clementem Papam X. An. 163. attulit, quæ alibi edita reperitur.

ADDI-

(s) In relatione alibi allegata p. 5. (t) De Annis 1624 & 1625. p. 70.

ADDITIO

de literis Æthiopicis quomodo ad linguam Arabicam & Coptam accomodentur. L.IV.c. 1. Num. XI.

2 Dedimus in Grammatica nostra exemplum Arabici textus Æthiopicis literis scripti, quod hic repetere promisimus in Historia nostra. Pergemus ergo in continuatione fabulæ de profectione Salomonis in tapete per aerem in regnum formicarum, quam Arabes habent; ut in Grammatica pag. 4. diximus hoc pacto: 4.2.47.

3 ወነበት፡ ምርሐ፡ ለትረን፡ ሸሀረን፤	وكانت مرح لترين شهرين ورجوعهم
ወርዘዕሆም፡ ሸሀረን፤ ካንሉ፡ አር	شهرين * وكان له اربع وزراء * وزير
ብዓ፡ ወዘራ፤ ወዚር፡ ምንለ፡ እንስ፡	من الانس اسمه اصاف * وزير من
እስሙ፡ አሳፋ፡፡ ወዚር፡ ምንለ፡	الجن اسمه دمرياط * وزير من الطيور
ዝን፡ እስሙ፡ ደምርያጥ፡፡ ወዚር፡	اسمه العقاب * وزير من الوحوش
ምንጥዩር፡ እስሙ፡ እለዐቃብ፡፡ ወ	اسمه اسد ✡ Hoc est:
ዚር፡ ምንለ፡ ውሑኺ፡ እስሙ፡ አ	
ሰዱ፡፡	

Et fuit profectio duorum mensium, & reversio [etiam] *duorum mensium. Et erant ei* [Salomoni] *quatuor Vezirii,* [Consiliarii seu Cancellarii]: *Consiliarius hominum, cui nomen* Asaph: *Consiliarius dæmonum, cui nomen* Demeriât: *& consiliarius avium, cui nomen* Ekâb [aquila]: *& consiliarius bestiarum, cui nomen* Asad [Leo].

Hæc sufficiant pro scopo nostro, ex quo Arabismi periti satis intelligent, vulgarem Arabicam linguam esse, non literalem, quâ hic Æthiopicis characteribus putida fabula exprimitur.

4 Sed dabimus aliud exemplum sanctius, ut cognoscant lectores, quomodo lingua Copta Æthiopicis elementis exprimatur, nempe Orationem Dominicam, quam ob defectum typorum Coptorum Latinis literis exprimemus.

ብዮጥ፡ አት፡ ኸን፡ ኒፋዊ፤
Beniôt at chên niphawi.

1. ማራፍ፡ ደው፡ ሁው፡ አንዻ፡ በክራን፡፡
Marâf dowu huwu andha becran.

2. ማራስዒ፡ አንዻ፡ ዴክ፡ ማዴር፡፡
Marasì andha dec madar.

3. ባዳኅ፡ ናክ፡ ማራስ፡ ሾቢ፡ አም፡ አብራዲ፤
Badah nâc marâs shobi am abradi
ኻን፡ እድቤ፡ ናምቢ፡ ዻምቢ፡ ካሂ፡፡
chan idbe nambi dhambi cahi.

4. ባኖዒክ፡ አንዳራስዲ፡ ማራፍ፡ ናን፡ አፉው፡፡
Banôik andarasdi maraf nan afuwu,

5. ካኒአዳሮን፡ ናናወል፡ አምኢብራዲሆን፡
Caniadaron nanawol amibradihon,
አንዳንኮ፡ አወል፡ አንኒያዳዎን፡ አንዳን፡ አሮኅ፤
andanco awôl annijadaon andan aroh.

6. እወ፡ አምባር፡ አንዳን፡ አኾን፡ አቢራስሞስ፤
Ewo ambar andan achon abirasmos.

7. አላ፡ ንኅማን፡ አወል፡ ኅቢ፡ ባትሆ፡፡
Alla nehmân awol habi bat-ho.

Istæ sunt septem Orationis Dominicæ petitiones, de quarum rectâ pronunciatione aliquam multa lectoribus dicere possemus, sed ad finem festinandum nobis est.

L.IV.c.3.4 N.XII. & XIII.

COMMENTARIUS

Ad Lib. IV. Cap. III.

N°. XII. De nominibus propriis Æthiopum] Nomina Habessinorum nativa, h. e. quæ non à peregrinis derivata sunt, significativa esse in historia nostra docuimus quæ res viros doctos, *Scaligerum*, *Ludovicum de Dieu*, *Hottingerum*, & alios fefellit, ut supra L. 3. c. 3 N 25. hujus commentarii ostendimus. Præter ea quæ in Historia nostra hoc loco attulimus, multò plura alia occurrunt, ellipticè plerumque intelligenda, veluti በእደ፡ ማርያም፡ *Baeda-Mariamus*; nomen Regis Æthiopiæ, q. d. *Per manum Mariæ* datus vel acceptus: 1

ተኽለ፡ ሥሉስ፡ *Planta Trini.* 2

ተክለ፡ ሐዋርያት፡ *Planta Apostolorum.*

Nomina fœminarum cum affixo fœminino reperiuntur, quæ me diu suspensum tenuere; ut:

ማርያም፡ ሥና፡ *Mariam-Senà*, i. e. Maria [est] pulchritudo ejus.

ማርያም፡ ሞገሳ፡ *Mariam-Mogheça*, i. e. *Maria gratia ejus*, sic melius quàm simplex *Mogheça*. Uxor Naodi Regis.

እግዚእ፡ ክብራ፡ *Dominus gloria ejus.*

መስቀል፡ ክብራ፡ *Crux gloria ejus.*

ማርያም፡ ክብራ፡ *Maria gloria ejus.*

Quædam peregrina etiam corrumpunt, ut de *Naodo* diximus (u) Nonnullis notiorem formam induerunt; ut አቡ፡ ሊድስ፡ *Abu-Lides* pro *Hippolytus*, ex Ἀποκάλυψις አቡ፡ ቀለምሲስ፡ Abu Kalamsis fecerunt. Tanquam esset cognomentum Johannis Evangelistæ. 3

COMMENTARIUS

Ad Lib. IV. Cap. IV.

N°. XIII. Pecudes multarum antiquarum gentium solas opes fuisse & nonnullarum adhuc esse] Id affirmat *Servius ad Virgil Eclog. 1. versu 33.* 1

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. *Omne patrimonium*, inquit *apud majores peculium dicebatur*, *à pecoribus*, *in quibus universa eorum substantia constabat*, *unde etiam pecunia dicta fuit à peculio.* Hæc Servius. *Columella* in præf. l. 6. *In rusticatione antiquissima est ratio pascendi*, *eademque quæstuosissima. Propter quod nomina* Pecuniæ *&* Peculii, *à pecoribus tracta videntur*; *quoniam ea solum veteres possederunt*, *& adhuc apud quasdam gentes unum hoc reperitur divitiarum genus.* Quæ verissima sunt apud Habessinos nostros, peculiariter apud *Beklenses*; de quibus egimus in Hist. nostra Lib. I. c. 10. §. 8.

Porro diximus in Historia nostra, quo pacto Habessini in labro patulo *butyrum* cogant. Arabes in utre id facere solent, in quo lac tamdiu quatiunt & motitant, donec butyrum fiat; idque vocant اول vel مخض Gol. Lex. in voce اول p. 47. 2

(u) In Hist. nostra IV, 3, 1. lit. l. & supra Lib. I, 52, 8.

N. XIV.

1 N°. XIV. De modo molendi apud Æthiopes] Nullas alias L.IV. c.4
quàm manuarias molas Habessini habent, ubi super catillo metam manu versant:& N. XIV.
sic grana in illo posita conterunt; labore difficillimo, veteribus satis noto. Ideò
servi contumaces in pistrinum detrudebantur, quæ erat pars domus, aliàs *molestri-*
na dicta, in qua secundum Catonem pinsebant, h. e. pilis tundebant, vel etiam me-
tâ terebant farta, & sic farinam conficiebant. Certam autem quantitatem frumen-
ti intra certum tempus molere tenebantur servi, nisi graviter vapulare vellent.
2 De significatione vocabulorum *meta* & *catilli*, mirum omninò est, (nisi libra-
rii menda sit) quòd *Paulus ICtus, in L. Cum de. 18. §. 5. ff.* de instruct vel instrum: leg.
dicat: *Est autem meta inferior pars molæ, catillus superior*; quod planè contra est. Per
incogitantiam vocabula hæc invertisse videtur, cum illum latere non potuerit,
quòd *meta* sit *figura quadam conica* ex qualibet materia. Prout metæ in hippodromis
2 depictæ vel exsculptæ ostendunt. *Catillus* autem est diminutivum à *Catinus*,
quod est vas in modum disci excavatum. Talia autem erant saxa molitoria, quæ
continerent grana imposita, dum metâ contererentur. *Grapaldus, Hadrian. Iunio teste,*
in voce *Metâ*, hoc primùm observavit, ut & *Scaliger ad Manilium*, nec non *Salmasius*
4 *in Exercit: Plinian: p. 659.* a. Interim prava harum vocum acceptio in omnia varia-
rum linguarum Lexica, etiam præstantissima, & versiones insignes (x) irrepsit, ut
inversâ significatione, meta pro inferiori, & catillus pro superiori parte molæ acci-
piatur. Græci metam ὄνον *Asinum* vocant.
5 Dum hæc tracto, μύλος ὀνικὸς *mola asinaria* in mentem mihi venit, quæ mirè Matt.18.6.
torquet Interpretes, ut videre est in *Matth. Poli Synopsi* ad hunc locum. Neque
enim ædificium, neque machinam aliquam denotare potest, quæ *asini ope* circum-
agatur. Primò enim incertum est, tales olim in Palæstina datas fuisse: deinde non
nisi præposterè diceretur, talem vel etiam minorem *trusatilem molam hominis collo ap-*
pendere. Res enim minores appendimus majoribus, non vice versa. tam incon-
6 grua locutio Evangelistæ non est imputanda. Synecdochen ergo faciunt aliqui,
& accipiunt pro *saxo molæ asinariæ*; quodnam verò vel quale, rursus in ambiguo est.
Non enim quadrat in nostros lapides molares, quibus quidem hominem alligaveris;
sed non dixeris, quòd hominis collo appendi possit, nec opus est tantâ ad hominem
submergendum mole. Ad antiquitatem ergo recurrendum est, ubi communissi-
mus molendi modus erat, *super catino lapideo versare metam lapideam*, atque ita gra-
7 na frumenti conterere; ut supra docuimus. Hic rursus peccant illi, qui inferio-
rem molæ lapidem immobilem intelligunt, cùm superior intelligendus sit. Etenim
per *hypallagen*, sive transpositionem vocabulorum in Sacris frequentissimam, diffi-
cultas omnis resolvi,& textus planè clarus reddi potest, ita ut μύλος ὀνικὸς [Lapis]
molaris asinarius dicatur pro ὄνος μυλικὸς, *asinus molaris*. Proinde quem Marcus
generaliter vocat λίθον μυλικὸν *lapidem molarem*: illum Matthæus specialiter designat c.9.42.
ὄνον μυλικὸν *metam molarem* vocando: ubi epitheton μυλικὸς, additu necessarium est
propter æquivocationem vocabuli ὄνος. Sic enim secundum doctissimos Lexico-
graphos *superior molæ pars* appellatur. Aliàs κλέθων *Polluci*: τὸ ἄνω τῆς μύλης *Hesychio.*
8 Appellatio Græca facta est ad imitationem vocis Hebraicæ רכב (y) quæ *jumen-*
tum quodvis, & inter cætera etiam *Asinum* denotat, ut ויעקר דויד את כל הרכב. *Et*
9 *subnervavit David omnes jugales curruum*, i. e. *jumenta, quæ currus trahebant.* Hinc
per metaphoram sic vocatur Meta *molæ lapis superior*, Chald. רִכְבָּא Deut. 24. 6. quia
agitatur quasi & circumrotatur in catino, instar jumenti. לא יחבל רחים ורכב *Non pi-*
gnori accipi & catillum & metam. Rectè vulgata: *Non accipies* loco pignoris, inferio-
rem & superiorem molam. LXX. interpretes Ἐπιμύλιον. פלח רכב κλάσμα ἐπιμυλίου.
10 *Fragmen metæ.* Jud. 9, 53.
In versione interlineari ineptissimè redditur *Currus*. Itaque eodem sensu quò
Meta molendaria Hebræis dicitur רכב *Iumentum*: Græcis vocata fuit ὄνος *Asinus.*

Cccc Quin

(x) *Interlin. Ar. Montani Deut. 24. 6.* (y) Exemplum aliud dedimus, de Κόσμος *Mundo*
ab ארפה dicto; supra I, 107, 2.

L.IV.c.4. N.xv.xvi. & xvii. Quin & Talmudistis *Meta* חמור. *Asinus* vocatur; ut חמור של רחיים של יד *Asinus* [meta] molæ manuariæ. Imperitè Clariss. Buxtorfius: (z) *Lignum, cui molæ manuariæ sunt infixa.*

N°. XV. De officiis quibusdam domesticis Habessinorum] Diximus in *Historia nostra* panificia & rem molariam fœminarum Æthiopiæ officium esse; viros verò vestes lavare. I Incidebat fortè sermo de hac re apud *Christophorum Bronkorstium Ernesti Sax. Ducis concionatorem aulicum* virum piissimum & prudentissimum piæ mem. in cujus ædibus *Gregorius* merendâ excipiebatur. Is audito; in Europa loturam vestium fœminis incumbere; *sanè valde commodum hoc esse viris* ajebat, reticens: *pelles & coria, quibus plerique pro vestibus lineis utuntur, fustibus non smegmate in Patria sua mundari*; & Bronkorstii uxorem facetè interrogabat: *Liceretnè sibi uxorem Germanicam in Æthiopiam ducere, quò se illo labore sublevaret.* Cùm affirmaret, rursus interrogavit: *Num etiam constans mansura esset in hoc officio, si videret mulieres regionis suæ aliter facere?* cùm itidem affirmaret; *Se valde dubitare* dicebat, uxorem enim dicturam:

Si fueris Romæ Romano vivito more.

Deinde conterraneas suas uxori suæ peregrinæ id minimè concessuras, ne novo labore contra se viris malum exemplum daret. Sic procatio in risum fuit resoluta.

N°. XVI. De more Habessinorum post epulas bibendi & confabulandi, eorumque potu] Habessinos inter prandendum nihil bibere I
L.3.c.32. & parum loqui *B. Tellez.* testatur, dicens: *Apud antiquos Hebræos & Romanos olim idem in usu fuisse.* Allegat in hunc finem *Virgilium Æneid. L.1. versu 727.*

Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ.
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria . . . . . .

Et Versu 752.

Nec non & vario noctem sermone trahebat.

Communissimus eorum potus est hydromeli (ut in hist. nostra hoc loco diximus) quod valdè laudat Tellezius, salubrius id esse prædicans vino. 2 Fieri ex quinque vel sex partibus aquæ, cum una parte mellis commixtæ, addito manipulo hordei tosti, ut fermentare possit; atque ita quinque vel sex diebus ad potum idoneum esse. Quamvis autem non adeò forte sit, Habessinos tamen se tantâ illius copiâ ingurgitare, ut eosdem exinde sentiant effectus ac vini in Europa. ጸጅ: absolutè Habessini vocant, sed si à vino distinguere velint የወይን: ጸጅ: *Vinum*, & የማር: ጸጅ: *Hydromeli* Amharicè appellant.

N°. XVII. De cerevisia Habessinorum] Habessinorum potum I ex hordeo vel frumento, quem illi ጸላ: *Tzala* vocant, propriè *zythum* vocaveris, quia lupulo caret, apud Ægyptios olim usitatissimum. Ejus inventor *Osiris* fuisse
lib. I. p.m. 17. scribitur à *Diodoro* quem inter alia reperisse scribit:

Τὸ ἐκ τῆς κριθῆς κατασκευαζόμενον πόμα λειπόμενον οὐ πολὺ τῆς περὶ τὸν οἶνον εὐωδίας τε καὶ δυνάμεως.	*Ex hordeo præparatum potum, non multò inferiorem vino fragrantiâ & virtute.*

Idem alibi repetit paulo inferius (a) ubi *Dionyso* h.e. *Baccho* inventio zythi attribuitur. Invenerunt & alii populi, sed diversâ præparatione; ideò Strabo be- 2 nè scribit:

Τὸ δὲ ζῦθος ἴδιον μὲν σκευάζεται παρ' ἐκείνοις, κοινὸν δὲ ἐστὶ πολλοῖς καὶ παρ' ἑκάστοις δ' αἱ σκευασίαι διάφοροι.	*Zythum equidem peculiari modo præparatur apud illos,* [Ægyptios] *commune tamen est multis,* [aliis populis] *sed singulis sunt præparationes diversæ.*

Plinius

(z) In Lex. Chald. p. 788. (a) *L. 3. p. 207. & L. 4. p. 212.*

Plinius L. 14. c. 22. ait: *Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida,* L.IV.c.2.
pluribus modis per Gallias, Hispaniasque; nominibus aliis, sed ratione eâdem. Hispania N. IX. X.
jam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque è fruge sibi potus similes ex & XI.
cogitavit. Idem dicit: *Cellam* [vel Cæriam quod idem est] *in Hispania, cerevisiam in* L.22.c.25.
3 *Gallia vocari* De *Celia* aliquando Boxhornium Professorem Leydensem disse-
rentem audivi; qui pro Germanico vocabulo **ähl** vel **öhl** id habebat. Quia dici-
mus **Rostocker Ehl**. *Ale.* [lege *Anglicè* ähl] *C.* autem sive *K.* ab articulo *Hæc* reman-
sisse, ut cùm Romani dicerent H Æ C. Æ L I A, alios originis ignaros, *C* sequenti
voci annexuisse, ut C Æ L I A hinc prodiret, cùm Æ L I A dicendum fuisset.
4 *Cerevisia* vocabulum satis etiam antiquum est; habet id *Plinius loco modò citato:*
& *Vlpianus*, (c) varia potus genera distinguens, sic loquitur: *Sub nomine vini* Zy-
thum, *quod in quibusdam provinciis ex tritico vel* (ex) *hordeo, vel* (ex) *pane* [*lege* panico]
conficitur, non continebitur. Simili modo nec Camum [Curmi alii legunt] *nec cerevisia*
continebitur, nec hydromeli.

1 N°. XVIII. De vestitu Æthiopum] Habessinis plerisque, si Ma-
gnates & viros Principes excipias, ut Tellezius scribit, pauper & tenuis est vestitus.
Plebeji femoralibus tantùm sunt induti: & panno aliquo humeris tecti, quô noctu
pro tegumento, vel linteis, quibus carent, utuntur. *Nobiles* femoralia, seu *braccas*
ad talos usque demissas, gestare in Historia nostra diximus. Ubi monendum
est, *braccas* quidem propriè non esse, quia pedes non tegunt; de quo vocabulo, ut-
pote minus intellecto operæ pretium erit parumper disserere.
2 *Femoralia* sive *feminalia* Romanis etiam fuerunt usitata. De *Augusto* Sueto- cap. 27.
nius: *hyeme feminalibus & tibialibus muniebatur.* Braccas *barbarum tegmen* Taci-
tus vocat. (d) Apud Gallos in præcipuo usu erant, unde *Gallia braccata.* Etiam no-
stri Germani illis usi sunt, ita, ut tibialia separata non haberent, sed braccis pe-
des, tibias & femora simul induerent, quales adhuc visuntur in Helvetia. Suevia &
3 extra Germaniam in nonnullis Sueciæ locis. Illæ Germanis, vicinisque nostris
olim **Chaußen** (e) dictæ, Hollandis **kaussen**/ex quo, solita mutatione ȝ au in o, factum
primò **Choßen**/Gallis *Chausses*, deinde nobis **Hosen** Cùm verò summoperè incommo-
dum esset, si quis pedes vel tibias curare vel lavare vellet, braccas totas simul exue-
re, igitur commodius visum, eas in duas partes dissecare. Hinc factum, quòd
Galli, superiorem ab inferiori parte distinguentes, dicant: *haut de chausses*, & *bas de*
4 *chausses*, nunc *Bas* simpliciter; quorum, illud *femoralia*, hoc *tibialia* denotat. Apud
Germanos superior pars tantùm retinuit appellationem **Hosen** inferiores partes,
quia integræ non erant, vocatæ fuerunt **Strümpffe** i e. *particula*, nam **ein Strumpff**
partem aliquam abruptam nobis significat. Fœminæ tantùm rusticæ in Thuringia,
quia femoralibus non utuntur, vocabulum antiquum **Hosen** pro *tibialibus* suis reti-
nuerunt: & sic **Kaußen** Hollandis adhuc *tibialia* sunt, antiquo vocabulo **Broeck** pro
feminalibus retento.
5 Sed redeamus ad pauperem vestitum Habessinorum, de quo sæpe queritur
Alvarezius & *Tellezius*, quòd etiam Sacerdotes & fœminæ vix panno aliquo brevi
verenda operiant. Verùm id per totam Africam frequens est; Missionariorum, præ-
sertim Italorum & Hispanorum, scandalum maximum. Sic enim *Pp. Societatis*
(f) *scribunt: In illâ regione puellæ, priusquam nubant, prorsus nudæ incedunt; igitur pri-*
mam rem, quam ab illis petii (ait Pater Societatis) *fuit, ut mandarent illas vestiri &c.*
Tanta vis est consuetudinis, ut pudor, aliis hominibus tam naturalis, ibi cesset,

(c) *L. Si quis vinum legaverit. ff. de tritico, vino vel oleo legato.* (d) L. 2. Histor. c. 20. 2.
(e) Quia aspiratio aspera ch ab initio vocis apud Helvetios adhuc obtinet, apud nos verò nunc
non occurrit & insolita pronunciatu est. Idcircò pro χριϛὸς *Christus* communiter dicimus *Kri-*
stus. (f) *In relationibus annuis de an. 1626. & 1628.* titulo *Guinea lib. 4. c. 2. p. 225.*

L.IV. c.7. N. XIX. &XX.

COMMENTARIUS.

Ad Lib IV. Cap. VII.

N°. XIX. De Armeniis] Armenii Habessinorum amici sunt, & ejus- 1
dem religionis consortes; Putant se cum Coptitis solos hodie Catholicam & Apostolicam constituere Ecclesiam, reliquas omnes à recta veritatis via defecisse. Illis
2. 57. 2. jam dudum mercandi causâ liber introitus & exitus in Habassia concessus fuit. Primus Habessinorum Legatus *Matthæus* natione Armenius fuit, ut supra diximus. Ipsi 2
PP. Societatis (g) scribunt; *quòd Socii eorum in regnum intrare volentes, coacti fuerint habitu Armeniorum uti, quòd isti nationi liberrimus detur ingressus.*

N°. XX. De pondere monetarum in Æthiopia] Valde no- 1
tabile est, quòd pondus monetarum hodiernum cum antiquo adhuc conveniat. ወቄት: (*Oqueas* Lusitani vocant) *unciam auream Æthiopicam* valere *decem Patacas Lusitanicas*, (h) Gregorius referebat: & pondere æquare imperialem nostrum Germanicum, *qui octo drachmas* i.e. *unciam* continet. Quamobrem *Taleri* nostri non 2
male *unciales* à nonnullis vocantur, & veterum *drachma aurea* (cujus generis duas à *Crispino Constantini filio* signatas possideo) exacte drachmam nostram repræsentat. Aliàs apud Æthiopes occurrit nomen ድርሆም: Arabicè درهم *Dirhem*, quod 3
Æthiopes pro *ducato aureo* vulgò *Hungarico* accipiunt, à drachma (ut videtur) derivatum.
4. 7. 5. Præterea diximus in Habessinia magis valere permutationem, quàm 4
emtionem & venditionem, quòd ære signato careant. Scribunt autem *PP. Societatis in relationibus annuis*: (i) *In Tigra permutationem sale fossili plurimùm valere, & posse mancipium unum decem vel quindecim lateribus talis salis permutari.*

(g) *In addit. ad relat. Æth. c. 1. p. 270. b.* (h) Oportet ergo aurum vilius esse, vel multo minoris respectu argenti æstimari quàm apud nos. (i) *de anno hujus seculi VII. & VIII.*

FINIS COMMENTARII ÆTHIOPICI

Sequuntur nunc Indices varii pro faciliore & commodiore hujus operis usu, summo studio congesti.

INDEX

INDEX PRIMUS
RERUM ET VERBORUM
NOMINUMQUE APPELLATIVORUM.

Prior numerus *Librum*: Secundus *Numerum*: Tertius *Paragraphum* istius numeri denotat.

Equidem in supremo cujusque folii margine *tres numeros*, videlicet *Libri* & *Capitis* Historiæ nostræ, nec non *Commentarii* posuimus. Sed caput in hoc Indice allegare non necessarium putavimus Igitur *numeri duo priores* in summitate foliorum: *paragraphi* verò in interiore textus margine sunt quærendi. Si post numerum principalem nullus paragraphus ponatur, tunc materia quærenda statim in primo reperietur. Librô, Numerô, & paragraphô autem semel allegatis, sequentes numeri singulares principalis numeri paragraphos significant. Paginæ non allegantur, nisi cùm ex notis in fine cujusque paginæ aliquid citatur, additâ literâ notis præfixâ.

Literæ initiales.

A. *Abba.*
An. Cal. *Annotationes Calendarii.*
Can. *Canones.*
Conf. *Confer cum alia voce.*
Ibid. *vel* Ib. *Ibidem in eodem.*
I. A. Ind. app. *Index appellativorum.*
I. Æ. Index Æth. *Index Æthiopicus.*
I. G. Ind. Græ. *Index Græcus.*
I. H Ind. Hebr. *Index Hebraicus.*
I. P. Ind. propr. *Index nom. propriorum.*
I. S. Ind. Sanct. *Index Sanctorum.*
I. V. Ind. Ver. *Index Vernacularum.*
Lit. vel L. *litera Nota in fine paginæ.*
pag. vel p *pagina.*
p. tot. *per totum numerum.*
Præf. *Præfatio.*
Pro vel Pr. *Proœmium.*
R. *Rex* vel *Rabbi.*
S. *Sanctus.*
seqq. *sequentes paragraphi.*
Stat. *Statuta* seu *Præcepta* vel *Constitutiones Apostolorum.*
S. loc. *suo loco.*
Vid. vel V. *Vide.*

A.

Astro-

B.

Tauri-

E.

Telle-

F.

Grammar

K.

Cum pleraque hujus literæ vocabula Græca sint, in Indice Græco sunt quærenda.

M.

nomina

N.

Oecume-

P.

Q.

R.

Subdia-

Trago-

INDEX SECUN-

INDEX SECUNDUS
NOMINUM PROPRIORUM
Tam
PERSONARUM, QUAM REGIONUM, URBIUM ET INSULARUM.

Prior numerus *Librum*: Secundus *Numerum Commentarii*: Tertius *Paragraphum* istius numeri denotat.

Cætera ut in Indice primo.

A.

De

BUGNA

D.

I.

Circum-

K.

L.

ejus

N.

INDEX

INDEX TERTIUS
SANCTORUM

SECUNDUM FASTOS SACROS ÆTHIOPUM.

Numeri significant dies mensium Æthiopicos, paucis diebus à nostris distantes.

A. vel Ab. i. e. Abba. S. Sanctus. Mart. Martyr.

A.

Cosmas

N.

O.

P.

INDEX QUARTUS

Vocabulorum Græcorum, & nonnullorum

Copticorum, tam appellativorum, quam propriorum.

Asterisco notata ab autore in hoc opere declarantur, vel prorsus novè exponuntur. Cætera habes ab initio Indicis appellativorum.

Copticis vocabulis præmissa est lit. [k].

INDEX QUIN-

INDEX QUINTUS ORIENTALIS.

Cujus prima Pars Hebraica, Chaldaica atque Syriaca : secunda Arabica vocabula, seorsim continet.

Allegata ita se habent ; ac in præcedentibus Indicibus.

Hebraismi periti voces quaslibet sub suis radicibus reperient: ac simul loca Scripturæ cognoscent, quæ ex Æthiopismo lucem accipiunt.

Asteriscorum eadem est ratio ac in Indice Græco.

א

ב

ג

ד

PARS ALTERA
INDICIS ORIENTALIS
Vocabulorum Arabicorum, & *nonnullorum Persicorum*,

quæ lit. P. indicantur.

INDEX SEXTUS
VOCABULORUM ÆTHIOPICORUM ET NONNULLORUM AMHARICORUM.

INDEX SEPTIMUS
VOCABULORUM VERNACULORUM
DIVERSARUM LINGUARUM EUROPÆ.

Linguarum denotatio.

[A] Anglicè.
[B] Belgicè.
[G] Gallicè.
[P] Polonicè.
[H] Hispanicè.
[I] Italicè.
[L] Lusitanicè.
[S] Suecicè.

F I N I S.

Typographus Lectori S.

Quandoquidem in corrigendis typorum mendis, *hortante & spectante Dn. Autore*, summa diligentia ab illius amanuense *Joh. Theodoro Schultzio* Jur. Studioso adhibita fuit, nulla putamus remansisse sphalmata, quæ studiosus Lector non ipse corrigere possit. Ne tamen videamur ἀναμάρτητοι, præsertim in peregrinis, ideò quæ reperiri potuerunt, hîc proferre voluimus.

Primo in Tabula Capitum.

Lib I. c. 3. num. 28. lege: At *de* sacris Scriptoribus. num. 43. l. De *Venetorum* Bissa-bova. n. 65. *Qui* laudatur à Vossio. n. 66. l. Albuquerquium. n. 72. l. Mandragoram. n. 84. l. *à* Bocharto. num. 86. l. תנין & תנים n. 92. l. Condora.

Ante num. 93. insere: Ad lib. I. c. XIII. *Dein* Lib. II. c. 9. n. 37. convocaverunt.

Secundo in Proœmio.

Proœm. I. §. 42. lege: *P. Petrus Pays. & P. Alphonsus.* ibid. §. 51. versu 7. pro ሕዚቦ: fac ሕዚብ: ibid. pag. 17. lit. s. fac: *Lib. 1. n. 23.* pro 33. pag. 37. §. 33. vers. 14. l. *Libris Arabicis edendis operam dedit.*

Denique in Commentario ipso.

Pag. 54. v. 2. l. διαμέντων.
p. 64. §. 39. v. 1. fac: *Cæsareensem.*
p. 65. §. 2. v. 3. pro 7. pone §. 5.
p. 66. §. 7. v. 11. l. اوريطا.
p. 68. lit. a. fac *N. LXV.*
p. 71. §. 15. v. 12. l. *Anaôs.*
p. 107. §. 4. v. 11. l. *celeberrimi.*
Pag. 110. §. 2. v. 3. l. *præsertim*
Ibid. §. 13. v. 3. l. *ut* pro *ur.*
p. 112. v. 2. l. העצבים. & v. 5. adde. רוב
p. 121. §. 6. v. 2. l. *gnaros.*
p. 124. §. 12. v. 5. l. *Gregorium.*
p. 127. v. 6. ponatur *comma* ante *sed.*
p. 128. N. 64. §. 2. v. 7. fac: *cre-scentia.*
p. 133. §. 6. v. 3. l. *quod* pro *qua.*
p. 136. §. 18. v. 6. l. יי. & v. 7. לאיתנו
p. 139. §. 3. v. 7. l. *pependerunt.*
p. 143. §. 19. v. l. 2. *Forster.*
p. 165. §. 13. v. 2. pro *Unca* l. *Yuca.*
p. 211. corr. seq. num. pag. 212. 213.
p. 291. §. 5. l. *Batazun.*
p. 382. §. 3. v. 3. pro feria *quinta* cor. *sexta.*
p. 404. lit. g. pro XVI. fac. XIV.
p. 427. lit. q. post S. *Felicitatis* adde *filii.*
p. 428. N. 3. v. 2. pro XXXVIII. fac. LI.
p. 430. N. IX. v. 1. pro 15. fac. 5.
p. 451. N. 86. §. 2. in Fin. l. *præcedebat.*
p. 493. N. 110. v. 5. l. *superstitiosis.*
Ibid. §. 3. v. 2. l. ፋሬቀቶስ:
p. 500. v. 1. l. *eximie.*
p. 567. *marginalem numerum & caput* corrige.
tandem corrige pagin. post. 628.

FINIS TOTIVS OPERIS.